

Barić · Lončarić · Malić · Pavešić · Peti · Zečević · Znika

HRVATSKA GRAMATIKA

HRVATSKA

GRAMATIKA

SK

GRAMATIKA

HRVATSKA

Gramatika

ISBN 953-0-40010-1

9 789530 400108

EUGENIJA BARIĆ • MIJO LONČARIĆ • DRAGICA MALIĆ
• SLAVKO PAVEŠIĆ • MIRKO PETI • VESNA ZEČEVIĆ •
MARIJA ZNIKA

HRVATSKA GRAMATIKA

II. promijenjeno izdanje

ŠKOLSKA KNJIGA, ZAGREB, 1997.

Urednica
DINKA JURIČIĆ

Recenzenti
Dr. VLADIMIR ANIĆ
Dr. RADOŠLAV KATIČIĆ
Dr. DRAGUTIN ROSANDIĆ
Dr. IVO PRANJKOVIĆ

Grafički urednik
JOSIP JELIĆ

Korektorica
IVANKA PALEŠČAK-RADEŠIĆ

Naslovna stranica
DUBRAVKA ZGLAVNIK

Računalni slog
ŽELJKO ANDERLON
MLADEN ČIČIN-ŠAIN

**CIP - Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i sveučilišna knjižnica, Zagreb**

UDK 808.62-5

HRVATSKA gramatika / Eugenija
Barić ... [et al.]. - 2. izd. - Zagreb :
Školska knjiga, 1997. - 683 str. ; 24 cm

Kazalo.

ISBN 953-0-40010-1

1. Barić, Eugenija

970218051

ISBN 953-0-40010-1

Tisak

GRAFIČKI ZAVOD HRVATSKE – Zagreb

PREDGOVOR

Ovo je četvrto izdanje *Gramatike* Zavoda za hrvatski jezik, koja je, kao rezultat rada skupine tada relativno mladih autora pod vodstvom Slavka Pavešića, prvi put objavljena u "Školskoj knjizi" 1979. godine pod naslovom *Priručna gramatika hrvatskoga književnog jezika*. Ocijenjena kao knjiga koja prerasta priručničku namjenu, *Gramatika* u drugom, neizmijenjenom izdanju, 1990, izlazi pod naslovom *Gramatika hrvatskoga književnog jezika*. Treće je izdanje, 1995, pod naslovom *Hrvatska gramatika*, u mnogo čemu novo: i po uvodnom dijelu, koji je, napisan i već recenziran, iz političkih razloga u prvom izdanju morao izostati, i po doradi teksta u znanstvenom i stručnom smislu, i po kraćem i primjerenijem naslovu knjige, a nove su i promijenjene političke, društvene i povijesne okolnosti u kojima je knjiga objavljena u novostvorenoj hrvatskoj državi. Stoga je ovo, četvrto, izdanje one sada već davne *Priručne gramatike hrvatskoga književnog jezika* iz 1979. godine u isti mah i neznatno izmijenjeno drugo izdanje *Hrvatske gramatike* iz 1995. godine.

Gramatika je namijenjena u prvom redu hrvatskoj kulturnoj javnosti, svima koji se služe hrvatskim jezikom i kojima je do njegove normiranosti i kulture stalo, posebno pak učenicima srednjih škola, studentima viših i visokih učilišta, učiteljima i profesorima hrvatskoga jezika u domovini i inozemstvu, profesorima stranih jezika i svima koji se na bilo koji način zanimaju za hrvatski jezik.

Težeći gramatičku problematiku obuhvatiti u svim njezinim bitnim aspektima, autori su, od samog početka s osloncem na novije jezikoslovne metode, nastojali što jednostavnije i preglednije opisati gramatički sustav suvremenoga hrvatskoga jezika. Tom su opisu dodani: na uvodnome mjestu pregled razvoja hrvatskoga književnog jezika u povijesnom slijedu i na kraju promjene u gramatičkoj strukturi jezika tijekom njegova povijesnog razvoja.

Osim ispravljenih materijalnih i tiskarskih pogrešaka, ovo se izdanje razlikuje od prethodnoga i po *Kazalu riječi*, u kojemu se navode pojedine riječi s nekim gramatičkim posebnostima.

Gramatiku su izradili:

Dragica Malić: *Razvoj hrvatskoga književnog jezika; Povijesne jezične promjene*

Vesna Zečević: *Fonetika i fonologija; Morfonologija* (§ 126-204 s Eugenijom Barić)

Slavko Pavešić: *Morfologija* (osim odjeljaka *Morfem, Glagoli, Morfološko-naglasni tipovi imenica i pridjeva*)

Mijo Lončarić: *Morfem, Glagoli, Morfološko-naglasni tipovi imenica i pridjeva, Tvorba glagola*

Eugenija Barić: *Tvorba riječi* (osim odjeljka *Tvorba glagola*); § 126-204 u *Morfologiji* s Vesnom Zečević

Mirko Peti: *Sintaksa* (osim odjeljaka *Predikatne kategorije, Red riječi* i dijela odjeljka *Atribucija*, i to § 1790-1824 i § 1849-1871)

Marija Znika: *Predikatne kategorije, Red riječi*, dio odjeljka *Atribucija*, i to § 1790-1824 i § 1849-1871.

Kako na životu nema Slavka Pavešića, autora *Morfologije*, njegov je dio teksta i za ovo izdanje pregledao Mijo Lončarić.

Zahvaljujemo i ovom prigodom svima koji su na bilo koji način pomogli pri izradi *Gramatike* i objavljivanju ovoga izdanja.

Nadamo se da će ona ispuniti zadaću koja joj je namijenjena.

U Zagrebu, travanj 1996.

Autori

KRATICE I ZNAKOVI

- A — akuzativ
aor. — aorist
bug. — bugarski
crsl. — crkvenoslavenski
češ. — češki
D — dativ
dem. — deminutiv
G — genitiv
gl. — glagol, glagolski
grč. — grčki
hrv. — hrvatski
I — instrumental
ie. — indoevropski
im. — imenica
imp. — imperativ
impf. — imperfekt
inf. — infinitiv, infinitivni
jd. — jednina
komp. — komparativ
L — lokativ
l. — lice
lat. — latinski
mn. — množina
m. r. — muški rod
N — nominativ
nesvrš. — nesvršeni
O — objekt
ob. — obično, običnije
P — predikat
pf. — perfekt
polj. — poljski
prasl. — praslavenski
prez. — prezent, prezentski
pridj. — pridjev
pridj. rad. — pridjev radni
pridj. trp. — pridjev trpni
pril. — prilog
rj. — rjeđe
rus. — ruski
S — subjekt
slov. — slovenski
srp. — srpski
sr. r. — srednji rod
stsl. — starocrkvenoslavenski, staroslavenski
svrš. — svršeni
t. — točka
tzv. — takozvani
V — vokativ
v. — vidi
zast. — zastarjelo
zb. im. — zbirna imenica
ž. r. — ženski rod
> — postaje, daje
< — postalo od
→ — preobličuje se u
← — pretkazuje
: — (između dviju jezičnih jedinica) prema; (uz suglasnik) znak za dugi, udvojeni suglasnik
= — jednak, isti
/ — znak za alternaciju i za granicu jezičnih jedinica
// — znak za fonološku transkripciju
[] — znak za fonetsku transkripciju
~ — znak za opreku (opoziciju)
∅ — nulti fonem i morfem
· — ispod samoglasnika označuje njegovu zatvorenost (e)
◦ — ispod suglasnika označuje njegovu slogotvornost (r), a ispod znaka za poluglas njegovu jaku varijantu (b, b̥)
- — iznad samoglasnika označuje dugi samoglasnik
* — ispred nekog jezičnog oblika označuje njegovu znanstvenu pretpostavljenost (suponiranost) ili nepotvrđenost
' — uz suglasnik označuje njegovu palatalnost
˘ — kratkosilazni naglasak
˘ — kratkouzlazni naglasak
˘ — dugosilazni naglasak

- ˘ — dugouzlazni naglasak
 ^ — oznaka G mn.
 - — srednja samoglasnička vrijednost za poluglas; nefonemski vokal šva
 ɪ — meki poluglas (prednji, jer)
 ɪ — tvrdi poluglas (stražnji, jor)
 ě — jat
 ɛ, ɔ — nazali (nazalni *e, o*)
 i̇ — neslogotvorni oblik vokala *i*, alofon fonema *j*, npr. [krai̇]
 ʎ — znak za nepčani lateral (lj), npr. /ʎepota/
 ŋ — velarni *n* [baŋka]
- ń — znak za nepčani nazal (*nj*), npr. /ńiva/
 ž — znak za zvučni parnjak *č* (*dž*), npr. /svjedožba/
 ž̇ — znak za zvučni parnjak *ć* (*d'*), npr. /žak/
 ʒ — zvučna afrikata prema bezzvučnom *c*, npr. [striž_ga vidi]
 ɣ — zvučni parnjak suglasnika *h*, npr. [stray_ga_ɣe]
 x — mekonepčani (velarni) *h*
 y — jeri

RAZVOJ HRVATSKOGA KNJIŽEVNOG JEZIKA

1. PODRIJETLO HRVATSKOGA JEZIKA

Genetska pripadnost hrvatskoga jezika

Hrvatski jezik — kao dio srednjojužnoslavenskog dijasistema — spada među južnoslavenske jezike. S njima pripada široj zajednici slavenskih jezika, a svi zajedno ulaze u indoevropsku jezičnu porodicu.

Nakon raspada indoevropske jezične zajednice — u razdoblju oko 2000. g. pr. n. e. — stvara se baltoslavenska jezična zajednica. Za njezina trajanja nastaju mnoge jezične osobine po kojima se jezici slavenskih i baltičkih predaka počinju razlikovati od jezika ostalih indoevropskih naroda. Baltoslavenska jezična zajednica raspala se oko 1500–1300. g. pr. n. e. Tada se stvara zasebna jezična zajednica, praslavenska. Vrijeme njezina trajanja i prostor koji je zauzimala nisu u znanosti precizno utvrđeni. U toj se zajednici začinje niz jezičnih promjena karakterističnih za dalji razvoj slavenskih jezika.

Migracijska kretanja slavenskih plemena dovode do stvaranja triju velikih skupina slavenskih dijalekata: zapadnoslavenske, istočnoslavenske i južnoslavenske. Iz tih dijalekata razvili su se današnji slavenski jezici: zapadnoslavenski (poljski, kašupski, donjolužički, gornjolužički, češki, slovački), istočnoslavenski (ruski, bjeloruski, ukrajinski, rusinski) i južnoslavenski, koji se dijele na zapadne i istočne. Južni Slaveni ostaju konačno odsječeni od ostalih Slavena prodorom Mađara u dolinu Tise i srednjeg Dunava (krajem 9. st.).

Južnoslavenski jezici

Južnoslavenski jezici nastaju iz dva ogranka južnoslavenskog prajezika — zapadnoga i istočnoga. Iz zapadnoga su se razvili slovenski i srednjojužnoslavenski, a iz istočnoga makedonski i bugarski jezik.

Srednjojužnoslavenski jezični dijasistem obuhvaćao je pet dijalekatskih jedinica: kajkavsku, čakavsku, zapadnoštokavsku, istočnoštokavsku i torlačku. Iz njih su kasnijim razvojem nastali hrvatski i srpski jezik, kao i jezici ostalih naroda na tom području, Muslimana i Crnogoraca.

Istočnojužnoslavenski je i danas mrtav jezik starocrkvenoslavenski (ili staroslavenski ili općeslavenski književni jezik). To je jezik prve slavenske pismenosti i književnosti. Utemeljen je na makedonskom (dakle istočnojužnoslavenskom) dijalektu iz okolice Soluna što su ga sveta braća Ćiril i Metod u II. polovini

9. st. uzela za osnovu jezika slavenskoga bogoslužja i starocrkvenoslavenske književnosti i time ga uzdigla na razinu književnoga jezika. On je još vrlo blizak praslavenskom jezičnom stanju, pa pomaže u njegovoj rekonstrukciji. Od ostalih slavenskih jezika (osobito južnoslavenskih) u najranijim fazama njihova samostalnog razvoja tek se neznatno razlikovao. U kasnijim stoljećima u taj se književni jezik probijaju elementi jezikâ narodâ u kojih se slavensko bogoslužje zadržalo u upotrebi, te tako nastaju crkvenoslavenske redakcije: ruska, bugarska, makedonska, srpska, hrvatska. Hrvatskom se redakcijom služila hrvatska glagoljička liturgijska književnost, prisutna je u većoj ili manjoj mjeri u čitavoj glagoljaškoj književnoj djelatnosti, a ponešto je utjecala i na narodni jezik hrvatske latiničke pismenosti u prvim stoljećima njezina postojanja (14–16. st.).

Hrvatski jezik

Iz postpraslavenskog zapadnojužnoslavenskog razvojnog perioda hrvatski je jezik naslijedio tri osnovne dijalekatske jedinice, odnosno skupine dijalekata ili narječja: čakavsko, kajkavsko i zapadnoštokavsko.

Kasniji jezični razvoj, negdje od kraja 12. do kraja 14. st., doveo je do velikih međudijalekatskih razlika i do oblikovanja niza posebnih dijalekata unutar osnovnih dijalekatskih jedinica. Od 15. st. dolazi do velikih migracija stanovništva, izazvanih turskim osvajanjima. One su znatno poremetile predmigracijski raspored hrvatskih dijalekata. Kajkavski, čakavski i zapadnoštokavski u velikoj su mjeri potisnuti sa svojih nekadašnjih prostora na račun istočnoštokavske zone. U štokavskim dijalektima došlo je do podjele na novoštokavske i staroštokavske.

Današnji hrvatski jezik sastoji se od tri narječja: čakavskoga, kajkavskoga i štokavskoga, od kojih najveće područje zauzima štokavsko narječje. Podloga suvremenom hrvatskom književnom jeziku su novoštokavski govori, ali u njegovu razvoju sudjelovali su i svi ostali (čakavsko i kajkavsko narječje, te staroštokavski slavonski i istočnobosanski dijalekt).

2. POVIJESNI PREGLED OBLIKOVANJA HRVATSKOGA KNJIŽEVNOG JEZIKA

a. Prvo razdoblje: od početaka pismenosti do kraja 14. stoljeća

a) Počeci pismenosti

Na razmeđu Zapada i Istoka

Počeci hrvatske pismenosti uvjetovani su povijesnim i zemljopisnim položajem Hrvatske na razmeđu latinsko-germanskoga i grčko-bizantskoga političkog, civilizacijskog i vjerskog utjecajnog područja. Dvojnost njihova utjecaja ostavila je trajan trag u specifičnom razvoju hrvatske kulture.

Jedan od bitnih elemenata hrvatske kulturne posebnosti jest gotovo tisućugodišnje supostojanje slavenskoga i latinskoga bogoslužja na području rimske crkve i s time

u vezi upotreba hrvatskog narodnog jezika u javnom životu uz službeni latinski od najranijeg razdoblja hrvatske pismenosti. Povijesna istraživanja pokazuju da je upravo sukob političkih interesa Zapada i Istoka, od samih početaka hrvatske državnosti usmjeren na to granično područje, uvjetovao specifičnost njegova razvoja. Hrvatska se država oblikovala u okvirima Franačkoga Carstva i na taj je način došla pod jurisdikciju zapadne crkve (najprije akvilejske¹, a zatim rimske) i pod njezin kulturni utjecaj. Izvan granica tadašnje hrvatske države ostali su gradovi i otoci bizantske provincije (teme) Dalmacije², koji su bili pod jurisdikcijom istočne (carigradske) crkve sve do 10. st., kad su i oni pripali rimskoj crkvi.

Oba ta po mnogo čemu oprečna povijesna elementa (franački i bizantski) mogla su inicirati klicu praktične vjerske upotrebe narodnoga jezika i time pružiti oslonac njegovu tisućugodišnjem opstanku na kasnijem području latinaški stroge rimske crkve. Akvilejska je crkva radi širenja kršćanstva dopuštala u praktičnoj misionarskoj vjerskoj djelatnosti upotrebu tzv. vulgarnih, tj. narodnih jezika. S druge strane, istočna se crkva ni načelno nije protivila punoj primjeni narodnih jezika u crkvi. Na temelju povijesnih izvora može se zaključiti da je postojala neka nesačuvana misionarska pismenost na hrvatskom jeziku već krajem 8. st., dakle u doba franačkog patronata nad Hrvatima. Ali pravi početak pismenosti u Hrvata veže se uz pojavu slavenskoga bogoslužja i s njim povezane crkvenoslavenske književne djelatnosti. To se slavensko bogoslužje vjerojatno pojavilo najprije u gradovima i na otocima bizantske Dalmacije, dakle izvan granica tadašnje hrvatske države, koja je u to doba već bila pod jurisdikcijom rimske crkve. Ti su gradovi i otoci, zbog spomenutog stava bizantske crkve prema upotrebi narodnih jezika u vjerskom djelovanju, mogli krajem 9. st. postati utočišta iz Moravske prognanih Ćirilovih i Metodovih učenika i izvorišta širenja slavenskoga bogoslužja i glagoljice kao medija njegove pismenosti u hrvatskom zaleđu tada još pretežno romanskih dalmatinskih gradova. Prvi stvarni dokumenti o postojanju slavenskoga bogoslužja i posebnog pisma kojim se ono služilo u Hrvata potječu iz 925–926. godine (papinska pisma, zaključci splitskih crkvenih sabora), kad su već i dalmatinski gradovi bili pod rimskom crkvenom upravom. Ti dokumenti upućuju upravo na područja bizantskih dalmatinskih gradova kao na izvorišta glagoljaštva. Time se mijenja uvriježeno mišljenje o vezanosti glagoljaštva samo na istarsko-kvarnersko-sjevernodalmatinsko područje. Glagoljaštvo ne samo da je bilo prisutno u gradovima srednje i južne Dalmacije, što se često osporavalo, nego se najvjerojatnije upravo s tog područja širilo na sjeverozapad.

Pismo

Hrvatski je jezik od početaka pismenosti zapisivan trima pismima: latiničom, glagoljicom i zapadnom ćirilicom. U najstarijim službenim latinskim zapisima javljaju se hrvatska imena i pojedine riječi zapisane latiničkim pismom. Cjeloviti tekstovi na hrvatskom jeziku pisani latinicom poznati su tek iz 14. st. Slavensko bogoslužje i crkvenoslavenska književnost donose sa sobom svoja dva pisma — najprije glagoljicu, a zatim i ćirilicu zapadnog, bosansko-hrvatskog tipa, zvanu bosančica. Gla-

¹ U dogmatskom sukobu između Rima i Akvileje, do kojega je došlo u 6. st., Akvilejska se biskupija proglasila patrijarhatom i postala trećim kršćanskim središtem, pod čijom je crkvenom upravom bilo Franačko Carstvo, a s njime i naši krajevi. U 2. pol. 9. st. hrvatski knez Branimir priznaje rimsku crkvenu jurisdikciju.

² Bizantska tema Dalmacija obuhvaćala je u 9–10. st. Kvarnerski i Zadarsko otočje i uski primorski pojas s gradom Zadrom i okolicom (Donja Dalmacija) te gradove Trogir, Split, otoke Čiovo, Drvenik, Vis, Dubrovačko primorje i grad Dubrovnik, Kotor, Budvu, Bar i Ulcinj (Gornja Dalmacija).

goljica se stoljećima zadržava u jugozapadnim hrvatskim krajevima, a bosančica se udomaćila na jugoistočnima i u susjednoj Bosni, na područjima zahvaćenima osvajanjima bizantskoga cara Manuela Komnena u drugoj polovini 12. st. i njegovom borbom protiv bogumilske hereze. Ćirilica je, kao pismo slično grčkomu, bizantskim vlastima bila prihvatljivija od glagoljice.

Najstariji jezični spomenici

Najstariji, u odlomcima sačuvani tekstovi crkvenoslavenske književne djelatnosti u Hrvata nisu stariji od kraja 10. ili početka 11. st. Jezik je tih spomenika crkvenoslavenski hrvatske redakcije, tj. onaj slavenski jezik koji je djelovanjem ćirilometodske misije postao sredstvom zajedničke slavenske crkvene književnosti i u koji je postupno prodirao živ narodni govor.

Prvi spomenici hrvatskoga narodnog jezika sporadični su – uglavnom glagoljički – zapisi i natpisi u kamenu, također ne stariji od 11. st., a najpoznatija je među njima *Bašćanska ploča*, darovnica hrvatskoga kralja Zvonimira opatiji sv. Lucije u Jurandvoru kod Baške na Krku, u kamen uklesana oko 1100. godine. Od tada živa hrvatska narodna riječ (više ili manje protkana crkvenoslavizmima kao elementima učenosti i višega stila) postaje sredstvom pismenog izražavanja, osobito u dokumentima praktičnog značaja, i postupno se probija na ona područja pisane riječi koja je u dotadašnjem hrvatskom javnom, kulturnom i vjerskom životu pokrивao službeni latinski (u Dalmaciji i mletački talijanski) i crkvenoslavenski hrvatske redakcije. U usporedbi s drugim evropskim jezicima hrvatski se jezik odlikuje vrlo ranim prodorom žive narodne riječi u pisanu praksu namijenjenu javnoj upotrebi.

b) Razdoblje 13–14. st.

Zaokret prema zapadnoj duhovnoj sferi

U ranom srednjem vijeku rimska se crkva uglavnom protivila slavenskom bogoslužju i njemu pripadnim pismima i u nekoliko ih je navrata nastojala što više ograničiti. Ali polovinom 13. st., nakon dvaju papinskih odobrenja slavenskoga bogoslužja (za područje senjske biskupije 1248, a za djelatnost omišaljskih benediktinaca 1252) nastupa značajan preokret u razvoju glagoljice i glagoljaške književnosti u Hrvata. Tada među glagoljašima dolazi do obnavljanja književne i vjerske djelatnosti. Ponovo se prevode i prerađuju osnovne crkvene knjige, sada prema latinskim izvorima i jezikom koji se sve više približava živom narodnom jeziku, osobito u tekstovima koji nemaju strogu liturgijsku namjenu. Za razliku od crkvenoslavenske književne djelatnosti u drugim zemljama, vezane u to doba uz istočnu crkvu i više društvene slojeve, hrvatska je srednjovjekovna književnost bila izrazitije pučka. U skladu s tom svojom usmjerenošću birala je književne vrste i teme, stilskoizražajna sredstva i, u prvom redu, jezik, blizak i razumljiv puku.

Tu književnu i jezičnu obnovu prati i oblikovanje novog tipa hrvatske (tzv. uglate) glagoljice i reforma glagoljičkoga pravopisa u smislu funkcionalnoga pojednostavnjivanja i rasterećivanja glagoljičkoga grafijskog sustava.

Iz 13. st. ima malo sačuvanih spomenika. Prvi opsežni spomenici hrvatske pismenosti – razni glagoljički liturgijski i neliturgijski kodeksi s jedne strane, a s druge prvi latinički spomenici na narodnom jeziku – potječu iz 14. st. Dok su se do 14. st.

narodnim jezikom (protkanim crkvenoslavizmima) odlikovali uglavnom pravni spomenici, u 14. st. hrvatski narodni jezik prodire i u vjersku i crkvenu književnost. Time on postaje i retoričko i pjesničko izražajno sredstvo. U književnu djelatnost, najšire shvaćenu, hrvatski narodni jezik prodire gotovo istodobno na područjima latinskog i crkvenoslavenskog liturgijskog jezika, tj. i u latinaškoj i u glagoljaškoj kulturnoj sredini. I na latinici i na glagoljici nastaje niz različitih djela na narodnom jeziku, namijenjenih crkvenoj i samostanskoj upotrebi i djelovanju svećenstva među pukom, a javljaju se i prvi naši pjesnički tekstovi. Tome su pridonijele promijenjene prilike u katoličkoj crkvi od 13. st. naovamo, a ona je u to doba u hrvatskim zemljama jedini nosilac kulturnih nastojanja. Do toga vremena crkva je među Hrvatima djelovala pomoću dvaju jezičnih i kulturnih medija — s jedne strane dominantnog latinskog i latinaškog, a s druge strane crkvenoslavenskog i glagoljaškog, uglavnom potiskivanog, ali uporno otpornog. S vremenom latinaška crkva sve jasnije osjeća nedovoljnost latinskoga jezika u djelovanju među hrvatskim pukom, koji postaje dominantan i u ranije pretežno romanskim dalmatinskim i primorskim gradovima. Stoga se djela namijenjena nižem svećenstvu, redovništvu i puku počinju prevoditi na hrvatski jezik. Ali dok je u latinaškoj sredini narodni jezik ušao u književnost uglavnom izravno, u glagoljaškoj, gdje je crkvenoslavenska tradicija bila još živa, a srodnost književnog i narodnog jezika znatna, dolazi do postupnog prilagođivanja toga književnog jezika narodnom.

c) Opća obilježja prvoga razdoblja

U prvom razdoblju oblikovanja hrvatskoga književnog jezika kao sredstva javne i književne upotrebe začele su se neke crte koje će obilježavati razvoj hrvatskoga jezika kroz stoljeća, sve do naših dana. U tom se razvojnom tijeku kraj 14. st. smatra graničnom vremenskom odrednicom iz više razloga.

S jezičnopovijesnoga gledišta kraj 14. st. prijelazno je doba u razvoju hrvatskoga jezika. Do tog vremena oblikovali su se njegovi dijalekti s fonološkim sustavima na kojima se i danas zasnivaju i s ostalim svojim bitnim osobinama. Burno migracijsko razdoblje koje je uslijedilo, izazvano povijesnim činiteljima, bitno je izmijenilo prostornu sliku tih dijalekata, njihov razmještaj, ali ne i njihove osnovne značajke.

Kraj 14. st. prijelomno je razdoblje i s književnopovijesnoga gledišta. To je period najživlje glagoljaške djelatnosti zasnovane na novim smjernicama (tematskim, stilsko-izražajnim, jezičnim), koje su izazvala lokalna papinska odobrenja slavenskoga bogoslužja polovinom 13. st. Tada je glagoljaška književnost doživjela renesansu i potpun zaokret prema zapadnoj duhovnoj sferi, a u njezinu se jeziku povećao udio elemenata narodnoga jezika. Kasnija glagoljaška djelatnost samo je produžetak toga rada. Od polovice do kraja 14. st. nastaju i prva poznata opsežnija djela hrvatske latiničke književnosti (*Red i zakon zadarskih dominikanki* iz 1345, *Šibenska molitva*, *Cantilena pro sabatho* i *Odlomak Korčulanskoga lekcionara* iz zadnjih desetljeća 14. st., zatim knjiga prijevodne proze *Žića svetih otaca*, nastala u 14. st., a prepisana krajem 15. — sve djela pisana čakavštinom, te *Vatikanski hrvatski molitvenik* dubrovačke provenijencije, pisan dubrovačkom štokavštinom s tragovima čakavske matice iz koje je prepisan).

Do kraja 14. st. dovršeno je i oblikovanje hrvatskoga tipa uglate glagoljice. Istodobno latinica snažno prodire na sve razine hrvatske pismenosti. Od tada ona supostoji uz glagoljicu (i prostorno ograničeniju ćirilicu) kao ravnopravno pismo hrvatske pismenosti, a u kasnijim stoljećima sve se intenzivnije nameće javnoj upotrebi.

Hrvatski jezik do kraja 14. st. prodire u sva područja javne i književne djelatnosti. Hrvatska pismenost iz toga prvog razdoblja počela je već razlikovati stilove prema namjeni teksta. Razlikuje se stil javnopravnih i privatnopravnih dokumenata od stila općinskih i gradskih statuta i redovničkih pravilnika, a oblikuje se i literarni pjesnički i prozni stil.

Poticaji međudijalekatskom prožimanju

Pisanje knjiga bila je u srednjem vijeku rijetka i cijenjena djelatnost. Malobrojnost knjiga za vjersku i vjerskopoučnu djelatnost i potražnja za pisanom riječju uvjetovale su kolanje djela na narodnom jeziku i na hrvatskoj crkvenoslavenskoj jezičnoj redakciji, iako su bila pisana različitim grafijom (glagoljicom, ćirilicom, latinicom) i jezikom s različitom dijalekatskom osnovom. Ta su djela kružila, izmjenjivala se, prepisivala, prerađivala bez obzira na upravne i državne granice. Prepisivanjem (i prerađivanjem — jer često je to bio jedan te isti postupak) u osnovnu strukturu teksta unosili su se jezični elementi kraja u kojem se tekst prepisivao, i takav je tekst kretao dalje, postajao izvor novih prijepisa, obogaćenih novim jezičnim elementima. Na taj je način izmjena tekstova u tom najranijem razdoblju otvorila put međudijalekatskom prožimanju, odnosno miješanju elemenata raznih dijalekata u jeziku koji se razvijao u jezik hrvatske književnosti i ostalih područja pisane riječi. Takav stav prema jeziku javne upotrebe, u kojem se pored osnovne dijalekatske strukture mogu naći i elementi ostalih dijalekata kao pripadnika u osnovi istoga jezika, ostao je temelj hrvatskoga književnog jezika kroz stoljeća. Osobito se to ogleda u jeziku stare dubrovačke književnosti, koji je, premda štokavski, u početku bio pod snažnim čakavskim utjecajem. To su uvjetovali čakavski predlošci vjerskih tekstova, ali i osobne veze dubrovačkih pisaca s dalmatinskim čakavskim pjesnicima. Čakavski su elementi ostali sastavni dio dubrovačkoga književnog jezika do u 17. st. i imali su izrazito stilsko obilježje.

Povezanost hrvatskih kulturnih sredina

Kruženje i prepisivanje književnih djela bez obzira na pismo kojim su pisana pokazuje da je i u latinaškoj i u slavenskoj bogoslužnoj i kulturnoj sferi bilo ljudi koji su znali barem dva, ako ne i sva tri nacionalna pisma. To znači da su između tih hrvatskih bogoslužnih i kulturnih sfera postojali međusobni dodiri i suradnja, prije negoli netrpeljivost o kojoj se u našoj starijoj historiografiji dosta govorilo. Tu povezanost potvrđuju ne samo mnogi sastavci istoga podrijetla, prepisani iz istih predložaka, u glagoljčkim, ćirilčkim i latiničkim rukopisima, nego i stanovit postotak crkvenoslavizama u latiničkim tekstovima. Novija je jezikoslovna spoznaja da se jezik stare hrvatske pismenosti i književnosti — bez obzira na pismo kojim je pisana — razvijao kao jedan književni jezik.

Težnja za jezičnom čistoćom

Jedna od znakovitih crta hrvatskoga književnog jezika, koja se javlja već u tom prvom njegovu razvojnom razdoblju, a obilježava ga sve do u naše dane, jest obraćanje pažnje jezičnoj čistoći u djelima književnog značaja, osobito u pjesničkim ostvarenjima. Ta težnja za jezičnom čistoćom ogleda se u oblikovanju književnojezičnog izraza samo na osnovi domaćih izražajnih sredstava, uz izbjegavanje stranih utjecaja. Međutim, dokumenti javne upotrebe, pa čak i djela namijenjena crkvi, od najranijih su vremena

otvoreniji stranim (najčešće romanskim) utjecajima, osobito u sintaksi i leksiku. Utjecaji dalmatskoga supstrata, latinske i talijanske književnosti i kulture i mletačke uprave ostavili su duboke tragove u načinu izražavanja pohrvaćenoga gradskog stanovništva. Tako je npr. terminologija, i crkvena, i pravno-upravna i ona za predmete i pojave iz svakodnevnoga života, u našoj najstarijoj pismenosti izrazito romanska. Nasuprot tome, u našim prvim pjesničkim tekstovima tih stranih utjecaja ili uopće nema ili su sasvim neznatni. S druge strane, crkvenoslavenske se crte, kao crte srodnoga i vjerskom upotrebom posvećenoga jezika, ni u latinaškoj sredini nisu osjećale kao tuđe. One su imale ugled izgrađenoga književnog jezika, koji se zapravo smatrao starijim tipom vlastitoga jezika, i upotrebljavale su se s izrazitom stilskom namjenom – za postizavanje dojma učenosti i višega stila.

Čakavsko narječje – osnova najstarijega hrvatskoga književnog jezika

U skladu s geopolitičkim smještajem najranijih središta hrvatske državnosti, a time i središta pismenosti, osnova prvoga hrvatskog jezika javne upotrebe bilo je čakavsko narječje. Taj jezik nije imao sva obilježja koja su svojstvena današnjem jezičnom standardu, nego je bio onakav kakav je u ono doba mogao biti: zasnivao se na dijalektu kraja u kojem je pojedini spomenik nastao, ali ga već obilježavaju i prva književnojezična i standardizacijska nastojanja. U tim su nastojanjima značajan udio imali tzv. crkvenoslavizmi i one jezične crte koje su posljedica najstarijih međudijalekatskih prožimanja.

Hrvatsko ime jezika

Za jezik hrvatske pismenosti i književnosti već je u 14. st. zabilježeno ime "jezika hrvackoga" (*Istarski razvod* 1325³). U kasnijem razvoju čakavsko narječje prepušta svoje prvenstvo u oblikovanju hrvatskoga književnog jezika ostalim našim narječjima, ali u čitavu njegovu kasnijem razvoju ostaje stalno prisutna svijest o jeziku hrvatskoga imena. Kad se u izmijenjenim povijesnim okolnostima javljaju drugi nazivi za hrvatski jezik (slovenski, slovinski, dalmatinski, bosanski, ilirički, ilirski i dr.), uvijek ostaje prisutna tradicijom sačuvana svijest o hrvatskom zajedništvu i o pripadnosti hrvatskih narječja jednom jeziku.

b. Drugo razdoblje: 15-16. st.

a) 15. st. – svjesno prevladavanje dijalekatskih granica

15. st., doba cvata kasne hrvatske srednjovjekovne književnosti i prvih početaka hrvatske svjetovne književnosti, širom otvara vrata miješanju raznorodnih dijalekatskih elemenata. Ono se ostvaruje u nekoliko pravaca, ovisno o političkim prilikama i tijekomima razvoja hrvatske književnosti.

³ Neki izdavači glagoljičku kraticu godine nastanka *Istarskoga razvoda* čitaju – 1275.

Crkvenoslavensko-čakavski amalgam

Uz sve izrazitije okretanje hrvatske glagoljaške književne djelatnosti zapadnoj književnosti sve se više razbija jezična struktura crkvenoslavenskih tekstova, osobito onih neliturgijskoga kataktera. pisci tih tekstova iz razumljivih su vjerskopoučnih pobuda težili što širem krugu čitatelja i nastojali im svoja djela jezično približiti, te u njih unose elemente žive narodne čakavštine. Takav jezik, koji je spoj crkvenoslavenske osnove i čakavskih elemenata, zastupljenih od teksta do teksta u različitim omjerima, još dugo obilježava neliturgijske glagoljičke tekstove nastale na čakavskom tlu. U liturgijskoj glagoljaškoj književnosti i dalje se upotrebljava crkvenoslavenski jezik hrvatske redakcije, premda i on, pod utjecajem narodnih jezičnih elemenata, gubi svoju sustavnu dosljednost.

Narodni jezik protkan crkvenoslavizmima

Djela pisana latinicom i narodnim jezikom, namijenjena dušobrižničkoj i vjerničkoj praksi, i na čakavskom su tlu i u Dubrovniku sve češća. Pritom se u djelima pisanima čakavštinom i dalje nalaze poneki crkvenoslavenski elementi kao obilježja višega stila, a u djelima pisanima dubrovačkom štokavštinom i čakavski i crkvenoslavenski.

Isprepletanje svih triju hrvatskih narječja

Do najzanimljivije i najdalekosežnije pojave u hrvatskom književnojezičnom razvojnom procesu 15. st. došlo je na području glagoljaške književnosti u kontinentalnom dijelu Hrvatske, na graničnim dijalekatskim područjima — u Istri i u kraju južno od Kupe. Već od prvih desetljeća 15. st. u glagoljaškim neliturgijskim tekstovima tih područja javlja se znatan broj kajkavizama (sporadično i štokavizama) u osnovnoj čakavskoj strukturi (protkanjoj crkvenoslavenskim elementima). To prepletanje raznorodnih dijalekatskih elemenata rezultat je, s jedne strane, utjecaja narodnih govora na tim graničnim dijalekatskim područjima, a s druge strane nastojanja hrvatskih glagoljaša da prevladaju dijalekatske granice i podvojenost, da svoja djela učine razumljivima i prihvatljivima na što većem prostoru, a svojoj djelatnosti osiguraju što širi doseg. Na taj je način stvoren osebujan književni jezik s osnovnom čakavskom strukturom, kojemu su kajkavske crte imale omogućiti što širi djelokrug, a crkvenoslavenske su ga povezivale s višestoljetnom tradicijom pismenosti.

Premda do pojave kajkavizama (sporadično i štokavizama) u čakavsko-crkvenoslavenskim glagoljaškim tekstovima dolazi u 15. st., kada se znatno povećava broj međudijalekatskih razlika, ta se inodijalekatska komponenta uglavnom svodi na usporodnu (kontaktnu) sinonimiku, tj. na tumačenje neke riječi jednoga dijalekta njezinom istoznačnicom iz drugoga. To znači da su se leksičke razlike u to doba smatrale osnovnom preprekom razumljivosti književnoga djela i upotrebljivosti književnoga jezika na širem prostoru.

Začeci stvaranja jedinstvenoga hrvatskoga književnog jezika — upotreba narodnog jezika na svim društvenim razinama

Stvorile su se dvije zone glagoljaških čakavsko-kajkavskih tekstova: zapadna, u istočnoj i sjevernoj Istri (s manjim brojem kajkavizama), i istočna, koja se uglavnom podudara sa zrinsko-frankopanskim posjedima na potezu Vinodol—Gacka—Mo-

druš—Pokuplje s Ozljem kao kulturnim središtem (s više kajkavizama i sporadičnom pojavom štokavizama). Između tih zona Vinodol je odigrao važnu posredničku ulogu. Nastojanje hrvatskih glagoljaša na stvaranju široko prihvatljivoga književnog jezika, osobito izrazito u ovoj drugoj, istočnoj zoni, naišlo je na podršku i potporu zrinško-frankopanske velikaške uprave. Ona je u svojim središtima omogućavala književnu i kulturnu djelatnost što je postala izvorištem višestoljetnih neprekinutih napora u ovom dijelu Hrvatske oko stvaranja jedinstvenoga hrvatskoga književnog jezika. To je ujedno i područje na kojemu je hrvatski jezik postao sredstvom pismenog privatnog i javnog općenja na svim društvenim razinama. Na podršku i potporu velikaške sredine djelovanju hrvatskih glagoljaša ukazuje i tematika glagoljaških neliturgijskih kodeksa. U njima se javljaju prvi glagoljaški tekstovi svjetovnog sadržaja (npr. *Rumanac trojski*, *Aleksandrida* i dr.), a bogatstvo njihove tematike izraz je društvene i kulturne izgrađenosti te sredine, u kojoj i za koju su nastajali.

Težnja za jedinstvom književnoga jezika zasnovanoga na zajedništvu raznorodnih dijalekatskih elemenata stoljećima će obilježavati književnojezičnu djelatnost pisaca kontinentalne Hrvatske. Ta težnja traje do u 18. st., a njezinom se evolucijom otvaraju novi vidici, koji su kasnije omogućili uvođenje jedinstvenoga književnog jezika, iako na drugim osnovama. Ona označava i početak višestoljetnih nastojanja da se prekoračivanjem dijalekatskih granica i otvaranjem širih prostora književnoj djelatnosti omogući bar duhovno povezivanje svih hrvatskih pokrajina, onoga što je već Zoranić nazvao našom "rasutom baščinom". Tu se domovinska svijest suprotstavlja regionalnoj, uvjetovanoj povijesnim okolnostima, centripetalne duhovne snage centrifugalnim političkim i gospodarskim tendencijama što stoljećima obilježavaju život Hrvatske.

Pojava tiska

U Hrvata se, usprkos nepovoljnim povijesnim okolnostima, tisak javlja vrlo rano. Godine 1483. objavljen je prvotisak glagoljičkoga misala (vjerojatno u Modrušu), 1490. ili 1491. prvotisak glagoljičkoga brevijara u Kosinju, a 1494. glagoljički misal u Senju. Senjska glagoljaška tiskara aktivno radi još u prvom desetljeću 16. st., a oko 1530. radi glagoljaška tiskara u Rijeci. Istovremeno tiskaju se hrvatska glagoljička i latinička djela namijenjena crkvi i u Veneciji. Prvo hrvatsko datirano latiničko djelo je *Lekcionar Bernardina Splitsanina*, objavljen u Veneciji 1495. Bez datacije i mjesta izdanja je *prvi hrvatski tiskani molitvenik*, namijenjen dubrovačkim redovnicama, za koji se pretpostavlja da je tiskan u Dubrovniku i da je možda znatno stariji od *Bernardinova lekcionara*. Godine 1512. objavljen je u Veneciji prvi misal zapadnoga obreda na bosančici. 1521. tiskano je prvo hrvatsko djelo svjetovne namjene i sadržaja — Marulićeva Judita.

Pojava tiska ima znatnu ulogu u razvoju književnoga jezika. Za razliku od rukopisnog medija, koji lako postoji u koegzistenciji mnoštva malih komunikacijskih sustava, tisak svojim širim prostornim i vremenskim dosegom daje poticaj spajanju tih malih sustava u veće cjeline, tj. djeluje u smislu ujednačavanja književnojezičnog izraza na svim razinama (grafijskoj, ortografskoj, jezičnoj).

b) 16. st. — književnost na sva tri narječja, nastavak međudijalekatskih veza

Regionalna razdrobljenost

Na 16. st. obično se gleda kao na stoljeće potpune regionalne razdrobljenosti i gubitka veza među pojedinim hrvatskim pokrajinama, što su ih izazvala povijesna zbivanja, i kao na stoljeće u koje pada začetak odjelitih hrvatskih pokrajinskih književnosti. Po tome zaključujući, to bi stoljeće imalo biti najkritičnije u hrvatskoj književnojezičnoj povijesti. S jezičnopovijesnoga gledišta slika ipak nije tako crna kao što se na temelju vanjskih pokazatelja može činiti. Istina je da su ratna i politička zbivanja uvjetovala regionalnu razdrobljenost hrvatskih krajeva, poremetila kontinuitet kulturnog i književnog razvoja, razbila jedinstvo i onog tankog sloja hrvatske čitateljske publike, učinila sva tri hrvatska narječja medijem književnog izražavanja, dovela do povlačenja glagoljaša na sve uži zemljopisni prostor, a glagoljicu svela na ograničenu crkvenu i samostansku upotrebu i time otežala mogućnost nasljeđivanja književnojezičnoga razvoja dugog šest stoljeća. Sve veze ipak nisu zatrte. Književna ostvarenja, uza svu pokrajinsku odjelitost, pokazuju da je to zapravo stoljeće nastavljenih književnojezičnih veza i utjecaja. Oni se, doduše, zbog povijesnih okolnosti, odvijaju na dva različita osnovna poteza: na jugoistočnom južnočakavsko-štokavskom i na sjeverozapadnom sjevernočakavsko-kajkavskom, ali zajednička im je svijest o potrebi duhovnoga povezivanja hrvatskih zemalja.

Jezik dalmatinsko-dubrovačke književnosti

16. je stoljeće zlatni vijek svjetovne dalmatinsko-dubrovačke književnosti, pa i hrvatske književnosti u cjelini. Među hrvatskim književnicima od Zadra preko Splita i Hvara do Dubrovnika ostvaruju se osobne, književne i književnojezične veze. Za razliku od razdoblja 14–15. st., kada je u dubrovačkoj pismenosti očit čakavski utjecaj, dobrim dijelom izazvan čakavskim predlošcima vjerskih i vjerskopoučnih djela, u 16. st. postoji i suprotno strujanje: iz štokavskoga Dubrovnika u čakavsku Dalmaciju. Pritom u obje te kulturne sredine inodijalekatski jezični elementi u književnom stvaranju imaju značajke pripadnosti književnom jeziku i stilske obilježnosti.

Jezik hrvatskih protestantskih pisaca

Na potezu jug—sjever, negdje na crti Vinodol—Zagreb, i nadalje sa središtem u Pokuplju, nastavlja se započeto djelo hrvatskih glagoljaša iz 15. st. u oblikovanju jedinstvenoga književnog jezika na osnovi raznorodnih dijalekatskih elemenata. Ono doseže vrhunac u radu hrvatskih protestantskih pisaca, poteklih iz glagoljaške sredine, koji svoje stavove o jeziku, što ih grade iz govorne situacije toga graničnoga dijalekatskog područja i na jezičnoj tradiciji tamošnjih glagoljaša 15. st., prvi u svojim djelima uspijevaju jasno formulirati i javno izraziti.

Počeci književnosti na kajkavskom narječju

U 16. se stoljeću u sjevernim hrvatskim stranama, sa središtima u Zagrebu i Varaždinu, prvi put javlja književnost na kajkavskom narječju. Ona se, očito pod utjecajem zbivanja u susjednom pokupskom kraju, od samog početka nije zatvarala u

uske kajkavske dijalekatske okvire. U njezinu se jeziku, npr., zapostavljaju one glasovne osobine koje su tipične samo za kajkavske govore, a nepoznate su štokavskima i čakavskima, a ima u njemu i izravnih štokavskih (i ponešto čakavskih) utjecaja.

Tako se na svim stranama, usprkos stvarnoj političkoj podvojenosti hrvatskih pokrajina, očituje težnja za duhovnim zbližavanjem, za prevladavanjem dijalekatske rascjepkanosti u književnom stvaranju, za što širim dosegom kulturne djelatnosti. Stoga 16. st. – usprkos svim ograničenjima – ipak nije prekid ranije započetoga procesa ujednačavanja hrvatskoga književnog jezika.

Doseljavanje novoštokavskoga stanovništva

U 16. st. zbog turskih nadiranja dolazi do značajnih etničkih pomicanja u smjeru od istoka prema zapadu i od juga prema sjeveru. Hrvatsko se žiteljstvo iz pograničnih područja pred turskim osvajačima povlači u unutrašnjost zemlje, a na napušteno pogranično zemljište naseljuje se novoštokavsko ijekavsko žiteljstvo iz pokorenih područja. Među tim novim naseljenicima bilo je mnogo srpskoga stanovništva. Njihovo naseljavanje hrvatskih područja započelo je već u 15. st., ali tada je još imalo karakter sporadičnih i pojedinačnih pojava. U 16. st., i kasnije u 17, ono postaje masovnom pojavom. Sa stanovništvom iz porobljenih srpskih (uglavnom zapadnih) predjela dolaze i njihovi svećenici i kaluđeri. Po dolasku na novo tlo oni organiziraju vjerski život i kulturno djelovanje nastavljajući tradiciju srednjovjekovne srpske književnosti i njezina više-manje crkvenoslavenskoga jezika. Međutim, narodni se govor toga doseljenog srpskog stanovništva, sa svojim novoštokavskim ijekavskim osobinama, uklopio u dijalekatski mozaik hrvatskoga jezičnog prostora i otada sudjeluje u razvoju hrvatskoga književnog jezika i u njegovoj standardizaciji.

Uključivanje Bosne u hrvatski književnojezični razvoj

Nakon propadanja srednjovjekovne bosanske države i zatiranja starih političkih granica uslijed turskih osvajanja, osnovno obilježje kulturne, etničke, a poslije i nacionalne identifikacije u Bosni postaje vjerska pripadnost. 16. je stoljeće vrijeme uključivanja katoličkih predjela porobljene Bosne u hrvatski književnojezični razvoj. U tome je značajnu ulogu odigrala franjevačka redodržava Bosna Srebrna, koja se u 16. st. proširila na sve hrvatske krajeve pod Turcima, te je osim Bosne i Hercegovine obuhvaćala Slavoniju i dijelove Dalmacije. Iako u 16. st. na tom području još nema uvjeta za književni rad, vjerskim se djelovanjem bosansko-hercegovačkih franjevaca pismo nekadašnje srednjovjekovne bosanske države *b o s a n č i c a* širi kao općeprihvaćeni medij pismenog izražavanja na čitavom području njihove redodržave, a njihov jezik spontano poprima neke naddijalekatske osobine.

Začeci hrvatskoga jezikoslovlja

U ovom drugom razvojnom razdoblju hrvatski jezik prvi put postaje sadržajem jezikoslovnih djela, u prvom redu rječnika, i na taj način ulazi u evropski jezikoslovni kontekst. Iz 15–16. st. poznato je nekoliko rukopisnih višejezičnih rječnika praktične namjene (uglavnom za konverzijsku svrhu i trgovačke potrebe), nastalih u raznim evropskim zemljama, u kojima su zabilježene i neke hrvatske riječi. Prvi tiskani rječnik u kojemu se pojavljuju hrvatske riječi mali je talijansko-hrvatski rječnik sa 328 hrvat-

skih riječi i nešto konverzacijske građe (svega 8 stranica), koji se pripisuje Petru Lupisu Valentianu, a tiskan je vjerojatno u Ankoni 1528. Zatim slijedi četverojezični rječnik *Dictionarium quatuor linguarum, videlicet germanicae, latinae, illyricaе quae vulgo sclavonica appellatur, et italicae sive hetruscae* Nijemca Hyeronimusa Megisera, kojemu je prvo izdanje izišlo u Gracu 1592. i u kojemu je pod "sclavonica lingua" uglavnom slovenski leksik, ali ima i hrvatskih riječi s posebnom oznakom "cr(oatice)".

Na samom kraju ovoga razdoblja, godine 1595, objavljen je u Veneciji prvi pravi samostalno tiskan hrvatski rječnik, i to hrvatskoga autora — *Dictionarium quinque nobilissimarum Europae linguarum, Latinae, Italicae, Germanicae, Dalmaticae et Ungaricae* Šibenčanina Fausta Vrančića. U njemu se ogleda najvažnija jezična tendencija toga razdoblja — međudijalekatsko prožimanje u književnom jeziku. Taj je rječnik prvenstveno rječnik čakavštine, ali ima u njemu i štokavskih i ponešto kajkavskih riječi. Njegov autor svoj jezik, što ga naziva dalmatinskim, smatra najljepšim među slavenskim jezicima i kaže da se govori od Jadranskoga mora do Drave i Dunava. U drugom i nadopunjenom izdanju toga rječnika (1605), što ga je uz Vrančićevu suradnju izradio praški benediktinac Petar Lodereker, dodavši mu i poljska i češka tumačenja, latinski se naziv dalmatinskoga jezika izričito tumači kao hrvatski jezik.

c. Treće razdoblje: 17. st. i prva polovina 18. st. — prvenstvo štokavštine u ulozu hrvatskoga književnog jezika; oblikovanje kajkavske književne koine

17. st. i prva polovina 18. znače novo razdoblje u razvoju hrvatske književnosti i njezina jezika. To je doba zamiranja književnoga i kulturnoga rada u dalmatinskim gradovima pod mletačkom upravom, doba sve oskudnijega materijalnog i kulturnog stanja na područjima pod Turcima, doba protureformacije i katoličke obnove, u kojoj prednjači isusovački red i koja za svoj obnovljeni vjerskopoučni rad među pukom ponovo traži što šire prihvatljiv i razumljiv književni jezik. Postupno povlačenje Turaka ostavlja za sobom nove prostore za širenje književnoga i kulturnoga djelovanja.

To je i doba nastanka naših prvih gramatika i pojačanoga leksikografskog rada, doba teorijskih i praktičnih pokušaja na stvaranju jedinstvenoga književnog jezika. Usprkos pokrajinskim i neodređenim općim nazivima što se sve češće javljaju kao ime hrvatskoga jezika (slovinski, slovjenski, dalmatinski, ilirski i dr.), traje neprekidna svijest svih hrvatskih krajeva i dijalekata o pripadnosti jednom jeziku i o potrebi njegova ujednačavanja. Pritom se sve češće izražava načelo o potrebi stvaranja jedinstvenoga književnog jezika na temelju najraširenijega narodnoga govora i sve jasnijom biva svijest da je taj najrašireniji narodni govor štokavština.

Prva hrvatska gramatika — 1604.

Na samom početku ovoga razvojnog razdoblja hrvatskoga književnog jezika nastaje i njegova prva gramatika — *Institutionum linguae illyricae libri duo* Pažanina Bartola Kašića, objavljena u Rimu g. 1604. To je gramatika jezika dotadašnje hrvatske pismenosti i književnosti. Osnova joj je čakavska, ali u njoj ima i štokavskih elemenata. Kasnije je njezin autor, na svojim misionarskim putovanjima u krajeve pod Turcima i u Dubrovnik, spoznao da je štokavsko narječje najraširenije među našim narodnim govorima i da bi bilo najpogodnije kao osnova književnoga jezika.

Bartol Kašić je i autor prvog poznatog hrvatskog cjelokupnog prijevoda *Svetoga pisma* i hrvatsko-talijanskoga rječnika, ali je to oboje, nažalost, ostalo u rukopisu. Objavio je niz vjerskih i vjerskopoučnih djela i više prijevoda, od kojih je najznačajniji *Ritual rimski*, objavljen u Rimu 1640. g., koji je svojom svakodnevnom upotrebom na širokom prostoru znatno utjecao na razvoj hrvatskoga književnog jezika i imao u njemu onu ulogu koju su u ostalih evropskih naroda imali objavljeni prijevodi *Svetoga pisma*.

Ujednačavanje hrvatskoga književnog jezika na štokavskoj osnovi

U 17. st. razvija se i književnost u Bosni s najpoznatijim predstavnikom Matijom Divkovićem. On svoja djela piše istočnobosanskom staroštokavskom ijekavicom za razliku od većine kasnijih bosanskih pisaca, kod kojih sve više prevladava novoštokavska ikavica. Književni rad u Bosni u 17. i u prvoj polovini 18. st. uklapa se u tokove katoličke obnove i gotovo se isključivo veže uz franjevački red. Djelovanje bosansko-hercegovačkih franjevaca na oživljavanju vjerskog, kulturnog i književnog života u okvirima franjevačke redodržave Bosne Srebrne, koja je u to doba obuhvaćala uglavnom sve štokavske Hrvate, znatno je doprinijelo uklanjanju dijalekatskih razlika u pisanom jeziku i ujednačavanju hrvatskoga književnog jezika na širokom prostoru od Slavonije do mora. U tom jeziku uz dijalekatske osobine pojedinih pisaca prevladava novoštokavska ikavica.

Oblikovanje toga jezika uglavnom franjevačke pismenosti i književnosti bilo je uvjetovano njegovom namjenom. Služio je kao izraz jednostavnoj, uglavnom vjerskoj i poučnoj književnosti, namijenjenoj najširim pučkim slojevima. Zato se morao približiti njihovu jezičnom izrazu i onoj stilizacijskoj nadgradnji koja im je jedina bila pristupačna, a koju je sadržavao jezik novoštokavske usmene književnosti. Taj je jezik bio znatno ujednačeniji nego što su bili sami narodni govori, pa se zato naziva *novoštokavska folklorna koine* (zajednički dijalekt). Tako je stvoren književni jezik na osnovi pučke novoštokavštine zapadnoga tipa, koji je u svojim stilskim i frazeološkim dostignućima sretno ujedinjivao osobine novoštokavske folklorne koine s naslijeđenim vrijednostima starije hrvatske književnojezične baštine, srednjovjekovne i renesansne.

U Dubrovniku je u 17. st. prevladala novoštokavska ijekavica, a sve se više ostvaruju uvjeti za prihvaćanje štokavštine i kod pisaca čakavaca u južnoj Hrvatskoj. Ti su pisci već i prije u svoja djela unosili štokavske crte pod utjecajem dubrovačke i usmene štokavske književnosti. Djelovanjem bosansko-hercegovačkih franjevaca štokavština postaje prestižni književni jezik i na južnočakavskom području. Jedan od važnih poticaja u tom pravcu bio je i rječnik talijanskoga isusovca Jakova Mikalje *Blago jezika slovinskoga* iz 1649-1651. Mikalja je sudjelovao u katoličkoj obnovi u našim krajevima i u tom je rječniku izrazio misao da bi Hrvati trebali za književni jezik odabrati svoje najljepše narječje, a to je "bosansko" (tj. štokavština), koje se po ljepoti može usporediti s toskanskim u Italiji. Pretežno štokavsko leksičko blago donosi i rječnik drugog talijanskog isusovca na poslovi-ma katoličke obnove u Dubrovniku i Dalmaciji, Ardelija Della Belle — *Dizionario italiano-latino-illirico* iz 1728. (drugo izdanje 1785). U tom se rječniku pored štokavskih nalazi i dosta čakavskih riječi, a kako donosi potvrde iz djela dubrovačkih i dalmatinskih književnika 16. i 17. st., to je ujedno i prvi naš jezičnopovijesni rječnik. Uz rječnik je dodana i gramatika "ilirskoga" jezika, kojoj je u osnovi dubrovački govor i jezik dubrovačke književnosti i koja se smatra najboljom hrvatskom gramatikom 18. st.

U Slavoniji se tek od početka 18. st. ostvaruju uvjeti za književni rad. Slavonski pisci od samoga početka biraju između nekoliko slavonskih štokavskih govora posavsku ikavicu, koja im se činila najsličnijom onim štokavskim govorima koji su se već

upotrebljavali u književnosti u Dalmaciji i u Bosni. Oni u svom književnom jeziku namjerno izbjegavaju turcizme i time se uklapaju u staru hrvatsku književnojezičnu tendenciju čuvanja jezične čistoće (jezičnoga purizma).

Prevlast latinice

U pismenom izražavanju bosančica se — u okviru franjevačke redodržave Bosne Srebrne — proširila na mnoga hrvatska područja, gdje je supostojala uz latinicu, ali u prvoj polovini 18. st. latinica u književnom djelovanju i javnom općenju prevladava na najvećem dijelu hrvatskoga kulturnog prostora. Glagoljica i bosančica ostaju pisma slavenskoga bogoslužja i privatne upotrebe na krajnjoj periferiji: glagoljica na jugozapadu — u Istri, na Kvarneru i u sjevernoj Dalmaciji, a bosančica u srednjoj Dalmaciji, osobito u Poljicima, i u Bosni. Tako su za većinu hrvatskoga naroda uglavnom riješena dva bitna jezična pitanja: dijalekatska osnova književnoga jezika i grafija.

Ozaljski književno-jezični krug

Drukčijim se smjerom kretao jezični razvoj u sjeverozapadnoj Hrvatskoj. U Pokuplju se kontinuirano nastavlja oblikovanje onoga književnoga jezika kojemu su temeljnu koncepciju zasnovali još glagoljaši 15. st., nastavili je i definirali protestantski pisci 16. st., a produbili i širokom primjenom intenzivirali pisci koji su se u 17. st. okupili oko zrinsko-frankopanskog ozaljskog književno-kulturnog središta, poznati u znanosti kao ozaljski književno-jezični krug. Temeljna odrednica njihova stvaranja i javnoga djelovanja jest upotreba književnoga jezika zasnovanoga na prepletanju raznorodnih dijalekatskih obilježja, kojemu je svrha duhovno ujedinjavanje svih Hrvata. On poprima ulogu jezičnoga standarda postavši jezikom književnoga stvaranja, javnog i privatnog općenja, ali ograničena dosega (zrinsko-frankopanski posjedi od mora preko Pokuplja do Međimurja). Djelovanje toga ozaljskoga književno-jezičnoga kruga prestaje 1671. godine, nakon smaknuća Petra Zrinskog i Frana Krste Frankopana i zatiranja njihove loze. Zrinski i Frankopani su, u okvirima mogućnosti koje im je pružala velikaška vlast, stoljećima podržavali tendenciju jezičnoga jedinstva, suprotstavljajući se političkoj razjedinjenosti Hrvata.

Slične ideje kao pisci ozaljskoga kruga zastupao je i Istranin Franjo Glavinčić, koji je u svoja mnogobrojna djela također unosio elemente svih triju hrvatskih narječja, svjestan da "jezik naš po vnoгих državah jest rastrkan".

Ideje i osnovne jezične koncepcije ozaljskoga kruga odrazile su se u najznačajnijem djelu starije hrvatske leksikografije — *Gazophylacium seu latino-illyricorum...* kajkavca Ivana Belostenca. Taj je rječnik — iako u osnovi kajkavski — namijenjen govornicima svih triju narječja i usmjeren stvaranju jedinstvenoga književnog jezika, razumljivoga svim Hrvatima. Iako je nastao u drugoj polovini 17. st., objavljen je s velikim zakašnjenjem i znatnim preinakama tek 1740. g., tako da je izostao njegov utjecaj na suvremenike.

Na idejama o jedinstvenom književnom jeziku utemeljenom na elementima svih triju narječja izrastao je i najveći jezikoslovni vizionar toga razdoblja — Senjanin Pavao Ritter Vitezović, koji je svu svoju javnu, književnu i književnojezičnu djelatnost i sav svoj život na prijelomu stoljeća posvetio ujedinjavanju razjedinjenih hrvatskih krajeva. On je najveći grafijski reformator do toga vremena i Gajev preteča, ali njegova je grafijska reforma ostala bez odjeka u suvremenika jer nije smogao sredstva da nabavi tiskarska slova kakva je zamislio i da tako svoju reformu učini pristupačnom široj

javnosti. Bez odjeka u javnosti ostao je i njegov leksikografski rad, kojim se bavio na prijelazu stoljeća. Hrvatsko-latinski se dio njegova rječnika izgubio, a u rukopisu je ostao latinsko-hrvatski dio pod naslovom *Lexicon latino-illyricum*, nastao na načelima bliskim ozaljskomu krugu: osnova mu je sjevernočakavska, ali ima i kajkavskih i štokavskih elemenata (što na fonološkoj, što na leksičkoj razini).

Stvaranje općekajkavske književne koine

U isto vrijeme na sjeveru Hrvatske, gdje se Zagreb izdvaja kao političko i kulturno središte, razvija se kajkavska književnost, jezično od samoga početka otvorena štokavskim (i manje čakavskim) utjecajima. U ovom se razdoblju na tom području oblikuje općekajkavska književna koina, odnosno zajednički književni jezik. Najveći kajkavski pisac 17. st. Juraj Habelić izdao je 1670. kajkavski rječnik s nešto nekajkavskih riječi pod naslovom *Dikcionar ili reči slovenske*. Tim se rječnikom vjerojatno poslužio i Belostenec pri izradi svoga *Gazofilacija*. Idući veliki kajkavski rječnik s dosta štokavizama jest Sušnik-Jambrešićev *Lexicon latinum interpretatione illyrica, germanica et hungarica* iz 1742.

Približavanje razvojnih tijekova hrvatskoga književnog jezika

U vremenskom rasponu od svega petnaestak godina objavljena su tri značajna rječnika: Della Bellin štokavsko-čakavski (1728), Belostenčev, iako pretežno kajkavski, s leksičkim blagom svih triju narječja (1740) i Sušnik-Jambrešićev kajkavski sa štokavskim elementima (1742). Oni su odigrali veliku ulogu u upoznavanju cjelokupnoga hrvatskog leksičkog blaga, u književnom stvaranju idućih naraštaja i u približavanju dvaju glavnih razvojnih tokova hrvatskoga književnog jezika — štokavsko-čakavskoga i kajkavskoga.

d. Četvrto razdoblje: od polovine 18. st. do 30-ih godina 19. st. — oblikovanje novoštokavštine kao jezičnog standarda većine Hrvata

Racionalizam i prosvjetiteljstvo u javnom životu

Bečki centralizam i njegova germanizatorska nastojanja u toku druge polovine 18. st. osobito su teško pogađala tzv. Bansku Hrvatsku, koja je nakon mletačko-turskih osvajanja postala nositelj hrvatske povijesne misli i matica narodnog života. Usprkos tim pritiscima, prosvijećeni apsolutizam Marije Terezije i Josipa II. ide za podizanjem općeg stanja u krajevima opustošenim ratovima i zaostalim pod turskom vladavinom, te se u drugoj polovini 18. st. ipak zapaža napredak, a ideje evropskog prosvjetiteljstva prodiru u sve hrvatske krajeve. Novi duh vremena, koji je u Evropi doveo do radikalnih promjena, došao je i do nas i doveo do obnove kulturnog života, koji je u prvoj polovini 18. st. bio gotovo zamro. Broj se škola i školovanih ljudi povećava, objavljuju se školski udžbenici, opća kulturna razina raste. Javljaju se skromni znanstveni pokušaji, osobito s područja narodne prošlosti, kao i malobrojna književno-umjetnička ostvarenja. Glavno obilježje ovom razdoblju ipak daje racionalističko prosvjetiteljsko djelovanje i poučno-pučki karakter književnoga rada.

Širenje novoštokavštine u književnoj upotrebi

U svim hrvatskim krajevima, pa i u onima pod mletačkom upravom, javljaju se prosvjetiteljski pisci. Cilj im je podizanje kulturne razine svih oblika narodnog života, te stoga svoja djela namjenjuju uglavnom neukom puku. Borci su protiv predrasuda, praznovjerja, zaostalosti i neukosti i pobornici istine, razuma i općeg napretka. U tom su poslu motivirani sviješću o potrebi uvođenja vlastite narodne kulture u zajednicu prosvijećenih evropskih naroda. U težnji da osvoje što širi krug čitatelja i da im približe svoja djela, u svom se stvaralaštvu često služe oblicima i jezičnim izrazom narodnog stvaralaštva. Na taj način njihova djela poprimaju pučko obilježje i stječu veliku popularnost u narodu, a šire i utjecaj štokavskoga narječja, na kojem su pisana. Najčitanije su bile i najveću su popularnost stekle dvije knjige: *Razgovor ugodni naroda slovinskoga* Andrije Kačića Miošića iz Makarskoga primorja (1756; drugo, prošireno izdanje 1759) i *Satir iliti divji čovik* Slavonca Matije Antuna Relkovića (1762; drugo, prošireno izdanje 1779).

Hrvatski novoštokavski standardni jezik

Književnojezični razvoj protekloga razdoblja, u kojem se već jasno ocrtavalo prvenstvo štokavštine u ulozi hrvatskoga književnog jezika, omogućio je piscima ovoga razdoblja da prihvate više-manje jedinstven književni jezik na novoštokavskoj dijalekatskoj osnovi, uglavnom zapadnoga ikavskog tipa (izuzev ijekavskoga Dubrovnika). U tom jeziku obilježja jedinstvenosti pretežu nad pokrajinskim razlikama. Osvajanjem široke čitateljske publike u većinskom dijelu hrvatskoga naroda, širenjem svoje upotrebe u sve raznolikije svrhe i uključivanjem u sve novija područja ljudske djelatnosti u vezi sa zahtjevima novoga vremena taj jezik već funkcionira kao standardni jezik. Od toga vremena govorimo o razvojnim procesima u oblikovanju suvremenoga standardnog jezika.

Nastavak otvaranja kajkavske književnosti štokavskim utjecajima

Iako je s jedne strane postojala većinska, uglavnom jedinstvena jezična praksa novoštokavskoga tipa, na sjeveru Hrvatske još postoji kajkavska književnost, ali i u njoj se nastavlja proces otvaranja i približavanja štokavskom narječju i traje svijest o zajedništvu sa štokavskom književnošću. Kako Zagreb postaje glavno hrvatsko kulturno i obrazovno središte, kamo dolaze ljudi iz svih hrvatskih krajeva, štokavština sve jače prodire i u sam Zagreb. Znatno broje kajkavskih pisaca uviđa prednost štokavštine kao zajedničkoga književnog jezika za sve Hrvate, te povremeno i pišu na štokavskom ili unose znatan postotak štokavizama u svoje kajkavske tekstove. Tako i najpoznatiji kajkavski pisac s prijeloma stoljeća Tituš Brezovački piše i na štokavskom, a zagrebački gradonačelnik i biskup Maksimilijan Vrhovac g. 1813. u pozivu svećenstvu da skuplja narodno blago ističe vrline "ilirskog" jezika i spominje djela kajkavaca Habledića, Belostenca i Jambrešića, te štokavaca Došena, Kanižlića i Ivanošića kao velika dostignuća ostvarena na tom jeziku.

Jezikoslovnja djelatnost

Druga polovina 18. st. i prva polovina 19. st. doba je i pojačane jezikoslovne djelatnosti. Pojavljuju se nove gramatike i rječnici, a osnivaju se i komisije za uređiva-

nje latiničke grafije — 1782. u Beču za reformu slavonske, a 1820. u Zadru za reformu dalmatinske grafije.

U Slavoniji su krajem 18. st. nastale tri gramatike: Blaža Tadijanovića *Svašta po malo iliti kratko složenje imena i riči u ilirski i njemački jezik* iz 1761. (2. izdanje 1766), Matije Antuna Relkovića *Nova slavonska i nimačka gramatika* iz 1767. (2. i 3. izdanje 1774. i 1789), te Marijana Lanosovića *Neue Einleitung zur slavonschen Sprache* iz 1778. (2. i 3. izdanje 1789. i 1795). Godine 1822. započinje rad na svojoj gramatici na njemačkom jeziku *Grammatik der illyrischen Sprache* Ignjat Alojzije Brlić, ali ona je objavljena tek 1833.

U Dubrovniku je 1808, u vrijeme Napoleonove vladavine, objavljena gramatika Franje Marije Appendinija *Grammatica della lingua Illirica*. Toj je gramatici temelj dubrovački književnojezični izraz, ali ima i eleđenata dalmatinsko-bosanskoga. U Ilirskim provincijama, također za Napoleonove vladavine, objavljene su dvije gramatike Šime Starčevića: *Nova ričoslovica ilirsko-francezka* (prerada s njemačkoga) i *Nova ričoslovica ilirička*, obje iz 1812, a zasnovane na ličkim novoštokavskim ikavskim narodnim govorima.

U tom su razdoblju izišla i dva značajna rječnika — Stullijev i Voltiggijev. Godine 1760. započeo je Dubrovčanin Joakim Stulli (Stulić) rad na svojem velikom trodijelnom leksikografskom djelu, kojemu su izvor osim dubrovačkih pisaca i dalmatinski, bosanski, hercegovački i slavonski pisci, a ponešto građe ima iz kajkavske i iz glagoljaške književnosti i iz drugih slavenskih jezika. Prvi dio toga rječnika *Lexicon latino-italico-illyricum* izišao je tek 1801. u Budimu, nakon dugotrajnih rasprava u Beču oko ujednačavanja (odnosno bar približavanja) dubrovačke i slavonske grafije, drugi dio *Rječoslozje ilirsko-italijansko-latinsko* izišao je u Dubrovniku 1806, a treći dio *Vocabolario italiano-illirico-latino* u Dubrovniku 1810. Drugi rječnik iz toga razdoblja djelo je Istranina Josipa Voltiggija (Voltića) *Ričoslovník iliričkoga, italijanskoga i nimačkoga jezika s jednom pridpostavljenom gramatikom ili pismenstvom* iz 1803, otvoren svim našim narječjima i njihovim govorima (ikavskima, ijekavskima, ekavskima), koji se mnogo upotrebljavao po školama, te tako odigrao veliku ulogu u upoznavanju cjelokupnoga hrvatskoga leksičkog blaga.

U tom razdoblju nastaje i prijevod *Svetoga pisma* Matije Petra Katančića, koji je bio gotov već 1815, ali objavljen je u Budimu tek 1831. To je prvi hrvatski tiskani prijevod cjelokupnoga *Svetoga pisma*. Dotad je ono objavljivano u odlomcima, osobito u evanđelistarima. Međutim, što zbog načina prevođenja ("riječ po riječ"), koji je dao dosta negibak i teško razumljiv tekst, što zbog relativno kasnog objavljivanja, ni taj prijevod (kao ni neobjavljen Kašićev) nije imao onog utjecaja na standardizaciju hrvatskoga jezika kakav su imali prijevodi *Svetoga pisma* u drugih naroda.

Uza sav kulturni napredak i značajan jezikoslovni rad latinski je jezik u tom razdoblju još uvijek jezik znanosti i viših oblika kulturnog života na cijelom hrvatskom prostoru, a u najvećem dijelu i jezik školstva, zakonodavstva i uprave, pa čak i društvenoga općenja. Pored njega se u Dalmaciji i Istri sve više upotrebljava i talijanski, a u Banskoj Hrvatskoj njemački i mađarski. U Banskoj Hrvatskoj mađarski se uvodi kao obvezatan školski predmet, dok hrvatski još dugo ne dobiva to pravo. Prvi pomak u tom pravcu dogodio se 1832, kada je Matiji Smodeku, profesoru na Zagrebačkoj akademiji, omogućeno da privatno i besplatno preda je hrvatski jezik.

Predilirska doba

Jezični razvoj u tom prijelomnom razdoblju bio je oslonac Gaju i ilircima da se opredijele za zajednički hrvatski književni jezik na štokavskoj osnovi i u krajevima gdje se dotad nije upotrebljavao, tj. u kajkavskoj Hrvatskoj.

Na samom kraju toga razdoblja, u prvim desetljećima 19. st., pojavljuje se u Srba — koji su dotad kao književni jezik upotrebljavali crkvenoslavenski u raznim razvojnim oblicima — Vuk Stefanović Karadžić, uporni borac za uvođenje narodnoga jezika novoštokavskoga hercegovačkog ijekavskog tipa i tzv. fonetskog pravopisa u književnost. U prvo vrijeme on je sa svojim jezičnim stavovima bio bliži hrvatskoj negoli srpskoj jezičnoj praksi. Tako se u Zagrebu 1832. grof Janko Drašković odlučuje za štokavsku ijekavicu "želeći dokazati, da mi narodnog jezika imademo, u kojem sve izreći moguće jest". Svojim opredjeljenjem za štokavštinu Drašković je na tragu onih hrvatskih kajkavskih pisaca koji se krajem ovoga razdoblja sve više okreću štokavštini. Kad se na hrvatskoj kulturnopolitičkoj i jezičnoj sceni pojavljuju ilirci, koji se svojim pogledima na književni jezik bitno razlikuju od Vuka Stefanovića Karadžića, on im postaje žestokim protivnikom, pa se druga polovina 19. st. odvija u znaku neprestanih sukoba i borbi između ilirskih i karadžićevskih jezičnih koncepcija.

e. Peto razdoblje: od 30-ih godina do kraja 19. st. — zajednički književni jezik sa štokavskom osnovom; sukobi ilirskih i karadžićevskih jezičnih koncepcija

Ilirci i ilirizam

Ljudevit Gaj i njegovi istomišljenici ilirci pojavili su se sa svojim prosvjetiteljskim i romantičarskim zanosom, odlučnošću i upornošću u rješavanju bitnih pitanja narodnoga života u vrijeme previranja i traženja najprikladnijih rješenja mnogih problema što su se javljali u procesu oblikovanja moderne hrvatske nacije. U to je vrijeme bio vrlo jak pritisak mađarizacije. Njoj je trebalo suprotstaviti nacionalne duhovne vrednote, a za to je bio potreban jedinstven književni jezik i pravopis, koji bi, kao sredstvo kulturnog i nacionalnog ujedinjavanja, utro put općem preporodu narodnog života.

Gaj i njegov krug krenuli su u bitku za književni jezik i pravopis ponoseni romantičarskom idejom o sveslavenskoj uzajamnosti i predajom o autohtonosti južnih Slavena kao potomaka Ilira u ovim krajevima, želeći ujediniti sve južne Slavene pod ilirskim imenom. Ta je ideja vodilja bitno utjecala i na njihove stavove o jeziku i pravopisu. U tim je stavovima postojala značajna terminološka neizdiferenciranost, te se često govoreći o pravopisu mislilo na grafiju, govoreći o jeziku mislilo se na pravopis, dok se jezik romantičarski identificirao s narodom ("jedan narod — jedan jezik"), tako da se uglavnom polazilo od formule *grafija = pravopis = jezik = narod*. To je stvaralo mnoge nesporazume tijekom čitavog 19. st., osobito s obzirom na štokavštinu, kojom govore i Hrvati i Srbi. Kasnije je ta terminološka zbrka izazivala nedoumice o ilirskim pravopisnim, jezičnim i narodnosnim pogledima, a često i pogrešne interpretacije u smislu posvemašnjega poistovjećivanja hrvatskoga i srpskoga književnog jezika.

Ilirska jezična koncepcija i praksa

Godine 1830. Ljudevit Gaj objavljuje *Kratku osnovu horvatsko-slavenskoga pravopisanja*, koja je prvo jezikoslovno djelo u doba hrvatskoga narodnog preporoda. U njoj je Gaj iznio svoj prijedlog reforme ilirske grafije, u koju uvodi dijakritične znakove. Poticaj za taj postupak nalazi u drugih slavenskih naroda koji pišu latinicom (Čeha, Slovaka i Poljaka), ali stvarni uzor nalazi u domaćoj jezikoslovnoj prošlosti, u Vitezovićevoj grafiji, neprimijenjenoj u tisku. Po uzoru na Vitezovićeva slova *l̄, ñ* Gaj uvodi tildu kao dijakritični znak u slovima *č, ž, š, l̄, ñ, đ, ĝ*. Tako je stvoren jedinstven grafijski sustav, u kojemu svakom glasu odgovara jedno slovo. Taj sustav Gaj ipak kasnije iz taktičkih razloga nije u cijelosti primijenio. Iako je ta grafijska reforma zapravo bila namijenjena kajkavcima, Gaj već u tom djelu iznosi svoju osnovnu misao o potrebi zajedničkoga pravopisa (tj. grafije) za sve južne Slavene što se služe latinicom, kojim bi se došlo i do zajedničkoga književnog jezika. "Novine Horvatzke" i "Daniczu Horvatzku, Slavonzku i Dalmatinzku" (1835) Gaj počinje tiskati kajkavski i starom kajkavskom grafijom. Ali od samoga početka on u njima objavljuje i priloge iz naše starije štokavske književnosti, u prvom redu dubrovačke, kako bi pripremio teren za uvođenje zajedničkoga književnog jezika na štokavskoj osnovi. Već od 10. broja "Danicze" Gaj u pojedinim priložima uvodi novu grafiju i štokavštinu, a od 29. broja nova grafija potpuno prevladava.

Za pravi početak ilirizma uzima se Gajev proglas od 5. prosinca 1835, kojim on najavljuje izlaženje "Ilirskih narodnih novina" i "Danice ilirske" umjesto dotadašnjih "Novina Horvatzkih" i "Danicze Horvatzke, Slavonzke i Dalmatinzke", uz napuštanje stare grafije i uvođenje štokavštine. Ali cilj određuje i sredstva. Tako se ilirci, na temelju osnovnih ideoloških postavki ilirskoga pokreta, koje su težile jezičnom i kulturnom jedinstvu južnih Slavena, ali prvenstveno svih Hrvata, svjesno opredjeljuju za književni jezik na štokavskoj osnovi jer je štokavština najproširenije narječje kojim govore Hrvati. Ali iako je u većini hrvatskih krajeva već u prethodnom razdoblju prevladala novoštokavska ikavska slavonsko-dalmatinsko-bosanska književnojezična praksa i premda ilirci znaju za djelatnost Vuka Stefanovića Karadžića i njegove pogleda na književni jezik, oni ipak u svojoj viziji književnog jezika ne prihvaćaju novoštokavštinu jer žele stvoriti književni jezik za sve južne Slavene, uključivši i Slovene i Bugare. U prvom redu ipak žele taj jezik učiniti pristupačnim kajkavcima i čakavcima. Tako se u Proglasu 1835. kaže: "U Ilirii može samo jedan jezik pravi književni biti... njega netražmo u jednom mjestu, ili u jednoj državi, nego u čeloj velikoj Ilirii... Naša slovnica i naš rječnik jest čitava Iliria. U tom velikom vertu (bašči) imade svagdi prekrasnoga cvětja: saberimo sve što je najboljega u jedan vėnac, i ov naroda našega vėnac nigda nepovene."

Uz temeljnu ilirsku narodnosnu koncepciju o južnim Slavenima kao potomcima Ilira prisutna je i svijest o njihovim nacionalnim posebnostima. Stoga Gaj 1839. u "Danici" piše: "Namėra naša nije posebna imena ukinuti, nego ih samo pod skupnim imenom sjediniti, jer su sa svakim posebnim imenom skopčani posebni događaji, koji skupljeni čine dogodovštinu obćenite narodnosti ilirske." Ilirci žele prevladati pokrajinsku rascjepkanost i ujediniti sve narodne snage. Zato — u skladu sa svojom romantičarskom koncepcijom — uvode ilirsko ime kao zajedničko ime svih južnih Slavena, a u jeziku i pravopisu čine ustupke i kompromise. Ilirci su u književnom jeziku nastojali sačuvati svekolike domete dotadašnjega hrvatskoga književnojezičnog razvoja, prvenstveno njegovu višedijalekatsku tradiciju, koja je trebala pomoći jezičnom, a time i kulturnom sjedinjavanju. Stoga jezik koji oni uvode kao književni sadrži neke arhaične

gramatičke oblike i neke kajkavske i čakavske elemente, uglavnom lekseme, koji su taj jezik imali učiniti prihvatljivim za sve one koji će se njime služiti.

Grafija i pravopis

Zbog namjere iliraca da stvore zajednički književni jezik i pravopis za sve južne Slavene, Gaj u članku *Pravopisz* 1835. odstupa od svojega prvobitno jedinstvenoga grafijskog sustava. Od slova s dijakritičnim znakovima ostavlja samo *č, ž, š i ě* (za reflekske staroga slavenskoga fonema *jata*). U njima su kvačice umjesto tildi, kao u češkoj grafiji, zbog potreba tiskarske prakse. Umjesto slova *ī, ŋ, đ i ĝ* uvodi dvoslove *lj, nj, dj i dž*, dok se *ć* piše dvojako: kao *ć i tċ*. Znak *j* ubrzo je zamijenjen sa *j*. Dvoslovi sa *j* bili su otprije poznati iz slavonske grafije, koja je u dopreporodno doba bila najraširenija. Takav se grafijski sustav zadržava do druge polovine 19. st., kada Đuro Daničić unosi u nj posljednje praktične preinake uvodeći *d* za *dj* i poopćujući *ć*, pa se tako preinačenim i danas služimo.⁴

U području pravopisa ilirci su – za razliku od već poznatoga Karadžićeva načela tzv. fonetskoga (u stvari fonološkoga) pravopisa, proklamiranog uzrečicom "Piši kao što govoriš, a čitaj kako je napisano!" – prihvatili načelo tzv. etimološkoga (u stvari morfonološkoga) pravopisa, opravdavajući to time da je tako predočen jezik razumljiviji i lakši za učenje i da takav pravopis imaju i ostali slavenski narodi. Karadžićevoj su uzrečici suprotstavili svoju: "Govori za uši, a piši za oči!"

Bitne jezične značajke

Glavni Gajevi jezični suradnici i sljedbenici bili su Vjekoslav Babukić i Antun Mažuranić. Oni su svojim jezičnim priručnicima (Babukić: *Osnova slovnice slavjanske narčċja ilirskoga* 1836; prošireno izdanje pod naslovom *Ilirska slovnica* 1854; Mažuranić: *Temelji ilirskoga i latinskoga jezika* 1839), vođeni osnovnim ideološkim postavkama ilirskoga pokreta, izgrađivali onaj jezik koji su prihvatili i podržavali pristalice i sljedbenici ilirskoga pokreta i koji je i kasnije zastupala tzv. "zagrebačka filološka škola". Od jezičnih crta koje su uveli ilirci treba spomenuti stare množinske padeže imenske deklinacije za dativ, lokativ i instrumental, te nastavak *-ah* u imeničkom genitivu množine (zbog kojega su ih protivnici podrugljivo nazivali "ahavcima"), npr. G mn. *momakah/kraljah, selah/poljah, ženah, kostih*; D mn. *momkom/kraljem, selom/poljem, ženam, kostim*; L mn. (*o*) *momcih/kraljih, selih/poljih, ženah, kostih*; I mn. (*s*) *momci/kralji, seli/polji, ženami, kostmi*. Jezični su ih razlozi poticali i na određena grafijska rješenja u bilježenju refleksa nekadašnjega fonema *jata* i slototvornoga *r*. Tako je za bilježenje refleksa *jata*, koji su u pojedinim dijalektima različiti (*i, e* ili *iċe* /zapravo *iċe*/ u dugim i *je* u kratkim slogovima), uveden grafem *ċ* (pogrđno nazivan "rogatim e"), za koji se u početku predlagalo da ga svatko čita po svome izgovoru, premda bi dobro bilo, barem u javnoj upotrebi, "u čitanju priučavati se ilirski *ċ* razložno kao *je* izgovarati" (Babukić 1836), odnosno "u čitanju i u školah ... kano *iċe* ili *je* izgovarati ga" (Mažuranić 1839). Za slototvorni *r* bili su uvjereni da se izgovorno razlikuje od neslototvornoga, te su za njega uveli pisanje popratnoga samoglasnika (*ār, ċr: kārċ, đċrċ*).

⁴ Za znanstvene potrebe, osobito za radna velikom povijesnom Akademijinu rječniku (v. str. 33), Daničić je umjesto *lj, nj, dž* uveo slova: *l, ŋ, ĝ* kako bi se glasovi koje označavaju razlikovali od suglasničkih skupova *l+j, n+j, d+ž*. Ta se slova i danas upotrebljavaju u nekim znanstvenim lingvističkim publikacijama.

Gramatičke i pravopisne crte što su ih ilirci uveli u jezik vođeni vizijom sveilirsko-književnog i duhovnog ujedinjavanja izazvale su negodovanje i protivljenje nekih suvremenika i idućih naraštaja. Prigovaralo im se s različitih gledišta, napadane su češće pojedinačno nego kao sustav i imale su različit životni vijek, ali su na kraju sve doživjele istu sudbinu: nestale su iz jezika. Najdulje se održao tzv. etimološki pravopis, koji je doživio i sam kraj stoljeća.

“Filološke škole”

Zajednički književni jezik za sve južne Slavene bila je u to doba želja većine hrvatskih kulturnih i javnih radnika, jer su se tako mogli uspješnije opirati mađarizacijskim i germanizacijskim tendencijama političkih i upravnih vlasti, ali načini na koje su željeli postići to zajedništvo bili su različiti. Stoga je dolazilo do polemika i sukoba, koji su potrajali kroz čitavo 19. st. Ilirski je krug narodnih preporoditelja u 30-im i 40-im godinama imao najviše uspjeha i udario je pečat jezičnom razvoju u čitavom 19. st. Ilirski jezikoslovci i njihovi sljedbenici nazvani su *”zagrebačkom filološkom školom”*.

Zagrebačkoj je filološkoj školi bio žestok protivnik Vuk Stefanović Karadžić. Zastupajući romantičarsko načelo *”jedan narod — jedan jezik”*, on je štokavske Hrvate smatrao Srbima i držao da i oni treba da uvedu njegovu istočnohercegovačku ijekavsku novoštokavštinu kao svoj književni jezik. U to doba počinje dugotrajna polemika između hrvatskog i srpskog tiska oko narodnosne pripadnosti štokavštine. Najviše je negodovanja u Hrvata izazvao Karadžićev članak *Srbi svi i svuda* (1849). Karadžić sa svojim jezičnim i pravopisnim stavovima u prvi mah među Hrvatima nije naišao na podršku. Njegovi pristalice, koji se počinju javljati polovinom stoljeća, nazivani su *hrvatskim vukovcima*. Rasprave i polemike između ilirske i karadžićevske jezične i pravopisne koncepcije vode se od tada do potkraj stoljeća.

Zagrebačka je filološka škola izazvala oporbe i među samim Hrvatima. Tako je u Zadru oko časopisa *”Zora dalmatinska”* i njezina urednika Ante Kuzmanića djelovala tzv. *”zadarska filološka škola”*, koja se zalagala za dalmatinsku novoštokavsku ikavicu u književnom jeziku, a u prvo vrijeme i za dalmatinsku grafiju, dok je u Rijeci, na čelu s Franom Kurelcem, djelovala tzv. *”riječka filološka škola”*, koja je išla za još većom arhaizacijom jezika. Njezino je djelovanje bilo najkraće i imalo je najmanje odjeka.

Hrvatski jezik u školstvu i javnom životu

U jeku ilirizma hrvatski jezik još nema status obvezatnoga školskoga predmeta ni nastavnoga jezika, a pogotovo ne službenoga jezika. Tek 1845. godine Hrvatski sabor donosi zaključak da se na zagrebačkoj Akademiji popuni katedra za *”jezik hrvatsko-slavonski”*, nakon čega je raspisan natječaj, te 16. lipnja 1846. Vjekoslav Babukić postaje prvim profesorom hrvatskoga jezika. Godine 1847. prihvaća se u Saboru narodni jezik kao *”diplomatički”* i donosi se zaključak da se u svim gimnazijama uvedu katedre za učenje narodnog jezika i književnosti. Nakon toga hrvatski jezik postupno ulazi u sav javni život: u državnu upravu, sudstvo, cjelokupno školstvo, pa čak i u vojsku. Ali godine 1850, nakon poraza revolucionarnih strujanja 1848–1849, nastupa razdoblje Bachova apsolutizma, s kojim dolazi novi val germanizacije u javnom životu. Njemački se jezik uvodi kao službeni u urede i kao nastavni jezik u škole. Tek *Hrvatsko-ugarskom nagodbom* 1868. hrvatski ponovo postaje službeni jezik u zakonodavstvu, sudstvu i

upravi, a po njezinim odredbama čak i zakoni doneseni na zajedničkom saboru "izdat će se za kraljevine Dalmaciju, Hrvatsku i Slavoniju u izvorniku hrvatskom", a "zastupnici istih kraljevinah tako na zajedničkom saboru kako i u delegaciji mogu (se) služiti i jezikom hrvatskim". Otada hrvatski jezik konačno ulazi u sve funkcije javnog i kulturnog života hrvatskoga naroda.

Bečki književni dogovor

Polovica 19. st. znači prekretnicu u provedbi ilirskih jezičnih koncepcija. Dotada su ilirci vodili pojedinačne polemike sa svojim protivnicima, ali u Zagrebu kao središtu hrvatskoga kulturnog i književnog života njihove su se koncepcije dosljedno primjenjivale. Međutim, u to su vrijeme i neki od iliraca shvatili nerealnost ilirskih koncepcija o jezičnom i književnom ujedinjavanju svih južnih Slavena i uvidjeli da je od svega toga kao realna mogućnost ostalo stvaranje zajedničkoga književnog jezika za Hrvate i Srbe, kojima je djelomično zajedničko i štokavsko narječje i ijekavski izgovor. Godine 1850. u Beču je došlo do sastanka na kojemu su sudjelovali: Vuk Stefanović Karadžić, njegov sljedbenik Đuro Daničić, tadašnji najugledniji slavist Slovenac Fran Miklošič, a od Hrvata Ivan Mažuranić, Dimitrije Demeter, Ivan Kukuljević, Vinko Pacel i Stjepan Pejaković. U vrijeme kad se zbio, taj događaj za hrvatsku kulturnu sredinu nije imao neko presudno značenje, kao što se kasnije često isticalo, ali je nagovijestio one razvojne tendencije koje su u oblikovanju hrvatskoga književnog jezika pobijedile krajem stoljeća. Tek se u tijeku 20. st., u okviru unitarističkih jezičnih koncepcija i jezične politike, tom sastanku počelo pridavati presudno značenje za oblikovanje hrvatskoga i srpskoga, tada zajedničkoga, književnog jezika. Iz toga vremena potječe i naziv *Bečki književni dogovor*. U toku 2. polovine 19. st. njegovi se zaključci u javnosti još nazivaju "objavom" ili "izjavom".

Na spomenutom sastanku u Beču dogovorene su osnovne smjernice zamišljenoga razvoja književnoga jezika zajedničkoga i Hrvatima i Srbima, koje su bile u skladu s osnovnim Karadžićevim jezičnim i pravopisnim postavkama, ali su se djelomično podudarale i s onim temeljnim značajkama hrvatskoga novoštokavskoga doilirskoga standarda koje je ilirska koncepcija bila potisnula za volju južnoslavenske sveobuhvatnosti. Zaključeno je da ne valja miješati narječja i stvarati novo kojega u narodu nema, jer to znači kvarenje jezika; da je za književni jezik Hrvata i Srba najprikladniji ijekavski govor južnoga, tj. hercegovačkoga novoštokavskog tipa, s pisanjem *ije* u dugim, a *je* u kratkim slogovima; da se *h* piše svugdje gdje mu je po etimologiji mjesto, a ne treba ga pisati u genitivu množine imeničke deklinacije; da se slogotvorni *r* piše bez popratnih samoglasnika. Kako se Karadžića smatrao najboljim poznavateljem štokavskih govora, povjerenom mu je da izradi "glavna pravila za južno narječje", što je on i učinio.

Bečki književni dogovor zadržava temeljne tekovine predilirskoga razvoja hrvatskoga novoštokavskog standarda, a odbacuje glavne stavove što ih je u nj unijela ilirska jezična i pravopisna koncepcija: miješanje narječja, slovo *č*, pisanje samoglasnika uz slogotvorni *r*, dočetak *-h* u genitivu množine imeničke promjene i stare množinske padežne oblike za dativ, lokativ i instrumental. Iako su u njemu sudjelovali poznati ilirci, među njima nije bilo Gajevih jezičnih stručnjaka (Vjekoslav Babukić, Antun Mažuranić, Bogoslav Šulek). Gaj je u "Narodnim novinama" donio čitav tekst zaključaka toga dogovora, pod naslovom *Književni dogovor*, ali ga je popratio vrlo suzdržanim komentarom.

Kako dogovor nije bio službeno organiziran, nije nikoga obvezivao, pa ga u prvi čas nije prihvatio ni hrvatski ni srpski tisak. U Hrvatskoj je još bila snažna ilirska

koncepcija, a u Srbiji konzervativna sredina nije bila spremna prihvatiti Karadžićeve stavove o narodnom jeziku kao književnom. Njegova je reforma u Srbiji prihvaćena tek 1868, i to ne u cijelosti, jer je kao književni prihvaćen ekavski izgovor, a gradskom je razgovornom jeziku prešutno dopušten velik utjecaj na dalje oblikovanje standarda.

Poilirsko doba

Hrvatski se sljedbenici *Književnoga dogovora* na čelu s Ivanom Kukuljevićem okupljaju 1851. oko Matice ilirske i uskoro se u Matičinim izdanjima počinju primjenjivati bečki zaključci. Na taj način dolazi do pravopisne zbrke i u samom Zagrebu, pa jedini tadašnji književni časopis "Neven" 1854. poziva književnike na raspravu o pravopisnim pitanjima. Bogoslav Šulek objavljuje tada dva članka, u kojima umjesto pisanja *ě* predlaže pisanje *ie* u dugim, a *je* u kratkim slogovima i pisanje slogotvornoga *r* bez popratnih samoglasnika. "Neven" prihvaća njegov prijedlog, a sve ga više prihvaćaju i hrvatski književnici, ali nepokolebljivi Gajevi sljedbenici i dalje pišu starom grafijom. Godine 1862. ban Ivan Mažuranić, iako potpisnik *Književnoga dogovora*, propisuje za škole neizmijenjen ilirski pravopis. Međutim, što je u javnom životu jasnijom bivala neostvarivost ilirske ideologije, sve su više slabili argumenti njihove obrane u jezičnoj politici, a sve su glasniji i prihvatljiviji postajali stavovi tzv. hrvatskih vukovaca. Oni su – uvidjevši nemogućnost književnojezičnoga ujedinjavanja svih južnih Slavena, budući da je već i u pojedinim južnoslavenskim narodima i u svjetskoj slavistici postojala svijest o posebnosti južnoslavenskih jezika – nastojali da dođe do jezičnoga i književnoga ujedinjavanja Hrvata i Srba, kao govornika po svojoj osnovi jednoga jezika. Godine 1864. u časopisu "Književnik" javlja se prvi naš školovani jezikoslovac Vatroslav Jagić člankom *Naš pravopis*, u kojemu napada ilirsku jezičnu i pravopisnu koncepciju, ističući potrebu rješavanja jezičnih i pravopisnih pitanja samo za Hrvate i Srbe. On je protiv pisanja *ě*, a za *ije* i *je*, protiv pisanja popratnoga samoglasnika uz slogotvorni *r*, za *ć* umjesto *tj* i za ublaženi morfonološki pravopis. U to vrijeme ilirske poglede ozbiljno brani još samo posljednji njihov zaštitnik, pisac školskih gramatika Adolfo Veber Tkalčević, ali i on postupno odstupa u pojedinostima, pa u posljednjem izdanju svoje *Slovnice hrvatske* iz 1876. napušta pisanje *ě* i popratnoga samoglasnika uz *r*.

Nastaje nelogična situacija, u kojoj je u upotrebi nekoliko pravopisa, od kojih je u školama uredbom propisan najkonzervativniji, pa mu se opiru i đaci i nastavnici. Sve više sazrijeva misao o potrebi kolektivnoga stručnog rješavanja jezičnih i pravopisnih pitanja, pa zemaljska vlada 1877. pojačava zemaljski školski odbor uglednim jezičnim i književnim djelatnicima da pronađu rješenja za jedinstven školski pravopis. Poseban pododbor stručnjaka izradio je pravila, u kojima se odstupa od većine ilirskih pravopisnih pojedinosti, ali se nije odlučio između tzv. etimološkoga i fonetskoga pravopisa, jer su o tome bila zastupljena dijametralno oprečna stajališta: Veberovo za "etimološki" i Armina Pavića za "fonetski" pravopis.

Jezikoslovna djelatnost u ilirsko i poilirsko doba

Nakon prvih ilirskih gramatika, Babukićeve iz 1836. (2. izdanje 1854) i Mažuranićeve iz 1839, godine 1859. objavljene su dvije značajne hrvatske gramatike: *Gramatika hrvatskog jezika* Antuna Mažuranića i *Skladnja hrvatskog jezika* Adolfa Vebera Tkalčevića, koja je do 70-ih godina doživjela više izdanja i imala status školskoga udžbenika.

U ilirsko i poilirsko doba došlo je do znatnog napretka i u razvoju hrvatske leksikografije i znanstvene i stručne terminologije. Hrvatskim leksikografima 19. st.

kao izvor rječničkoga blaga poslužili su osim štokavske književne baštine i kajkavski i čakavski dijalekti, a i drugi slavenski jezici, u prvom redu češki, ruski, slovenski. Služili su se i starim hrvatskim rječnicima, osobito Stullijevima, a nisu prezali ni od stvaranja novih riječi (neologizama). Kao jedno od pomagala u upoznavanju štokavskoga narječja njima je poslužio i *Srpski rječnik* Vuka Stefanovića Karadžića iz 1818. godine (drugo, prošireno izdanje 1852), ali oni se nisu zadovoljili rječničkim blagom zabilježenim u tom rječniku. Kasnije se u jezikoslovnoj znanosti često isticalo da su rječnici iz ilirskoga i poilirskoga doba nastali na temelju Karadžićeva rječnika, uz prešućivanje ostalih njihovih sastavnica. Međutim, leksik usmene književnosti i seosko-malogradske sredine sadržan u tome rječniku nije mogao zadovoljiti ni osnovnu ilirsku koncepciju, po kojoj su željeli stvoriti jezik pristupačan svim ilirskim (tj. južnoslavenskim) narodnim ograncima, a ni potrebe vremena, kada su se snažno razvijale nove grane ljudske djelatnosti i znanosti i kada je hrvatski jezik konačno prodrio na sva područja hrvatskoga javnog života.

Od rječnika ilirskog i poilirskog doba treba spomenuti: Ballmann-Fröhlichov *Ilirsko-nemacski i nemacsko-ilirski rukoslovník* iz 1839. i 1840, Mažuranić-Užarevićev *Deutsch-ilirisches Wörterbuch* iz 1842, Drobnićev *Ilirsko-němačko-talianski mali rěčnik* iz 1846-1849, uz koji je priložena i Babukićeva gramatika na njemačkom jeziku, te Veselićev (Fröhlichov) *Rěčnik němačkoga i ilirskoga jezika* iz 1854. godine.

Bogoslav Šulek

Najveću ulogu u razvoju hrvatske leksikografije i terminologije 19. st. imao je Bogoslav Šulek, podrijetlom Slovak. Godine 1860. on izdaje *Němačko-hrvatski rěčnik*, izrađen na temelju hrvatskih rječnika što su mu prethodili i Karadžićeva *Srpskog rječnika*, ali dopunjen riječima preuzetima iz ostalih hrvatskih dijalekata, iz drugih slavenskih jezika i vlastitim kovanicama.

Šulek je utemeljitelj hrvatske stručne i znanstvene terminologije, kojom se jezik osposobljuje za potrebe suvremene gradske civilizacije i koja ima značajan udio u razvijanju standardnosti nekog jezika. Godine 1874-1875. izlazi u njegovoj redakciji kolektivno djelo raznih zagrebačkih stručnjaka pod naslovom *Hrvatsko-njemačko-talijski rječnik znanstvenoga nazivlja osobito za srednja učilišta*, prvi naš terminološki rječnik, u čijem je oblikovanju Šulekova uloga neprocjenjiva. 1879. izlazi njegov *Jugoslavenski imenik bilja*.

Šulek je bio i velik jezični čistunac, podjednako kritičan i prema Karadžićevim turcizmima i prema ostalim neslavenskim tudicama, dok je posudenice iz slavenskih jezika smatrao prihvatljivima u hrvatskom jeziku. Polazeći s tih pozicija, stvarao je kovanice i izvedenice, koje i nisu uvijek bile u skladu s pravilima novoštokavske tvorbe, ili je unosio riječi iz ostalih slavenskih jezika, kako bi zadovoljio jezične potrebe suvremenoga života. Njegovi leksikografski pogledi nisu bili u skladu s Karadžićevima, pa stoga njegovi rječnici nisu upotrijebljeni kao izvori prvih (Daničićevih) svezaka velikog Akademijina *Rječnika hrvatskoga ili srpskoga jezika*, koji je počeo izlaziti 1880, i Broz-İvekovićeve *Rječnika hrvatskoga jezika* iz 1901, utemeljenih na karadžićevskim načelima. Mnoge Šulekove kovanice i slavenizmi nisu ušli u hrvatski jezik, ali za mnoge se nije našla bolja zamjena, pa su danas njegov neotuđiv sastavni dio. Uvidjevši to, počeo je Tomislav Maretić tek u ovom stoljeću Šulekove rječnike upotrebljavati kao izvor leksičkoga blaga za *Akademijin rječnik*.

f. Šesto razdoblje: kraj 19. i 20. st. — normiranje i stabilizacija hrvatskoga jezičnog standarda

Akademijin rječnik

Dalji su događaji pogodovali učvršćivanju karadžićevskih pogleda na jezik u hrvatskom jezikoslovlju. U novoosnovanu Jugoslavensku akademiju znanosti i umjetnosti za tajnika dolazi najbliži Karadžićev suradnik i istomišljenik Đuro Daničić, koji u Zagrebu nastavlja svoju plodnu jezikoslovnu djelatnost. U svojim radovima on jezik naziva hrvatski ili srpski (u radovima koje objavljuje u Srbiji naziva ga srpski ili hrvatski). Od toga vremena takav se naziv jezika sve češće upotrebljava, osobito u stručnim jezikoslovnim radovima, i ulazi u slavističku znanost. Godine 1878. Daničić izdaje *Ogled rječnika hrvatskoga ili srpskoga jezika*, a 1880. izlazi prvi svezak toga rječnika pod naslovom *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika* (poznatijega pod nazivom *Akademijin rječnik*), potpuno na karadžićevskim jezičnim i pravopisnim načelima. Po Akademijinoj zamisli taj je rječnik imao obuhvatiti "sve blago našega jezika, bilo ono sahranjeno u ustima našega naroda i odazivalo se u pučkih pjesmah, pričah i posloviceh, bilo ono ubilježeno u dobrih starih i novih knjigah". Međutim, Daničić je uzornim jezikom novoga vremena smatrao samo istočnohercegovačku novoštokavštinu, dok je kajkavštinu, slijedeći Karadžića, držao slovenskim narječjem. Stoga kao izvor za *Akademijin rječnik* nije upotrijebljena hrvatska kajkavska književnost i književnost 19. st., koja je odražavala drukčije poglede na književni jezik, pa je to izazvalo nezadovoljstvo mnogih suvremenika. Akademijin je rječnik, s današnjega gledišta, po svojem sadržaju jezično-povijesni rječnik. Po opsegu to je najveće djelo hrvatske leksikografije. Izlazio je gotovo stotinu godina (posljednji 97. svezak izišao je iz tiska 1976). U vrijeme kad je počeo izlaziti, iza toga je rječnika stala Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti (danas Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti) sa svojim društvenim autoritetom, pa je odigrao značajnu ulogu u pobjedi karadžićevske književnojezične koncepcije krajem 19. st.

Normiranje krajem 19. st.

S početkom izlaženja *Akademijina rječnika* poklapa se i djelatnost hrvatskih vukova s kraja stoljeća. Godine 1879. mladi gramatičar Mirko Divković izdaje novu srednjoškolsku *Hrvatsku gramatiku* i *Oblike*, a 1881. *Sintaksu*. U to doba svoju prevoditeljsku i jezikoslovnu djelatnost razvija kasnije poznati jezikoslovac Tomislav Maretić. Godine 1889. vlada konačno odlučuje riješiti pitanje pravopisa. Njezin pravopisni odbor zaključuje da je za škole potreban jedan pravopis, i to zasnovan na fonološkim načelima. Vlada zadužuje Ivana Broza da sastavi pravopis i pravopisni rječnik na osnovi zaključaka toga odbora, i tako se 1892. pojavljuje Brozov *Hrvatski pravopis*. U njemu su pojedina pravila utemeljena na Karadžićevim *Glavnim pravilima za južno narječje*, priloženima uz *Književni dogovor* iz 1850. Taj je pravopis propisan za škole, a prihvatili su ga hrvatski književnici, publicisti i znanstvenici, te je konačno postignuto toliko željeno pravopisno jedinstvo.

Normiranje hrvatskoga književnog jezika utemeljenoga na novoštokavskoj istočnohercegovačkoj ijekavštini završeno je 1899. pojavom Maretićeve *Gramatike i stilistike hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika*. Jezični korpus koji je poslužio kao građa toj gramatici obuhvaća Karadžićeva izdanja narodnih pjesama, pripovijedaka i poslovice,

te Karadžićeva i Daničićeva djela, kao jedini čisti izvor onoga jezičnog modela koji je odabran kao temelj standardu. Odatle toj gramatici normativna dosljednost i strogost, vrlo funkcionalna u času konačne standardizacije, ali i jednostranost, osobito sintaktička i stilistička, jer zaobilazi korpus hrvatske književnosti i zanemaruje mnoge izražajne mogućnosti i stilske postupke hrvatskoga jezika.

Učvršćivanje maretićevske norme početkom 20. st.

Početak 20. st. vrijeme je učvršćivanja maretićevske (što znači strogo novoštokavske) jezične norme u oblikovanju hrvatskoga standardnog jezika. Iza nje su stale političke i školske vlasti i najznačajnija hrvatska znanstvena ustanova — Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti. To je vrijeme pojačane jezikoslovne djelatnosti. Godine 1901. izlazi *Rječnik hrvatskoga jezika* Ivana Broza i Franje Ivekovića, utemeljen na istoj građi i na istim jezičnim i jezikoslovnim načelima kao i veliki *Akademijin rječnik* i Maretićeva *Gramatika*. Od 1904. Dragutin Boranić objelodanjuje nova izdanja Brozova *Hrvatskoga pravopisa*, a od 1921. izdaje ga, ponešto prerađena, pod svojim imenom i pod naslovom *Pravopis hrvatskoga ili srpskoga jezika*. Taj je pravopis odigrao značajnu ulogu u učvršćivanju hrvatske pravopisne norme (posljednje, 10. izdanje izišlo je 1951). Godine 1905. izlazi *Gramatika hrvatskog jezika za ženski licej* Josipa Florschütza, jedan od najboljih jezičnih udžbenika u nas, koja je znatno pridonijela učvršćivanju maretićevske gramatičke norme (posljednje, 5. izdanje izišlo je 1950). U to vrijeme aktualna postaje i borba za jezičnu kulturu, koja se naslanja na hrvatsko višestoljetno jezično činstvo, a sada je prvenstveno usmjerena na obranu novoštokavštine od bilo kakvih inodijalekatskih natruha. Javljaju se jezičnosavjetnički priručnici: *Barbarizmi u hrvatskom jeziku* Vatroslava Rožića iz 1904. (2. i 3. izdanje 1908. i 1913) i *Branič jezika hrvatskoga* Nikole Andrića iz 1911, te znatno mlađi ali jednako usmjeren Maretićev *Jezični savjetnik* iz 1924. Svi oni zastupaju kruti novoštokavski purizam, boreći se protiv dijalektizama iz ostalih hrvatskih narječja, a od tuđica i posuđenica osobito protiv germanizama. Međutim, hrvatski se pisci i javni djelatnici, oslanjajući se na višestoljetnu tradiciju hrvatskoga književnog jezika, nikada nisu strogo pridržavali njihovih savjeta, barem što se tiče tzv. dijalektizama, te su mnogi od njih, usprkos djelovanju "jezičnih braniča" ostali neotuđiv sastavni dio hrvatskoga jezičnog standarda.

Jugoslavenska orijentacija

Naslanjajući se na jugoslavenski orijentirana politička strujanja, srpski književni povjesničar i teoretičar Jovan Skerlić svojim predavanjem i člankom pod naslovom *Istočno ili južno narječje* iz 1913. pokreće anketu o pitanju jedinstva književnoga izgovora i pisma u javnoj upotrebi u Srba i Hrvata. On predlaže za zajednički književni izgovor ekavicu, a za zajedničko pismo latinicu. Mnogi hrvatski pisci i javni djelatnici, ponoseni novim jugoslavenskim oduševljenjem, prihvaćaju taj prijedlog i počinju pisati ekavicom. Ali premda pisani ekavski, njihovi se tekstovi prepoznatljivo razlikuju od srpskoga književnog jezika svim onim vlastitostima hrvatskoga književnog jezika što su se razvile u tijeku njegova zasebnog razvoja. Početkom 20-ih godina, razočarani političkim rješenjima u novoj zajedničkoj državi Srba, Hrvata i Slovenaca, hrvatski se pisci vraćaju ijekavici. U vrijeme šestojanuarske diktature, nakon izlaženja zakona o udžbenicima 1929, službeno se u Hrvatskoj uvodi *Pravopis srpskohrvatskog jezika* srpskog jezikoslovca Aleksandra Belića, poznat pod nazivom "oktroirani pravopis". To je i vrijeme pojačanih nastojanja oko ujednačavanja hrvatskoga i srpskoga standarda.

Belićev *Pravopis* ostaje na snazi do formiranja Banovine Hrvatske 1939. U međuvremenu, godine 1931, izlazi 2. izdanje Maretićeve *Gramatike i stilistike*.

Odmak od jugoslavenske orijentacije

Kao oporba jugoslavenskim unifikatorskim jezičnim tendencijama što su ih podupirale političke i upravne vlasti u vrijeme između dva svjetska rata, već za Banovine Hrvatske dolazi do vraćanja hrvatskoj jezičnoj tradiciji, osobito u terminologiji, a u upotrebu se vraća i Boranićev *Pravopis*. Za drugoga svjetskog rata, u okrilju Nezavisne Države Hrvatske, dolazi do unošenja značajnih promjena u hrvatski književni jezik i do uvođenja tzv. "korienskoga" pravopisa: u jeziku se stvaraju mnogobrojne kovanice i neologizmi, a u pravopisu se uvodi morfonološko načelo, ali tako dosljedno primijenjeno kako se nikad nije pisalo u povijesti hrvatske pismenosti. U tom je periodu nastalo jedno značajno jezikoslovno djelo – *Nacrt hrvatske slovnice. I: Glasovi i oblici u povijesnom razvoju* Blaža Jurišića, objavljeno 1944. – nedovršeni početak jedine dosadašnje hrvatske povijesne gramatike. Tek je 1992. g., uz ponovljeno izdanje prvoga dijela, objavljen i drugi dio te slovnice pod naslovom *Tvorba imenica u povijesnom razvoju*.

U isto vrijeme, u okviru antifašističke borbe, donose se odluke ZAVNOH-a i AVNOJ-a po kojima svaki narod ima pravo na svoj jezik i na narodno ime jezika. Na temelju tih odluka u prvim poratnim godinama nastavlja se razvoj hrvatskoga književnog jezika nadovezujući se na domete koje je dostigao do početka drugoga svjetskog rata, ali sada pod hrvatskim imenom. U upotrebu se ponovo uvodi Boranićev *Pravopis*. Ipak, u tisku i dalje traju, iako prikrivene, međuratne unifikatorske tendencije. Godine 1952. izlazi iz tiska gramatika Brabec-Hraste-Živkovića pod predratnim nazivom jezika *Gramatika hrvatskoga ili srpskoga jezika*, namijenjena školskoj upotrebi a utemeljena na Maretićevoj *Gramatici*. Izišla je u više izdanja.

Novosadski dogovor

Na inicijativu "Letopisa Matice srpske" u rujnu 1953. raspisana je anketa "o pitanjima srpskohrvatskog jezika i pravopisa", kojoj se odazvala većina tadašnjih hrvatskih jezikoslovaca i više književnika. U prosincu 1954. održan je u Novom Sadu sastanak sudionika ankete, poznat kao *Novosadski dogovor*. Bojeći se političkih posljedica, mnogi su hrvatski jezikoslovci i pisci potpisali zaključke, koji nisu bili posve u skladu s hrvatskim interesima niti sa stvarnim stanjem u hrvatskom književnom jeziku. U zaključcima je istaknuto da je jezik Srba, Hrvata i Crnogoraca jedinstven, sa dva "izgovora" – ekavskim i ijekavskim, te da su oba izgovora i oba pisma – ćirilica i latinica – ravnopravna. Istaknuta je potreba izrade zajedničkoga pravopisa, rječnika i terminologije. U nazivu jezika u službenoj upotrebi nužno je istaći oba dijela naziva – hrvatskosrpski, odnosno srpskohrvatski. Na temelju 8. zaključka, u kojemu se kaže da "treba odlučno stati na put postavljanju umjetnih prepreka prirodnom i normalnom razvitku hrvatskosrpskog (srpskohrvatskog) jezika", krenuo je novi val unifikacije jezika. Otada se u službenim dokumentima općejugoslavenskoga značenja uglavnom upotrebljavala ekavica i leksik svojstven srpskom književnom jeziku. Godine 1960. u izdanju Matice hrvatske u Zagrebu i Matice srpske u Novom Sadu izlazi zajednički *Pravopis hrvatskosrpskoga književnog jezika s pravopisnim rječnikom* (na srpskoj strani: srpskohrvatskog jezika, ekavicom i ćirilicom), a 1967. izlaze prva dva sveska *Rječnika hrvatskosrpskoga književnog jezika* (A-F, G-K), dok je rad na stvaranju zajedničke terminologije na samom početku naišao na nepremostive teškoće i nije nastavljen.

Pokazalo se da se upravo terminologije, hrvatska i srpska, međusobno bitno razlikuju budući da su plod različitih civilizacijskih i kulturnih orijentacija.

U međuvremenu je izašlo više izdanja školskih gramatika i gramatičkih priručnika i dvojezičnih rječnika.

Kretanje vlastitim putem

Dok je zajednički pravopis primljen više-manje prešutno, premda se u nekim svojim dijelovima znatno razlikovao od dotadašnjeg Boranićeva *Pravopisa*, izlazak *Rječnika* Matice hrvatske — Matice srpske (prozvanoga "Adok") izazvao je na hrvatskoj strani buru nezadovoljstva. Uočavaju se i u kritici ističu nedostaci *Rječnika*, od kojih je najbitnije unifikatorsko prikrivanje posebnosti hrvatskoga i srpskoga leksika. Posljedica tog nezadovoljstva je *Deklaracija o položaju i nazivu hrvatskoga književnog jezika* iz 1967, koju je potpisala većina hrvatskih kulturnih i znanstvenih ustanova i koja je naišla na snažnu političku osudu. Matica hrvatska odriče se *Novosadskoga dogovora* i zajedničkoga pravopisa, prekida rad na zajedničkom rječniku (koji dovršava samo srpska strana), te organizira izradu novoga pravopisa. 1971. izlazi *Hrvatski pravopis* Stjepana Babića, Božidara Finke i Milana Mogaša, koji je politički zabranjen, ali u fototipskom izdanju pojavljuje se u Londonu, te se otada popularno naziva "Londonac". Nastavlja se izdavanje školskih jezičnih udžbenika i priručnika, među njima i pet izdanja Težak-Babićeva *Pregleda gramatike hrvatskosrpskog jezika*, dok je šesto izdanje pod izmijenjenim naslovom *Pregled gramatike hrvatskoga književnog jezika* 1973. povučeno iz upotrebe.

Godine 1974. objavljeni su ustavni amandmani, po kojima je u Hrvatskoj u službenoj upotrebi "hrvatski književni jezik, standardni oblik narodnoga jezika koji se naziva hrvatski ili srpski". Iste godine izlazi Silić-Rosandićev udžbenik i priručnik za nastavnike pod naslovom *Fonetika i fonologija hrvatskoga književnog jezika*, koji označava prekretnicu u nastavi materinskoga jezika i — uz brojne službene i političke otpore — afirmaciju naziva hrvatski književni jezik. U tadašnjem Institutu za jezik izrađuje se *Priručna gramatika hrvatskoga književnog jezika*, ali nailazi na političku osudu, ne odobrava se kao školski udžbenik i izlazi s nekolikogodišnjim zakašnjenjem 1979. godine. U međuvremenu se izrađuje velika znanstvena gramatika hrvatskoga književnog jezika, te 1986. u izdanju JAZU i Globusa izlaze prva dva njezina dijela: *Tvorba riječi u hrvatskom književnom jeziku. Nacrt za gramatiku* Stjepana Babića i *Sintaksa hrvatskoga književnog jezika. Nacrt za gramatiku* Radoslava Katičića. I dalje izlaze školski gramatički priručnici, razni dvojezični i terminološki rječnici. Godine 1986. izlazi prvo, a 1987. drugo izdanje *Pravopisnog priručnika hrvatskoga ili srpskoga jezika* Vladimira Anića i Josipa Silića, koji je odobren za javnu upotrebu, ali ne i kao školski priručnik. Krajem 1988. godine Ustavni sud Jugoslavije proglasio je spomenuti ustavni amandman o jeziku iz 1974. neustavnim jer se, po njegovu mišljenju, postojećom formulacijom isključuje iz javne upotrebe jezik Srba u Hrvatskoj. Početkom 1989. Sabor SRH pokreće postupak za promjenu spornog ustavnog članka o jeziku. Tome se prvi javno usprotivio Zavod za jezik Instituta za filologiju i folkloristiku u Zagrebu, a njegov su primjer slijedile brojne hrvatske kulturne i javne institucije. Predloženu promjenu ustavnog amandmana o jeziku Sabor nije prihvatio.

U novim političkim okolnostima, koje su nastupile 1990. godine, kada je Republika Hrvatska krenula samostalnim i neovisnim putem, te postala samostalna, suverena i međunarodno priznata država, pojačana je i jezikoslovna djelatnost. 1990. izlazi drugo izdanje *Priručne gramatike* pod izmijenjenim naslovom *Gramatika hrvatskoga*

književnog jezika i fototipsko izdanje *Hrvatskoga pravopisa* iz 1971. godine. 1991. izlazi *Rječnik hrvatskoga jezika* Vladimira Anića, *Razlikovni rječnik srpskog i hrvatskog jezika* Vladimira Brodnjaka, te drugo izdanje prvih dviju knjiga velike znanstvene gramatike i prvo izdanje njezine treće knjige: *Povijesni pregled. Glasovi i oblici hrvatskoga jezika. Nacrti za gramatiku* autora Stjepana Babića, Dalibora Brozovića, Milana Moguš, Slavka Pavešića, Ive Škarića i Stjepka Težaka. 1992. izlazi sedmo, izmijenjeno i dopunjeno izdanje Težak-Babićeve gramatike pod naslovom *Gramatika hrvatskoga jezika. Priručnik za osnovno jezično obrazovanje*.

Gramatički priručnici nastali u posljednjih tridesetak godina sve se više obaziru na zapadnu novoštokavštinu, koja je stvarna osnova suvremenoga hrvatskoga književnog jezika, a u najnovije vrijeme i na gradsku upotrebnu normu.

FONETIKA I FONOLOGIJA

Fonetika (grč. *phōnē* = glas, *phōnēticos* = glasovni) znanstvena je disciplina koja proučava ljudski govor, a posebno glasove ljudskoga govora s obzirom na njihova akustičko-artikulacijska svojstva, nezavisno od toga imaju li ta svojstva određenu funkciju u jeziku. 1

Fonologija (grč. *phōnē* = glas, *logos* = riječ, govor) znanstvena je disciplina koja proučava kako jezik iskorištava glasovni materijal radi priopćavanja (komunikacije) odabirući i klasificirajući građu koju je skupila fonetika. 2

Zadaća je, prema tome, fonetike i fonologije različita, ali su one istodobno i tijesno povezane. Obje su discipline zapravo različiti aspekti istraživanja i proučavanja jezične djelatnosti, koja se vrši govorom, i to fonetske naravi glasova govora i njihove priopćajne uloge. 3

Fonologija kao dio znanosti o jeziku utvrđuje i opisuje jedinice jezičnoga znaka koje imaju određenu funkciju u jeziku, i to razlikovnu funkciju, te pravila njihove raspodjele. Te su jedinice fonemi.

GLAS I FONEM

Glas je najmanji odsječak (segment) izgovorene riječi. On je skup akustičkih svojstava koja se percipiraju (opažaju) istodobno i zovu se **razlikovna obilježja**. 4

U govoru su fonemi predstavljeni glasovima.

Fonem je jezična jedinica koja nema značenja. Iako sâm nema značenja, fonem je bitan za značenje po tome što udruživanjem s drugim fonemima nastaju riječi različita značenja. 5

Glas se u fonologiji naziva i općim fonološkim terminom fon.

U riječima *dúga* i *túga* glasovni su nizovi d-u-g-a i t-u-g-a. I jedna i druga riječ prepoznatljivije su riječi hrvatskoga jezika. Slušatelj u njima prepoznaje dvije različite riječi na osnovi njihova glasovnoga sastava. 6

Izdvojimo li iz obiju riječi prvi odsječak, glasove *d* i *t*, ostaje niz u-g-a, koji je isti u objema riječima. Zamijenimo li mjesto glasova *d* i *t*, riječi će sada biti *túga* i *dúga*. S promjenom prvoga odsječka riječi promijenilo se i značenje svake riječi, odnosno dobila se nova riječ. Elementi koji se međusobno suprotstavljaju glasovi su *d* i *t*. Oni su tada najmanja glasovna razlika koja može razlikovati značenje riječi *túga* i *dúga* (uz uvjet da su im jednaka i naglasna svojstva). Glasovi *d* i *t* imaju, prema tome, razlikovnu ulogu i po toj svojoj ulozi pripadaju dvama fonemima.

- 7 Razlika je između glasa i fonema upravo u njihovoj funkciji koju imaju u sporazumijevanju: svaka dva različita glasa predstavnicima su dvaju različitih fonema ako su upotrijebljena za oblikovanje različitih riječi. Međusobnim se zamjenjivanjem fonema mijenja poruka i jednom se dobiva nova riječ, a drugi put glasovni niz koji slušatelj ne može prepoznati kao riječ hrvatskoga jezika. Zamjenjivanjem se *k* i *s* u poruci *kôš* dobiva glasovni niz *sôk*, koji slušatelj može prepoznati kao riječ, i glasovni niz *ska*, koji slušatelj ne može prepoznati kao riječ. Prema tome, fonemi se u glasovnom nizu moraju uvijek ostvarivati tako poredani da slušatelj taj niz može prepoznati i razumjeti sadržaj koji mu pripada. Bitan je, dakle, uz i z b o r fonema i njihov r e d o s l i j e d u glasovnom nizu.

ALOFONI

- 8 Fonetičari su utvrdili da postoji mnogo nijansi u izgovoru svakoga glasa, što ovisi:
- o okolini u kojoj se glas nađe u riječi
 - o pojedincu, o njegovim fiziološkim uvjetima, raspoloženju, životnoj dobi itd.
- 9 S obzirom na p r v i u v j e t, glasovi se različito ostvaruju u govoru ovisno o susjednim glasovima u nizu. Tako se u hrvatskom književnom jeziku razlikuje više glasova *k*. Izgovor je svakoga glasa *k* uvjetovan npr. samoglasnikom koji slijedi: *kîla*, *kîka*, *kàko*, *kôlač*, *kêstên*, jer govorni organi prelaze iz položaja u kojem se izgovara suglasnik *k* u položaj u kojem se izgovaraju pojedini samoglasnici. Svaki taj prijelaz daje drukčije, dodatno svojstvo suglasniku *k*.
- S obzirom na njihovu razlikovnu sposobnost, oni predstavljaju jedan fonem /k⁶/ i zovu se **izgovorne varijante, alofoni** (grč. állos = drugi, phōnē = glas). Npr., ako iz riječi *kîla* izdvojimo prvi odsječak *k* (koji ispred *i* ima palatalni izgovor), ostaje glasovni niz *i-l-a*. Iz riječi *kîka* izdvojimo također prvi odsječak *k* (koji ispred *u* ima velarni izgovor) i uvrstimo ga u niz *i-l-a*. Riječi koje se sada suprotstavljaju su *kîla* i *kîla*, a to su dvije iste riječi s istim značenjem.
- 10 U hrvatskom književnom jeziku nekoliko je alofona koji se akustički mogu relativno lako razlikovati. To su [ɲ], [ʒ], [ɣ], [F], [š], [ž].
- Fonem /n/ ostvaruje se kao alofon [ɲ] ispred fonema /k/, /g/: *banka* [bàŋka], *tango* [tàngo]. Ispred mekonepčanih fonema /k/, /g/ glas [n] nije više nosnozubni nego mekonepčani glas [ŋ].
- Fonem /c/ ostvaruje se u svojoj zvučnoj varijanti [ʒ] u izgovornoj (naglasnoj) cjelini (v. § 110-115) na kraju jedne riječi a ispred druge koja počinje zvučnim suglasnikom (sandhi-pojava):⁷

stric bi došao [strîʒ_bî dôšao],
zec ga gleda [zêʒ_ga glêdâ].

⁶ Odsada će se glasovi i sve što se odnosi na govor stavljati među uglate zagrade ([]), a fonemi i sve što se odnosi na jezik među kose zagrade (/). Uglatim se zagrada, prema tome, označuje fonetska transkripcija (lat. transcribere = prepisati), a kosima fonološka, i to sve u odnosu na normalnu hrvatsku grafiju (v. § 84-92). Obje se transkripcije donose prema ustaljenoj kroatističkoj praksi, a ne prema međunarodnoj transkripciji.

⁷ Sandhi-pojave nastaju na krajevima riječi zbog njihove povezanosti u govoru.

U istom se položaju fonem /h/ ostvaruje u svojoj zvučnoj varijanti [ɣ], a fonem /f/ u zvučnoj varijanti [F]:

strah ga je [strâɣ_ga_je]
rekoh da [rèkoɣ_da]
grof ga gleda [gròF_ga glèdâ]
šef ga pita [šèF_ga pîtä].

Fonem /š/ ostvaruje se kao alofon [š] ispred fonema /ć/: *lišće* [lišće].

Fonem /ž/ ostvaruje se kao alofon [ž] ispred fonema /ž/: *grožđe* [gròžže].

Ti su alofonski glasovi uvjetovani okolinom i ne utječu na promjenu značenja riječi te se zovu **položajno uvjetovani alofoni** jednoga fonema ili njegove **kombinatorne varijante**.

U istoj se okolini, npr. ispred /k, g/, ne mogu ostvariti i [n] i [ŋ], jer tamo gdje se ostvaruje [ŋ] (ispred /k, g/) ne može se ostvariti [n].

Fonem /n/ ima samo ona akustičko-artikulacijska svojstva koja su podjednako zastupljena i u glasu [n] i u glasu [ŋ]. (O akustičko-artikulacijskim svojstvima navedenih alofona v. tablice 1 i 2.)

Osim kombinatornih varijanata svaki fonem ima i **slobodne varijante**. U tu grupu alofona idu one realizacije glasova koje ovise o pojedincu, njegovim fiziološkim osobinama, raspoloženju, dobi i sl. (dru gi u v j e t). Svaki govornik može npr. proizvesti različite nijanse zvučnosti suglasnika prema tome da li glasnice jače ili slabije titraju. Ipak, da bi se riječi razlikovale, važno je samo to je li pri izgovoru zvučnost prisutna ili odsutna, je li glas zvučan ili bezvučan. 11

Broj je fonema ograničen i mnogo je manji od broja njihovih kombinatornih varijanata. Broj slobodnih varijanata gotovo je neograničen. U određenim je, dakle, situacijama izgovor jednoga glasa ponešto drukčiji jer su neka njegova akustičko-artikulacijska svojstva drukčija.

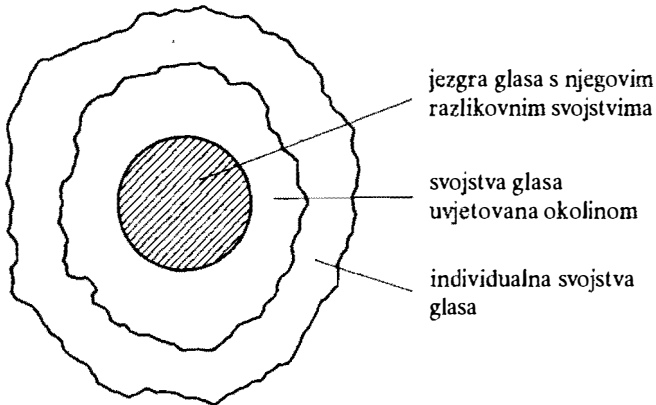
Glavni alofoni odgovaraju našoj predodžbi o glasovnoj vrijednosti grafemâ koji predstavljaju foneme hrvatskoga književnog jezika. Tako je npr. alofon [i] u našoj svijesti povezan s fonemom /j/, a ne s fonemom /i/ (v. i § 15).

Svaki glas ima vlastitu kombinaciju razlikovnih obilježja. Za razlikovanje riječi i njihova značenja nisu bitna (relevantna) sva obilježja jednoga glasa. Ona, pak, obilježja koja jesu bitna za oblikovanje riječi i razlikovanje njihova značenja **relevantna su razlikovna obilježja**. Sva su ostala obilježja redundantna (zalihosna). 12

Fonem je skup relevantnih, neredundantnih razlikovnih obilježja. Kada glas ima fonemsku funkciju (v. § 6), tada su mu relevantna razlikovna obilježja jedina obilježja kojima se suprotstavljaju svim ostalim glasovima.

Za tvorbu i izgovor svakoga glasa podjednako su važna sva njegova akustičko-artikulacijska svojstva. Eksperimentalna je fonetika svojim proučavanjem i analizama glasova s pomoću aparata (npr. fonografa, kimografa, spektrografa i dr.) omogućila da opis akustičko-artikulacijskih svojstava glasova bude točan i iscrpan, jer je to polazna točka i osnova **fonologije glasa**. Bez dobra poznavanja svih svojstava glasova, u **fonologiji riječi**, koja proučava funkcioniranje fonema u riječi, ne bi se mogao provesti odgovarajući izbor onih koje jezik iskorištava u procesu priopćavanja. Time se fonetska istraživanja neposredno uključuju u fonološka. 13

SLOJEVITOST GLASA

14 U hrvatskom je književnom jeziku jedanaest pari relevantnih razlikovnih obilježja, koja se osnivaju na akustičkim svojstvima glasova. To su:

1. vokalnost ~ nevokalnost
2. šumnost ~ nešumnost
3. kompaktnost ~ nekompaktnost
4. difuznost ~ nedifuznost
5. gravisnost ~ negravisnost
6. akutnost ~ neakutnost
7. nazalnost ~ nenazalnost
8. prekidnost ~ neprekidnost
9. zvučnost ~ bezzvučnost
10. stridentnost ~ nestridentnost
11. napetost ~ nenapetost.

Relevantna razlikovna obilježja utvrđuju se oprekama (v. § 48-50), kojima se jedan fonem suprotstavlja svim ostalim fonemima.

U govornoj praksi svaki govornik automatski, nesvjesno odabire obilježja prema određenim kriterijima. Kriteriji po kojima se izlučuju relevantna razlikovna obilježja nalaze se u čovjeku, naučeni zajedno s jezikom. U svakom su jeziku relevantna druga obilježja.

Odnos fonema i njihovih glasovnih ostvarenja

15 Odnosi su između fonema i njihovih glasovnih ostvarenja različiti. Postoje četiri temeljna tipa odnosa između fonema i njihovih glasovnih ostvarenja.

1. Fonem se ostvaruje glasom koji je njegovo tipično ostvarenje. Tipično je ostvarenje fonema onaj glas koji se najčešće javlja i koji je relativno najnezavisniji od okoline, npr. fonem /n/ u [naš]; alofon [n] je tipično ostvarenje jer se najčešće ostvaruje, i to uglavnom ispred i iza vokala, dok se alofon [ŋ] ostvaruje samo ispred /k/, /g/.

S druge strane, glavni je alofon fonema /j/ neslogotvorni vokal (poluvokal ili polusamoglasnik) [ij] (koji je zapravo neslogotvorni oblik fonema /i/).

Zbog prakse u drugim slavenskim jezicima zadržano je njegovo grafijsko predstavljanje kao /j/.

Polusamoglasnik [j] ostvaruje se u vezanu govoru između dvaju samoglasnika od kojih je barem jedan /i/ ili /e/ i gotovo se nimalo ne razlikuje od fonema /j/ u takvu položaju. Zbog toga su izgovorno gotovo jednake riječi s dvosamoglasničkim skupovima koji se pišu različito, kao npr. u vlastitih imena: *Mário* (m. r.) i *Màrija* (ž. r.). Ta se imena podjednako izgovaraju kad se različito pišu. Razlikuju se jedino drukčijim naglašavanjem, npr.

NV jd. <i>Mário</i>	-	V jd. <i>Màrijo</i>
GA jd. <i>Mària</i>	-	N jd. <i>Màrija</i>
DL jd. <i>Màriu</i>	-	A jd. <i>Màriju</i>
I jd. <i>Màriom</i>	-	I jd. <i>Màrijom</i> .

Alofon [j] se u hrvatskom književnom jeziku ostvaruje rijetko: u riječima koje počinju slijedom *ju-*, osobito u slogu s kratkosilaznim naglaskom, npr. *jùtro*, zatim u nekim stranim riječima (i vlastitim imenima) koje počinju slijedom *ji-*, npr. *jìdiš*, *Jirasek*.

2. Fonem se ostvaruje kao kombinatorna varijanta tipičnog ostvarenja, npr. fonem /n/ i njegova kombinatorna varijanta [ŋ] (ispred /k/, /g/), npr. [stàŋka], [tàngo].

3. Fonem se ostvaruje kao tipično ostvarenje nekoga drugog fonema, npr. /z/ kao [s]: [bèstebe] (bez tebe), /d/ kao [t]: [kòtkučē] (*kod kuće*), /t/ kao [d]: [bràdbi] (*brat bi*), /s/ kao [z]: [zbràtom] (*s bratom*), /n/ kao [m]: [òmbi] (*on bi*), /z/ kao [š]: [bèščaše] (*bez čaše*) itd.

4. Fonem može ispasti, npr. [pàšću], [ùčiću], [kòtebe], [bèšūma] (past ću, učit ću, kod tebe, bez šuma) (v. i § 62, t. 3).

OPIS I DIOBA GLASOVA

Nastajanje glasova

Glasovi nastaju u tijeku psihofizičkoga procesa ili govornoga akta prolaskom zračne struje kroz govorne šupljine i u njima različitim kombinacijama položaja i pokreta govornih organa. Dva su načina stvaranja zvuka u govoru: 1. jednolikim treperenjem glasnica stvara se zvuk, koji se oblikuje u govornim prolazima i šupljinama prije svoga izlaska, 2. na tzv. aerodinamičan način, pri čemu zvuk nastaje vrtlozima zračne struje. Na prvi se način pretežno tvore zvukovi za vokale i sonante, a na drugi za šumnike (turbulente). 16

Govorni organi su pomični i nepomični. 17

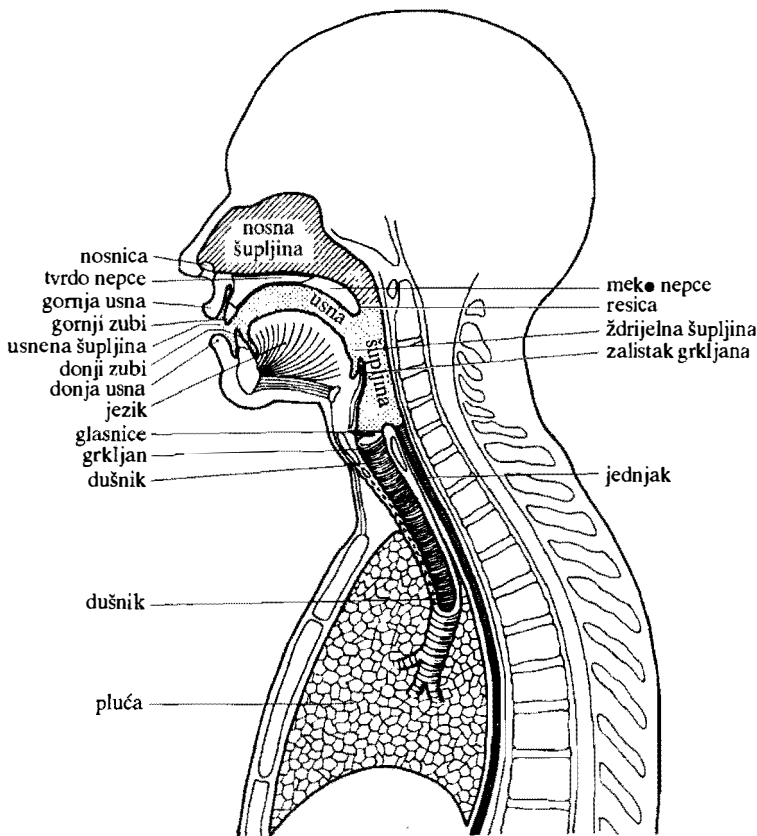
Pomični organi su grkljan i u njemu glasnice, meko nepce s resicom, jezik, donja čeljust, usne i ždrijelne stijenke.

Nepomični organi su gornja čeljust s tvrdim nepcem i zubima.

Između pomičnih i nepomičnih organa nalaze se šupljine: usnena, usna, nosna i ždrijelna šupljina.

Usna šupljina može se podizanjem jezika podijeliti na dva dijela: na prednju i stražnju šupljinu. Veličina tih dvaju dijelova ovisi o različitom položaju jezika, o kutu čeljusti, o položaju usana, o ždrijelnim stijenkama, o mekom nepcu.

GOVORNI ORGANI

Zračna struja izlazi iz pluća i dolazi u grlo. U grlu se nalaze glasnice. Ako glasnice trepere, daju zračnoj struji harmoničan zvuk. Na daljem putu zračna struja prolazi kroz usnu šupljinu ako je meko nepce podignuto, ili kroz usnu i nosnu šupljinu ako je meko nepce spušteno.

Usnena, usna, nosna i ždrijelna šupljina rezonatori su koji pojačavaju i, zbog svoga različita oblika, mijenjaju zvuk koji u njih dolazi. Zračna struja koja prolazi kroz usnu šupljinu oblikuje se u glasove ovisno o položaju u kojem se nalaze pomični organi prema nepomičnima.

- 18 Budući da se svaki položaj jednoga govornog organa može kombinirati s mnogo položaja drugih govornih organa, broj je glasova vrlo velik. Zbog toga se opisuju oni glasovi govora koji po svojim svojstvima imaju ulogu razlikovnih jedinica – fonema. Njih je prema 11 pari relevantnih razlikovnih obilježja novoštokavske izgovorne norme 32. To su: /i, e, a, o, u, ię; v, m, n, ŋ, l, l̥, r, r̥, j; p, t, k, b, d, g, c, č, ć, ž, ž̇, š, f, s, š, h, z, ž/ u fonološkoj transkripciji, i:

[i, e, a, o, u, ię; v, m, n, ŋ, l, l̥, r, r̥, j; p, t, k, b, d, g, c, č, ć, ž, ž̇, š, f, s, š, x, z, ž] u fonetskoj transkripciji (v. i § 51).

Glasovi hrvatskoga književnog jezika koji predstavljaju foneme opisuju se po svim njihovim akustičkim i artikulacijskim svojstvima.

Po skupu svojih akustičko-artikulacijskih svojstava svaki glas ima određeno mjesto u glasovnom sustavu hrvatskoga književnog jezika.

Glasovi po akustičkim svojstvima

Akustička su svojstva glasova: vokalnost, šumnost, kompaktnost, difuznost, gravitacijska, akutnost, nazalnost, neprekidnost, zvučnost, stridentnost i napetost. **19**

1. Vokalnost (lat. *vocalis* = glasan, zvučan)

Vokalnost je svojstvo glasova koje ima izvor zvuka u treperenju glasnica. Taj zvuk se onda oblikuje u govornim šupljinama i prolazima bez zatvora u njima. Usta su otvorena pa ima gotovo neprijetno šuma. **20**

Prema svojstvu vokalnosti razlikuju se dvije skupine glasova:

A. vokali

B. sonanti i šumnici.

Vokalnost imaju vokali *i, e, a, o, u* i dvoglasnik *je*.⁸

2. Šumnost

Šumnost je svojstvo glasova koje proizlazi iz prisutnosti zapreke zračnoj struji u govornom prolazu. Zbog te zapreke svi šumni glasovi imaju mnogo šuma. **21**

Šumnost imaju šumnici *p, t, k, b, d, g, c, č, ć, ž, š, f, s, š, h, z, ž*.

Prema svojstvima, dakle, vokalnosti i šumnosti glasovi se hrvatskoga književnog jezika dijele u tri razreda:

1. vokali — vokalski i nešumni

2. sonanti — nevokalski i nešumni

3. šumnici — nevokalski i šumni.

Sonanti su nevokalski i nešumni jer u glavnini njihove akustičke mase nema ni vokalnosti ni šumnosti u relevantnoj mjeri.

3. Kompaktnost (lat. *compactus* = zbijen)

Kompaktnost je svojstvo glasova pri čijem se izgovoru zvučna energija grupira u nekom središnjem dijelu zvučnoga spektra. (Spektar zvuka predstavlja, kao i spektar boja, različite tonove pomiješane u jednom zvuku. Spektar pokazuje koji tonovi i kojom jačinom sudjeluju u jednom zvuku.) **22**

Pri izgovoru kompaktnih glasova sudjeluje jezik svojim hrptom, a izgovorno je mjesto tih glasova od desni do ždrijela.

Kompaktni su glasovi:

vokal *a*

sonanti *ŋ, l, j*

šumnici *š, ž, č, ć, ž, š, k, g, h*.

⁸ Taj je dvoglasnik najčešća realizacija ijekavskoga dugog jata (v. § 2038-2043), koji se bilježi troslovom *ije*.

4. Difuznost (lat. *difundere* = raspršiti, raširiti)

23 D i f u z n o s t je svojstvo glasova koji se tvore u prednjem dijelu usne šupljine (vrhom jezika i usnama) u rezonatoru koji je po opsegu manji od rezonatora pri tvorbi kompaktnih glasova (u središnjem dijelu usne šupljine).

Akustički je difuznost obilježje glasova kojima je zvučna energija raspršena po spektru ili je grupirana na krajnje visokim ili krajnje niskim područjima spektra (za razliku od kompaktnosti, kada je zvučna energija grupirana u središnjim dijelovima spektra).

Difuzni su glasovi:

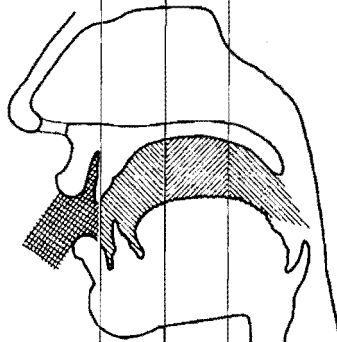
vokali *i, u*
sonanti *v, m, n, l, r, ʀ*
šumnici *p, b, t, d, c, s, z, f*

Vokali su *e, o*, i dvoglasnik *ie* nekompaktni i nedifuzni.

U narodnim govorima postoje uz nekompaktne, nenapete vokale *e, o*, tipične u standardnom jeziku, još dva vokala *e*-tipa i *o*-tipa: nekompaktni napeti vokali *ě, ǒ* i kompaktni nenapeti vokali *ę, ą*.

GLASOVI PREMA AKUSTIČKIM SVOJSTVIMA KOMPAKTNOSTI, DIFUZNOSTI I GRAVISNOSTI

DIFUZNI		KOMPAKTNI	
gravisni	negravisni	negravisni	gravisni
u, m, v, p, b, f	i, n, l, r, j, t, d, c, s, z	a, ŋ, ɲ, j, ɕ, ʑ, ʒ, ʒ̣, š, ž	k, g, h

5. Gravisnost (lat. *gravis* = dubok, taman, nizak – o glasu)

24 G r a v i s n o s t je svojstvo glasova koji imaju tamnu boju zvuka. Pri njihovu je izgovoru usni rezonator veći, što i proizvodi tu tamnu boju. To su sonanti i šumnici koji se tvore usnama i vokali i šumnici koji se tvore u stražnjem dijelu usne šupljine.

Gravisni su glasovi:

vokali *o, u*
sonanti *v, m*
šumnici *p, b, k, g, f, h*

Svi su ostali glasovi negravisni.

6. Akutnost (lat. *acutus* = šiljast)

Akutnost je svojstvo glasova koji imaju svijetlu boju zvuka. To su glasovi koji se tvore na zubima, desnama i tvrdom nepcu. Zvučna je energija jača na visokim dijelovima zvučnoga spektra. 25

Akutski su glasovi:

vokali: *i, e* i dvoglasnik *ig*

sonanti: *n, ŋ, l, l̥, r, r̥, j*

šumnici: *t, d, s, z, š, ž, c, č, ĉ, ċ, ʃ, ʒ*

7. Nazalnost (lat. *nasus* = nos)

Nazalnost je svojstvo glasova koje je posljedica spuštanja mekoga nepca i spuštanja resice. Zbog toga zvuk ne prolazi samo kroz usnu šupljinu već i kroz nosnu, pa je usni rezonator dopunjen i nosnim rezonatorom. 26

Nazalni ili nosni glasovi su sonanti *m, n, ŋ*.

8. Neprekidnost

Neprekidnost je svojstvo glasova koji u svom trajanju nemaju nagloga prekida, jer se pri prolazu zračne struje kroz govorne prolaze govorni organi ni ne otvaraju ni ne zatvaraju naglo. 27

Neprekidni su glasovi:

vokali *i, e, a, o, u* i dvoglasnik *ig*

sonanti *v, l, l̥, j*

šumnici *š, ž, s, z, f, h*.

Kad govorni organi zaustave prolaz zračnoj struji kroz usta, nastaje zastoje, a zatim slijedi kratak prasak (eksplozija). Tako nastaju prekidni (eksplozivni) glasovi.

Prekidni su glasovi:

sonanti *m, n, ŋ, r, r̥*

šumnici *p, b, t, d, k, g, c, č, ĉ, ċ, ʃ, ʒ*

9. Zvučnost

Zvučnost je svojstvo glasova pri čijem izgovoru glasnice titraju. 28

Zvučni su glasovi: šumnici *b, d, g, ʒ, ʒ̣, z, ž*.

Bezvučni su glasovi: šumnici *p, t, k, č, ć, s, š, c, f, h*.

Kao zvučni ostvaruju se i vokali i sonanti, koji su s obzirom na to svojstvo neutralni (izgovaraju se zvonko, samo što ispred bezvučnih šumnika gube nešto od svoje zvonkosti).

10. Stridentnost (lat. *stridere* = pištati)

Stridentnost je svojstvo glasova pri čijem se izgovoru osjeća jači i duži šum. 29

Šum se stvara zračnim vrtlozima koji nastaju strujanjem zraka. Ti su vrtlozi jači što je brzina struje zraka veća (a veća je što ima više zraka i što je tjesnac uži), što su stijenke tjesnaca hrapavije pa zrak o njih "zapinje", te što tjesnac više mijenja smjer zračnoj struji.

Zatvorni su (okluzivni) glasovi blagi (nestridentni) jer imaju prasak a ne produžen šum. Stridentni su glasovi:

sonant *v*

šumnici *š, ž, s, z, f, c, č, ž*.

Pri njihovu izgovoru jezik ili donja usna svojim podizanjem skreću smjer zračnoj struji.

Suglasnici *c, z, s* zovu se još i **piskavi (sibilanti)**, jer šum pri njihovu izgovoru podsjeća na pištanje.

11. Napetost

30 Napetost je svojstvo glasova koji se izgovaraju uz veliku mišićnu napetost u onim dijelovima govornih organa koji sudjeluju pri njihovoj tvorbi.

Akustički, napeti ili jaki glasovi pokazuju jasnija područja rezonancije na spektru. Oni razvijaju veću količinu zvučne energije, koja se očituje u obliku veće i duže rasprostranjenosti na zvučnom spektru.

Napeti su glasovi:

vokali *i, u* i dvoglasnik *ie*

sonanti *ń, l, r*

šumnici *p, t, k, c, č, s, š, f, h*.

TABLICA 1: GLASOVI I NJIHOVA AKUSTIČKA SVOJSTVA

Akustička svojstva glasova	Vokali			Sonanti										Šumnici																										
	i	u	e	o	ə	a	m	n	ń	ŋ	l	r	ɣ	v	j	p	b	f	t	d	c	z	s	z	č	ž	ć	š	š	ž	k	g	x	γ	h					
vokalnost	+	+	+	+	+	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-		
šumnost	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+		
kompaktnost	-	-	-	-	-	+	-	+	+	+	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+		
difuznost	+	+	+	-	-	-	+	+	-	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-		
gravisnost	-	-	+	-	-	+	-	-	+	-	-	-	-	+	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+	+	-	
akutnost	+	+	-	+	+	-	-	-	+	+	-	+	+	+	+	+	-	-	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	-	-	-
nazalnost	-	-	-	-	-	-	+	+	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
neprekidnost	+	+	+	+	+	-	+	-	-	-	+	+	-	+	+	-	+	-	-	-	-	+	+	-	-	-	+	+	+	+	-	+	+	+	+	-	+	+	+	
zvučnost	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	-	+	-	+	-	+	-	+	-	+	-	+	-	+	-	+	-	+	-	+	-	+	
stridentnost	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	+	-	-	+	+	+	-	+	-	+	-	+	-	+	-	+	-	+	-	+	-	+	-	
napetost	-	+	+	-	+	-	-	-	+	-	+	-	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	

Glasovi po tvorbenim svojstvima

31 Izgovor je svakoga glasa drukčiji. Razlike se u izgovoru glasova mogu ostvariti: 1. različitim položajima govornih organa, 2. različitim stupnjem zapreke koju govorni organi postavljaju zračnoj struji, 3. različitim pokretima govornih organa.

Različitoj artikulacijskoj izvedbi svakoga glasa odgovara i različit zvuk.

Zbog toga se i obilježja glasova koji predstavljaju foneme temelje kako na njihovim akustičkim svojstvima, tako i na njihovim tvorbenim (artikulacijskim) svojstvima.

S obzirom na vrstu *z a p r e k e* glasovi se dijele prema karakterističnim položajima i pokretima govornih organa. 32

Zajedno se mogu promatrati slogotvorni glasovi – samoglasnici i neslogotvorni glasovi – suglasnici (v. § 52).

SAMOGLASNICI

Samoglasnici se po mjestu tvorbe dijele:

1. prema vodoravnom položaju jezika u odnosu prema tvrdom nepcu 33
2. prema stupnju uzdignutosti jezika prema nepcu
3. prema položaju usana.

1. S obzirom na vodoravni položaj jezika prema tvrdom nepcu razlikuju se **prednji (palatalni) samoglasnici, srednji i stražnji (nepalatalni) samoglasnici**. 34

Prednji samoglasnici su *i, e*. Pri njihovu se izgovoru jezik pomiče prema prednjem (tvrdom) nepcu.

Prednji je i složeni samoglasnik, dvoglasnik (diftong) *je*. Pri njegovu su izgovoru govorni organi najprije u položaju sličnom kao pri izgovoru glasa *i*, a onda postupno prelaze u položaj za izgovor glasa *e*. U hrvatskom književnom jeziku dvoglasnik je *je* ravan diftong.

Srednji je samoglasnik *a*, pri čijem izgovoru jezik miruje i ne pomiče se ni naprijed ni natrag.

Stražnji samoglasnici su *o, u*. Pri njihovu se izgovoru jezik pomiče natrag prema mekom nepcu.

2. S obzirom na stupanj uzdignutosti jezika prema nepcu razlikuju se **visoki, srednji i niski samoglasnici**. 35

Visoki samoglasnici su *i, u*. Pri njihovu je izgovoru jezik najviše uzdignut pa je razmak između jezika i nepca najmanji. Zbog toga najvećeg suženja razmaka između jezika i nepca, ti su samoglasnici najzatvoreniji.

Srednji samoglasnici su *e, o*. Pri njihovu je izgovoru razmak između jezika i nepca nešto veći, pa su ti samoglasnici i nešto otvoreniji.

Niski samoglasnik je *a*. Pri njegovu je izgovoru razmak između jezika i nepca najveći, pa je taj samoglasnik najotvoreniji.

3. Prema sudjelovanju usana razlikuju se samoglasnici *e, i*, pri čijem su izgovoru usne u neutralnom položaju, samoglasnik *a* sa širokim otvorom usana i samoglasnici *o, u* s malo ispupčenim usnama i s njihovim okruglim, uskim otvorom. 36

4. Samoglasnik *ɾ* (v. § 50) za razliku od suglasnika *r* ima veću zvonkost (sonornost) i duže traje pa ima i veći broj treptaja. Većina govornika nema te razlike. 37

U kratkog je samoglasnika *ɾ* broj treptaja 3 (npr. u *přst*), a u dugog pet (npr. u *trn*). Kod suglasnika *r* broj je treptaja 1-2.

Po mjestu tvorbe samoglasnik *ɾ* je nenepčani, nadzubni (alveolarni) glas kao i suglasnik *r*.

- 38 Mukli, neodređeni glas šva (ə) nefonemski je vokal, koji se izgovara uz neslogotvorne glasove (v. i § 56).

U dijalektima i drugim jezicima može biti i fonem.

SAMOGLASNICI PREMA POLOŽAJU JEZIKA

i		u	visoki
ie			
e	o		srednji
	a		niski
prednji	srednji	stražnji	

SUGLASNICI

(sonanti i šumnici)

Mjesto tvorbe

- 39 Po mjestu tvorbe suglasnici se dijele:
1. prema sudjelovanju pomičnih govornih organa
 2. s obzirom na položaj pomičnih govornih organa prema nepomičnima.
- 40 1. Prema sudjelovanju pomičnih govornih organa razlikuju se dvije temeljne skupine suglasnika:
- a) **usneni suglasnici**
 - b) **jezični suglasnici.**
- a. Usneni suglasnici su: *p, b, m, v, f*. Tvore se uglavnom s pomoću usana, dok je jezik pretežno pasivan.
- b. Jezični suglasnici su: *t, d, n, c, z, s, l, r, ž, č, ž, š, ć, ž, j, ĺ, ŋ, k, g, h*.
Tvore se različitim položajima jezika s malim sudjelovanjem usana (kod glasova *ž, č*).
- 41 Prema dijelu jezika kojim se izgovaraju, među jezičnim se suglasnicima razlikuju: prednjojezični suglasnici: *t, d, n, c, ž, č, z, s, ž, š, l, r*; srednjojezični suglasnici: *ž, ć, ŋ, ĺ, j*; stražnjojezični suglasnici: *k, g, h*.
- 42 2. S obzirom na položaj pomičnih govornih organa prema nepomičnima suglasnici se dijele u nekoliko skupina.
- Prema vodoravnom položaju jezika u odnosu prema tvrdom nepcu razlikuju se **nepčani (palatalni)** (lat. *palatum* = nepce) i **nenepčani (nepalatalni) suglasnici**.
- Nepčani se suglasnici tvore u području tvrdoga nepca. To su: *ĺ, ŋ, j, ć, ž, č, ž, š, ž*.
- Pri njihovu se izgovoru prednji ili srednji dio jezika približava tvrdom nepcu. Među nepčanim suglasnicima razlikuju se suglasnici uske pregrade ili uskog dodira jezika s tvrdim nepcem i suglasnici širokog dodira jezika s tvrdim nepcem.
- Uskog su dodira suglasnici *š, ž, č, ž* – stražnjotvrdonepčani, a širokoga *ŋ, ĺ, j, ć, ž* – prednjotvrdonepčani.
- Nenepčani se suglasnici tvore ispred ili iza tvrdoga nepca. To su: *v, r, l, m, n, p, b, f, t, d, c, s, z, k, g, h*.

Među suglasnicima koji se tvore ispred tvrdoga nepca razlikuju se **usneni (labijalni), zubni (dentalni) i nadzubni (alveolarni) suglasnici.** 43

Usneni suglasnici su *p, b, m, v, f*.

Pri izgovoru suglasnika *p, b, m* usne su priljubljene jedna uz drugu i zato se ti suglasnici zovu **dvousneni (bilabijalni) suglasnici.**

Pri izgovoru suglasnika *v, f* donja se usna prislanja uz gornje zube i zato se ti suglasnici zovu **zubnousneni (labiodentalni) suglasnici.**

Zubni suglasnici su *n, t, d, c, s, z*.

Izgovor zubnih suglasnika ovisi o položaju jezika prema zubima.

Pri izgovoru suglasnika *n* prednji se dio jezika približava gornjim zubima, dok se pri izgovoru suglasnika *t, d* vrh jezika prislanja na unutarnju površinu gornjih zuba i desni (alveola) i tako čini potpunu pregradu u usnoj šupljini.

Pri izgovoru suglasnika *s, z* vrh jezika povijen je prema donjim zubima, a prednji dio jezika čini uski prolaz s desnim (alveolama) i gornjim zubima.

Suglasnik *c* je (pored *č, ć, ž, Ź*) složeni suglasnik (afrikata), jer se pri njegovu izgovoru kombinira prekidnost (zatvor) na početku, kao u suglasnika *t*, i neprekidnost na kraju, kao u suglasnika *s* (v. i § 45).

Nadzubni (alveolarni) suglasnici su *r, l*. Pri njihovu izgovoru vrh jezika ili treperi na desnim (*r*) ili dotiče desni (*l*).

Suglasnici koji se tvore iza tvrdoga nepca, dakle u području mekoga nepca, jesu **mekonepčani (velarni) suglasnici.** 44

To su *k, g, h*.

Pri izgovoru suglasnika *k, g* stražnji dio jezika čini zapreku sa stražnjim dijelom tvrdoga nepca i s prednjim dijelom mekoga nepca.

Grafemom *h* bilježe se dva glasa, i to [x] i [h]. Glas je [x] mekonepčani (velarni) glas, a glas [h] grkljanski (faringalni). Ortoepska norma ne propisuje koji je izgovor pravilan, a čini se da je najčešći izgovor glasa koji je nešto dublji i nešto slabiji od [x], dakle u stanovitom pomaku prema [h]: rubovi se jezika pritiskuju uz rubove mekoga nepca tako da je na sredini usne šupljine širok prolaz kroz koji prolazi zračna struja.

NAČIN PROLAZA ZRAČNE STRUJE

Po načinu prolaza zračne struje pri tvorbi suglasnika razlikuju se:

45

– sonanti

1. **nosni suglasnici (nazali):** *m, n, ñ* (zatvaranjem usne šupljine zračna struja slobodno prolazi kroz nosnu šupljinu)

2. **treperavi suglasnici (vibranti):** *r* (prolaskom zračne struje vrh jezika "zatreperi", tj. dotakne desni)

3. **bočni suglasnici (lateralni):** *l, l̥* (zbog zatvora u sredini usne šupljine zračna struja prolazi sa strane).

Suglasnici se *r, l, l̥* zovu i **tekući suglasnici (likvide).**

Suglasnik *l* u hrvatskom jeziku ima vrijednost kakva je u zapadnim sredozemnim krajevima, a ne kakva je u srednjoj, istočnoj i jugoistočnoj Evropi.

4. **sonantni spirantni suglasnici:** *v, j* (prolazeći kroz tjesnac u govornom prolazu zračna struja se tare).

Suglasnik *j* uglavnom se ostvaruje kao **prijelazni suglasnik ili poluvokal [j]** (tada je tvorbeno blizak samoglasniku *i*), a rijetko kao [j] (v. tablicu 2 i § 15).

– šumnici

1. **zavorni suglasnici (okluzivi, eksplozivi):** *p, b, d, t, k, g* (zatvor je govornoga prolaza potpun i zatvara prolaz zračnoj struji)

2. **poluzavorni suglasnici (afrikate, sliveni, složeni):** *c, č, ć, ž, ž* (na sredini govornoga prolaza zatvor, koji je bio potpun, prelazi u tjesnac te su oni spoj početka i sredine zavornoga glasa te sredine i završetka tjesnačnoga glasa)

3. **tjesnačni suglasnici (frikativi):** *f, s, z, š, ž, h* (govorni organi čine tjesnac na različitim mjestima u govornom prolazu kroz koji se zračna struja tarući probija).

46 Suglasnici *č, ć, ž, ž* artikulacijski predstavljaju dva para: *č-ž, ć-ž*. Članovi se svakoga para tvore na istom mjestu i razlikuju se samo svojstvom zvučnosti: *č*-bezvučno, *ž*-zvučno; *ć*-bezvučno, *ž*-zvučno.

Suglasnici *č-ž* ("tvrdi") uskoga su dodira jezika s tvrdim nepcem. Vrh jezika je na prednjem dijelu tvrdoga nepca. Usne su blago ispupčene i zaobljene.

Suglasnici *ć-ž* ("meki") širokoga su dodira jezika na prednjem i srednjem dijelu tvrdoga nepca. Vrh jezika je iza donjih sjekutića. Usne nisu zaobljene i razvlače se.⁹

47 Riječi preuzete iz stranih jezika izgovaraju se glasovima hrvatskoga književnog jezika, npr. *Köln* kao *Kěln*, *New York* kao *Njùjòrk*, *München* kao *Mìnhen* itd.

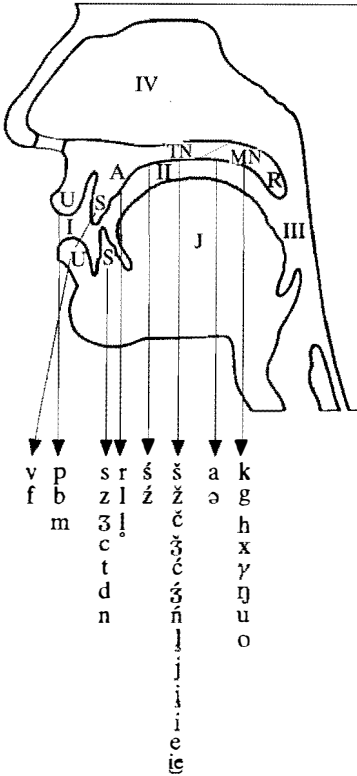
TABLICA 2: GLASOVI I NJIHOVA ARTIKULACIJSKA SVOJSTVA

Po vrsti zapreke		Po mjestu tvorbe		Samoglasnici		Suglasnici													
						Sonanti		Šumnici						za-tvorni					
								tjesnačni		poluzavorni									
Ispred tvrdoga nepca	dvousnjeni (bilabijalni)							m										p	b
	zubnousnjeni (labiodentalni)							v		f									
	zubni (dentalni)							n		s	z	c	ž					t	d
	nadzubni (alveolarni)							ɾ		l	r								
Na tvrdom nepcu	Nepčani	prednjotvrdo-nepčani	i	je	e	j	j	ń	l		ś	ž					ć	ž	
		stražnjotvrdo-nepčani										š	ž		č	ž			
Iza tvrdoga nepca	srednjonepčani		a*		ə														
	mekonepčani		u		o			ŋ		x	h	ɣ						k	g

* Tvorbeno mjesto za glas *a* mjesto je najšireg otvora, dok je za sve ostale glasove tvorbeno mjesto najužeg prolaza ili mjesto zapreke.

⁹ Novostvorene hrvatske nazive za većinu glasova v. u Dr. Stjepko Težak – dr. Stjepan Babić: Gramatika hrvatskoga jezika, Zagreb 1992, str. 42-48.

GLASOVI PREMA MJESTU TVORBE

I - usnena šupljina
 II - usna šupljina
 III - ždrijelna šupljina
 IV - nosna šupljina

U - usne
 S - sjekutići
 A - alveole
 TN - tvrdo nepce
 MN - meko nepce
 R - resica
 J - jezik

FONOLOŠKA OPREKA I MINIMALNI PAR

Fonemi, koji su u govoru predstavljeni glasovima, ulaze u fonološke opreke (opozicije). 48

Fonološka je opreka razlika između dvaju (ili više) fonema koja služi za razlikovanje riječi. 49

Ako se dvije riječi razlikuju samo po određena dva glasa, znači da je riječ o glasovima koji pripadaju dvama fonemima.

Dvije riječi koje se razlikuju samo jednim odsječkom, a svi su im ostali elementi isti, tj. ostali odsječci i naglasna svojstva, zovu se **minimalni par** (v. i § 119). 50

Minimalni su parovi npr.:

/kila/~/šila/, /séka/~/téka/
 /pâd/~/râd/, /hôd/~/rôd/
 /zôb/~/zûb/.

Minimalnim se parovima utvrđuju fonemi, koji su i koliko ih ima. Metoda utvrđivanja fonema s pomoću minimalnih parova zove se **komutacija** (lat. commutatio = promjena, zamjena).

U navedenim minimalnim parovima u opreci su fonemi /k/~s/, /s~/t/, /p~/r/, /h~/r/, /o~/u/ i njihovim se zamjenjivanjem dobivaju nove riječi:

/kĭla/~/šĭla/→/sĭla/~/kĭla/
 /séka/~/téka/→/tĕka/~/séka/
 /pâd/~/râd/→/râd/~/pâd/
 /hôd/~/rôd/→/rôd/~/hôd/
 /zôb/~/zûb/→/zûb/~/zôb/.

Inventar fonema u hrvatskome književnom jeziku

51 Fonemski sustav hrvatskoga književnog jezika prema jedanaest pari razlikovnih obilježja ima 32 fonema u tri fonemska razreda:

1. **vokali:** /i/, /e/, /a/, /o/, /u/, /ie/ (u pismu *ije*)
2. **sonanti:** /v/, /m/, /n/, /ń/ (u pismu *nj*), /l/, /lj/ (u pismu *lj*), /r/, /r̥/ (samoglasni *r*), /j/
3. **šumnici (turbulentni):** /p/, /t/, /k/, /b/, /d/, /g/, /c/, /č/, /ć/, /ž/ (u pismu *dž*), /ǰ/ (u pismu *đ*), /f/, /s/, /š/, /h/, /z/, /ž/.

TABLICA 4: FONEMI HRVATSKOGA KNJIŽEVNOG JEZIKA I NJIHOVA RELEVANTNA RAZLIKOVNA OBILJEŽJA

	p	t	k	b	d	g	c	č	ć	ž	ǰ	f	s	š	h	z	ž	v	m	n	ń	l	lj	r	r̥	j	i	e	ie	a	o	u		
vokalski	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+	+	+	+	+	
šumni	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
kompaktni	-	-	+	-	-	+	-	+	+	+	+	-	-	+	+	-	+	-	-	-	+	-	+	-	0	+	-	-	-	-	+	0	0	
difuzni	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	+	-	-	-	-	+	
gravisni	+	-	0	+	-	0	-	-	-	-	+	-	-	0	-	-	+	+	-	0	0	0	0	0	0	0	-	-	-	-	-	+	+	
akutski	0	+	0	0	+	0	+	+	+	+	+	0	+	+	0	+	+	0	0	+	0	0	0	0	0	0	+	+	+	+	0	0	0	
nazalni	0	0	0	-	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	-	+	+	+	-	-	-	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
neprekidni	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+	+	+	+	+	0	0	0	0	0	+	+	-	0	0	0	0	0	0	0	0	0	-
zvučni	-	-	-	+	+	+	0	-	-	+	+	0	-	0	+	+	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
stridentni	0	0	0	0	0	0	+	+	-	+	-	0	0	+	-	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
napeti	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

Napomena. Tablica 4. prikazuje foneme hrvatskoga književnog jezika prema zastupljenosti relevantnih razlikovnih obilježja u svakom fonemu.

Znakovi "+" i "-" znače prisutnost (+) ili odsutnost (-) razlikovnog obilježja u fonemu, dok znak "0" znači da za određeni fonem to obilježje nije relevantno. Budući da se razlikovna obilježja temelje na akustičkim svojstvima glasova, ta se tablica izvodi iz tablice 1, na kojoj je prikazana zastupljenost svih akustičkih svojstava u svakom glasu.

Prema ulozi koju fonemi imaju u slogu (v. § 55) razlikuju se:

1. samoglasnici – slogotvorni fonemi. To su:

vokali /i/, /e/, /a/, /o/, /u/ i dvoglasnik /je/

sonant /r̩/

2. suglasnici (konsonanti) – neslogotvorni fonemi. To su:

sonanti /v/, /m/, /n/, /ń/, /l/, /lj/, /r/, /j/

šumnici /p/, /t/, /k/, /b/, /d/, /g/, /c/, /č/, /ć/, /ž/, /ǰ/, /f/, /s/, /š/, /h/, /z/, /ž/.

U hrvatskom književnom jeziku slogotvorni su i glasovi: [ɲ ɳ ɱ] i [ə] (v. § 56).

52

RASPODJELA FONEMA I FONEMSKIH SKUPOVA

Fonemi se radi sporazumijevanja udružuju i organiziraju u nizove koji čine veće jedinice – **slogove, morfeme, riječi** (v. § 215).

U slogovima, morfemima i riječima ostvaruju se kombinacije samoglasničkih i suglasničkih fonema. Posljedica su tih kombinacija **fonemski skupovi**. O fonemskim se skupovima obično govori kao o kombinacijama fonema iste vrste – samoglasnika ili suglasnika.

53

Ukupnost svih položaja ili okolina u kojima se fonem ostvaruje pri udruživanju u veće jedinice zove se **raspodjela (distribucija) fonema**.

54

Slog

Riječ se raščlanjuje na morfeme i slogove. Morfemi su značenjske jedinice, a slogovi izgovorne.

55

Slog je najmanja i temeljna jedinica izgovora. To znači da proizvođenje glasa govornim organima izvan sloga ne pripada govoru. Ako se želi izgovoriti pojedinačan glas, koji je manji od sloga, može se izgovoriti samo u punom slogu, i to samoglasnici sami, npr. [a], [i], a uz suglasnike slogotvorni glas šva (ə) (v. § 38), npr. [pə], [tə], [kə].

U slogu je jedan glas nositelj sloga, on je središnji dio sloga, vrhunac sloga.

Glasovi koji su nositelji sloga zovu se **slogotvorni glasovi**. Slogotvorni su glasovi samoglasnici. **Neslogotvorni** su **glasovi** svi suglasnici.

Osim vokalskih samoglasnika slogotvorni su i sonantski samoglasnici [r̩] [l̩], [ŋ], alofoni fonema /r̩/, /l̩/, /n̩/, rijetko [ŋ̩], alofon fonema /m/, i nefonemski, neutralni samoglasnik [ə].

56

Slogotvorni [r̩] (v. i § 37) pojavljuje se: na početku riječi ispred suglasnika, npr. [r̩zati], između dva suglasnika od kojih prvi nije /j, r, l, ʎ, n, ń, ć, ž, ǰ/, npr. [vr̩t̩], iza suglasnika, a ispred /o/ koje je postalo zamjenjivanjem /l/ [g̩ʔoce] (obično *gr̩lce*) i u stranim riječima na kraju iza suglasnika, npr. [mas̩ak̩r̩, ž̩an̩r̩]. Slogotvorni [l̩], [ŋ̩] pojavljuju se u riječima stranoga podrijetla, i to u sredini riječi između dvaju suglasnika [ʒ̩ɛnt̩l̩men], [r̩ɛh̩ŋ̩s̩iber] ili na kraju riječi iza suglasnika [bicik̩l̩, fascik̩l̩, ń̩t̩ŋ̩, š̩mir̩gl̩] itd.

Slogotvoran je i nefonemski vokal šva (ə) (v. § 38), koji se izgovara uz neslogotvorne glasove, jer je najmanja jedinica izgovora slog a ne glas, npr. u nazivima glasova (fonema): *bə, cə, čə...*

U riječi je toliko slogova koliko je slogotvornih glasova, npr. *o*, *on*, *o/tac*, *on/da*, *o/lov/ka*, *ve/li/či/na*, *li/te/ra/tu/ra*, *rt*, *r/zalti*, *se/o/ce*.

Prema broju slogova riječi su: jednosložne, dvosložne, trosložne itd.

- 57 Prema redoslijedu glasova u slogu slogovi su otvoreni i zatvoreni.

Otvoreni slogovi završavaju samoglasnikom (npr. *do/ći*, *vr/tje/ti*).

Zatvoreni slogovi završavaju suglasnikom (npr. *od/mor*).

Granica između slogova nije uvijek oštra. Smješta se obično tako da se neslogotvorni glasovi grupiraju oko slogotvornoga glasa ispred ili iza sebe prema kriteriju lakšeg ili težeg artikulacijskoga prijelaza. U hrvatskom jeziku prednost u okupljanju neslogotvornih glasova ima dalji slog: *olpan/čar*, *na/sla/ga*, *brat/stvo*. Prema slogovnoj granici sastav je slogova različit. Slog može imati jedan glas i više glasova, npr. samo samoglasnik (*o/tac*), samoglasnik i suglasnik (*or/kan*), samoglasnik i dva suglasnika (*i/gra/li/šte*), samoglasnik i tri suglasnika (*brat/stvo*), samoglasnik i četiri suglasnika (*hrast*), samoglasnik i pet suglasnika (*strast*).

- 58 Ako slogovna granica prolazi između dvaju suglasnika (u položaju samoglasnik-suglasnik/suglasnik-samoglasnik), riječ je o nepravom suglasničkom skupu, jer se suglasnici nalaze u susjedstvu (npr. skup /nd/: *on/da*).

Ako slogovna granica prolazi između samoglasnika i dvaju suglasnika i samoglasnika (u položaju samoglasnik/suglasnik-suglasnik-samoglasnik), riječ je o spoju suglasnika ili o pravom suglasničkom skupu (npr. skup /bl/: *o/bla/k/*).

S obzirom na slogovnu granicu, samoglasnički se skupovi uvijek cijepaju i svaki samoglasnik čini slog (npr. *u/o/či/ti*).

Pravila o raspodjeli fonema

- 59 Svaki jezik ima pravila o raspodjeli fonema. Ta pravila ograničavaju slobodne kombinacije fonema. Dvije su vrste pravila. Jedna se pravila odnose na fonemsku strukturu slogova i riječi, a druga na strukturu fonemskih skupova na morfemskim granicama.

- 60 Pravila o fonemskoj strukturi slogova i riječi odnose se na poveživanje i razdiobu fonema u slogovima i riječima. To su ustaljena pravila koja se kao i navike stječu u ranom djetinjstvu.

- 61 Raspodjela pojedinačnih fonema, i samoglasnika i suglasnika, s obzirom na mjesto u riječi, u hrvatskom književnom jeziku nema ograničenja: svi se oni mogu pojaviti u svim položajima u riječi: u početnom, središnjem i završnom položaju. Iznimka je fonem /r/ (v. § 56) i dvoglasnik /ie/, koji se ostvaruje samo u dugim središnjim slogovima.

- 62 Od suglasničkih fonema iznimke su dugi, udvojeni (geminirani) suglasnici, koji su u prosječnoj jezičnoj praksi na razini ortoepškog ostvarivanja upotrebne norme ostvaraju pojedinih nepravih suglasničkih skupova. To su:

1. suglasnici [c:, č:, ć:, ž:, ź:], koji su ostvaraji:

- a. skupova *dc, dč, dc, ddž, dd* (/tc, tč, tć, dž, dž/), u kojih prvi suglasnik pripada prefiksu, a drugi osnovi, npr.

<i>nādcestār</i>	[nāc:estār]
<i>podčiniiti</i>	[poč:īniti]
<i>odčarljati</i>	[oć:arljati]
<i>nāddžepak</i>	[nāž:epak]
<i>pōddakon</i>	[pōž:akon];

- b. skupova *tc, tč, dc, dč* (/tc, tč/) na granici osnove i nastavka, npr.

N <i>bītkā</i>	-	DL <i>bīci</i> i <i>bītci</i> [bīc:i]
N <i>mlādac</i>	-	V <i>mlāče</i> i <i>mlādče</i> [mlāč:e]
N <i>mlātac</i>	-	V <i>mlāče</i> i <i>mlātče</i> [mlāč:e]
N jd. <i>pōredak-</i>	N mn. <i>pōreci</i> i <i>pōredci</i> [pōrec:i]	
N jd. <i>začētak</i>	-	N mn. <i>začēci</i> i <i>začētci</i> [začēc:i];

- c. skupova *tc, tč, dc, dč, tdž, ddž* (/tc, tč, dž/), u kojih prvi suglasnik pripada osnovi, a drugi sufiksu, npr.

<i>kōrito</i>	-	<i>kōrice</i> i <i>kōritce</i> [kōric:e]
<i>čeljāde</i>	-	<i>čeljace</i> i <i>čeljadce</i> [čē]ac:e]
<i>šēgrt</i>	-	<i>šēgrče</i> i <i>šēgrtče</i> [šēgrč:e]
<i>mēdvjed</i>	-	<i>mēdvječe</i> i <i>mēdvjedče</i> [mēdvječ:e]
<i>būrmūt</i>	-	<i>burmūdžija</i> i <i>burmūdžija</i> [burmūž:ija]
<i>slādoled</i>	-	<i>sladolēdžija</i> i <i>sladolēdžija</i> [sladolēž:ija].

2. suglasnici [b:, p:, t:, s:, z:, š:] itd. te [i:], koji su ostvaraji skupova *bb, bp, dt, zs, zz, zš* (/bb, pp, tt, ss, zz, šš/) u prefiksalsnim složenicama, i skupa *jj* (/jj/) u superlativu pridjeva i priloga koji počinju suglasnikom /j/ (v. i § 80), npr:

<i>subbiōcēnskī</i>	[sub:iōcēnskī]
<i>subpōlāran</i>	[sup:ōlāran]
<i>poddīnarskī</i>	[pod:īnarskī]
<i>prēdturskī</i>	[prēt:urskī]
<i>uzsāditi se</i>	[us:āditi se]
<i>uzzīdati se</i>	[uz:īdati se]
<i>uzšētati se</i>	[uš:ētati se]
<i>nājjačī</i>	[nāj:ačī]
<i>nājjūžnije</i> (i <i>nājjūžnijē</i>)	[nāj:ūžnije] i [nāj:ūžnijē].

Skup /jj/ može se ostvariti i neudvojeno: [nājjačī], [nājūžnije] i [nājūžnijē].
I neke se riječi ostvaruju bez udvojenih suglasnika, npr.

N <i>sūdac</i> - G <i>sūca</i> - V <i>sūče</i>
N <i>gōvedo</i> - N <i>gōveče</i> .

3. Udvojeni se suglasnici ostvaruju i na granici dviju riječi, npr.

<i>tć</i>	<i>rādīt ću</i>	[rādīc:u]
<i>tč</i>	<i>brāt čēkā</i>	[brāč:ēkā]
<i>dc</i>	<i>pod cēstōm</i>	[poc:ēstōm]
<i>dč</i>	<i>kod čuwāra</i>	[koč:uvāra]
<i>bb</i>	<i>zūb bōlī</i>	[zūb:ōlī]
<i>dt</i>	<i>grād tājī</i>	[grāt:ājī]
<i>pp</i>	<i>snōp pādā</i>	[snōp:ādā].

Neudvojeno se mogu ostvariti svi skupovi ako riječ nije u značenjskoj opreci kao u primjeru

uzšétati se ~ ušétati [uš:étati se] ~ [ušétati].

- 63 Raspodjela fonemskih skupova odnosi se:
 a. na fonemski sastav skupa
 b. na položaj skupa u riječi
 c. na redosljed fonema u skupu.
 Spojivost fonema u skupovima ovisi o njihovim razlikovnim obilježjima. Neka se razlikovna obilježja fonema međusobno isključuju pa se takvi fonemi ne mogu pojaviti jedan uz drugi.
- 64 S obzirom na fonemski sastav skupa razlikuju se samoglasnički i suglasnički skupovi te skupovi suglasničkih i samoglasničkih fonema.
- 65 U hrvatskom književnom jeziku postoje skupovi od samo dva samoglasnika, koji tvore zijek (v. § 2053) i pripadaju dvama slogovima. Iznimka je skup *ae* u brojeva od 11 do 19, koji se izgovara jednosložno kao [aj], npr. *jedànaest* [jedànaɨst].
- 66 Povezivanje je samoglasničkih fonema sa suglasničima slobodno i u skladu je s načelom o njihovu naizmjeničnom povezivanju da ne dođe do gomilanja ni samoglasnika ni suglasnika.
- 67 S obzirom na položaj fonemskoga skupa u riječima, ograničenja u raspodjeli nisu ista za sve skupove. Neki se fonemski skupovi mogu, a neki ne mogu pojaviti i na početku riječi i unutar riječi i na njezinu kraju. Tako se npr. skup /kt/ može pojaviti u sva tri položaja u riječi: *kùitor*, *hektòlitar*, *tàkt*, dok se skup /mp/ može pojaviti unutar riječi i na kraju riječi, ali ne i na njezinu početku: *lùmpati*, *kràmp*.
- 68 Za raspodjelu fonemskoga skupa u riječi relevantan je i redosljed fonema u njegovu sastavu. S promjenom redosljeda fonema mijenja se i raspodjela skupa u riječi. Na primjer, skup /kl/ može se pojaviti na početku riječi (*klìcati*), unutar riječi (*òklop*) i na kraju riječi (*bicìkl*). Promijeni li se redosljed fonema, skup nije više /kl/, nego /lk/, koji se može pojaviti samo unutar riječi i na njezinu kraju: *àlkàr*, *kàlk*, *katàfalk*.
- 69 S obzirom na sva tri navedena elementa (fonemski sastav skupa, položaj fonemskoga skupa u riječima i redosljed fonema u skupu), u suvremenom hrvatskom književnom jeziku moguće su sljedeće kombinacije suglasnika na početku riječi, u sredini riječi i na njezinu kraju:
 I. na početku riječi
 a) dvočlani skupovi:
 1. tjesnačni + zatvorni: /sp-, st-, zd-, šp-, št-, ht-/ itd.,
 2. tjesnačni + tjesnačni: /sf-, sh-/ itd.,
 3. tjesnačni + poluzatvorni: /sc-/,
 4. tjesnačni + sonant: /sr-, sl-, zl-, zr-, fl-, fr-/ itd.,
 5. zatvorni + tjesnačni: /ps-, pš-/,
 6. zatvorni + zatvorni: /kt-, tk-, pt-/,
 7. zatvorni + poluzatvorni: /pč-, kč-/,

8. zatvorni + sonant: /pr-, pl-, tv-, tr-, gv-, br-/ itd.,
9. poluzatvorni + zatvorni /čk-, džb-/,
10. poluzatvorni + sonant: /cr-, čv-/ itd.,
11. sonant + sonant: /vr-, mr-, vl-, ml-/ itd.

Od navedenih 11 tipova suglasničkih kombinacija devet ih se pojavljuje u domaćim riječima, a tipovi 2. i 3. u riječima stranoga podrijetla.

b) tročlani skupovi:

1. tjesnačni + zatvorni + sonant: /str-, ždr-/ itd.,
2. tjesnačni + sonant + sonant: /svr-, smr-/ itd.

II. u sredini riječi

a) dvočlani skupovi:

1. zatvorni + zatvorni: /-pt-, -pk-, -tk-, -kt-/,
2. zatvorni + tjesnačni: /-ps-, -ks-/,
3. zatvorni + poluzatvorni: /-pc-, -pč-, -pć-/,
4. zatvorni + sonant: /-pn-, -pr-, -pl-, -tr-, -tm-, -tl-, -kv-, -kr-, -br-, -bl-, -dv-, -dr-, -gv-, -gn-/ itd.,
5. tjesnačni + zatvorni: /-sp-, -st-, -sk-, -šp-, -št-, -šk-, -zd-/ itd.,
6. tjesnačni + sonant: /-sm-, -zm-, -zv-, -hr-, -fr-/ itd.,
7. poluzatvorni + zatvorni: /-čt-, -čk-, -ck-, -ćk-/,
8. poluzatvorni + sonant: /-čv-, -čm-/,
9. sonant + zatvorni: /-vt-, -vg-, -jk-, -jd-, -mp-, -nt-, -rt-, -rb-/,
10. sonant + tjesnačni: /-ns-, -nz-, -nš-, -rs-, -rš-/,
11. sonant + poluzatvorni: /-vc-, -nč-, -nž-, -nž-, -rc-, -lc-/,
12. sonant + sonant: /-jv-, -mn-, -rv-, -rm-, -vr-/.

b) tročlanih je skupova 32, dok su četveročlani skupovi malobrojni i pojavljuju se isključivo u riječima stranoga podrijetla.

III. na kraju riječi

a) dvočlani skupovi:

1. zatvorni + zatvorni: /-pt-, -kt-, -gd/,
2. zatvorni + tjesnačni: /-ps-, -ks/,
3. zatvorni + sonant: /-kr-, -kl-, -bl/,
4. tjesnačni + zatvorni: /-st-, -št-, -zd-, -žd/,
5. sonant + zatvorni: /-jk-, -mt-, -nt-, -rb-, -rt-, -lt/ itd.,
6. sonant + tjesnačni: /-ms-, -nš-, -rs-, -rš-, -rh-, -ls-, -lf/ itd.,
7. sonant + poluzatvorni: /-mc-, -nc-, -rc/,
8. sonant + sonant: /-nr-, -rv-, -rn-, -rm/.

Od navedenih 8 tipova suglasničkih kombinacija samo se četvrti tip pojavljuje u domaćim riječima, a svi ostali tipovi u riječima stranoga podrijetla.

b) tročlani skupovi

1. zatvorni + tjesnačni + zatvorni: /-kst/,
2. sonant + zatvorni + sonant: /-mbl-, -mpl-, -ngl-, -rkl/,
3. sonant + zatvorni + zatvorni: /-nkt-, -rkt/,
4. sonant + zatvorni + tjesnačni: /-nks/,
5. sonant + tjesnačni + poluzatvorni: /-ršč/.

Svi se navedeni tipovi pojavljuju u riječima stranoga podrijetla. U takvih se riječi u završnim skupovima često umeće nepostojano *a*, pa tako postoje dubletni likovi, npr. *ákcen* i *ákcenat*, *dijálekt* i *dijálekat*, *elément* i *elèmenat*, od kojih je drugi lik zastario ili ima ekspresivnu funkciju.

70 Osnova je za utvrđivanje i proučavanje raspodjele fonema i fonemskih skupova rječničko blago hrvatskoga književnog jezika.

Pravila o raspodjeli fonema i fonemskih skupova uključuju i riječi iz stranih jezika u kojima se pojavljuju skupovi neobični za hrvatski jezik. Sudbina takvih neuobičajenih skupova u jeziku je dvojaka: ili će ih jezik prilagoditi svojim pravilima raspodjele ili će tuđe riječi, ako ih je istodobno mnogo ili ako su vrlo frekventne, slomiti otpor jezičnoga sustava i nametnuti mu nove kombinacije fonema.

71 Pravila o strukturi fonemskih skupova na morfemskim granicama a odnose se na povezivanje suglasničkih fonema na tim granicama u morfologiji i tvorbi riječi.

Ta pravila određuju i ograničavaju izbor fonema u novonastalim skupovima a tradicionalno su poznata kao: jednačenje (asimilacija) suglasnika po zvučnosti, jednačenje (asimilacija) suglasnika po mjestu tvorbe, ispadanje (gubljenje) suglasnika.

Posljedica su toga alternante osnova (v. § 129, 134, 137, 149, 164, 169, 173, 178, 183, 190), prefikasa (v. § 134, 137, 149, 164) i sufikasa (v. § 149).

72 U hrvatskom književnom jeziku ima nekoliko vrsta ograničenja u raspodjeli suglasnika. Uzroci su tim ograničenjima razlike i sličnosti (čak istovjetnosti) suglasnika u nekim akustičkim i artikulacijskim svojstvima, i to u svojstvu zvučnosti i te u svojstvima palatalnosti (nepčanosti) i dentalnosti (zubnosti).

A. Ograničenja u raspodjeli suglasnika s obzirom na različita akustička i artikulacijska svojstva

Razlikovanje suglasnika po zvučnosti

73 S obzirom na razlikovanje suglasnika po zvučnosti djeluju dva pravila. Tim su pravilima obuhvaćeni bezvučni i zvučni šumnici hrvatskoga književnog jezika. Sonanti su s obzirom na svojstvo zvučnosti neutralni.

Bezvučni šumnici	p	t	k	č	ć	š	s	f	c	h
Zvučni šumnici	b	d	g	dž	đ	ž	z	-	-	-

74 *Prvo pravilo:* Ispred zvučnoga suglasnika ostvaruje se samo zvučni suglasnik.

<i>tòp</i>	-	<i>tòbdžija</i>	(ne <i>topdžija</i>)
<i>svät</i>	-	<i>svàdba</i>	(ne <i>svatba</i>)
<i>bùrek</i>	-	<i>burègdžija</i>	(ne <i>burekdžija</i>)
<i>svjedòčiti</i>	-	<i>svjèdodžba</i>	(ne <i>svjedočba</i>)
<i>dúša</i>	-	<i>zàdužbina</i>	(ne <i>zadušbina</i>)
<i>glàs</i>	-	<i>glàzba</i>	(ne <i>glasba</i>).

To se pravilo ne odražava u pismu u nekim domaćim složenicama, npr. *ivanićgradski*, *Jòsipdòl*, *tisućgòdišnjī*, u nekim riječima stranoga podrijetla, npr. *jurisdikcija* i u stranim vlastitim imenima, npr. *Tbilisi*.

Drugo pravilo: Ispred bezvučnoga suglasnika ostvaruje se samo bezvučni suglasnik. 75

<i>vrábac</i>	-	<i>vrápca</i>	(ne <i>vrabca</i>)
<i>kòsiti</i>	-	<i>opkòsiti</i>	(ne <i>obkositi</i>)
<i>gládak</i>	-	<i>glátka</i>	(ne <i>gladka</i>)
<i>hrániti</i>	-	<i>othrániti</i>	(ne <i>odhraniti</i>)
<i>bógac</i>	-	<i>bókca</i>	(ne <i>bogca</i>)
<i>lážac</i>	-	<i>lášca</i>	(ne <i>lažca</i>)
<i>páliiti</i>	-	<i>raspáliiti</i>	(ne <i>razpaliti</i>).

To se pravilo ne odražava u pismu:

a. u nekim riječima stranoga podrijetla i u stranim vlastitim imenima, npr. *gàngster*; *hàbsburškī*, *vàšingtonskī*, *Hàbsburg*, *Rèðford*.

b. u skupovima *ds*, *dš* (/ts, tš/), koji se u brzom govornom tempu i manje brižljivo načinu izgovaranja ostvaruju kao [c, č], dok stroža ortoepska norma zahtijeva izgovor [cs], [čš], osobito u prefiksanim tvorenica, npr.

<i>gràdskī</i>	[gràcskī], [gràckī]
<i>odšétati</i>	[očšétati], [očétati]
<i>pòdstanār</i>	[pòcstanār], [pòctanār]
<i>podšišati</i>	[počšišati], [počišati]
<i>podšívati</i>	[počšívati], [počívati].

c. u skupovima *dc*, *dč*, *dć*, *bp*, *dt*, *zs*, *zš* na granici prefiksa i osnove, koji se izgovaraju kao jedan dugi suglasnik, i to drugi suglasnik skupa, v. § 62, t.1.a.

d. o skupovima *dc*, *dč* na granici osnove i nastavka i o skupovima *dc*, *dč*, *ddž* na granici osnove i sufiksa v. § 62, t.1.b, c.

Razlikovanje suglasnika po mjestu tvorbe

S obzirom na mjesto tvorbe djeluju tri pravila. Tim su pravilima obuhvaćeni suglasnici u suglasničkom skupu koji se razlikuju po nepčanosti (palatalnosti) i zubnosti (dentalnosti): nenepčani suglasnici /s/, /z/, /h/, nepčani /š, ž, č, ć, ž, ž, j, ŋ/, zubni /n/ i usneni /p/, /b/, /m/. 76

Prvo pravilo: Ispred suglasnika /š, ž, č, ć, ž, ž, j, ŋ/ ostvaruju se suglasnici /š/, /ž/, a ne /s/, /z/, /h/. 77

<i>òrah</i>	-	<i>òrašćić</i>	(ne <i>orahćić</i>)
<i>čístiti</i>	-	<i>iščístiti</i>	(ne <i>izčístiti</i>)
<i>třbuh</i>	-	<i>třbuščić</i>	(ne <i>trbuhćić</i>)
<i>mīrāz</i>	-	<i>mīrāždžija</i>	(ne <i>mīrazdžija</i>)
<i>đàkon</i>	-	<i>ražđakòniti se</i>	(ne <i>razdakoniti se</i>)
<i>mīsao</i>	-	<i>mīšlju</i>	(ne <i>mislju</i>)
<i>bijésan</i>	-	<i>bjěšnjī</i>	(ne <i>bjesnji</i>)
<i>pāziti</i>	-	<i>pāžnja</i>	(ne <i>paznja</i>).

Ima primjera u kojima djeluju i pravila o ograničenju po mjestu tvorbe i pravila ili o ograničenju po zvučnosti, ili o ispadanju suglasnika, npr.

iščupati (ne *izčupati* ili *iščupati*)
bèžičan (ne *bežičan* ili *bežičan*).

To se pravilo ne provodi ispred /j/, /ń/ kada su /s/, /z/ završni suglasnici prefiksa, kada iza /j/, /ń/ slijedi samoglasnik /e/ koji je rezultat alternacije *ije/e* u istokorijenskim riječima s istodobnom alternacijom *l/lj* i *n/nj*, te ispred /ń/ koji je nastao zamjenjivanjem /n/ ispred sufiksa *-eti*, npr.

sljúbiti, *razljúti*, *raznjhati*
ozlijéditi - *ðzljeda*, *slijép* - *sljepòća*, *snijêg* - *snjêgovi*
bijesan - *bjèsnjeti*, *prázan* - *opráznjeti*.

78 **Drugo pravilo:** Ispred suglasnika /p/, /b/ ostvaruje se suglasnik /m/, a ne /n/.

<i>crń</i>	-	<i>crńpurast</i>	(ne <i>crnpurast</i>)
<i>jėdan</i>	-	[jėdãmpūt]	(ne [jėdanput])
<i>ńniti</i>	-	<i>ńimba</i>	(ne <i>hinba</i>)
<i>izvãn</i>	-	[izvãbrodskĩ]	(ne [izvanbrodski])
<i>stãn</i>	-	<i>stãmbeni</i>	(ne <i>stanbeni</i>)
<i>zėlen</i>	-	<i>zėlėmbãc</i>	(ne <i>zelenbać</i>).

To se pravilo odražava u pismu samo onda kada su /p/ i /b/ početni suglasnici sufiksa, dakle *stãmbeni*, *zėlėmbãc*, *crńpurast*. U ostalim slučajevima (a to je na granici prefiksa i riječi i na granici dviju riječi u složenici) u pismu dolaze samo skupovi *np* i *nb*, dakle *izvanbrodski*, *jėdãmpūt*.

B. Ograničenja u raspodjeli suglasnika s obzirom na ista ili slična artikulacijsko-akustička svojstva

Ispadanje (gubljenje) suglasnika

79 S obzirom na istovjetnost ili sličnost suglasnika po artikulacijsko-akustičkim svojstvima, djeluje pet pravila.

80 **Prvo pravilo:** U suglasničkom skupu ne mogu se ostvariti dva ista suglasnika, jedan ispada.

bėzvũčan (ne *bezzvučan*)
prėdvørje (ne *predvorje*)
rũski (ne *russki*).

U pismu i govoru to se pravilo ne odražava u istosuglasničkim skupovima na granici prefiksa i osnove u nekih složenica radi lakšega razumijevanja i u superlativu pridjeva i priloga. Ti se skupovi izgovaraju kao jedan dugi suglasnik, i to drugi suglasnik skupa, v. § 62, t.2.

U hrvatskom književnom jeziku ima skupova u kojima djeluju i po dva ograničenja od kojih prvo ograničenje uvijek izaziva drugo, npr.

a. ograničenje s obzirom na različitost suglasnika po zvučnosti i ograničenje s obzirom na istovjetnost suglasnika:

isipati (ne *izsipati* ili *issipati*)
pedėšėt (ne *petdeset* ili *peddeset*).

U pismu se ta ograničenja ne provode u nekih složenica, npr.

postdiplomski [pozdiplomski],

b. ograničenje s obzirom na različitost suglasnika po mjestu tvorbe i ograničenje s obzirom na istovjetnost suglasnika:

bèžičan (ne *bezžičan* ili *bežžičan*)
ražariti (ne *razžariti* ili *ražžariti*).

Drugo pravilo: Suglasnici /t/, /d/ ne ostvaruju se ispred suglasnika /c/, /č/ u riječima **81**

òtac - *òca* (ne *otca*) - *òče* (ne *otče*)
sřce - *sřca* (ne *srdca*) - *sřčan* (ne *srdčan*),

te ispred skupa /št/ u sufiksu *-ština*, npr.

gospòdin - *gospóština* (ne *gospodština*)
Hřvāt - *hrvāština* (ne *hrvatština*).

O suglasnicima /t/, /d/ u skupovima *tc*, *tč*, *dc*, *dč*, *dć*, *ddž*, *dđ* v. § 62, t.1.

Treće pravilo: Između suglasnika /s/, /z/, /š/, /ž/ i kojega drugog suglasnika, osim /r/, /v/, ne mogu se ostvariti suglasnici /t/, /d/. **82**

gòst - *gòzba* (ne *gostba*)
kòrist - *kòrisna* (ne *koristna*)
zálístak - *záliska* (ne *zalistka*)
gòdište - *gòdišnjī* (ne *godištnji*)
nūžda - *nūžnī* (ne *nuždni*).

To se pravilo ne provodi između suglasnika /s/, /z/ i kojega drugog suglasnika ako su /s/, /z/ završni suglasnici prefiksa.

stlāčiti
ìstkati
bèzdlačnòst
bèzdvojnòst
bèzdrvnòst.

U pismu se to pravilo ne odražava:

a. u skupu *stn* kada se on nalazi u pridjeva izvedenih od tuđih riječi:

àoristnī [àorisnī] /àorisnī/
àzbestnī [àzbesnī] /àzbesnī/
pròtestnī [pròtesnī] /pròtesnī/,

b. u skupu *stk* u imenica ženskoga roda izvedenih od imenica muškoga roda na *-ist*:

femīnistkinja [femīniskiña] /femīniskiña/
ideàlistkinja [ideàliskiña] /ideàliskiña/.

Četvrto pravilo: Iza suglasnika /č/, /ć/ ne može se ostvariti suglasnik /s/ u sufiksu — *skī*. **83**

kòvāč - *kòvačkī* (ne *kovačski*)
ribīč - *ribičkī* (ne *ribičski*)
mlādīč - *mlādičkī* (ne *mladičski*)
plēmīč - *plēmīčkī* (ne *plemičski*).

PISMO

- 84** Jezik se ostvaruje u govoru ili u tekstu, odnosno govorenjem ili pisanjem. Ukupnost pismenih znakova prema svojim oblicima naziva se **pismo**, te se prema svojim specifičnostima razlikuju različita pisma, npr. *latinica*, *ćirilica*, *glagoljica*.
- 85** Pismo koje se upotrebljava u nekom jeziku naziva se **grafija** (grč. *graphō* = pišem) toga jezika.
Hrvatski se jezik piše *latinicom* pa se hrvatska latinica naziva *hrvatska latinička grafija*, za razliku od latiničkih grafija drugih jezika koji se također pišu latiničkim pismom (npr. poljska, slovačka).
Osnovne jedinice pisma su **slova**, a grafije **grafemi**. I slovo i grafem pismeni su oblici za fonem. Znanstvena disciplina koja proučava prijenos fonema u grafeme naziva se **grafematika**.
- 86** Na području Republike Hrvatske u upotrebi je **latinica** i **ćirilica**, osnovna grafija Srba i Crnogoraca.
Grafemi latiničke i ćiriličke grafije imaju ustaljen redosljed, koji se prema nazivi-ma prvih triju grafema u latinici zove **abeceda**, a u ćirilici **azbuka**.
U latinici i ćirilici ima 30 grafema.
Latinica:
a, b, c, č, ć, d, dž, đ, e, f, g, h, i, j, k, l, lj, m, n, nj, o, p, r, s, š, t, u, v, z, ž.
Nazivi su latiničkih grafema: a, be, ce, če, će, de, dže, đe, e, ef, ge, ha, i, j, ka, el, elj, em, en, enj, o, pe, er, es, eš, te, u, ve, ze, že, dok se glasovi (fonemi) koje ti grafemi predstavljaju nazivaju: a, b¹⁰, cə, čə, ćə, də, džə, đə, e, fə, gə, hə, i, j, kə, lə, ljə, mə, nə, njə, o, pə, rə, sə, šə, tə, u, və, zə, žə.
Ćirilica:
а, б, в, г, д, е, ж, з, и, ј, к, л, љ, м, н, њ, о, п, р, с, т, ф, х, ц, ч, ш, шл.
Nazivi su ćiriličkih grafema: a, be, ve, ge, de, đe, e, že, ze, i, je, ka, el, elj, em, en, enj, o, pe, er, es, te, će, u, ef, ha, ce, če, dže, eš.
- 87** Slova, jedinice latiničkog pisma, dijele se na *temeljna* i *izvedena*. Izvedena se slova od temeljnih prave s pomoću **dijakritičkih znakova**.¹¹
- 88** Grafemi, jedinice latiničke grafije, dijele se u četiri kategorije:
temeljna slova (jednoslovni grafemi — jednoslovi, monografi, monogrami):
a, b, c, d, e, f, g, h, i, j, k, l, m, n, o, p, r, s, t, u, v, z
izvedena slova: č, ć, đ, š, ž
dvoslovi (digrafi, digrami): dž, lj, nj
troslov (trigraf): ije.
Dvoslovi se sastoje od dva slova i kao jedinstven grafem nerazdvojiva su cjelina.
Troslov se sastoji od tri slova i predstavlja dvoglasni, složeni fonem /ie/, koji dolazi samo u dugom slogu.

¹⁰ V. § 38. i 56.

¹¹ Grafijski znak koji se stavlja iznad, ispod ili preko slova.

U latinici kombinacija slova l+j, n+j, d+ž može označavati dva fonema (fonemski slijed) i jedan fonem pa se tako i čitaju: kao dva glasa [lj], [nj], [dž], i kao jedan glas [lj], [ń], [ž]. Većih teškoća u čitanju nema jer fonemski sljedovi /lj/, /nj/ dolaze samo u tuđicama, npr. *miljē, injekcija, konjugácija*, a u domaćim riječima samo na morfemskim granicama, i to samo /nj/ i /dž/: a) u složenica kojih prvi dio završava na /n/, a drugi počinje sa /j/ (*izvanjèzični*), b) u složenica kojih prvi dio završava na /d/, a drugi počinje sa /ž/ (*nadžívjeti*).

TABLICA 5: LATINIČKI I ĆIRILIČKI SUSTAV GRAFEMA HRVATSKOGA KNJIŽEVNOG JEZIKA

FONEMI	b	p	d	t	g	k	c	č	ć	f	z	s	š	h	v	l	lj	j	m	n	ń	r	i	e	a	o	u	ie	ę	
LATINICA	b	p	d	t	g	k	c	dž	č	ć	f	z	s	š	h	v	l	lj	j	m	n	nj	r	i	e	a	o	u	ije	r
ĆIRILICA	б	п	д	т	г	к	ц	џ	ч	ћ	ф	з	с	ш	х	в	л	љ	ј	м	н	њ	р	и	е	а	о	у	је	р
	Б	П	Д	Т	Г	К	Ц	Џ	Ч	Ћ	Ф	З	С	Ш	Х	В	Л	Љ	Ј	М	Н	Њ	Р	И	Е	А	О	У	ЈЕ	Р

U obavijesti koja se ostvaruje govorom poruka je izražena ljudskim glasom i riječima. Riječi najčešće nose obavijest o predmetu o kojem se govori, a ljudski glas o onome tko govori. Ljudski nas glas obavještava o različitim osobinama govornika (npr. o tome je li on dijete ili odrastao čovjek, muškarac ili žena), zatim o vanjskim okolnostima u kojima se govor odvija (npr. o udaljenosti govornika ili o buci u tijeku razgovora), zatim o sugovorniku (je li dijete ili odrasla osoba, prijatelj ili neprijatelj, jedan ili grupa), o stanju govornika (je li govornik pijan, trijezan ili umoran) itd., a naročito o podrijetlu govornika s obzirom na dijalekatski izgovor. Zbog individualnih i dijalekatskih razlika, koje izlaze iz različite artikulacijske baze govornika, postoje i razlike u tome kako se glasovi izgovaraju.

89

Artikulacijska (izgovorna) baza je sustav artikulacijskih pokreta koji su karakteristični za neki jezik i koji mu daju njegov fonetski oblik.

Skup pravila o izgovoru glasova koji predstavljaju foneme obuhvaća disciplina koja se zove **pravogovor (ortoepija)** (grč. *orthos* = pravilan, *epos* = riječ).

90

Ortoepska se pravila temelje kako na sustavu fonema i njihovoj raspodjeli, tako i na jednom tipu izgovora koji se normira kao zajednički. Sve zajedno čini hrvatsku književnu izgovornu normu.

Da bi se izgovor mogao normirati kao zajednički, mora ju biti ispunjena dva uvjeta: 1. mogućnost da se normirani izgovor proširi, 2. da taj izgovor ne bude identičan s bilo kojim dijalekatskim izgovorom. Tako npr. za normiran, književni izgovor nije dovoljno znati foneme, nego i kako se oni ostvaruju. Čakavac će i kajkavac pravilno napisati isti tekst, jer poznaju foneme hrvatskoga književnog jezika, ali će u izgovoru i jedan i drugi grijesiti prema standardnoj izgovornoj normi.

Skup pravila o pisanju, tj. o upotrebi i kombiniranju grafema u riječima, obuhvaća disciplina koja se zove **pravopis (ortografija)** (grč. *orthos* = pravilan, *graphō* = pišem).

91

Pravopis tako propisuje da se npr. piše *kod kuće, s bratom*, a pravogovor da se izgovara [kòtkučē], [zbràtom].

Pravopisna su pravila društvena tvorevina i temelje se na dogovoru jezičnih stručnjaka.

- 92 Odnosi govorenja i pisanja mogu se izreći jednostavnom praktičnom uputom: piši kako je propisano, govori (i čitaj) kako je pravilno! Današnji je pravopis hrvatskoga književnog jezika fonološki, što znači da se temelji na prije spomenutom načelu da grafemi predstavljaju razlikovne jedinice – foneme (osim nekih vrlo rijetkih odstupanja – v. § 132–150), a ne njihove izgovorne realizacije.

Zbog toga su, na primjer, alofoni fonema /n/: [n] i [ŋ] u riječima *Āna* i *Ānka* predstavljeni jednim grafemom *n*. Glasovi [n] i [ŋ], prema tome, nisu isto što i grafem *n*, jer on predstavlja fonem /n/.

Za izgrađivanje književnog jezika osnova su ustaljen sustav pismenih znakova i ustaljena pravopisna pravila. Jezik se s vremenom mijenja, a dolazi se i do novih spoznaja o njemu. S razvojem književnog jezika razvijaju se i njegove pravopisne i izgovorne norme. Taj je razvoj u određenoj mjeri uvijek borba staroga s novim.

PROZODIJSKI SUSTAV

- 93 **Prozodija** (grč. *prosōdia* = naglasak i kvantiteta) dio je nauke o jeziku koja unutar fonologije istražuje prozodijske (naglasne) pojave u jednom jeziku.

- 94 Riječi se u govoru ne nižu monotono jedna za drugom, jer se međusobno razlikuju naglasnim svojstvima, koja se temelje na zvukovnim (akustičkim) pojavama: silini (jaćini) izgovora, kretanju tona (dizanje i spuštanje tona) i trajanju (kvantiteti¹²) sloga.

Silina, ton i trajanje pojave su kojima se samoglasnik u naglašenom slogu razlikuje od nenaglašenih samoglasnika u drugim slogovima.

Istodobni ostvaraj siline, tona i trajanja naziva se **naglasak (akcent)**.

Isticanje jednoga sloga u riječi nad drugima silinom, tonom i trajanjem zove se **naglasak riječi**.

- 95 U hrvatskom književnom jeziku, s obzirom na naglasak, razlikuju se riječi koje imaju vlastiti naglasak, i to su **naglašene** ili **samostalne riječi, naglasnice** (npr. *lùk, rād, zèmlja, zíma*), i riječi koje nemaju vlastitoga naglasaka, i to su **nenaglašene** ili **nesamostalne riječi, nenaglasnice (klitike, v. § 110–115)** (npr. *ga, se, i, ne*).

- 96 U govoru se nenaglasnice uvijek vežu uz naglasnicu i s njom čine izgovornu (naglasnu) cjelinu (v. i § 110) (npr. *nà_noge, pòd_grād, ùzā_me, vesèlili_smo_se : za_òca, na_krìlu, bez_nádě*).

- 97 Izgovornu (naglasnu) cjelinu čine, prema tome, jedinice izgovora koje imaju jedan naglašen slog, a nenaglašenih može biti nekoliko.

Izgovorna cjelina može biti *jednosložna*, sastavljena od jedne jednosložne naglasnice (npr. *zrāk*) ili *višesložna*, sastavljena od naglasnice i jedne nenaglasnice ili više nenaglasnica (npr. *u_vòdi, srèo_sam_ga*).

Izgovorne se cjeline povezuju u govoru u veće cjeline, rečenice, rečeničnim naglasnikom i rečeničnom intonacijom.

- 98 U hrvatskom književnom jeziku ima riječi koje mogu imati i dva naglasaka od kojih je jedan obično glavni, dominantan. To su:

¹² Pod kvantitetom se u gramatici i metrici razumijeva dužina i kraćina slogova.

- a. duži superlativi pridjeva i priloga, npr.

nājdalekovidniji, nājglādniji; nājpotpūnije (i nājpotpūnijē), nājružnije (i nājružnijē)

ali samo

nājjači, nājmekši; nājjāče (i nājjačē), nājmekše (i nājmekšē)

- b. složenice sa spojnikom \emptyset , npr.

Drāvatrānsport, Kōžaplāstika, Telēfonsērvīs, Zāgrebtēkstil.

Akustička se slika svakoga odsječka govornoga niza (samostalne riječi, izgovorne cjeline, rečenice) nalazi u svijesti govornika i formira se u tijeku govornoga akta istodobno s formiranjem glasovnog sastava svakog odsječka. Glasovni je sastav samo jedan dio izraza tih odsječaka.

99

Naglasna svojstva samostalnih riječi

Riječ se raščlanjuje na slogove (usp. § 55-57). Slogovi u riječima mogu biti naglašeni i nenaglašeni, dugi i kratki. Slog koji se ističe silinom, tonom i trajanjem na glasi je slog.

100

Slog koji se od drugih slogova ne ističe silinom, tonom i trajanjem nenaglašen je slog.

Nenaglašeni se slogovi međusobno razlikuju samo po trajanju. Oni su dugi i kratki.

Dugi nenaglašeni slogovi u hrvatskom književnom jeziku mogu biti samo iza naglašenoga sloga.

Prozodijska svojstva slogova (naglašenost/nenaglašenost, dužina/kračina, kretanje tona) ostvaruju samo slogotvorni fonemi.

Naglasak i nenaglašenost dužina (u hrvatskom književnom jeziku samo za naglasna) zovu se **prozodijske (naglasne) jedinice, prozodemi**.

Prozodijske su jedinice sastavni dio svake postave, odnose se na zvukovnu stranu izraza riječi i pripadaju nadodsjećnoj (suprasegmentnoj) jezičnoj razini. Fonemi pripadaju odsjećnoj (segmentnoj) jezičnoj razini.

Prozodijske se jedinice (naglasak i zanaglasna dužina) međusobno razlikuju **prozodijskim obilježjima**: silinom (jačinom, intenzitetom), kretanjem tona (intonacijom) i trajanjem (kvantitetom).

101

Prozodijska se obilježja silina, ton i trajanje temelje na dvojčanim oprekama:

silina na opreci naglašenost ~ nenaglašenost,
ton na opreci uzlaznost ~ silaznost,
trajanje na opreci dužina ~ kračina.

U naglasku su zastupljena prozodijska obilježja i siline i tona i trajanja, dok je u zanaglasnoj dužini zastupljeno samo obilježje trajanja (u odnosu na nenaglašenu kračinu).

Silina, ton i trajanje međusobno se razlikuju po svojoj fonetskoj naravi.

102

Razlikovanje po silini odnosi se na razliku u snazi zvučne struje pri izgovoru naglašenih i nenaglašenih slogova. Ta je razlika posljedica utroška veće ili manje količine zraka iz pluća i jačeg ili slabijeg potiska pod kojim zrak prolazi kroz govorne

organe. Pri izgovaranju naglašenog sloga, u odnosu na nenaglašene slogove, potreban je utrošak veće količine zraka i jači potisak zraka nego pri izgovoru nenaglašenih slogova.

Razlikovanje po tonu odnosi se na mijenjanje visine tona na kojoj se izgovara naglašeni slog i slog koji slijedi nakon njega. Ako se u tijeku izgovora ton podiže, govorimo o uzlaznom tonu ili o uzlaznoj intonaciji. Ako se ton spušta, govorimo o silaznom tonu ili o silaznoj intonaciji.

Razlikovanje po trajanju odnosi se na razliku po dužini samoglasnika. Ovisno o tome je li u naglašenom slogu dug ili kratak samoglasnik, razlikuju se dugi i kratki slogovi i dugi i kratki naglasci.

- 103 Jedinica za mjerenje dužine izgovora samoglasnika zove se **mora**. Izgovor se kratkoga samoglasnika predočuje jednom morom, a izgovor dugog samoglasnika s dvije more, koje odgovaraju dvama kratkim samoglasnicima. Prema tome može se reći da po trajanju dugom samoglasniku odgovaraju dva kratka samoglasnika: $\check{a} = \check{a}, \bar{a} = \check{a}\check{a}$ (znak *a* označuje samoglasnik: \bar{a} kratki samoglasnik, \check{a} dugi samoglasnik).

Silina, ton i trajanje, kojima se na aparatima utvrđuje i bročjana vrijednost, ovise o individualnim osobinama govornika i o priopćajnim okolnostima. Zbog toga se u pravilu ne može dati točna bročjana vrijednost svakog svojstva zastupljenog u pojedinom naglasku. Bez obzira na relativnost njihovih bročjanih vrijednosti, najvažnije je da se zadrži p o d j e d n a k o d n o s između kratkih i dugih slogova.

- 104 Naglasak kojemu je silina glavno obilježje zove se e k s p i r a t o r n i, d i n a m i č k i ili u d a r n i (obično se označuje okomitom crtom iznad naglašenog samoglasnika, npr. *v^oda*).

Ton, dizanje ili spuštanje glasa, elementi su glazbe i zato se naglašavanje koje ima opreku po tonu zove k r o m a t s k o ili m e l o d i j s k o. Po tome se i za naglaske koji imaju opreku po tonu kaže da imaju svojstva melodičnosti, da su melodijski. Takvi su i naglasci hrvatskoga književnog jezika.

- 105 Naglasni (akcenatski) sustav hrvatskoga književnog jezika, koji se temelji na novostokavskoj akcentuaciji, ima četiri naglasaka. Bilježe se znakovima iznad grafema (grafemima su predstavljeni fonemi). To su:

- ˘ (kratkosilazni, brzi: *kūća*),
- ˘ (kratkouzlazni, spori: *žēna*),
- ˘ (dugosilazni, silazni: *zlāto*),
- ˘ (dugouzlazni, uzlazni: *rtūka*).

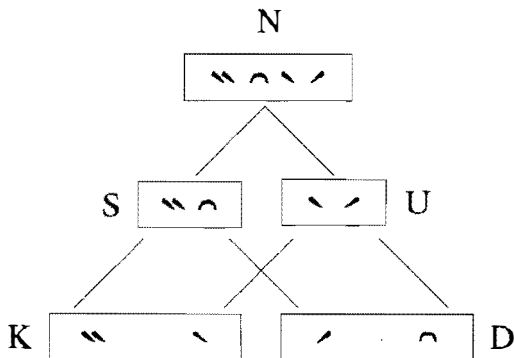
Stariji su nazivi za iste naglaske: *jaki kratki* (˘), *jaki dugi* (˘), *slabi kratki* (˘), *slabi dugi* (˘).

- 106 U naglascima ton i trajanje imaju r a z l i k o v n u u l o g u, jer naglašene slogove dovode u opreke po prozodijskim obilježjima: uzlaznost ~ silaznost i dužina ~ kraćina.

Silina (naglašenost ~ nenaglašenost) razlikovna je samo za opreku između naglašenih i nenaglašenih slogova, jer je naglašenost automatski prisutna u svakom naglasku.

Prozodijska obilježja silina, ton i trajanje imaju za razlikovanje naglasaka i naglašenih i nenaglašenih slogova istu vrijednost kao i razlikovna obilježja za razlikovanje fonema.

FONOLOŠKI PRIKAZ NAGLASAKA

N = naglasak
 S = silazni
 U = uzlazni
 K = kratki
 D = dugi

Raspodjela naglasaka i zanaglasne dužine

Naglasak je u hrvatskom književnom jeziku relativno slobodan jer se može ostvariti u bilo kojem slogu riječi osim u zadnjem (v. i § 109). U različitim oblicima iste riječi može se pojaviti svaki od četiriju naglasaka, npr. *lōnac* (N jd.), *lōnca* (G jd.), *lōnci* (N mn.), *lōnācā* (G mn.).

Ograničenja u raspodjeli naglasaka ovise i o vrsti naglasaka jer se svaki naglasak ne može ostvariti u svakom slogu riječi.

1. Silazni se naglasci ostvaruju u pravilu (v. § 109) u jednosložnim riječima ili u prvom slogu riječi (*pās, rōg; bāba, lāda; kūćica, Kārlovac*).

Izuzetak su riječi izgovorene u uzbuđenju, npr. *ahā, ohō*.

2. Uzlazni se naglasci ostvaruju u pravilu (v. § 109) u svakom slogu riječi osim u zadnjem ili u jednosložnim riječima (*vōda, lūka; livada, lūpānje; sirōta, počētak; crvotōčina, oslobođenje* itd.).

To znači da jednosložne riječi imaju u pravilu silazne naglaske, a višesložne riječi silazne ili uzlazne naglaske u prvom slogu i uzlazne u ostalim slogovima osim u zadnjem.

Tonska je opreka, prema tome, uzlaznost ~ silaznost, moguća u pravilu samo u prvom naglašenom slogu višesložnih riječi, dok je opreka po trajanju, dužina ~ kraćina, moguća i u naglašenom slogu i u slogu iza naglašenoga (ali ne i ispred naglašenoga sloga).

Zanaglasna se dužina veže uz naglasak ispred sebe zbog toga što ne može biti jedina prozodijska jedinica u riječi. Glasovni se niz npr. *tājgrādīkūću* može, prema tome, raščlaniti jedino kao *tāj grādī kūću*, a nikako kao *tāj grād ī kūću* (v. i § 124).

Zanaglasna dužina pripada ili osnovi riječi ili obličnim i tvorbenim nastavcima.

107

108

Kada pripada *osnovi* riječi, ostvaruje se:

- a. u riječima naglasnoga tipa *kâpût, šěšîr, sutràdân, ôdâvno*
- b. ispred suglasničkog skupa koji počinje sonantom, ako iza njega ne slijedi dugi slog (npr. *lâkomac - lâkômca, ôpanak - ôpânka; brâtînstvo* ali *brâtînskî, Bûgârka* ali *bûgârskî*)
- c. u izgovornoj cjelini (v. § 110-116) na mjestu pomaknutog naglasaka iz dugog sloga na prednaglasnicu (npr. *grâd - ù grâd, škôla - prèd škôlu*).

Dugi su *oblični nastavci*:

- a. u pojedinim padežima imenica
 - G jd. ž. r.: *rúkê, sèstrê, vòdê*
 - I jd. ž. r.: *rúkôm, sèstrôm, vòdôm*
 - G mn. svih rodova: *îzvôrâ, nòkâtâ, jedârâ, kòljênâ, rùkû, sèstârâ*; ispred nastavačnog dugog *a* prethodni je slog također uvijek dug, bio naglašen ili nenaglašen
- b. u određenom vidu pridjeva sva tri roda, te u komparativu i superlativu
 - m. r. N *jâkî*, G *jâkôga*, D *jâkôme ...*; *jâčî, nâjjačî*
 - ž. r. N *jâkâ*, G *jâkê*, D *jâkôj ...*; *jâčâ, nâjjačâ*
 - sr. r. N *jâkô*, G *jâkôga*, D *jâkôme ...*; *jâčê, nâjjačê*
- c. u pojedinim padežima neodređenoga vida pridjeva
 - I jd. m. i sr. r. *dòbrîm*
 - GDLI jd. ž. r. *dòbrê, dòbrôj, dòbrôm*
 - G mn. sva tri roda *dòbrîh*
 - DLI mn. sva tri roda *dòbrîm*
- d. u pojedinim glagolskim oblicima
 - u prezentu: *vîdîm, vîdîš, vîdî, vîdîmo, vîdîte, vîdê*
 - u 3. mn. aorista: *vîdjesê* (pored *vîdjesê*)
 - u imperfektu: *vîdâh, vîdâše, vîdâšê, vîdâsmo, vîdâste, vîdâhû*
 - u 2. jd. i l. i 2. mn. imperativa: *čûvâj, čûvâjmo, čûvâjte*
 - u pril. sadašnjem: *vîdêci*
 - u prilogu prošlom: *vîdjêvši*
 - u pridjevu trpnom ispred sufiksa *-n* u glagola na *-ati*, te ispred sufiksa *-t*: *bâcân, vêzân; skînû, nâčêt*.

Dugi su *tvorbeni nastavci* (sufiksi):

- imenički, npr. *-âč (kòvâč), -âd (mòmčâd), -âk (čûdâk) ...*
- pridjevski, npr. *-injî (mâterînjî), -jî (kòzjî), -nî (dřžâvnî), -njî (dânašnjî) ...*
- priložni, npr. *-(ač)kê (glavâčkê, pòbočkê), -cê (doslòvcê), -icê (prîmjericê) ...*

Dubletne likove imaju komp. i superl. priloga, npr. *jâko - jâče i jâčê, nâjjače i nâjjačê*.

U razgovornom jeziku zanaglasna dužina često izostaje.

Od pravila o raspodjeli naglasaka u hrvatskom književnom jeziku ponekad se odstupa. Ta se odstupanja odnose na silazne naglaske u nepočetnom slogu riječi. Riječi s takvom raspodjelom silaznih naglasaka mogu se prihvatiti kao naglasne **dublete** (ponekad i **triplete**) i često su i običnije nego riječi s naglasnim svojstvima koja su u skladu sa sustavnom naglasnom normom.

Silazni naglasci u nepočetnom slogu riječi javljaju se samo u nekim kategorija riječi uz naglasna svojstva prema sustavnoj naglasnoj normi, koja se donose na prvom mjestu:

a. u složenicama, npr.

brodovlāsniĳ - *brodovlāsniĳ*
poljōprivreda - *poljōprivreda*

b. u posuđenicama (v. i § 116), npr.

dirigent - *dirigēnt*
hārĳstica - *harĳstica* - *harĳstica*
inĳormātor - *informātor*
rezimē - *rezimē*
telēviziĳa - *televiziĳa* - *televiziĳa*

c. u stranim vlastitim imenima, npr.

Montevideo - *Montevideō*
Vōltēr - *Voltēr*

d. u G mn. riječi s nepostojanim *a* i s uzlaznim naglascima u ostalim padežima, npr.

iskūstāvā - *iskūstāvā*
mūškārācā - *muškārācā*
ūdōvācā - *udōvācā*

e. u kraticama koje se izgovaraju nazivima početnih slova, npr.

esādē, ali gotovo uvijek *esadē* (SAD-Sjedinjene Američke Države)
hadēzē, ali gotovo uvijek *hadezē* (HDZ-Hrvatski dijalektološki zbornik).

Uzlazni naglasci mogu se u razgovornom jeziku ostvariti u zadnjem slogu ili u jedinom slogu u jednosložnih riječi ako je otpao jedan slog iza naglasaka, npr. *donēs*, *pokāž*, *šit*.

Izgovorna (naglasna) cjelina

Izgovornu (naglasnu) cjelinu čini naglasnica i nenaglasnica (v. § 95-97). **110**

Naglasnice se nazivaju i **toničkim riječima**, i to su sve riječi hrvatskoga književnog jezika osim **nenaglasnica**, **klitika**. Svaka naglasnica ima jedan naglasak (o izuzecima v. § 98). **111**

Nenaglasnice (klitike) nazivaju se i **atoničkim riječima**.

To su **prednaglasnice** (**prisonjenice**, **proklitike**) i **zanaglasnice** (**naslonjenice**, **enklitike**).

Prednaglasnice su:

1. **prijedlozi**, i to svi jednosložni prijedlozi, od dvosložnih: *među*, *mimo*, *nada*, *poda*, *pokrāj*, *preko*, *prema*, *oko*, od trosložnih npr. *umjesto* i svi prijedlozi složeni s prijedlogom *iz-*, npr. *između*, *iznad*, *ispod*;

2. **veznici**: *a*, *i*, *ni*, *da*, *kad* (*kad* može biti i naglašen);

3. **niječna čestica** *ne*.

112

- 113** **Zanaglasnice su:**
1. zamjeničke, i to:
 - a. nenaglašeni oblici ličnih zamjenica:
 - genitiv — *me, te, ga, je, nas, vas, ih*
 - dativ — *mi, ti, mu, joj, nam, vam, im*
 - akuzativ — *me, te, ga (nj), ju (je), nju, nas, vas, ih*
 - b. nenaglašeni oblici povratne zamjenice:
 - genitiv — *se*
 - dativ — *si*
 - akuzativ — *se*
 2. glagolske, i to:
 - a. nenaglašeni oblici prezenta glagola *biti*: *sam, si, je, smo, ste, su*
 - b. nenaglašeni oblici prezenta glagola *htjeti*: *ću, ćeš, će, ćemo, ćete, će*
 - c. nenaglašeni oblici aorista glagola *biti*: *bih, bi, bi, bismo, biste, bi*
 3. vezničko-upitno *li*.
- 114** Prednaglasnice se izvorno vežu za riječ iza sebe i, za razliku od zanaglasnica, mogu postati i naglašene.
- Prednaglasnice su nenaglašene kada se nađu ispred riječi s uzlaznim naglascima (` i ^), npr. *u_vodi, bez_nadē, po_ljepōti, na_jēziku, pri_rādu, ne_zōvi*.
- Naglašene postaju:
- a. kada se nađu ispred riječi sa silaznim naglascima (~ i ^) i naglasak se pomiče na prednaglasnicu. Pomicanje naglasaka na prednaglasnicu uvjetovano je leksički i morfološki, npr. *grād — ū_grād, zōru — ū_zoru, prēd_zoru, vōdu — pō_vodu, nē_znām* itd. (v. § 205-211),
 - b. kada se nađu ispred pauze, npr. *i živōtinje ī, štō je vāžno, ljūdi*.
- 115** Zanaglasnice se vežu uz naglašenu riječ ispred sebe i uvijek su nenaglašene, npr. *vidim ga [vīdīmgā], sreo sam ga [srēosamgā], predali su nam se [prēdālisunamse]*.
- Enklitički oblici glagola *biti* naglašeni su kad imaju rečenični naglasak npr. *Āko tī nē bi, jā bīh*.
- Ponekad se zanaglasnica može naći između prednaglasnice i naglasnice kao u primjeru: *Pōkrio se|da ga nē vidīš*.
- 116** Tuđe riječi koje ulaze u hrvatski književni jezik prilagođuju se njegovu naglasnom sustavu. Najviše je takvih riječi iz jezika koji imaju udarni naglasak, dakle naglasak bez obilježja tona i trajanja. Udarnom su naglasku u hrvatskom književnom jeziku po svojoj naravi najrodniji silazni naglasci (~ i ^), jer im je sva silina u naglašenom slogu. Da bi se prilagodile našem naglasnom sustavu, u tuđim se riječima događaju naglasne promjene prema pravilima o raspodjeli naglasaka u hrvatskom književnom jeziku.
1. Ako je udar u zadnjem slogu tuđe riječi, pomiče se u prvi slog u obliku ~ naglasaka (*īnteres, īmperativ, sūperlatīv*) ili se prenosi u prethodni slog u obliku ` naglasaka (*stūdent, dirigent, satēlīt, komūnist, inēres, imperatīv, superlatīv*), što je rjede, kako pokazuje upotrebnost norma. U takvim slučajevima zadnji slog ostaje dug i nakon pomicanja naglasaka ako je bio dug u izvornom jeziku.

2. Tuđe riječi izvorno naglašene u unutarnjem slogu imaju uzlazni naglasak (` ili ^) u istom slogu (*realizam*) ili u prethodnom slogu (*direktor, filozofija, kòrektor*), a neke mogu imati ~ naglasak u prvom slogu (*ĩntuitĩvan, kònvencionālan, āpsolutan, ĩntelektuālan, ĩnternacionālan*), što je češće prema upotrebnoj normi.

Izvorno dug slog i u tih riječi ostaje dug nakon pomicanja naglasaka.

3. Tuđe riječi naglašene u prvom slogu imaju silazni naglasak (~ ili ^) na istom mjestu (*frěska, kāos, lārva, lõvõr*).

4. Kada se tuđa riječ prilagođuje i morfološki, tj. kada dobiva i naš nastavak, naglasak obično ostaje na izvornom mjestu u obliku ~ naglasaka ako je u prvom slogu (*grĩpa, grũpa, klĩka*) ili u obliku uzlaznoga naglasaka ako nije u prvom slogu (*epizõda, garāža, kréma, violĩna*).

Uloga prozodijskih jedinica

Prozodijske jedinice hrvatskoga književnog jezika (naglasak i zanaglasna dužina) imaju dvojaku ulogu: 117

prozodijsku, dakle, naglasnu, koja izlazi iz same njihove naravi, i

razlikovnu, prijenosnu u primjerima istovjetnosti dvaju ili više izraza riječi, npr. /grād/ ~ /grād̃/; /žènē/ ~ /žène/ (G jd. ~ N mn.).

U riječima se prozodijska uloga temelji na svojstvu izraza riječi da osim glasovnoga sastava ima i zvukovnu stranu (npr. *s-ũ-n-c-e*). Ta se zvukovna strana izraza riječi, koja je naglasno svojstvo riječi, u pismu označuje znakovima iznad slova: 118

Nizanjem riječi u govoru ostvaruju se kombinacije njihovih naglasnih svojstava, što ritmički i melodijski ožiljava govor unoseći u njega opreke po silini, tonu i trajanju. Te se opreke, kombinirane u naglascima, izražavaju prozodijskim jedinicama.

Prozodijske jedinice označuju odnos između pojedinih odsječaka izraza — između slogova. Na primjer: u riječi *dječāk* prozodijskim je jedinicama (naglaskom i zanaglasnom dužinom) označen odnos između naglašenog i nenaglašenog sloga i s obzirom na tonsku silinu i s obzirom na trajanje (*dje/čaak* — tonski su visoke zadnja mora prvoga sloga i prva mora drugoga sloga, a drugi slog je dug u odnosu prema prvom, koji je kratak).

Glasovni niz bez nadodsječnog svojstva (atonička riječ) izgovorno se veže uz izraz koji ga ima (npr. *pđ_vodu, õn_je*).

Prozodijska je uloga naglasaka i zanaglasne dužine njihova temeljna uloga, jer predstavlja jedno od bitnih svojstava hrvatskoga književnog jezika temeljenog na novostokavskoj naglasnoj normi.

Razlikovna se uloga prozodijskih jedinica temelji na njihovoj sposobnosti da, kao i fonemi, razlikuju značenja riječi. Kada imaju razlikovnu ulogu, uz prozodijsku, koja je uvijek prisutna, razlika se među riječima temelji samo na različitom nadodsječnom svojstvu njihova izraza. Na primjer: u riječima *pās* i *pās* izrazu je *p-ā-s* pridružen sadržaj 'domaća životinja srodna vuku', a izrazu *p-ā-s* pridružen je sadržaj 'ono čime se opasuje odjeća u struku'. Ili, na primjer u oblicima riječi *žènē* i *žène* — izrazu *žènē* pridružen je gramatički sadržaj 'G jd. im. *žèna*', a izrazu *žène* pridružen je gramatički sadržaj 'NAV mn. im. *žèna*'. 119

/Päs/ ~ /päs/, /žènē/ ~ /žène/ minimalni su parovi koji su u opreci po naglasnom svojstvu.

Kad imaju razlikovnu ulogu, prozodijske jedinice uzrokuju promjenu i leksičkog, osnovnog značenja riječi, i promjenu njihova gramatičkog značenja. Evo nekoliko primjera opreka ostvarenih isključivo naglasnim svojstvima:

a. opreke između različitih riječi:

/gräd/ (tuča, led) ~ /gråd/ (naselje)
 /lük/ (povrće) ~ /lûk/ (oružje)
 /kûpiti/ (sabitati) ~ /kúpiti/ (pribaviti novcem)
 /têk/ (istom) ~ /têk/ (apetit) itd.

b. opreke između različitih oblika iste riječi:

/sèla/ (G jd.) ~ /sêla/ (N mn.)
 /jèdra/ (G jd.) ~ /jêdra/ (N mn.)
 /sflīkē/ (G jd.) ~ /sflīke/ (N mn.)
 /pòjedē/ (3. jd. prez.) ~ /pòjede/ (3. jd. aor.) itd.

c. opreke između oblika različitih riječi:

/grâda/ (G jd. im. gräd) ~ /grâda/ (G jd. im. gråd)
 /rôda/ (N jd. im. rôda) ~ /rôda/ (G jd. im. rôd)
 /lûka/ (G jd. im. lûk) ~ /lûka/ (G jd. im. lûk)
 /lûka/ (G jd. im. lûk) ~ /lûka/ (N jd. im. lûka) itd.

Uloga prozodijskih jedinica u takvim primjerima odgovara ulozi razlikovnih jedinica fonema (npr. u /plôd/ ~ /plôt/) jer se zamjenom prozodijskih jedinica u istom izrazu mijenja značenje riječi. Do zabune u prepoznavanju poruke uglavnom ne dolazi jer se poruka razumije iz konteksta i realne situacije.

120 Fonemi u riječima ulaze u opreke pojedinačno, nezavisno jedan od drugoga u nizu, npr. /dûg/ ~ /lûg/ (/d/ ~ /l/), /dûg/ ~ /dûb/ (/g/ ~ /b/). Prozodijske jedinice ne ulaze u opreke pojedinačno (~ ~ ^, ~ ~ ^, ~ ~ ^, ^ ~ ^, ~ ~ ^ itd.), nego samo kao cjelina čiji su sastavni dio: /päs/ ~ /päs/, /dûga/ ~ /dûga/ itd. (tj. ne naglasak s naglaskom, nego naglašena riječ s naglašenom riječju).

Naglasak, za razliku od fonema, ne djeluje kao preoblika jedne jedinice u drugu, nego kao dodavanje nove jedinice (prozodijske) već postojećim (razlikovnim jedinicama-fonemima).

Rečenična intonacija i rečenični naglasak

121 U rečenici se uloga prozodijskih jedinica očituje kao **rečenična intonacija i rečenični naglasak**. I rečenična intonacija i rečenični naglasak jedan su od načina iskorištavanja prozodijskih obilježja (po tonu i po silini) da bi se izrazile nijanse značenja i različita emocionalna stanja. Druge su još vrednote (elementi) govora: pauza, rečenično tempo, mimika, geste i kontekst.

122 *Rečenična intonacija* je melodijska linija rečenice, linija koja predočuje kretanje rečeničnog tona i na taj način pomaže slušatelju u pravilnom razumijevanju poruke.

Rečenična intonacija može biti u z l a z n a, s i l a z n a ili r a v n a, već prema tome kakav je rečenični sadržaj, kakvo je govornikovo emocionalno stanje, zatim je li rečenica završena, nezavršena ili je pitanje itd.

U pismu se rečenična intonacija može predočiti interpunkcijom (pisanim znakovima): točkom, zarezom, upitnikom, uskličnikom itd.

Rečenična intonacija ima i r a z l i k o v n u u l o g u (samo onda kada se ne pita gramatičkim sredstvima, npr. *Jè li vlâk dôšao?*): po njoj se razlikuju iz j a v n a r e č e n i c a *Vlâk dôlazi*, u p i t n a *Vlâk dôlazi?* i u s k l i č n a *Vlâk dôlazi!*

Intonacija je iz j a v n e rečenice obično silazna, dok je za intonaciju u u p i t n o j i u s k l i č n o j rečenici tipično p o v i š e n j e t o n a.

U u p i t n o j rečenici povišenje tona može imati svoj v r h ili na kraju rečenice ili na riječi na koju se odnosi pitanje. Na primjer, u pitanju *Vlâk dôlazi u útorak újutro?* intonacija je uzlazna s vrhom na kraju rečenice, ili je vrh uzlazne intonacije na riječi *utorak*, jer je težište pitanja na danu kada vlak dolazi. Prema kraju rečenice intonacija se spušta.

U u s k l i č n o j je rečenici intonacija obično dosta visoka i prema kraju se spušta, a vrh je tona na riječi koja izražava emocionalno stanje.

Rečenični naglasak je pojačan izgovor one riječi u rečenici koja 123 je najvažnija za razumijevanje poruke.

U pismu se rečenični naglasak ne označuje, ali se može i označiti masnim slovima, kurzivom i sl.:

Ìvan mi je tō rĕkao (a ne Marko ili Luka).

Ìvan mi je tō rĕkao (a ne što drugo).

Ìvan mi je tō rĕk a o (a ne napisao).

Kao što se vidi, rečenični je naglasak povezan sa smislom svake poruke.

Na rečeničnoj razini iz prozodijske uloge naglasaka i zanaglasne dužine izlaze još 124 dvije njihove uloge: k u l m i n a t i v n a u l o g a (lat. *culmen* = vrh, vrhunac) i d e l i m i t a c i j s k a u l o g a (lat. *delimitatio* = razgraničenje).

Kulminativna se uloga prozodijskih jedinica sastoji u isticanju riječi kao jedinica govornoga niza. Slušatelj prepoznaje u rečenici toliko izgovornih cjelina koliko čuje naglasaka (vrhova).

Slušatelj će rečenicu [Stârigrâd je prôpao] raščlaniti kao *Stârî grâd je prôpao*, tj. na dvije samostalne riječi (*stârî* i *prôpao*) i na jednu izgovornu cjelinu (*grâd je*). Pogrešno bi bilo raščlaniti je kao *Stâr î grâd je prôpao*, jer nenaglašena dužina ne može biti iza pauze, tj. ne može biti jedina prozodijska jedinica u riječi, izuzev u izgovornoj cjelini.

D e l i m i t a c i j s k a u l o g a prozodijskih jedinica sastoji se u razgraničenju riječi i posljedica je kulminativne uloge prozodijskih jedinica.

Npr. fonemski niz /iz a r u k e/ samo se s naglasnim svojstvima prepoznaje ili kao dvije riječi *iza rûkê* ili kao tri riječi *i zâ rûke*.

Pravilno raščlanjivanje govornoga niza olakšava prijenos obavijesti jer se prepoznavanjem 125 njegovih odsječaka uklanjaju ostale postojeće mogućnosti. Zbog toga naglasak u tijeku priopćavanja ima veliku važnost jer ni prepoznavanje fonema neće osigurati primitak poruke ako se govorni niz pogrešno raščlani.

MORFONOLOGIJA

Promjene u fonemskom sastavu morfema

- 126 Različiti izrazi morfemâ, alomorfi (v. § 217) javljaju se u oblicima iste riječi (npr. *vuk*, *vuč-e*, *vuc-i*) ili u istokorijenskih riječi (npr. *vuk*, *vuč-ica*, *vuč-ji*) zbog promjene u fonemskom sastavu morfema. Te su promjene posljedica međusobnih veza morfema u riječima.

Budući da fonologiju zanima fonemski sastav morfemâ, a morfologiju i tvorbu riječi njihovo funkcioniranje i njihove međusobne veze, promjene u izrazu morfema, morfu, opisuju se i u fonologiji, i u morfologiji, i u tvorbi riječi.

- 127 Dio gramatike koji proučava fonemski sastav morfema i međusobne veze između strukture morfemâ i njihova funkcioniranja zove se **morfonologija** (neskrraćeno **morfofonologija**).

- 128 Dvije su vrste promjena u fonemskom sastavu morfema.

Prva promjena ovisi o **n a r a v i f o n e m a**, odnosno o fonemskoj raspodjeli.

Druga se promjena javlja u određenoj morfološkoj kategoriji (npr. u padežu, licu) ili u tvorbenoj kategoriji (npr. u umanjenici, uvećanici, etniku). Tako se u deklinaciji imenica pojavljuje alomorf *vuk*, koji ima fonem /k/, nasuprot alomorfu *vuc*, koji dolazi u drugim oblicima i ima fonem /c/. Ti se alomorfi pojavljuju na morfemskim granicama pod određenim uvjetima, tj. ako su u dodiru s točno određenim drugim morfom. Pojava je zakonita u istoj kategoriji. Npr. morfem *vuk* sa sadržajem 'šumska krvoločna životinja' ima alomorfe *vuk*, *vuc*, *vuč*. U većini oblika dolazi prvi alomorf. Drugi, *vuc*, dolazi samo u množini ako neposredno iza njega dolaze morfi koji počinju vokalom /i/ (N mn. *vuč-i*, DLI mn. *vuč-ima*), a alomorf *vuč* samo je u V jd. ispred morfa -e (*vuč-e*). Ako ti uvjeti nisu ispunjeni, dolazi alomorf *vuk* (N jd. *vuk*, G jd. *vuk-a* ... N mn. *vuk-ovi*, D mn. *vuk-ovima*). Isto se događa i u primjerima kao: N jd. *jünāk* — N mn. *junác-i* — V jd. *jünáč-e*, N jd. *vòjnik* — N mn. *vòjnic-i* — V jd. *vòjnič-e* itd. Alomorfi su, kako primjeri pokazuju, nositelji određenih morfoloških i tvorbenih značenja.

Alternacije

- 129 Promjene u fonemskom sastavu morfemâ očituju se kao **alternacije** (z a m j e n j i v a n j a) pojedinačnih fonema i fonemskih skupova u morfemima.

Alternacijama fonema mijenja se izraz osnove, prefiksa, sufiksa, nastavka.

Izmijenjeni izrazi osnova, prefikasa, sufikasa i nastavaka kojima se pridružuje i s t i s a d r Ź a j zovu se **alternante**.

- 130 Prema vrsti promjene u fonemskom sastavu morfema razlikuju se dvije vrste alternacija fonema:

1. alternacije fonema uvjetovane položajem fonema u riječi (prema pravilima o raspodjeli fonema, v. § 59-83) (fonološki uvjetovane alternacije),

2. alternacije fonema uvjetovane morfološkim i tvorbenim kategorijama (morfološki uvjetovane alternacije).

Fonološki uvjetovana alternacija jest npr. zamjenjivanje zvučnog suglasnika bezvučnim u *kóbac* – *kópca* (alternacija *b/p*), zamjenjivanje nenepčanog suglasnika nepčanim u *pròsiti* – *pròšnja* (alternacija *s/š*) itd.

Morfološki uvjetovana alternacija jest npr. alternacija *k/c* u N jd. *mājka* – DL jd. *mājci*, *glz* u N jd. *nòga* – DL jd. *nòzi* itd.

Razlika je između tih dviju alternacija u tome što su alternacije prve vrste uvjetovane sastavom fonemskoga skupa na morfemskoj granici, npr. *vráb-ac* – *vrabc-a* → *vrápc-a* ili *òrah* – *orah-čič* → *òraš-čič*. Alternacije druge vrste uvjetovane su morfološkom ili tvorbenom kategorijom, npr. N jd. *jùnāk* – V jd. *jùnāč-e* – A mn. *junák-e* ili N jd. *mòmak* – V jd. *mòmč-e* – A mn. *mòmč-e*; *dàska* – umanj. *dàšćica*.

Alternacije prve vrste uvjetovane su zakonitošću jezičnoga sustava (pravila o raspodjeli fonema) i obuhvaćaju sav jezični materijal.

Alternacije druge vrste uvjetovane su morfološki i tvorbeno i obuhvaćaju samo određene morfološke i tvorbene kategorije kao dodatno morfološko i tvorbeno sredstvo.

FONOLOŠKI UVJETOVANE ALTERNACIJE

Fonološki su uvjetovane alternacije: jednačenje suglasnika po zvučnosti, jednačenje suglasnika po mjestu tvorbe, ispadanje (gubljenje) suglasnika. **131**

Jednačenje suglasnika po zvučnosti

Suglasnici koji se razlikuju po svojstvu zvučnosti jednače se tako da se prvi suglasnik skupa zamjenjuje suglasnikom po zvučnosti jednakim drugom suglasniku skupa. Dvije su takve alternacije: ozvučivanje i bezvučivanje. **132**

Alternacija bezvučni/zvučni suglasnik u osnovi i u prefiksu zove se *ozvučivanje* (usp. § 74). **133**

p/b	ispred /ž/, npr. <i>tòp</i> – <i>tòbdžija</i> , <i>òklop</i> – <i>oklòbdžija</i>
t/d	ispred /b/, npr. <i>svāt</i> – <i>svàdba</i> , <i>pūt</i> – <i>pòpudbina</i>
s/z	ispred /b/, /d/, /g/, npr. <i>bròjiti</i> – <i>zbròjiti</i> , <i>drúžiti</i> – <i>zdrúžiti</i> , <i>gúrati</i> – <i>zgúrati</i>
š/ž	ispred /b/, npr. <i>zà dūšu</i> – <i>zàdužbina</i>
č/dž	ispred /b/, npr. <i>svjedòčiti</i> – <i>svjedodžba</i>
k/g, s/ž, z/ž	ispred /ž/, npr. <i>bùrek</i> – <i>burègdžija</i> , <i>ìnteres</i> – <i>interèždžija</i> , <i>mìrāz</i> – <i>mìrāždžija</i> .

Izmijenjena osnova npr. *tob-* u *tòbdžija*, *svad-* u *svàdba* (<*tob-*, *svat-*) zove se **ozvučena osnova**. **134**

Izmijenjen prefiks npr. *z-* u *zbròjiti* (<*s-*) zove se **ozvučeni prefiks**.

Odstupanja u pismu: u nekim domaćim složenicama, npr. *ivanićgradskī*, *Jòsipdòl*, u nekim posuđenicama, npr. *jurisdìkcija* i u stranim vlastitim imenima, npr. *Tbilisi*. **135**

Alternacija zvučni/bezvučni suglasnik u osnovi i u prefiksu zove se *obezvučivanje* (usp. § 75). **136**

- b/p ispred /c, č, ć, f, h, k, s, š, t/, npr.
vrábac – vrápca, cřtati – òpcrtati, vrábac – vrápčji, čárati – òpčáranōst, hòditi – ophòditi, kòpati – opkòpati, šiba – šipka, slúžiti – opslúžiti, šišati – opšišati, trġgati – òptrgati : rádiiti – obrádiiti
- d/t ispred /f, h, k, p/, npr. *fúćkati – otfúćkati, hrániti – othrániti, glàdak – glàtka, slàdak – slàtka, kòpati – otkòpati, plátiti – otplátiti : glúmiti – odglúmiti*
- g/k ispred /c, č/, npr. *bógac – bókca, bókčija*
- đ/ć ispred /k/, npr. *směđ – směćkast*
- z/s ispred /c, f, h, k, p, t/, npr. *cúriti – iscúriti, fúćkati – isfúćkati, hlápiti – ishlápiti, kòpati – iskòpati, plīvati – isplīvati, trājati – ùstrajati, plàmsati – rasplàmsati : bròjiti – izbròjiti, búdiiti – uzbúdiiti, bàcati – razbàcati*
- ž/š ispred /c, k/, npr. *lāžac – lāšca, mūž – mūškī.*

137 Izmijenjena osnova, npr. *rop-* u *ropstvo*, *šip-* u *šipka*, *vráp-* u *vrápca* (<*rob-*, *šib-*, *vráb-*) zove se **obezvučena osnova**.

Izmijenjen prefiks npr. *is-* u *istūci*, *ot-* u *othrániti*, *us-* u *ùstrajati* zove se **obezvučeni prefiks**.

138 Odstupanja:

a. u pismu – u nekim posudenicama i u stranim vlastitim imenima, npr. *gàngster, Hàbsburg, vāšingtonskī*

b. u pismu i govoru – a) u skupovima *ds, dš* na granici prefiksa i osnove, te osnove i sufiksa, npr. *gràdskī, odšétati, pòdstanār, podšišati, podšívati* (v. § 75 b) – b) u skupovima *dc, dč, dc, bp, dt, zs, zš* na granici prefiksa i osnove (v. udvajanje suglasnika, § 62).

Jednačenje suglasnika po mjestu tvorbe

139 Suglasnici različiti po mjestu tvorbe jednače se tako da se prvi suglasnik skupa zamjenjuje suglasnikom koji je po mjestu tvorbe jednak drugom suglasniku skupa (usp. § 76).

140 Alternacija s/š, z/š, z/ž, h/š ispred /č, ć, ž, ź, ĺ, ŋ/ (usp. § 77), npr. *bijésan – bjěšnjī, òrah – òrašćić, snàlaziti se – snalāžljiv; izglatiti : iščúpati, razbúktati : raščěšljati.*

141 Alternacija n/m ispred /p, b/ (usp. § 78), npr. *híniti – himba, stān – stāmbenī, zèlen – zelèmbāc, cřn – cřmpurāst.*

142 Odstupanja: Suglasnici /s/, /z/ ne zamjenjuju se suglasnicima /š/, /ž/ ispred /j/, /ń/ kada su /s/, /z/ završni suglasnici prefiksa, npr. *ljútiti – razljútiti, ljúbiti – sljúbiti, nġihati – raznġihati*, zatim kada iza /j/, /ń/ slijedi samoglasnik /e/ koji je rezultat alternacije *ije/e* u istokorijskim riječima s istodobnom alternacijom *l/lj, n/nj*, npr. *ozlijéditi – òzljeda, sljġep – sljġepóca, snjġeg – snjġegovi*, te ispred /ń/ koji je nastao zamjenjivanjem /n/ ispred sufiksa *-eti*, npr. *bijésan – bjěsnjeti, prázan – opráznjeti.*

143 Odstupanja u pismu: Na granici prefiksa i riječi i na granici dviju riječi u složenici grafijski se ostvaruju samo skupovi *np* i *nb*, npr. *izvanbròdskī, jedànpūt.*

144 Dvostrukosti: Ispred sufiksa *-ljiv* samo u riječima s osnovom *stez-* moguće su dublete: *istězati – istěžljiv i istězljiv, rastězati – rastěžljiv i rastězljiv.*

Ispadanje (gubljenje) suglasnika

Iz suglasničkog skupa ispadaju (gube se) suglasnici isti ili slični po artikulacijsko-akustičkim svojstvima (usp. § 79-83). **145**

1. Alternacija K/∅¹³ **146**

Kada se u suglasničkom skupu nađu dva jednaka suglasnika, jedan ispada, npr.

■/∅ *dijéliti* — *odijéliti* (ne *oddijeliti*) : *odlútati*; *tàda* — *òtada* (ne *odtada* ni *ottada*): *òdsada*

z/∅ *zvùčan* — *bèzvučan* (ne *bezzvučan*) : *bèzdrvan*; *šìsati* — *ìsisati* (ne *izsisati* ni *issisati*) : *izmisliti*

s/∅ - u sufiksu *-skī* a iza /č, ć, s, š/, npr. *ribīč* — *ribīčkī* (ne *ribičski*), *mlàdić* — *mlàdičkī* (ne *mladićski*), *Rūs* — *rūsķī* (ne *ruski*), *bogàtāš* — *bogàtāšķī* (ne *bogataški*) : *bràtsķī*.

Odstupanja u pismu i govoru: u suglasničkim skupovima *bb*, *dd*, *zz*, *jj* na granici prefiksa i osnove (v. udvajanje suglasnika, § 62, t. 2.). **147**

Alternacija t/∅, d/∅ **148**

a. ispred suglasnika /c, č/ u riječima:

N òtac - *G òca* (ne *otca*), *V òče* (ne *otče*)

N sřce — *G sřca* (ne *srdca*), *sřčan* (ne *srdčan*): *G mn. sřdāca*

b. ispred sufiksa *-ština*, npr.

gospòdin — *gospòština* (ne *gospodština*)

Hřvāt — *hrvāština* (ne *hrvatština*)

c. o suglasnicima /t/, /d/ u skupovima *tc*, *tč*, *dc*, *dč*, *dć*, *ddž*, *dd* v. § 62, t. 1.

d. unutar osnove u trosuglasničkom skupu u kojem je prvi suglasnik /s, z, š, ž/, drugi /t, d/, a treći bilo koji suglasnik izuzev /r, v/, npr.

ljèčilište — *ljèčilišnī* (ne *lječilištni*)

mástan — *másna* (ne *mastna*)

nūžda — *nūžnī* (ne *nuždni*)

ali ne ako su /s/, /z/ završni suglasnici prefiksa, npr.

bèz dlakē — *bèzdlak*

tkāti — *istkati*

tlāčiti — *stlāčiti*.

Izmijenjena osnova, npr. *nuž-* u *nūžnī*, *oc-* u *òca* (<*nužd-*, *otc-*) zove se **okrnjena osnova**. **149**

Izmijenjen prefiks, npr. *be-* u *bèzvučan*, *i-* u *ìsisati*, *o-* u *òtada* (<*bez-*, *iz-*, *od-*) zove se **okrnjeni prefiks**.

Izmijenjen sufiks, npr. *-kī* u *ribīčkī* (<*-skī*) zove se **okrnjeni sufiks**.

¹³ K = konsonant

- 150 Odstupanja u pismu: a. u skupustn u riječima sa stranim osnovama, npr. *àorist — àoristnī, pròtest — pròtestnī*
 b. u skupu *stk* u imenica ženskoga roda izvedenih od imenica muškoga roda na *-ist*, npr. *komùnist — komùnistkinja* [komùniskiña].

MORFOLOŠKI I TVORBENO UVJETOVANE ALTERNACIJE

Nepostojani samoglasnici

- 151 Nepostojani samoglasnici su oni koji se javljaju u pojedinim oblicima imenica i pridjeva, dok u drugima izostaju.
- 152 Alternacija *a/∅*
 a. u svim padežima jd. i mn. m. r. osim N jd., G mn. i A jd. za neživo, npr.
 N jd. *kòsac* — G jd. *kòsca* ..., N mn. *kòsci* ...
 N jd. *stòlac* — G jd. *stólca* ..., N mn. *stólci* ...
 b. u određenom liku pridjeva m. r. i u mn. m. r. pridjeva i zamjenica, npr.
 neodr. *kràtak* — odr. *kràtkī*
 neodr. jd. *kràtak* — mn. *kràtki*
 zamj. m. r. jd. *kàkav* — mn. *kàkvi*
 zamj. m. r. jd. *sāv* — mn. *svī*
 c. u ž. i sr. r. neodr. lika pridjeva i zamjenica, npr.
 m. r. *sitan* — ž. r. *sitna*, sr. r. *sitno*
 m. r. *sāv* — ž. r. *svā*, sr. r. *svē*.

- 153 Alternacija *e/∅*
 a. u kajkavskim toponimima, npr.
 Čàkovec — Čàkòvca, Markùševac — Markùšēvca
 b. u kajkavskim prezimenima, npr.
 Gùbec — Gùpca, Vràbec — Vràpca.

- 154 Odstupanja: u nekim se kajkavskim prezimenima odstupa od te alternacije, npr. *Màček — Màčeka, Slavìček — Slavìčeka, Bràbec — Bràbeca.*

Prijeglas

- 155 Prijeglasom se naziva zamjenjivanje samoglasnika /o/ iza palatalnih suglasnika i skupova /št/, /žd/ samoglasnikom /e/ (v. i § 2045).
- 156 Alternacija *o/e*
 a. u N jd. im. sr. r., npr. *krílo : pòlje, sèlo : gòdište, kòlo : Gòražde*
 b. u I jd. im. m. i sr. r., npr. *grādom : mùžem, sèlom : pòljem, krílom : gòdištem, stòlom : dùždem*
 c. u množinskom umetku imenica m. r., npr. *grādovi : mùževi, hrástovi : príštevi, gròzdovi : dùždevi.*

Odstupanja: 1. u složenica sa spojnikom -o- (*dušobrižnik, prednjonèpčani*).

2. u I jd:

a. u jednosložnih i dvosložnih imenica m. r. koje u slogu ispred nastavka imaju samoglasnik /e/ (*hmělj — hměljom, Běč — Běčom, pádež — pádežom*, ali *učitelj — učiteljem*, jer je riječ trosložna) (v. i § 2058)

b. u imenica ž. r. (*švělja — švěljōm, kuhinja — kuhinjōm, sjěča — sjěčōm, srěča — srěčōm*)

c. u posuđenica bez obzira na samoglasnik pred nastavkom (*běndžo — běndžom, gāučo — gāučom*).

157

Dvostrukosti: u imenica m. r. na -ar:

a. u I jd. (*cār — cārom i cārem, rībār — rībārom i rībārem*)

b. u posvojnem pridjevu (*mōrnār — mornárov i mornárev, rībār — rībarov i rībarev*, ali samo *cār — cārev*).

158

Proširivanje

Proširuje se:

1. osnova umetanjem samoglasnika u suglasnički skup te različitim umecima u pojedinim padežima imenica svih rodova,

2. prefiks koji završava suglasnikom ispred osnove koja počinje suglasnikom,

3. prilozi i prijedlozi te oblici pridjeva i zamjenica obaveznim i neobaveznim dodavanjem samoglasnika bez promjene značenja.

159

Proširivanje samoglasnicima

Alternacija \emptyset/a , \emptyset/e , \emptyset/o , \emptyset/u

a. na početku osnove u prezentu:

\emptyset/a inf. *třti* - prez. *tārēm*

\emptyset/e inf. *brāti* — prez. *bērēm*

\emptyset/o inf. *zvāti* — prez. *zōvēm*

b. u besprijedložnom I jd. zamjenice *ja*:

sā mnōm — mnóme

c. neobavezno: a) na kraju nekih riječi, npr.

dōsad — dōsada, tād — tāda

b) na kraju nekih oblika pridjeva i zamjenica, npr.

GA jd. *vělikōg — vělikōga, tvōg — tvōga*

DL jd. *vělikōm — vělikōmu — vělikōme, tvōm — tvōmu — tvōme*

DLI mn. *vělikīm — vělikīma, tvōjīm — tvōjīma*

I jd. *njīm — njīme, kīm — kīme, svīm — svīme*.

Takav neobavezni samoglasnik zove se **navezak**.

160

Alternacija \emptyset/a

a. na kraju osnove: — u tvorbi riječi ispred sufikasa: *-ce* (*òkno — okánce*), *-njī* (*jūturo — jūtarnjī*), *-skī* (*Bòsna — bōsanskī*)

— u fonološkoj adaptaciji nekih posuđenica koje završavaju ili suglasničkim skupom, npr. /tm, zm/ (*ritam, realizam*), ili skupom kojemu je posljednji suglasnik /r/ (*měštar, mētar, òrkestar*), nakon čega se izjednačuju s riječima s nepostojanim *a* (v. § 152)

161

b. u prijedlogu:

- *k* ispred /k/, /g/ (*ka klúpi, ka grádu*)
- *s*: a) ispred /s, š, z, ž/ (*sa stránē, sa škólôm, sa zúbom, sa živòtom*)
- b) ispred suglasničkih skupova kojima je drugi suglasnik /s, š, z/ (*sà psom* i *sa psôm, sa pšënicôm, sa řžānjem*)
- c) ispred *I mnôm* (*sā mnôm*)
- *nađ, pod, pred, kroz, nüz, nuz, uz* ispred zamjeničkih enklitika (*nāđā me, pōđā te, prēđā nj, krōzā te, nüzā nj, nüzā me, üzā te*)
- koji završava na /d/ ispred *I mnom* (*nāda mnôm, pōda mnôm, prēda mnôm*)

c. u prefiksu:

- *s* ispred *s, z, š, ž* (*strúgati – sastrúgati, znāti – sàznati, šiti – sàšiti, žvákati – sažvákati*)
- na suglasnik ispred osnove nekih glagola koja počinje suglasničkim skupom (*mrijēti – obāmrijeti : òbrezati; gnāti – odàgnati : odbáciti; střti – razàstřti : rāzrezati*).

162 Dvostrukosti:

a. u G mn. imenica svih rodova (*sùfiks – sùfikāsā – sùfikāsā; cřkva – cřkāvā – cřkvā* i *cřkvī; sūnce – sūnācā – sūncā; zvōnce – zvōnācā – zvōncā*)

b. u N jd. nekih posuđenica koje završavaju suglasničkim skupom, npr. /kt, nt, pt, rt/ (*àkcent i àkcentat, dijàlekt i dijàlekat, elèment i elèmenat, kōncert i kōncerat, rēcept i rēcepat*) (lik *s* nepostojanim *a* je ili zastario ili ima ekspresivnu funkciju)

c. u prijedloga sa završnim /z/ a ispred /s, š, z, ž/ (*nüz stránu i nūza stránu, kròz šumu i kròza šumu, üz zīd i uža zīd, kroz život i kroza život*)

d. u nekih glagola, npr. *izgnati* i *izàgnati*.

163 U morfologiji se osnova proširuje različitim umecima u pojedinim padežima imenica svih rodova, npr.

N jd. <i>sīn</i> – N mn. <i>sīnovi</i> ...	N jd. <i>krālǰ</i> – N mn. <i>krālǰevi</i> ...
N jd. <i>žiri</i> – G jd. <i>žiriya</i> ...	N jd. <i>Làci</i> – G jd. <i>Làcija</i> ...
N jd. <i>māti</i> – G jd. <i>mātere</i> ...	N jd. <i>kčī</i> – G jd. <i>kčèri</i> ...
N jd. <i>ūže</i> – G jd. <i>ūžeta</i> ...	N jd. <i>tèle</i> – G jd. <i>tèleta</i> ...
N jd. <i>dřvo</i> – G jd. <i>dřveta</i> ...	N jd. <i>čūdo</i> – N mn. <i>čudesa</i> ...
N jd. <i>īme</i> – G jd. <i>īmena</i> ...	N mn. <i>imèna</i> ...
N jd. <i>pódne</i> – G jd. <i>pódneva</i> ...	

U nekih se imenica javljaju dvostrukosti, npr.

gòlubovi i *gòlubi*, *čudesa* i *čūda*, *nebesa* i *nèba*, *tjelèsa* i *tijèla*, rijetko s različitim značenjem, npr. *dřva* 'ogrjev', *dřveta* 'stabla'.

164 Izmijenjena osnova, npr. *tar-* u *tārēm*, *okan-* u *okánce* (< *tr-*, *okn-*) zove se proširena osnova.

Izmijenjen prefiks, npr. *iza-* u *izàgnati*, *oba-* u *obāmrijeti*, *oda-* u *odàgnati*, *sa-* u *sàznati* (< *iz-*, *ob-*, *od-*, *s-*) zove se prošireni prefiks.

Vokalizacija

Vokalizacija je zamjenjivanje suglasnika /l/ samoglasnikom /o/ na kraju riječi i na kraju sloga (v. i § 2093-2097). **165**

Alternacija l/o

166

- a. u m. r. glagolskog pridjeva radnog (m. r. *čítao* — ž. r. *čítala*, m. r. *híto* — ž. r. *htjèla*)
 b. u N jd. imenica m. r. (N jd. *đío* — G jd. *dijéla*, N jd. *ándeo* — G jd. *ándela*, N jd. *kòtao* — G jd. *kòtla*)
 c. u m. r. pridjeva (m. r. *čío* — ž. r. *cijéla*, m. r. *mío* — ž. r. *mila*)
 d. u oblicima imenica na *-(a)c* (N jd. *prevòdilac* — G jd. *prevòdioca*, N mn. *prevòdioci* ...)
 e. ispred sufiksa *-ba* (*sèliti* — *seòba*).

Odstupanja:

167

- a. u umanjenica sa sufiksom *-ce* (*djélce*, *kàndílce*, *ogledálcce*)
 b. u imenica i pridjeva s /l/ na kraju dugog sloga (*bijèl*, *bólnica*, *jèlka*, *pogorjéla* — *pogorjèlca*, *stálno*, *stólnjak*, *znála* — *ználci*, *žála* — *žálca*).
 c. ponekad i u imenica s /l/ na kraju kratkog sloga (*mòlba*, *žálba*).

Dvostrukosti:

168

- a. u imenica sa sufiksom *-ce* (*čèlo* — *čélce* i *čeòce*, *grlo* — *grlce* i *gròce*, *krílo* — *krílce* i *kriòce*, *sèlo* — *sélce* i *seòce*)
 b. u imenica od prefikslnih tvorenica glagola *dijéliti* (*òdjel* i *òdio*, *prédjel* i *prédio*, *rázdjel* i *rázdio*)
 c. u nekih pridjeva na *-skí* (*andèòskí* i *ándelskí*, *sèoskí* i *sèlskí*).

Izmijenjena osnova, npr. *čítao*, *ándeo* (< *čítal*, *andel*) zove se **vokalizirana osnova**. **169**

Palatalizacija

Palatalizacija je zamjenjivanje nepalatalnih suglasnika palatalnima u V jd., u 2, 3. jd. aor. i ispred pojedinih sufikasa. **170**

Alternacija k/č, g/ž, h/š (v. § 2070)

k/č — u V jd. m. r. i 2, 3. jd. aorista: N jd. *jùnāk* — V jd. *jünāče*, 1. jd. aor. *rèkoh* — 2, 3. jd. aor. *rèče* **171**

- ispred sufikasa: *-(a)n* (*mrāk* — *mráčan*), *-etina* (*rúka* — *ručètina*), *-íc* (*člának* — *článčíc*), *-ica* (*májka* — *májčica*), *-ina* (*jùnāk* — *junáčina*), *-je* (*òtok* — *òtòčje*), *-kè* (*nàopako* — *naopáčkè*), *-ulj(a)k* (*čòvjek* — *čovječúljak*).

g/ž — u V jd. m. r. i 2, 3. jd. aorista: N jd. *drûg* — V jd. *drûže*, 1. jd. aor. *đigoh* — 2, 3. jd. aor. *điže*

- ispred sufikasa: *-(a)n* (*brîga* — *brîžan*), *-íc* (*kòvčeg* — *kòvčežíc*), *-ica* (*knjîga* — *knjîžica*), *-ina* (*kòvčeg* — *kòvčežina*), *-je* (*šîprâg* — *šîprâžje*), *-nî* (*knjîga* — *knjîžnî*)

h/š — u V jd. m. r.: N jd. *dûh* — V jd. *dûše*

- ispred sufikasa: *-(a)k* (*vřh* — *vřšak*), *-(a)n* (*siròmah* — *siròmašan*), *-íc* (*třbuh* — *třbušíc*), *-ica* (*mûha* — *mûšica*), *-ina* (*třbuh* — *třbušina*), *-je* (*òrah* — *òrašje*).

- 172 Alternacija *c/č, z/ž* (v. § 2074)
c/č — u V jd. m. r.: N jd. *stríc* — V jd. *striče*
 — ispred sufikasa: *-(a)n* (*lětimicē* — *lětimičan*), *-an* (*sřce* — *sřčan*), *-etina* (*ũlica* — *uličětina*), *-evic* (*stríc* — *stričevic*), *-evina* (*zēc* — *zěčevina*), *-ica* (*ũlica* — *ũličica*), *-ic* (*zēc* — *zěčić*), *-in* (*kamũlica* — *kamũličin*), *-ina* (*kòlac* — *kòlčina*), *-iti* (*kòlac* — *kòlčiti*), *-injak* (*zēc* — *zěčinjāk*), *-je* (*stānica* — *stāničje*), *-urina* (*ptũca* — *ptičũrina*)
z/ž — u V jd. m. r.: N jd. *vũtěz* — V jd. *vũtēže*.
- 173 Izmijenjena osnova, npr. *junač*- u *jũnāče*, *druž*- u *drũže*, *duš*- u *dũše*, *stric*- u *striče*, *vitez*- u *vũtēže* (<*junak*-, *drug*-, *duh*-, *stric*-, *vitez*-) zove se **palatalizirana osnova**.
- 174 Odstupanja:
 a. Alternacija nema u imenica ispred sufiksa *-ica*, npr. *g/ž* (*koléga* — *kolégica*, *pjěga* — *pjěgica*), *k/č* (*māčka* — *māčkica*), *h/š* (*bũha* — *bũhica*).
 b. Alternacije *k/č* i *c/č* nema ispred sufiksa *-in* u pridjeva od hipokoristika (*bāka* — *bākin*, *zéco* — *zėkin*; *māca* — *mācin*, *Lũca* — *Lũcin*).
- 175 Dvostrukosti: Pridjevi sa sufiksom *-in* od trosložnih vlastitih imena ostvaruju se i s alternacijom *c/č* i bez nje (*Dānica* — *Dāničin* i *Dānicin*).

Sibilarizacija

- 176 Sibilarizacija je zamjenjivanje mekonepčanih suglasnika sibilantima u DL jd. ž. r., u NDLI mn. m. r., u 2. jd. imp. i u nesvršenih glagola (v. § 2071).
- 177 Alternacija *k/c, g/z, h/s*
k/c — u DL jd. ž. r., u NDLI mn. m. r. i u 2. jd. imp.: N jd. *mājka* — DL jd. *mājci*, N jd. *vũk* — N mn. *vũci*, DLI mn. *vũcima*, 1. jd. aor. *rėkoh* — 2. jd. imp. *rėci*
g/z — u DL jd. ž. r. i u nesvršenih glagola prema svršenima: N jd. *nòga* — DL jd. *nòzi*, svrš. *đignuti* — nesvrš. *đizati*
h/s — u NDLI mn. m. r. i u nesvršenih glagola prema svršenima: N jd. *pròpuh* — N mn. *pròpũsi*, DLI mn. *pròpusima*, svrš. *uzdāhnuti* — nesvrš. *ũzdisati*.
- 178 Izmijenjena osnova, npr. *majc*- u *mājci*, *noz*- u *nòzi*, *propus*- u *pròpũsi* (<*majk*-, *nog*-, *propuh*-) zove se **sibilarizirana osnova**.
- 179 Odstupanja:
 1. u N mn. imenica m. r.:
 a. imenice s nepostojanim *a* u završetku *cak* (*nātucak* — *nātucki*)
 b. imenice tipa *děčko* — *děcki*
 c. jednosložne posuđenice (*Bāsk* — *Bāski*, *ěrg* — *ěrgi*, *brõnh* — *brõnhi*)
 d. prezimena čiji lik nije istovjetan s općom imenicom u standardnom jeziku (*Debeljāki*, *Piceki*)
 e. osobna i životinjska imena s dva suglasnika ispred nastavka (*Srěčko* — *Srěcki*, *Zělėnko* — *Zělėnki*)
 f. množinski toponimi (*Čěhi*, *Novāki* - naziv za sela).

2. u DL jd. imenica ž. r. i imenica m. r. ženske sklonidbe:

- domaće riječi i posuđenice s jednosuglasničkim završetkom osnove (*děka* – *děki*, *kūka* – *kūki*; *koléga* – *kolégi*, *pjěga* – *pjěgi*; *psīha* – *psīhi*, *zāliha* – *zālihi*)
- imenice odmila (*bāka* – *bāki*, *séka* – *séki*; *striko* – *striki*, *zéko* – *zéki*)
- imena i prezimena (*Jāsēnka* – *Jāsēnki*, *Micika* – *Miciki*, *Mīlka* – *Mīlki*; *Ďūka* – *Ďūki*, *Lūka* – *Lūki*; *Lādika* – *Lādiki*, *Pròtega* – *Pròtegi*)
- neka zemljopisna imena (*Křka* – *Křki*, *Měka* – *Měki*, *Kartága* – *Kartági*)
- imenice sa završecima *cka*, *čka*, *ćka*, *ska*, *tka*, *zga* (*kõcka* – *kõcki*, *māčka* – *māčki*, *võčka* – *võcki*, *pljũska* – *pljũski*, *pātka* – *pātki*, *māzga* – *māzgi*)
- tvorenice sa sufiksom *-ka* kojima osnova završava sonantom (*agrònõmka* – *agrònõmki*, *cřnka* – *cřnki*, *čākāvka* – *čākāvki*, *intelektuālka* – *intelektuālki*, *srednjõškõlka* – *srednjõškõlki*).

Dvostrukosti:

180

1. u N mn. imenica m. r.:

- neke tuđice (*flamingo* – *flamìnzi* i *flamìngi*)
- prezimana čiji je lik istovjetan s općim imenicama (*Běg* – *Běgi* i *Bězi*, *Dùh* – *Dùhi* i *Dùsi*)
- imenice s nepostojanim *a* u završetku *čak*, *ćak*, *đak* (*máčak* – *máčki* i *máčci*, *òplecak* – *òplečki* i *òplecci*, *òmedak* – *òmečki* i *òmecci*).

2. u DL jd. imenica ž. r.:

- neka zemljopisna imena s jednosuglasničkim završetkom osnove (*Lika* – *Liki* i *Lici*, *Pòžega* – *Pòžegi* i *Pòžezi*, ali samo *Àfrika* – *Àfrici*, *Àmèrika* – *Àmèrici*, *Rijéka* – *Rijéci*)
- zemljopisna imena na *ska*, *ška* (*Àljaska* – *Àljaski* i *Àljasci*, *Bāška* – *Bāški* i *Bāšci*, *Grādiška* – *Grādiški* i *Grādišci*)
- neke imenice sa završecima *ska*, *ška*, *tka*, *vka* (*gũska* – *gũski* i *gũsci*, *humorěska* – *humorěški* i *humorěsci*; *njũška* – *njũški* i *njũsci*, *pũška* – *pũški* i *pũsci*; *bũka* – *bũki*, *bũci* i *bũci*, *připovijetka* – *připovijetki*, *připovijeci* i *připovijetci*; *čāvka* – *čāvki* i *čāvci*, *trāvka* – *trāvki* i *trāvci*).

Jotacija

Jotacija je zamjenjivanje nepalatalnog suglasnika palatalnim suglasnikom, a suglasnikâ /p, b, m, v, f/ suglasničkim skupovima /pʲ, bʲ, mʲ, vʲ, fʲ/, i to u I jd., prezentu, pridjevu trpnom, komparativu i ispred pojedinih sufikasa (v. § 2086-2088).

181

Alternacija k/č, g/ž, h/š, c/ć, z/z', s/s', t/ć, d/đ, l/lj, n/nj, p/plj, b/blj, m/mlj, v/vlj, f/flj

182

k/č – u prezentu: inf. *víkati* – prez. *víčēm*

– ispred sufikasa: *-anin* (*Òtok* – *Òtočanin*, *Rijéka* – *Rijéčanin*), *-ast* (*pàmuk* – *pàmučast*)

g/ž – u prezentu i u komparativu pridjeva i priloga: inf. *strúgati* – prez. *strúžēm*, *dùg* – komp. *dùži*, *dùgo* – komp. *dùže* i *dùžē*

– ispred sufikasa: *-ār* (*knjĭga* – *knjĭžār*), *-ast* (*bùbreg* – *bùbrežast*)

h/š – u prezentu i u komparativu pridjeva i priloga: inf. *púhati* – prez. *púšēm*, *sùh* – komp. *sùši*, *sùho* – komp. *sùše* i *sùšē*

– ispred sufiksa *-ast* (*třbuh* – *třbušast*)

c/ć – u prezentu: inf. *nĭcati* – prez. *nĭčēm*

- ispred sufikasa *-anin* (*Kârlovac* – *Kârlôvčanin*), *-ast* (*iglica* – *igličast*), *-av* (*sùšica* – *sùšičav*)
 - z/ž* – u prezentu: inf. *măzati* – prez. *măžēm*
 - ispred sufikasa: *-āj* (*zâpaziti* – *zâpažāj*), *-anin* (*Pâriz* – *Parizanin*)
 - s/š* – u prezentu: inf. *dísati* – prez. *dîšēm*
 - t/č* – u I jd. ž. r., prezentu i komparativu pridjeva i priloga: N jd. *smřt* – I jd. *smřću*, inf. *mêtati* – prez. *měčēm*, *žût* – komp. *žũči*, *žũto* – komp. *žũce* i *žũcē*
 - ispred sufikasa: *-āj* (*ispratiti* – *ispracāj*), *-ār* (*cvijēt* – *cvjēcār*), *-e* (*cvijēt* – *cvijēce*)
 - d/đ* – u I jd., prezentu i komparativu pridjeva i priloga: N jd. *glâd* – I jd. *glâđu*, inf. *glòdati* – prez. *glòdēm*, *mlâd* – komp. *mlâđi*, *mlâdo* – komp. *mlâđe* i *mlâđē*
 - ispred sufikasa: *-ah(a)n* (*mlâd* – *mlâdahan*), *-e* (*pòsuda* – *pòsũđe*), *-i* (*lâbud* – *lâbudī*)
 - l/lj* – u pridjevu trpnom: inf. *posòliti* – pridj. trp. *pòsoljen*
 - ispred sufikasa: *-āj* (*zâgrliti* – *zâgrljāj*), *-e* (*žila* – *žilje*), *-iv* (*sèliti* – *sèljiv*, *táliti* – *táljiv*), *-uškast* (*dèbeo*, *dèbelog* – *debelyškast*)
 - n/nj* – u pridjevu trpnom: inf. *pũniti* – pridj. trp. *pũnjen*
 - ispred sufikasa: *-e* (*grána* – *grânje*), *-i* (*jēsēn* – *jēsenjī*)
 - p/plj* – u prezentu i komparativu pridjeva i priloga: inf. *kăpati* – prez. *kăpljēm*, *glũp* – komp. *glũpljī*, *glũpo* – komp. *glũplje* i *glũpljē*
 - ispred sufikasa: *-anin* (*Eurôpa* – *Eurôpljanin*), *-e* (*snòp* – *snòplje*)
 - b/blj* – u prezentu i komparativu pridjeva i priloga: inf. *zòbati* – prez. *zòbljēm*, *grũb* – komp. *grũbljī*, *grũbo* – komp. *grũblje* i *grũbljē*
 - ispred sufikasa: *-e* (*šiba* – *šiblje*), *-i* (*rĩba* – *rĩbljī*)
 - m/mlj* – u prezentu: inf. *hrámati* – prez. *hrâmljēm*
 - ispred sufiksa *-e* (*gřm* – *gřmlje*)
 - v/vlj* – u I jd. ž. r.: N jd. *křv* – I jd. *křvlju*
 - ispred sufikasa: *-e* (*náziv* – *názivlje*), *-i* (*kráva* – *krâvljī*)
 - f/flj* – ispred sufiksa *-anin* (*Vâkuf* – *Vâkufljanin*).
- (O alternacijama suglasničkih skupova *ht/šć*, *sk/šć*, *sl/šlj*, *sn/šnj*, *st/šć*, *st/št*, *zd/žđ*, *zn/žnj* v. § 191.)

183 Izmijenjena osnova, npr. *vič-* u *vičēm*, *struž-* u *strůžēm*, *smrc-* u *smřću*, *granj-* u *grânje*, *punj-* u *pũnjen* (<*vik-*, *strug-*, *smrt-*, *gran-*, *pun-*) zove se **jotirana osnova**.

Ispadanje pojedinačnog suglasnika i sloga

- 184** Su glasnici ispadaju na granici osnove i nastavka i na granici osnove i sufiksa.
- 185** Alternacija *s/∅*
- u prezentu
 - inf. *cřpsti* – prez. *cřpēm*
 - inf. *zēpsti* – prez. *zēbēm*.
- 186** Alternacija *j/∅*
- u I jd. imenica ž. r. koje završavaju na /ć, ź, ĺ/, npr. *nòc* – *nòću*, *žěđ* – *žěđu*, *obítelj* – *obítelju*
 - u sufiksu *-jī* komp. pridjeva, npr. *křnj* – *křnjī*, *rĩđ* – *rĩđī*, *vrũc* – *vrũcī*

- u sufiksu *-je* iza /l, n/, npr.
pod zèmljòm – pòdzèmlje : pri mōru – primōrje
bòsiljak – bòsilje, stijēnj – stijēnje : iver – ivērje.

Alternacija n/∅

187

- ispred sufiksa *-nī*:
kāmēn – kāmēnī, plāmēn – plāmēnī.

Ako se u složenici nađu jedan uz drugi dva jednaka sloga, prvi slog ispada, npr.: **188**
brèmenoša, zākonoša (ne bremenonoša, zakononoša) : zakonotvórac,
vodònoša.

Osnova riječi okrnjuje se za koji slog i otpadanjem nekih završetaka, npr. **189**

- jd. *grādanin ...* - mn. *grādani ...*; *kràtak – komp. krāčī, dàlek – komp. dàljī,*
- ispred nekih sufikasa, npr.

Slāvōnija – Slavónac – slāvonskī
Dùbrōvnīk – dùbrovačkī
slādak – slādahan, mòmak – mòmcē
břđanin – břđānka
dīvan – divòta
svečēnīk – svečēnstvo
realizam – reālist
mèlođija – mèlođiōzan, ljubīmac – ljubīmica, bogomóljac – bogòmóljka
pāstorak – pāstōrka, prēdak – prētkinja.

Izmijenjena osnova zove se **okrnjena osnova.**

190

Alternacije suglasničkih skupova

Suglasnički se skupovi zamjenjuju na granici osnove i nastavka i na granici osnove i sufiksa. Alternacije suglasničkih skupova rezultat su dviju alternacija: zamjenjivanje drugog suglasnika skupa uvjetuje zamjenjivanje prvog suglasnika skupa (npr. *dàska – dasčan – dàščan*).

191

ht/šč – u prezentu:

inf. *dàhtati* – prez. *dàščēm*

inf. *dřhtati* – prez. *dřščēm*

sk/šč – ispred sufikasa: *-an (dàska – dàščan, třska – třščan), -e (gũska – gũšče), -etina (gũska – guščetina), -ica (dàska – dàščica)*

sk/šč – ispred sufiksa *-e (lijeska – lijěšće)*

sl/šlj – u prezentu i imperfektu:

inf. *pòslati* – prez. *pòšljēm (i pòšaljēm)*

inf. *müsliti* – imperf. *müšljāh*

- ispred sufikasa: *-anin (Ōslo – Ōšljanin), -ati (zàmisliti – zamíšljati), -avati (òsmisliti – osmišljávati), -en (zàmisliti – zàmíšljen)*

sn/šnj – ispred sufikasa: *-avati (zakāsniti – zakašnjávati), -iv (objāsniti – objāšnjiv)*

st/šč – u imperfektu: inf. *čāstiti* – imperf. *čāščāh*, inf. *mástiti* – imperf. *mášćāh*

- ispred sufikasa: *-anin (křst – křščanin), -e (hrāst – hrāšće), -en (zamástiti – zàmāščēn), -ivati (zamástiti – zamaščívati)*

- st/št — ispred sufikasa: *-anin* (*mjesto* — *mještanin*), *-ati* (*pustiti* — *púštati*), *-avati* (*iskoristiti* — *iskorištávati*), *-en* (*iskoristiti* — *iskòrišten*)
- zd/žd — u imperfektu: inf. *brázđiti* — imperf. *bráždāh*
— ispred sufikasa: *-anin* (*Gvòzd* — *Gvòždanin*), *-e* (*gròzd* — *gròžde*), *-ivati* (*zabrázđiti* — *zabražđívati*)
- zn/žnj — ispred sufikasa: *-avati* (*kāžniti* — *kažnjávati*), *-iv* (*kāžniti* — *kāžnjiv*).

Alternacije ije, je, e, i, Ø

192 Fonemi i fonemski sljedovi koji su refleksi tzv. jata (v. § 2038-2043) zamjenjuju se zbog promjene kvantitete sloga u kojem se nalaze.

193 ije/je

a. u imenica

— sr. r. nejednakosložne promjene, npr.

N jd. *dijéte* — G jd. *djèteta* ...

N jd. *tijēlo* — N mn. *tjelèsa* ...

— u dugoj mn. imenica s postojanim naglaskom u jd., npr.

N jd. *cvijēt* — N mn. *cvjètovi*

N jd. *vijék* — N mn. *vjèkovi* ...

— ž. r. s proširenom osnovom u G mn., npr.

dvòcijevka — G mn. *dvòcjevākā*

prìpovijetka — G mn. *prìpovjedākā*

b. u nesvršenih glagola u prednaglasnom položaju: svrš. *dodijéliti* — nesvrš. *dodjeljívati*, svrš. *pobijéditi* — nesvrš. *pobjedívati*

c. u komp. i superl. pridjeva i priloga: *bijél* — *bjèljī* — *nājbjeljī*; *bijelo* — *bjèlje* (*i bjèljē*) — *nājbjelje* (*i nājbjeljē*)

d. ispred sufikasa: *-a* (*ozlijéditi* — *òzljeda*), *-āč* (*pripovijédati* — *pripovjèdāč*), *-ād* (*zvižer* — *zvjèrād*), *-an* (*zvižezda* — *zvjèzdan*), *-anī* (*zvižezda* — *zvjèzdanī*), *-ār* (*svijéca* — *svjècār*), *-ara* (*pijésak* — *pjèščara*), *-arija* (*dijéte* — *djetinjārija*), *-ast* (*cijēv* — *cjèvast*), *-āš* (*cijēv* — *cjèvāš*), *-enje* (*iscijéliti* — *iscjeljénje*), *-ence* (*dijéte* — *djeténce*), *-ica* (*rijéka* — *rjècica*), *-ičast* (*bijél* — *bjèličast*), *-ić* (*cvijēt* — *cvjètić*), *-iljka* (*cijéditi* — *cjèdīljka*), *-ina* (*svijēt* — *svjètina*), *-iv* (*iskorijéniti* — *iskorjènjiv*), *-kast* (*bijél* — *bjèlkast*), *-l(a)c* (*lijépiti* — *ljèpilac*), *-ni* (*cvijēt* — *cvjètnī*), *-telj* (*iscijéliti* → *iscjelitelj*), *-urina* (*zvižezda* — *zvjèzdūrina*)

e. u prvom složeničkom dijelu: *cijēv* — *cjevòvòd*, *sijēno* — *sjenòkoša*, *zvižer* — *zvjerokrādica*.

194 ije/e (iza l/lj, n/nj)

a. u dugoj mn. imenica s postojanim naglaskom u jd., npr.

N jd. *lijēs* — N mn. *ljèsovi*

N jd. *snijēg* — N mn. *snjègovi*

b. ispred sufikasa: *-āč* (*lijévati* — *ljèvāč*), *-anī* (*žlijézda* — *žljèzdanī*), *-ašce* (*gnijézdo* — *gnjezdāšce*), *-idba* (*plijéniti* — *pljènidba*), *-ica* (*Nijémac* — *Njémica*), *-īšte* (*lijéciti* — *ljèčīlīšte*), *-iv* (*plijésan* — *pljèsniv*), *-oča* (*sljijēp* — *sljepòča*), *-onica* (*lijévati* — *ljevaònica*), *-uškast* (*lijēp* — *ljepùškast*).

- ije/e/ije/je (iza /r/ u suglasničkom skupu) 195
 a. u N mn. i G jd. imenica:
 N jd. *ždrijēbe* – G jd. *ždrēbeta* i *ždrjēbeta*
 N jd. *brijēg* – N mn. *brēgovi* i *brjēgovi*
- b. u nesvršenih glagola prema svršenima:
 svrš. *otrijēzniti* – nesvrš. *otrežnjávati* i *otrzežnjávati*
 svrš. *unaprijéditi* – nesvrš. *unapređivati* i *unaprijeđivati*
- c. u komp. i superl. pridjeva i priloga:
trijezan – *trēznijī* i *trjēznijī*, *nājtrēznijī* i *nājtrjēznijī*; *trijezno* – *trēznije*
 (i *trēznijē*) i *trjēznije* (i *trjēznijē*), *nājtrēznije* (i *nājtrēznijē*) i *nājtrjēznije*
 (i *nājtrjēznijē*)
- d. ispred sufikasa:
-ād (*ždrijēbe* – *ždrēbād* i *ždrjēbād*), *-ast* (*strijēla* – *strēlast* i *strjēlast*),
-e (*istrijēbiti* – *istrebljēnje* i *istrjebljēnje*), *-ić* (*crijēp* – *crēpic* i *crjēpic*),
-oča (*vrijēdan* – *vrednoča* i *vrjednōča*), *-ota* (*grijēh* – *grehōta* i
grjehōta), *-ovit* (*brijēg* – *bregōvit* i *brjegōvit*).
- ije/i – ispred nastavaka koji počinju s /o/ (koji je nastao zamjenjivanjem /l/): 196
 G jd. im. m. r. *dijēla* – N jd. *đio*
 ž. r. pridjeva *cijēla* – m. r. *čio*
 pridj. radni ž. r. *dōnijela* – m. r. *dōnio*
 – ispred /o/ koji je postao zamjenjivanjem /l/: *dijēliti* – *diōba*, i ispred /j/: *smijēh*
 – *smijati se*.
- ije/∅ – u prezentu, imperativu, pridjevu radnom i trpnom: 197
 inf. *prōdrijeti* – prez. *prōdrēm*, imp. *prōdri*, pridj. rad. *prōdro*, pridj. trp.
prōdrt
 inf. *ūmrijeti*, prez. *ūmrēm*, imp. *ūmri*, pridj. rad. *ūmro*.
- je/ije – u oblicima glagola *sjēci* (i njegovim tvorenicama) (inf. *sjēci* – prez. *sijēčēm*, 198
 imp. *sijēci*, 1. jd. aor. *sjēkoh* – 2, 3. aor. jd. *si jēče*)
 – u nesvršenih parnjaka glagola s korijenom *-vjed-* (*ispōvjediti* – *ispovijēdati*,
zapōvjediti – *zapovijēdati*)
 – u prezentu nekih prefikslnih glagola: od *djeti* (*nādjijēm*, *nādjijēš*), od *htjeti*
 (*ūshtijēm*, *ūshtijēš*)
 – u nesvršenih glagola prema svršenima (svrš. *dogōrjeti* – nesvrš. *dogorijēvati*,
 svrš. *nāsjēci* – nesvrš. *nasijēcati*, svrš. *razūmjeti* – nesvrš. *razumijēvati*, svrš.
zāstarjeti – nesvrš. *zastarijēvati*)
 – ispred sufikasa: *-će* (*dōspjeti* – *dospijēće*, *prispjeti* – *prispijēće*, *ūmjeti* –
umijēće), *-lo* (*ōdjeti* – *odijēlo*, *sjēsti* – *sijēlo*).
- je/i – ispred nastavka *-o* i onoga koji počinje s /j/: G jd. *rāzdjela* – N jd. *rāzdio*, inf. 199
bdjēti – prez. *bdijēm*, pridj. rad. ž. r. *htjēla* – m. r. *hūio*
 – ispred sufiksa koji počinje s /o/: *-onica* (*štēdjeti* – *štediōnica*) i ispred /j/ (*sjēme*
 – *šjati*).
- e/ije – u nesvršenih glagola prema svršenima (svrš. *lētjeti* – nesvrš. *lijētati*, svrš. *lēci* 200
 – nesvrš. *lijégati*) (v. i § 2051)

– u imenica s nultim sufiksom od glagola s prefiksom *pre-* (*prekòriti – prijèkor, prepísati – prijépis*).

201 i/ije – u nesvršenih glagola prema svršenima: *liti – lijévati, izliti – izlijévati, zàliti – zalijévati* (v. i § 2051).

202 Odstupanja: 1. Nema alternacije *jelije* ni nakon promjene kvantitete sloga:
a. u G mn., npr.

kòljeno – kòljēnā
sjēna – sjēnā
úvjet – úvjētā

b. u nesvršenih glagola prema svršenima od osnova riječi *mjèra, mjèsto, sjèsti*, npr.

svrš. <i>zàmjeriti</i>	-	nesvrš. <i>zamjérati</i>
svrš. <i>prèmjestiti</i>	-	nesvrš. <i>premjéštati</i>
svrš. <i>zàsjesti</i>	-	nesvrš. <i>zasjédati</i>

c. u prilogu prošlom, npr.

izgòrjeti – izgòrjēvši

d. ispred suglasničkog skupa čiji prvi suglasnik pripada osnovi i jedan je od suglasnika /l, ʎ, n, r, v/, npr.

<i>djèlo</i>	-	<i>djélce</i>
<i>inòvjerac</i>	-	<i>inòvjērca</i>
<i>nèdjelja</i>	-	<i>nèdjeljñi</i>
<i>zàsjenak</i>	-	<i>zàsjēnka</i>
<i>òdljev</i>	-	<i>òdljevñi</i>

e. u imenica odmila, npr.

<i>djèd</i>	-	<i>djédo</i>
<i>djèvōjka</i>	-	<i>djéva</i>
<i>Stjèpan</i>	-	<i>Stjépo</i>

f. u složenica s osnovom glagola *mjèriti*, npr.

kàtomjēr, plīnomjēr, tōplomjēr

g. u izvedenica, npr.

<i>obilježiti</i>	-	<i>òbiljēžje</i>
<i>ljèto</i>	-	<i>děsetljēće</i>
<i>pjèvati</i>	-	<i>pjēv</i>
<i>kòljeno</i>	-	<i>pokoljénje</i>

2. Nema alternacije *je/i* u m. r. glagolskog pridjeva radnog od glagola *sjèsti* i njegovih izvedenica i od glagola *zapòdjeti*, npr. *sjèsti – sjèo, òdsjesti – òdsjeo, zapòdjeti – zapòdjeo*, te u pridjeva *vřèo* i *zřèo*.

3. Nema i alternacije *ije/e* iza suglasničkog skupa sa suglasnikom /r/ kada /r/ pripada osnovi, a prvi suglasnik prefiksu, npr.

<i>razrijéditi</i>	-	<i>razrjēđivati</i> (ne i <i>razređivati</i>)
<i>razrijéšiti</i>	-	<i>razrješávati</i> (ne i <i>razrešávati</i>).

Posebni su slučajevi alternacije suglasnika unutar osnove i na granici osnove i sufiksa: 203

1. unutar osnove

l/lj *slijēp – sljepòća*
n/nj *snjēg – snjēgovi.*

(V. i alternaciju ije/e, § 194.)

2. na granici osnove i sufiksa

a. alternacija k/š, g/š, h/š, c/š, č/š, z/š, ž/š ispred: a) sufiksa *-tvo* (alternante sufiksa *-stvo*), b) sufiksa *-tina* (alternante sufiksa *-ština*):

k/š *mòmak – momàštvo*
g/š *vrâg – vràštvo*
h/š *siròmāh – siromàštvo*
c/š *líce – líšce; stvâralac – stvâralaštvo*
č/š *kròjāč – krojāštvo; Pòreč – Pòreština*
z/š *vītēz – vītēštvo; Frâncūz – francúština*
ž/š *lúpež – lúpeštvo; lúpež – lúpeština*

b. alternacija g/š, h/š, ž/š, c/č, k/č ispred *-kī* (alternante sufiksa *-skī*):

g/š *vrâg – vrâškī*
h/š *siròmāh – siròmaškī*
ž/š *lúpež – lúpeškī*
c/č *stvâralac – stvâralačkī*
k/č *mòmak – mòmačkī.*

Morfološki i tvorbeno uvjetovane alternacije ostaci su procesâ koji su djelovali u najranijoj fazi razvoja hrvatskoga jezika (v. § 2044-2052, 2101-2106, 2110). 204

Pomicanje naglasaka

Naglasna se svojstva riječi proučavaju u morfonologiji s gledišta morfologije i tvorbe riječi pa se tako govori npr. o naglasku jednine i množine imenica, naglasku vokativa i lokativa jednine, genitiva množine, o naglasku prezenta, aorista, o naglasku komparativa i superlativa itd. 205

Takav se naglasak zove morfološki naglasak (v. i § 211).

Morfološki i leksički (v. § 210) uvjetovan je i naglasak izgovorne (naglasne) cjeline koju čini prednaglasnica i naglasnica. U spoju prednaglasnice i naglasnice djeluje ista zakonitost o raspodjeli naglasaka kao i u naglasnicama. Naglasak prednaglasnice nije svojstvo nje same jer ga ona dobiva samo pod određenim uvjetima, naslonjena na naglasnicu s kojom čini izgovornu cjelinu (v. § 110-115).

Narav naglasaka prednaglasnice ovisi o riječi uz koju je ona vezana, odnosno o naglasnim svojstvima naglasnice.

Obuhvaćanje prednaglasnice naglaskom zove se **pomicanje naglasaka**. 206

Razlikuju se dva tipa pomicanja naglasaka: oslabljeno i neoslabljeno pomicanje.

- 207 Pomicanje naglasaka može i izostati, što je čak i češće, ali je u standardnom jeziku naglasak obavezno na prednaglasnici u izgovornoj cjelini koju čini: 1. prijedlog i enklitički oblik zamjenice, npr. *ná_me, pó_te, zâ_nj*, 2. niječna čestica *ne* i glagol, npr. *ně_znám, ně_vidím*, 3. prijedlog i I *mnóm*, npr. *sâ_mnóm*.

Oslabljeno pomicanje naglasaka

- 208 Pri oslabljenom pomicanju naglasaka prednaglasnica ima naglasak umjesto \sim i $\hat{\sim}$ naglasaka naglasnice (o mogućnosti pojave $\acute{\sim}$ i $\hat{\sim}$ naglasaka na prednaglasnici v. § 210, t.10). Naglasak se pomiče s imenica, zamjenica, pridjeva i rednih brojeva u svezama s prijedlozima i veznicima (*i, ni*), a s glagola u vezi s negacijom *ne*, npr.

òd_kučě, dò_mājķě, iz_svōga stāna, nā_prvōm kātu;
nì_jā, nì_tī, ì_drugì;
ně_znām, ně_čujēm, ně_plěšēm itd.

Neoslabljeno pomicanje naglasaka

- 209 Pri neoslabljenom pomicanju naglasaka prednaglasnica uvijek ima \sim naglasak. Razlog oslabljenom i neoslabljenom pomicanju naglasaka na prednaglasnicu povijesno je naravi: naglasak se pomiče neoslabljeno onda kada se novoštokavski silazni naglasci nalaze na mjestu praslavenskih iskonskih silaznih naglasaka, a u drugim se slučajevima pomiče oslabljeno.
- 210 Neoslabljeno pomicanje naglasaka na prednaglasnicu uvjetovano je leksički, što znači da se naglasak pomiče samo s nekih imenica, zamjenica, brojeva, glagola, i morfološki, što znači da se naglasak pomiče u određenim morfološkim kategorijama tih riječi:
1. s jednosložnih i dvosložnih imenica m. i ž. roda koje u N jd. (i A jd. ako je jednak s njim) imaju jedan slog s $\hat{\sim}$ naglaskom (u kosim padežima taj slog može biti dug ili kratak), npr. *grād — ù_grād, prěko_grāda, nōž — nā_nōž, nōc — ù_nōc, ì_nōc, vlāst — pòd_vlāst, òd_vlāsti*,
 2. s dvosložnih imenica m. i ž. roda koje u N jd. imaju nepostojani *a*, a u G jd. isti naglasak kao i u N jd., npr. *mīsao, mīsli — ìzvan_mīsli, plijēsan, plijēsni — òd_plijēsni, ìspod_plijēsni*,
 3. s dvosložnih imenica sr. roda s $\hat{\sim}$ naglaskom koje u N i G imaju po dva sloga, a osnova im završava na jedan suglasnik (osim zbirnih imenica na *-lje, -nje, -će, -đe*), npr. *měso — òd_měsa, pòd_měsom, zlāto — òd_zlāta, tijělo — kròz_tijelo, ìspod_tijela, sijěno — zā_sijeno, pòd_sijenom*,
 4. s dvosložnih imenica sr. roda s \sim naglaskom koje u N i G imaju po dva sloga, a u osnovnom slogu imaju slogotvorni /r/ ili samoglasnik /o/, *zřno, dřvo, břdo, gřlo, sřce, òko, pòlje, kòlo, pròso, slòvo*, i još s ovih: *ljěto, něbo, ùho*, npr. *ù_grlo, nā_srce, ùz_brdo, nā_polje, ìznad_slova, nā_nebu, pò_uhu*,
 5. s imenica m. i ž. roda koje u N jd. imaju dva sloga, a u G jd. tri sloga i kojima je u N \sim naglasak, a drugi je slog dug, npr. *přstěn — pòd_přstěnom, kāmēn- nā_kāmēn, òblāk — ù_oblāke, pòjās — dò_pojāsa; žālōst — òd_žālōsti, jēsēn — pòd_jesēn, dò_jesēni, pāmēt — nā_pāmēt, bēz_pāmēti*,
 6. sa šezdesetak imenica ženskoga roda koje u N jd. završavaju na /a/ i imaju uzlaznu intonaciju u predzadnjem slogu, a u DA jd., NA mn. naglasak se pomiče u prvi

slog i intonacija se mijenja u silaznu, npr. *gláva — nà_glāvu, rúka — ù_rūku, nòga — nà_noge, vòda — pò_vodu, kòsa — ù_kosu, sramòta — nà_sramotu, širina — ù_širinu,*

7. s 2. i 3. jd. aorista (s čelnim naglaskom, v. § 211) na negaciju, npr. *ùkrāde — nē_ukrāde, pòtonū — nē_potomū, zādržā — nē_zadržā, pòtkresā — nē_potkresā,*

8. s glavnih brojeva: *dvā, dvìje, trī, pēt* do *dēsēt, stō, dvòje, tròje, òba, òbje*, npr. *ù_dviye rúke, zā_trī sāta, zā_stō gòdīnā, ù_dvoje, nà_sedam,*

9. sa zamjenice i s instrumentalnih oblika zamjenica *mnòm* i *tòbòm*, npr. *zā_što, pò_što_si dòšao? sà_mnòm, prēda_mnòm, nād_tobòm, pòd_tobòm,*

10. sa zamjenica *mēne, tèbe, sēbe, njēga* na prijedlog koji završava s uglasnikom kada se umjesto naglašenoga oblika zamjenice upotrijebi nenaglašeni: *me, te, se, nj*; prijedlog tada dobiva dugi *a* na kraju, npr. *prēdā_me, pòdā_te, ùzā_se, ùzā_me, pòdā_nj.*

Ako prijedlog završava s a m o g l a s n i k o m, u njemu se ostvaruju dugi naglasici (´ i ^), npr. *zá_me, pó_te, ná_se, zá_nju* i *zā_nj, pó_nj.*

Ista zakonitost o pomicanju naglasaka obuhvaća i riječi dobivene prefiksalsnom tvorbom. U takvim slučajevima naglasak se pomiče na prefiks, npr. *nòsī — iznosī, vèžē — pòvèžē, pīšē — nāpīšē; slòj — mèđuslòj, tlāk — nādīlāk; vèlik — pòvelik, kòljeno — nātkoljenica.*

I nakon oslabljenog i nakon neoslabljenog pomicanja naglasaka slog samostalne riječi ne mijenja kvantitetu, tj. ostaje dug ili kratak kakav je bio: *pokrāj_nās, ù_kući; nà_glāvu, nà_nogu.*

Morfološki se uvjetovan silazni naglasak zove **čelni naglasak**. Čelni naglasak nije svaki naglasak na čelu riječi niti svaki naglasak silazne intonacije, već samo onaj silazni naglasak koji u određenim riječima i oblicima riječi dolazi u prvom slogu izgovorne cjeline ili naglasnice kao njihova morfološka oznaka.

Čelni je naglasak karakterističan za npr. kategoriju vokativa, aorista, pridjeva radnog i trpnog.

U tim se kategorijama ostvaruje naglasak silazne intonacije u prvom slogu, npr.:

N jd. *jùnāk* — V jd. *jùnāče!* N jd. *vòjnīk* — V jd. *vòjnīče!*

N jd. *vòda* — V jd. *vòdo!* N jd. *sèstra* — V jd. *sèstro!*

N jd. *dijéte* — V jd. *dijéte!*

inf. *dobāciti* — aor. *dòbāci*

inf. *ispłesti* — aor. *ispłete*

inf. *nāpēti* — pridj. rad. *nāpeo, nāpēla, nāpēlo*

inf. *ùmrijeti* — pridj. rad. *ùmro, ùmrla, ùmrlo*

inf. *izvīzdati* — pridj. trp. *izvīzdān, izvīzdāna, izvīzdāno,*

inf. *kòvati* — pridj. trp. *kòvān, kòvāna, kòvāno.*

MORFOLOGIJA

Morfologija (od grč. *morphē* 'oblik' i *lógos* 'riječ') dio je gramatike koja proučava vrste riječi i njihove oblike, tj. njihovu morfološku strukturu. **212**

RIJEČ

U govoru se obavijest prenosi neprekinutim nizom glasova izgovorenih s različitim naglasnim osobinama. Takav se neprekinuti niz glasova zove govorní lanac. **213**

Usporedbom mnogo takvih nizova može se razabrati da se oni mogu rastaviti na manje dijelove (odsječke). Na primjer u nizovima

ðblācilētēñbom
ðblācinēbomlētē

na početku jednoga i drugoga niza nalazi se manji niz glasova *oblaci*. Ostali je dio u svakom nizu drukčiji:

lētēñbom
ñbomlētē.

Oba se ta dijela sastoje od dvaju dijelova, i to prvi od *lētē ñbom*, a drugi od *ñbom lētē*. Ti su dijelovi u oba niza isti po svom glasovnom sastavu, ali se razlikuju mjestom koje imaju u nizu: što je u prvom na početku, to je u drugom na kraju.

Rastavimo li bilo koji od tih sastavnih dijelova na manje odsječke, npr. na *o-blaci*, *ob-laci*, *obla-ci*, nijedan od njih unutar riječi nema nikakva značenja.

Isto se tako besadržajni nizovi dobivaju ako pojedine manje ili veće odsječke drukčije porazmjestimo u bilo kojem od sastavnih dijelova glasovnoga niza, npr. nikakva smisla nemaju glasovni nizovi **laciob*, **laboci*, **colabi*, **bolaci* itd. Nizu *obalci* koji se sastoji od istih glasova, pridružuje se npr. sadržaj 'radnici zaposleni na obali', a taj sadržaj nema nikakve veze s obaviješću sadržanom u nizu **ðblācilētēñbom**.

Glasovni niz (npr. **ðblācilētēñbom**) koji sadrži obavijest može se rastaviti na manje nizove koji imaju: 1. relativnu slobodu premještanja u govornom lancu i 2. svoje značenje. Tako dobiven glasovni niz jezična je jedinica koja se zove **riječ**. **214**

Riječ je najmanja samostalna jezična jedinica koja ima značenje.

U govoru se do riječi dolazi izdvajanjem iz govornog lanca. U pismu se riječi rastavljaju jedna od druge praznim mjestom.

Riječi se mogu sastojati od jednoga glasa pa do dvadeset i više glasova (npr. *i*, *do*, *trī*, *sūnce*, *dñmovina*, *udvadesetorostručāvanje* ...).

Riječi koje imaju isti broj glasova mogu se razlikovati time što se svaka od njih sastoji od različitih glasova, npr. *šedam* — *kõtūr*, *lipa* — *põlje*. To je najveća razlika.

Riječi mogu biti sastavljene od istih glasova, samo drukčije poredanih, npr. *rõb* — *bõr*, *kũla* — *lũka*, *pĩla* — *lipa*, *kõliba* — *kõbila*.

Riječi mogu imati veći ili manji zajednički dio, npr. *põlica* — *lisica*, *kõlač* — *kõtáč*; mogu se razlikovati i tako da jedna od njih ima i zajednički i poseban dio, a druga samo zajednički, npr. *bõrik* — *bõr*, *gãzivoda* — *võda*, *nẽsretan* — *sřẽtan*.

Najmanja je razlika među riječima ako se dvije riječi razlikuju jednim glasom ili samo naglasnom osobinom, npr. *šũm* — *kũm*, *klãs* — *glãs*, *zrãk* — *mrãk*, *prõlog* — *prõlom*, *kõtáč* — *kõtãr*; *pãs* — *pãs*, *dũga* — *dũga*, *prãvo* — *prãvo* itd.

MORFEM

- 215 Najmanji odsječak riječi kojemu je pridružen kakav sadržaj, tj. koji ima kakvo značenje, zove se **morfem**.

Riječ se može sastojati od jednoga ili više morfema:

- 1 morfem — *jã*, *sũtra*
- 2 morfema — *žẽn-a*, *kĩš-ã*
- 3 morfema — *sõl-i-ti*, *glãv-ic-a*
- 4 morfema — *stãn-ãr-sk-ĩ* itd.

Dijeljenje riječi na morfeme zove se morfeomska analiza riječi, a razina na kojoj se provodi morfeomska razina. Dijeljenjem riječi na morfeme dobivaju se odsječci sa značenjem, dok se dijeljenjem riječi na slogove mogu dobiti odsječci bez značenja, npr. *žẽn-a*; *žẽn-na*.

Isti odsječak izraza u jednoj je riječi morfem, a u drugoj to ne mora biti ako tom odsječku nije pridružen kakav sadržaj. Na primjer, odsječak *do* u riječi *dõbro* nije morfem jer nema nikakva sadržaja, kao što ga nema ni odsječak *brõ*. Međutim, u riječi *dograditi* odsječak *do* je morfem sa značenjem svršenosti i dovršenosti glagolske radnje. Isto tako odsječak *maj* u riječi *mãjka* nije morfem, a u riječi *mãj* sa značenjem 'svibanj' jest.

Izostanak morfema također je oznaka, pa tada govorimo o nultom morfemu, morfemu (0).

Nulti morfem, tj. izostanak morfema izrečenog fonemima dolazi u Njd. imenica *mõst* i *kõst*, pa to bilježimo *mõst-0*, *kõst-0* prema G *mõst-ã*, *kõst-i*, gdje su na istom mjestu morfemi *a* i *i*.

- 216 Izraz morfema zove se **morf**.

Isti morfem u svim oblicima iste riječi ili u različitim riječima nema uvijek isti izraz, tj. isti morf. Na primjer, morfem *rek* sa sadržajem 'usmeno priopćiti' ima morfe: *reč*, *rek*, *rec*, *re*, koji dolaze u oblicima: *rẽčẽš*, *rẽkla*, *rẽcimo*, *rẽči*. Morfem *iz* sa sadržajem 'kretanje iz unutrašnjosti prema van' ima npr. morfe *iz*, *is*, *i* u riječima: *izlẽjeti*, *ispũzati*, *istũpiti*.

- 217 Različiti morfi koji služe kao izraz istomu morfemu zovuse **alomorfi**.

Prema tomu odsječci *reč*, *rek*, *rec*, *re* alomorfi su morfema *rek* sa sadržajem 'usmeno priopćiti, kazati', a *iz*, *is*, *i* alomorfi su morfema *iz* sa sadržajem 'kretanje iz unutrašnjosti prema van' i svršenosti.

Alomorfi jednoga morfema mogu biti međusobno djelomično ili potpuno različiti. Potpuno različiti alomorfi jednoga morfema zovu se **supletivni alomorfi**. Takvi su npr. alomorfi *jā*, *mī* (oblik lične zamjenice za 1. l. množ.), *kle*, *kun* (u *klēla*, *kūnēm*), *čōvjek*, *ljud* (u *ljūdi*) itd.

Istom morfu može biti pridružen različit sadržaj. Npr. morfu *i* u *rēci* 218 pridružen je sadržaj 'imperativ 2. l. jedn.', u *kōnji* 'nom. mn.' u *glāvi* 'dat. jedn.'. Prema tomu, morf *i* u riječima *rēci*, *kōnji*, *glāvi* izraz je triju morfema.

Alomorfi jednoga morfema kojima se pridružuje isti gramatički sadržaj i 219 koji se mogu pojaviti u istoj okolini zovu se **dublete**. Dublete su npr. alomorfi *oga* i *og* u primjerima *dōbrōga* i *dōbrōg*.

Morfem može biti izrečen jednim morfom u jednom odsječku, a može biti u više njih, npr. oblik *radi* može biti 3. l. jedn. prezenta — *rādī* i 2. l. imperativa — *rādī*. Oznaka je sadržana u nastavku, dugom *ī*, ali i u različitom naglasku osnovnog vokala: dugosilazni, dugouzlazni. Oznaka izražena samo jednim odsječkom zove se **neprekinuta (kontinuirana)**, a ona izražena u više odsječaka **prekinuta (diskontinuirana)**.

Dvije su vrste morfema od kojih se riječi sastoje: **korijenski i afiksalni**. 220

Svaka riječ ima korijenski morfem (npr. *glāva*, *zēmlja*). On sadrži leksičko značenje riječi. Korijenski se morfem naziva i **leksički morfem**.

Afiksalni morfemi ili **afiksi** ne dolaze u svakoj riječi ili obliku riječi. Afiksalni su morfemi: **prefiksi** (npr. *prēkrasan*, *izbāciti*), **sufiksi** (*bōlan*, *nōsāč*), **infiksi** (*sīnovi*, *jēževi*) i **nastavci** (*klūpa*, *rūke*).

Afiksi imaju gramatičko značenje, pa se nazivaju **funkcionalnim morfemima**.

Morfemi se, dakle, povezuju u riječi, riječi u rečenice, rečenice u diskurz. Svaki morfem ima svoje određeno mjesto u riječi. Zbog toga je morfem "nepokretna" 221 jedinica, za razliku od riječi koja se može premještati i koja u sastav rečenice ulazi kao samostalna jedinica. Fonemi, morfemi, riječi, rečenice i diskurz sastavne su, uzastopne jedinice, odsječci (segmenti) govornoga lanca. Jezična razina na kojoj se ostvaruju zove se zato **odsječna (segmentna) jezična razina**. Svaka je od tih jedinica odsječak govornoga lanca ovisno o tome kako se tekst analizira. U fonološkoj analizi je, na primjer, najmanji dio, odsječak teksta fonem (*r-u-k-■*), a u morfološkoj morfem (*ruc-i*) itd. Na **nadodsjećnoj (suprasegmentnoj) razini** ostvaruju se naglasne (prozodijske) jedinice (naglasak i zanaglasna dužina, v. § 75).

Na odsjećnoj razini analiza se teksta može provoditi npr. na razini rečenice, na razini riječi, na razini morfema i na razini fonema. Analizirajmo npr. rečenicu *Ptica pjeva*.

Na razini rečenice imamo jednu jezičnu jedinicu: *Ptica pjeva*.

Na razini riječi dvije jedinice: *Ptica/pjeva*.

Na razini morfema četiri jedinice: *Ptic/a pjev/a*.

Na razini fonema deset jedinica: *P/t/i/c/a/p/j/e/v/a*.

Jedan isti element, npr. fonem *u*, na svakoj od tih jezičnih razina druga je jedinica:

- riječ, u rečenici npr. *Došao je u grad* (prijedlog),
- morfem, u riječi npr. *žēnu* (akuz. jedn.), *u* (prijedlog),
- fonem, u riječi npr. *lūka*, *žēnu*, *u*.

OBLICI RIJEČI

- 222 Pri sporazumijevanju ista riječ dolazi u rečenici u različite odnose s drugim riječima. Pri tom se mijenja njezin *izraz*, ovisno o gramatičkom sadržaju koji mu se pridružuje, a leksičko značenje riječi ostaje neizmijenjeno.

Usporedimo npr. ove dvije rečenice:

R1 *Knjige treba čitati.*

R2 *Knjigu treba čitati.*

U R1 govori se o predmetima iste vrste kao i u R2, samo što se u R1 govori o više predmeta, a u R2 o jednom. Tu nam razliku kazuju riječi *knjige* i *knjigu*.

Zamijeni li se u obje rečenice riječ *čitati* riječima *služiti se*, s malom će se promjenom reda riječi, koja ni u čemu ne mijenja smisao rečenice, dobiti

R3 *Knjigama se treba služiti.*

R4 *Knjigom se treba služiti.*

Zbog zamjene *čitati* riječju (riječima) *služiti se* zamjenjuje se i *knjige knjigama*, a *knjigu knjigom*.

U sve se četiri rečenice govori o predmetima iste vrste. To nam kazuje niz glasova *knjig*, koji je jednak u svima njima.

- 223 Dio riječi koji nosi leksičko značenje zove se **osnova**, odnosno **oblična (morfološka) osnova**.

Različiti dijelovi riječi koji se nalaze iza osnove zovu se (**oblični**) **nastavci**.

Prema tome, riječ se na morfološkoj razini sastoji od *osnove* i *nastavka*. U riječima npr. *kopači* i *kopačica* osnove su *kopač-* i *kopačic-*, a nastavci *-i* i *-a*.

I izostanak morfa može biti izraz. Tako je npr. u riječi *grad* sadržaj 'NA jedn. m. roda' izražen izostankom morfa nastavka, odnosno nultim morfom. U takvom se slučaju govori o *nastavku nula*.

Dijeljenje riječi na osnovu i nastavak zove se morfološka analiza riječi, a razina na kojoj se provodi morfološka razina.

- 224 Skup riječi koje se odnose na isti pojam a razlikuju se nastavkom zovu se **oblici riječi**. Kao predstavnik svih oblika s istom osnovom, kao **osnovni (kanonski) oblik**, uzima se onaj koji je najmanje ovisan o ostalim riječima. Na primjer od oblika *knjiga*, *knjigu*, *knjigama*, *knjigom* najsamostalniji je oblik *knjiga*. Stoga se kaže da su *knjigu*, *knjigom*, *knjigama* **oblici riječi knjiga**.

- 225 Riječ se upotrebljava na dvije osi:

1. na **sintagmatskoj osi**, tj. s obzirom na ono što joj prethodi i na ono što slijedi te

2. na **paradigmatskoj osi**, tj. s obzirom na druge riječi koje bi se mogle ostvariti na njezinu mjestu.

U **sintagmatskom** je smislu riječ kao dio govornoga lanca **premjestiva značenjska jedinica**. U **paradigmatskom** smislu riječ je kao dio rječničkoga blaga skup oblika koji se odnose na isti pojam, tj. **paradigma jedne riječi**.

Tako su npr. riječi *knjiga*, *knjigu*, *knjigom* svaka za sebe u govornom lancu poseban odsječak, posebna riječ, a kao dio rječničkoga blaga sve su to oblici iste riječi *knjiga*. Isto je tako svaki od oblika, *hōdām*, *hōdajūci*, *hōdala si*, *hōdat će*, *bijāše hōdao*, *bio bih*

hódao, bíli bismo hódali sintagmatski posebna riječ, odnosno dvije ili tri riječi, a paradigmatski su to sve oblici riječi *hódati*.

Ukupnost odnosa između neke riječi s njezinim gramatičkim i semantičkim obilježjima (sintaktički potencijal) te njezine sintaktičke okoline naziva se **valentnošću** (povezivošću) riječi. S obzirom na broj povezivanja, riječi su **monovalentne** i **polivalentne** (dvovalentne, trovalentne itd.).

Riječi koje se pojavljuju u različitim oblicima zovu se **promjenljive**, a one koje se javljaju uvijek u istom obliku **nepromjenljive**.

VRSTE RIJEČI

S obzirom na značenje, riječi se dijele na dvije skupine:

226

1. riječi koje izriču kakav sadržaj vanjskoga ili unutrašnjega svijeta; to su **punoznačne, leksičke ili autosemantične riječi**;

2. riječi koje izriču odnose između onoga što znače riječi prvoga skupa; to su **odnošajne, pomoćne, gramatičke ili sinsemantične riječi**.

Punoznačne se riječi dijele na dvije skupine:

227

1. na riječi koje prikazuju pojave statički, kao skupinu uvijek istih, nepromjenljivih stvari (ili pojmova). To su **statične riječi**.

Te riječi imaju više oblika:

a. oblike koji iskazuju različite odnose u koje ulazi ono što znače. Skup tih oblika naziva se **deklinacija (sklanjanje, sklonidba)**. U hrvatskom književnom jeziku ima statičnih riječi koje se ne dekliniraju, npr. strana imena, kao *Ingrid, Kārmen, Nives*, glavni brojevi od pet dalje i neki frazeološki izrazi, npr. *s mjesec dana rada*;

b. oblike koji iskazuju različitu količinu ili mjeru onoga što znače. Takav se skup naziva **komparacija (poredba)**.

2. na riječi koje pojave prikazuju kao tijek, u neprestanu prolaženju, u vremenu. To su **dinamične riječi**.

Te riječi imaju više oblika kojima se vremenski tok prikazuje s obzirom na trenutak kada govornik govori i na njegov odnos prema onome što biva. Skup tih oblika zove se **konjugacija (sprezanje)**.

Leksičke su riječi **promjenljive** ili djelomično **promjenljive**. Ima ih šest vrsta. To su: 228

1. imenice
2. pridjevi
3. brojevi
4. zamjenice
5. prilozni
6. glagoli.

Pomoćne su riječi **nepromjenljive**. Ima ih četiri vrste. To su: 229

7. prijedlozi
8. veznici
9. čestice (riječice)
10. uzvici.

Zamjenice su dijelom gramatičke riječi.

IMENICE

1. LEKSIČKE OSOBINE

- 230 **Imenice** su riječi kojima je svojstvena kategorija predmetnosti, npr. *knjiga* → predmet, *čistina* → opredmećeno svojstvo, *čitanje* → opredmećeni proces. Njima imenujemo pojave vanjskoga svijeta i našega unutrašnjeg doživljavanja.

Imenice se mogu podijeliti:

A. s obzirom na opseg onoga što znače, i

B. s obzirom na čovjekov dodir s onim što znače.

Opseg pojma je skup pojedinačnih predmeta koje pojam obuhvaća.

- 231 A. S obzirom na značenje, imenice se dijele na **vlastite imenice (imena)** i **opće imenice**.

Opća imenica riječ je koja služi kao ime za skup predmeta koji imaju neke zajedničke osobine (ali od kojih svaki ima i neke svoje osobine kojima se razlikuje od sebi sličnih, te stoga može dobiti i vlastito ime).

- 232 **Vlastita imenica** riječ je koja služi kao ime pojedinom čovjeku, životinji, stvari (osobito zemljopisnim jedinicama), npr. *Mladen*, *Hercigonja*, *Brúndo* (ime medvjeda u priči V. Nazora), *Cvëta* (ime krave), *Pòdrávka* (ime brodu), *Zágreb*, *Evrópa*, *Mëksiko*, *Íslánd*, *Vëlebit*.

Opće imenice mogu značiti:

a. pojedinu vrstu stvari ili bića, ili bilo kojega pripadnika iste vrste, npr. *čòvjek*, *lòvac*, *lúpež*, *živòtinja*, *vúk*, *biljka*, *vòčka*, *trëšnja*, *plòd*, *gròzd*, *bàba*, *kàmën*, *gòra*, *vòda*, *mòre*, *kàp*.

b. skup pojedinih primjeraka shvaćenih kao cjelina u kojoj se ne izdvaja pojedini član toga skupa, npr. *cvijëće* (skup cvjetova), *gránje* (skup grana), *përje* (skup ptičjih pera), *bùräd* (skup bureta), *plëmstvo* (svi plemići kao skup). Takve se imenice zovu **zbirne, kolektivne imenice**.

Zbirne imenice zbog svoga značenja redovno nemaju množinu, a imaju je samo onda kad je riječ o više skupova takvih bića ili stvari, npr. množina *mòmčadi* označuje više skupova.

c. tvar, gradivo, materijal. Takve se imenice zovu **gradivne imenice**, npr. *srëbro*, *bräšno*, *snijëg*, *vòda*. I one se redovito upotrebljavaju u jednini. U množini se mogu upotrijebiti da označe različite vrste istog materijala ili količine materijala na različitim mjestima ili u različito vrijeme, npr. *Sva pšenična brašna nisu ista. Za beton se mogu upotrijebiti razni pijesci. Snjegovi su polomili mnoga stabla*.

- 233 B. S obzirom na čovjekov dodir s onim što znače, imenice se dijele na **stvarne (konkretne)** i **nestvarne (mislene ili apstraktne)**.

Stvarne imenice znače što opipljivo, tj. bića i predmete, npr. *sün*, *míš*, *küća*, *gránje*. Stvarne su imenice i nazivi za bića ili stvari kojih nema ili koji su tako daleko da ih ne možemo osjetiti opipom, ali koji se zamišljaju kao da postoje ili kao da su nam nadohvat ruke, npr. *vàmpír*, *víla*, *ándeo*; *mjëšëc*, *sünce*, *zviëzda*.

Nestvarne (mislene, apstraktne) imenice znače nešto neopipljivo (osobine, osjeća je, stanja, fizičke i duševne moći, radnje, prirodne i društvene pojave), npr. *brzina, dobrota, urednost; bol, tuga; sreća, san; zdravlje, um, sluh; lom, zora, suša, zvuk, oluja; ljeto; umjetnost, zajednica, porez, jezik* (npr. francuski), *pójam, próstor* i sl.

234

Granica među stvarnim i nestvarnim imenicama nije strogo određena pa se neke od njih, kao one koje znače posebno organizirane zajednice, npr. *narod, pleme, država, društvo* i sl., mogu smatrati konkretnima, jer su skupovi nečeg opipljivog, a mogu se smatrati i apstraktnima, jer se ono što one znače ne može opipati (iako se članovi skupa mogu).

2. GRAMATIČKE OSOBINE

Gramatičke su osobine imenica **rod, broj i padež**.

235

Rod je gramatička kategorija koja se očituje u slaganju imenica s pridjevskim riječima, a može biti muški, ženski i srednji.

Rod je osobina imenice koja određuje da pridjevi i zamjenice koje je izblije određuju uvijek imaju samo jedan od moguća tri oblika, tj. muški, ženski ili srednji, npr. *Konj je brz. I kobila je brza. Ždrijebe nije brzo.*

Rod je donekle vezan i uz značenje riječi: imenice koje znače muško biće muškog su roda; imenice koje znače žensko biće ženskog su roda. Izuzeci su npr. imenice *mòmčje* i *djèvoĵče*, s kojima se pridjevske riječi slažu kao s imenicama srednjega roda, i nekoliko emocionalno vrlo obojenih riječi koje znače ženska bića, a imaju oblik kao imenice muškog roda. Pridjevske se riječi s njima slažu kao s imenicama muškoga roda. Takve su imenice npr. *djevojčúrak, djevojčícak, curícak, cùrić, bàbić, curétak*.

Imenice koje znače stvari ili bića kod kojih se spol ne zna, ili nije važno da se zna, imaju rod prema svom obliku, tj. prema završetku, i to: imenice koje završavaju na suglasnik muškog su roda (osim manjeg broja takvih imenica koje su ženskog roda); imenice koje završavaju na *-a* ženskog su roda, osim onih koje znače muškarca; imenice na *-o* i na *-e* srednjeg su roda, osim vlastitih muških imena (*Márko, Míle*) i imenica odmila (hipokoristika), koje su emocionalno obojene (*újo, médo, bráco* i sl.).

Broj je morfološka kategorija po kojoj se razlikuje jedan primjerak onoga što imenica znači (jednina) od više primjeraka onoga što imenica znači (množina).

236

Imenice koje imaju samo množinu, npr. *kòla, vráta, škàre, hlàče*, nazivaju se pluralia tantum (jed. plurale tantum).

U svezi s brojevima 2, 3, 4 i *oba* dolazi u NAV poseban oblik, koji je jednak kojem drugom padežnom obliku. Po tradiciji taj se oblik naziva dvojnina (dual), kojega je ostatak.

Padež je morfološka kategorija koja izriče različite odnose onoga što riječ znači prema sadržaju rečenice. Ti se odnosi izriču padežnim nastavcima i naglaskom.

237

Riječ *padež* u vezi je s osnovom glagola 'padati' i nastala je prevodenjem latinske riječi *casus*, što znači 'padanje'. Stari su gramatičari tako nazvali te oblike jer su zamišljali kao da ime pada iz jednog oblika u drugi. Na sličnoj je slici zasnovan i naziv za zamjenjivanje jednog oblika drugim. Tu su pojavu nazvali deklinacijom, a latinski 'declinare' znači 'udaljivati se, otklanjati se'. Zamišljali su kao da se oblici udaljuju od osnovnog oblika. Latinski se naziv kod nas prevodio riječju sklonidba ili sklanjanje.

Po odnosu prema ostalim riječima u rečenici padeži mogu biti **zavisni** (*kosi*) i **nezavisni**.

238 **Nezavisni** su padeži **nominativ** i **vokativ**. Oni služe za imenovanje, i to **nominativ** u pripovijedanju i opisivanju, npr.: *Ševa leti visoko*, a **vokativ** u izravnom obraćanju, npr.: *Ševo, leti visoko!*

Zavisni su padeži **genitiv**, **dativ**, **akuzativ**, **lokativ** i **instrumental**. Njima se izriče povezanost onoga što znači njihova osnova s drugim riječima u rečenici. Ta veza može biti unutrašnja, tijesna, uzročna i prijeko potrebna za razumijevanje rečenice, a može biti i vanjska, slobodna, kad se daju naknadni podaci i slučajne ili popratne okolnosti.

239 Unutrašnjju, uzročnu vezu izriče:

a. **akuzativ**, koji pokazuje cjelovitost, ono što radnjom nastaje, nestaje ili se mijenja ili radnju trpi, zatim ono u što se prodire, ulazi, ono što se hvata, dira, na što se oslanja, sjeda, staje, ono što se posjeduje;

b. **genitiv**, koji ima najširu službu, pokazuje djelomičnost, otkidanje, udaljavanje, približavanje, potjecanje, pripadanje.

Dodatni podaci mogu biti **dinamični** i **statični**.

Dinamične podatke daju:

a. **dativ**, koji znači usmjerenost, čemu je što namijenjeno ili čemu se teži;

b. **instrumental**, koji znači popratne okolnosti, mjesto kojim se što kreće, vrijeme u kojemu se što zbiva, sredstvo kojim se što čini, srodstvo itd.

Statične podatke daje **lokativ**, koji znači mirovanje u mjestu i vremenu, mjesto gdje se što zbiva, gdje se stoji, boravi, miruje, vrijeme kad se što zbiva itd.

240 Shematski bi se padežni sustav mogao prikazati ovako:

241 Padeži odgovaraju na pitanja (osim vokativa), a nazivaju se latinskim imenima i obično se prema klasičnoj gramatici redaju ovako:

1. **nominativ (N)**: *tko? što?*
2. **genitiv (G)**: *čiji? (od) koga? (od) čega?*
3. **dativ (D)**: *komu? čemu?*
4. **akuzativ (A)**: *koga? što?*
5. **vokativ (V)**: *dozivanje, pozivanje, oj!*
6. **lokativ (L)**: *gdje? o komu? o čemu?*
7. **instrumental (I)**: *(s) kim? (s) čim?*

242 Padeži se prepoznaju po pitanjima na koja odgovaraju, po **nastavku**, **naglas-ku** i **iz smisla rečenice**.

Rod, broj i padež gramatičke su kategorije, od kojih svaka ima posebno gramatičko značenje, ali nema i svoj posebni izraz. One su sve tri izražene jednim nastavkom (amalgamom).

U nastavku je, prema tome, jednom izrazu pridruženo više gramatičkih sadržaja. Na primjer, u riječi *žena* nastavak *-a* kazuje da je riječ o jednoj osobi, o ženskom rodu i o nominativu. U riječi *čovjeka* taj isti nastavak *-a* kazuje da je riječ o jednoj osobi muškoga roda i o genitivu ili akuzativu. A u riječi *sela* nastavak *-a* pokazuje da je riječ o imenici srednjeg roda, ali ne kazuje ništa o jednini ili množini, i samo djelomično obavještava o padežu; podaci koje ne pruža nastavak moraju se dobiti iz rečenice ili iz naglaska. Na primjer, u prvoj rečenici — *Uzbunila su se sva sela po uzbunila su se* vidi se da je riječ o množini; u drugoj rečenici — *Razorili su sva sela* po riječi *sva* znamo da je riječ o više sela, dakle i to je množina. U trećoj rečenici — *Dolaze iz sela* po naglasku znamo da se misli na jedno selo, a u četvrtoj rečenici — *Došao je iz selā* da je riječ o množini, o više sela. U petoj rečenici — *Došao je iz svog sela* po riječi *svog* znamo da se misli na jedno selo, a po prijedlogu *iz* znamo da je riječ o genitivu. Podatak o padežu dobiva se i iz smisla rečenice: u prvoj rečenici je oblik *sela* subjekt, dakle nom. mn., a u drugoj rečenici taj je isti oblik objekt, dakle akuz. množine.

3. OBLICI

U imenskoj formuli od imena i prezimena u sklonidbi se postupa različito s obzirom na to je li riječ o muškoj ili o ženskoj osobi. 243

a. Ako je riječ o muškoj osobi uvijek se sklanjaju i ime i prezime, npr. *Ivana/Ivice Generalića, Ivanu/Ivici Generaliću*.

b. Ako je u pitanju ženska osoba, onda se redovno sklanja samo ime *Zore/Ivice Generalić, Zori/Ivici Generalić* itd.

Ako se prezime inače sklanja po vrsti *e*, onda se može sklanjati i uz ime, npr. *Bele Krleža i Bele Krleže, Beli Krleža i Beli Krleži*.

Za tvorbu oblika imenica služe nastavci triju vrsta, koje se prema nastavku u gen. jedn. zovu vrsta *a*, vrsta *e*, vrsta *i*. 244

Po vrsti *a* sklanjaju se imenice muškoga i srednjega roda, po vrsti *e* većinom imenice ženskoga roda i neke muškoga, a po vrsti *i* imenice ženskoga roda.

Nastavci se dodaju na osnovu, koja se, u pravilu, dobije ako se u gen. jedn. izostavi nastavak. 245

Vrsta *a*

Za tvorbu padeža ove vrste nastavci su dvojaki: jedni su za muški, a drugi za srednji rod. 246

Padež	Jednina		Množina	
	m. r.	sr. r.	m. r.	sr. r.
N	-∅, -o/-e	-o/-e, -∅	-i	-a
G	-a	-a	-ā, -ī	-ā
D	-u	-u	-ima	-ima
A	=N ili G	=N	-e	=N
V	-e/-u =N	=N	=N	=N
L	=D	=D	=D	=D
I	-om/-em	-om/-em	=D	=D

Nastavak -Ø imaju imenice m. r. koje u nom. jedn. završavaju na suglasnik i imenice sr. r. koje u nom. jedn. završavaju na -e koji je sastavni dio osnove. Te imenice sr. r. imaju nejednakosložnu promjenu (npr. m. r. nom. jedn. *stól-Ø*, gen. jedn. *stól-a*; sr. r. nom. jedn. *úže-Ø*, gen. jedn. *úžet-a*, *ìme-Ø*, *ìmen-a*).

Alternante nastavaka u NVI jedn. ovise o suglasniku na kraju osnove: ako je to nenepčani suglasnik, dolaze prvi nastavci, a ako je nepčani suglasnik, drugi.

Uz brojeve *dvā, òba, trī, četiri* stoji u NAV oblik dvojine (v. § 2099), koji je posve jednak gen. jedn., npr. *dvā drūga, òba p̄řsta, trī svjedòka, četiri psā; dvā sēla, òba rāmena, trī s̄řca, četiri tēleta*.

U ostalim padežima uz te brojeve stoji oblik množine, npr. *dvāma drūgovima, trījū svjedókā, četirjū sēlā*.

IMENICE MUŠKOGA RODA

247 Ovoj vrsti pripadaju imenice muškoga roda koje nisu imenice odmila niti završavaju na -a. Hipokoristici i imenice na -a sklanjaju se po vrsti -e (v. § 395).

Imenice koje znače što neživo (uključivši i one koje znače skup bića, kao što su *nārod, p̄ik, čòpor* i sl.) imaju akuz. jedn. = nom. jedn. (npr. NA jedn. *stól, snijēg*).

Imenice koje znače što živo imaju akuz. jedn. = gen. jedn. (npr. GA jedn. *brāta, drūga*).

248 Ako imenica znači i što živo i što neživo, onda u akuz. jedn. ima oblik prema značenju, npr. *Iz pravila ćemo isključiti svaki nejasni član. — Iz društva ćemo isključiti svakog nesavjesnog člana. Svečano je dočekao careva glasnika. — Počeli smo izdavati glasnik svoga društva. U luci sam vidio novi razarač. — Toga razarača naše sloge moramo onemogućiti.*

249 Ako imenica koja znači što živo služi kao ime čemu neživom, obično je akuz. jedn. = gen. jedn. (prema osnovnom značenju), npr. *Hajduk je pobijedio Radnika* ili *Hajduk je pobijedio Radnik*.

Prema obliku nom. jedn. vrsta a muškoga roda dijeli se na dvije skupine:

1. na imenice koje u tom padežu imaju nastavak -Ø, i
2. na imenice koje u tom padežu imaju nastavak -o/-e.

1. Imenice s nastavkom -Ø

250 Nominativ tih imenica jednak je osnovi. Svršava se na suglasnik ili na o (koje u kosim padežima alternira s l): *jelen, posao*.

Neke imenice imaju u jednini, a druge u množini, i posebne osnove, koje nastaju tako da se ispred nastavka umetne poseban morfem. Taj se morfem zove **umetak** (infiks), npr. *galeb-ov-i*.

251 Alternante nastavaka. Imenice koje u nom. jedn. završavaju na nepčani suglasnik imaju u nekim padežima alternante nastavaka, a one koje završavaju na k, g, h, c imaju pred nekim nastavcima alternante osnova. Izmijenjeni oblik imaju u nekim padežima osnove koje završavaju na dva ili više suglasnika, osim na skupine *st, št, zd, žd*.

Imenice kojima osnova završava na *st*, *št*, *zd* i *žd* vladaju se kao da drugoga suglasnika nema, pa se te skupine smatraju kao jedan suglasnik, i to *st* i *zd* kao nenepčani, a *št* i *žd* kao nepčani suglasnik.

Zbog tih alternanata ima nekoliko skupina imenica ove vrste.

a. IMENICE NA NENEPČANI SUGLASNIK

Uzorak 1. Imenice bez nepostojanog *a*

252

	Jednina	Množina
N	<i>izvor</i>	<i>izvor-i</i>
G	<i>izvor-a</i>	<i>izvōr-ā</i>
D	<i>izvor-u</i>	<i>izvor-ima</i>
A	<i>izvor</i>	<i>izvor-e</i>
V	<i>izvor-e</i>	<i>izvor-i</i>
L	<i>izvor-u</i>	<i>izvor-ima</i>
I	<i>izvor-om</i>	<i>izvor-ima</i>

U imenica koje znače što živo A jd. = G jd. Imenice *mrtvac* i *pòkōjnik* imaju oblike kao da znače što živo (*mrtvāca*, *pòkōjnika*).

Napomene uz pojedine padeže

1. **Nepostojano a.** Ako osnova završava na suglasničku skupinu, u nom. jedn. se ispred posljednjeg suglasnika umeće kratko *a*, kako bi se rastavila skupina nezgodna za izgovor. Takva proširena osnova (v. § 159-164) osim u nom. jedn. (i akuz. jedn. kada je jednak nom. jedn.) nalazi se još samo u gen. mn. 253

Uzorak 2. Imenice s nepostojanim *a*

	Jednina	Množina
N	<i>nōk-a-t</i>	<i>nōkt-i</i>
G	<i>nōkt-a</i>	<i>nōk-ā-t-ā</i> (rj. <i>nok-a-t-ā</i>)
D	<i>nōkt-u</i>	<i>nōkt-ima</i> , <i>nōktima</i>
A	<i>nōk-a-t</i>	<i>nōkt-e</i>
V	<i>nōkt-e</i>	<i>nōkt-i</i>
L	<i>nōkt-u</i> , <i>nōkt-u</i>	<i>nōkt-ima</i> , <i>nōktima</i>
I	<i>nōkt-om</i>	<i>nōkt-ima</i> , <i>nōktima</i>

2. U nekih se imenica u oblicima bez nepostojanog *a* javlja obezvučena osnova (v. § 116), na primjer: 254

hřbat/hřbat — *hřpta/hřpta*
ředak — *řétka*
òbrazac/obrázac — *òbrasca/obrásca*
lāžac — *lāšca*
bógac — *bókca*

U imenicama *mōžak* i *drōžak* -*k* je na kraju riječi analogijom, a u padežima s nastavkom ostao je izvorni suglasnik: *mōžga* — *mōžgovi*, *drōžga* — *drōžgovi*.

3. Proširenu osnovu imaju tuđe riječi, osobito one koje su prihvaćene u starije doba, npr. *psālam*, *plādanj*, *Egipat*, a od najnovijih koje u jeziku izvorniku završavaju na 255

skupine *-tm*, *-zm* i na skupine kojima je posljednji suglasnik *r*, npr. *ritam*, *realizam*, *orkestar*, *mètar*.

Posuđenice koje završavaju na skupine *kt*, *nt*, *pt*, *rt* mogu imati proširenu osnovu, ali obično nemaju, likovi su s njom zastarjeli, npr. *òbjekt* i *òbjekat*, *àkcent* i *àkcentat*, *kòncèpt* i *kòncepat*, *kòncert* i *kòncera*.

- 256 4. Duga množina. Jednosložne osnove obično se u množini produžuju množinskim umetkom *-ov-*, npr. *dòm* — *dòm-ov-i*, *drùg* — *drùg-ov-i*, *sìn* — *sìn-ov-i*. Te imenice mogu imati i kratku množinu (*dòmi*, *drùzi*, *sìni*), ali takav oblik većinom ima stilsku vrijednost, pa se uglavnom upotrebljava u umjetničkoj prozi i u poeziji, a manje ili nikako u običnom govoru.

Prema kratkom obliku nom. mn. jednosložnih osnova koje mogu imati i kratki i dugi oblik, u gen. mn. obično stoji dugi oblik, a kratki je obilježen ili postoji razlika u značenju, npr. *vùci* — *vùkòvā*, rj. *vukòvā*, *drùzi* — *drùgòvā*, rj. *drugòvā*, *bòzi* — *bògòvā*, rj. *bogòvā*, *znāci* — *znākòvā*, rj. *znakòvā*, *zvùci* — *zvùkòvā*, rj. *zvukòvā*, *břci* — *břkòvā*, rj. *brkòvā*. Likovi na *-ovā* zastarjeli su.

Duge množine nemaju:

- imenice kojima jedini osnovni samoglasnik da ju sufixi, npr. *pt-ìc-i*, *tk-ác-i*;
- imenice *dān*, *kònj*, *čār*, *pās*, *přst*, *brāv*, *mrāv*, *cřv*; *mòřf*; *brònh*, *kěks*, *něrv*. Ovamo ide i imenica *ljūdi*, koja nema jednine, a upotrebljava se kao množina imenice *čòvjek/čòvjek*;
- imenice s jednosložnom osnovom koje na kraju imaju skupinu od suglasnika i sonanta, npr. *šnicli*, *knéali*, *kifli*, *krágni*, *mètri*, ali *řestli*, *řestlovi*;
- nazivi novčanah i mjernih jedinica, npr. *lěji*, *jěni*; *hěrci*, *jārdi*, *āri*;
- imena naroda, npr. *Būri*, *Índi*, *Škòti*, *Švèdi*.

Od većine dvosložnih imenica s dužinom u zadnjem slogu, kao što su npr. *gāvran*, *jāblān*, upotrebljava se podjednako i kratka i duga množina.

- 257 5. Skraćena množina. Imena nekih naroda i stanovnika pojedinih krajeva i mjesta ili pripadnika drukčije organiziranih grupa u jednini imaju u osnovi *in*, koje u množini otpada, npr. *pògani* — *pòganin*, *grāđāni* — *grāđānin*, *òtočāni* — *òtočanin*, *Splīcāni* — *Splīčanin*, *Sřbi* — *Sřbin*.

Pred tim *in* palatalizirana je osnova: od osnove *Turk-* u mn. je *N Tūrci*, *G Tūrākā*, a jednina *Tūrčin*.

Za tvorbu padeža služe nastavci kao u 1. uzorku.

Uzorak 3. Imenice na *-in*

	Jednina	Množina
N	<i>òtočan-in</i>	<i>òtočān-i</i>
G	<i>òtočan-in-a</i>	<i>òtočān-ā</i>
D	<i>òtočan-in-u</i>	<i>òtočān-ima</i>
A	<i>òtočan-in-a</i>	<i>òtočān-e</i>
V	<i>òtočan-in-e</i>	<i>òtočān-i</i>
L	<i>òtočan-in-u</i>	<i>òtočān-ima</i>
I	<i>òtočan-in-om</i>	<i>òtočān-ima</i>

- 258 6. Imenice bez množine. Imenice *brāt* i *gospòdin* nemaju množine, nego mjesto nje služe oblici zbirnih imenica *brāća*, *gospòda*.

Imenica *vlastèlīn* ima za množinu uz oblik *vlastèlīni* i zbirnu imenicu *vlastèla*.

7. Genitiv množine. U genitivu množine imenica kojima osnova završava na dva suglasnika zadržava se nepostojano *a* kao u nom. jedn. (proširena osnova), samo što se ono dulji, na što se dodaje nastavak *-ā*, npr. nom. jedn. *svěž-a-nj* – nom. mn. *svěžnji-i* – gen mn. *svěž-ā-nj-ā*.

Posuđenice koje završavaju na *kt*, *nt*, *pt*, *rt* imaju obično u genitivu množine proširenu osnovu i onda kada je u nom. mn. nemaju, npr. *àkcent* – *àkcentā* (i *àkcēntā*), *protèstant* – *protèstantā* (i *protèstāntā*), *projèktant* – *projèktantā* (i *projèktāntā*).

U gen. mn. se osim nastavka *-ā* upotrebljavaju i nastavci *-ī*, *-ijū*.

Nastavak *-ī* ima imenica *ljūdi* – *ljūdī* i nekoliko imenica koje znače mjeru, i to *mjēsēc*, *sāt*, *pār*, *hvāt*, *ār*; *přst*, *gōst* – *mjesēcī*, *sātī*, *pārī*, *hvātī* (rjeđe se govori *hvātā*, *hvātōvā* ili *hvātōvā*), *ārī* (i *ārā*), *přstī* (običnije *přstijū*), *gōstī* (običnije *gōstijū*). Pored gen. *cřvā*, *mrāvā*, *zūbā* upotrebljavaju se i oblici *cřvī*, *mrāvī*, *zūbī*.

Nastavak *-ijū* imaju imenice, *gōst*, *nōkat*, *přst*: *gōstijū* (rjeđe *gōstī*, *gōstā*), *nōktijū* (pored *nōktī* i rjeđe *nokātā*), *přstijū* (pored *přstā* i *přstī*).

8. Imenice kojima osnova završava na *k*, *g*, *h* imaju u vok. jedn. palataliziranu osnovu s alternacijom *k/č*, *g/ž*, *h/š*, a u množini pred nastavcima koji počinju sa *-i* sibiliziranu s alternacijom *k/c*, *g/z*, *h/s*, npr. nom. jedn. *vòjnik* – vok. jedn. *vòjnīčē* – nom. mn. *vòjnīci* – DLI mn. *vòjnīcima*; nom. jedn. *třbuh* – vok. jedn. *třbuše* – nom. mn. *třbusi* – DLI mn. *třbusima*; nom. jedn. *bùbreg* – vok. jedn. *bùbreže* – nom. mn. *bùbrezi* – DLI mn. *bùbrezima*.

Uzorak 4. Imenice na *k*, *g*, *h*

		na suglasnik					
		Jednina			Množina		
N	<i>vòjnik</i>	<i>bùbreg</i>	<i>třbuh</i>	<i>vòjnic-i</i>	<i>bùbrez-i</i>	<i>třbus-i</i>	
G	<i>vòjnik-a</i>	<i>bùbreg-a</i>	<i>třbuh-a</i>	<i>vòjnik-ā</i>	<i>bùbrēg-ā</i>	<i>třbūh-ā</i>	
D	<i>vòjnik-u</i>	<i>bùbreg-u</i>	<i>třbuh-u</i>	<i>vòjnic-ima</i>	<i>bùbrez-ima</i>	<i>třbusima</i>	
A	<i>vòjnik-a</i>	<i>bùbreg-a</i>	<i>třbuh-a</i>	<i>vòjnik-e</i>	<i>bùbreg-e</i>	<i>třbuh-e</i>	
V	<i>vòjnīč-e</i>	<i>bùbrež-e</i>	<i>třbuš-e</i>	<i>vòjnic-i</i>	<i>bùbrez-i</i>	<i>třbus-i</i>	
L	<i>vòjnik-u</i>	<i>bùbreg-u</i>	<i>třbuh-u</i>	<i>vòjnic-ima</i>	<i>bùbrez-ima</i>	<i>třbusima</i>	
I	<i>vòjnik-om</i>	<i>bùbreg-om</i>	<i>třbuh-om</i>	<i>vòjnic-ima</i>	<i>bùbrez-ima</i>	<i>třbusima</i>	

Uzorak 5. Imenice na *-(a)k*

		na dva suglasnika	
		Jednina	Množina
N	<i>čvòr-a-k</i>		<i>čvòrc-i</i>
G	<i>čvòrk-a</i>		<i>čvòr-ā-k-ā</i>
D	<i>čvòrk-u</i>		<i>čvòrc-ima</i>
A	<i>čvòrk-a</i>		<i>čvòrk-e</i>
V	<i>čvòrč-e</i>		<i>čvòrc-i</i>
L	<i>čvòrk-u</i>		<i>čvòrc-ima</i>
I	<i>čvòrk-om</i>		<i>čvòrc-ima</i>

Imenice koje završavaju na *-ak*, npr. *tétak*, *pátak*, *máčak*, imaju u vok. jedn. palataliziranu i okrnjenu osnovu (v. § 170-173, 184-199): nom. jedn. *tétak* – vok. jedn. *téče* (uz *tétku* i *tétak*).

Kad treba napraviti taj padež od imenica od kojih se inače ne upotrebljava, onda se radije uzima nastavak *-u*, npr. *páta*k — *pātu*ku, *hláda*k — *hlátu*ku, *slabí*ćak — *slābī*ćku, *òmeđ*ak — *òmeđ*ku, *máč*ak — *mā*ćku, *cú*ćak — *cū*ćku. Katkad se taj nastavak uzima i kad se ispred *-ak* nađe *s*, npr. *gūs*ak — *gū*šće i *gū*sku, ali samo *čās*ak — *čā*sku.

Imenice koje završavaju na *-ak* ispred kojeg je *t* ili *d* imaju u množini, osim u gen. i akuz., sibilariziranu i okrnjenu osnovu, npr. nom. jedn. *podá*ta*k* — nom. mn. *podá*ci, DLI mn. *podá*cima; nom. jedn. *òt*pa*d*ak — nom. mn. *òt*pa*c*i, DLI mn. *òt*pa*c*ima. Te se imenice mogu pisati sa *t*, npr. *podat*ci, *otpat*ci.

b. IMENICE NA PALATAL

262 Imenice koje završavaju na nepčani suglasnik ili na nepčanu skupinu *št*, *žd* imaju alternante nastavaka, i to u vok. jedn. *-u*, u instr. jedn. *-em*, a u množini umetak *-ev-*.

Uzorak 6. Imenice na palatal

	Jednina		Množina	
	na suglasnik	na dva suglasnika	na suglasnik	na dva suglasnika
N	<i>pā</i> n <i>j</i>	<i>rā</i> ž- <i>a</i> - <i>nj</i>	<i>pā</i> n <i>j</i> - <i>ev</i> - <i>i</i>	<i>rā</i> ž <i>nj</i> - <i>i</i>
G	<i>pā</i> n <i>j</i> - <i>a</i>	<i>rā</i> ž <i>nj</i> - <i>a</i>	<i>pā</i> n <i>j</i> - <i>ēv</i> - <i>ā</i>	<i>rā</i> ž- <i>ā</i> - <i>nj</i> - <i>ā</i>
D	<i>pā</i> n <i>j</i> - <i>u</i>	<i>rā</i> ž <i>nj</i> - <i>u</i>	<i>pā</i> n <i>j</i> - <i>ev</i> - <i>ima</i>	<i>rā</i> ž <i>nj</i> - <i>ima</i>
A	<i>pā</i> n <i>j</i>	<i>rā</i> ž- <i>a</i> - <i>nj</i>	<i>pā</i> n <i>j</i> - <i>ev</i> - <i>e</i>	<i>rā</i> ž <i>nj</i> - <i>e</i>
V	<i>pā</i> n <i>j</i> - <i>u</i>	<i>rā</i> ž <i>nj</i> - <i>u</i>	<i>pā</i> n <i>j</i> - <i>ev</i> - <i>i</i>	<i>rā</i> ž <i>nj</i> - <i>i</i>
L	<i>pā</i> n <i>j</i> - <i>u</i>	<i>rā</i> ž <i>nj</i> - <i>u</i>	<i>pā</i> n <i>j</i> - <i>ev</i> - <i>ima</i>	<i>rā</i> ž <i>nj</i> - <i>ima</i>
I	<i>pā</i> n <i>j</i> - <i>em</i>	<i>rā</i> ž <i>nj</i> - <i>em</i>	<i>pā</i> n <i>j</i> - <i>ev</i> - <i>ima</i>	<i>rā</i> ž <i>nj</i> - <i>ima</i>

	Jednina	Množina
N	<i>prī</i> št	<i>prī</i> št- <i>ev</i> - <i>i</i>
G	<i>prī</i> št- <i>a</i>	<i>prī</i> št- <i>ēv</i> - <i>a</i>
D	<i>prī</i> št- <i>u</i>	<i>prī</i> št- <i>ev</i> - <i>ima</i>
A	<i>prī</i> št	<i>prī</i> št- <i>ev</i> - <i>e</i>
V	<i>prī</i> št- <i>u</i>	<i>prī</i> št- <i>ev</i> - <i>i</i>
L	<i>prī</i> št- <i>u</i>	<i>prī</i> št- <i>ev</i> - <i>ima</i>
I	<i>prī</i> št- <i>em</i>	<i>prī</i> št- <i>ev</i> - <i>ima</i>

Napomene uz pojedine padeže

- 263 1. U kratkoj množini nema razlike između imenica koje završavaju na nepčani suglasnik i onih koje završavaju na nenepčani suglasnik. Uz *rā*ž*nj*i obično je i *rā*ž*nj*evi.
 2. Ako se u slogu pred nastavkom nalazi *e*, onda se u dvosložnim, a većinom i u trosložnim oblicima, zbog disimilacije ne zamjenjuje *o* sa *e*, npr. *kē*ljom, *hmē*ljom, *Bē*ćom; *pā*dežom (i *pā*dežem), *kī*pežom (i *kī*pežem).

U oblicima koji imaju više od tri sloga disimilacije nema, npr. *pred neprijateljem*.

- 264 Osnove koje završavaju na *c* nekad se vladaju kao nepčane, a nekad kao nenepčane: u vok. jedn. imaju nastavak *-e* i palataliziranu osnovu s alternacijom *c/č*, u instr. jedn. imaju nastavak *-em* kao da završavaju na nepčani suglasnik, a u dugoj množini imaju umetak *-ev-*.

Uzorak 7. *Imenice na c*

	Jednina		Množina	
	na suglasnik	na dva suglasnika	na suglasnik	na dva suglasnika
N	<i>strīc</i>	<i>klīn-a-c</i>	<i>strīč-ev-i</i>	<i>klīnc-i</i>
G	<i>strīc-a</i>	<i>klīnc-a</i>	<i>strīč-ēv-ā</i>	<i>klīn-ā-c-ā</i>
D	<i>strīc-u</i>	<i>klīnc-u</i>	<i>strīč-ev-ima</i>	<i>klīnc-ima</i>
A	<i>strīc-a</i>	<i>klīn-a-c</i>	<i>strīč-ev-e</i>	<i>klīnc-e</i>
V	<i>strīč-e</i>	<i>klīnč-e</i>	<i>strīč-ev-i</i>	<i>klīnc-i</i>
L	<i>strīc-u</i>	<i>klīnc-u</i>	<i>strīč-ev-ima</i>	<i>klīnc-ima</i>
I	<i>strīc-em</i>	<i>klīnc-em</i>	<i>strīč-ev-ima</i>	<i>klīnc-ima</i>

Napomene uz pojedine padeže

1. Imenice koje u nominativu jednine imaju ispred *-ac* suglasnik *s* ili *z* (*pīśac*, *svīzac*), u vok. jedn. imaju palataliziranu osnovu i alternaciju *s/š* i *z/ž* (v. § 140 i 172): *pīšče*, *svišče*. **265**

2. Imenice koje u nom. jedn. imaju ispred *-ac* suglasnike *t* i *d* (*ōtac*, *sūdac*), imaju osnovu okrnjenu (*ōca*, *ōcu* ...) i palataliziranu (*ōče*). **266**

U imenica sa završetkom *-ec*, u dvosložnom, a većinom i u trosložnom obliku instr. jedn. umjesto nastavka *-em* dolazi nastavak *-om*, npr. *kécom*, *kēpēcom*, *perécom*, *mješēcom* (v. § 155-158, 2045-2047).

3. Palatalizirana se osnova u nekih imenica izbjegava kada bi se previše udaljila od temeljne osnove: **267**

a. u vok. jedn. imenica kao *kōnjīc*, *finānc*, *Frīc* nastavak je *-u*, a ne *-e*: *kōnjīcu*, *fināncu*, *Frīcu*,

b. u dugoj množini imenica tako da se ispred umetka *-ev-* osnova ne mijenja, npr. *plācevi*, *vīcevi*, ili se umjesto umetka *-ev-* uzima umetak *-ov-*, npr. *hērcovi* uz *hērcēvi*.

Imenice koje završavaju na *-lac* (npr. *čūtalac*, *mīslīlac*, *posjētilac*) imaju u svim padežima, osim u nom. jedn. i gen. mn., vokaliziranu osnovu (v. § 165-169). **268**

Uzorak 8. *Imenice na -lac*

	Jednina	Množina
N	<i>posjētil-a-c</i>	<i>posjētioc-i</i>
G	<i>posjētioc-a</i>	<i>posjētil-ā-c-ā</i>
D	<i>posjētioc-u</i>	<i>posjētioc-ima</i>
A	<i>posjētioc-a</i>	<i>posjētioc-e</i>
V	<i>posjētioc-e</i>	<i>posjētioc-i</i>
L	<i>posjētioc-u</i>	<i>posjētioc-ima</i>
I	<i>posjētioc-em</i>	<i>posjētioc-ima</i>

Tridesetak imenica kojima osnova završava na *l* imaju u nom. jedn. vokaliziranu osnovu. **269**

Uzorak 9. Imenice na -o

	Jednina		Mnoŝina	
	na	na dva	na	na dva
	suglasnik	suglasnika	suglasnik	suglasnika
N	<i>pěpeo</i>	<i>ùg-a-o</i>	<i>pěpel-i</i>	<i>ùgl-i</i>
G	<i>pěpel-a</i>	<i>ùgl-a</i>	<i>pěpěl-ā</i>	<i>ùg-ā-l-ā</i>
D	<i>pěpel-u</i>	<i>ùgl-u</i>	<i>pěpel-ima</i>	<i>ùgl-ima</i>
A	<i>pěpeo</i>	<i>ùg-a-o</i>	<i>pěpel-e</i>	<i>ùgl-e</i>
V	<i>pěpel-e</i>	<i>ùgl-e</i>	<i>pěpel-i</i>	<i>ùgl-i</i>
L	<i>pěpel-u</i>	<i>ùgl-u</i>	<i>pěpel-ima</i>	<i>ùgl-ima</i>
I	<i>pěpel-om</i>	<i>ùgl-om</i>	<i>pěpel-ima</i>	<i>ùgl-ima</i>

Za *ugao* obiĉnija je duga množina: *ùglovi*, a tako se mijenjaju još: *věo*, *òrao*, *smısao*, *pòsao*, *dijétao*, *pijétao*, *kòtao*, *ùzao*. Tako se mijenjaju s kratkom množinom: *āndeo*, *ārkanđeo*, *svřdao*, *pàkao*, *běsmisao*, *něsmisao*, *vıtao*, *žmüo*, *ĉvao*.

270 Neke imenice imaju u NA jedn., zbog alternacije *l/o* (vokalizirana osnova), alternaciju *ijeli* (npr. *dijèla* — *đio*) i alternaciju *je/i* (npr. *òdjela* — *òdio*, *prédjela* — *prédio*, *rázdjela* — *rázdio*, *ùdjela* — *ùdio*).

Te se imenice u NA jedn. upotrebljavaju i bez alternacije *l/o*, pa nema razloga za alternaciju *ijeli* u dugim slogovima i *je/i* u kratkim slogovima. NA jedn. tada glase: *dijěl* (rjeđe nego *đio*) *òdjel*, *prédjel*, *rázdjel*, *ùdjel* (ĉešće nego oblici na -o).

Kad se pred -o koje je dobiveno zamjenjivanjem *l* nade osnovno *o*, ta se dva *o* stapaju u dugo *o*. U knjiŝevnom je jeziku obiĉna takva rijeĉ *đāvō* (< *đavol* uz *đvao*). Neke se rijeĉi upotrebljavaju u liku na *l*: *stōl*, *dōl*, *vōl*, *sōkol*, *bivol*, *rásol*, i stilski obilježene *stō*, *dō*, *vō*, *sōkō*.

271 Nekoliko imenica koje završavaju na nenepĉani suglasnik imaju neke oblike kao da završavaju na nepĉani suglasnik.

a. Imenice koje završavaju na -ār mogu u vok. jedn. i instr. jedn. pored nastavka -e i -om imati i nastavke -u i -em (kao da završavaju na nepĉani suglasnik), npr. *pěkāre* i *pěkāru*, *pěkārom* i *pěkārem*; *mōrnāre* i *mōrnāru*, *mornārom* i *mornārem*.

Imenica *gospōdār* obiĉno ima vok. jedn. *gōspodāru*, instr. jedn. *gospodārom*.

b. Imenica *cār* ima vok. jedn. *cāre*, rj. *cāru*, a instr. jedn. samo *cārem*.

c. Imenice koje u nom. jedn. završavaju na -ir i -er, u vok. jedn. mogu imati nastavak -e ili -u, npr. *lěptīre* i *lěptīru*, *djěvere* i *djěveru*, *bisere* i *biseru*.

d. Imenice *vītěz* i *kněz* imaju u vok. jedn. oblik *vītěže* i *kněže*, a u dugoj množini *vítězovi* i *knězovi*, uz *kněževi*.

e. Imena pripadnika naroda na -ěz, -iz, -üz, u vok. jedn. ĉešće imaju nastavak -u nego -e, npr. *Kīnězu*, *Kīrgīzu*, *Frāncūzu*.

Takav nastavak ima i *Pàriz*: *Pàrīzu*.

f. Imenica *pūt* u instr. jedn. ima oblik *pútem* i *pútom*. Oblik *pútem* upotrebljava se obiĉno kad je bez prijedloga, a *pútom* obiĉno kad je s prijedlogom, npr. *Idem svojim putem*, ali *Livada mu je za putom*. U množini je *pútovi* i *pútevi*.

g. Imenica *ĉòvjek* u svom osnovnom znaĉenju nema oblika za množinu. Taj oblik zamjenjuje imenica *ljūdi*, koja opet nema oblika za jedninu.

Oblici za pojam 'čovjek' glase ovako:

Uzorak 10. *čovjek* (rj. *čovjek*) — *ljudi*

	Jednina	Množina
N	<i>čovjek</i>	<i>ljūd-i</i>
G	<i>čovjek-a</i>	<i>ljūd-ī</i>
D	<i>čovjek-u</i>	<i>ljūd-ima</i>
A	<i>čovjek-a</i>	<i>ljūd-e</i>
V	<i>čovječ-e</i>	<i>ljūd-i</i>
L	<i>čovjek-u</i>	<i>ljūd-ima</i>
I	<i>čovjek-om</i>	<i>ljūd-ima</i>

Imenice uzete iz drugih jezika koje završavaju na samoglasnike *i*, *e*, *o*, *u* koji su dio osnove, vladaju se kao imenice bez nastavka te se cijeloj riječi dodaje nastavak, npr. *bifē* (razg. *bifě*), *atāšē* (*atašě*), *žirī* (*žirī*), *tàksi* (*i tākxi*), *rāgū* (*ragū*), *nivō* (*nivō*), *sākō* (*sakō*), *intèrvjū* (*intervjū*). 272

Završni *e*, *o* dio su osnove ako je na njima naglasak, npr. *kūpē* — *kupèa*, *sākō* — *sakòa* prema *bijenāle* — *bijenāla*.

Kao dio osnove ponašaju se i završni samoglasnici u vlastitih imena, npr. *Dànte* — *Dàntea*, *Vèrdi* — *Vèrdija*, *Nèhru* — *Nèhrua*, *Māo* — *Māoa*.

Ako riječ završava na *y*, dodaju se također nastavci *-j-*, npr. *Henry* — *Henryja*. Tako se dekliniraju i strana imena na suglasnik u pismu koji se ne čita, npr. *Camus* [*kamū*], G *Camusa* [*kamija*].

Uzorak 11. Imenice na *-e/-o*.

	Jednina	Množina
N	<i>bifē</i> (razg. <i>bifě</i>)	<i>bifè-i</i>
G	<i>bifè-a</i>	<i>bifé-ā</i>
D	<i>bifè-u</i>	<i>bifè-ima</i>
A	<i>bifē</i> (<i>bifě</i>)	<i>bifè-e</i>
V	<i>ðife-u</i>	<i>bifè-i</i>
L	<i>bifè-u</i>	<i>bifè-ima</i>
I	<i>bifè-om</i>	<i>bifè-ima</i>

Kad imenica završava na *-i*, umeće se između *-i* i padežnog nastavka glas *j*, te se imenice vladaju kao da završavaju na *j*. 273

Uzorak 12. Imenice na *-i*

	Jednina	Množina	
N	<i>žirī</i> (razg. <i>žirī</i>)	<i>tàksi</i>	<i>žirij-i</i> <i>tàksij-i</i>
G	<i>žirij-a</i>	<i>tàksij-a</i>	<i>žirij-ā</i> <i>tàksij-ā</i>
D	<i>žirij-u</i>	<i>tàksij-u</i>	<i>žirij-ima</i> <i>tàksij-ima</i>
A	<i>žirī</i> (<i>žirī</i>)	<i>tàksi</i>	<i>žirij-e</i> <i>tàksij-e</i>
V	<i>žirij-u</i>	<i>tàksij-u</i>	<i>žirij-i</i> <i>tàksij-i</i>
L	<i>žirij-u</i>	<i>tàksij-u</i>	<i>žirij-ima</i> <i>tàksij-ima</i>
I	<i>žirij-em</i>	<i>tàksij-em</i>	<i>žirij-ima</i> <i>tàksij-ima</i>

274 2. Imenice s nastavkom *-o* ili *-e*

Nastavak *-o* u nom. jedn. i nastavak *-om* u instr. jedn. imaju osnove koje se završavaju na nenepčani suglasnik, a nastavak *-e* u nom. jedn. i *-em* u instr. jedn. imaju osnove koje završavaju na nepčani suglasnik.

Vokativ je jednak nominativu:

a. u nehipokorističnih osobnih imena, kao što su *Mārko*, *Kārlo*, *Mihājlo*, *Dànilo*, *Sòfoklo*, *Hèraklo*, *Māroje*, *Jūlije*;

b. u hipokoristika sa sufiksom *-ko*, npr. *nèštaško*, *Snjěško*, *Živko*, *Slávko*, i u rijetkih imenica *vójno*, *slàtoje*, *čđoroje*.

Uzorak 13. *Vlastita imena*

	Nenepčani	Nepčani
N	<i>Dànil-o</i>	<i>Hřvoj-e</i>
G	<i>Dànil-a</i>	<i>Hřvoj-a</i>
D	<i>Dànil-u</i>	<i>Hřvoj-u</i>
A	<i>Dànil-a</i>	<i>Hřvoj-a</i>
V	<i>Dànil-o</i>	<i>Hřvoj-e</i>
L	<i>Dànil-u</i>	<i>Hřvoj-u</i>
I	<i>Dànil-om</i>	<i>Hřvoj-em</i>

Množinski se oblici vlastitih imena rijetko upotrebljavaju, a tada se sklanjaju po uzorku 1.

275 Imenice s osnovom na *-k* imaju sibiliziranu osnovu pred nastavcima koji počinju sa *i*.

U gen. mn. nema proširene osnove, odnosno u skupinu suglasnika na kraju osnove ne umeće se nepostojano *a*.

276 Uzorak 14. *Hipokoristici na -ko*

	Jednina	Množina
N	<i>rašćupànk-o</i> (i <i>rašćupànko</i>)	<i>rašćupànc-i</i>
G	<i>rašćupànk-a</i>	<i>rašćupànk-ā</i>
D	<i>rašćupànk-u</i>	<i>rašćupànc-ima</i>
A	<i>rašćupànk-a</i>	<i>rašćupànk-e</i>
V	<i>rašćupànk-o</i>	<i>rašćupànc-i</i>
L	<i>rašćupànk-u</i>	<i>rašćupànc-ima</i>
I	<i>rašćupànk-om</i>	<i>rašćupànc-ima</i>

277 Nastavak je i završetak *-o* u riječima uzetim iz drugih jezika koje znače nešto živo, kao što su *bajāco*, *torēro/tōrēro*, *mikādo/mikādo*, što neživo, kao što su *dinamo*, *tōrzo*, *sāldo*, *librēto*, *mōto*, *kōrzo*, *mōlo*, *gēto*, *vēto*, *sālto*, ili su vlastita imena, npr. *Lēo*, *Bornēo*, *Milāno*, *Kāiro*.

Imenice koje znače što neživo u množini su srednjega roda, npr. N mn. *kína*, *jūga*, *dinama*, *tōrza*, *sālda* itd., osim imenice *auto* koja je i u množini muškoga roda: N mn. *auti*.

278 U imenica koje završavaju na *-io* umeće se u kosim padežima *j*, između *i* i drugih vokala, npr. *rādio*, *rādija*, *rādiom*, *rādiji*; *Antōnio*, *Antōnija*.

Kao nastavak vlada se i završetak *-e* u riječima uzetim iz drugih jezika, kao što su *bijenále, finále* (rjeđe *bijenále, finále*). Takve su imenice u množini muškoga i srednjeg roda: nom. jedn. *bijenále, finále*, nom. mn. *bijenáli, fináli* i *bijenála, finála*.

U posuđenicama iza nepčanih glasova nema alternacije *o/e*, npr. *gäučo, gäučom; bëndžo, bëndžom*. 279

Posuđenice s osnovom na *k* ili *g* imaju sibiliziranu osnovu pred nastavcima koji počinju sa *i*, npr. *riziko — rìzici — rìzicima, hìdálgo — hìdálzi — hìdálzima*.

Kao nastavak vlada se i završetak *-i* u riječima *jûni, jûli* (rjeđe *jûn, jûl*). 280

Uzorak 15. *jûni, jûli*

	Jednina	Množina
N	<i>jûn-i</i>	<i>jûl-i</i>
G	<i>jûn-a</i>	<i>jûl-a</i>
D	<i>jûn-u</i>	<i>jûl-u</i>
A	<i>jûn-i</i>	<i>jûl-i</i>
V	<i>jûn-i</i>	<i>jûl-i</i>
L	<i>jûn-u</i>	<i>jûl-u</i>
I	<i>jûn-om</i>	<i>jûl-om</i>

NAGLASAK

I. Napomene o tipovima

281

1. U posuđenica s dugim zadnjim slogom i sporim naglaskom na predzadnjem slogu, tipa *pâpîr — papîra* (u jeziku izvorniku bio je naglašen dugi zadnji zatvoreni slog, npr. njem. *Papier* [*papîr*]), u našem jeziku prešle su u tip *òrãč — orãča*. Takve su imenice *genèrâl, -ála, bùržúj, -úja, elektricitèt, -éta, gráfêm, -éma, mìlijùn, -úna, fasadèr, -éra, tròfèj, -éja* itd.

2. Tip *žìvot — živòta*. Većina imenica toga tipa imala je dubletni naglasak tipa *jèzik — jèzika* ili je prešla u taj tip, npr. *jàglac — jàglaca, šàtor — šàtora*. Kao *žìvot — živòta* dekliniraju se još *mrtvac — mrtváca, mùdrac — mudràca, svjèdok — svjedòka, snubok — snubòka*. Imenica *čovjek* u hrvatskomu književnom jeziku ima naglasak *čovjek — čòvjeka* i rj. *čovjek — čòvjeka*.

3. Tip *nìtkòv — nìtkòva* rijedak je, susreće se u sjeveroistočnim krajevima, a drugdje imenice toga tipa pripadaju drugim tipovima, npr. *nìtkov — nìtkova* i običnije *nìtkov — nìtkova*.

4. Tip *kâmèn — kâmena*. Kako su te imenice u N jednake tipu *lòpòč — lòpòča*, a u kosim padežima tipu *kùlen — kùlena*, imenice toga tipa prelaze u dva druga navedena tipa, pa se govori, npr. *gòvòr — gòvòra, gùštèr — gùštèra* i *čòpor — čòpora, vìhor — vìhora*.

5. Tip *lòpòv — lòpova* malobrojan je i imenice prelaze u tip *národ — národa*, pa se govori *lòpov- lòpova, válov — válova*.

6. Tip *bròd — bròda*. Neke imenice toga tipa imaju i rjeđu dubletu s kratkim osnovnim samoglasnikom u N jd., npr. *gòst* i *gòst, tòv* i *tòv, tást* i *tást*. Druge imaju dubletu s duljinom u kosim padežima, npr. *sòk — sòka*, rj. *sòka, spòl — spòla*, rj. *spòla, tòv — tòva*, rj. *tòva*.

282 II. Napomene o padežima

Kosi padeži. U kosim se padežima dulji osnovni vokal nakon ispadanja nepostojećog *a* kad nastaje skup od dva suglasnika od kojih je prvi sonant (*m, l, v, r, n, j, lj, nj*).

1. Slog pred tim skupom nije naglašen, npr. *lašljivac – lašljivca, udarac – udarca, pròsinac – pròsinca*.

2. Slog je naglašen: prema kratkosilaznom (˘) dolazi dugosilazni (ˆ), a prema kratkouzlaznom (˘) dugouzlazni (ˆ) naglasak, npr. a) *pàlac – pàlca, klīnac – klīnca, stàrac, stàrca, b) stòlac – stòlca, kònac – kònca*.

3. Neke od tih imenica imaju u N jd. i dubletu s dugim slogom (po analogiji, prema drugim padežima), npr. *òvan i óvan, òrao i órao, bòrac i bórac*.

4. Manji broj imenica ili ne dulji slog uopće ili ima dublete s duljenjem i bez njega, npr. *pràmca – pràmca i prámca – prámca, pràvac – pràvca i prāvca, mòmak – mòmka i mómka*.

283 Vokativ. 1. Mijenja se naglasak onih imenica koje u drugim kosim padežima imaju uzlazni naglasak na predzadnjem slogu. One u V imaju čelni naglasak, tj. naglasak ˘ na prvom slogu. a) Zadnji slog osnove je dug: *vòjnik – vojníka – vòjničē, gospòdār – gospodàra – gòspodàru, jedīnac – jedīnca – jèdīnčē*; b) zadnji je slog osnove kratak, npr. *mùdrac – mudràca – mùdračē, svjèdok – svjedòka – svjèdočē*.

2. Ako je osnova jednosložna, mijenja se samo kvaliteta: *kràlj – kràlja – kràlju, súdac – súca – sùčē, kòsac – kòsca – kòščē* itd.

3. Neke imenice imaju rjeđu dubletu s naglaskom kao u drugim kosim padežima, npr. *Dalmatīnu, gospodàru, kràlju*.

284 Lokativ. Neke imenice sa silaznim naglaskom koje znače što neživo mijenjaju naglasak.

1. Jednosložne osnove mijenjaju samo modulaciju, npr. *sāt – sàta – sātu, zīd – zīda – zīdu, brijēg – brijēga – brijēgu, nòs – nòsa – nòsu, čàs – čàsa – čàsù, dlàn – dlàna – dlànù, ràt – ràta – ràtu* itd.

2. Višesložne osnove mogu pomicati naglasak prema kraju riječi, ali su danas običniji oblici jednaki D, npr. *kàmèn – kamènu, ob. kàmenu, gòvòr – govòru, ob. gòvoru (dogovòru, pregovòru – ob. dògovoru, prègovoru)*; s dugim zadnjim slogom: *òblik – D òbliku – L oblíku, ob. òbliku, kòràk – D kòràku – L koràku, ob. kòràku, slùčāj – D slùčāju – L slučāju, ob. slùčāju, òbičāj – D òbičāju – L običāju, ob. òbičāju* itd.

Množina

285 Nominativ. U množini, osim u G i nekih imenica u DLI te V, drukčiji je naglasak nego u jednini u nekoliko tipova.

1. Imenice s jednosložnom dugom osnovom u G jd. u dugoj množini krata osnovu, npr. *glàs – glàsa – glàsovi, sīn – sīna – sīnovi, vlāk – vlāka – vlākovi, búbanj – búbnja – búbnjevi, pūcanj – pūcnja – pūcnjevi, sūžanj – sūžnja – sūžnjevi, brijēg – brijēga – brēgovi, snijēg – snijēga – snjēgovi*.

2. Dvosložne imenice s kratkosilaznim naglaskom (˘) i zanaglasnom duljinom gube tu duljinu, npr. *jàblān(a) – jàblanovi, kòtār(a) – kòtarevi, slùčāj(a) – slùčajevi; kòrijēn(a) – kòrjenovi (uz kòrijeni)*.

3. Tip *pàlac – pàlca – pàlčevi (uz pàlci), jàrac – jàrca – jàrčevi (uz jàrci)*.

4. Neke imenice mijenjaju samo modulaciju, npr. tip *bròd – bròda – bròdovi, vòz – vòz■ – vòzovi; tip bōl – bōla – bōlovi*.

5. Neke imenice imaju dva naglasaka, npr. *vāl* – *vāla* – *vālovi* i *válovi*; *kōnac* – *kōnca* – *kōnci* i *kōnci*, *lōnac* – *lōnca* – *lōnci* i *lōnci*.

6. Imenice na *-anin* u množini mogu duljiti sufiksno *-a-* ako pred njim nije uzlazni naglasak, npr. *ūkućanin* – *ūkućāni*, *Dùbrōvčanin* – *Dùbrōvčāni*, ali *sēljanin* – *sēljani*, *Lobōrčanin* – *Lobōrčani*. Uz likove s dugim *ā* u *-ani* običniji su likovi s kratkim *a*, dakle *ūkućani*, *Dùbrōvčani*.

Genitiv. Uz duljenje predzadnjeg sloga ispred nastavka *-ā* (*rāk* – *rākā* – *rākā*, *gōst* – *gōsta* – *gōstā*; *kōnj* – *kōnja* – *kōnjā*, *život* – *živōta* – *živōtā*) mijenja se naglasak u G mn. u nekoliko tipova.

1. Uz lik s istim naglaskom moguć je i lik s drugom modulacijom, npr. *kōtao* – *kōtlovi* – *kōtlōvā* i *kōtlōvā*, *pōsao* – *pōslovi* – *pōslōvā* i *pōslōvā*.

2. U imenica koje u mn. imaju skraćen osnovni slog bez nepostojanoga *a* postoje rjeđi zastarjeli likovi s naglaskom na predzadnjem slogu, npr. *drūg* – *drūgovi* – *drūgōvā*, rj. *drugōvā*, *gōlub* – *gōlubovi* – *gōlubōvā*, rj. *golubōvā*; *grād* – *grādovi* – *grādōvā*, rj. *gradōvā*, ali *būbānj* – *būbnjevi* – *būbnjēvā* (s nepostojanim *a*).

3. Imenice s nepostojanim *a* i kratkom množinom dulje to *a* (jer je ispred *-ā*), npr. *līpanj* – *līpānjā*, *svēkar* – *svēkārā*, *kōsac* – *kōsācā*, *čitalac* – *čitalācā*.

4. Imenice koje u kosim padežima dulje slog ispred skupa sa sonantom nemaju taj skup pa ni duljinu ispred sonanta, npr. *čāvao* – *čāvla* – *čāvālā*, *stārac* – *stārca* – *stārācā*, *krāstavac* – *krāstāvca* – *krāstavācā*, *Hèrcegovac* – *Hèrcegovca* – *Hèrcegovācā*, *ōpanak* – *ōpānkā* – *ōpanākā*.

5. Imenice s uzlaznim naglaskom ispred nepostojanoga *a* dobivaju silazni naglasak, npr. *rūbac* – *rūbācā*, *sūdac* – *sūdācā*, *viјénac* – *viјēnācā*; u kratkih osnova tako je u većine imenica, npr. *kōtac* – *kōtācā*, *ōganj* – *ōgānjā*.

6. Višesložne imenice dobivaju na prethodnom slogu spori naglasak (´), npr. *brežuljak* – *brežuljākā*, *Dalmatīnac* – *Dalmatīnācā*, *odbítak* – *òdbītākā*, *dobítak* – *dòbītākā*, *udòvac* – *ùdovācā*. Te imenice obično mogu zadržati isti naglasak i u G mn., dakle *brežuljākā*, *Dalmatīnācā*, *dobītākā*, *udòvācā*.

7. Neke imenice s nepostojanim *a* i sporim naglaskom (˘) imaju rjeđi zastarjeli lik s naglašenim predzadnjim slogom, npr. *mōmak* – *mōmākā* i *momākā*, *kōnac* – *kōnācā* i *konācā*, *lōnac* – *lōnācā* i *lonācā*.

8. Imenice s dvosložnom osnovom i naglaškom ` mijenjaju ga u ˘, npr. *jēzik(a)* – *jēzikā*, *òrah(a)* – *òrahā*; *Ārapin* – *Ārapi* – *Ārāpā*, *gōranin* – *gōrani* – *gōrānā*, *bārbarin* – *bārbari* – *bārbarā*; *kōtao* – *kōtlovi* – *kōtlōvā*, *pōsao* – *pōslovi* – *pōslōvā*, *tōp* – *tōpovi* – *tōpōvā*.

9. U imenica s dvosložnom osnovom, naglaskom (˘˘) i dugim zadnjim slogom u N jd. postoji i rjeđi zastarjeli lik s naglašenim predzadnjim slogom, npr. *gōvōr* – *gōvōrā* i *govōrā*, *kāmēn* – *kāmēnā* i *kamēnā*.

10. Imenice s dugom jednosložnom osnovom i kratkom množinom mijenjaju silazni naglasak u uzlazni, npr. *cřv* – *cřva* – *cřvā* (ob. *cřvī*), *dān* – *dāna* – *dānā*, *zūb* – *zūba* – *zūbā* (ob. *zūbī*, *zūbijū*).

11. Neke dvosložne imenice s brzim naglaskom (˘˘) imaju rjeđi zastarjeli lik s naglašenim predzadnjim slogom, npr. *kōrākā* i *korākā*, *lěptīrā* i *leptīrā*, *òblīkā* i *oblīkā*.

12. Tudice s naglaskom ` na predzadnjem slogu i na suglasnički skup sa sonantom na drugom mjestu ne dulje predzadnji slog ako ne umeću nepostojano *a*, npr. *bicikl* *biciklā*, rj. *bicikālā*, *masàkr* – *masàkrā*, ali: *àdneks* – *àdnēksā*, *sùbjekt* – *sùbjēktā* i *sùbjekātā*.

13. Oblici s nastavkom *ī* na predzadnjem slogu imaju uzlazni naglasak: a) dugi, npr. *črvī, lĵūdī, mjesēcī, mrāvī, zŭbī*; b) kratki, npr. *gōstī, pŕstī*.

14. Oblici s *-ijŭ* imaju kratkouzlazni naglasak pred nastavkom, npr. *gōstijŭ, nōktijŭ, zŭbijŭ*.

287 **DLI.** Drukčiji naglasak od N mn. imaju tri tipa.

1. Imenice s *ī* i *-ijŭ* u G mn. imaju naglasak kao u G jd., a neke imaju i likove s naglaskom N, npr. *hvátima, mjesęcima* (uz *mjĕšęcima*), *sátima* (ob. *sátima*), *párima; gōstima, nōktima* (ob. *nōktima*), *pŕstima* (uz *pŕstima*).

2. Imenice s dugom množinom i skraćenim osnovnim slogom imaju dubletne rjeđe (zastarjele) likove s naglaskom ` pred nastavkom, npr. *grād – grādovi – grādivima i gradòvima, briĵĕg – brĕgovi – brĕgovima i bregòvima, gōlŭb – gōlubovi – gōlubovima i golubòvima*.

3. Rjeđe (zastarjele) likove s naglaskom pred nastavkom imaju i imenice koje u G mn. pomiču nagl. na predzadnji slog, npr. a) dugi: *mĵĕšęcima* i *mĵĕšęcima, lĕptírima* i *leptírima*; b) kratki: *grebĕnima*, ob. *grĕbenima*.

288 **Vokativ.** Imenice s nagl. na zadnjem slogu osnove imaju uz naglasak kao u N mn. rjeđe (zastarjele) likove s čelnim naglaskom, npr. *gospodári* i *gōspodári, junáci* i *jŭnāci, Herceĝovci* (uz *Hĕrceĝovci*) i *Hĕrceĝovci, pomoćnici* i *pōmoćnici, vojnici* i *vōjñici*.

PREGLED SKLONIDBE PO MORFOLOŠKO-NAGLASNIM TIPOVIMA

I. Jednosložne osnove

289 1. S naglaskom ` i kratkom množinom

a. Samo s promjenom ` → ^ u G mn.

ž.	jd.	N	Škōt	mn.	NV	Škōti
		GA	Škōta		G	Škōtā
		DL	Škōtu		DLI	Škōtima
		V	Škōte		A	Škōte
		I	Škōtom			
než.	jd.	NA	grām, brōnh	mn.	NV	grāmi, brōnhi
		G	grāma, brōnha		G	grāmā, brōnhā
		DL	grāmu, brōnhu		DLI	grāmima, brōnhima
		V	grāme, brōnhe		A	grāme, brōnhe
		I	grāmom, brōnhom			

b. Osnova na velar sa sibilizacijom u množini

Imenice za neživo u L jd. mijenjaju ` → `

ž.	jd.	N	Gřk, Čĕh	mn.	NV	Gřci, Čĕsi
		GA	Gřka, Čĕha		G	Gřkā, Čĕhā
		DL	Gřku, Čĕhu		DLI	Gřcima, Čĕsima
		V	Gřku, Čĕhu		A	Gřke, Čĕhe
		I	Gřkom, Čĕhom			

<i>než.</i>	<i>jd.</i>	NA	krīk	<i>mn.</i>	NV	krīci (<i>ob.</i> krīkovi)
		G	krīka		G	krīkā (krīkōvā)
		D	krīku		DLI	krīcima (krīkovima)
		V	krīče		A	krīke (krīkove)
		L	krīku			
		I	krīkom			

Imenica *krīk* običnija je s naglaskom *krīk*.

c. Osnova na palatal

<i>ž.</i>	<i>jd.</i>	N	pīc	<i>mn.</i>	NV	pīci
		GA	pīča		G	pīčā
		DL	pīču		DLI	pīcima
		V	pīču		A	pīče
		I	pīcem			
<i>než.</i>	<i>jd.</i>	NA	lēj	<i>mn.</i>	NV	lěji
		G	lēja		G	lējā
		DL	lēju		DLI	lėjim a
		V	lėje		A	lėje
		I	lėjom			

2. S ` u dugom množinom; imenice za neživo u *jd.* zamjenjuju ` sa ` u *L jd.*

a.

<i>ž.</i>	<i>jd.</i>	N	lāv	<i>mn.</i>	NV	lāvovi
		GA	lāva		G	lāvōvā
		DL	lāvu		DLI	lāvovima
		V	lāve		A	lāvove
		I	lāvom			

Obilježeno i *lāvi*.

<i>než.</i>	<i>jd.</i>	NA	rāt, gōng	<i>mn.</i>	NV	rātovi, gōngovi
		G	rāta, gōnga		G	rātōvā, gōngōvā
		D	rātu, gōngu		DLI	rātovima, gōngovima
		V	rāte, gōngu		A	rātove, gōngove
		L	rātu, gōngu			
		I	rātom, gōngom			

Imenica *rāt* može se naglašavati i po tipu 3.

b. Na palatal i c

<i>ž.</i>	<i>jd.</i>	N	zmāj, pīc	<i>mn.</i>	NV	zmājevi, pīcevi
		GA	zmāja, pīca		G	zmājēvā, pīcēvā
		DL	zmāju, pīcu		DLI	zmājevima, pīcevima
		V	zmāju, pīcu		A	zmājeve, pīceve
		I	zmājem, pīcem			
<i>než.</i>	<i>jd.</i>	NA	plāč, mrāz	<i>mn.</i>	NV	plāčevi, mrāzevi
		G	plāča, mrāza		G	plāčēvā, mrāzōvā
		D	plāču, mrāzu		DLI	plāčevima, mrāzevima
		V	plāču, mrāzu		A	plāčeve, mrāzeve
		L	plāču, mrāzu			
		I	plāčem, mrāzom			

291 3. Sa $\ddot{}$ i kratkom množinom; u N jd. s $\ddot{}$ i G mn. s $\acute{}$
a.

ž.	jd.	N	pöp	mn.	NV	pöpi
		GA	pöpa		G	pópä
		DL	pöpu		DLI	pöpima
		V	pöpe		A	pöpe
		I	pöpom			

Ta imenica ima običniju množinu *pöpovi*.

než.	jd.	NA	snöp	mn.	NV	snöpi
		G	snöpa		G	snópä
		DL	snöpu		DLI	snöpima
		V	snöpe		A	snöpe
		I	snöpom			

Ta imenica ima običniju množinu *snöpovi*.

b. Na velar sa sibilizacijom u množini

ž.	jd.	N	düh	mn.	NV	düsi
		GA	düha		G	dühä
		DL	dühu		DLI	düsima
		V	düše		A	dühe
		I	dühom			

Imenica *düh* običnija je po tipu 2, *düh*, *düha* i s dugom množinom.

než.	jd.	NA	vřh	mn.	NV	vřsi
		G	vřha		G	vřhä
		DL	vřhu		DLI	vřsima
		V	vřhu/vřše		A	vřhe
		I	vřhom			

Ta imenica ima običniju dugu množinu *vřhovi*.

c. Na palatal

ž.	jd.	N	könj	mn.	NV	könji
		GA	könja		G	könjä
		DL	könju		DLI	könjima
		V	könju		A	könje
		I	könjem			

než.	jd.	NA	hmëlj	mn.	NV	hmëlji
		G	hmëlja		G	hmëljä
		DL	hmëlju		DLI	hmëljima
		V	hmëlju		A	hmëlje
		I	hmëljem			

292 4. S $\grave{}$ N jd. s $\ddot{}$ i dugom množinom

a.

ž.	jd.	N	gröf	mn.	NV	gröfovi
		GA	gröfa		G	gröfövä
		DL	gröfu		DLI	gröfovima
		V	gröfe		A	gröfove
		I	gröfom			

<i>než.</i>	<i>jd.</i>	NA	zglòb	<i>mn.</i>	NV	zglòbovi
		G	zglòba		G	zglòbōvā
		DL	zglòbu		DLI	zglòbovima
		V	zglòbe		A	zglòbove
		I	zglòbom			

b. Na palatal

<i>než.</i>	<i>jd.</i>	NA	kòš	<i>mn.</i>	NV	kòševi
		G	kòša		G	kòšēvā
		DL	kòšu		DLI	kòševima
		V	kòšu		A	kòševe
		I	kòšem			

5. S $\ddot{}$, a u N *jd.* s $\ddot{}$; imenice za neživo u L *jd.* mijenjaju $\ddot{}$ →

293

a.

<i>ž.</i>	<i>jd.</i>	N	gòst	<i>mn.</i>	NV	gòsti
		GA	gòsta		G	gòstijū/gòstī
		DL	gòstu		DLI	gòstima
		V	gòste		A	gòste
		I	gòstom			

Imenica *gòst* rj. u N *jd.* može glasiti *gòst*.

<i>než.</i>	<i>jd.</i>	NA	bròd	<i>mn.</i>	NV	bròdovi (<i>rj.</i> bròdi)
		G	bròda		G	bròdōvā
		D	bròdu		DLI	bròdovima
		V	bròde		A	bròdove
		L	bròdu			
		I	bròdom			

b. Na velar

<i>ž.</i>	<i>jd.</i>	N	bòg	<i>mn.</i>	NV	bògovi (<i>rj.</i> bòzi)
		GA	bòga		G	bògōvā
		DL	bògu		DLI	bògovima
		V	bòže		A	bògove
		I	bògom			
<i>než.</i>	<i>jd.</i>	NA	bòk, ròg	<i>mn.</i>	NV	bòkovi/bòci, rògovi/ròzi
		G	bòka, ròga		G	bòkōvā/bòka, rògōvā/rògā
		D	bòku, rògu		DLI	bòkovima/bòcima, rògovima/ròzima
		V	bòče, ròže		A	bòkove/bòke, rògove/ròge
		L	bòku, rògu			
		I	bòkom, rògom			

Kratka je množina rjeđa.

Imenica *bòk* običnija je u N *jd.* s naglaskom *bòk*.

c. Na palatal

<i>ž.</i>	<i>jd.</i>	N	zmāj	<i>mn.</i>	<i>vidi</i> 2.b.
		GA	zmāja		
		DL	zmāju		
		V	zmāju/zmaje		
		I	zmajem		

Ta imenica običnija je s naglaskom N jd. *zmāj*.

<i>než.</i>	<i>jd.</i>	NA	krāj	<i>mn.</i>	NV	krājēvi (<i>řj.</i> krājji)
		G	krāja		G	krājēvā
		D	krāju		DLI	krājēvima
		V	krāju		A	krājēve
		L	krāju			
		I	krājem			

294 6. S[˘], a u N jd. s[˘]

<i>ž.</i>	<i>jd.</i>	N	võl	<i>mn.</i>	NV	vòlovi
		GA	vòla		G	vòlòvā/vòlòvā
		DL	vòlu		DLI	vòlovima
		V	vòle		A	vòlove
		I	vòlom			
<i>než.</i>	<i>jd.</i>	NA	stòl	<i>mn.</i>	NV	stòlovi
		G	stòla		G	stòlòvā
		DL	stòlu		DLI	stòlovima
		V	stòle		A	stòlove
		I	stòlom			

Te imenice mogu u N jd. glasiti *vòli* i *stòl*.

295 7. S[˘] i kratkom množinom; imenice za neživo u L jd. imaju ´ a.

<i>ž.</i>	<i>jd.</i>	N	cřv	<i>mn.</i>	NV	cřvi
		GA	cřva		G	cřvā
		DL	cřvu		DLI	cřvima
		V	cřve		A	cřve
		I	cřvom			

Ta imenica ima u G mn. obično *cřvī*.

<i>než.</i>	<i>jd.</i>	NA	vāl	<i>mn.</i>	NV	vāli
		G	vāla		G	vālā
		D	vālu		DLI	vālīma
		V	vāle		A	vāle
		L	vālu			
		I	vālom			

Ta imenica ima obično dugu množinu *vālovi* i *vālovi*.

b. Na velar

<i>ž.</i>	<i>jd.</i>	N	vūk	<i>mn.</i>	NV	vūci
		GA	vūka		G	vūkā
		DL	vūku		DLI	vūcima
		V	vūče		A	vūke
		I	vūkom			

Ta imenica ima običniju dugu množinu *vūkovi*.

<i>než.</i>	<i>jd.</i>	NA	znāk, brijēg	<i>mn.</i>	NV	znāci, brijēzi
		G	znāka, brijēga		G	znāka, brijēga
		D	znāku, brijēgu		DLI	znācima, brijēzima
		V	znāče, brijēže		A	znāke, brijēge
		L	znāku, brijēgu			
		I	znākom, brijēgom			

Te imenice imaju obično dugu množinu *znākovi, brēgovi*.

c. Na palatal

<i>ž.</i>	<i>jd.</i>	N	mūž	<i>mn.</i>	NV	mūži
		GA	mūža		G	mūžā
		DL	mūžu		DLI	mūžima
		V	mūžu		A	mūže
		I	mūžem			

Ta imenica ima običniju dugu *mn. mūževi*.

<i>než.</i>	<i>jd.</i>	NA	plāšt	<i>mn.</i>	NV	plāšti
		G	plāšta		G	plāštā
		D	plāštu		DLI	plāštima
		V	plāšte		A	plāšte
		L	plāštu			
		I	plāštem/plāštom			

Ta imenica ima običniju dugu množinu *plāštevī* i ´ u kosim padežima.

8. S ˇ i dugom množinom s ˇ; imenice za neživo u L *jd.* imaju ´

296

a.

<i>ž.</i>	<i>jd.</i>	N	kūm	<i>mn.</i>	NV	kūmovi
		GA	kūma		G	kūmōvā
		DL	kūmu		DLI	kūmovima
		V	kūme		A	kūmove
		I	kūmom			
<i>než.</i>	<i>jd.</i>	NA	grād	<i>mn.</i>	NV	grādovi
		G	grāda		G	grādōvā
		D	grādu		DLI	grādivima
		V	grāde		A	grādove
		L	grādu			
		I	grādom			

Zastarjelo *gradōvā* i *gradōvima*.

b. Na palatal

<i>ž.</i>	<i>jd.</i>	N	mūž	<i>mn.</i>	NV	mūževi
<i>než.</i>	<i>jd.</i>	NA	rūž	<i>mn.</i>	NV	rūževi
		G	rūža		G	rūžēvā
		D	rūžu		DLI	rūževima
		V	rūžu		A	rūževe
		L	rūžu			
		I	rūžem			

297 9. S naglaskom $\hat{}$ i dugom množinom

ž.	jd.	N	trūt	mn.	NV	trūtovi
		GA	trūta		G	trūtōvā
		DL	trūtu		DLI	trūtovima
		V	trūte		A	trūtove
		I	trūtom			

U mn. također *trūtovi*, rj. *trūtovi* i *trūti*.

Također rj. *trūt*, *trūta*.

298 10. S $\hat{}$ i dugom množinom s

než.	jd.	NA	bōl	mn.	NV	bólovi
		G	bōla		G	bólōvā
		D	bōlu		DLI	bólovima
		V	bōle		A	bólove
		L	bólu			
		I	bólom			

Također *bōlovi* i rj. *bōli*. Običnija je imenica ž. r. *bōl*, *bōli*.

299 11. Sa $\acute{}$, s promjenom $\acute{}$ \rightarrow $\hat{}$ u N i V jd.; kratka množina a.

než.	jd.	NA	dvōr	mn.	NV	dvóri
		G	dvóra		G	dvórā
		DL	dvóru		DLI	dvórima
		V	dvōre		A	dvóre
		I	dvórom			

Običnije G jd. *dvóra*, mn. *dvōrovi*, rj. *dvórovi*.

b. Na velar, sa sibilizacijom u množini

ž.	jd.	N	đāk, svāk	mn.	NV	đáci, svākovi (rj. sváci)
		GA	đāka, svāka		G	đākā, svākōvā
		DL	đāku, svāku		DLI	đácima, svākovima
		V	đāče, svāče		A	đāke, svākove
		I	đākom, svākom			

c. Na palatal

ž.	jd.	N	tkáč	mn.	NV	tkáči
		GA	tkáča		G	tkáčā
		DL	tkáču		DLI	tkáčima
		V	tkáču		A	tkáče
		I	tkáčem			

než.	jd.	NA	kljūč	mn.	NV	kljúči
		G	kljúča		G	kljúčā
		DL	kljúču		DLI	kljúčima
		V	kljúču		A	kljúče
		I	kljúčem			

Običnije *kljúčevi*.

d. Na c

ž.	<i>jd.</i>	N	stríc	<i>mn.</i>	NV	stríčevi/stríci
		GA	stríca		G	stríčevā/strícā
		DL	strícu		DLI	stríčevima/strícima
		V	stríče		A	stríčeve/stríce
		I	strícom			

12. Sa ´, s promjenom ´ → ˘ u N i V jd.; s dugom množinom

300

a. (v. 11.a.) dvôr *mn.* dvórovi

b. Na palatal

ž.	<i>jd.</i>	N	krâlj	<i>mn.</i>	NV	krâljevi
		GA	krâlja		G	krâljevā
		DL	krâlju		DLI	krâljevima
		V	krâlju		A	krâljeve
		I	krâljem			

<i>než.</i>	<i>jd.</i>	NA	kljûč	<i>mn.</i>	NV	kljûčevi
		(v. 11.c.)				

II. Višesložne osnove bez nepostojanog a

13. Naglasak je na predzadnjem slogu osnove i ne mijenja se

301

a.

ž.	<i>jd.</i>	N	mâjstor, domâcín	<i>mn.</i>	NV	mâjstori, domâcín
		GA	mâjstora, domâcina		G	mâjstōrā, domâcīnā
		DL	mâjstoru, domâcinu		DLI	mâjstorima, domâcinima
		V	mâjstore, domâcine		A	mâjstore, domâcine
		I	mâjstorom, domâcinom			

<i>než.</i>	<i>jd.</i>	NA	òdmor, národ	<i>mn.</i>	NV	òdmori, národi
		G	òdmora, národa		G	òdmōrā, nárōdā
		DL	òdmoru, národu		DLI	òdmorima, národima
		V	òdmore, národe		A	òdmore, národe
		I	òdmorom, národom			

Običnije G *mn.* òdmōrā.

b. Na palatal

ž.	<i>jd.</i>	N	lúpež, gospodičić	<i>mn.</i>	NV	lúpeži, gospodičići
		GA	lúpeža, gospodičića		G	lúpežā, gospodičićā
		DL	lúpežu, gospodičiću		DLI	lúpežima, gospodičićima
		V	lúpežu, gospodičiću		A	lúpeže, gospodičiće
		I	lúpežom, gospodičićem			

<i>než.</i>	<i>jd.</i>	N	zùbić, grédelj	<i>mn.</i>	NV	zùbići, grédelji
		GA	zùbića, grédelja		G	zùbičā, grédeljā
		DL	zùbiću, grédelju		DLI	zùbićima, grédeljima
		V	zùbiću, grédelju		A	zùbiće, grédelje
		I	zùbićem, grédeljom			

U grédelj~~om~~ je I jd. na -om zbog e u prethodnom slogu.

302

14. Tuđice s naglaskom na predzadnjem slogu koji se ne mijenja. Imenice – osim onih koje završavaju na slogotvorni sonant, npr. *bicikl*, *monòkl* – u razgovornom jeziku obično su naglašene na zadnjem slogu osnove (*studènt*, *studènta*).

a.

ž.	<i>jd.</i>	N	vagàbund	<i>mn.</i>	NV	vagàbundi
		GA	vagàbunda		G	vagàbùndā
		DL	vagàbundu		DLI	vagàbundima
		V	vagàbunde		A	vagàbunde
		I	vagàbandom			

Razgovorno *vagabùnd*, *vagabùnda*.

než.	<i>jd.</i>	NA	bicikl	<i>mn.</i>	NV	bicikli
		G	bicikla		G	biciklā
		DL	biciklu		DLI	biciklima
		V	bicikle		A	bicikle
		I	biciklom			

b. U G mn. s nepostojanim *a*

ž.	<i>jd.</i>	N	stùdent	<i>mn.</i>	NV	stùdenti
		GA	stùdenta		G	stùdenātā
		DL	stùdentu		DLI	stùdentima
		V	stùdentu, stùdente		A	stùdente
		I	stùdentom			

Razgovorno *studènt*, *studènta*.

než.	<i>jd.</i>	NA	àkcent	<i>mn.</i>	NV	àkcenti
		G	àkcenta		G	àkcenātā/àkcēntā
		DL	àkcentu		DLI	àkcentima
		V	àkcentu/àkcente		A	àkcente
		I	àkcentom			

Razgovorno *akcènt*, *akcènta*.

c. Na velar

ž.	<i>jd.</i>	N	dramàturg	<i>mn.</i>	NV	dramàturzi
		GA	dramàturga		G	dramàtùrgā
		DL	dramàturgu		DLI	dramàturzima
		V	dramàturže		A	dramàturge
		I	dramàturgom			

Razgovorno *dramatùrg*, *dramatùrga*.

než.	<i>jd.</i>	NA	obèlisk	<i>mn.</i>	NV	obèlisci
		G	obèliska		G	obèliskā
		DL	obèlisku		DLI	obèliscima
		V	obèlišće		A	obèliske
		I	obèliskom			

U G mn. i *obèlisākā*. Razgovorno *obelisk*, *obeliska*.

15. Složenice s dvosložnom osnovom, s kratkom i dugom množinom, bez promjene naglasaka **303**

ž.	<i>jd.</i>	N	pràdjed, pràdjed	<i>mn.</i>	NV	pràdjedi, pràdjedi
		GA	pràdjeda, pràdjeda		G	pràdjeda, pràdjeda
		DL	pràdjedu, pràdjedu		DLI	pràdjedima, pràdjedima
		V	pràdjede, pràdjede		A	pràdjede, pràdjede
		I	pràdjedom, pràdjedom			

Također *pràdjedovi* i *pràdjedovi*.

než.	<i>jd.</i>	NA	dvòčlan	<i>mn.</i>	NV	dvòčlani
		G	dvòčlana		G	dvòčlāna
		DL	dvòčlanu		DLI	dvòčlanima
		V	dvòčlane		A	dvòčlane
		I	dvòčlanom			

Također *dvòčlanovi*.

16. Dvosložne osnove s ` koje u G mn. mijenjaju taj naglasak u ~ **304**

ž.	<i>jd.</i>	N	ùskok, jàstog, mònarh	<i>mn.</i>	NV	ùskoci, jàstozi, mònarsi
		GA	ùskoka, jàstoga, mònarha		G	ùškōkā, jàstōgā, mònārhā
		DL	ùskoku, jàstogu, mònarhu		DLI	ùskocima, jàstozima, mònarsima
		V	ùskoče, jàstože, mònarše		A	ùskoče, jàstoge, mònarhe
		I	ùskokom, jàstogom, mònarhom			

17. Dvosložne osnove sa silaznim naglaskom i zanaglasnom duljinom u N *jd.* **305**

Imenice za neživo imaju u L *jd.* zastarjelu dubletu sa ` na predzadnjem slogu.

a.

ž.	<i>jd.</i>	N	òčùh	<i>mn.</i>	NV	òčusi
		GA	òčuha		G	òčūhā
		DL	òčuhu		DLI	òčusima
		V	òčuhu		A	òčuhe
		I	òčuhom			

Imenice toga tipa obično imaju zanaglasnu duljinu i u kosim padežima: *òčūha...*

než.	<i>jd.</i>	NA	gòvōr	<i>mn.</i>	NV	gòvori
		G	gòvora		G	gòvōrā
		D	gòvoru		DLI	gòvorima
		V	gòvore		A	gòvore
		L	gòvoru (<i>řj.</i> govòru)			
		I	gòvorom			

b.

<i>jd.</i>	NA	mēđij	<i>mn.</i>	NV	mēđiji
	G	mēđija		G	mēđijā
	DL	mēđiju		DLI	mēđijima
	V	mēđiju		A	mēđije
	I	mēđijem			

306 18. Dvosložne osnove s *š* i zanaglasnom duljinom u N jd., s kratkom i dugom množinom

a.

ž.	jd.	N	sòkòl	mn.	NV	sòkolovi/sòkoli
		GA	sòkola		G	sòkolòvā/sòkòlā
		DL	sòkolu		DLI	sòkolovima/sòkolima
		V	sòkole		A	sòkolove/sòkole
		I	sòkolom			

U N jd. ta imenica može glasiti i *sòkol*.

než.	jd.	NA	grèbēn	mn.	NV	grèbenovi/grèbeni
		G	grèbena		G	grèbenòvā/grèbēnā
		DL	grèbenu		DLI	grèbenovima/grèbenima
		V	grèbene		A	grèbenove/grèbene
		I	grèbenom			

b.

než.	jd.	NA	kāmēn	mn.	NV	kāmenovi/kāmeni
		G	kāmena		G	kāmenòvā/kāmēnā
		D	kāmenu		DLI	kāmenovima/kāmenima
		V	kāmene		A	kāmenove/kāmene
		L	kāmenu (<i>rj. kamènu</i>)			
		I	kāmenom			

307 19. a. Dvosložne osnove sa zanaglasnom duljinom

ž.	jd.	N	gòlūb	mn.	NV	gòlubovi/gòlūbi
		GA	gòlūba		G	gòlubòvā (<i>rj. golubóvā</i>)/gòlūbā
		DL	gòlūbu		DLI	gòlubovima/gòlūbima
		V	gòlūbe		A	gòlubove/gòlūbe
		I	gòlūbom			

než.	jd.	NA	jāblān	mn.	NV	jāblanovi, jāblāni
		G	jāblāna		G	jāblanòvā (<i>rj. jablanóvā</i>)/jāblānā
		DL	jāblānu		DLI	jāblanovima/jāblanima
		V	jāblāne		A	jāblanove/jāblane
		I	jāblānom			

b. Na velar, s kratkom množinom i sibilizacijom

ž.	jd.	N	pāstūh	mn.	NV	pāstūsi
		GA	pāstūha		G	pāstūhā
		DL	pāstūhu		DLI	pāstūsima
		V	pāstūše		A	pāstūhe
		I	pāstūhom			

I *pāstuh*. Imenice toga tipa prelaze u tip bez zanaglasne duljine.

než.	jd.	NA	sūmrāk, vèznīk	mn.	NV	sūmrāci, vèznīci
		G	sūmrāka, vèznīka		G	sūmrākā, vèznīkā
		DL	sūmrāku, vèznīku		DLI	sūmrācima, vèznīcima
		V	sūmrāče, vèznīče		A	sūmrāke, vèznīke
		I	sūmrākom, vèznīkom			

c. Na palatal

<i>než. jd.</i>	NA	òbruč	<i>mn.</i>	NV	òbrüci/òbrucevi
	G	òbrüča		G	òbrüčã/òbrüčëvã
	DL	òbrüču		DLI	òbrücima/òbrücevima
	V	òbrüču		A	òbrüče/òbrüceve
	I	òbrüčem			

d. U L jd. zastarjela dubleta s promijenjenim naglaskom

<i>než. jd.</i>	NA	òblík, mjěsēc	<i>mn.</i>	NV	òblíci (<i>řj.</i> oblíci), mjěsēcī
	G	òblíka, mjěsěca		G	òblíkã (<i>řj.</i> oblíkã), mjesēcī
	D	òblíku, mjěsěcu		DLI	òblícima, mjěsecima (<i>řj.</i> mjesęcima)
	V	òblíče, mjěsěče		A	òblíke, mjěsěce
	L	òblíku (<i>řj.</i> obliku), mjěsěcu (<i>řj.</i> mjesěcu)			
	I	òblíkom, mjěsěcom			
<i>než. jd.</i>	NA	slüčãj	<i>mn.</i>	NV	slüčãji/slüčãjevi
	G	slüčãja		G	slüčãjã/slüčãjävã (<i>řj.</i> slučajävã)
	D	slüčãju		DLI	slüčãjima/slüčãjevima
	V	slüčãju/slüčãje			(<i>řj.</i> slučajëvima)
	L	slüčãju (<i>řj.</i> slučajju)		A	slüčãje/slüčãjeve
	I	slüčãjem			

20. Dvosložne osnove s ´ i zanaglasnom duljinom u N(A) jd.

308

<i>ž. jd.</i>	N	lópõv	<i>mn.</i>	NV	lópovi
	GA	lópova		G	lópõvã
	DL	lópovu		DLI	lópovima
	V	lópove		A	lópove
	I	lópovom			

Naglasni tip nije običan, imenice su prešle u druge tipove, pa je običnije *lópov*, *lópova*.

<i>než. jd.</i>	NA	nábõj	<i>mn.</i>	NV	náboji
	G	náboja		G	nábõjã
	DL	náboju		DLI	nábojima
	V	náboju		A	náboje
	I	nábojem			

21. Dvosložne osnove s ` na predzadnjem slogu; u V jd. promjena ` →“

309

<i>ž. jd.</i>	N	mũdrãc	<i>mn.</i>	NV	mudrãci
	GA	mudrãca		G	mudrãcã
	DL	mudrãcu		DLI	mudrãcima
	V	mũdrače		A	mudrãce
	I	mudrãcem			
<i>než. jd.</i>	NA	živõt	<i>mn.</i>	NV	živõtī
	G	živõtã		G	živõtã
	DL	živõtũ		DLI	živõtīma
	V	živõte		A	živõte
	I	živõtõm			

310 22. Dvosložne osnovne s` i zanaglasnom duljinom u N(A) jd.

ž.	jd.	N	nĭtkōv	mn.	NV	nitkōvi
		GA	nitkōva		G	nitkōvā
		DL	nitkōvu		DLI	nitkōvima
		V	nĭtkove		A	nitkōve
		I	nitkōvom			

Tip nije običan, imenice su prešle u druge tipove, pa je običnije *nĭtkov*, *nĭtkova*, rj. *nĭtkov*, *nĭtkova*.

než.	jd.	NA	hĭntōv	mn.	NV	hintōvi
		G	hintōva		G	hintōvā
		DL	hintōvu		DLI	hintōvima
		V	hĭntove		A	hintōve
		I	hĭntōvom			

Tip nije običan, imenice su prešle u druge tipove, pa je običnije *hĭntov*, *hĭntova*.

311 23. Osnove s´ na predzadnjem slogu; u N(A) jd. na tom je mjestu duljina iza` ; u V jd. čelni naglasak

a.

ž.	jd.	N	pisār	mn.	NV	pisāri
		GA	pisāra		G	pisārā
		DL	pisāru		DLI	pisārima
		V	pĭsāre		A	pisāre
		I	pisārom			
než.	jd.	NA	ārĥĭv	mn.	NV	arĥĭvi
		G	arĥĭva		G	arĥĭvā
		DL	arĥĭvu		DLI	arĥĭvima
		V	ārĥĭve		A	arĥĭve
		I	arĥĭvom			

b. Na velar i sa sibilizacijom u množini

ž.	jd.	N	djēčāk, pomoćnĭk	mn.	NV	dječāci, pomoćnici
		GA	dječāka, pomoćnika		G	dječākā, pomoćnikā
		DL	dječāku, pomoćniku		DLI	dječācima, pomoćnicima
		V	djēčāče, pōmoćniče		A	dječāke, pomoćnike
		I	dječākom, pomoćnikom			
než.	jd.	NA	medēnjāk	mn.	NV	medenjāci
		G	medenjāka		G	medenjākā
		DL	medenjāku		DLI	medenjācima
		V	mēdenjāče		A	medenjāke
		I	medenjākom			

c. Na palatal

ž.	jd.	N	ōrāč, komedijāš	mn.	NV	orāči, komedijāši
		GA	orāča, komedijāša		G	orāčā, komedijāšā
		DL	orāču, komedijāšu		DLI	orāčima, komedijāšima
		V	ōrāču, kōmedijāšu		A	orāče, komedijāše
		I	orāčem, komedijāšem			

Razgovorno *orāču*, *komedijāšu*.

<i>než. jd.</i>	NA	pokriváč	<i>mn.</i>	NV	pokriváči
	G	pokriváčã		G	pokriváčã
	DL	pokriváču		DLI	pokriváćima
	V	põkriváču		A	pokriváće
	I	pokriváčem			

d. Na r

<i>ž. jd.</i>	N	mõrnãr, vinogradãr			
	GA	mornãra, vinogradãrã			
	DL	mornãru, vinogradãru			
	V	mõrnãre/mõrnãru, vïnogradãre/vïnogradãru			
	I	mornãrem/mornãrom, vinogradãrem/vïnogradãrom			
<i>mn.</i>	NV	mornãri, vinogradãri			
	G	mornãrã, vinogradãrã			
	DLI	mornãrima, vinogradãrima			
	A	mornãre, vinogradãre			

24. Trosložne osnove sa[~]

312

<i>ž. jd.</i>	N	přijatelj	<i>mn.</i>	NV	přijatelji
	GA	přijatelja		G	přijateljã (řj. prijatéljã)
	DL	přijatelju		DLI	přijateljima
	V	přijatelju		A	přijatelje
	I	přijateljem			

25. Osnove s uzlaznim naglaskom na pretpredzadnjem slogu sa zanaglasnom duljinom bez promjene naglaska 313

a.

<i>ž. jd.</i>	N	vodëničãr	<i>mn.</i>	NV	vodëničãri
	GA	vodëničãra		G	vodëničãrã
	DL	vodëničãru		DLI	vodëničãrima
	V	vodëničãre/vodëničãru		A	vodëničãre
	I	vodëničãrom/vodëničãrem			

b. Na velar

<i>ž. jd.</i>	N	bezõbraznïk, bezãkonïk			
	GA	bezõbraznïka, bezãkonïka			
	DL	bezõbraznïku, bezãkonïku			
	V	bezõbraznïće, bezãkonïće			
	I	bezõbraznïkom, bezãkonïkom			
<i>mn.</i>	NV	bezõbraznïci, bezãkonïci			
	G	bezõbraznïkã, bezãkonïkã			
	DLI	bezõbraznïcima, bezãkonïcima			
	A	bezõbraznïke, bezãkonïke			
<i>ž. jd.</i>	NA	zãbavnïk	<i>mn.</i>	NV	zãbavnïci
	G	zãbavnïka		G	zãbavnïkã
	DL	zãbavnïku		DLI	zãbavnïcima
	V	zãbavnïće		A	zãbavnïke
	I	zãbavnïkom			

314 26. Trosložne osnove s $\ddot{}$ i zanaglasnom duljinom

ž.	<i>jd.</i>	NA	nāmještāj	<i>mn.</i>	NV	nāmještāji
		G	nāmještāja		G	nāmještājā
		DL	nāmještāju		DLI	nāmještājima
		V	nāmještāju		A	nāmještāje
		I	nāmještājem			

315 27. Osnove s naglaskom na pretpredzadnjem slogu osnove i dvije zanaglasne duljine

ž.	<i>jd.</i>	N	očājnīk (<i>i</i> očājnīk), nēvjernīk (<i>i</i> nēvjernīk)	<i>mn.</i>	NV	očājnīci, nēvjernici
		GA	očājnīka, nēvjernīka		G	očājnīkā, nēvjernīkā
		DL	očājnīku, nēvjernīku		DLI	očājnicima, nēvjernicima
		V	očājnīče, nēvjernīče		A	očājnīke, nēvjernīke
		I	očājnīkom, nēvjernīkom			

316 28. Osnove s naglaskom na četvrtom slogu od kraja

ž.	<i>jd.</i>	N	nēpriatelj (<i>i</i> nēpriatelj), dēsptović	<i>mn.</i>	NV	nēpriateljī, dēsptovićī
		GA	nēpriateljā, dēsptovićā		G	nēpriateljījā, dēsptovićā
		DL	nēpriateljju, dēsptovićju		DLI	nēpriateljījima, dēsptovićījima
		V	nēpriateljju, dēsptovićju		A	nēpriateljje, dēsptovićje
		I	nēpriateljjem, dēsptovićjem			

317 29. Osnove s naglaskom na četvrtom slogu od kraja i zanaglasnom duljinom
a.

ž.	<i>jd.</i>	N	nēpravednīk (<i>i</i> nēpravednīk)	<i>mn.</i>	NV	nēpravednīci
		GA	nēpravednīka		G	nēpravednīkā
		DL	nēpravednīku		DLI	nēpravednīcima
		V	nēpravednīče		A	nēpravednīke
		I	nēpravednīkom			

b.

<i>než.</i>	<i>jd.</i>	N	zājedničār (<i>i</i> zājedničār)	<i>mn.</i>	NV	zājedničāri
		GA	zājedničāra		G	zājedničārā
		DL	zājedničāru		DLI	zājedničārīma
		V	zājedničāru		A	zājedničāre
		I	zājedničārem			

III. Višesložne osnove s nepostojanim *a* u N *jd.***318** 30. Dvosložne osnove s $\ddot{}$ i s kratkom množinoma. Na *-ar*

ž.	<i>jd.</i>	N	svēkar	<i>mn.</i>	NV	svēkri
		GA	svēkra		G	svēkārā
		DL	svēkru		DLI	svēkrīma
		V	svēkre/svēkru		A	svēkre
		I	svēkrom			

<i>než.</i>	<i>jd.</i>	NA	tjèdan	<i>mn.</i>	NV	tjèdni
		G	tjèdna		G	tjèdānā
		DL	tjèdnu		DLI	tjèdnima
		V	tjèdne		A	tjèdne
		I	tjèdnom			

b. Na -ak

<i>ž.</i>	<i>jd.</i>	N	prèdak	<i>mn.</i>	NV	prèci/prèdci
		GA	prètka		G	prèdākā
		DL	prètku		DLI	prècima/prèdcima
		V	prètku		A	prètke
		I	prètkom			

Ta imenica ima običniji naglasak *prèdak* — *prètka*.

<i>než.</i>	<i>jd.</i>	NA	svèzak	<i>mn.</i>	NV	svèsci
		G	svèska		G	svèzākā
		DL	svèsku		DLI	svèscima
		V	svèšče		A	svèške
		I	svèskom			

c. Na -ac

<i>ž.</i>	<i>jd.</i>	N	znānac	<i>mn.</i>	NV	znānci
		GA	znānca		G	znānācā
		DL	znāncu		DLI	znāncima
		V	znānče		A	znānce
		I	znāncem			

U kosim padežima i *znānca*. Ta imenica običnija je s naglaskom *znānac* — *znānca*.

d. Na palatal

<i>než.</i>	<i>jd.</i>	NA	kāšalj	<i>mn.</i>	NV	kāšlji
		G	kāšlja		G	kāšljā
		DL	kāšlju		DLI	kāšljima
		V	kāšlju		A	kāšlje
		I	kāšljem			

Množina i *kāšljevi*.

31. Dvosložne osnove s ~ i dugom množinom

319

a. Na -ar

<i>ž.</i>	<i>jd.</i>	N	vèpar	<i>mn.</i>	NV	vèprovi
		GA	vèpra		G	vèprōvā
		DL	vèpru		DLI	vèprovima
		V	vèpre/vèpru		A	vèprove
		I	vèprom			

Rjede i *vèpri*.

b. Na -ak

<i>než.</i>	<i>jd.</i>	NA	spīsak	<i>mn.</i>	NV	spīskōvi
		G	spīska		G	spīskōvā
		DL	spīsku		DLI	spīskovima
		V	spīsku		A	spīskove
		I	spīskom			

320 32. Dvosložne osnove s \acute{c} , N jd. i G mn. s \ddot{m}

a. Na -ak

ž.	jd.	N	šinak	mn.	NV	sínci
		GA	šinka		G	sīnākā
		DL	sīnku		DLI	sīncima
		V	sīnče (i sīnku)		A	sīnke
		I	sīnkom			
než.	jd.	NA	zglāvak	mn.	NV	zglāvci
		G	zglāvka		G	zglāvākā
		DL	zglāvku		DLI	zglāvcima
		V	zglāvče		A	zglāvke
		I	zglāvkom			

b. Na -ac

ž.	jd.	N	stārac	mn.	NV	stārci
		GA	stārca		G	stārācā
		DL	stārcu		DLI	stārcima
		V	stārče		A	stārce
		I	stārcem			
než.	jd.	NA	klīnac	mn.	NV	klīnci
		G	klīnca		G	klīnācā
		DL	klīncu		DLI	klīncima
		V	klīnče		A	klīnce
		I	klīncem			

321 33. Dvosložne osnove sa \acute{c}

a. Na -ar

ž.	jd.	N	frātar	mn.	NV	frātri
		GA	frātra		G	frātārā (rj. fratārā)
		DL	frātru		DLI	frātrima
		V	frātre/frātru		A	frātre
		I	frātrom			

b. Na -ak

než.	jd.	NA	pljūsak	mn.	NV	pljūsaci/pljūskovi
		G	pljūska		G	pljūsākā/pljūskōvā
		D	pljūsku		DLI	pljūscima/pljūskovima
		V	pljūsku		A	pljūske/pljūskove
		L	pljūsku/pljūsku			
		I	pljūskom			

Ta imenica rjeđe ima lik *pljūsak*.

c. Na palatal

než.	jd.	NA	žřvanj	mn.	NV	žřvnjevi/žřvnji
		G	žřvnja		G	žřvnjevā/žřvānjā
		DL	žřvnju		DLI	žřvnjevima/žřvnjima
		V	žřvnju		A	žřvnjeve/žřvnje
		I	žřvnjem			

34. Dvosložne osnove s ` i kratkom množinom

322

a.

<i>než.</i>	<i>jd.</i>	NA	pàpar, realizam	<i>mn.</i>	NV	pàpri, realizmi
		G	pàpra, realizma		G	pàpārā, realizāmā
		DL	pàpru, realizmu		DLI	pàprima, realizmima
		V	pàpre/pàpru, realizme/realizmu		A	pàpre, realizme
		I	pàprom, realizmom			

Imenica *pàpar* može glasiti i *pāpar*.

b. Na -ak

<i>ž.</i>	<i>jd.</i>	N	mòmak	<i>mn.</i>	NV	mòmci
		GA	mòmka		G	mòmākā (<i>řj.</i> momākā)
		DL	mòmku		DLI	mòmcima
		V	mòmče		A	mòmke
		I	mòmkom			

Ta imenica ima rjede likove *mòmak* – *mòmka* i *mòmka*.

<i>než.</i>	<i>jd.</i>	NA	kàpak	<i>mn.</i>	NV	kàpci
		G	kàpka		G	kàpākā
		DL	kàpku		DLI	kàpcima
		V	kàpče		A	kàpke
		I	kàpkom			

Imenica *kàpak* može imati i kratkosilazni i dugouzlazni naglasak: *kāpak* i *kápak*.

c. Na -ac

<i>ž.</i>	<i>jd.</i>	N	kòsac, làžac	<i>mn.</i>	NV	kòsci, làšci
		GA	kòsca, làšca		G	kòsācā, làšācā
		DL	kòscu, làšču		DLI	kòscima, làščima
		V	kòšče, làšče		A	kòsce, làšce
		I	kòscem, làščem			
<i>než.</i>	<i>jd.</i>	NA	stùpac	<i>mn.</i>	NV	stùpci
		G	stùpca		G	stùpācā (<i>řj.</i> stùpācā)
		DL	stùpcu		DLI	stùpcima
		V	stùpče		A	stùpce
		I	stùpcem			

Ta imenica običnija je s naglaskom *stùpac*.

35. Dvosložne osnove s ` i dugom množinom

323

a.

<i>než.</i>	<i>jd.</i>	NA	hìbat	<i>mn.</i>	NV	hìptovi
		G	hìpta		G	hìptōvā
		DL	hìptu		DLI	hìptovima
		V	hìpte		A	hìptove
		I	hìptom			

Množina i *hìpti*, G *hìbāta*.

b.

<i>než.</i>	<i>jd.</i>	NA	òganj	<i>mn.</i>	NV	ògnjevi
		G	ògnja		G	ògnjēvā
		DL	ògnju		DLI	ògnjevima
		V	ògnju		A	ògnjeve
		I	ògnjem			

Množina i *ògnji*, G *ògānjā*. Ta imenica ima i lik *òganj*.

324 36. Na -(S)ac (S = sonant)

<i>ž.</i>	<i>jd.</i>	N	lòvac	<i>mn.</i>	NV	lòvci
		GA	lòvca		G	lòvācā (<i>řj.</i> lovācā)
		DL	lòvcu		DLI	lòvcima
		V	lòvče		A	lòvce
		I	lòvcem			

Ta imenica može i u kosim padežima biti bez duljenja, npr. *lòvca* – *lòvci*.

<i>než.</i>	<i>jd.</i>	NA	stòlac	<i>mn.</i>	NV	stòlci
		G	stòlca		G	stòlācā (<i>řj.</i> stolācā)
		DL	stòlcu		DLI	stòlcima
		V	stòlče		A	stòlce
		I	stòlcem			

325 37. Dvosložne osnove sa ´

a. Na -ak

<i>ž.</i>	<i>jd.</i>	N	hřčak	<i>mn.</i>	NV	hřčci
		GA	hřčka		G	hřčākā
		DL	hřčku		DLI	hřčcima
		V	hřčku		A	hřčke
		I	hřčkom			

<i>než.</i>	<i>jd.</i>	NA	pāpak	<i>mn.</i>	NV	pāpci
		G	pāpka		G	pāpākā
		DL	pāpku		DLI	pāpcima
		V	pāpče		A	pāpke
		I	pāpkom			

b. Na -ac

<i>ž.</i>	<i>jd.</i>	N	svétac, písac, vrābac	<i>mn.</i>	NV	svéci, písci, vrāpci
		GA	svéca, písca, vrāpca		G	svētācā, písācā, vrābācā
		DL	svécu, píscu, vrāpcu		DLI	svécima, píscima, vrāpcima
		V	svéče, píšče, vrāpče		A	svéce, písce, vrāpce
		I	svécem, píscem, vrāpcem			

Tip na -tac može se u kosim padežima pisati sa *t*: *svétca*, *svétcu*, *svētče*, *svétcem*; *svétci(ma)*, *svétce*.

<i>než.</i>	<i>jd.</i>	NA	čamac, zúbac	<i>mn.</i>	NV	čámci, zúpci
		G	čámca, zúpca		G	čâmácā, zûbácā
		DL	čámcu, zúpcu		DLI	čámcima, zúpcima
		V	čámče, zúpče		A	čámce, zúpce
		I	čámcem, zúpcem			

c. Na palatal

<i>ž.</i>	<i>jd.</i>	N	čágalj	<i>mn.</i>	NV	čáglji/čágljevi
		GA	čáglja		G	čágaljā/čágljevā
		DL	čáglju		DLI	čágljima/čágljevima
		V	čáglju		A	čáglje/čágljeve
		I	čágljem			

Ta imenica ima dubletu *čāgalj*.

<i>než.</i>	<i>jd.</i>	NA	rážanj	<i>mn.</i>	NV	rážnji/rážnjevi
		G	rážnja		G	rážanjā/rážnjevā
		DL	rážnju		DLI	rážnjima/rážnjevima
		V	rážnju		A	rážnje/rážnjeve
		I	rážnjem			

38. Višesložne osnove sa ´ na predzadnjem slogu

326

a. Na *-tak*

<i>ž.</i>	<i>jd.</i>	N	curétak	<i>mn.</i>	NV	curéci/curétci
		GA	curétka		G	curétākā
		DL	curétku		DLI	curécima/curétcima
		V	curétku		A	curétke
		I	curétkom			
<i>než.</i>	<i>jd.</i>	NA	zadátak	<i>mn.</i>	NV	zadáci/zadátci
		G	zadátka		G	zādātākā/zadātāka
		DL	zadátku		DLI	zadácima/zadátcima
		V	zadátku			
		A	zadátke			
		I	zadátkom			

b. Na *-ac*

<i>ž.</i>	<i>jd.</i>	N	bjegúnac, domòrodac
		GA	bjegúnca, domòroca
		DL	bjegúnacu, domòrocu
		V	bjègūnče, dòmoroče
		I	bjegúncem, domòrocem

Običnije *domoródac*.

<i>mn.</i>	NV	bjegúnci, domòroci
	G	bjègūnācā/bjegúnācā, domòrodācā
	DLI	bjegúncima, domòrocima
	A	bjegúnce, domòroce

327 39. Trosložne osnove s naglaskom na predzadnjem slogu osnove

než.	jd.	NA	pãrožak, náglasak, prètisak, zákutak	mn.	NV	pãrošci, náglasci, prètisci, zákuci
		G	pãroška, náglaska, prètiska, zákutka		G	pãrožakã, náglasãkã, prètisãkã, zákutãkã
		DLI	pãrošku, náglasku, prètisku, zákutku		DLI	pãrošcima, náglascima, prètiscima, zákucima
		V	pãrošče, náglãšče, prètishče, zákutku		A	pãroške, náglaske, prètiske, zákutke
		I	pãroškom, náglaskom, prètiskom, zákutkom			
	mn.	NV	pãrošci, náglasci, prètisci, zákuci			
		G	pãrožakã, náglasãkã, prètisãkã, zákutãkã			
		DLI	pãrošcima, náglascima, prètiscima, zákucima			
		A	pãroške, náglaske, prètiske, zákutke			

Takoder *prëtisak*. Tip na *-tak* piše se u mn. i sa *t*: *zákutci(ma)*.

328 40. Trosložne osnove s \sim i duljinom u padežima bez nepostojanog *a*
(S = sonant)a. Na *-(S)ak*

ž.	jd.	N	pãstorak	mn.	NV	pãstõrci		
		GA	pãstõrka		G	pãstõrakã		
		DLI	pãstõrku		DLI	pãstõrcima		
		V	pãstõrče		A	pãstõrke		
		I	pãstõrkom					
	než.	jd.	NA		õžujak, nãstãvak	mn.	NV	õžũjci, nãstãvci
		G	õžũjka, nãstãvka		G		õžũjakã, nãstãvãkã	
		DLI	õžũjku, nãstãvku		DLI		õžũjcima, nãstãvcima	
		V	õžũjče, nãstãvče		A		õžũjke, nãstãvke	
		I	õžũjkom, nãstãvkom					

b. Na *-(S)ac*

ž.	jd.	N	jãzãvac	mn.	NV	jãzãvci		
		GA	jãzãvca		G	jãzãvãcã		
		DL	jãzãvcu		DLI	jãzãvcima		
		V	jãzãvče		A	jãzãvce		
		I	jãzãvcem					
	než.	jd.	NA		krãstãvac, Ðũrdãvac	mn.	NV	krãstãvci
		G	krãstãvca, Ðũrdãvca		G		krãstãvãcã	
		DLI	krãstãvcu, Ðũrdãvcu		DLI		krãstãvcima	
		V	krãstãvče, Ðũrdãvču		A		krãstãvce	
		I	krãstãvcem, Ðũrdãvcom					

329 41. Naglasak na četvrtom slogu od kraja

a. Na *-(S)ac*

ž.	jd.	N	rãdiãcvãc, Hãrcegõvac	mn.	NV	rãdiãcvci, Hãrcegõvci
		GA	rãdiãcvca, Hãrcegõvca		G	rãdiãcvãcã, Hãrcegõvãcã
		DL	rãdiãcvcu, Hãrcegõvcu		DLI	rãdiãcvcima, Hãrcegõvcima
		V	rãdiãvcu, Hãrcegõvče		A	rãdiãcvce, Hãrcegõvce
		I	rãdiãvcem, Hãrcegõvcem			

<i>než.</i>	<i>jd.</i>	NA	jàbukovac	<i>mn.</i>	NV	jàbukōvci
		G	jàbukōvca		G	jàbukovācā
		DLI	jàbukōvcu		DLI	jàbukōvcima
		V	jàbukōvče		A	jàbukōvce
		I	jàbukōvcem			

42. Na *-l(a)k/c*

330

a. Na *-lak*

<i>než.</i>	<i>jd.</i>	NA	zàselak	<i>mn.</i>	NV	zàseoci
		G	zàseoka		G	zàselākā
		DL	zàseoku		DLI	zàseocima
		V	zàseoče		A	zàseoke
		I	zàseokom			

U kosim je padežima običnije *zàsēlka ...*, G *mn. zàselākā*.

b. Na *-lac*

<i>ž.</i>	<i>jd.</i>	N	slūšalac, rukovòdilac	<i>mn.</i>	NV	slūšaoci, rukovòdioci
		GA	slūšaoca, rukovòdioca		G	slūšalācā, rukovòdilācā
		DL	slūšaocu, rukovòdiocu		DLI	slūšaocima, rukovòdiocima
		V	slūšaaoče, rukovòdioče		A	slūšaaoce, rukovòdioce
		I	slūšaocem, rukovòdiocem			

Rjeđe i *slūšalac*.

43. Na *-ao*

331

a. Sa *˘*

<i>než.</i>	<i>jd.</i>	NA	ũzao	<i>mn.</i>	NV	ũzli/ũzlovi
		G	ũzla		G	ũzla/ũzlōvā
		DL	ũzlu		DLI	ũzlīma/ũzlovīma
		V	ũzle		A	ũzle/ũzlove
		I	ũzlom			

Imenica ima i dubletu *ũzao*.

b. S uzlaznim naglaskom

<i>ž.</i>	<i>jd.</i>	N	pijétao	<i>mn.</i>	NV	pijétlōvi/pijétlī
		GA	pijétla		G	pijétlōvā/pijétlā
		DL	pijétlu		DLI	pijétlōvīma/pijétlīma
		V	pijétle		A	pijétlōve/pijétle
		I	pijétlom			
<i>než.</i>	<i>jd.</i>	NA	kòtao	<i>mn.</i>	NV	kòtlōvi
		G	kòtla		G	kòtlōvā
		DL	kòtlu		DLI	kòtlōvīma
		V	kòtle		A	kòtlōve
		I	kòtlom			

IV. Posebne osnove

332

44. Na *-anin/-ani*

a. S duljinom u množini

ž.	<i>jd.</i>	N	grādanin, ùkućanin	<i>mn.</i>	NV	grāđāni/grāđani, ùkućāni/ùkućani
		GA	grādanina, ùkućanina		G	grāđānā, ùkućānā
		DL	grādaninu, ùkućaninu		DLI	grāđānima, ùkućānima
		V	grādanine, ùkućanine		A	grāđāne, ùkućāne
		I	grādaninom, ùkućaninom			

b. Bez duljine u množini

ž.	<i>jd.</i>	N	gòranin, púćanin	<i>mn.</i>	NV	gòrani, púćani
		GA	gòranina, púćanina		G	gòrānā/gòrānā, púćānā
		DL	gòraninu, púćaninu		DLI	gòranima, púćanima
		V	gòranine, púćanine <i>i</i> púćanine		A	gòrane, púćane
		I	gòraninom, púćaninom			

333

45. Imena

a. Na *-o*

<i>jd.</i>	NV	Sùpilo, Mírko
	GA	Sùpila, Mírka
	DL	Sùpilu, Mírku
	I	Sùpilom, Mírkom

Postoji i rjeđi lik *Mírko*.b. Na *-e*

<i>jd.</i>	NV	Hřvoje
	GA	Hřvoja
	DL	Hřvoju
	I	Hřvojem

334

46. Imenice na *-ko* i *-go*

ž.	<i>jd.</i>	NV	nestāško, razmažénko, flamèngo
		GA	nestāška, razmažénka, flamènga
		DL	nestāšku, razmažénku, flamèngu
		I	nestāškom, razmažénkom, flamèngom
	<i>mn.</i>	NV	nestāšci, razmažénci, flamèenzi
		G	nestāšākā, razmažéncākā, flaméngā
		DLI	nestāšcima, razmažéncima, flamènzima
		A	nestāške, razmažénke, flamènge

Postoje i dublete *něstaško* i *nestāško* te *flàmengo*.

<i>než.</i>	<i>jd.</i>	NV	rìziko	<i>mn.</i>	NV	rìzici
		G	rìzika		G	rìzikā
		DL	rìziku		DLI	rìzicima
		I	rìzikom		A	rìzike

Ta riječ ima običniji N *jd. rìzik*.

47. Tudice na samoglasnik

335

<i>jd.</i>	NAV	jūni, àuto, fināle	<i>mn.</i>	NV	jūni, àuti, fināli
	G	jūna, àuta, fināla		G	jūnā, àutā, finālā
	DL	jūnu, àutu, finālu		DLI	jūnima, àutima, finālīma
	I	jūnom, àutom, finālom		A	jūne, àute, fināla

Običnije je *jūn* i *jūl*. Imenica *fināle* ima i naglasnu dubletu *fināle*. Može biti i srednjeg roda.

48. Tudice na *-io*

336

<i>jd.</i>	NAV	fōlio	<i>mn.</i>	NV	fōliji
	G	fōlija		G	fōlīja
	DL	fōliju		DLI	fōlijīma
	I	fōlijom		A	fōlije

49. Imena i tudice na *-i-∅*

337

ž.	<i>jd.</i>	NV	Gàndi (<i>i</i> Gàndi)			
		GA	Gàndija			
		DL	Gàndiju			
		I	Gàndijem			
<i>než.</i>	<i>jd.</i>	NAV	tàksi	<i>mn.</i>	NV	tàksiji
		G	tàksija		G	tàksīja/tàksīja
		DLI	tàksiju		DLI	tàksijīma
		I	tàksijem		A	tàksije

Rjede i *tàksi*.

50. Tudice na dugi samoglasnik

338

<i>jd.</i>	NAV	sàkō, bifē, ràgū			
	G	sakòa, bifèa, ràgùa			
	DL	sakòu, bifèu, ràgùu			
	I	sakòom, bifèom, ràgùom			
<i>mn.</i>	NV	sakòi, bifèi, ràgùì			
	G	sakóā, biféā, ràgúā			
	DLI	sakòima, bifèima, ràgùima			
	A	sakòe, bifèe, ràgùe			

Govori se obično *sakò, ràgù, rjede sakò, ràgù*.

51. Tudice s naglašenim zadnjim slogom

339

a. Na suglasnik

<i>jd.</i>	NA	celulīt, asistēt	<i>mn.</i>	N	celulīti, asistēti
	G	celulīta, asistēta		G	celulītā, asistēnātā
	DL	celulītu, asistētū		DLI	celulītīma, asistētīma
	V	celulīte, asistēte		A	celulīte, asistēte
	I	celulītom, asistētōm			

Imenice toga tipa naglašavaju se također *asistent* — *asistenta*, *leukòcīt* — *leukocīti*, a neke i *lèukocīt* — *lèukocīta*.

b. Na samoglasnik

<i>jd.</i>	NAV	rokokò, sakò	<i>mn.</i>	N	rokokòi, sakòi
	G	rokokòà, sakòà		G	rokokòã, sakòẽ
	DL	rokokòu, sakòu		DLI	rokokòima, sakòima
	I	rokokòom, sakòom		A	rokokòe, sakòe

340 52. S [^] na predzadnjem slogu

<i>jd.</i>	N	informâtor	<i>mn.</i>	N	informâtori
	G	informâtora		G	informâtõrã
	DL	informâtoru		DLI	informâtorima
	A	ž.=G, než.=N		A	informâtore
	I	informâtorom			

Imenice toga tipa naglašavaju se također *infõrmâtor* – *infõrmâtora*.

341 53. S originalnim pisanjem

<i>jd.</i>	NV	Camus, Shakespeare [kamĩ, šèkspir]
	GA	Camusa, Shakespearea [kamĩja, šèkspira]
	DL	Camusu, Shakespeareu
	I	Camusom, Shakespeareom
<i>jd.</i>	NV	Dànte
	GA	Dàntea
	DL	Dànteu
	I	Dàntecom

IMENICE SREDNJEGA RODA

342 Imenice srednjeg roda završavaju u nom. jedn. na -o, -e i -∅, osim imenice *dõba*. U svih je imenica u jednini i množini N=A=V.

1. Imenice koje u nom. jedn. završavaju na -o

a. JEDNAKOSLOŽNE

343 Završno • u nom. jedn. uvijek je nastavak. Pred njim se nalazi nenepčani suglasnik, osim c i skupa št, npr. *něbo, stãdo, rũho, klũpko, jělo, pĩsmo, pèro, měso, jãto, krijěvo, žěljezo*.

Ove imenice znače što neživo, osim nekih imenica izvedenih nastavkom -lo koje mogu značiti mušku i žensku osobu, npr. *brũndalo, prĩčalo, spãvalo*.

Kao nastavak vlada se i završno o u nekim imenicama preuzetim iz drugih jezika koje znače što neživo, npr. *kĩno, léno, čělo* (muzički instrument).

Takve su imenice obično muškoga roda, kao i sve druge posuđenice, osim posuđenica na -a (v. § 201).

Uzorak 16. *Imenice bez nepostojanog a*

344

	Jednina	Množina
N	<i>kòljen-o</i>	<i>kòljen-a</i>
G	<i>kòljen-a</i>	<i>kòljēn-ā</i>
D	<i>kòljen-u</i>	<i>kòljen-ima</i>
A	<i>kòljen-o</i>	<i>kòljen-a</i>
V	<i>kòljen-o</i>	<i>kòljen-a</i>
L	<i>kòljen-u</i>	<i>kòljen-ima</i>
I	<i>kòljen-om</i>	<i>kòljen-ima</i>

Imenice kojima osnova završava na dva ili više suglasnika, osim na *st*, *zd*, u gen. mn. imaju proširenu osnovu. 345

Uzorak 17. *Imenice s nepostojanim a*

	Jednina	Množina
N	<i>jèdr-● (i jèdro)</i>	<i>jèdr-a</i>
G	<i>jèdr-a</i>	<i>jèd-ā-r-ā</i>
D	<i>jèdr-u</i>	<i>jèdr-ima</i>
A	<i>jèdr-o</i>	<i>jèdr-a</i>
V	<i>jèdr-o</i>	<i>jèdr-a</i>
L	<i>jèdr-u</i>	<i>jèdr-ima</i>
I	<i>jèdr-om</i>	<i>jèdr-ima</i>

Imenice *vráta*, *ústa* i *plúca* (koje imaju samo množinski oblik) mogu u gen. mn. imati i nastavak *-ijū*: *vrátijū*, *ústijū*, *plúcijū*. 346

b. NEJEDNAKOSLOŽNE

Imenica *dřvo* ima oblike po uzorku 16. kad znači građevni materijal. Kad znači živo drvo, imenica produžuje osnovu umetkom *-et-*, te ima i dvojne oblike: oblici u prvom slučaju u nom. i gen. jedn. imaju isti broj slogova (jednakosložni su), a u drugom slučaju u nom. jedn. imaju slog manje (nejednakosložni su): 347

Uzorak 18. *drvo*

	Jednina		Množina	
N	<i>dřv-o</i>	<i>dřv-o</i>	<i>dřv-a</i>	<i>drv-èt-a</i>
G	<i>dřv-a</i>	<i>dřv-et-a</i>	<i>dřv-ā</i>	<i>drv-èt-ā</i>
D	<i>dřv-u</i>	<i>dřv-et-u</i>	<i>dřv-ima</i>	<i>drv-èt-ima</i>
A	<i>dřv-o</i>	<i>dřvo</i>	<i>dřv-a</i>	<i>drv-èt-a</i>
V	<i>dřv-o</i>	<i>dřvo</i>	<i>dřv-a</i>	<i>drv-èt-a</i>
L	<i>dřv-u</i>	<i>dřv-et-u</i>	<i>dřv-ima</i>	<i>drv-èt-ima</i>
I	<i>dřv-om</i>	<i>dřv-et-om</i>	<i>dřv-ima</i>	<i>drv-èt-ima</i>

Imenice *ðko* i *ùho* kad znače osjetila u množini su ženskog roda (*ðči*, *ùši*), a kad ne znače osjetila (npr. *oko na mreži*, *uho na loncu*) i u množini su srednjega roda (*ðka*, *ùha*). 348

Uzorak 19. *òko, ùho*

	Ženski rod		Srednji rod	
N	<i>òč-i</i>	<i>ùš-i</i>	<i>òk-a</i>	<i>ùh-a</i>
G	<i>òč-ijû</i>	<i>ùš-ijû</i>	<i>òk-ā</i>	<i>ùh-ā</i>
D	<i>òč-ima</i>	<i>ùš-ima</i>	<i>òč-ima</i>	<i>ùš-ima</i>
A	<i>òč-i</i>	<i>ùš-i</i>	<i>òk-a</i>	<i>ùh-a</i>
V	<i>òč-i</i>	<i>ùš-i</i>	<i>òk-a</i>	<i>ùh-a</i>
L	<i>òč-ima</i>	<i>ùš-ima</i>	<i>òč-ima</i>	<i>ùš-ima</i>
I	<i>òč-ima</i>	<i>ùš-ima</i>	<i>òč-ima</i>	<i>ùš-ima</i>

- 349 Imenice *čûdo, kòlo, nèbo, tijèlo* i *ùho* imaju u množini i duže oblike koji se dobiju tako da se osnova produži umetkom *-es-* pred kojim se javlja alternacija *h/s*: *ùho – ušèsa*. Oblici sa *-es-* imaju stilsku upotrebu. Duži oblik množine imenice *ùho* upotrebljava se najčešće onda kada znači 'velika ušna školjka'.

Uzorak 20. *Imenice na -es-*

N	<i>čud-ès-a</i>
G	<i>čud-és-ā</i>
D	<i>čud-ès-ima</i>
A	<i>čud-ès-a</i>
V	<i>čud-ès-a</i>
L	<i>čud-ès-ima</i>
I	<i>čud-ès-ima</i>

2. Imenice koje u nom. jedn. završavaju na -e

- 350 Završno *e* može biti nastavak; tada odgovara nastavku *-e*, tj. umjesto njega u ostalim padežima dolazi drugi nastavak te nom. i gen. jedn. imaju isti broj slogova, imenice su s njim **jednakosložne**.

Završno *e* može pripadati osnovi; tada je nom. jedn. kraći za jedan slog (jer nema nastavka), pa su takve imenice **nejednakosložne**.

a. JEDNAKOSLOŽNE

- 351 Završno *e* je nastavak kad je pred njim koji nepčani glas (*j, lj, nj, ć, đ*) osim imenice *jānje* (npr. *gòrje, bìlje, grānje, bíće, sùđe*), glas *c* (npr. *líce*) ili nepčana skupina *št, šć* ili *žd* (npr. *ògnjìšte, lìšće, zvijèžde*) i u imenicama *mòre* i *tlè* (koja je običnija u liku *tlò*). Te se imenice mijenjaju kao i imenice koje završavaju na *-o*, samo umjesto *-om* u instr. jedn. imaju nastavak *-em*.

Uzorak 21. *Jednakosložne imenice na -e*

	Jednina	Množina
N	<i>pòlj-e</i>	<i>pòlj-a</i> (i <i>pòlja</i>)
G	<i>pòlj-a</i>	<i>pòlj-ā</i>
D	<i>pòlj-u</i>	<i>pòlj-ima</i>
A	<i>pòlj-e</i>	<i>pòlj-a</i>
V	<i>pòlj-e</i>	<i>pòlj-a</i>
L	<i>pòlj-u</i>	<i>pòlj-ima</i>
I	<i>pòlj-em</i>	<i>pòlj-ima</i>

Ako osnova imenice završava na dva ili više suglasnika, osim skupina *št, šč, žđ* i onih u kojima je *j* zadnji glas, u gen. mn. mogu imati proširenu osnovu, pa im je promjena: 352

Uzorak 22. *Imenice s nepostojanim a*

	Jednina	Množina
N	<i>sûnc-e</i>	<i>sûnc-a</i>
G	<i>sûnc-a</i>	<i>sûnc-ā, sùn-ā-c-ā</i>
D	<i>sûnc-u</i>	<i>sûnc-ima</i>
A	<i>sûnc-e</i>	<i>sûnc-a</i>
V	<i>sûnc-e</i>	<i>sûnc-a</i>
L	<i>sûnc-u</i>	<i>sûnc-ima</i>
I	<i>sûnc-em</i>	<i>sûnc-ima</i>

Imenica *plúća* (koja se upotrebljava samo u množini kad se govori o organu za disanje, ali ima i jedninu *plúće* kad znači jedno krilo pluća) može u gen. mn. imati i nastavak *-ijū*. 353

b. NEJEDNAKOSLOŽNE

Završno *e* pripada osnovi ako je ispred njega koji nenepčani glas (tj. usneni i zubni: *p-b-m, t-d-l-r-n, s-z*) osim u imenica *môre* i *tlè* (za koje v. § 351) ili sredjenepčani (*š-ž-č*) i u imenicama *jáje* (samo u jednini), *jânje, pûce* i *túce*. 354

Osnova većine tih imenica završava, osim u NAV jd., na *t*, a u nekoliko na *n*, *v* u jednini i množini, a nekima na *s* samo u množini. U nejednakosložnih imenica može se govoriti i o umecima *et, en, ev, es*.

Uzorak 23. *Imenice s umetkom t*

	Jednina	Množina
N	<i>úže</i> (i <i>üže</i>)	<i>užèi-a</i>
G	<i>üžet-a</i>	<i>užét-ā</i>
D	<i>üžet-u</i>	<i>užèt-ima</i>
A	<i>úže</i>	<i>užèt-a</i>
V	<i>úže</i>	<i>užèt-a</i>
L	<i>üžet-u</i>	<i>užèt-ima</i>
I	<i>üžet-om</i>	<i>užèt-ima</i>

Imenice koje znače što živo nemaju množinske oblike, nego se umjesto njih upotrebljava zbirna imenica ž. r. na *-ād* (koja pripada *i*-vrsti) ili množinski oblik na *-içi* npr. *téle — tēlād* ili *tēliçi* (jd. *tēliç*), *pīle — pīlād* ili *pīliçi*. 355

Imenice izvedene sufiksima *-ce, -ance, -ašce, -ešce* mogu, premda rjeđe, imati u jednini i oblike kao da *e* nije nastavak, te u padežima s nastavkom proširuju osnovu umetanjem *t*, npr: 356

Uzorak 24. *Imenice sa sufiksom na ce*

	Jednina		Množina
N	<i>zvónc-e</i>	<i>zvónce</i>	<i>zvónc-a</i>
G	<i>zvónc-a</i>	<i>zvóncet-a</i>	<i>zvõn-ā-c-ā, zvõnc-ā</i>
D	<i>zvónc-u</i>	<i>zvóncet-u</i>	<i>zvónc-ima</i>
A	<i>zvónc-e</i>	<i>zvónce</i>	<i>zvónc-a</i>
V	<i>zvónc-e</i>	<i>zvónce</i>	<i>zvónc-a</i>
L	<i>zvónc-u</i>	<i>zvóncet-u</i>	<i>zvónc-ima</i>
I	<i>zvónc-em</i>	<i>zvóncet-om</i>	<i>zvónc-ima</i>

- 357 Neke imenice (koje sve u nom. jedn. pred *-e* imaju *m*) imaju dvije (alo) osnove: *breme-* i *bremen-*. To su: *brême, ìme, plême, ràme, sjême, tjême, vîme, vrijême, nèvrijeme, pòlvrijeme, mèđuvrijeme*. One se mijenjaju posve isto kao osnove na *-t* (uzorak 24).

Uzorak 25. *Imenice s umetkom -n-*

	Jednina	Množina
N	<i>ràme</i>	<i>ramèn-a</i>
G	<i>ràmen-a</i>	<i>ramén-ā</i>
D	<i>ràmen-u</i>	<i>ramèn-ima</i>
A	<i>ràme</i>	<i>ramèn-a</i>
V	<i>ràme</i>	<i>ramèn-a</i>
L	<i>ràmen-u</i>	<i>ramèn-ima</i>
I	<i>ràmen-om</i>	<i>ramèn-ima</i>

- 358 Imenice *pódne, dopódne, popódne, prijepódne, poslijepódne* imaju osnovu na *v*.

Uzorak 26. *Imenice s umetkom -v-*

	Jednina	Množina
N	<i>pódne</i>	<i>pódn-ev-a</i>
G	<i>pódn-ev-a</i>	<i>pódn-ěv-ā</i>
D	<i>pódn-ev-u</i>	<i>pódn-ev-ima</i>
A	<i>pódne</i>	<i>pódn-ev-a</i>
V	<i>pódne</i>	<i>pódn-ev-a</i>
L	<i>pódn-ev-u</i>	<i>pódn-ev-ima</i>
I	<i>pódn-ev-om</i>	<i>pódn-ev-ima</i>

- 359 Imenice *věčē* i *prědvěčē* upotrebljavaju se samo u NAV. U ostalim se padežima upotrebljavaju oblici imenice *věčēr* koja može biti muškog roda, npr. *dòbar věčēr*, ali je većinom ženskog roda i pripada vrsti *i*, npr. *pòmorskā věčēr — pòmorskē věčeri*.

c. IMENICA *dòba*

- 360 Imenica *dòba* (i *dòba*) jedina je imenica srednjeg roda koja završava na *-a*. Redovno se upotrebljava u NAV, a rjeđe u ostalim padežima, u kojima ima nastavke prema uzorku 16:

L jd. *dòbu*, I jd. *dòbom*, DLI mn. *dòbima* .

Postoji i homonimna imenica ž. r.: *dòba*, G *dòbē*.

NAGLASAK

1. U L jd. neke imenice s dugosilaznim naglaskom (˘) u drugim padežima imaju rjeđu naglasnu dubletu s dugouzlaznim naglaskom (˙), npr. (u) *zlátu*, (u) *mésu*, (na) *móru*, uz običniji lik jednak D – *zlātu*, *měsu*, *móru*. **361**

2. U množini, osim u G (za koji vrijedi opće pravilo o dva duga zadnja sloga), nekoliko skupina imenica ima naglasne promjene: **362**

a) Progresivno pomicanje (prema kraju riječi) uz promjenu modulacije, npr. *jèzero* – *jezèra* – G *jezérā*.

b) Neke imenice s jednosložnom osnovom mijenjaju kratkosilazni (˘) u kratkouzlazni (˙), npr. *dřvo* – *dřva*, G *dřvā*; *pòlje* – *pòlja* – G *pòljā*, *ùho* – *ùha* (npr. na loncu), *zvòno* – *zvòna* (uz *zvòna*), *òko* – *òka* (npr. na mreži);

c) Neke jednosložne osnove mijenjaju naglasak ˘ iz jednine u ˙ naglasak u množini, npr. *bèdro* – *bèdra*, *rèbro* – *rèbra*, *sèlo* – *sèla*. Te imenice imaju i dubletni lik s naglaskom kao u jednini, npr. *rèbra*, *sèla*.

3. U G mn. (uz duljinu zadnja dva sloga) pojedine imenice – uglavnom one s nepostojanim *a* – imaju i poseban naglasak. **363**

a) *stáblo* – *stábālā* rj. *stabálā*, *stāklo* – *stakālā*, uz *stākālā*, *dnò* – *dānā*, *stègno* – *stègānā*, *rèbro* – *rebārā*, rjeđe *rèbārā*, *drúštvo* – *drúštāvā*.

b) Ako duljenje zahvaća naglašeni slog, prema kratkom stoji odgovarajući dugi naglasak, npr. *ljèta* – *ljètā*, *jèlo* – *jělā*, *sèla* i *sèla* – *sèlā* i *sélā*.

c) Dugi slog ispred skupa sonant + šumnik krati se ako se skup rastavlja, npr. *súnca* – *sūnācā*, *zvónca* – *zvònācā*, ali *cārstvo* – *cārstāvā*.

d) U nekih imenica uzlazna modulacija zamjenjuje se silaznom: *da*) slog je kratak, npr. *kòrita* – *kòritā*, *gòveda* – *gòvėdā*; *db*) slog je dug, imenice imaju nepostojano *a*, npr. *drúštva* – *drúštāvā*, *kúmstva* – *kúmstāvā*, *písma* – *pīsāmā*, *plátna* – *plátānā*. Te imenice imaju i dubletu bez promjene modulacije: *drúštāvā*, *pīsāmā* ...

4. Od nejednakosložnih imenica tri skupine imaju naglasne promjene. **364**

a) Jedne imenice prema kratkom naglašenom slogu u kosim padežima imaju u NAV, gdje su kraće za jedan slog, dug naglašen slog, npr. *dijéte* – *djèteta*, *jáje* – *jájeta*, *prāse* – *prāseta*, *ždrijébe* – *ždrèbeta*, *nèvrijeme* – *nèvremena*.

b) Druge imenice mijenjaju naglasak u V, dobivaju čelni naglasak (silazni na prvom slogu, odnosno silazni umjesto uzlaznoga), npr. *dijéte* – *dijéte*, *kúmče* – *kúmčē*, *jedínče* – *jèdīnčē*.

5. Treće imenice za neživo pomiču u množini naglasak na predzadnji slog, npr. G *jd. ĩmena* – NAV mn. *imèna*, *rāmèna* – *ramèna*, *vrēmèna* – *vremèna*. **365**

PREGLED SKLONIDBE PO MORFOLOŠKO-NAGLASNIM TIPOVIMA

I. Jednakosložne imenice

1. a. S naglaskom ˘ **366**

<i>jd.</i>	NAV	mjèsto	<i>mn.</i>	NAV	mjèsta
	G	mjèsta		G	mjèstā
	DL	mjèstu		DLI	mjèstima
	I	mjèstom			

<i>jd.</i>	NAV směće	<i>mn.</i>	NAV směća
	G směća		G směcā
	DL směću		DLI směćima
	I směćem		

Ta imenica može u mn. imati i $\acute{}$: *směće*.

b. S nepostojanim *a* u G mn.

<i>jd.</i>	NAV jŭtro, svřdlo	<i>mn.</i>	NAV jŭtra, svřdla
	G jŭtra, svřdla		G jŭtārā, svřdālā
	DL jŭtru, svřdlu		DLI jŭtrima, svřdlima
	I jŭtrom, svřdlom		
<i>jd.</i>	NAV sřce	<i>mn.</i>	NAV sřca
	G sřca		G sřďacā (ob. sřcā)
	DL sřcu		DLI sřcima
	I sřcem		

367

2. a. S naglaskom $\acute{}$ u jednini i množini

<i>jd.</i>	NAV zlāto	<i>mn.</i>	NAV zlāta
	G zlāta		G zlātā
	D zlātu		DLI zlātima
	L zlātu (<i>rj.</i> zlātu)		
	I zlātom		
<i>jd.</i>	NAV mōre, cvijěće	<i>mn.</i>	NAV mōra, cvijěca
	G mōra, cvijěća		G mōrā, cvijěcā
	D mōru, cvijěću		DLI mōrima, cvijěćima
	L mōru (<i>rj.</i> mōru), cvijěću (<i>rj.</i> cvijěću)		
	I mōrem, cvijěćem		

b. S naglaskom $\acute{}$ i nepostojanim *a* u G mn.

<i>jd.</i>	NAV cārstvo	<i>mn.</i>	NAV cārstva
	G cārstva		G cārstvā/cārstāvā
	DL cārstvu		DLI cārstvima
	I cārstvom		
<i>jd.</i>	NAV sŭnce	<i>mn.</i>	NAV sŭnca
	G sŭnca		G sŭncā (<i>rj.</i> sŭnācā)
	DL sŭncu		DLI sŭncima
	I sŭncem		

c. S osnovom na velar i sibilizacijom u DLI mn.

<i>jd.</i>	NAV blāgo	<i>mn.</i>	NAV blāga
	G blāga		G blāgā
	DL blāgu		DLI blāgima
	I blāgom		

3. U množini je drukčiji naglasak (`)

368

a.

<i>jd.</i>	NAV zvòno	<i>mn.</i>	NAV zvòna
	G zvòna		G zvónā
	DL zvònu		DLI zvònima
	I zvònom		

U množini i ~ kao i u jednini.

<i>jd.</i>	NAV pòlje, ũšće	<i>mn.</i>	NAV pòlja/pòlja, ũšća
	G pòlja, ũšća		G póljā/póljā, ũščā
	DL pòlju, ũšću		DLI pòljima/pòljima, ũščima
	I pòljem, ũščem		

Imenica *ũšće* može imati i lik *ũšće*, a *pòlje* može i u množini imati ~.b. S nepostojanim *a* u G mn

<i>jd.</i>	NAV klŭpko	<i>mn.</i>	NAV klŭpka/klŭpka
	G klŭpka		G klŭpkā/klŭbākā
	DL klŭpku		DLI klŭpkima/klŭpcima
	I klŭpkom		klŭpkima/klŭpcima

4. S naglaskom ` u jednini i množini

369

a.

<i>jd.</i>	NAV pèro	<i>mn.</i>	NAV pèra
	G pèra		G pèrā
	DL pèru		DLI pèrima
	I pèrom		
<i>jd.</i>	NAV plèće	<i>mn.</i>	NAV plèća
	G plèća		G plèčā
	DL plèću		DLI plèćima
	I plèćem		

b. S nepostojanim *a* u G mn.

<i>jd.</i>	NAV srèdstvo	<i>mn.</i>	NAV srèdstva
	G srèdstva		G srèdstāvā (<i>rj.</i> sredstāvā)
	DL srèdstvu		DLI srèdstvima
	I srèdstvom		
<i>jd.</i>	NAV nèpce	<i>mn.</i>	NAV nèpca
	G nèpca		G nèpcā/nèbācā (<i>rj.</i> nebācā)
	DL nèpcu		DLI nèpcima
	I nèpcem		

5. U jednini ` , a u množini ~ , ali postoje i dublete s ` , koje su i običnije

370

a.

<i>jd.</i>	NAV sèlo	<i>mn.</i>	NAV sèla/sèla
	G sèla		G sèlā/sèlā
	DL sèlu		DLI sèlima/sèlima
	I sèlom		

b. S nepostojanim *a* u G mn.

<i>jd.</i>	NAV rěbro	<i>mn.</i>	NAV rěbra/rěbra
	G rěbra		G rěbārā (<i>rj.</i> rebārā)
	DL rěbru		DLI rěbrima/rěbrima
	I rěbrom		

371 6. S ´ u jednini i množini

a.	<i>jd.</i>	NAV krílo, gniǰězdo ´	<i>mn.</i>	NAV kríla, gniǰězda
		G kríla, gniǰězda		G krílā, gniǰězda
		DL krílu, gniǰězdu		DLI krílíma, gniǰézdíma
		I kríloom, gniǰézdoo		
	<i>jd.</i>	NAV bíce	<i>mn.</i>	NAV bíca
		G bíca		G bícā
		DL bícu		DLI bícíma
		I bícem		

b. S nepostojanim *a* u množini

<i>jd.</i>	NAV písno, stáblo	<i>mn.</i>	NAV písna, stábla
	G písna, stábla		G písāmā/písāmā,
	DL písnu, stáblu		stábālā/stabālā
	I písnoo, stábloo		DLI písíma, stáblíma

372 7. Višesložne osnove s ´ u predzadnjem slogu

a.	<i>jd.</i>	NAV rasúlo	<i>mn.</i>	NAV rasúla
		G rasúla		G rasúlā
		DL rasúlu		DLI rasúlíma
		I rasúloom		
	<i>jd.</i>	NAV vesélje, obećánje, oslobodénje		
		G vesélja, obećánja, oslobodénja		
		DL vesélju, obećánju, oslobodénju		
		I veséljem, obećánjem, oslobodénjem		
	<i>mn.</i>	NAV vesélja, obećánja, oslobodénja		
		G veséljā, obećánjā, oslobodénjā		
		DLI veséljima, obećánjima, oslobodénjima		

b. S nepostojanim *a* u G mn.

<i>jd.</i>	NAV rebárce	<i>mn.</i>	NAV rebárca
	G rebárca		G rěbārācā
	DL rebárću		DLI rebárćíma
	I rebárceo		

373 8. Višesložne osnove s ` u predzadnjem slogu (u G mn. ` → ´)

<i>jd.</i>	NAV vretěno, čovječanstvo	<i>jd.</i>	NAV vretěna, čovječanstva
	G vretěna, čovječanstva		G vretěnā, čovječanstvā
	DL vretěnu, čovječanstvu		DLI vretěnima, čovječanstvima
	I vretěnoo, čovječanstvo		

Imenica *čovječanstvo* rjede glasi *čovječánstvo*.

9. Trosložnice s naglaskom u prvom slogu

374

a.

<i>jd.</i>	NAV stòpalo	<i>mn.</i>	NAV stòpala
	G stòpala		G stòpālā
	DL stòpalu		DLI stòpalima
	I stòpalom		
<i>jd.</i>	NAV kòljeno, zelènilo	<i>mn.</i>	NAV kòljena, zelènila
	G kòljena, zelènila		G kòljēnā, zelēnilā
	DL kòljenu, zelènilu		DLI kòljenima, zelēnilima
	I kòljenom, zelēnilom		

b. S nepostojanim *a* u G *mn.*

<i>jd.</i>	NAV pròroštvo	<i>mn.</i>	NAV pròroštva
	G pròroštva		G pròrōštṽā/pròroštāvā
	DL pròroštvu		DLI pròroštṽima
	I pròroštvom		

10. Trosložnice sa zanaglasnom duljinom

375

a.

<i>jd.</i>	NAV prèdīvo	<i>mn.</i>	NAV prèdīva
	G prèdīva		G prèdīvā
	DL prèdīvu		DLI prèdīvima
	I prèdīvom		

b. Zbirne imenice

<i>jd.</i>	NAV rēpište, pòvrće, gòdište		
	G rēpišta, pòvrća, gòdišta		
	DL rēpištu, pòvrću, gòdištu		
	I rēpištem, pòvrćem, gòdištem		
<i>mn.</i>	NAV rēpišta, pòvrća, gòdišta		
	G rēpištā, pòvrćā, gòdištā		
	DLI rēpištima, pòvrćima, gòdištima		

c. Glagolske imenice

<i>jd.</i>	NAV ùčēnje, šījanje	<i>mn.</i>	NAV ùčēnja, šījanja
	G ùčēnja, šījanja		G ùčēnjā, šījanjā
	DL ùčēnju, šījanju		DLI ùčēnjima, šījanjima
	I ùčēnjem, šījanjem		
<i>jd.</i>	NAV pāmčēnje	<i>mn.</i>	NAV pāmčēnja
	G pāmčēnja		G pāmčēnjā
	DL pāmčēnju		DLI pāmčēnjima
	I pāmčēnjem		
<i>jd.</i>	NAV násēlje, trážēnje, prepisívānje		
	G násēlja, trážēnja, prepisívānja		
	DL násēlju, trážēnju, prepisívānju		
	I násēljem, trážēnjem, prepisívānjem		
<i>mn.</i>	NAV násēlja, trážēnja, prepisívānja		
	G násēljā, trážēnjā, prepisívānjā		
	DLI násēljima, trážēnjima, prepisívānjima		

376 11. Višesložne imenice s naglaskom na četvrtom slogu od kraja

<i>jd.</i>	NAV	mīlosfde, škòlovānje	<i>mn.</i>	NAV	mīlosfda, škòlovānja
	G	mīlosfda, škòlovānja		G	mīlosfdā, škòlovānjā
	DL	mīlosfdu, škòlovānju		DLI	mīlosfdima, škòlovānjima
	I	mīlosfdem, škòlovānjem			
<i>jd.</i>	NAV	(pro)nālažēnje, igralište	<i>mn.</i>	NAV	(pro)nālažēnja, igrališta
	G	(pro)nālažēnja, igrališta		G	(pro)nālažēnjā, igralištā
	DL	(pro)nālažēnju, igralištu		DLI	(pro)nālažēnjima, igralištima
	I	(pro)nālažēnjem, igralištem			

II. Nejednakosložne imenice

377 12. Sa *t*

a. S naglaskom ˘

NAV	pīle
G	pīleta
DL	pīletu
I	pīletom

Množina je supletivna: *pīlići*, ili kao množina služi zbirna imenica *pīlād*.

b. Sa ˘

NAV	tēle, siròče
G	tēleta, siròčeta
DL	tēletu, siròčetu
I	tēletom, siròčetom

Množina je supletivna: *tēlići, siròčići*, ili kao množina služe zbirne imenice *tēlād* i *siròčād*.

c. Sa ˘

NAV	kúmče, jedínče
G	kúmčeta, jedínčeta
DL	kúmčetu, jedínčetu
I	kúmčetom, jedínčetom

Kao mn. služe zbirne imenice *kùmčād, jedínčād*.

NAV	čeljáde, kljúse
G	čeljádeta, kljúseta
DL	čeljádetu, kljúsetu
I	čeljádetom, kljúsetom

Kao mn. služe zb. imenice *kljüsád, čeljád*.

Imenica *kljúse* može glasiti i *kljúse*.

378 13. S uzlaznim naglaskom na trećem slogu od kraja osnove

NAV	ùnuče
G	ùnučeta
DL	ùnučetu
I	ùnučetom

Kao mn. služi zb. imenica *ùnučād* (i *ùnučad*) i imenica *ùnučići*.

14. Sa zanaglasnom duljinom		379
	NAV jèlènče	
	G jèlènčeta	
	DL jèlènčetu	
	I jèlènčetom	

15. S \sim a u N jd. s $\hat{}$		380
	NAV prāse	
	G prāseta	
	DL prāsetu	
	I prāsetom	

Kao mn. služi zb. imenica *prāsād* i imenica *prāščići*.

16. S promjenom naglaska u množini		381
<i>jd.</i>	NAV dŕvo	<i>mn.</i> NAV drvèta
	G dŕveta	G drvétā
	DL dŕvetu	DLI drvètima
	I dŕvetom	

Kada znači drvo u rastu.

17. S promjenom mjesta naglaska u množini		382
a.		

<i>jd.</i>	NAV plēme	<i>mn.</i> NAV plemèna
	G plēmena	G pleménā
	DL plēmenu	DLI plemènima
	I plēmenom	
<i>jd.</i>	NAV prèzime	<i>mn.</i> NAV prèzimana/prezime
	G prèzimana	G prèzime
	DL prèzimeni	DLI prèzimenima/prezime
	I prèzimenom	

b.

<i>jd.</i>	NAV vrijéme	<i>mn.</i> NAV vremèna
	G vrèmena	G vreménā
	DL vrèmenu	DLI vremènima
	I vrèmenom	

18. a.		383
--------	--	-----

<i>jd.</i>	NAV čūdo	<i>mn.</i> NAV čudèsa
	G čūda	G čudésā
	DL čūdu	DLI čudèsima
	I čūdom	

U mn. ova imenica može glasiti i *čūda*.

b.

<i>jd.</i>	NAV tijêlo	<i>mn.</i> NAV tjelèsa
	G tijêla	G tjelésā
	DL tijêlu	DLI tjelèsima
	I tijêlom	

U mn. ova imenica može glasiti i *tijêla*, s razlikom u značenju.

384	19.	<i>jd.</i>	NAV pódne	<i>mn.</i>	NAV pódneva
			G pódneva		G pódněvā
			DL pódnevu		DLI pódnevima
			I pódnevom		

Vrsta e

385 Nastavci za tvorbu oblika vrste e jesu:

Padež	Jednina	Množina
N	-a, -o, -e	-e
G	-ē	-ā, -ī, -ū
D	-i	-ama
A	-u	-e
V	-o, -e, -a	-e
L	= D	= D
I	-ōm	= D

386 Uz brojeve *dvā — dvīje, ðba — ðbje, trī, četiri* stoji NAV oblik dvojine, koji je redovno jednak nom. mn., npr. *dvīje žēne, ðba slūge, trī sēstre, četiri vōjvode*.

U ostalim padežima uz te brojeve stoji oblik množine, npr. *dvjēma žēnama, trīma sēstrama, četirijū vōjvōdā*.

Ovoj vrsti pripadaju:

1. sve imenice ženskoga roda koje u nom. jedn. završavaju na -a i ostale imenice na -a osim imenice *dōba* kad je srednjega roda,

2. dvosložne imenice muškoga i ženskoga roda koje u nom. jedn. završavaju na -o ili na -e, a naglašene su dugouzlaznim naglaskom, i

3. imenica *māti*.

Imenice na -a

387 a. Imenice s osnovom na suglasnik, osim na *k, g, h*

Uzorak 1.

	Jednina	Množina
N	žāb-a	žāb-e
G	žāb-ē	žāb-ā
D	žāb-i	žāb-ama
A	žāb-u	žāb-e
V	žāb-o	žāb-e
L	žāb-i	žāb-ama
I	žāb-ōm	žāb-ama

b. Imenice s osnovom na *k, g, ĥ*

388

Uzorak 2.

		Jednina	
N	<i>slĭk-a</i>	<i>túg-a</i>	<i>svřh-a</i>
G	<i>slĭk-ĕ</i>	<i>túg-ĕ</i>	<i>svřh-ĕ</i>
D	<i>slĭc-i</i>	<i>túz-i</i>	<i>svřs-i</i>
A	<i>slĭk-u</i>	<i>túg-u</i>	<i>svřh-u</i>
V	<i>slĭk-o</i>	<i>túg-o</i>	<i>svřh-o</i>
L	<i>slĭc-i</i>	<i>túz-i</i>	<i>svřs-i</i>
I	<i>slĭk-ōm</i>	<i>túg-ōm</i>	<i>svřh-ōm</i>
		Množina	
N	<i>slĭk-e</i>	<i>túg-e</i>	<i>svřh-e</i>
G	<i>slĭk-ā</i>	<i>túg-ā</i>	<i>svřh-ā</i>
D	<i>slĭk-ama</i>	<i>túg-ama</i>	<i>svřh-ama</i>
A	<i>slĭk-e</i>	<i>túg-e</i>	<i>svřh-e</i>
V	<i>slĭk-e</i>	<i>túg-e</i>	<i>svřh-e</i>
L	<i>slĭk-ama</i>	<i>túg-ama</i>	<i>svřh-ama</i>
I	<i>slĭk-ama</i>	<i>túg-ama</i>	<i>svřh-ama</i>

Pred nastavcima koji počinju sa *-i* (DL jedn.) te imenice imaju sibiliziranu osnovu. Sibilizirana je osnova dodatno obilježje dat. jedn. i lok. jedn., ali je ipak neke osnove nemaju, a druge je mogu imati ili nemati. Od onih koje mogu imati obje osnove, kod jednih je češća izmijenjena, kod drugih neizmijenjena osnova, dok se kod nekih pojavljuju podjednako i jedna i druga.

Imenice bez sibilizirane osnove

Sibiliziranu osnovu nema sedam kategorija.

389

1. Neke pojedinačne imenice s osnovom na jedan suglasnik, i to: *cĭka, gŭba, kĭka, kŭka, sĭka, fĭga, tŭka, āga; sāga, ōmega, káciga, kĕčiga, pàpiga, intriga, sĭga, kášĭga, bŭtĭga, dóga, dróga, baba-róga, škřga, fŭga, šŭga, vŭga; sinĕgdoha, sóha, ōvrha, ŭtjeha*.

2. Hipokoristične imenice ženskoga roda, npr. *báka – báka, séka – séki, kóka – kóki*.

3. a) Imena, npr. *Lŭcika, Micika, Šamika, Anĝĕlika, Đŭka, Lŭka, Rájka, Mĭlka, Kòráljka, Jásĕnka, Zòrka, Dŭška, Dŭbrávka, Mĭha, Inga, Őlga, Mārga, Drāgā*, b) prezimena, npr. *Lādika, Rádeka, Slĭvka, Glĭha, Pròtega, Drĕzga*.

4. Zemljopisna imena, osobito ona koja nemaju veze s općim imenicama, npr. *Krĕka, Křka, Mĕka, Mòka, Mālaga, Kartága, Vŭka*.

Neka imena mogu imati obje osnove, npr. *Kostariki i Kostarĭci, Tanganjiki i Tanganjĭci, Líki i Líci, Pòžegi i Pžĕzi*.

Amĕrika i Āfrica imaju samo sibiliziranu osnovu: *Amĕrici i Āfrĭci*.

Zemljopisna imena na *-ska* i *-ška* mogu imati neizmijenjenu i sibiliziranu osnovu, npr. *Grādĭška – Grādĭšci i Grādĭški, Bāškā – Bāški i Bāšci*.

Imena zemalja na *-ska*, koja su poimeničeni pridjevi, mijenjaju se kao pridjevi, npr. *Hřvātskā – Hřvātskŏj, Frāncŭskā – Frāncŭskŏj, Fĭnskā – Fĭnskŏj*.

Zemljopisna imena prema kojima postoji opća imenica vladaju se kao opće imenice, npr. *Rijĕka – Rijĕci, Bānjā Lŭka – Bānjŏj Lŭci* (ili *Banjālĭka – Banjalŭci*), *Drāga – Drāzi, Mlāka – Mlāci*.

5. Imenice kojima osnova završava na *-ck, -sk, -zg, -čk, -čk* (jer bi se prvi suglasnik izgubio ispred *c* pa bi se lako izgubila veza sa značenjem), npr. *kòcka – kòcki, pàska – pàski, màzga – màzgi, mǎčka – mǎčki, vòcka – vòcki*.

6. U imenica kojima osnova završava na suglasnike od kojih je zadnji *g* (osim *kavga*), npr. *tājga – tājgi, sfīnga – sfīngi, ālga – ālgi, čērga – čērgi*, pa i *Kātānga – Kātāngi, Vólga – Vólgi*.

7. Ženski etnici na *-ka*, npr. *Āndijki, Portugāлки (i Pòrtugāлки), Tūropōlki, Nizòzēмки (i Nizozēмки), Líčānki, Bārānjki, Hērcegovki, Kōmiški* (ženi iz Komiže).

Kad takva imenica znači stvar, ima u dat. jedn. i lok. jedn. sibiliziranu osnovu, npr. *būdīmka* (vrsta jabuke) – *būdīmci, talijānka* (vrsta puške ili frizure) – *talijānci, bōsānka* (vrsta šljive) – *bōsānci, mǎdžārka* (vrsta šljive) – *mǎdžārci, tētōvka* (vrsta jabuke) – *tētōvci, Pōdrāvka* (ime tvornice) *Pōdrāvci*.

390 Ponekad osim neizmijenjene osnove mogu imati i izmijenjenu osnovu:

a. imenice *slūga – slūzi i slūgi, kvřga – kvřzi i kvřgi, téka – téci i téki*;

Imenice kojima osnova završava na *-h* običnije su s nesibiliziranom osnovom, npr. *būha – būhi i būsi, mūha – mūhi i mūsi, snāha – snāhi i snāsi, mǎčeha – mǎčehi i mǎčesi, svřha – svřhi i svřsi*.

b. imenice kojima osnova završava na *-sk, -šk*, npr. *vójska – vójsci i vójski, gūska – gūsci i gūski, dāska – dāsci* (lok. jedn. *dāsci*) i *dāski* (lok. jedn. *dāsci*), *frěska – frěsci i frěski, araběska – araběsci i araběski, humorěska – humorěsci i humorěski, grōteska – grōtesci i grōteski, pūška – pūšci i pūški*;

c. imenice kojima osnova završava na *-tk* u sibiliziranoj osnovi imaju alternaciju, npr. *přpovijetka – přpovijeci i přpovijetki, zāgonětkā – zāgoneci i zāgonetki, křletka – křleci i křletki, pōlūtka – pōlūci i pōlūtki*.

391 Zbog alternacije bi se sibilizirana osnova dvosložnih imenica glasovno toliko udaljila od osnove drugih padeža da bi se lako izgubila veza sa značenjem. Stoga one većinom u DL jedn. imaju neizmijenjenu osnovu, a vrlo rijetko sibiliziranu, npr. *gātka – gātki, pātka – pātki, čētkā – čētki, kljjetka – kljjetki, splētkā – splētki, tētkā – tētki, přtkā – přtki, mōtkā – mōtki, pōtkā – pōtki, vōtkā – vōtki, tvřtkā – tvřtki, lūtka – lūtki, bītka – bītki i bīci, čīstka – čīstki i čīsci*.

392 **Vokativ.** Opće imenice redovno imaju nastavak *-o*, npr. *kūčo, pjěsmo*.

Imenice *tětka, ūjna i strīna* imaju redovno vokativ jednak nominativu kad znače rodbinski odnos. Kad znače što drugo, vladaju se kao druge imenice, npr. *Tetka jedna, baš si se ušepřtljao*.

U općih imenica muškoga roda pored običnijega oblika s nastavkom *-o* može biti vokativ jednak nominativu, npr. *vōjvodo i vōjvoda, hārambašo i hārambaša*.

Muška imena na *-a* imaju uvijek vokativ jednak nominativu, npr. *Āndrija, Nikola, Īlija, Tōma*.

Višesložna ženska imena osim onih na *-ica* obično imaju vokativ jednak nominativu (osobito u izravnom obraćanju), ali mogu imati i oblik s nastavkom *-o*, npr. *Mārija i Mārijo, Bārbara i Bārbaro, Āndelīna i Āndelīno, Katarīna i Katarīno*.

Opće imenice na *-ica* imaju u vok. jedn. nastavak *-e*, npr. *drugārice, sēstrice, māmice, tātice*.

Takva imenica koja može značiti i muško i žensko, može i u vok. jedn. imati nastavak *-o* ili *-e* bez obzira na to govori li se o muškom ili ženskom, npr. *izdajico – izdajice, kŭkavico – kŭkavice, izjelico – izjelice*.

Ženska i muška imena na *-ica* imaju u vok. jedn. nastavak *-e*, npr. *Dànice, Ljubice, Dràgice, Īvice, Pètrice, Nìkolice*.

Genitiv množine. Imenice kojima osnova završava na suglasnički skup imaju u gen. mn. nepostojano *a* ako skupina završava na *lj, m, r, v* ili *k*, npr. *zèmlje — zemáljā, sèstre — sestárā, bìkve — bìkāvā, djèvojke — djèvojākā, svjètlije — svjètlijákā*. Kod imenice *mājka* skup se može, ali ne mora rastaviti: *mājkā* i *mājākā* uz *mājkī*.

U gen. mn. imenice *brèskva* gubi se *v*, pa oblik glasi: *brèškā*.

Nepostojano *a* umeće se još u skupine *db, džb, žb*, npr. *náredbe — náredābā, nárudžbe — nárudžābā, òptužbe — òptužābā; vc*, npr. *òvce — ovácā; gl, kl, tl*, npr. *cíggle — cigálā, cìkle — cìkalā, mètle — metlā; sn, vn*, npr. *ùsne — úsanā, grivne — grivānā*.

Skupine u kojima je zadnji glas *nj* rastavljaju se ako imenica znači što konkretno, a ne rastavljaju se ako znači što apstraktno, obično radnju, npr. *trèšnje (voće) — trèšanjā, glávnje — glávānjā, sùknje — sùkānjā, kròšnje — kròšanjā, višnje — višānjā, ali trèšnje (potresi) — trèšnjā, čèznje — čèznjā, smètnje — smètnjā, zèbnje — zèbnjā*.

U imenica koje pred sufiksom *-ka* imaju obezvučenu osnovu, u gen. mn. imaju temeljnu osnovu, ali proširenu, npr. *bilješka — bilježākā, òpaska — òpazākā* uz *òpāski, šìpka — šìbākā, žìpka — žìbākā, pripovijetka — pripovijedākā*.

U gen. mn. ne mora se umetati nepostojano *a* ili se uzima nastavak *-ī*, npr. *svjèdožbe — svjedódžbā* i *svjedodžbī, žìpka — žìpkā* i *žìpkī, tvřtke — tvřtkā* i *tvřtkī*.

U skupine *nc* i *nč* može se umetati nepostojano *a*, ali i ne mora, a može se iza njih uzeti nastavak *ī*, npr. *únce — úncā, úncī, instānce — instanūcā, instāncā* i *instāncī, nārānce — nārāncā, nārāncī* i *nārāncī*.

U ostale se skupine ne umeće nepostojano *a*, npr. *dvòjbe — dvòjbā, žalbe — žalbā, mólbe — mólbā, pàljbe — pàljbā, bómbe — bóm̄bā, tórbe — tórbā, prèobrazbe — prèobrāzbā, nòcce — nòccā, òmce — òmčā, kòpce — kòpčā, lijèvce — lijèvčā, brājda, bünde — bündā, hòrde — hòrdā, krívde — krívđā, kàlfe — kàlfā, hārfe — hārřā, tājge — tājgā, àlge — àlgā, hārìnge — hārìngā, čèrge — čèrgā, kāvge — kāvgā, mázge — mázgā, tábte — tábtl̄, tājne — tājnā, hìmne — hìmnā, òrne — òrnā, cìstèrne — cìstèrnā, grivne — grìvnā (i grìvānā), kàzne — kàznā, lāmpè — lāmpā, tākse — tākšā, ànòNSE — ànònsā, gèjše — gèjšā, rìkše — rìkšā, brānše — brānšā, plāhte — plāhtā, sèkte — sèktā (i sèkātā), lòpte — lòptā*.

Osnove koje nemaju nepostojano *a*, a završavaju na suglasnički skup; mogu umjesto nastavka *-ā* imati i nastavak *ī*, npr. *mólba — mólbi, nàstāmbā — nàstāmbī, vřpcā — vřpci, òmčā — òmči, sèktā — sèktī, tājnā — tājnī*, itd.

Nastavak *-ū* u gen. mn. imaju imenice *rúka, slúga, nòga*, koje mogu imati i nastavak *ā*: *rùkū* i *rùkā, nògū* i *nógā, slùgū* i *slúgā*.

Dvosložne imenice na *-o/-e* s dugouzlaznim naglaskom

To su imenice kojima se nazivaju ljudi ili životinje od dragosti ili za porugu. Na *-o* završavaju imenice muškoga roda, a na *-e* muškoga i ženskoga roda, npr. *bráco, stríko, újo, zlóco, Péro, Níko, Mújo, zéko, médo, blénto, klém̄po, škiljo, gr̄bo, Míle, Ráde, Dáne, séle, Máre, Lúce*.

Ovamo idu i dvosložna prezimena na *-o* ili na *-e* naglašena dugouzlaznim naglaskom, npr. *Júko, Šljívo, Míše, Hráste*.

Svim tim imenicama vokativ je kao nominativ, samo im se naglasak mijenja u dugosilazni.

Uzorak 3.

	Jednina	Množina
N	<i>zék-o</i>	<i>zék-e</i>
G	<i>zék-ē</i>	<i>zék-ā</i>
D	<i>zék-i</i>	<i>zék-ama</i>
A	<i>zék-u</i>	<i>zék-e</i>
V	<i>zék-o</i>	<i>zék-e</i>
L	<i>zék-i</i>	<i>zék-ama</i>
I	<i>zék-om</i>	<i>zék-ama</i>

Imenica *màti*

- 396 U nom. jedn. i vok. jedn. imenica *màti* ima supletivan oblik (usp. *kčf*). Akuzativ je jednak osnovi, a ostali padeži imaju iste nastavke kao i druge imenice ove vrste.

Uzorak 4.

	Jednina	Množina
N	<i>màti</i>	<i>mäter-e</i>
G	<i>mäter-ē</i>	<i>mätër-ā</i>
D	<i>mäter-i</i>	<i>mäter-ama</i>
A	<i>mäter</i>	<i>mäter-e</i>
V	<i>màti</i>	<i>mäter-e</i>
L	<i>mäter-i</i>	<i>mäter-ama</i>
I	<i>mäter-ōm</i>	<i>mäter-ama</i>

NAGLASAK

Jednina

- 397 **Dativ.** Određene dvosložne imenice s uzlaznim naglaskom u N jd. imaju u D jd. čelni naglasak: *djèca, gòra, snàha, vòda, zèmlja* – D jd. *djèci, gòri, snàhi, vòdi, zèmlji, žèlji; dùša, gláva, tráva, vòjska* – D jd. *dúši, rúci, vòjsci*. Međutim, i u tom je padežu običniji naglasak iz drugih padeža, npr. *dàsci, djèci ... , dùši, glávi, grédi* itd.
- 398 **Akuzativ.** Pojedine dvosložne imenice s uzlaznim naglascima (dugim i kratkim) i neke imenice na *-ina, -òca, -òta* (s kratkim naglaskom na predzadnjem slogu) mogu u A jd. imati čelni naglasak, tj. umjesto uzlaznoga silazni (dugi ili kratki), koji se na proklitiku (ako se prenosi) prenosi neoslabljeno, npr. *vòda – vòdu – pò vodu, gláva – glávu – nà glávu*. U razgovornom jeziku običan je i u tom padežu naglasak N – *dàsku, brádu, a* u imenica na *-òca, òta, -ina* on je običniji, npr. *brzinu, sramòtu, hladnoću, visinu*. Takve su: *dàsku, djècu, gòru, òglu, kòsu, nògu, vòdu, zèmlju, žèlju ...; dùšu, gránu, grèdu, pètu, rúku, snàgu, srijàdu, strànu, vòjsku, zìmu ... břzinu, däljinu, dübину* itd. Neke od tih imenica imaju čelni naglasak i u D jd.
- 399 **Vokativ.** U V jd. naglasak N mijenja nekoliko tipova.
1. Dvosložne imenice s uzlaznim naglaskom, dugim ili kratkim, zamjenjuju ga silaznim: a) $\text{`} \rightarrow \text{~}$, npr. *vòda, zèmlja ... vòdo, zèmljo, djèco, nògo, sèstro, zđro, žèno*;

b) ´ > ˆ, npr. *dúša, gláva... dūšo, glāvo, kûmo, nādo, rijêko, rûko, slûgo, stijêno, svînjo, têto, vôjsko, zîmo*.

2. Neke trosložne imenice s uzlaznim naglaskom na srednjem slogu dobivaju čelni naglasak:

a) sa ˘, uglavnom one na *-ota* i *-ina*, npr. *ljepòta, daljina... —ljèpotò, dāljinò, gòspodo, plānino, sîròto, slòbodo, stārino*; b) s ´, npr. *domája, olúja... —dòmājo, òlújo uzdomájò, olújo*.

3. Dvosložni hipokoristici naglasak ´ zamjenjuju naglaskom ˆ, npr. *Ánte, Bóžo... —Ánte, Bôžo, bráco*.

Množina

Nominativ i akuzativ. Dvosložne imenice s uzlaznim naglaskom, kratkim ili dugim, zamjenjuju ga silaznim: a) ˘ > ˘, npr. *nòga, žèna... —nòge, žène, sèstre, vòde, zèmlje*; b) ´ > ˘, npr. *dúša, gláva... —dúše, glāve, rûke, svînje, zîme*. Neke od tih imenica mogu imati i naglasak N jd., dakle *žène, sèstre, zèmlje, dúše, glāve, kúme*. 400

Genitiv. Nastavak je G mn., po pravilu, dug, npr. *tājnā i tājnī, kròšānjā i kròšnī*. Ako je nastavak *-ā*, onda je dug i predzadnji slog, usp. *òptùžbā, ali òptužbī*. Naglasak N jd. mijenja nekoliko tipova. 401

1. Dvosložne imenice s ˘ koje nemaju nepostojano *a* i koje ostaju dvosložne zamjenjuju ga s ˆ (predzadnji je slog dug uz nastavak *-ā*): *bāba, krāva... —bābā, krāvā, cèstā, pòštā, silā, slīkā*.

2. Dvosložne i višesložne imenice s ˘ na predzadnjem slogu bez promjene osnove zamjenjuju ga s ´ (po pravilu o dugom predzadnjem slogu ispred *-ā*), npr. *žèna, žalba, adrèsa, sekúnda — žénā, žalbā, adrésā, sekúndā*.

3. U imenica s promjenom osnove, s umetanjem nepostojanoga *a*, više je različitih promjena, npr. *pòluga — pòlūgā, kārta — kārātā, cřkva — cřkāvā, trijéska — trijésākā, zèmlja — zemāljā*.

Dativ, vokativ, instrumental. Neke dvosložne imenice s ´ u N jd. zamjenjuju ga u DLI mn. s ˘ ("kraćenje u zamjenu"), npr. *grána — grànāma, lúka — lùkama, rúka — rùkama, strána — strānāma, svínja — svìnjāma*. U nekih od njih supostoje i likovi s nepromijenjenim naglaskom, npr. *gránāma, lúkama, strānāma*. 402

PREGLED SKLONIDBE PO MORFOLOŠKO-NAGLASNIM TIPOVIMA

1. S naglaskom ˘ (u G mn. ˘ → ˆ)

403

a.

<i>jd.</i>	N	mrèža, kùka, sīga	<i>mn.</i>	NAV	mrèže, kùke, sīge
	G	mrèžē, kùkē, sīgē		G	mrèžā, kùkā, sīgā
	DL	mrèži, kùki, sīgi		DLI	mrèžāma, kùkāma, sīgāma
	A	mrèžu, kùku, sīgu			
	V	mrèžo, kùko, sīgo			
	I	mrèžòm, kùkòm, sīgòm			

b. S osnovom na velar i sibilizacijom u DL jd.

<i>jd.</i>	N	slīka, knjġga, svġha	<i>mn.</i>	NAV	slīke, knjġge, svġhe
	G	slīkē, knjġgē, svġhē		G	slīkā, knjġgā, svġhā
	DL	slīci, knjġzi, svġsi		DLI	slīkama, knjġgama, svġhama
	A	slīku, knjġgu, svġhu			
	V	slīko, knjġgo, svġho			
	I	slīkōm, knjġgōm, svġhōm			

c. S osnovom na velar i dubletama u DL jd.

<i>jd.</i>	N	krūška, ġūška	<i>mn.</i>	NAV	krūške, ġūške
	G	krūškē, ġūškē		G	krūškā, ġūškā
	DL	krūški/krūšci, ġūski/ġūsci		DLI	krūškama, ġūškama
	A	krūšku, ġūsku			
	V	krūško, ġūsko			
	I	krūškōm, ġūškōm			

d. S nepostojanim *a* u G mn.

<i>jd.</i>	N	pjēsma, trēšnja	<i>mn.</i>	NAV	pjēsme, trēšnje
	G	pjēsme, trēšnjē		G	pjēsamā/pjēsmi, trēšanjā/trēšnjī
	DL	pjēsmi, trēšnji		DLI	pjēsmana, trēšnjama
	A	pjēsma, trēšnja			
	V	pjēsma, trēšnja			
	I	pjēsma, trēšnja			

404

2. Sa $\hat{}$

a.

<i>jd.</i>	N	prīča, prāvda	<i>mn.</i>	NAV	prīče, prāvde
	G	prīčē, prāvde		G	prīča, prāvda
	DL	prīči, prāvdi		DLI	prīčama, prāvda
	A	prīču, prāvdu			
	V	prīčo, prāvdo			
	I	prīčōm, prāvdo			

b. Na velar i sa sibilizacijom u DL jd.

<i>jd.</i>	N	hājka	<i>mn.</i>	NAV	hājke
	G	hājke		G	hājki/hājka
	DL	hājci		DLI	hājka
	A	hājku			
	V	hājko			
	I	hājko			

Ta imenica može imati i dubletu *hājka*.

c. S osnovom na dva suglasnika i nepostojanim *a* u G mn.

<i>jd.</i>	N	čfka	<i>mn.</i>	NAV	čfke
	G	čfkē		G	čfkā/čfkā/čfkī
	DL	čfkī		DLI	čfkama
	A	čfku			
	V	čfko			
	I	čfkōm			

d. S osnovom na skup s velarom

<i>jd.</i>	N	prítka	<i>mn.</i>	NAV	prítke
	G	prítkē		G	prítākā/prítkī
	DL	prítki		DLI	prítkama
	A	prítku			
	V	prítko			
	I	prítkōm			

3. Dvosložne imenice s ` (u G mn. → ´), u V jd. s ˘

405

a.	<i>jd.</i>	N	lāža, òka	<i>mn.</i>	NAV	lāže, òke
		G	lāžē, òkē		G	lāžā, òkā
		DL	lāži, òki		DLI	lāžama, òkama
		A	lāžu, òku			
		V	lāžo, òko			
		I	lāžōm, òkōm			

b. S osnovom na dva suglasnika i dubletom u G mn.

<i>jd.</i>	N	gòzba	<i>mn.</i>	NAV	gòzbe
	G	gòzbē		G	gòzbā/gòzbī
	DL	gòzbi		DLI	gòzbama
	A	gòzbu			
	V	gòzbo			
	I	gòzbōm			

c. S osnovom na velar

<i>jd.</i>	N	àlka	<i>mn.</i>	NAV	àlke
	G	àlkē		G	àlkā
	DL	àlci/àlki		DLI	àlkama
	A	àlku			
	V	àlko			
	I	àlkōm			

Ta imenica obično glasi *àlka*.

4. Dvosložne imenice s ` , a ˘ u AV jd. i NAV mn.; u A jd. i NAV mn. obično su dublete s `

406

a.	<i>jd.</i>	N	pčēla	<i>mn.</i>	NAV	pčēle/pčēle
		G	pčēlē		G	pčēlā
		DL	pčēli		DLI	pčēlama
		A	pčēlu/pčēlu			
		V	pčēlo			
		I	pčēlōm			

5. Dvosložne imenice s ` , a ˘ u DAV jd. i NAV mn.; u D jd. i N mn. obična je dubleta s `

407

<i>jd.</i>	N	vòda	<i>mn.</i>	NAV	vòde/vòde
	G	vòdē		G	vódā
	DL	vòdi/vòdi		DLI	vòdama
	A	vòdu			
	V	vòdo			
	I	vòdōm			

b. S osnovom na velar

<i>jd.</i>	N	nòga	<i>mn.</i>	NAV	nòge
	G	nògē		G	nógā/nògū
	DL	nòzi		DLI	nògama
	A	nògu			
	V	nògo			
	I	nògōm			

408

6. Dvosložne imenice s [´]; V jd. s [^]

a.	<i>jd.</i>	N	téta, strijéla, Jéla, brázda		
		G	tétē, strijélē, Jélē, brázdē		
		DL	téti, strijéli, Jéli, brázdi		
		A	tétu, strijélu, Jélu, brázdu		
		V	tétu, strijêlo, Jêlo, brázdo		
		I	tétōm, strijélōm, Jélōm, brázdōm		
	<i>mn.</i>	NAV	téte, strijéle, Jéle, brázde		
		G	tétā, strijélā, Jélā, brázdā / brázdī		
		DLI	tétama, strijélama, Jélama, brázdama		

b. S osnovom na velar i sibilizacijom u DL jd.

<i>jd.</i>	N	rijéka	<i>mn.</i>	NAV	rijéke
	G	rijékē		G	rijékā
	DL	rijéci		DLI	rijékama
	A	rijéku			
	V	rijêko			
	I	rijékōm			

409

7. Dvosložne imenice s [´]; V jd. s [^]; u A jd. i NAV mn. dubletni su likovi s [^] i [´]

a.	<i>jd.</i>	N	grána	<i>mn.</i>	NAV	grâne/gráne
		G	gránē		G	gránā
		DL	gráni		DLI	gránama
		A	grānu/grānu			
		V	grāno			
		I	gránōm			
b.	<i>jd.</i>	N	slúga	<i>mn.</i>	NAV	slúge/slúge
		G	slúgē		G	slúgā
		DL	slúgi/slúzi		DLI	slúgama
		A	slúgu/slúgu			
		V	slúgo			
		I	slúgōm			

c. S osnovom na velar i sibilizacijom u DL

<i>jd.</i>	N	vójska	<i>mn.</i>	NAV	vójske/vójske
	G	vójskē		G	vójskī
	DL	vójscī		DLI	vójskama
	A	vójsku/vójsku			
	V	vójsko			
	I	vójskōm			

8. Dvosložne imenice s [´], s [^] u AV jd. i NAV mn.; u D jd. dublete s [^] i [´]

410

a.	<i>jd.</i>	N	dúša	<i>mn.</i>	NAV	dúše
		G	dúšē		G	dúšā
		D	dúši/dúši		DLI	dúšama
		A	dúšu			
		V	dúšo			
		L	dúši			
		I	dúšōm			

b. S osnovom na velar i sibilizacijom u DL jd.

<i>jd.</i>	N	snága	<i>mn.</i>	NAV	snâge/snâge
	G	snágē		G	snágā
	DL	snâzi/snâzi,		DLI	snâgama
	A	snâgu/snâgu			
	V	snâgo			
	I	snâgōm			

9. Trosložne imenice s [`] na predzadnjem slogu i čelnim naglaskom (˘) u V jd.

411

a.	<i>jd.</i>	N	množina, poljâna, dobrôta, hladnôća, ravnica, cigarêta			
		G	množinē, poljânē, dobrôtē, hladnôcē, ravnice, cigarêtē			
		DL	množini, poljâni, dobrôti, hladnôci, ravnici, cigarêti			
		A	množinu, poljânu, dobrôtu, hladnôcu, ravnicu, cigarêtu			
		V	mnđžino, pŏljano, dŏbroto, hlâdnočo, râvnicō, čigareto			
		I	množinōm, poljânōm, dobrôtōm, hladnôcōm, ravnicoḡm, cigarêtōm			
	<i>mn.</i>	NAV	množine, poljâne, dobrôte, hladnôce, ravnice, cigarête			
		G	množinā, poljânā, dobrôtā, hladnôcā, ravnica, cigarêta			
		DLI	množinama, poljânama, dobrôtama, hladnôcama, ravnica, cigarêta			

b. S osnovom na velar i sibilizacijom u DL jd.

<i>jd.</i>	N	baràka	<i>mn.</i>	NAV	baràke
	G	baràkē		G	barākā
	DL	baràci		DLI	barākama
	A	baràku			
	V	bārako/baràko			
	I	baràkōm			

10.	<i>jd.</i>	N	olúja	<i>mn.</i>	NAV	olúje
		G	olújē		G	olújā
		DL	olúji		DLI	olújama
		A	olúju			
		V	olújo/ŏlūjo			
		I	olújōm			

412

<i>jd.</i>	N	prtljága	<i>mn.</i>	NAV	prtljáge
	G	prtljágē		G	prtljágā
	DL	prtljázi		DLI	prtljágama
	A	prtljágu			
	V	prtljágo/pr̃tljágo			
	I	prtljágōm			

<i>jd.</i>	N	balerína	<i>mn.</i>	NAV	baleríne
	G	balerínē		G	balerínā
	DL	baleríni		DLI	balerínama
	A	balerínu			
	V	bālerīno/baleríno			
	I	balerínōm			

b. S osnovom na velar i sibilizacijom u DL *jd.*

<i>jd.</i>	N	apotéka, bibliotéka	<i>mn.</i>	NAV	apotéke, bibliotéke
	G	apotékē, bibliotékē		G	apotékā, bibliotékā
	DL	apotéci, bibliotéci		DLI	apotékama, bibliotékama
	A	apotéku, bibliotéku			
	V	āpotēko/apotéko, bībliotēko/bibliotéko			
	I	apotékōm, bibliotékōm			

413 11. Trosložne imenice s ` na predzadnjem slogu s čelnim naglaskom (`) u V *jd.*; u A *jd.* rjeđa dubleta s `

<i>jd.</i>	N	ljepòta, planìna	<i>mn.</i>	NAV	ljepòte, planìne
	G	ljepòtē, planìnē		G	ljepótā, planínā
	DL	ljepòti, planìni		DLI	ljepòtama, planìnama
	A	ljepòtu/ljèpotu, planìnu/plāninu			
	V	ljèpoto, plānino			
	I	ljepòtōm, planìnōm			

414 12. Trosložne imenice s `

a.

<i>jd.</i>	N	jāgoda	<i>mn.</i>	NAV	jāgode
	G	jāgodē		G	jāgōdā
	DL	jāgodi		DLI	jāgodama
	A	jāgodu			
	V	jāgodo			
	I	jāgodōm			

b. S osnovom na velar i sibilizacijom u DL *jd.*

<i>jd.</i>	N	jābuka, ūsluga, māčeha
	G	jābukē, ūslugē, māčehē
	DL	jābuci, ūsluzi, māčehi/māčesi
	A	jābuku, ūslugu, māčehu
	V	jābukō, ūslugō, māčehō
	I	jābukōm, ūslugōm, māčehōm

Takoder *māčeha*.

<i>mn.</i>	NAV	jābuke, ūsluge, māčehe
	G	jābūkā, ūslūgā, māčēhā
	DLI	jābukama, ūslugama, māčehama

c. Na *-ica*

<i>jd.</i>	N	rībica	<i>mn.</i>	NAV	rībice
	G	rībicē		G	rībicā
	DL	rībici		DLI	rībicama
	A	rībicu			
	V	rībice			
	I	rībicōm			

13. Trosložne imenice s $\hat{}$

415

a.

<i>jd.</i>	N	nāmjera	<i>mn.</i>	NAV	nāmjere
	G	nāmjerē		G	nāmjērā
	DL	nāmjeri		DLI	nāmjerama
	A	nāmjeru			
	V	nāmjero			
	I	nāmjerōm			

b. S osnovom na velar i sibilizacijom u DL *jd.*

<i>jd.</i>	N	zāprega, zāpreka	<i>mn.</i>	NAV	zāprege, zāpreke
	G	zāpregē, zāprekē		G	zāprēgā, zāprēkā
	DL	zāprezi, zāpreci		DLI	zāpregama, zāprekama
	A	zāpregu, zāpreku			
	V	zāprego, zāpreko			
	I	zāpregōm, zāprekōm			

c. Na *-ica*

<i>jd.</i>	N	tājnica	<i>mn.</i>	NAV	tājnice
	G	tājnicē		G	tājnicā
	DL	tājnici		DLI	tājnicama
	A	tājnicu			
	V	tājnice			
	I	tājnicōm			

14. Trosložnice s ` na prvom slogu

416

a.

<i>jd.</i>	N	livada	<i>mn.</i>	NAV	livade
	G	livadē		G	livādā
	DL	livadi		DLI	livadama
	A	livadu			
	V	livado			
	I	livadōm			

b. S osnovom na velar

<i>jd.</i>	N	bilješka, prèčaga	<i>mn.</i>	NAV	bilješke, prèčage
	G	bilješkē, prèčagē		G	bilježākā/bilješkī, prèčagā
	DL	bilješki/bilješci, prèčagi/prèčazi		DLI	bilješkama, prèčagama
	A	bilješku, prèčagu			
	V	bilješko, prèčago			
	I	bilješkōm, prèčagōm			

c. Na *-ica*

<i>jd.</i>	N	prijatèljica	<i>mn.</i>	NAV	prijatèljice
	G	prijatèljicē		G	prijatèljicā
	DL	prijatèljici		DLI	prijatèljicama
	A	prijatèljicu			
	V	prijatèljice			
	I	prijatèljicōm			

417

15. Trosložnice s ` , a u G mn. s `

<i>jd.</i>	N	zlàtica	<i>mn.</i>	NAV	zlàtice
	G	zlàticē		G	zlàticā
	DL	zlàtici		DLI	zlàticama
	A	zlàticu			
	V	zlàtice			
	I	zlàticōm			

418

16. Višesložnice s ´ na trećem slogu od kraja

a.

<i>jd.</i>	N	príroda, budaláština	<i>mn.</i>	NAV	prírode, budaláštine
	G	prírodē, budaláštīnē		G	prírodā, budaláštīnā
	DL	prírodi, budaláštīni		DLI	prírodama, budaláštīnama
	A	prírodu, budaláštīnu			
	V	prírodo, budaláštīno			
	I	prírodōm, budaláštīnōm			

b. S osnovom na velar

<i>jd.</i>	N	rázlika, (ne)prílika	<i>mn.</i>	NAV	rázlike, (ne)prílike
	G	rázlikē, (ne)prílikē		G	rázlikā, (ne)prílikā
	DL	rázlici, (ne)prílici		DLI	rázlikama, (ne)prílikama
	A	rázliku, (ne)príliku			
	V	rázliko, (ne)príliko			
	I	rázlikōm, (ne)prílikōm			

c. Na *-ica*

<i>jd.</i>	N	bákica	<i>mn.</i>	NAV	bákice
	G	bákicē		G	bákicā
	DL	bákici		DLI	bákicama
	A	bákicu			
	V	bákice			
	I	bákicōm			

Imenica *bákica* može glasiti *bàkica*.d. Imenice na *-ica* koje mogu biti m. i ž. r.

<i>jd.</i>	N	skítnica, podmúklica	<i>mn.</i>	NAV	skítnice, podmúklice
	G	skítnicē, podmúklicē		G	skítnicā, podmúklicā
	DL	skítnici, podmúklici		DLI	skítnicama, podmúklicama
	A	skítnicu, podmúklicu			
	V	skítnico, podmúklico			
	I	skítnicōm, podmúklicōm			

Također *pòdmuklica*.

17. Višesložnice s naglaskom na trećem slogu od kraja i duljinom

419

a.

<i>jd.</i>	N	něprāvda (<i>i</i> nēprāvda), šljivārka, blāgājna, frizērka, Dalmātinka
	G	něprāvde, šljivārke, blāgājne, frizērke, Dalmātinkē
	DL	něprāvdi, šljivārki, blāgājni, frizērki, Dalmātinki
	A	něprāvdu, šljivārku, blāgājnu, frizērku, Dalmātinku
	V	něprāvdo, šljivārko, blāgājno, frizērko, Dalmātinko (<i>i</i> Dalmātinko)
	I	něprāvdom, šljivārkom, blāgājnom, frizērkom, Dalmātinkom
<i>mn.</i>	NAV	něprāvde, šljivārke, blāgājne, frizērke, Dalmātinke
	G	něprāvdi/něprāvde, šljivārka/šljivārki, blāgājni/blāgājna, frizērka/frizērki, Dalmātinka/Dalmātinki
	DLI	něprāvdama, šljivārkama, blāgājnama, frizērka, Dalmātinkama

Imenice tipa *frizērka* i *Dalmātinka* imaju dublete *frizērka* i *Dalmātinka*. Imenica *něprāvda* ima dubletu *něprāvda*.

b. S osnovom na velar

<i>jd.</i>	N	znāčājka, rěšetka	<i>mn.</i>	NAV	znāčājke, rěšetke
	G	znāčājkē, rěšetkē		G	znāčājkā/znāčājkī,
	DL	znāčājki/znāčājci, rěšetākā/rěšetkī rěšetki/rěšetci		DLI	znāčājkama, rěšetkama
	A	znāčājku, rěšetku			
	V	znāčājko, rěšetko			
	I	znāčājkom, rěšetkom			

Imenica *rěšetka* može glasiti i *rěšetka*.

18. Višesložnice s naglaskom na četvrtom slogu od kraja

420

a.

<i>jd.</i>	N	mjěsečina, vlādavina	<i>mn.</i>	NAV	mjěsečine, vlādavine
	G	mjěsečinē, vlādavinē		G	mjěsečinā, vlādavinā
	DL	mjěsečini, vlādavini		DLI	mjěsečinama, vlādavinama
	A	mjěsečinu, vlādavinu			
	V	mjěsečino, vlādavino			
	I	mjěsečinom, vlādavinom			

b. S osnovom na velar i sibilizacijom u DL *jd.*

<i>jd.</i>	N	òporuka	<i>mn.</i>	NAV	òporuke
	G	òporukē		G	òporūkā
	DL	òporuci		DLI	òporukama
	A	òporuku			
	V	òporuko			
	I	òporukom			

c. Imenice na *-ica* koje znače žensku osobu

<i>jd.</i>	N	mājstorica, záštinitica	<i>mn.</i>	NAV	mājstorice, záštitnice
	G	mājstoricē, záštitnicē		G	mājstorīcā, záštitnicā
	DL	mājstorici, záštitnici		DLI	mājstoricama, záštitnicama
	A	mājstoricu, záštitnicu			
	V	mājstorice, záštitnice			
	I	mājstoricom, záštitnicom			

d. Imenice na *-ica* koje ne znače žensku osobu

<i>jd.</i>	N	jăbučica, biljeznica, konjòkradica
	G	jăbučicē, bilježnicē, konjòkradicē
	DL	jăbučici, bilježnici, konjòkradici
	A	jăbučicu, bilježnicu, konjòkradicu
	V	jăbučico, bilježnico, konjòkradico
	I	jăbučicôm, bilježnicôm, konjòkradicôm
<i>mn.</i>	NAV	jăbučice, bilježnice, konjòkradice
	G	jăbučicā, bilježnicā, konjòkradicā
	DLI	jăbučicama, bilježnicama, konjòkradicama

421 19. Višesložnice s naglaskom na četvrtom slogu od kraja i duljinom predzadnjeg sloga

a.

<i>jd.</i>	N	slăstičărna	<i>mn.</i>	NAV	slăstičărne
	G	slăstičărne		G	slăstičărni/slăstičărna
	DL	slăstičărni		DLI	slăstičărnama
	A	slăstičărnu			
	V	slăstičărno			
	I	slăstičărnom			

b. Na *-ka*

<i>jd.</i>	N	prêtpostăvka, prîpovijetka, brăniteljka
	G	prêtpostăvkē, prîpovijetkē, brăniteljke
	DL	prêtpostăvki/prêtpostăvci, prîpovijetki/prîpovijeci, brăniteljki
	A	prêtpostăvku, prîpovijetku, brăniteljku
	V	prêtpostăvko, prîpovijetko, brăniteljko
	I	prêtpostăvkôm, prîpovijetkôm, brăniteljkom
<i>mn.</i>	NAV	prêtpostăvke, prîpovijetke, brăniteljke
	G	prêtpostăvākā/prêtpostăvkī, prîpovijedākā/prîpovijetkī, brăniteljki
	DLI	prêtpostăvkama, prîpovijetkama, brăniteljnama

Imenica *prîpovijetka* rj. glasi i *pripòvijetka*.

422 20. Višesložnice s naglaskom na četvrtom slogu od kraja i duljinom pretpredzadnjeg sloga

a.

<i>jd.</i>	N	gìmnăzija	<i>mn.</i>	NAV	gìmnăzije
	G	gìmnăzijē		G	gìmnăzijā
	DL	gìmnăziji		DLI	gìmnăzijama
	A	gìmnăziju			
	V	gìmnăzijo			
	I	gìmnăzijôm			

b. Na *-ica*

<i>jd.</i>	N	blăgăjnica	<i>mn.</i>	NAV	blăgăjnice
	G	blăgăjnicē		G	blăgăjnicā
	DL	blăgăjnici		DLI	blăgăjnicama
	A	blăgăjnicu			
	V	blăgăjnice			
	I	blăgăjnicôm			

21. Višesložnice s naglaskom u petom slogu od kraja i duljinom predzadnjeg sloga 423

a.

<i>jd.</i>	N	zápisničárka	<i>mn.</i>	NAV	zápisničárke
	G	zápisničárkē		G	zápisničárkī
	DL	zápisničárki		DLI	zápisničárkama
	A	zápisničárku			
	V	zápisničárko			
	I	zápisničárkōm			

b. Sa sibilizacijom u DL *jd.*

<i>jd.</i>	N	sāvjetodāvka (i sāvjetodāvka)	<i>mn.</i>	NAV	sāvjetodāvke
	G	sāvjetodāvke		G	sāvjetodāvki
	DL	sāvjetodāvki		DLI	sāvjetodāvkama
	A	sāvjetodāvku			
	V	sāvjetodāvko			
	I	sāvjetodāvko			

22. Višesložnice s naglaskom na četvrtom slogu od kraja i dvije duljine 424

<i>jd.</i>	N	Òžaljčānka, Kārlōvčānka			
	G	Òžaljčānkē, Kārlōvčānkē			
	DL	Òžaljčānki, Kārlōvčānki			
	A	Òžaljčānku, Kārlōvčānku			
	V	Òžaljčānko, Kārlōvčānko			
	I	Òžaljčānkōm, Kārlōvčānkōm			
<i>mn.</i>	NAV	Òžaljčānke, Kārlōvčānke			
	G	Òžaljčānkī, Kārlōvčānkī			
	DLI	Òžaljčānkama, Kārlōvčānkama			

Vrsta i

Nastavci za tvorbu oblika ove vrste jesu:

425

Padež	Jednina	Množina
N	∅	-i
G	-i	-ī, -ijū
D	=G	-ima
A	=N	=N
V	=G	=N
L	=G	=D
I	-i, -ju, -u	=D

Toj vrsti pripadaju imenice ženskog roda koje u nom. jedn. završavaju na suglasnik i imenica *kēī*. Ona obuhvaća oko dvije i po stotine neizvedenih imenica i imenica koje se izvode nastavkom *-ost* (apstraktne imenice) i *-ad* (zbirne imenice).

Uz brojeve *dvīje*, *ōbje*, *trī*, *čētiri* stoji u NAV oblik dvojine, koji je jednak nom. mn. npr. *dvīje kōsti*, *ōbje bōlesti*, *trī svāri*, *čētiri bīvi*.

U ostalim padežima stoje uz te brojeve oblici množine.

Ako osnova završava na dva suglasnika osim na *st*, *št*, među njih se u nom. jedn. umeće nepostojano *a*, npr. *plijesan* – *plijēsni*, *sablāzan* – *sablāzni*.

Imenice koje na kraju osnove imaju *l*, u nom. jed. imaju vokaliziranu osnovu, npr. gen. jedn. *mīslī* – nom. jedn. *mīsao*.

U instr. jedn. nastavak *-i* mogu imati sve imenice. Nastavak *-ju* ili *-u* može također imati većina imenica, ali je u nekih rijedak i stilski obilježen.

Izbor među nastavcima *-u* i *-ju* zavisi od krajnjeg suglasnika osnove.

- 426 a. Imenice kojih osnova završava na suglasnike *č*, *ž*, *š*, *s*, *z*, *r* imaju nastavak *-ju*, pa se mijenjaju ovako:

Uzorak 1.	Padež	Jednina	Množina
	N	<i>rijēč</i>	<i>rijēč-i</i>
	G	<i>rijēč-i</i>	<i>rijēč-ī</i>
	D	<i>rijēč-i</i>	<i>rijēč-ima</i>
	A	<i>rijēč</i>	<i>rijēč-i</i>
	V	<i>rijēč-i</i>	<i>rijēč-i</i>
	L	<i>rijēč-i</i>	<i>rijēč-ima</i>
	I	<i>rijēč-ju, rijēč-i</i>	<i>rijēč-ima</i>

- 427 b. Imenice kojima osnova završava na **usnene** (*p*, *b*, *v*, *m*) i **zubne** suglasnike (*t*, *d*, *l*, *n*) imaju nastavak *-u* i jotiranu osnovu s alternacijom: *p/plj*, *b/blj*, *v/vlj*, *m/mlj*, *t/ć*, *d/d*, *l/lj*, *n/nj*, npr. *kāplju*, *kōblju*, *křvlju*, *ōzīmlju* (: *ōzīm*), *smřću*, *glādu*, *bōljju*, *gōlijenju*.

U jotiranoj se osnovi predzadni suglasnik prilagođuje jotiranom pa alterniraju *s/š* i *z/ž*, npr. *mīsao* – *mīslī* – *mīšlju*, *bōjāzan* – *bōjāzni* – *bōjāznju*, *māst* – *māsti* – *māšču*, *svijēst* – *svijēsti* – *svijēšču*, *īzrāstao* – *īzrāsli* – *īzrāšlju*.

- 428 c. Imenice kojima osnova završava na *ć*, *đ*, *lj* imaju nastavak *-u*, npr. *nōću*, *čāđu*, *obīteltu*.

U gen. mn. imenice *kōkōš*, *kōst*, *ūš* i pluralia tantum *grūdi*, *přsi*, *plēci* mogu osim redovnog nastavka *-ī* imati i nastavak *-ijū*: *kokōšijū*, *kōstijū*, *ūšijū*, *grūdi jū* i *plēcijū*, uz *kokōši*, *kōstī*, *ūši*, *grūdi*, *přsi*, *plēci*.

Imenice *přsi* i *plēci* danas su običnije kao pluralia tantum srednjega roda *přsa* (i *přsa*), *plēca* (i *plēca*).

Imenice *ōko* i *ūho*, koje u množini idu u ovu vrstu, imaju u gen. mn. obično nastavak *-ijū*: *ōcijū*, *ūšijū* (v. § 222), a rjeđe nastavak *-i*: *ōči*, *ūši*.

d. Imenica *kći*

- 429 U nom. jedn. imenica *kći* ima supletivan oblik (usp. imenicu *māti*). U ostalim padežima ona ima nastavke kao i druge imenice ove vrste. Njena je promjena:

Uzorak 2.	Jednina	Množina	
	N	<i>kći</i>	<i>kćēr-i</i>
	G	<i>kćēr-i</i>	<i>kćēr-ī</i>
	D	<i>kćēr-i</i>	<i>kćēr-ima</i>
	A	<i>kćēr</i>	<i>kćēr-i</i>
	V	<i>kćēr-i</i>	<i>kćēr-i</i>
	L	<i>kćēr-i</i>	<i>kćēr-ima</i>
	I	<i>kćēr-ju, kćēr-i</i>	<i>kćēr-ima</i>

NAGLASAK

Jednina

Nominativ. Imenice na *-ost* s uzlaznim naglaskom na predzadnjem slogu imaju 430
dubletne likove — s dugim *i*, rjeđe, kratkim sufiksom, npr. *hrábrōst* i *hrábrost*, *lijénōst* i
lijénost, *spōrōst* i *spōrost*. U ostalih imenica s tim sufiksom on je samo dug (*rādōst*,
rázboritōst).

Genitiv. 1. U imenica na *-ost*, koje je u NA jd. dugo, u kosim je padežima to *-ost* 431
kratko, npr. *čèstitōst* — *čèstit osti*, *mlādōst* — *mlādsti*.

2. Neke jednosložne imenice u N jd. s $\hat{}$ u kosim ga padežima zamjenjuju s $\tilde{}$, npr.
kōst — *k òsti*, *křv* — *k řvi*, *lāž* — *lā ži*, *nōc* — *n òci*, *žuč* — *ž ùci*.

Lokativ. Nekoliko tipova mijenja naglasak prema drugim kosim padežima. 432

1. Jednosložne i dvosložne imenice u N jd. s $\hat{}$ u NGD, zamjenjuju ga u L jd. s $\acute{}$, npr:
a) *břv(i)* — *b řvi*, *glād(i)* — *gládi*, *kāp(i)* — *k āpi*, *māst(i)* — *m āsti*, *cijěv(i)* — *cij évi*;
b) *mīsao* — *mīsli* — *m ísli*, *plijěsan* — *plijěsni* — *plij ésn i*.

2. Jednosložne imenice s $\hat{}$ u N jd. i $\tilde{}$ u GD imaju $\acute{}$ u L, npr. *kōst* — *k òsti* — *k òsti*,
křv — *k řvi* — *k řvi*, *nōc* — *n òci* — *n òci*.

3. Imenice s kratkosilaznim naglaskom ($\tilde{}$) i zanaglasnom duljinom u N jd. mogu
rjeđe imati dubletu s uzlaznim naglaskom na predzadnjem slogu: a) imenice na *-ōst*,
npr. *rādōst* — *rad òsti*, *stārōst* — *star òsti*, ob. *rādosti*, *stārosti*;

b) imenice koje ne gube zanaglasnu duljinu u kosim padežima, npr. *pāmēt* —
pam éti, *stūdēn* — *stud éni*, *zāpovijed* — *zap ovijé di*, uz ob. *pāmēti*, *stūdēni*, *zāpo-
vijedi*.

Instrumental. Neke jednosložne imenice s $\hat{}$ u N jd. i $\tilde{}$ u GD imaju u I jd. $\hat{}$ ako ga 433
tvore nastavkom *-(j)lu*, npr. *kčěrju* i *kčèri*, *lāžju* i *lāži*, *křvlju* i *k řvi*, *zōblju* i *z òbi*.

Množina

Genitiv. Nastavak je dug: *-i*. Nekoliko tipova mijenja naglasak. 434

1. Silazne naglaske zamjenjuju uzlaznima: a) jednosložne imenice s $\hat{}$ u drugim
padežima, npr. *břv(i)* — *b řvi*, *cijěv(i)* — *cij évi*, *kāp(i)* — *k āpi*, *rijěč(i)* — *ri jéč i*, *stvár(i)*
— *stvár i*;

b) jednosložne imenice s $\hat{}$ u N jd. i $\tilde{}$ u G jd., npr. *kčí* — *kčèri* — *kč èr i*, *kōst* — *k òsti*
— *k òst i*, *nōc* — *n òci* — *n òci*, *pěc* — *pěči* — *p èci*;

c) dvosložne imenice s nepostojanim *a* i $\hat{}$ u N jd., npr. *mīsao* — *m ísli*, *plijěsan* —
plij ésn i.

2. Imenice s $\tilde{}$ u N jd i duljinom imaju rj. dubletu s uzlaznim naglaskom na
predzadnjem slogu: a) dvosložne na *-ōst*, npr. *ludōstī*, *milōstī*, *radōstī*, *starōstī*, uz ob.
lūdostī, *mīlostī* ...; b) *bolěstī*, *večèri*, ob. *bōlestī*, *žalostī*, *věčèri*; c) neke tipa kao npr.
pamētī, *vrlětī*, *zapovijédī*, *pripovijéstī* uz ob. *pāmētī*, *vřlětī*, *připovijéstī*, *zāpovijédī*.

Dativ, lokativ, instrumental. 1. Silazni naglasak mijenjaju u uzlazni tipovi: 435
a) *břv(i)* — *b řvi ma*, *kāp(i)* — *k āpi ma*, *rijěč(i)* — *ri jéč i ma*, *stvár(i)* — *stvár i ma*;

b) *mīsao* — *mīsli* — *m ísli ma*, *plijěsan* — *plijěsni* — *plij ésn i ma*;

c) *kōst* — *k òsti* — *k òsti ma*, *lāž* — *lā ži* — *lā ži ma*;

2. Tip *mlādōst* — *mlādosti* ima rjeđe dublete s promijenjenim naglaskom, npr.
mladōstima, *radōstima*, *slabōstima*, uz obični je *mlādostima*, *rādostima*.

PREGLED SKLONIDBE PO TIPOVIMA

1. S jednosložnom osnovom s \sim , s promjenom u L jd. i G mn.

436	<i>jd.</i>	NA pūt GDVI pūti L pūti	<i>mn.</i>	NAV pūti G pūtī DLI pūtima
	Obično i <i>pūt.</i>			
	<i>jd.</i>	NA smřt GDV smřti L smřti I smřću/smřti	<i>mn.</i>	NAV smřti G smřtī DLI smřtima

437 2. S jednosložnom osnovom, s \sim , N jd. s \sim

a.

<i>jd.</i>	NA zōb GDV zōbi L zōbi I zōblju/zōbi	<i>mn.</i>	NAV zōbi G zōbī DLI zōbima
------------	---	------------	----------------------------------

b. Na palatal

<i>jd.</i>	NA rāž GDV rāži L rāži I rāži	<i>mn.</i>	NAV rāži G rāžī DLI rāžima
------------	--	------------	----------------------------------

c.

<i>jd.</i>	NA nōc GDV nōci L nōci I nōcu	<i>mn.</i>	NAV nōci G nōcī DLI nōcima
------------	--	------------	----------------------------------

438 3. Jednosložne osnove s \sim , s promjenom u L jd. i G mn.

a.

<i>jd.</i>	NA stvâr GDV stvâri L stvâri I stvârju/stvâri	<i>mn.</i>	NAV stvâri G stvârī DLI stvârima
------------	--	------------	--

b.

<i>jd.</i>	NA glâd, žêđ GDVL glâdi I glâđu/glâdi, žêđu/žêđi
------------	--

c.

<i>jd.</i>	NA rijêč, svijêst GDV rijêči, svijêsti L rijêći, svijêsti I rijêčju/rijêći, svijêšću/svijêsti	<i>mn.</i>	NAV rijêči G rijêčī DLI rijêćima
------------	--	------------	--

4. Višesložne osnove s ´ 439
- a.
<i>jd.</i>	NA	nárav	<i>mn.</i>	NAV	náravi
	GDVL	náravi		G	náravī
	I	náravi/náravlju		DLI	náravima
- b.
	NA	sávjest			
	I	sávješću/sávjesti			
5. Na -*ost* s naglaskom ˘ 440
<i>jd.</i>	NA	ličnōst	<i>mn.</i>	NAV	ličnosti
	GDVL	ličnosti		G	ličnostī
	I	ličnošću/ličnosti		DLI	ličnostima
6. Dvosložne osnove s ˘ i duljinom u N *jd.*; u L *jd.* i G *mn.* postoji zastarjela dubleta s ˘ u predzadnjem slogu 441
- a.
<i>jd.</i>	NA	jěšēn, pōmōć,			
	GDVLI	jěseni, pōmoći			
- b. Na -*ost*
<i>jd.</i>	NA	rādōst	<i>mn.</i>	NAV	rādosti
	GDV	rādosti		G	rādostī (<i>rj.</i> radōstī)
	L	rādosti (<i>rj.</i> radōsti)		DLI	rādostima
	I	rādošću/rādosti			. (<i>rj.</i> radōstima)
7. Višesložnice na -*ost* s ´ ispred sufiksa 442
<i>jd.</i>	NA	jákōst/jákost	<i>mn.</i>	NAV	jákosti
	GDV	jákosti		G	jákostī
	L	jákosti		DLI	jákosti
	I	jákošću/jákosti			
<i>jd.</i>	NA	(ne)jednákōst/(ne)jednákost	<i>mn.</i>	NAV	jednákosti
	GDV	jednákosti		G	jednákostī
	L	"		DLI	jednákostima
	I	jednákošću/jednákosti			
<i>jd.</i>	NA	kōkōš	<i>mn.</i>	NAV	kōkoši
	GDV	kōkoši		G	kōkoši/kōkošijū
	L	kōkoši		DLI	kōkošima/kōkošima
	I	kōkoši/kōkošju/kōkošju			
8. Dvosložne osnove s ˘ i duljinom 443
- a.
<i>jd.</i>	NA	tělād	<i>mn.</i>	NAV	tělādi
	GDV	tělādi		G	tělādī
	LI	tělādi		DLI	tělādima

b. Na -st

<i>jd.</i>	NA	kõrist, nẽsvijest	<i>mn.</i>	NAV	kõristi, nẽsvijesti
	GDVL	kõristi, nẽsvijesti		G	nẽsvijestĩ, kõristĩ
	I	kõristõõu/kõristi, nẽsvijestõõu/nẽsvijesti		DLI	kõristima/nẽsvijestima

444 9. Dvosložne osnove s ~ i duljinom, a u L *jd.* i G *mn.* zastarjela dubleta s ´

<i>jd.</i>	NAV	pãmõt	<i>mn.</i>	NAV	pãmõti
	GD	pãmõti		G	pãmõti (rj. pamõtĩ)
	L	pãmõti (rj. pamõtĩ)		DLI	pãmõtĩma
	I	pãmõõu/pãmõti			

445 10. Višesložnice s duljinom u N *jd.*

a. Bez -ost

<i>jd.</i>	NA	põtõpomõõ
	GDVLI	põtõpomõõi

b. Na -ost

<i>jd.</i>	NA	ũõenõst, nõrodnõst	<i>mn.</i>	NAV	ũõenõsti, nõrodnõsti
	GDVL	ũõenõsti, nõrodnõsti		G	ũõenõstĩ, nõrodnõstĩ
	I	ũõenõõõu/ũõenõsti, nõrodnõsti/nõrodnõõõu		DLI	ũõenõstima, nõrodnõstima

446 11. Višesložnice na -ost s duljinom

<i>jd.</i>	NA	sũmõrnõst	<i>mn.</i>	NAV	sũmõrnõsti
	GDVL	sũmõrnõsti		G	sũmõrnõstĩ
	I	sũmõrnõõõu/sũmõrnõsti		DLI	sũmõrnõstima

447 12. Trosložne osnove s duljinom i ~

a.

<i>jd.</i>	NA	õiroõad, õnuõad, rũkovõt	<i>mn.</i>	NAV	õiroõadi
	GDV	õiroõadi, rũkovõti		G	õiroõadi
	L	õiroõadi, rũkovõti		DLI	õiroõadĩma
	I	õiroõadi, rũkovõti/rũkovõõu			

b.

<i>jd.</i>	NA	zãpovijed, õspovijest	<i>mn.</i>	NAV	zãpovijedi
	GDV	zãpovijedi, õspovijesti		G	zãpovijedi (rj. zapovijõtĩ)
	L	zãpovijedi (rj. zapovijõtĩ) õspovijesti (rj. õspovijõtĩ)		DLI	zãpovijedĩma (rj. zapovijõtĩma)
	I	zãpovijõõu/zãpovijedi, õspovijõõõu/õspovijesti			

448 13. õetverosložne osnove na -ost

a.

<i>jd.</i>	NA	põstõjãnõst	<i>mn.</i>	NAV	põstõjãnosti
	GDVL	põstõjãnosti		G	põstõjãnostĩ
	I	põstõjãnõõõu/põstõjãnosti		DLI	põstõjãnostima

Imenica *põstõjãnõst* moŹe glasiti i *põstõjãnõst*.

b.

<i>jd.</i>	NA	(pre)ùzvīšenōst, rāzličītōst	<i>mn.</i>	NAV	ùzvīšenosti, rāzličītosti
	GDVL	ùzvīšenosti		G	ùzvīšenostī
	I	ùzvīšenošću/ùzvīšenosti		DLI	ùzvīšenostima

14. Peterosložne osnove na *-ost*

449

<i>jd.</i>	NA	nēotesānōst,	<i>mn.</i>	NAV	nēotesānosti
	GDVL	nēotesānosti		G	nēotesānostī
	I	nēotesānošću/nēotesānosti		DLI	nēotesānostima

15. S nepostojanim *a*

450

<i>jd.</i>	NA	rāvan, plijēsan	<i>mn.</i>	NAV	rāvni, plijēsni
	GDVLI	rāvni, plijēsni		G	plijēsni
				DLI	plijēsni
<i>jd.</i>	NA	bðjāzan	<i>mn.</i>	NAV	bðjāzni
	GDVL	bðjāzni		G	bðjāznī
	I	bðjāžnju/bðjāzni		DLI	bðjāznima

16. Na *-ao* u N *jd. i s* ^

451

<i>jd.</i>	NA	mīsao	<i>mn.</i>	NAV	mīсли
	GDV	mīсли		G	mīslī
	L	mīсли		DLI	mīslima
	I	mīšlju/mīсли			

17. Na *-ao* u N *jd. i s* ~

452

<i>jd.</i>	NA	pðmīsao	<i>mn.</i>	NAV	pðmīсли
	GDV	pðmīсли		G	pðmīslī (<i>řj. pomīslī</i>)
	L	pðmīсли (<i>řj. pomīсли</i>)		DLI	pðmīslima (<i>řj. pomīslima</i>)
	I	pðmīсли/pðmīšlju			
<i>jd.</i>	NA	pðgībao	<i>mn.</i>	NAV	pðgībli
	GDVL	pðgībli		G	pðgīblī
	I	pðgīblju/pðgībli		DLI	pðgīblima

PRIDJEVI

1. LEKSIČKE OSOBINE

Pridjevi su riječi kojima se izriču svojstva predmeta i pojava, označenih drugim vrstama riječi, i odnosi među njima. Primjeri: *zèlenā lūvada*, *nēpoznāt nētko*, *vèlikā olūja*, *djèčjā knjīga*, *sèstrina mārāma*.

Pridjevi suzuju opseg značenja riječi kojima se pridijevaju, a to su najčešće imenice, npr. pojam *planinārskī dōm* obuhvaća samo jedan dio predmeta koje obuhvaća pojam *dōm*; *zdrāvstvenā stānica* je uži pojam nego *stānica*, koja osim zdravstvene stanice obuhvaća i meteorološku, i veterinarsku, i željezničku, i policijsku, i živu

stanicu; *dòbrò djèlo* je uži pojam nego *djèlo*, jer *djèlo* obuhvaća i *zlò djèlo*; uži je pojam i *vèlikò djèlo*, jer ima i *màlò djèlo*, a oba su obuhvaćena pojmom *djèlo*.

Po značenju se pridjevi dijele na **opisne**, **gradivne** i **posvojne**.

454 Opisni (kvalitativni) pridjevi izriču osobine i odgovaraju na pitanje *kàkav*.

Izriču: *tv a r n a* (materijalna, prirodna, fizička) svojstva — optička, akustička, kinetička, kalorička, kemijska, itd., npr. *žùtī līst, tīha glàzba, mīran pàs, tōpao krūh, slàdak čāj*; *netvarne* (misaone, duhovne, psihičke) osobine — emocionalne, intelektualne, estetske itd., npr. *vèlikī nàpori, pàmetna glàva, žalostan sīn, dōbro dijéte, zgōdan bicikl*.

455 Gradivni (materijalni) pridjevi izriču tvornost, od čega je što napravljeno, npr. *zlātñī prštēn, dŕvenā klúpa, žèljeznō sīdro, brèzova mètla*.

456 Posvojni (posesivni) pridjevi izriču pripadanje ili kakvu drukčiju povezanost onoga što znače imenice uz koje stoje s onim što znače riječi od kojih su izvedeni. Jedni od njih znače povezanost s jednim primjerkom, npr. *bràtov kàpùt, mājčino pīsmo, lugáreva kùća*. Odgovaraju na pitanje *čiji*. Drugi izriču povezanost s vrstom i bliži su opisnim pridjevima, npr. *gōspodskō dijéte, vùčjā cùd, kōzjē mlījéko, bènzīnskī mòtōr, mājčīnskā ljúbav*.

Pridjevi se po značenju također mogu podijeliti na samo dvije skupine, i to na opisne i odnosne.

Opisni su pridjevi isti kao i u trodijelnoj podjeli.

Odnosni pridjevi izriču odnose koje predmet (biće, pojava) ima prema kojemu drugomu predmetu. Oni obuhvaćaju posvojne i gradivne pridjeve i neke opisne, i to one koji izriču prostor (*gōrnjī, prèdnjī, tàmošnjī*) i vrijeme (*prōšli, bùdūćī, sùtrašnjī, lánjskī*).

2. GRAMATIČKE OSOBINE

457 Pridjevi u hrvatskom književnom jeziku imaju za svaki rod posebne oblike, npr. *jāk bōl* je muškoga, a *jākā bōl* je ženskog roda, *vèlik glād* je muškoga, a *vèlikā glād* je ženskog roda, *stārī kīno* je muškoga, a *stārō kīno* je srednjega roda.

Osim za rod pridjev ima posebne oblike i za broj i padež, isto kao i imenica koju određuje.

458 Po načinu kako određuju imenicu oblici pridjeva mogu biti neodređenog i određenog vida.

Neodređeni vid kazuje promjenjive osobine onoga što znače imenice i odgovara na pitanje *kàkav*, npr. *lijēp dān, òštar nōž, kōsa crta, šarēno tēle, rāžen krūh*.

Određeni vid upotrebljava se kad se pridjevom izriče stalna osobina predmeta, odnosno kad se određuje između više stvari različitih osobina ona o kojoj se govori. Taj vid odgovara na pitanje *kōjī*, npr.

neodređeno: *Kupio sam jedan šešir smēđ i jedan sīv.*

određeno: *Smēđī sam ubrzo izgubio, sīvī nosim i danas.*

Oblici neodređenoga i određenoga vida pridjeva razlikuju se:

1. nastavcima, i to

a) po fonemskom sastavu samo u jd.: N m., GDL m. i s.

b) samo po kvantiteti nastavka: u jd. NA s. i ž., u mn. NA sva tri roda.

459

NASTAVCI

		N			G			DL			A		
		m	s	ž	m	s	ž	m	s	ž	m	s	ž
jed- nina	neodr.	∅	-o/-e	-a	-a			-u			-∅/-a		
	odr.	-ī	-ō/-ē	-ā	-ōg(a)			-ōm(u/e)			-i/-ōg(a)		
mno- žina	neodr.	-i	-a	-e	-			-			-e		
	odr.	-ī	-ā	-ē	-			-			-ē		

2. naglaskom u znatnom broju pridjeva, npr. *zèlen*, G m./s. i N ž. *zelèna* ... odr. N m. *zèlenī*, N ž. *zèlenā*, D ž. neodr. *zelènōj* — odr. *zèlenōj*. V. Naglasak i Pregled sklonidbe po tipovima.

3. OBLICI

A. NEODREĐENI VID

460

Promjena neodređenog vida pridjeva slična je promjeni imenice uz koju stoji. Oblici muškoga i srednjega roda pridjeva slični su oblicima vrste **a**, a oblici ženskog roda slični su oblicima vrste **e**. Stoga se ta promjena zove **imenička**.

U jednim padežima nastavci su isti kao u imenica, a u drugim padežima nastavci su isti kao u određenom vidu (u jed. I m. i s., D ž; u mn. GDL sva tri roda).

Nastavci za padeže ove promjene jesu:

461

JEDNINA	Rod		
	M	S	Ž
N	-∅	-o/-e	-a
G	-a		-ē
D	-u		-ōj
A	=G ili N	=N	-u
V	=N	=N	=N
L	-u		-ōj
I	-īm		-ōm

MNOŽINA	Rod		
	M	S	Ž
N	-i	-a	-e
G	-ih		
D	-im(a)/-ima		
A	-e	=N	=N
V	=N	=N	=N
L	-im(a)/-ima		
I	-im(a)/-ima		

1. Muški rod

a. bez nepostojanog *a*

462 Uzorak 1.

	Jednina	Množina
N	<i>vělik</i> (grad)	<i>vělik-i</i> (gradovi)
G	<i>vělik-a</i> (grada)	<i>vělik-ih</i> (gradova)
D	<i>vělik-u</i> (gradu)	<i>vělik-im(a)/-ima</i> (gradovima)
A	<i>vělik</i> (grad)	<i>vělik-e</i> (gradove)
V	<i>vělik</i> (grade)	<i>vělik-i</i> (gradovi)
L	<i>vělik-u</i> (gradu)	<i>vělik-im(a)/-ima</i> (gradovima)
I	<i>vělik-īm</i> (gradom)	<i>vělik-īm(a)/-ima</i> (gradovima)

Ako imenica na koju se pridjev odnosi znači što živo, akuz. jedn. jednak je oblikom gen. jednine.

b. s nepostojanim *a*

463 U pridjeva kojima osnova završava na dva suglasnika osim na *st*, *št*, u oblicima se s nastavkom $-\emptyset$ (tj. u muškom rodu u NV jedn. uz imenice koje znače što živo i u NA jedn. kad one znače što neživo) umeće među njih nepostojano *a*, npr. *kôban* – *kôbna*, *dôbar* – *dôbra*, *mláčan* – *mláčna*, *múdar* – *múdra*, *àmôrfan* – *àmôrfna*, *bûjan* – *bûjna*, *môkar* – *môkra*, *bôlan* – *bôlna*, *pòmāman* – *pòmāmna*, *třpak* – *třpka*, *nězgrāpan* – *nězgrāpna*, *bûran* – *bûrna*, *bijésan* – *bijésna*, *smijéšan* – *smijéšna*, *srětan* – *srětna*, *plôvan* – *plôvna*, *kivan* – *kivna*, *trijézan* – *trijézna*, *vlāžan* – *vlāžna*.

464 Uzorak 2.

	Jednina	Množina
N	<i>váž-a-n</i> (grad)	<i>vážn-i</i> (gradovi)
G	<i>vážn-a</i> (grada)	<i>vážn-ih</i> (gradova)
D	<i>vážn-u</i> (gradu)	<i>vážn-īm(a)/-ima</i> (gradovima)
A	<i>váž-a-n</i> (grad)	<i>vážn-e</i> (gradove)
V	<i>váž-a-n</i> (grade)	<i>vážn-i</i> (gradovi)
L	<i>vážn-u</i> (gradu)	<i>vážn-īm(a)/-ima</i> (gradovima)
I	<i>vážn-īm</i> (gradom)	<i>vážn-īm(a)/-ima</i> (gradovima)

Ako imenica znači što živo, akuz. jedn. jednak je gen. jednine.

Pridjevi kojima osnova završava na suglasnike nejednake po zvučnosti imaju u oblicima bez nepostojanog *a* obezvučenu osnovu, npr. *gìbak* — *gìpka* i *gìpka*, *glàdak* — *glàtka* i *glàtka*, *téžak* — *téška*, *nìžak* — *nìska* i *nìska*.

Ako osnova završava na *-stn*, *-zdn*, *-ždn*, pridjev u oblicima bez nepostojanog *a* ima okrnjenu osnovu, npr. *mástan* — *màsna*, *nùždan* (i *nùžan*) — *núžna*.

Ostale se tročlane skupine ne okrnjuju, npr. *smàragdna*, *pitòreskna*, *rèkordna*, *evidentna*, *pròmpтна*, *dèsertna*.

2. Srednji rod

Ako osnova pridjeva završava na nenepčani suglasnik, u NAV jedn. ima nastavak **465** *-o*, a nepčane osnove imaju nastavak *-e*.

Uzorak 3.

	Jednina	Množina
N	<i>túd-e vèlik-o</i> (mjesto)	<i>vèlik-a</i> (mjesto)
G	<i>vèlik-a</i> (mjesto)	<i>vèlik-ih</i> (mjesto)
D	<i>vèlik-u</i> (mjestu)	<i>vèlik-ìm(a)/-ima</i> (mjestima)
A	<i>túd-e vèlik-o</i> (mjesto)	<i>vèlik-a</i> (mjesto)
V	<i>túd-e vèlik-o</i> (mjesto)	<i>vèlik-a</i> (mjesto)
L	<i>vèlik-u</i> (mjestu)	<i>vèlik-ìm(a)/-ima</i> (mjestima)
I	<i>vèlik-ìm</i> (mjestom)	<i>vèlik-ìm(a)/-ima</i> (mjestima)

3. Ženski rod

Uzorak 4.

466

	Jednina	Množina
N	<i>vèlik-a</i> (kuća)	<i>vèlik-e</i> (kuće)
G	<i>vèlik-ě</i> (kuće)	<i>vèlik-ih</i> (kuća)
D	<i>vèlik-òj</i> (kući)	<i>vèlik-ìm(a)/-ima</i> (kućama)
A	<i>vèlik-u</i> (kuću)	<i>vèlik-e</i> (kuće)
V	<i>vèlik-a</i> (kućo)	<i>vèlik-e</i> (kuće)
L	<i>vèlik-òj</i> (kući)	<i>vèlik-ìm(a)/-ima</i> (kućama)
I	<i>vèlik-òm</i> (kućom)	<i>vèlik-ìm(a)/-ima</i> (kućama)

B. ODREĐENI VID

Promjena određenog vida slična je promjeni pridjevskih zamjenica pa se zove **467** pridjevsko-zamjenička.

Od zamjeničke promjene pridjevka se razlikuje time što zamjenice imaju duge nastavke samo u instr. jedn. muškoga i srednjega roda, u GÌ jedn. ženskoga roda, u dat. mn. i u kraćim oblicima DLI mn. svih rodova, a određenim pridjevima su nastavci dugi u svim padežima.

Nastavci za padeže ove promjene jesu:

JEDNINA	Rod		
	M	S	Ž
N	-ī	-ō/-ē	-ā
G	-ōg(a)/-ēg(a)		-ē
D	-ōm(u/e)/-ēm(u)		-ōj
A	=G ili N	=N	-ū
V	=N	=N	=N
L	-ōm(e/u)/-ēm(u)		=D
I	-īm		-ōm

MNOŽINA	Rod		
	M	S	Ž
N	-i	-ā	-ē
G	-ih		
D	-im(a)/-ima		
A	-e	=N	=N
V	=N	=N	=N
L	=D		
I	=D		

UNAL jedn. nastavci koji počinju s *e* dolaze iza osnova na nepčani suglasnik, a oni koji počinju s *o* dolaze iza osnova na nenepčani suglasnik.

U pridjeva koji stoje uz imenice muškoga roda koje znače što živo akuz. jedn. je jednak gen. jednine, kao i kod imenica.

1. Muški rod

Uzorak 5.

	Jednina	Množina
N	<i>vĕlik-ī</i> (grad)	<i>vĕlik-ī</i> (gradovi)
G	<i>vĕlik-ōg(a)</i> , <i>tūd-ēg(a)</i> (grada)	<i>vĕlik-ih</i> (gradova)
D	<i>vĕlik-ōm(u/e)</i> , <i>tūd-ēm(u)</i> (gradu)	<i>vĕlik-īm(a)/-ima</i> (gradovima)
A	<i>vĕlik-ī</i> (grad)	<i>vĕlik-ē</i> (gradove)
V	<i>vĕlik-ī</i> (grade)	<i>vĕlik-ī</i> (gradovi)
L	<i>vĕlik-ōm(e/u)</i> , <i>tūd-ēm(u)</i> (gradu)	<i>vĕlik-īm(a)/-ima</i> (gradovima)
I	<i>vĕlik-īm</i> (gradom)	<i>vĕlik-īm(a)/-ima</i> (gradovima)

2. Srednji rod

Nastavke koji počinju s *o* imaju nenepčane osnove, a nastavke koji počinju s *e* imaju osnove koje završavaju na nepčani suglasnik. **470**

Uzorak 6.

	Jednina	Množina
N	<i>vèlik-ō tūd-ē</i> (selo)	<i>vèlik-ā</i> (sela)
G	<i>vèlik-ōg(a) tūd-ēg(a)</i> (sela)	<i>vèlik-ih</i> (sela)
D	<i>vèlik-ōm(u/e) tūd-ēm(u)</i> (selu)	<i>vèlik-īm(a)/-ima</i> (selima)
A	<i>vèlik-ō tūd-ē</i> (selo)	<i>vèlik-ā</i> (sela)
V	<i>vèlik-ō tūd-ē</i> (selo)	<i>vèlik-ā</i> (sela)
L	<i>vèlik-ōm(e/u) tūd-ēm(u)</i> (selu)	<i>vèlik-īm(a)/-ima</i> (selima)
I	<i>vèlik-īm tūd-īm</i> (selom)	<i>vèlik-īm(a)/-ima</i> (selima)

3. Ženski rod

Uzorak 7.

471

	Jednina	Množina
N	<i>vèlik-ā</i> (kuća)	<i>vèlik-ē</i> (kuće)
G	<i>vèlik-ē</i> (kuće)	<i>vèlik-ih</i> (kuća)
D	<i>vèlik-ōj</i> (kući)	<i>vèlik-īm(a)/-ima</i> (kućama)
A	<i>vèlik-ū</i> (kuću)	<i>vèlik-ē</i> (kuće)
V	<i>vèlik-ā</i> (kućo)	<i>vèlik-ē</i> (kuće)
L	<i>vèlik-ōj</i> (kući)	<i>vèlik-īm(a)/-ima</i> (kućama)
I	<i>vèlik-ōm</i> (kućom)	<i>vèlik-īm(a)/-ima</i> (kućama)

UPOTREBA ODREĐENOG I NEODREĐENOG VIDA PRIDJEVA

1. Određeni i neodređeni vid imaju samo opisni pridjevi. Upotreba vidova nije sasvim razgraničena, pa se često u jednakim prilikama može upotrijebiti ili jedan ili drugi vid. Ipak ima slučajeva kad se upotrebljava ili samo neodređeni vid ili samo određeni (1801-1804). U nekih je pridjeva ukinuta opreka po određenosti (v. t. 2, 3, 4). **472**

Samo su u neodređenom vidu pridjevi kada su dio predikata i u službi predikatnog proširka, npr. *Kaput je n òv. Zimi je voda hlá d n a. Poslije bolesti postao je osjètljiv. Ris je slīčan mački.*

I uz imenicu u atributivnom skupu dolazi pridjev neodređenog vida, npr. *kriučar òštra pera, djevojka lijépa stasa, sjekira túpa sječiva*. Ali, određeni vid moguć je u toj službi, npr.: *kriučar òštròg pera, djevojka lijépòg stasa, sjekira túpòg sječiva*.

2. Samo oblike određenog vida ima pridjev: **473**

a. kad je uz imenicu pokazna zamjenica, npr. *tāj tvrđòglavī djèčāk, ònāj visokī muškárac, òvāj nàprednī čòvjek*;

b. kad je dio vlastitog imena, npr. *Pètar Vèlikī, Nòvī Sád, Mālī Bùkovac, Dūgī otok, Mālī Pàs* (zvijezde);

c. kad je dio naziva, npr. *bījelī jàsēn, cīnī prīšt, pòsnī dān, pìtomī kèstēn, vòdenī kònj*.

- 474 3. Oblike neodređenog vida nemaju:
 – neki neizvedeni pridjevi kao što su: *járkī, žárkī* i još neki rijetko upotrebljavani pridjevi;
 – pridjevi koji završavaju na *-ći*, npr. *idūći, brijaći, šivaći*;
 – pridjevi koji određuju imenicu s obzirom na položaj u prostoru i vremenu u kojem se nalazi ili iz kojeg dolazi ono što ona znači, npr. *děsnī, jūžnī, zēmnī, nèbeskī, ljētnī, nōcnī, pódněvnī, mjěsečnī, tjědnī, dāvnnī, àntiknī, srednjovjěkōvnī*;
 – pridjevi izvedeni od imenica sufiksima *-nī, -dnī, -enī*, koji kazuju da je ono što znači imenica uz koju stoji u nekoj vezi s onim što znači imenica od koje su izvedeni, te su po tome bliži posvojnim nego opisnim pridjevima, npr. *rādnnī ogrtáč, stōčnnī fōnd, žītnī tīgovac, kūčnnī rěd, tŗbušnī gōvōr, rūčnnī sāt, káznnēnī zākōn, dŗžāvnnī poglāvār, glāvnnī kōlodvōr, mjěsnī ūred, rijěčnnī prōmet, sūnčānnī sāt, vjěnčānnī pŗstěn, mōlbenī záhťjev, žětvenī ōbīčāj, vōdenī tōk, kōpnēnī pōjās, mlījěčnnī prāh*.
 Uz neki od tih pridjeva postoji homoniman, odnosno sličan opisni pridjev, normalno s drugim značenjem i koji može imati i neodređen vid, npr. *žitān krāj* (u kojem rodi žito), *sūnčān dān* (dan pun sunca), *vōden umak* (u kojem ima previše vode).
- 475 4. Posvojni pridjevi imaju samo neodređeni ili samo određeni vid, i to:
 – samo određeni vid imaju pridjevi izvedeni sufiksima *-jī, -njī, -šnjī, -skī/-kī*, npr. *kōzjī, jūtārnnjī, ūnutrašnnjī, grāđskī, vōjnnīčkī, mlādīčkī, skījāškī, ūboškī*;
 – samo neodređeni vid imaju pridjevi izvedeni sufiksom *-ov, -ev, -ljev, -in*, npr. *sīnov, drūgov, Mīrkov, grābov, bogatāšev, strīčev, Kōvačićev, Jākobljev, Čěhovljev, svěkrvin, Ljūbičīn*.
- 476 5. U atributnoj se službi u gen., dat. i lok. jedn. muškog i srednjeg roda u razgovornom jeziku obično upotrebljavaju oblici zamjeničke deklinacije, npr. *brātovōg(a), mūževōg(a), Tōmislavljevōm, svěkrvinōm*. U biranom se jeziku to izbjegava.
- 477 6. Duži nastavci koji završavaju na *-a, -u, -e* (iskazani u tablicama u zagradi) upotrebljavaju se podjednako kao i kraći. Duži se oblici pridjeva obično uzimaju pred riječima koje počinju istim ili srodnim glasom kojim završava kraći oblik, npr. *posljje vĕlikōga gubītka krvi, uočī vĕlikōga blagdāna, nā dōbrōme mjestu, stārījēm u momku bilo je 18 godina*.
 Kad je više pridjeva jedan za drugim, često se upotrebljava od prvoga duži oblik, a od drugoga kraći, npr. *Rječnik hrvatskoga kajkavskog književnog jezika*.

4. PROMJENA POIMENIČENIH PRIDJEVA

- 478 Poimeničeni (v. § 869, 1333.c) pridjevi mijenjaju se na tri načina.
1. Potpuno preobličen pridjev ima i oblik imenice, te se više i ne osjeća kao pridjev. To može biti:
- a. opisni ili posvojni pridjev kao opća imenica: *dōbro — s dōbrom, zlō — sà zlom, blāgo — s blāgom, mlāda — mlādi*;
- b. opisni pridjev kao žensko ime: *Drāga — Drāgi, Jāsna — Jāsni, Srětna — Srětnī, Vĕselā — Vĕselī, Blāga — Blāgi, Lijēpa — Lijēpi, Tīhana — Tīhani, Mīlena — Mīleni*;

c. posvojni pridjev na *-ov*, *-ev* kao zemljopisno ime i ime blagdana: *Kòsovo — nad Kòsovom, Håludovo — nad Håludovom, Rògovo — nad Rògovom, Zvèčev — nad Zvèčevom, Jūrjevo — poslije Jūrjeva*.

2. Pridjev ima značenje imenice, ali zadržava oblik pridjeva. To su osobito:

a. imena zemalja na *-(s)kā*, npr. *Hrvātskā — Hrvātskōj, Dānskā — Dānskōj, Tūrskā — Tūrskōj*;

b. imena mjesta, npr. *Nōvī — Nōvōm, Visokō — u Visokōm, Ljūtā — Ljūtōj*.

Ime *Bòsna* nije pridjev, zato se sklanja kao imenica: *ù Bosni* (a ne *ù Bosnōj*).

c. imena i prezimena na *-ī* ili *-skī*, npr. *Drāgī — Drāgōga, Dòbrī — Dòbrōga, Mālī — Mālōga, Vèlikī — Vèlikōga, Đālskī — Đālskōga, Zrīnskī — Zrīnskōga*. Isto je tako i s nadimcima, npr. *Stārī — Stārōga, Dèbelī — Dèbelōga, Krātkī — Krātkōga, Žūtī — Žūtōga, Břzī — Břzōga*.

Od tih imena-pridjeva obično se dalje ne izvode pridjevi sufiksom *-jev* (npr. *Đālskījev, Dostojevskījev, Lisinskījev*) kao kod drugih tuđih imena (npr. *Garibaldī — Garibaldījev*), niti na *-ov* (npr. *Đālskov, Dostojevskov*), nego se uzima genitiv, npr. ne *Đālskove* ili *Đālskījeve* pripovijetke nego *pripovijetke Đālskoga*. Pridjevi kao *Lisinskījev* znače 'poput Lisinskoga' (v. 1105).

3. Pridjev ostaje pridjev po obliku i značenju, samo se upotrebljava u službi imenice, npr. *Moja stārā još nije stigla. Sa svih su strana navalili crvenī. Št gladnu ne vjeruje. Nek ne zna lijevā što daje dēsna. Za života moga pòkōjnōg sve je bilo drukčije. Ja ću ovdje i si je dē dočekati*.

5. STUPNJEVANJE

1. Značenje

Istu osobinu mogu neki predmeti imati u većoj ili manjoj mjeri nego drugi, oni se mogu razlikovati npr. po tvrdoći, mekoći, visini, širini, dubini, brzini, toplini i sl. Taj se različit stupanj vidi i spoznaje kad se usporede bar dva predmeta. Za izražavanje toga relativnog odnosa pridjevi imaju posebne oblike. To uspoređivanje naziva se **stupnjevanje** ili **komparacija**. Kompariraju se u pravilu samo opisni pridjevi, a ostali ako su u prenesenom značenju.

Oblik koji iskazuje samo o kojoj je osobini riječ zove se prvi stupanj ili **pozitiv**, npr. *đštar, tvřd, břz*.

Oblik kojim se izriče da neki predmet ima koju osobinu u većoj mjeri zove se drugi stupanj ili **komparativ**, npr. *Zemlja je tvřda, kamen je tvřđī*.

Imenica koja znači ono čemu se osobina pripisuje u manjoj mjeri uvodi se prijedlogom *od* (s gen.) ili veznikom *nego* (s nom.), npr. *Kamen je tvřđī nego zemlja. — Kamen je tvřđī od zemlje. Avion je břži od auta. — Avion je břži nego auto*.

Oblik koji izriče da neki predmet po kojoj osobini nadmašuje sve ostale zove se treći stupanj ili **superlativ**, npr. *Dijamant je nājtvřđī dragi kamen. Nājbržē prijevozno sredstvo je avion*.

Imenica koja izriče ono s kime se ili s čim se što uspoređuje uvodi se prijedlozima *od, između* (s gen.) ili *među* (s instr.), npr. *Između dragoga kamenja najtvřđī je dijamant. Avion je najbrži među prijevoznim sredstvima. Avion je najbrži od prijevoznih sredstava*.

2. Tvorba

484 a. Komparativ se tvori od osnove pridjeva nastavcima *-ī* (ili *-lji*), *-iji*, *-šī*. Pred tim se nastavcima osnovni slog pokraćuje.

485 1. **Nastavak *-ī***. Pridjevi čija osnova završava na nenepčani suglasnik osim na *r* imaju pred nastavkom *-ī* jotiranu osnovu. Oni kojima osnova završava na nepčani suglasnik ili na *-r* nemaju jotiranu osnovu. Taj nastavak imaju tri skupine pridjeva.

a. Jednosložni pridjevi s dugim slogom, npr. *živ* – *življī*, *žut* – *žučī*, *bljed* – *bljēđī*, *brz* – *břžī*, *bijel* – *bjēljī*, *crn* – *cřnjī*, *jak* – *jáčī*, *drag* – *drāžī*, *suh* – *sūšī*, *vruc* – *vrūcī*, *křnj* – *křnjī*, *sijer* – *sjerī*. Izuzimaju se: *bos*, *gol*, *pust*, *svet*, *tust*.

U osnovi na *st* zamjenjuje se *s* sa *š*, npr. *cest* – *čēščī*, *čvřst* – *čvřščī*, *gust* – *gūščī*.

Od pridjeva *nijem*, *lijen*, *slan* komparativi se prave i nastavkom *-iji*, te oni imaju dvojne oblike: *njemlji* i *njemiji*, *ljenji* i *ljeniji*, *slanji* i *slaniji*.

b. Neki jednosložni pridjevi s kratkim slogom, i to:

dug – *dūžī*, *mřk* – *mřčī*, *strög* – *strōžī*, *tih* – *tīšī*.

Od *mřk* komparativ može biti i *mřkiji*, kao i od ostalih jednosložnih pridjeva s kratkom osnovom.

c. Neki dvosložni pridjevi i njihove složenice tvoreni sufiksima *-(a)k*, *-(e)k*, *-(o)k*, *-el*, koji u komparativu odbacuju sufiks. To su: *gladak* – *glādī*, *sladak* – *slādī*, *tanak* – *tānjī*, *kratak* – *krāčī*, *platak* – *plīčī*, *blizak* – *blīžī*, *nizak* – *nīžī*, *uzak* – *ūžī*, *rijedak* – *rjēđī*, *tezak* – *tēžī*, *dalek* – *dālji*, *širok* – *širi*, *visok* – *vīši*, *žestok* – *žēščī*.

Od pridjeva *židak* i *mřzak* komparativ se može tvoriti nastavkom *-ī* ili *-iji*: *židī* i *žukiji*, *mřzi* i *mřskiji*.

Pridjevi *gorak*, *krępak*, *krōtak* ne odbacuju u komparativu završetak *-ak*, nego samo nepostojano *-a*, pa im se taj oblik tvori od cijele neproširene osnove: *gōrčī*, *krępčī*, *krōčī*, ali je od *krępak* i *krōtak* običniji s nastavkom *-iji*, *krępkiji*, *krōtkiji*.

Pridjevi sa završetkom *-san* imaju jotiranu osnovu s alternacijom *s/š*: *bijesan* – *bjęšnji* (uz *bjęsniji*), *tijesan* – *tjęšnji* (uz *tjęsniji*).

d. Nastavak *-lji* imaju pridjevi s osnovom na *b*, *p*, *v* (*lj* je rezultat jotiranja): *grub* – *grūblji*, *skup* – *skūplji*, *kriv* – *krīvlji*. Taj nastavak imaju dvosložni pridjevi *dębeo* (*debel*) i *dubok*, koji u komparativu krate osnovu: *dęblji*, *dūblji*.

486 2. **Nastavak *-iji*** imaju svi pridjevi koji nisu spomenuti pod 1. i 3.

a. Jednosložni pridjevi s kratkim slogom, npr. *stār* – *stārīji*, *vjęšt* – *vjęštīji*, *hrōm* – *hrōmīji*, *střm* – *střmīji*.

Ovamo idu i pridjevi kojima osnova završava na *-l* mjesto kojega u padežima s nastavkom *-l* stoji *-o*, pa su u tim oblicima dvosložni, npr. *mřo* – *mřlji*, *vręo* – *vręlji*, *zřeo* – *zřlji*, *trřo* – *trřlji*.

Za pridjev *mřk* vidi § 311.

b. Od jednosložnih pridjeva s dugim samoglasnikom ovi: *bos* – *bōsiji*, *gol* i *gōl* – *gōlji*, *lijen* – *ljēniji* (i *ljenji*), *njem* – *njemiji* (i *njemlji*), *pust* – *pūstiji*, *slan* – *slāniji* (i *slānji*), *svet* – *svētiji*, *štūr* – *štūrīji*, *tust* – *tūstiji*.

c. Višesložni i dvosložni pridjevi osim onih navedenih u t. l. c., npr. *kamēnit* – *kamenitiji*, *slavoljūbiv* – *slavoljūbljiviji*, *oštrōūman* – *oštrōūmniji*, *tūžan* – *tūžniji*, *srętan* – *srętniji*.

Pred nastavkom *-iji* skraćuju se dugi slogovi, a naglasak je u slogu p r e d nastavkom.

Napomene

487

Pridjevi sa završetkom *-ak* imaju u oblicima bez nepostojanog *a* obezvučenu osnovu, npr. *ljùbak* – *ljùpkijĩ*, *židak* – *žitkijĩ*, *dřzak* – *dřskijĩ*.

Ako se u pridjeva sa sufiksom *-an* ispred toga sufiksa nalazi skup *-st*, *-zd*, *-žd*, oni u oblicima bez nepostojanog *a* imaju okrnjenu osnovu, npr. *slástan* – *slásnijĩ*, *nùždan* – *nùžnijĩ*.

3. **Nastavak** *-ši* imaju samo tri pridjeva: *lāk* – *lākši*, *mèk* – *mèkši*, *lijèp* – *ljèpši*.

488

Ima nekoliko pridjeva koji za komparativ imaju supletivne oblike (oblike od druge osnove). To su *dòbar* – *bòljĩ*, *zào* – *gòrĩ*, *vèlik* – *vèci*, *màlen* – *mànjĩ*, *dùg* – *dùljĩ* uz *dùžĩ*).

b. **Superlativ** se tvori od komparativa, i to tako da se preda nj stavi prefiks *nāj*, koji se s njim spaja u jednu riječ, npr. *nājblížĩ*, rj. *nājblížĩ*, *nājspòrijĩ*, *nājgorĩ*, rj. *nājgòrĩ*.

489

Ako pridjev počinje suglasnikom *j*, ostaju oba *j*, npr. *nājjačĩ*, *nājjužnijĩ*, *nājjadnijĩ*.

Neki pridjevi imaju oblik komparativa a znače pozitiv. Oni imaju i superlativ kad se radi o odnosu barem triju predmeta: *dònjĩ* – *nājdonjĩ*, *gòrnjĩ* – *nājgornjĩ*, *zàdnjĩ* – *nājzadnjĩ*, *prèdnjĩ* – *nājprednjĩ*. Komparativi su od njih stilski obilježeni, npr. *dònjijĩ*, *zàdnjijĩ*.

NAGLASAK**a. Duljina u nastavku**

1. Posebne nastavke, tj. bez naglasne duljine, ima neodređeni vid (osim u N jd. m. r.) u N i A jd. i mn. te u jd. G i D m./s. r. i u ž. r. U ostalim padežima nastavci su isti kao u određenom vidu. Primjeri: *vjèčũta* je G m./s. i N ž. r., D m./s. r. i A ž. r. glasi *vjèčũtu*, N s. r. *vjèčũto*; mn. N m. r. *vjèčũti*, s. r. *vjèčũta*, N ž. r. i A ž. i m. r. *vjèčũte*.

490

2. U DLI mn. sva tri roda nastavak *-ima* može imati dubletu s kratkim i rjeđe s dugim *i*: *-ima* i *-ĩma*. Kraći lik bez *-a* uvijek ima duljinu: *-ĩm*, npr. *vjèčũtima* i *vjèčũĩtima* – *vjèčũitĩm*.

b. Naglasak komparativa i superlativa

1. Dvosložni komparativ ima naglasak ˘, npr.

bjèljĩ, *cřnjĩ*, *dùžĩ*, *šĩrĩ*.

491

2. Trosložni i višesložni komparativ ima naglasak u trećem slogu od kraja, npr.

zdràvijĩ, *pamètnijĩ*, *siromàšnjĩ*, *nezadovòljnijĩ*, *nepristupàčnijĩ*.

3. Superlativ ima dugosilazni naglasak na prefiksu *nāj-*, a superlativi od višesložnih komparativa imaju i naglasak koji ima komparativ, npr.

nājboljĩ, *nājgušci*; *nājstàrijĩ*, *nājdalekovòdnijĩ*.

Rjeđe i kraći superlativi imaju dva naglasaka, npr. *nājboļjĩ*, *nājgušci*.

4. Komparativi i superlativi u deklinaciji (kao određeni pridjevi) nemaju naglasnih promjena.

5. Komparativi i superlativi priloga nastali od pridjeva mogu imati nastavak pridjevskog komp. i superl. srednjega r. N jd. s dugim sufiksom *-ē* i ob. s kratkim *-e*.

měko – (*nāj*)*měkše*, (*nāj*)*měkšē*
glādno – (*nāj*)*glādnijē*, (*nāj*)*glādnijē*.

c. Tipovi

492

1. Pridjevi tipa *zdrāv*, *čist*, *lōš*, s određenim vidom *zdrāvī*, *čistī*, *lōšī*, u neodređenom vidu imaju dubletne likove, sa silaznim i uzlaznim naglaskom, dakle G jd. m./s. r. te N jd. ž. r. glasi im *zdrāva* i *zdrāva*, *čista* i *čista*, *lōša* i *lōša* itd.

2. Takve dublete imaju u neodređenom vidu rijetki pridjevi tipa (a) *stār*, određeni vid *stārī*, u neodređenom vidu *stāra* i *stāra* i (b) *bōs*, određeni vid *bōsī*, u neodređenom vidu *bōsa* i *bōsa*.

3. Tip *slān*, određeni vid *slānī*, ima u neodređenom vidu u višesložnim oblicima dugouzlazni naglasak (´) – *slāna*, *slāno*. Tako: *mlād* – *mlāda* – *mlādī*, *bijel* – *bijela* – *bijelī*, *vrūc* – *vrūca* – *vrūcī*.

4. Tip *vražjī* ima također naglasne dublete – *vražjī* i *vražjī*.

5. Tip *bistar* – *bīstvrī* u neodređenom vidu ima naglasne dublete: *bīstar* i *bistar*, *bīstra* i *bistra*.

6. Tip s nepostojanim *a* i dugouzlaznim naglaskom (´) u neodređenom vidu ima u odr. vidu silazni (^) naglasak: *glādan* – *glādna* – *glādnī*. Tako *tijésan* – *tijésna* – *tijésnī*, *plítak* – *plítka* – *plítkī*, *téžak* – *téška* – *téškī*, *šúpaj* – *šúpja* – *šūpljī*, *nágao* (uz *nāgao*) – *nágla* – *nāglī*.

7. Tip *zēlen* – odr. *zēlenī* ima u ostalim oblicima neodređenoga vida dublete – s pomicanjem i bez pomicanja naglasaka prema kraju riječi: G jd. m./s. r. te N jd. ž. r. *zelēna* i *zēlena*, *zelēno* i *zēleno* ... Tako: *črven* – *crvēna* i *črvena* – *črvenī*, *dūbok* – *dubōka* i *dūboka* – *dūbokī*, *dēbeo* – *debēla* i *dēbela* – *dēbelī*.

8. a) Tip *mōgūc* neodr. i *mōgūcī* odr. imaju u drugim oblicima neodređenoga vida naglasne dublete, npr. G jd. m./s. r. i N jd. ž. r. *mogūca* i *mōgūca*, *mogūce* i *mōgūce*. b) Naglasne dublete ima u neodređenom vidu tip s *-o* u N jd. m. r. *okrūgao* i *òkrūgao*, *okrūgla* i *òkrūgla*, odr. samo *òkrūglī*.

PREGLED SKLONIDBE PO TIPOVIMA

(*a* = neodređeni vid, *b* = određeni vid, *c* = komparativ i superlativ)

493 1. Dubletni oblici s \sim i $\grave{}$

a)	jd.	m.	s.	ž.
	N	zdrāv	zdrāvo, zdrāvo	zdrāva, zdrāva
	G		zdrāva, zdrāva	zdrāvē, zdrāvē
	DL		zdrāvu, zdrāvu	zdrāvōj, zdrāvōj
	A	=N/G	= N	zdrāvu, zdrāvu
	V	(zdrāv)	=odr.	
	I		zdrāvīm, zdrāvīm	zdrāvōm, zdrāvōm

	<i>mn.</i>			
	N	zdrāvi, zdrāvi	zdrāva, zdrāva	zdrāve, zdrāve
	G		zdrāvih, zdrāvih	
	DLI		zdrāvīm(a)/-ima, zdrāvīm(a)/-ima	
	A	zdrāve, zdrāve	zdrāva, zdrāva	zdrāve, zdrāve
	V		= <i>odr.</i>	
b)	<i>jd.</i>	<i>m.</i>	<i>s.</i>	<i>ž.</i>
	NV	zdrāvī, zdrāvī	zdrāvō, zdrāvō	zdrāvā, zdrāvā
	G	zdrāvōg(a), zdrāvōg(a)		zdrāvē, zdrāvē
	DL	zdrāvōm(u/e), zdrāvōm(u/e)		zdrāvōj, zdrāvōj
	A	=N/G	=N	zdrāvū, zdrāvū
	I	zdrāvīm, zdrāvīm	zdrāvōm, zdrāvōm	
	<i>mn.</i>			
	NV	zdrāvī, zdrāvī	zdrāvā, zdrāvā	zdrāvē, zdrāvē
	G		zdrāvih, zdrāvih	
	DLI		zdrāvīm(a)/-ima, zdrāvīm(a)/-ima	
	A	zdrāvē, zdrāvē	zdrāvā, zdrāvā	zdrāvē, zdrāvē
c)	<i>jd.</i>	<i>m.</i>	<i>s.</i>	<i>ž.</i>
	NV	zdrāvijī	zdrāvijē	zdrāvijā
	G		zdrāvijēg(a)	zdrāvijē
	DL		zdrāvijēm(u)	zdrāvijōj
	A	=N/G	=N	zdrāvijū
	I		zdrāvijīm	zdrāvijōm
	<i>mn.</i>			
	NV	zdrāvijī	zdrāvijā	zdrāvijē
	G	zdrāvijih		
	DLI		zdrāvijīm(a)/-ima	
	A	zdrāvijē	=N	=N

Superlativ: nājzdrāvijī

2.

494

a)	<i>jd.</i>	<i>m.</i>	<i>s.</i>	<i>ž.</i>
	N	čīst	čīsto, čīsto	čīsta, čīsta
	G	čīsta, čīsta		čīstē, čīstē
	DL	čīstu, čīstu		čīstōj, čīstōj
	A	=N/G	=N	čīstu, čīstu
	V	(čīst)	= <i>odr.</i>	
	I	čīstīm, čīstīm		čīstōm, čīstōm
	<i>mn.</i>			
	N	čīsti, čīsti	čīsta, čīsta	čīste, čīste
	G		čīstih, čīstih	
	DLI		čīstīm(a)/-ima, čīstīm(a)/-ima	
	A	čīste, čīste	čīsta, čīsta	čīste, čīste
	V		= <i>odr.</i>	

b)	<i>jd.</i>	<i>m.</i>	<i>s.</i>	<i>ž.</i>
	NV	čistī, čistī	čīstō, čīstō	čīstā, čīstā

c)	<i>m.</i>	<i>s.</i>	<i>ž.</i>	
	NV	čīstijī	čīstijē čīstijē	čīstijā

Superlativ: nājčīstijī

495 3. Na palatal

a)	<i>jd.</i>	<i>m.</i>	<i>s.</i>	<i>ž.</i>
	N	lōš	lōše, lōše	lōša, lōša
	G	lōša, lōša		lōše, lōše
	DL	lōšu, lōšu		lōšoj, lōšoj
	A	=N/G	=N	lōšu, lōšu
	V	(lōš)	=odr.	
	I	lōšīm, lōšīm		lōšōm, lōšōm

mn.

	NV	lōši, lōši	lōša, lōša	lōše, lōše
	G		lōših, lōših	
	DLI	lōšim(a)/-ima,	lōšim(a)/-ima	
	A	lōše, lōše	=N	=N

b) lōšī

c) lōšijī; nājlōšijī

496 4.

a)	<i>jd.</i>	<i>m.</i>	<i>s.</i>	<i>ž.</i>
	N	smēđ	smēde	smēda
	G	smēda		smēdē
	DL	smēđu		smēđoj
	A	=N/G	=N	smēđu
	V	(smēđ)	=odr.	
	I	smēđīm		smēđōm

mn.

	N	smēđi	smēda	smēde
	G		smēđih	
	DLI	smēđim(a)/-ima	smēđim(a)/-ima	
	A	smēde	=N	=N
	V		=odr.	

b)	<i>jd.</i>	<i>m.</i>	<i>s.</i>	<i>ž.</i>
	NV	smēđī	smēdē	smēdā
	G	smēdēg(a)		smēdē
	DL	smēdēm(u)		smēđoj
	A	=N/G	=N	smēđu
	I	smēđīm		smēđōm

<i>mn.</i>	<i>m.</i>		<i>s.</i>		<i>ž.</i>
NV	smèđī		smèđā		smèđē
G			smèđīh		
DLI			smèđīm(a)/-ima		
A	smèđē		=N		=N

c) smèđijī; nājsmèđijī

5. Jednosložne osnove s naglaskom ˘

497

a)	<i>jd.</i>	<i>m.</i>		<i>s.</i>		<i>ž.</i>
	N	stār		stāro		stāra
	G		stāra			stārōj
	DL		stāru			stārōj
	A	=N/G		=N		stāru
	V	(stār)	=odr.			
	I		stārīm			stārōm

mn.

N	stāri		stāra		stāre
G			stārīh, stārīh		
DLI			stārīm(a)/-ima		
A	stāre		stāra		stāre
V			=odr.		

b) stārī

c) stārijī; nājstārijī

6. Jednosložne osnove s naglasnim alternacijama

498

a)	<i>jd.</i>	<i>m.</i>		<i>s.</i>		<i>ž.</i>
	N	bōs		bōso, bōso		bōsa, bōsa
	G		bōsa, bōsa			bōsē, bōsē
	DL		bōsu, bōsu			bōsōj, bōsōj
	A	=N/G		=N		bōsu, bōsu
	V	(bōs)		=odr.		
	I		bōsīm, bōsīm			bōsōm, bōsōm

mn.

N	bōsi, bōsi		bōsa, bōsa		bōse, bōse
G			bōsīh, bōsīh		
DLI			bōsim(a)/-ima, bōsīm(a)/-ima		
A	bōse, bōse		=N		=N
V			=odr.		

b) bōsī

c) bōsijī; nāj bōsijī

499 7. Jednosložne osnove s \hat{c}

a)	<i>jd.</i>	<i>m.</i>		<i>s.</i>		<i>ž.</i>
	N	fīn		fīno		fīna
	G		fīna			fīnē
	DL		fīnu			fīnōj
	A	= N/G		=N		fīnu
	V	(fīn)	= <i>odr.</i>			
	I		fīnīm			fīnōm
	<i>mn.</i>					
	N	fīni		fīna		fīne
	G			fīnīh		
	DLI			fīnīm(a)/-ima		
	A	fīne		=N		=N
	V			= <i>odr.</i>		
b)	fīnī					
c)	fīnījī; nājfīnījī					

500 8. Jednosložne osnove s \acute{c} (u N jd m. \hat{c})

a)	<i>jd.</i>	<i>m.</i>		<i>s.</i>		<i>ž.</i>
	N	slān		sláno		slána
	G		slána			slánē
	DL		slānu			slánōj
	A	= N/G		=N		slānu
	V	(slān)	= <i>odr.</i>			
	I		slānīm			slānōm
	<i>mn.</i>					
	NV	slāni		slána		sláne
	G			slánīh		
	DLI			slānīm(a)/-ima		
	A	sláne		=N		=N
b)	<i>jd.</i>	<i>m.</i>		<i>s.</i>		<i>ž.</i>
	NV	slānī		slānō		slānā
c)	slānījī, slānjī					
	<i>Superlativ:</i>	najslānījī, nājslanjī				

501 9. Jednosložne osnove s \acute{c} (u N jd. m. \hat{c})

a)	<i>jd.</i>	<i>m.</i>		<i>s.</i>		<i>ž.</i>
	N	mlād		mládo, mládo		mláda
	G		mláda			mládē
	DL		mládu			mládōj
	A	= N/G		=N		mládu
	V	(mlād)	= <i>odr.</i>			
	I		mládīm			mládōm

	<i>mn.</i>			
	N	mládi	mláda	mláde
	G		mládih	
	DLI		mládīm(a)/-ima	
	A	mláde	=N	=N
	V		=odr.	
b)	mládī			
c)	<i>jd.</i>	<i>m.</i>	<i>s.</i>	<i>ž.</i>
	NV	mlādī	mlādē	mlādā
	G		mlādēg(a)	
	DL		mlādēm(u)	mlādōj
	A	= G/N	=N	mlādū
	I		mlādīm	mlādōm
	<i>mn.</i>			
	NV	mlādī	mlādā	mlādē
	G		mlādih	
	DLI		mládīm(a)/-ima	
	A	mlādē	=N	=N

Superlativ: nājmlādī, rj. nājmlādī

10. Jednosložne osnove s *ijé* (u N jd. m. neod. ^)

502

a)	<i>jd.</i>	<i>m.</i>	<i>s.</i>	<i>ž.</i>
	N	bijêl	bijélo	bijéla
	G			bijélē
	DL			bijélōj
	A	= N/G	=N	bijélu
	V	(bijêl)	=odr.	
	I		bijélīm	bijélōm
	<i>mn.</i>			
	N	bijéli	bijéla	bijéle
	G		bijélih	
	DLI		bijéliīm(a)/-ima	
	A	bijéle	=N	=N
	V		=odr.	
b)	bijēlī			
c)	bjèlijī, bjēljī			

Superlativ: nājbjèlijī i nājbjeljī (rj. nājbjēljī)

503 11. Jednosložne osnove na palatal s' (u N jd. m. neodr. ^)

a)	<i>jd.</i>	<i>m.</i>		<i>s.</i>		<i>ž.</i>
	N	vrúć		vrúće		vrúća
	G		vrúća			vrúćē
	DL		vrúću			vrúćōj
	A	=N/G		=N		vrúću
	V	(vrúć)		=odr.		
	I		vrúćīm			vrúćōm
	<i>mn.</i>					
	N	vrúći		vrúća		vrúće
	G			vrúćīh		
	DLI			vrúćīm(a)/-ima		
	A	vrúće		vrúća		vrúće
	V			=odr.		
b)	vrúćī					
c)	vrūćī					
	<i>Superlativ: nâjvrúćī, rj. nâjvrūćī</i>					

504 12. Posvojni pridjevi na -in

a)	<i>jd.</i>	<i>m.</i>		<i>s.</i>		<i>ž.</i>
	N	bâbīn		bâbino		bâbina
	G		bâbina			bâbinē
	DL		bâbinu			bâbinōj
	A	= N/G		=N		bâbinu
	V	(bâbin)	=odr.			
	I		bâbinīm			bâbinōm
	<i>mn.</i>					
	NV	bâbini		bâbina		bâbine
	G			bâbinīh		
	DLI			bâbinīm(a)/-ima		
	A	bâbine		=N		=N

b) *jd.*

U razgovornom jeziku tip može imati nastavke određenoga vida i u GDL jednine muškog i srednjeg roda:

G bâbinōg(a)
DL bâbinōm(u/e)

505 13. Dvosložne osnove s nepostojanima a i ~

a)	<i>jd.</i>	<i>m.</i>		<i>s.</i>		<i>ž.</i>
	NV	jâdan		jâdno		jâdna
	G		jâdna			jâdnē
	DL		jâdnu			jâdnōj
	A	=N/G		=N		jâdnu
	V	(jâdan)		=odr.		
	I		jâdnīm			jâdnōm

mn.

NV	jādni	jādna	jādne
A	jādne	=N	=N

b) jādni

c) jādni; nājādni

14. Posvojni pridjevi na -jī

506

b)	<i>jd.</i>	<i>m.</i>	<i>s.</i>	<i>ž.</i>
	NV	vrāžjī	vrāžjē	vrāžjā
	G	vrāžjēg(a)		vrāžjē
	DL	vrāžjēm(u)		vrāžjōj
	A	=N/G	=N	vrāžjū
	I	vrāžjīm		vrāžjōm

mn.

NV	vrāžjī	vrāžjā	vrāžjē
G		vrāžjih	
DLI		vrāžjīm(a)/-ima, vrāžjīm(a)/-ima	
A	vrāžjē	=N	=N

15.

507

a)	<i>jd.</i>	<i>m.</i>	<i>s.</i>	<i>ž.</i>
	N	vēseo	vēselo	vēsela
	G	vēsela		vēselē
	DL	vēselu		vēselōj
	A	=N/G	=N	vēselu
	V		= <i>odr.</i>	
	I	vēselim		vēselōm

mn.

NV	vēseli	vēsela	vēsele
A	vēsele	=N	=N

b)	<i>jd.</i>	<i>m.</i>	<i>s.</i>	<i>ž.</i>
	NV	vēseli	vēselo	vēsela

c) vēseli; nājvēseli

16. Dvosložne osnove s nepostojanim *a* i naglasnom alternacijom ~/

508

a)	<i>jd.</i>	<i>m.</i>	<i>s.</i>	<i>ž.</i>
	N	bīstar, bīstar	bīstro, bīstro	bīstra, bīstra
	G		bīstra, bīstra	bīstrē, bīstrē
	DL		bīstrōm, bīstrōm	bīstrōj, bīstrōj
	A	= N/G	=N	bīstrū, bīstru
	V	= N	= <i>odr.</i>	
	I		bīstrīm, bīstrīm	bīstrōm, bīstrōm

	<i>mn.</i>	<i>m.</i>		<i>s.</i>		<i>ž.</i>
	NV	bīstri, bistri		bīstra, bistra		bīstre, bīstre
	G			bīstrīh, bīstrīh		
	DLI			bīstrīm(a)/-ima, bīstrīm(a)/-ima		
	A	bīstre, bīstre		=N		=N
b)		bīstrī				
c)		bīstriji; nājbīstriji				

509 17. Dvosložne osnove s `

a)	<i>jd.</i>	<i>m.</i>		<i>s.</i>		<i>ž.</i>
	N	vjěčit		vjěčito		vjěčita
	G		vjěčita			vjěčitē
	DL		vjěčitu			vjěčitōj
	A	= N/G		=N		vjěčitu
	V	(vjěčit)		=odr.		
	I		vjěčitīm			vjěčitōm
	<i>mn.</i>					
	N	vjěčiti		vjěčita		vjěčite
	G			vjěčitīh		
*	DLI			vjěčitīm(a)/-ima		
	A	vjěčite		=N		=N
	V			=odr.		
b)	<i>jd.</i>	<i>m.</i>		<i>s.</i>		<i>ž.</i>
	NV	vjěčitī		vjěčitō		vjěčitā
c)		vjěčitīji; nājvjěčitīji				

510 18. Dvosložne osnove na -ov

a)	<i>jd.</i>	<i>m.</i>		<i>s.</i>		<i>ž.</i>
	N	hràstov		hràstovo		hràstova
	G		hràstova			hràstovē
	DL		hràstovu			hràstovōj
	A	= N/G		=N		hràstovū
	V	(hràstov)		=odr.		
	I		hràstovīm			hràstovōm
	<i>mn.</i>					
	NV	hràstovi		hràstova		hràstove
	G			hràstovīh		
	DLI			hràstovīm		
	A	hràstove		=N		=N
b)	<i>jd.</i>	<i>m.</i>		<i>s.</i>		<i>ž.</i>
	NV	hràstovī		hràstovō		hràstovā

19. Dvosložne osnove s nepostojanim *a* i \hat{a}

511

a)	<i>jd.</i>	<i>m.</i>		<i>s.</i>		<i>ž.</i>
	N	dīvan		dīvno		dīvna
	G		dīvna			dīvnē
	DL		dīvnu			dīvnōj
	A	= N/G		=N		dīvnu
	V	(dīvan)		= <i>odr.</i>		
	I		dīvnīm			dīvnōm
	<i>mn.</i>					
	N	dīvni		dīvnā		dīvnē
	A	dīvne		=N		=N
	V			= <i>odr.</i>		
b)	<i>jd.</i>	<i>m.</i>		<i>s.</i>		<i>ž.</i>
	NV	dīvnī		dīvnō		dīvnā
c)		dīvni $\dot{\text{y}}$; nājdīvni $\dot{\text{y}}$				

20. Dvosložne osnove s nepostojanim *a* i $\dot{\text{y}}$

512

a)	<i>jd.</i>	<i>m.</i>		<i>s.</i>		<i>ž.</i>
	N	bijēdan		bijēdno		bijēdna
	G		bijēdna			bijēdnē
	DL		bijēdnu			bijēdnōj
	A	=N/G		=N		bijēdnu
	V	(bijēdan)		= <i>odr.</i>		
	I		bijēdnīm			bijēdnōm
	<i>mn.</i>					
	NV	bijēdni		bijēdna		bijēdne
	G			bijēdnih		
	DLI			bijēdnīm(a)-ima		
	A	bijēdne		=N		=N
b)		bijēdnī				
c)		bijēdni $\dot{\text{y}}$; nājbijēdni $\dot{\text{y}}$				

21. Dvosložne osnove s nepostojanim *a* i naglasnom alternacijom \hat{a}/\hat{a}

513

a)	<i>jd.</i>	<i>m.</i>		<i>s.</i>		<i>ž.</i>
	N	hlādan, hlādan		hlādno, <i>rj.</i> hlādno		hlādna
	G		hlādna			hlādnē
	DL		hlādnu			hlādnōj
	A	=N/G		=N		hlādnu
	V	(hlādan)		= <i>odr.</i>		
	I		hlādnīm			hlādnōm

	<i>mn.</i>	<i>m.</i>		<i>s.</i>		<i>ž.</i>
	NV	hládni		hládna		hládne
	G			hládnĭh		
	DL			hládnĭm(a)/-ima		
	A	hládne		=N		=N
b)		hládnĭ				
c)		hládnijĭ; nâjhládnijĭ				

514 22. Dvosložne osnove s ´

a)	<i>jd.</i>	<i>m.</i>		<i>s.</i>		<i>ž.</i>
	N	blážen		bláženo		blážena
	G		blážena			bláženĕ
	DL		bláženu			bláženōj
	A	= N/G		=N		bláženu
	V	(blážen)	= <i>odr.</i>			
	I		bláženĭm			bláženōm
	<i>mn.</i>					
	N	bláženi		blážena		blážene
	A	blážene		=N		=N
	V			= <i>odr.</i>		
b)	<i>jd.</i>	<i>m.</i>		<i>s.</i>		<i>ž.</i>
	NV	bláženĭ		bláženō		bláženā
c)		blažĕnijĭ; nâjblažĕnijĭ				

515 23. Dvosložne osnove s ´ i s nepostojanim *a*

a)	<i>jd.</i>	<i>m.</i>		<i>s.</i>		<i>ž.</i>
	N	gládan		gládnō		gládna
	G		gládna			gládnĕ
	DL		gládnū			gládnōj
	A	=N/G		=N		gládnū
	V	(gládan)		= <i>odr.</i>		
	I		gládnĭm			gládnōm
	<i>mn.</i>					
	NV	gládni		gládna		gládne
	G			gládnĭh		
	DLI			gládnĭm(a)/-ima		
	A	gládne		=N		=N
b)	<i>jd.</i>	<i>m.</i>		<i>s.</i>		<i>ž.</i>
	NV	gládnĭ		gládnō		gládnā
c)		gládnijĭ; nâjgládnijĭ				

24. Dvosložne osnove s *ijé* i nepostojanim *a*

516

a)	<i>jd.</i>	<i>m.</i>		<i>s.</i>		<i>ž.</i>
	N	tijésan		tijésno		tijésna
	G		tijésna			tijésnē
	DL		tijésnu			tijésnōj
	A	=N/G		=N		tijésnu
	V	(tijésan)		= <i>odr.</i>		
	I		tijésnīm			tijésnōm
	<i>mn.</i>					
	NV	tijésni		tijésna		tijésne
	G			tijésnih		
	DLI			tijésnīm(a)/-ima		
	A	tijésne		=N		=N
b)	<i>jd.</i>	<i>m.</i>		<i>s.</i>		<i>ž.</i>
	NV	tijésnī		tijésnō		tijésnā
c)		tjèsnijī, tjěšnjī; nājtjèsnijī i nājtjěšnjī (<i>rj. nājtjěšnjī</i>)				

25. Dvosložne osnove na *-tak*

517

a)	<i>jd.</i>	<i>m.</i>		<i>s.</i>		<i>ž.</i>
	N	plítak		plítko		plítka
	G		plítka			plítkē
	DL		plítku			plítkōj
	A	=N/G		=N		plítku
	V	(plítak)		= <i>odr.</i>		
	I		plítkīm			plítkōm
	<i>mn.</i>					
	NV	plítki		plítka		plítke
	G			plítkih		
	DLI			plítkīm(a)/-ima		
	A	plítke		=N		=N
b)		plítkī				
c)	<i>jd.</i>	<i>m.</i>		<i>s.</i>		<i>ž.</i>
	NV	plīcī		plīcē		plīcā
	G		plīcēg(a)			plīcē
	DL		plīcēm(u)			plīcōj
	A	=N/G		=N		plīcū
	<i>mn.</i>					
	NV	plīcī		plīcā		plīcē
	G			plīcīh		
	DLI			plīcīm(a)/-ima		
	A	plīcē		=N		=N

Superlativ: nājplīcī, *rj.* nājplīcī

518 26. Dvosložne osnove na *-ak* ispred kojeg je palatal

a)	<i>jd.</i>	<i>m.</i>		<i>s.</i>	<i>ž.</i>
	N	těžak		těško	těška
	G		těška		těškē
	DL		těšku		těškōj
	A	=N/G		=N	těšku
	V	(těžak)		= <i>odr.</i>	
	I		těškīm		těškōm
	<i>mn.</i>				
	N	těški		těška	těške
	G		těškīh		
	DLI		těškīm(a)/-ima		
	A	těške		těška	těške
	V			= <i>odr.</i>	
b)	těškī				
c)	těžī				
	<i>Superlativ:</i> nâjtežī, <i>rj.</i> nâjtěži				

519 27. Dvosložne osnove na palatal *i* s nepostojanim *a*

a)	<i>jd.</i>	<i>m.</i>		<i>s.</i>	<i>ž.</i>
	N	šúpalj		šúplje	šúplja
	G		šúplja		šúpljē
	DL		šúplju		šúpljōj
	A	=N/G		=N	šúplju
	V	(šúpalj)		= <i>odr.</i>	
	I		šúpljīm		šúpljōm
	<i>mn.</i>				
	NV	šúplji		šúplja	šúplje
	G		šúpljīh		
	DLI		šúpljīm(a)/-ima		
	A	šúplje		=N	=N
b)	šúpljī				
c)	šùpljijī; nâjšùpljijī				

520 28. Pridjevi s nepostojanim *a* i osnovom na *l* (N *jd.* *m.* neod. na *-ao*)

a)	<i>jd.</i>	<i>m.</i>		<i>s.</i>	<i>ž.</i>
	N	svijétao		svijétlō	svijétlā
	G		svijétla		svijétlē
	DL		svijétlu		svijétlōj
	A	=N/G		svijétlo	svijétlu
	V	(svijétao)		= <i>odr.</i>	
	I		svijétlīm		svijétlōm

<i>mn.</i>	<i>m.</i>	<i>s.</i>	<i>ž.</i>
NV	svijétli	svijétla	svijétle
G		svijétlīh	
DLI		svijétlīm(a)/-ima	
A	svijétle	=N	=N
b)	svijétlī		
c)	svjètlijī; nājsvjètlijī		

29. Dvosložne osnove na *-l* s nepostojanim *a* i ´

521

a)	<i>jd.</i>	<i>m.</i>	<i>s.</i>	<i>ž.</i>
	N	nāgao, nāgao	nāglo	nāgla
	G	nāgla		nāglē
	DL	nāglu		nāglōj
	A	=N/G	=N	nāglu
	V	(nāgao)	= <i>odr.</i>	
	I	nāglīm		nāglōm
	<i>mn.</i>			
	NV	nāgli	nāgla	nāgle
	G		nāglīh	
	DLI		nāglīm(a)/-ima	
	A	nāgle	=N	=N
b)	<i>jd.</i>	<i>m.</i>	<i>s.</i>	<i>ž.</i>
	NV	nāglī	nāglō	nāglā
c)	nāglijī; nājnāglijī			

30. Dvosložne osnove s međuslogovnom naglasnom alternacijom

522

a)	<i>jd.</i>	<i>m.</i>	<i>s.</i>	<i>ž.</i>
	N	zèlen	zèleno, zelèno	zèlena, zelèna
	G	zèlena, zelèna		zèlenē, zelènē
	DL	zèlenu, zelènu		zèlenōj, zelènōj
	A	=N/G	=N	zèlenu, zelènu
	V	(zèlen)	= <i>odr.</i>	
	I	zèlènīm, zelènīm		zèlenōm, zelènōm
	<i>mn.</i>			
	N	zèleni, zelèni	zèlena, zelèna	zèlene, zelène
	G		zèlenīh	
	DLI	zèlènīm(a)/-ima, zelènīm(a)/-ima		
	A	zèlene, zelène	zèlena, zelèna	zèlene, zelène
b)	<i>jd.</i>	<i>m.</i>	<i>s.</i>	<i>ž.</i>
	NV	zèlenī	zèlenō	zèlenā
c)	zelènijī; nājzelènijī			

523 31. Dvosložne osnove na *-ok* i međuslogovnom naglasnom alternacijom

a)	<i>jd.</i>	<i>m.</i>	<i>s.</i>	<i>ž.</i>
	N	dùbok	dubòko, dùboko	dubòka, dùboka
	G		dubòka, dùboka	dubòkē, dùbokē
	DL		dubòku, dùboku	dubòkōj, dùbokōj
	A	=N/G	=N	dubòku, dùboku
	V	(dùbok)	= <i>odr.</i>	
	I		dubòkīm, dùbokīm	dubòkōm, dùbokōm
	<i>mn.</i>			
	N	dùboki, dubòki	dùboka, dubòka	dùboke, dubòke
	G		dùbokīh, dubòkīh	
	DLI		dùbokīm(a)/-ima, dubòkīm(a)/-ima	
	A	dùboke, dubòke	=N	=N
b)	<i>jd.</i>	<i>m.</i>	<i>s.</i>	<i>ž.</i>
	NV	dùbokī	dùbokō	dùbokā
	G	dùbokōg(a)		dùbokē
	DL	dùbokōm(u/e)		dùbokōj
	A	=N/G	=N	dùbokū
	I	dùbokīm		dùbokōm
	<i>mn.</i>			
	NV	dùbokī	dùbokā	dùbokē
	G		dùbokīh	
	DLI		dùbokīm(a)/-ima	
	A	dùbokē	=N	=N
c)	dùbljī; nājdubljī, <i>rj.</i> nājdubljī			

524 32. Dvosložne osnove na *-ok*

a)	<i>jd.</i>	<i>m.</i>	<i>s.</i>	<i>ž.</i>
	N	šìrok	šìròko	šìròka
	G		šìròka	šìròkē
	DL		šìròku	šìròkōj
	A	=N / G	=N	šìròku
	V	(šìrok)	= <i>odr.</i>	
	I		šìròkīm	šìròkōm
	<i>mn.</i>			
	N	šìròki	šìròka	šìròke
	G		šìròkīh	
	DLI		šìròkīm(a)/-ima	
	A	šìròke	=N	=N
b)	šìrokī			
c)	šìrī; nājšìrī, <i>rj.</i> nājšìrī			

33. Dvosložne osnove na *l* (N jd. m. neod. na *-eo*) i međuslogovnom naglasnom alternacijom

525

a)	<i>jd.</i>	<i>m.</i>	<i>s.</i>	<i>ž.</i>
N	dèbeo		dèbelo, debèlo	dèbela, debèla
G		dèbela, debèla		dèbelē, debèlē
DL		dèbelu, debèlu		dèbelōj, debèlōj
A	=N/G		=N	dèbelu, debèlu
V	(dèbeo)		= <i>odr.</i>	
I		dèbelīm, debèlīm		dèbelōm, debèlōm

mn.

N	dèbeli, debèli	dèbela, debèla	dèbele, debèle
G		dèbelīh, debèlīh	
DLI		dèbelīm(a)/-ima, debèlīm(a)/-ima	
A	dèbele, debèle	=N	=N

b) dèbelī

c) dèblji, nājdebljī, *rj.* nājdebljī

34. Dvosložne osnove sa zanaglasnom duljinom i međuslogovnom naglasnom alternacijom

526

a)	<i>jd.</i>	<i>m.</i>	<i>s.</i>	<i>ž.</i>
N	mògūć		mògūće, mogúće	mògūća, mogúća
G		mògūća, mogúća		mògūćē, mogúćē
DL		mògūću, mogúću		mògūćōj, mogúćōj
A	=N/G		=N	mòguću, mogúću
V	(mògūć)		= <i>odr.</i>	
I		mògućīm, mogúćīm		mògūćōm, mogúćōm

mn.

N	mògūći, mogúći	mògūća, mogúća	mògūće, mogúće
G		mògūćīh, mogúćīh	
DLI		mògućīm(a)/-ima, mogúćīm(a)/-ima	
A	mògūće, mogúće	=N	=N

b) mògūćī

c) mògūćijī; nājmogūćijī

35. Trosložne osnove s uzlaznim naglaskom na srednjem slogu osnove

527

a)	<i>jd.</i>	<i>m.</i>	<i>s.</i>	<i>ž.</i>
N	glasòvit		glasòvito	glasòvita
G		glasòvita		glasòvitē
DL		glasòvitu		glasòvitōj
A	=N/G		=N	glasòvitu
V	(glasòvit)		= <i>odr.</i>	
I		glasòvitīm		glasòvitōm

	<i>mn.</i>	<i>m.</i>		<i>s.</i>		<i>ž.</i>
	N	glasòviti		glasòvita		glasòvite
b)	<i>jd.</i>	<i>m.</i>		<i>s.</i>		<i>ž.</i>
	NV	glasòvitī		glasòvitō		glasòvitā
c)	glasovitiĵi; nājglasovitiĵi					

528 36. Trosložne osnove na -ev

a)	<i>jd.</i>	<i>m.</i>		<i>s.</i>		<i>ž.</i>
	NV	sviráčev		sviráčevo		sviráčeva
	G		sviráčeva			sviráčevē
	DL		sviráčevu			sviráčevōj
	A	=N/G		=N		sviráčevu
	I		sviráčevīm			sviráčevōm
	<i>mn.</i>					
	N	sviráčevi		sviráčeva		sviráčeve
	G		sviráčevīh			
	DLI		sviráčevīm(a)-ima			
	A	sviráčeve		=N		=N

529 37. Trosložne osnove s nepostojanim *a* i ` na srednjem slogu

a)	<i>jd.</i>	<i>m.</i>		<i>s.</i>		<i>ž.</i>
	N	dugàčak		dugàčko		dugàčka
	G		dugàčka			dugàčkē
	DL		dugàčku			dugàčkōj
	A	=N/G		=N		dugàčku
	V	(dugàčak)		= <i>odr.</i>		
	I		dugàčkīm			dugàčkōm
	<i>mn.</i>					
	N	dugàčki		dugàčka		dugàčke
	G		dugàčkīh			
	DLI		dugàčkīm(a)/-ima			
	A	dugàčke		=N		=N

b) dūgačkī

c) dugàčkijī; nājdugàčkijī

Taj pridjev ima naglasnu dubletu *dūgačak* – *dūgačkī*.

530 38. Trosložne osnove s `

a)	<i>jd.</i>	<i>m.</i>		<i>s.</i>		<i>ž.</i>
	N	čūdnovat		čūdnovato		čūdnovata
	G		čūdnovata			čūdnovatē
	DL		čūdnovatu			čūdnovatōj
	A	=N/G		=N		čūdnovatu
	V	(čūdnovat)		= <i>odr.</i>		
	I		čūdnovatīm			čūdnovatōm

	<i>mn.</i>			
	N	čũdnovati	čũdnovata	čũdnovate
b)	<i>jd. m.</i>		<i>s.</i>	<i>ž.</i>
	NV	čũdnovatĩ	čũdnovatõ	čũdnovatã
c)		čudnovatĩjĩ; nãjčudnovatĩjĩ		

Taj pridjev može imati i lik *čudnovat*.

39. Trosložne osnove s ` i zanaglasnom duljinom

531

a)	<i>jd. m.</i>		<i>s.</i>	<i>ž.</i>
	N	sĩgũran	sĩgũrno	sĩgũrna
	G		sĩgũrna	sĩgũrnẽ
	DL		sĩgũrnu	sĩgũrnõj
	A	=N/G	=N	sĩgũrnu
	V	(sĩgũran)	= <i>odr.</i>	
	I	sĩgũrnĩm		sĩgũrnõm
	<i>mn.</i>			
	N	sĩgũrni	sĩgũrna	sĩgũrne
b)	<i>jd. m.</i>		<i>s.</i>	<i>ž.</i>
	NV	sĩgũrnĩ	sĩgũrnõ	sĩgũrnã
c)		sigũrnijĩ; nãjsigũrnijĩ		

40. Trosložne osnove s ` na prvom slogu

532

a)	<i>jd. m.</i>		<i>s.</i>	<i>ž.</i>
	N	zẽlenkast	zẽlenkasto	zẽlenkasta
	G		zẽlenkasta	zẽlenkastẽ
	DL		zẽlenkastu	zẽlenkastõj
	A	=N/G	=N	zẽlenkastu
	V	(zẽlenkast)	= <i>odr.</i>	
	I	zẽlenkastĩm		zẽlenkastõm
	<i>mn.</i>			
	N	zẽlenkasti	zẽlenkasta	zẽlenkaste
b)	<i>jd. m.</i>		<i>s.</i>	<i>ž.</i>
	NV	zẽlenkastĩ	zẽlenkastõ	zẽlenkastã
c)		zelenkãstijĩ, nãjzelenkãstijĩ		

41. Trosložne osnove s nepostojanim a i `

533

a)	<i>jd. m.</i>		<i>s.</i>	<i>ž.</i>
	N	kõrĩstan	kõrĩsno	kõrĩsna
	G		kõrĩsna	kõrĩsnẽ
	DL		kõrĩsnu	kõrĩsnõj
	V	(kõrĩstan)	= <i>odr.</i>	
	A	=N/G	kõrĩsno	kõrĩsnu
	I	kõrĩsnĩm		kõrĩsnõm

	<i>mn.</i>			
	N	kòrìsni	kòrìsna	kòrìsne
b)	<i>jd. m.</i>		<i>s.</i>	<i>ž.</i>
	NV	kòrìsnī	kòrìsnō	kòrìsnā
c)		korìsnijī; nājkorìsnijī		

534 42. Dvosložne osnove na *l* (N *jd. m. neodr. na -ao*)

a)	<i>jd. m.</i>		<i>s.</i>	<i>ž.</i>
	N	okrúgao, òkrūgao	okrúglo, òkrūglo	okrúgla, òkrūgla
	G	okrúgla, òkrūgla		okrúglē, òkrūglē
	DL	okrúglu, òkrūglu		okrúglōj, òkrūglōj
	A	=N/G	=N	okrúglu, òkrūglu
	V	(okrúgao, òkrugao)	= <i>odr.</i>	
	I	okrúglīm, òkrūglīm		okrúglōm, òkrūglōm

mn.

	N	okrúgli, òkrūgli	okrúgla, òkrūgla	okrúgle, òkrūgle
	G		okrúglīh, òkrūglīh	
	DLI		okrúglīm(a)/-ima, òkrūglīm(a)/-ima	
	A	okrúgle, òkrūgle	=N	=N
b)	<i>jd. m.</i>		<i>s.</i>	<i>ž.</i>
	NV	òkrūglī	òkrūglō	òkrūglā
c)		okrūgljī; nājokrūgljī		

535 43. Višesložne osnove na *-ev*

a)	<i>jd. m.</i>		<i>s.</i>	<i>ž.</i>
	NV	vodèničārev	vodèničārevo	vodèničāreva
	G	vodèničāreva		vodèničārevē
	DL	vodèničārevu		vodèničārevōj
	A	=N/G	=N	vodèničārevu
	I	vodèničārevīm		vodèničārevōm

mn.

	NV	vodèničārevi	vodèničāreva	vodèničāreve
	G		vodèničārevīh	
	DLI		vodèničārevīm(a)/-ima	
	A	vodèničāreve	=N	=N

ZAMJENICE

1. ZNAČENJE

Zamjenice su riječi koje zamjenjuju druge imenske riječi. Zamjenicama se označuju, ali ne imenuju, predmeti, bića, svojstva i količine i upućuje se na njih. 536

Zamjenice dobivaju točnije značenje ili iz diskurza (v. 1 183) ili iz govorne situacije. Upotrebljavaju se:

a. onda kad nije potrebno imenovati neko biće ili stvar ili njihovu osobinu, jer je to poznato iz onoga što je već rečeno pa se zamjenicom samo upućuje na to, npr. *Uzmi dijete pa ga* (tj. dijete) *odvedi baki, a od nje* (tj. bake) *u kazalište na predstavu koja* (tj. predstava) *počinje u 10 sati. Gdje si to* (o čemu je bila riječ) *čuo?*

b. onda kad se radi o govorniku i slušaocu pa nije potrebno nikakvo imenovanje, osim što treba označiti tiče li se ono što se govori govornika ili slušaoca ili nekog trećeg, npr. *Sada ja govorim tebi, a ti ćeš me poslije pitati što budeš htio ako ti moje riječi ne budu jasne.*

c. onda kad se ne zna koju bi imenicu ili pridjev trebalo upotrijebiti, npr. *Netko je pitao za tebe, ali nije rekao tko je. Neki čovjek je pokucao na vrata. Tko ti je to rekao?*

Zamjenice su leksičke i gramatičke riječi; ništa ne imenuju nego izriču različite odnose među govornim licima ili različito znanje govornika o stvarima (ili licima) o kojima se govori.

Zamjenice se dijele **po funkciji** i **po značenju**. Po funkciji se razlikuju **imeničke** i **pridjevske** zamjenice prema tome zamjenjuju li imenicu ili pridjev. 537

Imeničke su lične, povratna, upitno-odnosne *tko* i *što* i neodređene zamjenice načinjene od njih.

Po značenju se zamjenice dijele na **lične**, **posvojne**, **povratne**, **pokazne**, **upitne**, **odnosne** i **neodređene**.

a. LIČNE ZAMJENICE

1. Lične su zamjenice:

jā, tī, ōn, ōna, ōno; mī, vī, ōni, ōne, ōna; se.

538

Lične zamjenice označuju odnos sudionika u razgovoru.

Označuju:

- *jā* i *mī* onoga koji govori, govornika, to je 1. lice;
- *tī* i *vī* onoga kome se govori, koji sluša, sugovornika, to je 2. lice;
- *ōn, ōna, ōno, ōni, ōne, ōna* znače da se govori o nekom tko u času govorenja ne sudjeluje u razgovoru, to je 3. lice;

Zamjenice *jā, tī, mī* i *vī* nemaju posebnih oblika za m. i ž. rod, ali se iz pridjevskih oblika koji se odnose na njih vidi o kojem se rodu radi, npr. *Ja sam te čekao, ali ti nisi došla. Ja sam te čekala, ali ti nisi došao. Nikad te nisam vidio veselijega.*

Ponekad se ni iz dodatnih riječi ne može znati radi li se o muškom ili ženskom, npr. *Ja te poznajem od malih nogu.* U toj se izjavi tek iz konteksta vidi govori li to muško

ili žensko i govori li se muškom ili ženskom. Iz upotrijebljenih oblika to se ne može doznati.

Zamjenica *mi* znači množinu u tom smislu što se upotrebljava onda kad govornik govori u svoje ime i u ime onih koji misle kao on ili po bilo čemu pripadaju istoj grupi kao on, npr. *Mi ćemo učiniti svaki svoje. Mi smo vidjeli kako se dogodila nesreća*, ili onda kad hoće obuhvatiti sebe i sugovornika, npr. *Mi se u tomu nećemo nikada složiti*.

Ona ne znači množinu nego znači isto što *jā* onda kad govornik ne želi istaknuti svoju ličnost, npr. *O tome smo (mi) već pisali u ovom časopisu*, ili kad hoće istaknuti svoj visoki položaj u društvu, kao što je to bio običaj u vladarskim pismima i ispravama.

Zamjenica *vi* redovito se upotrebljava kad se govornik obraća više nego jednom slušaocu, npr. *Vi ste došli k meni, a ne ja k vama*. Ali u obraćanju nepoznatom, starijem ili ne baš bliskom čovjeku umjesto *tî* govori se *vî* i tada znači jedninu.

U toj se službi *vi* u pismima obično piše velikim slovom, npr. *Obraćam Vam se radi nekih podataka koje mi samo Vi možete dati*.

2. Povratna zamjenica

- 539 Lična povratna zamjenica *se* upotrebljava se onda kad se želi reći da subjekt vrši radnju sam na sebi, tj. kada je subjekt ujedno i objekt radnje, kada se radnja vraća na izvršitelja.

Za sva tri roda, za sva tri lica i za oba broja zamjenica *se* ima jedan oblik, jer se uvijek odnosi na vršioca, npr. *Ja sam se počeošljao. Ti si se počeošljala. Sestra se počeošljala. Dječaci su se počeošljali*.

b. POSVOJNE ZAMJENICE

- 540 1. Posvojne su zamjenice pridjevne; one kazuju kojem govornom licu pripada ili u kakvom je odnosu s njim ono o čemu se govori.

To su: prema *jā* — *mōj, tî* — *tvōj, ōn* — *njègov, òna* — *njézin, njēn, òno* — *njègov*, prema *mî* — *nāš, vî* — *vāš, òni, òne, òna* — *njîhov, se* — *svōj*.

- 541 2. Posvojno-povratna zamjenica *svōj* iskazuje pripadanje subjektu bilo kojega roda ili broja.

Primjeri: *Ja ću tebi dati svoju kapu, a ti mi daj svoj šešir. Mi se brinemo za svoj posao, a vi se pobrinite za svoj. Ona je promijenila svoje vladanje prema njima pa su i oni promijenili svoje prema njoj*.

c. POKAZNE ZAMJENICE

- 542 1. Pokazne zamjenice su pridjevne; one kazuju u blizini kojega se lica nalazi ono što znači riječ uz koju stoji, i to:

- u blizini 1. lica: *òvāj*
- u blizini 2. lica: *tāj*
- u blizini 3. lica: *ònāj*

Primjeri: *Evo ti ova knjiga* (tj. koja je blizu mene ili je imam u rukama), *ti meni daj tu* (tj. koja je kod tebe ili je imaš u rukama), *a ona na stolu* (tj. koja nije ni blizu tebe ni blizu mene) *ne treba mi*.

Kao ono što je blizu prvom licu (govorniku) smatra se i ono što će se tek reći, npr. *Kad se sve uzme u obzir, možemo zaključiti ovo: ...*, ili ono o čemu se upravo govori, npr. *U ovoj ćemo raspravi govoriti o prošlosti naše zemlje.*

Kao ono što je blizu drugom licu (slušaocu) smatra se i ono što je već rečeno, npr. *Kad se sve to uzme u obzir, možemo zaključiti ovo.*

2. Pokazni zamjenički pridjevi

Prema pokaznim zamjenicama načinjeni su i pokazni zamjenički pridjevi: *ovâkav, ovòlik* prema *òvāj*; *tâkav, tòlik* prema *tâj*; *onâkav, onòlik* prema *ònāj*. 543

Među pokazne zamjeničke pridjeve idu i oni pridjevi koji služe za pojačavanja nje: *sâm, îstî*. *Sâm* služi za pojačavanje ličnih zamjenica i imenica, npr. *On s a m ne zna što čini. Vi ste s a m i to obećali. S a m pisac je napisao predgovor.* Pridjev *îstî* služi za pojačavanje pokaznih zamjenica, a ponekad i ličnih zamjenica ili imenica, npr. *Tu i s t u priču sam već čuo. Napravît ću vam i s t e o v a k v e cipele. Sin je i s t i otac.*

d. UPITNE ZAMJENICE

Upitne zamjenice služe za postavljanje pitanja. 544

Ako se pita za ono što se može izreći imenicom, uzima se zamjenica koja se vlada kao imenica, tj. *i m e n i č k a*, i to: kad se pita za što živo, pita se zamjenicom *tkò*, a kad se pita za što neživo, pita se zamjenicom *štò*, npr. *Tko stoji pred vratima? Što je pred vratima?*

Pita se kad se što ne zna, pa se stoga ne može znati ni rod ni broj onoga za što se pita. Stoga i nema posebnih oblika za rod i broj te se za sve rodove i za oba broja upotrebljava isti oblik, npr. na pitanje *tkò* može se odgovoriti imenicom bilo kojeg roda i bilo kojeg broja koja znači što živo, npr. na pitanje: *Tko stoji pred vratima?* može se odgovoriti: *Poštar. — Majka. — Nekodijete. — Naši rodaci.* Na pitanje: *Što stoji pred vratima?* može se odgovoriti: *Svjetiljka. — Kante za smeće. — Otirač. i sl.*

Ako se pita za kakvu osobinu ili što drugo što se izriče pridjevom, upotrebljava se pridjevska upitna zamjenica *kòjî, čijî* ili zamjenički pridjev *kâkav, kòlik*. 545

Zamjenicom *kòjî* pita se za bližu odredbu onoga što znači imenica uz koju stoji. Na to se pitanje može odgovoriti imenicom, određenim pridjevom, rednim brojem ili neodređenom zamjenicom, npr. *Koji je pisac napisao Medvjeda Brundu? — Vladimir Nazor; Kojim ćeš vlakom putovati? — Brzim; Koji je stigao? — Peti; Koji od vas to može napraviti? — Svatko.*

Zamjenicom *čijî* pita se za pripadanje ili porijeklo. Na to se pitanje odgovara posvojnim pridjevom, sintagmom u genitivu ili genitivom s posvojnou zamjenicom. *Čiji je to pokrivač? — Mladenov. Petrov. Moga oca.*

Zamjeničkim pridjevom *kâkav* pita se za osobine. Na to se pitanje odgovara opisnim ili gradivnim pridjevom ili neodređenom zamjenicom, npr. *Kakav je taj most? — Drven. Čvrst. Kakve si ljude tamo vidio? — Svakakve.*

Zamjeničkim pridjevom *kòlik* pita se za broj ili veličinu. Odgovara se pridjevom ili mjerom, npr. *Kolika je vaša kuća? — Velika. Mala. Dvaput veća od vaše. Visoka 10 metara.*

e. ODNOSNE ZAMJENICE

546 Odnosne zamjenice oblikom su iste kao upitne, ali se njima ne pita, nego se uvodi odnosna rečenica. Rečenica dopunjuje glagol time što iskazuje subjekt ili objekt radnje, ili se odnosi na imenicu ili zamjenicu i služi im kao atribut.

1. Primjeri: *Neka se javi tko želi ići u kazalište. Dogodit će se što se uvijek događa u takvim prilikama. Pitaj koga hoćeš. Reci što želiš! Pomozi drugu koji je u neprilici! Često je mislio na kraj iz kojega je potekao. Osušile su se ruže koje je sestra presadila. Dobro su prošli oni koji su se dobro spremili.*

547 2. Imenička zamjenica *što* može se upotrijebiti umjesto nominativa pridjevne zamjenice *koji* za sva tri roda i oba broja, npr. *Otišao je dječak što je čekao pred prozorom. Platno što se upotrebljava za jedra mora biti vrlo čvrsto. Gledao je zvijezde što su već bljedjele na jutarnjem nebu. Izletnici što su se našli vani pokisli su kao miševi.*

U akuzativu se tako upotrijebljenoj zamjenici dodaje enklitički oblik lične zamjenice, npr. *Evo ti knjige što sam je kupio za to. Izgubila je prsten što joj ga je poklonio pri odlasku. Stigao je novac što ga šalje otac. Već smo zaboravili teškoće što smo ih svladali.*

Rjeđe se takva konstrukcija upotrebljava za ostale padeže i prijedložne veze, npr. *Dovedi konja što mu je otpala potkova. Ovo je drug što sam s njim bio na izletu. Žena što joj je umro sin stajala je i tiho plakala.*

3. Zamjenica *čiji* odnosi se na živo i na neživo. *Došli smo u grad čiji su stanovnici poznati po marljivosti. Obarali su bukve, čija su golema stabla padajući lomila sve pod sobom. Djevojka čije se lice zažarilo klicala je od radosti.*

f. NEODREĐENE ZAMJENICE

548 Neodređene su zamjenice oblikom iste kao upitne ili odnosne, a više ih je nastalo predmetanjem ili dometanjem predmetaka, čestice ili riječi: *ne-, ni-, i-, sva-, koje-, po-, pone-, gdje-, što-, -god; god.*

1. Uz predmetke *sva-, ni-, i-, što-, koje-* obično dolazi lik *-šta*, a rijetko ili nikako *-što*, uz ostale predmetke *-što*.

Svaki od tih dodatnih dijelova osim neodređenosti unosi u značenje i nešto svoje:

549 *ne-* daje značenje neizvjesnosti i upotrebljava se kad se ne zna ili se ne želi reći imenica, npr. *Něšto ću već doznati. Nětko te pozdravio. Tražili su je něka kvi ljudi u seljačkom odijelu. Zašto vi samo nas někojē zovete?*

ni- daje niječno značenje i upotrebljava se u niječnim rečenicama prema *ne-* u potvrdnim, npr. *Ništa nećeš doznati. Nítko te nije pozdravio. Nisu te tražili nřka kvi ljudi u seljačkom odijelu.*

i- unosi dopusno značenje i znači postojanje makar i najmanje količine, mjere ili vrijednosti ili najlošije kakvoće, i po tome je suprotan predmetku *ni-*, npr. *Hoću li išta doznati? Samo kad bi me ítko pozdravio. Ako me potraže ikakvi ljudi, reci im da sam otišao na put. Bolje išta nego ništa. Bit ću sretan ako se nađe ikakav bolji izlaz iz ovoga položaja.*

Kad se zamjenice složene s predmecima *ni-, i-* upotrijebe s prijedlogom, on se obično umeće između predmetka i zamjenice i piše se rastavljeno, npr. *Ne bi dala majčin prsten ni za što na svijetu. Ni od koga nema traga ni glasa. Ne možemo se složiti ni u čemu. Može li se ta bolest i po čemu poznati? Pokazuje li on sklonosti i za što? (v. i 1413)*

2. *sva-* znači cjelokupnost, sveobuhvatnost bez obzira na kakvoću i broj, npr. *Svätko svoje zna. Sväšta ćeš doznati. Nemoj biti sväčiji poklopac. Kupuje sväkakve stvari. Amo dolaze sväkakvi ljudi. U šumi ima sväkojake zvjeradi.*

550

gdje- znači povremenost, sporadičnost, rasijanost u vremenu i prostoru, npr. *Gdjëtko navratik meni. Možda će se naći gdjèkoji oštar nož.*

Isto značenje ima i predmetak *po-* uz zamjenicu *kòjī* i uz zamjenice složene s predmetkom *ne-*, npr. *Lastavice su odletjele, ali se još vida pòkojā zakašnjela. Pònekī od nas još ga se sjeća. Znam od svega pònešto. Svaki mu dan donese pònekō iznenađenje.*

što-, koje- znači različitost vrste i kvalitete, često ne baš najbolje, npr. *Doznat ćeš štòšta. Uvijek brbljaju kojèšta. Koje kàkvi se ljudi skupljaju oko njega.*

-god znači nebiranje, neodređivanje, ravnodušnost prema izboru, npr. *Uzet ćemo sa sobom kòjūgod knjigu. Donesi štògod da pojedemo.*

3. Kao neodređene zamjenice upotrebljavaju se izrazi sastavljeni od upitne ili odnosne zamjenice i nekih riječi ili oblika, od kojih se neki stavljaju samo ispred zamjenice, drugi samo iza zamjenice, a neki mogu stajati iza ili ispred zamjenice.

551

Ispred zamjenice stavlja se *ma, makar, bud, budi*, npr. *Reci mi ma što, samo nemoj šutjeti. Nikad me neće prevariti makar kolik lažac bio. Da prekratim vrijeme, potražim bud kakvu knjigu. Samo da naidemo na budi kakvu vodu.*

Ispred ili iza zamjenice stavlja se riječca *bilo*, npr. *Ispričaj mu bilo štò. Uvijek je bio spreman učiniti kàkvu bilo psinu. Neka to učini bilo kòjī od vas. Zadovoljavao se kàkvim bilo odgovorom. Udarao je od bijesa po bilo čemu.*

Uz zamjenice u kojima je prva riječ *bilo* prijedlog se stavlja iza *bilo* ili ispred njega, npr. *Daj mu to bilo zāšto. Daj mu to za bilo štò;* uz zamjenice u kojima je *bilo* druga riječ prijedlog se stavlja pred izraz, npr. *Daj mu to za što bilo.*

Iza zamjenice se stavljaju riječi *gòd, mu drāgo, ti vòlja, te vòlja, hòćeš, hòće*, npr. *Koji god to nade njegovo je. Došao tko mu drago, moja su mu vrata otvorena. Neka misle što mu drago, meni je svejedno. One uvijek nađu koji mu drago razlog da ne moraju biti kod kuće. Razgovaraj o tome s kim ti drago. Neka dođe tko hòće. Uvijek možeš dovesti koga ti volja. Pričajti što te volja, ja ti ne vjerujem. On može obući kakvo hòćeš odijelo, sve mu stoji dobro. Kad ogladne, pojest će što hòćeš samo da se najedu.*

552

Kad se uz zamjenicu složenu s riječju *gòd* nade enklitika, ona se obično stavlja ispred te riječi, ali može biti i iza nje, npr. *Koliko su god bili napori, sve smo preturili preko glave. Tko god je vidio njegove slike, bio je zadivljen. Tko je god vidio njegove slike, bio je zadivljen.*

Mjesto dativa *mu* ponekad se u zamjeničkom izrazu *štò mu drāgo* može uzeti dativ zamjenica *ti, joj, vam, im* već prema tome o kojem se licu radi, npr. *Radi što ti drago, samo me pusti na miru. Koju ti drago kuću pogledaš, sve su čiste i svježe obojene. ●bući će koju joj drago haljinu i otići van. Govorit će što im drago, samo da se čuju.*

4. Neodređene zamjenice likom jednake odnosnim zamjenicama bez predmetka mogu se upotrijebiti kao opće neodređene zamjenice, npr. *Opiši nam koji svoj doživljaj. Javljao je odmah čim bi što opazio. Sretan je kad može komu pomoći. Nije pristojno smijati se čijoj nezgodi.*

553

- 554 5. Službu neodređene zamjenice imaju:
 – broj **jedan** u značenju 'neki', 'netko', ili 'isti' i u značenju 'nitko', 'nikakav', npr. *I ti ćeš jednoga dana doći do iste spoznaje. Pred kućom se zaustavilo jedno dijete s velikim šeširod na glavi. Svi smo mi jednoga mišljenja. Ni jedan od vas ne može proći ovuda. Ni jedna ih šala ne može uvrijediti.*
 – redni broj **drugi** kad ne znači položaj u redu nego je u suprotnosti s ličnim i pokaznim zamjenicama: ne ja, ne ti, ne ovaj, ne taj i sl., npr. *Ako nećeš ti, hoće drugi. Za sve su uvijek krivi drugi*, ili je u korelaciji s jedan, npr. *Jedni su otišli na sjever, drugi na jug.*
 Pridjevi **ostali**, **ini** mogu se po svom značenju također ubrojiti u neodređene zamjenice, npr. *Mi smo šutjeli, ali su ostali vikali. Tako sam mislio ja i ostali koji su bili sa mnom. Uzmi svoje knjige, a ostale ćemo spremiti. Neki su izašli van, a ostali su otišli u dvoranu. Da ne spominjem i njih neprilika.*
- 555 6. Kao složene neodređene zamjenice mogu biti složeni i prilozi (v. t. 1176).

2. OBLICI

Prema oblicima zamjenice se dijele u četiri skupine:

- lične zamjenice
- ostale zamjenice (osim c) i zamjenički pridjevi **sâm** (kad znači 'osobno, glavom') i **sāv**
- posvojne zamjenice 3. l. jedn.
- zamjenički pridjevi.

a. LIČNE ZAMJENICE

- 556 1. Zamjenice za prvo i drugo lice (*ja*, *ti*) i lična povratna zamjenica (*se*) imaju svaka svoje posebne oblike, koji su u jednini po nastavcima slični oblicima imenica vrste *a*, samo što imaju različite osnove.

U GDA jedn. lične zamjenice i lična povratna zamjenica imaju naglašene (većinom duže) i nenaglašene (većinom kraće) oblike.

Uzorak 1. **ja**, **ti**, **se**

		za 1. lice	za 2. lice	za svako lice
Jednina	N	<i>jā</i>	<i>tī</i>	–
	G	<i>měne, me</i>	<i>těbe, te</i>	<i>sěbe, se</i>
	D	<i>měni, mi</i>	<i>těbi, ti</i>	<i>sěbi, si</i>
	A	<i>měne, me</i>	<i>těbe, te</i>	<i>sěbe, se</i>
	V	–	<i>ti</i>	–
	L	<i>měni</i>	<i>těbi</i>	<i>sěbi</i>
	I	<i>mnóm, mnóme</i>	<i>tóbóm</i>	<i>sóbóm</i>
	Množina	N	<i>mī</i>	<i>vī</i>
G		<i>nās, nas</i>	<i>vās, vas</i>	<i>sěbe</i>
D		<i>nāma, nam</i>	<i>vāma, vam</i>	<i>sěbi</i>
A		<i>nās, nas</i>	<i>vās, vas</i>	<i>sěbe</i>
V		<i>mī</i>	<i>vī</i>	–
L		<i>nāma</i>	<i>vāma</i>	<i>sěbi</i>
I		<i>nāma</i>	<i>vāma</i>	<i>sóbom</i>

Duži oblik instrumentala *mnóme* uzima se kad zamjenica stoji bez prijedloga, npr. *Što se ne bi oženio m n o m e*. Kraći oblik *mnôm* uzima se iza prijedloga.

Prijedlog koji završava na suglasnik dobiva pred oblikom *mnôm* nepostojano *a*.

Cijela sintagma dobiva kratkosilazni naglasak u prvom slogu, npr. *zâ mnôm, sâ mnôm, prêda mnôm, pôda mnôm*.

2. Zamjenice trećeg lica, ako se gleda na nastavke, imaju oblike slične kao i druge zamjenice, ali one kao i ostale lične zamjenice imaju oblike od dvije osnove. Ti su oblici:

Uzorak 2. *on, ono, ona, oni, ona, one*

		m. r.	sr. r.	ž. r.
Jednina	N	<i>ôn</i>	<i>òno</i>	<i>òna</i>
	G	<i>njèga, ga</i>		<i>njê, je</i>
	D	<i>njèmu, mu</i>		<i>njôj, joj</i>
	A	<i>njèga, ga, nj</i>		<i>njũ, ju, je, nju</i>
	V	–		–
	L	<i>njêm, njèmu</i>		<i>njôj</i>
	I	<i>njîm, njîme</i>		<i>njôm, njóme</i>
Množina	N	<i>òni</i>	<i>òna</i>	<i>òne</i>
	G		<i>njîh, ih</i>	
	D		<i>njîma, im</i>	
	A		<i>njîh, ih</i>	
	V		–	
	L		<i>njîma</i>	
	I		<i>njîma</i>	

a. Nenaglašeni oblici izgovaraju se s riječju ispred sebe kao jedna riječ, one kao da se naslanjaju na prethodnu riječ pa se zovu enklitike ili naslonjenice (zanaglasne).

Naglašeni se oblici upotrebljavaju:

– kad se zamjenica ističe, npr. *Ja n je ga dobro poznajem. Naškodio si s e b i*.

– kad se lica suprotstavljaju, npr. *Pozvao je n a s, a ne n j i h*.

– iza prijedloga, npr. *Otišla je kući bez m e n e*.

Naglasak zamjenice prenosi se na prijedlog kao kratkouzlazni: *nâ mene, bêt tebe, ôd vas, prêd njîm, zâ sebe, îz njê*; ako prijedlog ima više slogova, naglasak se prenosi na njegov zadnji slog, npr. *ispòd njê, pokrâj njîh, meðû nama*.

b. Iza prijedloga koji traže akuzativ mogu stajati i oblici *me, te, se, nj, nju*, ali zbog toga što su to nenaglašeni oblici (danas — nekada nisu bili v. 2116–2118), prijedlozi pred njima doživljuju neke promjene, i to:

1. prijedlozi koji završavaju na suglasnik dobivaju na kraju dugo *a* i postaju dvosložni, npr. *krôzâ te, ûzâ te, pôdâ nj, prêdâ me, nâdâ nju*,

2. zadnji ili jedini slog prijedloga se dulji:

a. jednosložni prijedlozi dobivaju naglasak uzlazne intonacije ako za njima slijedi slog, npr. *zá me, ná te, ú se, pó nju i pò njũ*, a ako za njima sloga nema, intonacija mora biti silazna, npr. *zâ nj, û nj*,

b. dvosložni i višesložni prijedlozi dobivaju kratkosilazni naglasak u prvom slogu, npr. *îzmeđû se, mêđû se*.

560 Kraći oblici ž. r. *ju, je* i množinski oblik *ih* ne dolaze iza prijedloga.

Enklitični oblik akuz. jedn. ž. r. *ju* upotrebljava se uvijek kad je za njim glagolska enklitika *je*, npr. *On ju je dočekao*, ili onda kad je ispred njega slog *je*, npr. *Nije ju nikad vidio. Ne voli limunadu, ali pije ju kad je vruće.*

inače se obično upotrebljava oblik *je*, npr. *Vi ste je dočekali na kolodvoru. Nisam je nikad vidio. Ne voli limunadu, ali je pije kad je vruće.*

b. OSTALE ZAMJENICE

(osim posvojnih zamjenica 3. 1.) i zamjenički pridjevi *sav* i *sam*

561 Nastavci su za tvorbu oblika ovih zamjenica:

	Jednina		
	m. r.	sr. r.	ž. r.
N	∅, -āj, -ī	-o, -ō// -e, -ē	-a, -ā
G		-og(a)/-ōg(a), -eg(a)/-ēg(a)	-ē
D	-omu, -om, -ome, -emu(-ēmu), -em(-ēm)		-oj
A	= N ili G	= N	-u, -ū
V	= N		= D
L	= D		= D
I	-īm, -ime		-ōm

	Množina		
	m. r.	sr. r.	ž. r.
N	-i	-a	-e
G		-ih, -ijū	
D		-ima, -īm	
A	-e	= N	= N
V		= N	
L		= D	
I		= D	

562 U nom. jedn. nastavak ∅ imaju zamjenice *mōj, tvōj, svōj, naš, vaš, sâm, sāv*; nastavak -āj imaju pokazne zamjenice, nastavak -ī imaju pridjevne, upitne, odnosne i neodređene. Imeničke, upitne, odnosne i neodređene zamjenice imaju sliven oblik u kojem se ne raspoznaje nastavak (vidi dalje).

Nastavci su za padeže isti kao za padeže određenog pridjeva, samo što je u pridjevu prvi slog nastavka uvijek dug, a u većine zamjenica on je u GDL jedn. i NA mn. kratak, dok je u I jedn. i DLI mn. duži nastavak s kratkim slogom ili kraći nastavak s dugim slogom.

U GDL jedn. m. i sr. r. i u DLI mn. svih rodova postoje duži oblici, sa samoglasnikom na kraju, i kraći, bez samoglasnika. Oni se upotrebljavaju podjednako, isto kao i duži i kraći oblici pridjeva. Kad se nalaze iza imenice ili kad stoje sami, običniji su duži oblici, npr. *Vidi trn u oku brata svojega, a brvna u svome ne vidi. Išao je u susret našim ašima.*

Alternante nastavaka u GDI jedn. m. i sr. r. zavise od suglasnika na kraju osnove: nastavke koji počinju s *o* primaju osnove koje završavaju nenepčanim suglasnikom, a nastavke koji počinju s *e* primaju osnove koje završavaju nepčanim suglasnikom i zamjenički pridjev *sāv, svā, svē*.

1. Imeničke zamjenice *tkò, štò* imaju za sve rodove i za oba broja iste oblike. Te zamjenice imaju u nom. jedn. oblik u kojem se ne razabire što je osnova, a što nastavak (v. § 1467).

563

Njihovi su oblici:

Uzorak 3. *tkò, štò*

	za živo	za neživo
N	<i>tkò</i>	<i>štò</i>
G	<i>kòga, kòg</i>	<i>čèga, čèg</i>
D	<i>kòmu, kòme, kòm</i>	<i>čèmu</i>
A	<i>kòga, kòg</i>	<i>štò</i>
V	–	–
L	<i>kòm, kòme</i>	<i>čèm, čèmu</i>
I	<i>kìm, kíme</i>	<i>čìm, číme</i>

Tako se mijenjaju i sve zamjenice složene s *tko* ili *što*, npr. *nètko, nèšto, nìtko, nìšta* i sl.

2. Pridjevske zamjenice imaju za svaki rod posebne oblike. U nom. jedn. oblik za ž. r. ima nastavak *-a*, za sr. r. nastavak *-o* ili *-e* (*-o* iza nenepčanih suglasnika, *-e* iza nepčanih), a nastavak za m. r. ima svaka vrsta drukčiji.

564

a. Pridjevske zamjenice s osnovom na nepčani suglasnik

1. To su: posvojne zamjenice *mòj, tvòj, svòj, nàš, vàš*, zatim upitno-odnosne zamjenice *kòj, čij, neodređene pridjevske zamjenice, npr. gđjè, kòj, pòkoj, svàčij* i zamjenički pridjev *sàv*. Njihova je promjena:

565

Uzorak 4.

	m. r.	Jednina sr. r.	ž. r.
N	<i>nàš</i>	<i>nàš-e</i>	<i>nàš-a</i>
G	<i>nàš-eg(a)</i>		<i>nàš-è</i>
D	<i>nàš-em(u)</i>		<i>nàš-òj</i>
A	=N ili G	=N	<i>nàš-u</i>
V	=N		=N
L	=D		=D
I	<i>nàš-ìm</i>		<i>nàš-òm</i>
		Množina	
N	<i>nàš-i</i>	<i>nàš-a</i>	<i>nàš-e</i>
G		<i>nàš-ih</i>	
D		<i>nàš-ima, nàš-ìm</i>	
A	<i>nàš-e</i>	=N	=N
V		=N	
L		=D	
I		=D	

Jednake oblike ima i zamjenica *vàš*.

Zamjenice *mòj, tvòj, svòj* imaju u nom. jedn. osnovni dugi slog, a u ostalim je padežima naglašen kratkouzlaznim naglaskom, npr. *mòjega, tvòjem, svòjih*.

- 566 2. Zamjenice *kòjī*, *čijī* i složenice od njih (npr. *nìkojī*, *gdjèkojī*, *nèčijī*, *svàčijī*) imaju u nom. jedn. dug nastavak kao određeni pridjev, a u ostalim padežima imaju nastavke nepčanih osnova pa im oblici glase:

Uzorak 5.

		Jednina		
		m. r.	sr. r.	ž. r.
N		<i>kòj-ī</i>	<i>kòj-ē</i>	<i>kòj-ā</i>
G		<i>kòj-ēga</i> , <i>kòj-ēg</i>		<i>kòj-ē</i>
D		<i>kòj-ēmu</i> , <i>kòj-ēm</i>		<i>koj-ōj</i>
A	=N ili G		=N	<i>kòj-ū</i>
V			-	
L	=D			=D
I		<i>kòj-īm</i>		<i>kòj-ōm</i>
		Množina		
N		<i>kòj-ī</i>	<i>kòj-ā</i>	<i>kòj-ē</i>
G			<i>kòj-īh</i>	
D			<i>kòj-ima</i> , <i>kòj-īm</i>	
A	<i>koj-ē</i>		=N	<i>kòj-ē</i>
V			-	
L			=D	
I			=D	

Zamjenice s osnovom na *j*, *mòj*, *tvòj*, *svòj*, *kòjī* osim *čijī* imaju u DGL jedn. m. i sr. r. i stegnute oblike u kojima se *-oje-* steže u dugo *-o-*, npr. *tvòjeg(a)* i *tvòg(a)*, *svòjem(u)* i *svòm(u)*.

Treba razlikovati stegnute oblike zamjenice *kòjī*: *kòga*, *kòmu*, *kòme*, *kòm*, od oblika zamjenice *tkò*: *kòga*, *kòmu*, *kòme*, *kòm*.

Neodređene zamjenice složene s *ne-*, *ni-*, *i-*, *sva-* naglašene su kratkosilaznim naglaskom na predmetku, npr. *nèkojī*, *nìtko*, *īkakav*, *svàčijī*.

- 567 3. Zamjениčki pridjev *sāv* ima iste nastavke kao *nāš*, osim u G. mn., samo je naglasak nešto drukčiji:

Uzorak 6.

		Jednina		
		m. r.	sr. r.	ž. r.
N		<i>sāv</i>	<i>sv-ě</i>	<i>sv-ā</i>
G		<i>sv-ěga</i> , <i>sv-ěg</i>		<i>sv-ě</i>
D		<i>sv-ěmu</i> , <i>sv-ěm</i>		<i>sv-ōj</i>
A	=N ili G		=N	<i>sv-ū</i>
V		-		-
L		<i>sv-ěm</i> , <i>sv-ěmu</i>		<i>sv-ōj</i>
I		<i>sv-īm</i> , <i>sv-íme</i>		<i>sv-ōm</i>

		Množina	
N	sv-ī	sv-ā	sv-ē
G		sv-īh, sv-ījū/-ījū	
D		sv-īma, sv-īm	
A	sv-ē	=N	=N
V		-	
L		=D	
I		=D	

Jednosložni oblici naglašeni su kratkosilaznim naglaskom, a dvosložni kratkouzla-znim naglaskom, osim instr. jedn. *svīm, svīme*.

U neodređenim zamjenicama složenim s *-god* mijenja se prvi dio, npr. *Pomozi mi koji m god dinarom. Ako nađeš čiju god stvar, vrati je vlasniku.*

U ostalim neodređenim zamjenicama mijenja se drugi dio, npr. *Čudio se koje će-u u toj zemlji. Putem sam sretao p o k o j e g seljaka.*

b. Pridjevske zamjenice s osnovom na nenepčani suglasnik

To su: pokazne zamjenice *òvāj, ònāj, tāj* i zamjenički pridjev *sām*, kad znači **568** glavom, osobno, lično.

Uzorak 7.

		Jednina	
	m. r.	sr. r.	ž. r.
N	t-āj	t-ò	t-ā
G	t-ògā, t-òg		t-ē
D	t-òmu, t-òm, t-òme		t-òj
A	=N ili A	=N	t-ū
V		-	
L	t-òme, t-òm, t-òmu		=D
I	t-īm, t-īme		t-òm

		Množina	
	m. r.	sr. r.	ž. r.
N	t-ī	t-ā	t-ē
G		t-īh	
D		t-īma, t-īm	
A	t-e	=N	=N
V		-	
L		=D	
I		=D	

Dužina nastavka u NA jedn. zamjenice *tāj* preuzeta je od određenih pridjeva, koji su po svom značenju određenosti srodni pokaznim zamjenicama.

Jednake oblike imaju i zamjenice *òvāj* i *ònāj*, samo što im je naglasak uvijek prenesen na slog pred nastavkom, npr. *òvāj, òvòga, òvē, ònū, ònima, òvò.*

Zamjenički pridjev *sām* ima oblike kao zamjenica *òvāj*, samo što u kosim padeži-ma ima uzlazni naglasak, npr. *sāmòga, sāmū, sáme, i sl.*

c. Posvojne zamjenice 3. lica: *njègov, njézin (njên), njìhov*

569 Te zamjenice tvore oblike kao neodređeni pridjevi, ali kao i druge posvojne zamjenice, u GDL jedn. imaju višestruke oblike, i to:

G	<i>njègova, njègovôg(a)</i>	<i>njêna, njênôg(a)</i>
	<i>njézina, njézinôg(a)</i>	<i>njìhova, njìhovôg(a)</i>
DL	<i>njègovu, njègovômu, njègovôm(e)</i>	
	<i>njézinu, njézinômu, njézinôm(e)</i>	
	<i>njênu, njênômu, njênôm(e)</i>	
	<i>njìhovu, njìhovômu, njìhovôm(e)</i>	

Oblici po neodređenoj sklonidbi odlika su birana stila, a od likova po određenoj sklonidbi takvi su dulji likovi, odnosno oni koji su na prvom mjestu.

d. Zamjениčki pridjevi

570 Zamjениčki pridjevi koji završavaju na suglasnik (*tàkav, tòlik, ovàkav, ovòlik, onàkav, onòlik, kàkav, kòlik, svàkakav, svàkòlik* i sl. i *sâm*) imaju oblike kao posvojne zamjenice 3. lica, tj. ili kao neodređeni pridjevi ili kao zamjenice, te imaju dvojne oblike, npr. G *tàkva – tàkvôga, tàkvôg*, DL *tàkvu – tàkvômu, tàkvôme, tàkvôm*.

Zamjениčki pridjevi koji u nom. jedn. m. r. završavaju na *-ī* (npr. *īstī, svàkojākī*) mijenjaju se kao određeni pridjevi, npr. *īstôm, svàkojākôg*.

BROJEVI

1. ZNAČENJE

571 **Brojevi** su riječi koje kazuju:

a. koliko jedinica ima onoga što znači riječ uz koju stoje, npr. *tri ribe, deset sati, dvadeset kilometara, sto jabuka*; to su **glavni (kardinalni) brojevi**;

b. koliko jedinica treba odbrojiti da se dođe do nekog predmeta, da se utvrdi koji je po redu u prostoru ili vremenu — mjesto u redosljedu, npr. *Stigao je na cilj osmi. Treći put ćeš uspjeti. Lutao je izgubljen sedam dana i tek je osmi dan naišao na lovce*; to su **redni brojevi**.

2. SASTAV BROJEVA

572 Glavni su brojevi jednočlani i višečlani, a jednočlani su osnovni i izvedeni.

Osnovni su brojevi od 1 do 10, i to: *jèdan (1), dvā (2), trī (3), četiri (4), pēt (5), šēst (6), sēdam (7), ôsam (8), dēvet/dēvēt (9), dēsēt/dēsēt (10)*, zatim *stō* ili *stòtina (100)*, *īsuća*, rj. *hīljada (1000)*, *milijūn (1 000 000)*, *milijārda (1 000 000 000)*, *bilijūn/trilijūn* itd.

Izvedeni su brojevi od 11 do 19: *jedanaest* (11), *dvanaest* (12), *trinaest* (13), *četnaest* (14), *pětnaest* (15), *šesnaest* (16), *sedamnaest* (17), *osamnaest* (18), *devětnaest* (19) i desetice od 20 do 90: *dvadesět* (20), *tridesět* (30), *četrdesět* (40), *pedesět* (50), *šezdesět* (60), *sedamděsět* (70), *osamděsět* (80), *deveděsět* (90). **573**

Više stotice mogu biti jednočlane i višečlane, i to: *dvjěsto*, *dvjěsta* ili *dvjije stōtine* (200), *trjěsto*, *trjěsta* ili *trjije stōtine* (300), *četrjstō* ili *čětiri stōtine* (400), *pějstō* ili *pět stōtina* (500), *šējstō* ili *šět stōtina* (600), *sědamstō* ili *sědam stōtina* (700), *ōsamstō* ili *ōsam stōtina* (800), *děvetstō* ili *děvet stōtina* (900). **574**

Ostali su brojevi višečlani: oni nastaju slaganjem jednočlanih brojeva jedan do drugoga onako kako se pišu znamenkama u desetičnom sustavu, uzimajući od osnovnog broja akuzativni oblik — ako ga ima. Pri tome: **575**

- oni se mogu samo redati jedan za drugim, npr. *dvadesět děvet, dvjěsta osamděsět pět, dvjije stōtine osamnaest, tisuću šējstō sedamděsět ōsam, milijardu ōsam stōtina pedesět šest milijuna dvjěsto tisuća pějstō tridesět pět;*
- rjeđe se između svakog člana stavlja veznik *i*, npr. *pět stōtina i osamděsět i pět, tisuću i dvjěsta i dvadesět i četiri*
- ili se zadnji član povezuje veznikom *i*, npr. *trjěsta sedamděsět i trj, milijun dvjěsta pedesět tisuća ōsamstō četrdesět i dva.*

U novčanima se dokumentima (čekovima, uputnicama, mjenicama i sl.) može cijeli broj ispisivati i kao jedna riječ, npr. *tisucusedamstoosamdesetpet* (1785).

3. OBLICI

a. GLAVNI BROJEVI

Glavni brojevi od jedan do četiri imaju više oblika te idu među promjenljive riječi. Ostali su uvijek u istom obliku. **576**

1. a. Broj *jědan* ima oblike kao pridjevna zamjenica s osnovom na nenepčani suglasnik, i to:

Uzorak 1.

	m. r.	Jednina sr. r.	ž. r.
N	<i>jěd-a-n</i>	<i>jědn-o</i>	<i>jědn-a</i>
G	<i>jědn-og, jědn-oga</i>		<i>jědn-ě</i>
D	<i>jědn-om, jědn-omu, jědn-ome</i>		<i>jědn-ōj</i>
A	= N ili G	= N	<i>jědn-u</i>
V		= N	
L	<i>jědn-om, jědn-omu, jědn-ome</i>		<i>jědn-ōj</i>
I	<i>jědn-īm</i>		<i>jědn-ōm</i>

	m. r.	Množina sr. r.	ž. r.
N	<i>jèdn-i</i>	<i>jèdn-a</i>	<i>jèdn-e</i>
G		<i>jèdn-ih</i>	
D		<i>jèdn-īm(a), jèdn-ima</i>	
A	<i>jèdn-e</i>	=N	=N
V		=N	=N
L		=D	
I		=D	

577 Kraći i duži oblici upotrebljavaju se u istim prilikama, ali su kraći češći.

b. Uz broj *jèdan*, *jèdna*, *jèdno* imenica je u istom padažu kao i broj, npr. *Zadovoljan je jednim odijelom. Ostao je bez jedne ruke. Na jednom su mu krilu pera odrezana. Otišao je prije jednog sata.*

c. Broj *jèdan* upotrebljava se i u množini uz imenice koje u množini znače jedan predmet ili skup ljudi koji rade isti posao ili po bilo čemu spadaju zajedno (v. § 1809), npr. *Kupio je jedne čarape. Ovdje neće biti dosta samo jedne ljestve. U zidu su ugrađena samo jedna vrata. Jedva je skupio jedna kola drva. Jedni su sjedjeli, drugi su stajali. Dovezli su se jedni igrači, a uskoro će i drugi.*

Što vrijedi za *jèdan*, vrijedi i za brojeve složene s *jèdan*, npr. *dvadeset i jedna godina je prošla otkad je otišao u svijet. Iznenada se pojavio s trideset i jednim drugom. Nakon tisuću i jedne noći Šeherezada više nije morala izmišljati priče.*

578 2. Brojevi *dvâ*, *ðba*, rj. *ðbadvâ* imaju za m. i sr. r. jedne oblike, a za ž. r. druge:

Uzorak 2.

	m. i sr. r.	ž. r.
NAV	<i>dv-â</i>	<i>dv-ļje</i>
G	<i>dv-âjū</i>	<i>dv-ijū</i>
DLI	<i>dv-âma</i>	<i>dv-jèma</i>

Iste nastavke imaju brojevi *ðbadvâ*, *ðbadvije* i broj *ðba*, samo što je u njega u NAV ž. r. zadnji slog kratak te (nasuprot od *dvije*, *ðbadvije*) glasi *ðbje*.

579 3. Brojevi *trī* i *čètiri* imaju iste oblike za sva tri roda:

Uzorak 3.

NAV	<i>tr-ī</i>	<i>čètir-i</i>
G	<i>tr-ijū</i>	<i>čètir-ijū</i>
DLI	<i>tr-ima</i>	<i>čètir-ima, čètir-ima</i>

580 4. Slaganje imenskih riječi s brojevima

a. Uz NAV brojeva *dvâ*, *ðba*, *ðbadvâ*, *trī*, *čètiri* imenica koja znači ono što se broji i njezin pridjev (ako ga ima) stoje u dvojini (koja je u m. i sr. r. rodu jednaka gen. jedn., a u ž. r. je ista kao nom. mn.), npr. *Ulicom trče dva dječaka. Tri su sela popaljena. Imam dvije zdrave ruke. Rijetko se zajedno nađu obje sestre. Seljaci ... su ih tako zavaljeli kao da su kod njih živjeli tri godine.*

Lična zamjenica u tim prilikama stoji u gen. mn., npr. *idemo na s tri zajedno* (a ne mi tri). *Kad ćete va s četiri* (a ne vi četiri) *svršiti taj posao? Hodamo na s dva po visokoj travi. Jednog jutra, pošli njih dva tu u komšilik.*

U ostalim padežima stoji uz te brojeve odgovarajući množinski oblik, npr. *Zamjario se obadvjema strankama. Vjetar puše sa svih četiriju strana. Onim trima reci neka se ne šale. Prikovala je daske četirima bodežima. Držao ga je objema rukama. Janko je jedva disao od četiriju gvozdenih šaka, što ga sapinjahu. Bez vas triju lako ćemo. Obrati se samo njima dvama. Odzdravi onim dvjema što su sjedjele na klupi. Kočio (je) noge, slično dvama stupovima. Kao da je baš sada pošao dvama labudima. Dušan je objema djevojka-ma govorio "ti".*

b. Iza prijedloga se često mjesto odgovarajućeg padeža, broja i imenice (osobito mjesto genitiva) uzima tzv. skamenjeni akuzativ, npr. *Iskricali su se iz oba broda* (ili *iz obaju brodova*). *Ostao je bez obje ruke* (ili *bez objiju ruku*). *Našao se između dvije vatre* (ili *između dviju vatara*). *On je jednak prema sva tri druga* (ili *prema svim trim drugovima*). *Vratio se kući tek nakon četiri godine* (ili *nakon četiriju godina*). *Bolu je od dvije bolesti* (ili *dviju bolesti*). *Njegova pratilja s dva blaga oka. Pokazao se hajduk s tri druga. Jakov uđe u veliku sa dva lusteru rasvijetljenu sobu. Posrkao je čašu mlijeka sa tri jaja na umak. Ne bi li mu pala i treća zvjezdica k one dvije. Torba je bila tanka i plosnata kao knjiga od tri lista. Pođe ... da vidi što je s ona dva čovjeka.*

Ponekad se skamenjeni akuzativ uzima i kad pred njim nema prijedloga, npr. *Na sudu je došlo do pomirenja dvije stranke* (umjesto *dviju stranaka*). *Upoznali su običaje ta tri naroda* (umjesto: *tih triju naroda*). *Šum nogu četiri dame* (umjesto: *četiriju dama*). *Na obje strane povuku mačeve*. Takva je upotreba posljedica postupnog nestajanja oblika brojeva i njihova prelaženja među nepromjenjive riječi. U biranom se jeziku daje prednost padežnim oblicima.

c. Uz te brojeve (2, 3, 4, *oba, obadva*) ne mogu doći zbirne imenice ž. r. koje služe kao množina imenicama m. i sr. r. pa i nemaju oblika za množinu, i to imenice na *-a*: *djeca, braća, gospođa, vlastela* i imenice na *-ād*, npr. *jānjād, ūnučād, dūgmād*.

Mjesto tih imenica uzima se gen. jedn. imenice kojoj služe kao množina, npr. *dvā brāta, trī djēteta, četiri gospōdina, ōba vlastelīna, dvā jānjeta, trī pīleta, četiri pūceta*, ili se umjesto glavnog broja uzme zbirni broj (v. § 389).

Što vrijedi za brojeve *dvā, trī* i *četiri*, to vrijedi za brojeve složene s njima, npr. *Vozači dvā desēt i dvājū kamiona skupili su se na jednom mjestu. Putnici su izašli iz svih dvā desēt i četirijū vagona.*

Uz te je brojeve upotreba okamenjenog akuzativa, pogotovu iza prijedloga, češća nego uz nesložene, npr. *Vratio se bez pedēsēt i dvā druga. Mlijeko dobavljaju iz pedēsēt i trī sela. Izvukao se već iz stō i dvije neprilike.*

5. a. Brojevi *stōtina, tīsuća, hīljada, milijārda* (i *milijārda*), *bilijārda* (*bilijārda*) i sl. imaju oblike kao imenice ž. r. koje se završavaju na *-a*, odnosno to su imenice vrste *e*.

Imenica stoji uz te brojeve u gen. mn., npr. *Donio mi je stōtinu pōklōnā. Sin mu je nestao s tīsućama drūgih mlādīcā. Gledajući vedro noćno nebo divio se milijārda ma zviјzda što gore trepere. Saletio ga tīsućōm pītanjā.*

581

582

583

U brojevima koji su složeni s njima vladaju se kao imenice koje znače ono što se broji, te uz *dvā*, *trī* i *čētiri* stoje u dualu, a od pet i dalje u gen. mn., npr. *dvīje stōtine*, *trī stōtine*, *pēt stōtīnā*, *čētiri tīsuće*, *dēset tīsūcā*.

U brojenju se obično mjesto nom. jedn. tih brojeva upotrebljava skamenjeni akuzativ mjere, npr. *Stōtīnu dinara nije velik novac. Tīsūcū puta sam ti rekao. To će se vidjeti nakon stōtīnu godina*.

Isti se oblik upotrebljava i u brojevima u kojima riječi *tīsūcā* (*hiljada*) i *stōtina* nemaju uza se drugog broja, npr. *tīsūcū i dvīje stōtine dinara*, *stōtīnu i pedēsēt godina*, ali *dvīje tīsūce*.

b. Mjesto *stōtīnu* često se upotrebljava nepromjenljiva riječ *stō*, npr. *stō pedēsēt tīsūcā stō i osamdēsēt (150.180)*, *stō jēdan*. *Ne bi ga ovamo dovukao ni sa stō konja*. Ta se riječ upotrebljava i za tvorbu naziva za veće stotice, i to: *čētīristō* ili *čētīri stōtine*, *pētstō* ili *pēt stōtīnā*, *šēststō* ili *šēst stōtīnā*, *sēdamstō* ili *sēdam stōtīnā*, *ōsamstō* ili *ōsam stōtīnā*, *dēvetstō* ili *dēvet stōtīnā*.

S brojevima *dvā* ili *trī* veže se nekadašnja dvojina te imenice, (*dvje*)*sta*, (*tri*)*sta*, ali se oblik *-sta* više ne osjeća kao dvojina imenice *stō* te se pod utjecajem ostalih naziva za stotine (u kojima je drugi dio *-sto*) i mjesto tih oblika obično upotrebljavaju oblici, *dvjēsto*, *trīsto*.

Uz složene brojeve *dvjēsto* (*dvjēsta*), *trīsto* (*trīsta*), *čētīristō*, *pētstō*, *šēststō*, *sēdamstō*, *ōsamstō* i *dēvetstō* imenica stoji u gen. mn., npr. *To ga je stajalo prēko dvjēsto (dvjēsta) dinara. Kažu da je Metuzalem živio preko dēvetstō gōdīnā. Vratio se nakon trīsta dānā*.

- 584 6. Ostali brojevi uvijek imaju isti oblik te se vladaju kao prilozni, a imenica uz njih stoji u gen. mn., npr. *Došao je sā sēdam drugova. Njegovih pēt kčeri lijepo su nas primile. Već dēset dana pušejak vjetar. Imala je pētnaest bijelih kokošiju. Čuje se bat šēst nogu. Zabavljuje (se) sā sēdam lokota*.

b. REDNI BROJEVI

- 585 Redni se brojevi od 1 do 99 tvore nastavkom *-ī* od osnove glavnih brojeva, osim brojeva *přvī*, *drūgī*, *trēčī* i *čēvtřī*, koji su načinjeni od drukčije osnove, npr. *dēsētī*, *trīdēsētī* i *pētī*, *pedēsēt šēstī*. U brojeva *sēdam*, *ōsam* ispada nepostojano *a* pa redni brojevi glase *sēdmī*, *ōsmī*. Od *stōtīnu* i *stō* redni broj je *stōtī*, od *tīsūcū* — *tīsūcī*, od *hiljadu* — *hiljadītī*, od *milijūn* — *milijūntī*, od *milijārda* — *milijārdnī*.

Redni brojevi imaju oblike određenoga pridjeva, npr. *Onaj přvī kod bunara zgrabio je kabao vode i dao brzo drūgōmu. Drūgī seljak je dao kabao trēčēmu, trēčī čēvtřtōm*.

U višćlanim rednim brojevima samo posljednji član ima oblik rednoga broja npr. *dvādesēt drūgī, dvīje stōtine trīdēsēt šēstī, tīsūcū pēt stōtīnā sēdamdēsēt čēvtřī*. Kao i kod glavnih brojeva, posljednji se član može vezati s ostalim članovima veznikom *i*, npr. *dvādesēt i drūgī*.

c. ZBIRNI BROJEVI

- 586 1. Mjesto glavnih brojeva mogu se u određenim prilikama upotrijebiti zbirni brojevi, koji se tvore od osnove glavnoga broja nastavcima *-oje* i *-ero* (*-oro*) (osim broja *čētvēro*, koji se tvori od druge osnove).

Zbirni brojevi, imaju padežne oblike slične zamjeničkima, ali su zbog rijetke upotrebe u kosim padežima podložni utjecaju drugih oblika ili glasovnim promjenama.

2. Brojevi koji u nom. jedn. završavaju na **-oje** (*dvòje, òboje, òbadvoje, tròje*) i viši brojevi sastavljeni od njih imaju osnovne oblike kao zamjenice koje završavaju na nepčani suglasnik, i to: 587

Uzorak 4.

NAV	<i>dvòj-e</i>
G	<i>dvòj-eg(a), rj. dvòj-ga, dvò-ga, dvò-g</i>
DL	<i>dvòj-em(u), dvò-m, dvò-me,</i>
DLI	<i>dvòj-ima, dvòj-ìm, dvò-ma</i>

Oblici koji u DLI završavaju na **-ìm** (*-ima*) zapravo su oblici brojnog pridjeva *dvoji, troji, obadvoji, oboji*.

3. Brojevi tvoreni sufiksom **-ero, -oro** (stilski obilježeni), npr. *četvero – četvoro, pèterò – pètòro* i ostali izvedeni od ostalih viših nepromjenljivih brojeva, imaju oblike slične oblicima zamjenica koje završavaju na nenepčani suglasnik, i to: 588

Uzorak 5.

NAV	<i>čètvèr-o, čètvòr-o</i>
G	<i>čètvèr-ga, čètvòr-ga</i>
DL	<i>čètvèr-mu, čètvòr-mu, čètvòr-me</i>
DLI	<i>čètvèr-ìm(a), čètvòr-ìm(a)</i>

Za oblike *četverim(a), četvorim(a)* vrijedi što je rečeno za *dvojim(a)*.

4. Zbirni se brojevi upotrebljavaju:

a. kad se brojevi različite spola ili dobi, npr. *Ako hoćete da budemo òboje sretni. Oba dvòma su se nadimale grudi. Bit će im obòma teško da zaliječe brazgotine. Stolžà dvoje. Neka im obòjima ... oprostì zbog njihova djeteta. Riječ tad obòjim zape u glru. Kako ih je sèdmèro sjedjelo oko vatre, to je Hlapićeva torba začas bila prazna;*

b. kad se općenito navodi količina, npr. *Na trómè se pozna čovjek. Treba da znaš dvòje;*

c. uz zbirne imenice na **-a** (*djèca, djècica, gospòda, vlastèla, bràća*) i na **-ad** (npr. *čèljād, jārād, pūcād*) i uz pl. t. imenice koje imaju samo množinu a znače jedan predmet obično sastavljen od dvaju ili više uočljivih dijelova (npr. *hlāče, ljèstve, kòla*) i uz imenicu *jaje*.

5. Uz nominativ, akuzativ i vokativ brojeva imenica stoji u genitivu kao i uz ostale riječi koje znače količinu, i to uz zbirne imenice u gen. jedn., a uz ostale imenice i uz zamjenice u gen. mn., npr. *Njemu se činilo da bi se njih dvòje uzelo. Marta je svojih dvòje gòveda stala slati u pašu. Nās dvòje idemo na sreću. Sjena (oblaka) pade na njih dvòje. Pored verglaša stane pèterò djècicè. Tako se kaže: òboje mlādenācā, čètvèro stārācā, dvòje učitèljā, tròje ljūdì; sèdmèro brācè, òsmèro gospòdè, dvādesèterò vlastèlè; dvānaèsterò pāšcādi, pèterò telādi; dvòje pīlicā, pèterò kòlā, dèsetèro jājā.* 590

U ostalim padežima uz te brojeve stoji odgovarajući oblik množine, npr. *Pò vama dvóma tijelo mi je jače uz zemlju priraslo ... blistajima munje. Polovica tēbi jédnome, a polovica nãma desetórima.*

591 6. Pridjev ili pridjevna zamjenica uz te brojeve stoji u sr. r. pa se po tome mogu smatrati imenicama toga roda, npr. *Uputismo se svē trōje prema potoku. Tō trōje se dovezlo kolima. Ne zna se pravo što je tō dvōje mlādih govorilo. Njézin o četvo-ro bráčē ... boravi s nama pod dudom.*

592 7. Iza prijedloga se umjesto drugih padeža obično uzima akuzativ, npr. *Kōd oboje stvaralo se stanje napetosti. Da li će od nās òsmoro djècē koje propasti. Živi s mužem ì petoro djècē. Nađe Jalžu u razgovoru s pètero djècē.*

Oblik akuzativa upotrebljava se i umjesto genitiva bez prijedloga, npr. *Tomo je postao otac dvōje djècē. Sjećam se njegove četvero djècē.*

Zbirni se brojevi ponekad uzimaju i uz druge imenice, npr. *Dubóvā drevnih zgrbilo se dvōje. Gle, pètero ptīcā protužilo. Vidim pètero dječjih glāvīcā na rubu majčina kreveta.*

Sveze prijedloga i broja npr. *po dva, po tri, po sto* nazivale su se **dijelnim brojevima**.

d. BROJNI PRIDJEVI

593 1. Brojni pridjevi služe, također, kao i glavni brojevi, za izricanje odbrojene količine, što znači imenica uz koju stoji. Načinjeni su sufiksom *-oj-* (*dv-oj-, ob-oj-, tr-oj-*) i *-er-, -or-* (*č^et^v-er- ...*), a imaju oblike kao pridjevske zamjenice (v. § 1780), i to:

Uzorak 6.

		Jednina	
N	<i>dvōj-i</i>	<i>dvōj-e</i>	<i>dvōj-a</i>
G		<i>dvōj-eg(a), dvó-ga, dvō-g</i>	<i>dvōj-ē</i>
D		<i>dvōj-em(u), dvó-me, dvō-m</i>	<i>dvōj-ōj</i>
A	=N ili A	=N	<i>dvōj-u</i>
L	=D		=D
I	<i>dvōj-īm</i>		<i>dvōj-ōm</i>
		Množina	
N	<i>dvōj-i</i>	<i>dvōj-a</i>	<i>dvōj-e</i>
G		<i>dvōj-īh</i>	
D		<i>dvōj-ima, dvōj-īm(a)</i>	
A	<i>dvōj-e</i>	<i>dvōj-a</i>	<i>dvōj-e</i>
L		=D	
I		=D	

594 2. Brojni se pridjevi redovno upotrebljavaju u množini, i to:

a. uz imenice koje nemaju jednine, kao što su: *kōla, vráta, hláčē, vīle*, npr. *Č^etvo-ra su dvokrilna vrata na četiri strane. Ulazi se ... na p^etora vrata.*

b. uz imenice koje znače parove ili cjeline sastavljene od više pojedinih istih ili sličnih primjeraka, npr. *Preko te širine idu dvòje tračnice, to jest slijeva i zdesna. Večera se sastojala od dvòjih nožica odojka. Čuo sam tròja zvona.*

c. ponekad umjesto glavnih brojeva, npr. *Govoriti o četverim predstavama. Obòji se (zamjenice 'svoj' i 'njegov') ... mogu zamijeniti s 'vlastiti'.*

Brojni pridjevi rjeđe se upotrebljavaju u jednini, a onda znače isto što pridjevi složeni sa *-struk*, tj. koji je od toliko vrsta koliko kaže broj, npr. *Ostaje nam dvòji posao. Sretno čedo (vila) pohodila, tròje blago u zipku položi.*

e. BROJNE IMENICE

1. Kad se broje muškarci (rjeđe životinje muškog spola), može se mjesto glavnog broja upotrijebiti zbirna imenica izvedena od osnove zbirnog broja sufiksom *-ica* i zove se brojna imenica, npr. *obòjica, dvòjica, tròjica, četvòrica, desetòrica, devedesetòrica: Obòjica bijahu sinje kukavice. U obòjici je znao pobuditi želju za naukom.*

595

Imenica koja izriče ono što se broji dolazi u gen. mn., npr. *tròjica dječákā, dvanaestòrica ljúdi, dvòjica nēznanācā, jedanaestòrica igráčā.*

Te imenice imaju oblike kao imenice vrste *a*, i to samo jedninu (jer same sobom već znače množinu).

2. Od osnove brojeva *děvet, dēset, pětinaest, dvádesēt* i većih desetica i od broja 1000 tvore se nastavkom *-ak* imenice koje znače približnu količinu. Imenica koja znači ono što se broji i njezin pridjev stoje u gen. mn., npr. *dvadesetak kúčā, patnaestak málih dječákā, pedesetak kòrakā, tridesetak dūgih gòdinā. De s ē t a k ljúdi oružanih kopljem ... poleti ... prema raskršću. Hiljád a k gróšā ... moglo bi to iznijeti.*

Prema *sto, stòtinu* brojna imenica glasi *stotínjak*, npr. *Prešao je stotínjak koraka pa je stao i osluškivao.*

Uz prijedloge brojna imenica redovno stoji u akuz. jedn., npr. *Došao je s dva desé t a k drugóva. Nakon desé t a k dánā snijeg je prestao.*

3. Među brojne imenice idu i nazivnici razlomaka na *-ina, -nina, -inka*. Oni znače na koliko se dijelova dijeli jedno cijelo, npr. (na *-ina*) *tréćina, četvrtina, tisućina, milijuntina*. Od brojeva *stò, hiljada, milijārda* nazivnik je izveden sufiksom *-nina*: *stòtina, hiljādnina, milijārdnina*, a ponekad se može izvesti od navedenog broja sufiksom *-inka*, npr. *desētinka, stòtinka, tisućinka, òsminka*.

596

Ako se cijelo dijeli na dva jednaka dijela, svaki se zove *polòvina* ili *polòvica*. Svi nazivnici su imenice ž. r. te uz brojnik 1 stoje u nom. jedn., npr. *jédna tréćina, jédna polòvina, jédna milijuntina*, uz brojnike 2, 3, i 4 stoje u nom. mn., npr. *dvije dvadesetine, trí stòtine, četiri polòvine*, a uz brojnik 5 i veće stoje u gen. mn., npr. *děset tisućinā, òsam četvrtinā*.

Ako je nazivnik broj složen s *dvā*, taj se broj čita kao *drūgina* ili rjeđe kao *dvòjina*, npr. $7/32 = sēdam tridesetdrūginā$ (*sēdam tridesetdvòjinā*); ako je složen s *jēdan*, taj se broj čita kao *prvina*, ili rjeđe kao *jēdnina*, npr. $8/21 = òsam dvádesetprvīnā$ (*osam dvádesetjēdnīnā*).

U matematici se brojnik i nazivnik obično čitaju glavnim brojevima i povezuju prilogom *kroz*, npr. $3/42 = trī kroz četrdēsēt ì dvā$.

GLAGOLI

597 **Glagoli** su promjenljive riječi kojima se izriču procesi — radnja, stanje i zbivanje. Karakteriziraju ih kategorije vida, lica, načina, vremena i stanja.

I. ZNAČENJE

Glagoli kazuju da se vrši neka radnja, da se nešto zbiva ili da se netko ili nešto nalazi u nekom stanju. Po značenju tako razlikujemo glagole radnje, zbivanja i stanja.

Glagoli radnje obično označuju svjesno djelovanje.

Primjeri: *Branko je podigao knjigu, okrenuo se i pošao k vratima. Sutra ćemo kositi, a prekosutra sušiti i voziti sijeno.* Isto tako: *bòriti se, cijépati, čitati, džzati, gráđiti, gúliti, kùpiti, lijévati, mètnuti, nábrati, òplesti, pjěvati, pòtúći se, pòmisliti, sjěsti, šívati, třčati, údariti, ùnijeti, vòziti, víkati, zapítati, žvákati.*

Glagoli zbivanja kazuju događanje koje uzrokuju prirodne sile i koje nije uvjetovano našom voljom ni onda kad se odnosi na ljude.

Primjeri: *Za to vrijeme brat je osjetno smršavio. Ona se od čuda snebila, od silne sreće i ponosa za drhtala i zanijemila.* Tako i: *bolòvati, búđiti se, débļjati se, jáčati, náràsti, òstarjeti, òžěpsti, ràsti, razvesěliti se, slàbiti, stràšiti se, tugòvati, ùmrijeti, žàliti* i dr.

Prirodna zbivanja: *Zapuhao je zgodan vjetar. Jedra se nadimaju, konopi zuje, zastava leprša. Morska pjena šumi okolo broda.* Isto kazuju i ovi glagoli: *brújati, cvjětati, dániti se, gřmjeti, gřgoljiti, grùnuti, klokòtati, mráčiti se, naobláčiti se, nàstajati, něstajati, osúšiti se, púhati, smrzávati se, trùliti, vèđriti se, vènuti* itd.

Glagoli radnje i zbivanja nazivaju se **razvojnim (evolutivnim) glagolima** jer i u jednih i u drugih postoji razvoj radnje (u širem smislu riječi). Po vrsti radnje oni mogu biti kreativni (tvorački), transformativni (preoblični) i kurzivni (glagoli kretanja).

598 Glagoli se po značenju mogu također podijeliti s obzirom na to izriču li procese ili postojanje. Procesualni su npr. *třčati, zatřčati se, potřčati, sjěći, pòsjeći (se).* Egzistencijalni su *účiteljovati, pojaviti se, pojavljivati se.* (v. § 1921)

599 **Kreativni glagoli** kazuju da radnjom nešto nastaje: *gráđiti — sagrađiti* (kuću), *písati — napísati* (zadaću), *svirati — odsvirati* (pjesmu). **Transformativni glagoli** kazuju da se radnjom nešto mijenja: *čístiti — očístiti* (kaput), *òrati — uzòrati* (njivu), *račúnati — izračúnati* (cijenu), *cijépati — nacijépati* (drva). **Kurzivni glagoli** kazuju da netko (nešto) mijenja mjesto, a prema smjeru oni mogu biti

- a p k u r z i v n i, izriču odmicanje: *otřčati, òdvúći, odvláčiti, òdnijeti;*
- a t k u r z i v n i, izriču primicanje: *dotřčati, dòvući, dovláčiti, òdnijeti;*
- e k s k u r z i v n i, izriču kretanje iz nečega, izlaženje: *istrěčati, izvúći, izvláčiti, iznijeti, iznòsiti;*
- i n k u r z i v n i, izriču kretanje u nešto, ulaženje: *utřčati, ùvúći, uvláčiti, ùnijeti, unòsiti;* i
- t r a n s k u r z i v n i, izriču prelaženje: *pretřčati, prèvući, prevláčiti, prènijeti, prènòsiti.*

Glagoli stanja (stativni glagoli) izriču proces u kojem se ništa ne radi niti se zbiva, nego je taj proces stanje u kojem se netko ili nešto nalazi. Ne postoji nikakav razvoj procesa i može se samo reći koliko je vremena netko (nešto) proveo u danom stanju.

Primjeri: *Dobri je Jože sjedio pred zatvorenim gradskim vratima i čekao na pečenkū. Na uspravnom boku visoke hridine stajale su široke prazne cijevi od koralja.*

Glagolima stanja izriču se:

- boje: *bijéljeti se, crnjeti se, plávjeti se, žútjeti se;*
- postojanje i boravljenje: *biti, bõraviti, ljëtovati, nõčiti, põstojati, stanõvati, živjeti;*
- mirovanje: *mirõvati, múcati, šútjeti, žmíruti;*
- položaj tijela: *ćúcati, klécati, ležati, sjédjeti, stàjati;*
- fiziološko zbivanje: *dísati, bõljjeti;*
- stanje svijesti: *bdjèti, drijémati, spávati;*
- volja, nužda: *htjèti, mórati, željeti i sl.*

Glagoli zbivanja i glagoli stanja kojih se procesi odvijaju bez volje vršitelja nazivaju se **medijalni glagoli**. Takvi su npr. *võljjeti, željeti, vènuti, ponõsiti se, hláditi se, prošrúti se.*

S obzirom na značenje razlikuju se glagoli **potpuna** i glagoli **nepotpuna** značenja. Glagoli nepotpuna značenja moraju uvijek imati dopunu. Oni se dalje dijele na **pomoćne** ili **sponske** glagole (v. § 637) i na **polusponske** glagole. Polusponski su npr. *trèbati, izvřšiti, õbavljati.*

GLAGOLI PO NAČINU RADNJE

Način vršenja glagolske radnje obuhvaća različite semantičke skupine radnji. One se odnose na tijek radnje u vremenu (početak, završetak itd.), postizanje svrhe, količinu, intenzitet radnje u odnosu na subjekt, objekt i radnje drugih glagola srodna značenja.

Način vršenja i količina glagolske radnje u odnosu prema sintaktičkim kategorijama mogu biti vrlo različiti.

Ponekad se te semantičke kategorije povezuju s gramatičkom kategorijom vida, npr. u neprekidnih glagola, ali te je dvije različite kategorije potrebno razlikovati.

1. a. **Neprekidni (durativni) glagoli** jesu oni kojima radnja može neprekidno trajati. Prema tome su svi nesvršeni: *bõriti se, cvjètati, ćítati, govõriti, hõdati, lètjeti, mřslúti, nalaziti se, nõsiti, spávati, zèpsti, živjeti* i dr.

b. **Učestali (iterativni) glagoli** jesu oni kojima se radnja ponavlja, tj. prekida pa opet nastavlja. Mogu biti svršeni i nesvršeni: *poizginuti, izgovárati, poizgovárati, odljètati, poodljètati, odnõsiti, poodnõsiti, navõziti, ponavõziti, pogledávati, ispodgledávati, zatváрати, pozatváрати* i dr.

Neki učestali nesvršeni glagoli mogu biti i neprekidni. Tako glagoli *dõlaziti, preplivávati* mogu značiti višekratnu, ali i jednokratnu radnju, npr. *Upravo dolazi tata. Pořtar dolazi k nama svaki dan.*

Učestali glagoli kojima se radnja vrši na više objekata ili imaju više subjekata nazivaju se **distributivnim glagolima**, npr. *pogledávati, poglédati; poispremješati, poiskákati: Đaci su redom poiskakali u vodu; Poispremjéřtao je figure.*

600

601

602

603

c. **Trenutni (momentalni) glagoli** kazuju radnju koja je izvršena u vrlo kratko vrijeme, u trenutku. Svi su svršeni, npr.: *ćiknuti, liznuti, jurnuti, mahnuti, pãsti, püci, púhnuti, sköçiti*.

- 604 2. **Učinski (faktitivni, uzročni) glagoli** izriču radnju koja uzrokuje ono što se kazuje srodnim glagolom stanja. Glagol *bijéliti, bijélím* znači 'činiti što bijelim', a glagol *bijéljeti se, bijélím se* 'biti bijel'. Glagol *sjèdati* znači 'dovoditi', a *sjèsti* 'dovesti u sjedeći položaj', dok glagol *sjèdjati* znači 'biti u tom položaju'. Primjeri:

faktitivni glagoli	stativni glagoli
<i>bijéliti, pobijéliti</i>	<i>bijéljeti se</i>
<i>crvéniti, pocrvéniti</i>	<i>crvénjeti se</i>
<i>lijégati, lèći</i>	<i>lèžati</i>
<i>sjèdati, sjèsti</i>	<i>sjèdjati</i>
<i>stàjati (stàjem), stàti</i>	<i>stàjati (stòjim)</i>

- 605 3.a. **Pantivni glagoli** izriču radnju koja se vrši postupno, a učinak radnje vidi se u svakoj njezinoj fazi: *gra di kuću — sagra dio je trećinu/polovinu/cijelu kuću*.

b. **Totivni glagoli** izriču radnju koja obuhvaća predmet u cjelini, tako da nisu vidljivi rezultati pojedinih faza: *ku hao je mlijeko — sku hao je mlijeko*. Dok radnja nije bila do kraja izvršena, nije bilo vidljivo u kojoj se fazi kuhanja mlijeko nalazi. Drugi primjeri: *vikati, viknuti, lijèçiti, izlijèçiti, žútjeti, požútjeti, šibati, išibati*.

- 606 4.a. **Početni (inkoativni, ingresivni) glagoli** izriču početak, počinjanje radnje: *pöçiti — pölaziti, polèjtjeti — polijétati, pöçèti — pöçinjati, zàçèti — zàçinjati*.

b. **Završni (finitivni) glagoli** izriču završetak, završavanje neke radnje: *dogràditi — dograđivati, dopísati — dopisívati, dòpuniti — dopunjávati*.

- 607 5. **Poredbeni (komparativni) glagoli**. a. **Deminutivni glagoli** izriču radnju koja je kraća, manjeg intenziteta od obične: *popjevávati — pöpjevati, poigrávati se — poigrati se, zvižđükati — pozvižđükati, grëckati — grëçnuti* i dr.

b. **Augmentativni glagoli** izriču radnju veću, većeg intenziteta od obične, pretjeranu: *prèjesti se, prejëdati se — jèsti; prèstiçi, prèstizati — stíçi, stížati; presòliti, presáljati — sòliti*.

c. **Majorativni glagoli** izriču radnju koja je veća, bolja od neke druge: *nadigráti, nadigrávati — igrati; nadmúdríti, nadmudrívati — mudròvati; nadvíkati, nadvíkívati — víkati*.

Deminutivni, augmentativni i majorativni glagoli čine grupu glagola koji se po svojem uspoređivanju s drugim glagolima nazivaju **poredbeni (komparativni) glagoli**.

- 608 6. **Intenzivni glagoli** izriču radnju velikoga intenziteta koja se razvija ili se razvila do vrhunca volje njezina vršitelja. To su najčešće povratni glagoli s prefiksima *ra-*, *uz-* i *za-*: *razbrèljati se — razbrèljávati se, raspáliti se — raspáljívati se, ràspjevati se, razvesèliti se — razveseljávati se, ùzburkati se — uzburkávati se, zàmisliti se — zamíšljati se* i dr.

- 609 7. **Sativni glagoli** izriču radnju koja je dovoljna vršitelju: *ispávati se, izvíkati se, načítati se, nàjesti se, nájèdati se, nàpjevati se, napjávati se, nàpiti se, navòziti se* i dr.

8. S obzirom na osobnost radnje glagoli se dijele na dva temeljna razreda: subjektni i objektni. 610

a. **Glagoli subjektnoga razreda** (osobni) označavaju radnju, stanje i zbivanje u osobe, npr. *govòriti, òsjeçati, slùšati, kòsiti, trèçati, pjèvati*.

b. **Glagoli objektnoga razreda** (neosobni) označavaju radnju, stanje i zbivanje u ne-osobe, tj. životinja, raslinstva, nežive stvarnosti, npr. *múkati, kíšiti, pùpati, kípjati, ugásiti se*.

Po svojim različitim obilježjima, ili po tome što može imati više značenja, isti glagol ulazi u više skupina. Na primjer *pèçi* je kreativan ako je objekt *cigla*, transformativan s objektom *kokoš*; uz isti objekt je i totivan, ali uz objekt *rakija* on je pantivan. Sam po sebi uvijek je neprekidan, ali u rečenici *Svaki dan peçemo kolaçe* njime je izreçena radnja koja se ponavlja.

II. KATEGORIJE

Glagoli gramatički izriču pojam radnje kategorijama od kojih su neke svojstvene i drugim vrstama rijeçi, a neke pak samo glagolima. Glagol karakteriziraju kategorije vida, lica, načina, vremena, stanja, povratnosti, prijelaznosti, rekacije i valentnosti, broja i roda. O kategorijama o kojima se govorilo kod drugih vrsta rijeçi, kategoriji broja (jednina – množina) i roda (muški – ženski – srednji) ovdje se neće govoriti (v. i *Predikatne kategorije* § 1254–1319). 611

1. NAČIN

Razlikuju se četiri načina: *indikativ, imperativ, kondicional* i *optativ* (v. § 1309–1319). Prva tri načina imaju sprezive oblike.

2. VID

Vid ili **aspekt** glagolska je kategorija karakteristična za hrvatski jezik, kao i za druge slavenske jezike (v. 1260–1262). 612

Neki glagoli izriču radnju koja se izvršava, u procesu je. Drugi pak izvršenost, ostvarenost radnje, obavljani proces, a istodobno i trajanje radnje prije izvršenja.

Glagoli koji izriču radnju u vršenju zovu se **nesvršeni (imperfektivni)** ili **glagoli nesvršenoga (imperfektivnoga) vida**. Takvi su npr. *báčati, ðòlaziti, ðonòsiti, ðovršávati, plèsti, mìçati, spávati, učiti, crvènjati, progovárati, razumijévati, víkati, pòçinjati*.

Glagoli koji izriču izvršenost radnje zovu se **svršeni (perfektivni)** ili **glagoli svršenoga (perfektivnoga) vida**.

Takvi su npr.: *báčiti, ðòçi, ðònijeti, ðovršiti, isplesti, màknuti, naspávati se, nauçiti, pocrvènjati, poisprodávati, progovòriti, víknuti, pòçeti*.

1. Radnja nesvršenoga glagola može se odnositi na sva tri vremena: prošlost, sadašnjost i budućnost, a radnja svršenoga glagola samo na prošlost i budućnost. To se vidi iz ovih primjera: 613

Vid	Prošlost	Sadašnjost	Budućnost
Nesvršeni	<i>Majka je prala rublje.</i>	Majka pere rublje.	<i>Majka će prati rublje.</i>
	<i>Mirko je pisao zadaću.</i>	<i>Mirko piše zadaću.</i>	<i>Mirko će pisati zadaću.</i>
Svršeni	<i>Majka je oprala rublje.</i>	Majka će oprati rublje.	
	<i>Mirko je napisao zadaću.</i>	<i>Mirko će napisati zadaću.</i>	

Za sadašnjost se ne može upotrijebiti svršeni glagol jer se za sadašnjost ne može izreći izvršenost, odnosno svršenost radnje. Radnja koja je već izvršena pripada — prošlosti, a ona koja će se tek izvršiti — budućnosti. Dakle, ne možemo za sadašnjost reći *Majka sada opere rublje* ili *Mirko sada napiše zadaću*. Te rečenice mogu se odnositi na prošlost u relativnoj upotrebi vremena (v. § 1270), a prezent svršenih glagola upotrebljava se i za izricanje budućnosti u zavisnim rečenicama (v. § 1663).

Izvornim govornicima to pomaže da odrede kojega je vida neki glagol. Na pitanje *Što sada radiš?* može se odgovoriti samo nesvršenim glagolom: *čitam, sjedim, gledam*, a ne može se valjano odgovoriti prezentom svršenog glagola. Prezent toga glagola možemo staviti u rečenicu *Kad ... bit će bolje*, npr. *Kad odspavam, bit će bolje*.

- 614 2. Zabrana se češće izriče nesvršenim glagolima nego svršenima, dok se zapovijed izriče podjednako i svršenim i nesvršenim glagolima. Prema zapovijedi izrečenoj svršenim glagolom obična je zabrana s nesvršenim, npr. prema *piši* i *napiši* dolazi *ne piši*, prema *kòpāj* i *iskòpāj* — *ne kòpāj* (uz *němòj pisati, kòpati*) itd.

- 615 **Vidski parnjaci.** Glagoli koji se razlikuju samo po vidu, tj. glagoli od kojih je jedan nesvršen, a drugi svršen, čine parove, oni su *v i d s k i p a r n j a c i*, npr. *čitati* — *pročitati*, *pisati* — *napisati*, *bròjiti* — *prebròjiti*, *činiti* — *učiniti*. No vidskim parnjacima smatraju se i oni glagoli među kojima osim opreke po vidu postoji i razlika u načinu vršenja radnje, npr. u parovima *dòlaziti* — *dòći*, *mìcati* — *màknuti* postoji i opreka 'učestalost' — 'neučestalost' kada nesvršeni glagoli imaju učestalo značenje, a u paru *kòpati* — *iskòpati* imamo opreku 'netotivnost' — 'totivnost' itd. Tako je u većini vidskih parova.

Zbog takva preklapanja leksičkoga i gramatičkoga značenja u nekim se gramatikama značenja iz kategorije načina vršenja radnje svrstavaju u podvidove, podvrste svršenoga, odnosno nesvršenoga vida. Tome pridonose primjeri kao što su neprekidni glagoli (npr. *čitati, glèdati*), za koje je rečeno da su svi nesvršeni, i kao što su trenutačni glagoli (npr. *vìknuti, máhnuti*) koji su svršeni. Nesvršeni učestali glagoli (npr. *preskakívati, žmìrkati*) uzimaju se kao podvrsta nesvršenih glagola, početni svršeni (npr. *zàpjevati, pokrènuti se*) kao početnosvršeni (pod)vid itd.

IZRICANJE VIDA

- 616 1. Izricanje vida, tvorba vidskih parnjaka, ulazi zapravo u tvorbu glagola od glagola, ali je ta problematika zbog važnosti ovdje izdvojena, naravno s drugim pristupom, polazeći od kategorije vida.

Kao što je rečeno u prethodnoj točki, rijetki su primjeri vidskih parova kojima se opreci po vidu ne pridružuje i neka druga razlika u značenju. Isto je tako i na planu izraza pri izricanju vida kombinirano više oznaka, tvorbenih sredstava i načina, tj. određeni se sadržaj izriče prekinuto. Neki prefiks ili sufiks izražava određen vid, svršenost ili nesvršenost, samo u određenoj okolini, u vezi s određenim morfima, a s drugima to ne znači. Pogledajmo to na jednom primjeru: *báciti* (bac-i-ti) — *nabáciti*

(na-bac-i-ti): *bàcati* (bac-a-ti) — *nabàcati* (na-bac-a-ti) — *nabacivati* (na-bac-iva-ti) — *ponabacivati* (po-na-bac-iva-ti).

Glagoli *bàcati* i *bàcati* razlikuju se po vidu i po načinu radnje: *bàcati* je učestali, *bàcati* trenutni glagol. Te su razlike označene različitim sufiksima *i* — *a* i nadodsječno (dug — kratak korijenski samoglasnik). U opreci *bàcati* — *nabàcati* svršenost je označena prefiksom *na-*, ali je njime označen i smjer radnje (bacanje na nešto). Međutim u opreci *nabàcati* — *nabacivati* svršenost se ne izražava tim prefiksom jer ga imaju i svršeni i nesvršeni glagol.

2. Neki se svršeni i nesvršeni, i to učestali glagoli, razlikuju samo naglaskom. To su npr. glagoli izvedeni od *glèdati* i *kìdati*: 617

svršeni	—	nesvršeni
<i>pògledati</i>	—	<i>poglédati,</i>
<i>prègledati</i>	—	<i>preglédati,</i>
<i>ràskidati</i>	—	<i>raskídati itd.</i>

Kada se od nesvršenoga glagola načini svršeni riječ je o perfektivizaciji, a kada se od svršenoga načini nesvršeni, onda se radi o imperfektivizaciji. U primjeru *písati* → *prepísati* → *prepisivati* → *isprepisivati* imamo perfektivizaciju kada je od nesvršenoga neprekidnog glagola (*písati*) dobiven svršeni (*prepísati*), imperfektivizaciju kada od toga glagola sufiksacijom nastaje nesvršeni (*prepisivati*) i ponovno perfektivizaciju kada od njega prefiksacijom nastaje svršeni (*isprepisivati*). Takvi su primjeri 'lančane' tvorbe vidskih parnjaka česti.

a. PERFEKTIVIZACIJA

1. Većina nesloženih glagola bez tvorbenoga morfa (glagoli prve vrste) nesvršena je: *bòsti*, *dřti*, *mljěti*, *pěci*, *piti*, *rāsti*, *sjěsti*, *věsti*, *vūci*, *žěti* itd. Takvih je svršenih glagola malo, npr. *čřci*, *điči*, *lěci*, *māci*, *pūci*, *rěci*, *stiči*, *tāci*, *sjěsti*, *stāti*. Neki od njih imaju neke oblike od osnove s tvorbenim morfom: *čřknēm*, *đignēm*, *lěgnēm* itd. 618

Od navedenih nesvršenih glagola p r e f i k s a c i j o m uvijek nastaju svršeni glagoli: *ibosti*, *sāmljeti*, *ispeći*, *pòpiti*, *nārāsti*, *zāsjesti* itd.

2. Prefiksacijom od svršenih glagola uvijek nastaju svršeni: *pòdići*, *pròreći*, *ponārāsti* itd.

3. Od nesloženih nesvršenih glagola koji imaju tvorbeni morf, prefiksacijom također većinom nastaju svršeni glagoli:

<i>čřtati</i>	—	<i>nāčrtati</i>	—	<i>kupòvati</i>	—	<i>nakupòvati</i>
<i>čitati</i>	—	<i>pročitati</i>	—	<i>plácati</i>	—	<i>poplácati</i>
<i>govòriti</i>	—	<i>progovòriti</i>	—	<i>smìjati se</i>	—	<i>nasmìjati se</i>

Nesvršen glagol može imati i nesložen parnjak:

<i>kupòvati</i>	—	<i>kúpiti,</i>	—	<i>plácati</i>	—	<i>plátiti.</i>
-----------------	---	----------------	---	----------------	---	-----------------

4. Skupina glagola koja tvorbeno ide zajedno s navedenim glagolima ostaje nesvršena. To su glagoli složeni s *nòsiti*, *vòditi*, *vòziti*, *vláčiti*, *sjědati*, *pādati*, npr. *donòsiti*, *ponòsiti se*, *dovòziti*, *navòditi*, *pòsjedati*, *dovláčiti se*, *povláčiti se*, *nāpadati* (koga) itd.

Ti složeni glagoli imaju kao svršene parnjake glagole bez tvorbenoga morfa:

<i>donòsiti</i>	—	<i>dònesti (dònijeti)</i>	<i>pòsjedati</i>	—	<i>pòsjedeti</i>
<i>dovòziti</i>	—	<i>dòvesti</i>	<i>dovláčiti</i>	—	<i>dòvúći</i>
<i>navòditi</i>	—	<i>nàvesti</i>	<i>nàpadati</i>	—	<i>nàpasti</i>

Međutim, glagoli: *ponòsiti* (o odjeći), *pòsjedati* (sjesti redom), *povláčiti* (o njivi), *nàpadati* (o snijegu) svršeni su i njihovi su nesvršeni parnjaci glagoli od kojih su načinjeni predmetkom.

5. Od složenih nesvršenih glagola svršeni se tvore prefiksima *po-*, *iz-*, *poiz-* (s distributivnim značenjem) i povratni glagoli s prefiksom *na-* (sa sativnim značenjem):

<i>izgovárati</i>	—	<i>poizgovárati</i>	<i>pregledávati</i>	—	<i>poispregledávati</i>
<i>nâći</i>	—	<i>iznâći</i>	<i>prigovárati</i>	—	<i>naprigovárati se</i>
<i>râspletati</i>	—	<i>porâspletati</i>			

6. Svršeni glagoli nastaju i sufiksom *-nu-/n-*:

<i>bòsti</i>	—	<i>bòcnuti</i>	<i>lúpiti</i>	—	<i>lùpnuti (uz lùpiti)</i>
<i>gúрати</i>	—	<i>gùrnuti</i>	<i>víkati</i>	—	<i>víknuti itd.</i>

Tako nastali glagoli dobivaju značenje dominacije, trenutačnosti i jednokratnosti.

Malo je nemotiviranih glagola s tim sufiksom nesvršeno: *gìnuti*, *tònuti*, *t̀runuti*, *tr̀runuti*, *vènuti*.

b. IMPERFEKTIVIZACIJA

619 1. Svršeni glagoli bez sufiksa, složeni i nesloženi, imaju nesvršene parnjake s tvorbenim morfom:

svršeni glagoli	nesvršeni glagoli
<i>sjèsti</i> (sjed-e)	— <i>sjèdati</i>
<i>pòmoći</i> (pomog-u)	— <i>pomágati</i>
<i>izreći</i> (izrek-u)	— <i>izricati</i>
<i>lèći</i> (leg-oh)	— <i>lijégati</i>

2. Svršenim glagolima koji imaju sufiks, složenim i nesloženim, tvori se nesvršeni parnjak alternacijom sufiksa i korijena. Karakteristika je nesvršenoga vida prema svršenome (v. § 439, 440):

dvosložni sufiks prema jednosložnom:

<i>obećávati</i>	—	<i>obècati</i>
<i>posjećívati</i>	—	<i>pòsjetiti</i>
<i>kazívati</i>	—	<i>kázati</i>

dug samoglasnik u sufiksu prema kratkome:

<i>darívati</i>	—	<i>daròvati</i>
<i>okívati</i>	—	<i>okòvati</i>

a prema *i* i *je*

<i>lúpiti</i>	—	<i>lùpiti</i>
<i>púštati</i>	—	<i>pùstiti</i>
<i>predvídati</i>	—	<i>prèdvidjeti</i>
<i>sjècati</i>	—	<i>sjètiti</i>

SUPLETIVNI PARNJACI

Neki su vidski parnjaci načinjeni supletivno, od različitih korijenskih morfa:

620

svršeni glagoli		nesvršeni glagoli
<i>òtīci</i>	—	<i>òdlaziti</i>
<i>nāci</i>	—	<i>nàlaziti</i>
<i>dōci</i>	—	<i>dòlaziti</i> itd.

DVOVIDNI GLAGOLI

Neki glagoli mogu biti i svršeni i nesvršeni. Takav je npr. glagol *vđjeti*; na pitanje *Što vidiš?* možemo odgovoriti *Vidim dijete, auto* itd., ali na pitanje *Vidiš li dijete?* možemo odgovoriti *Ne, kadga vidim, reći ću ti*. U toj rečenici *vđim* možemo zamijeniti s *ùgledām*, glagolom svršena vida. Takvi su također *včherati, òbjedovati, čđiti* itd., te većina glagola na *-irati*, npr. *telefonirati, lakirati*, ali *muzicirati, dirigirati* i sl. samo su nesvršeni.

621

Glagoli koji mogu biti i svršenoga i nesvršenoga vida nazivaju se **dvovidnim glagolima**.

3. LICE

Mijenjanje glagola po licima naziva se sprezanje ili konjugacija. Glagolski oblici s oznakom lica nazivaju se sprezivim, ličnim ili finitnim, a oblici bez oznake lica nesprezivim, imenskim ili infinitnim.

622

Sprezivi su oblici: prezent, aorist, imperfekt, perfekt, pluskvamperfekt, futur prvi, futur drugi; imperativ, kondicional prvi i kondicional drugi.

Nesprezivi su oblici: infinitiv, prilog sadašnji, prilog prošli, pridjev radni i pridjev trpni.

Glagoli koji po svojem značenju dolaze samo u 3. licu, ali bez subjekta, nazivaju se **bezlličnim glagolima**. To su glagoli zbivanja i stanja koja se odnose na živa bića i prirodne pojave uopće: *čđniti se, pòzliti; snijėđiti, smrkávati se, gđmjeti*; prezent *čđni se, snijėđi, gđmi* itd. U oblicima u kojima se razlikuje rod, upotrebljava se srednji rod, npr. *pòzlilo mi je, čđnilo mi se, snijėđilo je, smrkávalo se*.

Bezllični su i glagoli kao *bòljeti, zelėđjeti se*, koji se povezuju sa subjektom, ali opet samo u 3. licu: *bòli me gláva, tráva se zelėđi* itd. (v. § 1354).

4. STANJE

Glagolskim stanjem ili **dijatezom** izriče se odnos između subjekta rečenice i glagolske radnje. Prema tome vrši li subjekt radnju ili je trpi, tj. vrši je netko drugi na njemu, razlikuju se dva glagolska stanja:

623

radno stanje ili aktiv i
trpno stanje ili pasiv.

624 **Aktivom** se izriče radnja koju vrši subjekt:

Nastavnici su hvalili dobre učenike.

Susjed je uzorao njivu.

Radnici su sagradili kuću.

Pasivom se izriče radnja koju trpi rečenični subjekt, koju netko drugi na njemu vrši:

Dobri su učenici hvaljeni.

Njiva je uzorana.

Kuća je sagrađena.

Dobri se učenici hvale.

Njiva se ore.

Kuća se gradi.

625 Stanje je u glagola izraženo i leksičkim i tvorbenim sredstvima, a u povratnih glagola i povratnom zamjenicom *se*.

Pasivno značenje u glagola radnje u aktivnom stanju može se vidjeti u primjeru: *sve to piše u knjizi*, što znači: 'sve je to napisano u knjizi'.

U hrvatskom jeziku pasiv nije tako čest kao u nekim drugim jezicima (npr. germanskim, romanskim), pa se pasivne konstrukcije tih jezika prevode na hrvatski jezik aktivom. Bolje je upotrijebiti aktiv kada je poznat vršitelj radnje, npr. bolje je *Učitelj hvali učenike* nego *Učenici su hvaljeni od učitelja*. Ako se već upotrijebi pasiv, dovoljan je prijedlog *od*, a nije dobro reći *od strane*.

5. PRELAZNOST

626 Osobina glagola da mu radnja prelazi — ili ne prelazi — na objekt (stvara ga, vrši se na njemu ili ga obuhvaća) naziva se **prelaznost** (predmetnost, objektnost). Glagoli koji otvaraju mjesto objektu nazivaju se obje ktnim (predmetnim) glagolima, a oni koji nemaju te osobine apsolutnim glagolima. Prelaznost se očituje kao rekcija glagola, koja je dio glagolske valentnosti (v. § 1065).

627 Razlikuju se *izravna* (direktna, nezavisna) i *neizravna*, *kosa* (indirektna, zavisna) prelaznost. Izravna prelaznost svojstvo je glagola s bližim objektom (objektom u akuzativu) a koji se nazivaju *prelaznim* (tranzitivnim) glagolima. Ostali su glagoli *neprelazni* (intranzitivni) (v. § 1366–1367).

Posebnu vrstu glagola s obzirom na objekt čine glagoli s povratnom zamjenicom *se*; nazivaju se *povratni glagoli*.

Prelazni glagoli (s objektom u A) nazivaju se *pravim prelaznim glagolima* za razliku od drugih objektnih glagola, koji su također prelazni na neki način, ali imaju objekt u drugom padežu.

Objekt uz prelazni glagol ne mora biti uvijek izrečen (v. § 1363).

Neki glagoli mogu biti prelazni i neprelazni u različitim značenjima. Prelazni glagol *čitati* neprelazan je u primjerima kao *Ona je čitala već s pet godina*, gdje *čitala* znači 'znala je čitati'. Rečenica *Pjeva u operi* znači da je tamo "on(a)" zaposlen(a) kao pjevač(ica).

Kada se od neprelaznih glagola predmetkom načine novi, složeni su glagoli obično prelazni: *spavati* — *prespavati* (*noć*), *skočiti* — *preskočiti* (*potok*).

POVRATNI GLAGOLI

1. Povratni ili reflektivni glagoli jesu glagoli koji imaju povratnu zamjenicu *se*. Od njih je potrebno razlikovati oblike nepovratnih glagola koji se tvore tom zamjenicom, pasiv i bezlične konstrukcije (v. § 1353–1354, 1455). 628

Povratni su glagoli neprelazni a zamjenica *se* formalno je obilježje neprelaznosti.

Zamjenica *se* daje glagolima i dodatna značenja, a svi se povratni glagoli mogu svrstati u tri temeljna tipa. To su:

- pravi povratni glagoli
- uzajamno povratni glagoli
- nepravi povratni glagoli.

a. **Pravi povratni glagoli** kazuju da se radnja vrši na vršitelju radnje, tj. subjekt je ujedno i objekt. 629

Primjeri: *Previše se hvališ. Pripremite se za putovanje. Upravo sam se počesljala. Tako i česljati se, čuvati se, pokretati se, prati se.*

Ti se glagoli mogu zamijeniti izrazom prelazni glagol s akuzativom zamjenice *sebe*: *Previše sebe hvališ. Upravo sam sebe počesljala.* Prema tome, pravi povratni glagol ima prema sebi prelazni glagol istovjetnoga glagolskog dijela: *Pripremite djecu za putovanje. Hvališ druga. Počesljala sam sestru.*

b. **Uzajamno povratni ili recipročni glagoli** izriču radnju koju vrše dva subjekta ili više uzajamno jedan na drugome ili jedan prema drugome.

Primjeri: *O svakom poslu zajednički se dogovaramo. Bodu se Štefčina i moja krava. Opet ste se potukli! Mi ćemo se natjecati s vama. Tako i dogovoriti se, pogledati se, posvađati se, svađati se itd. Uz te glagole upotrebljava se i enklitički oblik dativa povratne zamjenice *si*. Primjeri: *dodaju si loptu, pružamo si ruke, obećali su si vjernost.**

c. **Nepravi povratni glagoli** svi su ostali povratni glagoli. Oni mogu imati različita značenja. Najčešće su medijalni, ali izriču i radnju.

Radnju kazuju glagoli: *igrati se, rugati se, pridržati se, pridržavati se, dotaknuti se, probiti se, probijati se* itd.

Ti se glagoli ne mogu preobličiti, tj. *se* ne može biti zamijenjeno naglašenim oblikom *sebe*; ne može se reći *rugam sebe* (prema *rugam se*) kao što se može reći *česljam sebe* i *česljam se*.

Medijalni kazuju:

zbivanja u prirodi: *bjelàsati se, crñjeti se, mráčiti se, naobláčiti se, smráčiti se, zàsjeti se;*

zbivanja u ljudima: *brñnuti se, čüditi se, nádati se, srámiti se, zastídjeti se.*

2. Povratni glagoli nastaju dodavanjem povratne zamjenice *se* ili dodavanjem povratne zamjenice *se* i prefiksacijom od prelaznih i rjeđe od neprelaznih glagola. 630

a. Dodavanjem povratne zamjenice *se* prelaznim glagolima tvore se prelazni glagoli kao: *brjati – brjati se, vüci – vüci se, razljütiti – razljütiti se, hrániti – hrániti se, üplašiti – üplašiti se*, a neprelaznima u primjerima: *zelënjeti – zelënjeti se, bijëljeti – bijëljeti se.*

b. U tvorbi povratnih glagola zamjenicom *se* i prefiksacijom dolaze predmeci: *iz-, na-, raz-, uz-, za-*, npr.: *jěsti — nājesti se, rāzjesti se; spāvati — naspāvati se, ispāvati se; pjěvati — rāspjevati se; trčati — zatrčati se, ustrčati se* itd.

Ti glagoli kao i drugi povratni glagoli s navedenim prefiksalsnim morfima, a koji ne nastaju prefiksacijom nego samo dodavanjem zamjenice *se*, ima ju obično intenzivno i sativno značenje, npr. *raspāliti se* od *raspāliti*, *zāmisliti se* od *zāmisliti*.

- 631 3.a. U nekih glagola povratna zamjenica *se* nema drugog značenja osim što je oznaka za neprelaznost, tj. supostoje povratni i nepovratni glagol bez razlike u značenju: *pōčěti i pōčěti se, sjāti i sjāti se, svřšiti i svřšiti se, řětati i řětati se* itd. Govori se: *svaki dan řećem řumom i ... řećem se řumom, lĵeto svřřava 23. rujna i svřřava se 23. rujna* itd.

b. Skupina povratnih glagola nema odgovarajući nepovratni glagol s istim temeljnim značenjem, npr. *bōjati se, smĵjati se, nādati se*.

Nekoliko je glagola povratno u dijalektima, ali ne i u književnom jeziku, pa je potrebno paziti na njihovu pravilnu upotrebu. Nije dobro: *sjedni se, plaće se*, nego treba: *sjedni, plaće*.

- 632 4. Prelaznim glagolom i povratnom zamjenicom *se* često se izriče pasiv (v. § 452). Neki povratni glagoli mogu imati više povratnih značenja, prema njima obično stoje prelazni glagoli koji mogu imati pasiv sa *se* pa je to potrebno razlikovati. Primjeri su glagoli *tući i tući se* u rečenicama:

Danas tućemo konoplju. — prelazni glagol, aktiv

Nekada su se đaci za kaznu u školi tukli. — prelazni, pasiv (drugi su tukli đake)

Sada se tućeš po glavi. — pravo povratno značenje

Milan i Nada se tuku. — uzajamno značenje

Noga se tuće o nogu. — medijalno značenje

Zbog takvih preklapanja oblika i značenja mogu nastati nejasnoće. Na primjer, iz rečenice *Na sastanku ti su se ućenici mnogo hvalili* bez konteksta nije jasno jesu li hvalili svaki sebe, jedan drugoga ili ih je tko treći hvalio.

- 633 5. Povratnom zamjenicom *se* uz glagol tvore se bezlične konstrukcije. One su dvovrsne: s dativom osobe (logičkim subjektom, odnosno priložnom oznakom vršitelja radnje) i bez takva dativa.

Prve izriču zbivanja u ljudima, volju i želju da se neka radnja izvrši: *spava mi se, zavrtjelo mu se u glavi, pjeva joj se* itd.

U drugim konstrukcijama govori se posve općenito o nekim radnjama, bez ikakve oznake na koga se one odnose: *čuje se, pričalo se, vidjet će se, želi se* itd.

6. VRIJEME

- 634 1. Za izricanje kategorije vremena postoji sustav ličnih indikativnih oblika od sedam paradigmi. Pojedine paradigme nazivaju se glagolskim vremenima (v. § 1263-1308). To su:

prezent ili sadašnje vrijeme,

za prošlost

aorist ili prošlo svršeno vrijeme
 imperfekt ili prošlo nesvršeno vrijeme
 perfekt ili opće prošlo vrijeme
 pluskvamperfekt ili pretprošlo vrijeme

za budućnost

futur prvi ili buduće vrijeme
 futur drugi (egzaktni) ili predbuduće vrijeme.

2.a. Kategorija vremena povezana je s vidom. Imperfekt, na primjer, mogu imati samo nesvršeni glagoli. Aoristni oblici nesvršenih glagola imaju značenje imperfekta. Kako funkcionira sustav glagolskih vremenskih paradigmi, govori se u Sintaksi (v. § 1263-1308).

635

b. Razlika u vremenu postoji između dviju paradigmi ličnih oblika kondicionala, koje se nazivaju kondicional prvi ili sadašnji i kondicional drugi ili prošli.

III. OBLICI

1. Glagolski oblici od jedne riječi zovu se jednostavni, nesloženi ili sintetski, a od dviju ili više riječi složeni ili perifraستيčki.

636

Jednostavni su glagolski oblici:

prezent:	<i>pīšēš</i>
aorist:	<i>pīšā</i>
imperfekt:	<i>pīšāše</i>
imperativ:	<i>pīši</i>
prilog sadašnji:	<i>pīšūci</i>
prilog prošli:	<i>pīšāvši</i>
pridjev radni:	<i>pīsao</i>
pridjev trpni:	<i>pīšān</i>

Složeni su glagolski oblici:

perfekt:	<i>pīsao si</i>
pluskvamperfekt:	<i>bījāše//bio si pīsao</i>
futur prvi:	<i>pīsat ćeš</i>
futur drugi:	<i>bīdēš pīsao</i>
kondicional prvi:	<i>pīsao bi</i>
kondicional drugi:	<i>bīo bi pīsao</i>
pasiv:	<i>pīšān je, pīše se</i>

2. Složeni oblici tvore se od infinitivnih oblika glagola koji se sprežu i oblika glagola *bīti*, *htjēti* i *bīvati*, koji se nazivaju **pomoćni glagoli**. Glagol *bīti* upotrebljava se za tvorbu perfekta (nesvršeni prezent), pluskvamperfekta (perfekt i imperfekt), futura drugoga (svršeni prezent), kondicionala prvog (aorist), kondicionala drugog (kondicional prvi) i trpnog stanja (većina odgovarajućih oblika). Glagol *htjēti* upotrebljava se za tvorbu futura prvog (prezent), a glagol *bīvati* za tvorbu trpnog stanja.

637

GLAGOLSKE OSNOVE I NASTAVCI

- 638 1. Nesloženi glagolski oblici tvore se od glagolskih osnova, nastavaka i prozodij-skim (naglasnim) obilježjima. Glagolski oblik obično je određen alternacijom osnove, nastavkom i prozodijski, npr. oblik 1. lica jedn. aorista *napisah* i 1. lice jedn. prezenta *napišem* suprotstavljaju se različitim alternantama osnove: *napisa-* *napiš-*, nastavcima *-h*, *-em* i naglascima — dugouzlaznim i kratkouzlaznim.

Većina glagola ima dvije osnove koje se, prema kategorijama u kojima ih redovito nalazimo, nazivaju 1. infinitivna ili infinitivno-aoristna i 2. prezentska.

U glagola *viknuti* infinitivna osnova glasi *viknu-*, a prezentska *vikn-*. Osnove nemaju uvijek isti lik, tj. mogu imati više alternanti, npr. u oblicima glagola *tučiti* javljaju se alternante: *tuč-* u prezentu, imperfektu i pridjevu trpnom (*tučem*, *tučah*, *tučena*), *tuk-* u 3. l. mn. prezenta, priložima i pridjevu radnom (*tuku*, *tukući*, *tukavši*, *tukla*), *tuc-* u imperativu i imperfektu (*tucite*, *tucijah*) i *tu-* u infinitivu. Jedna se od alternanti može javiti u više kategorija (npr. alternanta *tuk-* glagola *tući*), ili se može javiti kao dio druge alternante: prezentska se javlja kao dio infinitivne (npr. alternanta *vik-* prezentske osnove glagola *vikati* dolazi kao dio infinitivne osnove *vika-*). Takva se alternanta naziva temeljnom ili polaznom, a ostale izmijenjenima. Obično se govori samo 'infinitivna' odn. 'prezentska' osnova kada se misli na polazne alternante osnove, a govori se 'alternanta osnove' kada se misli na izmijenjene alternante osnova.

- 639 2. a. Infinitivna osnova (dakle: polazna alternanta) većine glagola dobije se odbacivanjem infinitivnog nastavka *-ti*, npr. ako se obliku *vidjeti* odbaci *-ti*, ostaje osnova *vidje-*. Alternanta je te osnove *vidi-*, koja dolazi u muškom rodu jednine glagolskog pridjeva radnog: *vidio*.

Od infinitivne osnove tvore se: infinitiv (*pisa-ti*), aorist (*pisa-h*), prilog prošli (*pisa-vši*), pridjev trpni većine glagola (*pisa-n*), imperfekt nekih glagola (*kl-ah*, *br-ah*) i imperativ glagola 1. razreda p e t e vrste (*kopa-j*, *čita-j*).

b. Prezentska osnova većine glagola dobiva se tako da se odbaci nastavak u 3. licu množine prezenta: *tuk-u*, *vid-e*, *vikn-u*. Glagolima 2. razreda p e t e vrste (*vikati* — *vičem*, *vezati* — *vežem*) na taj se način ne može odrediti polazna alternanta te osnove već se njima ona nađe u imperfektu: *vik-ah*, a vidljiva je i kao dio infinitivne *vik-a-ti*. U prezentu tih glagola dolazi izmijenjena osnova: *vič-em*, *vež-em*.

Od prezentske osnove tvore se: prezent (*piš-em*, *čit-am*), prilog sadašnji (*piš-ući*, *čit-ajući*), imperfekt većine glagola (*pis-ah*, *čit-ah*), imperativ većine glagola (*piš-i*, *vid-i*) i pridjev trpni nekih glagola (*vid-en*, *proš-en*).

Glagoli prve vrste, tj. glagoli bez tvorbenog morfa, osim glagola 5. i 6. razreda (npr. *klēti* — *kūnēm*), imaju samo jednu osnovu, tj. jednake su im prezentska i infinitivna osnova. Obično ta osnova ima više alternanti (usp. primjere glagola *tučiti* u § 468).

- 640 3. Nastavci kojima se tvore glagolski oblici mogu biti sastavljeni od dviju vrsta morfema. Prvo su flektivni morfemi, koji označuju lice i broj (u finitnim oblicima npr. *-m*, *-š* u *vičem*, *vičēš*), rod i broj (npr. *-a* i *-o* u *vikala*, *vikalo*) ili rod, broj i padež (npr. *-om*, *-oj* u *pisānōm*, *pisānōj*). Drugo su sufiksi, koji mogu doći prije flektivnih morfema (npr. *-l-* u *vikala*) i bez flektivnih morfema (npr. *-ti* u *vikati*).

PODJELA GLAGOLA PO MORFOLOŠKIM VRSTAMA

Prema infinitivno-aoristnoj osnovi glagoli se mogu podijeliti u šest vrsta, odnosno sedam ako se nepravilni glagoli (v. § 750) uzmu kao posebna vrsta.

Tri vrste, neparne — prva, treća i peta, dijele se na manje skupine, razrede.

Prva vrsta. Infinitivna osnova nema sufiksa. Ta se vrsta dijeli na sedam razreda. U svim razredima, osim 5. i 6, jednake su infinitivna i prezentska osnova. U prvih šest razreda osnova završava na suglasnik, i to:

- u 1. razredu na *t* ili *d* (*plet-em*, *pred-em*),
- u 2. razredu na *s* i *z* (*pas-em*, *vez-em*)
- u 3. razredu na *p* i *b* (*crp-em*, *zeb-em*)
- u 4. razredu na *k*, *g*, *h* (*pek-u*, *žeg-u*, *vrh-u*),
- u 5. razredu prezentska osnova svršava na *n* i *m* (*kun-em*, *otm-em*),
- u 6. razredu osnova svršava na *i*, *u*, *je/i*, (*pi-ti*, *ču-ti*, *smje-ti* — *smi-jem*).

Dru ga vrsta. Infinitivna osnova imamorf *nu*, a prezentska *n* (*vik-nu-ti*, *vik-n-em*).

Treća vrsta. Oznaka za prezent je morf *i*, a infinitivna osnova ima:

u 1. razredu morf *je* ili *e* iza *lj*, *nj*, *r* (*vid-je-ti* — *vid-im*, *želj-e-ti* — *žel-im*, *crnj-e-ti* — *crn-im*, *vr-e-ti* — *vr-im*),

u 2. razredu morf *a* iza *č*, *ž*, *j*, *št* i *žd* (*ječ-a-ti*, *drž-a-ti*, *boj-a-ti*, *vrišt-a-ti*, *zvižd-a-ti*).

Četvrta vrsta. Infinitivna osnova ima morf *i* (*misl-i-ti*).

Peta vrsta. Infinitivna osnova ima sufiks *a*, a u prezentskim nastavcima dolazi morf *a* ili *e*. Razredi su:

1. razred: prezentski nastavci imaju morf *a* (*čit-a-ti* — *čit-am*);

2. razred: prezentski nastavci imaju morf *e*, prezentska je osnova jotirana (*glod-a-ti* — *glod-em*);

3. razred: u prezentu je morf *e*, a korijen završava na *r* ili *v* (*or-a-ti* — *or-em*, *zv-a-ti* — *zov-em*);

4. razred: infinitivna osnova ima infiks *j* ili *v* ispred morfa *a* (*sij-a-ti* — *sij-em*, *klju-v-a-ti* — *klju-jem*),

Šesta vrsta. Infinitivna osnova ima sufikse *ova*, *eva*, *iva*, (*kup-ova-ti*, *kralj-eva-ti*, *rašir-iva-ti*).

Sedmu vrstu čine glagoli koji se ne daju uvrstiti ni u jednu od šest navedenih vrsta. To su nepravilni glagoli, npr. *ići* i složenice.

1. INFINITIV

Infinitiv je neodređen glagolski oblik koji kazuje samo pojam radnje. Stoga se uzima kao osnovni glagolski oblik i navodi se kada se općenito govori o nekom glagolu.

Infinitiv ima samo jedan oblik koji završava na *-ti* ili *-ći*. Oznaka mu je prekinuta, izražena je i u osnovi, posebno u glagola od 1. do 4. razreda prve vrste. U 1. i 3. razredu infinitiv ima alternantu osnove sa *s* (*bos-ti*, *greps-ti*), a u 4. razredu okrnjenu osnovu (*vu-ći* — *vuk-la*, *že-ći* — *žeg-la*).

Naglasak

1. Složeni glagoli imaju redovno naglasak koji je u skladu s pravilom o prenošenju naglasaka, tj. prema silaznim naglascima glagola bez predmetka dolazi kratko-uzlazni naglasak u prethodnom slogu, a uzlazni ostaju na istom mjestu:

đići — pòdići, glèdati — pògledati, kšnuti — pòkšnuti, l'ipiti — zàlupiti, m'icati — òdmicati; pàmítiti — zàpàmítiti, pràvdati — òpràvdati, bàcati — izbàcati, čítati — pročitati, listati — prelístati; báciti — izbáciti, hláditi — ohláditi, pítati — upítati, víknuti — zavíknuti i dr.

2. Glagoli s dvosložnim infinitivom i dugim osnovnim samoglasnikom u tom obliku, imaju dubletne oblike infinitiva: ovamo pripadaju i glagoli sa skupom *ije*, s dugosilaznim i dugouzlaznim naglaskom. To su glagoli prve vrste i složenice glagola *iči* (i *iči*). Primjeri: *ràsti, rásti — rásťem; vèsti, vésti — vézēm; črpsiti, crpsiti — crpēm; vūći, vúci — vúčēm; klēti, klēti — kùnēm; mrijēti, mrijēti — mrēm; nāći (náci) — nādēm* itd.

Složeni glagoli, osim od onih tipa *klēti* (i *klēti*), *mrijēti* (i *mrijēti*), imaju također dubletne oblike infinitiva, po pravilu o prenošenju naglasaka. Prema dugosilaznom naglasku dolazi u složenica kratkouzlazni naglasak u prethodnom slogu i duljina na starom mjestu naglasaka, a prema glagolima s dugouzlaznim naglaskom i u složenicama taj je naglasak na istom mjestu: *nàrāsti (i narásti) — narástēm, izvēsti (i izvésti) — izvézēm, iscāpsiti (i iscāpsiti) — iscāpēm, pòvūći (i povúći) — povúčēm, prònāći (i pronáci) — prònādēm* itd.

Složenice tipova *klēti* (i *klēti*) — *kùnēm, mrijēti* (i *mrijēti*) — *mrēm* odstupaju od navedenog pravila. One imaju samo jedan oblik infinitiva, i to onaj s prenesenim naglaskom: *pròklēti — prokùnēm, ùklēti — ukùnēm, ùmrijēti — ùmrēm, zàmrijēti — zàmřēm, pròdrijēti — pròdrēm, pròzdrijēti — pròzdrēm* itd.

3. Dubletne oblike ima i tip *plēsti*, rj. *plēsti — plètēm* itd.

2. PREZENT

644 **Prezent** imaju svi glagoli. Tvori se od prezentske osnove i nastavaka. U nastavcima je odvojena oznaka 'prezent' od oznake za lice i broj, osim u 3. l. mn. glagola kojima oznaka za prezent nije *-a-*.

Oznake su za prezent: *-ē/-e-, -jē/-je-, -ī-, -ā/-a-*.

Oznake su za lice i broj:

jedn.	1. <i>-m</i>	množ.	<i>-mo</i>
	2. <i>-š</i>		<i>-te</i>
	3. <i>-Ø</i>		<i>-ū, -jū, -ē</i>

Prema njima su četiti vrste nastavaka, od kojih dvije imaju dubletne oblike, s dugom i kratkom oznakom za prezent:

1. *-ēm, -ēš, -ē, -ēmo, -ēte, -ū* i
-em, -eš, -e, -emo, -ete, -ū
2. *-jēm, -jēš, -jē, -jēmo, -jēte, -jū* i
-jem, -ješ, -je, -jemo, -jete, -jū
3. *-ām, -āš, -ā, -āmo, -āte, -ajū*
4. *-īm, -īš, -ī, -īmo, -īte, -ē.*

Nastavke bez duljine (*-em ...*) mogu imati samo glagoli prve i pete vrste koji imaju uzlazne naglaske u slogu pred nastavkom, npr. *plètēm* i *plètem, vúčēm* i *vúčem*, ali: *jèdēm — pòjedēm, pījēm — pòpijēm.*

Prezent glagola *jěsti*, *pāsti* (uz *pāsti*), *čŭti*, *pítati* i *žěljeti* glasi:

Jedn.	1.	<i>jědēm</i>	<i>pāsēm</i>	i	<i>pāsem</i>	<i>čŭjēm</i>	<i>pītām</i>	<i>žělīm</i>
	2.	<i>jěděš</i>	<i>pāsěš</i>		<i>pāseš</i>	<i>čŭjěš</i>	<i>pītāš</i>	<i>žělīš</i>
	3.	<i>jědē</i>	<i>pāsē</i>		<i>pāse</i>	<i>čŭjē</i>	<i>pītā</i>	<i>žělī</i>
Množ.	1.	<i>jědēmo</i>	<i>pāsēmo</i>		<i>pāsemo</i>	<i>čŭjēmo</i>	<i>pītāmo</i>	<i>žělīmo</i>
	2.	<i>jědēte</i>	<i>pāsēte</i>		<i>pāsete</i>	<i>čŭjēte</i>	<i>pītāte</i>	<i>žělīte</i>
	3.	<i>jědŭ</i>	<i>pāsŭ</i>		<i>pāsŭ</i>	<i>čŭjŭ</i>	<i>pītajŭ</i>	<i>žělē</i>

1. Glagoli *htjěti* i *mōci* imaju u 1. l. jedn. nastavak *-u*: *hōcu* ili *ću*; *mōgu*, a morf *e* kratak je: *hōčeš*, *hōće*, *hōcemo*, *hōcete*, ali *hōcé*; *mōžeš*, *mōže*, *mōžemo*, *mōžete*, *mōgŭ*. 646

2. Glagoli 4. razreda prve vrste koji u infinitivu završavaju na *-ći* imaju alternantnu osnove na *č*, *ž*, *š*, osim u 3. l. mn. gdje imaju alternantu osnove na *k*, *g*, *h*, (koja je tim glagolima polazna): *pěcem* (i *pěčēm*) ... *pěkŭ*, *žězem* (i *žěžēm*) ... *žěgŭ*, *vřšem* ... *vřhŭ*.

3. Glagoli 2. razreda pete vrste imaju jotiranu osnovu: *glōdēm* — *glōdati*, *pīšēm* — *pīsati*, *mīčēm* — *mīcati*, *vīčēm* — *vīkati*, *zōbljēm* — *zōbati*, *drijēmjlēm* — *drijémati*, *īštēm* — *īskati*, *dřščēm* — *dřhtati* itd.

4. Za glagole na *-ivati* i one koji mogu ići u 2. razred pete vrste (v. § 717).

5. Naglasak. a. U većine glagola isti je naglasak u svim licima. Međutim, glagoli 1. razreda pete vrste koji u infinitivu nemaju isti naglasak kao u jednini prezenta, u 3. l. mn. imaju obično naglasak infinitiva: *pītām* ... *pītāie*, *pītajŭ* — *pítati*, *īgrām* ... *īgrajŭ* — *īgrati*. Rjeđe je u tom licu isti naglasak kao i u ostalim licima, npr. *pītajŭ*, *īgrajŭ*. 647

b. Mnogi glagoli imaju u prezentu isti naglasak kao u infinitivu:

— glagoli s jednim od silaznih naglasaka (˘ ili ˘): *gāziti* — *gāzim*, *gīnuti* — *gīnēm*, *vīdjeti* — *vīdīm*, *pāmīiti* — *pāmīim*, *sānjcati* — *sānjkām*;

— glagoli s uzlaznim naglaskom (˘ ili ˘): *bācati* — *bācām*, *čītati* — *čītām*, *gōrjeti* — *gōrīm*, *kīpjesi* — *kīpīm*, *mūcati* — *mūčīm/múčīm*, *trčati* — *trčīm*, *žútjeti* — *žútīm*.

c. Glagoli III. i IV. vrste složeni od glagola s uzlaznim naglaskom u prezentu mogu imati dublete s pomaknutim naglaskom — prema *živjeti* — *živīm* i *žěljeti* — *žělīm* složeni ce su *doživjeti* — *doživīm* i *dōživīm*, *zažěljeti* — *zažělīm* i *zāželīm*.

d. Većina glagola s uzlaznim naglaskom na trećem slogu od kraja u infinitivu imaju u prezentu kratkouzlazni naglasak na prethodnom slogu: *govōriti* — *govōrīm*, *darōvati* — *dārujēm*, *nakupōvati* — *nakūpujēm*, *mirōvati* — *mirujēm*, *prepīsati* — *prēpīšēm*, *upítati* — *ūpītām*, *zavíkati* — *zāvīčēm*.

e. Većina nesloženih glagola ima u infinitivu koji uzlazni naglasak (˘ ili ˘), a u prezentu silazni (˘ ili ˘): *mōliti* — *mōlīm*, *nōsiti* — *nōsīm*, *skōčiti* — *skōčīm*, *tōnuti* — *tōnēm* (uz *tōnēm*), *vōziti* — *vōzīm*; *bāciti* — *bācīm*, *brāniti* — *brānīm*, *gūliti* — *gūlīm*, *hvāliti* — *hvālīm*, *krétati* — *krēcēm*, *míriti* — *mīrīm*, *pāliti* — *pālīm*, *pítati* — *pītām*, *širiti* — *šīrīm*, *víkati* — *vīčēm* i dr.

f. Glagoli s drukčijim odnosom naglasaka prezenta i infinitiva malobrojni su: *grīsti* — *grizem*, *krāsti* — *krādem*, *pāsti* (uz *pāsti*) — *pāsem*, *prēsti* — *prēdem*, *klėti* (i *klėti*) — *kūnem* itd.

g. Kao u prezentu naglašena je većina glagola u imperfektu, prilogu sadašnjem i imperativu s nastavcima *-j*, *-jmo*, *-jte* i \emptyset , *-mo*, *-te*. Primjeri se navode kod tih oblika.

3. AORIST

648 **Aorist** imaju svršeni i rjeđe nesvršeni glagoli, a tvori se od infinitivne osnove s dvije vrste nastavaka. Glagolima s osnovom na samoglasnik dodaju se nastavci u kojima oznaka za aorist ima alomorf \emptyset , a glagolima s osnovom na suglasnik nastavci s alomorfom o u 1. l. jedn. i u množini, i s alomorfom e u 2. i 3. l. jednine.

649 Oznake za lice i broj, koje su ujedno nastavci osnovama na samoglasnik jesu:

Jedn. 1. <i>-h</i>	Množ.	1. <i>-smo</i>
2. <i>-∅</i>		2. <i>-ste</i>
3. <i>-∅</i>		3. <i>-še/-šē</i>

Oznaka u 3. l. množ. ima dva alomorfa, s kratkim i dugim samoglasnikom, pa tako u tom licu postoje i dubletni nastavci.

Nastavci su glagola s osnovom na suglasnik:

Jedn. 1. <i>-oh</i>	Množ.	1. <i>-osmo</i>
2. <i>-e</i>		2. <i>-oste</i>
3. <i>-e</i>		3. <i>-oše/-ošē</i>

Aorist glagola *víknuti*, *mlátiti*, *pěči* i *náci*:

Jedn. 1. <i>víknuh</i>	<i>mlátih</i>	<i>pěkoh</i>	<i>nádoh</i>
2. <i>víknū i víknu</i>	<i>mlātī</i>	<i>pěče</i>	<i>náde</i>
3. <i>víknū i víknu</i>	<i>mlātī</i>	<i>pěče</i>	<i>náde</i>
Množ. 1. <i>víknu^{smo}</i>	<i>mlátismo</i>	<i>pěkosmo</i>	<i>nádosmo</i>
2. <i>víknuste</i>	<i>mlátiste</i>	<i>pěkoste</i>	<i>nádo^{ste}</i>
3. <i>víknuše i víknušē</i>	<i>mlátīše i mlátīšē</i>	<i>pěkoše i pěkošē</i>	<i>nádoše i nádošē</i>

650 1. Glagolima 4. razreda prve vrste osnova ima, kao i u prezentu, dvije alternante: u 2. i 3. l. jedn. završava na *č*, *ž*, *š*, a u ostalim licima na *k*, *g*, *h*; usp. navedenu paradigmu glagola *pěči* i ove primjere: *lěgoh* – *lěže* – *lěže* – *lěgosmo* ..., *vřhoh* – *vřše* – *vřše* – *vřhosmo* itd.

2. Aorist pomoćnih glagola v. § 750-751.

651 3. **Naglasak**. a. U aoristu imaju oblici 1. lica jednine i svih lica množine uvijek isti naglasak kao infinitiv.

b. U 2. i 3. l. jedn. mnogo glagola ima čelni naglasak, tj. jedan od silaznih naglasaka, s dubletnim oblicima: s popratnom duljinom i rjeđe bez duljine završnoga vokala oblika, npr. *báciiti* – *bácih* – *báci* i *báci* – *bácismo* – *báciste* ..., *dobáciiti* – *dobácih* – *dōbáci* i *dōbáci* itd., *govōriti* – *govōrih* – *gōvōri* i *gōvōri*, *prōliti* – *prōlih* – *prōli* i *prōli*, *tōnuti* – *tōnuh* – *tōnū* i *tōnu*, *potōnuti* – *potōnuh* – *pōtonū* i *pōtonu*, *prāvdati* – *prāvдах* – *prāvda* i *prāvda*, *ōprāvdati* – *ōprāvдах* – *ōprāvda* i *ōprāvda*.

c. Glagoli na *-jeti*, *-ljeti*, *-njeti* (7. razred prve vrste i 1. razred treće vrste) imaju u svim licima naglasak infinitiva: *cřnjeti* – *cřnjeh* – *cřnje* – *cřnje* – *cřnjesmo* – *cřnjeste* – *cřnješē*, *pocřnjeti* – *pocřnjeh* – *pocřnje* itd., *živjeti* – *živjeh* – *živje*, *proživjeti* – *proživjeh* – *proživje*.

I glagoli š e s t e vrste tipa *rázlikovati* — *rázlikujēm* imaju infinitivni naglasak u svim oblicima, dakle i *rázlikovah* — *rázlikova* i *rázlikovā*, *sávjetovati* — *sávjetovah* — *sávjetova* i *sávjetovā* itd.

d. Glagoli na *-ati* (2. razred treće vrste i peta vrsta) s dugouzlaznim naglas-
kom (´) u infinitivu imaju naglasak infinitiva u svim licima aorista, a u 2, 3. l. jedn.
običniji je čelni naglasak, npr. *zakríčati* — *zakríčah* — *zakríčā* i *zàkričā*, *čúvati* —
čúvah — *čúva* i *čúvā*, *sačúvati* — *sačúvah* — *sačúva* i *sáčúvā*, *vézati* — *vézah* — *véza*
i *vězā*, *povézati* — *povézah* — *povéza* i *pövězā* itd.

e. I neki drugi glagoli imaju u 2, 3. l. jedn. aorista dubletne likove s čelnim
naglas-
kom i rjeđe naglas-
kom infinitiva:

aa. glagoli prve vrste (završni vokal *e* nije nikada dug): *rěci* — *rèkoh* — *rěce* i *rèce*,
izreći — *izrèkoh* — *izreče* i *izrèče*, *jěsti* — *jědoh* — *jěde*, *pòjesti* — *pòjedoh* — *pòjede* i *pòjede*,
čítati — *čúh* — *čū*, ali *dòčuti* — *dòčuh* — *dòčū* i *dòču*, *klàti* — *klàh* — *klā* i *klā* itd.

bb. glagoli na *-nuti* (druga vrsta) i *-ivati* (šesta vrsta) s dugouzlaznim naglas-
kom (´) u infinitivu: *krénuti* — *krénuh* — *krénū* i *krénu*, *pokrénuti* — *pokrénuh* —
pòkrénū i *pokrénu*, *kazívati* — *kazívah* — *kāživā* i *kazíva*, *pokazívati* — *pokazívah*
— *pòkazívā* i *pokazíva* itd.

cc. neki glagoli na *-ati* (treća, peta i šesta vrsta) s ` i ~ u infinitivu: *dřžati*
— *dřžah* — *dřžā* i *dřža*, *zadržati* — *zadržah* — *zadržā* i *zadržā*, *čitati* — *čitah* — *čitā* i
číta, *pročitati* — *pročitah* — *pročitā* i *pročíta*, *namětati* — *namětah* — *nāmētā* i
naměta, *glědati* — *glědah* — *glědā* i *glěda*, *pògledati* — *pògledah* — *pògledā* i
pògleda, *kupòvati* — *kupòvah* — *kūpovā* i *kupòva*, *vjěrovati* — *vjěrovah* — *vjěrovā* i
vjěrova, *pòvjerovati* — *pòvjerovah* — *pòvjerovā* i *pòvjerova* itd.

4. IMPERFEKT

Imperfekt imaju samo nesvršeni glagoli a tvori se od prezentske ili infinitivne
osnove. 652

U nastavcima su lice i broj označeni morfima:

Jedn.	Množ.
1. <i>-h</i>	1. <i>-smo</i>
2. <i>-še</i>	2. <i>-ste</i>
3. <i>-še</i>	3. <i>-hul/-hū</i>

U 3. l. mn. dva su alomorfa, s kratkim i dugim samoglasnikom. Ti morfi s tri
alomorfa oznake 'imperfekt' *ā*, *jā*, *ijā*, daju trojake nastavke:

Jedn.	1. <i>-āh</i>	<i>-jāh</i>	<i>-ijāh</i>
	2. <i>-āše</i>	<i>-jāše</i>	<i>-ijāše</i>
	3. <i>-āše</i>	<i>-jāše</i>	<i>-ijāše</i>
Množ.	1. <i>-āsmo</i>	<i>-jāsmo</i>	<i>-ijāsmo</i>
	2. <i>-āste</i>	<i>-jāste</i>	<i>-ijāste</i>
	3. <i>-āhu</i> i <i>-āhū</i>	<i>-jāhu</i> i <i>-jāhū</i>	<i>-ijāhu</i> i <i>-ijāhū</i>

Najviše glagola tvori imperfekt alomorfom *ā*. Neki glagoli mogu tvoriti imperfekt
na dva načina. Jedni nastavci traže jednu alternantu osnove, a drugi drugu.

653 Imperfekt glagola *písati*, *čüti*, *vïdjeti*, *pëci*:

Jedn.	1. <i>písáh</i>	<i>vïdáh</i>	<i>čüjáh</i>	<i>pëcáh</i> i <i>pëcijáh</i>
	2. <i>písáše</i>	<i>vïdáše</i>	<i>čüjáše</i>	<i>pëcáše</i> i <i>pëcijáše</i>
	3. <i>písáše</i>	<i>vïdáše</i>	<i>čüjáše</i>	<i>pëcáše</i> i <i>pëcijáše</i>
Množ.	1. <i>písásmo</i>	<i>vïdásmo</i>	<i>čüjásmo</i>	<i>pëčásmo</i> i <i>pëcijásmo</i>
	2. <i>písáste</i>	<i>vïdáste</i>	<i>čüjáste</i>	<i>pëčáste</i> i <i>pëcijáste</i>
	3. <i>písáhu</i> i	<i>vïdáhu</i> i	<i>čüjáhu</i> i	<i>pëčáhu</i> i <i>pëcijáhu</i> i
	<i>písáhü</i>	<i>vïdáhü</i>	<i>čüjáhü</i>	<i>pëčáhü</i> i <i>pëcijáhü</i>

654 1. Glagoli 4. razreda prve vrste imaju alternantu osnove na *č*, *ž*, *š* kada tvore imperfekt nastavcima s morform *ā*, a alternantu osnove na *c*, *z*, *s* kada ga tvore nastavcima s morform *iā*, prema *k*, *g*, *h* u polaznoj osnovi (*pecijah* i *pecah* prema *peku*), npr. *vücijáh* i *vücáh* — *vükü*, *strizijáh* i *strižáh* — *strígü*, *vřsijáh* i *vřšáh* — *vřhü*.

2. Glagoli s prezentskom osnovom na suglasnik i nastavcima s morform *a* (druga, treća i četvrta vrsta) imaju jotiranu osnovu:

tönjáh — *tönëm*, *življáh* — *živim*, *müšljáh* — *müštim*, *mlācáh* — *mlātim*, *křšcáh* ili *křštáh* — *křštím* itd.

Glagoli su s dva i tri imperfekta: *bijáh* i *bjëh*, *plëtijáh* i *plëtáh*, *trësjáh* i *trësáh*, *grëbáh* i *grëbijáh*, *pëcijáh* i *pëcáh*, *bráh*, *bërijáh* i *bëráh* itd.

Naglasak je imperfekta isti u svim licima.

a. U većine glagola isti je kao u 1. l. jedn. prezenta:

gòvoráh — *gòvorim*, *krádijáh* — *krádem*, *víkáh* — *víčëm*, *vözáh* — *vözim*, ali *dàriváh* i *daríváh* — *dàrujëm*.

b. Glagoli koji su u 1. l. jedn. imperfekta jednosložni imaju dugosilazni naglasak na morfu *a*: *práh* — *prāti* — *përëm*, *sláh* — *slāti* — *šäljëm*, *žnjáh* — *žëti* — *žnjëm*.

5. PERFECT

655 **Perfekt** se tvori od nenaglašenih oblika nesvršenog prezenta pomoćnoga glagola *bïti* i pridjeva radnog glagola koji se spreže.

Perfekt glagola *čítati*:

Jedn.	1. <i>čítao/čítala sam</i>	Množ.	1. <i>čítali/čítale/čítala smo</i>
	2. <i>čítao/čítala/čítalo si</i>		2. <i>čítali/čítale/čítala ste</i>
	3. <i>čítao/čítala/čítalo je</i>		3. <i>čítali/čítale/čítala su</i>

656 1. U pitanjima i pri isticanju upotrebljavaju se u perfektu i naglašeni oblici pomoćnog glagola: *Mi jesmo sve završili. Jesam li rekao! Jeste li čuli?* U 3. l. jedn. dolazi u pitanju naglašeno *jë* (umjesto *jest*): *Jë li i on došao?*

2. U perfektu povratnih glagola za 3. l. jedn. obično se izostavlja pomoćni glagolje: *Vlak se zaustavio pred ulazom. I ona se dosjetila.* U poslovicama i u živu pripovijedanju pomoćni glagol može izostati i u drugih glagola i u drugim licima: *Kako došlo, tako prošlo. Padao mrak. Prostrujao hladan zrak na moja usta. Jačica Šafran čobanovao selu do starosti. Dečko bio željan svijeta.*

6. PLUSKVAMPERFEKT

Pluskvamperfekt se tvori od imperfekta ili perfekta pomoćnoga glagola *bīti* i pridjeva radnoga glagola koji se spreže. **657**

Pluskvamperfekt glagola *čitati*:

Jedn.	1. <i>bījāh/bjēh čītao/čītala</i> 2. <i>bījāše/bjēše čītao/čītala/čītalo</i> 3. <i>bījāše/ bjēše čītao/čītala/čītalo</i>
Množ.	1. <i>bījāsmo/bjēsmo čītali/čītale/čītala</i> 2. <i>bījāste/bjēste čītali/čītale/čītala</i> 3. <i>bījāhu/bjēhū čītali/čītale/čītala</i>

ili

Jedn.	1. <i>bīo sam čītao, bīla sam čītala</i> 2. <i>bīo si čītao ...</i> 3. <i>bīo je čītao ...</i>
Množ.	1. <i>bīli smo čītali ...</i> 2. <i>bīli ste čītali ...</i> 3. <i>bīli su čītali ...</i>

7. FUTUR PRVI

Futur prvi tvori se od nenaglašanih oblika nesvršenog prezenta pomoćnoga glagola *hitjēti* i infinitiva glagola koji se spreže. **658**

Futur prvi glagola *pěči* i *pītati*:

Jedn.	1. (jā) <i>ću pěči</i> 2. (tī) <i>ćeš pěči</i> 3. (ōn/ōna/ōno) <i>će pěči</i>	ili	<i>pěči ću</i> <i>pěči ćeš</i> <i>pěči će</i>
Množ.	1. (mī) <i>ćemo pěči</i> 2. (vī) <i>ćete pěči</i> 3. (ōni/ōne/ōna) <i>ćē pěči</i>		<i>pěči ćemo</i> <i>pěči ćete</i> <i>pěči ćē</i>
Jedn.	1. (jā) <i>ću pītati</i> 2. (tī) <i>ćeš pītati</i> 3. (ōn/ōna/ōno) <i>će pītati</i>		<i>pītat ću</i> <i>pītat ćeš</i> <i>pītat će</i>
Množ.	1. (mī) <i>ćemo pītati</i> 2. (vī) <i>ćete pītati</i> 3. (ōni/ōne/ōna) <i>ćē pītati</i>		<i>pītat ćemo</i> <i>pītat ćete</i> <i>pītat ćē</i>

Kada infinitiv na *-ti* dolazi prije oblika pomoćnoga glagola, infinitiv obično u govoru gubi svoj nastavak *-ti* i provodi se jednačenje fonema prema mjestu tvorbe, ali se u pismu ispušta samo krajnje *-i*:

Govori se	Piše se
<i>pītaću</i>	<i>pītat ću</i>
<i>grīšću</i>	<i>grīst ću</i>

To nije nikakvo posebno pravilo za pisanje futura I, već se radi o pravilnim glasovnim alternacijama.

- 659 Katkad se, posebno u poeziji, iz metričkih i ritmičkih razloga — broj slogova u stihu — upotrebljava puni oblik infinitiva na *ti* i onda kada pomoćni glagol dolazi neposredno iza njega:

Čuti će ujutro pjevanje čuka.

Iz istih se razloga u poeziji uzima krnji infinitiv i onda kada bi trebao doći puni oblik:

Zemlju će sunce u proljeće povući

Al' ono neće sjati i cvasti.

8. FUTUR DRUGI

- 660 **Futur drugi** (egzaktni) tvori se od svršenoga prezenta glagola *bīti* i pridjeva radnoga glagola koji se spreže.

Futur drugi glagola *pítati* glasi:

Jedn.	1. <i>būdēm pítao/pítala/pítalo</i>
	2. <i>būdēš pítao/pítala/pítalo</i>
	3. <i>būdē pítao/pítala/pítalo</i>
Množ.	1. <i>būdēmo pítali/pítale/pítala</i>
	2. <i>būdēte pítali/pítale/pítala</i>
	3. <i>būdū pítali/pítale/pítala</i>

Futur drugi imaju svi glagoli, ali se upotrebljava uglavnom samo futur drugi nesvršenih glagola.

9. IMPERATIV

- 661 **Imperativ** ima posebne, jednostavne (nesložene) oblike samo za 2. lice jedn. te 1. i 2. lice množine. Nesloženi oblici imperativa tvore se od prezentske osnove, u većine glagola, ili infinitivne osnove i nastavaka. Za izricanje zapovijedi 3. licu služi složeni oblik od čestice *neka* i prezenta.

U nastavcima je odvojena oznaka za imperativ od oznake za lice i broj.

Oznake su za osobu i broj:

Jedn. 2. l. - \emptyset	Množ. 1. l. - <i>mo</i>
	2. l. - <i>te</i> .

Tri alomorfa oznake za imperativ \emptyset , *i*, *j* daju trojake nastavke:

1. \emptyset , -*mo*, -*te*
2. -*i*, -*imo*, -*ite*
3. -*j*, -*jmo*, -*jte*.

- 662 Imperativ glagola *bròjiti*, *pěci*, *víknuti*, *písati*, *čúvati*:

Jedn.	2. <i>bròj/bròji</i>	<i>pěci</i>	<i>víkni</i>	<i>píši</i>	<i>čúvāj</i>
	3. (<i>něka bròjī</i>)	(<i>něka pěčē</i>)	(<i>něka víknē</i>)	(<i>něka píšē</i>)	(<i>něka čúvā</i>)
Množ.	1. <i>bròjmo/bròjimo</i>	<i>pěcimo</i>	<i>víknimo</i>	<i>píšimo</i>	<i>čúvājmo</i>
	2. <i>bròjte/bròjite</i>	<i>pěcite</i>	<i>víknite</i>	<i>píšite</i>	<i>čúvājte</i>
	3. (<i>něka bròjē</i>)	(<i>něka pěkū</i>)	(<i>něka víknū</i>)	(<i>něka píšū</i>)	(<i>něka čúvajū</i>)

1. Nastavke *-Ø, -mo, -te* i dužinu u zadnjem slogu osnove imaju glagoli kojima prezentska osnova svršava na *j*, a imaju prezentske nastavke s morfom *i* (glagoli 2. razreda treće i četvrte vrste), npr. *bôj se – bôjmo se – bôjte se – bôjim se – bôjati se, krôj – krôjmo – krôjte – krôjim – krôjiti*.

Glagoli četvrte vrste mogu imati i nastavke *-i, -imo, -ite*: *krôji – krôjimo – krôjite*, usp. i paradigmatu glagola *brôjiti*.

2. Nastavke *-j, -jmo, -jte* imaju:

a. glagoli s prezentskom osnovom na samoglasnik, koji i u prezentu imaju nastavke *sj* (to su glagoli 7. razreda prve vrste, 4. razreda pete i šeste vrste): *pîjëm – pîj – pîjmo – pîjte, čûti – čûj – čûjmo – čûjte, brîjëm – brîj – brîjmo – brîjte, kljûjëm – kljûj – kljûjmo – kljûjte, mirujëm – mirûj – mirûjmo – mirûjte, putòvati – putûj – putûjmo – putûjte*;

b. glagoli s morfom *a* u prezentskim nastavcima (1. razred pete vrste): *čûvãm – čûvâj – čûvâjmo – čûvâjte, svîrãm – svîrâj – svîrâjmo – svîrâjte* itd.

Glagoli s ovim nastavcima imaju ispred *j* dug osnovni samoglasnik.

3. Nastavke *-i, -imo, -ite* imaju glagoli s prezentskom osnovom na suglasnik. Tri su skupine takvih glagola:

a. većina glagola nema alternacije osnove: *jêdëm – jêdi – jêdimo – jêdite, grízem – grízi* itd., *bòdem – bòdi, dovêdem – dovêdi, đignëm – đigni, stîdîm se – stîdi se, zòvem – zòvi*;

b. glagoli 4. razreda prve vrste imaju alternantu osnove na *c, z, s* prema *k, g, h* u polaznoj osnovi: *rêkû – rêci – rêcimo – rêcite, têkû – têci* itd., *vûkû – vûci, lègû – lêzi – lêzimo – lêzite, strîgû – strízi* itd., *vřhû – vřsi – vřsimo – vřsite*;

c. glagoli 2. razreda pete vrste imaju jotiranu osnovu koja je fonemski ista kao u prezentu: *brîsati – brîšëm – brîši, máhati – mášëm – máši, mîcati – mîčëm – mîči* itd.

4. Posebnim oblicima *nêmôj – nêmôjmo – nêmôjte* izriče se zabrana, npr. *Nemoj zakasniti! Nemojte to dopustiti!*

5. **Naglasak.** a. Glagoli koji tvore imperativ nastavcima *-i, -imo, -ite* imaju u tim oblicima obično naglasak infinitiva: *báci – bácimo – bácite – báciiti – báciim, đignûti – đignëm, plèti – plèsti uz plèsti – plètem, vîdi – vîdjeti – vîdîm, víci – víkati – víčëm* itd.

b. Glagoli s nastavcima *-j, -jmo, -jte* i s nastavcima *-Ø, -mo, -te* imaju dug samoglasnik ispred nastavka:

ba. većina ih ima u tim oblicima naglasak prezenta: *čûvâj – čûvâjmo – čûvâjte – čûvãm – čûvati, kâzûj itd. – kâzûjëm – kâzûvati, pòvîjâj – pòvîjâm – pòvîjati, putûj – putûjëm – putòvati*, ali *pòpîj – pòpîjëm – pòpîiti* itd.

bb. oni glagoli koji u jednini imaju jednosložni oblik imaju ispred nastavka naglasak $\hat{}$: *čûj – čûjmo – čûjte – čûjëm – čûti, pîj itd. – pîjëm – pîti, lâj – lâjëm – lâjati, sîj – sîjëm – sîjati, štûj – štûjëm – štòvati, brôj – brôjëm – brôjiti*.

Složeni glagoli imaju, prema pravilu o prenošenju, kratkouzlazni naglasak na prethodnom slogu i dužinu na mjestu dugosilaznog naglasaka nesloženih glagola: *pòčûj – pòčûjmo – pòčûjte, ispîj ..., zâsîj ..., pòštûj ..., izbrôj*.

10. KONDICIONAL PRVI

665 **Kondicional prvi ili sadašnji** tvori se od nenaglašenoga oblika aorista pomoćnoga glagola *biti* i pridjeva radnog glagola koji se spreže.

Jedn.	1. <i>písao/písala bih</i>
	2. <i>písao/písala/písalo bi</i>
	3. <i>písao/písala/písalo bi</i>
Množ.	1. <i>písali/písale/písala bismo</i>
	2. <i>písali/písale/písala biste</i>
	3. <i>písali/písale/písala bi</i>

11. KONDICIONAL DRUGI

666 **Kondicional drugi ili prošli** tvori se od kondicionala prvoga pomoćnoga glagola *biti* i pridjeva radnog glagola koji se spreže.

Jedn.	1. <i>bïo bih písao, bila bih písala</i>
	2. <i>bïo bi písao, bila bi písala, bilo bi písalo</i>
	3. <i>bïo bi písao, bila bi písala, bilo bi písalo</i>
Množ.	1. <i>bïli bismo písali, bile bismo písale, bila bismo písala</i>
	2. <i>bïli biste písali, bile biste písale, bila biste písala</i>
	3. <i>bïli bi písali, bile bi písale, bila bi písala</i>

U razgovornom se jeziku obično za sva lica jednine i množine upotrebljava oblik *bi*, npr. *ja bi rekao, mi bi rekli, vi bi rekli*. Pravilno je : *ja bih rekao, mi bismo rekli, vi biste rekli*.

12. OPTATIV

667 **Optativ** je po obliku jednak glagolskom pridjevu radnom. Oblici su glagola *živjeti*, prema tome:

Jedn.	m. r.	<i>živio</i>	Množ.	<i>živjeli</i>
	ž. r.	<i>živjela</i>		<i>živjele</i>
	sr.r.	<i>živjelo</i>		<i>živjela</i>

13. PRILOG SADAŠNJI

668 **Glagolski prilog sadašnji ili particip prezenta** imaju samo nesvršeni glagoli. Tvori se tako da se obliku 3. lica množine prezenta doda nastavak *-ći*, uz promjenu ili bez promjene naglaska.

Većina glagola zadržava naglasak 3. lica množine prezenta, npr.: *plētū – plētūći, kôpajū – kôpajūći, nðsē – nðsēći, sîjū – sîjūći, prepisujū – prepisujūći*.

Glagoli s dugouzlaznim naglaskom u infinitivu, a s dugosilaznim u istom slogu 3. l. mn. prezenta imaju u prilogu sadašnjem dubletne oblike – s naglaskom infinitiva i s naglaskom prezenta:

<i>hválēći i hválēći</i>	prema	<i>hváliti i hvālē</i>
<i>mlátēći i mlátēći</i>		<i>mlátiti i mlâtē</i>
<i>pîšūći i pîšūći</i>		<i>pîsati i pîšū</i> itd.

14. PRILOG PROŠLI

1. **Glagolski prilog prošli** ili **particip perfekta I** mogu imati svi glagoli, ali je običniji od svršenih. Tvori se tako da se infinitivnoj osnovi doda: **669**

a. nastavak *-vši*, rjeđe *-v*, ako osnova završava na samoglasnik:

gñnu-ti — *gñnūvši* i *gñnūv*
vīdje-ti — *vīdjēvši* i *vīdjēv*
bāci-ti — *bācīvši* i *bācīv*
kupōva-ti — *kupōvāvši* i *kupōvāv* itd.

b. nastavak *-avši* ili *-av* ako osnova završava na suglasnik:

mog-la — *mōgāvši*/*mògāvši* i *mōgāv*/*mògāv*
plet-u — *plētāvši*/*plētāvši* i *plētāv*/*plētāv*
doš-la — *dōšāvši* i *dōšāv* itd.

Lik na *-v/-av* upotrebljava se rijetko, te danas zvuči starinski.

2. **Naglasak** je ovoga priloga obično kao i u infinitivu, usp. primjere u točki 1.a i infinitive s primjerima u točki 1.b.: *mōći* i *mōći*, *plēsti* i *plēsti*. **670**

Dvosložni oblici na *-vši* (odnosno jednosložni na *-v*), imaju dugosilazni naglasak: *brāti* — *brāvši* (*brāv*), *mljēti* — *mljēvši* (*mljēv*), *pīti* — *pīvši* (*pīv*) itd.

Primjeri kao *dōšāvši* imaju naglasak ž. r. pridjeva radnog, usp. *dōšla*, prema infinitivu *dōći* (i *dōći*).

3. Neki su pridjevi oblikom slični glagolskim priložima, a neki su i postali od njih, npr. pridjevi *kīpući*, *mōgūći*, *tēkūći*, *bīvši* itd. — prilozima *kīpēći*, *mōgūći*, *tēkūći*, *bīvši* itd. Upotreba je različita: *Vlasta*, *vodeći u setu*, *veoma je sigurna* — *Vlasta je naša vodeća* (tj. najbolja) *igračica*. **671**

Sve se više priloga popridjevljuje, ali to nije uvijek dobro. Nije dobro reći *mahali smo odlazeće m prijatelju*, bolje je drukčije reći, npr. *mahali smo prijatelju na odlasku* ili *koji je odlazio*.

15. PRIDJEV RADNI

Glagolski pridjev radni (aktivni) ili **particip perfekta II** tvori se od infinitivne osnove sufiksom *-l-*. Na tako dobiveni oblik dodaju se zamjenički nastavci, koji označuju rod i broj, osim za muški rod jednine. Oblik muškoga roda jednine tvori se nastavkom s alomorfima *-o* i *-ao* (od *-l* i *-al* — vokalizirana osnova). **672**

Nastavci pridjeva radnoga glase: *-o/-ao*, *-la*, *-lo* u jednini i *-li*, *-le*, *-la* u množini.

1. Alomorf za muški rod jednine *-o* dodaje se osnovama na samoglasnik, a nastavak *-ao* osnovama na suglasnik: *bācao* — *bācala* — *bācalo* — *bācali* — *bācale* — *bācala* — *bācati*, *mjērio* — *mjērića* ... — *mjēriti*, *plānuo* — *plānula* — *plānuti*, *vidio* — *vīdjela* — *vīdjeti*; *đigao* — *đigla* — *đići*, *grēbao* — *grēbla* — *grēpsti*, *pāsao* — *pāsla* i *pāsla* — *pāsti* i *pāsti* itd. **673**

2. Mnogi glagoli prve vrste tvore radni pridjev nepravilno, što je rezultat povijesnih morfonoloških promjena: *bōsti* — *bō* — *bōla*, *pāsti* — *pāo* — *pāla*, *rāsti* — *rāstao* — *rāsla* itd.

3. Glagoli *sje* imaju u muškom rodu jedn. alomorf *i*: *smjēti* — *smjēla* — *smiō*, *vīdjeti* — *vīdjela* — *vīdio*, *živjeti* — *živjela* — *živio* itd.

674 4. Naglasak. a. Najveći broj glagola ima infinitivni naglasak *čuo — čula — čuti, krénuo — krénula — krénuti, šútio — šútjela — šútjeti, tugòvao — tugòvala — tugòvati* itd.

b. Glagoli s infinitivom na *-ati* s kratkouzlaznim naglaskom na trećem slogu od kraja mogu imati kratkosilazni naglasak čelnoga tipa i dug sufiks *-a-*, osim u muškom rodu jednine. To vrijedi za glagole na *-òvati* i složene glagole (a), a od ostalih samo za neke (b), npr. a) *kòvati — kòvao — kòvāla i kòvao — kòvala, iskòvati — ĩskovao — ĩskovāla i iskòvati — ĩskòvala, kupòvati — kũpovao — kũpovāla i kupòvao — kupòvala*; b) *dřžati — dřžao — dřžāla i dřžala, izdřžati — ĩz dřžao — ĩz dřžāla i izdřžala, oružati — ðružao — ðružāla i oružala* itd., ali: *igrati — igrao — ĩgrala, kòpati — kòpao — kòpala* prema *iskòpati — ĩskopao — ĩskopāla* itd.

Oblici s čelnim naglaskom obilježeni su.

c. Neki glagoli s jednosložnom infinitivnom osnovom imaju u radnom pridjevu dugouzlazni naglasak, osim u muškom rodu gdje imaju kratkosilazni naglasak. Glagoli složeni od njih imaju kratkosilazni čelni naglasak tipa: *brāla ... brāo — brāti, pīla — pīlo ... pīo — pīti, dāla — dālo ... dāo — dāti, prāla ... — prāo — prāti, zvāla ... zvāo — zvāti*; složeni: *pòbrao — pòbrāla ... — pòbrati, pòpio — pòpīla ... — pòpiti, ðprao — ðprāla ... — ðprati, pòzvao — pòzvāla ... — pòzvati*.

d. Glagoli 1. razreda prve vrste i drugi glagoli iste vrste s nastavkom *-ao* u m. r. jedn. s dubletnim oblicima infinitiva (*plěsti i plēsti, rāsti i rāsti*) imaju i u pridjevu radnom analoške dublete, osim u obliku za m. r. jedn. koji je samo silazno naglašen: *plěo — plēla i plēla, plělo i plēlo, plěli i plēli, plěle i plēle, plēla i plēla; rāstao — rāsli i rāsli, rāslo i rāslo, rāsli i rāsli, rāsle i rāsle, rāsli i rāsli* itd. Oblici s uzlaznim naglaskom obilježeni su.

Složeni glagoli imaju prema silaznom naglasku nesloženih prenesen naglasak na prethodnom slogu: *ĩplesti i ĩsplěti, ĩplela i ĩplēla — ĩpleo* itd., *nārāsti i narāsti, nārāsli i narāsli — nārāstao* itd.

16. PRIDJEV TRPNI

675 **Glagolski pridjev trpni** (pasivni) ili **particip pasivni** imaju prijelazni glagoli. Tvori se ili od infinitivne ili od prezentske osnove sufiksima: *-n, -en, -jen, -ven* i *-t*. Na tako dobiven oblik, tj. na osnovu trpnog pridjeva, dodaju se oblični nastavci pridjevske promjene. Drugim riječima — trpni se pridjevi sklanjaju kao i drugi pridjevi.

676 1. Sufiks *-n* dodaje se glagolima s infinitivnom osnovom na morf *a*, koji se dulji. To su glagoli pete i šeste vrste: *bācān — bācati, brān — brāti, dān — dāti, vėzān — vėzati, zvān — zvāti; daròvati — dārovān, nazívati — nāzīvān* itd. Neki od tih glagola mogu tvoriti taj pridjev i sufiksom *-t* (*brāt, dāt*), ali su običniji oblici sa sufiksom *-n*.

2. Sufiks *-en* dodaje se prezentskoj osnovi, i to:

a. glagolima bez alternacije u osnovi: *dovėden — dovėdem, izvėzen — izvėzem, plėten — plėtem, donėsen* uz *dònijet — donėsem — dònijeti* itd.;

b. glagolima 4. razreda prve vrste s alternantom osnove u 2. licu jedn. prezenta (na *č, ž, š* prema *k, g, h* u polaznoj osnovi): *pėčen — pėčeš — pėkũ, rėčen — rėčėš — rėkũ, žėžen — žėžeš — žėgũ, vřšen — vřšeš — vřhũ* itd.;

c. glagolima 1. razreda treće i četvrte vrste koji imaju jotiranu osnovu (koja dolazi i u imperfektu): *vĩđēn — vĩđĩm, štėđēn — štėđāh — štėđĩm, pòbijeljen — bĩjeljāh — pòbijelĩm, ljũbljen — ljũbljāh — ljũbĩm, mlācēn — mlācāh — mlāĩm, nòšen — nòsĩm, vòžen — vòzĩm, gòšcēn — gòštĩm, pũšten — pũstĩm* itd.

Glagoli 2. razreda prve vrste imaju alternantu osnove koja dolazi u prezentu, dakle *donèsen* – *donèsem*, *zagrizen* – *zagrízem* (a ne *donešen* i *zagrižen*).

Za značenje 'pretjerano zloban' postoji pridjev *zagrížen*, koji treba razlikovati od glagolskog pridjeva *zagrizen*: *baci zagrizen koláč* – *naš zagrížen protivnik*.

3. Sufikse *-jen* ili *-ven* imaju glagoli 5, 6. i 7 razreda prve vrste, npr. *nadùven* – *nàduti*, *mljèven* – *mljèti*, *trèven* – *třti*, *čùven* – *čùti*, *bijen* – *biti*, *pijen* – *piti*, *kriven* – *kríti*, *šiven* – *šiti*, uz: *nàdūt*, *mljēt*, *třt*, *bīt*, *pīt*, *krīt*, *šū* itd.

4. Sufiks *-t* ima većina glagola s infinitivnom osnovom na *u* (3. razred prve vrste i druga vrsta), na *r* (6. razred prve vrste), na *e* ispred kojega nema *j* (5. i 6. razred prve vrste) i na *i* (7. razred prve vrste) – na vokale koji nisu sufiksi: *nàsūt* – *nàsūti*, *skìnūt* – *skìnuti*, *náčēt* – *náčēti*, *nàzřēt* – *nàzřēti*, *pròklēt* – *pròklēti*, *pīt* – *pīti*, uz *pijen*, *dònijet* (i *donèsen*) – *dònijeti* itd. Samoglasnik je ispred toga sufiksa dug.

5. Naglasni su odnosi vrlo složeni, pa je za pojedine glagole i glagolske skupine potrebno pogledati u "Pregled oblika po vrstama". Neka se pravila mogu ipak izdvojiti.

a. U određenom vidu pridjeva naglasak je uvijek jednak za sva tri roda, a u neodređenom može biti različit, i to tako da je u N jed. m. r. naglasak obično pomaknut za jedan slog prema početku riječi u odnosu prema ostalim padežima i rodovima, odnosno na istom je mjestu kao u određenom vidu: *dovèden* – *dovèdèna* (G m./s. i N f.) – *dovèdèno* – *dovèdèni* ... – *dovèdenī* – *dovèdènā* ..., *rèčen* – *rèčèna* – *rèčèno* – *rèčèni* ... – *rèčenī* – *rèčenā* ..., *mljèven* – *mljèvèna* – *mljèvèno* – *mljèvèni* ... – *mljèvenī* – *mljèvenā* ... itd.

Ti pridjevi mogu i u neodređenom vidu imati isti naglasak kao i u određenom, dakle *dovèden* – *dovèdèna* ..., *rèčen* – *rèčèna*.

b. Pridjev trpni ima obično naglasak infinitiva: *kràden* – *kràdena* – *kràdeno* – *kràdeni* ... – *kràšti*, *trèsen* – *trèsenā* ... (i *trèsen*, *trèsenā*) – *trèsti* (uz *trèsti*), *vìden* – *vìdenā* ... – *vìdjeti* itd.

c. Oblici pridjeva trpnog s jednosložnom osnovom nekih glagola prve i pete vrste, imaju uvijek čelne naglaske: *klēti* – *klēt* – *klēta* ..., *pròklēti* – *pròklēt* – *pròklēta*, *pròstrijeti* – *pròstřt* – *pròstřta*, *raspròstrijeti* – *ràsprostřt* – *ràsprostřta*, *dònijeti* – *dònijet* – *dònijeta*, *pridònijeti* – *přidonijet* – *přidonijeta*, *brāti* – *brān* – *brāna*, *izàbrati* – *izabrān* – *izabrāna*, *pòznati* – *pòznāt* – *pòznāta*, *prepòznati* – *prèpoznāt* – *prèpoznāta* itd.

d. Glagoli koji u infinitivu završavaju na *-ati* (glagoli 2. razreda treće vrste, pete i šestè vrste), posebno složeni glagoli i glagoli s alomorfom *-ova-*, koji u tom obliku imaju kratkouzlazni naglasak na trećem slogu od kraja, imaju u pridjevu trpnom također kratkosilazni čelni naglasak: *dřžati* – *dřžān* – *dřžāna*, *zadržati* – *zadržān* – *zadržāna*, *pozadržati* – *pòzadržān* – *pòzadržāna*, *igrati* – *igrān* – *igrāna*, *izigrati* – *izigrān* – *izigrāna*, *òrati* – *òrān* – *òrāna*, *izòrati* – *izòrān* – *izòrāna*, *kupòvati* – *kùpovān* – *kùpovāna*, *nakupòvati* – *nākupovān* – *nākupovāna* itd.

17. TRPNI LIK

Trpni lik (pasiv) imaju samo prijelazni glagoli. Tvori se na dva načina: (a) povratnom zamjenicom se uz aktivni oblik glagola i (b) oblicima složenim s glagolskim pridjevom trpnim.

Trpni lik ima sve oblike koje i radni.

a. Primjeri tvorbe pasiva povratnom zamjenicom *se* glagola *graditi* donose se u rečenicama:

prezent:	<i>Kuća se gradi dugo.</i>
perfekt:	<i>Kuća se dugo gradila.</i>
futur prvi:	<i>Kuća će se dugo graditi.</i>
kondicional prvi:	<i>Da bi se kuća gradila, potrebno je mnogo.</i>

Kada se pasiv tvori povratnom zamjenicom *se*, subjekt je u nominativu, kao u navedenim primjerima.

b. Oblici trpnoga lika složeni s pridjevom trpnim tvore se tako da se odgovarajući oblik pridjeva trpnoga glagola koji se spreže poveže s odgovarajućim aktivnim oblikom pomoćnih glagola *biti* ili *bivati*. Na primjer, futur prvi tvori se tako da se uzme futur prvi glagola *biti* i potreban oblik pridjeva trpnog: *bit ću pòzvàn/pòzvàna* itd.

679 Obrazac sprezanja glagola *hváliti* u 1. l. jedn. trpnoga lika:

infinitiv:	<i>bíti/bívati hváljen/hválnjena/hválnjeni</i>
prezent:	<i>bívâm hváljen/hválnjena ...</i> ili <i>hválnjen/hválnjena sam</i>
aorist:	<i>bìh hváljen/hválnjena ...</i>
imperfekt:	<i>bìjâh hváljen/hválnjena</i>
perfekt:	<i>bìo sam hváljen/bíla sam hválnjena</i>
pluskvamperfekt:	<i>bìjâh/bjèh bìo hváljen, bìjâh/bjèh bíla hválnjena ...</i>
futur prvi:	<i>bít ću hváljen/hválnjena ...</i>
futur drugi:	<i>bùdèm hváljen/hválnjena ...</i> ili <i>bùdèm bìo hválnjen ...</i>
imperativ:	<i>bùdi hváljen/hválnjena ...</i>
kondicional prvi:	<i>bìo bih hváljen/bíla bih hválnjena ...</i>
kondicional drugi:	<i>bìo bih bìo hválnjen, bíla bih bíla hválnjena</i>
prilog sadašnji:	<i>bùdúći hváljen/hválnjena ...</i>
prilog prošli:	<i>bívši hváljen/hválnjena ...</i>

Pojedini oblici trpnoga lika mogu imati različita značenja, npr. oblik *hválnjen sam* može značiti i prošlost i sadašnjost. Oblik *bùdèm hválnjen* ima značenje futura, a po obliku je prezent.

IV. PREGLED OBLIKA PO VRSTAMA

PRVA VRSTA

680 Infinitivno-aoristna osnova nema tvorbenog morfa.

Prvi razred

Jednake su infinitivna i prezentska osnova i završavaju na *t* ili *d*. Infinitiv završava na *-sti*. Alternanta osnove u pridjevu radnom nema završnoga korijenskog suglasnika, osim glagola *rasti*.

Glagoli su ovoga razreda: *bòsti* (i *bòsti*) — *bòdèm* (i *bòdem*), *cvàsti* (i *cvàsti*) — *cvàtèm* (i *cvàtem*), *jèsti* — *jèdèm*, *kràsti* — *krádèm* (i *krádem*), *mèsti* (i *mèsti*) — *mètèm* (i *mètem*), *mèsti* (i *mèsti*) — *mètèm* (i *mètem*) ('miješati'), *prèsti* — *prédèm* (i *prédem*), *ràsti*

(i *rásti*) — *rástēm* (i *rástem*), *sjěsti* — *sjědēm* (uz običnije *sjědnēm*), *srěsti* — *srětēm* (uz običnije *srětnēm*), glagoli s korijenom *ved*, npr. *dòvesti* (i *dověsti*) — *dovědēm* (i *dovědem*), i složenice od navedenih glagola.

1. Uzorak sprezanja:

infinitiv:	<i>plěsti</i> (rj. <i>plěsti</i>)
prezent:	<i>plětēm, plětěš, plětē, plětēmo, plětēte, plētū</i> <i>i plētem, plēteš, plēte, plētemo, plētete, plētū</i>
aoarist:	<i>plětōh, plēte, plēte, plētōsmo, plētōste, plētōšē i plētōše</i>
imperfekt:	<i>plětijāh, plětijāše, plětijāše, plětijāsmo, plětijāste, plětijāhū i plětijāhu</i>
imperativ:	<i>plēti, plētimo, plēтите</i>
prilog sadašnj:	<i>plētūći</i>
prilog prošli:	<i>plētāvši, plētāvši</i>
pridjev radni:	<i>plěo, plěla, plělo, plěli, plěle, plěla</i> , rj. <i>plěla, plělo, plěli, plěle, plěla</i>
pridjev trpni:	<i>plēten, plētēna</i> neodređeni vid i <i>plētenī, plētenā</i> određeni vid

2. a. Gl. pridjev radni glagola *rásti* (i *rásti*) glasi: *rāstao* — *rāsła* (i *rāsła*), *rāslo* (i *rāslo*) ..., glagola *bòsti* (i *bòsti*): *bō* — *bōla* (i *bōla*) ...

b. Glagoli *srěsti* i *sjěsti* imaju neke oblike i prema drugoj vrsti:

prezent:	<i>srětēm</i> i običnije <i>srětnēm</i> ; <i>sjědēm</i> i običnije <i>sjědnēm</i>
aoarist:	<i>srětōh</i> , 2. i 3. <i>srěte</i> ... i <i>srětnuh</i> , 2. i 3. <i>srětnu</i> <i>sjědōh</i> , 2. i 3. <i>sjěde</i> ,
imperativ:	<i>srětni, srětnimo, srětnite</i> <i>sjědni, sjědnimo</i> ... i <i>sjědi</i> ...
prilog prošli:	<i>srětāvši, srěvši, srětnūvši</i> <i>sjědnūvši, sjěvši, sjědāvši</i>
pridjev radni:	<i>srěo, srěla, srělo</i> ... <i>sjěo, sjěla, sjělo</i> ...

c. Nesloženi su oblici glagola *jěsti*:

prezent:	<i>jědēm</i> ... <i>jědū</i>
aoarist:	<i>jědōh, jěde</i> ...
imperfekt:	<i>jěđāh</i> ... i <i>jěđāh</i>
imperativ:	<i>jědi, jědimo, jědite</i>
prilog sadašnj:	<i>jědūći</i>
prilog prošli:	<i>jědāvši</i>
pridjev radni:	<i>jěo, jěla, jělo</i> ...
pridjev trpni:	<i>jěden, jědena</i> itd.

d. Glagol *pāsti* ima neke oblike po drugoj vrsti:

prezent:	<i>pādnēm</i> ... <i>pādnū</i>
aoarist:	<i>pādōh, pāde</i> ... i <i>pādnuh, pādnu</i> ...
imperativ:	<i>pādni, pādnimo, pādnite</i>
prilog prošli:	<i>pādnūvši i pāvši</i>
pridjev radni:	<i>pāo, pāla, pālo</i> itd.

3. Naglasni su tipovi ovoga razreda i uopće prve vrste: *plěsti* (rj. *plěsti*) — *plětēm* (i *plētem*), *rásti* (rj. *rásti*) — *rástēm* (i *rástem*), *jěsti* — *jědēm*, *krāsti* — *krādēm* (i *krádem*).

a. *plēsti* (rj. *plēsti*) — *plētēm* i *plētem*. U složenih glagola stoji kratkouzlazni naglasak na prethodnom slogu prema kratkosilaznom nesloženih, a u 2, 3. l. jedn. aorista dolazi čelni naglasak:

infinitiv:	<i>isplesti</i> , (rj. <i>isplēsti</i>)
prezent:	<i>isplētēm</i> i <i>isplētem</i> ... <i>isplētū</i>
aorist:	<i>isplētoh</i> , <i>isplete</i> ...
imperativ:	<i>isplēti</i> , <i>isplētimo</i> ...
prilog prošli:	<i>ispletāvši</i> , <i>isplētāvši</i> i <i>isplēvši</i>
pridjev radni:	<i>ispleo</i> , <i>isplela</i> (rj. <i>isplēla</i>) ...
pridjev trpni:	<i>isplēten</i> , <i>ispletēna</i> ... — <i>isplēteni</i> , <i>isplētenā</i> ...

b. *rāsti* (rj. *rāsti*) — *rāstēm* i *rāstem*. Uzorak sprežanja ovog tipa može se naći u prikazu 3. razreda, glagol *cŕpstī* (i *cŕpstī*).

c. *ĵēsti* — *ĵēdēm*. Složeni glagoli imaju prema kratkosilaznom naglasku kratkouzlazni na prethodnom slogu, osim u 2. i 3. l. jedn. aorista i u pridjevu trpnom, gdje postoje dubletni likovi s naglasnom alternacijom:

infinitiv:	<i>pò jesti</i>
prezent:	<i>pòjedēm</i> ... <i>pòjedū</i>
aorist:	<i>pòjedoh</i> , 2. i 3. <i>pòjede</i> i <i>pòjede</i> , <i>pòjedosmo</i> ...
imperativ:	<i>pòjedi</i> , <i>pòjedimo</i> ...
prilog prošli:	<i>pòjedāvši</i> i <i>pòjēvši</i>
pridjev radni:	<i>pòjeo</i> , <i>pòjela</i> ...
pridjev trpni:	<i>pòjeden</i> , <i>pòjedēna</i> ... i <i>pòjeden</i> , <i>pòjedena</i> ... — neodređeni, <i>pòjedenī</i> ... — određeni

d. *krāsti* — *krādēm* (i *krādem*). Uzorak toga tipa može se naći u prikazu 2. razreda, glagol *grīsti* — *grīzēm* (i *grīzem*).

Drugi razred

684

Jednake su prezentska i infinitivna osnova a završavaju na *s* i *z* (*griz-em*, *tres-em*). Infinitiv završava na *-sti*. Glagoli su: *grīsti* — *grīzēm* (i *grīzem*), *mūsti* — *mūzēm* (i *mūzem*), *nēsti* (i *nēsti*) — *nēsēm* (i *nēsem*), *pāsti* (i *pāsti*) — *pāsēm* (i *pāsem*) (o životinjama), *vēsti* (rj. *vēsti*) — *vézēm* (i *vēzem*); glagoli s korijenom *vez* i zast. glagoli s korijenom *ljez*, od kojih nema nesloženih glagola, npr. *izljesti* — *izljezēm*, *uljesti* — *uljezēm*; *dōvesti* (i *dovēsti*) — *dovézēm* (i *dovēzem*), *izvesti* (i *izvēsti*) — *izvézēm* (i *izvēzem*) i složenice od njih.

1. Nesloženi oblici glagola *grīsti* glase:

prezent:	<i>grīzēm</i> , <i>grīzēš</i> , <i>grīzē</i> , <i>grīzēmo</i> , <i>grīzēte</i> , <i>grīzū</i> i <i>grīzem</i> , <i>grīzeš</i> , <i>grīze</i> , <i>grīzemo</i> , <i>grīzete</i> , <i>grīzū</i>
aorist:	<i>grīzoh</i> , <i>grīze</i> , <i>grīze</i> , <i>grīzosmo</i> , <i>grīzoste</i> , <i>grīžoše</i> i <i>grīžoše</i>
imperpekt:	<i>grīzi jāh</i> , <i>grīzijāše</i> , <i>grīzi jāše</i> , <i>grīzijāsmo</i> , <i>grīzijāste</i> , <i>grīzijāhū</i> i <i>grīzijāhu</i>
imperativ:	<i>grīzi</i> , <i>grīzemo</i> , <i>grīzite</i>
prilog sadašnji:	<i>grīzūći</i>
prilog prošli:	<i>grīzāvši</i>
pridjev radni:	<i>grīzao</i> , <i>grīzla</i> , <i>grīzlo</i> , <i>grīzli</i> , <i>grīzle</i> , <i>grīzla</i>
pridjev trpni:	<i>grīzen</i> , <i>grīzēna</i> ... i <i>grīzena</i> ... — neodređeni, <i>grīzeni</i> , <i>grīzenā</i> ... — određeni

2. Sloĝeni glagoli s korijenom *nes* imaju infinitivnu osnovu i s alomorfofom *nije* a oblici su s njim i obiĉniji, npr.: 685

infinitiv:	<i>dōnijeti</i> i rj. <i>dōnesti</i> (i <i>donēsti</i>)
prezent:	<i>donēsēm ... donēsū</i> i <i>donēsēm ... donēsū</i>
aorist:	<i>donēsōh</i> , 2. i 3. <i>dōnese ...</i> i <i>dōnijeh</i> , 2. i 3. <i>dōnije ...</i>
imperativ:	<i>donēsi</i> , <i>donēsimo ...</i>
prilog prošli:	<i>dōnijevši</i> i rj. <i>donēsāvši</i>
pridjev radni:	<i>dōnio</i> , <i>dōnijela ...</i> i rjeĉe <i>dōnesao</i> , <i>dōnesla</i> (i <i>donēsla</i>) ...
pridjev trpni:	<i>donēsen</i> , <i>donesēna ...</i> — neodreĉeni, <i>donēsēni</i> , <i>donēsēnā ...</i> — odreĉeni; i <i>dōnijet ...</i>

Takvi su i glagoli *nānijeti* (*nānesti* i *nanēsti*) — *nanēsēm* (i *nanēsēm*), *ōdnijeti* (*ōdnesti* i *odnēsti*) — *odnēsēm* (i *odnēsēm*) i dr.

3. O tvorbi pridjeva trpnog ovoga razreda vidi napomenu u § 676.

4. **Naglasni** su tipovi ovoga razreda: (a) *grīsti* — *grīzēm* (i *grīzem*), *dōvesti* (i *dovēsti*) — *dovēdēm* (i *dovēdem*), koji je isti kao *plēsti* (*plēsti*) — *plētēm* (i *plētem*) u 1. razredu, i (b) *vēsti* (i *vēsti*) — *vēzēm* (*vēzem*), isti kao *cīpsti* (i *cīpsti*) — *cīpēm* (i *cīpem*) iz 3. razreda. 686

Treći razred

Jednake su prezentska i infinitivna osnova i završavaju na *b* i *p*, a infinitiv završava na *-sti*. Glagoli su: *cīpsti* (rj. *cīpsti*) — *cīpēm* (i *cīpem*), *dūpsti* (rj. *dūpsti*) — *dūbēm* (i *dūbem*), *grēpsti* (rj. *grēpsti*) — *grēbēm* (i *grēbem*), *tēpsti se* (rj. *tēpsti se*) — *tēpēm se* (i *tēpem se*), *zēpsti* (rj. *zēpsti*) — *zēbēm* (i *zēbem*) i složenice. 687

U ovaj razred dijelom tvorbe oblika (prezent, imperativ; naglasak) ulaze i glagoli s korijenom *sp/su*, koji imaju različitu prezentsku i infinitivnu osnovu, i s kojima nema neprefigiranoga glagola (*nāsūti* — *nāspēm*, *ūsūti* — *ūspēm* itd.).

1. Nesloĝeni oblici glagola *cīpsti* (rj. *cīpsti*) glase:

prezent:	<i>cīpēm</i> , <i>cīpēš</i> , <i>cīpē</i> , <i>cīpēmo</i> , <i>cīpēte</i> , <i>cīpū</i> i <i>cīpem</i> , <i>cīpeš</i> , <i>cīpe</i> , <i>cīpemo</i> , <i>cīpete</i> , <i>cīpū</i>
aorist:	<i>cīpoh</i> , <i>cīpe</i> , <i>cīpe</i> , <i>cīposmo</i> , <i>cīposte</i> , <i>cīpošē</i> i <i>cīpoše</i>
imperfekt:	<i>cīpāh</i> , <i>cīpāše</i> , <i>cīpāše</i> , <i>cīpāsmo</i> , <i>cīpāste</i> , <i>cīpāhū/cīpāhu</i> i <i>cīpijāh</i> , <i>cīpijāše ... cīpijāhū/cīpijāhu</i>
imperativ:	<i>cīpi</i> , <i>cīpimo</i> , <i>cīpite</i>
prilog sadašnji:	<i>cīpūci</i>
prilog prošli:	<i>cīpāvši</i> i <i>cīpāvši</i>
pridjev radni:	<i>cīpao</i> , <i>cīpla</i> i rj. <i>cīpla</i> , <i>cīplo</i> i rj. <i>cīplo ...</i>
pridjev trpni:	<i>cīpen</i> i <i>cīpen</i> , <i>cīpena</i> i <i>cīpena ...</i> — neod., <i>cīpeni</i> i <i>cīpeni ...</i> — odr.

2. U glagola s korijenom *sp/su* prvi alomorf dolazi samo u prezentu i imperativu: *nāspēm*, *pōspēm ...*; *nāspi*, *pōspi*, *ūspi ...* U ostalim je oblicima alomorfof *su*: *nāsūh*, *nāsuo* — *nāsūla ... nāsūvši*, *nāsū*. 688

3. **Naglasni** su tipovi *cīpsti* (i *cīpsti*) — *cīpēm* (i *cīpem*), *grēpsti* (i *grēpsti*) — *grēbēm* (i *grēbem*), kao *plēsti* (i *plēsti*) — *plētēm* (i *plētem*) iz 1. razreda, i *nāsūti* — *nāspēm*. 689

Uzorak: *nāsūti*

prezent:	<i>nāspēm, nāspēš, nāspē, nāspēmo, nāspēte, nāspū</i>
aorist:	<i>nāsūh, nāsū, nāsū, nāsūsmo, nāsūste, nāsūsē i nāsūsē</i>
imperativ:	<i>nāspi, nāspimo, nāspite</i>
prilog prošli:	<i>nāsūvši</i>
pridjev radni:	<i>nāsuo, nāsūla, nāsūlo, nāsūli, nāsūle, nāsūla</i>
pridjev trpni:	<i>nāsūt, nāsūta itd.</i>

Četvrti razred

690

1. Jednake su prezentska i infinitivna osnova koje završavaju na *k, g* i *h*. Infinitiv završava na *-ći*. Navedeni suglasnici alterniraju sa *č, ž, š* u 2, 3. l. jedn. aorista, imperfektu, pridjevu trpnom i u prezentu, osim u 3. l. mn., a sa *c, z, s* u imperativu i imperfektu: *pěci* (rj. *pěci*) — *pěčem* (i *pěčem*) ... *pěhū* — *pěci, sjěci* — *sijěčem* (i *sijěčem*), *strīci* — *strīžēm* (i *strīžēm*) ... — *strīgū* — *strīzi, vřci* (rj. *vřci*) — *vřšēm* (i *vřšēm*) ... *vřhū* — *vřsi*.

Nesloženi oblici glagola *vūci* (rj. *vūci*):

prezent:	<i>vūčem, vūčēš, vūčē, vūčēmo, vūčēte, vūkū</i> i <i>vūčem, vūčeš, vūče, vūčemo, vūčete, vūkū</i>
aorist:	<i>vūkoh, vūče, vūče, vūkosmo, vūkoste, vūkošē/vūkoše</i>
imperfekt:	<i>vūcijāh, vūcijāše, vūcijāše, vēcijāsmo, vūcijāste,</i> <i>vūcijāhū/vūcijāhu</i> i <i>vūcāh ... vūcāhū/vūcāhu</i>
imperativ:	<i>vūci, vūcimo, vūcite</i>
prilog sadašnj:	<i>vūkūci</i>
prilog prošli:	<i>vūkāvši i vūkāvši</i>
pridjev radni:	<i>vūkao, vūkla</i> i rj. <i>vūkla, vūklo</i> i rj. <i>vūklo ...</i>
pridjev trpni:	<i>vūčen, vūčēna ... i vūčen, vūčēna ...</i>

691

1. Glagolu *mōci* (i *mōci*) 1. lice jedn. glasi *mōgu*, a u ostalim licima nastavci su s kratkim morfolom *-e-*: *mōžēš, mōže, mōžemo, mōžete, mōgū*.

Složenice od toga glagola imaju prezent prema *d r u g o j* vrsti: *pòmognēm, pòmognū* prema inf. *pòmoci* i *pòmoci, ūzmognēm ... ūzmognū* prema *ūznoći* i *uzmōci* itd.

Imperativ glagola *mōci* rijedak je: *mōgni*, a od *pòmoci* imp. glasi: *pomōgni* i *pomōzi, pomōgnimo* i *pomōzimo, pomōzite*.

2. Glagoli *lēcī* i *rēcī* (rj. *rēcī*) imaju prezent i po *d r u g o j* vrsti:

rēcēm/rēcēm ... rēkū/rēkū i rēknēm ... rēknū
lěžēm ... lēgū i, običnije, *lēgnēm ... lēgnū*

3. Glagol *vřci* (i *vřci*) glasi u infinitivu i *vrijēci* (*vrijēci*). U ostalim oblicima korijen ima alomorfe *vřh, vřš* i *vřs*:

prezent:	<i>vřšēm i vřšēm ...</i>
aorist:	<i>vřhoh, vřše ...</i>
imperfekt:	<i>vřsijah ... i vřšāh ...</i>
imperativ:	<i>vřsi, vřsimo, vřsite</i>
prilog sadašnj:	<i>vřhūci</i>
prilog prošli:	<i>vřhāvši i vřhāvši</i>
pridjev radni:	<i>vřhao, vřhla</i> i rj. <i>vřhla ...</i>
pridjev trpni:	<i>vřšen ... i vřšen ...</i>

4. Dosta glagola ima oblike koji se tvore od infinitivne osnove po prvoj i drugoj vrsti, a prezent, imperativ i pridjev trpni samo po drugoj vrsti.

Uzorak je:

— oblici od dviju osnova

infinitiv:	<i>dīci i dīgnuti</i>
aorist:	<i>dīgoh, dīže ... i dīgnuh, dīgnū ...</i>
prilog prošli:	<i>dīgāvši i dīgnūvši</i>
pridjev radni:	<i>dīgao ... i dīgnuo ...</i>

— oblici od jedne osnove

prezent:	<i>dīgnēm, dīgnēš</i>
imperativ:	<i>dīgni, dīgnimo ...</i>
pridjev trpni:	<i>dīgnūt</i>

Drugi su glagoli:

<i>cīci (zast.)/cīknuti</i>	<i>pūci/pūknuti</i>
<i>cřci/cřknuti</i>	<i>sēci(sēci) (zast.)/sēgnuti</i>
<i>klēci (zast.)/klēknuti</i>	<i>sīci/sīgnuti</i>
<i>kliči (zast.)/kličknuti</i>	<i>tāci(tāci)/tāknuti</i>
<i>māci (māci)/māknuti</i>	<i>vřci/vřgnuti</i>
<i>nīci/nīknuti</i>	

5. **Naglasni tip** *tēci* (rj. *tēci*) — *tēcēm* (i *tēcēm*) isti je kao tip *plēsti* iz 1. razreda, **692**
a tip *sjēci* — *sijēcēm* (i *sijēcēm*) kao *grīsti* iz 2. razreda.

Naglasak u glagola *lēcī, mōcī* (i *mōcī*), *rēcī* (i *rēcī*):

prezent:	<i>lēcēm (i lēcēm) ...</i>	<i>mōgu, mōžeš ...</i>	<i>rēcēm i rēcēm/rēcēm</i>
aorist:	<i>lēcōh, lēcē ...</i>	<i>mōgoh, mōže ...</i>	<i>rēcōh, rēcē</i>
imperativ:	<i>lēcī, lēcimo ...</i>		<i>rēcī, rēcimo ...</i>
prilog prošli:	<i>lēcāvši</i>	<i>mōgāvši</i>	<i>rēcāvši</i>
pridjev radni:	<i>lēcāo, lēcā ...</i>	<i>mōgāo, mōglā</i>	<i>rēcāo, rēcā</i> i rj. <i>mōglā</i> i rj. <i>rēcā</i>

Peti razred

Prezentska osnova završava na *n* i *m*, a infinitivna na *e* i *u*. Glagoli su: *klēti* (rj. *klēti*) **693**
— *kūnēm* (i *kūnem*), *žēti* (rj. *žēti*) — *žmēm, oīeti* — *ōtmēm, ūzēti* — *ūzmēm, nāduti* —
nādmēm, glagoli s korijenom *čelčn* (*nāčēti* — *nāčnēm, pōčēti* — *pōčnēm* itd.), s korijenom
pelpn (*nāpēti* — *nāpnēm, zāpēti* — *zāpnēm* itd.) i glagoli složeni od njih. U taj se razred
uvrstavaju i neki glagoli koji odstupaju od tih pravila. To su *pēti se* (i *pēti se*) — *pējnēm*
se, žēti — *žnjēm* i *žānjēm* i njihove složenice.

Nesloženi oblici glagola *klēti* (i *klēti*) glase:

prezent:	<i>kūnēm/kūnem ... kūnū i kūnēm/kūnem ... kúnū</i>
aorist:	<i>klēh, klē, klē, klēsmo, klēste, klēše i klēšē</i>
imperfekt:	<i>kūnijāh, kūnijāše, kūnijāše, kūnijāsmo, kūnijāste,</i> <i>kūnijāhu i kūnijāhū</i>
imperativ:	<i>kūni, kūnimo, kūnite i kūni ...</i>
prilog sadašnji:	<i>kūnūci i kúnūci</i>
prilog prošli:	<i>klēvši</i>
pridjev radni:	<i>klēo, klēla, rj. klēla ...</i>
pridjev trpni:	<i>klēt, klēta, klēto</i> itd.

694

1. Glagol *pěti se* (rj. *pěti*) — *pěnjēm se* ima osim prezenta i imperativ (navedena dva oblika jedino tako) i infinitiv (*pěnjati se*) po pe t o j vrsti. Ostali su oblici prema inf. *pěti* i *pěti*: aor. *pěh ...*, prilog prošli *pěvši*, pridjev radni *pěo*, *pěla* i *pěla ...* pridjev trpni *pět* — *pěta* itd. Glagoli složeni od ovog glagola tvore redovno oblike alomorfima *pe/pn*: prez. *ispněm*, *pōpnēm* itd., imp. *ispni*, *pōpni ...*, a rjeđe prema *pen/penja* (prez. *ispernjēm*, *pōpenjēm ...*, imp. *ispěnji*, *popěnji ...*).

2. Glagol *žěti* (o žitu) ima također dvije alternante prezentske osnove *žnj/žanj* i dvije infinitivne *že/žnje*: prez. *žnjēm* i *žānjēm*, imp. *žnjī* i *žānji*, impf. *žnjāh* i *žānjāh*; inf. *žěti* i *žnjěti*, aor. *žěh*, *žnjěh*, prilog prošli *žěvši* i *žnjěvši*, pridjev radni *žěo* — *žěla ...* i *žnjěo* — *žnjěla ...*, pridjev trpni *žěti* i *žnjěven*.

3. Glagol *žěti* (i *žěti*) (o rublju i sl.) ima prezent *žmēm* — *žměš* — *žmē* — *žmēmo* — *žmēte* — *žmū*, imperativ *žmī* — *žmīmo* — *žmīte*, imperfekt *žmāh*, *žmāše..* *žmāhū/žmāhu*, prilog sadašnji *žmūci*, prilog prošli *žěvši*, pridjev radni *žěo* — *žěla ...*, pridjev trpni *žěti*, *žěta* itd.

Glagoli s predmecima s istim korijenom sprežu se ovako: inf. *sāžěti*, prez. *sāžmēm* — *sāžměš ...* *sāžmū*, imp. *sāžmi* itd.

4. Glagol *nāduti se* — *nādmēm se* ima dvojake oblike trpnoga pridjeva: *nādūt* — *nādūta ...* i *nādūven* — *nādūvena/nādūvena* itd.

695

5. a. Glagoli s n a g l a s k o m kao *ōtěti* — *ōtmēm* istog su naglasnog tipa kao *nāsūti* — *nāspēm* iz 5. razreda.

b. Složeni glagoli ovoga razreda imaju u oblicima pridjeva radnog i pridjeva trpnog sa sufiksom *-t* kratkosilazni naglasak čelnog tipa, npr. *prōkleo* — *prōklēla ...*, *zākleo* — *zāklēla ...*, *nāpeo* — *nāpēla ...*, *ūzeo* — *ūzēla ...*, *sāsuo* — *sāsūla ...*, *sāžeo* — *sāžēla ...*; *prōklēt* — *prōklēta...*, *zāklēt* — *zāklēta ...*, *nāpēt* — *nāpēta ...*, *nāčēt* — *nāčēta ...*, *ūzēt* — *ūzēta ...*, *sāsūt* — *sāsūta ...*, *sāžēt* — *sāžēta ...*

Šesti razred

696

Glagoli ovoga razreda imaju u prezentskoj osnovi korijenske morfe na *r* i *lj*, a u infinitivnoj na *rije/re* i supletivne morfe. To su: *drijěti* (rj. *drijěti*) — *drēm*, *klāti kōljēm*, *mljěti* — *měljēm*, *mrijěti* (rj. *mrijěti*) — *mrēm* i *mrjēm*, *strijěti* (rj. *strijěti*) — *strēm*, *třti* — *trēm* i *tārēm*, *zřěti* — *zrēm* (gledati), *zřěti* (sazrijevati) — *zrēm* i *zřim*, *ždrijěti* (rj. *ždrijěti*) — *ždrēm*, glagoli s korijenom *prije/ pr* (*ūprijeti* — *ūprēm*, *podūprijeti* — *pōduprēm* i dr.) i tvorenice navedenih glagola.

Nesloženi oblici glagola *drijěti* (rj. *drijěti*) glase:

prezent:	<i>drēm</i> , <i>drěš</i> , <i>drē</i> , <i>drēmo</i> , <i>drēte</i> , <i>dri</i>
aorist:	<i>drijěh</i> , <i>drijē</i> , <i>drijē</i> , <i>drijěsmo</i> , <i>drijěste</i> , <i>drijěšē</i> i <i>drijěše</i>
imperfekt:	<i>drāh</i> , <i>drāše</i> , <i>drāše</i> , <i>drāsmo</i> , <i>drāste</i> , <i>drāhū</i> i <i>drāhu</i>
imperativ:	<i>drī</i> , <i>drīmo</i> , <i>drīte</i>
prilog sadašnji:	<i>drūci</i>
prilog prošli:	<i>drijěvši</i> i <i>dřvši</i>
pridjev radni:	<i>drō</i> , <i>dřla</i> , <i>dřlo</i> , <i>dřlo</i> , <i>dřli</i> , <i>dřle</i> , <i>dřla</i> , rj. <i>dřla</i> , <i>dřlo ...</i>
pridjev trpni:	<i>dřti</i> , <i>dřta</i> , <i>dřto</i> itd.

697

1. Glagoli na *re/r* sprežu se kao i oni na *rije/r*: *nāzreti* — *nāzreh* — *nāzre ...*, *nāzrěvši*, *nāzreo se* — *nāzrela se ...*, *nāzret* itd.

2. Glagol *zřěti* ('sazrijevati') i njegove složenice imaju dva prezenta: po ovom razredu *zrēm* — *zrěš* — *zrē* — *zrēmo* — *zrēte* — *zrū*, *dōzrēm* — *dōzrěš* — *dōzrē* — *dōzrēmo* —

dòzrēte – *dòzrū*, i po 1. razredu treće vrste *zrīm* – *zrīš* – *zrī* – *zrīmo* – *zrīte* – *zrū*, *dòzrīm* – *dòzrīš* – *dòzrī* – *dòzrīmo* – *dòzrīte* – *dòzrē*. Potrebno je obratiti pažnju na naglasak prostog i složenog glagola, tj. na odstupanje s obzirom na prenošenje naglasaka (složeni glagoli imaju isti naglasak u svim licima). Pridjev radni ima također dva oblika: *zrēo* i *zrīo*.

3. Glagol *třiti* i njegove složenice imaju dvije prezentske osnove – s alomorfima *tr* i *tar*: *trēm* i *tārēm* – *trēš* i *tārēš* – *trē* i *tārē* – *trēmo* i *tārēmo* – *trēte* i *tārēte* – *trū* i *tāru*, *sātrēm* – *sātrēš* – *sātrē* – *sātrēmo* – *sātrēte* – *sātrū* i *sātarēm* – *sātarēš* ...; imp. *trī* – *trīmo* – *trīte* i *tārī* ..., prilog sadašnji *trūci* zast. i *tārūci*, impf. *trāh* – *trāše* ..., aor. *třh* – *tř* ..., prilog prošli *třvši*, pridjev radni *trō*, *třo* – *třla*, *sātro* – *sātrla* ..., pridjev trpni *trēn* – *trēna* – *trēno* ..., *třt* – *třta* ..., *sātrt* – *sātrta* ... i *třven* – *trvėna* ...

Za naglasak prezenta vrijedi ono što je rečeno uz glagol *zrēti*.

4. Glagolima *klāti* i *mljēti* prezentske su osnove *kolj* i *melj*, a infinitivne *kla* i *mlje*. Pridjev trpni glasi im *klān* – *klāna* i *klāt* – *klāta*; *mljėven* – *mljėvėna*.

Od glagola *drijēti* i *ždrijēti* i njihovih složenica (*pròdrijeti* – *pròdrēm*, *pròzdrijeti* – *pròzdrēm* itd.) običniji su glagoli istoga značenja po 3. razredu pete vrste *dėrati* i *ždėrati*, *podėrati* i *poždėrati* i sl.

5. a. U aoristu mogu neki glagoli imati dubletne naglasne oblike, npr. 2, 3. l. jedn. *klā* i *klā* – *klāti*, *pòkla* i *pòklā* – *pòklati*, u množini *mrijėsmo* i *mrijėsno* – *mrijėti*/*mrijėti*. 698

b. U pridjevu radnom složeni glagoli imaju kratkosilazni naglasak čelnoga tipa: *ūmrō* – *ūmrla*, *òdrō* – *òdrla*, *pròždrō* – *pròzdrla*, *pròstrō* – *pròstrla*.

Sedmi razred

Jednake su infinitivna i prezentska osnova koja završava na *i*, *u*, *jeli*.

Glagoli s osnovama na *i*: *bīti* – *bijēm*, *bīti* – *jėsam* i *būdēm*, *gnjīti* – *gnjijēm*, *křiti* – *křijēm*, *līti* – *lījēm*, *mīti* – *mijēm*, *pīti* – *pijēm*, *šīti* – *šijēm*, *vāpiti* i *vāpiti* – *vāpijem* – *vāpijem* i *vāpim*, *vīti* – *vijēm* i njihove složenice. 699

Glagoli s osnovom na *u*: *dūti* – *dūjēm* (zast. 'duhati'), *òbuti* – *òbujēm*, glagoli s korijenom *zu* (*izuti* – *izujēm*, *nāzuti* – *nāzujēm* i dr.) i njihove složenice.

Glagoli s osnovom na *je/i*: *djēti* – *djēnēm*, *smjēti* – *smijēm*, *ūmjēti* – *ūmijēm*, glagoli složeni s korijenom *sp* (*dòspjēti* – *dòspijēm* i dr.) i njihove složenice (npr. *razūmjēti* – *razūmijēm*). U oblicima s nastavcima koji počinju s *j* i *o* dolazi alternanta osnove na *i*, a u ostalim oblicima alternanta na *je*.

Nesloženi oblici glagola *pīti* glase:

prezent:	<i>pījēm</i> , <i>pījēš</i> , <i>pījē</i> , <i>pijēmo</i> , <i>pijēte</i> , <i>pījū</i>
aorist:	<i>pīh</i> , <i>pī</i> , <i>pī</i> , <i>pīsmo</i> , <i>pīste</i> , <i>pīšē</i> i <i>pīše</i>
imperpekt:	<i>pījāh</i> , <i>pījāše</i> , <i>pījāše</i> , <i>pījāsmo</i> , <i>pījāste</i> , <i>pījāhū</i> i <i>pījāhu</i>
imperativ:	<i>pīj</i> , <i>pījmo</i> , <i>pījte</i>
prilog sadašnji:	<i>pījūci</i>
prilog prošli:	<i>pīvši</i>
pridjev radni:	<i>pīo</i> , <i>pīla</i> , <i>pīlo</i> , <i>pīli</i> , <i>pīle</i> , <i>pīla</i>
pridjev trpni:	<i>pījen</i> , <i>pījėna</i> ... i <i>pīt</i> , <i>pīta</i> ...

1. Pridjev trpni tvori se trima sufiksima: *-t*, *-jen*, *-ven*: *bijen*, *křiven* i *křit*, *liven* i *līt*, *mīven*, *šiven* i *šīt*, *vījen* i *vīt*, *òbūven* i *òbūt*, *nādūt* i *nādūven*. 700

Oblici sa *-jen-* i *-ven-* običniji su.

2. Oblici glagola *bīti* — *jēsam* navode se u § 750.

3. Glagol *đjēti* i složenice imaju i druge oblike prema drugoj vrsti: infinitiv *đjēnuti* i *đjēnuti*, aor. *đjēnuh* i *đjēnuh*, prilog prošli *đjēnūvši* i *đjēnūvši*, pridjev radni *đjēnuo* i *đjēnuo*, pridjev trpni *đjēnūt*.

4. Aorist glagola *smjēti* glasi *smjēh* — *smjē ...* i *smjēdoh* — *smjēde ...*, impf. *smjēdijāh* i *smjijāh*.

701 5. a. U 2, 3. l. jedn. aorista na glas *a* je čelni, npr. *pōpī*, *nālī*, osim u glagola *čūti* i *šūti* gdje ti oblici glase *čū* i *šū*, ali u složenica su dublete: *dōčuti* — *dōču* i *dōčū*, *nāšiti* — *nāši* i *nāšī* itd.

b. Većina složenih glagola ovoga razreda ima u prezentu na jednosložnom predmetku kratkosilazni naglasak, npr., *rāzbijēm*, *ūvijēm*, *izlijēm*, *pōkrijēm*, *ispijēm*, *sāšijēm*.

Glagoli složeni s *čūti* imaju, prema pravilu o prenošenju naglasaka, uvijek naglasak ` , npr. *dōčujēm*, *zāčujēm*.

c. U pridjevu radnom složeni glagoli imaju naglasak ` čelnoga tipa: *pōpio* — *pōpīla* (*pīo* — *pīla*), *zāvīo* — *zāvīla* (*vīo* — *vīla*) itd.

d. Oblici trpnog pridjeva na *-t* imaju također čelni naglasak, npr. *ōbavīt*, *ōpīt* (*obavījen*, *opījen*).

DRUGA VRSTA

702 Drugu vrstu čine glagoli s morfolom *nu* (*-nuti*) u infinitivnoj i *n* u prezentskoj osnovi. U imperfektu se provodi alternacija *n/hj*: *tō-nu-ti* — *tō-n-ēm* — *tō-nj-āh*.

1. Mnogi glagoli mogu imati jedne oblike po drugoj vrsti a druge po 4. razredu prve vrste ili i po jednoj i po drugoj vrsti. Primjeri su navedeni kod glagola prve vrste.

703 2. **Naglasni** su tipovi u drugoj vrsti: *đignuti* — *đignēm*, *vēnuti* — *vēnēm*, *vīknuti* — *vīknēm*.

a. *đignuti* — *đignēm*. U svim je oblicima isti naglasak.

b. *vēnuti* — *vēnēm*

Nesloženi su oblici:

prezent:	<i>vēnēm</i> , <i>vēnēš</i> , <i>vēnē</i> , <i>vēnēmo</i> , <i>vēnēte</i> , <i>vēnū</i>
aorist:	<i>vēnuh</i> , <i>vēnū</i> , <i>vēnū</i> , <i>vēnusmo</i> , <i>vēnuste</i> , <i>vēnušē</i> i <i>vēnuše</i>
imperfekt:	<i>vējāh</i> , <i>vējāše</i> , <i>vējāše</i> , <i>vējāsmo</i> , <i>vējāste</i> , <i>vējāhū</i> i <i>vējāhu</i>
imperativ:	<i>vēni</i> , <i>vēnimo</i> , <i>vēnite</i>
prilog sadašnji:	<i>vēnūci</i>
prilog prošli:	<i>vēnūvši</i>
pridjev radni:	<i>vēnuo</i> , <i>vēnula</i> , <i>vēnulo</i> , <i>vēnuli</i> , <i>vēnule</i> , <i>vēnula</i>
pridjev trpni (glagola <i>uvēnuti</i>):	<i>ūvenūt</i> , <i>ūvenūta</i> itd.

c. *vīknuti* — *vīknēm*

Nesloženi su oblici:

prezent:	<i>vīknēm</i> , <i>vīknēš</i> , <i>vīknē</i> , <i>vīknēmo</i> , <i>vīknēte</i> , <i>vīknū</i>
aorist:	<i>vīknuh</i> , 2. i 3. <i>vīknū</i> i <i>vīknu</i> , <i>vīknusmo</i> , <i>vīknuste</i> , <i>vīknušē</i> i <i>vīknuše</i>
imperfekt:	nema
imperativ:	<i>vīkni</i> , <i>vīknimo</i> , <i>vīknite</i>

prilog sadašnji:	nema
prilog prošli:	<i>vīknūvši</i>
pridjev radni:	<i>vīknuo, vīknula, vīknulo, vīknuli, vīknule, vīknula</i>
pridjev trpni:	<i>vīknut, vīknūta</i> itd.

Složeni glagoli imaju dugosilazni naglasak na istom mjestu, a prema dugosilaznom naglasku nesloženih glagola imaju pravilno kratkouzlazni naglasak na prethodnom slogu i dužinu na mjestu dugosilaznog naglaska. U 2, 3. l. jedn. aorista imaju dubletne likove: *zāvīknū* i *zavīknu*.

TREĆA VRSTA

Prezentski nastavci imaju morf *i* (*-im ...*), a infinitiv završava (1) na *-eti* ili *-ati*.

Prvi razred

U ovaj razred idu glagoli na *-eti* s morfom *je* i glagoli s osnovom na *lje, nje, re*. U prezentskoj osnovi javlja se alternacija *lj/l, nj/n*. **704**

Nesloženi oblici glagola **željēti** glase:

prezent:	<i>žēlim, žēliš, žēli, žēlimo, žēlite, žēlē</i>
aorist:	<i>žēljeh, žēlje, žēlje, žēljesimo, žēljeste, žēlješē i žēlješe</i>
imperpekt:	<i>žēljāh, žēljāše, žēljāše, žēljāsmo, žēljāste, žēljāhū i žēljāhu</i>
imperativ:	<i>žēli, žēlimo, žēlite</i>
prilog sadašnji:	<i>žēlēci</i>
prilog prošli:	<i>žēljēvši</i>
pridjev radni:	<i>žēlio, žēljela, žēljelo, žēljeli, žēljele, žēljela</i>
pridjev trpni:	<i>žēljen, žēljena i žēljen, žēljena</i>

1. U imperpektu i u pridjevu trpnom dolazi jotirana alternanta osnove s (alternacijom *d/d*): *vīdāh — vīden — vīdīm, vīčah — vīčen — vītīm, plāvjlāh — plāvljen — plāvīm — plāvjeti* ('postajati plav'). **705**

2. U obliku za m. r. jedn. pridjeva radnog sufiks osnove ima alomorf *i* (*~ je*), npr. *vīdio — vīdjela, plāvio — plāvjela, živio — živjela* itd.

3. Glagol *vrēti* ima 3. lice množine i prilog sadašnji po p r v o j vrsti: *vrīm — vrīš — vrī — vrīmo — vrīte — vrū, prilog sadašnji vrūci i vrūci, pridjev radni vrēo, rj. vrēo, vrēla, vrēlo, vrēli, vrēle, vrēla*.

4. Glagol *bdjēti* ima neke oblike po p r v o j vrsti:

prezent:	<i>bdīm, bdīš, bdī, bdīmo, bdīte, bdē i bdījēm ...</i>
aorist:	<i>bdjēh, bdjē ...</i>
imperpekt:	<i>bdāh ... i bdījāh</i>
imperativ:	<i>bdī i bdīj, bdīmo i bdījmo, bdīte i bdijte</i>
prilog sadašnji:	<i>bdēci i bdēci</i>
prilog prošli:	<i>bdjēvši</i>
pridjev radni:	<i>bdīo, bdjēla ...</i>

5. Glagol *vēlim, vēliš ... vēlē* ima samo prezent, prilog sadašnji *vēlēci* i imperpekt *vēljāh, vēljāše ...*

706

6. **Naglasni** su tipovi ovoga razreda *željati* — *želim*, *vidjeti* — *vidim* i *vrjeti* — *vrim*.

a. *željati* — *želim*. Nesloženi glagoli s uzlaznim naglascima imaju isti naglasak u svim oblicima. Složeni glagoli u prezentu obično naglašuju prethodni slog. Takvi su: *bòljati* — *bòlim*; *zabòljati* — *zabòlim* i *zabòlim*, *lètjeti* — *lètüm*; *prelètjeti* — *prelètüm* i *prelètüm* itd.

Glagol *vòljati* u prezentu, imperfektu i prilogu sadašnjem ima kratkosilazni naglasak: *vòlim* ... *vòlē*, *vòljāh* ..., *vòlēci*.

b. *vidjeti* — *vidim*. Nesloženi glagoli s dvosložnom infinitivnom osnovom s kratkosilaznim naglaskom imaju taj naglasak u svim oblicima.

Nesloženi oblici glagola *vidjeti*:

prezent:	<i>vidim, vidiš, vidi, vidimo, vidite, vidē</i>
aorist:	<i>vidjeh, vidje, vidje, vidjesmo, vidjeste, vidješē i vidješe</i>
imperfekt:	<i>vidāh, vidāše, vidāše, vidāsmo, vidāste, vidāhū i vidāhu</i>
imperativ:	<i>vidi, vidimo, vidite</i>
prilog sadašnji:	<i>vidēci</i>
prilog prošli:	<i>vidjēvši</i>
pridjev radni:	<i>vidio, vidjela, vidjelo, vidjeli, vidjele, vidjela</i>
pridjev trpni:	<i>viden, viđena ...</i>

Takvi su npr: *stārjeti* — *stārīm*, *sviđjeti se* — *sviđim se*, *višjeti* — *višüm*.

Složenice su glagola naglasnoga tipa *željati* — *želim*, npr. *prèdvidjeti* — *prèdvidim*, *zāstarjeti* — *zāstarīm*.

Drugi razred

707

Drugi razred čine glagoli s morfom *a* kojima osnova završava palatalima *č*, *ž*, *j* i skupovima *št*, *žd*, a u prezentu imaju nastavke s alomorfolom *-i-*, npr. *čúcati* — *čúčim*, *držati* — *držim*, *blējati* — *blějim*, *pljústati* — *pljústüm*, *zvízdati* — *zvízdüm*.

Nesloženi oblici glagola *držati*:

prezent:	<i>držim, držiš, drži, držimo, držite, držē</i>
aorist:	<i>držāh, 2. i 3. drža (ob. drža), držāsmo, držāste držāšē i držāše</i>
imperfekt:	<i>držāh, držāše, držāše, držāsmo, držāste, držāhū i držāhu</i>
imperativ:	<i>držā, držimo, držite i drži ...</i>
prilog sadašnji:	<i>držēci</i>
prilog prošli:	<i>držāvši</i>
pridjev radni:	<i>držao, držala i držāla</i>
pridjev trpni:	<i>držān, držāna ... rj. držāi, držāta itd.</i>

708

1. Glagoli s prezentskom osnovom na *oj* tvore imperativ nastavcima *-Ń*, *-mo*, *-te* i alternacijom kratko *o* — dugo *o*, tako da je na njemu dugosilazni naglasak: *bój se* — *bójmo se* — *bójte se*, *stāj*, *prèstāj* itd.

2. Glagol *stājati* — *stājim*, i složenice, ima alternaciju samoglasnika *a/o* u korijenu: *a* u infinitivnoj i *o* u prezentskoj osnovi.

709

3. **Naglasni** su tipovi: a. *držati* — *držim*, b. *čúcati* — *čúčim*.

a. *držati* — *držim*. Drugi su glagoli toga tipa: *bjèžati* — *bjèžim*, *lèžati* — *lèžim*, *stājati* (uz *stājati*) — *stājim* i složenice: *odlèžati* — *odlèžim* i *odlèžim*.

b. *čúcati* — *čúčim*. Najviše je glagola ovog razreda s dvosložnom infinitivnom osnovom i dugouzlaznim naglaskom u prvom slogu u svim oblicima. To je zapravo isti

tip kao *držati* — *džim* s razlikom u dužini korijenskoga sloga. Takvi su *bléjati* — *bléjīm*, *klécati* — *kléčīm*, *pljúštati* — *pljúštīm*, *rézati* — *réžim*, *vršitati* — *vršštīm*, *zvídati* — *zvídīm* i dr.

Složenice imaju isti naglasak, osim u pridjevu radnom i trpnom gdje je kratkosilazni naglasak čelnoga tipa: *izvíždati* — *izvíždīm* i *izvíždīm* — *izvíždao* i *izvíždao* — *izvíždān* — *izvíždāna* itd. i 2, 3. l. jedn. aorista *izvížda* i *izvíždā*.

ČETVRTA VRSTA

Infinitivna osnova ima morf *i*, infinitiv završava na *-iti*.

710

Nesloženi oblici glagola *vòziti*:

prezent:	<i>vòzīm, vòzīs, vòzī, vòzīmo, vòzīte, vòzē</i>
aorist:	<i>vòzih, vòzī, vòzī, vòzismo, vòziste, vòzišē i vòzišē</i>
imperfekt:	<i>vòžāh, vòžāše, vòžāše, vòžāsmo, vòžāše, vòžāhū i vòžāhu</i>
imperativ:	<i>vòzi, vòzimo, vòzite</i>
prilog sadašnji:	<i>vòzēći</i>
prilog prošli:	<i>vòživši</i>
pridjev radni:	<i>vòzio, vòzila, vòzilo, vòzili, vòzile, vòzila</i>
pridjev trpni:	<i>vòžen, vòžena</i> itd.

1. a. U imperfektu i pridjevu trpnom prezentska osnova je jotirana: *nòšāh* — *nòšen* — *nòsīm, mlácāh* — *mlácen* — *mlāitīm, ljúbjāh* — *ljúbljen* — *ljūbīm* itd.

711

b. Jedni glagoli skup *st* zamjenjuju sa *št*, drugi sa *šč*, treći i s jednim i s drugim skupom, npr. *čāstīm* — *čāščāh* — *čāščen, kòristīm* — *kòriščāh* — *kòrišten, křstīm* — *křštāh* i *křščāh* — *křšten* itd.

2. Glagoli s prezentskom osnovom na *oj* mogu imati dvostruke oblike u imperativu: s nastavcima *-i, -imo, -ite* i s nastavcima *-ø, -mo, -te*, npr. *bròjīm* — *bròji* — *bròjimo* — *bròjite* i *bròj* — *bròjmo* — *bròjte, kròjīm* — *kròji* — *kròjimo* — *kròjite* i *kròj* — *kròjmo* — *kròjte*.

3. **Naglasni** su tipovi: *vòziti* — *vòzīm, bròjiti* — *bròjīm, ljúbiti* — *ljúbīm, tumáciti* — *tumáčīm i žúriti* — *žúrim*.

712

a. *vòziti* — *vòzīm*. Istog su tipa: *gòniti* — *gònīm, mòliti* — *mòlīm, nòsiti* — *nòsīm, skòčiti* — *skòčīm*. Složeni glagoli imaju prema kratkouzlaznom naglasku taj naglasak u istom slogu, a prema kratkosilaznom naglasku imaju kratkouzlazni naglasak na predmetku. U 2, 3. l. jedn. aorista imaju opet kratkosilazni čelnoga tipa: *donòsiti* — *dònosīm* — *dònošen*, ali *donòsih* — *dònosī* — *dònosī* — *donòsismo* itd.

b. *bròjiti* — *bròjīm*. Skupina glagola s dvosložnom infinitivnom osnovom ima u prvom slogu osnove $\grave{}$ naglasak u svim oblicima osim u 2, 3. l. jedn. aorista i u pridjevu trpnom, gdje je $\tilde{}$ naglasak čelnoga tipa, npr:

713

prezent:	<i>bròjīm ... bròjē i bròjīm</i>
aorist:	<i>bròjih, bròjī, bròjī, bròjismo, bròjiste, bròjišē i bròjišē</i>
imperfekt:	<i>bròjāh ... bròjāhū i bròjāhu</i>
imperativ:	<i>bròji, bròjimo, bròjite i bròj, bròjmo, bròjte</i>
prilog sadašnji:	<i>bròjēći</i>
prilog prošli:	<i>bròjīvši</i>
pridjev radni:	<i>bròjio, bròjila, bròjilo ...</i>
pridjev trpni:	<i>bròjen, bròjena, bròjeno</i> itd.

Tako i: *gòstiti — gòstīm, lòviti — lòvīm, nòčiti — nòčīm, plòviti — plòvīm, tròšiti — tròšīm* i dr.

- 714 c. **ljúbiti — ljúbim**. Najveći broj glagola četvrte vrste s dvosložnom infinitivnom osnovom ima u infinitivu dugouzlazni naglasak, a u prezentu dugosilazni. Kao prezent naglašen je imperfekt i dubleta priloga prošlog a u 2. 3. l. jedn. aorista naglasak ^ čelnoga je tipa; u ostalim oblicima dolazi infinitivni naglasak:

prezent:	<i>ljúbim ... ljúbē</i>
aorist:	<i>ljúbih, ljúbī, ljūbī, ljúbismo, ljúbiste, ljúbišē i ljúbiše</i>
imperfekt:	<i>ljúbljah ... ljúbljāhu i ljúbljāhū</i>
imperativ:	<i>ljúbī, ljúbimo, ljúbite</i>
prilog sadašnji:	<i>ljúbēci i ljúbēci</i>
prilog prošli:	<i>ljúbivši</i>
pridjev radni:	<i>ljúbio, ljúbila ...</i>
pridjev trpni:	<i>ljúbljen, ljúbljena</i> itd.

Tako i: *báciti — bācīm, brániti — brānīm, grāditi — grādīm, hváliti — hvālīm, kúpiti — kúpīm, plátiti — plātīm, vrátiti — vrātīm* i dr.

- 715 d. **tumáčiti — tumáčim**. Složeni glagoli tipa c kao i glagoli s trosložnom infinitivnom osnovom mijenjaju se:

prezent:	<i>tumáčim ... tumáčē</i>
aorist:	<i>tumáčih, tùmāči, tùmāči, tumáčismo ...</i>
imperfekt:	<i>tùmāčāh ... tùmāčāhū i tùmāčāhu</i>
imperativ:	<i>tumáči, tumáčimo, tumáčite</i>
prilog sadašnji:	<i>tumáčēci i tùmāčēci</i>
prilog prošli:	<i>tumáčivši</i>
pridjev radni:	<i>tumáčio, tumáčila ...</i>
pridjev trpni:	<i>tùmāčen, tùmāčena</i> itd.

Tako i: *zabáciti — zābācīm, poljúbiti — pòljúbīm, jednáčiti — jēdnāčīm* i dr. Bez obzira na broj slogova naglasak je na istom mjestu, a u 2. 3. l. jedn. aorista uvijek je kratkosilazni čelnoga tipa s dužinom u zadnjem slogu: *protùmáčiti — protùmáčīm — protumáčih — pròtumāči ...*, *ispozabránuti — ispozabránīm — ispozabránih — špozabráni ...*

- 716 e. **žúriti — žúrīm**. U skupini glagola s dvosložnom infinitivnom osnovom i dugouzlaznim naglaskom u prvom slogu osnove naglasak se mijenja samo u 2. 3. l. jedn. aorista, i to tako da nesloženi glagoli imaju dugosilazni naglasak, a složeni kratkosilazni naglasak čelnoga tipa i dužinu u zadnjem slogu: *žúriti — žúrīm — žúrih — žūri — žūri — žúrismo ...*, *požúriti — požúrīm — požúrih — pòžūrī — pòžūrī ... požúrišē i požúriše*. Takvi su: *cúriti — cúrīm, gnjíliti — gnjílīm* i dr.

PETA VRSTA

- 717 Petoj vrsti pripadaju oni glagoli kojima infinitivna osnova ima morf *a* (infinitiv na *-ati*), osim onih koji u prezentu imaju nastavke s morfom *i* (v. 2. razred treće vrste).

Ovoj vrsti, upravo 1. razredu, pripadaju neki glagoli na *-evati* i *-irati*, koji inače idu u VI. vrstu (v. § 743).

► Prema tvorbi prezenta glagoli te vrste svrstavaju se u četiri razreda.

Prvi razred

U 1. razredu glagoli su koji imaju prezentske nastavke s morform *ā* (*ām ...*).

718

Pripadaju mu, između ostaloga, glagoli na *-ije*vati (npr. *polijevati* — *pōlijevām*), *-ivati*, i to: a) koji su nastali sufiksom *-va-* (dakle gdje *-i-* pripada korijenu), npr. *dobivati*, *prebivati*, *pokrivati*, *umirati*, *počivati*; b) izvedenice od *tkati* (npr. *otkivati* — *ōtkivām*); c) nastali od glagola šeste vrste, npr. *darivati* (<*darōvati*) — *dārivām*, *potkivati* (<*potkōvati*) — *pōtkivām*, *osnivati* (<*osnōvati*) — *ōsnivām*.

Neki glagoli idu u 1. i 2. razred, ali se prezent na *-am* i *-jem* ne upotrebljava podjednako, npr. *štípati* — *štípljēm* i *štípam*, *škàkljati* — *škàkljēm* i *škàkljām*.

Nesvršeni glagoli tipa *od/iz-abirati* imaju dva naglasna lika, npr. *izàbirati* — *izàbirēm* i *izabirati* — *izàbirām*.

Nesloženi oblici glagola *pítati*:

prezent:	<i>pítām, pítāš, pítā, pítāmo, pítāte, pítajū</i> (rjeđe <i>pítajū</i>)
aurist:	<i>pítah, 2. i 3. pítā i píta, pítasmo, pítaste, pítāšē i pítaše</i>
imperfekt:	<i>pítāh, pítāše, pítāše, pítāsmo, pítāste, pítāhū i pítāhu</i>
prilog sadašnji:	<i>pítajūći i pítajūći</i>
prilog prošli:	<i>pítāvši</i>
pridjev radni:	<i>pítao, pítala, pítalo, pítali, pítale, pítala</i>
pridjev trpni:	<i>pítān, pítāna, pítāno</i> itd.

1.a. Glagoli *dāti*, *znāti*, *imati* u nekim oblicima imaju dvojake likove s dubletnim osnovama: *da-* i *dad-*, *im-* i *imad-*. Glagol *dāti* tvori prezent i prema drugoj vrsti. Oblici su:

719

prezent	<i>dām ... dámo</i> (<i>nē dāmo</i>), <i>dáte</i> (<i>nē dāte</i>), <i>dājū</i> ; <i>dádēm</i> (i <i>dādem</i>) ... <i>dādū</i> i <i>dādnēm</i> ... <i>dādnū</i>	<i>īmām</i> (rj. <i>īmām</i>) i <i>imádēm</i> (<i>ne imádem</i>) ... <i>imádū</i>	<i>znām ... znāmo</i> (<i>nē znāmo</i>), <i>znáte</i> (<i>nē znāte</i>), <i>znājū</i> i <i>znádēm</i> (i <i>znádem</i>) ... <i>znádū</i>
aurist:	<i>dāh, dā, dā,</i> <i>dāsmo ... i</i> <i>dādoh, dāde</i>	<i>imah, 2. i 3.</i> <i>īmā ... i</i> <i>imadoh, imade</i>	<i>znāh, znā, znā,</i> <i>znāsmo ... i</i> <i>znādoh, znāde</i>
imperfekt:	<i>dāh, dāše ... i</i> <i>dādijāh, dādijāše</i>	<i>īmāh, imāše ... i</i> <i>imádijāh,</i> <i>imádijāše ...</i>	<i>znāh, znāše ... i</i> <i>znádijāh,</i> <i>znádijāše ...</i>
imperativ:	<i>dāj ... i dādni</i>	<i>imāj ... i imadni</i>	<i>znāj ... i znādi</i>
pril. sad.:	<i>dājūći</i>	<i>imajūći</i>	<i>znājūći i znādūći</i>
pril. prošli:	<i>dāvši i dādnūvši</i>	<i>imāvši</i>	<i>znāvši</i>
prid. radni:	<i>dāo, dála, dálo</i>	<i>imao, imala ...</i>	<i>znāo, znāla, znālo</i>
prid. trpni:	<i>dān, dāna i dána ...</i>	<i>znān, znāna</i>	
i rjeđe	<i>dāt, dāta i dáta ...</i>		

Složenice od tih glagola sprežu se:

infinitiv:	<i>dòdati</i>	<i>némati</i>	<i>sàznati</i>
prezent:	<i>dòdām ... dòdāmo, dòdāte, dòdajū dodádēm (i dodádem) i dòdadnēm</i>	<i>nēmām ... nēmajū nēmadnēm ... nēmadnū</i>	<i>sàznām ... sàznāmo sàznāte, sàznajū saznádēm (i saznádem)</i>
aorist:	<i>dòdah, 2. i 3. dòda i dòda ... dòdadoh ... 2. i 3. dòdade</i>	<i>némah, 2. i 3. néma ... i nēmadoh, nēmade ...</i>	<i>sàznah, 2. i 3. sàzna, ... i sàznadoh, 2. i 3. sàznade, sàznadosmo ...</i>
imperfekt:		<i>némah ... i nēmadāh</i>	
imperativ:	<i>dòdāj i dòdadni</i>	<i>nēmāj</i>	<i>sàznaj i sàznadi</i>
pril. sad.:		<i>némajūci</i>	
pril. proš.:	<i>dòdāvši</i>	<i>némāvši</i>	<i>sàznāvši</i>
pril. radni:	<i>dòdao, dòdāla ...</i>	<i>némao, nēmala ...</i>	<i>sàznao, sàznala ...</i>
prid. trpni:	<i>dòdan, dòdāna ... (i dòdāt, dòdāta ...)</i>	•	<i>sàznan, sàznāna ...</i>

720 2. Glagol *stāti* (i složenice) ima u prezentu i imperativu alternantu osnove prema drugoj vrsti, u aoristu dvije dubletne osnove, *sta-* i *stad-*, a u ostalim oblicima dolazi alternanta *sta-*:

prezent:	<i>stānēm ... stānū</i>	<i>nēstanēm ... nēstanū</i>
aorist:	<i>stāh, stā, stā, stāsma ... i stādoh, 2. i 3. stāde ...</i>	<i>nēstah, nēsta, nēsta, nēstasma ... i nēstadoh, 2. i 3. nēstade ...</i>
imperativ:	<i>stāni, stānimo, stānite</i>	<i>nēstani ... i nēstāj ...</i>
pril. proš.:	<i>stāvši</i>	<i>nēstāvši</i>
prid. radni:	<i>stāo, stāla ...</i>	<i>nēstao, nēstala, nēstalo ...</i>

721 3. Glagol *tkāti* ima oblike:

prezent:	<i>tkām ... tkāmo, tkāte, tkājū i tkēm ... tkémo, tkéte, tkū</i>
aorist:	<i>tkāh, 2. i 3. tkā i tkā, tkāsma ...</i>
imperfekt:	<i>tkāh, tkāše ... tkāhū i tkāhu</i>
imperativ:	<i>tkāj, tkājmo, tkājte</i>
prilog sadašnjji:	<i>tkājūci i tkūci</i>
prilog prošli:	<i>tkāvši</i>
pridjev radni:	<i>tkāo, tkāla ...</i>
pridjev trpni:	<i>tkān, tkāna i tkāna</i>

722 4. **Naglasni** su tipovi *pítati* — *pītām, spašávati* — *spāšavām, ígrati* — *igrām, zaígrati* — *zàiigrām, jáčati* — *jáčām, komádati* — *komádām, kúhati* — *kühām, zàkuhati* — *zàkuhām*.

a. *pítati* — *pītām*. U tome razredu (kao i u cijeloj vrsti) glagoli s dvosložnom infinitivnom osnovom s dugouzlaznim naglaskom u prvom slogu osnove u infinitivu imaju u prezentu $\hat{}$ naglasak. To ih u naglasku povezuje s glagolima tipa *báciti* — *bácim* iz četvrte vrste, ali je raspodjela naglasaka $\hat{}$ i $\acute{}$ nešto drukčija. Takvi su također: *čúvati* — *čúvām, kúpati* — *kúpām, spávati* — *spāvām* i dr.

b. *spašávati* — *spàšāvām*. Glagoli kojima dugouzlazni naglasak nije u prvom slogu 723
 infinitiva (uvijek je u trećem od kraja) zadržavaju taj naglasak u onim oblicima u
 kojima i glagoli tipa *pítati* — *pítām*. U oblicima u kojima taj tip ima ^ naglasak glagoli
 imaju kratkouzlazni naglasak na prethodnom slogu, a prema ^ imaju duljinu. U 2, 3. l.
 jedn. aorista i tih glagola običniji je čelni naglasak.

Uzorak je:

prezent:	<i>spàšāvām ... spašávajū</i> (rj. <i>spàšāvajū</i>)
aorist:	<i>spašávah</i> , 2. i 3. <i>spàšāvā</i> , <i>spašávasmo ...</i>
imperfekt:	<i>spàšāvāh</i> i <i>spašávāh ... spàšāvāše</i> i <i>spašávāše ...</i>
imperativ:	<i>spàšāvāj ...</i>
prilog sadašnji:	<i>spašávajūci</i>
prilog prošli:	<i>spašávāvši</i>
pridjev radni:	<i>spašávao</i> , <i>spašávala ...</i>
pridjev trpni:	<i>spàšāvān</i> , <i>spàšāvāna ...</i>

Takvi su i: *dobívati* — *dòbívām*, *lišávati* — *lišāvām*, *odobrávati* — *odòbrávām*, *razu-*
mijévati — *razùmijevām*, *razveseljávati* — *razveseljávām* itd.

c. *igrati* — *igrām*. Glagoli s dvosložnom infinitivnom osnovom i s naglaskom ` u 724
 prvom slogu infinitiva i s naglaskom ~ u prezentu imaju raspodjelu silaznih i uzlaznih
 naglasaka istu kao glagoli s dugim korijenom tipa *pítati* — *pítām*.

infinitiv:	<i>igrati</i>
prezent:	<i>igrām ... ìgrāte</i> , <i>ìgrajū</i> (rj. <i>ìgrajū</i>)
aorist:	<i>ìgrah</i> , 2. i 3. <i>ìgrā</i> i <i>ìgra</i> , <i>ìgrasmo ...</i>
imperfekt:	<i>ìgrāh</i> , <i>ìgrāše ...</i>
imperativ:	<i>ìgrāj</i> , <i>ìgrājmo</i> , <i>ìgrājte</i>
prilog sadašnji:	<i>ìgrajūci</i> (rj. <i>ìgrajūci</i>)
prilog prošli:	<i>ìgrāvši</i>
pridjev radni:	<i>ìgrao</i> , <i>ìgrala ...</i>
pridjev trpni:	<i>ìgrān</i> , <i>ìgrāna ...</i>

Takvi su i glagoli *kòpati* — *kòpām* (i *kòpām*), *čèšljati* — *čèšljām* (i *čèšljām*), *kòpčati*
 — *kòpčām* (i *kòpčām*).

d. *zàigrati* — *zàigrām*. Složenice tipa c imaju prema naglasku ~ nesloženih glagola 725
 taj naglasak na istome mjestu, a prema naglasku ^ imaju kratkouzlazni u prethodnom
 slogu osim u 2, 3. l. jedn. aorista i oba pridjeva, gdje imaju čelni naglasak s dugim
 zadnjim slogom:

infinitiv:	<i>zàigrati</i>
prezent:	<i>zàigrām ... zàigrāte</i> , <i>zàigrājū</i> , rj. <i>zàigrājū</i>
aorist:	<i>zàìgrah</i> , 2. i 3. <i>zàìgrā</i> i <i>zàìgra</i> , <i>zàìgrasmo ...</i>
imperativ:	<i>zàìgrāj</i> , <i>zàìgrājmo</i> , <i>zàìgrājte</i>
prilog prošli:	<i>zàìgrāvši</i>
pridjev radni:	<i>zàìgrao</i> i <i>zàìgrao</i> , <i>zàìgrāla</i> i <i>zàìgrāla ...</i>
pridjev trpni:	<i>zàìgrān</i> , <i>zàìgrāna</i> itd.

- 726 e. *jáčati* — *jáčām*. Glagoli s dvosložnom infinitivnom osnovom s naglaskom u istom slogu infinitiva i prezenta imaju taj naglasak u svim oblicima osim u 2, 3. l. jedn. aorista i pridjevu trpnom, gdje imaju čelni naglasak s dugim zadnjim slogom:

infinitiv:	<i>jáčati</i>
prezent:	<i>jáčām ... jáčajū</i>
aorist:	<i>jáčāh</i> , 2. i 3. <i>jáčā</i> i <i>jáča</i> , <i>jáčasmo ...</i>
imperfekt:	<i>jáčāh ...</i>
imperativ:	<i>jáčāj, jáčājmo, jáčājte</i>
prilog sadašnji:	<i>jáčajūci</i>
prilog prošli:	<i>jáčāvši</i>
pridjev radni:	<i>jáčao, jáčala ...</i>
pridjev trpni:	<i>jáčān, jáčāna</i> itd.

- 727 f. *komàdati* — *komàdām*. Složenice glagola tipa *jáčati* — *jáčām* kao i svi glagoli s trosložnom infinitivnom osnovom i naglaskom u trećem slogu od kraja imaju isti naglasak u svim oblicima, osim u 2, 3. l. jedn. aorista i oba pridjeva, gdje imaju naglasak čelnoga tipa s dugim zadnjim slogom:

infinitiv:	<i>(is)komàdati</i>	<i>pročitati</i>
prezent:	<i>(is)komàdām ... (is)komàdajū</i>	<i>pročitām ... pročitajū</i>
aorist:	<i>iskomàdah</i> , 2. i 3. <i>kõmadā</i> , <i>iskomādā</i> i <i>(is)komàda</i>	<i>pročitah</i> , 2. i 3. <i>prõčitā</i> i <i>pročita</i> , <i>pročitasmo</i>
imperativ:	<i>(is)komàdāj, (is)komàdājmo ...</i>	<i>pročitāj, pročitājmo, pročitājte</i>
imperfekt:	<i>komādāh ...</i>	
pril. sad.:	<i>komādajūci</i>	
pril. prošli:	<i>(is)komādāvši</i>	<i>pročitāvši</i>
prid. radni:	<i>kõmadao, kõmadāla,</i> <i>iskomadao</i> i <i>(is)komàdao ...</i>	<i>pročitao, pročitala</i> i <i>pročitao, pročitala ...</i>
prid. trpni:	<i>kõmadān, kõmadāna ...,</i> <i>iskomadān, iskomadāna ...</i>	<i>prõčitān, pročitāna</i>

Takvi su i: *jurīšati* — *jurīšām*, *krivūdati* — *krivūdām*, *(na)orūžati* — *(na)orūžām*, *piskàrati* — *piskàrām*, *progūtati* — *progūtām* i dr.

- 728 g. *kūhati* — *kūhām*. Glagoli s dvosložnom infinitivnom osnovom i naglaskom u infinitivu imaju taj naglasak u svim oblicima, a u 2, 3. l. jedn. aorista i pridjevu trpnom naglasak je čelnoga tipa s dugim zadnjim slogom:

infinitiv:	<i>kūhati</i>
prezent:	<i>kūhām ... kūhajū</i>
aorist:	<i>kūhah</i> , 2. i 3. <i>kūhā</i> (i <i>kūha</i>), <i>kūhasmo ...</i>
imperfekt:	<i>kūhāh</i>
imperativ:	<i>kūhāj, kūhājmo, kūhājte</i>
prilog sadašnji:	<i>kūhajūci</i>
prilog prošli:	<i>kūhāvši</i>
pridjev radni:	<i>kūhao, kūhala ...</i>
pridjev trpni:	<i>kūhan, kūhāna</i> itd.

Takvi su glagoli: *glèdati* — *glèdām*, *vráčati* — *vráčām*, *pļivati* — *pļivām*, *slūšati* — *slūšām* i dr.

h. *zàkuhati* — *zàkuhām*. Složenice glagola tipa *kūhati* — *kūhām* imaju, prema pravilima o prenošenju naglasaka, `naglasak u prethodnom slogu, osim u 2, 3. l. jedn. aorista, gdje je obično kratkosilazni naglasak čelnoga tipa: *zàkuhati* — *zàkuhām* — *zàkuhah* — *zàkuhā* ..., *pògledati* — *pògledām* — *pògledah* — *pògledā* i *pògleda* ... i dr. 729

Drugi razred

Drugi razred čine glagoli s morfom *e* u prezentskim nastavcima i s jotiranom osnovom u prezentu, imperativu i prilogu sadašnjem: *glòdati* — *glòdēm*, *làgati* — *làžēm*, *dìhati* — *dìšēm*, *mìcati* — *mìčēm*, *vězati* — *věžēm*, *brìsati* — *brìšēm*, *zòbati* — *zòbljēm*, *sìpati* — *sìpljēm*, *drijémati* — *drijēmljēm*, *dozívati* — *dòzìvljēm*. 730

Nesloženi oblici glagola *písati* glase:

prezent:	<i>pīšēm</i> , <i>pīšēš</i> , <i>pīšē</i> , <i>pīšēmo</i> , <i>pīšēte</i> , <i>pīšū</i>
aorist:	<i>písah</i> , 2. i 3. <i>pīsā</i> i <i>písa</i> , <i>písa</i> smo, <i>písa</i> ste, <i>písašē</i> i <i>písaše</i>
imperfekt:	<i>pīsāh</i> , <i>pīsāše</i> , <i>pīsāše</i> , <i>pīsāsmo</i> , <i>pīsāste</i> , <i>pīsāhū</i> i <i>pīsāhu</i>
imperativ:	<i>pīši</i> , <i>pīšimo</i> , <i>pīšite</i>
prilog sadašnji:	<i>pīšūci</i> i <i>pīšūci</i>
prilog prošli:	<i>písa</i> vši
pridjev radni:	<i>písao</i> , <i>písala</i> , <i>písalo</i> , <i>písali</i> , <i>písale</i> , <i>písala</i>
pridjev trpni:	<i>písān</i> , <i>písāna</i> itd.

1. Neki glagoli sprežu se po 1. i po 2. razredu: *gíbati* — *gībām* i *gìbljēm*, *dozívati* — *dòzìvām* i *dòzìvljēm*, *drijémati* — *drijēmām* i *drijēmljēm*, *pljěskati* — *pljěskām* i *pljěščēm*, *sìpati* — *sìpām* i *sìpljēm*, *sìsati* — *sìsām* i *sìšēm*, *šétati* — *šētām* i *šécēm*, *zídati* — *zìdām* i *zìdēm*, *ùzimati* — *ùzimām* i *ùzimljēm* i dr. 731

2. Glagol *ìskati* ima prezent *ìščēm* ... *ìščū* (razg.) i *ìštēm* ... *ìštū* (viši stil).

3. Glagoli *dàhtati* i *dřhtati* imaju prezent *dāščēm* ... *dāščū*, *dřščēm* ... *dřščū*.

Naglasni su tipovi *písati* — *pīšēm*, *srkùtati* — *sřkučēm*, *mètati* — *měčēm* i *mìcati* — *mìčēm*. 732

a. *písati* — *pīšēm*. Glagola ovoga naglasnoga tipa ima dosta. Takvi su npr. *dísati* — *dìšēm*, *kázati* — *kážēm*, *nízati* — *nížēm*, *skákati* — *skáčēm*, *vězati* — *věžēm*, *víkati* — *víčēm* i dr. Ovaj tip odgovara tipu *pítati* — *pītām*.

Složenice tih glagola imaju dugouzlazni naglasak u istom slogu, a prema dugosilaznom naglasku, prema pravilu o prenošenju naglasaka, imaju dužinu na mjestu silaznog naglasaka i kratkouzlazni naglasak u prethodnom slogu. U 2, 3. l. jedn. aorista obično je čelni naglasak: *napísati* — *nàpīšēm* — *napísah* — *napísa* i *nàpīsā* — *nàpīsān*, *pókázati* — *pòkážēm*, *zavézati* — *zāvěžēm* itd.

b. *srkùtati* — *sřkučēm*. Glagoli s trosložnom infinitivnom osnovom i s kratkouzlaznim naglaskom u drugom slogu osnove u infinitivu imaju u prezentu, imperfektu i u prilogu sadašnjem isti naglasak u prethodnom slogu. U 2, 3. l. jedn. aorista i u pridjevu trpnom imaju kratkosilazni naglasak čelnoga tipa, što se vidi iz uzorka: 733

infinitiv:	<i>srkùtati</i>
prezent:	<i>sřkučēm</i> ... <i>sřkučū</i>
aorist:	<i>srkùtah</i> , 2. i 3. <i>sřkutā</i> , <i>srkùtasmo</i>
imperfekt:	<i>sřkutāh</i> ... <i>sřkutāhū</i> i <i>sřkutāhu</i>
imperativ:	<i>sřkúci</i> ... <i>sřkúcite</i>
prilog sadašnji:	<i>sřkučūci</i>

prilog prošli:	<i>sṛkūtāvši</i>
pridjev radni:	<i>sṛkūtao</i> i <i>sṛkutao</i> , <i>sṛkutāla</i>
pridjev trpni:	<i>sṛkutān</i> , <i>sṛkutāna</i> ...

Takvi su glagoli: *cvrkūtati* — *cvṛkućēm*, *cvokōtati* — *cvòkoćēm*, *skakūtati* — *skàkućēm* i dr.

- 734 c. *mètati* — *mèćēm*. Nesloženi glagoli s dvosložnom infinitivnom osnovom i s kratkouzlaznim naglaskom u prvom slogu infinitiva imaju kratkosilazni naglasak u prezentu, u imperfektu, prilogu sadašnjem i pridjevu trpnom. U 2, 3. l. jedn. aorista, u pridjevu radnom dubletni su oblici s naglaskom infinitiva i s čelnim naglaskom:

infinitiv:	<i>mètati</i>
prezent:	<i>mèćēm</i> ... <i>mèćū</i>
aorist:	<i>mètah</i> , <i>mètā</i> i <i>mèta</i>
imperfekt:	<i>mètāh</i> , <i>mètāše</i>
imperativ:	<i>mèći</i> ... <i>mèćite</i>
prilog sadašnji:	<i>mèćūći</i> i <i>mèćūci</i>
prilog prošli:	<i>mètāvši</i>
pridjev radni:	<i>mètao</i> , <i>mètala</i> ... i <i>mètao</i> , <i>mètāla</i> ...
pridjev trpni:	<i>mètān</i> , <i>mètāna</i> itd.

Istog su tipa: *glōdati* — *glōdēm*, *lāgati* — *lāžēm*, *šāptati* — *šāpćēm*, *zōbati* — *zōbljēm* i dr.

Neki od tih glagola nemaju dubletne naglasne likove u pridjevu radnom, npr. glagolu *lāgati* — *lāžēm* pridjev radni glasi samo *lāgao* i *lāgala*.

- 735 d. *mīcati* — *mīćēm*. Glagoli s kratkosilaznim naglaskom u infinitivu imaju isti naglasak u svim oblicima, a u 2, 3. l. jedn. aorista čelni naglasak uz dug zadnji slog: *mīcati* — *mīćēm* — *mīcā*, *dīzati* — *dīžēm* — *dīzā*, *jāhati* — *jāšēm* — *jāhā*, *māzati* — *māžēm* — *māzā*, *plākati* — *plāćēm* — *plākā* itd.

Složenice imaju, prema pravilima o prenošenju naglasaka, kratkouzlazni naglasak u prethodnom slogu, osim u 2, 3. l. jedn. aorista, gdje je opet kratkosilazni čelni naglasak uz dužinu zadnjega sloga: *pōmicati* — *pōmićēm* — *pōmicā*, *ūzjahati* — *ūzjašēm* — *ūzjahā*, *nāmazati* — *nāmažēm* — *nāmazā*, *ōplakati* — *ōplaćēm* — *ōplakā* itd.

Treći razred

- 736 U prezentskim nastavcima dolazi morf *-e-*. Dvije su skupine glagola. U prvoj korijen ima fonemski isti morf u objema osnovama. Čine je glagoli *dērati* — *dērēm*, (*h*)*r̄vati* *se* — (*h*)*r̄vem se*, *ōrati* — *ōrēm*, *rēvati* — *rēvēm*, *ždērati* — *ždērēm* i njihove složenice.

U drugoj su skupini glagoli kojima korijenski alomorf u infinitivnoj osnovi ima dva suglasnika, a alomorfu u prezentskoj je osnova proširena samoglasnikom među njima. U tri korijena suglasnici su isti u oba alomorfa: *brāti* — *bērēm* i *bērēm*, *prāti* — *pērēm* i *pērēm*, *zvāti* — *zōvem*. U dva glagola i oni alterniraju, a alomorfi su, dakle, supletivni: *gnāti* — *ženēm*, *slāti* — *šāljēm*.

Nesloženi oblici glagola *prāti*:

prezent:	<i>pērēm/pèrem</i> ... <i>pērū</i> i <i>pērēm</i> ...
aorist:	<i>prāh</i> , <i>prā</i> , <i>prā</i> , <i>prāsmo</i> , <i>prāste</i> , <i>prāšē</i> i <i>prāše</i>
imperfekt:	<i>prāh</i> , <i>prāše</i> , <i>prāše</i> , <i>prāsmo</i> , <i>prāste</i> , <i>prāhū/prāhu</i> zatim <i>pèrijāh</i> ... i <i>pèrāh</i> ...
imperativ:	<i>pèri</i> , <i>pèrimo</i> , <i>pèrite</i>

prilog sadašnji:	<i>pěřuci</i>
prilog prošli:	<i>prāvši</i>
pridjev radni:	<i>prāo, prāla, prālo, prāli, prāle, prāla</i>
pridjev trpni:	<i>prān, prāna</i>

1. Glagol *gnāti* ima prezent *žēnēm* – *žēnēš* – *žēnē* – *žēnēmo* – *žēnēte* – *žēnū* i običnije *gnām ... gnājū*, imp. *žēni* – *žēnimo* – *žēnite* i *gnāj* – *gnājmo* – *gnājte*, prilog sadašnji *žēnūci* i *gnājūci*. Složenice također imaju dubletne oblike: *izāgnati* – *iženēm* i ob. *izgnām/izāgnām* – *ižēni/izgnāj/izāgnāj* itd.

2. Glagol *slāti* ima prezent *šālĵēm ... šālĵū* i (zast.) *šĵēm ... šĵū*. I složenice imaju dublete: *pōslati* – (zast.) *pōšĵēm ... pōšĵū* i *pōšaljēm ... pōšalĵū*.

3. Naglasak je glagola prve skupine po tipu c 2. razreda ove vrste (*mētati* – *měćēm*).

Četvrti razred

Četvrti razred čine glagoli s infiksima *-j(a)-* i *-v(a)-* u infinitivnoj osnovi (infinitiv na *-jati, -vati*). Prezentska osnova (dolazi u prezentu, imperativu i prilogu sadašnjem) nema sufiksa, a nastavci uz nju počinju s *j*, npr. *si-ja-ti* – *si-jem, klju-va-ti* – *klju-jem*. 738

Nesloženi oblici glagola *klĵūvati*:

prezent:	<i>klĵūĵēm, klĵūĵēš, klĵūĵē, klĵūĵēmo, klĵūĵēte, klĵūĵū</i>
aorist:	<i>klĵūvah, klĵūvā, klĵūvā, klĵūvasmo, klĵūvaste, klĵūvaše i klĵūvaše</i>
imperfekt:	<i>klĵūvāh, klĵūvaše, klĵūvaše, klĵūvaše, klĵūvāsmo, klĵūvāste, klĵūvāhū i klĵūvāhū</i>
imperativ:	<i>klĵūj, klĵūjmo, klĵūjite</i>
prilog sadašnji:	<i>klĵūĵūci i klĵūĵūci</i>
prilog prošli:	<i>klĵūvāvši</i>
pridjev radni:	<i>klĵūvao, klĵūvala i klĵūvao, klĵūvāla ...</i>
pridjev trpni:	<i>klĵūvān, klĵūvāna</i> itd.

1. Glagol *dāvati* i složenice od njega tvore oblike od dviju alternanti: *dava*, prema 1. razredu, i *da*, prema ovome. 739

Slično se sprežu i glagoli s osnovom *zna/znava*, npr. *doznāvati, poznāvati, priznāvati*.

Nesloženi su oblici glagola *dāvati* i *poznāvati*:

prezent:	<i>dāĵēm i dājēm ... dājū i dājū</i>	<i>pōznaĵēm ... pōznājū</i>
aorist:	<i>dāvah, 2. i 3. dāvā i dāva, dāvasmō</i>	<i>pōznāvah, 2. i 3. pōznāva i pōznāvā, pōznāvasmō ...</i>
imperfekt:	<i>dāvāh i dāvāh ...</i>	<i>pōznāvāh, pōznāvāše ...</i>
imperativ:	<i>dāj ... i dāvāj ..., rj. i dāji</i>	<i>pōznāvāj ... i rj. pōznāji ...</i>
pril. sadaš.:	<i>dājūci i dājūci</i>	<i>pōznājūci i pōznāvājūci</i>
pril. prošli:	<i>dāvāvši</i>	<i>pōznāvāvši</i>
prid. radni:	<i>dāvao, dāvāla ...</i>	<i>pōznāvao, pōznāvāla ...</i>
prid. trpni:	<i>dāvān, dāvāna ...</i>	<i>pōznāvān, pōznāvāna ...</i>

2. Naglasni su tipovi: *klĵūvati* – *klĵūĵēm, grĵjati* – *grĵĵēm, smĵjati se* – *smĵĵēm se* (i *smĵjem se*). 740

a. *klĵūvati* – *klĵūĵēm*. Uzorak sprezanja v. naprijed. Istoga su naglasnoga tipa glagoli *brĵjati* – *brĵĵēm, blĵūvati* – *blĵūĵēm, plĵūvati* – *plĵūĵēm* i dr.

Složeni glagoli imaju prema silaznim naglascima nesloženih kratkouzlazni na predmetku, na mjestu $\hat{\text{~}}$ naglasaka duljinu, osim u 2, 3. l. jedn. aorista i oba pridjeva gdje je čelni naglasak, s popratnim duljinama.

Uzorak je:

infinitiv:	<i>prokljùvati</i>
prezent:	<i>pròkljujèm ... pròkljujū</i>
aorist:	<i>prokljùvah, 2, 3. pròkljuvā, prokljùvasmo ...</i>
prilog prošli:	<i>prokljùvāvši</i>
pridjev radni:	<i>prokljùvao, rj. pròkljuvao, pròkljuvāla</i>
pridjev trpni:	<i>pròkljuvān, pròkljuvāna</i> itd.

741 b. *grījati — grījèm*. Glagoli s dvosložnom infinitivnom osnovom i kratkosilaznim naglaskom u infinitivu imaju taj naglasak u svim oblicima osim u imperativu, gdje je u istom slogu naglasak $\hat{\text{~}}$. U 2, 3. l. jedn. aorista naglasak je obično čelnoga tipa s popratnom duljinom.

Složeni glagoli imaju, prema pravilu, kratkouzlazni naglasak na prethodnom slogu, a u 2, 3. l. jedn. aorista obične su inačice s čelnim naglaskom. Nesloženi su oblici glagola *grījati* i *zàgrijati*:

prezent:	<i>grījèm ... grījū</i>	<i>zàgrijèm ... zàgrijū</i>
aorist:	<i>grījah, 2, 3. grījā i grīja, grījasmo ...</i>	<i>zàgrijah, 2, 3. zàgrijā i zàgrija, zàgrijasmo ...</i>
imperfekt:	<i>grījāh, grījāše ...</i>	
imperativ:	<i>grīj, grījmo, grījte</i>	<i>zàgrij, zàgrijmo, zàgrijte</i> itd.

Drugi su glagoli npr. *kājati se — kājèm se, lājati — lājèm, stājati — stājèm* ('zastajati'), *sījati — sījèm, trājati — trājèm*.

742 c. *smījati se — smījèm se* (i *smijem se*). Manja skupina nesloženih glagola ima kratkouzlazni naglasak u infinitivu i u nekim drugim oblicima, osim u 2, 3. l. jedn. aorista i oba pridjeva, gdje je čelni naglasak s popratnom duljinom i u imperativu gdje je $\hat{\text{~}}$. Prezentski su nastavci s duljinom i bez nje.

Složence imaju kratkouzlazni naglasak na istom mjestu, prema dugosilaznom naglasku nesloženih glagola imaju duljinu s naglaskom $\hat{\text{~}}$ na predmetku. U 2, 3. l. jedn. aorista i pridjevima naglasak je čelni.

Uzorci su:

infinitiv:	<i>smījati se</i>	<i>nasmījati se</i>
prezent:	<i>smījèm se i smijem se</i>	<i>nasmījèm se i nasmijem se</i>
aorist:	<i>smījah se, 2, 3. smījā se, smījasmo se ...</i>	<i>nasmījah se, 2, 3. nāsmijā se, nasmījasmo se ...</i>
imperfekt:	<i>smījāh se, smījāše se ...</i>	
imperativ:	<i>smīj se, smījmo se ...</i>	<i>nāsmīj se, nāsmījmo se ...</i>
pril. sad.:	<i>smījūći se</i>	
pril. prošli:	<i>smījāvši se</i>	<i>nasmījāvši se</i>
prid. radni:	<i>smījao se, smījāla se</i>	<i>nāsmijao se, nāsmijāla se</i>
prid. trpni:	nema	<i>nāsmijān, nāsmijāna</i> itd.

Drugi su glagoli ovoga tipa npr. *pòjati — pòjèm* (i *pøjèm*) — *zapòjati — zàpojèm* — (i *zapòjèm*).

ŠESTA VRSTA

Šestu vrstu čine glagoli koji tvore infinitivnu osnovu morfima *ova, eva, iva* (infinitiv na *-o/je/i-vati*), a prezentsku (dolazi u prezentu, imperativu i prilogu sadašnjem) morfom *u: dar-ova-ti — dar-u-jem, voj-eva-ti — voj-u-jem, kaz-iva-ti — kaz-u-jem* itd. 743

Koji glagoli na *-ivati* pripadaju petoj vrsti v. § 717.

Nesloženi oblici glagola *trgòvati*:

prezent:	<i>třugjēm, třugjēš, třugjē, třugjēmo, třugjēte, třugjū</i>
aojist:	<i>třgovāh, třgovā, třgovā, třgovāsmo, třgovāste, třgovāše i třgovāše</i>
imperfekt:	<i>třgovāh, třgovāše, třgovāše, třgovāsmo, třgovāste, třgovāhū i třgovāhu</i>
imperativ:	<i>třgūj, třgūjmo, třgūjte</i>
prilog sadašnji:	<i>třgūjūci</i>
prilog prošli:	<i>třgovāvši</i>
pridjev radni:	<i>třgovao, třgovāla ... i třgovao, třgovāla</i>
pridjev trpni:	<i>třgovān, třgovāna ... (i zast. třgovāt, třgovāta) itd.</i>

1. Alomorf *-eva-* dolazi iza korijenja na prednjonepčani suglasnik: *bičevati, prijateljēvati, učiteljēvati* itd.

2. **Naglasni** su tipovi: *kòvati — kùjēm, třgovati — třgūjēm, vjērovati — vjērujēm, nāpredovati — nāpredūjēm, kazivati — kazujēm, rāzlikovati — rāzlikujēm*. 744

a. *kòvati — kùjēm*. Glagoli s kratkouzlaznim naglaskom u infinitivu i s kratkosilaznim u prezentu imaju uzorak:

infinitiv:	<i>kòvati</i>
prezent:	<i>kùjēm ... kùjū</i>
aojist:	<i>kòvah, kòvā ...</i>
imperfekt:	<i>kòvāh ...</i>
imperativ:	<i>kūj, kūjte ...</i>
prilog sadašnji:	<i>kùjūci</i>
prilog prošli:	<i>kòvāvši</i>
pridjev radni:	<i>kòvao, kòvala ... i kòvao, kòvāla ...</i>
pridjev trpni:	<i>kòvān, kòvāna ...</i>

U 2, 3. 1. jedn. aorista i u pridjevima naglasci su čelni. Tako i npr. *psòvati — psūjēm, snòvati — snūjēm, štòvati — štūjēm, třòvati — třūjēm*.

b. *třgovati — třgūjēm*. Složenice tipa *kòvati — kùjēm* i drugi glagoli s osnovom od četiri i više slogova s kratkouzlaznim naglaskom na pretpredzadnjem slogu ovoga su tipa. 745

Uzorak je složenoga glagola:

infinitiv:	<i>iskòvati</i>
prezent:	<i>iskujēm ... iskujū</i>
aojist:	<i>iskòvah, 2, 3. ĩskovā, iskòvasmo ...</i>
imperativ:	<i>iskūj, iskūjmo, iskūjte</i>
prilog prošli:	<i>iskòvāvši</i>
pridjev radni:	<i>iskòvao, iskòvala ... i ĩskovao, ĩskovāla ...</i>
pridjev trpni:	<i>iskovān, ĩskovāna itd.</i>

Tako i: *opsòvati* — *òpsujēm*, *osnòvati* — *òsnujēm*, *zatròvati* — *zàtrujēm*; *blagòvati* — *blàgujēm*, *bolòvati* — *bòlujēm*, *gladòvati* — *glàdujēm*, *miròvati* — *mìrujēm*, *putòvati* — *pùtujēm*; *hajdukòvati* — *hàjdùkujēm*, *junakòvati* — *junàkujēm* i dr.

Neki glagoli imaju naglasne dublete, npr. *hàjdukovati* — *hàjdukujēm*.

- 746 c. *vjèrovati* — *vjèrujēm*. Glagoli s kratkosilaznim naglaskom u infinitivu imaju taj naglasak u svim oblicima. U 2, 3. l. jedn. aorista supstoje i oblici s čelnim naglaskom i popratnom duljinom.

Uzorak je:

prezent:	<i>vjèrujēm ... vjèrujū</i>
aorist:	<i>vjèrovah</i> , 2, 3. <i>vjèrovā</i> i <i>vjèrova</i> , <i>vjèrovasmo</i>
imperfekt:	<i>vjèrovāh ...</i>
imperativ:	<i>vjèrūj</i> , <i>vjèrūjmo</i> , <i>vjèrūjte</i>
prilog sadašnji:	<i>vjèrujúći</i>
prilog prošli:	<i>vjèrovāvši</i>
pridjev radni:	<i>vjèrovao</i> , <i>vjèrovala ...</i>
pridjev trpni:	<i>vjèrovān</i> , <i>vjèrovāna</i> itd.

Takvi su: *gāzdovati* — *gāzdujēm*, *mīlovati* — *mīlujēm*, *njègovati* — *njègujēm*, *rādovati* (*se*) — *rādujēm*, *īmenovati* — *īmenujēm*, *kāmenovati* — *kāmenujēm*, *přstenovati* — *přstenujēm* i dr.

Neki glagoli imaju i naglasne dublete, npr. *īmenòvati* — *īmenujēm*, *kamenòvati* — *kāmenujēm*.

- 747 d. *nàpredovati* — *nàpredujēm*. Glagoli s kratkouzlaznim naglaskom u petom slogu od kraja riječi u infinitivu glagola bez predmetka i s predmetkom, složenice od tipa *vjèrovati* — *vjèrujēm*, imaju isti naglasak u svim oblicima osim u 2, 3. l. jedn. aorista, gdje je naglasak čelnoga tipa.

Uzorak je:

prezent:	<i>nàpredujēm ... nàpredujū</i>
aorist:	<i>nàpredovah</i> , 2, 3. <i>nàpredovā</i> , <i>nàpredovasmo ...</i>
imperfekt:	<i>nàpredovāh ... nàpredovāhū</i> i <i>nàpredovāhu</i>
imperativ:	<i>nàpredūj</i> , <i>nàpredūjmo ...</i>
prilog sadašnji:	<i>nàpredujūći</i>
prilog prošli:	<i>nàpredovāvši</i>
pridjev radni:	<i>nàpredovao</i> , <i>nàpredovala ...</i>

(Taj glagol ima i dubletu *nápredovati*.)

Tako i: *dòručkovati* — *dòručujēm*, *jādikovati* — *jādikujēm*, *òbradovati* — *òbradujēm*, *òbjedovati* — *òbjedujēm*, *úzrokovati* — *úzrokujēm* i dr.

- 748 e. *kazívati* — *kàzujēm*. Glagoli s dugouzlaznim naglaskom u infinitivu koji nije u prvom slogu, nego je u trećem slogu od kraja, imaju u prezentu kratkouzlazni naglasak u prethodnom slogu.

Uzorak je:

infinitiv:	<i>kazívati</i>
prezent:	<i>kàzujēm ... kàzujū</i>
aorist:	<i>kazívah</i> , 2, 3. <i>kazíva</i> i <i>kàzivā</i> , <i>kazívasmo ...</i>
imperfekt:	<i>kàzivāh</i>

imperativ:	<i>kàzūj, kàzūjmo, kàzūjte</i>
prilog sadašnji:	<i>kàzujūći</i>
prilog prošli:	<i>kazívāvši</i>
pridjev radni:	<i>kazívao, kazívala ...</i>
pridjev trpni:	<i>kàzīvān, kàzīvāna</i> itd.

Takvih glagola ima mnogo: *pokazívati — pokàzujēm, darívati — dārujēm, dobacívati — dobàcujēm, objavljívati — objāvljujēm, pobjeđívati — pobjēdujēm, pozlaćívati — pozlācujēm, svanjívati — svānjujēm, zadirkívati — zadirkujēm, zamjenjívati — zamjē-njujēm, oplakívati — oplākujēm, strovaljívati — strovāljujēm, istovarívati — istovārujēm, opamećívati — opamećujēm* itd.

f. **rázlikovati — rázlikujēm.** Glagoli s dugouzlaznim naglaskom na petom slogu od kraja imaju taj naglasak u svim oblicima. 749

Uzorak:

infinitiv:	<i>rázlikovati</i>
prezent:	<i>rázlikujēm ... rázlikujū</i>
aorist:	<i>rázlikovah, 2, 3. rázlikova ... rázlikovašē i rázlikovaše</i>
imperfekt:	<i>rázlikovāh ... rázlikovāhū i rázlikovāhu</i>
imperativ:	<i>rázlikūj, rázlikūjmo ...</i>
prilog sadašnji:	<i>rázlikujūći</i>
prilog prošli:	<i>rázlikovāvši</i>
pridjev radni:	<i>rázlikovao, rázlikovala ...</i>
pridjev trpni:	<i>rázlikovān, rázlikovāna</i> itd.

Takvi su glagoli: *nálikovati — nálikujēm, posávjetovati — posávjetujēm, prílikovati — prílikujēm, závjetovati — závjetujēm* i dr.

NEPRAVILNI GLAGOLI

Nepravilni su glagoli, tj. glagoli koji tvore svoje oblike od supletivnih osnova: *bīti — jēsam i būdēm, htjēti — hòću, ĩći (i ĩći) — ĩdēm, spāti — spīm.* 750

I neki su drugi glagoli djelomice nepravilni, posebno oni 1. vrste, npr. *klāti — kōljēm, slāti — šāljēm*, ali zbog određene pravilnosti mogu se svrstati u pojedine vrste.

1. Glagol *bīti* ('postojati') ima četiri različite osnove: *bi-*, *jes-*, *s-* i *bud-* uz neke druge osobitosti u sprezanju.

Nesloženi oblici:

prezent

- nesvr. nagl. oblici: *jēsam, jēsi, jēst i jē, jēsmo, jēste, jēsu*
- nenagl. oblici: *sam, si, je, smo, ste, su*
- svršeni: *būdēm, būdēš, būdē, būdēmo, būdēte, būdū*

aorist

- nagl. oblici: *bīh, bi, bi, bīsmo, bīste, bīšē i bīše*
- nenagl. oblici: *bih, bi, bi, bismo, biste, bi,*
rjeđe bjēh, bjē, bjē, bjēsmo, bjēste, bjēšē/bjēše.

imperfekt: *bījāh, bījāše, bījāše, bījāsmo, bījāste, bījāhū i bījāhu*

i *bjēh, 2, 3. bjēše, bjēsmo, bjēste, bjēhū/bjēhu*

imperativ: *būdi, būdimo, būdite*

prilog sadašnji:	<i>būdūci</i>
prilog prošli:	<i>bivši</i>
pridjev radni:	<i>bio, bila, bilo, bili, bile, bila</i>
pridjev trpni:	glagol ga nema jer je neprelazan.

Dulji, naglašeni oblici nesvršenoga prezenta upotrebljavaju se kada je na njima rečenični naglasak i kada su na početku rečenice, npr. *Ili jesmo, ili nismo. — Jesi li zadovoljan? — Jesam.* U istom položaju upotrebljava se za 3. l. jednine kraći lik *jě*, npr. *Jě li ona zadovoljna.*

Zanijekan je oblik nesvršenoga prezenta: *nísam, nísí, níše (i níše), nísmo, nísté, nísu* i rjede *nijésam, nijési, níše, nijěsno, nijéste, nijěsu.*

751 Nesloženi oblici glagola *htjěti*:

prezent	
– nesvr. nagl. oblici:	<i>hōcu, hōčeš, hōče, hōcemo, hōcete, hōcě</i>
– nenagl. oblici:	<i>ču, češ, će, čemo, čete, čě</i>
– svršeni:	<i>htjědnēm, htjědněš, htjědně, htjědněmo, htjědněte, htjědnū</i>
aorist:	<i>htjědoh, 2, 3. htjěde, htjědosmo, htjědoste, htjědošě/htjědoše, rjedi su htjěh, 2, 3. htjě, htjěsno, htjěste, htjěšě/htjěše i hōtjeh, 2, 3. hōtje, hōtjesmo, hōtjeste, hōtješě/hōtješe</i>
imperpekt:	<i>htjējāh, 2, 3. htjējāše, htjėjasmō, htjėjaste, htjējāhū/htjējāhu</i> rjedi je <i>hōtjējāh, 2, 3. hōtjējāše ...</i> i zast. <i>hōcāh, 2, 3. hōcāše ...</i>
imperativ:	<i>(htjědni ...)</i>
prilog sadašnji:	<i>hōtēcí, htjējūcí</i>
prilog prošli:	<i>htjěvši, hōtjěvši</i>
pridjev radni:	<i>htjō, htjěla, htjělo, htjěli, htjěle, htjěla</i>
pridjev trpni:	nema

Od aoristnih oblika u suvremenom književnom jeziku redovno se upotrebljavaju *htjědoh ... htjědošě*, a od imperfektnih *htjējāh ... htjējāhū*.

Zanijekani oblik prezenta glasi: *něcu, něčeš, něče, něcemo, něcete, něcě.*

Složeni glagoli *ušhtjeti, pròhtjeti se* glase u prezentu *ušhtjědnēm* i *ušhtjějēm, pròhtjědně se* i *pròhtjějě se.*

752 3. Glagol *iči* (rj. *iči* i *iči*) ima četiri različite osnove: *i-*, *id-*, *iš-*, *id-*.

Nesloženi oblici:

prezent:	<i>ičēm, ičěš, ičě, ičěmo, ičěte, ičū</i>
aorist:	<i>idoh, ide, ide, idosmo, idoste, idošě i idoše</i>
imperpekt:	<i>ičāh, ičāše, ičāše, ičāsmō, ičāste, ičāhū i ičāhu</i>
imperativ:	<i>idi, idimo, idite</i>
prilog sadašnji:	<i>ičūcí</i>
prilog prošli:	<i>išāvši</i>
pridjev radni:	<i>išao i išao, išla i išla ...</i>
pridjev trpni:	nema

4. Složenice od *iči* imaju također više alternanti osnova. U infinitivu imaju alternantu koja je jednaka predmetku, a oznaka je i dug samoglasnik predmetka (osnovu čini predmetak s dugim morfolom *i* ili *a*, npr. *dóci* (rj. *dóci*), *nāci* (i *náci*), *póci* (i *póci*), *očíci* (i *očíci*). U prilogu prošlom i pridjevu radnom dolaze alternante s morfolom *š*: *pròšao* —

prošla i *prošla*, *prošāvši*; *sišao* — *sišāvši*; *ušao* — *ušāvši*. U ostalim je oblicima jotirana osnova s *d*: prez. *dōdēm* ... *dōdū*, aor. *dōdoh* — *dōde* ... *dōdošē*, imp. *dōdi* itd.

Glagoli s predmetkom na suglasnik i s morfolom *i* imaju u tim oblicima i dubletne oblike sa *d*, npr.: prez. *otīdēm* ... *otīdū* i *otīdēm* ... *otīdū*, aor. *otīdoh* i *otīdoh*, imp. *otīdi* i *otīdi*. Glagol *otīci* (rj. *otīci*) ima i prezent *ōdēm* ... *ōdū* i aor. *ōdoh* ... *ōdošē*, koji su i najobičniji.

Nesloženi oblici glagola *izāci*, rjede *izāci*, i *izići*, rjede *izīci*:

prezent:	<i>izāci</i> ,	rj. <i>izāci</i>	<i>izići</i> ,	rj. <i>izīci</i> ,
	<i>izādēm</i>	<i>izādēm</i>	<i>izīdēm/izīdēm</i>	<i>izīdēm</i>
aorist:	<i>izādoh</i> ,	<i>izādoh</i> ,	<i>izīdoh</i> ,	<i>izīdoh</i> ,
	<i>izāde</i>	<i>izāde</i>	<i>izīde</i>	<i>izīde</i>
imperpekt:	nema			
imperativ:	<i>izādi</i>	<i>izādi</i>	<i>izīdi/izīdi</i>	<i>izīdi</i>
pril. sad.:	nema			
pril. prošli:	<i>izašāvši</i>	<i>izašāvši</i>	<i>izišāvši</i>	<i>izišāvši</i>
pril. radni:	<i>izašao</i>	<i>izašao</i>	<i>izišao</i>	<i>izišao</i>
	<i>izašla</i>	<i>izašla</i>	<i>izišla</i>	<i>izišla</i>
pril. trpni:	nema			

5. Glagol *spāti* ima prezent *spīm* — *spīš* — *spī* — *spīmo* — *spīte* — *spē*, imp. *spī* — *spīmo* — *spīte*, prilog sadašnji *spēci*.

Tvorenice s predmetcima imaju kratkouzlazni naglasak u prethodnom slogu: *zāspati* — *zāspīm* — *zāspīš* — *zāspī* — *zāspīmo* — *zāspīte* — *zāspē*.

PRILOZI

1. ZNAČENJE

Prilozi su riječi koje se prilažu drugim, obično punoznačnim riječima da ih pobliže odrede.

Prilozi izriču:

1. o k o l n o s t i u kojima se vrši radnja ili zbivanje, ili traje stanje (uz glagole), tj. u službi su priložne oznake (v. § 1355):

a. m j e s t o, npr. *Gdjè je bio? Cijeli je dan bio gòre*. — *Kūdā je unišao miš? Tūdā još nije prošla ljudska noga. Nīzbrdo se sve kotrlja*. — *Kāmō je ptica odletjela? Pomaknuli su je nāprijed*. — *Ōdakle puše vjetar? Nitko još nije ōdandē živ izašao. Dōklē ste stigli?* — *Nema čuha vjetra nōdaklē*.

b. v r i j e m e, npr. *Kāda je to bilo? Takav si ōtkad te znam. Jūtrōs je vrlo svježje. Tu sam knjigu pročítao lāni. Sova leti nōću. Ūskoro je pala noć*.

c. n a č i n, npr. *Kāko tije bilo u tudini? Kāko siješ, onāko ćeš žeti. Svākāko se mučio dok je bio mlad. Uz toplu se peč osjeti bōljē. Na izletu je bilo lijēpo. Nešto je neprēstano zujalo u zraku. Sve su to slūčājno saznali*.

d. u z r o k, npr. *Zāšto smo se posvadili? Jučer se bezrāzložno naljutio. Sve je hōtimicē učinio*.

Prilozi mogu pobliže označivati i imenicu ako ona znači radnju, npr. *Majka je žalosna zbog tvoga skítānja nōću. Mislim da je putōvānje ljēti ugodnije nego zimi. Ovdje nije dopušteno skrētānje nālijevo.*

Kad bi se umjesto imenice upotrijebio glagol, prilog bi bio oznaka predikatnog glagola, npr. *Majka je žalosna što se skítaš noću. Mislim da je putovati ljeti ugodnije nego zimi. Ovdje nije dopušteno skretati nalijevo.*

756 2. a. stupanj osobine (uz pridjeve i priloge izvedene od pridjeva) ili b. jakost radnje (uz glagole): (a) *Bio je dōvōljno svjēž da nastavi put. Cijeli je kraj bio nēkāko tūžan. Radili su nēobično brzo. Na brodu je bilo rāzmjēрно mnōgo putnika. Primili su nas sāsvim prijatēljski;* (b) *Znala je da se nečeš nimalo razvesēliti što moraš kući. Dōneklē sam se iznenādio kad su se pojavili nepoznati ljudi. Ne zadržavaj me, vřlo se žūrīm. Mālo třčīm, mālo hōdām pasene ūmorīm mnōgo.*

757 3. neodbrojenu količinu (uz imenice ili imeničke zamjenice): *Došlo je nēšto izletnīkā. Prošle je zime bilo mnōgo snijēga. U životu je imao mālo rādosti. Mnōgo ih je nestalo u ratnom vihoru.*

4. O potvrdnim, pokaznim i odnosnim prilogima v. § 193-195.

Imenica ili zamjenica koja znači ono čiju količinu određuje prilog stoji u genitivu (kao i uz imenice koje služe kao broj ili mjera, kao što su *stōtina, tīsua, milijūn i vrēća, šāka, kūtija* i dr.), npr. *mnōgo ljūdī, nēkoliko dāna, nēšto nās, pūno njih.*

Posebnu vrstu priloga čine riječi koje su po obliku prilozi, ali se ne prilažu pojedinim riječima ili dijelovima rečenice, nego cijeloj rečenici. One pokazuju stav govornika prema onome što se u rečenici govori i ne vrše službu nijednog njezina dijela, pa ih odvajamo kao posebnu vrstu riječi pod imenom **čestice (rijeće i modalne riječi, v. § 7783).**

Posebnom vrstom priloga smatraju se i veznici.

2. STUPNJEVANJE

758 Prilozi koji izriču način ili količinu, a i neki od onih koji znače mjesto i vrijeme, mogu u usporedbi izricati manju ili veću količinu, manju ili veću jačinu, manju ili veću razliku u vremenu ili prostoru, npr. *Došao si břzo, břžē nego sam se nādao. Dobili smo vřšē nego vi. Nāj břžē leti avion. Samoću nājmanjē osjećam kad sam sām. Moja je kuća dāl jē nego tvoja. Bio sam nāj bližē pa sam mogao sve nājboljē vidjeti. Ustajao je rānijē nego ostali. Sunce je počelo zalaziti sve kās nijē, noći su bivale sve krāćē. Morao bi m ānjē jesti, pa ne bi bio tako debeo.*

Takvi se prilozi mogu svaki za se smatrati posebnom riječju, a mogu se, kako se ponekad radi u rječnicima, smatrati oblicima iste riječi, npr. *břžē* se određuje kao komparativ od *břzo*, *nājmanje* kao superlativ od *mālo*, *dāl jē* kao komparativ od *dalēko*.

Od priloga *blīzu* komparativ je *blīžē*, prilozi *dōsta*, *pūno* i *mnōgo* imaju zajednički supletivni komparativ *vřšē* i superlativ *nājvřšē*, a *mālo* ima oblike *mānjē* i *nājmanjē*.

Komparativ i superlativ imaju oblik pridjeva sr. r. (samo im je nekad naglasak kao u određenom obliku, a nekad kao u neodređenom obliku), s dugim sufiksom *-ē* i običnije s kratkim *-e*, npr. *břzo — břže* i *břžē*, *lijēpo — ljēpše* i *ljēpšē*. (V. § 491)

3. PORIJEKLO

Prilozi svoje značenje dobivaju od riječi od kojih su izvedeni, a to su ostale punoznačne riječi (imenice, pridjevi, brojevi, zamjenice, glagoli) i njihove sintagme. Gramatičko značenje kao vrste riječi daju im posebni sufixi, npr. *šùtkē, ponòvcē; bezobzircē, nàumicē, pòtrbuškē, nàopačkē*, ili ga dobivaju time što pojedini oblici neke riječi izgube vezu s ostalim padežima pa se upotrebljavaju kao samostalne riječi, npr. *dòma, kùći, zìmi, rēdom, pùtem, třkom, řzrijekom* ili imaju oblik u kojem se osjeća veza sa značenjem ostalih riječi izvedenih od iste osnove, npr. *šìnòč, jùtròs, zìmùs, nēhotē*.

Ti se oblici mogu rastumačiti poredbom s oblicima koji su potvrđeni u našim pisanim spomenicima (tj. na povijesnoj razini) ili poredbom s našim dijalektima ili drugim slavenskim jezicima.

Osim toga, prilozi nastaju i srašćivanjem skupine prijedložnog izraza u jednu riječ, npr. *dògodinē, řznova, utolikò, sàsvìm, zàšto, ùmalo* (v. § 1177).

1. Od imenica potječu prilozi kao što su: *ljētòs, zìmùs, jesēnas, pròljetòs, dānas, nòcas, večēras, jùtròs, šìnòč, prěksinòč, sùtra, prěksutra, jùčēr, prěkjučēr, lāni, prěklāni, dānju, nòču, zòròm, ljēti, zìmi, gòre, dòlje, dòma, kùći, pùtem, strānòm, rēdom, pòrēdom, glēdom, ùzgrēdom, rōdom, rāzom, nētrāgom, tājom, řzrijekom, dùpkom, třkom* i dr.

2. Od pridjeva nastaju većinom prilozi načina, a rjeđe prilozi mjesta i vremena. Oni imaju oblik pridjeva sr. r. (većinom određenog, a katkad i neodređenog), a oni koji se izvode od osnove pridjeva sa sufixom *-ski, -ji* imaju nastavak *-i* (s dužinom ili bez nje), npr. *Břzo je odjurio kući. Nešto sivo je n āglo skočilo i odjurilo u živicu. Šetao se ulicom m ĩrno i bez āzleno. — Otišao si pred ālèko. Negdje bl ĩzu lajao je pas na lancu. Zimi ustajem k ās ni j ē nego ljeti. — Primio nas je br āts k ĩ (brātsk ĩ). Nisi se baš j ū n ā č k ĩ (j ū n ā č k ĩ) ponio. Cijelo je to vrijeme živio p ā s j ĩ (p ā s j ĩ)*.

Ta je vrsta tvorbe živa, jer se i danas od svakog pridjeva može napraviti prilog, npr. *svojēvoljno, bezrāzložno, neizbjēživo, svjēsno, slūčājno, nēumĭtno, pōprečno, općenito* itd.

3. Od zamjениčких osnova nastaju zamjениčki prilozi mjesta, vremena, uzroka i količine.

Oni nemaju stalan leksički sadržaj, nego ga dobivaju iz konteksta. Značenje im je vezano uz značenje zamjenice od koje su načinjeni. Prilozi se prave samo od nekih zamjenica, i to — od posvojnih: *nāšk ĩ, svòjsk ĩ*; od pokaznih *òvdje, òvāmo, òvudā, òvākò, òvolikò, ū, tāmò, t ū d ā, t ā d ā, t ā k ò, tolikò; òndje, ònāmo, ònudā, òndā, ònākò, ònoĭlikò*; od upitno-odnosnih: *gdj ē, k ā mo, k ū d ā, k ā d a, k ā k o, kolikò*; i od neodređenih, npr. *nēgdje, kòjekamo, svākudā, gdjekudā, n ĩ kad, n ĩ k ā k o, n ĩ k o l i k o* i dr.

4. Od glavnih brojeva nastaju prilozi načina, mjesta i vremena, i to: *jēdnòm, jedānp ū t, dvāp ū t*, itd.; *jēdnòstruko, dvòstruko* itd.

Mjesto *dvā p ū t, tr ĩ p ū t, st ò p ū t* i dr. upotrebljava se skupina riječi u kojoj se *put* vlada kao posebna imenica pa uz brojeve stoji u onom padežu u kojem dolaze i ostale imenice, npr. *dvā p ū a, č ē t ĩ r i p ū a, p ē t p ū a, st ò p ū a*.

5. Od rednih brojeva nastaju: *přvò, dr ū g ò, tr ě č ē* itd., npr. *Přvò, to je stvarno moguće, dr ū g ò, to je vjerojatno i tr ě č ē, to se baš tako dogodilo*; zatim prilozi *dr ū g ā mo, dr ū g d j e, dr ū g u d, dr ū k ĩ j ē, dr ū g d a*.

6. Od glagolskih osnova nastaju prilozi načina, npr. *š ū t k ē, ž m ĩ r k ē, st o j ē č k ē, l ē ž ē č k ē, l ě t ĩ m ĩ c ē, h ò t ĩ c ē, n ē h o t ĩ c ē*.

765 7. Prilozi mogu nastati i od drugih priloga dodavanjem priložnih sufikasa radi jačeg obilježavanja priložnosti, npr. *dijelom* – *djelomicē*, *iznenāda* – *iznenatkē*, *ležēci* – *ležēčkē*, *stōjēci* – *stōjēčkē*, *sjēdēci* – *sjēdēčkē*, *rēdom* – *rēdomicē*, *časom* – *časomicē*, *krādom* – *krādomicē*, *nātrāg* – *nātraškē*, *nāopāko* – *nāopāčkē* i dr.

8. Kao prilozi uzimaju se i riječi *do*, *po*, *osim*, koje se mnogo češće upotrebljavaju kao prijedlozi, npr. *Od zgrade ne osta do temelj. Vraiti će se do nekoliko dana. Po nekoliko dana nije dolazio kući. Išao je korak pō korak. Morao sam tovariti vreću pō vreću.*

SLOŽENI PRILOZI

766 Ako u skupini riječi koja se sastoji od prijedloga i koje druge riječi izbljedi gramatičko značenje vrste riječi kojoj pojedini član skupine pripada i prevlada priložno značenje (mjesta, vremena, načina, uzroka), tada skupina postaje prilog (v. § 1177-1178).

1. tako od prijedloga i imeničkog oblika nastaju prilozi, kao *bēstrāga*, *dōgodinē*, *dōkraja*, *dōvečer*, *dōvijeka*; *izaglāsa*, *izjutra*, *iznebuha*, *izrēda*; *nāčas*, *nāoči*, *nāiskāp*, *naōdmet*, *naizmak*, *nāoko*, *nāokrūg*, *nāpamēt*, *nāpolā*, *nāpolje*, *nāpolju*, *naprēcac*, *naprēskok*, *naprētek*, *nāprijed*, *nātrāg*, *nāvečer*, *nāvlāš*, *nāzao*; *nizbrdo*; *ōbdān*, *ōbnōc*, *ōdoka*; *pōdnōc*, *pōpolā*; *prēkodan*; *smjēsta*; *ūjutro*, *ūnedoglēd*; *zāuvijek* i dr.

Ako se u skupini još osjeća značenje svakog člana posebno, oni se ne stapaju u prilog, npr. *dō dna*, *do pōdne*, *kōd kućē*, *na brzīnu*, *nā izglēd*, *nā ljeto*, *nā jagmu*, *nā strānu*, *na vrije^me*, *nā zīmu*, *niz vjetar*, *niz dlaku*, *od šālē*, *po pōdne*, *pōslije pōdne*, *po strāni*, *pōd jesēn*, *pōd nōc*, *pōd starōst*, *pōd zīmu*, *prēd mrāk* i sl.

767 2. Sintagme sastavljene od prijedloga i pridjeva ili broja srastaju u jednu riječ, npr. *īscijela*, *īškōsa*, *īsprijeka*, *īsprva*, *īstīha*, *izblīza*, *izdaljē*, *iznova*, *izrijetka*; *nāboljē*, *nāčīsto*, *nādālēko*, *nādāljē*, *nādugo*, *nāgorē*, *nāgūsto*, *nāhēro*, *nāsītno*, *nāslījepo*, *našīrōko*; *ōdāvna*; *pōmalo*; *slijēva*, *snōva*; *ūcijelo*, *ūdesno*, *ūvelike*; *zārana* i dr.

3. Od prijedloga i zamjenica nastali su prilozi: *nīkākō*, *nīpošto*, *pōsve*, *pōsvēma*, *pōšto*, *pōtom*, *sās^vīm*, *stōgā*, *ūtō*, *zāšto*, *zātīm*, *zātō* i dr.

768 4. Jednu riječ čine skupine sastavljene od prijedloga i priloga, npr. *ōdaklē*, *ōtudā*, *ōstrāg*, *ōdōstrāga*, *ōdōzgō*, *nādesno*, *nālijevo*, *nāgore*, *nādolje*, *nāokolo*, *prēkjučer*, *ūnazād*, *ūnaprijed*, *pōprijeko*, *ūpoprijeko*, *dōtīamo*, *dōneklē*, *dōtlē*, *dōkamo*, *dōklē*, *dōgore*, *dōdaljē*, *nāgorē* itd.

5. U skupinama koje se sastoje od prijedloga *do*, *od*, *za* i priloga vremena (postalih od imeničkih i zamjeničkih osnova) svaki član ima svoje posebno značenje pa se oni obično pišu rastavljeno, npr. *do dānas*, *do prēkjučer*, *ōd jutrōs*, *od lāni*, *za nōčas*, *zā sutra*, *zā prēkonōc*, *za zīmūs*, *do kāda*, *dō tada*, *ōd ondā*, *ōd tada*, *za kāda*, *zā svagda*, *ōd nekad*.

Prilozi *kāda*, *tāda*, *sāda* mogu s tim prijedlozima srasti u jednu riječ, osobito ako je prilog okrnjen, npr. *dōsad* i *dō sad(a)*, *dōtād* i *dō tad(a)*, *zāsad* i *zā sad(a)*.

769 6. Kada se dva priloga suprotnog ili suodnosnoga značenja upotrijebe kao jedan prilog, pišu se kao polusloženica s crticom, npr. *āmo-tāmo*, *jedānpūt-dvāpūt*, *gōre-dōlje*, *kākō-tāko*, *kolikō-tolikō*, *lijēvo-dēsno*, *mānjē-vīšē*, *nāvrāt-nānōs*, *ōvdje-ōndje*, *prāvo-krīvo*, *ūnūtra-nāpolje*, *zbřda-zdōla*.

7. Riječ *nálik* je prilog, npr. *To što je donio nisu bila kliješta, nego nešto nálik*. Kad je ta riječ dopunjena prijedlogom *na*, ima značenje pridjeva 'sličan, naličan', ali ostaje prilog jer ima isti oblik uz sve imenice, npr. *Lutka je dosta nálik na majmuna*.

Napomene o naglasku priloga

1. Prilozi koji su nastali od pridjeva imaju naglasak kao neodređeni oblik odnosnih pridjeva sr. r., npr. **770**

nòvo, mèko, bòso, zelèno, dòbro, dugáčko, okruglo.

2. Prilozi *blágo* i *glážno* imaju naglasak određenog oblika pridjeva sr. r. (bez dužine na kraju).

3. Prilozi na *-ski* imaju isti naglasak kao i pridjevi od kojih su postali. Završno *-i* obično nije dugo, ali rjeđe postoje i dublete s dugim *-ī*, kao u N jd. m. r., npr. *govorim hřvātski* i *hřvātskī*.

4. U komparativu i superlativu naglasak je obično kao u komparativu i superlativu pridjeva.

5. Komparativni sufix *-e* može biti dug, ali je običniji kratak, npr. *bòljē* i *bòlje*, *nājduljē* i *nājdule*, pa se onda razlikuje od komparativa pridjeva.

PRIJEDLOZI

1. SLUŽBA

Prijedlozi su riječi koje izriču različite odnose između onog što znače imenice ili na što upućuju zamjenice. **771**

Na primjer: *Planinarski dom je pod vrhom* (odnos *dom* : *vrh*). *Mislim o tebi* (odnos *ja* : *ti*). *Petrica je ostao bez šešira* (odnos *Petrica* : *šešir*). *Seljaci su za vođu izabrali Matiju Gupca* (odnos *Gubec* : *vođa*). *Na trgu smo sreli neke ljude iz našega sela* (odnos *ljudi* : *naše selo*).

Prijedlozi se zovu tako zato što se predlažu, tj. među ispred riječi s kojom su u vezi. Samo prijedlozi *rādi*, *ūnātoč* (i *unātoč*), *ūsprkos* (i *usprkos*), *ūprkos* (i *uprkos*) mogu stajati i iza te riječi.

Prijedlog i riječ uz koju stoji čine skup koji može u rečenici imati različite uloge, tj. može izbliže označivati imenicu, imeničku zamjenicu, pridjev, glagol, npr. *Na vratima se pojavio čovjek ū crnōm kaputu*. *Kamen kraj pūta označuje udaljenost od glavnoga grada*. *Napokon je stigao onaj s dūgōm kosom*. *Bio je sav plav od ūdarācā*. — *Kraj cēstē je rasla velika līpa*. *Ja se s tobom smijem upustiti ū svākī posao*. *Djevojka je razgovarala s konduktērom*. *Volio je posjediti s prijateljima ūz čāšicu dobrog vina*. *Dobio je od ōca dugo pismo*.

2. SASTAV

772 Prijedlozi su po postanku:

- pravi (primarni),
- izvedeni,
- nepravi (sekundarni) i
- složeni.

1. **Pravi prijedlozi** su oni koji služe samo kao prijedlozi i čije se značenje danas ne može izvesti ni iz koje druge riječi.

To su: *bez, do, iz, k, kod, kroz, među, na, nad, nakon, niz, o, ob, od, oko, òsim, po, pod, prama, pred, pri, preko, pròti, pròtiv, pròtivu, ràdi (rad), s, spram, sùprot, unàtoč, u, uz, za, zbog.*

2. **Nepravi su prijedlozi** oni čije se značenje može povezati sa značenjem i osnovom koje druge riječi. Oni su *izvedeni i složeni*.

a. **Izvedeni su prijedlozi** oni koji nastaju okamenjivanjem kakvog oblika imenice. Od akuzativa imenice: *čelo, dno, duž, kraj, mjesto, put, sred, vrh*, a od instrumentala novonastali prijedlozi koji se uglavnom upotrebljavaju u novinama, u administraciji i jeziku stručnih knjiga i propisa: *pòmoću, pòsredstvom, pòvodom, pútem, silòm* i dr., npr. *Pò m o - ć u toga aparata m o že se gledati duboko u grlo. Svoje je pravo ostvario tek pò s r e d s t v o m suda. Danas će se u kazalištu davati svečana akademija pò v o d o m godišnjice svršetka rata. Prílikòm dolaska vlaka na stanicu dogodila se velika nesreća. Sva se radna mjesta popunjavaju pútem natječaja. To će se sve izvršiti sílòm zakona.*

Među izvedene prijedloge ubrajaju se i one riječi koje se upotrebljavaju i kao prilozima (uz glagole), i kao prijedlozi (uz imenice). To su: *blízu, mímò, nízě, prýje, pòred, pòslije, šírom, usprkos, uprkos, vîšě, npr. Bio je blíz u, sasvim blíz u ... – Bio je blíz u kuće ... – Vidio sam ga na ulici, ali sam prošao mím o ... – Vidio sam ga, ali sam prošao mím o njega ... – Pošli smo nízě i došli do potoka ... – Stao je nízě mosta ... – Prýje su se vidali svaki dan ... – Vidio sam ga prýje dva sata ... – I ja sam bio pòred ... – Stani pòred njega ... – Bit će ti krivo pòslije, ali će biti kasno ... – Sprijateljili su se pòslije te nesreće ... – Vrata su otvorena šírom ... – Njegov se glas proćuo šírom svijeta ... – Izbacili su ga v à n ... – Cijelu je noć bio v à n kućě ... – Ševa se dizala sve vîšě ... – Vîšě kuće su jurili oblaci.*

b. **Složeni prijedlozi** nastaju iz veze dvaju prijedloga ili prijedloga i imenica. To su: *dòvrh, ispod, ispred, iza, između, iznad, izvan, nadòhvat, nadòmak, nàdno, nàkrāj, nàmjesto, nàokolo, nàporěd, nàprama, nasùprot, nàvrh, pòdno, pòkrāj, pònad, pòpút, pozàdi, pòrad, pòsred, pòtkrāj, pòvišě, pòvrh, ùdno, ùoći, ùvrh, ùsred, usùprot, zàradi (zàrad).*

3. ZNAČENJE

773 Prijedlozi znače različite o d n o s e onoga što znači imenica, a imenica, opet, ima različite padeže koji iskazuju različite odnose onoga što ona znači prema radnji o kojoj se u rečenici govori. Stoga se imenica, kad ima uza se prijedlog, veže s njim u onom padežu koji značenjem odgovara njegovu značenju. Veza prijedloga s imenicom zove se **prijedložni izraz**.

Neki prijedlozi mogu svojim značenjem obuhvaćati više padežnih značenja pa se slažu s dva ili tri padeža, a neki se slažu uvijek s istim padežom.

S nominativom i vokativom ne dolazi nijedan prijedlog jer su to samostalni padeži koji ne znače odnose.

S više padeža slažu se samo neki pravi prijedlozi.

774

1. S tri padeža stoje prijedlozi *u*, *za*.

Prijedlog *u* slaže se:

- s genitivom kad znači pripadanje i sl., npr. *U Milice duge trepavice.*
- s akuzativom kad odgovara na pitanje *kāmo*, npr. *Idemo u šumu.*
- s lokativom kad odgovara na pitanje *gdjē*, npr. *U šumi se čuje cvrkut ptica.*

Prijedlog *za* slaže se:

- s genitivom kad znači vrijeme u kojem se što zbiva, tj. kad odgovara na pitanje *kāda*, npr. *Za mōjē mlādosti život je bio mirniji.*
- s akuzativom kad odgovara na pitanje *kāmo*, npr. *Mjesec se sakrio za oblāke.*
- s instrumentalom kad odgovara na pitanje *gdjē*, *kūdā*, npr. *Za kućom je bio lijep voćnjak. Pas je trčao za gospodārom.*

2. S dva padeža slaže se više prijedloga.

775

Prijedlozi *na*, *o*, *po* slažu se:

- s akuzativom na pitanje *kāmo*, npr. *Golub je sletio na krov. Ne udaraj glavom o zid. Otac ga je poslao po vodu.*
- s lokativom kad odgovara na pitanje *gdjē*, *kūdā*, npr. *Golub je na krōvu. Torba visi o klinu. Magla se rasprostrela po grādu.*

Prijedlozi *među*, *nad*, *pod*, *pred* slažu se:

- s akuzativom na pitanje *kāmo*, npr. *Umiješao se među ljude koji su išli ulicom. Nad njega su se spustile zelene grane. Sjeo je pod lipu i odmarao se. Dječak je stavio pred sebe malu stolicu.*
- s instrumentalom kad odgovara na pitanje *gdjē*, *kūdā*, npr. *Šetao je među sjenovitim drvećem i razmišljao. Nad sēlom su se crnjeli kišni oblaci. Odmarao se pod sjenovitom lipom. Pred kućom se zaustavio crveni auto.*

Prijedlog *s(a)* slaže se:

- s genitivom kad odgovara na pitanje *ōdaklē*, *zbog čēga*, npr. *Crijep je pao s krōva. S tih rāzlōgā ja mu više neću pisati.*
- s instrumentalom kad odgovara na pitanje *s kīm*, *s čīm*, *kāda*, npr. *Susreo sam se s njīm u jednom hotelu. S poteškōcama se nije lako boriti. S dōlaskom mraka vratili su se kući.*

Prijedlog *mimo* slaže se s genitivom i rj. akuzativom, bez razlike u značenju, npr. *Prošao je mimo kuću. Prošao je mimo kućē.*

3. Ostali prijedlozi slažu se samo s jednim padežom, i to:

776

- s dativom: *k*, *prōti*, *nādōmak* i *nadōmak*, *nāsūprot* i *nasūprot*, *ūnatoč* i *unātoč*, *ūsprkos* i *usprkos*, *ūprkos* i *uprkos*.
- s akuzativom: *kroz*, *niz*, *uz*.
- s lokativom: *pri*, *prema*.

Svi ostali prijedlozi slažu se s genitivom kao padežom koji ima najširi opseg značenja i prema tome i najmanje određeno značenje, koje se može svesti samo na obavijest da se imenica ne upotrebljava samostalno.

To su: *bez, blizu, čelo, do, duž, ispred, ispod, iz, iza, između, iznad, izvan, kod, kraj, mjesto, nakon, nakraj, nâsred, nâvrh, niže, od, oko, ôsim, pòkrâj, pônad, pôpût, pozâdi, pôred, pôslije, pôviše, preko, prije, protiv, put, râdi, sred, ûkrâj, ûmjesto, ûoçi, ûvrh, ûzdûž, van, više, vrh, zâradi, zbog.*

777

Pred skupom prijedloga i imenica može stajati još prijedlog *do, mjesto, za*, koji svoje značenje dodaju značenju skupa, npr. *Stigao je do nâvrh brda. Zabava se protegla do û kasnû noć. Meni je njega već do preko glâvê. Doveo ga je do nâsred grâda. Sastanak je odgođen zâ pred večer. Ostavimo taj ozbiljni razgovor zâ poslije rûčka. Zašto si razgovarao s njim m j è s t o s â m n ô m? Sjeo je u krivi vlak pa je m j è s t o p r e m a Rijeci pošao prema Splitu.*

Složeni prijedlozi suprotnog značenja, kao što su *ispod – iznad, ispred – iza, prije – poslije*, mogu se povezati veznikom i ako se upotrijebe uz istu imenicu, npr. *Bio sam u tom gradu prije i poslije rata. Lastavice lijeću iznad i ispred mosta. Trava je posijana ispred i iza kuće.*

To se može izreći i tako da iza svakog prijedloga dođe imenica ili, češće, da se mjesto imenice iza drugoga prijedloga uzme isti padež lične zamenice, npr. *Bio sam u tom gradu prije rata i poslije rata. – Bio sam u tom gradu prije rata i poslije njega. Lastavice lijeću iznad mosta i ispod njega. Trava je posijana ispred kuće i izâ njê.*

Tako se isto vežu i ostali skupovi od različitih prijedloga i iste imenice, pogotovo onda kad prijedlozi dolaze uz isti padež, npr. *Prêd kućôm i zâ kućôm (ili zâ njôm) bilo je mnogo svijeta. – Oluja je načinila velike štete u grâdu i vâ n grâda (ili vâ n njega). Vani je lijepo pa možeš izaći sa šešîrom ili bez šešîra (ili bêt njega).*

4. OBLICI

778

Neki prijedlozi koji završavaju na suglasnik mogu na kraju dobiti *a* radi lakšeg izgovora pred riječima koje počinju istim ili sličnim suglasnikom ili skupom koji ima takav suglasnik.

Tako prijedlozi *kroz, niz, s, uz*, a rjede *bez*, mogu imati taj glas pred riječima koje počinju saz, s, ž, š, npr. *kròz zrâk ili kròza zrâk, nîz strânu ili nîza strânu, kròz šumu ili krozâ šumu, nîz zîd ili nîza zîd, sa strâ nê, sa zébnjôm, sa žûrbôm, sa šâlôm, ûza strânu, ûza zîd.*

Prijedlog *k* ima taj glas pred riječima koje počinju sa *k* ili *g*, npr. *ka kôlibi, ka grêdici*, ali je običnije da se u tim prilikama *k* izgubi, npr. *Zaputio se kôlibi. Približio se grâdu.*

Prijedlozi *kroz, niz, uz, nad, pred, pod*, s imaju *a* ispred kratkih, nenaglašenih oblika ličnih zamjenica *me, te, se*, ispred akuzativa *nj i nju* i ispred instrumentala *mnom*, npr. *kròzâ te, ûzâ nj, ûzâ se, nâdâ me, prêdâ se, pôdâ nju, sâ mnôm.* U tim se slučajevima ne može upotrijebiti lik bez *a*.

Prijedlozi su riječi koje mogu biti naglašene i nenaglašene. Kada su bez vlastitog naglaska, izgovaraju se s riječju iza sebe. O naglasku prijedloga v. § 110–115.

VEZNICI

Veznici su riječi koje povezuju rečenice i rečenične dijelove.

779

Na primjer: *Ako ga sretneš, pozdravi ga i od mene. Nije mogao doći jer ga je boljela noga. Došli su u ugovoreni sat iako je vani bilo veliko nevrijeme. Sjedi na klupi u parku i promatra prolaznike. Jedan brat je ostao kod kuće, a drugi je otišao u svijet trbuhom za kruhom. Nije bilo nikakva vjetra, ali su s pučine dolazili golemi valovi. Ili grmi, ili se zemlja trese, ili udara more o bregove (istovremene radnje).*

780

— *Tiho je otvorio vrata pa ušao u sobu i sjeo kraj peći (uzastopne radnje). — Vani je bila oštra zima pa su se ljudi zavukli u kuće. Šuma je bila gusta i nismo se usudili poći u nju (uzročna veza).*

Veznici se smatraju i posebnom vrstom priloga (v. u Sintaksi § 1474).

781

Riječi koje su samo veznici nazivaju se **pravi veznici**. Neki su od njih jednostavni: *a, ako, ali, čim, da, dāklē, dōk, ě, i, ili, jēr, mā, mākār* i složeni: *ēda, ĩako, ĩliti, mādā, prēmāda*.

U službi veznih riječi upotrebljavaju se i riječi nekih drugih vrsta, i to upitno–odnosne zamjenice: *tkō, štō, kōj, čij, kōlik, kākav* i svi njihovi oblici, zatim zamjenički priloz: *gdjē, kād (kāda), kākō, kāmō, kūd (kūdā), ōdāklē, pōšto, zāšto, zātō, stōgā*, i napokon, neke čestice: *nēka, sāmō, ĩstom, jōš, tēk*. Takve se riječi u službi povezivanja zovu **nepravi veznici**.

Službu povezivanja vrše i neki skupovi od dvije riječi, a ponekad i od više riječi (priloga, veznika, čestice). Takvi su skupovi: *a da, ako i, a kāmoli, a nēkmoli, a ōnō, ā tō, būdūci da, da i, ĩstom štō, kolikō gōd, kào da, kào štō, ma gdjē, ma kākō, ma kolikō, ma štō, pa ĩpāk, pa mākār, pa ōpēt, pōred tōgā štō, ōsim tōgā štō, ōsim ako, ōsim kād, ōsim štō, sāmō ako, sāmō da, sāmō kād, sāmō štō, s ōbzirōm nā tō da, stōgā štō, takō da, tēk ako, tēk štō, zbōg togā štō, zātō štō* i slični.

Prema značenju i službi, veznici su:

782

sastavni:	<i>i, pā, pāk, tē</i> (u potvrdnim rečenicama), <i>ni, niti</i> , (u niječnim rečenicama);
rastavni:	<i>ili, ili — ĩli;</i>
suprotni:	<i>a, āli, dōk, nēgo, nō, vēc, pā, pāk, kād li, kad ōnō, kād tō, ā tō, a ōnō;</i>
isključni:	<i>sāmō, sāmō štō, tēk, tēk štō, jēdino, ōsim, ōsim štō;</i>
zaključni:	<i>dāklē, zātō, stōgā;</i>
izrični:	<i>da, ā li, kākō, gdjē, ě;</i>
vremenski:	<i>čim, dōk, kāda (kād), kākō, pōšto, nākon štō;</i>
uzročni:	<i>jēr, būdūci da, štō, gdjē, kākō;</i>
namjerni:	<i>da, ēda, kākō, (ne bih) li, nēka;</i>
posljedični:	<i>da, tē;</i>
poredbeni i načinski:	<i>kākō, kào, kào štō, nēgo, nō;</i>
pogodbeni:	<i>ako, da, kāda, (kād) li;</i>
dopusni:	<i>prēmāda, ĩako, ako i, mākār.</i>

Sastavni, rastavni, suprotni, isključni i zaključni veznici zovu se **nezavisnima**, a svi ostali **zavisnima**.

ČESTICE

783 Čestice (riječce, partikule) riječi su koje iskazuju stav govornika prema onome o čemu govori, s obzirom na njegovo znanje, želje i osjećanja.

1. Čestice se upotrebljavaju:

a) u poricanju neke tvrdnje. Za to služi riječca *ne*, npr. *Ne razumijem zašto se ljuiš. Sit gladnu ne vjeruje.*

b) u pitanju je li tvrdnja istinita. Za to služe riječce *li* (u neutralnom pitanju), *zār* (kad se pita ne vjerujući u istinitost onoga što se pita), npr. *Je li vam hladno? Osjećate li neki čudan miris? Hoće li vlak stići na vrijeme? Zar nikad niste vidjeli bradata čovjeka? Zar ćeš to sve pojesti?*

c) za pojačanje tvrdnje ili poricanja. Za to služe riječce:

dā, jēst, dabōme, dakāko, svākāko; nē, nīkāko,

npr. *Da, to je bilo tako. Jest, proljeće se vraća. Ja ću svakako doći na vrijeme.*

d) za izricanje nestrpljenja, želje, zadovoljstva i sl. onim što znači riječ uz koju se riječca stavlja. Tome služe:

bār, bāš, čak, i, jēdva, jōš, ni, niti, òpēt, sāmō, tēk, već,

npr. *Baš smo se lijepo odmorili. Putovao je čak u Kinu. I ja sam pročitao tu knjigu. Brod je već nestao s vidika. Ni ja, ni on, niti obojica zajedno nismo mogli maknuti kamen s ceste. Pitali su za tebe već nekoliko puta. Opet nisi došao. Okupao sam se samo nekoliko puta.*

e) za izricanje ravnodušnosti, dopuštenja:

mā, mākar, bilo, gōd,

npr. *Nije ga moglo zadovoljiti bilo što. Svake bi godine otputovali makar kamo. Nemoj se uzrujavati zbog ma kakve nezgode. Što se god dogodi, vas se to ne tiče.*

f) za izricanje dojma o onome o čemu se govori ili svoje ocjene toga. Tome služe mnoge riječi koje su po postanju prilozni načina, ali se ne odnose na glagole, ni na pridjeve, ni na priloge, niti ih određuju, već se odnose na smisao čitave rečenice. Zbog toga se osjećaju nezavisni od rečenice te ne čine njezin dio. Ponekad su toliko izvan rečenice da se od nje u pismu odvajaju zarezima. Tome služe riječi:

dōista, gōtovo, iština, mōžda, nāravno, nēkāko, pōtpuno, sāsivīm, sīgūrno, skōro, vjerōjatno, veōma, vřlo, zāista i mnoge druge,

npr. *Pas je doista vrlo sličan vuku. Gotovo svi su uskliknuli od radosti. To je sigurno najbolje rješenje. On to, naravno, nije ni mogao znati. Njihove su riječi, dakako, mnogo pomogle da se stvar razjasni. To se, vjerojatno, nikad neće saznati. Danas će, možda, padati kiša. Ja na to, sigurno, neću odgovoriti. Istina, on o svemu tome nije imao ni pojma.*

784 2. Među čestice ulaze i tzv. **poštalice**, tj. riječi koje neki govore bez ikakve veze s njihovim smislom, obično kad u govoru žele dobiti vremena da nađu potrebne riječi za ono što žele reći. Takve su riječi:

ōvāj, ònāj, čūj, kāžē, vēlē, drāgī mōj i sl.,

npr. *Biosam tamo pa, ova j, nisam vidio ništa, ali, ova j, čuo se, ova j, neki potmuo glas.*

3. Modalnu službu imaju i mnogobrojni skupovi riječi i cijele rečenice. One tada gube svoj puni smisao i služe samo da održe pažnju slušalaca ili da daju oduška osjećajima koji obuzimaju govornika. Takvi su izrazi:

tako reći, općenito govoreći, svè u svèmu, hōčeš-nēčeš, bōljè røkāvši, kào štō znáte, oprōstite i sl.,

npr. *Sve je to, tà ko r è ć i, izvitopereno. On je na sve to, o p r o s t i t e, jednostavno šutio. V i t o, n a s r e ć u, n i s t e o s j e t i l i, a l i j a, k a ž e m v a m, i t e k a k o j e s a m.*

UZVICI

Uzvici su riječi (glas ili niz glasova) koji nemaju značenje nego služe kao signali, kvačila u konkretnoj situaciji i za oponašanje zvukova. 785

1.a. Njima se upućuje na različita duševna stanja i dojmове, kao što su: radost, žalost, strah, sumnja, uroda, bol, iznenađenje i dr., npr.

ùh, òh, èh, ìh, àh, jòj, ijujü, ohò, êj, hāj, hōj, ùf, pì, fīj, juhuhü, kùku, ào, ùa.

Sami za sebe uzvici ne kazuju o kakvom se osjećaju radi. Jedan isti uzvik može izražavati različna osjećanja, on je samo njihov izraz, a obavijest o tome kakav je to osjećaj dobiva se iz prilika u kojima se nalazi onaj koji je taj uzvik izustio.

b. Oni su sredstvo za svraćanje pažnje, za zapovijed i nukanje, npr.

hēj, êj, ôj, dè, hàjde, nà, hō-rük, pšt, pã-pã, nò-nò.

Uzvici koji služe za zapovijedanje po značenju su slični imperativu glagola, pa mu se mogu približiti i oblikom tako da dobiju nastavke imperativa, npr.

dè — dète, nà — nàte, hàjde — hàjdemo — hàjdetè, glè — glète.

Među takve uzvike mogu se ubrajati i neke riječi drugih vrsta koje imaju jasno značenje, ali se upotrebljavaju za poticanje ljudi i za zapovijedanje. U toj se upotrebi često okrnje i okamene te se odvoje od svoje vrste i približe uzvicima, npr.

nãprijed, dōsta, dōlje, živio, vãtra, ùpomòc, mír, džž, bjèž.

c. Služe za obraćanje životinjama i dozivanje, tjeranje ili naredivanje, npr.

màc, gùc, pi-pi-pì, ìš, pìs, šic, kùš, mārš, ehé, cùrik, hòjs.

2. Uzvici služe za oponašanje prirodnih zvukova, glasova životinja i neartikuliranih glasova koje čovjek ispušta u nekim prilikama, npr. 786

pljüs, křc, kräh, büm, kvřc, cìn, zvlgac;

mijäü, väu-väu, kvär, gä, kukurikü, pućpuric, kokodák, mú, bé, živ-živ;

mhm, hm, ts, èh.

Ti se uzvici zovu onomatopejski.

Onomatopejski uzvici koji oponašaju zvu kove radnje mogu poslužiti i mjesto glagola kao predikat, npr. *Uzme bič, pa zvizgac po njemu. Zatrčao se i hop preko plota.*

Učestalost ili duže trajanje potrebe koja je izazvala uzvike iskazuje se time da se uzvici ponove jedan ili više puta u istom obliku, npr. *pi-pi-pi, biri-biri, hã-hã-hã*, ili se drugi put u njemu izmijeni samoglasnik, npr. *bim-bãm, ðin-dòn, tik-tãk, mïc-mãc, šüc-müć, ohõ-hõ.*

787 U govoru se uzvici često sastoje od zvukova koji ne odgovaraju glasovima jezika o kojem se radi, a i naglašavaju se ili se mogu naglašavati i drukčije nego ostale riječi pa su i po tome izvan okvira ostalih riječi.

U pisanom se tekstu takvi uzvici bilježe znakovima za glasove koji postoje u jeziku i koji manje ili više slično zvuče. Neki od njih su dobili ustaljen pismeni oblik, npr. uzvik kojim se izražava sumnja piše se *hm*, iako to nije skupina glasova *h + m*, nego jedinstven zvuk, ali se ne upotrebljava kao fonem. Tako se isto uzvik kojim se daje potreban odgovor na potvrdno pitanje bilježi *mhm*, npr. *Jesi li vidio što se dogodilo? – Mhm!* iako to nije skupina glasova *m + h + m*.

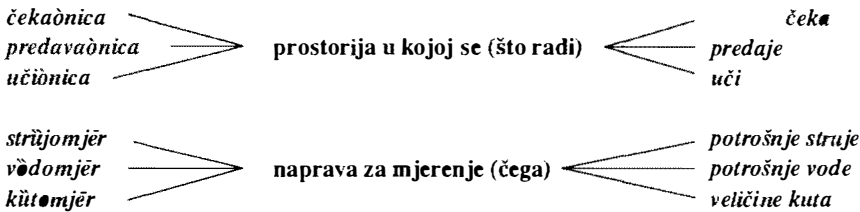
Glasovi kojima se prikazuje oglasivanje nekih životinja imaju ustaljeni oblik, npr. za vrapca *živ-živ*, za kravu *mü*. Za neke druge uzvike nema ustaljenog pismenog lika, nego ga onaj koji piše stvara prema prilikama, npr. eksplozije se označuje glasovima *bum, dum, du, pu*, smijeh se bilježi znakovima *hi-hi-hi, he-he-he, ho-ho-ho, ha-ha-ha*, i sl.

788 Po ulozi koju vrše u jeziku uzvici su sličniji gestama i mimici nego artikuliranom jezičnom izrazu pa bismo ih mogli nazvati jezičnim gestama. I oni su kao i geste i mimika slični u mnogim jezicima i gotovo uvijek razumljivi i onima koji inače ne razumiju jezik kojim se govori.

Naglasak uzvika je različit i za nj ne vrijede naglasna pravila kao za ostale riječi, npr. može se uzviknuti *ijuju, ijüju, ijujü; ohõ, ohó, apci-hã, apcïha, kukurikü, kukuríkü* i sl.

TVORBA RIJEČI

Cjelokupna čovjekova djelatnost odražava se u jeziku. Za nove životne sadržaje pronalaze se i novi izrazi. Tako je za sadržaj 'prostorija u kojoj se puni' zabilježen izraz *puniònica*, a za sadržaj 'naprava za mjerenje potrošnje plina' izraz *plinomjër*. Za navedene sadržaje odabrani su izrazi *puniònica* i *plinomjër* zato što u jeziku već postoje nizovi riječi koje imaju isti završetak i isto značenje: 789

Takva jezična pojava gdje od jedne ili više riječi nastaju nove zove se **tvorba riječi**. 790
Tvorba riječi ujedno je i dio gramatike koji proučava tvorbenu strukturu dosadašnjih riječi dajući pravila za tvorbu novih riječi.

Riječi *puniònica* i *plinomjër* nisu nam potpuno nepoznate. One su nastale na osnovi riječi koje već postoje u jeziku: *puniònica* prema *pùnitii*, a *plinomjër* prema *plìn* i *mjërìtii*. 791

Novе riječi u hrvatskom književnom jeziku nastaju uglavnom na temelju njegove leksičke građe. Hrvatski književni leksik (a to su sve riječi koje ulaze u sastav hrvatskoga književnog jezika) čine, međutim, i riječi iz drugih jezika, tzv. *p o s u đ e n i c e*. One se prilagođuju hrvatskome književnom jeziku ne samo fonološki (glasovno) i morfološki (oblično) nego i tvorbeno. Naime i one sudjeluju u tvorbi novih riječi pa tako ulaze u tvorbeni sustav hrvatskoga književnog jezika: 792

kàučuk — *kàučukov* *šøfër* — *šøfërçina*, *šøfërskì*

MOTIVIRANOST RIJEČI

U tvorbi riječi bitna je riječ koja sudjeluje u tvorbenom procesu i riječ koja se u tvorbenom procesu ostvaruje. 793

Riječ koja je u tvorbenom procesu polazna ili ishodišna riječ zove se **osnovna riječ**, a riječ koja tvorbom nastaje zove se **tvorenica**.

Znači da su *pùnitii*, *plìn* i *mjërìtii* osnovne riječi, a *puniònica* i *plinomjër* tvorenice. Isto su tako osnovne riječi *kàučuk* i *šøfër*, a tvorenice *kàučukov*, *šøfërçina* i *šøfërskì*. Tvorenica također može biti osnovna riječ, npr. *kàučukov* — *kàučukovac* (v. § 802).

- 794** Između osnovne riječi i tvorenice uspostavlja se **tvorbena veza**. O tvorbenoj vezi među riječima govori se kad je u tvorenici vidljiva **izrazna veza** (glasovno podudaranje) i **sadržajna veza** (značenjsko podudaranje) s osnovnom riječju.
- Ako među uspoređivanim riječima nema glasovnog ili pak značenjskog podudaranja, nema ni tvorbene veze.
- Tako među riječima *mòrskī* i *umòriti se*, *šùmskī* i *šúmiti*, *gòrskī* i *gòrjeti*, *nòs* i *nòsiti*, *kòs* i *kòsiti* postoji izrazna veza (*mor-*, *šum-*, *gor-*, *nos-*, *kos-*), ali nema sadržajne, pa navedeni parovi nisu u tvorbenoj vezi.
- 795** U tvorbi riječi sudjeluju sve morfološke vrste. Tvorenica koja pritom nastaje može pripadati istoj morfološkoj vrsti, ali i ne mora. Tako od glagola nastaju glagoli, npr. od *písati* – *dopísati*, *ispísati*, *napísati*, *opísati*, *otpísati*, *potpísati*, *prepísati*, *pripísati*, *propísati*, *raspísati*, *upísati*, *zapísati* ..., ali i imenice *písac*, *písánje* odnosno pridjev *pisaći*. Od imenice nastaju imenice, npr. od *cvijēt* – *cvjētić*, *cvjēće*, ali i glagol *cvjētati* odnosno pridjev *cvjētan*.
- 796** Među riječima koje su u tvorbenoj vezi vlada odnos **motivacije**, odnosno očituje se određeno sudjelovanje izraza i sadržaja osnovne riječi u ostvarivanju izraza i sadržaja tvorenice. Stoga se kaže da je osnovna riječ ona koja motivira tvorenicu u tvorbenom procesu, a tvorenica ona koja je motivirana osnovnom riječju. Npr. *vòzāč*, *páznja*, *līmen*, *kròvni* **motivirane su riječi**. Motiviraju ih glagoli *vòziti* i *páziti*, odnosno imenice *līm* i *kròv*. I pridjevi *mòrskī*, *šùmskī* i *gòrskī* motivirane su riječi jer su u tvorbenoj vezi s imenicama *mòre*, *šuma*, *gòra*.
- Motivirane su riječi **tvorbene riječi**.
- 797** Riječi koje se ne mogu izrazno i sadržajno dovesti u tvorbenu vezu ni s jednom riječju zovu se **nemotivirane (netvorbene) riječi**, npr. *járam*, *kàdulja*, *màhnić*.
- Mnoge su riječi prestale biti motivirane jer njihova sadržajna veza s polaznom riječju nije tvorbena. Tako sadržajna veza imenica *klinac* i *stòlac* s imenicama *klin* i *stòl* nije tvorbena jer *klinac* ne znači 'mali klin' nego znači 'isto što i klin' odnosno 'čavao', a *stòlac* nije 'mali stol' nego 'dio pokućstva'.

TVORBENI UZORAK

- 798** Opisujući tvorbeni sustav jednog jezika tvorba riječi utvrđuje i proučava nizove tvorbeno istoznačnih riječi, tj. riječi nastalih na isti način. Tako se dobivaju tvorbeni uzorcima.
- Nove riječi nastaju prema utvrđenim tvorbenim uzorcima, npr.

<i>srētan</i> – <i>nēsretan</i>	<i>zēc</i> – <i>zěčji</i>	<i>lòviti</i> – <i>lòvac</i>
<i>pīsān</i> – <i>nēpīsān</i>	<i>pīca</i> – <i>pīčji</i>	<i>písati</i> – <i>písac</i>
<i>vīden</i> – <i>nēviden</i>	<i>līsica</i> – <i>līsīčji</i>	<i>súđiti</i> – <i>súđac</i> .

Riječi *puniònica* i *pīlnomjēr* također su nastale prema utvrđenom tvorbenom uzorku.

- 799** Da bi riječi pripadale istom tvorbenom uzorku nije dovoljno da imaju isti završetak, potrebno je i da imaju isto tvorbeno značenje (v. § 881). Npr. imenice *čistāčica* i *grānčica* završavaju istim nizom glasova: *-čica*, a ipak ne idu u niz riječi nastalih po istom tvorbenom uzorku jer imenica *čistāčica* ima značenje 'žena čistač' a imenica *grānčica* 'mala grana'.
- U utvrđivanju tvorbenog uzorka pomaže s **emantička analiza** ili **preoblićivanje** (v. § 801).

Riječi istog tvorbenog uzorka moraju, dakle, ispunjavati ove opće uvjete:

1. osnovne riječi moraju pripadati istoj morfološkoj vrsti
2. tvorbeno sredstvo mora biti isto.

Osnovne riječi imenica *čistàčica* i *grànčica* morfološki su iste, ali im je tvorbeno sredstvo različito: *-ica* u *čistàčica*, a *-čica* u *grànčica*, pa svaka pripada drugom tvorbenom nizu riječi.

Tvorbeni je uzorak ključni pojam u tvorbenom sustavu. Čine ga osnovna riječ i tvorenica ako je između njih vidljiva izrazna i sadržajna veza.

SEMANTIČKA ANALIZA

Pogledajmo ove rečenice:

A drvvari došli pa nam sjekli drva. (V. Nazor)

To su drvarice s velikim bremenima što silaze niz dragu zavojitim i strmim stazama. (D. Šimunović)

Netko je tamo preko dvorišta u drvarnici cijepao drva. (J. Leskovar)

Tišina je legla na stijene, na kržljava drvca. (V. Kaleb)

Naslonio se na drvenu ogradu kreveta. (P. Šegedin)

Ljudi i žene izvlačili se pospano iz čadavih, slamom pokrivenih drvenjara. (S. Kolar)

Zvona plačiva bruje kroz turobne drvored. (S. S. Kranjčević)

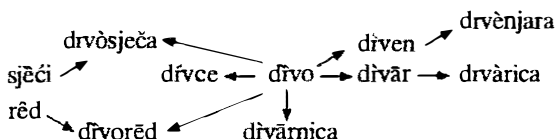
Gadenje i strah od starice spadoše i lađare i drvosječe. (V. Nazor)

Iz navedenih rečenica mogu se izdvojiti riječi koje su međusobno povezane izraznom vezom: *drvo*, *drvar*, *drvarica*, *drvarnica*, *drvce*, *drven*, *drvenjara*, *drvorēd*, *drvòsječa*. Jesu li navedene riječi i u međusobnoj tvorbenoj vezi, odnosno postoji li među njima osim izrazne i sadržajna veza doznaje se semantičkom analizom ili preobličivanjem.

Semantička analiza ili preobličivanje riječi jest pretvaranje njezina izraza i sadržaja u niz riječi od kojih je barem jedna motivirala riječ koja se analizira. Znak za preobličivanje jest → :

<i>drvar</i>	→ onaj koji siječe ili dovozi drva
<i>drvarica</i>	→ žena koja siječe ili skuplja drva (žena drvar)
<i>drvarnica</i>	→ prostorija gdje se drže drva
<i>drvce</i>	→ malo i mlado drvo
<i>drven</i>	→ koji je načinjen od drva
<i>drvenjara</i>	→ drvena kuća
<i>drvorēd</i>	→ red drveća
<i>drvòsječa</i>	→ onaj koji siječe drva.

Među navedenim riječima postoji tvorbeno veza koja se može ovako prikazati:

800

801

802

Smjerovi tvorbe pokazuju da postoje bliže i dalje tvorbene veze. Tako je imenica *drvàrica* u bližoj tvorbenoj vezi s imenicom *dřvâr*, a u daljoj tvorbenoj vezi s imenicom *dřvo*, odnosno imenica *drvènjara* u bližoj je tvorbenoj vezi s pridjevom *dřven*, a u daljoj tvorbenoj vezi s imenicom *dřvo*.

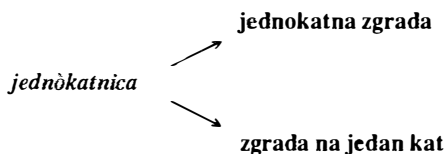
Bliža tvorbena veza odražava vezu između članova koji neposredno sudjeluju u tvorbenom procesu, a dalja vezu između članova koji su međusobno srodni (usp. § 808).

803 Prema tvorbenim se smjerovima vidi da su riječi *dřvâr*, *drvàrica*, *dřvârница*, *dřvce*, *dřven*, *drvènjara* u tvorbenoj vezi s jednom riječju za razliku od imenica *dřvorēd* i *drvòsječa*, koje su u tvorbenoj vezi s dvjema riječima: *drvòsječa* s imenicom *dřvo* i glagolom *sječi*, a *dřvorēd* s imenicama *dřvo* i *rēd*. To znači da sve tvorenice ne nastaju na isti način, odnosno da se njihovo tvorbena značenje izražava različito (v. § 829).

804 Riječi se preobličuju po određenim pravilima ili **preoblikama**. Preoblika ima toliko koliko i tvorbenih uzoraka. Na sve riječi tvorene prema istom tvorbenom uzorku primjenjuje se ista preoblika. Pritom se opisuje značenje riječi, odnosno dobivaju se semantički ili značenjski uzorci.

Semantički uzorak sastoji se od dva člana, od kojih je prvi tvorenica a drugi opis tvorbenog značenja. Semantički uzorak omogućuje bolje snalaženje u tvorbenoj strukturi riječi (v. § 820).

Neke tvorenice mogu imati dva semantička uzorka, odnosno mogu se preobličiti na dva načina, npr.

U tom slučaju biramo onu preobliku koja je bliža običnijem načinu izražavanja ili koja se može primijeniti na više tvorenica.

PROIZVODNOST I PLODNOST

805 Sposobnost tvorbenog uzorka da se po njemu tvore nove riječi zove se **proizvodnost** ili **produktivnost**.

Svi tvorbeni uzorci ne sudjeluju podjednako u tvorbi novih riječi; po uzoru na jedne nastaje mnogo novih riječi, a po uzoru na druge malo ili ništa.

Sudjelovanje tvorbenih uzoraka u tvorbi novih riječi zove se **plodnošću** tvorbenih uzoraka.

O plodnosti sufikasa i osnova v. § 834–835.

OSNOVA I KORIJEN

806 Dio tvorenice u kojem se čuva izrazna i sadržajna veza s polaznom riječju zove se **tvorbena osnova** (kraće samo **osnova**). Osnova je, dakle, niz glasova zajedničkih osnovnoj riječi i tvorenici.

Taj niz glasova dobiva se ako se u osnovnoj riječi odijeli jedninski genitivni nastavak u imenica (*vrapc-a, pism-a, radost-i*), a prezentski ili infinitivni nastavak u glagola (*čuv-am, čist-im; ljetova-ti, misli-ti*). To, zapravo, znači da oblična ili morfološka osnova jedne riječi postaje tvorbeni osnova druge riječi čim se ta riječ uključi u tvorbeni proces. Drugim riječima, oblična osnova polazne riječi jednaka je tvorbenoj osnovi tvorenice:

Oblična osnova	<i>radost-i</i>	<i>čist-im</i>	<i>ljetova-ti</i>
Tvorbeni osnova	<i>radost-an</i>	<i>čist-ač</i>	<i>ljetova-lište</i>

U tvorbi sudjeluju razne vrste riječi, pa se stoga može govoriti o morfološki različitim tvorbenim osnovama: o imeničkoj, pridjevskoj, glagolskoj, brojnoj, priložnoj osnovi. U određivanju morfološke osnove koja je sudjelovala u tvorbi koje riječi i tako postala tvorbeni osnova pomaže značenje. Ono se najbolje određuje preobličivanjem (v. § 801). Pomoću preobličivanja saznaje se da je u imenici *zidār* osnova glagolska jer se može preobličiti u 'onaj koji zida', a u pridjevu *zidārski* osnova je imenička jer se može preobličiti u 'koji se odnosi na zidare'.

Sve riječi koje imaju zajednički niz glasova i značenjsku vezu čine **rječotvornu** ili tvorbeni porodicu. Broj članova takve porodice ovisan je o tvorbenim mogućnostima pojedinog jezika i o komunikacijskim potrebama. 808

Riječi u rječotvornu porodicu povezuje niz glasova koji su zajednički svim članovima porodice. Taj niz glasova zove se **korijen**. U korijenu se čuva značenjska jezgra riječi.

U tvorbenoj porodici okupljenoj oko imenice *dřvo* korijen je *drv-*, a sve su riječi s tim korijenom međusobno srodne.

U nekim riječima srodnost nije vidljiva. Njihovo podrijetlo ispituje i utvrđuje znanost nazvana **etimologija**. Ona otkriva tvorbeni odnos među riječima i tako nam daje povijesnu strukturu riječi. Ti tvorbeni odnosi nisu danas više vidljivi i prema tome nisu više tvorbeni odnosi. Npr. riječi *šjati/sjāti, šoj* i *prisoj* etimološki su srodne riječi, što se vidi i iz njihova sadržaja (*šoj* 'mjesto zaklonjeno od sijanja sunca', *prisoj* 'mjesto izloženo sijanju sunca'). Međutim, vidljive srodnosti među njima nema, pa suvremenu tvorbu, ko ja proučava samo žive veze među riječima, one ne zanimaju. Tek kada motiviraju koju riječ, npr. *šjati – obšjati, zšjati; šoj – ššojan; prisoj – prisšojan*, počinjemo ih tvorbeno promatrati, ali samo kao polazne riječi u tvorbi.

VEZANI LEKSIČKI MORFEM

Posebna tvorbeni osnova koja dolazi samo u složenici (u njezinu prvom ili drugom dijelu) jest **vezani leksički morfem**, po nekima i vezana osnova. U vezane leksičke morfeme ubrajaju se glasovni nizovi tipa *auto-*, *avio-*, *bio-*, *foto-*, *makro-*, *video-*, *zoo-* ... , odnosno tipa *-bus*, *-fil*, *-filija*, *-mān*, *-manija* ... Njima se pridružuju i izrazi nastali pokraćivanjem pridjeva složene tvorbeni strukture, npr. *brodo-* od *brodograđilišni* (*brodotēšār*), *poljo-* od *poljoprivredni* (*poljoōprema*), *vodo-* od *vodovodni* (*vodoinstalātēr*).

Vezani leksički morfem jest i element *vele-* sa značenjem 'velik', 'velikih razmjera', 'na veliko': *vēlegrād*, *veleprōdaja*, *vēlesājam*, *veleslālom*.

Po mjestu u tvorenici, a prividno i po načinu vezivanja uz samostalnu riječ ti su glasovni nizovi bliski prefiksima (v. § 815), odnosno sufixima (v. § 816), pa su bili tako i označavani: jedni kao prefiksoidi, a drugi kao sufixoidi. Međutim, navedeni glasovni nizovi ne modificiraju značenje riječi uz koju dolaze, nego ga konkretiziraju 810

ako su na početku riječi, odnosno temeljna su riječ tvorenice ako su na kraju riječi. Dolaze, dakle, kao prvi odnosno drugi složenički dio.

Od prvoga dijela složenice (kao što je *roman-* u *romanopisac*), odnosno od drugoga dijela složenice (kao što je *ljùbitelj* u *knjigoljùbitelj*) razlikuju se samo po tome što ne dolaze samostalno iako imaju leksičko značenje. Otuda i naziv *vezani leksički morfem*.

- 811 Po mjestu u tvorenici vezanim su leksičkim morfemima tipa *auto-* bliski elementi *nadri-* (*nadripjèsnik*), *nazovi-* (*nazòvimājka*), *polu-* (*pòlubrat*). Međutim, oni ne konkretiziraju značenje osnovne riječi *pjèsnik*, *mājka*, *brät*, nego ga modificiraju dodajući mu razna značenja (*nàdripjesnik* 'slab pjesnik', 'pjesnik bez talenta'; *nazòvimājka* 'neprava, tobožnja majka', 'loša majka'; *pòlubrat* 'napola brat'), pa su ti elementi prefiksi (v. § 839). Prefiksi *nadri-* i *nazovi-* negativno kvalificiraju osnovnu riječ, dok *polu-* sužava značenje osnovne riječi.

TVORBENA ANALIZA

- 812 Potreba je za novim riječima svakodnevna. Međutim, da bi nastala nova riječ, treba poznavati postanak riječi koje već imamo u jeziku. Tek dobrim poznavanjem tvorbenog procesa i tvorbenih zakona mogu se tvoriti dobre i prihvatljive riječi. Zbog toga je vrlo važan zadatak tvorbe riječi proučavanje nastanka riječi koje već postoje u jeziku. Pritom se promatraju samo one riječi koje su suvremenici tvorbeno jasne, dakle tvorenice.
- 813 Tvorenica se može rastaviti na tvorbene dijelove. Rastavljanje tvorenice na tvorbene dijelove zove se **tvorbena analiza**.
Tvorbena analiza kazuje kako je riječ nastala. To znači da se pri tvorbenoj analizi ne upoznaju samo tvorbeni dijelovi nego i tvorbeni načini po kojima su riječi tvorene.
- 814 Da bi se tvorenica pravilno analizirala, treba joj utvrditi osnovnu riječ, odnosno tvorbeni uzorak i usporediti je s nizom riječi iste tvorbene vrste. Npr.
- Riječ *nàdlugār* (uzorak: *lùgār — nàdlugār*) može se usporediti s riječima *nàdbis-kup*, *nàdšumār* ... Svima je njima zajednički glasovni niz *nad-*.
 - Riječ *praònica* (uzorak: *präti — praònica*) može se usporediti s riječima *čistiònica*, *kupaònica*, *pušiònica*, *štediònica* ... Svima je njima zajednički glasovni niz *-onica*.
 - Riječ *romanopisac* (uzorak: *pisac romána — romanopisac*) može se usporediti s riječima *mostogràdnja*, *nazivotvórac* ... Svima je njima zajedničko spajanje osnova glasom *o* (*roman-o-pisac*, *most-o-gràdnja*, *naziv-o-tvorac*).

Zajednički dijelovi (a ima ih tri vrste) nalaze se na različitim mjestima u tvorenici: na početku, na kraju i u sredini. Obilježiti ćemo ih oznakama Z_1 , Z_2 , Z_3 . Nakon odjeljivanja zajedničkih dijelova ostaje osnova, koju ćemo obilježiti oznakom O , ili samostalna leksička jedinica (leksem), koju ćemo obilježiti oznakom L .

Shema riječi navedenih pod a), b) i c) izgleda ovako:

- $Z_1 + L$
- $O + Z_2$
- $O + Z_3 + L$

Niz glasova koji dolazi na početku tvorenice zove se **prefiks** ili **predmetak** (oznaka Z_1), a po njemu se takva tvorba zove prefiksalna tvorba (primjer *nàdlugār*) (v. § 836). 815

Niz glasova koji dolazi na kraju tvorenice, a sam nije ni riječ ni njezina osnova, zove se **tvorbeni nastavak** ili **sufiks** (oznaka Z_2), a po njemu se takva tvorba zove sufiksalna tvorba (primjer *pràònica*) (v. § 830). 816

U nekim se riječima ne vidi nikakav sufiks, nema nikakva tvorbenog znaka, a ipak se mogu dovesti u tvorbenu vezu s drugom riječju: *pròpis s propísati, ùpis s upísati, zápis sa zapisati, pròlaz s pròlaziti, ùlaz s ùlaziti* ... U takvim je slučajevima tvorbeni znak odsutan pa se govori o **nultom sufiksu** ili **sufiksu nuła** (\emptyset). Usp. § 858, 1076, 1126, 1130. 817

Glas koji dolazi između osnova zove se **spojnik** ili **interfiks** (oznaka Z_3). Susrećemo ga u slaganju (primjer *romanopísac*) (v. § 850-851). 818

Prefiks, sufiks i spojnik značajive su tvorbene jedinice. Međutim, između prefiksa i sufiksa na jednoj i spojnika (interfiksa) na drugoj strani postoji bitna razlika. Sufiksom i prefiksom izražava se tvorbena značenja riječi, npr. vršitelj radnje (v. § 899-907), umanjenica (v. § 979-985), a spojnik spaja dvije riječi u jednu. I spojnik je, prema tome, tvorbena sredstvo, samo način na koji sudjeluje u tvorbi ne daje mu tvorbeni nego gramatički sadržaj. On stoji na mjestu gramatičkog morfema, pa je njegov sadržaj gramatički. Naime, ishodišni pojam *písac romána* prije negoli postane *romanopísac* prolazi kroz pretpostavljenu fazu *romána písac*, u kojoj se morfem *a* zamjenjuje spojnikom *-o-*, a od dvoleksemskog pojma nastao je jednoleksemski. 819

Tvorbena analiza pomaže da se dođe do jedinica koje sudjeluju u tvorbi i pomoću kojih se od druge osnove može načiniti riječ istog ili sličnog značenja. Tako se upoznaje tvorbena struktura riječi, odnosno granica između tvorbenih jedinica, **tvorbeni šav**. Tvorbeni se šav poklapa s morfemskom granicom. Ali svaka morfemska granica nije ujedno i tvorbeni šav. Morfemskih granica u riječi može biti više, a tvorbenih šavova onoliko koliko i tvorbenih granica. Npr. u imenici *plivāčica* tri su morfemske granice: između *pliv-* i *-ač-*, između *-ač-* i *-ic-* i između *-ic-* i *-a*, dakle *pliv-ač-ic-a*, a samo je jedna od njih (ona između *-ač-* i *-ic-*) i tvorbena granica odnosno tvorbeni šav, dakle *plivač-ica*. Lijevo i desno od tvorbenog šava nalaze se jedinice koje su morfemski dalje djeljive. U tvorbenoj se analizi prema tome upoznaje djelomična morfemska struktura riječi. 820

Tvorba riječi i analiza riječi dva su obrnuta procesa. U tvorbi se polazi od tvorbenih jedinica k riječi kao tvorbenoj strukturi, a u analizi se ide od riječi k tvorbenim jedinicama. Npr. 821

tvorba: *zid + ić = zidić*

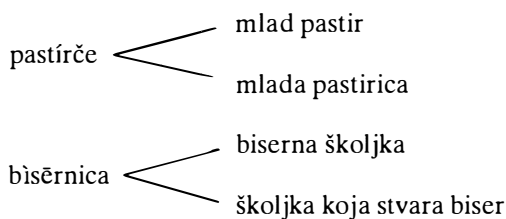
analiza: *zidić = zid + ić*.

Tvorbena se mogu analizirati samo **tvorbene riječi**, a to su one riječi čije je značenje motivirano svim njihovim dijelovima. Zato riječi u kojima prepoznajemo samo jedan tvorbeni dio (kao *-an* u *glòmanāzan* odnosno *kos(a)-* i *-at* u *kòsmat*), pa i dva tvorbena dijela (kao *crn-* i *-ast* u *crnòmanjast*) nisu tvorbene nego **jednostavne, nedjeljive, netvorbene riječi**. Jednostavnim riječima zovu se i one riječi u kojima se ne može odvojiti ni jedan tvorbeni dio: *dòm, òtac, mājka, pīca*. 822

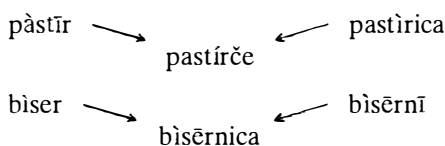
- 823 Tvorbena je analiza usko povezana s preobličivanjem (v. § 801), jer se pri preobličivanju tvorbena riječ dovodi u značenjsku vezu s polaznom riječju, a u tvorbenoj se analizi mora vidjeti dio polazne riječi koji je u tvorbenom procesu postao tvorbena osnova. Pri preobličivanju rastavljamo sadržaj tvorenice na dijelove, a u tvorbenoj analizi činimo to s njezinim izrazom, npr.

Tvorenica	Preobličivanje	Tvorbena analiza
<i>laskavac</i>	→ laskav čovjek	<i>laskav-ac</i>
<i>dòkoljenica</i>	→ čarapa do koljena	<i>do-koljen-ica</i>
<i>minobâcač</i>	→ bacač mina	<i>min-o-bacač</i>
<i>crnòkos</i>	→ koji je crne kose	<i>crn-o-kos-∅</i>
<i>bèzruk</i>	→ koji je bez ruke	<i>bez-ruk-∅</i>
<i>bèzosjećâjan</i>	→ koji je bez osjećaja	<i>bez-osjećaj-an</i>
<i>nèsretan</i>	→ koji nije sretan	<i>ne-sretan</i>
<i>òmršavjeti</i>	→ postati mršav	<i>o-mršav-jeti</i>
<i>žútiti</i>	→ činiti što žutim	<i>žut-iti</i>
<i>žútjeti</i>	→ postajati žut	<i>žut-jeti</i>
<i>hìpimicē</i>	→ u hrpama	<i>hrp-imice</i>
<i>poimēncē</i>	→ po imenu	<i>po-imen-ce.</i>

- 824 Neke se tvorenice mogu preobličiti na dva načina (usp. i § 804):

odnosno mogu biti dvostruko motivirane:

U jednih riječi dvostruka motiviranost ne utječe na tvorbenu analizu (*pastir-če*), a u drugih utječe (*biser-nica*, *bisern-ica*). Problem je u tome što se tako dobivaju dvije osnove i dva sufiksa, pa se ne zna kako tvorbeno analizirati riječi kao *bìsèrnica*: na dva načina, kako omogućuju preoblike, ili samo na jedan. I riječi kao *bìsèrnica* treba analizirati na jedan način, a to znači odabrati preobliku i tako dobiti jednu osnovu, odnosno jedan sufiks. Pri odabiranju preoblike pomaže nam značenje koje je manje opisno. Pri analiziranju riječi *bìsèrnica* odabrat ćemo, dakle, preobliku → biserna školjka, a ne → školjka koja stvara biser (usp. i § 804).

- 825 Tvorbena je analiza često otežana ograničenjem u raspodjeli fonema na tvorbenom šavu (v. § 132-191). U nekim slučajevima ona je gotovo nerazumljiva bez preobličivanja. Uzmimo, npr. pridjev *bèživotan*. Tek kada ga preobličimo u 'koji je bez života', odnosno dovedemo u tvorbenu vezu s prijedložnim izrazom *bez živòta*, vidimo da u prefiksu *bez-* nedostaje završni fonem.

Riječ se može analizirati i tako da se upozna njezina morfemska struktura. Tada je riječ o morfemskoj analizi (v. i § 215). 826

Razlika je između tvorbene i morfemske analize u tome što se tvorbena mogu analizirati samo tvorenice, dakle izvedenice i složenice (v. § 828), a morfemski se analiziraju i tvorbena nedjeljive riječi. Tako se npr. riječ *nòga* ne može tvorbena analizirati jer nije tvorenica, ali morfemski može: rastavlja se na *nog-a*, gdje je *nog* leksički, odnosno korijenski morfem, a *a* oblični morfem (v. § 220 i 242). 827

U tvorenica morfemska analiza djeluje i tamo gdje tvorbena prestaje, npr.

čistàčica

tvorbena analiza	morfemska analiza
<i>čistač-ica</i>	<i>čist-ač-ic-a</i>

To znači da se riječ *čistàčica* prema tvorbena analizi sastoji od dviju tvorbena jedinica: osnove *čistač-* i sufiksa *-ica*, odnosno od četiriju morfema prema morfemskoj analizi: korijenskog morfema *čist*, tvorbena (sufiksala) morfema *ač* i *ic* i obličnog morfema *a*.

bezosječàjnòst

tvorbena analiza	morfemska analiza
<i>bezosječajn-ost</i>	<i>bez-osječ-aj-n-ost-ò</i>

U tvorbena analizi *bezosječajn-* osnova, *-òst* sufiks, a u morfemskoj analizi *bez* je prefiksala morfem, *osječ* korijenski morfem, *aj*, *n* i *òst* su sufiksala morfemi, a *ò* je oblični morfem.

vodogrijàč

tvorbena analiza	morfemska analiza
<i>vod-o-grijač</i>	<i>vod-o-grij-ač-ò</i>

U tvorbena analizi *vod-* osnova, *-o-* spojnik, *grijač* samostalna leksička jedinica, a u morfemskoj analizi *vod* i *grij* su korijenski morfemi, *ač* je sufiksala morfem, *o* je spojni morfem, a *ò* je oblični morfem.

U morfemskoj se analizi mogu javiti dva nulta morfema (v. § 215), npr. *pròpis*: *pro-pis-ò-ò*; prvi je nulti morfem sufiksala morfem (znak tvorbenaosti), a drugi je nulti morfem gramatički morfem (znak gramatičkih kategorija).

Uspoređivanjem tih dviju analiza vidi se da nastavak ili oblični morfem sudjeluje u ostvarenju sufiksa i da su neke osnove višemorfemske.

TVORBENI NAČINI

Osnovni su tvorbena načini izvođenje i slaganje, a međusobno se razlikuju po broju ishodišnih riječi. Ako je tvorenica u tvorbena vezi s jednom riječju zove se **izvedenica**, a takav način tvorbe **izvođenje**, a ako je u tvorbena vezi s dvjema riječima, tvorenica se zove **složenica**, a takav način tvorbe **slaganje**. 828

Izvođenje i slaganje dva su osnovna tvorbena načina.

Ovisno o tome kojim se tvorbena sredstvima izražava tvorbena značenje tvorenice razlikuje se u izvođenju i slaganju nekoliko tvorbena načina: sufiksala tvorba, prefiksala tvorba, prefiksala-sufiksala tvorba, odnosno složeno-nesufiksala tvorba ili čisto slaganje, složeno-sufiksala tvorba, srastanje, tvorba složena skraćenica i, kao poseban tvorbena način, preobrazba. 829

SUFIKSALNA TVORBA

- 830** **Sufiksalna** je tvorba tvorbeni način u kojem se tvorbeno značenje izražava tvorbenim nastavkom ili sufiksom. Tvorbeni se nastavak od obličnog nastavka (v. § 223) razlikuje po tome što oblični nastavak mijenja oblik iste riječi: *cest-a*, *cest-e*, *cest-i* ..., a tvorbenim se nastavkom od jedne riječi dobivaju nove: *cesta* — *cest-ar*, *cest-ica*, *cest-arina*, *cest-ovni*. Osim toga oblični nastavak sudjeluje u ostvarenju sufiksa (usp. § 827).
- 831** Oblični se nastavci zovu nastavci, a tvorbeni se nastavci zovu sufiksi. Obavijest koja se pomoću njih dobiva također je različita. Nastavci su nositelji gramatičkog značenja riječi (v. § 242), a sufiksi su nositelji tvorbenog značenja riječi (v. § 881). Sufiksi postaju nositelji tvorbenog značenja tek u vezi s osnovom. Glasovni niz *-(a)c* nema nikakva sadržaja. Tek u vezi s pridjevom *stār* daje imenicu *stārac* sa značenjem 'star čovjek'. Znači da se nizu glasova *-(a)c*, kad se veže uz pridjevsku osnovu *star-*, pridružuje sadržaj 'čovjek', pri čemu se preinačuje značenje pridjevske osnove *star-*. U hrvatskom književnom jeziku najviše novih riječi nastaje od osnove i sufiksa kao tvorbenog sredstva. Sufiksalna je tvorba najplodniji tvorbeni način hrvatskoga književnog jezika.
- 832** Osnovna su, dakle, obilježja sufiksa:
1. u sastavu riječi ima stalno mjesto: završetak riječi
 2. nikada ne dolazi kao osnova
 3. nikada ne dolazi u samostalnoj upotrebi i prema tome ima značenje samo u vezi s osnovom
 4. ne može tvoriti semantičku jezgru riječi, već samo morfološki preinačuje osnovu.
- 833** Sufiksi se dijele na imeničke, pridjevske, glagolske i priložne, i to zato što su riječi iz kojih se izlučuju prepoznatljive kao imenice, pridjevi, glagoli, prilozi. Sufiksima se mogu smatrati i elementi za tvorbu glagolskih pridjeva, radnog i trpnog, glagolskih priloga, sadašnjeg i prošlog, kao i elementi za tvorbu komparativa pridjeva i priloga.
- 834** Svi su sufiksi ne sudjeluju jednako u tvorbi novih riječi. S obzirom na stupanj tvorbene aktivnosti sufiksi se dijele na **vrlo plodne**, **slabo plodne** i **neplodne sufikse**. **Vrlo plodni** oni su sufiksi koji pokazuju najviši stupanj tvorbene aktivnosti. Takvi su imenički sufiksi: *-(a)c*, *-āč*, *-āk*, *-čić*, *-ica*, *-ić*, *-ina*, *-ka*, *-ōst*, *-telj* i pridjevski sufiksi: *-(a)n*, *-ni*, *-ast*, *-av*, *-ljiv*, *-ov/-ev*, *-in*, *-skī*, a od glagolskih *-ati*, *-avati*, *-irati*, *-ivati*, *-ovati*. **Slabo plodni** oni su sufiksi čiji je stupanj tvorbene aktivnosti nizak, odnosno pomoću kojih nastaje tek pokoja nova riječ. Takvi su imenički sufiksi *-an*, *-eč(a)k*, *-ič(a)k*, *-ešina*, *-et(a)k*, *-urda* ... i pridjevski sufiksi *-cat*, *-nat*, *-jī* ..., a od glagolskih *-akati*, *-arati*, *-čiti*, *-jeti*. **Neplodni** su sufiksi oni koji više ne sudjeluju u tvorbi novih riječi kao *-en* iz *přstēn*, *-er* iz *plēter*, *-av* iz *rikāv*, *-išav* iz *golīšav*, *-onjav* iz *suhōnjav*.
- 835** Osim o plodnosti sufikasa može se govoriti i o plodnosti osnova različitih vrsta riječi (o plodnosti tvorbenih uzoraka v. § 805). Koje vrste riječi sudjeluju u tvorbi, pa i to koje su osnove najplodnije, određuje se prema vrsti riječi kojoj pripada osnova, odnosno prema tome koja je vrsta riječi bila polazna u tvorbi, npr. *zvōn-* u *zvōnār* glagolska je osnova (→ onaj koji zvoni), a *zvōn-* u *zvōnce* imenička (→ malo zvono). Sufiksalna je tvorba najplodnija u imenica i pridjeva.

PREFIKSALNA TVORBA¹⁴

Prefiksalna je tvorba tvorbeni način u kojem se tvorbeno značenje riječi izražava pomoću prefiksa ili predmetka. Prefiks se od sufiksa ne razlikuje samo svojim položajem u riječi: prefiks se nalazi na početku riječi, a sufiks na kraju. Bitnija je razlika između prefiksa i sufiksa u tome na koji način oni sudjeluju u tvorbi nove riječi. 836

Osnovna riječ u sufiksnoj tvorbi može biti morfološki različita, a da uz isti sufiks rezultat bude morfološki isti: 837

stōl (imenica) — *stōlār* (imenica)
pīsati (glagol) — *pīsār* (imenica).

S prefiksom nije tako. On modificira samo leksičko značenje osnovne riječi, ali ne potire njezinu morfološku narav: *brāt* — *nēbrat*, *učeniĳ* — *sūučeniĳ*, *čōvječan* — *nēčōvječan*, *prēdsjednik* — *potprēdsjednik*; *lūd* — *sūlūd*; *lētjeti* — *prelētjeti*, *pīsati* — *potpīsati*; *břzo* — *prēbřzo*, *mīrno* — *nēmīrno*.

Pripadnost riječi prefiksnoj tvorbi nije određena prisutnošću prefiksa u njoj, nego smjerovima tvorbe, odnosno tvorbenom vezom. Tako je prema smjeru tvorbe *nēčist* prefiksalna tvorenica, a *nečistōća* nije: 838

čist → *čistōća*
 ↓
nēčist → *nečistōća*

Prema tomu nema tvorbene veze između *čistōća* i *nečistōća*, a sadržaj je imenice *nečistōća* 'osobina onoga što je nečisto'. *Nečistōća* je, dakle, sufiksalna tvorenica.

Prefiksi su podrijetlom većinom sadašnji i nekadašnji prijedlozi, odnosno čestice *ne* i *ni*. Obje čestice preinačuju pozitivno značenje imenice, pridjeva i priloga u negativno: *srēća* — *nēsreća*, *spōsoban* — *nēsposoban*, *srētno* — *nēsretno*, a značenje upitno-odnosnih zamjenica *ne* mijenja u neodređeno: *tkō* — *nētko*, *kākav* — *nēkakav*, *kōjī* — *nēkōjī* ..., a *ni* u niječno: *tkō* — *nītko*, *kākav* — *nīkakav*, *kōjī* — *nīkōjī* ... (v. § 548-554 i 1412). Prefiksi su i sadašnji ili nekadašnji oblici drugih vrsta riječi, npr. *nazovi-* (*nazōvilječnik*, *nazōvikritičār*), *nadri-* (*nādriliječnik*, *nādikritičār*), *polu-* (*poluautōmāt*, *pōlupismen*). Prefiks je i superlativno *naj-* (*nājljepši*, *nājpoštenijī*). 839

U prefiksnoj tvorbi sudjeluju i mnogi prefiksi stranog podrijetla: *simētriĳa* — *asimētriĳa*, *alkohōličār* — *antialkohōličār*, *dākōn* — *arhidākōn*, *stimulirati* — *destimulirati*, *harmōniĳa* — *disharmōniĳa*, *tēritorijālan* — *ēksteritorijālan*, *prōfit* — *ekstraprōfit*, *lēgālan* — *īlēgālan*, *revolūciĳa* — *kontrarevolūciĳa*, *tvřdava* — *supertvřdava*, *kontinētālan* — *transkontinētālan*, *zvūk* — *ūltrazvūk* ... Mnogi imaju paralele u prefiksima domaćeg podrijetla: *asimētriĳa* — *nesimētriĳa*, *arhidākōn* — *nāddākōn*, *kontrarevolūciĳa* — *proturevolūciĳa*, *transkontinētālan* — *prekokontinētālan* ... 840

¹⁴ Prema gramatičkoj tradiciji i prefiksalna se tvorba smatra posebnom vrstom slaganja, a prefiksalne se tvorenice nazivaju složenicama.

PREFIKSALNO-SUFIKSALNA TVORBA

841 Prefiks se u tvorbi može udružiti sa sufiksom, pa se tada govori o **prefiksalo-sufiksaloj tvorbi**. **Prefiksalo-sufiksalo tvorba** onaj je tvorbeni način u kojem istodobno djeluju dva tvorbeno načina: prefiksalo i sufiksalo tvorba, odnosno tvorbeno se značenje prefiksalo-sufiksalo tvorenice izražava istodobno i prefiksom i sufiksom: *dòživotan, pòdoknica, nàprstak, dòkoljenica*.

842 Prefiksi prijedložnog podrijetla sudjeluju samo u prefiksalo-sufiksaloj tvorbi, npr. *bez-* (*bèzgrešan, bèzvodan ...*), *izvan-* (*izvanbračni, izvansudski*), *za-* (*zágørje ...*).

Prefiks *izvan-* može biti sinoniman prefiksu *ne-*, pa je tada riječ o prefiksaloj a ne o prefiksalo-sufiksaloj tvorbi: *jèzični -- izvanjèzični (nejèzični)*.

Tvorenice prefiksalo-sufiksalo tvorbe najčešće su u tvorbenoj vezi s prijedložnim izrazom, što se vidi iz njihove preoblake:

<i>dòživotan</i>	→ koji traje <i>do kraja života</i>
<i>dòkoljenica</i>	→ čarapa <i>do koljena</i>
<i>nàprstak</i>	→ navlaka koja se navlači <i>na prst</i> .

U tvorbenom procesu prijedlog postaje prefiks, a osnovi se istodobno dodaje sufiks.

843 Prefiksalo-sufiksalo tvorenica nije svaka riječ koja sadrži prefiks i sufiks. Važno je što je poslužilo kao polazište u tvorbi: prijedložni izraz ili prefiksalo tvorenica. Tako su, npr. *neravnoprávnòst* i *bezosjèájnoš* sufiksalo tvorenice jer su polazne riječi u njihovoj tvorbi pridjevi *neravnoprávan* i *bèzosjèájan*.

Slaganje

844 **Slaganje** je takav tvorbeni način kojim od dviju riječi nastaje jedna. Riječi tako nastale zovu se **složenice** (v. § 828).

845 Iako su u tvorenici vidljivi dijelovi dviju riječi, ne smije se automatski zaključiti da je to složnica. Mora se posegnuti za preoblikom koja će razotkriti što je bilo polazno u tvorbi: dvije riječi ili jedna, složnica riječ. Ako su u tvorbi bile polazne dvije riječi, utvrđuje se da je to složnica, a ako je kao polazna riječ poslužila složnica, govori se o izvedenici. Npr. *vòdovòd* je složnica jer je u tvorbenoj vezi s dvije riječi: sa *vòda* i *vòditi*, a *vòdovòdnì* je izvednica jer je u tvorbenoj vezi s jednom riječju: sa *vòdovòd*.

846 Pri preobličivanju se može, nadalje, pokazati da su neke imenice motivirane samo jednim svojim dijelom pa, prema tome, na sinkronijskoj razini nisu više složnice. Takve su, na primjer, neke imenice s izrazom *-slikar* u drugome dijelu jer taj glasovni niz u njima nema ono značenje koje ima u složnici *frèskoslikàr*, tj. glasovni niz *-slikar* nema značenje 'onaj koji slika'. Takve su riječi: *pìsmoslikàr* 'onaj koji piše natpise na radnjama, firmopisac', *sòboslikàr* 'onaj koji bojama ukrašuje zidove soba, ličilac'.

Dobar primjer za razlikovanje složenice od izvedenice jesu etnici¹⁵ i ktetici¹⁶ 847 prema imenu grada u BiH koji se može dvojako pisati: *Bânjā Lúka* i *Banjalúka*. Od dvočlanog i autentičnijeg ojkonima¹⁷ *Bânjā Lúka* imamo složenice *Banjólúčanin* i *banjólúčkī*, a od jednočlanog ojkonima *Banjalúka* izvedenice *Banjalúčanin* i *banjalúčkī*. Isto tako od ojkonima *Stāri Grād* na Hvaru imamo složenice *Starogradanin* i *starogradski*, a od ojkonima *Stārigrād* kod Karlobaga izvedenice *Stārigradanin* i *stārigrādski*. Za složenicu kao tvorenicu bitna je prema tomu tvorbena dvočlanost i u izrazu i u polaznim riječima.

Složenice su, dakle, u tvorbenoj vezi s dvjema riječima, pa se u njih govori o dva dijela. 848

Drugi dio složenice može biti samostalna riječ (*brodòvlasnik*, *samoodržánje* ...) ili njezina osnova s nultim ili kojim drugim sufiksom (*pādobrān*, *pūtókāz*, *ljevòruk*, *dugòkos*; *konjovòdac*, *trótónac*, *malòbròjan*, *srebroljubiv* ...) pa se, ovisno o svom drugom dijelu, složenice dijele na nesufiksalne i sufiksalne složenice odnosno slaganje kao tvorbeni način na složeno-nesufiksalsnu tvorbu ili čisto slaganje i složeno-sufiksalsnu tvorbu (v. § 854 i 855). 849

Nesufiksalna složenica ima u svom drugom dijelu riječ koja se nalazi i među osnovnim riječima te složenice (v. § 1009-1046, 1053-1059, 1061-1072).

Između prvog i drugog dijela složenice obično se nalazi samoglasnik koji spaja oba dijela u jedan pojam. Najčešće je to samoglasnik *o* (*blat-o-bran*, *nog-o-met*, *rod-o-ljub*, *basn-o-pisac*, *stakl-o-puhač* ...), rijetko koji drugi. Takav se samoglasnik među dijelovima složenice zove **spojnik** ili **interfiks** (v. i § 818). 850

Neke složenice nemaju izraženog spojnika: *crvènpērka*, *duhànkesa*, a u novije vrijeme i nazivi kao *Jádranfilm*, *Zágreblekstil* ..., pa se u njih govori o **nultom spojniku** ili **spojniku nula** (-Ø-). One su po svom izrazu vrlo bliske s rasilicama (v. § 860). 851

Umjesto složenica sa spojnikom -Ø- bolje je, gdje god je to moguće, upotrebljavati složenice s izraženim spojnikom, pa tako umjesto *devetgòdišnjī*, *četnaestgòdišnjī* ... (u složenica s brojevima koji svršavaju na -t i imenica od njih izvedenih) upotrebljavati likove *devetogòdišnjī*, *četnaestogòdišnjī* ..., odnosno *devetogòdišnjica*, *četnaestogòdišnjica* ...

Ako je u prvom dijelu složenice vezani leksički morfem (v. § 809), riječ je o složenici bez spojnika. 852

Slaganjem nastaju uglavnom imenice i pridjevi, rjeđe priloz i glagoli.

Za složenicu je nadalje bitno da, uglavnom, ima jedan naglasak iako je u tvorbenoj vezi s dvjema riječima (*řibolòv*, *staklopùhāč*, *samopouzđánje* ...), dok su za polusloženicu obavezna dva naglasaka. 853

Polusloženica je nepotpuna složenica. Obje riječi obavezno čuvaju svoj naglasak (*spòmēn-plòčā*, *uzor-mājka* ...). Dijelovi polusloženica povezani su crticom, a prvi se dio upotrebljava nesklonjivo (*spòmēn-plòčē*, *uzor-mājke* ...).

Nesklonjivom upotrebom prvoga dijela polusloženica se razlikuje od dvočlanog pojma u kojem su oba dijela samostalna, i akcenatski i deklinacijski (*asistentica prìprāvnica* – *asistenticē prìprāvnicē*, *jēzik mòdel* – *jēzikā mòdela*).

¹⁵ Naziv za ime stanovnika nekog naseljenog mjesta, kraja, države, kontinenta.

¹⁶ Posvojni pridjev od etnika.

¹⁷ Naziv naseljenog mjesta.

- 854 Ako je drugi dio složenice samostalna riječ, onda je riječ o **čistom slaganju** ili **složeno-nesufiksnoj tvorbi**. Morfološka pripadnost samostalne riječi određuje kojoj vrsti riječi pripada složenica. Ako je samostalna riječ imenica, riječ je o imeničkim složenicama, npr. *plāčid rūg*, *samofiltrīranje*, *vodoinstalētēr* ... (v. § 1009-1072), a ako je pridjev, riječ je o pridjevskim složenicama, npr. *samònikao* (v. § 1127-1128), odnosno ako je prilog, riječ je o složenim priložima, npr. *kātkada* (v. § 1176).

Ako je drugi dio složenice osnova sa sufiksom, riječ je o **složeno-sufiksnoj tvorbi** (v. § 855). Sufiks određuje kojoj vrsti riječi pripada složenica: imenicama, npr. *čovjekoljúbac* (v. § 1077), pridjevima, npr. *čovjekoljúbiv* (v. § 1132), priložima, npr. *četveronòškē* (v. § 1176).

SLOŽENO-SUFIKSALNA TVORBA

- 855 **Složeno-sufiksalna tvorba** takva je tvorba u kojoj nove riječi nastaju istodobnim djelovanjem dvaju tvorbenih načina: slaganja i sufiksne tvorbe (v. § 844 i 830). Istodobnim djelovanjem dvaju tvorbenih načina: slaganja i sufiksne tvorbe nastale su složenice kao *Banjolúčanin*, *konjovòdac*, *pādobrān* ili *plavòok*, *srebroljúbiv*. Složenica tako nastala zove se **složenica složeno-sufiksne tvorbe** ili **sufiksalna složenica**.

- 856 Tvorbeno značenje tvorenica složeno-sufiksne tvorbe izražava se sufiksom vezanim uz složenu osnovu koja je nastala istodobno s priključivanjem sufiksa. Tako se tvore imeničke i pridjevske složenice:

Nòvī Zēlānd — *Novozelāndanin*, *Bābina Grēda* — *Babogrēdac*, *Bānjā Lúka* — *Banjolúčanin*, *Stārī Grād* — *Starògrađanin*, *knjžžēvnā teòrija* — *knjžževnoteòrijskī*, *vānjskā polítika* — *vanjskopolítickī*, *srednjī vijēk* — *srednjovjēkòvnī* ...

- 857 **Sufiksalna složenica** također može imati samostalnu riječ u svom drugom dijelu ali se ona ne nalazi među osnovnim riječima te složenice, nego je svoj izraz dobila u tvorbenom procesu. Znači, nije svaka složenica sa samostalnom imenicom iza spojnika nastala složeno-nesufiksnom tvorbom odnosno čistim slaganjem. To ovisi o motivaciji, odnosno o tvorbenoj vezi. Tako je *lakoatlētīčār* složenica složeno-sufiksne tvorbe iako fonemski niz *atlētīčār* postoji i kao samostalna riječ, jer je u tvorbenoj vezi s dvočlanim pojmom *lākā atlētika*. Većina sufiksálnih složenica ima u svom drugom dijelu osnovu s izraženim sufiksom, npr. *-ljubac* u *knjigoljúbac*, *-đavac* u *naredbodāvac*.

- 858 Osnova s nultim sufiksom u drugom dijelu složenice najčešće je glagolska (*kotlòkrp*) ili imenička (*plavòok*). Ako je osnova u drugom dijelu složenice glagolska, tada su to složene imenice (*ròdoljub*, *vòdovòd*, *strūjomjēr*), a ako je imenička, tada imamo složene pridjeve (*ljevòruk*, *kratkònog*, *dugòvrat*).

- 859 Ako je u drugom dijelu složenice osnova s izraženim sufiksom, sufiks određuje kojoj vrsti riječi pripada složenica (v. § 1077).

SRASTANJE

- 860 **Srastanje** je takav tvorbeni način pri kojem najmanje dvije osnovne riječi srastaju u tvorenicu. Srastanjem nastaju imenice (*dòma zēt* — *domāzet*, *kūcē vlāsница* — *kučēvlāsница*), pridjevi (*tāko zvānī* — *takòzvanī*), glagoli (*dān gūbiti* — *dāngūbiti*), prilozi (*ūz břdo* — *ūzbrdo*), prijedlozi (*u òči* — *uòči*). Tako nastale riječi zovu se **sraslice**.

Za sraslice je bitno da su po morfološkoj strukturi istovjetne skupovima riječi na osnovi kojih su tvorene. Razlikuju se samo po tome što imaju jedan naglasak i utvrđen redosljed: *zlòpāmītiti* : *zlò pāmītiti* i *pāmītiti zlò*, *dàngubiti* : *dān gūbiti* i *gūbiti dān* ...

Mnogo je pridjevskih sraslica u kojima je prvi dio prilog: *mnògopòštovānī*, *svijétložūt*, *tāmnošiv*, *visokokvalificīran* ...

Sraslice su i spomenuti ojkonimi *Banjalučka* i *Stariogrād*.

TVORBA SLOŽENIH SKRAĆENICA

Složene skraćene (abrevijature) zovu se riječi koje se tvore na osnovi nekoliko riječi ujedinjavanjem njihovih dijelova: **861**

- a) početnih slova: *H(rvatski) d(ijalektološki) z(bornik)* – HDZ
H(rvatska) d(emokratska) z(ajednica) – HDZ
- b) glasovnih skupina: *Na(rodni) ma(gazin)* – *Nāma*, *Var(aždinski) teks(tilni) (kombinat)* – *Vāteks*.

Tako se skraćuju višočlani nazivi poduzeća, ustanova, stranaka, klubova ...

Složene skraćene nastaju iz praktičnih razloga i često su odraz svoga vremena. I u njih kao i u drugih tvorenicama može doći do izrazne neutralizacije (usp. HDZ). Unatoč poznatijem značenju 'Hrvatska demokratska zajednica' zbog opće upotrebe, one jedna drugoj ne smetaju jer se javljaju u kontekstu koji je jasan, dakle značenje 'Hrvatski dijalektološki zbornik' u lingvističkim bibliografijama, odnosno u jeziku filologa.

Dijelovi osnovnih riječi ulaze u složenu skraćenicu bez obzira na morfemsku granicu, pa čak i bez obzira na podjelu na slogove.

Za razliku od **kratica** koje se upotrebljavaju samo u pisanju (*i sl.*, *iid.*, *npr.*), a u govoru se čitaju kao pune riječi (*i slično*, *i tako dalje*, *na primjer*) složene se skraćene upotrebljavaju ne samo u pisanju nego i u govoru.

Prema dijelovima osnovnih riječi koje ulaze u složenu skraćenicu razlikujemo nekoliko tvorbenih uzoraka: **862**

1. uzorak početnih slova
2. slogovni uzorak
3. mješoviti uzorak.

Uzorak početnih slova

Usloženim skraćenicama koje nastaju po tom uzorku ponavljaju se početna slova osnovnih riječi. Ovisno o tome kakav je njihov glasovni sastav, razlikuju se dvije skupine složenih skraćena: **863**

- a) *H(rvatska) a(kademija) z(nanosti) (i) u(mjetnosti)* – *HÁZU*
V(arazdinska) i(ndustrija) s(vile) – *VĪS, Vīs*
Z(agrebački) e(lektrični) t(ramvaj) – *ZĚT, Zět*
R(adio)i(ndustrija) Z(agreb) – *RĪZ, Rīz*
U(druženje) l(ikovnih) u(mjetnika) H(rvatske) – *ŪLUH, Ūluh*
- b) *H(rvatski) d(ijalektološki) z(bornik)* – HDZ
H(rvatska) d(emokratska) z(ajednica) – HDZ
R(epublika) H(rvatska) – RH.

Navedene se složene skraćenice razlikuju u načinu čitanja. One u skupini a) čitaju se onako kako su napisane, dakle kao glasovna cjelina: [házu], [ríz] ... i zovu se **glasovne složene skraćenice**. One u skupini b) čitaju se po imenima slova od kojih se sastoje, dakle [Hadèzē], [Erha] ... i zovu se **slovne složene skraćenice**.

Većina glasovnih složenih skraćenica može se pisati dvojako: velikim slovima ili kao obične riječi s velikim početnim slovom. Ako se pišu velikim slovima, padežni se nastavci u deklinaciji pridružuju crticom: npr. *ULUH-a* ... Neke se složene skraćenice obično pišu samo velikim slovima, npr. *VIS* (Varaždinska industrija svile) da bi se grafijski razlikovale od druge riječi, npr. *Vīs* (ime jadranskom otoku).

Slovne složene skraćenice pišu se samo velikim slovima.

Slogovni uzorak

- 864** Složene skraćenice nastale po tom uzorku sastoje se od početnih slogova ili početnih dijelova osnovnih riječi:

Bi(blioteka) no(vinske) za(druga) – Binóza (povijesno)
Na(rodni) ma(gazin) – Nàma (i *Náma*)
Ro(bni) ma(gazin) – Rõma (i *Róma*)
I(ločka) teks(tilna) (industrija) – Īteks
Vin(kovačka) teks(tilna) (industrija) – V̄nteks.

Mješoviti uzorak

- 865** Složene skraćenice toga uzorka kombinacija su uzorka početnih slova i slogovnog uzorka, npr.:

I(ndustrija) na(fte) – ĪNA, Īna.

- 866** Složene skraćenice ponašaju se kao i sve druge riječi: imaju gramatički rod: ovaj *ULUH*, ova *INA*, dekliniraju se (osim iznimaka kao *RH*), *HDZ*, *HDZ-■* ...; *Nàma*, *Nàmē* ..., imaju naglasak (osim slovnih složenih skraćenica), sudjeluju u tvorbi: *HDZ* (u poznatijem značenju) – *hadezèovac*, *Nàma* – *Nàmin*, *Vàrteks* – *Vartèksov*, *ZĚT* – *Zětov*, *Zětovac* ...

- 867** Imenice kao *àuto* i *kíno* koje su nastale skraćivanjem riječi: *auto* od *automòbil*, *kíno* od *kinematògraf* malobrojne su u hrvatskom književnom jeziku.

PREOBRAZBA

- 868** Novc riječi nastaju i prijelazom riječi iz jedne vrste riječi u drugu vrstu, pri čemu se mijenjaju gramatička obilježja i sintaktički položaj takve riječi, dok joj glasovni sastav ostaje neizmijenjen.

Takav se postanak novih riječi zove **preobrazba (konverzija)**.

Riječ koja iz jedne vrste riječi prelazi u drugu vrstu osnovna je riječ. Ona pri preobrazbi dobiva, potpuno ili djelomično, gramatička obilježja one vrste riječi u koju ulazi. Upravo to dobivanje novih gramatičkih obilježja tvorbeno je sredstvo pri preobrazbi.

Preobrazba bilo koje vrste riječi u drugu vrstu riječi zove se po vrsti u koju se preobražava.

Preobrazba riječi u imenicu zove se **poimeničenje (supstantivizacija)**, npr.

Vera se udala vrlo mlada. — Ova mlada nije iz našeg sela.
 pridjev imenica ('mladenka')

Poimeničuju se, dakle, pridjevi: opisni i odnosni. Poimeničenjem su nastala imena mnogih zemalja i pokrajina: *Bügarskâ, Ėnglĕskâ, Frâncûskâ, Gřčkâ, Hřvâtskâ, Kõruškâ, Mâdarskâ, Štâjĕrskâ* ..., imena mjesta: *Bĭstra, Nõvi, Nõvskâ, Slânõ, Tĭjĕsnõ* ..., različiti nadimci: *Cřni, Gõli, Mřšavi, Stâri, Žũti* ..., pa i opće imenice: *mlâda, dobro, zlõ, põsilni, velĕĕsnĩ* ... (v. i § 478–480 i 1333c).

Pridjevsko se podrijetlo takvih riječi vidi u njihovoj pridjevskoj deklinaciji: N jd. *Hřvâtskâ*, D jd. *Hřvâtskõj*; N jd. *Cřni*, D jd. *Cřnõme* (izuzeci su *zlõ, G zlâ, dobro, G dõbra*), a njihova pripadnost imenicama vidi se osim po novom sintaktičkom položaju i po sročnosti s drugim pridjevom (v. § 1333 c):

U susjednoj Mađarskoj živi skupina Hrvata.
 Nešto ga ošine, omami i u još **veće zlo** surva.

Pripadnost imenicama odražava se, s vremenom, i u deklinaciji, pa neke od tako nastalih imenica uz likove po pridjevskoj deklinaciji imaju i likove po imeničkoj deklinaciji: D jd. *mlâdõj* i *mlâdi*, L jd. (*u*) *Slânõme* i (*u*) *Slânũ* ... (usp. § 478). Za razliku od ove, djelomične supstantivizacije u imenica *zlo* i *dobro* imamo potpunu supstantivizaciju.

Preobrazba riječi u pridjev zove se **popridjevljenje (adjektivizacija)**, npr.

Ne vidi se kuća od rascvalih krošanja. Okolo njezine spilje rascvala se bijaše šuma.
 pridjev glag. pr. radni

Rado kupujemo uvezenu tkaninu. Ova je tkanina uvezena iz Kine.
 pridjev glag. pr. trpni

Ležao je u hladovini osvježavajući se dobro rashlađenim vinom.
 glag. pr. sadašnji

U našim trgovinama ima različitih osvježavajućih pića.
 pridjev

Popridjevljuju se glagolski pridjevi i glagolski prilozi. Prijelaz glagolskih oblika u pridjeve ostvaruje se dobivanjem roda i deklinacije, a u nekim slučajevima i komparacije: *promukao, promukliji, nãjpromukliji*.

Glagolski prilog prošli na *-vši* rijetko se popridjevljuje, a kad se to dogodi, glagolski prilog prelazi potpuno u kategoriju pridjeva, npr. *bĭvši*.

Preobrazba riječi u prilog zove se **popriloženje (adverbijalizacija)**:

Marko i Marija putuju u Dubrovnik. — I Ivice putuje s njima.
 veznik prilog isticanja

Osuden je na smrt. — Bolestan je nasmrt.
 imenica s prijedlogom prilog

Popriloženjem riječi ne gube samo svoja gramatička obilježja (veznik obilježje povezivanja, imenica deklinaciju i sročnost) nego postaju i morfološki nedjeljive, dakle postaju jednostavne riječi (v. § 822).

uzorak trebalo bi, prema tome, govoriti i o analoškom uzorku kao o posebnoj vrsti tvorbenog uzorka, jer analogija uključuje u sebi tvorbeni uzorak barem prve tvorenice u svom tvorbenom nizu.

Osnovna je razlika između tvorbenog i analoškog uzorka u tome što se tvorbeni uzorak uspostavlja, a analoški je uvijek prisutan. Kada tvori novu riječ, zapravo se traži postoji li već koja tvorenica s istim odnosom dijelova, traži se predstavnik takve tvorbe, tj. riječ koja će poslužiti kao uzorak u procesu analogije. **878**

Analoški je uzorak potreban jer je skraćeni tvorbeni put prisutan u jeziku. Uz to se nekim složenicama nastalim po tuđim uzorcima ne može uspostaviti uobičajeni tvorbeni uzorak.

PREVOĐENJE

Broj tvorenica, posebno složenica, povećava se i prevođenjem ili kalkiranjem. Prevođenje je na neki način blisko analoškoj tvorbi (v. § 877), samo što mu analoški uzorak nije u domaćoj nego u stranoj tvorenici čiji se dijelovi zamjenjuju domaćima, odnosno riječ se doslovno prevodi. Takve su prevedenice *zemljopis* od grč. *geōgraphia*, *něboděr* od engl. *sky-scrafer*, *põlusvijēt* od fr. *demi-monde*, neka imena, npr. *Vätroslav* od lat. *Ignatius*. **879**

Prevedenice postaju problem kad sa sobom donose novi tvorbeni uzorak (v. § 798). **880**

TVORBENO ZNAČENJE

Obavijest o značenju riječi dobiva se na dvjema razinama: na leksičkoj i na tvorbenoj razini, pa valja razlikovati i dva značenja: leksičko značenje i tvorbeno značenje. Tvorbeno značenje imaju samo tvorenice. **881**

Tvorbeno je značenje preinačeno leksičko značenje osnovne riječi. Najbolje se opisuje metodom preobličivanja (v. § 801). Pri tom se tvorenica dovodi u vezu s riječima koje su bile polazne u tvorbi.

Ovisno o značenju riječi se svrstavaju u istoznačne tvorbene nizove odnosno značenjske skupine ili značenjske kategorije. Značenjske skupine ovise o vrsti tvorenice odnosno o njezinoj morfološkoj pripadnosti.

Sufiksalne imenice, a tako i složenice s tvorenicom u drugome dijelu, svrstavaju se u ove kategorije: vršitelj radnje, nositelj osobine, sljedbenik, pristaša, radna imenica, mislena imenica, zbirna imenica, umanjenica (deminutiv), uvećanica (augmentativ), odmilica (hipokoristik). Posebnu značenjsku skupinu čine pogrđnice (pejorativi).

U prefiksalsnoj imenici značenje se osnovne imenice modificira na drugi način (v. § 836–837).

Sufiksalni opisni pridjevi ulaze u nekoliko značenjskih skupina. Uz opće opisno značenje, ovisno o sufiksu, pridjevima se kazuje sličnost, opskrbljenost i obilje, mogućnost i sklonost, svojstvo vezano uz glagolsku radnju, pojačano svojstvo, umanjeno svojstvo. Posebnu značenjsku skupinu čine posvojni pridjevi.

Neke tvorenice izrazno pripadaju jednoj značenjskoj skupini a svojom upotrebom drugoj značenjskoj skupini, npr. *kućica* je oblikom umanjenica a upotrebom odmilica, **882**

odnosno drugom stilskom obilježju, npr. *činovničć* je izrazom umanjena a upotrebom pogrđnica.

Posebni su sufikasa za tvorbu pogrđnica nema, a i za tvorbu apelativnih odmilica samo je jedan sufiksadni par (v. § 990).

- 883 Tvorbeno značenje može biti neobilježeno (neutralno) i obilježeno (dodatno nijansirano). Razlika je između obilježenog i neobilježenog značenja riječi u tome što je u riječima s obilježenim značenjem neutralno značenje osnovne riječi, npr. *politika*, preinačeno tako da mu je dodano obilježje ironije, rujanja, prezira, npr. *politikant*, za razliku od neobilježenog *političar*, ili se pak pojačava značenjska obilježenost same osnove: *bùniti se* — *bùndžija*, za razliku od slabije obilježenog *bùnitelj*.

Ponekad riječi s istim sufiksom mogu imati stilski različita značenja, npr. imenice sa sufiksom *-āš* i *-džija*:

neobilježeno značenje	obilježeno značenje
<i>nāfta</i> — <i>nāftāš</i>	<i>aféra</i> — <i>afērāš</i>
<i>nišaniti</i> — <i>nišāndžija</i>	<i>galāmiti</i> — <i>galāmdžija</i>

U imenica s obilježenim tvorbenim značenjem najčešće je već leksičko značenje osnovne riječi više ili manje obilježeno.

MOCIJSKA TVORBA

- 884 Mocijskom tvorbom zove se tvorba imenica jednoga roda od imenice drugoga roda s razlikom u spolu. Javlja se u kategoriji imenica za oznaku osoba i životinja. Češće se od imenica muškoga roda tvori imenica ženskoga roda, npr. *direktor* — *direktòrica*, *lāv* — *lāvica*, *zùbār* — *zùbàrica*, nego obrnuto, npr. *lišica* — *lišac*, *pàtka* — *pàtak*, *tètka* — *tétak*.
- 885 Među takvim imenicama postoji mocijski odnos, one su jedna drugoj **mocijski parnjak**, čineći **mocijski par**. Otuda se takve imenice ponekad zovu parne imenice.
- 886 Mocijski odnos postoji i među netvorbenim imenicama značenjski suprotstavljenim po spolu, npr. *pijétao* — *kòkoš*, *kònj* — *kòbila*. To su leksički mocijski parnjaci.
- 887 Mocijskom tvorbom nastaje tvorbeni mocijski parnjak. Govori se o ženskom i muškom mocijskom parnjaku.
- U tvorbi ženskog mocijskog parnjaka sudjeluju ovi sufiksi: *-a*, *-ica*, *-ka*, *-inja*, *-kinja* (v. § 918-923).
- U tvorbi muškog mocijskog parnjaka sudjeluju ovi sufiksi: *-(a)c* i *-(a)k*, rjeđe *-ān* (usp. § 947).
- Od nekih imenica ne može se tvoriti mocijski parnjak, npr. od *đlak*, *nāhod*. Ograničenja su različita: biološko (*dòjilja*, *ródilja*), povijesno-sociološko (*dvòrkinja*, *dādilja*), rjeđe tvorbeno, kao zaposjednutost lika za ženski rod drugim značenjem, npr. imenice na *-lic* značenjem 'predmet', zbog čega nema mocijskog para *slušalac* — *slušalica* (usp. i § 921).
- Mocijskih parnjaka nemaju ni imenice na *-ič* (*brānič*, *gònič*, *ribič*, *vòdič*), a tako i većina imenica za znaku vršitelja radnje sa sufiksom *-(a)c*: *pīsac*, *kūpac*, *bòrac*, *tvòrac*, *znālac*, *pójac*, *pílac*, *plátac*, *svírac* ...

Ženski mocijski parnjak nije uvijek izveden od svog muškog parnjaka, npr. imenica *stàrica* nije izvedena od imenice *stàrac*, a ipak s imenicom *stàrac* čini mocijski par (usp. i 885). Oba člana takvog mocijskog para, dakle i imenica *stàrac* i imenica *stàrica* izvedene su od iste riječi: od pridjeva *stàr*. Međutim, ovdje nije riječ o mocijskoj tvorbi (usp. § 884), dakle ni o mocijskoj izvedenici, ali je riječ o mocijskoj imenici. Takvi su mocijski parnjaci **s e m a n t i č k i**. 888

* * *

Tvorba pojedinih vrsta riječi prikazuje se u tvorbenim uzorcima, tj. tako da se najprije daje osnovna riječ, a onda tvorenica, dakle najprije riječ koja motivira, a onda riječ koja je motivirana u tvorbenom procesu. Oba se člana tvorbenoga procesa donose s naglaskom pa se vidi u kakvom su naglasnom odnosu osnovna riječ i tvorenica, odnosno pripadaju li sve tvorenice s istim tvorbenim sredstvom istom naglasnom tipu. 889

TVORBA IMENICA

Medu imenicama mnogo je tvorenica. U njihovoj tvorbi sudjeluju svi tvorbeni načini: sufiksalna tvorba (*bòriti se — bòrilište*), prefiksalna tvorba (*rād — nērād*), prefiks-sufiksna tvorba (*nađ kòljenom — nàtkoljenica*), složeno-nesufiksna tvorba ili čisto slaganje (*grádnja tunēla — tunelográdnja*), složeno-sufiksna tvorba (*drügā līga — drugoligāš*). Imenice nastaju, također, srastanjem (v. § 860), tvorbom složenih skraćeni- ca (v. § 861-866) i preobrazbom (v. § 868-873). 890

SUFIKSALNA TVORBA

U tvorbi imenica sufiksalna je tvorba najplodnija. Plodnost je sufikasa različita (v. § 834). Navode se samo vrlo plodni i slabo plodni sufiksi, a od neplodnih tek pokoji. 891

Poneki tvorbeni uzorak iz razgovornog jezika prodire u književni jezik. Npr. tvorbeni uzorak sa sufiksom *-(a)c*: *Britànskī tŕg — Britànac*, *Piònirskī dóm — Pionírac*, *Tòmislavov dóm — Tomislávac* i tvorbeni uzorak sa sufiksom *-ák* i jotiranom osnovom: *kùltúrni rádnik — kultúrñjak*, *líkòvni rádnik — likòvñjak*, *pròsvjetni rádnik — prosvjètnjak* ..., *plēsni klúb — plēsñjak*, *Kvàternikov tŕg — Kvatèrnjak*, *Vèčernjī list — Večèrnjak* ... 892

Sufiksalna se tvorba (sva, a ne samo imenička) može prikazati dvojako: abecednim redom sufikasa i prema tvorbenom značenju tvorenice. Oba načina imaju svoje prednosti. 893

Prikazivanjem sufikasa (i prefikasa) prema tvorbenom značenju tvorenice dobivaju se nizovi tvorbenih uzoraka međusobno povezanih istim tvorbenim značenjem, značenjske skupine ili značenjske kategorije (v. § 881). Stoga je prikazivanje sufikasa prema tvorbenom značenju tvorenice prihvatljivije. Za praktične je potrebe abecedni popis sufikasa naveden u indeksu.

- 894 U prikazivanju sufiksalne tvorbe abecednim redom sufikasa vidljiva je tvorbe-
na višeznačnost (polisemičnost) riječi s pojedinim sufiksima. Tako tvorenice sa
sufiksom *-(a)c*, ovisno o osnovi na koju je vezan, mogu značiti:
1. čovjeka koji vrši određenu radnju: *kòsac, písac*
 2. čovjeka koji ima određenu osobinu: *lâkomac, stârac*
 3. stanovnika grada, pokrajine i sl.: *Ogulinac, Slavónac*
 4. životinju s nekom osobinom: *bijèlac* (konj), *zubàtac* (riba)
 5. biljku: *kakàovac, kàučukovac*
 6. predmet: *pòklopac, mámac*
 7. umanjenicu: *bràtac, krùšac*.
- 895 U prikazivanju sufiksalne tvorbe prema tvorbenom značenju tvorenice vidljiva je
tvorbena istoznačnost (sinonimnost) riječi s pojedinim sufiksima. Tako ima
nekoliko sufikasa za izricanje tvorbenog značenja 'vršitelj radnje': *laž-ac, šiv-áč, kuh-ār,*
gon-ič, misli-lac, brani-telj ..., nekoliko za izricanje umanjenosti (deminutivnosti):
crv-ić, balon-čić, cjev-čica, tikv-ica, kril-ce, pset-ance ...
- 896 Sufiksalsnom tvorbom imenica dobiva se nekoliko značenjskih imeničkih skupina.
Vrlo je brojna skupina imenica koje znače osobe, muške i ženske.
- 897 U sufiksalsnu tvorbu ulazi i mocijska tvorba (v. § 884-888).

OSOBNE IMENICE

- 898 Osobne imenice označuju osobe, muške ili ženske, a ponekad i osobe oba spola.
Gramatički se rod tih imenica najčešće podudara sa spolom osobe koju označuje, ali se
može i razlikovati (v. § 235-236). Neke su takve imenice dvorodne (v. § 235; usp.
§ 928-931).
Posebnu skupinu imenica koje označuju mušku odnosno žensku osobu čine *e t n i c i*.

Imenice za muške osobe

- 899 Značenjska skupina **imenica za muške osobe** dijeli se u nekoliko značenjskih
podskupina:
1. imenice koje znače vršitelja radnje
 2. imenice koje znače nositelja osobine
 3. imenice koje znače člana, pripadnika neke organizacije ili ustanove, sljedbeni-
ka, pristašu nekog pravca, ideje ili nečijih pogleda, shvaćanja
 4. ostale imenice koje znače mušku osobu.

Vršitelj radnje

- 900 Već samo tvorbeno značenje 'vršitelj radnje' kazuje da su izvedenice motivirane
uglavnom glagolima: *súđiti — súđac, skúpljati — skúpljáč, kùhati — kùhār, slùšati — slùšáč,*
slùšalac, slùšatelj, štédjeti — štèdiša, lijéciti — lijéčnik, nišaniti — nišàndžija ... Ima i onih
koje su motivirane imenicama: *báčva — báčvār, bunnār — bunàrdžija, kòšārka —*

košarkāš, *vāterpōlo* – *vaterpōlist* ... One znače da vršitelj radnje ostvaruje ono što je u osnovi izvedenice ili se time bavi:

bāčvār → onaj koji izrađuje bačve
bunārdžija → onaj koji kopa bunare
košarkāš → onaj koji igra košarku
vaterpōlist → onaj koji igra vaterpolo.

Imenice koje označuju vršitelja radnje tvore se danas najčešće sufiksima *-āč*, *-ār*, *-āš*, *-ist*, *-l(a)c*, *-nik*, *-telj*, rjede sufiksima *-(a)c* i *-džija*, dok je sufiks *-ič* (*brānič*, *gōnič*, *ribič*, *vōdič*) neplodan. 901

Imenice sa sufiksima *-āč*, *-l(a)c*, *-nik* i *-telj* motivirane su glagolima. 902

-āč *brijati* – *brijāč*, *izvidati* – *izvidāč*, *jāhati* – *jāhāč*, *nāstavlјati* – *nāstāvlјāč*, *pregovārati* – *pregovārāč*, *skākati* – *skākāč*, *šivati* – *šivāč*, *ūpravljati* – *ūpravljāč*, *vježbati* – *vježbāč* ...
 s obaveznom alternacijom *ijelje*: *pripovijēdati* – *pripovjēdāč*, *zijevati* – *zjēvāč* ... ili *ije/e* i istodobnom alternacijom *l/lj*: *lijēvati* – *ljēvāč*.
 Naglasak je kratkouzlazni u predsufiksalsnom slogu.

-l(a)c *čitati* – *čitalac*, *ispovijēdati* – *ispovijēdalac*, *obožāvati* – *obožāvalac*, *oklijēvati* – *oklijēvalac*, *rukovōditi* – *rukovōdilac*, *spāsiti* – *spāsilac* ...
 s alternacijom *ijelje*: *bijēliti* – *bjēlilac*, *izvijēstiti* – *izvjēstilac* ... ili *ije/e* i istodobnom alternacijom *l/lj*: *plijēniti* – *pljēnilac* ...
 Naglasak je različit, što se najbolje vidi u izvedenica od glagola *sije*. Većina izvedenica sa sufiksom *-l(a)c* imaju usporednicu u liku sa sufiksom *-telj* koji se, iz praktičnih razloga (v. § 921), preporučuje u upotrebi.

-nik *bilježiti* – *bilježnik*, *izvōziti* – *izvoznik*, *nādgledati* – *nādglednik*, *potpisati* – *pōtpisnik*, *predsjedati* – *prēdsjednik*, *putōvati* – *pūtunik* ...
 s alternacijom *ijelje*: *zapovijēdati* – *zapovjēdnik* ...
 Naglasak je najčešće kao u osnove, rijetko kratkouzlazni u predsufiksalsnom slogu.

-telj *čitati* – *čitatelj*, *ljūbiti* – *ljūbitelj*, *opunomōčiti* – *opunomōćitelj*, *stārati se* – *stāratelj*, *tlāčiti* – *tlāćitelj*, *vōditi* – *vōditelj* ...
 s alternacijom *ijelje*: *izvijēstiti* – *izvjēstitelj*, *procijēniti* – *procjēnitelj* ...
 odnosno *ije/e* i *ijelje*: *istrijēbiti* – *istrēbitelj* i *istrjēbitelj*, *uvrijēditi* – *uvrēditelj* i *uvrjēditelj* ...
 Naglasak je kratkouzlazni u trećem slogu od kraja.

Imenice sa sufiksom *-ār* motivirane su glagolima i imenicama, št● znači da imaju dva tvorbena uzorka: 903

1. *pisati* – *pisār*, *slīkati* – *slīkār*, *zīdati* – *zīdār* ...
2. *čētkā* – *čētkār*, *kišobrān* – *kišobrānār*, *mēso* – *mēsār* ...

s jotiranom osnovom: *đimnjak* – *đimnjačār*, *fizika* – *fizičār*, *kēstēn* – *kestēnjār*, *lōnac* – *lōnčār*, *ōvca* – *ōvčār* ...

s alternacijom *ijelje*: *cvijēće* – *cvjēčār*, *svijēća* – *svjēčār* ... ili *ije/e* i istodobnom alternacijom *l/lj*: *lijēk* – *ljēkār*, *mlijēko* – *mljēkār* ...

Naglasak je različit, a tvorenice pripadaju dvama naglasnim tipovima (v. § 311).

- 904 Imenice sa sufiksima *-āš* i *-ist* najčešće su motivirane imenicama vezanim za sport i glazbu, ali mogu biti motivirane i kojom drugom imenicom ili kojom drugom vrstom riječi.
- āš** *hòkej — hokèjāš, òdbòjka — odbòjkāš, rùkomēt — rukomètāš, skìje — skìjāš ... harmònika — harmonikāš, òrgulje — orgùljāš, p̄rīm — primāš, tàmbura — tambùrāš ...*, ali i *nāfta — nāftāš*
s obilježenim značenjem: *blebètati — blebètāš, pljāčkati — pljāčkāš ...* (usp. § 883)
Naglasak je kratkouzlazni u predsufiksalmom slogu.
- ist** Sufiks *-ist* dolazi samo na strane osnove:
automòbīl — automobilist, bicikl — biciklist, šāh — šāhist ...
flāuta — flautist, gītāra — gitārist, klāvīr — klavīrist ...
nòvela — novèlist, telèfōn — telefōnist ...
Sufiksom *-ist* izvode se i imenice koje označuju stručnjake za jezik, književnost, odnosno kulturu pojedinih naroda: *Germāni — germānist, Slavēni — slāvīst ...*
Naglasak je kratkouzlazni u predsufiksalmom slogu.
- 905 Sufiksima *-(a)c* i *-džija*, kako je već rečeno (v. § 901), rjeđe se tvore imenice sa značenjem 'vršitelj radnje'.
- (a)c** *pīsati — písac, súditi — súdac ...*
Taj se sufiks u novije vrijeme vezuje uz osnove glagola na *-irati* i tako ostvaruje svoju proizvodnost:
betonírati — betonírac, normírati — normírac ...
- džija** Taj je sufiks turskoga podrijetla i dolazi uglavnom na strane osnove:
dùhān — duhāndžija, jòrgan — jorgāndžija ...
s ozvučenom osnovom: *bùrek — burègdžija, tōp — tòbdžija ...*
Kad se vezuje na domaće osnove koje su obično značenjski obilježene, pojačava njihovu obilježenost (usp. i § 883):
búniti se — bündžija, galámiti — galāmdžija, hvālitī se — hvāldžija ...
- 906 Imenice sa sufiksom *-ičār* i *-ničār* motivirane su imenicom.
- ičār** *àlkohol — alkohòličār, higijéna — higijèničār, pantomíma — pantomimìčār, sātira — satirìčār*
s pokraćenom osnovom: *hìstōrija — històričār, ìrōnija — iròničār, kēmija — kèmičār, tjestenina — tjestèničār ...*
Naglasak je kratkouzlazni u trećem slogu od kraja.
- ničār** *àlāt — alàtničār, pōvijest — pōvjesničār.*
- 907 Većina takvih izvedenica označuje ne samo čovjeka koji vrši određenu radnju nego i njegovo zanimanje (profesiju): *pīsati — písac, kròjiti — kròjāč, cvijēće — cvjècār, slāgati — slāgār, vòditi — vòdič, lijëčiti — lijëčnīk, snímati — snìmatelj, nògomēt — nogomètāš ...*

Nositelj osobine

Imenice koje označuju nositelja kakve osobine uglavnom su motivirane pridjevima, rjeđe imenicama i glagolima. Imenice sa sufiksima *-(a)c*, *-āk*, *-ik* imaju neobilježeno značenje. 908

-(a)c *břbljav* – *břbljavac*, *krīv* – *krivac*, *lākom* – *lākomac*, *pijan* – *pijánac*, *strān* – *strānac*, *šāljiv* – *šāljivac* ...

-āk *čūdan* – *čūdāk*, *prōst* – *prōstāk*, *vjēšt* – *vjēštāk* ...
s jotiranom osnovom: *lūd* – *lūdāk*, *nāpredan* – *nāprednjāk*, *sēbičan* – *sēbičnjāk*, *slōbodan* – *slobōdnjāk*, *věseo*, **G** *věselog* – *veseljāk* ...

-ik *bijēdan* – *bijēdnik*, *dūžan* – *dūžnik*, *jādan* – *jādnik*, *mūčen* – *mūčenik*, *pōhlēpan* – *pōhlēpnik*, *rānjen* – *rānjenik*, *srētan* – *srētnik* ...

Imenice sa sufiksima *-ajlija*, *-an*, *-onja* imaju pejorativno značenje. 909

-ajlija *břk* – *brkājlija*, *dūg* – *dugājlija*, *nōv* – *novājlija* ...

-an *būkva* – *būkvan*, *glūp* – *glūpan*, *tūp* – *tūpan* ...
Neutralna je po značenju imenica župān.

-onja *břk* – *břkonja*, *dūg* – *dūgonja* (i *dūgonja*), *glāva* – *glāvonja*, *mlāk* – *mlākonja*, *ždērati* – *ždéronja* ...

Naglasak je dugouzlazni, rjeđe kratkosilazni u prvom slogu.

Ostala značenja

Imenice koje znače pristašu, sljedbenika, pripadnika kojeg pokreta, pravca, struje, navijača, dobitnika kakve nagrade tvore se najčešće sufiksima *-(a)c* i *-ist*. 910

-(a)c Imenice sa sufiksom *-(a)c* motivirane su obično posvojnim pridjevom: *Dinamov* – *dinamovac*, *Jēđutov* – *jēđutovac*, *Kōnčārev* – *kōnčārevac*, *Lādov* – *lādovac*, *Nōbelov* – *nōbelovac* ...,

ali mogu biti motivirane i kojom drugom vrstom riječi: *ōmladina* – *omladínac*, *pārtija* – *partijac*, *tēčaj* – *tečajac* ...

-ist Kao osnovne riječi česte su imenice na *-iz(a)m*, koji se odbacuje: *darvinizam* – *darwinist*, *idealizam* – *ideālist*, *realizam* – *reālist*, *komunizam* – *komūnist*, *socijalizam* – *socijālist* ...

U imenica sa sufiksom *-ist* naglasak je kratkouzlazni u predsufiksalsnom slogu, kao i u ostalih imenica na *-ist* (usp. § 904).

Posebnu značenjsku skupinu čine imenice sa sufiksom *-āš* koje su motivirane imenicom i imaju obilježeno značenje, te imenice sa sufiksom *-ić* kad označuju rodbinski odnos, odnosno podrijetlo. 911

-āš *afēra* – *afērāš*, *lōgor* – *logōrāš*, *mēnza* – *mēnzāš*, *rākija* – *rakijāš* ...

Naglasak je kratkouzlazni u predsufiksalsnom slogu, kao i u ostalih imenica na *-āš* (usp. § 904).

-ić *brāt* – *brātić*, *krāljevi* – *krāljević*, *sēstra* – *sēstrić*, *tētkā* – *tētkiće*, *stričev* – *stričević* ...

Značenje je tih imenica: bratov, kraljev, sestrin, tetkin, stričev ... sin.

- 912 Posebnu skupinu imenica za oznaku muških osoba od dvije naviše čine brojne imenice koje se tvore sufiksom *-ica* od osnove zbirnog broja: *dvòje* — *dvòjica*, *pètoro* — *petòrica* ... (v. § 595).
- 913 Imenice za oznaku muške osobe nalazimo i među etnicima (v. § 932-937, 939), uvećanicama (v. § 986-987) i odmilicama (v. § 989-990).

Imenice za ženske osobe

- 914 **Imenica za žensku osobu** tvori se najčešće od imenice za mušku osobu čineći s njome mocijski par (*cār* — *cārīca*, *čuvār* — *čuvārīca*), ali mogu se tvoriti i od druge vrste riječi, npr. od pridjeva (*stār* — *stārīca*) ili glagola (*tumārati* — *tumārāča*). Kad je osnovna riječ imenice za žensku osobu imenica koja znači mušku osobu, govori se o mocijskoj tvorbi (v. § 884), npr. *pròfesor* — *profesòrica*.
- 915 Imenica za žensku osobu motivirana tvorenicom za mušku osobu ima isto tvorbeno značenje kao i osnovna imenica:
- a) vršiteljica radnje: *kròjāč* — *krojāčica*
 - b) nositeljica osobine: *čudāk* — *čudākinja*
 - c) pristašica, sljedbenica, pripadnica čega: *ideālist* — *ideālistica* (i *idealistica*).
- 916 Ako imenica za mušku osobu ne znači samo vršitelja radnje, nego i zanimanje (profesiju) muške osobe, imenica za žensku osobu iste profesije čini s tom imenicom profesijski mocijski par.
- 917 Ako je imenica koja znači mušku osobu značenjski obilježena, ta se obilježenost prenosi s motiviranošću i na imenicu koja znači žensku osobu: *logòrāš* — *logorāšica*, *pljāčkāš* — *pljačkāšica*.
- 918 Imenice za žensku osobu motivirane imenicom za mušku osobu tvore se sufiksima: *-a*, *-ica*, *-inja*, *-ka*, *-kinja*. Među navedenim sufiksima najplodniji je sufiks *-ica*.

Sufiks *-ica* dolazi na jednosložne osnove imenica za oznaku muške osobe i osnove imenica sa sufiksima, odnosno završecima *-āč*, *-ant*, *-ār* (*G -ára* i *-ara*, ako su dvosložne i, rjeđe, višesložne), *-(a)r* (*G -ra*), *-āš*, *-ent*, *-ist*, *-l(a)c* (rijetko), *-nīk*, *-or*, *-telj*:

bān — *bānica*, *člān* — *člānica*, *kròjāč* — *krojāčica*, *diskūtānt* — *diskūtāntica* (i *diskutāntica*), *apotèkār* — *apotèkārīca*, *slīkār* — *slīkarīca*, *kònobār* — *kònobarīca* (i *konobārīca*), *mīnīstar* — *mīnīstrīca*, *pljāčkāš* — *pljačkāšica*, *rukometāš* — *rukometāšica*, *dirīgēnt* — *dirīgēntīca* (i *dirigēntīca*), *stūdēnt* — *stūdēntīca* (i *studēntīca*), *šāhīst* — *šāhīstīca* (i *šahīstīca*), *bājalac* — *bājalīca*, *nāstavnīk* — *nāstavnīca*, *dīrēktor* — *dīrēktorīca*, *slūšatēlj* — *sluša-teljīca* ...

U većini tvorenica naglasak je kratkouzlazni u predsufiksalsnom slogu. Dupletno naglaske imaju ženski mocijski parnjaci motivirani muškim imenicama na *-ant*, *-ent*, *-ist*, rjeđe koje druge. Naglasak jednak naglasku muškog člana imaju izvedenice motivirane dvosložnom muškom imenicom na *-ār*, *G -ara* i imenicom na *-l(a)c* i *-nīk*.

- 919 Sufiks *-ica* počinje dolaziti i na osnove sa završnim *g*: *meteoròlog* — *meteorològica*, *pedàgog* — *padagògica*, slijedeći pritom tvorbeni uzorak *kolèga* — *kolègica*.

Umjesto sufiksa *-ica* dolazi sufiks *-ka* ako je izvedenica sa *-ica* zaposjednuta drugim značenjem, npr. *sànjār* — *sànjārka* (*sanjārica* znači 'vrsta knjige'), *stānār* — *stānārka* (*stanārica* znači 'ptica koja nije selica'). 920

Mnoge imenice sa sufiksom *-l(a)c* nemaju svog parnjaka za vršiteljicu radnje. Tako *būdilac*, *drōbilac*, *grābilac*, *přskalcac*, *slūšalac*, jer *būdilica*, *drōbilica*, *grābilica*, *přskalica*, *slūšalica* ... znače napravu i motivirane su glagolima *būditi*, *drōbiti*, *grābiti*, *přskati*, *slūšati*. U njih se govori o sufiksu *-lica* (v. § 950). Za razliku od imenica sa sufiksom *-l(a)c*, imenice sa sufiksom *-telj* uvijek mogu motivirati imenicu za žensku osobu: *būditelj* — *būditeljica*, *drōbitelj* — *drobiteljica*, *grābitelj* — *grabiteljica*, *přskatelj* — *přskateljica*, *slūšatelj* — *slušateljica* ..., pa je u tome prednost sufiksa *-telj* pred sufiksom *-l(a)c*. 921

Ostali su sufiksi slabije plodni:

-a *kūm* — *kūma*, *sūprug* — *sūpruga*, *sūsjed* — *sūsjeda* ... 922

-inja Sufiks *-inja* najčešće dolazi na osnovu muških osobnih imenica sa završnim *k*, rjeđe na koje druge. Uz tuđe osnovne na *g* alternira sa sufiksom *-ica* (v. § 919):

čudāk — *čudākinja*, *jūnāk* — *junākinja*, *pjēsniūk* — *pjēsnikinja*, *rōdāk* — *rodākinja*, *svjēdok* — *svjedōkinja* ...; *bōg* — *bōginja*, *rōb* — *rōbinja*, *mōnah* — *mōnahinja* ...; *astrōlog* — *astrolōginja*, *pedāgog* — *pedagōginja* ...

-ka Sufiks *-ka* dolazi prvenstveno na osnovu koje završavaju poluotvornim suglasnikom: *j*, *l*, *lj*, *m*, *n*, *r*, *v*. Za osnovne na *r* vrijede posebna pravila: Sufiks *-ka* dobivaju imenice na *-ār* (G *-ara* i *-úra*, uz neke izuzetke, od trosložnih naviše), imenice na *-ēr* (G *-éra*), složenice na *r*:

būržūj — *būržūjka*, *bōgumīl* — *bōgumilka*, *bōgālī* — *bōgālījka*, *astrōnom* — *astrōnōmka*, *manēkēn* — *manēkēnka*, *špijūn* — *špijūnka*, *bólničār* — *bólničārka*, *nōvinār* — *nōvinārka*; *amātēr* — *amātērka*, *frizēr* — *frizērka*; *dōbrotvor* — *dōbrotvōrka*, *inōvjerac* — *inōvjerka*, *detēktiv* — *detēktivka* ...

s okrnjenom osnovom: *blizānac* — *blizānka*, *břđanin* — *břđānka*, *dřžavljanin* — *dřžavljānka*, *grādanin* — *grāđānka* ..., *pāstorak* — *pāstōrka*.

Ograničenje se javlja uz osnovu na *-ār*, G *-ara*. Uz dvosložne i neke višesložne takve osnovne dolazi sufiks *-ica* (v. § 918). U većine izvedenica naglasak je jednak naglasku muške imenice a vokal u predsufiksalsnom slogu dobiva dužinu. Kratkouzlazni naglasak na trećem slogu od kraja i dužinu na drugom slogu od kraja imaju izvedenice od muških imenica na *-(a)c* s dugouzlaznim naglaskom u pretposljednem slogu: *intelekuālac* — *intelektūālka*. U tih se izvedenica javlja i naglasak osnovne imenice, dakle *intelekuālac* — *intelektūālka*, koji se širi i na izvedenice od muških imenica na *-ēr*, G *-éra*: *frizēr* — *frizērka* (i *frizērka*).

Sufiks *-ka* dolazi i u tvorbi ženskog mocijskog parnjaka muškoj imenici na *-ko* (v. § 990), npr. *zāljubljen* — *zaljubljenka*, s hipokorističnim značenjem. 923

-kinja Sufiks *-kinja* dolazi na osnovu imenica za oznaku muške osobe sa završnim *f* i *t* odnosno *d* koje prelazi u *t* ako je ispred njega samoglasnik, rjeđe na druge osnovne odnosno na osnovne drugih vrsta riječi:
daktilōgraf — *daktilōgrafkinja*, *favōrit* — *favōritkinja* ...
s alternacijom *g/š*: *slūga* — *slūškinja*

s obezvučenom osnovom: *ròb — ròpkinja, invàlid — invàlitkinja, súditi — sùtkinja trgòvati — trġòvkinja, vòjvoda — vòjvotkinja ...*

s okrnjenom osnovom: *domoròdac — domoròtkinja, prèdak — prètkinja, trećorédac — trećòretkinja ...*

- 924 U tvorbi imenica za žensku osobu koje su motivirane nezavisno od imenica za mušku osobu najplodniji je uzorak u kojem je osnovna riječ pridjev, a sufiks *-ica*:

àgin — àginica, bŕbljav — bŕbljavica, čùpav — čùpavica, làžljiv — làžljivica, nèsretan — nèsretnica, stār — stārica, závidan — závidnica ...

- 925 Ostali su sufiksi slabo plodni, npr.:

-ača *tumàrati — tumàrača, udávati se — udàvača ...*

-ična *brät — brätična, sèstra — sèstrična ...*

-ka *cŕn — cŕnka ...*

-lja *präti — prälja, ròditi — ròdilja, tkäti — tkälja ...*

-ulja *màhniit — mahnitulja*

-uša *blebètati — blebètuša, govòriti — govòruša, klepètati — klepètuša, sòldät — soldätuša ...*

- 926 Imenice sa sufiksima *-ulja* i *-uša* pejorativno su obilježene, osim *djevèruša, plàvuša* i *rèduša*.

Pejorativno je obilježena i imenica *tumàrača*.

- 927 Imenice za žensku osobu nalazimo i među etnicima (v. § 938-939), uvećanicama (v. § 986-987) i odmilicama (v. § 989-990).

Imenice i za muške i za ženske osobe

- 928 U skupinu **imenica i za muške i za ženske osobe** ubrajaju se imenice s različitim sufiksima: *-ica* (*izdaja — izdajica*), *-lica* (*vàrati — vāratica*), *-lo* (*zadirkívati — zadirkívalo*), *-če* (*pàstír — pastírče*). Njima se pridružuju imenica *skítnica* sa sufiksom *-nica* i imenica *ništàrija* sa sufiksom *-arija*.

- 929 U tvorbi takvih imenica nije bitan sufiks nego značenje u koje su uključena oba spola: 'onaj koji ...' i 'ona koja ...'.

Sve su te imenice, izuzev imenica sa sufiksom *-če*, dvorodne: najčešće su muškog i ženskog roda (sa sufiksima *-ica*, *-lica*, *-nica*), rjeđe muškog i srednjeg roda (sa sufiksom *-lo*). Imenice sa sufiksom *-če* srednjeg su roda.

- 930 Imenice sa sufiksom *-lo* pogrdno su obilježene, a motivirane su glagolima koji su obično već i sami značenjski obilježeni, bilo leksičkim značenjem: *blebètati, zanovijétati*, bilo tvorbenim značenjem: *písati — piskàrati, trčati — trčkàrati* (v. § 883): *blebètati — blebètalo, klepètati — klepètalo, njùškati — njùškalo, piskàrati — piskàralo, trčkàrati — trčkàralo, zanovijétati — zanovijétalo ...*

- 931 Imenice sa sufiksom *-če* većinom su dvostruko motivirane (v. § 824) i znače mladu osobu, mušku i žensku: *bŕđanin, bŕđanka — bŕđànče*. Izuzetak su imenice kao *cùrče, djèvòjče, mòmče* koje su jednostruko motivirane: *cùra — cùrče, djèvòjka — djèvòjče,*

mòmak — *mòmče* i označuju samo onu osobu koju i osnovna imenica, dakle *cùrče* i *djèvòjče* žensku, a *mòmče* mušku osobu.

Imenice kao npr. *đáče* i *nàhoče* također su jednostruko motivirane, ali znače i mušku i žensku mladu osobu jer značenje muške i ženske osobe imaju i njihove osnovne riječi: *đák*, *náhod*.

U izvedenica sa sufiksom *-če* pojavljuju se izmijenjene osnove:

obezvučena osnova: *ròb* — *ròpče*

okrnjena osnova: *náhod* — *nàhoče*, *mòmak* — *mòmče*

osnova s alternacijom *g/š*, *h/š*, *s/š*, *z/š*, *ž/š*: *slúga* — *slúšče*, *Vláh* — *Vlášče*, *Rüs* — *Rüşče*, *Fràncüz* — *Francúšče*, *lúpež* — *lùpešče*.

ETNICI

Etnik je naziv stanovnika ili stanovnice naseljenog mjesta, kraja, države, kontinenta, odnosno naziv muškarca ili žene koji odatle potječu, npr.:

Zágreb — *Zágrepčanin*, *Zágrepčānka*

Slāvōnija — *Slavónac*, *Slāvōnka*

Áustrija — *Austrijānac*, *Austrijānka*

Amèrika — *Amerikānac*, *Amerikānka*.

Etnicima su vrlo bliski **etnoidi**, opće imenice motivirane općim zemljopisnim pojmom: *břdo* — *břdanin*, *gòra* — *gòranin*, *džžava* — *džžavljanin*, *grād* — *grādanin*, *òtok* — *òtočanin* ... U tih se imenica pojavljuje jotirana osnova i sufiks *-anin* koji služi i za tvorbu etnika.

Iz etnika se tvorbenom analizom može izlučiti mnogo sufikasa. Književni jezik, koji teži usustavljanju, ne može ih sve prihvatiti. Ponajprije prihvaća i preporučuje one najplodnije, a to su, u tvorbi etnika za mušku osobu, sufiksi: *-(a)c*, *-an(a)c* i *-anin*.

-(a)c Sufiks *-(a)c* osnovni je sufiks u tvorbi etnika od imenica koje znače teritorijalno-administrativnu jedinicu, pa rijetko dolazi na druge osnove: *Ázija* — *Ázijac*, *Álžir* — *Álžirac*, *Türopolje* — *Turopoljac*, *Varāždīn* — *Varāždīnac* ...

Neki od tih etnika imaju okrnjene osnove:

Katālōnija — *Katalónac*, *Pòsavina* — *Pòsavac*, *Zágorje* — *Zágorac* ...

-an(a)c Dolazi na osnove s dvosuglasničkim završetkom, na osnove stranih toponima da se izbjegnu alternacije, na osnove, većinom strane, koje se zbog glasovnih razloga ne pokraćuju za *ija* i one koje završavaju samoglasnikom:

Mólve — *Molvánac*, *Áfrika* — *Afrikānac*, *Áustrija* — *Austrijānac*, *Sřbija* — *Srbijānac*, *Pèru* — *Peruánac* ...

-anin Sufiks *-anin* jedini je sufiks kojim se tvore samo etnici:

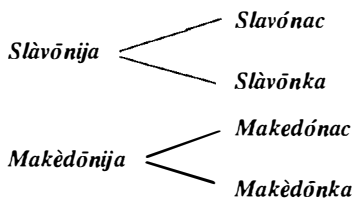
Bèč — *Béčanin*, *Góspić* — *Góspićanin*, *Hvâr* — *Hváranin* ...

s jotiranim osnovom: *Arābija* — *Arābljanin*, *Aténa* — *Aténjanin*, *Bānāt* — *Banácānin*, *Evrópa* — *Evrópljanin*, *Formóza* — *Formóžanin*, *Kanáda* — *Kanádanin*, *Kárlovac* — *Kárlovčanin*, *Křīm* — *Krimljanin* ...

U nekih se etnika sa sufiksom *-anin* pojavljuje najprije okrnjena pa onda jotirana osnova: *Etiòpija* — *Etiòpljanin* ...

- 935 Sufiksi *-(a)c*, *-an(a)c* i *-anin* razlikuju se međusobno po raspodjeli: sufiks *-an(a)c* dolazi pretežno na strane osnove, a sufiksi *-(a)c* i *-anin* i na strane i na domaće.
- 936 Slabije je plodan sufiks *-čanin*:
Bjelòvār — Bjelovárčanin, Màribor — Maribórcānin, Ôzalj — Ôzaljčanin ...
 s obezvučenom osnovom: *Zágreb — Zágrepčanin ...*
 s okrnjenom osnovom: *Dùbròvnik — Dùbròvčanin, Ôrahovica — Ôrahovčanin, Šibenik — Šibenčanin ...*
- 937 Neki sufiksi nisu više plodni u tom tvorbenom značenju, npr. *-āk*:
Tùzla — Tùzlāk ..., s jotiranom osnovom: *Bòsna — Bòšnjāk, Dùvno — Dùvnjāk, Lívno — Lívnjāk, Zènica — Zeničāk*, odnosno s pokraćenom osnovom *Trávnik — Trávnjāk*.
 Slično je i sa sufiksom *-lija*, koji je turskoga podrijetla:
Máglaj — Maglājlija, Niš — Nišlija..., s pokraćenom osnovom *Sàrajevo — Sarājlija*.
 Ostali etnici sa sufiksom *-lija* značenjski su obilježeni, npr. *Běč — Běčlija* i *Pàrīz — Parižlija* s alternacijom *z/ž*.
- 938 Etnici za žensku osobu motivirani su etnicima za mušku osobu (usp. § 884), a tvore se najčešće sufiksima *-ica*, *-inja*, *-ka*, *-kinja*. Sufiks *-ka* osnovni je sufiks u tvorbi ženskih etnika od muških.
- ica** *Hrvāt — Hrvātica, Mādār — Madārica ...*
 s alternacijom *ijeje* i *ijelje*: *Srijémac — Srémica* i *Srjemica ...*
 s alternacijom *ijeje* i istodobnom alternacijom *n/nj*: *Nijémac — Njemica ...*
- inja** *Čěh — Čěhinja, Gřk — Gřkinja, Pòljāk — Poljākinja, Slòvāk — Slovākinja ...*
- ka** *Rùmūnj — Rùmūnjka, Rùsīn — Rùsīnka Slāvēn — Slāvēnka, Talijān — Talijānka ...*
 većina s okrnjenom osnovom: *Austrijānac — Austrijānka, Hvárānin — Hvárānka, Zágrepčanin — Zágrepčānka ...*
- kinja** *Arnāut — Arnāutkinja, Kělt — Kěltkinja, Ròm — Ròmkinja, Rùs — Rùsīnka ...*
 s obezvučenom osnovom: *Ènglěz — Ènglěskinja, Frāncüz — Frāncūsīnka, Kīnēz — Kīnēskinja ...*
 s okrnjenom i obezvučenom osnovom: *Sřbin — Sřpkīnka*.

- 939 Zemljopisno ime na *ija* od kojeg se etnik za mušku osobu tvori sufiksom *-(a)c*

izravno motivira i etnik za žensku osobu.

Tako je i kada osnovna riječ završava na *ska*:

Fīnska — Fīn█c, Fīnkinja, Dānska — Dānac, Dānkinja ...

Ovdje nema mocijske tvorbe kao u ostalih ženskih etnika.

IMENICE ZA ŽIVOTINJE

Imenice za životinje izražavaju karakteristike pojedinih životinja. Jedne znače životinjske vrste, npr. *bičāš*, a druge su imena domaćih ili poznatijih divljih životinja prema njihovu glasanju, npr. *krekētuša*, boji, npr. *šārōv*, ili nekoj drugoj osobini, npr. *kúsonja*. Muškog su ili ženskog roda. 940

Imenice muškoga roda tvore se sufiksima *-(a)c*, *-an*, *-āš*, *-onja*, *-ōv*: 941

- (a)c** *bijēl* — *bijēlac* (konj), *sīv* — *sīvac* (konj ili magarac) ...
- an** *gāće* — *gāćan*, *gūša* — *gūšan* (golubovi), *rīđ* — *rīđan* (konj) ...
- āš** obično u množini: *bīč* — *bīčāš* (*bīčāši*), *bōdljika* — *bodljikāš* (*bodljikāši*), *škōljka* — *škōljkāš* (*škōljkāši*), *trepētljika* — *trepētljikāš* (*trepētljikāši*) ...
- onja** *mřk* — *mřkonja*, *rōg* — *rōgonja*, *šāren* — *šāronja* ...
Imenice s tim sufiksom obično označuju vola, ali mogu označavati i neku drugu životinju, npr. magarca: *sīv* — *sīvonja*, ili ovna i psa: *kūs* — *kúsonja*.
- ōv** (obično u nazivima pasa): *bijēl* — *bjēlōv*, *kūs* — *kūsōv*, *mřk* — *mřkōv*, *šāren* — *šārōv* ..., (rjede konja): *mřk* — *mřkōv*.

Imenice ženskog roda tvore se sufiksima *-ica*, *-ka*, *-lica*, *-ulja*, *-uša*: 942

- ica** *dlākav* — *dlākavica*, *grābljiv* — *grābljivica*, *křžljav* — *křžljavica*, *ljūt* — *ljūtica*, *ōtrōvan* — *ōtrōvnica* ...
- ka** *bijēl* — *bijēlka* (kokoš), *cřven* — *cřvēnka*, *rūmen* — *rūmēnka* (krave) ...
- lica** *krijēštati* — *krijēštatica*, *mijaúkati* — *mijaúkalica*, *nōsiti* — *nōsilica*, *rāditi* — *rādilica* (pčela), *zimōvati* — *zimōvalica* (ptica).
- ulja** (u nazivima krava): *cvijēt* — *cvjētulja*, *kūs* — *kūsulja*, *rōg* — *rōgulja*, *šāren* — *šārulja* ...
- uša** *krekētati* — *krekētuša* (žaba), *mřk* — *mřkuša* (kobila), *rīđ* — *rīđuša* (kobila ili krava) ...

Tvorenice sa sufiksom *-če* srednjeg su roda a najčešće znače mladu životinju, odnosno životinjsko mladunče, bez obzira na spol: 943

- jēlen* — *jēlēnče*, *kōnj* — *kōnjče*, *mājmun* — *mājmunče* ...
- s obezvučenom osnovom: *gōlūb* — *gōlūpče*
- s izmijenjenom osnovom: *pās* — *pāšče*
- s pokraćenom i izmijenjenom osnovom: *gūska* — *gūšče*
- s pokraćenom i okrnjenom osnovom: *pātka* — *pāče*.

Pokraćenu osnovu i sufiks *-e* ima *māče* (od *māčka*). 944

Analoškom su tvorбом nastale istoznačne imenice od osnova na *c*: *lisica* — *lisiče*, *přica* — *přiče*, *zēc* — *zēče*. 945

Značenje nekih imenica, npr. sa sufiksom *-ica*, može se odrediti tek u kontekstu jer su višeznačne. Tako *grābljivica* ima značenje 'grabljiva žena' i 'grabljiva životinja', a *křžljavica* 'kržljava žena', 'kržljava životinja' i 'kržljava biljka' (usp. § 949). 946

947 Tvorba mocijskog parnjaka od zoološkog naziva vrste iskorištava se prema potrebi: za ženku: *göľúb* – *golúbica*, *mědvjed* – *mědvjedica*, *tiġar* – *tiġrica*, *vrábac* – *vrábica*, *vúk* – *vučica*, *zēc* – *zěčica* ..., *kôs* – *kòsovetica*, *ràk* – *ràkovica* ..., *fàzàn* – *fàzànka*, *pingvìn* – *pingvínka* ...; za mužjaka: *lisica* – *lísac*, *žába* – *žábac* ..., *máčka* – *máčak*, *pàtka* – *pátak* ..., *pūra* – *púràn* ...

948 Neki generički nazivi vrste nemaju potvrđene mocijske parnjake: *jarèbica*, *kùkavica*, *lãstavica*, *sjènica* ..., *nõj*, *rìs*. U njih se potreba za obilježavanjem spola ostvaruje G od takva naziva uz imenicu *mùžjãk*, odnosno *žènka*, npr. *mùžjãk jarèbice*, *žènka nõja*, rjeđe pridjevom npr. *jarèbičjì mùžjãk* u lovačkoj terminologiji. Domaće životinje, i neke šumske, imaju svoje posebne nazive za mužjaka i ženku, odnosno za potomstvo: *kõnj* – *kòbila* – *ždrijèbe*, *òvan* – *òvca* – *jànje*, *pijètao* – *kòkõš* – *pìle*, *jèlen* – *kòšuta* – *làne*.

IMENICE ZA BILJKE

949 Značenjska skupina **imenica za biljke** slabo je plodna, jer su nove biljne vrste rijetke, a sve ono što se uzima kao tvorbeni naziv za biljku nastaje na osnovi sličnosti s općom imenicom ili po nekom drugom svojstvu. Te se imenice tvore s nekoliko sufikasa, među kojima je najplodniji sufiks *-ica*.

- (a)c *križãn* – *križãnac* (npr. kukuruz), *sijãn* – *sijãnac* (luk), *kàučukov* – *kàučukovac* (drvo) ...
- ača *cvijèt* – *cvjètača* ...
- ara *jáje* – *jàjara* (šljiva) ...
- ica *běscvjetan* – *běscvjetnica*, *křžljav* – *křžljavica*, *mlãd* – *mlãdica*, *pròljetnì* – *pròljetnica*, *pùzav* – *pùzavica*, *sãdnì* – *sãdnica*, *trãjan* – *trãjnica* ...
- ika *ljūt* – *ljùtika*, *mlijěč* – *mljěčika*, *žūt* – *žùtika* ...
s palataliziranim osnovom: *pãmuk* – *pamùčika*.
- nica *kãljuža* – *kãljužnica* ...
- ulja *vlãs* – *vlãsulja* ...

Za imenice s pojeđinim sufiksima, npr. sa sufiksom *-ica*, u nekim je slučajevima potreban kontekst zbog višeznačnosti tvorenice (usp. i § 894). Tako imenica *křžljavica* ima značenja: 'kržljava žena', 'kržljava životinja', 'kržljava biljka', a *òtròvnica* 'otrovna biljka', 'otrovna životinja' (usp. § 946).

IMENICE ZA STVARI

950 Značenjska kategorija **imenice za stvari** vrlo je plodna, čineći ujedno i dio nazivlja pojedinih struka. Mnogi su takvi nazivi povezani istim tvorbenim sredstvom i istim tvorbenim značenjem, pa čine šire i uže značenjske podskupine. Najbrojniju podskupinu **imenica za stvari** čine nazivi oruđa, naprava, aparata, uređaja. Među ostalim stvarima mogu se izdvojiti manje plodne podskupine, npr. nazivi za meso, rakiju, životinjske nastambe, isprave, obrasce.

Imenice za oznaku oruđa, naprava, aparata, uređaja tvore se sufiksima *-ač*, *-ača*, *-aljka*, *-lica*, *-lo*. Vrlo su plodni sufiksi *-ač*, *-lica*, i posebno *-lo*, dok su ostali slabo plodni. Tvorenice sa sufiksom *-aljka* označuju jednostavniju napravu a tvorenice sa sufiksom *-lica* složeniju napravu.

-ač *brisati — brisač, mijenjati — mjènjáč, nòsiti — nòsáč, osigùrati — osigùràč, prekídati — prekídač, upáliti — upáljáč, zatváratí — zatváràč ...*

Sufiks *-ač* ujedno je i sufiks za tvorbu imenica koje znače vršitelja radnje (v. § 901-902). Rijetke su ipak tvorenice koje imaju oba značenja, npr. *nòsáč* ('čovjek; stup, brod'), *mjènjáč* ('čovjek; dio automobila').

-ača *dřljati — dřljača, kùhati — kùhača, tanjùrati — tanjùrača ...*
s jotiranom osnovom: *krèměn — kremènjača, pjèna — pjènjača, vjètrenì — vjètrènjača ...*

-aljka *hvátati — hvátaljka, kàpati — kàpáljka, račúnati — račúnáljka, zviždati — zviždáljka ...*

-lica *búšiti — búšilica, čáčkati — čáčkalica, dízati — dízalica, grjijati — grjijalica, mijéšati — mijéšalica, šijati — šijalica, strúgati — strúgalica, třzati — třzalica ...*

-lo *dízati — dízalo, gláčati — gláčalo, kùhati — kùhalo, mjèriti — mjèrilo, njíhati se — njíhalo, pojáčati — pojáčalo, račúnati — račúnalo, šíljeti — šíljilo, vòziti — vòzilo ...*

U nekih se imenica može izlučiti sufiks *-alo*, npr. *glázba — glázbalo, gúdjeti — gúđalo, zúb — zúbalo ...* **951**

U nazivima naprava koji su izrazom jednaki tvorenici za vršiteljicu radnje sufiks je *-ačica* jer su oni motivirani glagolom: *rězati — rezáčica, šijati — sijáčica, vézati — vezáčica*. **952**

Imenice za oznaku naprave tvore se i složeno-sufiksalsnom tvorbom u kojoj su kao drugi dio najplodnije osnove glagola *mjèriti* i *brániti* (v. § 1079 c). **953**

Iz imenica za oznaku najraznovrsnijih stvari mogu se izlučiti brojni sufiksi: *-(a)c* (*poklòpiti — pòklopac*), *-ač* (*pokrívati — pokríváč*), *-ača* (*dùdov — dùdovača*), *-(a)k* (*izlòžiti — izlòžak*), *-aš* (*pàprika — pàprikáš*), *-aj* (*lèžati — lèžáj*), *-ica* (*dòpisni — dòpisnica*), *-ik* (*zvòno — zvòník*), *-iljka* (*cijéditi — cijédiljka*), *-ina* (*gòvedo — gòvedina*), *-ivo* (*plèsti, plètēm — plètivo*), *-ka* (*slàma — slàmka*), *-nica* (*ispričati — ispričnica*). Neki su od navedenih sufikasa plodni u užim značenjskim podskupinama. Takvi su sufiksi *-ača*, *-etina*, *-ica*, *-ina*. **954**

Imenice sa sufiksom *-ača* motivirane su posvojnim pridjevom, a dijele se u dvije značenjske podskupine: **955**

a) sa značenjem 'palica, šiba, metla': *brézov — brézovača, drènov — drènovača i drjènov — drjènovača, lipov — lipovača ...*

b) sa značenjem 'rakija': *dùdov — dùdovača, krùškov — krùškovača, třšnjov — třšnjovača ...*

- 956 Sufiksima *-etina* i *-ina* tvore se nazivi za meso, kožu ili krzno kakve životinje. Naglasak je kratkouzlazni u prvom slogu osnove:

-etina *brāv* — *brāvetina*, *sřna* — *sřnetina* ...
 s alternacijom *cl/č*: *óvca* — *óvčetina*
 s okrnjenom osnovom i alternacijom *k/č*: *pātkā* — *pāčetina*
 s alternacijom *sk/šć*: *gūska* — *gūščetina*

-ina *jānje*, *jānjeta* — *jānjetina*; *pīle*, *pīleta* — *pīletina*; *tēle*, *tēleta* — *tēletina* ...

- 957 Sufiksom *-ina* tvore se nadalje: a) imenice koje znače drvo kao građu, gorivo, stabljiku, grm i b) imenice koje znače kakvo pripadanje. Te su imenice motivirane posvojnim pridjevom:

a) *bòbov* — *bòbovina*, *dūdov* — *dūdovina*, *hrāstov* — *hrāstovina*, *vřbov* — *vřbovina* ...
 b) *djēdov* — *djēdovina*, *krāļjev* — *krāļjevina*, *óčev* — *óčevina* ...

- 958 Sufiksom *-ica* tvore se nazivi za razne isprave, obrasce, potvrde:

dòpismī — *dòpismica*, *dāròvnī* — *dāròvnica*, *òtpusnī* — *òtpusnica*, *prijāvnī* — *prijāvnica*, *pròpusnī* — *pròpusnica*, *ùplatnī* — *ùplatnica* ...

- 959 Imenice za stvari nastaju i složeno-sufiksalsnom tvorbom (v. § 1079 c).

ZBIRNE IMENICE

- 960 **Zbirne imenice** (v. § 232) tvore se sufiksima *-ād*, *-je/-e*, *-stvo/-tvo*, rjeđe sufiksom *-arija*.

-ād *būre* — *būrād*, *Cīgānče* — *Cīgančād*, *dūgme* — *dūgmād*, *jūne* — *jūnād*, *mòmče* — *mòmčād*, *prāse* — *prāsād* ...
 s alternacijom *ije/je*: *zvjēre* — *zvjērād*, odnosno *ije/e* i *ije/je*: *ždrijēbe* — *ždrēbād* i *ždrjēbād*

-je/-e *bīser* — *bīsērje*, *klās* — *klāsje*, *lòza* — *lòzje* ...
 s palataliziranom osnovom: *òtok* — *òtòčje*, *šiprāg* — *šiprāžje*, *òrah* — *òrāšje*, *stānica* — *stāničje* ...

Alternanta *-e* dolazi u tvorbi zbirnih imenica motiviranih osnovnom riječju na suglasnik *l*, *n*, *t*, *d*, *p*, *b*, *m*, *v*, odnosno u tvorenicama s jotiranom osnovom: *žīla* — *žīlje*, *grāna* — *grānje*, *cvijēt* — *cvijēće*, *list* — *lišće*, *gròzd* — *gròzde*, *šība* — *šīblje*, *gřm* — *gřmlje*, *snòp* — *snòplje*, *nāziv* — *nāživlje* ...

-stvo/-tvo *slùšatelj* — *slušateljstvo*, *ùčitelj* — *ùčiteljstvo* ...
 s okrnjenom osnovom: *svēčenīk* — *svečēnstvo*.

Alternanta *-tvo* dolazi na osnove s alternacijom *k/š*: *činòvnik* — *činovništvo*, *rādnik* — *rādništvo*, *vòjnik* — *vojništvo* ...

Značenje je zbirnih imenica sa sufiksom *-stvo/-tvo* 'ukupnost svega onoga što znači osnovna riječ': 961

<i>činovništvo</i>	→	svi činovnici
<i>rādništvo</i>	→	svi radnici
<i>slušateljstvo</i>	→	svi slušatelji
<i>svećenstvo</i>	→	svi svećenici
<i>učiteljstvo</i>	→	svi učitelji
<i>vojništvo</i>	→	svi vojnici.

Imenice sa sufiksom *-arija* imaju pejorativno značenje, npr. *mlāđi* — *mlāđarija*, *stūdent* — *studentarija*. 962

Zbirna je imenica i imenica za oznaku muške osobe sa sufiksom *-ica*: *trōjica*, *četvōrica* ... (v. § 595; usp. § 912) 963

MJESNE IMENICE

Mjesne imenice označuju mjesto gdje se što radi s onim što znači osnovna riječ (ako je osnovna riječ imenica) ili mjesto gdje se vrši radnja osnovne riječi (ako je osnovna riječ glagol). To mjesto može biti: a) zatvoren prostor i b) otvoren prostor. 964

Ako mjesna imenica označuje zatvoren prostor, on je prostorija koja može biti: zgrada, tvornica, prodavaonica ili što slično. Te se imenice najčešće tvore sufiksima *-āk*, *-ana*, *-ara*, *-nica*, *-onica*: 965

-āk Imenice s tim sufiksom motivirane su pridjevima na *-injī* i označuju životinjsku nastambu:

golūbinjī — *golūbinjāk*, *mrāvīnjī* — *mrāvīnjāk*, *zvjērīnjī* — *zvjērīnjāk* ...

Analoškom su tvorbom prema njima načinjene tvorenice *ōvčīnjāk*, *pāčīnjāk*, *zēčīnjāk*, odnosno *gūšīnjāk* u kojih je sufiks *-injāk*.

-ana Imenice s tim sufiksom motivirane su imenicom, rjede glagolom. Naglasak je kratkouzlazni u prvom slogu sufiksa:

cīgla — *cīglāna*, *čāj* — *čajāna*, *kāva* — *kavāna*, *kūglati se* — *kūglāna*, *pīliti* — *pīlāna*, *sōl* — *solāna*, *stāklo* — *staklāna*, *svīla* — *svilāna*, *šēcer* — *šečerāna* ...

s jotiranom osnovom: *čēlik* — *čeličāna*

s okrnjenom osnovom: *elēktrika* — *elektrāna*, *toplīna* — *toplāna* ...

s alternacijom *īje/e* i *ījelje*: *crijēp* — *crepāna* i *crjepāna* ...

Imenica *solāna* označuje otvoren prostor.

-ara Imenice s tim sufiksom motivirane su imenicom. Naglasak je kratkouzlazni u trećem slogu od kraja:

brāšno — *brāšnara*, *hmēlj* — *hmēljara*, *kōks* — *kōksara*, *cēmēnt* — *cēmēntara*, *pēkmez* — *pekmezara*, *srdela* — *srdelara*, *ūlje* — *ūljara*, *vūna* — *vūnara*, *željezo* — *željezara* ...

s jotiranom osnovom: *knjīga* — *knjīžara*, *šljūnak* — *šljūnčara* ...

-nica Imenice s tim sufiksom motivirane su uglavnom imenicom na *-āč*, *-ār*, *-āš* sa značenjem 'vršitelj radnje'. Naglasak je jednak naglasku osnovne riječi: *brijāč* — *brijāčnica*, *cvjēčār* — *cvjēčārnica*, *igrāč* — *igrāčnica*, *kōvāč* — *kōvāčnica*, *robijāš* — *robijāšnica*, *slāstičār* — *slāstičārnica* ...

-onica Sufiksom *-onica* tvore se samo mjesne imenice. Imenice s tim sufiksom motivirane su nesvršenim (vrlo rijetko svršenim) glagolom i označuju prostor u kojem se vrši radnja osnovnoga glagola. Naglasak je kratkouzlazni u prvom slogu sufiksa:

čekati — čekaonica, gláčati — glačonica, igrati se — igraonica, prāti — praonica, spalíti — spaliònica, tòpiti — topiònica, zalágati — zalagaonica ...

s alternacijom *ijelje*: *ispovijédati (se) — ispovijedaonica*

s alternacijom *ije/e* i istodobnom alternacijom *l/lj*: *lijévati — lijevaonica*

s alternacijom *je/i*: *štédjeti — štediònica*.

966 Ako imenica označuje otvoren prostor, on može biti nasad, kraj, sadašnje ili nekadašnje mjesto neke stvari ili radnje i sl. Te se imenice tvore sufiksima *-ik*, *-ište*, *-lište*, *-ština/-tina*. Imenica s istim sufiksom rjeđe označuje i zatvoren i otvoren prostor.

-ik Sufiksom *-ik* tvore se imenice koje znače mjesto gdje rastu biljke stablašice, odnosno nasad, šumu:

bōr — bōrik, hrāst — hrāstik, māslina — māslinik, smōkva — smōkvik, šljiva — šljivik, višnja — višnjik ...

-ište Imenice s tim sufiksom označuju sadašnje ili nekadašnje mjesto neke stvari ili radnje. Motivirane su imenicama i glagolima. Sufiks je vrlo plodan:

bōj — bōjište, kùpus — kùpusište, nòčiti — nòčište, pòlaziti — pòlazište, ròtkva — ròtkvište, sájam — sàjmīšte ...

Često znače i samu točku kao mjesto radnje ili stanja: *sjèci se — sjèčište, lèditi se — lèdište, mòtriti — mòtrište ...*

-lište Imenice motivirane glagolima često imaju sufiks *-lište*: *gráđiti — grádilište, igrati se — igralište, kúpati se — kùpalīšte, parkírati (se) — parkiralīšte, šétati — šetalīšte ...*

s alternacijom *ije/e* i *ijelje*: *mrijestiti se — mrēstīlište i mrjēstīlište ...*

s alternacijom *ije/e* i istodobnom alternacijom *l/lj*, *n/nj*: *lijèciti — ljèčilište, gnijèzditi se — gnjèzdīlište ...*

967 Većina imenica sa sufiksom *-lište* može označivati podjednako zatvoren i otvoren prostor, ovisno o tome u kakav je prostor smješteno vršenje glagolske radnje u osnovi, npr. *klizalište*, odnosno kakav se prostor uključuje u vršenje glagolske radnje u osnovi, npr. *ljèčilište*, *odmáralīšte* koje uključuju zgradu, prostore oko nje, pa i mjesto kao zemljopisni pojam.

-ština/-tina Imenica s tim sufiksom znači kraj oko grada čiji joj je izraz u osnovi. Motivirane su imenima (ojkonimima) istarskih i slavonskih gradova. Naglasak je dugouzlazni u predfiksalsnom slogu:

Đàkovo — Đakóvština, Kāstav — Kastávština, Pāzin — Pazínština, Vālpovo — Valpóvština

s okrnjenom osnovom: *Būzet — Buzēština*

s alternacijom *č/š* i alternantom *-tina*: *Pòreč — Porēština*

s alternacijom *g/š* i alternantom *-tina*: *Pòžega — Požēština*.

MISLENE IMENICE

Izvedenice koje ubrajamo u **mislene** ili **apstraktne imenice** (v. § 233) najčešće označuju osobine, odnosno svojstva. Tvore se od pridjeva, rjede od imenica, sufiksima *-ōst*, *-stvo/-tvo*, *-ilo*, *-oća*, *-ina*, *-ota*, *-otinja*, *-ština/-tina*. Najplodniji su sufiksi *-ōst* i *-stvo*, odnosno njegova alternanta *-tvo*. Ostali su sufiksi slabo plodni.

- ōst** Imenice s tim sufiksom tvore se od pridjeva. U većine je izvedenica naglasak jednak naglasku osnovne riječi:
bèzbrižan — bèzbrižnōst, grūb — grūbōst, istōznačan — istōznačnōst, jèdnāk — jednākōst, lijèn — lijènōst, nezāsitan — nezāsitnōst, rāzborit — rāzboritōst ...
- stvo/-tvo** Imenice s tim sufiksom tvore se uglavnom od imenica: *gōlāc — gōlācstvo, kūm — kūmstvo, prijatelj — prijateljstvo ...*

Imenice motivirane imenicom sa sufiksom *-ār* i značenjem 'vršitelj radnje' znače bavljenje onim što znači osnovna riječ:

gùsār — gùsārstvo, nōvinār — novinārstvo, pčēlār — pčēlārstvo, šùmār — šumārstvo, zùbār — zubārstvo ...

Neke imenice sa sufiksom *-stvo* imaju zbirno značenje (v. § 960-961).

Rjede dolazi na druge osnove: *bogat — bogatstvo, zdrav — zdravstvo, jèdīnī — jedīnstvo ...*

Dolazi u složeno-sufiksionalnoj tvorbi (v. § 1077).

Alternanta *-tvo* dolazi na osnove koje, izvorno ili kao izmijenjene, završavaju na š:

frakciōnāš — frakciōnāštvo, sèktāš — sektāštvo, zelēnāš — zelenāštvo ...

Izmijenjenu osnovu imaju izvedenice čija osnovna riječ završava na suglasnike *k, g, h, c, č, z, ž* umjesto kojih u izvedenici stoji *š* (v. § 203, t. 2):

čòvjek — čòvještvo, vrāg — vrāštvo, siròmāh — siromāštvo, rònīlac — rònīlaštvo, kròjāč — krojāštvo, vītēz — vītēštvo, lúpež — lúpeštvo ...

-ilo *lūd — lūdilo, mītav — mītavilo, rùmen — rumènilo, zèlen — zelènilo ...*

-oća *glūh — gluhòća, lāk — lakòća, nèčist — nečistòća, pùn — punòća, sām — samòća ...*

s alternacijom *ijelje*: *bijēl — bjelòća*, odnosno *ijele* i *ijelje*: *trijēzan — treznòća* i *trjeznòća, vrijédan — vrednòća* i *vrjednòća ...*

s alternacijom *ijele* i istodobnom alternacijom *l/lj, n/nj*: *slijēp — sljepòća, nijēm — njemòća ...*

Naglasak je kratkouzlazni u prvom slogu sufiksa, kao i u izvedenica na *-ina* i *-ota*.

-ina *břz — brzina, crn — crnina, svjēž — svježina, šúpāl — šupljina ...*

s alternacijom *ijelje*: *bijēl — bjelina, cijēl — cjelina ...*

-ota *dòbar — dobròta, pròst — prostòta, strāh — strahòta ...*

s okrnjenom osnovom: *dīvan — divòta, grōzan — grozòta, krāsān — krasòta ...*

s alternacijom *ijele* i *ijele*: *grijēh — grehòta* i *grjehòta, vrijédan — vrednòta* i *vrjednòta ...*

s alternacijom *ijele* i istodobnom alternacijom *l/lj*: *lijēp — ljepòta ...*

-otinja *bōš — bosòtinja, gōl — golòtinja, sūh — suhòtinja ...*

Naglasak je kratkouzlazni u prvom slogu sufiksa. Imenice *bosòtinja* i *golòtinja* imaju i zbirno značenje (usp. § 960-963).

- ština/-tina** *kavàlir — kavalírština, lùkav — lukávština, pŕljav — prljávština ...*
 Izvedenice čija osnovna riječ završava na *g, h, z, ž*, umjesto kojih u izvedenici stoji *š*, imaju alternantu *-tina*:
ùbog — ùboština, siròmāh — siromáština, bezòbrazan — bezobráština, lúpež — lúpeština ...
 Naglasak je dugouzlazni u predsufiksalsnom slogu, uz nekoliko izuzetaka.

RADNE IMENICE

- 969** **Radne su imenice**¹⁸ one imenice kojima se izriče vršenje glagolske radnje, i to u širem smislu, uključujući dakle i stanje i zbivanje: *čúvānje, spāvānje, sijévānje*, ali i rezultat radnje: *obećānje, pòbjeda*. Tvore se od svršenih i nesvršenih glagola sufiksima *-nje, -enje, -će*, odnosno *-ŕ, -a, -ba, -idba, -ancija, -anija, -ava, -āj, -(a)k, -ež, -nja, -njava*. Plodni su sufiksi *-nje, -enje, -će*, odnosno *-ŕ* i *-ba*, dok su ostali slabije plodni. Na infinitivnu osnovu dolaze sufiksi *-nje* i *-će*, a ostali na prezentsku osnovu.
- U radne su imenice uvrštene i imenice tipa *iskaz, pròpis* jer se iz opisa njihova značenja vidi da su motivirane glagolom, odnosno da označavaju glagolsku radnju:
- iskaz* → ono što se iskaže
pròpis → ono što se propiše.
- 970** Radne imenice od svršenih glagola izriču rezultat radnje, pa ih se može zvati i rezultativnim imenicama. Rezultat radnje može biti konkretan (*ulegnúće, rázdjeljak*) i apstraktan (*ganúće, užítak*).
- 971** Sufiksi su ovako raspodijeljeni:
- nje** Dolazi na infinitivnu osnovu glagola V. i VI. vrste.
 Osnovni je glagol većinom prijelazan: *čúvati — čúvānje, òrati — òrānje ...*, *rāzgrtati — rāzgrtānje, zagrijávati — zagrijāvānje ...*, rjeđe neprijelazan: *bolòvati — bolòvānje, ludòvati — ludòvānje, miròvati — miròvānje ...*
- enje** Dolazi na prezentsku osnovu glagola I. vrste, odnosno III. i IV. vrste ako im osnova završava srednjojezičnim suglasnikom, suglasnikom *r* i suglasničkim skupom *št*: *dòjiti — dòjēnje, létjeti — létēnje, otvòriti — otvorēnje, sjèditi — sjèdēnje, usklàdištiti — uskladištēnje ...*
 s alternacijom *ijelje*: *iscijèliti — iscjeljēnje, opredijèliti se — opredjeljēnje ...*, odnosno *ijele* i *ijelje*: *istrijèbiti — istrebljēnje* i *istrjèbljēnje, unaprijèditi — unapredjēnje* i *unaprijedjēnje ...*
 s jotiranim osnovom od glagola III. i IV. vrste: *čistiti — čistcēnje, dosèliti — doseljēnje, poníziti — ponižēnje ...*
 s palataliziranim osnovom: *pěci (oni pèkū) — pečēnje, stríci (oni strígū) — strížēnje ...*
 s alternacijom *st/št*: *korfístiti — kòrištēnje, zaprepástiti se — zaprepaštēnje ...*

¹⁸ Naziv *radne imenice* uzima se umjesto dosadašnjeg *glagolske imenice*. U morfologiji je naziv *glagolska imenica* zadržan zbog tradicionalnog njezina uvrštavanja među glagolske oblike, a uzima se samo za imenice na *-nje* i *-će* od prijelaznih glagola. U tvorbi riječi i za te se imenice upotrebljava naziv *radna imenica*.

- će** Dolazi na infinitivnu osnovu svršenih glagola I. vrste koja završava na *i, e, u* i *spje*: *òtkriti — otkriće, ràspēti — raspéće, pròsùti — prosúće, dòspjeti — dospijéce ...*
od nesvršenih glagola u *žíce* i *umijéce*, odnosno glagola II. vrste: *gìnuti — ginúće, čěžnuti — čeznúće.*
- ∅** Imenice s tim sufiksom tvore se od prefiksanih i neprefiksanih glagola, najčešće IV. i V. vrste, a rjeđe od ostalih glagolskih vrsta. Izvedenice su najčešće jednosložne i dvosložne, rijetko trosložne. Naglasak ovisi o broju slogova izvedenice i o osnovnom glagolu:
izvòziti — izvoz, otkúpiti — òtkup, prigovòriti — prìgovor, upísati — ùpis ...
s alternacijom *e/ije*: *prèlaziti — prijélaz, prenòsiti — prijénos, prepísati — prijépis ...* (usp. § 817).
- ba** Imenice s tim sufiksom tvore se od glagola na *-iti*. Naglasak je kratkouzlazni u prvom slogu:
bòriti se — bòrba, dvòriti — dvòrba, izráditi — izradba, naréđiti — náredba, pogòditi se — pògodba, posúđiti — pòsudba, tvòriti — tvòrba ...
s ozvučenom osnovom: *narúčiti — nárudžba, primijétiti — prímjedba ...*
s okrnjenom i ozvučenom osnovom: *gòstiti se — gòzba ...*
s alternacijom *ije/je*: *primijétiti — prímjedba ...*
s vokaliziranom osnovom: *sèliti — seòba ...*
s vokaliziranom osnovom i alternacijom *ije/i*: *dijéliti — diòba, razdijéliti — ràzdioba.*
s alternacijom *n/m*: *híniti — hímba, nastániti se — nàstamba*
s alternacijom *v/m*: *protíviti se — protímba*
s alternacijom *l/lj*: *páliti — pàljba.*
Rezultat radnje izriče se ovim imenicama: *izložba, náredba, prètvorba, ùknjižba ...*
- idba** Imenica motivirana glagolom *sèliti* može imati i lik *sèlidba* u kojem se tvorbenom analizom izlučuje sufiks *-idba*. Taj se sufiks nalazi i u ovih izvedenica:
gnòjiti — gnòjidba, krùniti — krùnidba, plòviti — plòvidba, vřšiti — vřšidba, žèniti se — žènidba ...
s alternacijom *ije/je* i istodobnom alternacijom *l/lj*: *plijéniti — pljènidba.*
Sufiksom *-idba* izvedene su imenice od neprefiksanih nesvršenih glagola IV. vrste, samo izuzetno od drugih glagola: *sklòniti — sklònidba, zbròjiti — zbròjidba* odnosno *rèzati — rèzidba, vézati — vèzidba.*
Naglasak je kratkouzlazni u prvom slogu.
- a** Imenice s tim sufiksom uglavnom znače posljedicu glagolske radnje:
dòpuniti — dòpuna, najáviti — nájava, prepláćiti se — prèpláća, upúćiti — ùputa, zašćiti — zăšćita ...
Alternaciju *ije/je* odnosno *ije/je* i *ije/je* imaju radne imenice motivirane svršenim glagolom: *izmijéniti — izmjena, namijéniti — námjena, oci jéniti — òcjena, pobijéditi — pòbjeda ...*, *okrijépiti (se) — òkrepa* i *òkr jepa, upotrijébiti — ùpotreba* i *ùpotrjeba ...*

Rezultat radnje izriče se ovim imenicama: *kâzna, nâgrada, ôcjena, pòbjeda, ùpala, zâsluga ...*

- āj** *jēcati — jēcāj, ostvarīti — ôstvarāj, ùzdisati — ùzdisāj ...*
s jotiranom osnovom: *ispratiti — ispracāj, pobāciti — pòbačāj, prīpasati — prīpašāj, zāgrlīti — zāgrljāj, zāpaziti — zāpažāj ...*
s alternacijom *st/št*: *izvijēstīti — izvještāj, oprōstīti — ôproštāj, rāzmjestīti — rāzmještāj, smjēstīti — smjēštāj ...*
- (a)k** *bōravīti — bōravak, izlazīti — izlazak, nāpredovati — nāpredak, obilazīti — obilazak ...*
U mnogih glagola I. vrste odbacuje se samo završno -i: *pòčēti — počētak, zādātī — zadātak ...*, odnosno prezentsko *n*: *ôtpastī, ôtpadnēm — ôtpadak ...*
Glagoli sa završetkom *nuti* i *kati*, ispred kojeg je koji suglasnik, odbacuju taj završetak: *istisnutī — istisak, ôtisnutī — ôtisak, prāskati — prāsak ...*
- ava** *dērnjati se — dērnjava, mljētī, mēljēm — mēljava, tùtnjati — tùtnjava ...*
s jotiranom osnovom: *lōmīti — lōmljava, zvōnīti — zvōnjava ...*
- ež** *drijēmāti — drijēmež, grābitī — grābež, kīpīti — kīpež ...*
- nja** Dolazi prvenstveno na prezentsku osnovu nesvršenih neprefikslnih glagola IV. vrste, rijetko na ostale osnove: *zēpstī, zēbēm — zēbnja, slūtīti — slūtinja ...*, *čēznūtī — čēznja, grādītī — grādnja, pātītī — pātinja, slūtītī — slūtinja, šūtjēti — šūtinja ...*
s alternacijom *s/š, z/ž*: *prōsītī — prōšnja, mřzītī — mřžnja*.
U dvosložnih imenica naglasak ovisi o osnovnom slogu. Ako je osnovni slog kratak, naglasak je kratkouzlazni, a ako je dug, naglasak je dugouzlazni.
- njava** Većina imenica s tim sufiksom ima u osnovi samoglasnik *u*, a značenje im je podrugljivo: *jūrītī — jūrnjava, pūcātī — pūcnjava, tūcī se, tūcēm se — tūcnjava*.
I imenice sa sufiksima *-ačina, -anija, -ancija* i *-arija* imaju podrugljivo značenje.
- ačina** *hvatātī — hvatāčina, ôtimātī — otimāčina, ždērātī — žderāčina ...*
- ancija** *govōrītī — govōrāncija, pētljātī — petljāncija, tjērātī — tjerāncija, zabušāvātī — zabušāncija ...*
Neutralno značenje imaju izvedenice od stranih osnova: *rezonīrātī — rezonāncija, tolerīrātī — tolerāncija*.
- anija** Slabo plodan sufiks: *hvatātī — hvatānija, pētljātī — petljānija ...*
U istom su značenju običnije izvedenice sa sufiksima *-ancija, -ačina, -arija*.
- arija** *crātī — crtārija, glūp — glupārija, kojēšta — koještārija, mājmun — majmunārija, pētljātī — petljārija ...*

OSTALE ZNAČENJSKE SKUPINE

U ostale značenjske skupine ubrajaju se tvorbeni uzorci koji sami čine značenjsku skupinu. Danas je plodno nekoliko pojedinačnih značenjskih skupina imenica. **972**

Imenice koje znače različite igre

Imenice s tim tvorbenim značenjem tvore se sufiksom *-aljka*: *dodávati* — *do-dávāljka*, *odúzimati* — *odúzimāljka*, *slágati* — *slágāljka*, *zbrájati* — *zbrájāljka* ... **973**

Imenice koje znače razna plaćanja, poreze, takse

Imenice s tim tvorbenim značenjem tvore se sufiksima *-arina* i *-ina*. U jednih i drugih naglasak je kratkouzlazni u prvom slogu sufiksa: **974**

-arina *brōd* — *brodārina*, *čēsta* — *cestārina*, *gláva* — *glavārina*, *kūća* — *kućārina*, *pōlje* — *poljārina*, *pōšta* — *poštārina*, *škōla* — *školārina* ...

-ina *ispitnī* — *ispitnina*, *nájamnī* — *najamnina*, *ōtpremnī* — *otpremnina*, *ùpisnī* — *upisnina*, *zákupnī* — *zakupnina* ...

Imenice koje znače dio cjeline

Imenice s tim tvorbenim značenjem motivirane su rednim brojevima, a tvore se sufiksom *-ina*: *trēći* — *trećina*, *dēsēti* — *desetina*, *osāmnaestī* — *osamnaestina*, *pedēsēti* — *pedesetina*, *tīsūći* — *tisućina* ... **975**

U imenicama *stòtnina* i *milijārdnina* s istim tvorbenim značenjem sufiks je *-nina*.

Imenice koje znače dio cjeline imenice su samo po morfološkom obliku, a po značenju su brojevi (usp. § 596).

Imenice koje znače narječja i govore

U tvorbi tih imenica sudjeluju dva sufiksa: *-ština* i u novije vrijeme *-ica*: **976**

-ština *čákāvskī* — *čakávština* (uz *čakávština*), *kájkāvskī* — *kajkávština* (uz *kajkávština*), *štókāvskī* — *štokávština* (uz *štokávština*), *ékāvskī* — *ekávština* (uz *ékávština*), *íkāvskī* — *ikávština* (uz *íkávština*), *ijékāvskī* — *ijekávština* (uz *ijékávština*), *jékāvskī* — *jekávština* (uz *jékávština*) ...

-ica *čákāvskī* — *čakavica*, *kájkāvskī* — *kajkavica*, *štókāvskī* — *štokavica*, *ékāvskī* — *ekavica*, *íkāvskī* — *ikavica*, *ijékāvskī* — *ijekavica*, *jékāvskī* — *jekavica*.

Sufiksom *-ština/-tina* ponekad se tvore i **imenice koje znače jezik**: *hrvātskī* — *hrvástina*, *lātīnskī* — *latínština*, *frāncūskī* — *francúština* ... Te se imenice ne upotrebljavaju u terminologiji jer su značenjski obilježene. **977**

IMENICE S OBILJEŽENIM ZNAČENJEM

978 Uz tri značenjske skupine (umanjenice, uvećanice i imenice odmila) u imenice s obilježenim značenjem (v. § 883) svrstavaju se i imenice s pojedinim sufiksima iz drugih kategorija, među kojima su i imenice s pogrđnim, pejorativnim značenjem (v. § 979).

Razlikuju se u tome što se umanjenice, uvećanice i većina imenica odmila tvore od imenica, pa se ne modificira leksičko značenje osnovne imenice nego odnos prema tom značenju, koji prestaje biti neutralan.

UMANJENICE

979 **Umanjenice (deminutivi)** one su imenice kojima se izriče da je što po čemu manje od onoga što znači osnovna riječ: *bōca* – *bōčica*, *grād* – *grādić*. Osnovna je riječ uvijek imenica.

Ako je umanjenica motivirana imenicom koja znači osobu, uz značenje 'malo' dodaje se i značenje 'mlado': *grōf* – *grōfić*, *pāstir* – *pastirić*. Umanjenicama se također izriče osjećaj nježnosti i dragosti – hipokorističnost (v. § 989-990): *sinčić*, *cvijétak*, kao i osjećaj prezira, omalovažavanja – pogrđnost (pejorativnost) *činovničić*, *direktòrčić*.

Umanjenice se tvore brojnim sufiksima, koji su raspodijeljeni prema rodu osnovne imenice. Označuju ono što i osnovna imenica: osobu (*pastirić*), životinju (*māčkica*), biljku (*bōrić*), predmet (*òlovčica*), mislenu imenicu (*dogadājic*).

Umanjenice od imenica muškoga roda

980 Umanjenice od imenica muškoga roda tvore se sufiksima *-ić*, *-čić*, *-(a)k*, *-eč(a)k*, *-ič(a)k*. Sufiksi *-ić* i *-čić* vrlo su plodni, dok su *-(a)k*, *-eč(a)k*, *-ič(a)k* slabo plodni.

-ić *cřv* – *cřvić*, *bān* – *bānić*, *grāb* – *grābić*, *nōž* – *nōžić*, *strāh* – *strāhić* ...
s palataliziranom osnovom: *člānak* – *člānčić*, *kōvčeg* – *kōvčežić*, *třbuh* – *třbušić*, *jūnac* – *jūnčić* ...

s obaveznom alternacijom *ijelje*: *cvijēt* – *cvjètić*, *pijétao* – *pjètljić* ..., odnosno *ijele* i *ijelje*: *brijēst* – *brèstić* i *brjèstić*, *crijēp* – *crèpić* i *crjèpić* ...

-čić *bārūn* – *barūnčić*, *gāvran* – *gavrānčić*, *kēsīen* – *kestēnčić*, *prōzor* – *prozòrčić* ...

s obezvučenom osnovom: *gōlūb* – *golūpčić*, *zūb* – *zūpčić* ...

s okrnjenom osnovom: *kabinēt* – *kabinèčić*, *labūd* – *labūčić* (uz običniju neokrnjenu, ali sa sufiksom *-ić*: *kabinètić*, *labūdić*).

Ispred sufiksa *-čić* suglasnici *g*, *h*, *s*, *z*, *ž* zamjenjuju se suglasnikom *š*: *rōg* – *rōščić*, *òrah* – *òraščić*, *nótes* – *nóteščić*, *òbraz* – *òbraščić*, *lúpež* – *lùpeščić* ...

s obaveznom alternacijom *ijelje*: *bijēs* – *bjèščić* odnosno *ijele* i *ijelje*: *brijēg* – *brèščić*, i *brješčić* ... Sufiks *-čić* izbjegava se tamo gdje bi se zbog alternacije fonema izgubila izrazna veza s osnovnom riječju, npr.: ne *brōd* – *bròčić* i *sūt* – *sāčić*, nego *hrōd* – *bròdić* i *sāt* – *sātić*.

Značenje je umanjenica sa sufiksom *-(a)k* više hipokoristično, a umanjenice sa sufiksima *-eč(a)k*, *-ič(a)k*, koje su obično usporednice, značenjski su ekspresivnije.

981

-(a)k *cvijēt — cvijétak, dān — dának, līst — līstak, p̄stēn — prsténak ...*
s palataliziranim osnovom: *trāk — tráčak, snijēg — snijéžak, smijēh — smijéšak ...*

-eč(a)k *ḡrm — grméčak, plāmēn — plaméčak ...*

-ič(a)k *krāj — krajíčak, kāmēn — kamíčak, plāmēn — plamíčak ...*

Jedino je sufiks *-(a)k*, aktivirao svoju proizvodnost, npr. *m̄vica — mrvíčak, sòbica — sobíčak*.

Umanjenice od imenica ženskoga roda

Umanjenice od imenica ženskoga roda tvore se sufiksima *-ica*, *-čica*. Vrlo je plodan sufiks *-ica*, dok je sufiks *-čica* slabo plodan. U umanjenica sa sufiksom *-ica* naglasak nije ujednačen pa neke zadržavaju *-ije*.

982

-ica *čřkva — čřkvetica (i čřkvica), gláva — glávica, klúpa — klùpica, kòlijevka — kòlijevčica ...*

s palataliziranim osnovom: *mājka — mājčica, knjġga — knjġžica, júha — jùšica ...*

s nepalataliziranim osnovom: *māčka — māčkica, pjġga — pjġgica, bùha — bùhica ...*

s alternacijom *ije/je*: *svijéca — svjèčica, zviјézda — zvjèzdica ...*

s alternacijom *ije/je* i palataliziranim osnovom: *rijéka — rjèčica ...*

bez alternacije *-ije/je*: *kòlijġvka — kòlijġvčica ...*

s alternacijom *ije/e* i *sk/šć*: *trijġska — trġšćica*.

Sufiksom *-ica* mogu se umanjiti i umanjenice, npr. *glávica — glávíčica*.

-čica *grána — grānčica, klúpa — klùpčica, stvār — stvārčica ...*

s alternacijom *ije/je*: *cijġv — cijġvčica*.

U umanjenice od imenica ženskoga roda idu i imenice sa sufiksom *-ca*:

983

křv — křvca (i křvca), rijġč — rijġčca (i rijġčca), stvār — stvārca (i stvārca), ali taj je tvorbeni uzorak danas neplodan.

Umanjenice od imenica srednjega roda

Umanjenice od imenica srednjega roda tvore se sufiksima *-ce*, *-ance*, *-ašce*, *-ence*, *-ešce*, koji su raspodijeljeni prema promjeni osnovne imenice. Sufiksi *-ce*, *-ance*, *-ašce* modificiraju značenje imenica jednakosložne promjene (*krġlo, krġla*), a sufiksi *-ence*, *-ešce* modificiraju značenje imenica nejednakosložne promjene (*pġle, pġleta*), rijetko jednakosložne (*tijġlo, tijġta*)

984

-ce *jġzero — jezérce, pġro — pġrce, zvōno — zvōnce ...*

s proširenim osnovom: *òkno — okánce, rèbro — rebárce, stáblo — stabálce ...*

s vokaliziranim osnovom: *gr̂lo* — *gròce* (ob. *gr̂lce*), *krilo* — *kriòce* (ob. *krilce*), *sèlo* — *seòce* (r.j. *sélce*), *stàklo* — *stakaòce* (ob. *stak̂lce*), *vrèlo* — *vreòce* (ob. *vrèlce*).

- ance** *blàto* — *blatánce*, *òko* — *okánce*, *sīto* — *sitánce* ...
- ašce** *mjesto* — *mjestášce*, *vrèlo* — *vrèlášce* ...
s okrnjenom osnovom: *sūnce* — *sūnāšce* ...
s alternacijom *ije/e* i istodobnom alternacijom *n/nj*: *gnijézdo* — *gnjèzdāšce* ...
- ence** *bīre* — *burénce*, *māče* — *mačénce*, *pīle* — *pilénce*, *prāse* — *prasénce* ...
s alternacijom *ijelje*: *dijéte* — *djeténce* ... odnosno *ije/e* i *ijelje*: *ždrijébe* — *ždrebénce* i *ždrjebènce* ...
- ešce** *rāme* — *rāmešce*, *tèle* — *telešce*, *vīme* — *vīmešce* ...
s alternacijom *ijelje*: *dijéte* — *djetešce*, *tijèlo* — *tjelèšce* ... odnosno *ije/e* i *ijelje*: *ždrijébe* — *ždrèbešce* i *ždrjèbešce* ...

Umanjenice od imenica različitih rodova

- 985 Umanjenice od imenica različitih rodova tvore se sufiksima *-elj(a)k* i *-ulj(a)k*, a značenje im je hipokoristično:

- elj(a)k** *br̂do* — *brdéljak*, *gr̂m* — *grméljak*, *pūt* — *putéljak* ...
- ulj(a)k** *cr̂v* — *crvúljak*, *sn̂p* — *snopúljak* ...
s alternacijom *ije/e* i *ijelje*: *brijég* — *brežúljak* i *brježúljak* ...
s jotiranom osnovom: *brijég* — *brežúljak*, *čovjek* — *čovječúljak*, *djevōjka* — *djevojčúljak*, *mòmak* — *momčúljak* ...

UVEĆANICE

- 986 Uvećanice (**augmentativi**) one su imenice koje izriču da je uvećano (*lòkva* — *lokvètina*) ili pojačano (*prijatelj* — *prijateljčina*) ono što znači osnovna riječ. Osnovna je riječ uvijek imenica.

Uvećanice se tvore sufiksima *-ina*, *-čina*, *-etina*, *-urina*.

- ina** *br̂d* — *br̂dina*, *kòmād* — *komādina*, *rēp* — *rēpina* ...
s palataliziranim osnovom: *jùnāk* — *junāčina*, *kòvceg* — *kòvčežina* (i *kovčèžina*), *t̂rbuħ* — *t̂rbušina* (i *trbušina*), *šāljiVac* — *šāljiVčina* (i *šaljivčina*) ...
s alternacijom *ijelje*: *cvijēt* — *cvjetina*, *mijēh* — *mješina*, *svijēt* — *svjetina* ...,
odnosno *ije/e* i *ijelje*: *brijég* — *brežina* i *brjèžina*, *crijēp* — *crèpina* i *crjèpina* ...
U naglasnom paru ekspresivniji je lik s naglaskom u predsufiksalsnom slogu.
- čina** *làžòv* — *lažòvčina*, *ofiĉir* — *ofiĉirčina*, *sjèkira* — *sjek̂irčina*, *šāmār* — *šamārčina* ...
s alternacijom *ijelje*: *cijēv* — *cjèvčina* ...
- etina** *bāba* — *babètina*, *jāma* — *jamètina*, *tórba* — *torbètina* ...

s palataliziranim osnovom: *rička* — *ručetina*, *noga* — *nožetina*, *přica* — *pičetina* ...

Naglasak je kratkouzlazni u prvom slogu sufiksa. Budući da tvorenica sa sufiksom *-etina* ima i među tvorenicama za vrstu mesa (v. § 956), naglasak je razlikovan, npr. *guščetina* 'gusje meso' : *guščetina* 'velika guska'.

-urina

kosa — *kosurina*, *lāda* — *ladurina*, *trāva* — *travurina* ...

s jotiranim osnovom: *knjiga* — *knjižurina*, *přica* — *ptičurina* ...

s alternacijom *ije/je*: *smijeh* — *smjehurina* ...

s alternacijom *ije/je* i jotiranim osnovom: *mijeh* — *mješurina*.

Naglasak je kratkouzlazni u prvom slogu sufiksa.

Ostali sufiksi u tvorenicama s augmentativnim značenjem slabo su plodni: **987**
-erina (*kūčca* — *kučerina*), **-ešina** (*glāva* — *glavšina*), **-ura** (*djevōjka* — *djevōjčura*), **-ūrda** (*noga* — *nožurda*), **-ušina** (*ōrao* — *orlušina*), **-uština** (*bāra* — *barušina*), ili neplodni: **-eskara** (*ljūdi* — *ljudēskara*), **-uskara** (*bāba* — *babuskara*).

Značenje uvećanice može biti i pogrdno (*babētina*).

988

IMENICE ODMILA

Imenice odmila (odmilice, hipokoristici) one su imenice kojima se izriče ljubav, nežnost, pažnja prema onome što je imenovano osnovnom riječju. **989**

Najčešće se tvore okrnjivanjem imeničke osnove.

a) Ako se osnova okrnjuje do suglasnika drugog sloga, tvore se sufiksima *-a*, *-e*, *-o*, *-ica*, *-ko*, npr. *gōspoda* — *gōsp-a*, *mēdvjed* — *mēd-o*. Tim se sufiksima često tvore hipokoristici od vlastitih imena:

-a *Jēlena* — *Jēla*, *Stānislava* — *Stāna* ...; *Gřgūr* — *Gřga*, *Mātija* — *Māta* ...

-e *Katarína* — *Káte*, *Màrija* — *Máre* ...; *Jūrāj* — *Júre*, *Mātija* — *Máte* ...

-o *Gřgur* — *Gřgo*, *Ívan* — *Ívo*, *Vlādimīr* — *Vlādo* ...

-ica *Jēlena* — *Jēlica*, *Màrija* — *Mārica* ...; *Ívan* — *Ívica* ...

-ko *Vlādimīr* — *Vlātko*, *Zlātan* — *Zlātko* ...

b) Ako se osnovna riječ okrnjuje do vokala prvoga sloga, imenice se odmila tvore sufiksima *-ja* (*līsica* — *līja*), *-ka* (*bāba* — *bāka*), *-le* (*brāt* — *brále*), *-co* (*brījāč* — *bríco*), *-jo* (*vūk* — *vújo*), *-ko* (*strīc* — *striko*), *-šo* (*djevēr* — *dješō*).

Hipokoristici se tvore i bez okrnjivanja osnove, npr. od pridjeva, sufiksom *-ko*: **990**
ōdrpān — *ōdrpānko*, *pōspān* — *pospānko*, *zāljubljen* — *zaljubljenko* ... Izuzetak je *nestáško* od *nēštašan*.

Hipokoristik je i ženska mocijska imenica sa sufiksom *-ka* od iste, neokrnjene osnove i s istim, dugouzlaznim naglaskom: *ōdrpān* — *ōdrpānka*, *pōspan* — *pospānka*, *zāljubljen* — *zaljubljenka* ... Izuzetak je *nestáška* od *nēštašan*.

PREGLED SUFIKSALNE TVORBE IMENICA

Značenjske skupine	Sufiksi i primjeri					
IMENICE ZA MUŠKE OSOBE: 1. vršitelj radnje	-(a)c kosac	-áč orač	-ār čuvar	-āš hokejaš	-džija nišandžija	
	-ič vođič	-ist biciklist	-l(a)c misililac	-nik potpisnik	-telj vođitelj	
2. nositelj osobine	-(a)c lakomac	-ajlija brkajlija	-āk slobodnjak	-an glupan	-ik sretnik	-onja glavonja
3. ostala značenja	-(a)c dinamovac	-ist marksist	-āš aferaš	-ić sestrić		
IMENICE ZA ŽENSKE OSOBE	-a kuma	-ača glupača	-ica rukometašica	-ična bratična	-inja junakinja	-ka bolničarka crnka
	-kinja strankinja	-ulja mahnitulja	-uša klepetuša			
IMENICE ZA MUŠKE I ŽENSKE OSOBE	-arija ništarija	-če pastirče	-ica izdajica	-lica varalica	-lo piskaralo	-nica skitnica
ETNICI	-(a)c Ogulinac	-āk Tuzlak	-an(a)c Afrikanac	-anin Evropljanin	-čanin Zagrepečanin	-lija Sarajlija
	-ica Hrvatica	-inja Grkinja	-ka Švedanka	-kinja Srpkinja		
IMENICE ZA BILJKE	-(a)c kaučukovac	-ača cvjetača	-ara jajara	-ica proljetnica	-ika žutika	-nica kaljužnica
	-ulja cvjetulja					
IMENICE ZA ŽIVOTINJE	-(a)c bijelac	-an gačan	-āš bodljikaš	-onja šaronja	-ov mrkov	-ica grabljivica
	-ka rumenka	-lica radilica	-ulja cvjetulja	-uša kreketuša		
IMENICE ZA STVARI	-(a)c poklopac	-áč pokrivač	-ača kuhača	-(a)k izložak	-alo glazbalo	-aljka kapaljka
	-āj ležaj	-āš paprikaš	-etina srnetina	-ica dopisnica	-ik zvonik	-iljka cjediljka
	-ina govedina	-ivo pletivo	-ka slamka	-lica čačkalica	-lo šiljilo	-nica ispričnica
ZBIRNE IMENICE	-ād momčad	-je/-e otočje cvijeće	-stvo/-tvo učiteljstvo činovništvo			

Značenjske skupine	Sufiksi i primjeri					
MJESNE IMENICE	-āk zvjerinjak	-ana šećerana	-ara uljara	-ik hrastik	-ište polazište	-lišće odmaralište
	-nica cvjećarnica	-onica čekaonica	-ština/-tina Pazinština Požeština			
MISLENE IMENICE	-ilo ludilo	-ina brzina	-oća gluchoća	-ota ljepota	-otinja golotinja	-ost grubost
	-stvo/-tvo prijateljstvo zelenastvo	-ština/-tina lukavština siromaština				
RADNE IMENICE	-ø izvoz	-a cijena	-āj uzdisaj	-(a)k dobitak	-ancija govorancija	-anija petljanija
	-enje sjedenje	-ež grabež	-ba borba	-će čežnuće	-idba kosidba	-njava jurnjava
			-nja čežnja	-nje bolovanje čuvanje		
OSTALE ZNAČENJSKE SKUPINE	Igre	Porezi i takse		Dio cjeline		
	-ājka dodavaljka	-arina poštarina	-nina upisnina	-ina petina	-nina stotnina	
	Narječja i govori		Jezik			
	-ica ikavica	-ština kajkavština	-ština/-tina latinština, francuština			
IMENICE S OBLIJEŽENIM ZNAČENJEM						
UMANJENICE	-(a)k cvijetak	-ce okance	-čić prozorčić	-čica grančica	-ance psetance	-ašće sunašće
	-eč(a)k grmečak	-ence pilence	-ešće tjelešće	-elj(a)k puteljak	-ica ribica	-ić crvić
	-ič(a)k kamičak	-ulj(a)k brežuljak				
UVEĆANICE	-čina lažovčina	-erina kućerina	-eskara ljudeskara	-ešina glavešina	-etina ribetina	-ina junačina
	-ura djevojčura	-urda nožurda	-urina travurina	-uskara babuskara	-ušina orlušina	-uština baruština
IMENICE ODMILA	-a gospa Jela	-co brico	-e Mare	-o medo	-ica Jelica	-jo vujo
	-ja lija	-ka baka zaljubljenka	-ko striko Vlatko zaljubljenko	-le brale	-šo dješo	

PREFIKSALNA TVORBA

991 Prefiksalsnom tvorbom nastaje mnogo manje imenica nego sufiksalsnom. Znači da su u imeničkoj tvorbi prefiksi kao tvorbena sredstvo slabije plodni od sufikasa.

Mnoge imenice koje u svom sastavu imaju prefiks nisu prefiksalsne tvorenice jer prefiks nije dio njihove tvorbene strukture, nego samo morfemske. Te su tvorenice motivirane prefiksalsnim pridjevima: *běžgrešan – běžgrešnost, nejasan – nejasnoća* i prefiksalsnim glagolima: *raspodijeliti – raspodjela* (usp. § 838).

992 U prefiksalsnoj tvorbi imenica sudjeluju prefiksi *među-*, *nad-*, *nadri-*, *nazovi-*, *ne-*, *nuz-*, *pa-*, *po-*, *pod-*, *polu-*, *pra-*, *pred-*, *protu-*, *su-*. Većina tvorbenih uzoraka ujedno je i značenjska skupina. Malo je značenjskih skupina u kojima je okupljeno više tvorbenih uzoraka.

993 Imenice s prefiksom *među-* znače da se nešto nalazi među dijelovima onoga što je imenovano osnovnom riječju:

jělo – mědujelo, kăt – mědukat, pāluba – mědupaluba, slōj – měduslōj, stānica – mědustanica ...

994 Položaj u zvanju ili zanimanju izriče se prefiksima *nad-* i *pod-* kad osnovna riječ znači zvanje ili zanimanje. Prefiksom *nad-* izriče se više zvanje a prefiksom *pod-* niže zvanje:

nad- *bĭskup – nădbiskup, šĭmăr – nădšumăr ...*
s obezvučenim prefiksom: *kōnobār – nătkonobār, pōštār – nătpoštār ...*

pod- *čāsniĭk – pōdčāsniĭk, tājniĭk – pōdtājniĭk ...*
s obezvučenim prefiksom: *prědsjednĭk – potprědsjednĭk.*

995 Prefiksi *nad-* i *pod-* mogu pojačavati ili sužavati značenje osnovne imenice, pa imenice s prefiksom *nad-* znače 'viši stupanj čega', a s prefiksom *pod-* 'dio neke cjeline':

nad- *năslov – nadnăslov, temperatūra – nadtemperatūra, tlāk – nădtlāk ...*

pod- *nărjěĭje – podnărjěĭje, rázred – podrázred, skĭpina – pōdskĭpina, vrsta – pōdvrsta ...*

996 U imenica s prefiksima *nadri-* i *nazovi-* (i sa stranim prefiksima *kvazi-* i *pseudo-*) preinačuje se značenje osnovne riječi tako da mu se dodaje negativna kvalifikacija (usp. § 811).

lijěĭniĭk – nădrilijěĭniĭk, pjěšniĭk – nădripiješniĭk, političăr – nădripolitičăr ...
brăt – nazòvibrat, mājka – nazòvimājka, písac – nazòvipisac ...
ùmjetniĭk – kvaziùmjetniĭk ...
civilizácija – pseudocivilizácija, năuka – pseudonăuka ...

997 Prefiks *ne-* modificira značenje samostalne leksičke jedinice tako da ga:

- negira: *brĭga – něbriga, srěĭa – něsreĭa, znánje – neznánje ...*
 - samo potire njegovo pozitivno značenje: *brăt – něbrat, čòvĭek – něčovĭek ...*
- Plodniji je tvorbeni uzorak a).

998 Značenje 'sporedni' dobivaju osnovne imenice u tvorenica s prefiksima *nuz-* i *pa-*. Razlika je među tim tvorenicama u tome što se prefiksom *pa-* značenje 'sporedni' određuje kao 'nepravi', 'lažni'.

- nuz-** rješénje — nùzrješénje, zàrada — nùzzarada, zanimānje — nùzzanimānje, zgràda — nùzzgrada ...
s obezvučenim prefiksom: *prèt platník — nùspretplatník, proizvod — nùsproizvod, prostòrija — nùsprostorija, tròškovi — nùstroškovi ...*
- pa-** jèka — pàjeka, kùtnjāk — pàkùtnjāk, list — pālist, nòžica — panòžica, vjèncić — pavjèncić, zvùk — pāzvùk ...

Prefiks *po-* modificira značenje osnovne imenice tako da ona nema svoje stvarno značenje: **999**

kćérka — pòkćérka, mājka — pòmājka ...

Imenice s prefiksom *polu-* (usp. § 811) znače 'napola, djelomično, nepotpuno ono što znači osnovna riječ'. Uzorak je vrlo plodan: **1000**

autòmāt — poluautòmāt, brāt — pòlubrat (i polùbrat), finále — polufinále, istina — pòluistina, kàuč — pòlukauč, mrāk — pòlumrāk, návodník — polunávodník, òtok — pòluotok, prerađèvina — poluprerađèvina, ravnina — poluravnina, složènica — polusložènica, ùmjetnòst — poluùmjetnòst ...

Prefiksom *pra-* izriče se:

- a) stupanj srodstva ako osnovna riječ znači rodbinski odnos. Taj se prefiks može i udvostručiti pa jednostruki prefiks znači srodstvo u trećem koljenu, a dvostruki prefiks dalji stupanj srodstva: **1001**

bāka — prābaka, djèd — prādjed, ùjāk — prāujāk, ùnuk — prāunuk ...
bāka — prāprabāka, djèd — prāpradjed ...

Imenice s udvostručenim prefiksom *pra-* (*prapra-*) mogu se promatrati i kao one koje su motivirane imenicama s jednostrukim prefiksom, dakle: *prābāka — prāprabāka, prādjed — prāpradjed ...*

- b) značenje 'početni, prvotni': *čovjek — prāčovjek, dòmovina — pradòmovina, izvedba — prāizvedba, jèzik — prājèzik, živòtinja — prāživòtinja ...*

Prefiksom *pred-* izriče se značenje onoga što čemu prethodi: **1002**

- a) po starješinstvu: *rādník — prèdrādník*
b) po mjestu: *klijètkā — prètklijètkā*
c) po vremenskom slijedu: *gòvorník — prèdgovorník, jèlo — prèdjelo, nàtjecānje — prèdnàtjecānje ...*

Imenice s prefiksom *protu-* znače 'suprotni, protivni' uz ono što znači osnovna imenica: **1003**

kandidāt — protukandidāt, mjèra — pròtumjera, nàlog — protunàlog, òtrov — protuòtrov, reformācija — protureformācija, ùdār — pròtuudār ...

Imenice s prefiksom *su-* imaju socijativno značenje, tj. označuju zajedništvo s kime u čemu: **1004**

àutor — suàutor, bórac — sùborac, grāđanin — sùgrađanin, osnivāč — suosnivāč, pùtník — sùpùtník, vòzāč — sùvozāč (i sùvòzāč) ...

PREGLED PEFIKSALNE TVORBE IMENICA

Značenjske skupine	Prefiksi i primjeri			
POLOŽAJ MEĐU DIJELOVIMA	među- medustanica			
POLOŽAJ U ZVANJU ILI ZANIMANJU	nad- natkonobar	pod- podčasnik		
IMENICE S POJAČANIM ILI SUŽENIM ZNAČENJEM OSNOVNE IMENICE	nad- nadtak	pod- podskupina		
IMENICE SA ZNAČENJEM NEISTINITOSTI ZNAČENJA OSNOVNE IMENICE	nadri- nadriliječnik	nazovi- nazovimajka	kvazi- kvazitradicija	pseudo- pseudodemokracija
IMENICE S NEGIRANIM/POTRVENIM POZITIVNIM ZNAČENJEM	ne- nebriga			
IMENICE SA ZNAČENJEM 'SPOREDNI', 'DRUGI'	nuz- nuzzanimanje	pa- pajeka		
IMENICE S POTRVENIM STVARNIM ZNAČENJEM OSNOVNE IMENICE	po- pomajka			
STUPANJ SRODSTVA	pra- pradjed	prapra- prapradjed		
POČETNOST, PRVOTNOST	pra- pradomovina			
IMENICE S DJELOMIČNIM, NEPOTPUNIM ZNAČENJEM OSNOVNE IMENICE	polu- poluistina			
PRETHOĐENJE	pred- predradnik			
SUPROTNOST	protu- protukandidat			
SOCIJATIVNOST	su- suautor			

PREFIKSALNO-SUFIKSALNA TVORBA

1005 Imenice nastale tom tvorbom u tvorbnoj su vezi s prijedložnim izrazom, pa prefiks koji je postao od prijedloga čuva svoje prijedložno značenje, npr.: *do vrātā* — *dòvratak*, *nād lāktom* — *nādlaktica*, *pōd lāktom* — *pōdlaktica*, *pri gōri* — *prīgōrje*, *ūz glāvu* — *ūzglāvlje*.

1006 U prefiksno-sufiksnoj tvorbi imenica sudjeluje nekoliko prefikasa: *bez-*, *do-*, *na-*, *nad-*, *po-*, *pod-*, *pri-*, *uz-*, odnosno različiti sufiksi, prema kojima se onda određuje kojoj značenjskoj skupini pripada tvorenica, npr. **-(a)c**: *bez vjèrē* — *bězvyerac*, **-(a)k**: *nā prst* — *nāprstak*, **-ār**: *po módi* — *pomōdār*, **-āš**: *bez zèmljē* — *bezèmljāš*, **-ica**: *nūz brdo* —

nizbrdica, (*misa*) za *dúšu* — *zàdušnica*, **-nik**: o vrátu — *òvratnik*, **-ina**: (*meso*) po *tìbuhu* — *potìbušina* ...

Odsutnost onoga što je imenovano osnovnom riječju izriče se prefiksom *bez-*, npr. *bez náde* — *bèznāde*, *bez pòsla* — *bèspòslica*, *bez zèmljē* — *bezèmljāš*.

Prefiks *bez-* mnogo je plodniji u prefiksarno-sufiksaloj tvorbi pridjeva (v. § 1126).

Rijetki su sufiksi koji se javljaju samo u prefiksarno-sufiksaloj tvorbi, npr. *-vica* u **1007**
nānogvica, *nārukvica*, *òrukvica*.

Alternacije se javljaju na granici prefiksa i osnove, npr. *bez smísla* — *bèsmisao*, *bez zèmljē* — *bezèmljāš* (okrnjeni prefiksi), odnosno između osnove i sufiksa, npr. *pòsli je smìti* — *pòsmrče* (okrnjena osnova). **1008**

SLOŽENO-NESUFIKSALNA TVORBA (ČISTO SLAGANJE)

Imeničke složenice nesufiksalne tvorbe (kraće **nesufiksalne složenice**) one su složenice koje u svom drugom dijelu imaju samostalnu imenicu, npr. *vlāsnik* u *brodò-vlāsnik*, odnosno vezani leksički morfem, npr. *-bus* u *knjigòbus* (usp. § 1048). Nastaju na nekoliko načina: **1009**

- slaganjem osnove i leksema (*tekstopísac*, *ìmendān*)
- slaganjem osnove i vezanog leksičkog morfema (*raketòdrom*, *āpermētar*)
- slaganjem vezanog leksičkog morfema i leksema (*bioenèrgija*, *hidroteràpija*).

Među nesufiksalne složenice uvrštavaju se i složenice s vezanim leksičkim morfemom u oba dijela, npr. *kozmòdrom*. To je omogućeno aktiviranjem njihovih sastavnih dijelova u tvorbenom procesu, npr. *kozmo-* u *kozmobiologija* a *-drom* u *raketòdrom*.

Prema tvorbenoj strukturi nesufiksalne se složenice svrstavaju u nekoliko tvorbenih tipova: **1010**

- tvorbeni tip sa spojnikom *-o-*, npr. *tekstopísac*, *raketòdrom*
- tvorbeni tip sa spojnikom *-θ-*, npr. *ìmendān*, *āpermētar*
- tvorbeni tip s vezanim leksičkim morfemom na *o* koji nije izlučiv, dakle bez spojnika, npr. *hidroelektrāna*, *kozmòdrom*.

Tvorbeni je tip širi (i viši) pojam od pojma **tvorbeni uzorak** (usp. § 798). On obuhvaća niz riječi tvorenih na isti način, uz pomoć istog tvorbenog sredstva, dakle tvorbeno iste tvorenice, dok tvorbeni uzorak obuhvaća ne samo tvorbeno nego i morfološki i semantički iste tvorenice. Stoga se i može reći da složenice jednog tvorbenog tipa mogu imati više tvorbenih uzoraka.

Svrstati složenicu u određeni tvorbeni tip nije uvijek jednostavno. Tako je izraz *brodo-* u složenici *brodokòvāč* moguće promatrati na dva načina: kao *brod-o*, što znači da bi ta složenica pripadala tvorbenom tipu sa spojnikom *-o-* i pokraćenom pridjevskom osnovom u prvome dijelu i kao *brodo-*, što znači da bi ta složenica pripadala tvorbenom tipu s vezanim leksičkim morfemom u prvome dijelu (v. § 1061-1071). Na dva je načina moguće opisati i složenice kao *elektronápon*, *kemoteràpija*, *termoizolácija*: **1011**

- a) kao složenice s pokraćenom pridjevskom osnovom u prvome dijelu i spojnikom *-o- elektr(ični) napon, kem(ijska) terapija, term(ička) izolacija*
- b) kao složenice s vezanim leksičkim morfemom u prvome dijelu: *elektro-napon, kemo-terapija, termo-izolacija*.

Prvi se opis temelji na tvorbenom uzorku a drugi na analoškom uzorku. Budući da tvorenice valja opisivati prema tvorbenim mogućnostima jezika kojemu pripadaju, ovdje je bolje odabrati prvi način.

1012 Prema značenju složenice se dijele u skupine ovisno o njihovu semantičkom opisu. Tri su mogućnosti semantičkog opisa imeničkih složenica nesufiksne tvorbe:

- a) prema udjelu drugog dijela u značenju složenice
- b) prema udjelu prvog dijela u značenju složenice
- c) prema preoblikama.

1013 Ovisno o drugome dijelu u imeničkih složenica nesufiksne tvorbe može se govoriti o trima skupinama:

- a) složenice čiji je drugi dio tvorenica
- b) složenice čiji je drugi dio leksička riječ
- c) složenice čiji je drugi dio vezani leksički morfem.

1014 Složenice s tvorenicom u drugome dijelu imaju ono tvorbeno značenje koje ima i sama tvorenica. To znači da tvorenica koja kao samostalna riječ ulazi u složenicu unosi pri tom i svoje tvorbeno značenje, pa cijela složenica pripada onoj značenjskoj skupini kojoj pripada i tvorenica izvan složenice.

Imeničke složenice nesufiksne tvorbe s tvorenicom u drugome dijelu mogu se razvrstati u ove značenjske skupine:

vršitelj radnje: *klipobâcâč, kruhobórac, nalogoprimalac, pravobranitelj, prestolonašljednik, prvobórac, putóvođa, strojoslâgâr, ustavobranitelj, zubotehničâr ...*

nositelj osobine: *prvomûčenica, prvomûčenik; samoizgnânik*

mjesna imenica: *vodocrpilište*

stvar: *minobâcâč, vodobrôjilo, vodokòtlić ...*

radna imenica: *brodogrâdnja, samodívljênje, samoiskušâvânje, samoodreknúće, samoodrícânje, strahopoštovânje, tješovjezba ...*

mislena imenica: *samoizgnânstvo*.

1015 Složenice s leksičkom riječju u drugome dijelu nemaju tvorbeno značenje, bar ne u onom smislu u kojem ga imaju složenice s tvorenicom.

1016 Složenice s vezanim leksičkim morfemom u tom su pogledu slične složenicama s leksičkom riječju, iako su inače vrlo različite. Naime, dok se o složenicama s leksičkom riječju u drugome dijelu može govoriti kao o novoj kombinaciji riječi koje se zajedno upotrebljavaju, npr. *písâc bāsni — basnopísac*, u složenica s vezanim leksičkim morfemom u drugome dijelu to je potpuno isključeno zbog naravi tog drugog složeničkog dijela, npr. *-bus u knjigòbus*.

1017 Osim o udjelu drugoga dijela u značenju složenice može se govoriti i o udjelu prvog složeničkog dijela u njezinu značenju. Drugi dio (usp. § 1014) čuva svoje tvorbeno značenje u složenici ako je tvorenica, i po njemu cijela složenica pripada istoj značenjskoj skupini kao i tvorenica. On je, dakle, temeljna riječ u složenici. Prvi dio,

kao i u dvočlanom pojmu, suodređuje drugi dio, konkretizira ga, utočnjuje njegovo značenje. On je suodrednica značenja. Sintaktički odnos iz dvočlanog pojma tako je sačuvan. Na primjer: u *romanopisac* prvi dio kazuje ka k a v pisac, u *samounišćenje* ka k v o uništenje, u *pláčidručg* ka k a v drug. Taj atributni odnos postoji i tamo gdje nema uobičajenog dvočlanog pojma. Na primjer u *hidroanalza* prvi dio kazuje ka k v a analiza, u *aviokompànija* ka k v a kompanija. Ujedno, prvi je složenički dio i razlikovno sredstvo u složenicama sa zajedničkim drugim dijelom, npr. *basnopisac* : *romanopisac*, *bratoùbojica* : *sestroùbojica*, *robòvlasnik* : *brodòvlasnik*, *ustavobrànitelj* : *zakonobrànitelj*, *cestogránjia* : *mostogránjia*, *kùtolòv* : *rìbolòv*, *muholòvac* : *zmijolòvac*, *obalopòsjednik* : *zemljopòsjednik*, *djecoskvèrnitelj* : *rodoskvèrnitelj*, *kraljoubòjstvo* : *sestroubòjstvo*, *kulturotvòrac* : *nazivotvòrac*, *kòlovođa* : *pòslovođa*, *velikomùčenik* : *živomùčenik*, *niskogránjia* : *visokogránjia*, *prvobràtučed* : *drugobràtučed*, *dvòvlasnica* : *četveròvlasnica* ...

Značenje složenice može biti popraćeno i dodatnom obaviješću, tj. obilježenošću. **1018**
Značenje složenice nije neutralno, na primjer, iz ovih razloga:

- ako se složenica upotrebljava ili je čak postankom vezana uz zabavni, humoristički tekst, npr. *jajolòvac* (crtani film)
- ako postoji druga riječ s terminološkom rezerviranošću, npr. *pješnik* uz *stihotvòrac*, pa se složenica upotrebljava podrugljivo.

Čim složenica dobije širu kontekstualnu upotrebu, ili postane termin, potire se obilježenost njezina značenja.

SLOŽENICE SA SPOJNIKOM -o-

Dvije su skupine složenica sa spojnikom -o-: s leksemom u drugome dijelu (*kitòlov*) i s vezanim leksičkim morfemom u drugome dijelu (*vicotéka*). Složenice s vezanim leksičkim morfemom u drugome dijelu u prvome uvijek imaju imeničku osnovu. Više morfoloških uzoraka s obzirom na morfološku pripadnost osnove u prvom složeničkom dijelu imaju samo složenice s leksemom u drugome dijelu: **1019**

- složenice s imeničkom osnovom u prvome dijelu: *bratoùbojica*, *brodogràditelj*, *minobàcàč*, *nazivotvòrac* ...
- složenice s pridjevskom osnovom u prvome dijelu: *novogránjia*, *visokogránjia* ...
- složenice s brojnom osnovom u prvome dijelu: *prvobràtučed*, *drugobràtučed* ...
- složenice sa zamjениčkom osnovom u prvome dijelu: *samoanaliza*, *samoòdgoj*, *samooprašivànje* ...

Složenice s istim glasovnim nizom u prvome dijelu ne moraju pripadati istom morfološkom uzorku. Pri određivanju pripadnosti složenice morfološkom uzorku pomaže nam semantička analiza, tj. p r e o b l i č i v a n j e, npr. **1020**

zemljopòsjed → zemljišni posjed
zemljopòsjednik → posjednik zemlje.

Dakle, *zemljopòsjed* ima pridjevsku preobliku prvoga dijela, a *zemljopòsjednik* imeničku preobliku, tj. složenica *zemljopòsjed* pripada morfološkom uzorku s pridjevskom osnovom u prvome dijelu, a *zemljopòsjednik* morfološkom uzorku s imeničkom osnovom u prvome dijelu.

Složenice s imeničkom osnovom u prvome dijelu

1021 Složenice toga tipa nastaju slaganjem imeničke osnove i leksema uz pomoć spojnika *-o-*. Složenice su brojne, a pripadaju ovim semantičkim uzorcima:

1022 1. a) *kđlovoda* → voda kola

Tako se preobličuju i složenice: *zakonotvórac*, *staklopùhāč*, *lovočùvār*, *bogonijèkalac*, *lovozákupnik*, *prestonāsljednik*, *dobročinitelj*, *vjeroučitelj*, *čovjekoubojica*, *prestonāsljednica*, *ribouzgājalište*, *vodogrijāč*, *plinobrójilo*, *bogohúljenje*, *krvoprolice*, *čovjekoubojstvo*, *tjèlovjezba*.

b) *basnopísac* → pisac basni

Tako se preobličuju i složenice: *dřvorēd*, *hřtovoda*, *člankopísac*, *čudotvórac*, *minopolāgāč*, *freskoslikār*, *brodòvlasnik*, *strojograditelj*, *brodogradnja*, *slogorāzdjela*.

Opisivanje složenica *minobāč*, *vodogrijāč*, *rovokōpāč* kao 'bacač mina, grijač vode, kopač rovova' i njihovo svrstavanje u značenjsku skupinu 'stvari' (v. § 950) omogućeno je već poznatom činjenicom da sufixs *-āč* sudjeluje i u tvorbi imenica s tvorbenim značenjem 'vršitelj radnje' i u tvorbi imenica s tvorbenim značenjem 'stvar'. U većini slučajeva samo kontekst omogućuje uvrštavanje takve tvorenice u pravu značenjsku skupinu.

1023 2. a) *čādolōv* → lov na čad
mesolōvac → lovac na meso

Tako se preobličuju i složenice: *pjēskolōv*, *ūljolōv*, *srećolōvac*.

b) *kītolōv* → lov na kitove
kitolōvac → lovac na kitove

Tako se preobličuju i složenice: *přicolōv*, *rākolōv*, *řibolōv*, *tūnolōv*; *mišolōvac*, *přicolōvac*, *zgodolōvac*, *zmijolōvac*.

Prijedlog *na* koji se susreće u preoblici tih složenica moguće je objasniti karakterom glagolske osnove u imenici *lovac*, a i karakterom atributa uz te imenice, koje najčešće označuju pokretan cilj (kit, medvjed, miš, mrav, muha, rak, riba, tuna, zmija) ili pak sakriven cilj (mina), odnosno apstraktan, pa prema tome i teško uhvatljiv ili sasvim neuhvatljiv cilj (sreća). Ovisno o karakteru atributa, složenica može imati i stilski obilježeno značenje, npr. podrugljivo u *srećolōvac* i *jajolōvac*. To se značenje nalazi već u motivaciji, gdje je jedna od osnovnih riječi upotrijebljena u prenesenom ili u stilski obilježenom značenju; ovdje je to glagol *lōviti*.

1024 3. a) *sestroùbojica* → ubojica svoje sestre
sestroubójstvo → ubojstvo svoje sestre

Tako se preobličuju i složenice: *bratoubojica*, *materoubojica*, *ocoubojica*, *sinoùbojica*; *bratoubójstvo*, *materoubójstvo*, *ocoubójstvo*, *sinoubójstvo*.

b) *djecoubojica* → ubojica (svoje) djece
djecoubójstvo → ubojstvo (svoje) djece

1025 4. a) *zemljòvlasništvo* → vlasništvo nad zemljom
b) *brodòvlasništvo* → vlasništvo nad brodovima

Tako se preobličuje i složenica *robòvlasništvo*.

5. a) *dugmomànija* → manija za "Bijelim dugmetom"

1026

Tako se preobličuje i složenica *mitomànija*.

b) *bitlsomànija* → manija za "Beatlesima" [Bitslima]

Tako se preobličuju i složenice *kvizomànija*, *zvjezdomànija*. (Zbog prenesenog značenja imenice *zvijezda* potrebna je dodatna obavijest u konkretnoj preoblici složenice *zvjezdomànija* → manija za filmskim zvijezdama.)

6. a) *vodokòtlić* → kotlić za vodu

1027

Tako se preobličuje i složenica: *vodoòdvodník*.

b) *brodomaterijāl* → materijal za brodove

7. a) *bogobórac* → borac protiv Boga

1028

Tako se preobličuju i složenice: *ikonobórac*, *kipobórac*.

b) *kruhobórac* → borac za kruh

c) *bīkobōj* → boj s bikovima

bikobórac → borac s bikovima

d) *zēmljospōj* → spoj sa zemljom

e) *slavohlēpilac* → hlepilac za slavom

f) *strojopisāčica* → pisačica na stroju

Kao *strojopisāčica* preobličuju se i složenice: *mjehosvīrac*, *strojoslāgār*, a mogu im se dodati i složenice *zemljōrādñik* i *zemljōrādñica*.

g) *plinoòpskrba* → opskrba plinom

Tako se preobličuje i složenica *vodoòpskrba*.

h) *paroplōvidba* → plovidba na parui.

Složenice s imenicom *bórac* u drugome dijelu imaju različite preoblake:

bogobórac → borac protiv Boga

kipobórac → borac protiv kipova

kruhobórac → borac za kruh

bikobórac → borac s bikovima.

Glagol *bōriti se*, koji je motivirao imenicu *bórac*, također ima više rekcija: *boriti se za što*, *boriti se protiv koga*, *boriti se s kim*. Imenica *krūh* takva je da uz nju pristaje samo prva rekcija, dok uz ostale imenice mogu ići obje, što ovisi o kontekstu.

8. Pojedinačne semantičke uzorke imaju ove složenice:

1029

bogoòpadñik → otpadnik od Boga

kupopròdaja → kupnja i prodaja

strahopoštovánje → poštovanje sa strahom

stròjobravār → bravar koji radi strojem

svjetonázor → nazor na svijet

vatrootpórñost → otpornost na vatru

vodogrādñja → gradnja uređaja za iskorištavanje vode

vodoizdašñost → izdašnost u vodi.

U semantičkom uzorku *vatrootpórnost* → otpornost na vatru čuva se rekcija pridjeva koji je motivirao tvorenicu u drugome dijelu složenice (*otporan na*), a imenica *názor* ima svoju vlastitu rekciju i stoga složenice *svjetonázor* i *vatrootpórnost* nisu uvrštene u isti semantički uzorak.

Složenice s pridjevskom osnovom u prvome dijelu

1030 Složenice toga morfološkog uzorka dijele se prema svom prvom dijelu u dvije skupine:

- a) složenice s punom pridjevskom osnovom (*novogránjja*, *velikomùčenica*, *zloslùtnja*)
- b) složenice s pokraćenom pridjevskom osnovom (*dubodòlina*, *đivoloza*).

Pokraćena pridjevska osnova dobiva se tako da se umjesto morfološke osnove pridjeva uzme dio do suglasnika drugoga sloga: *đivljā lōza* — *đivoloza*.

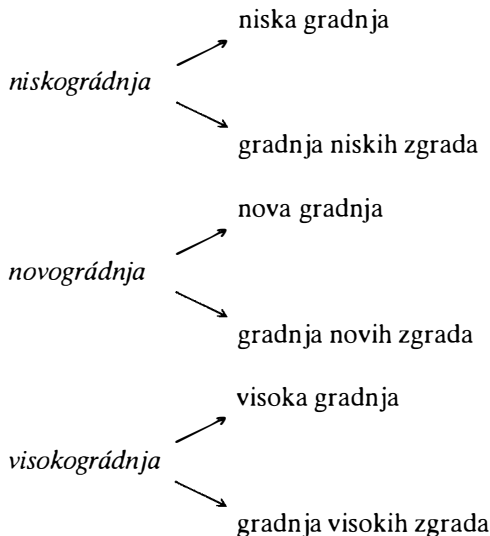
U suvremenom se hrvatskom jeziku kao pokraćena pridjevska osnova mogu promatrati i prvi dijelovi složenica tipa *elèktronápon* (*elektr-* < elektrićni), *Índustrogránjja* (*industr-* < industrijski), *Jadrolínija* (*jadr-* < jadranski), *kemoanalíza* (*kem-* < kemij-ski), *termoèfekt* (*term-* < termićki), pri ćemu se odbacuju završeci *ićnī*, *ijskī*, *anskī*, *ićkī*.

1031 Složenice skupine a) imaju ovaj semantićki uzorak:

tvrdòsan → tvrdi san.

Tako se preoblićuju i složenice: *dobròvolja*, *velikomùčenica*, *velikomùćenik*, *zloslùtnja*, *zlòvolja*, *živomùčenica*, *živomùćenik*.

Neke se složenice toga tipa mogu preoblićiti na dva načina, pa imaju i dva znaćenja:

U prvoj preoblići *gránjja* oznaćuje građevinu, a u drugoj sam proces.

Složenice skupine b) imaju ovaj semantički uzorak:

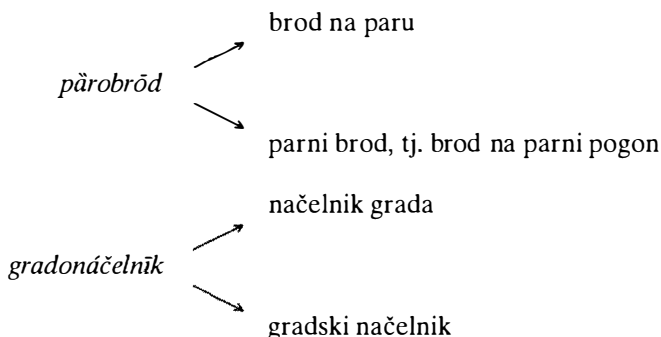
dubodolina → duboka dolina
kemoanaliza → kemijska analiza.

Tako se mogu opisati i složenice: *divoloza*, *divolijéska*, neke složenice s *elektro* (*elektroalāt*, *elektromotōr*, *elektrocentrāla*, *elektroenèrgija*, *elektroinstalācija*, *elektrokolīca*, *elektronāvōj*, *èlektrovōd*), *fluidodināmika*, *galvanofaradizācija*, *galvanoterāpija*, *magnetoanalīza*, *magnetofluidodināmika*, *rendgenokristalografīja*, *rendgenometalografīja*, *rendgenoterāpija*, *rotobōja*, *rotopāpīr*, *spektroanalīza*, *spektrofonokardiogram*, *spektrofōtometar*, *spektrofotometrija*, *spektroheliogram*, *termoanalīza*, *termoèfekt*, *turbolokomotīva*, *turbomotōr*, *vibroterāpija* ...

Neke se složenice mogu opisati i tako da pridjev ne dolazi uz temeljnu imenicu u preoblici, nego uz neku drugu, npr. *turbolokomotīva* → lokomotiva na turbinski pogon.

Složenice s dva morfološka uzorka

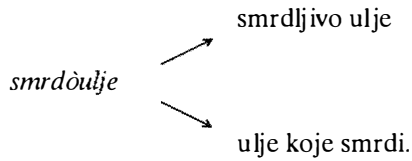
U tu skupinu složenica uvrštavaju se one složenice koje se mogu opisati na dva načina, tj. koje mogu imati dvije preobliske. Najčešće su to imenička i pridjevska preobliska, npr.

Tako se mogu preobličiti i ove složenice:

bogòmājka (→ majka Boga, → majka Božja)
heljdōpita (→ pita od heljde, → heljdina pita)
lovoprivreda (→ privreda lova, → lovna privreda)
pāromlīn (→ mlin na paru, → parni mlin)
pārostrōj (→ stroj na paru, → parni stroj)
poljoprivreda (→ privreda polja, → poljska privreda)
pravozāstupnīk (→ zastupnik prava, → pravni zastupnik)
rudōgorje (→ gorje u kojem ima ruda, → rudno gorje)
vōdokrūg (→ krug na vodi, → vodeni krug)
vodoljèčilište (→ lječilište pomoću vode, → vodeno lječilište)
vodoprivreda (→ privreda voda, → vodna privreda)
vōdotōk (→ tok vode, → vodeni tok)
zemljopōsjed (→ posjed zemlje, → zemljišni posjed)
zlātōtisak (→ tisak od zlata, → zlatni tisak)
zubotèhničār (→ tehničar za zube, → zubarski tehničar).

Složenica *smrdòulje* ima pridjevsku i glagolsku preobliku:

Takve složenice mogu tek po odabranoj preoblici pripasti jednom morfološkom uzorku. Preporučuje se pridjevska preoblika jer se na takav način osnovne riječi tih složenica uključuju u niz dvočlanih pojmova, često s istim pridjevom kao prvim članom.

1034 Poseban su problem složenice s glasovnim nizom *elektro-* jer tu više nije riječ o pojedinačnoj složenici s više preoblika, nego o cijeloj skupini složenica koje se mogu različito opisati:

a) s pridjevom u preoblici:

elektroàlât → električni a lat, *elektromòtòr* → električni motor

b) s imenicom u preoblici, kao veza s elektrikom, elektricitetom:

elektroteràpja → terapija elektricitetom

c) sa složenom imenicom u preoblici:

elektroinženjèr → inženjer elektrotehnike, inženjer elektrotehničar.

Zbog jedinstvenosti skupine složenica s glasovnim nizom *elektro-* svrhovitije bi bilo te složenice opisati jednako, npr. kao složenice s vezanim leksičkim morfemom u prvome dijelu, ali kako ni drugi glasovni nizovi u prvom složeničkom dijelu (usp. § 1033) ne moraju biti jednako opisani, može se i ovdje uzeti da imamo dva niza *elektro:* *elektro*¹, koji je djeljiv, dakle *elektro-*, npr. u *èlektrostròj* i *elektro*², koji nije djeljiv, dakle *elektro-*, npr. u *elektrokirùrgija*, pa tako te glasovne nizove i opisati.

1035 Pri tvorbi takvih složenica također dolazi do pokraćivanja: umjesto morfološke osnove pridjevske tvorenice uzima se njezina tvorbena osnova koja se izrazno poklapa s osnovom imenice s kojom je ta tvorenica u tvorbenoj vezi, najčešće bližoj: *vòda* — *vòdenì* u *vòdotòk* → vodeni tok, rjeđe daljoj: *zùb* — *zùbàr* — *zùbàrskì* u *zubotèhničàr* → zubarski tehničar.

1036 Kada se složenice s dvojakom mogućnošću preobličivanja opisuju kao složenice s pridjevskom preoblikom, može se pojaviti fonološki problem, npr. *bogòmàjka* → božja majka, *sùncobrat* → sunčev brat, *sùncotràk* → sunčev trak. U tim je slučajevima riječ o depalatalizaciji završnog fonema osnove. Zapravo ni razloga za alternaciju nema čim se u pridjevskoj tvorenici odbaci sufiks.

Složenice s brojnom osnovom u prvome dijelu

1037 U složenica nesufiksalne tvorbe rijetke su brojne osnove, pogotovo osnove glavnih brojeva. Osnove rednih brojeva nešto su potvrđenije. Budući da se redni broj gramatički ponaša kao pridjev (ima tri roda i pridjevsku deklinaciju, a sintaktički je atribut, dio imenskog predikata ili proširak), bilo ga je moguće uvrstiti među složenice tipa *veli-*

komùčenik. Ali kriterij za razvrstavanje po prvom složeničkom dijelu ipak je morfološki, pa je upravo to pravi razlog da se takve složenice svrstavaju među složenice s brojnom osnovom u prvome dijelu.

Brojna je osnova, inače, plodnija u složeno-sufiksaloj tvorbi (v. § 1076).

Brojna se osnova najčešće može izdvojiti uz glasovni niz *gòdišnjica*. Tvorenice s tim glasovnim nizom u drugome dijelu moguće je interpretirati, tj. preobličiti na tri načina. Na primjer:

1038

dvogòdišnjica → dvije godine od kakva događaja
 → druga godišnjica čega
 → dvogodišnje razdoblje od kakva događaja.

Koju od tih preoblika odabrati? Na prvi pogled najprihvatljivija se čini druga preoblika. Ona najbolje čuva vezu s načinom izražavanja kad je riječ o jednoj protekloj godini od kakva događaja. Npr. *Ode ... u svijet baš na godišnjicu svoga dolaska*, što znači da je riječ o petoj godišnjici toga događaja, reklo bi se *na petu godišnjicu svoga dolaska*, odnosno *na petogodišnjicu svoga dolaska*.

Međutim, zaroni li se dublje u analizu kompletne tvoreničke građe s glasovnim nizom *gòdišnjica* u drugome dijelu, počinje se činiti da ipak ima više argumenata za sufiksaloj tvorbu negoli za slaganje. Npr.:

dvogòdišnjica
 dvogodišnje razdoblje
 druga godišnjica

četverogòdišnjica
 četverogodišnje razdoblje
 četvrta godišnjica

tisućugòdišnjica
 tisućugodišnje razdoblje
 tisućita godišnjica

Jedna se od tih tvorenica najtočnije tumači upravo sufiksaloj tvorbi. To je tvorenica *tisućugòdišnjica*. Ako se uzme da je njezina preoblika (a to znači i motivacija) 'tisućita godišnjica', dobiva se tvorbena struktura sa spojnikom *-u-*: *tisuć-u-godišnjica* kojega nema ni u jednoj drugoj tvorbenoj strukturi (*polu-* je po tvorbenom odnosu prefiks, v. § 1000). Ako se, pak, uzme da se tvorenica *tisućugòdišnjica* preobličuje u 'tisućugodišnje razdoblje', onda valja protumačiti pridjev *tisućugòdišnjī*, u kojem također imamo spojni vokal *-u-*. Međutim, taj je *u* akuzativni morfem imenice *tisuća* (imenice po obliku, a broja po značenju), koji je u pridjev *tisućugòdišnjī* (→ koji traje tisuću godina) ušao u tvorbenom procesu, i to — srastanjem (usp. § 860).

Broj tvorenica s brojnom osnovom u prvome dijelu u kojima je prepoznatljiv leksemski završetak dosta je velik, ali je broj preoblika u kojima dolazi taj leksemski završetak vrlo malen. Tako imamo leksemski završetak u tvorenica s *gòdišnjica*, pa u tvorenica *dvòbrōj*, *dvòkorāk*, *dvòrēd*, *dvòstih*, *tròbrōj*, *tròrēd*, *četverorēd ...*, ali se iz njihova značenja vidi da taj leksemski oblik nije uvijek ulazio u složenicu u tom liku, nego ga je dobivao u tvorbenom procesu. Naime, one su najčešće motivirane dvočlanim izrazom s genitivom iza brojeva *dva*, *tri* i *četiri*:

1039

<i>dvòstih</i>	'dva stiha kao cjelina, distih'
<i>dvòkorāk</i>	'dva povezana koraka'
<i>dvòbrōj</i>	'dva broja časopisa u jednom svesku'
<i>dvòrēd</i>	'dva reda ljudi ili predmeta'
<i>tròrēd</i>	'niz, povorka od po troje u jednom redu; tri paralelna reda čega'
<i>tròbrōj</i>	'tri broja časopisa u jednom svesku' nasuprot
<i>čētiverorēd</i>	'red po četiri'.

1040 Za razliku od složenica sufiksalne tvorbe, za složenice nesufiksalne tvorbe s brojnom osnovom u prvome dijelu uspostavlja se semantički uzorak u kojem se vidi leksemski oblik drugoga dijela:

dvòvlasnik → vlasnik imanja s obje strane državne granice
dvòvlasnica → vlasnica imanja s obje strane državne granice
dvòvlasništvo → vlasništvo imanja s obje strane državne granice
dvòsōl → sol u čiji sastav ulaze dva elementa
dvostòlica → stolica za dvije osobe
drugobrātučed → bratučed u drugom koljenu
drugobrātučeda → bratučeda u drugom koljenu
prvobōrac → borac od prvih dana
prvomùčenica → prva mučenica
prvomùčenik → prvi mučenik
trećobrātučed → bratučed u trećem koljenu
trećobrātučeda → bratučeda u trećem koljenu.

Složenice sa zamjениčkom osnovom u prvome dijelu

1041 Jedina zamjениčka osnova koja se pojavljuje u imeničkim složenica nesufiksalne tvorbe jest zamjениčka osnova *sam-*. To je, ujedno, i najplodniji morfološki uzorak u tvorbi složenica nesufiksalne tvorbe.

U tom su morfološkom uzorku kao drugi složениčki dio najplodnije radne imenice, i to one radne imenice koje su motivirane povratnim glagolima. Većina tih imenica motivirana je pravim povratnim glagolima, tj. glagolima uz koje je *se* (enklitički oblik zamjenice *sěbe*) objekt u akuzativu. Rjeđe su takve imenice motivirane nepravim povratnim glagolima, tj. glagolima uz koje taj *se* nije objekt.

1042 Složenice sa zamjениčkom osnovom u prvome dijelu mogu se svrstati u ove semantičke uzorke:

1. *samoòbrana* → obrana samoga sebe.

Tako se preobličuju i složenice: *samoanalíza*, *samofinancírānje*, *samoispitívānje*, *samoizgrādnja*, *samokritika*, *samoomalovažāvanje*, *samooprašívānje*, *samoosudívānje*, *samopromātrānje*, *samospōznaja*, *samozāštita*, *samozavārāvanje* ...

2. a) *samootudénje* → otuđenje sebe samoga od čega

b) *samodívljēnje* → divljenje samom sebi

Tako se preobličuju i složenice: *samopítānje*, *samòpomòc*, *samorúgānje* ...

c) *samopouzđānje* → pouzdanje u samoga sebe

- d) *samopljùvānje* → pljuvanje po samom sebi
- e) *samosažalĵēnje* → sažaljenje nad samim sobom
- f) *samògovōr* → govor sa samim sobom

Tako se preobličuju i složenice: *samogòvorēnje*, *samoòbračūn*, *samopònos*, *samo-razgovárānje* ...

3. *samoòdluka* → odluka po volji samog subjekta.

Umjesto odrednice 'po volji samog subjekta', u kojoj se vidi motivacija, odnosno zamjenica *sam*, mogu se te složenice preobličiti i s pridjevom 'vlastit', npr.:

- samodoprínos* → vlastiti doprinos
- samoòdluka* → vlastita odluka
- samopriznánje* → vlastito priznanje,

ali to onda nije tvorbeni opis.

Tako se preobličuju i složenice: *samohvalisānje*, *samonāstajānje*, *samoòdricānje*, *samoorganizírānje*, *samopriznánje* ...

Danas su vrlo plodne složenice sa značenjem 'vršenje onoga što je u drugom dijelu složenice samo od sebe, automatski'. Većina tih složenica ima u drugome dijelu radnu imenicu na *-nje* koja je srednjeg roda, npr. *samoregulírānje*, koju je najbolje preobličiti u 'automatsko reguliranje', iz čega nije vidljivo da je u njezinu prvom dijelu osnova zamjenice *sam*. Međutim, složenice kao *samoupālĵāč* i *samoizmĵena* u kojima je drugi dio muškog, odnosno ženskog roda imaju preobliske iz kojih je vidljivo da je u njihovu prvom dijelu osnova zamjenice *sam*:

1043

- samoupālĵāč* → upaljač koji sam pali
- samoizmĵena* → izmjena sama od sebe.

Preobliska s 'automatski' (*samoupālĵāč* → automatski upaljač, *samoizmĵena* → automatska izmjena) ne odražava tok tvorbenog procesa.

Ncke složenice mogu se preobličiti na dva načina. Takva je i upravo navedena složenica *samoizmĵena*. Naime, ona može imati, uz navedeno značenje, i značenje 'izmjena samog subjekta'. Značenje 'izmjena sama od sebe' ima ta složenica kada se odnosi na tehniku i automatiku, odnosno na što neživo, a značenje 'izmjena samog subjekta' ima ta ista složenica kada se odnosi na što živo.

1044

Prvi složenički dio, zamjenička osnova *sam-*, konkretizira značenje drugog složeničkog dijela, zamjenička osnova *sam-*, konkretizira značenje drugog složeničkog dijela, kazujući:

1045

- a) na kome se vrši radnja radne imenice (*samouništávānje*)
- b) po čijoj se volji vrši radnja radne imenice (*samoopredĵelĵenje*)
- c) da se radnja vrši izvan bilo čije volje, sama od sebe (*samoregulírānje*).

Zamjenica *sām* pojavljuje se u preoblikama u svim padežima. U kom će se padežnom liku pojaviti zamjenička osnova ovisi o naravi drugog složeničkog dijela.

1046

Usporede li se radne imenice iz drugog složeničkog dijela sa svojim osnovnim riječima, povratnim glagolima, uočava se da zamjenica *sām* može u preoblici uz isti glagol biti i u nominativu i u kojem drugom padežu, što znači da je rekcija takvog glagola višestruka.

Složenice sa spojnikom *-o-* i vezanim leksičkim morfemom u drugome dijelu

- 1047** U tu su skupinu složenica uvrštene složenice u čijoj se tvorbenoj strukturi može izlučiti tvorbeni osnov, spojnik *-o-* i vezani leksički morfem. Tvorbeni osnov u prvom složeničkom dijelu najčešće je imenička (*dijalekt-o-lògija*, *kristal-o-gràfija*, *slaven-ò-fil*).
- 1048** Kao drugi dio tih složenica dolaze najčešće ovi vezani leksički morfemi: *-bus* (*knjigòbus*), *-drom* (*raketòdrom*), *-fil* (*filmòfil*), *-fòb* (*rusòfòb*), *-fòbija* (*slavenofòbija*), *-gràfija* (*leksikogràfija*), *-gram* (*rendgenògram*), *-lògija* (*oceanològija*), *-mān* (*značkòmān*), *-skop* (*spektròskop*), *-tèka* (*kinotèka*).
- 1049** U prvom dijelu tih složenica domaće su osnove još dosta rijetke, ali se pojavljuju: *knjigòbus*, *žabològija*, *zvjeròfil*, *šutològija*, *travològija*, *žabòdrom*, *značkòmān*, *igrotèka*, *smjehotèka*, *vicotèka*, *vrpcotèka* ...
- Neutralnog su značenja složenice *knjigòbus*, *vrpcotèka*, *igrotèka* i *žabòdrom*. Ostale imaju šaljivo ili podrugljivo značenje.
- 1050** Složenice toga tipa ne mogu se preobličiti tako da se uz sadržajnu vezu zadrži i izrazna veza s oba dijela.
- Sadržaj se vezanog leksičkog morfema u drugom dijelu složenica mora poznavati, dakle naučiti. On je obično isti onaj koji i u jeziku izvorniku, najčešće latinskom ili grčkom. Njegov se sadržaj može pratiti u nizu riječi s istovrsnim drugim dijelom, a to znači u nizu riječi sa *-bus*, *-drom*, *-fil*, *-filija*, *-fòb*, *-fòbija*, *-gràfija*, *-gram*, *-lògija*, *-mān*, *-skop*, *-tèka* ...
- 1051** Naravno, ti su vezani leksički morfemi najprije dolazili u imenicama koje su protumačene kao složenice s vezanim leksičkim morfemom u oba dijela, npr. *autòbus*, *autòdrom*, pa se u njihovo sadržajno određivanje uključuju i te složenice.

-bus Složenice s vezanim leksičkim morfemom *-bus* u drugome dijelu znače prijevozno sredstvo čiju vrstu ili namjenu suodređuje prvi složenički dio:

knjigòbus 'isto što *bibliobus*, putujuća knjižnica'
šinòbus 'motorni vlak, 'autobus na tračnicama' (šinama).

Više je složenica s vezanim leksičkim morfemom *-bus* među složenicama koje imaju vezani leksički morfem i u prvome dijelu, npr.

aeròbus 'zračno prijevozno sredstvo'
hidrobùs 'oveći čamac za krstarenje po lukama i kanalima'
mùzeòbus 'putujući muzej'.

-drom Složenice sa *-drom* znače mjesto na kojem se obavlja ona radnja koju može vršiti njihov prvi dio:

raketòdrom 'uzletišta za rakete'
tankòdrom 'mjesto za parkiranje tankova'
žabòdrom 'žablje trkalište'.

I morfem *-drom* kao drugi složenički dio češći je u složenica s vezanim leksičkim morfemom u oba dijela, npr.

<i>aeròdrom</i>	'uzletište za avione'
<i>hipòdrom</i>	'trkalište za konjske utrke'
<i>kinòdrom</i>	'sportsko trkalište za pse'
<i>motòdrom</i>	'trkalište za motorističke utrke'.

Morfem *-drom* može se, što se vidi iz značenja navedenih složenica, zamijeniti punom leksičkom riječju, i to različitim riječima, ali s mjesnim značenjem prostora na kojem se može kretati i vršiti neka radnja. (Umjesto *žabòdrom* moglo bi se reći *žabotrkalište*, umjesto *aeròdrom* potvrđeno je *uzletište za avione* ...).

-fil Značenje je vezanog leksičkog morfema *-fil* 'prijatelj, ljubitelj'. Prvi složenički dio utočnjuje na što se proteže značenje drugog složeničkog dijela, on je predmet radnje:

<i>filmòfil</i>	'tko voli film, kino'
<i>helenòfil</i>	'prijatelj Helena (Grka)'
<i>slavenòfil</i>	'prijatelj Slavena'
<i>zvjeròfil</i>	'prijatelj, ljubitelj životinja' (<i>zvjeri</i>).

Takvo značenje imaju i *galòfil*, *germanòfil*, *italòfil*, *judòfil*, *rusòfil*, *slavòfil*, *švabòfil* ... Složenica s tim drugim dijelom ima i među složenicama s oba vezana morfema (*bibliòfil*, *zoolòfil* ...), ali gotovo da prevladavaju one s osnovom u prvome dijelu i sa spojnikom *-o-*.

-filija Vezani leksički morfem *-filija* dolazi češće kao drugi dio složenica s vezanim leksičkim morfemom u oba dijela (*bibliofilija*, *hidrofilija*, *zoo filija* ...). (Usp. § 1073-1074.)

-fòb Taj vezani leksički morfem zapravo je značenjska opozicija vezanom leksičkom morfemu *-fil*, pa većina složenica sa *-fil* ima antonimski parnjak u složenici sa *-fòb* ili, ako ga nema, lako se može načiniti:

<i>filmòfòb</i>	'tko mrzi film, kino'
<i>slavenòfòb</i>	'neprijatelj, mrzitelj Slavena'.

-fòbija Za složenice s tim vezanim leksičkim morfemom ima više potvrda nego za složenice s vezanim leksičkim morfemom *-filija*:

<i>slavenofòbija</i>	'mržnja na Slavene, neprijateljstvo prema Slavenima'
<i>rusofòbija</i>	'neprijateljstvo, mržnja prema Rusima'.

-gràfija Kao drugi složenički dio označuje 'opisivanje, opis, znanost', pa se u značenju 'znanost' dodiruje sa složenicama koje u drugome dijelu imaju vezani leksički morfem *-lògja*:

<i>kristalogràfija</i>	'znanost o građi i oblicima kristala'.
<i>oceanogràfija</i>	'znanost o poznavanju mora'.

-gram Analizom značenja složenica s vezanim leksičkim morfemom *-gram* u drugome dijelu pokazuje se da one znače pisani dokument dobiven najčešće napravama koje kao vezani leksički morfem u drugome dijelu imaju *-graf*:

<i>fonògram</i>	'ono što je zabilježeno fonografom'.
-----------------	--------------------------------------

Među složenicama sa spojnikom **-o-** zabilježena je složenica *rendgenògram* sa značenjem 'fotografija rendgenskog nalaza'.

-lògija Kao drugi složenički dio označuje neku znanost, neko učenje, i to znanost o onome što se nalazi u prvom složeničkom dijelu:

<i>akcentològija</i>	'znanost o akcentima'
<i>danteològija</i>	'znanost o Danteu i njegovim djelima'
<i>fenomenològija</i>	'znanost o fenomenima'.

Većina složenica s *-lògija* u drugome dijelu ima parnjake u složenicama s *-gràfija* u drugome dijelu. Njihova se značenja razlikuju. Npr.

<i>leksikogràfija</i>	'pisanje, sastavljanje rječnika'
<i>leksikològija</i>	'znanost o riječima'.

-mān Kao drugi složenički dio označuje čovjeka osobito, pretjerano sklonog onome što je u prvom složeničkom dijelu:

<i>galòmān</i>	'pretjerani ljubitelj Gala' (<i>Gali</i> se tu ostvaruje kao Francuzi)
<i>germanòmān</i>	'pretjerani ljubitelj Germana' (<i>Germani</i> se tu ostvaruje kao Nijemci).

Usporede li se složenice s vezanim leksičkim morfemom *-mān* sa složenicama s vezanim leksičkim morfemom *-jil* u drugome dijelu, zapaža se da su složenice s *-mān* jačega značenjskog stupnja i stoga imaju dodatnu pridjevsku oznaku uz 'ljubitelj'.

-skop Opće je značenje složenica s tim vezanim leksičkim morfemom 'naprava određene namjene ili određenog tipa'. Npr. *fosforòskop*, *magnetòskop*.

-téka Složenice s tim vezanim leksičkim morfemom imaju opće značenje 'zbirka onih predmeta ili pojmova koji su označeni prvim složeničkim dijelom', pa i 'prostorija u kojoj se takva zbirka čuva':

filmotéka 'zbirka filmova', *vicotéka* 'zbirka viceva', *klišotéka* 'prostorija u kojoj se čuvaju klišei'.

Složenica *klišotéka* u prvome dijelu ima pokraćenu imeničku osnovu *kliš-* < *klišē(j)*, *-ē(j)a*.

Više je složenica s vezanim leksičkim morfemom *-téka* među složenicama s vezanim leksičkim morfemom u oba dijela: *fonotéka*, *fototéka*, *videotéka*.

1052

Među složenicama toga tipa nisu navedene imenice sa *-log* i imenice sa *-graf* jer njihovo opisivanje pokazuje da su one motivirane složenicama sa *-gràfija*, odnosno složenicama sa *-lògija*:

<i>leksikògraf</i>	'stručnjak za leksikografiju'
<i>leksikòlog</i>	'stručnjak za leksikologiju'.

One su, prema tome, sufiksalne tvorenice sa sufiksom *-ø*, a njihova djeljivost samo je morfološke, ali ne i tvorbene naravi.

Isti motivacijski odnos postoji i između imenica na *-skòpija* i imenica na *-skop*. Imenice na *-skòpija* motivirane su imenicama na *-skop* jer imaju opće značenje 'primjena naprave označene sa *-skop* u drugome dijelu'.

SLOŽENICE SA SPOJNIKOM -Ø-

Složenice sa spojnikom -Ø- i leksemom u drugome dijelu

Imeničke složenice nesufiksalne tvorbe sa spojnikom -Ø- specifične su složenice. Njihova je specifičnost u tome što su one po svom morfološkom značenju uglavnom vlastite imenice, i to imenice koje označuju nazive ustanova, poduzeća, trgovina, radionica (*Kožaplastika, Telefonservis*). Apelativi su rijetki, npr. *duhankesa, imendān, rōdendān*. 1053

Spojnik -Ø- u ovom tipu složenica nešto je češći nego u složeno-sufiksaloj tvorbi, npr. *crvėnpěrka* (v. § 1077).

Pojava složenih vlastitih naziva sa spojnikom -Ø- i leksemom u drugome dijelu mogla bi biti, barem u nekim primjerima, vezana za skraćivanje izvedenice do osnove, tj. do onoga glasovnog niza koji je glasovno jednak leksemu. Npr. složenica *Zágrebtěkstīl* mogla je nastati od *Zagrebačko tekstilno poduzeće* skraćivanjem: 1054

Zagreb(ačko) tekstil(no) (poduzeće) – Zágrebtěkstīl

kao što je od *Vin(kovačka) teks(tilna) (industrija)* nastala složena skraćunica *Vinteks*.

To, drugim riječima, znači da bi se glasovnom, slogovnom i mješovitom uzorku složenih skraćunica mogao pridružiti leksemski uzorak, tj. da bi *Zágrebtěkstīl* bila takva složena skraćunica. (Usp. § 861.)

Između završnog fonema prvog i početnog fonema drugog dijela u složenici *Zágrebtěkstīl* u pismu nije označena morfonološka promjena (v. § 143). To navodi na zaključak da to nije onakva morfemska granica kao što je npr. granica između prefiksa *s* i glagola *brōjiti* u *zbrōjiti*, tj. da među tim dijelovima postoji nekakav morfem, a to je spojni morfem -Ø-. 1055

Taj je tvorbeni tip sa značenjem 'naziv ustanove, poduzeća i sl.' najmlađe slaganje u hrvatskom književnom jeziku. Uzor za to slaganje mogli su biti toponimi kao *Jōsi pdōl*, u kojima se također u pisanju ne bilježi morfonološka promjena između prvog i drugog dijela.

U nekih složenica umjesto imeničke osnove javlja se nominativni imenički oblik. Takve su složenice *Kožaplastika* i *Dřvoplástika*. One su, vjerojatno, nastale analogijom prema imenicama m. r. u kojih je izraz dobiven pokraćivanjem jednak nominativu. Ako je tako, onda je pri tom bio zanemaren sadržaj analoškog uzorka. 1056

Taj tvorbeni tip ne može se u potpunosti podvrgnuti onim zakonima semantičke analize koje imamo u složenica tvorbenog tipa sa spojnikom -o- jer su to, kako je već rečeno, uglavnom vlastite imenice. 1057

U svom izrazu te složenice odražavaju sadržaj onoga što je imenovano tim nazivom. Taj se sadržaj može izricati s oba dijela, npr. *Kožaplastika* ili samo drugim dijelom, npr. *Jādranfilm*. U složenicama kao što je *Jādranfilm* prvi je dio samo sastavni dio imena, ono što jedan takav naziv razlikuje od drugoga. On je samo razlikovnica koja s konkretnim značenjem naziva nije u vezi. 1058

Zapravo, među tim složenicama mogu se izlučiti četiri skupine složenica, od kojih svaka ima svoj semantički uzorak:

1. *Näftaplīn* → nafta i plin

Tako se mogu opisati i složenice: *Kōžaplāstika*, *Dřivoplāstika*, *Rādiotelevīzija* ...

2. *Telēfōnsērvīs* → telefonski servis.

Tako se mogu opisati i složenice: *Arhitektbīrō*, *Jādrankāmēn*, *Telēfōnvōd* ...

Umjesto pridjevske osnove, koja je izrazno jednaka imenici s kojom je taj pridjev u tvorbenoj vezi, u prvom dijelu nekih složenica nalazi se imenica koja također pridjevski određuje imenicu u drugome dijelu, npr. *Bōsnafołklōr*, *Dālmācijavīno*, *Dālmācijacēmēt*, *Istravīno*, *Jāskavīno* ...

3. *Jādrānfilm* → filmsko poduzeće imenom Jadran

Tako se mogu opisati i složenice: *Ādriāfilm*, *Kōsovofilm*, *Vēsnafilm* ...

Tako se može opisati i složenica *Drāvātṛānsport*.

4. Poseban semantički uzorak imala bi složenica *Zāgrebtēkstīl* ako je shvatimo kao pokratu dvaju pridjeva do glasovnog niza jednakog osnovnoj imenici:

Zāgrebtēkstīl → zagrebačko tekstilno poduzeće.

Složenih vlastitih naziva s glasovnim nizom *tēkstīl* ima još, npr. *Crōātiātēkstīl*, *Rijēkatēkstīl*, dakle s imenicom ženskog roda u nominativnom liku u prvome dijelu, koje se mogu opisati ovako:

Rijēkatēkstīl → tekstilno poduzeće iz Rijeke

Crōātiātēkstīl → tekstilna poduzeća iz Hrvatske (lik *Crōātia* ustupak je komuniciranju s inozemnim tržištem).

Složenica tipa *Crōātiaosigurānje* potvrđuje da u drugom složeničkom dijelu može biti i imenica čiji lik u složenici nije nastao pokraćivanjem, a svojim sadržajem pokriva sadržaj djelatnosti osiguravajućeg društva.

- 1059** U nazivu poduzeća sadržana je određena djelatnost i stoga su ti nazivi motivirani. Danas su takve složenice česte. One su, upravo zbog svoje sažetosti, vrlo obavijesne i zbog toga u komuniciranju funkcionalne. A ta svojstva opravdavaju njihovu pojavu i opstanak u jeziku.

Složenice sa spojnikom -Ø- i vezanim leksičkim morfemom u drugome dijelu

- 1060** Složenice sa spojnikom -Ø- i vezanim leksičkim morfemom u drugome dijelu najplodnije su u značenjskoj kategoriji 'stvari' kao oznake naprava za mjerenje (*āmpērmētar*, *vōłtmētar* ...). U prvome dijelu takvih složenica nalazi se mjerna jedinica veličine koja se mjeri tom napravom.

Kao vezani leksički morfem u drugome dijelu može se prihvatiti i morfem *-trans*, koji se može opisati kao pokrata pridjeva *trānsportnī*, a susrećemo ga u vlastitim nazivima: *Zāgrebtrāns*, *Crōātiātrāns*, *Čāzmatrāns*, *Drāvātṛāns* (za razliku od *Drāvātṛānsport*), *Līkatrāns*.

Navedeni nazivi mogu se opisati kao 'transportno poduzeće imenom I', gdje je I = prvi složenički dio (*Crōātiātrāns*, *Drāvātṛāns*) ili kao 'P₁ + transportno poduzeće', gdje je P₁ = pridjev od prvog složeničkog dijela (*Zāgrebtrāns*, *Čāzmatrāns*, *Līkatrāns*).

Razlika je između složenica tipa *Zágrebfilm* i *Drávatrans*, iako su im semantički uzorci isti, u tome što složenice kao *Zágrebfilm* imaju u drugome dijelu pokratu jednaku leksemu, a složenice kao *Drávatrans* imaju pokratu s leksičkim značenjem, dakle vezani leksički morfem.

SLOŽENICE S VEZANIM LEKSIČKIM MORFEMOM U PRVOME DIJELU

Među te složenice ubrajaju se složenice koje u prvome dijelu imaju vezani leksički morfem na *o*, a u drugome leksem, npr. *astrofizika*, *hidrosistēm*. 1061

Za razliku od *virologije*, koja se može opisati kao složenica s pokraćenom imeničkom osnovom u prvome dijelu (*vir-* < od *virus*) i svrstati u tvorbeni tip sa spojnikom *-o-*, to se ne može učiniti sa složenicama *astrofizika* i *hidrosistēm* jer *astr-* i *hidr-* nisu morfološke osnove nijedne od riječi koje pripadaju fondu suvremenog hrvatskog književnog jezika i koje bi, prema tome, mogle motivirati navedene složenice. Stoga se ti prvi dijelovi uzimaju zajedno sa završnim *o*, koje je stranog podrijetla, dakle naslijedeno, i ne smatra se spojnikom u hrvatskom jeziku.

Neki su od vezanih leksičkih morfema vrlo plodni, dok drugi svoju proizvodnost tek počinju ostvarivati. Neke nalazimo već u grčko-latinskim složenicama, odakle su se izdvojili i krenuli u tvorbeni proces, a neki se, najvjerojatnije po uzoru na navedene, počinju javljati kao pokraćene pridjevske osnove, najprije uz imenicu uz koju i inače dolaze, npr. *leukomasa* < leukocitna masa, *ekosistēm* < ekološki sistem, *entomofauna* < entomološka fauna, *repmaterijāl* < reproduksijski materijal ..., odakle će, čim se za to ukaže prilika, početi sudjelovati u tvorbenom procesu kao i svi drugi vezani leksički morfemi u prvome složeničkom dijelu. 1062

Na taj se način počinju pokraćivati i pridjevi domaćeg podrijetla, npr. *poljoprivredni* — *poljo-* (*poljoapoteka*) (usp. § 809).

Složenice s vezanim leksičkim morfemom u prvome dijelu jesu i tvorenice s elementima *auto-* u značenju 'automobilski' ili 'koji se odnosi na automobil', *foto-* u značenju 'fotografski', *kino-* u značenju 'kinematografski' i *radio-* u značenju 'koji se odnosi na prenošenje na daljinu'. 1063

Među navedenim morfemima najplodniji je *radio-*, zatim *foto-* i *auto-*, dok je *kino-* slabije plodan.

Drugi dio tih složenica najčešće je riječ tuđeg podrijetla — usvojenica, ali može doći i domaća. Na taj se način popunjava niz mješovitih tvorenica (v. § 874–876) novim članovima. 1064

Neke riječi često dolaze kao drugi dio takvih složenica. Međutim, plodnost bi se tih drugih složeničkih dijelova stvarno mogla utvrditi kad bi im se pridružile složenice toga tipa iz svih terminoloških područja.

Budući da vezani leksički morfem u prvome dijelu tih složenica atributski određuje njihov drugi dio, njihovo se značenje može opisati općom pridjevskom preoblikom 'koji se odnosi na I' (I = imenica koja se tu ostvaruje kao prijevod leksičkog značenja vezanog leksičkog morfema, npr. *hidro-* 'koji se odnosi na vodu'). Tamo gdje je vezani leksički morfem postao skraćivanjem pridjevske tvorenice daje se za značenje i ta pridjevska tvorenica, npr. *leuko-* 'koji se odnosi na leukocite, leukocitni' ili samo 1065

pridjevska tvorenica, npr. *retro-* 'retrogradni'. U konkretnom opisu 'koji se odnosi na I' može se ponekad zamijeniti domaćom pridjevskom izvedenicom, npr. *hidro-* s *vodeni* (*hidroenergija* → vodena energija).

1066 Vezani leksički morfemi u prvom složeničkom dijelu mogu biti, kako je već rečeno, stranoga i domaćega podrijetla.

1067 Vezani leksički morfemi stranoga podrijetla u prvom složeničkom dijelu imaju ova značenja:

aero-	koji se odnosi na zrak, npr. <i>aerolinija</i>
agro-	koji se odnosi na poljoprivredu, npr. <i>agrominimum</i>
ampelo-	koji se odnosi na grožđe, npr. <i>ampeloteràpija</i>
andro-	koji se odnosi na čovjeka (muškarca), npr. <i>androfòbija</i>
antropo-	koji se odnosi na čovjeka, npr. <i>antropobiologija</i>
argiro-	koji se odnosi na srebro, npr. <i>argioteràpija</i>
aritmio-	koji se odnosi na broj i brojenje, npr. <i>aritmomànija</i>
arterio-	koji se odnosi na arteriju, npr. <i>arterioskleróza</i>
astro-	koji se odnosi na zvijezde, zvjezdani prostor, npr. <i>astropilòt</i>
audio-	koji se odnosi na sluh i slušanje, npr. <i>audiosèktor</i>
auto¹-	koji se odnosi na automobil, automobilski, npr. <i>autoindùstrijia</i>
auto²-	sam, vlastit, npr. <i>àutogól</i>
avio-	koji se odnosi na avijaciju, npr. <i>aviokompànija</i>
balneo-	koji se odnosi na kupelj, toplice, npr. <i>balneoteràpija</i>
baro-	koji se odnosi na tlak zraka, npr. <i>barokòmora</i>
bio-	koji se odnosi na život, životni, npr. <i>biosociologija</i>
daktilo-	koji se odnosi na daktilografiju, daktilografski, npr. <i>daktilobirò</i>
demo-	koji se odnosi na narod, npr. <i>demopsihologija</i>
disko-	koji se odnosi na gramofonske ploče, npr. <i>điskoklub</i>
egzo-	vanjski, npr. <i>egzobiologija</i>
eko-	koji se odnosi na ekologiju, ekološki, npr. <i>ekosistèm</i>
elektro-	koji se odnosi na električnu i elektroničku, npr. <i>elektroindùstrijia</i>
empirio-	empirijski, npr. <i>empiriosimbolizam</i>
endo-	unutrašnji, npr. <i>endolimfa</i>
entomo-	entomološki, npr. <i>entomofàuna</i>
etno-	koji se odnosi na narod, narodnost, etnografski, npr. <i>ètnogràda</i>
evro-	evropski, npr. <i>evrokomunizam</i>
fero-	koji se odnosi na željezo, npr. <i>feroòksid</i>
fito-	koji se odnosi na biljke, biljni, npr. <i>fitoteràpija</i>
fizio-	koji se odnosi na fizičku prirodu, npr. <i>fizioteràpija</i>
fono-	koji se odnosi na zvuk, npr. <i>fonoautògraf</i>
foto¹-	koji se odnosi na fotografiju, fotografski, npr. <i>fotoapàràt</i>
foto²-	koji se odnosi na svjetlo, npr. <i>fotosintèza</i>
geo-	koji se odnosi na zemlju i zemljište, npr. <i>geofizika</i>
helio-	koji se odnosi na sunce, npr. <i>helioteràpija</i>
hemo-	koji se odnosi na krv, npr. <i>hemodijalíza</i>
hetero-	drugi, drugo, npr. <i>heterobiografija</i>
hidro¹-	koji se odnosi na vodu, vodeni, npr. <i>hidrobòmba</i>
hidro²-	koji se odnosi na vodu, vodeni, npr. <i>hidroaviòn</i>
hipo-	koji se odnosi na konje, npr. <i>hipopatologija</i>

hrizo-	koji se odnosi na zlato, npr. <i>hrizoteràpija</i>
kabrio-	kabrioletni, npr. <i>kabriolimuzína</i>
kino-	koji se odnosi na kinematograf, pa i film, npr. <i>kinooperàtèr</i> i <i>kinoglúmàc</i>
klepto-	koji se odnosi na krađu, npr. <i>kleptomànija</i>
kreno-	koji se odnosi na ljekovite vode, npr. <i>krenoteràpija</i>
krio-	koji se odnosi na hladnoću, npr. <i>krioteràpija</i>
labio-	koji se odnosi na usne, usneni, npr. <i>labionàzàl</i>
lalo-	koji se odnosi na govor, npr. <i>laloneuróza</i>
leuko-	koji se odnosi na leukocite, leukocitni, npr. <i>leukomàsa</i>
logo-	koji se odnosi na govor, npr. <i>logoneuróza</i>
luto-	koji se odnosi na blato, npr. <i>lutoteràpija</i>
makro-	koji je velikih razmjera, npr. <i>makrotoponomàstika</i>
melo-	koji se odnosi na glazbu, npr. <i>melodeklamácija</i>
mikro-	koji je malenih razmjera, npr. <i>mikroorganizam</i>
mnemo-	koji se odnosi na pamćenje, npr. <i>mnemotèhnika</i>
mono-	jedno, jedino, npr. <i>mònodrama</i>
morfo-	koji se odnosi na oblike, npr. <i>morfogèneza</i>
moto-	koji se odnosi na gibanje i motoristiku, npr. <i>motovèlodrom</i>
muzeo-	koji se odnosi na muzeje, muzejski, npr. <i>muzeotèhnika</i>
narko-	koji se odnosi na narkotike, npr. <i>narkoteràpija</i>
neo-	nov, npr. <i>neoromantizam</i>
nitro-	koji se odnosi na dušik, npr. <i>nitroglicèrín</i>
nukleo-	koji se odnosi na jezgru, npr. <i>nukleoprotèid</i>
ornito-	koji se odnosi na ptice, npr. <i>ornitofàuna</i>
paleo-	koji se odnosi na veliku starinu, npr. <i>paleobotànika</i>
pedo-	koji se odnosi na djecu, npr. <i>pedopsihològija</i>
piro-	koji se odnosi na vatru, npr. <i>pirotèhnika</i>
pireto-	koji se odnosi na groznicu, npr. <i>piretoteràpija</i>
pneumo-	koji se odnosi na pluća i disanje (ili djelovanje uz pomoć zgnusnutog zraka), npr. <i>pneumoencefalogràfija</i>
porno-	koji se odnosi na pornografiju, pornografski, npr. <i>pòrnofilm</i>
psiho-	koji se odnosi na duševne procese, npr. <i>psihohigijèna</i>
radio¹-	koji se odnosi na prenošenje na daljinu, npr. <i>radioprijénos</i>
radio²-	radioaktivan, npr. <i>radioteràpija</i>
repro-	koji se odnosi na reprodukciju, reprodukcijski, npr. <i>repromaterijàl</i>
retro-	retrogradan, npr. <i>retrorèfòrma</i>
socio-	koji se odnosi na društvo, npr. <i>sociolingvìstika</i>
sero-	koji se odnosi na serum, npr. <i>seroteràpija</i>
sinhro-	sinhroni, npr. <i>sinhroprijemnik</i>
steno-	koji se odnosi na stenografiju, npr. <i>stenodaktilògraf</i>
stereo-	koji se odnosi na prostor, prostorni, npr. <i>stèrofilm</i>
surdo-	koji se odnosi na gluhoću, npr. <i>surdo pedagogija</i>
tele-	koji se odnosi na prenošenje na daljinu, npr. <i>telefotogràfija</i>
trofo-	koji se odnosi na hranu, npr. <i>trofoneuróza</i>
video-	koji se odnosi na vid, npr. <i>videogràmofòn</i>
zoo-	koji se odnosi na životinje, npr. <i>zooparàzít</i> .

1068 U preoblikama prvi se dio u složenica toga tipa može preobličiti pridjevski, i to na dva načina:

- a) s čuvanjem izraza i sadržaja, npr. *leukomàsa* → leukocitna masa
- b) s čuvanjem sadržaja u prevedenom izrazu, npr. *hidroenèrgija* → vodena energija.

1069 Neki se prvi dijelovi glasovno izjednačuju (neutraliziraju u izrazu), npr. *hidro-* u *hidrobōmba* i *hidro-* u *hidroenèrgija*. To znači da postoji *hidro*¹⁻ u značenju 'hidrogen-ski' i *hidro*²⁻ u značenju 'vodeni'. Prvi je lik dobiven pokraćivanjem pridjeva, a drugi je u tom liku unesen u nove složeničke strukture analogijom prema složenicama koje već imaju taj element u prvome dijelu.

Takvi su i elementi *auto-* u *autosugèstija* i *auto-* u *automehànìčār*, *foto-* u *fotosintèza* i *foto-* u *fotoapàràt*, *radio-* u *radioteràpija* i *radio-* u *radiostànica*. Stoga su imenice s tim dijelovima uvrštene u tvorbeni tip bez spojnika.

1070 Glasovni nizovi koji se mogu promatrati kao vezani leksički morfemi domaćeg podrijetla u prvom složeničkom dijelu još su malobrojni (usp. § 809). To kazuje da je to pojava koja je tek počela djelovati u tvorbi imeničkih složenica u suvremenom hrvatskom književnom jeziku. Neki su takvi morfemi potvrđeni samo u nazivima, pa su stoga oni navedeni kao primjer.

1071 Značenja su tih prvih složeničkih dijelova ova:

bakro-	1. koji je u vezi s bakropisom i bakrorezom, npr. <i>bàkrotisak</i> 2. bakrotiskarski, npr. <i>bakropógon</i>
brodo-	brodogradilišni, npr. <i>brodotèsār</i>
dvo-	dvostruk, npr. <i>dvòdno</i>
ino-	koji je u vezi s inozemnim partnerima ili inozemnim korisnicima, npr. <i>inokorespòdent</i>
poljo-	poljoprivredni, npr. <i>poljoòprema</i>
trgo-	trgovački, npr. <i>Trgoagèncija</i>
vele-	velikih razmjera, na veliko, npr. <i>vèlegrād</i> ; <i>veletrgovina</i>
vodo-	vodovodni, npr. <i>vodoinstalàtēr</i> .

Ti su vezani leksički morfemi mogli nastati:

- a) pokraćivanjem pridjeva složene morfemske strukture: *brodo*(gradilišni), *ino*(zemni), *poljo*(privredni), *vodo*(vodni)
- b) pokraćivanjem pridjeva koji u sinkroniji više nema složenu morfemsku strukturu ili je nema u svim značenjima: *dvo*(struk)
- c) analogijom prema domaćim vezanim leksičkim morfemima pokraćenim do dijela s vokalom *o*: *trgo*(vački) kao *ino*(zemni)
- d) suvremenom upotrebom nesamostalnog glasovnog niza: *vele-*.

Zapravo, pojava tih vezanih leksičkih morfema oslanja se na abrevijaturno skraćivanje prvoga člana dvočlanog pojma koji motivira složenicu. U novim tvorbama te se jedinice kombiniraju sa samostalnim leksemom.

1072 Posebna su skupina vezanih leksičkih morfema oni morfemi koji dolaze u tvorbi decimalnih jedinica npr.: *centi-*, *deci-*, *deka-*, *hekto-*, *kilo-*, *mikro-*, *mili-*, *nano-*.

SLOŽENICE S VEZANIM LEKSIČKIM MORFEMOM U OBA DIJELA

U tu skupinu složenica ubrajaju se složenice koje se sastoje od dvaju vezanih leksičkih morfema. Vezani leksički morfem u prvome dijelu također završava na *o*, npr. *kozmodrom*. 1073

To je posebna vrsta složenica koja ne postoji samo u hrvatskom književnom jeziku, nego i u svim jezicima koji bogate svoj leksički fond, posebno terminološki, na grčko-latinskoj osnovi.

S kojim se pravom takve riječi mogu smatrati složenicama? Iako složenice toga tipa uglavnom nisu tvorene u hrvatskom književnom jeziku, one su postale u njemu djeljive zbog novih tvorbi s njihovim sastavnim dijelovima. Uzmimo, npr. imenicu *diskotéka*. Oba njezina dijela značljivi su elementi i pojavljuju se u istom značenju i u drugim leksemima, npr. *disko-* u *diskohit*, *diskoklúb*, a *-téka* u *vicotéka* ili *aero-* i *-drom* iz *aeròdrom* u *aerofotografija* i *raketòdrom*. To drugim riječima znači da njihovi dijelovi funkcioniraju kao tvorbene jedinice i da se poznavajući značenje tih dijelova i njihov međusobni odnos, zasnovan na odnosu koji imaju u drugim riječima, može razumjeti njihovo značenje. 1074

Takve je imenice moguće, dakle, promatrati kao složenice:

1. zahvaljujući shvaćanju da njihovi sastavni dijelovi imaju leksičko značenje, tj. da su to vezani leksički morfemi
2. zahvaljujući aktiviranju njihovih sastavnih dijelova u tvorbenom procesu (usp. § 1062-1067).

SLOŽENO-SUFIKSALNA TVORBA

Imenice složeno-sufiksalne tvorbe dijele se u dvije skupine: 1075

- a) imenice složeno-sufiksalne tvorbe s nultim sufiksom (\emptyset)
- b) imenice složeno-sufiksalne tvorbe s drugim sufiksima.

U složenica s nultim sufiksom u drugome dijelu obavezno dolazi jednosložna glagolska osnova (*biljòžder*, *krvòlok*, *dòmoljub*, *nògomèt*, *pàdobrán*, *tlàkomjër*), dok je u prvome dijelu najčešća imenička osnova (*biljòžder*, *krvòlok*), uz rjeđu zamjeničku (*svàštožder*), brojnu (*dvòpek*, *čètverosjed*) i priložnu (*břžojáv*, *dòbrotvòr*, *dàlekovòd*). 1076

I imeničke su osnove najčešće jednosložne (*nògomèt*, *tlàkomjër*), rjeđe dvosložne (*břžinomjër*, *dàljinomjër*, *kàmenolòm*, *ugljenòkop*).

Katkada se duže osnove krata: *tòplovòd* 'ono što vodi toplinu', *živòder* 'onaj koji dere (*guli*) uginule životinje'.

Osnove u drugom dijelu složenica s drugim sufiksima, npr. *-(a)c*, *-áč*, *-ka*, *-stvo* pripadaju različitim morfološkim vrstama: glagolu: *čovjekoljubac*, *gostoprímstvo*, imenici: *crnòpërka*, *srednjoškòlac*, dok u prvome dijelu dolazi imenička osnova *ribòlòvka*, pridjevka: *bjelòpërka*, brojna: *prvoškòlac*, priložna osnova: *dobročínstvo*. 1077

I jedne i druge složenice u tvorbenoj su vezi s dvjema riječima.

Te dvije riječi mogu biti:

a) dvočlan i značenjski nedjeljiv pojam:

přvā līga — prvoligāš, srědnjā škōla — srednjoškōlac, pětā kolōna — petokolōnāš ...

b) dvije riječi koje su u određenom sintaktičkom odnosu:

ljúbiti čòvjeka — čovjekoljúbac, dávatí zájam — zajmodávac, ĩsto mĭsliti — istòmišljenĭk, brániti òd blata — blätobrān ...

Osnove se povezuju spojnikom -o-: *kĭšobrān*, rijetko spojnikom -ø-: *crvènpěrka*.

Te se imeničke složenice razlikuju od imeničkih složenica nesufiksalne tvorbe, odnosno složenica sa samostalnom imenicom u drugome dijelu (v. § 849) po tome što njihov drugi dio, dakle dio iza spojnika (-*ljubac*, -*davac*, -*mišljenik*, -*bran*) ne dolazi kao samostalna imenica.

1078 U tvorbi tih složenica najčešće sudjeluju sufiksi -ø-, -(a)c, -āš, -ica, -ka, -stvo, po kojima se ujedno ove složenice svrstavaju u značenjske skupine:

a) imenice sa značenjem 'vršitelj radnje':

knjigoljúbac, poslodávac, konjòkradica ...

b) imenice sa značenjem 'nositelj osobine':

crvenòkožac, debelòkožac ...

c) imenice sa značenjem 'član, pripadnik, polaznik čega':

drugoligāš, četvrtogimnazijālac, prvoškōlac ...

d) imenice sa značenjem 'životinja':

modròvòljka (ptica), crnòpěrka (riba).

1079 U tom je tvorbenom načinu najplodniji sufiks -ø-. Značenje složenica sa sufiksom -ø- nije vidljivo iz samog sufiksa, a može se izdvojiti nekoliko značenjskih skupina:

a) imenice koje znače mušku osobu:

kotlòkřp, ljudòžder, ròdoljúb ...

b) imenice koje znače životinju:

biljòžder, mesòžder, mravòjed ...

c) imenice koje znače stvar, i to napravu:

břzinomjēr, strújomjēr, vjětromjēr ...

blätobrān, kĭšobrān, pädobrān, sũncobrān ...

Pogrdnoga su značenja imenice s osnovom glagola *ždèrati* u drugome dijelu ako njihov prvi dio pripada etnonimskoj osnovi: *hrvatòžder*, *mađaròžder*, *srbožder*, a tako i *svaštòžder*. Neutralne su i terminologizirane složenice: *biljòžder*, *ljudòžder*, *mesòžder*.

Među složenicama sa sufiksom -ø- najplodnija je značenjska skupina c).

1080 Složenice s istom glagolskom osnovom ne moraju pripadati istoj značenjskoj skupini: *kĭšobrān* 'predmet', *dòmobrān* 'osoba', *mòstobrān* 'mjesto'. Značenje ovisi o sintaktičkom odnosu osnovnih riječi: *kĭšobrān* → ono što brani od kiše, *dòmobrān* → onaj koji brani dom, *mòstobrān* → mjesto gdje se brani most.

Naglasak u složenica s nultim sufiksom ovisi o broju njezinih slogova: u trosložnih je kratkosilazni u prvome slogu, rijetko na spojniku, pogotovo u novijih tvorbi, a u četverosložnih nije ustaljen: *kāmenolom* i *kamenòlom*, *životòpis* i *životòpis*.

Od novijih složenica naglasak na spojniku imaju složenice s osnovom *-žder* u drugome dijelu.

1081

TVORBA PRIDJEVA

U tvorbi pridjeva sudjeluju ovi tvorbeni načini: sufiksalna tvorba (*sīla* — *sīlan*), prefiksalna tvorba (*pāžljiv* — *nepāžljiv*), prefiksarno-sufiksalna tvorba (*bez rúkē* — *bēzruk*, *nād mōrem* — *nādmorskī*), složeno-nesufiksalna tvorba ili čisto slaganje (*hřvātskī* i *njēmačkī* — *hřvātsko-njēmačkī*), složeno-sufiksalna tvorba (*dūgā kōsa* — *dugòkos*, *sřēdnjā škōla* — *srednjòškòlskī*). Pridjevi nastaju, također, srastanjem i preobrazbom (v. § 860 i 870). Najplodnija je sufiksalna tvorba.

1082

Posebno se prikazuje tvorba opisnih i posvojnih pridjeva, a gradivni se navode uz jedne ili druge, ovisno o tome kojim se sufiksom tvore. Gradivni se pridjevi (v. § 455) prepoznaju po tome što im je osnovna riječ gradivna imenica.

SUFIKSALNA TVORBA

Sufiksalom se tvorbom tvore opisni, posvojni i gradivni pridjevi.

1083

OPISNI PRIDJEVI

Prema tvorbenom značenju opisni se pridjevi dijele u dvije skupine:

1. opisni pridjevi s općim značenjem
2. opisni pridjevi s posebnim značenjem.

1084

OPISNI PRIDJEVI S OPĆIM ZNAČENJEM

Opće opisno značenje izriče se sufiksima *-(a)n*, *-an*, *-en*, *-ev(a)n*, *-ov(a)n*, *-iĉ(a)n*, *-nat*. Pridjevi koji se tvore tim sufiksima uz neodređeni lik imaju i određeni lik u kojem se ostvaruju kao *-nī*, *-anī*, *-enī*, *-evnī*, *-ovnī*, *-iĉnī*, *-natī*, što se uz njih i navodi. Vrlo su plodni sufiksi *-(a)n/nī*, *-an/-anī* i *-en/-enī*, dok su ostali slabije plodni.

1085

-(a)n/-nī *blāto* — *blātan/blātnī*, *pròlaziti* — *pròlazan/pròlaznī*, *sūvišē* — *sūvišan/sūvišnī* ...

s palataliziranom osnovom: *mrāk* — *mrāĉan/mrāĉnī*, *brīga* — *brīžan/brīžnī*, *siròmāh* — *siròmašan/siròmašnī*, *lētīmīĉē* — *lētīmīĉan/lētīmīĉnī* ...

s alternacijom *i/e/je*: *viĉk* — *vĉĉan/vĉĉnī* ...

bez alternacije *i/e/je*: *bijēda* — *bijēdan/bijēdnī*, *smijēh* — *smijēšan/smijēšnī* ...

Završetak *nī* kao ostvaraj sufiksa *-(a)n* u određenom pridjevskom liku valja razlikovati od sufiksa *-nī* (v. § 1115).

-an/-anī Većina pridjeva s tim sufiksom ima palataliziranu osnovu:
čīnk — čīnčan/čīnčanī, lānac — lānčan/lānčanī, nēpce — nēpčan/nēpčanī ...
 s alternacijom *ije/je*: *zvījēzda — zvījēzdan/ zvījēzdanī ...*
 s alternacijom *ije/je* i alternacijom *sk/lšč*: *pijēsak — pjēščan/pjēščanī ...*
 Završetak *anī* kao ostvaraj sufiksa *-an* u određenom pridjevskom liku valja razlikovati od sufiksa *-anī* (v. § 1115).

-en/-enī Sufiks *-en* dolazi:
 a) na osnove s dvosuglasničkim i višesuglasničkim završnim skupom na koje ne dolazi sufiks *-an/-anī*:
bōrba — bōrben/bōrbenī, glāzba — glāzben/glāzbenī, jedīnstvo — jedīnstven/jedīnstvenī, plātno — plātnen/plātnenī ...
 b) na osnove s jednosuglasničkim završetkom (*n, d*), ali rjeđe:
glīna — glīnen/glīnenī, lān — lānen/lānenī, mēd — mēden/mēdenī, vōda — vōden/vōdenī, vūna — vūnen/vūnenī ...
 Završetak *enī* kao ostvaraj sufiksa *-en* u određenom pridjevskom liku valja razlikovati od sufiksa *-enī* (v. § 1115).

Sufiksi *-ev(a)n* i *-ov(a)n* daju izrazitiji glasovni lik izvedenom pridjevu, a razlikuju se samo u raspodjeli: sufiks *-ev(a)n* dolazi na osnove s nepčanim suglasnikom, a sufiks *-ov(a)n* na osnove s nenepčanim suglasnikom. U određenom liku ostvaruju se kao *-evnī, -ovnī*:

-ēv(a)n/-evnī *dūša — dūšēvan/dūševnī, kūća — kūćēvan/kūćevnī, rūšiti — rūšēvan/rūševnī, mužēvan/muževnī ...*

-ōv(a)n/-ovnī *dūh — dūhōvan/dūhovnī, mīr — mīrōvan/mīrovnī, māsa — māsovan/māsovnī, vřh — vřhōvan/vřhovnī ...*

s alternacijom *ije/je*: *svījēt — svījētōvan/svījētōvnī ...*

s okrnjenom osnovom: *dōhodak — dōhodōvan/dōhodōvnī.*

-ič(a)n/-ičnī Pridjevi sa sufiksom *-ič(a)n* motivirani su stranim imenicama na *-ija* i *-ist*:
ekonōmīja — ekonōmičan/ekonōmičnī, irōnīja — irōničan/irōničnī ...

egōist — egoīstičan/egoīstičnī, reālist — realističan/realističnī ...

-nat/-natī Sufiksom *-nat* tvore se pridjevi od imenica, a označuju da je što od onoga što znači osnovna riječ:

kōža — kōžnat/kōžnatī, pāpīr — papīrnat/papīrnatī, slāma — slāmnat/slāmnatī ...

Pridjevi sa sufiksom *-nat* ponekad znače obilovanje čime:

līst — līsnat, tráva — trāvnat ... (v. § 1090).

1086

U nekih opisnih pridjeva s općim pridjevskim značenjem motiviranih posuđenim imenicama može se izlučiti sufiks *-āl(a)n*. Tako u: *diјjalēktālan, eksperimentālan, fizikālan, kontinentālan, muzikālan, prēfiksālan, sūfiksālan ...* Određeni likovi završavaju na *-ālnī*.

OPISNI PRIDJEVI S POSEBNIM ZNAČENJEM

1087

Posebno opisno značenje izriče se različitim sufiksima, a pridjevi se svrstavaju u nekoliko značenjskih skupina.

Pridjevi koji znače sličnost

Značenje sličnosti izriče se pridjevima sa sufiksom *-ast*, a odražava se kao:

1088

a) sličnost u boji: *māslina* — *māslinast*, *nārānča* — *nārančast* ...

b) sličnost u obliku: *kūka* — *kūkast*, *lèpeza* — *lèpezast* ...

c) sličnost u kojoj drugoj osobini, odnosno svojstvu: *budàla* — *budàlast*, *svila* — *svìlast* ...

s palataliziranim osnovom: *pāmuk* — *pāmučast*, *bùbreg* — *bùbregžast*, *tìrbuh* — *tìrbušast*, *iglica* — *igličast* ...

s obaveznom alternacijom *ije/je*: *cijêv* — *cjêvast* ..., odnosno *ije/e* i *ije/je*: *strijêla* — *strêlast* i *strijêlast* ...,

s alternacijom *ije/e* i istodobnom alternacijom *l/lj*: *lijêvak* — *ljêvkast* ...

Rijetko takvi pridjevi završavaju na *-olik*: *cr̄v* — *crvòlik*, *zmìja* — *zmijòlik*, gdje je *-olik* sufiks izlučen iz pridjevskih složenica sufiksalne tvorbe motiviranih dvočlanim izrazom s imenicom *lice*, npr.: *blijêda lica* — *bljedòlik*.

1089

Pridjevi koji znače opskrbljenost i obilje

Biti opskrbljen čime znači 'imati što', npr. *bòdljikav* → koji ima bodlje, *c̀rvljiv* → koji ima crve. Ako se 'imati što' ostvaruje kao 'imati što u velikoj mjeri', 'u velikom stupnju', 'biti pun čega', onda nije riječ samo o opskrbljenosti, nego i o obilju, npr. *glàvat* → koji ima veliku glavu. Osnovna je riječ uvijek imenica. Pridjevi s tim značenjem tvore se sufiksima *-at*, *-av*, *-iv*, *-ljiv*, *-ovit/-evit*.

1090

-at *gláva* — *glàvat*, *krílo* — *krílat*, *nòga* — *nògat*, *rêp* — *rèpat* ...

-av *kòvrča* — *kovičav*, *pjèga* — *pjègav*, *słina* — *słinav*, *znòj* — *znòjav* ...

-iv *k̀rmelj* — *krmeljiv*, *m̀lòst* — *m̀lòstiv* ...

s alternacijom *ije/e* i istodobnom alternacijom *l/lj*: *plijèsan* — *pljèsniv* ...

-ljiv *c̀rv* — *c̀rvljiv*, *pòruga* — *porùgljiv*, *ùš* — *ùšljiv*, *žúč* — *žučljiv* ...

s alternacijom *g/ž*, *k/č*: *brìga* — *brìžljiv*, *jèzik* — *jezičljiv* ...

Sufiks *-ovit* dolazi na osnove i s nepčanim i s nenepčanim suglasnikom, a sufiks *-evit* samo na osnove s nepčanim suglasnikom. Naglasak je kratko-uzlazni u prvom slogu sufiksa.

-ovit *br̀do* — *br̀dòvit*, *kìša* — *kišòvit*, *k̀rš* — *kršòvit*, *rāž* — *ražòvit*, *sjèna* — *sjenòvit*, *šūma* — *šumòvit*, *vāl* — *valòvit* ...

s alternacijom *ije/je*: *stijèna* — *stjenòvit* ...

s alternacijom *ije/e* i *ije/je*: *brijèg* — *bregòvit* i *brjegòvit* ...

s alternacijom *ije/e* i istodobnom alternacijom *l/lj*: *lijèk* — *ljekòvit* ...

-evit *k̀rš* — *kršèvit*, *m̀lj* — *muljèvit*, *slòj* — *slojèvit*, *žúl* — *žuljèvit* ...

Pridjevi koji znače mogućnost i sklonost

Značenje mogućnosti i sklonosti imaju pridjevi motivirani glagolima, pa se to značenje odnosi na:

1091

a) mogućnost vršenja glagolske radnje, odnosno b) sklonost prema vršenju glagolske radnje. Ti se pridjevi tvore sufiksima *-iv* i *-ljiv*.

Mogućnost vršenja glagolske radnje izriče se kao aktivna (*pogrēšiv* → koji može pogriješiti, *uvjērljiv* → koji može uvjeriti) i kao pasivna (*djēljiv* → koji se može dijeliti, *izgovōrljiv* → koji se može izgovoriti).

Sklonost prema vršenju glagolske radnje izriče se kao aktivna, a pridjevi znače da tko lako, rado ili često čini ono što znači glagol u pridjevskoj osnovi (*povōdljiv* → koji se lako povodi, *podrūgljiv* → koji se rado podruguje, *plāčljiv* → koji često plače).

1092 Između sufiksa *-iv* i *-ljiv* nema razlike u značenju. Raspodjela im je, uz neka glasovna ograničenja, slobodna. Tako na osnove koje završavaju na *j*, *lj* i *nj* dolazi samo *-iv*: *izbrōjati* — *izbrōjiv*, *odvōjiti* — *odvōjiv* ..., *prodūljiti* — *prodūljiv*, *udāljiti* — *udāljiv*, *sūmnjati* — *sūmnjiv* ..., a na osnove koje završavaju na *k*, *g*, *h* samo *-ljiv*: *dōčekati* — *dōčēkljiv*, *podrugivati se* — *podrūgljiv*, *osmijēnuti se* — *osmjēšljiv*. Sufiks *-iv* dobivaju, također, osnove na nepčani suglasnik: *izlijēčiti* — *izljēčiv*, *otūditi* — *otūdiv*, *rijēšiti* — *rjēšiv* ..., ali *utjēšiti* — *utjēšiv* i *utjēšljiv*, s ravnopravnim usporednicama, zatim osnove na suglasnički skup *gr*, *tr*, *zr*, *vč*, *pč*: *igrati* — *igriv*, *snātriti* — *snātriv*, *prēzreti* — *prēzriv*, *unōvčiti* — *unōvčiv*, *priōpčiti* — *priōpčiv*.

Pridjevi motivirani glagolima s osnovom na *l* i *n* imaju jotiranu osnovu i sufiks *-iv*: *sēliti* — *sēljiv*, *tāliti* — *tāljiv* ..., *hrāniti* — *hrānjiv*, *rāniti* — *rānjiv* ...

Neke osnove koje završavaju na *n* mogu imati oba sufiksa: *promijēniti* — *promjēnjiv* i *promjēnljiv*; uz sufiks *-iv* dolazi jotirana osnova. Alternaciju *sn/šnj*, *zn/žnj* imaju *objāsniti* — *objāšnjiv*, *kāzniti* — *kāznjiv*.

Na ostale osnove također dolaze oba sufiksa. U nekim su izvedenicama ti sufiksi zamjenjivi, tj. mogu doći na iste osnove, pa tako supostoji usporedni likovi: *ostvāriti* — *ostvāriv* i *ostvārljiv*, *uporābiti* — *uporābiv* i *uporābljiv* ... U novije je vrijeme sufiks *-ljiv* češći.

s alternacijom *s/š*, *z/ž*: *snōsiti* — *snōšljiv*, *pāziti* — *pāzljiv* ...

s alternacijom *g/ž*, *h/š*: *dōstīci*, *dōstignem* — *dōstīžljiv*, *podsmjēnuti se* — *podsmjēšljiv*.

Bez alternacije su pridjevi *istēgljiv*, *protēgljiv*, *rastēgljiv*, *namīglijv*.

U tvorbi nekih pridjeva odbacuje se samo infinitivno *i*: *gānuti* — *ganiūtljiv*, *čēznuti* — *čezniūtljiv*, *pōdati se* — *pōdātlijv*, *sāviti* — *savitlijv* ...

1093 Naglasak je kratkouzlazni na slogu ispred sufiksa, pa je u tih pridjeva obavezna alternacija *ije/je*: *iskorijēniti* — *iskorjēnjiv*, odnosno *ije/je* i *ijelje*: *upotrijēbiti* — *upotrēbljiv* i *upotrjēbljiv* ...

1094 Mogućnost vršenja glagolske radnje u pasivnom značenju imaju i pridjevi sa sufiksom *-(a)k*, koji nije više proizvođan, npr.:

čitati — *čítak*, *lōmiti* — *lōmak*, *pīti* — *pítak*.

Pridjevi koji znače svojstvo vezano uz glagolsku radnju

1095 Značenje svojstva vezano uz glagolsku radnju imaju pridjevi sa sufiksom *-av* motivirani glagolima:

břbljati — *břbljav*, *dřhtati* — *dřhtav*, *krivūdati* — *krivūdav*, *lepřšati* — *lepřšav*, *šēpati* — *šēpav*, *ūtrati* — *ūtrav* ...

Od pridjeva koji znače opskrbljenost ti se pridjevi razlikuju po motiviranosti. Opskrbljenost čime izriču pridjevi motivirani imenicom (v. § 1090).

Pojačajni pridjevi

Pojačajni su pridjevi oni koji pojačavaju značenje osnovnoga pridjeva. Tvore se sufixsom *-cat* i *-ovet(a)n*. 1096

- cat** *nòv — nòvcat, pùn — pùnecat, zdräv — zdrävcat ...*
s alternacijom *ije/je*: *bijêl — bjêlcat*.
Osnovni pridjev i pojačajni pridjev obično se upotrebljavaju zajedno: *pun punecat znanja*.
- ovet(a)n** *čigli — ciglòvetan, düg — dugòvetan, ĩsti — istòvetan*. Jedino *bogòvetan* ne dolazi uz svoju osnovu nego uz pridjeve *čičo, čitav*: *čičo/čitav bogòvetan dān*. Uz *istòvetan* dolazi i lik *istòvjetan*, u kojem je sufixs *-ovjet(a)n*, a značenje 'identičan'.

Pridjevske umanjnice

Pridjevskim umanjnicama zovu se oni pridjevi koji izriču svojstvo u manjoj mjeri. Značenje im može biti neobilježeno ili hipokoristično obilježeno. 1097

Pridjevske umanjnice s neobilježenim značenjem tvore se sufixsima *-kast* i *-ičast*: 1098

- kast** *čřn — čřnkast, řumen — řumenkast, slān — slānkast ...*
s alternacijom *ije/je*: *bijêl — bjêlkast*.
- ičast** Sufiksom *-ičast* izvedeno je samo nekoliko pridjeva, što znači da je slabo plodan za razliku od njemu sinonimnog sufixsa *-kast*.
mòdar — mòdričast, plāv — plāvičast ...
s alternacijom *ije/je*: *bijêl — bjêličast*.

Pridjevske umanjnice s hipokorističnim značenjem, koje se upotrebljavaju uglavnom u pjesničkom stilu, tvore se različitim sufixsima. Ti su sufixsi slabo plodni. 1099

- ač(a)k** *pùn — pünačak, slāb — slābačak ...*
- ah(a)n** *pùn — pünahān ...*
s jotiranom osnovom: *mlād — mlādahan ...*
s okrnjenom i jotiranom osnovom: *glādak — glādahan, krātak — krāčahan, slādak — slādahan ...*
s alternacijom *ije/e*, istodobnom alternacijom *l/lj* i jotiranom osnovom: *blijêd — bljêdahan*.
- an** *pùn — pünan, řih — řihan ...*
s okrnjenom osnovom: *tānak — tānan*
s okrnjenom i jotiranom osnovom: *řitan — řičān, slādak — slādān ...*
- aš(a)n** *pùn — pünašan, slāb — slābašan ...*
- eš(a)n** Sufiks *-eš(a)n* može se izlučiti samo iz dva pridjeva, a to znači da nije plodan. Oba pridjeva s tim sufixsom imaju izmijenjenu osnovu: okrnjenu osnovu: *mālen — mālešan*
osnovu s alternacijom *ije/e* i *ije/je*: *vrijéme — vrěmešan* i *vřěmešan*.
- uljast** *düg — dugùljast, řiv — řivuljast ...*
- unjav** *slāb — slabùnjav ...*
s alternacijom *ije/e* i istodobnom alternacijom *l/lj*: *blijêd — bljedùnjav*,

s okrnjenom osnovom: *gládan* — *gladúnjav*, *hládan* — *hladúnjav*, *sládak* — *sladúnjav*.

-uškast Sufiks *-uškast* potvrđen je samo u dva pridjeva, oba s izmijenjenom osnovom:

s jotiranim osnovom: *dèbeo*, *dèbelog* — *debeljùškast*

s alternacijom *ije/e* i istodobnom alternacijom *llj*: *lijêp* — *ljepiùškast*.

1100 Broj sufikasa koji se mogu izlučiti iz pridjevskih umanjica s hipokorističnim značenjem daleko je veći, ali se njima većinom ne tvore novi takvi pridjevi ili su potvrđeni tek u jednom primjeru. Nije ih teško prepoznati, npr. *golišav*, *mālecān*, *suhōnjav*, *tugāljiv* i sl.

POSVOJNI PRIDJEVI

1101 Posvojnim se pridjevima izriče odnos prema osnovnoj riječi, neko pripadanje njoj u širem i užem smislu. Često se nazivaju i *odnosni pridjevi* (v. § 456). Sufiksi su brojni, a mogu se podijeliti u nekoliko skupina. Od posvojnih je pridjeva teško odvojiti čiste odnosne pridjeve. Često je u istom pridjevu i značenje pripadanja i značenje odnosa. Neki pridjevi s posvojnim sufiksima odgovaraju i na pitanje *kakav?* i po tome su bliži opisnim pridjevima, npr. **kišni** ogrtač, **zimski** kaput, **djedovsko** strpljenje, **vojnička** kapa.

Sufiksi *-ov*, *-ev*, *-in*, *-ljev*

1102 Sufiksima *-ov*, *-ev*, *-in*, *-ljev* izriče se pripadanje pojedincu (ako imenica označuje osobu), odnosno pripadanje vrsti (ako imenica označuje biljku ili životinju).

1103 Sufiksima *-ov*, *-ev* tvore se posvojni pridjevi od imenica m. r. na suglasnik, od imenica sr. r. te od imenica ž. r. za oznaku biljaka (*jābuka* — *jābukov*, *zōb* — *zōbov*), s izuzetkom imenica s osnovom na *c* (v. § 1107).

Sufiks *-ov* modificira značenje osnove na nenepčani suglasnik (*brāt* — *brātov*), a sufiks *-ev* značenje osnove na nepčani suglasnik (*brātić* — *brātićev*, *učitelj* — *učiteljev*), odnosno osnove s alternacijom *c/č* (*strīc* — *strīćev*). Izuzetak su pridjevi prezimenskih osnova na *č* i *eš* (*Bocaccio* [bokāčo] — *Bocacciōv* [bokāčov], *Frāngeš* — *Frāngešov*).

Imenice s osnovom na suglasnik *r* (osim onih tuđega podrijetla kao *direktor* — *direktorov* i imenica na *er* kao *djēvēr* — *djēverov*) mogu imati jedan i drugi sufiks: *čuvār* — *čuvārov* (i *čuvārev*), *strōjār* — *strōjārov* (i *strōjārev*). Od imenice *cār* običniji je posvojni pridjev na *-ev* (*cārev*) nego na *-ov* (*cārov*).

Ako je polazna riječ u tvorbi imenica za biljku, pravilo o rodu i završnom glasu osnove ne vrijedi:

hmělj — *hměljov*, *jāvor* — samo *jāvorov*, *trěšnja* — *trěšnjov*, *višnja* — *višnjov* ...

Izuzetak su imenice s osnovom na suglasnike *č*, *ć*: *ljūtič* — *ljūtićev*, *jēdič* — *jēdićev* ...

1104 Pridjevi motivirani imenicama za oznaku biljaka mogu imati gradivno značenje: *brězova mēta*, *jāvorove gūsle* ili samo odnosno: *krumpīrova zlatīca*, *māslinova mūšica*.

1105 Od prezimena na *-ski* (v. § 479) rijetko se tvori pridjev, npr. *Dostojěvskī* — *Dostojěvskijev*, *Stravīnskī* — *Stravīnskijev*. Zbog deklinacije *Dostojěvskī*, *G Dostojěvskōg*, *D Dostojěvskōm* ... riječ je, zapravo, o sufiksu *-ijev*, izlučenog iz pridjeva motiviranih imeni-

com na samoglasnik *i* i s proširenom osnovom u kosim padežima, npr. *dëndijev* od *dëndi*, *G dëndija*.

Sufiks *-ljev* modificira značenje osnova na suglasnik *v*: *Jäkōv* — *Jäkōvljev*, *Miroslav* — *Miroslavljev*, *Turgénjev* — *Turgénjevlev* ... **1106**

Osnove na *-av* mogu imati paralelne tvorbe, sa sufiksom *-ov* i sa sufiksom *-ljev*: *Tòmislav* — *Tòmislavov* i *Tòmislavljev* ...

Sufiksom *-in* tvore se posvojni pridjevi od imenica ž. i m. roda na *a*: *vòjvoda* — *vojvodin*, *slúga* — *slúgin* ..., uključujući i hipokoristike: *báka* — *bákin*, *māma* — *māmin*, *sěstra* — *sěstrin* ...; *Jūra* — *Jūrin*, *tāta* — *tātin*, s palataliziranjem osnovom: *mājka* — *mājčín*, *prijateljica* — *prijateljčin* ..., od hipokoristika m. r. na *o/e*: *Máte* — *Mátin*, *médo* — *médin*, *Péro* — *Périn*, *zéko* — *zékin* ... te od imenica za oznaku biljaka s osnovom na *c*: *kamilica* — *kamiličín*. **1107**

Palataliziranu osnovu imaju pridjevi motivirani imenicama s osnovom na *c*: *gāzdarica* — *gāzdaričín*, *Jēlica* — *Jēličín*, *stríc* — *stričev*, *lòvac* — *lòvčev* ..., rijetko s osnovom na *k*: *djèvòjka* — *djèvòjčín* (uz rjeđe *djèvòjkin*), *mājka* — *mājčín* ... **1108**

Pridjevi motivirani hipokoristikom nemaju palataliziranu osnovu: *báka* — *bákin*, *māca* — *mācín* ...

Alternaciju *ije/e* i *ije/je* imaju: *brijēst* — *brēstov* i *brjēstov*, *drijēn* — *drēnov* i *drjēnov*, odnosno alternaciju *ije/e* i istodobnu alternaciju *ll/j*: *lijēska* — *ljēskov*. Ostale izvedenice s tim sufiksima dolaze bez alternacije: *Cvijéta* — *Cvijétin*, *pijétao* — *pijétlov* ...

Ako je polazna riječ u tvorbi imenica za oznaku životinje, sufiksi *-ov*, *-ev*, *-in* dolaze samo onda ako je onemogućeno izricanje tvorbenog značenja sufiksom *-jī* (v. § 1110): **1109**

ćúk — *ćúkov*, *grizli* — *grizlijev*, *čāplja* — *čāpljin* ...

Sufiksima *-ov*, *-ev*, *-in* također se tvore posvojni pridjevi od imenica za oznaku naziva poduzeća, ustanova, novina, časopisa:

Pòdrāvka — *Pòdrāvkin*, *Vārteks* — *Vārteksov*, *Vikēnd* — *Vikēndov* ...

Sufiksi *-jī/-ī*, *-injī*

Pridjevi sa sufiksima *-jī/-ī*, *-injī* motivirani su najčešće imenicama za životinje i tada označuju odnos prema jedinki i prema vrsti. Mogu biti motivirani i imenicom s kojim drugim značenjem. **1110**

-jī/-ī *kòza* — *kòzjī*, *pàs* — *pàsjī* ...

s palataliziranjem osnovom: *vúk* — *vùčjī*, *múha* — *mùšjī*, *līsica* — *līsíčjī* ..., od drugih osnova: *bóg* — *bòžjī*, *čòvjek* — *čòvječjī* (uz *čòvjekov*).

Jotiranu osnovu i alternantu *-ī* imaju:

lābūd — *lābudī*, *pīle*, *pīleta* — *pīlečī*, *rība* — *rībljī*, *krāva* — *krāvljī*, *mrāv* — *mrāvljī* (uz *mrāvinjī*) ..., od drugih osnova: *đāvō*, *đāvola* — *dāvōljī*, *jēsēn* — *jēsēnjī*.

-injī *mrāv* — *mrāvinjī* (uz *mrāvljī*), *pčēla* — *pčēlinjī*, *zmīja* — *zmījinjī* ...
s alternacijom *ije/je*: *zvijēr* — *zvjèrinjī*.

Sufiksi *-skī/-kī*, *-ovskī/-evskī*, *-inskī*, *-ičkī*, *-ačkī*, *-anskī*

- 1111 Između sufikasa *-skī/-kī*, *-ovskī/-evskī*, *-inskī*, *-ičkī*, *-ačkī*, *-anskī* najplodniji je sufiks *-skī* i njegova alternanta *-kī* (v. § 126):

grād — *grādski*, *škōla* — *škòlski*, *zíma* — *zímski* ...
 s obezvučenom osnovom: *klīb* — *klūpski*, *Řáb* — *rāpski* ...
 s proširenom osnovom: *Bòsna* — *bòsanski*, *Īstra* — *īstarski* ...

Od imenica s nepostojanim *a*, npr. *kilometar*, G *kilometra* pridjev se tvori od nominativne osnove: *kilometar* — *kilometarski*, *sájam* — *sájamski* ...

Alternantu *-kī* imaju osnove koje završavaju na *ć*:
Góspic — *góspički*, *mlādić* — *mlādički*, *plēmīć* — *plēmīčki* ...

i osnove koje, izvorno ili kao izmijenjene, završavaju na *č*, *s*, *š*:

kròjāč — *kròjāčki*, *jùnāk* — *jùnāčki*, *tvórnica* — *tvórnīčki* ...
Rūs — *rūski*, *Frāncūz* — *frāncūski* ...
bogātāš — *bogātāški*, *vřāg* — *vřāški*, *siròmāh* — *siròmāški*, *lúpež* — *lúpeški* ...

- 1112 Odnos koji se izriče sufiksom *-skī/-kī* ovisi o osnovnoj imenici. Ako je osnovna riječ osobna imenica, izriče se odnos prema množini ili prema neodređenom pojedincu, npr. *kovāčkā klijěšta* za razliku od *kovāčeva klijěšta*. Ako je osnovna riječ imenica koja označuje stručnjaka, npr. *etnògraf*, a imenica za oznaku struke ima s njom zajedničku osnovu i obično završava na *-ija*, npr. *etnogrāfija*, pridjev se odnosi na obje imenice, što znači da je dvostruko motiviran (v. § 824): *etnògraf*, *etnogrāfija* — *etnògrafski*. Tako i *geògraf*, *geogrāfija* — *geògrafski*, *pedāgog*, *pedagògija* — *pedāgoški* ...

Pridjev od pokraćene osnove takvih imenica rijetko znači što drugo, npr. *psihòlškī* (*psihòlškò stánje*), pa se pridjev od naziva struke tvori od nepokraćene osnove: *psihològija* — *psihològijski* (*psihològijski rječnik*).

- 1113 Dvostruko je motiviran i pridjev koji se odnosi na zemljopisni naziv i na množinski lik etnika:

Āustrija, *Austrijānci* — *āustrijski*
Slāvōnija, *Slavónci* — *slāvōnski* ...

I ostale imenice na *-ija* dobivaju sufiks *-skī*:

ākcija — *ākcijski*, *komunikācija* — *komunikācijski*, *organizācija* — *organizācijski*, *redākcija* — *redākcijski* ...

Pridjevi motivirani imenima rijeka i planina izriču samo odnos prema jednini:

Bòsut — *bòsutski*, *Sáva* — *sāvski* ...; *Biokovo* — *biokovski*, *Dinara* — *dinarski* ...,

a pridjevi motivirani općom imenicom odnose se i na jedninu i na množinu, npr. *škōla*, mn. *škòle* — *škòlski*.

- 1114 Sufiksi *-ovskī*, *-evskī*, *-inskī* raspodijeljeni su na iste osnove kao i sufiksi *-ov*, *-ev*, *-in*, a dolaze tamo gdje sufiks *-skī* ne može doći zbog teškoće u izgovoru: *dūžd* — *dūžddevski* a ne *dūžd* — *dūždski*, *kádar* — *kádròvski* a ne *kádar* — *kádrski*, *sèstra* — *sèstrīnski* a ne *sèstra* — *sèstrski* ili zbog udaljavanja od glasovnog sastava osnovne imenice: *běg* — *běgòvski* a ne *běg* — *běški*, *cěh* — *cěhòvski* a ne *cěh* — *cěški*, *kněz* — *knězèvski* a ne *kněz* — *kněški*, pa i zbog izražajnijeg glasovnog sastava izvedenice:

djěd — *djědovski* a ne *djěd* — *djědski*, *králj* — *králjèvski*, rijetko *králj* — *králjjski*
 s palataliziranim osnovom: *prīnc* — *prīncevski*, *májka* — *májčīnski* ...

Pridjevi koji su u tvorbenoj vezi s poznatijim imenom ili prezimenom izriču odnos na način svojstven osobi s tim imenom ili prezimenom:

Hàmlet — *hàmletovski* (*hàmletovskō držānje*), *Màt●š* — *màtoševski* (*màtoševski stíl*)

...

-ički Pridjevi sa sufiksom *-ički* motivirani su dvostruko: imenicama na *-ist* i imenicama na *-iz(a)m*:

kapítalíst, kapitalízam — *kapitalistički, tūrist, turízam* — *turistički, urbànist, urbanízam* — *urbanistički ...*

-ački Sufiks *-ački* izlučuje se iz posvojnih pridjeva motiviranih ojkonimima:

Đàkovo — *đàkovački, Válpovo* — *válpovački, Zàgreb* — *zàgrebački ...*
s okrnjenom osnovom: *Dùbròvnik* — *dùbrovački*.

-anski Dolazi na nekoliko osnova koje imaju glasovnu zapreku za sufiks *-ski*: *gròblje* — *gròbljānski, pòšta* — *pòštanski*, rjeđe na druge osnove: *Màrija* — *màrijānski, Vènecija* — *venecijānski ...*

Većina ostalih pridjeva na *-anski* tvorena je od okrnjene osnove imenica na *-stvo* i *-(a)c* sufiksom *-ski*: *božānstvo* — *božānski, čovječānstvo* — *čovječānski, kućānstvo* — *kućānski ... dominikānac* — *dominikānski, muhamedānac* — *muhamedānski, Peruānac* — *peruānski*.

Sufiksi *-ni, -ani, -eni, -ovni, -evni*

Pridjevi sa sufiksima *-ni, -ani, -eni, -ovni, -evni* znače pripadanje, npr. *džāvnō dōbro*, dakle imaju posvojno značenje, ali mogu značiti i samo neki odnos prema osnovnoj riječi, npr. *kīšni ogřtāč*, pa mogu imati i odnosno značenje. Ponekad ista imenica motivira pridjev s opisnim značenjem i pridjev s odnosnim značenjem, pa dolazi do neutralizacije (glasovnog izjednačenja) njihovih izraza ako je opisni pridjev u određenom liku.

Npr.:

odnosno značenje	opisno značenje
<i>kīšni ogřtāč</i>	<i>kīšni dān</i>
<i>sūnčanī sāt</i>	<i>sūnčanī dān</i> .

Koje značenje ima pridjev prepoznaje se najlakše po mogućnosti komparacije: može se reći *kīšnijī dān* i *sūnčanijī dān*, ali se ne može reći *kīšnijī ogřtāč* i *sūnčanijī sāt*. Prema tome, pridjev *kīšni* u *kīšni dān* ima opisno značenje. Izraz *kīšni* zapravo je određeni lik pridjeva *kīšan*.

-ni Sufiks *-ni* dolazi:

a) na osnove s jednim suglasnikom:

dřžava — *dřžavnī, nāgrada* — *nāgradnī, pádež* — *pádežnī, pàpīr* — *pàpīrnī ...*
s palataliziranom osnovom: *rúka* — *rùčnī, nōga* — *nōžnī, tībuh* — *tībuhšnī ...*
s alternacijom *ijelje* (samo neke starije izvedenice): *cvijēt* — *cvjētnī, tījēlo, tījēsa* — *tījēlnī ...*

b) na strane dvosuglasničke osnove:

ambulānta — *ambulāntnī, nāfta* — *nāftnī, smāragd* — *smāragdnī, sùbjekt* — *sùbjektnī ...*

Teže izgovorljiva suglasnička skupina u pridjeva pod *b*) može se izbjeći: upotrebom drugog sufiksa (*nāfta* — *nāftenī*) ili proširivanjem osnove (*sùbjekt* — *sùbjekātnī*).

- anī** Sufiks *-anī* dolazi na osnove s nepčanim suglasnikom:
grōžde — grōždanī, kōplje — kōpljanī ...
 i na osnove s alternacijom *c/č, k/č*:
nōvac — nōvčanī, pālac — pālčanī ..., brōjka — brōjčanī, pūpak — pūpčanī ...
 Rjeđe ga nalazimo i na osnovama s drugim završnim suglasnikom, npr.:
zvjēzda — zvjēzdanī, žlijēzda — žljēzdanī, i to prvi primjer s alternacijom
ije/je, a drugi s alternacijom *ije/e* i istodobnom alternacijom *l/lj*.
- enī** Sufiks *-enī* dolazi na osnove koje završavaju dvosuglasničkim i višesuglasničkim skupom, izuzevši one na koje dolazi sufiks *-anī*: *bēdro — bēdrenī, glāzba — glāzbenī, kāzna — kāznenī, sjētva — sjētvenī, zdrāvstvo — zdrāvstvenī ...*
- 1116 -ōvni, -ēvni** Sufiksi *-ōvni, -ēvni* dolaze tamo gdje sufiks *-ni* ne može doći zbog teškoće u izgovoru: *mōzak — mōzgovni* a ne *mōzak — mōzgni*, zbog glasovne promjene i time uzrokovane izrazne neutralizacije: *lik — likōvni* a ne *lik — lični* (odr. lik od *lice — ličan*), *list — listovni* (listovni papir) : *list — līsni* (lisna uš), *mīr — mīrōvni* a ne *mīr — mīrni*, *dūša — dūševni* : *dūša — dūšni*, a ponekad i zbog izražajnijeg glasovnog sastava: *būrza — būrzōvni* a ne *būrza — būrzni*. Raspodijeljeni su prema završnom suglasniku osnove.
 Sufiks *-ōvni* dolazi na osnove s nenepčanim suglasnikom:
bānka — bānkōvni, cēsta — cēstōvni, ček — čekōvni, glās — glāsōvni, mīr — mīrōvni, tēkst — tēkstōvni, zvūk — zvūkōvni ...,
 a sufiks *-ēvni* na osnove s nepčanim suglasnikom:
dūša — dūševni, grāda — grādēvni ...
 s jotiranom osnovom: *knjīga — knjīževni, plātiti — plāčēvni*.

Sufiksi *-nji, -šnji, -ašnji*

- 1117** Pridjevi izvedeni sufiksima *-nji, -šnji, -ašnji* tvore se najčešće od priloga, vremenskih, mjesnih ili kojih drugih, rjeđe od koje druge vrste riječi:
- nji** *šinōc — šinōcnji, sūbota — sūbotnji, tōbože — tōbožnji, večer — večernji ...*
 s alternacijom *s/s*: *dānas — dānašnji, ljētōs — ljētošnji, nōčas — nōčašnji ...*
 s proširenom osnovom *jūtro — jūtarnji ...*
- šnji** *nēkada — nēkašnji, sāda — sādašnji, sūtra — sūtrašnji, ūnūtra — ūnutrašnji ...*
- ašnji** *jūčēr — jučerašnji, prije — prijašnji, skōro — skōrašnji ...*

Sufiks *-ači*

- 1118** Pridjevi izvedeni sufiksom *-ači* tvore se od glagola, i to uglavnom glagola na *-ati* i označuju odnos prema radnji osnovnoga glagola:
brījati — brijači, jāhati — jāhači, kúpati — kupači, písati — pisači, stājati — stajači, šívati — šivači ...
 Rjeđe se tvore od drugih glagola:
jēsti — jēdači, plēsti — plētači, sjēditi — sjēdači, vřšiti — vřšači ...

PREGLED SUFIKSALNE TVORBE PRIDJEVA

Značenjske skupine	Sufiksi i primjeri					
OPISNI PRIDJEVI 1. S OPĆIM OPISNIM ZNAČENJEM	-āl(a)n/-alni sufiksalan/sufikalni		-(a)n/-ni mirisan/mirisni		-an/-ani zvjezdan/zvjezdani	
	-en/-eni leden/ledeni		-ēv(a)n/-evni duševan/duševni		-ič(a)n/-ični realističan/realistični	
	-nat/nati travnat/travnati		-ōv(a)n/-ovni masovan/masovni			
2. S POSEBNIM OPISNIM ZNAČENJEM PRIDJEVI KOJI ZNAČE SLIČNOST	-ast lopatast					
PRIDJEVI KOJI ZNAČE OPSKRBLJENOST I OBILJE	-av dlakav	-at plećat	-evit žuljevit	-iv pljesniv	-ljiv cvtljiv	-ovit šumovit
PRIDJEVI KOJI ZNAČE MOGUĆNOST I SKLONOST	-(a)k gibak	-iv rješiv	-ljiv šutljiv			
PRIDJEVI KOJI ZNAČE SVOJSTVO VEZANO UZ GLAGOLSKU RADNJU	-av drhtav					
POJAČAJNI PRIDJEVI	-cat puncat					
PRIDJEVSKE UMANJENICE	-ač(a)k punačak	-ah(a)n bljedahan	-an tanan	-aš(a)n slabašan	-eš(a)n malešan	-ičast plavičast
	-kast svilenkast	-uljast modruljast	-unjav slabunjav	-uškast debeljuškast		
POSVOJNI PRIDJEVI	-ev pjevačev	-in mamin tatin	-ljev Čehovljev	-ov djedov brezov		
	-ački đakovački	-ički realistički	-ski/-ki školski junački	-evski marševski	-inski majčinski	-ovski djedovski
	-ani novčani	-eni glazbeni	-ēvni književni	-ōvni glasovni	-ni govorni	
	-ji/-i lisičji labuđi	-inji pčelinji				
	-nji večernji	-šnji nekadašnji	-ašnji jučerašnji			
	-ači brijači					

PREFIKSALNA TVORBA

- 1119** U prefiksionalnoj tvorbi pridjeva sudjeluju opisni i odnosni pridjevi, pa i pridjevi tako tvoreni zadržavaju to značenje osnovnog pridjeva.

OPISNI PRIDJEVI

- 1120** Uz opisne pridjeve dolazi nekoliko prefikasa: *na-*, *ne-*, *o-*, *po-*, *pra-*, *pre-*, *pred-*, *pri-*, *pro-*, *su-*. Njima se tvore pridjevi s posebnim opisnim značenjem, a mogu se razvrstati u nekoliko značenjskih skupina.

Umanjenice

- 1121** U tvorbi pridjevskih umanjenica (usp. i § 1097-1100) sudjeluje najviše prefikasa: *na-*, *o-*, *po-*, *pri-*, *pro-*, *su-*, što znači da je ta značenjska skupina najbrojnija.

na-	<i>glûh — nãgluh, trùo — nãtruo ...</i>
o-	<i>mâlen — òmalen, srědnjĭ — òsrednjĭ ...</i>
po-	<i>dõbar — pòdobar, dũgačak — pũdugačak, vèlik — pòvelik ...</i>
pri-	<i>glûp — pŕĭglûp, prõst — pŕĭprost ...</i>
pro-	<i>čèlav — pŕõčelav, hládan — pŕõhládan, sijéd — pŕõsijed ...</i>
su-	<i>lûd — sũhlûd, pĭjan — sũpĭjan ...</i>

Uvećanice

- 1122** Pridjevskim se uvećanicama izriče svojstvo većeg stupnja od onog izrečenog osnovnim pridjevom. Svojstvo u većem stupnju izriče se prefiksom *pre-*:

bõgat — pŕëbogat, krâsan — pŕëkrâsan, šĭrok — pŕëšĭrok, vĭsok — pŕëvĭsok ..., a od stranih prefiksima *hiper-* (*mõderan* i *mòdëran — hipermòdëran*), *super-* (*bõgat — superbõgat*), *ultra-* (*ljũbičast — ũltraljũbičast*).

Pridjevi s nepotpunim svojstvom

- 1123** Nepotpuno, djelomično svojstvo izriče se prefiksom *polu-*:
- divljĭ — poludivljĭ, gòtov — polugòtov, nãg — pòlunãg, òbrazovãn — poluòbrazovãn, pĭsmen — pũlpĭsmen ...*
- Uzorak je vrlo plodan.

Pridjevi sa suprotnim ili zanijekanim svojstvom

- 1124** Svojstvo suprotno onome izrečenom osnovnim pridjevom ili zanijekano svojstvo osnovnoga pridjeva izriče se prefiksom *ne-*. Uz jednostavne pridjeve kao osnovnu riječ dolaze izvedeni pridjevi i popridjevljeni glagolski pridjevi trpni. Uzorak je vrlo plodan:

mïo — nēmio, srētan -- nēsretan, vëseo — nēveseo ...

izdržljiv — neizdržljiv, osvòjiv — neosvòjiv, pobjēdiv — nepobjēdiv ...

brān — nēbrān, izrēčen — neizrēčen, òbrijān — nēobrijān, željen — nēželjen ...

Nepotpuno zanijekano svojstvo označuju pridjevi s prefiksima *kvazi-* (*kvázidječji*), *nazovi-* (*nazòviteorijskī*), *pseudo-* (*pseudopučkī*).

ODNOSNI PRIDJEVI

Uz odnosne pridjeve dolaze prefiksi **anti-** (*džāvnī — antidžāvnī*), **kontra-** (*òbavještājnī — kòontraobavještājnī*), **ne-** (*òrgānskī — nēòrgānskī*), **pred-** (*pòsljednji — prètpòsljednji*, *zādñji — prēdzadñji*), **pro-** (*črñáčkī — pročrñáčkī*, *vłādin — provłādin*), **protu-** (*avionskī — protuavionskī*).

1125

PREGLED PREFIKSALNE TVORBE PRIDJEVA

Značenjske skupine	Prefiksi i primjeri					
UMANJENICE	na- nagluh	o- omalen	po- povelik	pri- priprost	pro- prohladan	su- sulud
UVEĆANICE	hiper- hiperosjetljiv	pre- prekrasan	super- superjak	ultra- ultraljubičast		
PRIDJEVI S NEPOTPUNIM SVOJSTVOM	polu- polupismen					
PRIDJEVI SA SUPROTNIM ILI ZANIJEKANIM SVOJSTVOM	ne- neveseo neorganski	anti- antiratni	kontra- kontraobavještajni		protu- proturadni	

PREFIKSALNO-SUFIKSALNA TVORBA

Prefiksarno-sufiksadni pridjevi u tvorbenoj su vezi s prijedložnim izrazom: *bez idějē — bēzidējan, nā silu — nāsilan, pod vòdōm — pòdvodan, pred izborima — prēdizbōran, pòtìv ùstava — protuùstāvan ...* U toj su tvorbi najčešći sufiksi *-(a)n*, zatim *-nī* i *-skī*, pa su zbog toga većina pridjeva prefiksarno-sufiksalne tvorbe opisni pridjevi s općim opisnim značenjem ili odnosni pridjevi.

1126

U prefiksarno-sufiksalnim pridjevima nalazimo ove prefikse: *bez-* (*bēzidējan*), *do-* (*dòušnī*), *duž-* (*dùžobalnī*), *eks-* (*èkskatedarskī*), *inter-* (*intervòkalnī*), *ispod-* (*ispòdžitnī*), *iza-* (*izaòltārskī*), *iznad-* (*iznadòsjetnī*), *izvan-* (*izvanstrānačkī*), *među-* (*medunárodnī*), *nad-* (*nādgròbnī*), *niz-* (*nizvodnī*), *oko-* (*okoknjíževnī*), *po-* (*pòmorskī*), *pod-* (*pòtkar-patskī*), *poslije-* (*pòslijeratnī*), *post-* (*pòstdiplomskī*), *pred-* (*prètpotopnī*), *preko-* (*prekoòceānskī*), *pri-* (*prigrādskī*), *prije-* (*prījeratnī*), *sub-* (*sùbpolarñī*), *trans-* (*transsibirskī*), *unutar-* (*ùntarstrānačkī*), *uz-* (*ùzvodnī*), *za-* (*zāgròbnī*). Ako su prefiksi koji sudjeluju u toj tvorbi prijedložnog podrijetla, oni većinom izražavaju ona značenja koja je imao i prijedlog u prijedložnom izrazu: *dòušnī* → koji je do uha, *izaòltārskī* → koji je iza oltara,

iznadòsjetnī → koji je iznad osjeta, *nàdgrobnī* → koji je nad grobom. Najplodniji je prefiks *bez-* koji izriče odsutnost onoga što je imenovano osnovnom riječju:

bèz brigē — bèzbrižan, bèz glāsa — bèzglasan ...

s obezvučenim prefiksom: *bèz kraja — bèskrājan, bez práva — bèsprāvan ...*

s okrnjenim prefiksom: *bèz stīda — bèstīdan, bèz sūzā — bèsuzan, bèz šūma — bèšūman, bèz žūči — bèžučan ...*

Sufiks može biti i neizražen, odnosno nulti:

bèz imena — bèzimen, bez glāvē — bèzglav, bez rúkē — bèzruk, bèz břka — bèzbrk ...

Naglasak nije ustaljen. Primjeri ipak pokazuju određenu naglasnu pravilnost.

Naglasak je na osnovi tvorenice ako riječ u osnovi ima koji od uzlaznih naglasaka: među *národima — medunárodnī, nad zèmljōm — nadzemāljskī*.

Naglasak je u posljednjem slogu prefiksa ako riječ u osnovi ima koji od silaznih naglasaka, npr. *medūratnī* (od *između /dva/ rāta*).

Uz likove sa sustavnim uzlaznim naglaskom na osnovi, npr. *izvansūdskī, izvanškōlskī* javlja se i mogućnost da se silazni naglasak zamijeni uzlaznim, npr. *ispod-sljēmenskī* (od *ispod Sljēmena*).

SLOŽENO-NESUFIKSALNA TVORBA (ČISTO SLAGANJE)

1127 Nesufiksalne pridjevske složenice imaju u drugome, odnosno završnome dijelu samostalan pridjev, npr. *samōnikao* → koji je sam nikao.

Najčešći su oni pridjevi koji su motivirani istovrsnim morfološkim jedinicama, tj. pridjevima:

cřn i žūt — cřno-žūt

društvenī i političkī — društveno-političkī

hřvātskī i njēmačkī — hřvātsko-njēmačkī

pđvijesnī i prāvnī — pđvijesno-prāvnī.

Takvi pridjevi mogu biti motivirani i većim brojem pridjeva. Tako, npr.

cřven, bijēl i mōdar — crvèno-bijēlo-mōdar

grādiščānskī, hřvātskī i njēmačkī — grādiščānsko-hřvātsko-njēmačkī.

Po tome se oni razlikuju od ostalih složenica motiviranih dvjema riječima (v. § 1009, 1077 i 1129).

1128 Dijelovi tako složenih pridjeva povezani su spojnikom *-o-* a razgraničeni crticom koja je grafijski znak njihove naglasne samostalnosti, pa i njihove morfološke istovrsnosti (za razliku od pridjeva motiviranih dvočlanim nazivom, npr. *književnoteòrījskī* → koji se odnosi na književnu teoriju).

Osobitost je takvih pridjeva u tome što označavaju jednu osobinu, i to osobinu kao skup osobina imenovanih sastavnim dijelovima. Svi dijelovi složenog pridjeva zadržavaju svoj naglasak. Rjeđe takav pridjev ima jedan naglasak i piše se bez crtice, npr. *glühonijem* (od *glüh* i *nijēm*).

SLOŽENO-SUFIKSALNA TVORBA

Pridjevske složenice sufiksalne tvorbe, u tvorbenoj su vezi, kao i imeničke složenice sufiksalne tvorbe (v. § 1075-1077), s dvočlanim i značenjski nedjeljivim pojmom: *visokī nápon* — *visokonáponskī*, *Jūžnā Amèrika* — *južnoamèričkī* ... ili s dvjema riječima u određenom sintaktičkom odnosu: *břzih nǝgū* — *brzònog*, *pròšlè gòdinè* — *prošlogò-dišnĵi* ...

1129

Te se pridjevske složenice dijele u dvije skupine:

- a) pridjevske složenice sa sufiksom -Ø
- b) pridjevske složenice s drugim sufiksima.

Pridjevske složenice sa sufiksom -Ø imaju u drugome dijelu imeničku osnovu koja najčešće označuje dijelove ljudskoga ili životinjskoga tijela:

1130

brzònog, *crnòkos*, *debelòvrat*, *dugòbrk*, *dugòuh*, *kratkòdlak*, *krivònos*, *tankòkljun* ...,

ali može doći i koja druga osnova, npr. *dugòlist*, *krupnòzrn*, *tankòvrh*.

U prvom je dijelu pridjevska osnova, a naglasak je na spojniku.

Pridjevske složenice s drugim sufiksima imaju u drugome dijelu glagolsku ili imeničku osnovu (usp. § 1077), a u prvome imeničku, pridjevsku, priložnu, brojnu, rijetko zamjeničku osnovu. Sufiksi koji sudjeluju u toj tvorbi isti su oni koji sudjeluju i u sufiksaloj tvorbi pridjeva i zbog toga se često drugi dio složenoga pridjeva ne razlikuje izrazno od samostalnog pridjeva (*-naponski*, *-američki*). Ali pridjev u tom glasovnom liku ne ulazi u složenicu, nego ga dobiva u tvorbenom procesu, što se vidi i iz osnovnih riječi, među kojima ga nema.

1131

Uloga je sufiksa u složeno-sufiksaloj tvorbi općenito da odredi morfološku pripadnost tvorenice, ovdje da je svrsta u red pridjeva, npr. *-(a)n* u *bistròuman*, *-ast* u *dvòznamenkast*, *-iv* u *čovjekoljubiv*, *-nĵi* u *petogòdišnĵi*, *-skĵi* u *osnovnoškòlskĵi* ...

1132

Pridjevi sa sufiksom *-(a)n* imaju opće opisno značenje:

bistròūman, *četveròkatan*, *dobronámjèran*, *dvòsmjèran*, *dvòsložan*, *jednòsmjèran*, *kratkòvječan*, *plitkòūman*, *srednjovjèkòvan* ...

Sufiks *-nĵi* dolazi na osnovu imenice *godina*, dok je u prvom dijelu brojna osnova: *dvogòdišnĵi*, *trogòdišnĵi*, *desetogòdišnĵi* ..., rijetko pridjevska: *prošlogòdišnĵi*, zamjenička: *ovogòdišnĵi* ili priložna: *višegòdišnĵi*.

Naglasak sufiksalne pridjevske složenice ovisi o naglasku riječi čija je osnova u drugome pridjevskom dijelu. Naglasak je u drugome pridjevskom dijelu ako ta riječ ima uzlazni naglasak, npr. *niskog nápona* — *niskonáponskĵi*. Naglasak je na spojniku ako ta riječ ima silazni naglasak, npr. *donji grād* — *donjògradskĵi*.

1133

TVORBA GLAGOLA

SUFIKSALNA TVORBA

I. OD GLAGOLA

1134 Dvije su vrste izvođenja:

- A. motiviran, novi glagol drugoga je aspekta,
B. motiviran je glagol istoga aspekta.

U prvoj vrsti u velikoj većini nastaje vidski parnjak, od kojih je osnovni glagol svršen, a motivirani je glagol nesvršen. U imperfektizaciji većina je tvorbenih tipova neplodna, a plodna su samo četiri sufiksa s morfom *va*: *-ava(ti)*, *-java(ti)*, *-iva(ti)* i *-jiva(ti)*. Među njima se razlikuju dvije skupine:

1. svršeni glagoli nemaju sufiksa, i
2. svršeni glagoli imaju sufiks.

U jednoj i drugoj skupini ima glagola bez predmetka i s predmetkom. Novi nesvršeni glagoli mogu biti neprekidni i učestali, tj. jedan te isti glagol može imati i jedno i drugo značenje (v. § 602).

(O povratnim glagolima govori se posebno u § 626-627, a o perfektizaciji i imperfektizaciji v. § 618-619.)

A. S RAZLIKOM U VIDU

1. Imperfektivizacija

1135 A. Novi nesvršeni glagoli imaju sufiks. Sufiks je:

1. **-a-**

a. izvođenje bez fonemske alternacije u osnovi:

<i>sjēsti</i> (sjed-oh)	- <i>sjēdati</i> (sjed-a-h)
<i>pāsti</i> (pad-oh)	- <i>pādati</i> (pad-a-h)
<i>pōmesti</i> (po-met-oh)	- <i>pōmetati</i> (po-met-a-h)

b. s alternacijom korijenskih samoglasnika:

e//ije	<i>lēci</i> (leg-oh)	- <i>lijégati</i> (lijeg-a-h)
o//a	<i>pōmoći</i> (po-mog-oh)	- <i>pomágati</i> (po-mag-a-h)
rije//ir	<i>ùmrijeti</i> (u-mrije-h)	- <i>ùmirati</i> (u-mir-a-h)

c. s alternacijom suglasnika

ig//iz	<i>dīći</i> (dig-oh)	- <i>dīzati</i> (diz-a-h)
---------------	----------------------	---------------------------

d. s alternacijom samoglasnika i suglasnika:

jek//ijec	<i>ōdsjeći</i> (od-sjek-oh)	- <i>odsijécati</i> (od-sijec-a-h)
ek//ic	<i>prōreći</i> (pro-rek-oh)	- <i>proricati</i> (pro-ric-a-h)
su, sp//sip	<i>pōsuti</i> (po-su-h, po-sp-em)	- <i>pōsipati</i> (po-sip-a-h)

ez//až	<i>nàvesti</i> (na-vez-oh)	- <i>navážati</i> (na-važ-a-h)
ed//ađ	<i>nàvesti</i> (na-ved-oh)	- <i>naváđati</i> (na-vađ-a-h)
eg//ež	<i>lěći</i> (leg-oh)	- <i>lèžati</i> (lež-a-h)
es//aš	<i>dònesti</i> (do-nes-oh)	- <i>donášati</i> (do-naš-a-h).

Od glagola tipa *navážati*, *dováđati*, *donášati* običniji su nesvršeni glagoli s *nòsiti*, *vòziti*, *vòditi*, npr. *donòsiti*, *navòditi*, *navòziti*.

Od glagola s *-nesti*, npr. *dònesti* običniji su glagoli s *-nijeti*, npr. *dònijeti*, *pònijeti*.

2. **-ja-** i **-va-** uz duženje korijenskog samoglasnika:

1136

<i>zàviti</i>	- <i>zavíjati</i>
<i>dòbiti</i>	- <i>dobívati</i>
<i>razùmjeti</i>	- <i>razumíjévati</i>

3. **-i-**

<i>sjěsti</i> (sjed-oh)	- <i>sjèditi</i> (sjed-i-h)
<i>òbūci</i> (ob-uk-oh)	- <i>obláčiti</i> (ob-lač-i-h)

B. Svršeni glagoli imaju sufiks:

1137

1. **-a-**

a. Svršeni glagoli imaju **-i-**:

– bez fonemske alternacije:

<i>lùpiti</i> – <i>lúpati</i>
<i>báciti</i> – <i>bàcati</i>

– s alternacijom korijenskih samoglasnika: *jellije*

<i>ispòvjediti</i> – <i>ispovijédati</i>
--

– s alternacijom korijenskih suglasnika:

<i>pùstiti</i> – <i>púštati</i>
<i>jáviti</i> – <i>jávljati</i>
<i>sjětiti</i> – <i>sjěćati</i>
<i>zàmisliti</i> – <i>zamíšljati</i>

– s alternacijom samoglasnika (*o/a*) i suglasnika:

<i>ròditi</i> – <i>ráđati</i>
<i>skòčiti</i> – <i>skákati</i>

b. Svršeni glagoli imaju sufiks **-je-**:

<i>prèdvidjeti</i> – <i>predvíđati</i>
<i>pregòrjeti</i> – <i>pregáрати</i>

c. Svršeni glagoli imaju sufiks **-o-**, a motivacija je izražena alternacijom korijenskog samoglasnika (*o/a*):

<i>zakòpati</i> – <i>zakápati</i>

2. **-va-**

1138

Svršeni glagoli imaju sufiks **-je-**:

<i>sagòrjeti</i> – <i>sagoríjévati</i>
--

3. **-iva-**a. Svršeni glagoli imaju sufiks **-a-**:

kázati — *kazívati*
zapísati — *zapisívati*

b. Svršeni glagoli imaju sufiks **-i-**:

— bez fonemske alternacije:

nòčiti — *nočívati*
zaváriti — *zavarívati*

— s fonemskom alternacijom *t/ć, v/vlj*:

pòsjetiti — *posjećívati*
zagláviti — *zaglavljívati*

c. Svršeni glagoli imaju sufiks **-ova-**:

daròvati — *darívati*
osnòvati — *osnívati*

1139

4. **-ava-**a. Svršeni glagoli imaju sufiks **-a-**:

obèćati — *obećávati*
nasmijati — *nasmijávati*
zadržati — *zadržávati*

b. Svršeni glagoli imaju sufiks **-i-**:

— bez fonemske alternacije u korijenu:

odòbriti — *odobrávati*
lišiti — *lišávati*

— s alternacijom *s/š*:

spásiti — *spašávati*.

2. Perfektivizacija

1140

Svršeni glagoli koji su motivirani nesvršenim glagolima imaju sufiks **-nu/-n-** koji im daje i značenje jednokratnosti i trenutnosti. Nesvršeni glagoli imaju sufiks **-a-**:
víkati — *víknuti*.

B. BEZ RAZLIKE U VIDU

1141

Sufiksalsnom tvorbom kada su osnovni glagol i tvorenica istoga vida nastaju novi nesvršeni glagoli, od osnovnih nesvršenih glagola. Tako, rjeđe, nastaju učestali glagoli (iterativizacija) te češće deminutivni i pejorativni glagoli.

1. ITERATIVIZACIJA

Običniji su iterativni glagoli nastali od nesvršenih trajnih glagola, obično sufiksima **-iva(ti)**, **-ava(ti)**: *danjívati* < *dániti*, *iskakívati* < *iskákati*, *nočívati* < *nòčiti*, *postizávati* < *pòstizati*.

Od dvovidnih glagola tako nastaju novi nesvršeni glagoli, koji su iterativni, ali se neki upotrebljavaju i kao trajni, npr. *ručávati* < *rúcati*, *večérávati* < *vèčerati*, *vídati* < *vidjeti* ...

2. DEMINUTIVNI I PEJORATIVNI GLAGOLI

Deminutivni i, rjeđe, pejorativni glagoli tvore se brojnim sufiksima, obično na *ka* i *ca*. Plodni su *-ka(ti)* i *-cka(ti)*. 1142

Pojedinačni sufiksi za deminuciju

Neki od tih glagola imaju i pejorativno značenje

- aka(ti):** *ljubàkati, tužàkati (se), vozàkati (se) ...*
- ara(ti):** *mlatàrati, vucàrati (se) ...*
- esa(ti):** *šepèsati*
- ika(ti):** *vozikati (se)*
- i(ti):** *kákiti, pàjkiti.*
- jaka(ti):** *moljàkati, seljàkati (se) ...*
- kara(ti):** *piskàrati, trčkàrati ...*
- ka(ti):** *kàskati, trěskati, zìvkati; govòrkati, gùrkati, kòpkati, kùckati, pìpkati, smjěškati (se); bòckati, glòckati, grěckati.*
- keta(ti):** *puckètati, šuškètati.*
- kiva(ti):** *o/pri-sluškívati, prešutkívati, po/za-stajkívati, is/za-pitkívati, do/za-dirkívati, iz/za-virkívati ...*
- nu(ti):** *cjěpnuti, drěmnuti, pjěvnuti ...*
- uca(ti):** *kašljúcati, svjetlúcati ...*
- ucka(ti):** *dremùckati, kašljùckati, pijùckati, pjevùckati, svirùckati ...*
- ulji(ti):** *pjevùljiti, smijùljiti se ...*
- uši(ti):** *pjenúšiti (se), pjevúšiti, sparúšiti se ...*
- uška(ti):** *ljuljúškati (se), valjúškati ...*
- uta(ti):** *hripùtati, skakùtati, srkùtati, šapùtati, škipùtati.*

Osim navedenih još je nekoliko rijetkih sufiksa za deminuciju:

-ari(ti) u *vucàriti (se)*; **-kova(ti)** u *žělkovati*; **-uka(ti)** u *pijùkati* i sl., **-uša(ti)** u *pjenúšati (se)*.

3. PEJORATIVNI GLAGOLI

Nekoliko je sufiksa u pejorativnih glagola:

- ata(ti):** *glumàtati, klimàtati, lomàtati*
- eta(ti):** *lupètati*
- isa(ti):** *hvalisati (se)*
- usa(ti):** *drmùsati (se).*

II. OD IMENICA

1143 Glagoli nastali od imenica nazivaju se denominativnima. Od imenica se glagoli izvode sufiksima *-a*, *-ova-*, *-ira-*, *-i-*.

1. Sufiksom *-a-* tvore se glagoli koji su povezani s onim što znači imenica u osnovi, i to:

a. kao s objektom:

brázdati — 'praviti brazde'
komàdati — 'praviti komade'
věčerati — 'jesti večeru' itd.

b. kao s obilježjem zbivanja:

cvjètati — 'dobivati cvjetove'
hřdati — 'prekrivati se hrdom' itd.

1144 2. Sufiksom *-ova-* tvore se glagoli koji većinom znače:

a. biti ono ili kao ono što kazuje imenica:

banòvati — 'biti ban'
vragòvati — (u prenesenom smislu) 'biti (kao) vrag'
dakòvati — 'biti đak' itd.

b. koji su u drugim odnosima specifičnim za imenicu:

bolòvati — 'biti bolestan'
řmenovati — 'davati ime i nazivati po imenu'
tugòvati — 'osjećati tugu' itd.

3. Sufiksom *-ira-* tvore se glagoli većinom od tuđih imenica ili su načinjeni prema tuđim glagolima: *adresirati*, *frazirati*, *lakirati*, *modelirati*, *telegrafirati*, *demonstrirati*, *filozofirati*, *memorirati*, *oksidirati*, *projicirati*, *rezervirati* itd.

I sam sufiks stranoga je porijekla, usporedi s njemačkim glagolima *demonstrieren*, *musizieren* itd.

Ti glagoli stoje u vrlo raznolikim odnosima s imenicama od kojih nastaju.

1145 4. Sufiksom *-i-* tvore se glagoli koji su u vezi s imenicom od koje se tvore:

a. kao s stvari koja je sredstvo radnje ili slično:

másiti — 'začinjati, mazati mašču'
zlátiti — 'prevlačiti zlatom' itd.

b. kao s objektom koji nastaje:

grijěšiti — 'činiti pogreške, grijehe'
šřiti — 'praviti sir' itd.

c. kao s vremenom:

nòčiti — 'provoditi noć'
zímiti — 'provoditi zimu' itd.

d. kao s osobinom:

gãditi se — 'osjećati gadost'
čěličiu — (preneseno) 'postajati kao čelik' itd.

III. OD PRIDJEVA

Od pridjeva se glagoli tvore sufiksima: *-a-*, *-i-*, *-je-*, *-ova-*.

1. Sufiksom *-a-* tvore se glagoli koji znače dobivati osobinu koju kazuje pridjev:

bújati — 'postajati bujan'
jáčati — 'postajati jak'
měkšati — 'postajati mekši' itd.

2. Sufiksom *-i-* tvore se glagoli koji znače davati osobinu koju kazuje pridjev:

bijéliti — 'činiti bijelim'
kšseliti — 'činiti kiselim'
sitniti — 'činiti što sitnim' itd.

3. Sufiksom *-je-*, odnosno *-e-* i alternacijom suglasnika *lj* tvore se glagoli koji znače dobivati osobinu koju kazuje pridjev:

bijéljeti — 'postajati bijel'
stàrjeti — 'postajati star'
žútjeti — 'postajati žut' itd.

U prezentu i glagoli iz točke 2. i 3. imaju isti prezentski morf *-i-*: *bijéljeti* — *bijélīm* i *bijéliti* — *bijélīm*, ali se oblici razlikuju naglascima: uzlazni — silazni.

4. Sufiksom *-ova-* tvori se malo glagola: *ludòvati*, *rãdovati se* i dr., a znače pokazivati osobinu koju izriče pridjev.

1146

IV. OD OSTALIH VRSTA RIJEČI

Glagoli se od ostalih vrsta riječi rjeđe tvore.

1. *Zamjenica* je u osnovi glagola: *nštititi*, *svòjiti*, *prsvòjiti*, *tíkati* itd.

2. *Broj* je u osnovi glagola: *dvòjiti*, *odvòjiti*, *devètati*, *dšsetkovati* itd.

3. *Prilog* je u osnovi glagola: *nãpredovati*, *nãzadovati*, *òpetovati*, *protíviti se* itd.

4. U *zvici* su češće polazna osnova za tvorbu glagola i tvore se sufiksima *-a-*, *-nu-* i *-ka-*.

a. Sufiksom *-a-* tvore se glagoli koji znače ponavljanje ili oponašanje zvukova: *bléjati*, *múkati*, *sřkati*, *škljòcati* itd.

b. Sufiksom *-nu-* tvore se glagoli koji označuju jednokratnost i trenutnost zvukovnih procesa: *cíknuti*, *húknuti*, *kücnuti*, *sřknuti*, *zvěcnuti* itd.

c. Sufiksom *-ka-* tvore se glagoli koji znače ponavljanje trenutnih radnji praćenih zvukom: *böckati*, *gúkati*, *kükati*, *prãskati*, *ššškati* itd.

1147

PREGLED SUFIKSALNE TVORBE GLAGOLA

I. OD GLAGOLA

A. S RAZLIKOM U VIDU

Imperfektivizacija i učestalost	<i>-a-</i> proricati	<i>-ja-/-va-</i> zavijati	<i>-va-</i> sagorijevati	<i>-iva-</i> kazivati	<i>-ò-</i> zakapati
Perfektivizacija, jednokratnost, trenutnost	<i>-nu-</i> viknuti				

B. BEZ RAZLIKE U VIDU

Deminucija, pejorativnost	-a- vodati			
Učestalost	lijetati			
Deminucija	-ka- govorkati	-cka- pjevuckati	-uši- pjevušiti	
Pejorativnost	-kara- piskarati	-ara- vucarati se	-aka- seljakati	-ulji- smijuljiti se

II. OD NOMENA I ADVERBA

Značenje	biti u stanju, imati osobinu	dobiti, dobiti osobinu	dati, davati osobinu	biti, postati nešto	biti sredstvo radnje	biti predmet radnje	provoditi vrijeme
-a-							
od imenica	cvjetati	oružati se			šibati	večerati	
od pridjeva	težati	bujati	debljati				
od zamjenica						tikati	
od brojeva							
-ova-							
od imenica	bolovati		stupnjevati	banovati	rukovati se	imenovati	danovati
od pridjeva	ludovati						
od brojeva							
od priloga	nazadovati						
-i-							
od imenica	ježiti se	čeličiti (se)	čeličiti	popiti	mastiti	siriti	noćiti
od pridjeva			bijeliti				
od zamjenica			ništiti				
od brojeva	dvojiti						
od priloga	protiviti se						
-ira-							
od imenica	fluorescirati	slavenizirati se	slavenizirati	dublirati	lakirati	modelirati	pauzirati
-je-							
od imenica	vidjeti						
od pridjeva	žutjeti se	žutjeti					

III. OD UZVIKA

Sufiksi	Glagoli izriču zvukovne procese		
	<i>trajanje</i>	<i>jednokratnost trenutnost</i>	<i>ponavljanje</i>
-a-	blejati		
-nu-		zvecnuti	
-ka-			gukati

PREFIKSALNA TVORBA

I. NAČINI

1. Prefiksalna tvorba najplodniji je tvorbeni način u glagola. Od velike većine glagola prefiksacijom se mogu tvoriti novi glagoli. Tvorba riječi prefiksacijom uvrštava se i u tvorbu slaganjem. Prema tome, glagoli nastali prefiksacijom nazivaju se i složnim glagolima, odnosno glagolskim složenicama. Ima glagola s predmetkom prema kojima nema glagola bez predmetka, npr. glagoli s korijenima *čelčn* (*pòčēti* – *pòčnēm*, *nàčēti* – *nàčnēm*) i glagoli s korijenom *pep̃n* (*nàpēti* – *nàpnēm*, *zàpēti* – *zàpnēm* itd.). 1148

2. Glagoli tvoreni predmecima redovno su svršeni, tj. dodavanjem prefiksa postaju svršeni glagoli (v. § 618). Ponekad je teško odrediti u čemu je modifikacija leksičkog značenja glagola pa se kaže da se prefiksacijom mijenja samo vid, npr. *písati* – *napísati*.

3. Ponekad se prefiksacijom tvore prijelazni glagoli od neprelaznih (*skòčiti* – *preskòčiti*).

4. Osnovno se značenje u glagola s predmecima čuva, a modificira se s obzirom na način i količinu vršenja, odnosno izvršenosti radnje. Glagoli tvoreni predmecima redovno imaju tvorbeno značenje koje odgovara temeljnom značenju prijedloga. Takvi glagoli obično zahtijevaju i taj prijedlog: 1149

- doći do stola*, ali *doći k stolu*
- izbaciti iz kuće*
- naići na prijatelja*
- nadnijeti se nad knjigu*
- odmaknuti se od peći*
- podložiti pod gredu*
- uroniti u vodu*
- uzmaknuti uz potok*

Međutim, predmeci daju glagolima i druga značenja.

Prijedlozi *bez*, *među*, *niz*, *preko* nemaju adekvatne predmetke.

5. Glagoli se tvore s 19 prefikasa, od kojih devet ima više alternanti. To su: *do-*, *iz-* (s alternantama *is-liš-liza-li-*), *mimo-*, *na-*, *nad-* (s alternantama *nat-/nada-*), *o-*, odnosno *ob-* (s alternantama *op-/oba-*), *od-* (s alternantama *ot-/oda-*), *po-*, *pod-* (s alternantama *pot-/poda-*), *pre-*, *pred-* (s alternantom *pret-*), *pri-*, *pro-*, *raz-* (s alternantama *ras-/raš-/raž-/raza-/ra-*), *s-* (s alternantama *z-lš-/sa-*), *su-*, *u-*, *uz-* (s alternantama *us-luš-/luz-*) i *za-*. 1150

6. Većina alternanata posljedica su jednačenja završnoga prefiksalnog suglasnika s početnim suglasnikom osnove. Tako nastaju:

a. obezvučene alternante (obezvučeni prefiksi):

is-//iz-	<i>iskòčiti/izlètjeti</i>
op-//ob-	<i>opkòliti/oblètjeti</i>
ot-//od-	<i>otpísati/odmàknuti</i>
pot-//pod-	<i>potpísati/podlòžiti</i>
pret-//pred-	<i>pretkázati/predbáciti</i>
ras-//raz-	<i>rašpísati/razlòžiti</i>
us-//uz-	<i>ustrèptati/uzlètjeti</i>

b. ozvučena alternanta (ozvučeni prefiksi):

z-//s-	<i>zbáciti/slètjeti</i>
---------------	-------------------------

c. okrnjene alternante (okrnjeni prefiksi):

i-//iz-	<i>ìsipati/izlètjeti</i>
ra-//raz-	<i>rašírìti/razlètjeti se</i>

d. izmijenjene alternante (izmijenjeni prefiksi) jednačenjem završnogaz, odnosno s po mjestu tvorbe u ž, odnosno š:

š-//z-//s-	<i>zbáciti/ščešljávati/slètjeti</i>
íž-//iš-//iz-	<i>iščètkati/iždavòliti se/izlètjeti</i>
raž-//raš-//raz-	<i>ràžđipati se/raščístiti/rázviti</i>
uš-//uz-	<i>uščítati/uzlètjeti</i>

1151 7. a. Proširene alternante (prošireni prefiksi) uvjetovani su leksički. Neki glagoli tvoreni tim prefiksima imaju prema sebi drugi glagol načinjen od osnovne alternante prefiksa i istoga glagola.

To su alternante:

iza-//iz-	<i>izàgnati i izgñati</i>
nada-//nad-	<i>nadàstrijeti/nadlètjeti</i>
oba-//ob-	<i>obàviti uz obìčni je òviti i rjeđe òbviti</i>
oda-//od-	<i>odàzvati se i rjeđe òdzvati se</i>
poda-//pod-	<i>podàstrijeti/podlòžiti</i>
raza-//raz-	<i>razàgnati i rjeđe ràzgnati</i>
sa-//s-	<i>sàkupiti uz obìčnije skùpiti</i>
uza-//uz-	<i>uzàvreti i rjeđe ùzvreti</i>

b. U osobitom su odnosu alternante *o-* i *ob-* koje su uvjetovane leksički a obje se mogu smatrati temeljnim, npr. *òbgrliti*, *oblètjeti*, *òpljačkati*, *òbògatiti*, *ògráđiti*, *òpísati*, *òblijèpiti* i *òlijèpiti*, *òbzídati* i *òzídati* (vidi i primjer u točki a.).

II. POJEDINAČNI PREFIKSI

1152 1. do-

Taj predmetak daje tvorenicama većinom finitivno značenje s nekim specifičnostima:

a. doći, doprijeti do određenog mjesta ili vremenskog roka:
dobježati, *dogúrati*, *dòkrasti se*, *dòvući se*, *doživjeti*;

- b. dovesti nešto do određenog mjesta:
dobáciti, dògnati, dòtjerati, dòvesti;
- c. dostići neki drugi cilj:
dográditi, dohrániti, dokòsiti, dòplesti, dòreći.

2. iz-

1153

Značenja su:

- a. pokrenuti nešto ili samog sebe iz unutrašnjosti prema van ili odozdo prema gore:

izbáciti, izgovòriti, izgúrati, iskòčiti, izlètjeti, izíći, izjaloviti, isèliti;

- b. sativno značenje:

izljúbiti se, ispávati se, izvikati se;

- c. finitivno:

izbòriti, izgòrjeti, izigrati, izlijéciti, izlúpati, izmučiti, izvřšiti, iščekatì, izđavoliti se;

- d. distributivno:

ispogíbatì, ispolágati, isprèplivati, isprobádati, izbúditì, izopíjati se.

3. mimo-

S ovim predmetkom malo je glagola, a imaju osnovno značenje korijena:
mimòići i izvedenica od njega *mimoilaziti*.

4. na-

1154

Značenja su:

- a. staviti jedan predmet na drugi:

nàbosti, nàgaziti, nàići, nalijépati, namètati, nàvūći;

- b. sativno značenje u povratnih glagola:

načítati se, nàgledati se, nàigrati se, nalúpati se, naplésati se, navikati se, nàvūći se;

- c. inkoativno značenje:

nàgristi, nàpućiti i dr.;

- d. perfektivnost s finitivnim ili bez finitivnoga značenja:

načíniti, nagomílati, naòštriti, napísati, naućiti i dr.

5. nad-

1155

Značenja su:

- a. dospjeti ili staviti nešto nad što drugo:

nadàstrijeti, nadlètjeti, nàdviti (se);

- b. majorativno značenje:

nadigrati, nàdlajati, nàtpjevati ...

6. o-/ob-

1156

Značenja su:

- a. obuhvatiti predmet u cjelini, vršiti radnju sa svih strana:

òbgrliti, òbīći, oblètjeti, ográditi, ogrnutí, okòvati, okružiti, opkòliti, opšīšati;

b. obuhvaćanje uopće:

obògati, obrániti, ocárniti, òčistiti, oglòbiti, òjužiti, oklevètati, òpljačkati i dr.

7. od-

Značenja su:

a. odvajanje i udaljavanje od nekog predmeta ili pojma uopće:

odbáciti, odlijépiiti, odvèzati, òtpasti;

b. vršenje radnje kao odgovor na radnju koju znači glagol bez predmetka:

odázvati se, odgovòriti, odjéknuti, otpísati ...

1157 8. po-

Značenja su:

a. distributivno:

pòcrkati, pòdizati, polijégati, polòmiti, ponòsiti, pòpušiti, porazbjíjati, porédati se, poudávati se ...

b. deminutivno:

poigrati se, polèžati, posjèditi, popríčati;

c. vršiti radnju po površini nekog predmeta:

pògaziti, popljùvati, posòliti i dr.;

d. finitivno i sl.:

pobúniti, pòjesti, pòpiti, potònuti itd.

9. pod-

Značenja su:

a. vršenje radnje ispod nečega:

podàstrijeti, pòdgristi, potkòpati, potkòvati, podlòžiti, pòdmetnuti i dr.;

b. finitivno i dr.:

podmíriti, pothrániti itd.

1158 10. pre-

Značenja su:

a. vršiti radnju prelazeći preko nečega ili tako da nešto prijede preko drugog predmeta:

prebáciti, prègaziti, prekoráčiti, prelètjeti, preskòčiti, pretřčati, prèvúći;

b. odvajanje:

prègristi, prelòmiti, prepíliiti, prèsjeci i dr.;

c. promjenu mjesta:

prèdati, prekúpti, presèliti, prèliti, prèsipati, pretòčiti i dr.;

d. obuhvatiti prostorno ili vremenski:

predániti, prègledati, prehrániti, prèkriti, prenòčiti i dr.;

e. majorativno značenje:

precijéniti, prèjesti se, preplátiti, prèpuniti i dr.;

f. finitivno i dr.:

prebròžiti, prekròžiti, prèvidjeti itd.

11. **pred-**

Taj predmetak označuje stavljanje ispred nečega:
predbáciti, predstaviti, pretkázati i dr.

12. **pri-**

1159

Značenja su:

a. približavanje, spajanje:

prignati, prigráditi, prikoračiti, prikòvati, prilijépati, primaknuti, prišúljati se, pristúpiti, privézati, privūći ...

b. dodavanje:

pridati, priliti, pritòčiti, privrijèditi i dr.;

c. deminucija:

pričúvati, pridići se, prikriti i dr.;

d. drugo:

priklati, pripitòmiti, prisjetiti se itd.

13. **pro-**

1160

Značenja su:

a. prolaženje kroz što:

pròbosti, probúšiti, prokòpati, pròvūći (se);

b. prolaženje pored čega:

prohújati, pròjahati, projúriti, protřčati;

c. finitivnost i sl.:

pročitati, pròklèti, prokomentírati, pròmrznuti, proživjeti;

d. inkoativnost:

progovòriti, pròpjevati, pròplakati, proráditi, prozbòriti i dr.;

e. unaprijed uraditi:

prokázati, pròreći i dr.

14. **raz-**

1161

Značenja su:

a. odvajanje dvaju ili više dijelova:

razàgnati, razbàcati, ràskuhati, rasèliti, ràstaviti, rašíriti, razdvòjiti, razlètjeti, raščetvèriti itd.

b. razvijanje, širenje:

ràzgleđati, razgovòriti, razmòtati, ràzvii, raščeprkati itd.

c. vraćanje u prijašnje stanje:

raskàluderiti, raspòpiti, razvjènčati itd.;

d. intenzivnost:

razbjèsniti se, razbùktati se, raspríčati se, razlètjeti se, razljútiti se, raščitati se, raždípiti se i dr.

1162 15. s-

Značenja su:

a. sjedinjavanje, okupljanje:

sàbrati, sàkupiti, sjedíniti, smijéšati, sli jépiti;

b. odmicanje, odvajanje, posebno prema dolje:

sjàhati, slètjeti, svúći, zbcíti.

16. u-

Značenja su:

a. završetak radnje u unutrašnjosti nečega:

ùbáciti, ùdjenuti, ùgaziti, ulètjeti, ùpasti, ùtjerati, upísati;

b. odvajanje, odmicanje:

ùbrisati, uklòniti, ùmaći i dr.;

c. finitivnost i sl.:

uçíniti, ulòviti, ùmrijeti, uráditi i dr.

1163 18. uz-

Značenja su:

a. kretanje prema gore uz nešto:

uspètrati (se), ùspuzati, ùzdići (se);

b. kretanje u suprotnom pravcu:

ùzmaći, uzvrátiti i dr.;

c. inkoativno i intenzivno značenje:

ushódati se, usklíktati, ustrèptati, uzbúiniti (se), ùzburkati, uščavrljati se i dr.;

d. finitivnost i sl.:

uskòpati, uzòrati i dr.

1164 19. za-

Značenja su:

a. staviti iza nečega, u nešto ili na što:

zabáciti, zagnjúriti, zàkačiti, zàmetnuti i dr.;

b. obuhvatiti nešto sa strane i u cjelini:

zagráditi, zàgrliti, zajáziti, zaklòniti, zàkrupti, zàliti, zàplesti, zazídati i dr.;

c. obuhvatiti s vanjske strane:

zabijéliti, zakòriti, zàmvrznuti, zàsjeniti i dr.;

d. zauzeti položaj:

zàleći, zàsjesti, zàstati, zaústaviti (se) i dr.;

e. dati, dobiti svojstvo koje kazuje riječ od koje je izveden osnovni glagol:

zadjèvjčiti se, zakřžljati, zàmòmčiti se, zapòpiti (se) i dr.;

f. inkoativno značenje:

zàgimjeti, zajéčati, zakríčati, zàlajati, zàpjevati, zàplakati, zasvírati, zàtrèsti i dr.;

g. vršenje radnje u nepovoljnom smjeru:

zabrázditi (u prenesenom smislu), zabrójiti se i dr.;

PREGLED PREFIKSALNE TVORBE GLAGOLA

Značenja	Prefiksi i primjeri					
Perfektivnost	mimo-, na-, ob-, s- -ići		do-, nad-, pos-, pre-, pred-, pro-, uz-, za- -letjeti			raz- razmetati
Učestalost i distributivnost	iz- izbuditi	na- navoziti	od- odnositi	po- poizginuti		
Inkoativnost	na- nagristi	pro- propjevati	uz- uzletjeti	za- zapjevati		
Finitivnost	do- dobježati	iz- izboriti	u- ugaziti			
Odvajanje, odmicanje	od- odbaciti	pre- prekinuti	raz- razbacati	s- skinuti		
Približavanje, spajanje	pri- priliti	s- skupiti	su- sudjelovati			
Obuhvaćanje	o-/ob- o/b/graditi	pre- prekriti	za- zakoriti			
Transformativnost	iz- izmrviti	na- nacijepati	o- ostrići	po- počupati	s- slijepiti	u- ubrati
Kreativnost	iz- izgovoriti	na- napisati	o-/ob- o/b/zidati	od- odsvirati	s- sagraditi	
Intenzivnost	raz- (+se) razljutati (se)	uz- (+se) uzburkati (se)	za- (+se) zamisliti (se)			
Majorativnost	nad- nadrasti	pre- prestići				
Augmentativnost	pre- presoliti					
Deminutivnost	po- popričati	pri- prihraniti	pro- prošetati			
Sativnost	iz- (+se) izvikati se	na- (+se) najesti (se)				
Dobiti svojstvo	za- (+se) zaparložiti (se)					
Anticipiranje	pro- proreći					
Suprotnost, nepovoljnost	na- nasjesti	pre- previdjeti	raz- raspopiti	uz- uzmaći	za (+se) zabrojiti (se)	
Zauzeti, staviti u položaj	na- (+se) nabosti (se)	nad- (+se) nadviti (se)	pod- podmetnuti	za- zasjesti		

Značenja	Prefiksi i primjeri			
KRETANJE				
Inkurzivnost	u- uvesti	za- zavesti		
Ekskurzivnost	iz- izvesti			
Apkurzivnost	od- odvesti	uz- uzdići		
Atkurzivnost	do- dovesti			
Transkurzivnost	mimo- mimoići	nad- nadletjeti	pre- prevesti	pro- provesti

PREFIKSALNO-SUFIKSALNA TVORBA

1165 Prefiksarno-sufiksarno tvorba znatno je manje plodna od prefiksarne i sufiksarne. U toj tvorbi javljaju se:

– prefiksi: *o-*, *ob-*, *po-*, *pod-*, *pre-*, *u-*

– sufiksi: *-nu(ti)*, *-je(ti)*, *-i(ti)*, *-a(ti)*.

Od sufiksa plodan je *-i(ti)*.

1. **-nu(ti) + o.** Nastaju svršeni glagoli, npr. od *tvrd* > *òtvrđnuti* 'postati tvrd'; *ogólhnuti*, *òčvršnuti*, *òmrznuti*.

2. **-je(ti)** Nastaju glagoli koji znače 'dobiti osobinu koju ima osnovna riječ', obično pridjev, rjeđe imenica. U tvorbi sudjeluju prefiksi *o-*, *ob-* i *po-*. Uzorak: *zelen* > *òzelènjati* 'postati zelen'.

o- Primjeri od pridjeva:

obijèljati, *ocrñjati*, *ogòljati*, *ohládnjati*, *osijédjati*, *òstarjati*, *ožèdnjati*, *oživjati* ...

Primjeri od imenica:

obòljati, *okòrjati*.

po- *pobijèljati*, *posívjati*, *pozelènjati* ...

ob- *obudòvjati*.

1166 3. **-iti**

Prefiksi su: *o-*, *ob-*, *po-*, *pod-*, *pre-*, *u-*.

o- a) Dva su značenja:

– učiniti onim što znači pridjev u osnovi: *crn* > *ocrñiti* 'učiniti crnim': npr. objelodániti, *ogòliiti*, *ohrábriiti*, *omogúćiti*, *opústiti*, *oživiti* ...

– postati onakav što znači pridjev u osnovi: *ćelav* > *òćelaviti* 'postati ćelav', npr. *obòsiti*, *odíveniti*, *òmršaviti*, *otòčiti* ...

b) Neki glagoli mogu imati oba značenja;

— *slab* > *oslabiti*: 'učiniti slabim' i 'postati slab', npr. *ogladniti*, *oglúpiti*, *okrnjiti*, *òlabaviti*, *opoštèniti*, *osámiti* ...

Neki glagoli u drugom značenju imaju česticu *se*, npr. *osúšiti* — *osúšiti se*, *otúđiti* — *otúđiti se* ...

c) Glagoli tvoreni sufiksima **-iti** i **-jeti** obično stoje u značenjskoj opreci, tj. prvi znače 'učiniti što', a drugi 'postati' onakvim što kazuje riječ u osnovi, npr. *obijéliti* — *obijéljeti*, *pobijéliti* — *pobijéljeti*, *pocǎniti* — *pocǎnjeti*.

d) S *o-* + **-i(ti)** načinjeni su glagoli od zanijekanih pridjeva i pridjeva složenih s predmetkom *bez-*:

obezobráziti se, *obezgláviti* ...; *onemogúćiti*, *oneraspolòžiti*, *onèsposòbiti* ...

Može se smatrati da su ti glagoli složeni s dva prefiksa.

e) Rijetke su tvorenice od imenica:

obremèniti, *opamétiti (se)*, *ostváriti (se)*, *ošámariti* ...

1167

ob- Malo je glagola: *obístiniti (se)*, *obrážiti*, *obznániti*.

po- Plodna tvorba, kojom nastaju glagoli koji znače postati ono što znači imenica u osnovi:

pogospòditi (se), *pokorávati (se)*, *pokǎmiti (se)*, *pònijemčiti (se)*, *poseljáciti (se)*, *posíviti* ...

pod- Nastalo je nekoliko glagola: *podbòčiti (se)*, *podbrázditi*, *podbòčiti (se)* ...

pre- U *preináčiti (se)*.

u- Nastaju glagoli od imenica različitih značenja:

ukámatiti, *ukípiti (se)*, *unòvčiti*, *upozòriti*, *upropástiti*, *uravnòtéziti*, *úskladiti*, *utjelòviti* ...

obez- Načinjeni su: *obeshrábriti (se)*, *obeznániti se*, *obezvriéditi (se)* ...

4. **-ati** S tim sufiksom i prefiksom *o-* načinjeno je nekoliko glagola: *olòšati*, *onemòcati* ...

TVORBA PRILOGA

U tvorbi priloga sudjeluju ovi tvorbeni načini: sufiksalna tvorba (*ísprva* — *ísprvicē*), 1168 prefiksalna tvorba (*bǎzo* — *prēbǎzo*), prefiksarno-sufiksalna tvorba (*bēz obzira* — *bezobzircē*), složeno-sufiksalna tvorba (*nā dvije nògē* — *dvònoškē*), srastanjem (*nīz brdo* — *nīzbrdo*). Prilozi nastaju i preobrazbom (v. § 726).

SUFIKSALNA TVORBA

Prilozi motivirani opisnim pridjevima i rednim brojevima tvore se sufiksima *-o/-e* 1169 odnosno *-ò/-ē*:

lijēp — *lijēpo*, *pāmetan* — *pāmetno*, *visok* — *visòko* ...

divljī — divlje i divljē, vřuč — vřúce ...;
přvī — přvō, sēdmī — sēdmō, trīdesētī — trīdesētō ...
trěčī — trěčē ...

- 1170** Prilozi koji znače približnost također su motivirani brojevima, i to deseticama i brojevima sa završetkom *est*. Njihovo se tvorbeno značenje izriče sufiksom *-(a)k*. Ti se prilozi poimeničuju, ali nemaju sve oblike (usp. § 595).

děset — desetak, dvānaest — dvanaestak, devedēsēt — devedesetak, osāmnaest — osamnaestak, trīdeset — tridesetak ...

s jotiranom osnovom: *stōtina — stoúnjak*.

Uz ostale brojeve približnost se izriče prilgom oko: *oko dvije stotine, oko šezdeset devet ...*

Budući da su brojevi ograničena kategorija, plodnost je tih tvorbenih uzoraka također ograničena.

- 1171** Od ostalih vrsta riječi prilozi se tvore sufiksima *-ačkē, -cē, -icē, -imicē, -kē*:

-ačkē *gláva — glávačkē ...*

-cē *dōslōvno — doslōvcē, ūzastopno — uzastōpcē ...*

-icē *časom — časomicē, krādom — krādomicē, přmjer — přmjericē*

s alternacijom *ije/je*: *dijēlom — djēlom icē ...*

-imicē *u hřpama — hřpimicē, igrom — igrimicē, mjěsto — mjěstimicē ...*

s alternacijom *ije/e* i *ije/je*: *strijēla — strēlimicē* i *strjēlimicē ...*

-kē *ležēci — ležēckē, sjēdēci — sjēdeckē ...*

s palataliziranom osnovom: *nāopāko — naopāčkē ...*

- 1172** Prilozi na *-ski/-ki* i *-ji/-ī* tvore se od imenica: *stūdent — studentskī ...*, s palataliziranom osnovom *jūnāk — junāčkī* (v. i § 761), *pās — pāsji*, a od pridjeva na *-ski/-kī, -ji/-ī* razlikuju se odsutnošću dužine na *i*, npr.

živi stūdentskī : stūdentskī život odnosno *živi pāsji : pāsji život*
ponio se jūnāčkī : junāčkī postupak.

- 1173** Od sufiksa valja razlikovati navezak *a* u nekih priloga (v. § 160 c.a), npr. *nēkad — nēkada, sād — sāda ...*

PREFIKSALNA TVORBA

- 1174** U prefiksionalnoj tvorbi priloga sudjeluje nekoliko prefiksaka:

ne- *srětno — nēsretno, vēselo — nēveselo ...*

o- *lāko — ōlako, srědnjē — ōsrednjē ...*

polu- *glāsno — polūglasno, lijevo — pōlulijevo, mřtvo — polumřtvo, ōzbiļno — pōluozbiļno ...*

pre-	<i>dalèko — prèdaleko, kràsno — prèkràsno, vèselo — prèveselo, žalosno — prèžalosno ...</i>
pro-	<i>hlādno — pròhlādno ...</i>
prek(o)-	<i>jūčēr — prèkjučēr, sūtra — prèksutra i prekòsutra.</i>

Neki od tih prefikasa sudjeluju i u prefiksaloj tvorbi pridjeva (§ 1120-1123), pa prilozi njima izvedeni imaju isto tvorbena značenje kao i pridjevi s istim prefiksom: deminutivno (*òsrednjē, pròhlādno*), augmentativno (*prèveselo*), niječno (*nèsreino*) ...

PREFIKSALNO-SUFIKSALNA TVORBA

Prilozi prefiksalo-sufiksalo tvorbe motivirani su prijedložnim izrazom. U tvorbenom procesu prijedlog postaje prefiks (usp. § 842), a osnovi se dodaju sufiksi, među kojima su plodniji *-cē, -icē, -kē*:

bez òbzīra — bezòbzircē, na glāvi — naglāvcē, po ĩmenu — pòimencē ...; ũz brdo — ũzbrdicē ...,

s palataliziranom osnovom: *po bòku — pobòčkē i pòbočkē, po tr̃buhu — potrbuščkē i pòtrbuškē.*

SLAGANJE

Priložne su složenice rijetke: nesufiksalo (*kàko — svàkako, gdje — gdjegdje, kàda — kàtkada ...*); sufiksalo (*na četiri nòge — četveronòškē, po stráni od prāvoga púta — strànputicē ...*).

SRASTANJE

Stalniji adverbni izrazi srastanjem postaju prilozi. Najbrojnije su sraslice nastale srastanjem prijedloga s raznim vrstama riječi: *òd oka — òdoka, ũ vjetar — ũvjetar, ũ desno — ũdesno, dò gola — dògola, za tím — zàtīm, zà uvijek — zàuvijek.*

Srastanjem broja, priloga ili zamjenice s glasovnim nizom *put* nastali su prilozi količine: *dvápūt, trípūt, stópūt ..., mnògopūt ..., kòjīpūt ...* Usp. § 766.

Frazemske su sraslice *àko Bóg dā — akòbògdā, Bóg znā — bògnā, da Bóg dā — dàbògdā, žālī, Bòže — žalibože ...*

SINTAKSA

Odredba

Sintaksa (grč. *σύνταξις* /*sýntaxis*/ = "slaganje, uređivanje") je dio gramatike koji opisuje rečenično ustrojstvo. U njoj se izlažu pravila o slaganju riječi u rečenice. Riječ je donja granica sintakse, rečenica gornja. **1179**

Riječ je u sintaksi određena gramatičkim svojstvom da sama ili s drugim riječima tvori rečenicu. Riječ *Sniježi* i niz riječi *S dolaskom noći Grič potpuno oživje* prepoznatljive su i razumljive rečenice hrvatskoga jezika.

Svaka se rečenica ne može razumjeti iz nje same. Da bi se u rečenici *Našao ga je kod kuće* doista razumjelo tko je koga našao, potrebno je uzeti u obzir i podatke iz veće tekstovne cjeline u kojoj se rečenica nalazi: *Ivan je jučer posjetio prijatelja. Našao ga je kod kuće.* **1180**

Utvrđivanjem jezičnih cjelina većih od rečenice gornja se granica sintakse prekoračuje i opis nastavlja u novoj znanstvenoj disciplini — **sintaksi teksta**. Predmet su sintakse teksta pravila o uklapanju rečenica u veće jezične cjeline.

Usredotočena primarno na rečenicu i njezino ustrojstvo, tim se pravilima ova sintaksa hrvatskoga jezika neće sustavno baviti.

REČENICA

Rečenica je u sintaksi glavna i najveća jezična jedinica. Da bi se lingvistički odredila, potrebno je utvrditi njoj nadređenu veću jezičnu cjelinu iz koje se izvodi. **1181**

Izreka

Prirodna i iskustveno utvrdiva cjelina koja se ostvari kada tko u kakvoj prigodi što god izrekne ili napiše zove se **izreka**. **1182**

Takva je npr. ova:

Moj je otac bio antikvar. U kući smo uvijek imali puno starih predmeta, ali ne kao stalni namještaj, nego kao prolazne rekvizite. Čim bi nešto došlo, odlazilo je, prodavalo se. Bili smo više gladni nego siti, zapravo, cijelo sam djetinjstvo bio gladan. (N. M. Blažević)

ali i ova:

— *Hm! Tako dakle ... ?* (Ks. Š. Đalski)

Bitno je svojstvo izreke potpunost izrečenoga, čak i onda kad joj, kao ovdje u drugom primjeru, jezični izraz ostaje nepotpun. Izreka traje dok se jezične jedinice u govoru ostvaruju, a završava ondje gdje im ostvarivanje prestaje.

Diskurz

- 1183 Od izreke se razlikuje jezična cjelina u kojoj je utvrdiva ovisnost jednih jezičnih jedinica o izboru drugih. Takva se cjelina zove **diskurz**. Temeljno mu je svojstvo jezična dovršenost. Diskurz traje sve dok izbor novih jezičnih jedinica ovisi o prethodno izabranima. Gdje ovisnost prestaje, nastupa kraj diskurza.

Opseg diskurza

- 1184 Opseg diskurzu nije ničim unaprijed zadan. Određuje ga onaj koji govori ili piše. Diskurz može biti pjesma od jednoga jedinog stiha:

Ruka je spremna, tek ne razabire (I. Zidić, Balada)

No može obuhvatiti i razgovor u cijelosti, priču, knjigu od prvoga do posljednjeg slova, itd. Diskurz se načelno može sastojati od beskonačnog broja međusobno povezanih jezičnih jedinica, ali je u praksi broj jedinica u svakom diskurzu konačan.

- 1185 Izreka i diskurz uzajamno su neovisni. Ustrojstva su im različito određena: prvo s govornoga, drugo s jezičnoga gledišta. Odnos među njima nije stalan.

U jednoj izreci može biti i jedan diskurz:

*Dječak je polako žvakao. I zatvorio je oči. Nije baš živo mahao čeljustima.
Kruh se u ustima mrvio i tražio mnogo sline.* (V. Kaleb)

Na kraju izreke, koja je potpuna, diskurz može biti prekinut:

— *E, kad je imenovan, pa će valjda ...* (Ks. Š. Đalski)

Diskurz se može raspodijeliti u više izreka, kako je redovito u razgovoru:

— *Glazba svira svakodnevno?*

— *Ne. Subotom i nedjeljom.* (J. Horvat)

Taj je diskurz raspodijeljen u dvije izreke.

Nezavršen diskurz

- 1186 Nezavršen diskurz označuje se s tri točke:

— *Nemojte opet, jer drugi put, boga mi ...* (A. Šoljan)

S tri se točke označuje i stanka u diskurzu:

— *Hoćete li još uzimati ... štapove ... gospodine mla ... ?!* (A. G. Matoš)

Stanka u diskurzu može se označiti i crtom:

Vi ... vi ste — sotona! (R. Marinković)

Trima se točkama označuje i nadovezivanje diskurza na neizrečeno:

— *... onda je jasno i glasno, da ovo blago koje mi ovdje blagujemo, gospod ... razumetevimene ... braćo moja, da je to onda plod žulja čobanskoga i da je onda i sve njegov, ne samo trud i plod, nego i imetak ...* (S. Novak)

Rečenica

Ovisnost među jezičnim jedinicama u diskurzu nije svagdje jednaka. Na mjestima opada, na drugima se povećava. U diskurzu **1187**

Nesvjesno nije homogeno područje. Ono živi u dva sistema. Jedan je tzv. nesvjesno i ono je "nesposobno za svijest". Drugi je predsvjesno koje, pod uvjetom da se poštuju određena pravila, može doći u svijest. (M. Velčić)

ovisnost među jezičnim jedinicama veća je nego npr. u diskurzu

Danas mi trnuše nožni prsti. Novac je istekao. Ostah bez objeda. Srdim se i grdim. (J. P. Kamov)

Gdje se ovisnost smanjuje, slabi i pozornost u njezinu praćenju. Takvo mjesto u diskurzu prigoda je za odmor. Na njemu bi mogao nastupiti i kraj diskurza. Gdje će zaista nastupiti, ovisi o onom koji govori ili piše. On odlučuje na kojem će mogućem kraju diskurza izabrati mjesto za odmor; ono koje se slabljenjem ovisnosti među jezičnim jedinicama u diskurzu nudi. **1188**

Birajući mjesta za odmor na točkama najdubljeg prekida veza među jezičnim jedinicama u diskurzu, govornik razgraničuje dijelove diskurza između njegovih mogućih krajeva, onih na kojima bi diskurz mogao završiti, ali bi se mogao i nastaviti. Dio diskurza između jednoga njegova mogućeg kraja i drugoga zove se **rečenica**.

Svaki se diskurz sastoji bar od jedne rečenice: **1189**

Svi ljudi sve znaju. (Nar. posl.)

U diskurz se može uklopiti i više rečenica:

Branko me gledao bezizražajno. Nisam mogao podnijeti njegov pogled. Svoj sam skrenuo prema Nenadu. (S. Novak)

Iza svake rečenice diskurz se može i nastaviti, i to tako da se doda još jedna rečenica. Kraj rečenice samo je dakle mogući kraj diskurza. Niz rečenica

Primakao sam glavu Ozrenovu uzglavlju. On je posve oslijepio. Ali vidio sam da sve zna. (S. Novak)

mogao bi biti jedan diskurz. Trima rečenicama pisac je dodao još jednu: *I da nešto taj.* Diskurz se sada sastoji od četiri rečenice. Njima bi se mogla dodati još jedna, pa bi se tada sastojao od pet, potom još jedna, pa bi se mogao sastojati od šest, itd.

Rečenica je, prema tome, najmanji dio diskurza koji i sam može biti diskurz, i to tako da to može biti i svaki njegov preostali dio. **1190**

Rečenična granica

Izbor mjesta za odmor u govoru se označuje stankom a u pismu znakom za rečeničnu granicu: točkom, upitnikom i uskličnikom. **1191**

Točkom se označuje samo kraj rečenice: **1192**

Danas je tmuran dan. (V. Desnica)

- 1193 Upitnikom se označuje da se rečenicom i nešto pita:
Na kojem to slatkom mjestancu pod kapom nebeskom tvoje srce brže zakuca, a tvoja ljubav namah proizvodi želju za podvalom? (Sl. Mihalić)
- 1194 Uskličnikom se označuje da se rečenicom i nešto usklikuje:
Sve su moje! Sve do jedne! (A. Tresić Pavičić)

PREOBLIKE

- 1195 Sintaktički se odnosi mogu opisati kao promjene koje pod određenim uvjetima nastaju na zadanim rečenicama. Pravila o takvim promjenama zovu se **preoblike**. U opisu preoblikama svaka rečenica ima dva oblika: osnovni i preoblikovani. Među njima se, i u izrazu i u sadržaju, uspostavlja sukladan odnos. Tako se npr. može opisivati:

osnovni oblik	preoblika		preoblikovani oblik
<i>Voda je mutna</i>	atribucija	kao	<i>Mutna voda</i>
<i>Sunce je zašlo</i>	upitnost	kao	<i>Je li sunce zašlo?</i>
<i>Počinje ljeto</i>	nominalizacija	kao	<i>Početak ljeta</i>
<i>Potok teče</i>	sklapanje	kao	<i>Potok teče i žubori</i>
<i>Potok žubori</i>			<i>Potok teče žuboreći</i>
<i>Pas trči</i>	nijekanje	kao	<i>Pas ne trči</i>

POVEZIVANJE REČENICA

- 1196 Točkom, upitnikom ili uskličnikom jedna se rečenica u tekstu razgraničuje od drugih:
 — *A da, vama se još vrzu glavom takve misli. Slobodan! Tko je slobodan? Sve je to idealizam koji pristaje dvadesetogodišnjemu mladiću, ali ne čovjeku koji ima već dužnosti prema jednomu biću. Zar vi kao činovnik nećete za domovinu i narod raditi? Nigdje, ni u jednome zvanju ne možete toliko neposredno djelovati. Uostalom, de gustibus non est disputandum!* (Ks. Š. Đalski)

- 1197 Na kraju svake rečenice, iza točke, upitnika ili uskličnika, počinje ili bar može početi nova rečenica. Njezin se početak u pismu označuje velikim slovom, a završetak ponovo točkom, upitnikom ili uskličnikom. Nižući se, u tekstu, jedna iza druge, rečenice se u diskurz uklapaju posebnom operacijom koja ih po uzajamnoj ovisnosti povezuje u cjelinu. Takva je cjelina npr. diskurz od triju rečenica:

Majka se upravo vratila s tržnice. Donijela je odande svježu ribu. Pripremit će je za ručak.

Gramatička oznaka ženskoga roda u odabiru riječi *donijela je* i mjesna odredba u odabiru riječi *odande* u drugoj su rečenici ovisne o prethodnom odabiru imenske riječi ženskoga roda *majka* i prijedložnog izraza mjesnoga značenja *s tržnice* u prvoj. Na isti je način, unutar cjeline, utvrđiva i ovisnost treće rečenice o prvim dvjema. Takvo uklapanje rečenica u diskurz zove se **povezivanje**.

Preobliske u povezivanju

Rečenice se povezuju u diskurz po uzajamnoj ovisnosti:

1198

Sajmovi su oduvijek bili Štefova velika i neutaživa strast. Pamtio je svaki u krugu od pedesetak kilometara, i dok bi mukotrпно orao krčevinu, unaprijed se radovao putovanjima. Nitko poput njega nije znao tako brzo otkriti najbolju izloženu robu, pa bio to ženski rubac, bačva za vino, par volova ili medenjaci, nitko se tako vješto i ustrajno pogadati. Pri tome je bilo najmanje važno to što nikad nije prodavao, a niti je imao novaca da kupuje. Ali kakav bi to sajam bio na koji bi dolazili jedino ljudi što misle na trgovinu? (Sl. Mihalić)

Pri uklapanju u diskurz povezivanjem rečenicama se po određenim pravilima preoblikuje ustrojstvo. Preobliske su trovrstne:

1199

a) nulta preobliska — rečenice se povezuju u diskurz bez promjene:

(1) *Bijaše to mjeseca ožujka. Proljeće je već osvanulo i rascvjetalo se poljem i vrtom. Svuda se zelenjelo granje i žito.* (I. Vojnović)

Ti su oblici rečenica u diskurzu preoblikovani od osnovnih:

(1) *Bijaše to mjeseca ožujka. — Proljeće je već osvanulo i rascvjetalo se poljem i vrtom. — Svuda se zelenjelo granje i žito.*

b) preobliska izostavljanja — u rečenicama se izostavljaju dijelovi koji su isti kao u prethodnima:

(2) *Joso pada i pada. Upalio se. Leti kao žarki meteor.* (A. G. Matoš)

Ti su oblici rečenica u diskurzu preoblikovani od ovih:

(2) *Joso pada i pada. — Joso se upalio. — Joso leti kao žarki meteor.*

c) preobliska zamjenjivanja — imenice, pridjevi i prilozi iz prethodnih rečenica zamjenjuju se imeničkim zamjenicama, zamjeničkim pridjevima i zamjeničkim prilogima:

(3) *Domovina mora biti suzdržano pametna. Ona je gospođa Država, mora nositi evropske toalete i nokte skrivati u muf.* (S. Novak)

(4) *Moj kaput je smeđ. Tvoj kaput nije takav.*

(5) *Slama brzogori. Ugljen ne može tako gorjeti.*

Ti su oblici rečenica u diskurzu preoblikovani od osnovnih:

(3) *Domovina mora biti suzdržano pametna. — Domovina je gospođa Država, mora nositi evropske toalete i nokte skrivati u muf.*

(4) *Moj kaput je smeđ. — Tvoj kaput nije smeđ.*

(5) *Slama brzogori. — Ugljen ne može brzo gorjeti.*

Rečenice se u diskurz mogu povezivati s pomoću više istih ili različitih preobliska. U diskurzu

1200

Mnogo godina sam mislio da su svijet stvorili drugi ljudi, oni kojima je jasan. Njihov je svijet bio sasvim drugačiji od mojega. Takav je on i ostao.

prva je rečenica uklopljena nultom preoblikom, druga preoblikom zamjenjivanja, a treća dvjema preoblikama zamjenjivanja.

GRAMATIČKO USTROJSTVO REČENICE

Nizanje i slaganje riječi

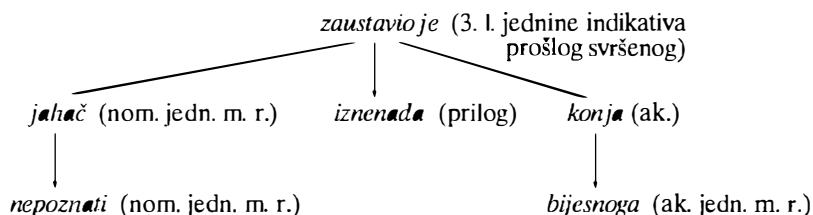
- 1201** Svaka se rečenica sastoji od riječi. Riječi su u rečenici poredane u niz. Ali nije svaki niz riječi rečenica. U nizu *Ispred dječaku trčati nego* prepoznaju se i riječi i njihovo nizanje, a rečenica se ipak ne može prepoznati.
- 1202** Osim pravila nizanja postoje i pravila slaganja riječi u rečenicu. Pravilima slaganja riječima se određuje položaj u unutrašnjem ustrojstvu rečenice, a pravilima nizanja mjesto u redosljedu njihova pojavljivanja. Mjesto u redosljedu može biti ispred, iza, prvo, drugo, treće, itd. sve do posljednjega (v. *Red riječi*, § 1917-1926).
- 1203** Tvoreći rečenicu, riječi na određeni položaj u njezinu unutrašnjem ustrojstvu ulaze svojim oblicima. Odnosi u tom ustrojstvu zasnivaju se na ovisnosti izbora jednog oblika o izboru drugoga. Svaki je oblik obilježen određenim gramatičkim oznakama. Jedan oblik riječi s određenim oznakama u rečenici uvjetuje ili omogućuje pojavu drugoga.
- 1204** Hoće li u kojoj rečenici stajati koji pridjev s oznakama nominativa jednine muškoga roda ovisi samo o tome da li je u istoj rečenici već koja imenica s jednakim gramatičkim oznakama. Izbor oblika *sunčan* u rečenici *Osvanu sunčan dan* uvjetovan je izborom oblika *dan* i o njemu je ovisan. Ovisnost se očituje u tome da oblik *sunčan* ne može u rečenici stajati bez oblika *dan*: **Osvanu sunčan*.
- 1205** Hoće li u kojoj rečenici stajati koja imenica ili zamjenica s oznakom akuzativa ovisi samo o tome da li je u istoj rečenici već koji prelazan glagol. Izbor akuzativnog oblika *marame* u rečenici *Mlade žene vezu marame* uvjetovan je izborom prelaznog glagola *vezu* i o njemu je ovisan. Oblik *marame* ne može u rečenici biti bez takva glagola: **Mlade žene marame*.
- 1206** Ovisnost među oblicima riječi u rečenici nije obostrana. Riječi *sunčan* i *marame*, ovisne su o riječima *dan* i *vezu* jer pretpostavljaju njihovu prisutnost u rečenici. Nasuprot tomu, riječi *dan* i *vezu* neovisne su o riječima *sunčan* i *marame* jer ne pretpostavljaju njihovu prisutnost u rečenici nego je samo omogućuju. Rečenice naime mogu glasiti i ovako: *Osvanu dan* i *Mlade žene vezu*.

Otvaranje mjesta i uvrštavanje

- 1207** Odnosi među riječima u rečenici svode se na to da jedan oblik riječi s određenim gramatičkim oznakama otvara mjesto drugome, time što svojom prisutnošću pojavu drugoga predviđa i omogućuje. Riječi *dan* i *vezu* otvaraju u rečenicama mjesta riječima *sunčan* i *marame*, a ove se po njima na ta mjesta u rečenicu uvrštavaju. Riječ koja u rečenici otvara mjesto drugoj neovisna je o riječi koja se po njoj u rečenicu uvrštava. Riječ koja se u rečenicu uvrštava po drugoj riječi, koja je već u njoj, o toj je riječi ovisna.
- 1208** Ako je u rečenici prelazan glagol, u obliku *zaustavio je*, velika je vjerojatnost da će se uza nj pojaviti i riječ s gramatičkom oznakom akuzativa: *Zaustavio je konja*, a

može se pojaviti još i riječ s gramatičkim oznakama nominativa jednine muškoga roda: *Jahač je zaustavio konja*, i kakva adverbijalna riječ: *Jahač je iznenada zaustavio konja*, odnosno prijedložna ili padežna sintagma: *Jahač je na proplanku zaustavio konja* ili *Jahač je tog jutra zaustavio konja* odnosno *Jahač je zorom zaustavio konja*. Po riječi *jahač* u toj se rečenici može još pojaviti i pridjev u nominativu jednine muškoga roda, a po riječi *konja* pridjev u akuzativu jednine muškoga roda: *Nepoznati jahač je iznenada zaustavio bijesnoga konja*.

Odnosi među riječima u toj rečenici mogu se prikazati ovako:

Riječi od kojih polaze strelice svojim gramatičkim oznakama otvaraju mjesta riječima prema kojima su strelice usmjerene. Riječi prema kojima su strelice usmjerene sa svojim se gramatičkim oznakama uvrštavaju u rečenicu po riječima od kojih strelice polaze.

Obavijest i zalihost

Oblik riječi koji se s određenim gramatičkim oznakama javlja u rečenici uklanja neizvjesnost o tome koji će se idući oblik u toj rečenici pojaviti. To uklanjanje neizvjesnosti, podacima što ih sam oblik sobom nosi, zove se obavijest. 1209

Ako jedan oblik riječi s određenim gramatičkim oznakama sadrži obavijest i o gramatičkim oznakama drugih, kojima u rečenici otvara mjesto, uvrštavanjem riječi s takvim oznakama obavijest se ponavlja i povećava. U obliku *zaustavio je* sadržan je i podatak o tome da se u rečenicu može uvrstiti kakva imenica u nominativu jednine muškoga roda. Uvrštavanjem takve imenice (*jahač*) taj se podatak u rečenici ponavlja. Uvrštavanjem pridjeva *nepoznati* po imenici *jahač* podatak se ponavlja još jedanput. Ponavljanjem podataka obavijest se gomila, slaže kao na zalihu, biva je više nego što je za razumijevanje rečenice potrebno, ostvaruje se njezin višak.

Taj višak obavijesti, što ga, slažući se kao na zalihu, jedan oblik riječi u rečenici sadrži o drugome zove se zalihost.

Odnosi među riječima u rečenici zalihosno su organizirani. Riječ uvrštena u rečenicu po riječi koja joj u njoj otvara mjesto prema toj je riječi u zalihosnom odnosu. Riječ *jahač* u zalihosnom je odnosu prema obliku *zaustavio je*, a riječ *nepoznati* prema riječi *jahač*. 1210

Osnovno gramatičko ustrojstvo rečenice

Budući da riječi ulaze u odnose svojim oblicima, a oni su im izraz za morfološke kategorije, odnose među riječima u rečenici, zalihosno organizirane, svrhovito je odrediti i opisivati kao zalihost morfoloških kategorija. 1211

Kako su morfološke kategorije izrazito gramatička pojava, odnosi među riječima u rečenici ustrojani po zalihosti morfoloških kategorija zovu se **gramatičko ustrojstvo rečenice**.

Osnovno gramatičko ustrojstvo rečenice hrvatskoga jezika sastoji se od **predikata (P)**, **subjekta (S)**, **adverbne (priložne) oznake (AO)** i **objekta (O)**. Svaki taj dio čini jednu sintaktičku kategoriju (v. § 1217, 1320, 1355, 1363). U rečenici to izgleda ovako: *Majka pogleda uplašeno sina.* (S. Radić)

S P AO O

- 1212** U tradicionalnoj gramatici među dijelove osnovnoga rečeničnog ustrojstva ubraja se još **atribut (Atr.)** i **apozicija (Ap.)**: *Strina Mara kune danas svoju Kaću.* (S. Radić)

Ap.

Atr.

Ti su dijelovi u osnovno ustrojstvo rečenice uvršteni zbog izrazite učestalosti pojavljivanja u rečenicama i funkcije pobližeg značenjskog određivanja imeničkih riječi u njima, ali kao sintaktičke kategorije, po modelu koji se ovdje primjenjuje, ne spadaju u osnovno gramatičko ustrojstvo rečenice i stoga se obrađuju u poglavlju "Zavisno sklapanje rečenica s preoblikom ustrojstva" (v. § 1785-1916).

OBAVIJESNO USTROJSTVO REČENICE

- 1213** Osim gramatičkoga ustrojstva, i neovisno o njemu, postoji i **obavijesno ustrojstvo rečenice**. Ovisno o kontekstu i situaciji, neki rečenični dijelovi nose nekad više a nekad manje obavijesti. Manje kad se rečenični dio nadovezuje na prethodno već izrečeno i poznato, više kad se njime iskazuje nešto novo i nepoznato. Dio rečenice koji, nadovezujući se na već poznato, nosi manje obavijesti zove se **tema** (prema grč. *θέμα*, *théma* = "ono položeno"), a dio rečenice koji je obavjesniji jer se njime izriče nešto novo i nepoznato zove se **rema** (prema grč. *ρήμα*, *rhéma* = "ono izrečeno"). Rečenica određena s gledišta obavijesnoga ustrojstva, odnosom teme i reme, zove se **iskaz**.

- 1214** U iskazu *Učenik piše zadaću* riječ *učenik* je tema a *piše zadaću* rema ako se pretpostavi kontekst *To je učenik* ili *Učenik je došao*. Pretpostavi li se kontekst *Tko to piše zadaću?*, bit će obratno: *učenik* rema a *piše zadaću* tema. Kako je u obavijesnom ustrojstvu zapravo riječ o odnosu među dijelovima rečenice kojima se, ovisno o kontekstu, izriče ili ono o čemu se, već poznatom, govori ili ono što se o tome (novo) kaže, a to su upravo definicije subjekta i predikata u tradicionalnoj gramatici, za koje su se u hrvatskoj filologiji upotrebljavali i nazivi *podmet* i *prirok*, uz termine grčkoga podrijetla, tema i rema, moguće je u daljnem raščlanjivanju obavijesnoga rečeničnog ustrojstva rabiti i domaće: **dano** i **novi**. S gledišta obavijesnoga ustrojstva na taj se način može raščlanjivati svaka rečenica hrvatskoga jezika. Rezultati dobiveni takvim raščlanjivanjem dobra su podloga za utvrđivanje konstanti reda riječi u hrvatskom jeziku (v. § 1920-1925) i istraživanje njegovih situacijski i kontekstualno uvjetovanih stilsko-semantičkih vrijednosti.

SADRŽAJNO USTROJSTVO REČENICE

- 1215** Uz gramatičko i obavijesno moguće je pretpostaviti i **sadržajno ustrojstvo rečenice**. Neovisno o tzv. vanjskim sadržajima koje izriče, o gramatičkim i obavijesnim odnosima za izricanje tih sadržaja, rečenica ima još i poseban svoj unutrašnji rečenični

sadržaj. Taj je sadržaj karakterističan za svaku rečenicu. On rečenicu, u invarijantnoj formi, s gledišta semantike, nauke o značenju (prema grč. σημαίνω, *sēmaínō* = "označivati, znamenovati"), u sintaksi čini značenjski relevantnom jezičnom jedinicom.

U svakoj se rečenici nužno izriče neka radnja, zbivanje ili stanje. Dio rečenice kojim se to izriče temeljna je jedinica sadržajnoga rečeničnog ustrojstva i zove se **riječ**.

1216

Ostali dijelovi toga ustrojstva rijeke su dodaci koji ga poblize određuju, njegove su odredbe. To su:

vršitelj	ili	agens
sredstvo	ili	instrument
družitelj	ili	socijativ
učinak	ili	faktiv
pripadak	ili	objektiv
mjesna odredba	ili	lokal
vremenska odredba	ili	temporal
načinska odredba	ili	modal

Tri posljednje odredbe mogu se obuhvatiti nazivom **priložje (priložak)** ili **adverbijal**. Svaka odredba u izravnom je odnosu s rijekom, a međusobno su u odnosu samo posredno, preko rijeke. S pomoću navedenih dijelova sadržajnog ustrojstva rečenice, rijeka i njegovih odredbi, a to je ustrojstvo, za razliku od gramatičkoga, jednako za sve jezike, mogu se analizirati sadržajni odnosi uspostavljeni u svakoj pojedinoj rečenici hrvatskoga jezika.

U rečenici

Kapara tužno odmahne rukom (J. Horvat)

sadržajno se ustrojstvo člani na ove dijelove:

riječ:	<i>odmahne</i> (radnja)
vršitelj:	<i>Kapara</i> (živo biće koje vrši radnju)
načinska odredba:	<i>tužno</i>
sredstvo:	<i>rukom</i>

a u rečenici

Na svaku stranu svijeta gleda po jedan prozorčić (M. Lovrak)

na ove:

riječ:	<i>gleda</i> (stanje)
mjesna odredba:	<i>na svaku stranu svijeta</i>
pripadak:	<i>po jedan prozorčić</i> (predmet zahvaćen stanjem)

U jednoj rečenici može biti i više sadržajnih ustrojstava.

U rečenici

Nekako su se Dječaku pojavljivale u glavi slike lijepoga zelenoga kraja
(V. Kaleb)

ovo je sadržajno ustrojstvo:

riječ:	<i>pojavljivale su se</i> (zbivanje)
družitelj:	<i>Dječaku</i> (biće zahvaćeno sadržajem rijeke)
pripadak:	<i>slike lijepoga zelenoga kraja</i> (predmet zahvaćen zbivanjem)
načinska odredba:	<i>nekako</i>
mjesna odredba:	<i>u glavi</i>

U pripatku toga sadržajnog ustrojstva sadržano je još jedno:

riječ:	<i>slike (stanje)</i>
pripadak:	<i>lijepoga zelenoga kraja</i>

Zbog primarne usmjerenosti na gramatičko ustrojstvo rečenice hrvatskoga jezika i njegove temeljne dijelove, ovdje se sadržajnim ustrojem i njegovim dijelovima više nećemo dalje baviti.

PREDIKAT

1217 U hrvatskom jeziku riječi se u rečenicu uvrštavaju jedna po drugoj, kako koja kojoj otvara mjesto. Budući da je broj riječi u svakoj rečenici konačan, u svakoj postoji i riječ koja nije uvrštena ni po kojoj drugoj nego se javlja samostalno i neovisno o ostalim riječima. Takva se riječ u gramatičkom ustroju rečenice zove **predikat**.

Predikat je dakle riječ u rečenici koja sama sebi otvara mjesto.

1218 Gramatičke su kategorije predikata: lice, vrijeme, način i vid. Te se kategorije zovu **predikatne kategorije**. (V. i § 1254)

1219 Gramatičke oznake predikatnih kategorija — prvo, drugo ili treće lice, sadašnje, prošlo ili buduće vrijeme, indikativ, imperativ, kondicional ili optativ, svršeni ili nesvršeni vid — za pojedini se predikat u rečenici ni po čemu ne mogu predvidjeti. (V. i § 1255)

Koja će oznaka koje predikatne kategorije u kojoj rečenici biti izabrana, ovisi o tome što se u kojoj prigodi želi komu reći. Gramatičke oznake predikatnih kategorija za svaku se rečenicu slobodno biraju iz popisa mogućnosti što ih pruža morfologija.

1220 Riječ s predikatnim kategorijama svojim gramatičkim oznakama sadrži više obavijesti o oznakama drugih riječi no što je druge svojim oznakama sadrže o njoj. Po gramatičkim oznakama riječi s predikatnim kategorijama, kad su već izabrane, mogu se u rečenici predvidjeti i gramatičke oznake ostalih riječi, ali ne i obratno.

Zbog toga vrijedi pravilo: riječ s predikatnim kategorijama otvara mjesto ostalim riječima u rečenici, onima koje se po njoj u rečenicu uvrštavaju.

PREDIKATNE RIJEČI

1221 Riječi s pomoću kojih se u rečenici izriče sintaktička kategorija predikata zovu se **predikatne riječi**.

GLAGOLSKI PREDIKAT

1222 Predikatna riječ može biti glagol u finitnom obliku. To je onaj koji sadrži predikatne kategorije. Takav se glagol zove **predikatni glagol**.

Predikat izrečen glagolskom riječju zove se **glagolski predikat**. Takav se predikat može izreći jednostavnim i složenim glagolskim oblikom.

U jednostavnu glagolskom obliku predikat se izriče jednom riječju: 1223

Ja sve čujem. (S. Novak) — *Med mu iz usta izlazi.* (M. Držić) — *Nervozno pripalih cigaretu.* (M. Sabolović) — *Doktor držaše u ruci četverouglasto stakalce.* (Ks. Š. Đalski) — *Uvečer prispjesmo u Staru Gradišku.* (E. Kumičić)

U složenu glagolskom obliku predikat se izriče s dvije ili više riječi: 1224

Pogledala me je sa strahom. (I. Slamnig) — *Splele su mi se u kovčac riječi stare žene.* (S. Novak) — *Već sam ikaput bio obuka o.* (I. Pandžić) — *S vremena na vrijeme protutnjila bi poluprazna tramvajska kola.* (V. Desnica) — *Autobus će stići za pola sata.* (I. Slamnig)

U složenu glagolskom obliku predikatne se kategorije ne izriču oblikom osnovnoga glagola nego se izriču nenaglašenim oblicima pomoćnih glagola *biti* i *htjeti*. Pomoćni su glagoli u toj službi bez leksičkog značenja. Funkcija im je samo gramatička: osnovnom glagolu pomoćni daje predikatnost i zajedno s njim izriče kategoriju predikata. 1225

Pomoćni glagol može biti i u naglašenom obliku: 1226

Jer mi jesmo varali, mi jesmo poricali, mi jesmo onemogućavali jedni druge. (V. Gotovac)

Time se posebno ističe značenje osnovnoga glagola.

Premda se složeni glagolski oblik sastoji od više dijelova, s morfološkoga gledišta od više riječi, koje mogu biti i međusobno odijeljene drugim riječima, kao npr. *Moju je dušu izmučila ljubav.* (A. B. Šimić), pomoćni glagol s osnovnim glagolom sa sintaktičkoga gledišta u rečenici uvijek tvori nedjeljivu predikatnu cjelinu, jednu predikatnu riječ. 1227

IMENSKI PREDIKAT

Predikatna riječ može biti i imenska, tj. ime (nomen). Takva imenska riječ zove se **predikatno ime**. Redovito stoji u nominativu, padežu predikata. Predikatnom se imenu, da bi se izrekle predikatne kategorije, dodaju oblici pomoćnoga glagola *biti*. Glagol *biti* u takvoj službi zove se **spona** ili **kopula**. Predikatno ime i spona čine cjelinu iste naravi kao osnovni predikatni glagol i pomoćni glagol. 1228

Predikat izrečen imenskom riječju sa sponom zove se **imenski predikat**. Predikatno ime, u imenskom predikatu, može biti:

imenica: 1229

Ti si lopov bezpremca! (A. Kovačić) — *Ja jesam vještac.* (A. Šoljan) — *Hrvatska je Krvatska.* (Kolo 3/91) — *Jakob bijaše već u mladosti starac.* (A. Kovačić) — *Rat je danas nauka.* (R. Marinković)

pridjev: 1230

Grane su lomne. (I. Zidić) — *Dug je život!* (P. Šegedin) — *Položaj je hrvatskoga kneza od samog početka vrlo težak.* (N. Klaić) — *Profesor mu bijaše odvijek nesnosan.* (J. P. Kamov)

- 1231** zamjenica:
 a) imenička:
Ja sam ja. (V. Krmpotić) — *Atko je ona?* (P. Šegedin) — *To je, možda, točno što se tebe tiče, ali mi nismo ti.* (M. Grčić) — *Tko si?* (J. Franičević Pločar) — *Ja sam zapravo nitko.* (J. Franičević Pločar) — *I to je nešto.* (J. Vlahović)
- b) pridjevska:
Ja nisam taj. (V. Kuzmanović) — *Takav je bio.* (B. Belan) — *To je sve.* (M. Budak) — *On je svoj.* (S. S. Kranjčević) — *Ja nikada nisam sam.* (R. Marinković) — *On je naš. Grga je naš, je li?* (S. Novak) — *Doručak nije bio bogzna kakav.* (I. Slamnjak)
- 1232** broj, glavni i redni:
Gitar je samo jedan. (A. Šoljan) — *Kad sam bio četvorica nas.* (J. Pupačić) — *Prvi poredu bio je domobran Križ Matija.* (M. Krleža) — *Svi smo drugi.* (T. P. Marović) — *Četiri su sata.* (I. Kušan)
- 1233** Imenica kao predikatno ime u nominativu može stajati i u instrumentalu:
Ti pod svaku cijenu hoćeš biti mudrijašicom. (A. Šenoa) — *Ona mu je bila svetinjom kojoj je sve svoje misli posvećivao.* (J. Kozarac)
- 1234** Instrumental imenice u predikatu može stajati uz sponu u prošlom vremenu, a uz sponu u sadašnjem i budućem samo s naglašenim oblicima pomoćnih glagola ili ako je predikat proširen priložnom oznakom.
 Može biti: *Ja jesam skrbnikom* i *Ja hoću biti skrbnikom*
 ili: *Odsada sam vam ja skrbnikom* i *Odsada ću vam ja biti skrbnikom*
 ali su rečenice *Ja sam skrbnikom* i *Ja ću biti skrbnikom* jako stilski obilježene, prema iskazu s instrumentalom uz sponu u prošlom vremenu:
Ja bijah skrbnikom ili *Ja sam bio skrbnikom.*
- Predikatni instrumental uvijek je zamjenjiv nominativom:
Ti pod svaku cijenu hoćeš biti mudrijašica.
 Itd.
- 1235** Osim glagola i imenske riječi predikatno ime može biti i prilog:
Daleko nam je ivoda. (V. Kaleb) — *To je strašno.* (J. P. Kamov) — *Na ove riječi bješe zaista sve mirno.* (Ks. Š. Đalski) — *Moje je mjesto ovdje.* (M. C. Nehajev)
- 1236** Predikatno ime može biti i čitav prijedložni izraz:
Svi su na poslu. (S. Kolar) — *U zoru bili smo svi na nogama.* (J. Horvat) — *U raju smo.* (S. Novak) — *Ja sam bez volje.* (J. P. Kamov) — *Nedjelja je za odmor.* (razg.) — *Još ste vi u snazi.* (R. Marinković)
- 1237** Predikatno ime može biti i izraz u genitivu, sastavljen od imenice i pridjeva, a označuje neko svojstvo subjekta:
Otac je bio posve drugoga kova. (J. Kosor) — *Starac je nakon sna predobjed bio dobre volje.* (R. Marinković)
- (Vidi § 1817 i 1842)

Želi li se naglasiti stupanj svojstva koje se za subjekt izriče izrazom u genitivu, u predikatu se upotrebljava sintagma *jedan od* i imenica u genitivu množine s pridjevom odgovarajućega stupnja. 1238

Petar Kragić bio je jedan od najneobičnijih ljudi naše planete. (I. Kušan) — U gimnaziji je Mirković bio jedna od najbistrijih glava. (M. C. Nehajev)

Genitivni izraz u predikatu može značiti i pripadnost: 1239

Toran je moje majke, Ugarci su mogega oca. (M. Peić)

Proširi li se genitivni izraz u predikatu prijedlogom *od* u prijedložni izraz, može značiti i podrijetlo: 1240

Pismo je od njegove majke. (M. C. Nehajev)

Sastoji li se genitivni izraz sa značenjem pripadnosti samo od imenice, preoblikuje se u posvojni pridjev. 1241

<i>Kuća je oca</i>	preoblikuje se u	<i>Kuća je očeva</i>
<i>Mir je neba</i>		<i>Mir je nebeski</i>
<i>Vlast je naroda</i>		<i>Vlast je narodna</i>
<i>Haljina je sestre</i>		<i>Haljina je sestrina</i>
<i>Zemljište je grada</i>		<i>Zemljište je gradsko</i>

(O toj preoblici v. § 1806c, 1826-1830 i 1832-1833)

Predikatno ime može biti i izraz u dativu. Takav izraz označuje da se nekome namjenjuje nešto, a izriče se samo imenskim riječima koje znače što živo: 1242

Knjiga je bratu. (razg.) — Zapruđe meni, Utrine tebi! (A. Šoljan) — Bogu božje, caru carevo! (S. Novak)

I infinitiv uz sponu u 3. licu jednine može biti predikatno ime. Njime se izriče da treba, može ili mora biti ono što kazuje glagol. (V. i § 1914) O samom infinitivu kao predikatu v. § 1448. 1243

Kroz prozore vidjeti je časnike. (F. Mažuranić) — Ni mačeta ni pileta, ni glasa ljudskog nije čuti. (S. Kolar)

Predikatni proširci

Neki se glagoli kao predikati zbog nepotpuna značenja obavezno proširuju drugim izrazima. To su imenske riječi u nominativu, instrumentalu i akuzativu, zatim prijedložni izrazi. 1244

Glagoli se proširuju imenom u nominativu ili instrumentalu. Takvi su: *postati, ostati, nastati; izići, ispasti; (po)kazati se, osjećati se, čutjeti se, vidjeti se, praviti se, graditi se, pretvarati se; (u)činiti se, pričinjati se, ukazivati se, privedati se; izgledati, zvati se ...*

a) Primjeri s predikatnim imenom u nominativu:

Postat ću opet dijete. (V. Majer) — I sebi sam se činih duh. (A. Šenoa) — Kaže se opet pravo lice slikara. (I. Zidić) — Gradi se junačina. (I. Cepelić) — Nastala je tišina. (V. Kaleb) — Cintek je ostao za panjen. (Ks. Š. Đalski) — Zurio je u nebo i pravio se nevješt. (J. Kušan) — Žena mu se zvala Zdenka. (I. Kušan)

b) Primjeri s predikatnim imenom u instrumentalu:

A Palunko osta slugom u maloga kralja. (I. Brlić-Mažuranić) — *Zidovi su postajali sve tamnijima.* (V. Kaleb) — *Zar da se prorokom gradi u tikvi miš?* (A. Tresić Pavičić) — *Čutila se sretnom, presretnom.* (I. Kozarac) — *Jasno se vidio dječarcem, djetetom, jedincem.* (I. Kozarac) — *Joso se ugleda gospodarom ovog života.* (V. Kaleb)

1245 Neki prelazni glagoli imaju proširke u instrumentalu ili u akuzativu. O tome v. § 1384 i 1387.

1246 Proširci mogu biti i prijedložni izrazi. Dolaze uz neke prelazne glagole. V. i § 1385.

Iondaga izabraše za narodnog zastupnika. (J. Kušan) — *Sad spozna sirota žena da ju je Palunko držao za vilu.* (I. Brlić-Mažuranić)

Neizrečeni predikat

1247 Predikat može ostati i neizrečen ako su izrečeni drugi rečenični dijelovi kojima on otvara mjesto a sadržaj mu se uspostavlja iz smisla rečenice. Takva rečenica nije bez predikata nego se on u njoj neizrečen podrazumijeva. Izostanak predikatnoga glagola daje izričajju obilježje živoga pripovijedanja.

Luki o svemu tome ni riječi. (S. Kolar) — *Ni da bi bijele ni crne.* (Ks. Š. Đalski) — *Napokon sunce na zenitu i neizdrživa slabost u pasu.* (V. Kaleb) — *Odmah knezu!* (M. C. Nehajev)

1248 Izostavljenom predikatnom glagolu pomoćnim se glagolom može odrediti vrijeme i način.

U cvijet ćeš, bude li nečisti. (I. Zidić) — *Rodbina će rodbini i mimo zakon i mimo državu.* (J. Kušan) — *Ovaj b i perom u srce čovjeku.* (M. C. Nehajev)

Izostavljanje enklitičnih oblika i spone

1249 Izostaviti se mogu i enklitični oblici glagola *biti*, što izrazu daje stilsko obilježje sažete pučke neposrednosti.

Bila dva brata, posegla se na dio. (Nar. prip.) — *Što ćeš, mladost ludost.* (I. G. Kovačić) — *Domarširalo njih dvoje složnim vojničkim korakom pred Glavni kolodvor.* (S. Kolar)

1250 Predikatna riječ može ostati i neoglagoljena sponom, a ipak nosi rečenicu.

Bezobrazluk! (J. P. Kamov) — *Tajac.* (J. Horvat) — *On!* (J. Horvat) — *Čudno.* (R. Marinković) — *Sve uzalud.* (V. Nazor) — *Gospodsko neko biće, žena, strano čovjeku uvijek.* (V. Kaleb) — *Mirna plovidba.* (R. Marinković)

1251 Predikatnoj se riječi iz konteksta može odrediti i oblik spone:

Nikada više prošlih onih dana, nikada! (M. C. Nehajev)

Spona bi bila: *neće biti.*

Neoglagoljeni predikat može biti i uzvik.

1252

Eno i stajice za konje. (I. Kozarac) – *U dvadeset minuta eto nas u San Franciscu.* (A. Trcsić Pavičić) – *Ja o, ja o meni.* (P. Šegedin) – *Odmah Lučišće.* (T. Maroević)

Neoglagoljeni predikat redovito je u naslovima, i kao oznaka autora.

1253

Antun Šoljan

Drugi ljudi na Mjesecu

Oglagoljeno bi bilo: *To je Antun Šoljan. To je roman "Drugi ljudi na Mjesecu".*

PREDIKATNE KATEGORIJE

Svaki predikatni izraz sadržava četiri kategorije: **lice, vid, vrijeme i način**. Svaka od tih četiriju kategorija ima nekoliko gramatičkih oznaka. U kategoriji lica sadržane su gramatičke oznake **prvog, drugog i trećeg lica**. U kategoriji vida sadržane su dvije gramatičke oznake: **svršenost i nesvršenost**. U kategoriji vremena sadržane su ove gramatičke oznake: **sadašnjost, prošlost i budućnost** te **gotova sadašnjost, gotova prošlost i gotova budućnost**. U kategoriji načina sadržane su ove gramatičke oznake: **indikativ, imperativ, kondicional i optativ**.

1254

Svaka gramatička oznaka ima svoj sadržaj. Taj se sadržaj izražava posebnim morfemima. (O izricanju gramatičkih oznaka kategorije načina, kategorije vremena v. § 644 i d., kategorije vida v. § 612-615).

1255

KATEGORIJA LICA

Kategorijom lica izriče se odnos prema govorniku i prema onomu kome se govornik obraća, te prema onome o čemu se govori.

1256

S obzirom na taj odnos razlikuju se tri gramatičke oznake kategorije lica. To su prvo lice, drugo lice i treće lice.

Sadržaj gramatičkih oznaka kategorije lica:

1257

prvo lice označuje onoga koji govori. Prvo se lice odnosi na govornika ili na skup u koji je uključen i govornik, npr.:

govorim (tj. ja), pjevam, pišem, učio sam, pjevao sam, pitao sam, plivao sam, govorimo (tj. mi), pjevamo, pišemo, učili smo, pitali smo, plivali smo;

drugo lice označuje onoga s kime se govori. Drugo lice odnosi se stoga na onoga kome se ili na one kojima se govornik obraća, npr.:

1258

govoriš (tj. ti), pjevaš, pišeš, učio si, pjevao si, pitao si, plivao si, govorate (tj. vi), pjevate, pišete, učili ste, pjevali ste, pitali ste, plivali ste;

treće lice označuje čovjeka, pojam ili stvar o kojoj se govori, ili više ljudi, pojmova, stvari o kojima se govori. Treće lice odnosi se na onoga koji nije govornik niti mu se govornik obraća, npr.:

1259

govori (tj. on ili ona ili ono), pjeva, piše, učio je, pjevao je, pitao je, plivao je, govore (tj. oni ili ona ili one), pjevaju, pišu, učili su, pjevali su, pitali su, plivali su.

KATEGORIJA VIDA

- 1260** U kategoriji vida (aspekta) razlikuju se dvije gramatičke oznake:
1. *svršenost* (perfektivnost)
 2. *nesvršenost* (imperfektivnost).
- 1261** **Svršenim se vidom izriče neka radnja, zbivanje ili stanje bez obzira na vrijeme u kojemu se odvija ili u koje se smješta** (v. § 612).
- Radnja, zbivanje ili stanje izrečeni svršenim vidom promatraju se stoga nužno kao cjelina, bez obzira na svoje trajanje, pa se stoga i ne promatraju raspoređeni u vremenskom toku:
- Kadikad padne žuti list / Predkotač njegovih kolica.* (D. Cesarić) — *Tako je počela velika seoba turista prema jugu.* (Vjesnik 3. 8. 1976.) — *Hoće li kornjača prestići zeca?* (Vjesnik 3. 8. 1976.) — *Poći ćemo ovom visinom do obronka nad dolinicom.* (V. Kaleb) — *Ako sve te pragove ne nadvladam o, u pitanje će doći i čitavi razvojni pravci.* (Vjesnik 3. 8. 1976.) — *U tim mislima proležeš pola dana i mrkle noći.* (M. Raos)
- 1262** **Nesvršenim se vidom izriče neka radnja, zbivanje ili stanje s obzirom na vrijeme u kojemu se odvija ili u koje se smješta** (v. § 613).
- Radnja, zbivanje ili stanje izrečeni nesvršenim vidom ne promatraju se stoga nužno kao cjelina, nego je važno njihovo trajanje i raspoređenost u vremenu (to bi opet bila cjelina). Budući da se to trajanje radnje, zbivanja i stanja promatra u rasponu između njihova početka i njihova kraja, ono se može promatrati kao djeljivo, pa se svaki dio takve radnje, zbivanja ili stanja može promatrati raspoređen u vremenskom toku:
- Ja neću imat ni uha ni sluha / Da slušam tišinu tvojega šuma.* (D. Cesarić) — *Ta neizdrživa buka traje već tri mjeseca.* (Vjesnik 3. 8. 1976.) — *On je praštao.* (R. Marinković) — *Utorak će se zaprašivati dio grada sjeverno od Save.* (Vjesnik 3. 8. 1976.) — *Koraci prolaznika odzvanjaju hodnikom.* (A. Sviličić) — *Društvo i svijet bijaše i ostaje najzanimljiviji kao problem moralni, koji bijaše isprva u Tolstoju prikri-ven.* (A. G. Matoš)

KATEGORIJA VREMENA

- 1263** U kategoriji vremena razlikuju se tri osnovne gramatičke oznake:
- *sadašnjost*
 - *prošlost*
 - *budućnost*.
- One odgovaraju osnovnom obrascu našega snalaženja u (astronomskom) vremenu (usp. § 634–635).

Gotovost i negotovost

- 1264** Svaka od triju gramatičkih oznaka kategorije vremena može još biti proširena oprekom po **gotovosti**, tj. svaka može biti **negotova** ili **gotova**. Po tome se razlikuju:
- sadašnjost i gotova sadašnjost**
prošlost i gotova prošlost
budućnost i gotova budućnost.

To je puniji sustav gramatičkih oznaka vremena.

Ovisno o negotovosti ili gotovosti mijenja se i sadržaj tih gramatičkih oznaka.

Sadašnja je svaka radnja, zbivanje ili stanje koji su vezani uz zadani čas.

1265

Prošla je svaka radnja, zbivanje ili stanje koji su vezani uz vrijeme prije zadanoga časa.

Buduća je svaka radnja, zbivanje ili stanje koji su vezani uz vrijeme poslije zadanoga časa.

Kada nije važna sama radnja nego i stanje stvoreno njezinim posljedicama, pa se baš to stanje posebno ističe i vezuje uz koji zadani čas, onda je to **gotova sadašnjost**.

1266

Kada nije važna sama radnja nego i stanje stvoreno njezinim posljedicama, pa se baš to stanje posebno ističe i vezuje uz vrijeme prije kojega zadanog časa, riječ je o **gotovoj prošlosti**.

Ako nije važna sama radnja nego i stanje stvoreno njezinim posljedicama, pa se baš to stanje posebno ističe i vezuje uz vrijeme poslije kojega zadanog časa, onda je to **gotova budućnost**.

Opreka po gotovosti može se i neutralizirati. Kad se gramatičke oznake kategorije vremena upotrebljavaju s neutraliziranom oprekom po gotovosti, sustav vremenskih oznaka znatno je jednostavniji i stilski neobilježen. Tada gotova sadašnjost postaje prošlost, gotova prošlost postaje **pretprošlost** (predašnja prošlost), gotova budućnost postaje **predbudućnost** (predašnja budućnost). Opreka po gotovosti neutralizira se nekad u običnom priopćavanju, koje ne teži za najvećom razlikovnosti izraza. Do neutraliziranja te opreke ne dolazi kada se pokreće sva izražajna moć jezika. Upotreba punoga sustava gramatičkih oznaka sa zadržanom oprekom po gotovosti stilski je obilježena kao bogat, istančan i raznolik izraz.

1267

Zadani čas (i uza nj vezana sadašnjost) prema kojemu neki glagolski oblik, izabran za predikat, dobiva gramatičku oznaku kategorije vremena može biti:

1268

1. vrijeme u kojemu se govori (**tempus dicendi**)

2. vrijeme o kojemu se govori (**tempus agendi**).

Gramatičke oznake kategorije vremena ravnaју se oba puta prema sadašnjosti. Ta se sadašnjost razlikuje po zadanom času. Ona osim toga može obuhvaćati duže ili kraće razdoblje, a njezin raspon ovisi o govorniku.

Kad se gramatičke oznake kategorije vremena promatraју prema vremenu u kojemu se govori, riječ je o **apsolutnoj upotrebi** vremenskih odredaba. Takva je upotreba vremenskih odredaba stilski neobilježena.

1269

Ako se gramatičke oznake kategorije vremena promatraју prema vremenu o kojemu se govori, riječ je o **relativnoj upotrebi** vremenskih odredaba. Ta je upotreba stilski obilježena, ali je u hrvatskom književnom jeziku dosta obična.

1270

Raznolikost glagolskih oblika veća je od raznolikosti gramatičkih oznaka kategorije vremena. Jednim se glagolskim oblikom može izricati više vremenskih oznaka. To znači da ne postoji uzajamno jednoznačan odnos između glagolskih paradigmi i gramatičkih oznaka kategorije vremena. Važan je dakle raspored glagolskih oblika po gramatičkim oznakama kategorije vremena.

1271

SADAŠNJOST

Apsolutna ili prava sadašnjost

- 1272 Apsolutna sadašnjost veže se samo s nesvršenim vidom, a apsolutna prošlost, apsolutna budućnost, relativna sadašnjost, relativna prošlost i relativna budućnost vežu se s oba vida.

Apsolutna sadašnjost izriče se samo prezentom nesvršenih glagola. To je **prava sadašnjost**.

Imam za tebe jedno iznenađenje. (R. Marinković) — *Jesen je. Znam to vrlo dobro.* (P. Šegedin) — *Na terenu se trenutno nalazi petnaest ekipa, a zaprašuje se iz zemlje i zraka.* (Vjesnik, 3. 8. 1976.) — *Danas je nebo oblačno.* (V. Desnica) — *Rosa pada po djetelini kraj potoka.* (D. Tadijanović) — *Prstima opipava sivu masu.* (M. Mirić) — *S ovim zamagljivanjem kasnimo.* (Vjesnik 3. 8. 1976.)

Raspon u kojemu je smještena sadašnjost može biti vrlo velik. Zbog toga u takvoj sadašnjosti nema razlike između apsolutne i relativne odredbe gramatičkoga vremena:

Tu živi kao književnik i novinar. (A. G. Matoš) — *Slika autorova datira iz godine 1902.* (A. G. Matoš) — *Suraduje u domaćim i stranim znanstvenim časopisima, a piše i eseje o raznim temama iz kulturne povijesti, osobito o grčkim.* (R. Katičić)

Relativna ili neprava sadašnjost

- 1273 Relativna ili neprava sadašnjost izriče se prezentom svršenih i nesvršenih glagola i može se odnositi na prošlost. Takav se prezent zove **pripovjedački** ili **historijski prezent**. On je stilski obilježen. Služi u pripovijedanju prošlih događaja.

a) historijski prezent nesvršenih glagola:

Ušavši u arkade, zapletem se i padnem. (A. G. Matoš) — *Najednom čujem micanje kamenja.* (Težak-Babić) — *Već se mjesec tri puta povratio, a Palunka svejednako nema.* (I. Brlić-Mažuranić) — *Kad bilo o mladome mjesecu, al' on ništa ženi ne govori, nego ranom zorom u čun sje da, vjetar čeka i ode vjetrom prema istoku.* (I. Brlić-Mažuranić) — *A galebovi i galebići, mjesto da vihor dižu, a oni vihor taže i smiruju.* (I. Brlić-Mažuranić) — *Lete niza stijenu, jedan drugome za petama i ne zaustavljahu se do pola zaravanka.* (I. Brlić-Mažuranić)

b) historijski prezent svršenih glagola:

Večeras, kad sam čitao Homera, bubica jedna na knjigu mi leti. (D. Cesarić) — *Joža ponovo mirno zapali cigaretu, još mirnije stavi svoju debelu šaku na izdužene i mršave prste profesora.* (Č. Prica) — *Prevrne zemlju i posije pšenicu.* (I. G. Kovačić)

Historijski prezent izričito je označen kad se upotrebljava paralelno s vremenima kojima se izriče apsolutna prošlost:

Izma knese u dućan i stade čekati. (M. Božić) — *Zato pristane i uze ovu sirotu za ženu.* (I. Brlić-Mažuranić) — *Protrnuše braća od čuda, a ona svjetlost išče zne s brda i stvori se bliže povrh jednoga velikog kamena.* (I. Brlić-Mažuranić)

Relativna se sadašnjost izriče imperativom kada mu se neutralizira oznaka obilježenog načina. Za to služi samo 2. lice jednine, i to za sva ostala lica. Imperativ kojim se izriče relativna sadašnjost, što se odnosi na prošlost, upotrebljava se u živu pripovijedanju. Izrazito je stilski obilježen, a naziva se **pripovjedački ili historijski imperativ**: 1274

Po danu skači ja s dječurlijom, igray se, veri se ... A kad sunce klone, onda i ja kloni. (J. Kosor) — *Kad poodrasli, naleti škanjac i sve odnesi jedno po jedno.* (J. Kosor) — *Strese se kao pas i bjež, tjeraj.* (A. G. Matoš)

Relativna sadašnjost izriče se kondicionalom prvim kada mu se neutralizira oznaka obilježenog načina. Kondicionalom s takvom vremenskom oznakom kazuje se radnja koja se u prošlosti ponavljala. To je tzv. **iterativni kondicional**. Služi u živu pripovijedanju i stilski je obilježen: 1275

Odonda, kad bih ga sreo na ulici, padao je pritisak moga zgrješenja. (I. G. Kovačić) — *Ili bih nauznak lego / I oblaka pratio let, / Da zatim, zatvorivši oči, / Udem u vlastiti svijet.* (D. Cesarić) — *Kako bi jutrom odlutao, tako isto s večera dolazio.* (I. Brlić-Mažuranić) — *Pokadšto sred noći spusti se lančani most, a sa grada pojurila bi svaki put po dva konjanika u razne krajeve.* (A. Šenoa) — *Istodobno bi smo se udaljili, izašli iz sobe i ja bih odlazio u kuhinjicu da se odmorim.* (Č. Prica)

Relativna sadašnjost koja se odnosi na budućnost izriče se prezentom nesvršenih, i rjede, prezentom svršenih glagola. Takav se prezent zove **futurski prezent**. Futurski prezent nesvršenih glagola: 1276

U Colombo dolazi četiri tisuće državnika i funkcionara. (Vjesnik 2. 8. 1976.) — *Jer treća ti zvjezdica tek pripasuje sablju.* (R. Marinković)

Futurski prezent svršenih glagola ne upotrebljava se sam, nego je uza nj koji načinski prilog, najčešće prilog možda:

Možda štogod ulovim za večeru. (L. Perković) — *A možda se s objavljivanjem te vijesti malo i pričekava.* (HTV, 26. 7. 92.) — *Al' u srcu nešto govorilo: Možda dođe tvoja aginica.* (M. Ogrizović) — *Možda ga čuju i njih dvoje koje je toliko dugo čekao.* (Č. Prica)

Prezentom svršenih glagola izriče se u zavisnim rečenicama (najčešće s veznicima *kad, ako*) takva relativna sadašnjost koja se odnosi na budućnost. (Vidi i zavisne rečenice.) 1277

Strah te da će se rasprsnuti kad kapne. (J. Vrkić) — *Ako me kada stanu i kositi, / Neće mi bola nanijeti kosa.* (D. Cesarić) — *Ljeti, pošlji večere, kad napojim konje, / Na prag ću sa ženom sjesti.* (D. Tadijanović)

Relativna sadašnjost koja se ne odnosi ni na prošlost ni na budućnost, nego na svako zamislivo vrijeme izriče se prezentom svršenih i nesvršenih glagola. Takav se prezent zove **svevremenski prezent**. 1278

Svevremenski prezent nesvršenih glagola:

Ali kad je žedan, ja mu pružam vodu. (R. Marinković) — *Sve što živi, pati.* (A. G. Matoš) — *Sve se može kad se hoće.* (Č. Prica) — *Tada svikolici perušaju pjevice, na toploj matici sunu perušine, onda im osmude paperje.* (J. Vrkić)

Svevremenski prezent od svršenih glagola:

Kraj bijelih breza svakog dana / Ja prođem srca razdragana. (D. Cesa-rić) — *Zimi oblaci poduše planinu.* (J. Vrkić) — *Jutrom da ustaneš, da prvu pticu na gnijezdu probudiš, a večerom da ne legneš, dok nisi i nesretnu travku uspokojio.* (I. Brlić-Mažuranić) — *Svakog dana iza po-dneva / Ovamo dođe povorka gradske sirotinje.* (D. Tadijanović)

- 1279 Relativna sadašnjost izrečena svevremenskim prezentom česta je u poslovicama (gnomama). Takav svevremenski prezent zove se **poslovični ili gnomski prezent**:

Zrela kruška sama pada. — Po poruci ne jedu meso vuci. — Glad i vuka iz šume istjera. (Narodne poslovice)

- 1280 Imperativom s dokinutom oznakom obilježenog načina ili tzv. **svevremenskim imperativom** izriče se u pripovijedanju relativna sadašnjost koja se odnosi na svako zamislivo vrijeme. Takav se imperativ upotrebljava najčešće u poslovicama i naziva se **poslovični ili gnomski imperativ**.

Ne traži čudesa. (M. Raos) — *Zaslužuj svoje mjesto zajedno sa mnom u ovoj stijeni izabranici.* (J. Laušić) — *Pošalji ludo u vojsku, pa sjedi i plači. — Krsti vuka, a vuk u goru.* (Narodne poslovice)

Gotova sadašnjost

- 1281 Gotova sadašnjost može biti upotrijebljena apsolutno i relativno. Ona se izriče perfektom, i to pretežno svršenih glagola, jer su posljedice gotove radnje, zbivanja ili stanja važnije od njihova protezanja u vremenu (u tom značenju perfekt nije zamjenljiv imperfektom i aoristom ili historijskim prezentom):

Apsolutna gotova sadašnjost

Tu sam izreku upamtio još kao dak. (i sad je znam) (Č. Prica) — *Ispružila se u naslonjaču.* (i tako leži) (A. Sviličić) — *Malo-pomalo radnicima se pridružio i prozaik Mraz.* (i sad je s njima) (D. Ugrešić) — *Svršilo mirno plandovanje uz zemljina njedra.* (i sad je gotovo) (R. Marinković) — *I njega su ovdje nasamarili.* (pa je sada prevaren) (R. Marinković) — *Vodnici su zauzeli četiri strane jednog stola.* (i sad sjede oko njega) (R. Marinković) — *One su stigle nekud iz daleka.* (i sad su tu) (D. Cesarić)

Ako se u tim primjerima perfekt zamijeni aoristom, ne izriče se njime apsolutna gotova sadašnjost, već apsolutna prošlost:

Tu izreku upamtih još kao dak. — Ispruži se u naslonjaču. — I njega ovdje nasamariše. — Svrši mirno plandovanje uz zemljina njedra. — Malo-pomalo radnicima se pridruži i prozaik Mraz. — Vodnici za-uzese četiri strane jednoga stola. — One stigoše nekud iz daleka.

- 1282 Apsolutna se gotova sadašnjost rjeđe izriče perfektom nesvršenih glagola. Tada se ističe trajanje radnje:

Tek sam mu prekjučer pisa o. (i sad je pismo na putu) (razg.) — *Puto- vao je svijetom i slikao.* (pa je sad time obilježen) (razg.)

Ako se u takvim primjerima perfekt zamijeni aoristom, ne izriče se njime apsolutna gotova sadašnjost, nego trajanje radnje u prošlosti koje se promatra kao zaokružena cjelina:

Tek mu prekjučer pisah. — Putova svijetom i slika.

Gotova sadašnjost izrečena perfektom i negotova sadašnjost izrečena prezentom mogu se upotrijebiti paralelno, pa se tada dobro vidi da im je vremenska odredba ista:

Došla je već davno i eto je tu: puna noć. (i sad je tu) (P. Šegedin) — Ptice se pred snijeg strasno pripile k zemlji i kljuju bezumno. (i sad su pripijene i sad kljuju) (J. Vrkić)

Relativna gotova sadašnjost

Gotova sadašnjost može biti i relativno upotrijebljena. Obično dolazi uz historijski prezent. Perfekt tada označuje gotovu, a prezent negotovu relativnu sadašnjost u prošlosti: 1283

Čini se baki da se pomladila. (i da je sada mlada) (I. Brlić-Mažuranić) — Kroz lišće se vidi kako je prolaznik prošao na drugu stranu. (i kako je sada prijeko) (A. Sviličić)

Gotova se sadašnjost može označiti kao relativna, što se odnosi na prošlost, i priložnim oznakama vremena: 1284

Ta trebalo bi da sam već lani dobio odluku. (A. G. Matoš)

Relativna gotova sadašnjost koja se odnosi na prošlost može stajati i uz apsolutnu prošlost: 1285

Baka se tako ražalostila da odmah ode na jezero. (I. Brlić-Mažuranić) — Podiže se ne mareći što su se svi oglušili o njegove riječi. (Č. Prica) — Uze ga opet pod ruku popravljajući mu desnu nogavicu što se od počestog podizanja na sukala na kvržastom koljenu. (Č. Prica) — Sve je pošlo po dobru, no najljepše od svega bijaše što ima da h u nasred sela krasnu kulu od gorskoga mramora. (I. Brlić-Mažuranić)

Relativna gotova sadašnjost koja se odnosi na svako vrijeme izriče se **svevremenskim** ili **gnomskim perfektom**, najčešće u poslovicama: 1286

Došli divlji pa istjerali pitome. — Sjetila se prelja kudjelje uoči nedjelje. (Narodne poslovice)

Relativno upotrijebljena gotova se sadašnjost može odnositi i na budućnost: 1287

Nastradao sam ako me pronađu ovdje. (Težak-Babić) — Propali smo ako naide lugar. (Težak-Babić)

Za relativnu gotovu sadašnjost koja se odnosi na budućnost, a izriče se futurum II., usp. § 1659-1660.

Perfekt kojim se izriče ili apsolutna ili relativna gotova sadašnjost može doći i bez spone, i to najčešće spone *je*, npr.:

Naježio se od tog osjećaja. (R. Marinković) — Ovako pak sve izišlo na bruku i sramotu Bjesomara i njegove vojske. (I. Brlić-Mažuranić) — Mnogo sam ti zahvalan i sama sreća te donijela k nama. (Č. Prica) — A opet, ovo sunce upeklo. (R. Marinković)

PROŠLOST

1288 Ako se ukine opreka po gotovosti, perfekt gubi oznaku gotovosti a ostaje mu samo vremenska oznaka. On tada označuje samo prošlu radnju, zbivanje ili stanje.

1289 Prošlost koja nije poblizje određena najčešće se izriče perfektom u kojemu je neutralizirana opreka po gotovosti. Takvo izricanje prošlosti stilski je neobilježeno, za razliku od izricanja imperfektom i aoristom, i pripada jednostavnom izražavanju.

Perfekt nesvršenih glagola:

Sasvim sam tiho išao po sagu. (D. Cesarić) — *Neretva je prije tekla tako da je činila dva zavoja.* (I. Slamnig) — *On je svoju slutnju gnječio u sebi, plašio se da je oformi u gotovu misao.* (M. Mirić) — *Domahivala je uzbuđeno, a ja sam koracao ravno prema njima.* (Č. Prica)

Perfekt svršenih glagola:

Pogledao je oboreno stablo, tražeći prolaz. (A. Šoljan) — *Ugledao je Evu čim se okrenuo.* (Č. Prica) — *Učinila je sve to dobro i bez prigovora.* (Č. Prica) — *Ubrzo su pozaspali.* (P. Šegedin)

1290 Perfekt s neutraliziranom oprekom po gotovosti zamjenljiv je imperfektom (ako je glagol nesvršen) i aoristom (ako je glagol svršen), jer se pri takvoj zamjeni ne mijenja značenje rečenice:

Još nisu ni most položili. (R. Marinković): *Još ni most ne položiše.* — *Seljake je prikazivao bez folklorističkih detalja.* (I. G. Kovačić): *Seljake prikazivaše bez folklorističkih detalja.*

Perfekt s neutraliziranom oprekom po gotovosti zamjenljiv je i historijskim prezentom. Tada težište nije na pripočavanju, već na pripovijedanju prošloga događaja u koji se pripovjedač uživljava:

Još ni most ne polože. — *Seljake prikazuje bez folklorističkih detalja.*

Ako se perfektu ne dokine opreka po gotovosti, takva zamjena nije moguća, jer se mijenja značenje rečenice.

Apsolutna ili prava prošlost

1291 Perfekt s neutraliziranom oprekom po gotovosti izriče samio apsolutnu prošlost.

Oblik perfekta bez spone i s neutraliziranom oprekom po gotovosti sažetiji je i izražajniiji, pa se stoga upotrebljava u pripovijedanju:

Kako rekla, tako propala sa srebrnim čunom u more. (I. Brlić-Mažuranić) — *Sad pred žegom pobjegao u kuću, sjeo za stol, rastvorio bilježnicu.* (J. Laušić) — *Obavio me već čitava.* (P. Šegedin) — *Dva mališa sjeli pod vrganj u hladovinu.* (I. G. Kovačić) — *Jedne lijepe ljetne večeri čuvali konjari na livadama konje. Čuvali, čuvali, a napokon zaspali.* (I. Brlić-Mažuranić)

Spona je može se izostaviti iza zamjeničke enklitike se.

Dogodila se tajna preobrazba. (D. Cesarić) — *Bojao se takva reda.* (M. Mirić) — *Usudio se iz toga razvijati neku nadu.* (R. Marinković) — *I smijao se večeras na terasi, smijao se.* (P. Šegedin)

Prošlost se izriče imperfektom glagola nesvršenoga vida i aoristom glagola svršenoga vida. Upotreba imperfekta i aorista danas je stilski obilježena. **1292**

Imperfekta danas uglavnom nema u razgovornom jeziku i informativnim tekstovima. Najviše se upotrebljava u književnim djelima, kojima daje jaku stilsku obilježenost. **1293**

U stilski neobilježenoj upotrebi umjesto imperfekta dolazi perfekt s dokinutom oprekom po gotovosti.

Apsolutna prošlost izriče se:

– imperfektom

1294

To bijaše onda velik događaj kakav se rijetko zbiva na kugli zemaljskoj. (M. Krleža) – A bijaše to jutro među brežuljcima i šumama koje dugo zadržavaju svježinu i rosu noći. (Z. Majdak) – Seljaku se drmahu noge i lulica. (D. Cesarić) – Stanova hu na kraju grada. (D. Cesarić) – Kiša pljuštaše i munje para hu daljine. (M. Božić)

– aoristom

Kraljevina spade na najniže grane. (A. G. Matoš) – Uto opet zalaja kučka, žutim očima okrenuta prema selu. (J. Laušić) – Onoga dana dogradismo krov. (D. Cesarić) – Sjedismo ponovo u auto i pogasismo svjetla. (Č. Prica) – Pa doše jedan drugom u zagrljaj. (M. Božić) – Starci presjekoše riječi odoše. (M. Raos)

Aorista danas uglavnom nema u razgovornom jeziku i informativnim tekstovima. U književnim se djelima upotrebljava češće od imperfekta i daje im jaku stilsku obilježenost. **1295**

U stilski neobilježenoj upotrebi umjesto aorista dolazi perfekt s neutraliziranom oprekom po gotovosti.

Relativna ili nepravna prošlost

Relativna se prošlost rijetko izriče imperfektom. Ona se tada odnosi na svako zamislivo vrijeme. Imperfekt se u takvoj upotrebi naziva **svvremenskim** ili **gnomskim**, a zabilježen je u posloviци: **1296**

Kad se sinovac ženjaše, strica ne pitaše, a kad se raženjaše, i strinu pripitivaše. (Narodna poslovice)

Aorist kojim se izriče relativna prošlost što se odnosi na budućnost upotrebljava se kad je govornik uvjeren da će se ono što se izriče aoristom dogoditi u bliskoj budućnosti. To je tzv. **futurski aorist**: **1297**

Što rekoh, ne porekoh. (Težak-Babić) – Malo te ne slomih desni lakat. (A. G. Matoš) – Ne mogu, ubi nas suša. (J. Kosor) – Polomit će hrastove zapornje, razvaliti starodrevna vrata – izginusmo, izgibosmo i vuci i orlovi i junaci i sirotinja i Oleh ban i njegova Neva Nevičica! (I. Brlić-Mažuranić)

- 1298** Kad se relativna prošlost odnosi na svako zamislivo vrijeme, upotrebljava se tzv. **svrevremenski ili gnomski aorist**:

Nesta blaga, nesta prijatelja. — Tko se dima ne nadimi, taj se vatre ne nagrija. (Narodne poslovice)

- 1299** Prošlost se rjeđe izriče i aoristom nesvršenih glagola. Takvo izricanje prošlosti izrazito je stilski obilježeno.

Aoristom nesvršenih glagola označuje se radnja koja je u prošlosti trajala. U takvoj upotrebi aorista nije važan raspored dijelova radnje u prošlom vremenu, već se to trajanje u prošlosti promatra kao zaokružena cjelina:

Sam slušah svojih nada lom. (D. Cesarić) — *Sve što imad oh, / Ljubavi dadoh.* (D. Cesarić) — *Jandrija nikad ne imade razloga da se na nju potuži.* (V. Desnica) — *Tada se stadoše promatrati. Gledaše se od podne do sumraka.* (M. Raos)

Gotova prošlost

- 1300** Gotova se prošlost izriče pluskvamperfektom svršenih, a rjeđe i nesvršenih glagola.

Umjesto pluskvamperfekta kojim se izriče gotova prošlost obično se upotrebljava perfekt kojim se izriče relativna gotova sadašnjost. Pluskvamperfekt se upotrebljava samo onda kad se želi posebno istaknuti da je riječ o gotovoj prošlosti. Zbog toga je pluskvamperfekt rjeđi od perfekta i stilski je obilježen.

Pluskvamperfekt svršenih glagola:

A bio je rekao da mu ga donosi. (M. Božić) — *Maestro je svojim "lukom" već bio dosegnuo vječnost.* (R. Marinković) — *U ljude je bilo ušlo ono trijezno, okato nespokojstvo.* (V. Desnica) — *A bijaše među vilama jedna mala vila, po imenu Kosjenka, koja bijaše ove noći prvi put sašla na zemlju, sa oblaka.* (I. Brlić-Mažuranić) — *Kolika pak ono bijaše ravnica, ne da se ispričovijedati, jer je živ čovjek ne bijaše nikada prošao.* (I. Brlić-Mažuranić) — *Ljutiša i Potjeh ... bijahu tako uplašeni te nijesu upamtili ni ono, što im bješe rekao Svarožić.* (I. Brlić-Mažuranić) — *Bješe kora oblačna okrunila planinske vrhove.* (M. Božić)

Pluskvamperfekt nesvršenih glagola:

Po tome se domobran Pecak Imbro neće na grunt vratiti, kao što je to Jaga bila molila. (M. Krleža) — *Andrija (pojuri) ravno u Zagreb, pošto je dugo bio govorio sa gospodinom Ambrozom.* (A. Šenoa) — *Oni ne bijahu živjeli uz onog pravednika te za dugo ne znadahu da se cvili.* (I. Brlić-Mažuranić) — *Njojzi beže govorio bio.* (Narodna pjesma)

Pretprošlost

- 1301** Ako se neutralizira opreka po gotovosti, pluskvamperfekt gubi oznaku gotovosti, a ostaje mu samo vremenska oznaka. On tada označuje radnju, zbivanje i stanje koje se dogodilo u prošlosti prije neke druge, bliže prošle radnje. Pluskvamperfekt s neutraliziranom oprekom po gotovosti izriče **pretprošlost**.

Pretprošlost se izriče samo pluskvamperfektom glagola svršenoga vida:

Bijaše se on došuljao kao magla, sve od krošnje do krošnje, za braćom, te se sakrio među granama stare bukve. (I. Brlić-Mažuranić) — Kad oni tamo, ali na vrh onoga brda sinu sjajnost kakve još nikada ne bija hu vid jeli, a treptjela je kao zlatan barjak. (I. Brlić-Mažuranić) — Što reče ban? Zapita željno zeta Stjepka, koji je iz Zagreba na Susjed dojezdio bio. (A. Šenoa) — A kada se opet bila javila svijest u meni o sebi samome, stao me spopadati strah. (P. Šegedin)

Pluskvamperfekt svršenih glagola može se većinom razumjeti i kao gotova prošlost, a sam rečenični sadržaj sugerira jednu ili drugu mogućnost razumijevanja.

BUDUĆNOST

Budućnost se izriče futurom prvim. Može biti apsolutna i relativna.

1302

Apsolutna ili prava budućnost

Apsolutna se budućnost izriče futurom prvim svršenih i nesvršenih glagola.

1303

Futur I. nesvršenih glagola:

Tako ću barem neprestano biti na oprezu. (J. Laušić) — Ja neću imat ni uha ni sluha, / Da slušam tišinu svojega šuma. (D. Cesarić) — Vaše pero, ta junačka sablja, rđat će nad pepelom vašim, a kmetske noge gazit će po vašoj grobnici. (A. Šenoa) — Mora biti da će vam se čudnom činiti pripovijest obična miša. (I. Kušan) — Ovako će to jednom biti doista. (R. Marinković) — Kad se s pomoću božjom svi ojačimo, skupit ćemo se pod Susjedom kod Save pa odanle udariti na Zagreb. (A. Šenoa)

Futur I. svršenih glagola:

Vidjet ću te barem u zelenom lišću i možda razumjeti. (J. Laušić) — Kolibu ću sagraditi! (T. Slavica) — Zakasnit će na Vučilog. (M. Božić) — Za dvadesetak dana će početi i treće zaprašivanje. (Vjesnik 3. 8. 76.) — Poći ćemo ovom visinom do obronka nad dolinicom. (V. Kaleb) — Pomom povratku udarit ćemo na Krško. (A. Šenoa) — Vi ćete ostati sa strijelcima. (A. Šenoa)

Relativna ili nepravna budućnost

Relativna budućnost, koja se najčešće odnosi na prošlost, izriče se futurom I.:

1304

Župančići jedri i rumeni, bujali toliko, te će zamalo ocu do pojasa segnuti. (I. Brlić-Mažuranić) — Kadal' treći dan reći će Potjeh djeđu. (I. Brlić-Mažuranić)

Upotreba futura I. za izricanje budućnosti koja se odnosi na prošlost stilski je jako obilježena jer dolazi samo u pripovijedanju. To je **historijski** ili **pripovjedački futur**.

- 1305** Futurom I. izriče se svezremana relativna budućnost, većinom u poslovcama. Stoga se takav futur zove **svezremenski** ili **gnomski futur**:

Ako je dakle film umjetnički na visini, on će prijeći granice svoje domovine, bez obzira na jezične zapreke. (Vjesnik) – Podmuklo pseto najprije će ujesti. – Dok je leđa, bit će i samara. (Narodne poslovice)

- 1306** Futurom I. izriče se relativna budućnost koja se odnosi na sadašnjost. Takvim se futurom, najčešće glagola *biti*, izriče nesigurnost, neuvjerenost u neku tvrdnju o sadašnjosti. To je **prezentski futur**:

Bit će valjda negdje za poslom. (A. Šenoa) – Život ipak bit će da nije nekakva smicalica. (M. Krleža) – Tko će znati, možda je i pop s nama. (M. Božić)

Gotova budućnost

- 1307** Osim budućnosti postoji i gotova budućnost. Može biti apsolutna i relativna. Apsolutna i relativna gotova budućnost vrlo se rijetko upotrebljavaju i izrazito su stilski obilježene.

Relativna gotova budućnost

- 1308** Relativnom gotovom budućnošću kazuje se kakva nesigurna tvrdnja o nekom prošlom događaju.

Ali je Vlaho već počeo gledati na onu stranu gdje je bio Kono i Pavlina kuća, a pokojne Pavle neće se biti sjetio. (D. Šimunović)

KATEGORIJA NAČINA

- 1309** U kategoriji načina sadržane su ove gramatičke oznake: indikativ, imperativ, kondicional i optativ. Te se gramatičke oznake kategorije načina dijele na obilježene i neobilježene. Načinski je neobilježen indikativ jer se njime izriče nepristran (objektivan) stav govornika prema onome što se kazuje predikatom. Ostale su gramatičke oznake obilježene.

Indikativ

- 1310** Indikativ se naziva i **izjavni način**. On se može vezati uz sve gramatičke oznake kategorije vremena. Svi primjeri koji su navodeni u kategoriji vremena načinski su neobilježeni, oni su dakle u indikativu.

- 1311** Načinski su obilježeni imperativ, kondicional i optativ. Njima se izriče pristran (subjektivan) stav onoga koji govori ili piše prema onome što se kazuje predikatom.

Sadržaj obilježenih gramatičkih oznaka kategorije načina ovakav je:

- imperativom se potiče koga na kakvu aktivnost
- kondicionalom se izriče kakva mogućnost
- optativom se izriče želja.

Imperativ

Imperativ se veže samo uz gramatičku oznaku sadašnjosti.

1312

Imperativom vezanim uz apsolutnu sadašnjost izriče se:

– zapovijed ili poticaj:

Pogledaj mi ruke. (J. Laušić) – *Čuj, čuj, javi se!* (P. Šegedin) – *Ti ga dočekaj, neka uđe!* (S. Novak) – *Neka čuje ulica, on slijedi dobre savjete.* (R. Marinković) – *Nek šumi vjetar kudravi u tvojim gustim granama.* (D. Tadijanović) – *Pogledajmo malo!* (V. Kaleb) – *Mislite na ono što vam kažem.* (Č. Prica)

Zapovijed se može izreći i prezentom:

Odmah da dođu svi ovamo! (D. Sesar)

Zapovijed se može izreći i infinitivom:

Zatvoriti vrata! (Natpis) – *Pokazati vozne karte, molim!* (razg.)

Stroža se zapovijed izriče perfektom:

Da si se smjesta vratio kući! (Težak-Babić) – *Da se nisi malknuo!* (Težak-Babić)

– molba:

Nemojte se ljutiti na njih! (Težak-Babić)

Kondicional

Kondicional se vezuje jedino uz oznaku sadašnjosti i gotove sadašnjosti. Njime se izriče kakva mogućnost.

1313

Samo mogućnost izriče se kondicionalom vezanim uz apsolutnu ili relativnu sadašnjost. To je kondicional prvi.

Kondicional prvi nesvršenih glagola:

To ne bih nikada mislio. (V. Majer) – *Sve bih sama radila.* (R. Marinković) – *I ko bi znao s čim nas one vežu.* (D. Cesarić) – *A po čemu bi se i znalo da je ono kneginja.* (I. Brlić-Mažuranić)

Kondicional prvi svršenih glagola:

Sama bih i konac udjenula. (R. Marinković) – *Jesi luda, kako bi ti košutu uhvatila?* (J. Kosor) – *Bojao se takva reda koji bi jasno rekao što se događa pred njegovim očima.* (M. Mirić) – *Tako biste stradali.* (Č. Prica)

Mogućnost se izriče i kondicionalom drugim koji se veže uz relativnu gotovu sadašnjost.

1314

Takav ga odgovor zacijelo ne bi bio za dovoljio. Sada je bio siguran.

Kondicionalom drugim izriče se u ovom primjeru relativna gotova sadašnjost koja se odnosi na prošlost (to se vidi iz konteksta).

Ali da se ide, valjda onda ne bi bili izašli na vježbu. (M. Krleža)

U tom se primjeru prezentom izriče relativna negotova sadašnjost koja se odnosi na prošlost, a kondicionalom drugim relativna gotova sadašnjost koja se odnosi na prošlost. Istodobnost dviju relativnih gotovih sadašnjosti vidi se u primjeru:

Kako bi se bila smirila da sam joj je donio. (Č. Prica)

1315 Kondicional drugi ne može se zamijeniti kondicionalom prvim ako među njima nije neutralizirana opreka po gotovosti jer bi se promijenilo značenje rečenice:

- K II.** *Bili biste sigurno umakli.* (i sad ne biste bili tu)
Bio bi nam pucao u leđa. (i sad bismo bili mrtvi)
- K I.** *Sigurno biste umakli.* (sigurno biste željeli/mogli umaći)
Pucao bi nam u leđa (mogao/želio bi nam pucati u leđa)

Ako se između njih neutralizira opreka po gotovosti, kondicionalom drugim ne izriče se više gotova sadašnjost, nego samo mogućnost u prošlosti, i ta je prošlost onda jače naglašena. Takav se kondicional može zamijeniti kondicionalom prvim u značenju relativne sadašnjosti jer se značenje rečenice ne mijenja:

To ne bi bio moga o dakaže. (V. Desnica) — (To ne bi mogao da kaže.)
On bi bio kihnuo, ali se nije usudio ni trznuti. (M. Krleža) — (On bi kihnuo, ali se nije usudio ni trznuti.)

1316 Kondicionalom prvim vezanim uz apsolutnu ili relativnu sadašnjost izriče se mogućnost koja izlazi iz subjektive želje da što učini.

Ljepšeg je lika nego druge zatočnice i rado bi se zakitila. (I. Brlić- Mažuranić) — *O, kako bi se čovjek želio izvući odavde, ostaviti sve ovo za leđima, pa dobro iskupan i izbrijan navući svježe flannelsko odijelo!* (V. Desnica)

1317 Kondicionalom prvim vezanim uz apsolutnu ili relativnu sadašnjost izriče se nesigurna ili ublažena tvrdnja. Nesigurnost i suzdržljiv stav prema nekoj tvrdnji pojačavaju se upotrebom kondicionala prvog od glagola *htjeti, moći, trebati, morati* i dr.:

Zapravo Nazora nije teško upoznati, iako — kazao bih — baš on sam sebe ne poznaje. (I. G. Kovačić) — *Možda bih se mogao upustiti u analizu te pjesme.* (I. G. Kovačić) — *Danas bi, prema tome, mogao biti petak ili subota.* (V. Desnica) — *Htjela bih ti pokazati i glavu.* (R. Marinković)

Optativ

1318 Optativ se veže uz gramatičku oznaku sadašnjosti, i to apsolutne sadašnjosti jer se njime izriče želja vezana za vrijeme u kojem se govori.

Najčešće se upotrebljava drugo i treće lice optativa:

Vrag ga odnio! (D. Sesar) — *Živio, živio, živio doktor Rudolf Horvat!* (M. Krleža) — *Ima, odgovori spremno Mate, lopov, bog ga ne ubio.* (R. Marinković) — *U zdravlju pošla i što tražiš našla.* (M. Božić) — *Zdravi i veseli bili!* (HTV 10. 9. 92.) — *Dobro došli!* (D. Sesar)

1319 Želja se može izricati i prezentom vezanim uz apsolutnu ili relativnu sadašnjost.
Da si mi zdrav! (D. Sesar)

Tablica 1: RASPOREĐENJE ODREĐENIH GLAGOLSKIH OBLIKA PO VREMENSKIM OZNAKAMA

SADAŠNJOST						
ODREĐENI GLAGOLSKI OBLICI			GOTOVA		NEGOTOVA	
	apsolutna	relativna	apsolutna	relativna	apsolutna	relativna
prezent	+	+	–	–	–	–
perfekt	–	–	+	+	–	–
imperfekt	–	–	–	–	–	–
ao rist	–	–	–	–	–	–
pluskvamperfekt	–	–	–	–	–	–
futur prvi	–	–	–	–	–	–
futur drugi	–	–	–	+	–	–
kondicional prvi	+	+	–	+	–	–
kondicional drugi	–	+	–	+	–	–
imperativ	+	+	–	–	–	–
optativ	+	–	–	–	–	–

PROŠLOST						
ODREĐENI GLAGOLSKI OBLICI			GOTOVA		NEGOTOVA	
	apsolutna	relativna	apsolutna	relativna	apsolutna	relativna
prezent	–	–	–	–	–	–
perfekt	+	–	–	–	–	–
imperfekt	+	+	–	–	–	–
ao rist	+	+	–	–	–	–
pluskvamperfekt	–	–	+	–	–	–
futur prvi	–	–	–	–	–	–
futur drugi	–	–	–	–	–	–
kondicional prvi	–	–	–	–	–	–
kondicional drugi	–	–	–	–	–	–
imperativ	–	–	–	–	–	–
optativ	–	–	–	–	–	–

BUDUĆNOST						
ODREĐENI GLAGOLSKI OBLICI			GOTOVA		NEGOTOVA	
	apsolutna	relativna	apsolutna	relativna	apsolutna	relativna
prezent	–	+	–	–	–	–
perfekt	–	–	–	–	–	–
imperfekt	–	–	–	–	–	–
ao rist	–	+	–	–	–	–
pluskvamperfekt	–	–	–	–	–	–
futur prvi	+	+	–	+	–	–
futur drugi	–	–	–	–	–	–
kondicional prvi	–	–	–	–	–	–
kondicional drugi	–	–	–	–	–	–
imperativ	–	–	–	–	–	–
optativ	–	–	–	–	–	–

Tablica 2: IZRICANJE VREMENSKIH OZNAKA

			GOTOVA		NEGOTOVA	
	apsolutna	relativna	apsolutna	relativna	apsolutna	relativna
SADAŠNJOST	prezent imperativ kondicional prvi optativ	prezent - historijski - futurski - svevremenski (gnomski) imperativ - svevremenski (gnomski) - pripovjedački (historijski) kondicional prvi - iterativni kondicional drugi	perfekt	perfekt - svevremenski (gnomski) futur II kondicional prvi - svevremenski kondicional drugi		
PROŠLOST	perfekt imperpekt aorist	imperpekt - svevremenski (gnomski) aorist - svevremenski (gnomski) - futurski	pluskvamperfekt			
PRET- PROŠLOST	pluskvamperfekt					
BUDUĆNOST	futur prvi	futur prvi - historijski (pripovjedački) - svevremenski (gnomski) - prezentski		futur prvi		
PRED- BUDUĆNOST	futur drugi					

Tablica 3: NAČINI

Gramatičke oznake kategorije načina	neobilježen	obilježen	SADRŽAJ gramatičkih oznaka kateg. načina
INDIKATIV	+	—	izjava
IMPERATIV	—	+	zapovijed, poticaj
KONDIČIONAL	—	+	mogućnost, želja, nesigurna tvrdnja
OPTATIV	—	+	želja

Tablica 4: RASPORED SADRŽAJA OBILJEŽENIH GRAMATIČKIH OZNAKA KATEGORIJE NAČINA PO VREMENSKIM OZNAKAMA

Sadržaj obilježenih gramat. oznaka kat. načina	SADAŠNJOST		GOTOVA SADAŠNJOST	
	Apsolutna	Relativna	Apsolutna	Relativna
ZAPOVIJED, POTICAJ	imperativ prezent infinitiv perfekt			
MOLBA	imperativ			
MOGUĆNOST	kondicional prvi	kondicional prvi kondicional drugi		kondicional prvi kondicional drugi
ŽELJA	kondicional prvi gl. pridj. radni prezent	kondicional prvi prezent		kondicional drugi
NESIGURNA TVRDNJA	kondicional prvi	kondicional prvi		

SUBJEKT

Subjekt¹⁹ je imenska riječ u nominativu, padežu subjekta, kojoj mjesto u rečenici otvara predikat. **1320**

Gramatičke kategorije subjekta jesu rod, broj i padež. Subjekt se obavezno slaže s predikatom u licu i broju.

Slaganje subjekta s predikatom u licu

Ako je predikat u 3. licu, subjekt može biti koja god imenica ili poimeničena riječ, lična zamjenica trećega lica, pokazna i neodređena zamjenica: **1321**

Gost se uskoro vratio. (J. Horvat) — *I od toga se dana u naše odnose uvuklo nepovjerenje.* (N. Šepić) — *Psi oduvijek teže u svojoj strasti k*

¹⁹ U tradicionalnoj gramatici subjekt se dijeli na gramatički (u nominativu) i logički (u drugim padežima). U gramatičkom ustrojstvu rečenice logičkom subjektu nema mjesta nego se javlja ili u tzv. besubjektivnim rečenicama (v. § 1354a) ili kao adverbna oznaka vršitelja radnje (v. § 1360c) odnosno direktni objekt (v. § 1377f).

ljudima. (M. Čudina) — *Stari je znao sve najokrutnije čarolije svoje dužnosti.* (K. Špoljar) — *On je putovao na parostroju bitke punim tempom.* (M. Krleža) — *Onaj digne nevoljko karabin, priljubi ga uz lice i opali.* (J. Horvat) — *Nitko nije odgovoran za svoju sudbinu, ali je svatko odgovoran za svoje držanje u njoj.* (A. Šoljan)

- 1322 Ako je predikat u 1. licu, subjekt može biti samo lična zamjenica prvoga lica:
Ja se ne mičem. (J. P. Kamov) — *Ja i nisam drugo no prijatelj.* (A. G. Matoš) — *Mi čekamo.* (A. B. Šimić) — *Mi smo tu.* (V. Krmptić)
- 1323 Ako je predikat u 2. licu, subjekt može biti samo lična zamjenica drugoga lica:
Ti si me zapravo ipak prezreo. (I. Slamnig) — *Vi još gledate samo naprijed.* (P. Šegedin) — *Vi niste ovdje.* (V. Krmptić)

Neizrečeni ili skriveni subjekt

- 1324 Subjekt kojemu mjesto otvara predikat u 1. i 2. licu jednoznačno je po predikatu pretkaziv. Stoga se može i izostaviti. Takav se izostavljeni subjekt zove **neizrečen** ili **skriven**:

Odlazim. (A. Šoljan) — *Oprasma ruke.* (D. Cesarić) — *Dobro se držiš.* (I. Slamnig) — *Otišli ste.* (P. Šegedin)

Ako se posebno ističe, izriče se:

Slično sam mislio i ja. (A. Šoljan) — *Postojao si oduvijek samo ti.* (V. Krmptić) — *Tu smo gospodari mi.* (J. P. Kamov) — *Nepopravljivi optimisti svih zemalja, ujedinite se bar vi!* (J. Vlahović)

- 1325 Ako predikat u 3. licu otvara mjesto subjektu koji je lična zamjenica u određenom rodu, može se i takav subjekt iz rečenice izostaviti. I tada je skriven ili neizrečen:

Pokrila je lice rukama. (V. Krmptić) — *Čak ni deset zapovijedi božjih nisu znali.* (S. Kolar) — *Razbježala su se dvorištem.* (M. Lovrak)

- 1326 Ako se posebno ističe, izriče se:

Znao sam, sad će doći o n. (J. Horvat) — *Neka skaču, intanto, sada o ni!* (S. Novak)

Infinitiv kao subjekt

- 1327 Kada je subjekt pokazna zamjenica *to* (npr. *Dika bijaše onda to*), sadržaj mu može dati čitava rečenica (npr. *da se živi u Žabljim lokvama*), a zamjenica se može ispustiti (npr. *Dika bijaše onda da se živi u Žabljim lokvama*) (v. § 1530 i d., 1703 i d., 1749 i d.). Neke od tih rečenica mogu se dalje preoblikovati u infinitiv (npr. *Dika bijaše onda živjeti u Žabljim lokvama.* /A. Kovačić/) (v. § 1888 i d.), pa se tako i infinitiv javlja u rečenicama kao subjekt.

Obećati je gospodski, spuniti je človečki. (Hrv. nar. posl.) — *Sramota te stupiti i pred neprijatelja.* (R. Marinković) — *A čekati je bilo teško.* (L. Perković) — *Kasno je poslije razmišljati.* (M. Božić)

Slaganje subjekta s predikatom u broju

Predikatom se subjektu jednoznačno predviđaju gramatičke oznake broja. **1328**

Ako je predikat u jednini, subjekt ima gramatičku oznaku jednine: **1329**

Zavladala je tišina. (J. Horvat)

Ako je predikat u množini, subjekt ima gramatičku oznaku množine: **1330**

Ureduju željezničari. (S. Kolar)

Slaganje subjekta s predikatom u rodu

Ako se predikat izriče jednostavnim glagolskim oblikom ili složenim s pomoćnim glagolom *htjeti* ili mu je predikatna riječ — uz sponu u prezentu, aoristu, imperfektu i futuru — imenica, prilog, padežna ili prijedložna sintagma, takav predikat otvara mjesto subjektu koji može imati gramatičku oznaku muškoga, ženskoga i srednjega roda: **1331**

Dječak	Nasipi	Dan
Djevojčica	Brane	Noć
Dijete	Sela	Jutro
trči.		će izdržati.
		je daleko.

Otac	Sastanak
Mati	Utvrda
Mezimče	Sijelo
bijaše dobre volje.	
će biti u šumi.	

Od tri predviđene gramatičke oznake roda u svakoj se rečenici izborom jedne isključuju ostale dvije.

Ako se predikat izriče složenim glagolskim oblikom s pomoćnim glagolom *biti* ili pridjevskom riječju sa sponom, ili mu je predikatna riječ — uz sponu u perfektu i pluskvamperfektu — imenica, prilog, padežna ili prijedložna sintagma, takav predikat otvara mjesto subjektu koji se obavezno slaže s njim u rodu: **1332**

Hvatao se je sumrak. (J. Turić) — *Gazdarica je ustala.* (R. Marinković) — *Grožđe je sazrijevalo na trsju.* (M. Brandt) — *Žene su za nekoliko dana znale cijelu jednu pripovijest o njemu.* (I. Kozarac) — *Zvonici u daljini pospano su stršili u bijelim parama.* (V. Desnica)

Izricanje subjekta

Subjekt se izriče: **1333**

a) imenicom:

Bonaca čeka vjetar. (A. Šoljan) — *Melkior se smijao.* (R. Marinković) — *Udara iz njega vino na trikoraka.* (S. Kolar) — *Tetke su sjedile na ulazu u groblje kao kolosi pred hramom.* (S. Novak)

b) zamjenicom:

Ja nijesam znala za to veselje. (A. Šenoa) — *Ona mu je bila smisao života.* (V. Kaleb) — *Mi hoćemo odmah vodu.* (V. Nazor) — *Vi niste moj medij.* (M. Krleža) — *Tko sam ja?* (P. Šegedin) — *Neki su već gledali s nepovjerenjem u one cijevi.* (V. Nazor) — *Taj mu ni sad ne da da se vrati k majci.* (M. C. Nehajev) — *Ti nam sad komandiraju!* (S. Kolar) — *Nitko se ne javlja.* (P. Šegedin) — *Sve gleda u Marka.* (S. Kolar) — *Ovi su vjerovali u čudesa.* (M. Budak) — *U jednom času svi smo nepomično stajali.* (I. Slamnig) — *Svaki je bio nečim natovaren.* (M. Budak) — *Svatko je htio biti kapetan.* (M. C. Nehajev) — *Netko glavni sve to mirno promatra.* (Sl. Mihalić)

c) poimeničnim pridjevom (v. i § 869):

Mršavi ne odgovori. (P. Šegedin) — *Rijetki su u vojarni posve ljenčarili.* (M. Budak) — *Vanjski unose lijes preko grobljanskoga praga.* (S. Novak) — *Mlado i staro strepi pred vatrom i kataklizmom.* (S. Novak) — *Naši su bili malo skeptični.* (J. Vlahović)

d) brojem, glavnim i rednim:

Jednih više neće biti. (M. Raos) — *Dva trećega ne čekaju.* (Nar. posl.) — *Oba su pala, pala su oba dva.* (Tel. izv.) — *Jedan drugom pomaže i namješta.* (M. Budak) — *Četvrta je pušila.* (I. Dončević)

e) glagolom u infinitivu:

Dobro je živjeti! (M. Krleža) — *Sreća je stići u zadnji čas.* (S. Novak)

Sročnost

1334 Slaganje subjekta s predikatom u licu, rodu i broju zove se **sročnost**.

Osim ustaljenog pravila o sročnosti, po kojemu se subjekt zaista slaže s predikatom u licu, rodu i broju, ima i nekih odstupanja koje valja posebno navesti.

Slaganje po obliku

1335 Imenice muškoga roda na *-a* kao *sluga, starješina, vojvoda, pismonoša, kolovođa, pristalica, knjigovođa* slažu se u množini i s predikatnom riječi ženskoga roda:

<i>Kolovode su pobjegli</i>	i	<i>Kolovode su pobjegle</i>
<i>Pismonoše su spremni</i>	i	<i>Pismonoše su spremne</i>

Slaganje u ženskom rodu stilski je obilježeno kao svečanije.

Vjerne sluge bijahu vjernije od pasa. (A. Kovačić) — *A oca su ustaše zatekli na njivi i ubili usput, u šali.* (V. Kaleb)

1336 Zbirne imenice na *-a* kao *braća, djeca, gospoda, vlastela* slažu se s predikatnim glagolom u množini:

Danas braća zavađena dosjete se brzo jadu. (H. Badalić) — *U noge se zapliću djeca.* (S. Kolar) — *Gospoda su ga kod topova bila očito zamijenila s austrijskim aeroplanom i svom žestinom udarila na njega.* (M. Budak)

Uz pomoćni glagol i uz sponu u množini te se imenice slažu s predikatnim riječima u jednini ženskoga roda: **1337**

Umna su vlastela udarila u sađenje šuma. (B. Šulek) — *Djeca su ti prljava.* (S. Novak)

S brojevima *dva, tri, četiri* i *oba* kao predikatnim riječima subjekt je u dvojini: **1338**

Mosta su dva *Lista su četiri*
Pruge su tri *Uha su oba*

(V. i § 1580.)

Brojne imenice na *-ica*: *obojica, dvojica, trojica, sedmorica* itd. slažu se s predikatnim glagolom u množini: **1339**

Ova jedina dvojica ne pogibaju kao žrtve strasti. (I. Vojnović) — *Sjede tako njih trojica na dugačkoj hrastovoj klupi.* (S. Kolar) — *Sedmorica napreduju.* (razg.)

Uz pomoćni glagol i uz sponu u množini te se imenice slažu s predikatnim riječima u jednini ženskoga roda: **1340**

Druga dvojica još nisu progovorila. (R. Marinković) — *U autu su došla njih trojica.* (I. Aralica) — *U drugome vodu druge satnije ostala su ležati sedmorica.* (M. Krleža) — *Ova dvojica vazda bijahu suprotna Ignatiji.* (A. Kanižlić)

ali i u množini muškoga:

Trojica su to dala potpisniku na znanje i time što su istupili iz Povjerenstva. (I. Pranjković) — *Obojica su bili i oženjeni.* (P. Šegedin) — *Obadvojica su gojazni.* (A. Cesarec)

Brojne imenice srednjega roda kao *oboje, dvoje, troje, četvero, petero* itd. slažu se s predikatnim glagolom u jednini: **1341**

Kad dvoje zajedno kumuje, premda oboje ulazi u rodstvo s ozgor rečenim troma, među sobom ne ulaze u kumstvo. (J. Banovac) — *Petero razgovara, a troje sluša.* (razg.)

Uz pomoćni glagol i uz sponu u jednini te se imenice slažu s predikatnim riječima u jednini srednjega roda: **1342**

Nijedno od njih troje nije držalo jezik za zubima. (Sl. Mihalić) — *Došlo je samo četvero.* (razg.) — *Trinaestero je obučeno.* (razg.)

Slaganje po smislu

Prirodni se rod i broj ne poklapa uvijek s gramatičkima. Pravila sročnosti odnose se na gramatički rod i broj. Sročnost međutim može biti i po prirodnom rodu i broju. Takva se sročnost zove **slaganje po smislu**. **1343**

Imenice srednjega roda na *-lo*: *zanovijetalo, piskaralo, tumaralo* itd. mogu se, kada je osoba muškoga roda, slagati po smislu s predikatnom u muškom rodu: **1344**

Piskaralo je ostao u uredu. (razg.)

- 1345** Jedan predikat može u rečenici imati više subjekata:
Pogledali smo se Draga i ja. (S. Novak)
- 1346** Subjekti istoga roda u jednini slažu se ili s predikatnim riječima u množini tog roda ili u množini muškoga:
Momak i gostioničar su umorni. (M. Lovrak) — *Goli i Dječak peli su se uz brijeg nešto čilije nego obično.* (V. Kaleb) — *Sad su ga oblačile Draga i Vojvotkinja.* (Ž. Jeličić) — *Mati i kći su iznenađene.* (Nar. prip.) — *Našli se u frazi šilo i ognjilo.* — *Nebo i more su plavi.*
- 1347** U glagolskom predikatu subjekti ženskoga i srednjega roda mogu se slagati i s predikatnom riječi u jednini.
Ove godine poharala je tuča i suša silno vinograde. (J. Kosor) — *Našlo se u frazi šilo i ognjilo.*
- 1348** Subjekti različita roda u jednini slažu se s predikatnim riječima u množini muškoga roda:
Ona i muž nisu ni pomišljali da legnu. (S. Tomaš) — *Nenadana bol i bijes nacerili su učiteljevo lice.* (P. Šegedin) — *Pjesma, dozivanje pa zvek jasnih bronca i šum vode slijevali su se u jednu pjesmu.* (D. Šimunović)
- 1349** Uz subjekte različita roda u jednini predikatna riječ obično stoji u jednini onoga roda u kojemu je najbliži subjekt:
Oko školjke cvjetala u kristalnim kondirima i ruža i ljiljan.
- 1350** U službi subjektnog nominativa u usmenom se epskom pjesništvu javlja i oblik vokativa jednine muškoga roda:
Sanak sanja Zrinjski gospodine. (Hrv. nar. pj.) — *Knjigu štije Derenčiću bane.* (Hrv. nar. pj.)
- 1351** I predikatni nominativ može u usmenom pjesništvu imati vokativni oblik:
Da jedno mi biše vitez Marko Kraljeviću, / Vitez Marko Kraljeviću i brajen mu Andrijašu / Mladi vitez. (J. Kekez, Bugaršćice)
- 1352** Kad su brojne imenice za velike brojeve kao *stotina*, *tisuća*, *hiljada* atributi uz imenice u genitivu množine kojima se označuju brojivi predmeti (v. § 1861), brojna imenica može doći u akuzativu, neovisno o tom koji se padež po sintaktičkom ustrojstvu očekuje. Oblik u akuzativu s imenicom u genitivu može tada biti subjekt s kojim će se u predikatu slagati oblik srednjega roda.
Tisuće pčela prekrilo je začas svakog pojedinog odmetnika. (J. Novaković) — *Navrvjelo je na tisuće ljudi.* (M. C. Nehajev)
- Jednako se slažu i ponašaju imenica *godina* u izričaju *godina dana* i brojne imenice kao *desetak*, *dvadesetak* ... *stotinjak*.
Navršilo se nedavno godinu dana. (VUS, 18. I. 1967.) — *Dvadesetak njih uhvatilo se u kolo i divlje zaplesalo oko manduševačkog vrela.* (Sl. Mihalić) — *Skupilo se stotinjak znatiželjnika.* (razg.)

BESUBJEKTNE REČENICE

Ima rečenica u kojima predikat ne otvara mjesto gramatičkom subjektu — imenskoj riječi u nominativu. Subjekt u takvim rečenicama nije neizrečen ili skriven nego ga u njima nema. Predikatni glagoli koji ne otvaraju mjesto nikakvu subjektu zovu se **bezlični glagoli**, a rečenice u kojima su takvi glagoli predikati zovu se **besubjektne rečenice**. 1353

Ima glagola koji u ovisnosti o gramatičkim okolnostima mogu biti ili bezlični ili lični. Takvi su npr. *grmi, sviće, sijeva, daždi, kiši, smrkava se, rosi, sniježi ...* 1354

Kad nemaju uza se subjekta, takvi su glagoli bezlični, i dovoljni da tvore rečenicu, npr.: *Grmi, Sviće, Sijeva*. Ti glagoli mogu imati i subjekte, npr. *Grom grmi, Munja sijeva, Zora sviće* itd. Tada nisu bezlični, nego su lični. Razlika između bezlične i lične porabe tih glagola može se utvrditi po kongruenciji roda u imenskom dijelu složenih glagolskih vremena. Ako se u takvim slučajevima subjekt s predikatom slaže u rodu, kao npr. *Grom je grmio, Munja je sijevala, Zora je svitala*, riječ je o ličnoj porabi glagola, a ako kongruencija izostane i glagolski se oblik javi samo u 3. licu jednine, a njegov imenski dio u srednjem rodu, npr. *Grmilo je, Sijevalo je, Svitalo je*, tada je riječ o bezličnoj porabi glagola. Prema tome, *Grmi* može biti i lično, s neizrečenim subjektom, i bezlično, bez subjekta, što ovisi o tome pripada li jednoj ili drugoj od dviju navedenih mogućnosti kongruencije.

Bezličnost ovdje opisanih glagola nije u tome što ne otvaraju mjesto subjektu, nego u tome što im je sadržaj takav da mu se kao rijeku (v. § 1216) ne može dodati vršitelj. Bezličnost takvih glagola valja razlikovati od preoblake obezličenja (v. § 1455). Ovdje je riječ o semantičkom svojstvu glagola, a ondje o sintaktičkoj mogućnosti njihove upotrebe.

Besubjektne su rečenice:

a) s tzv. logičkim subjektom u kosim padežima:

Bivalo je i iznenađenja. (S. Kolar) — *Dugana je nestalo.* (A. Kovačić) — *Bilo je Luku gotovo stid.* (A. Šenoa) — *Meni je prije svega do zdravlja bolesnika.* (Sl. Mihalić) — *Zima mi je.* (Ž. Jeličić) — *Ljudima se više ne gine.* (I. Šibl)

b) s bezličnim glagolom kao predikatom:

Danilo se. (J. P. Kamov) — *Mračise.* (V. Krmpotić) — *Napokon svanu* (A. Tresić Pavičić) — *Vonjalo je po mokrim jelovim daskama.* (M. Krleža) — *Opet je porosilo.* (I. Pandžić)

c) s obezličenom porabom glagola (v. i § 1455):

Na putu se rano lijega. (A. Tresić Pavičić) — *U polju se žanje i kosi.* (J. Kosor) — *Dovikuje se užurbano i uzrujano.* (S. Kolar)

d) s bezličnom porabom glagola *biti, imati* i *htjeti*:

Bit će bune. (I. Kozarac) — *U uglovima ima dima.* (V. Krmpotić) — *Spjevu se htjelo popularnosti.* (J. Vončina)

e) s infinitivom uz sponu u 3. l. jednine (v. i § 1243):

Ni žive duše nije čuti bilo. (A. Šenoa) — *Dobra je tu malo vidjeti, sreće nimalo.* (A. Šenoa)

f) s brojem ili prilogom količine kao predikatnim imenom:

Devetnaest mi je godina. (I. Raos) — *Momaka je deset.* (razg.) — *Bilo je tu začudo puno oružanih ljudi.* (A. Šenoa) — *Oboljelih je nekoliko.* (Nov. izv.) — *Ženā je na tisuće.* (Nov. izv.)

g) s glagolom *biti* kao predikatom u značenju *postojati* i *postajati*:

Ljeto je. (J. Kosor) — *Ove je godine bila suša.* (razg.) — *Jučer je bilo Antunovo.* (A. Nemčić) — *Prvo je bio horizont.* (I. Zidić) — *Danas je nedjelja.* (V. Desnica) — *Bila je već kasna jesen 1949. godine.* (Č. Prica) — *Kriza je.* (S. Kolar) — *Biva sve hladnije.* (J. P. Kamov) — *Tako bivaše svakim danom gore.* (Ks. Š. Đalski)

h) s glagolom *biti* kao predikatom kojemu se značenje razabire iz konteksta:

— *Ona je! Samo dostojanstveno!* (A. Kovačić)

i) u kojima je predikat usklik:

Evo me na uglu ulice. (I. Kušan) — *Malo zatim eto i Ibri s poštom.* (J. Kušan)

ADVERBNA OZNAKA

1355 Adverbná (priložna) oznaka je riječ ili skup riječi kojima u rečenici mjesto otvara predikat da bi se izrekle o k o l n o s t i u kojima se zbiva predikatna radnja.

1356 Adverbná oznaka može se uvrstiti u rečenicu uz svaki predikat. Mjesto joj je u rečeničnom ustrojstvu otvoreno samom prisutnošću predikata, bez obzira na riječ i oblik riječi kojom je predikat izrečen.

Parafraza

1357 Adverbná se oznaka uz predikat vezuje primarno svojim s a d r Ź a j e m. Bitno je njegovo svojstvo p r e p r i č l j i v o s t, mogućnost parafraziranja. Po tome se adverbna oznaka razlikuje od objekta (v. § 1363), sadržaj kojega se ne može prepričati. Razliku među njima moguće je testom parafraze utvrditi i ondje gdje se adverbna oznaka i objekt morfološki ne razlikuju. Tako npr. u rečenicama

(1) *Pas se repom brani od muha.*

(2) *Pas zamahne repom od radosti.*

dva instrumentala i dva prijedložna izraza u genitivu morfološki se ne razlikuju. Razlika je među njima samo sintaktička. Instrumental *repom* u prvoj je rečenici a d v e r b n a o z n a k a sredstva i može se prepričati ovako: s pomoću repa: *Pas se s pomoću repa brani od muha.* Instrumental *repom* u drugoj je rečenici o b j e k t i nikako se ne može prepričati. Ne može se reći da *pas zamahne s pomoću repa*, nego se može reći samo da zamahne *njime*, pa se uz taj objekt u istu rečenicu po predikatu može uvrstiti još i adverbna oznaka načina *svom snagom*: *Pas svom snagom zamahne repom od radosti*, koja se također može prepričati: *Pas iz sve snage* (ili *vrlo snažno*) *zamahne repom od radosti*.

Prijedložni izraz u genitivu *od muha* u prvoj je rečenici objekt uz glagol *braniti se*; taj se prijedložni izraz ne može nikako prepričati. Prijedložni izraz u genitivu *od radosti*

u drugoj je rečenici adverbna oznaka uzroka i može se prepričati ovako: *zbog radosti: Pas zamahne repom zbog radosti*, a može se i sasvim izostaviti: *Pas zamahne repom*.

Po istom je kriteriju moguće razlikovati svaku adverbnu oznaku od objekta. U rečenici *Čamac se primače obali* dativ *obali* je adverbna oznaka usmjerenosti glagolske radnje i može se prepričati ovako: *prema obali, k obali* ili *do obale*. U rečenici *Radujem se proljeću* dativ *proljeću* je objekt uz glagol *radovati se* i ne može se nikako prepričati; ne može se reći *radujem se prema proljeću* ili *k proljeću* i sl.

1358

Adverbne oznake po sadržaju i načinu izricanja

Adverbne se oznake po sadržaju prepoznaju u prvom redu kao oznake **vremena, mjesta i načina**, a potom i kao oznake **uzroka, razloga, svrhe, položaja, smjera, dopuštanja, mjere, obzira, ograničenja, popratnih okolnosti** i druge.

1359

To razvrstavanje adverbni oznaka temelji se na razlučivanju njihova sadržaja i ni po čemu bitnom ne utječe na gramatički determinirane sintaktičke odnose u rečeničnom ustrojstvu.

Adverbna oznaka može se izreći prilogom, prijedložnim izrazom i imenicom u nekom od kosih padeža.

1360

a) prilog:

Išli smo lagano. (M. Budak) — *Gledala je za njim začudeno.* (N. Šepić) — *Odmata se unatrag vrpca.* (N. Simić) — *Napokon sam sreo dječaka.* (G. Gamulin) — *I gušćića već ima.* (I. Kozarac) — *Tada sam prvi put vidio hrast.* (A. Šoljan) — *Uto zazvoni podne.* (J. Leskovar) — *Žandari je dva promrmljaju pozdrav.* (V. Kaleb)

b) prijedložni izraz:

U sumrak i čelične ljestve omekšaju. (Z. Majdak) — *Oko podne stari je Nikola zakopao svoga sina.* (J. Horvat) — *Poslije večere odlaze u crkvu.* (V. Kaleb) — *Na vratima se pojavi Ema.* (V. Desnica) — *U dvorištu je žena hranila perad.* (V. Kaleb) — *Odjednom k meni miris paljevine vjetar donese s garišta mog sela.* (I. G. Kovačić) — *Krenuli smo niz vinograde prema moru.* (Ž. Jeličić) — *Povratih se s ocem u naš stari dvorac remetinski.* (A. Šenoa) — *Tako je živio u napetosti.* (V. Kaleb) — *Slijedećeg jutra nisam pošla u školu zbog temperature.* (I. Katušić) — *Rad mene umre mati, moja dobra, dobra mati!* (A. Šenoa) — *Sve puca od studeni.* (I. G. Kovačić)

c) imenica u instrumentalu, za izricanje:

1. sredstva

konkretnoga:

Pometač šišne metlom češalj ustranu i ne progovori. (S. Novak) — *Svi su se zakitili ružmarinom.* (I. Kozarac) — *Magarac tapka nožicama.* (V. Kaleb) — *Krenuli smo čamcem.* (I. Slamnig)

apstraktnoga:

On maglovito prijanja duhom za to plodno stvaranje zemljino. (V. Kaleb)

2. mjesta

Podе cestom prema Zaboku. (J. Leskovar) — *Zlatne niti titraju, dršću, propliću se granjem, živicom, travom.* (A. Šenoa) — *Tijelom mu se prelijevahu čas mrzli, čas vrući traci.* (J. Leskovar)

3. vremena

Jutrom su oranice oko Sopnice plave od magle. (M. Peić) — *Zorom ptice polude.* (T. Maroević) — *Samo nedjeljom poveo bi me otac sa sobom u crkvu.* (A. Šenoa) — *Časkom se zaustavio kod mrtvog tijela i gledao začudeno.* (V. Kaleb)

4. načina

Badessa bi dolazila sitnim koračićima. (S. Novak) — *Katkada šaptom dijele zalogaje.* (V. Kaleb) — *Zaspao je tvrdim snom tek pred zoru.* (J. P. Kamov) — *Tobijaše glavom nadziratelj.* (A. Šenoa)

5. vršitelja pasivne radnje

Ljudi su ti nervozni, obuzeti strahom. (V. Nazor) — *Frankopan je, praćen bakljom ošom, razabirao.* (M. C. Nehajev) — *Svi su gradovi opasani zidinama.* (S. Novak)

d) imenica ili zamjenica u dativu, za izricanje:

1. usmjerenosti glagolske radnje

Prišao sam krevetu. (J. P. Kamov) — *Grga Hrčak pohita kotlu.* (Sl. Mihalić) — *Kapelan se okrenu Jagi.* (A. Šenoa) — *A onda se priključi i on začelju.* (S. Novak)

2. namjene glagolske radnje

Djevojkama odrediše mjesto. (M. Raos) — *Konjanicima dovedoše konje, dadoše im sedla. Konjima prospu zobi.* (M. Raos) — *Sebi oreš, sebi siješ, sebi češ i žeti.* (Nar. posl.)

e) imenica u akuzativu, sama ili s pridjevom, za izricanje vremena:

Grga Hrčak je trenutak buljio u Petricu. (Sl. Mihalić) — *Šućasmo časak oboje, dakako, od neprilike.* (A. Šenoa) — *Čas bi na suncu bljesnule vile, čas poletio snop pšenice kao pozlaćena ptica.* (S. Kolar) — *Na stanicu sam stigla čitav sat prije odlaska vlaka.* (I. Katušić) — *I cijelo su jutro marširale trupe.* (M. Krleža) — *Jedno vrijeme slao sam ispravke i odgovore.* (V. Gotovac)

f) imenica u genitivu s pridjevom, za izricanje vremena:

Drugog dana ostavismo Kranj. (A. Šenoa) — *One noći bdjeli su divovi na zidini.* (V. Nazor) — *Ove godine pred Božić pojavila se španjolska bolest.* (V. Kaleb)

1361 Premda se adverbna oznaka svojim sadržajem uz predikat vezuje sasvim slobodno, pa se može i izostaviti, ima i adverbni oznaka koje su uz neke predikatne glagole obavezne i iz rečenice se ne mogu izostaviti jer bi rečenice bez njih bile besmislene.

Provodili smo zimu u napuštenom šlepu na Dunavu. (R. Marinković) — *Nesreća najradije stanuje uz ludost.* (M. Pavlinović) — *Ljeti življasmu na selu.* (A. G. Matoš)

Značenje adverbne oznake može se pojačati ili ublažiti dodatnim priložima. To su oni koji, za razliku od pravih, ne mogu biti predikatne riječi. **1362**

To je kralju vrlo mučno bilo. (A. Kačić Miošić) – Dječak odmah nekako teško zahrče. (V. Kaleb) – Onda je primijetio da je ona već tu. (A. Šoljan) – Čak i sada zakašnjava. (A. Šoljan) – Tek sad primijetih da ispred sebe gura nekog vršnjaka. (I. Raos). – Samo topot kopita se još izdaleka čuje. (F. Mažuranić)

OBJEKT

Objekt je imenska riječ, bez prijedloga ili s njim, u nekom od kosih padeža: genitivu, dativu, akuzativu, lokativu i instrumentalu, kojoj mjesto u rečenici otvara glagol ili kakva druga, obično predikatna riječ sa svojstvima glagola. Osim po mjestu u rečeničnom ustrojstvu, objekt se od adverbne oznake razlikuje i po specifičnom značenju koje se ne može prepričati (v. § 1357-1358). **1363**

Rekcija

Gramatičko svojstvo glagola ili riječi u funkciji glagola da takvoj riječi otvara mjesto zove se **rekcija** (v. i § 626). U osnovno gramatičko ustrojstvo rečenice objekt se uvrštava po rekciji pojedinoga glagola ili druge kakve riječi u funkciji glagola. **1364**

Rekcijom je objektu predviđena gramatička kategorija padeža ili prijedložnoga izraza. **1365**

Objektu u određenom padežu ili prijedložnom izrazu otvara mjesto sam pojedinačni glagol u nekom svom obliku. Glede mogućnosti otvaranja mjesta objektu u pojedinačnom padežu, glagoli se po rekciji razvrstavaju na glagole s rekcijom u genitivu, dativu, akuzativu, lokativu i instrumentalu.

VRSTE OBJEKTA

Objekt glagola s rekcijom u akuzativu zove se **izravni ili direktni objekt**. Glagoli koji otvaraju mjesto takvom objektu zovu se **prelazni ili tranzitivni glagoli** (v. § 627). **1366**

Objekt glagola s rekcijom u genitivu, dativu i instrumentalu zove se **neizravni ili indirektni objekt**. Glagoli koji otvaraju mjesto takvom objektu zovu se **neprelazni ili intranzitivni glagoli** (v. § 627). **1367**

Neki glagoli otvaraju mjesto izravnom i neizravnom objektu, npr. *Oslobodi nas napasti ili Daj djetetu mlijeko* ili *Obljepili su grad plakati*. Glede mogućnosti otvaranja mjesta objektu u dva različita padeža, takvi se glagoli mogu razvrstati na glagole s rekcijom u:

- akuzativu i genitivu,
- akuzativu i dativu,
- akuzativu i instrumentalu.

- 1369 Neki glagoli otvaraju u rečenici mjesto dvama neizravnim objektima, npr. *Mlađiću su prijeli zatvorom*. Takvi glagoli imaju rekciju u dativu i instrumentalu.
- 1370 Neki neprelazni glagoli otvaraju mjesto objektu koji je prijedložni izraz. Takav objekt zove se **prijedložni objekt**. Sastavljen je od prijedloga i imenske riječi u kosom padežu:
Glavar je izrazio svoje negodovanje onima koji su se sustegli od izbora.
 (A. Dukić) — *Uzda se u svoje prijateljstvo s učiteljem.* (V. Kaleb)
 — *Izato su roditelji strogo pazili na nju.* (D. Šimunović) — *Majka udari u plač.* (razg.) — *Ne zavidi prijatelju na uspjehu.* (razg.)
- 1371 Velik je broj glagola u hrvatskom jeziku koji ne otvaraju mjesto nikakvu objektu. Takvi su npr. *ginuti, krenuti, ležati, lutati, padati, rasti, stajati, venuti*, itd. To su glagoli bez rekcije. Takvi glagoli mogu otvoriti mjesto priložnoj oznaci, koja se uz predikat vezuje svojim sadržajem.

IZRAVNI OBJEKT

- 1372 Velik je broj prelaznih glagola u hrvatskom jeziku koji otvaraju mjesto imenici ili zamjenici kao izravnom objektu u akuzativu.
- 1373 Pravila po kojima prelazni glagoli otvaraju mjesto objektu u akuzativu mogu biti obavezna i neobavezna. Obavezna su u glagola nepotpuna značenja, a neobavezna u glagola potpuna značenja. Stoga je objekt uz glagole nepotpuna značenja obavezan, a uz glagole potpuna značenja neobavezan.
 Obavezni objekt ne može se iz rečenice izostaviti, jer bi ona bez njega bila nepotpuna. Rečenice s obaveznim objektom uz prelazne glagole, npr. *Susjeda je snašla nevolja, Onoga dana dogradismo krov, Htio sam razveseliti tetku* bez objekta su nepotpune: **Nevolja je snašla, *Onoga dana dogradismo, *Htio sam razveseliti*.
- 1374 Uz neke prelazne glagole objekt ne mora biti izrečen. Takvi su npr. *jesti, piti, plesati, kopati, kositi, žeti, vesti, tkati, prati, pjevati, pisati, čitati, gledati, ogovarati* i dr. Rečenice *Moja mati bijelo platno tka, Djevojka je žito žela, Pišem pismo* i bez objekta su potpune: *Moja mati tka, Djevojka je žela, Pišem*. U rečenicama bez objekta naglasak je na značenju same glagolske radnje prelaznoga glagola.

- 1375 Prelazni glagoli s izravnim objektom u akuzativu po značenju glagolske radnje dijele se u tri velike skupine:
1. glagoli kojima radnja zahvaća objekt i mijenja ga,
 2. glagoli kojima se radnja odnosi prema objektu, ne mijenjajući ga,
 3. glagoli kojima radnja izriče prostorne i vremenske odnose.

Glagoli kojima radnja zahvaća i mijenja objekt

- 1376 Prva se skupina može dalje dijeliti na glagole:
- a) kojima objekt nastaje ili nestaje kao rezultat radnje; takvi su npr.: *(na)činiti, (na)praviti, (sa)graditi, (sa)zidati, (sa)viti (gnijezdo, vijenac), (o)tkati, (sa)šiti, skovati; uriti, dovršiti; modelirati, formulirati, projektirati, konstruirati, izumiti; izreći, izustiti, lanuti, napisati, izmisliti, održati (govor), usniti (san); pojesti, popiti, progutati; ubiti, ušaviti, srušiti, iskorijeniti ...*

Ipak golemu većinu stanovništva u Hrvatskoj čine slobodni seljaci. (N. Klaić) — *Zarana poče mladić graditi stihove.* (A. Šenoa) — *Mogao je već i drugu sliku dovršiti.* (L. Perković) — *Samo je bura među šumskim stupovljem utrla kukavnu stazu.* (A. Šenoa) — *Rijetko bi izustila koju riječ.* (E. Kumičić)

b) kojima radnja izriče promjenu na objektu; takvi su npr.: *uprljati, zablatiiti, očistiti, obijeliti, oprati; rashladiti, zagrijati, osušiti, navlažiti; otvoriti, zatvoriti, probuditi, uspavati; isprazniti, napuniti, smiriti, pobuniti, oživjeti, osvježiti; rasrditi, razveseliti, udobrovoljiti; opismeniti, okruniti, izmrviti, stanjiti, umekšati, osposobiti, osakatiti, nabrusiti, zgužvati, poravnati, opiti, zasladiti, okrpiti, ubrzati, pokvariti ...*

Mama je otvorila vrata. (I. Slamnig) — *To je pokvarilo sve moje račune.* (A. Šenoa) — *Diljke isprazni dio treći.* (I. Mažuranić) — *Koliko svoje krvi Hrvati proliše dok očistiše Slavoniju.* (M. Pavlinović) — *Sve uspomene oživjele su ujedanput pred mojim očima.* (M. Bego)

c) kojima radnja zahvaća objekt, ali ga ne stvara; takvi su npr.: *(do)dirnuti, (do)taknuti, dohvatiti, pipati, milovati, ispitati, trljati; potapšati, uzjahati, udariti, napasti, pogoditi, promašiti, posuditi, upotrijebiti, baciti, napustiti ...*

Tko bi smio dotaknuti ono tijelo? (S. Margitić) — *Život me je uvijek bacio na cestu.* (M. Krleža) — *Kad bi barem mogla dohvatiti vodu.* (J. Franičević Pločar) — *A i znala je dobro kako treba pomno ispitati savjest.* (L. Perković)

d) kojima radnja mijenja mjesto i kretanje objekta u prostoru; takvi su npr.: *nositi, ponijeti, prenijeti, iznijeti, prevesti, premjestiti, dignuti, podići, staviti, spustiti, oboriti, izvaditi, istjerati, poslati, dobiti, navući, skinuti, svući, iskrcati, ubrzati, usporiti, zaustaviti, skrenuti ...*

Digoše jedra i otploviše. (V. Nazor) — *Prodao je jednu trećinu svinja i izvadio lijep novac i otuda.* (J. E. Tomić) — *On zaroni i iznese u zubima morskoga pijeska.* (G. Martić) — *I istjerao ih iz kuće.* (I. Kozarac) — *A onda, dobavite vi danas majmuna koji vozi bicikl, molim.* (R. Marinković)

e) kojima radnja uzrokuje da drugo što promijeni mjesto ili odnos prema objektu; takvi su npr.: *okružiti, opkoliti, premostiti, običi, stići, sustići, sresti, susresti, dočekati; zastrti, zakloniti, pokriti, poklopiti, otkriti; dobiti, izgubiti, prodati, kupiti, posvojiti, oduzeti, oteti, steći; upisati, ispisati ...*

Sve se selo okupilo i okružilo svatove. (J. Benešić) — *Grad pokrivaše gusta zimska magla.* (A. Kovačić) — *Dobio sam izgon.* (L. Perković) — *Osvajačka politika uvijek nastoji oduzeti domovinu.* (V. Gotovac) — *A što ćete izgubite li službu?* (A. G. Matoš)

f) kojima se radnja vrši kao nadoknada za ono što izriče objekt; takvi su npr.: *mijenjati, zamijeniti, platiti, naplatiti, okajati, osvetiti, nadoknaditi ...*

Platit ću štetu. (M. Božić) — *Ali onaj koji najpravedniji bijaše, onaj morade životom okajati svoju krivicu.* (I. Brlić-Mažuranić) — *Izguljena noć teško se nadoknadi.* (J. E. Tomić)

Glagoli kojima radnja uspostavlja neki odnos prema objektu

1377 D r u g a se skupina može dalje dijeliti na glagole:

a) kojima radnja izriče posjedovanje objekta; takvi su npr.: *imati, posjedovati, držati ...*

Odgovorio sam mu da ja imam djevojku. (F. Vidas) — *Fiškal je posjedovao staru, trošnu prizemnu kuću.* (A. Kovačić) — *Pavlini drže škole, njeguju bolesnike i obavljaju pastvu.* (M. C. Nehajev)

b) kojima radnja izriče opažanje ili spoznavanje objekta; takvi su npr.: *vidjeti, (u)gledati, opaziti, slušati, čuti, osjećati, čutjeti, nanjušiti, namirisati; učiti, proučiti, razumjeti, upamtiti, upoznati, naći ...*

Čuo je njene korake, šuškanje haljine, pa i disanje. (J. Leskovar) — *Ne ćutim dodir ruke bijele.* (A. Šenoa) — *Ljudi su namirisali bitku.* (M. Krleža) — *Ja sam u mladosti učio urarstvo.* (R. Marinković) — *Poslije nekoliko sati jedva nade poštovani Pogačić svoju ženu.* (A. G. Matoš)

c) kojima je objekt predmet osjećajnih ili voljnih zbivanja izrečenih glagolskom radnjom; takvi su npr.: *štovati, cijeniti, mrziti, prezirati, žaliti, tražiti, željeti, htjeti ...*

Najvećma cijenjaše dobrotu i razum. (D. Šimunović) — *Petar mrzi Ambroza.* (A. Šenoa) — *Tko je pak čuo da joj je muž pijanac, taj ju je svaki žalio.* (J. Kozarac)

d) kojima odnos radnje i objekta izriče neku sposobnost subjekta; takvi su npr.:

znati, umjeti, plesati, svirati, pjevati ...

Ljudi su o njem pričali da umije vučji jezik i da doziva obnoć u šumi vukove. (A. Šenoa) — *U dubini noći bura pjeva svoje ledene napjeve.* (J. Franičević Pločar) — *I svirao je on orgulje u podvinjskoj crkvi.* (D. Tadijanović)

e) kojima objekt određuje stanje subjekta; npr.:

<i>doživjeti</i>	<i>podnositi</i>	<i>trpjeti</i>
<i>preboljeti</i>	<i>izdržati</i>	<i>izdurati</i>

Relja dakle postade knezom, te kneginja, koja tada bijaše već ostarjela, doživi tako pod stare dane veliku radost. (I. Brlić-Mažuranić) — *A ranu ćeš lako preboljeti.* (G. Martić) — *On se trgne, zaviri joj u oči, a ona izdrži njegov pogled.* (J. Leskovar)

f) kojima objekt izriče biće zahvaćeno glagolskom radnjom kojoj je subjekt uzrok; takvi su npr.: *boljeti, gušiti, moriti, mučiti, gristi, spopasti, hvatati, obuzeti, peći, svrbjeti, žuljati, zepsti, zazepsti, zanimati, oduševiti, srditi, izdavati, tresti, trti, proći ...*

Kranjčević na s boli i zanosi. (J. P. Kamov) — *Gušio ga kašalj, no on ga je nevjerojatnom snagom prigušivao.* (P. Šegedin) — *No stala me je moriti glad.* (V. Majer) — *Me ne muče vrele žudnje.* (D. Tadijanović)

Glagoli kojima radnja izriče prostorne i vremenske odnose

Treća se skupina može dalje dijeliti na glagole:

a) kojima radnja izriče kretanje u prostoru; npr.:

obići preskočiti *proći preplivati* *prevaliti*
pretrčati *prekoračiti* *prepješaćiti*

Ona je htjela da prepliva Glibušu. (D. Šimunović) — *Miha Rabar obišao sva sela s dvocijevkom na miški, u zelenom odijelu.* (I. G. Kovačić) — *Ako dušman Savu prekorači.* (G. Martić)

b) kojima radnja izriče bivanje u vremenu; npr.:

provesti *prespavati* *proživjeti* *presjediti*

Kraj života proveo je u Kostreni. (M. C. Nehajev) — *Nek si tu noć u nadi prespava.* (A. Šenoa)

1378

Dva objekta u akuzativu

Neki glagoli otvaraju mjesto dvama izravnim objektima u akuzativu:

Molim te olovku. (razg.) — *Štite jer vas nitko nije ništa pitao.* (Lj. Jonke)

1379

Objekt uz izraze slične glagolima

Objektu u akuzativu otvaraju mjesto i neki izrazi po značenju slični glagolima. Takvi izrazi sastoje se od imenice ili pridjeva i spone. Takvi su: *strah, sram, stid, briga; dužan.*

1380

Strah me je noćas ostati sam u kući. (V. Lukić) — *Oh, kako me bilo stid toga bijega!* (B. Belan) — *Bijaše ih sram da moraju naočigled svijeta gradom stupati.* (A. Šenoa) — *Momče pije, ni briga ga nije.* (A. Tresić Pavičić) — *Ja sam, snaho, samo bogu dušu dužan.* (I. Cepelić)

Objektu u akuzativu otvaraju mjesto i uzvici odnosno prilozici:

Amo vas, cifre i formule, amo vas. (A. Kovačić) — *Evo novac.* (razg.)

1381

Uz objekt u akuzativu glagol može ostati i neizrečen:

Laku noć, Mato! (A. Šenoa) — *Dobro jutro!* (J. P. Kamov) — *Mjericu rakije.* (A. Šenoa) — *Dobru zabavu!* (A. Šenoa)

1382

Genitiv partitivni

Izravni objekt uz prelazne glagole može biti i u genitivu.

1383

Kad je objekt imenica koja označuje pojam ili tvar a ne brojive predmete i kad se želi naglasiti da glagolskom radnjom nije zahvaćena ona cijela nego samo njezin dio, akuzativ izravnog objekta uz prelazne glagole obavezno se mijenja u genitiv. Takav se genitiv izravnog objekta u akuzativu zove **dijelni genitiv** ili **genitiv partitivni**. (V. i § 1837)

Budući da su takve imenice izraz dijela stvari koja nije brojiva, u njih je dokinuta opreka među gramatičkim oznakama u kategoriji broja, pa su:

- a) ili samo u jednini:

Ja sam tamo morao kao prosjak moljakati kruha od prolaznika. (M. C. Nehajev) — *Svećenik je iz otvorene ladice u rukama ministranta srebrnom žličicom zagrabio tamjana.* (S. Novak) — *Čovjek ima snage onoliko koliko mora imati snage da bi izdržao do svojega kraja.* (A. Šoljan)

- b) ili obavezno stoje u množini:

Po avlijama ima bunareva na kolo. (I. Kozarac) — *Takvih odgovora čula je najviše otkad je došla u Zagreb.* (V. Novak) — *Od kose na glavi napravi tako tvrdo usukanih zavojnica da mu ih ne bi razvalila ni najveća oluja.* (D. Šimunović)

Kako se uz prelazne glagole akuzativ mijenja u genitiv samo pod određenim uvjetom (v. gore), partitivni se genitiv bez promjene značenja ne može ponovo zamijeniti akuzativom.

Proširci uz prelazne glagole

- 1384** Neki prelazni glagoli s objektom u akuzativu traže kao predikati proširivanje imenskom riječju u instrumentalu. Bez toga glagol ne može imati objekta. Takvi su: *smatrati, držati, nalaziti, osjećati, vidjeti, znati, shvaćati, uzimati, zvati, nazivati, prozvati, proglasiti, prikazati, priznati, označiti, činiti, učiniti, napraviti, stvoriti, roditi, tretirati, imenovati, izabrati, postaviti* i drugi slična značenja.

Sud te smatra veleizdajnikom. (J. Kušan) — *Proglasili su me anarhistom.* (St. Tomaš) — *Ujak imenuje u šali mene stoloravnateljem, kapelana fiškušem, a tetu vunbacitelom.* (A. G. Matoš) — *Nazvao ga zločincem i cinikom.* (R. Marinković)

- 1385** Umjesto proširka u instrumentalu ti glagoli mogu dobiti i prijedložne izraze s *kao* i *za* kao proširke (v. i § 1245).

Taj smo posao osjećali kao teret. (razg.) — *I onda ga izabraše za narodnog zastupnika.* (J. Kušan)

- 1386** Kad se takvi prelazni glagoli preoblikuju pasivom ili obezličjenjem, proširak u instrumentalu uz njih ostaje:

Budem proglašen čudakom. (S. Novak) — *I to mi se zove plemićem.* (A. G. Matoš)

- 1387** U starinskom jeziku proširak uz te glagole može biti i u akuzativu. Tada glagol uza se ima dva akuzativa: objekt i proširak.

Mene uzmi gospodara. (T. Maretić) — *Bog ga je zla stvorio.* (J. Kosor)

NEIZRAVNI OBJEKT

Objekt u genitivu

- 1388** Neizravnom objektu u genitivu otvaraju mjesto:

1. povratni glagoli koji znače doticanje. Takvi su npr. *hvatati se, uhvatiti se, dohvatiti se, prihvatiti se, latiti se, primiti se, držati se, taknuti se, dotaći se, ticati se, kosnuti se, dokopati se, domoći se, dočepati se, dojmiti se, doimati se ...*

Srca mu se grč hvata. (I. Kozarac) — *Trojica radnika se odmah prihvate posla.* (P. Šegedin) — *Bio se netko dohvatio i zvona.* (S. Novak) — *Ovaj put mi to dopusti i taknu se usnom nekako moje kose.* (A. Šenoa) — *Srećom, ovo se posljednje poskupljenje naroda mnogo ne tiče.* (J. Vlahović) — *Sve želje bijahu mi jedna želja: da mi se je samo dokopati Đakova.* (J. Jurković) — *Sve se to teško doimlje njegove majke.* (M. C. Nehajev)

2. povratni glagoli koji znače sjećanje. Takvi su npr. *sjetiti se, sjećati se, prisjetiti se, prisjećati se, spomenuti se, spominjati se ...*

Sjećate li se Tanje? (A. Šoljan) — *Dobro se još spominje prvoga dojma.* (M. C. Nehajev)

3. povratni glagoli koji znače odvajanje. Takvi su npr. *izbaviti se, osloboditi se, maniti se, kloniti se, čuvati se, okaniti se, lišiti se, riješiti se, otrešti se, odreći se, proći se, ostaviti se ...*

Nisam se mogao osloboditi sitnica koje me prate u vlaku. (M. Raos) — *Okani se jalovih nadanja.* (M. Mirić) — *Htjela se silom riješiti nametnika.* (N. Šepić) — *Čuvaj se besposličinja.* (M. Pavlinović)

4. povratni glagoli koji znače neugodno osjećanje. Takvi su npr. *bojati se, prepasti se, plašiti se, stidjeti se, gnušati se, gaditi se, sramiti se ...*

Bojim se zime kao života (J. P. Kamov) — *Ne stidi se ničega.* (M. C. Nehajev) — *Uplašio sam se te žene.* (V. Kuzmanović) — *Prestrašio se tog siromaštva.* (J. Barković) — *Sam se svoga glasa preplašio.* (A. Kovačić) — *Gadiš se mene.* (Radio Zagreb 23. 12. 1977.)

5. povratni i neprelazni glagoli koji znače ispunjenost, želju i mjeru. Takvi su *napuniti se, nasiti se, zaželjeti se, vrijediti, stajati ...*

Poljana se napuni tjelesa. (I. Mažuranić) — *Zaželio se šljiva i kruha, da se najede pred smrt.* (M. Krleža) — *Ova knjiga zlata vrijedi.* (J. Matešić) — *To stoji novaca.* (A. Šenoa)

6. povratni glagoli s prefiksom *na-* koji znače zadovoljenost. Takvi su *nagledati se, napiti se, najesti se, nadisati se, naslušati se, načekati se, napjevati se, napisati se, nadijeliti se, naorati se, nabacati se ...*

Bar katkad mogu se nagledati neba, nadisati zraka. (A. Šenoa) — *Napio sam se vina, ej, napio se vina.* (D. Tadijanović) — *Naljubismo se djeva crnih, plavih.* (J. Kozarac)

7. povratni glagol *igrati se* i svi glagoli kad izriču kakvo igranje:

Rado se igrao kavalira, to je već bilo u krvi svih Lenića. (A. Šenoa) — *Igrali smo se "kamenčića".* (J. Kaštelan)

8. izrazžaoje:

Žao mi ga je. (B. Jurišić) — *A meni ga je, da rečemo, žao.* (R. Marinković)

Objektu u genitivu otvaraju mjesto i druge neke predikatne riječi. Takve su: pridjevi *pun, sit, gladan, žedan, željan, dostojan, vrijedan, potreban, svjestan*; uzvici *evo, eto, eno*.

More je puno blaga. (A. Šoljan) — *Bila je napokon i mira željna.* (A. Šenoa) — *On te nije vrijedan!* (A. Kovačić) — *Tako je postaješ svjestan.* (D. Dragojević) — *Potrebni smo hljeba, mesa i odijela.* (T. Ujević) — *Evo ti odgovora, kako vidiš, brza.* (J. P. Kamov)

Objekt u dativu

1390

Neizravnom objektu u dativu otvaraju mjesto:

1. povratni glagoli koji izriču neko osjećanje usmjereno prema nekome ili nečemu. Takvi su: *radovati se, čuditi se, diviti se, veseliti se, nadati se, iznenaditi se, smilovati se, rugati se, smijati se ...*

Silnu se već raduje plijenu. (D. Demetar) — *A ja se tebi divim.* (I. Slamnig) — *Nisu se nadali pomoći.* (T. Bakarić) — *Voda bi se tomu veselio kao malo dijete.* (M. Raos) — *Nitko se ne ruga drugome a da se ne naruga sam sebi.* (A. G. Matoš)

2. povratni i neprelazni glagoli koji izriču otpor nekome ili nečemu. Takvi su: *suprotstaviti se, protiviti se, osvetiti se, oduprijeti se, prkositi, prijetiti, odoljeti ...*

Nije se mogla, međutim, oduprijeti tom procesu u sebi. (N. Šepić) — *Po četiri godine gleda da se grabljivom zetu krvavo osveti.* (M. Mažuranić) — *Intelektualcima nije laskao, nji ma je prijetio.* (S. Letica) — *Odoljet ja ću bijesu i vjetrini.* (V. Nazor)

3. povratni i neprelazni glagoli koji izriču pokoravanje nekome ili nečemu. Takvi su: *dodvoravati se, ulagivati se, umiljavati se, odavati se, moliti se, obratiti se, pokoriti se, udvarati, laskati, nazdraviti, namignuti ...*

Imao kćerku za udaju pa se osim mladoj djevojci inženjer Pavković htio dodvoriti i njenu ocu. (N. Simić) — *Nazdravljao je Duganu, Jeleni, grofici Olgi, fiškaliji, Čehu, Lehu i Mehu te gradu Krapini.* (A. Kovačić) — *On je udvarao lijepoj Olgi.* (V. Novak) — *Osjeti da se mora svakoj želji gospodina šumara pokoriti.* (J. Kosor)

4. neprelazni glagoli koji izriču sličnost. Takvi su: *ličiti, sličiti, naličiti, nalikovati ...*

Kao što veće nalikuje jutru, tako prva jesen liči blagoj mlačnosti svibnja. (A. G. Matoš) — *Sličim sjeni koja grobljem luta.* (V. Nazor) — *Naličio sam psetu koje liže ruku gospodaru poslije udarca.* (F. Horvat Kiš)

5. povratni i neprelazni glagoli koji znače pristalost. Takvi su: *pristajati, priličiti (se), dolikovati se, pristojati se ...*

Srce žene priliči onomu cvijetu koji se s ograncem sunca raspupava. (A. Nemčić) — *Njegovoj fizionomiji nije ni pristajalo da lijepo i polako govori.* (J. Kozarac) — *Crno ruho osobito njenom blijedom licu dolikovaše.* (I. Okrugić)

6. povratni i neprelazni glagoli koji izriču kakvo je što objektu. Takvi su: *činiti se, ukazati se, izgledati, pričiniti se, svidjeti se, dopasti se, zgaditi se, dozlogrditi, dosaditi, dodijati, prisjesti ...*

I sam se sebi činih duh. (A. Šenoa) — *Štoju je više motrio, to mu se sve većma dopadala.* (F. Becić) — *Dozlogrdilo mu načelnništvo do grla.* (V. Novak) — *Grančariću dosadi uskogrudna i slabo inteligentna obitelj.* (M. C. Nehajev)

7. bezlični glagoli koji znače stanje. Takvi su: *laknuti, odlanuti, svanuti, sinuti, smučiti se, smrknuti se, zgaditi se, smutiti se ...*

Odlanulo starcu oko srca. (L. Botić) — *Smućilo se caru na srsaču.* (G. Martić) — *Svekru se zgadilo, i ode od njih.* (ZNŽ)

8. glagoli koji izriču događanje što se veže uz objekt. Takvi su: *dogoditi se, zapasti, doći, ići, uspjeti ...*

Da ti se nije koje zlo dogodilo? (A. Kačić Miošić) — *Onda mi nešto dođe, lupim ga šakom* (J. Horvat) — *Ali to meni rijetko uspijevu.* (S. Novak)

9. povratni glagoli koji izriču nagnost. Takvi su: *sviđati se, dopadati se, militi se, smiliti se, sažaliti se, dati se, htjeti se, vidjeti se ...*

Što ju je više motrio, to mu se sve većma dopadala. (F. Becić) — *Zejna opazi odmah spočetka da se mili mladomu Bošnjaku.* (J. E. Tomić) — *Vidi mu se, mrijet mu se neće, / A jest nešto što ga naprijed kreće.* (I. Mažuranić)

10. glagoli kojima radnja izriče odbojnost objekta prema subjektu. Takvi su *dodijati, dodijavati, dojaditi, zamjeriti se, gaditi se, smučiti se, omrznuti ...*

Već su Bogu dodijale materinje teške suze. (S. S. Kranjčević) — *Odbacio je svoju cigaretu kao da mu se gadi.* (M. Krleža)

11. povratni i neprelazni glagoli koji izriču popuštanje nekomu ili nečemu. Takvi su *pokloniti se, maknuti se, pridružiti se, priključiti se, uteći se, pristupiti, žaliti se, udovoljiti, ugoditi, popustiti ...*

Ružičast kavalir u plavom medaljonu s finom gestom poklonio se dami. (M. Krleža) — *U škripcu utekoh se ovaj put vrlo muzogonu, časnom Matošu.* (L. Paljetak) — *Meni ćeš doista veoma ugoditi hotiješ li ovaj Božić provesti kod tvoga staroga Antuna.* (J. Jurković)

12. glagoli koji znače obvezu, kao *valjati, trebati, žuriti se ...*

Valja nama preko rijeke. (M. Dizdar) — *Toj ne treba ni čovjek.* (M. Raos) — *Što se vama toliko žuri kad sam ja strpljiv.* (S. Kolar)

13. povratni glagoli koji izriču dosezanje u mom. Takvi su *dosjetiti se, domisliti se, dovinuti se ...*

I dosjeti se putu koji ga je izveo iz toga bludišta. (A. Šenoa) — *Ničemu se nije mogao domisliti, kad su mu misli proticale bez reda.* (I. Kozarac) — *Potpunoj, pravoj i živoj istini dovinuo se tek sredovječni skolastik.* (F. Mažuranić)

14. glagoli koji izriču korist ili štetu nekomu ili nečemu. Takvi su: *koristiti, goditi, pomoći, služiti, pridonositi, oprostiti; odmoći, škoditi, naškoditi, štetiti, nauditi, smetati, lagati, slagati, podvaliti ...*

Juarnji miomiris godi čovjeku. (A. Šenoa) — *Pomozi nejakomu.* (G. Martić) — *A meni, znate, škodi velika svjetlost.* (R. Marinković) — *Viste još slabi, pa bi vam govor nauديو.* (L. Vukelić)

15. glagoli koji izriču pripadanje. Takvi su *pripasti, pripadati, dati se, predati se, podati se, povjeriti se, zapasti, dopasti, patriti ...*

Jelici dopade plesti vijenac. (N. Tordinac) — *Bogu patri molitva, popu lukno i cjelivanje ruku.* (A. Kovačić) — *A on se ne bi dao tebi brijati.* (R. Marinković) — *Povjeri se meni, reci sve što te boli.* (V. Novak)

16. glagoli vjerovati, nasjesti

Brat bratu, otac sinu, sin ocu neće više vjerovati. (Ks. Š. Đalski) — *Ti si mu već nasjela.* (R. Marinković)

17. glagoli *suditi*, *prijetiti*, *zavidjeti*

Teško mjestu u kom se ne sudi jednako svakom u. (N. Dimitrović) – *Dočuh da Belizaru prijeti pogibelj.* (A. Šenoa) – *Svi u četi bi mu zavidjeli na hrabrosti i ratničkoj vještini.* (M. Raos)

18. glagoli koji izriču priopćavanje, kao što su: *tužiti se*, *žaliti se*, *zahvaljivati se*, *nazdraviti*, *namignuti*, *kleti se*, *moliti se*, *javiti se* ...

Ali ona meni laže. (S. Novak) – *Tužio se putem Alkiću.* (J. Kosor) – *I prvom nazdravi Josipu.* (J. Kosor) – *Svečano se kleo ženi da će se popraviti.* (S. Kolar)

19. glagoli koji izriču izmicanje neželjenim posljedicama. Takvi su: *izbjeći*, *izmaći*, *umaći*, *ukloniti se*, *uteći*, *ugnuti se*, *doskočiti* ...

No kako – kako da izbjegne toj strašnoj osveti istine. (V. Novak) – *Samo dvije stvarce izmakoše njihovoj pažnji.* (F. Mažuranić) – *Mozgao sam ne bi li se tom u doskočiti moglo.* (A. Šenoa)

Objekt u dativu uz predikatni infinitiv

1391 Kad je predikat infinitiv sa sponom, uza nj može stajati objekt u dativu koji označuje vršitelja radnje. Taj je infinitivni izraz posebno oglagoljen.

Cinteku se je bilo seliti. (Ks. Š. Đalski) – *Plodu je bubriti.* (I. Zidić)

Uz infinitiv osim dativa dolazi i objekt kakav glagol traži:

Meni je dovršiti posao. – *Majci je dičiti se sinom.*

Objekt u dativu uz druge predikatne riječi

1392 Osim glagola neizravnom objektu u dativu otvaraju mjesto i druge neke predikatne riječi po značenju slične glagolima. Takve su:

1. pridjevi: *mio*, *drag*, *ugodan*, *omiljen*, *vješt*, *vičan*, *sklon*, *blizak*, *srodan*, *jednak*, *sličan*, *ravan*, *poslušan*, *podložan*, *štetan*, *škodljiv*, *koristan*, *neophodan*, *dužan*, *dobar*, *vjeran*, *prilagodljiv*, *pridružen*, *priključen*, *milostiv*, *dostupan*, *pristupačan* ...

Ali naši stari nisu bili podložni nikad ni jeziku, ni za konu, ni čoviku tuđu. (M. Pavlinović) – *Ja sam, snaho, samo Bogu dušu dužan.* (I. Cepelić) – *Budi milostiv svome djetetu.* (A. G. Matoš)

2. prilozni: *lako*, *teško*, *dobro*, *loše*, *ugodno*, *blago*, *dosadno*, *drago*, *milo* ...

Lako tebi. (Ks. Š. Đalski) – *Blago siromašnima duhom, njihovo je kraljevstvo nebesko.* (Biblija) – *Oh, blago njemu!* (V. Nazor) – *Franu Ljubiću nekako nije dobro.* (J. Leskovar) – *Bolje je njemu nego nam a!* (M. Krleža)

3. pridložni izrazi: *uz dlaku*, *niz dlaku*, *za inat*, *po volji*, *za volju*, *za dušu* ...

Sad nam ide niz dlaku, a poslije će nam kožu derati. (J. Matešić) – *Graditelj, kao za inat svim ljudskim navadama i prirodnim zakonima, nije ni izgradio "palazzo ducale" iz samoga tla.* (M. C. Nehajev)

4. uzvik *jao*

I jaoh slabijemu u uri onoj. (I. Mažuranić) — *Jao, jao meni.* (P. Šegedin)

Objekt u instrumentalu

Neizravnom objektu u instrumentalu otvaraju mjesto:

1393

a) neprelazni glagoli:

1. koji znače vladanje, zapovijedanje i upravljanje. Takvi su: *raspolagati, upravljati, odlučiti, vladati, ovladati, zavladatai, gospodariti, rukovati, rukovoditi, baratati* ...

Otac Sergej jedva vlada perom. (V. Jelić) — *Ali slab čovjek nema pouzdanja sam u se, ne razumije ekonomiju, ne zna baratati svojom prištednjom.* (A. Tresić Pavičić) — *Revolverom je lakše rukovati nego karabinom.* (M. Božić)

2. koji znače gibanje. Takvi su: *mahati, odmahivati, lamatai, micati, palucati, maknuti, trzati, trznuti se, kolutati, vrtjeti, slegnuti, cupkati, škljocati, cvokotati, zijevnuti, mljacnuti, cmoknuti, kimnuti, zalupiti, zakrenuti, tresti, drmati, šenuti* ...

Odmahuje rukom. (A. Šoljan) — *Zacvokotao je zubima.* (J. Franičević Pločar) — *Palucne jezikom i mljacne usnicom od zadovoljstva.* (J. Kušan) — *Kanonik kimnu glavom.* (A. Šenoa) — *Jakov je slegao ramena.* (V. Novak) — *Laca se trznu gornjim tijelom.* (A. Kovačić) — *Užas trese mojom dušom.* (I. Kozarac)

3. koji znače trgovanje, kao što su *trgovati, poslovat*

Zar nije moj otac u Sisku imao toliko lada, trgovao žitom. (J. Kosor)

b) neprelazni i povratni glagoli:

1. kojima predmet radnje iskazuje neko svojstvo ili stanje subjekta. Takvi su: *obilovati, zametnuti se, roditi, ploditi, odisati, vonjati, disati, zaudarati, mirisati, zamirisati, odlikovati se, proslaviti se, zadovoljiti se, napuniti se, natopiti se, osuti se, klonuti, obrasti* ...

Doline će obilovati pšenicom. (B. Kašić) — *Suho tlo ispred mog nosa ne vonja prašinom, nego zemljom.* (K. Špoljar) — *Svježim i mirisnim dahom pučina jutarnja diše.* (V. Nazor) — *Sve je zaudaralo životinjom što je ležala gore u niskoj stajici.* (P. Šegedin) — *Čitava kuća je najednom zamirisala kruhom.* (V. Kaleb) — *Zametne se mrtvim čeljadetom preko leda.* (M. Božić)

2. kojima je predmet radnje zahvaćen nekom djelatnošću subjekta. Takvi su: *dičiti se, ponositi se, hvaliti se, namazati se, kleti se, zakleti se, baviti se, pozabaviti se, zanimati se, govoriti, progovoriti, igrati se, baciti se, odlučiti, prijetiti, svrnuti* ...

Pak — ha, ha, ha! — koga se vruga dičiš svojom francuštinom! (Ks. Š. Đalski) — *I dušom se kleo.* (J. Kušan) — *Mi smo se više bavili akrobacijom.* (R. Marinković) — *Puška je očito bila pokvarena, ali mali se njome ponosio pred ostalima.* (A. Šoljan) — *Djevojka progovori hrvatskim jezikom.* (A. Kovačić) — *Bavi se politikom.* (M. Krleža)

3. koji izriču raspoloženje, kao što su: *zanositi se, naslađivati se, zabavljati se, razonoditi se, oduševiti se, zadovoljiti se ...*

U kući smo zatekli Ossiana i Otamu kako se naslađuju čajem. (M. Hanžeković) — *Zanosio se glazbom.* (razg.)

4. koji izriču društvo, kao što su: *oženiti se, okružiti se*

Trebalo bi se okružiti novim ljudima. (M. Krleža) — *Na početku jeseni oženi se i Mitar Domazet i baš lijepom udovicom Stanom.* (D. Šimunović)

Objekt u instrumentalu uz druge predikatne riječi

1394 Osim glagola neizravnom objektu u instrumentalu otvaraju mjesto i neke druge predikatne riječi. Takve su:

1. imenice: *trgovac, velikan, siromah, bogataš ...*

Uskoro se pojavio i trgovac žitom. (razg.)

2. pridjevi: *zadovoljan, plodan, rodan, izobilan, bogat, siromašan, oskudan, krcat, napunjen, malen, velik, visok, nizak, bremenit, zasićen ...*

Prene je Bojan, krcat košarama. (M. Božić) — *Ručak je bio u hladu pod dudom i bogat janjetinom.* (S. Novak) — *Brat je nizak rastom.* (razg.)

GLAGOLI S VIŠE OBJEKATA

1395 Ima glagola koji otvaraju mjesta za više objekata u raznim padežima.

Objekt u akuzativu i genitivu

1396 Neki glagoli otvaraju mjesto izravnom objektu u akuzativu i neizravnom u genitivu. Takvi su *naučiti, odviknuti, odučiti, osloboditi, izbaviti, lišiti, sačuvati, sjetiti, riješiti ...*

Gle, naše gospođe, one su nas naučile pameti! (A. Kovačić) — *Izbavi me ove muke.* (S. Margitić) — *I da ga glave lišiš ako hoćeš da ti se sinovi vrate.* (I. Brlić-Mažuranić) — *Tko će me sačuvati njegova zulumata i kaštige?* (J. Kosor) — *Odučit ću ja tebe toga.* (I. Kozarac)

Objekt u akuzativu i dativu

1397 Neki glagoli otvaraju mjesto izravnom objektu u akuzativu i neizravnom u dativu. Takvi su *dati, oduzeti, dodati, predati, prodati, kupiti, dijeliti, pokloniti, darovati, pružiti, nuditi, posuditi, pozajmiti, iznajmiti, nositi, nanijeti, odnijeti, donijeti, prigovoriti, predbaciti, spotaknuti, namijeniti, odrediti, utrapiti, izbiti, oprostiti, zamjeriti, oprostiti, dopustiti, zabraniti, reći, kazati, savjetovati, pokazati, šaptati, vikati, javiti, podvrći ...*

Dajte mu oblak. (R. Marinković) — *Umjetnosti je nomad odredio mjesto u bisagama o konjskom boku.* (I. Zidić) — *Silom utrapi onaj seljanci maramu.* (J. Kušan) — *Treba pokazati vrata mudrosti!* (D. Dragojević) — *Jer ja sam joj oduzeo nešto.* (N. Šepić) — *Strepio je za njim i savjetovao mu najbolje pokrete.* (Z. Majdak)

Objekt u akuzativu i instrumentalu

Neki glagoli otvaraju mjesto izravnom objektu u akuzativu i neizravnom u instrumentalu. Takvi su *ponuditi, nutkati, poslužiti, častiti, počastiti, snabdjeti, opskrbiti, obdariti, obradovati, iznenaditi, omazati, ukrasiti, zamijeniti, promijeniti, ispuniti, zaraziti, nadmašiti, nadvisiti, nadvisivati ...* **1398**

Ponudio me je cigaretom. (K. Špoljar) — Mažuranić je sve nadvisivao svojim diplomatskim taktom. (M. C. Nehajev) — I sunce se otkrilo te nanovo ispunito dvorište sjajem. (P. Šegedin) — Žena ga je prvim djetetom obdarila već iza pet mjeseci braka. (M. C. Nehajev)

Objekt u dativu i instrumentalu

Neki glagoli otvaraju mjesto objektu u dativu i instrumentalu. Takvi su *prijetiti, zavrtjeti, zakrenuti, nauditi, naškoditi ...* **1399**

Domaćica je pijetlu zakrenula vratom. — I zaprijetio mi je štampom. (S. Radić)

PRIJEDLOŽNI OBJEKT

Neki glagoli otvaraju mjesto prijedložnom objektu. Takvi su: *pretjerati, zastraniti, vjerovati, ustrajati, ogledati se, utvrditi se, oskudijevati, uživati, razmišljati, brbljati, buncati, debatirati, diskutirati, maštati, prepirati se, raspravljati, trabunjati, pačati se, pozivati se, zazirati, zaljubiti se, povesti se, naići, namjeriti se, udariti ...* **1400**

Kralj udari u grohot. (V. Nazor) — Zastranjujem u vjeri. (I. Zidić) — Joso Modrić ne vjeruje ni u Jelašičev patriotizam. (B. Jurišić) — Svi govore o srcu, svi se pozivaju na njega. (J. Horvat) — Marko se nije pačao u domaće poslove. (S. Kolar) — Namjeri se Žid na plemića. (A. Šenoa) — Bacio se čovjek u trošak. (Ž. Bertić) — I pršte u smijeh. (J. Kušan)

Objekt u akuzativu i prijedložni u akuzativu

Neki prelazni glagoli otvaraju mjesto izravnom objektu u akuzativu i prijedložnom u akuzativu. Takvi su *udariti, uvesti, navesti, nagovoriti ...* **1401**

Udare ga na kolac. (I. Mažuranić) — Ne uvedi nas u napast! (J. Kušan) — Nagovorili su ga na bijeg. (razg.)

Objekt u akuzativu i prijedložni u lokativu

Neki prelazni glagoli otvaraju mjesto izravnom objektu u akuzativu i prijedložnom u lokativu. Takvi su *prekinuti, pratiti, ostaviti, zaustaviti, spriječiti, podržati, omesti, varati ...* **1402**

Prekinuli smo čovjeka u poslu. — Bolest je dijete omela u razvoju. (razg.) — Svesvetički vara me na žitu, na sijenu, na vinu. (A. Šenoa) — Domovina nas ne može ostaviti na cjedilu. (A. Šoljan)

Objekt u dativu i prijedložni u lokativu

- 1403** Neki glagoli otvaraju mjesto neizravnom objektu u dativu i prijedložnom objektu u lokativu. Takvi su *zahvaliti*, *zahvaljivati*, *zavidjeti*, *pozavidjeti*, *prigovoriti*, *prigovarati* ...
Zahvaljujemo Bogu na darovima. — Kod mene je, u knjižnici, mir na kojem mi možete pozavidjeti. (S. Tomaš)

PREOBLIKE GRAMATIČKOG USTROJSTVA REČENICE

- 1404** Osim preoblika kojima se rečenica uklapa u diskurz (v. § 1198-1200) postoje i preobliske s pomoću kojih se rečenično ustrojstvo preoblikuje neovisno o diskurzu.
- 1405** Dvije su vrste preoblika rečeničnog ustrojstva:
 1. preobliske koje gramatičke odnose u rečeničnom ustrojstvu ostavljaju nepromijenjenima i mijenjaju mu samo značenje;
 2. preobliske koje mijenjaju gramatičko ustrojstvo rečenice a značenje mu ostavljaju nepromijenjenim.
- 1406** U prve preobliske spada **nijekanje**, **pitanje**, **usklik** i **zahtjev**, a u druge **pasiv** i **obezličenje**.

NIJEKANJE

- 1407** **Nijekanje** je preoblika kojom se čitav sadržaj rečeničnog ustrojstva niječe, pa se otuda rečenici mijenja značenje.
 Rečenica preoblikovana nijekanjem po značenju je **niječna**, a ona koja to nije **potvrдна**.

Niječna čestica

- 1408** Rečenica se preoblikuje u niječnu tako da se predikatu doda niječna čestica *ne*. Ta čestica dolazi neposredno ispred glagola.

Ja na pitanja ne odgovaram. (J. P. Kamov) — *Isprva mu ne povjerovahu.* (A. Goldstein) — *Žene ne razumiju takve stvari.* (S. Novak)

Te su rečenice nijekanjem preoblikovane od ovih:

Ja na pitanja odgovaram. — Isprva mu povjerovahu. — Žene razumiju takve stvari.

Nijekanje pomoćnih glagola

- 1409** Pomoćni se glagoli *biti* i *htjeti* i u naglašenim i u nenaglašenim oblicima prezenta niječu ovako: *nisam*, *nisi* ... (ili, stilski obilježeno kao starinsko: *nijesam*, *nijesi* ...), *neću*, *nećeš* ..., a glagol *imati* ovako: *nemam*, *nemaš* ...

Nisam bio gladan. (V. Gotovac) — *Nisi se sagnuo.* (T. P. Marović) — *Kamion se nije micao s mjesta.* (A. Majetić) — *Željeli nijeste pogledati u zrak.* (S. S. Kranjčević) — *Nisam ni primijetio da mi čeljust dršće.* (J. P. Kamov) — *Neću ostati! Neću! Neću!* (D. Kekanović) — *Mali neće da se vrati u Dobrinče.* (J. Vrkić) — *Nema pravde na svijetu.* (A. Šoljan) — *Partizani nemaju teškog oružja.* (I. Šibl)

Nijekanje imperativa

Imperativ glagola u 2. licu jednine i u 1. i 2. licu množine može se nijekati dvojako: **1410**
 a) da se imperativni oblik glagola zamijeni infinitivnim i da mu se dodaju oblici glagolske zabrane: *nemoj, nemojmo, nemojte*, b) da se imperativnom obliku glagola doda niječna čestica *ne*.

- a) *Nemoj ti nama umrijeti na putu.* (M. Budak) — *Nemojte se ljutiti.* (V. Kaleb) — *Nemojmo se zavaravati.*
 b) *Ne umri ti nama na putu.* — *Ne ljutite se.* — *Ne zavaravajmo se.*

Imperativ glagola *dati* može zamijeniti imperativ bilo kojega glagola ako se iz konteksta razumijeva koji bi se glagol upotrijebio. Takav se imperativ: *daj, dajmo, dajte*, niječe oblicima *nemoj, nemojmo, nemojte*. **1411**

Nemoj, kolega. — *Nemojmo, braćo!* — *Nemojte, djeco!*

nijekanjem je preoblikovano od:

Daj, kolega. — *Dajmo, braćo!* — *Dajte, djeco!*

ili starinski:

Deder, kolega. (J. Laušić) — *De, braćo!* — *Deder, djeco!*

Niječni oblici zamjenica i priloga

Kad se rečenica preoblikuje nijekanjem, neodređene zamjenice i prilozima dolaze u niječni oblik. Nijekanje je tada višestruko: **1412**

Ali ne vjerujte licemjernu jeziku njihovu nikad. (I. Mažuranić) — *Ne vidi se nigdje uz slapove ništa.* (A. Tresić Pavičić) — *Nitko ništa nije krio!* (V. Gotovac) — *I nigdje nema nikoga!* (M. Krleža) — *Mi nećemo nikuda otići.* (V. Lukić) — *Nikakve nam zapreke nisu stajale na putu.*

U niječnim rečenicama s neodređenim zamjenicama *nitko, ništa, nikoji, nikakav, ničiji* i s glavnim brojem *nijedan* prijedlozi razbijaju zamjениčku i brojnu cjelinu i umeću se između čestice *ni* i zamjenice ili broja: **1413**

Umjetnost ne teži ni za čime; teži jedino da bude umjetnost. (A. B. Šimić) — *Ne mari ni za što.* (V. Nazor) — *Danas on ne popušta pa ni za kakove novce.* (I. Kozarac) — *Ne možeš me zamijeniti ni sa čim.* (V. Krmptić) — *Laći baš ni u čemu nisam dorastao.* (K. Špoljar) — *Nisu se opredijelili ni za koji prijedlog.* — *Ne treba se ni na koga ljutiti.* (A. Šoljan) — *Ne misle ni na jednu stvar zemaljsku.* (M. Radnić)

- 1414** U potvrdnoj rečenici *i* može služiti kao prilog za isticanje sa značenjem 'također'. Kad se rečenica s takvim prilogom niječe, *i* se zamjenjuje s *ni*. Nijekanje je tada dvostruko:

Ne stoji napokon ni treće. (I. Mažuranić) — *Čak ni Petrici Kerempuhu ne možete oduzeti pravo na smrt.* (Sl. Mihalić) — *Ni noću nis u mirovali.* (M. Božić) — *Nitko od nas nije ni slutio patetičnu perspektivu trenutka.* (V. Gotovac)

- 1415** Neposredno ispred negacije priloško *i* se ne mijenja:

Ti i ne slutiš moj povratak. (A. B. Šimić) — *Ali njih nitko i ne gleda.* (S. Kolar)

- 1416** U potvrdnoj rečenici *i* može služiti i kao veznik kojim se istovrsni dijelovi dvaju ili više samostalnih rečeničnih ustrojstava sklapaju u jednu rečenicu. Veznik *i* se pri takvu sklapanju u niječnoj rečenici zamjenjuje s *ni*:

Od toga dana nijesu ni otac ni mati govorili s Matom. (A. Šenoa) — *Nigdje se dosada takvo šta nije vidjelo ni čulo!* (A. Kovačić) — *Ni bolest ni umor nisu mnogo naškodili.* (M. C. Nehajev) — *Zatvorenik ne može birati ni goste ni prijatelje.* (A. Šoljan)

- 1417** Kad se rečenica preoblikuje nijekanjem, prilog *već* zamjenjuje se prilogom *još*, a prilog *još* priložima *već* i *više*:

Nikada još nisam bio u Francuskoj. (J. P. Kamov) — *Tarabe nisu već onako niske i od grbavih i nejednakih dasaka.* (I. Kozarac) — *Više se ne plašimo.* (V. Lukić)

Te su rečenice nijekanjem preoblikovane od ovih:

Nekada sam već bio u Francuskoj. — *Tarabe su još onako niske i od grbavih i nejednakih dasaka.* — *Još se plašimo.*

Slavenski genitiv

- 1418** Kad se radnja prelaznoga glagola niječe, izravni objekt u akuzativu može se zamijeniti genitivom. Takva je zamjena karakteristična za slavenske jezike. Stoga se takav genitiv izravnoga objekta uz zanijekane prelazne glagole naziva **slavenskim genitivom**:

Mažuranić nije volio Mađara. (M. C. Nehajev) — *Od svoje zipke nijesam iskusila dobro.* (A. Šenoa) — *Nisam više otkidao očiju od nje.* (V. Nazor) — *Knjiga ova ne sačinjava cjeline.* (F. Mažuranić) — *Ne znam puta, ne znam staze.* (P. Preradović)

Slavenski se genitiv uz zanijekane prelazne glagole uvijek može zamijeniti akuzativom bez promjene značenja:

Mažuranić nije volio Mađare. — *Od svoje zipke nisam iskusila dobro.* — *Nisam više otkidao oči od nje. Itd.*

- 1419** Uz objekt u genitivu glagol *imati* pri nijekanju rečenice može biti i izostavljen:

Od koncerta ništa. (A. G. Matoš) — *Na obali ni žive duše.* (Ž. Jeličić) — *U gostionici još nikoga.* (M. C. Nehajev) — *Psu ni traga.* (V. Nazor) — *Nikad brigam kraja!* (M. Krleža)

PITANJE

Pitanje je preoblika kojom se čitav sadržaj rečeničnog ustrojstva postavlja kao upit, pa se otuda rečenici mijenja i značenje. **1420**

Rečenica preoblikovana pitanjem po značenju je **upitna**, a ona koja to nije **izjavna**.

Upitna intonacija

Jedini znak pitanja može biti **intonacija**. U govoru se upitna rečenična intonacija odlikuje uzlaznošću tona (v. i § 122). U pismu se takva intonacija bilježi posebnim interpunkcijskim znakom — upitnikom (?): **1421**

Vi ste već odavna lovac? (J. Horvat) — *I dolaze, gledaju?* (A. Šoljan) — *Možda postoji još neki izlaz?* (I. Zidić)

Kad se iz razgovornog jezika način izricanja pitanja odvojenom upitnom intonacijom na kraju izjavne rečenice prenosi i u književni izraz, mukli vokal za upitnu intonaciju najčešće se označuje kao *a*. **1422**

Ne bi škodilo — a? (M. Budak) — *Bilo je i krvi, a?* (J. P. Kamov) — *Piti i ljubiti, a?* (M. C. Nehajev)

Upitne čestice

Uz upitnu intonaciju, kojom je obilježena svaka upitna rečenica, pitanje se može izreći i upitnim česticama. To su: *li, da li, je li, da, zar*. **1423**

U starinskom jeziku javlja se i upitna čestica *ali*.

Enklitična čestica *li*: **1424**

Ima li tu blizu kakva prazna cisterna? (V. Nazor) — *Vjeruješ li sasvim sumraku?* (Z. Majdak) — *Jesmo li bili u pravu?* (B. Belan) — *Pretjerujem li?* (J. Laušić) — *Označuje li trenutak u kojem živimo kraj ili pak novi početak hrvatske povijesti?* (S. Letica) — *Nijesu li to uskrсна звона naše slobode?* (M. Budak)

Gdje bi u upitnoj rečenici bilo *jest li* stoji *je li*. Taj se sklop razlikuje od upitne čestice *je li*. (V. § 1428) **1425**

Je li ovo naša kuća? (M. Držić) — *Je li to pravo lice rata?* (J. Franičević Pločar) — *Je li ti teško?* (V. Lukić)

Ako je glagol u futuru, nenaglašeni oblici glagola *htjeti* mijenjaju se u naglašene. **1426**

Hoćemo li se sjetiti i Frane Šimunovića? (I. Zidić)

preoblikovano je od:

Sjetit ćemo se i Frane Šimunovića.

Čestica *da li* naglašena je: **1427**

Da li vi to shvaćate? (P. Šegedin) — *Da li je zaista žena u neprilici?* (I. Zidić) — *Da li sam zbilja bio gore i urezao znak?* (A. Šoljan) — *Da li ti je to sin?* (V. Novak)

- 1428** Čestica *je li* također je naglašena. Od *je li* kao skraćenog oblika sklopa *jest li* razlikuje se po tome što se nalazi u rečenicama u kojima nema glagola *biti*. Rijetka je i pripada manje književnom a više razgovornom jeziku.
Je li se ujutro umivaš? – Je li se smrkava?
- 1429** Čestica *da* je proklitična. Uz pitanje izriče i čuđenje s primjesom odbijanja i negodovanja:
Da niste vi danas nešto slavili? (R. Marinković) – Da to nije prst božji? (S. Kolar) – Da ja nisam razumio njemački? (I. Slamnig)
- 1430** Čestica *zar* naglašena je i proklitična. Izriče i čuđenje, uz pitanje na koje kao da se očekuje negativan odgovor.
Zar misliš da je desetak godina vrijeme u kojem se može sve zaboraviti? (A. Šoljan) – Zar ću pasti u nesvijest? (M. C. Nehajev) – Zar svrha odlaska nije upravo u povratku? (I. Kušan)
- 1431** Upitna čestica *zar* može se pojačati upitnom česticom *da*, pa se time još jače naglašava očekivanje negativnog odgovora i odbijanje sadržaja pitanja.
Zar da vam opisujem zagrebačku kavanu? (A. Šenoa) – Zar da ti i dalje pričam? (P. Šegedin) – Zar da mu baš mi sada vraćamo onaj život koji smo mu sami oduzeli? (A. Šoljan)
- 1432** Upitna čestica *ali* u suvremenom je hrvatskom jeziku rijetka i pučki obojena, no u starijim se tekstovima i u razgovoru javlja:
Ali me ne poznash vuhvino? (M. Držić) – Ali ne vidite koliko je kratko vrijeme? (B. Gradić) – Ali nije on otac tvoj? (J. Matović)

Upitne zamjenice

- 1433** Kad se rečenica preoblikuje pitanjem, neodređene se zamjenice zamjenjuju odgovarajućim u pitanjima:
Tko vam čuva ljetnikovac? (A. Kovačić) – Što hoćeš od mene? (I. Kušan) – Koje se polje nije natopilo znojem hrvatskog čela? (A. Tresić Pavičić) – Kakav je to lovac? (J. Horvat) – Koga ste poznavali u Vinkovcima? (S. Novak) – Komu je on što skrivio? (M. Krleža) – O čemu govoriš? (J. Laušić) – Čega da se primi? (A. Šenoa) – Čim se bavite? (A. Šenoa) – S kim smo mi u ratu? (R. Marinković) – Čija su to bezrazložna lica? (Z. Tomićić)
- 1434** Neodređene zamjenice *tkogod*, *štogod* mogu se u upitnoj rečenici zamijeniti upitnicima *tko*, *što* u neodređenoj funkciji.
Rečenice
Štogod je kupio – Tkogod je svratio
preoblikovane pitanjem glase:
Je li štogod kupio? ili Je li što kupio?
Je li tkogod svratio? ili Je li tko svratio?
- U hrvatskom književnom jeziku upitne rečenice s *tko*, *što* u neodređenoj funkciji običnije su od onih s *tkogod*, *štogod*.

Upitni prilozi

Kad se rečenica preoblikuje pitanjem, neodređeni se prilozi zamjenjuju odgovarajućim upitnima: **1435**

Kuda mi to hodamo? (V. Majer) — *Kamo bi se djeo?* (A. Šenoa) — *Gdje su vile od planina?* (M. Držić) — *A kako si to ostao bez hlača, a?* (V. Kaleb) — *Odakle ste?* (A. Šenoa) — *Koliko je sati?* (I. Kušan) — *Kada ćeš se vratiti?* (razg.)

Zamjena *negdje* s *gdje* može značiti isto što zamjena *nekako* s *kako*. **1436**

Gdje bismo se mi mogli s njima mjeriti? (razg.)

Prilog *zato* mijenja se u upitni prilog *zašto*. **1437**

Zašto čamac za spasavanje još nije u moru? (Sl. Mihalić) — *Zašto su čisti?* (V. Kaleb) — *Zašto se tako svirepo ljujaš na ljestvama?* (Z. Majdak)

Zamjenički oblik *to* u funkciji adverbne (priložne) oznake popratnih okolnosti mijenja se u upitno *što*. (To se *što* razlikuje od upitne zamjenice *što* nastale upitnom preoblikom od neodređene zamjenice *nešto*.) (V. § 1433) **1438**

Što nam je napokon kriv? (M. C. Nehajev) — *A što misliš da ga je "fmoknuo" iz ljubavi?* (R. Marinković) — *Što pitaš za krumpir?* (V. Kaleb)

Te su rečenice preoblikovane od:

To nam je napokon kriv. — A to misliš da ga je "fmoknuo" iz ljubavi. — To pitaš za krumpir.

Neodređeni prilozi *kadgod*, *gdjegod* mogu se u upitnoj rečenici zamijeniti upitnima *kada* i *gdje* u neodređenoj funkciji. **1439**

Rečenice

Pas zalaje kadgod — Lovac se oglasi gdjegod

preoblikovane pitanjem glase:

<i>Zalaje li pas kadgod?</i>	ili	<i>Zalaje li kada pas?</i>
<i>Oglasi li se gdjegod lovac?</i>	ili	<i>Oglasi li se gdje lovac?</i>

Zamjenički i priložni izrazi

Neodređeni zamjenički izrazi *makar* i *netko*, *makar* i *nešto* mogu se u upitnoj rečenici zamijeniti neodređenim zamjenicama *itko*, *išta*. **1440**

Rečenice

Pojeo je makar i nešto — Čuo te makar i netko

preoblikovane pitanjem glase:

<i>Je li makar i nešto pojeo?</i>	ili	<i>Je li išta pojeo?</i>
<i>Je li te makar i netko čuo?</i>	ili	<i>Je li te itko čuo?</i>

U hrvatskom književnom jeziku običnije su upitne rečenice s *itko*, *išta* od onih s *makar* i *netko*, *makar* i *nešto*.

- 1441** Neodređeni izrazi *makar i nekoji, makar i nekakvi, makar i nečiji* u upitnoj se rečenici mogu zamijeniti neodređenim zamjenicama *ikoji, ikakav, ičiji*.

Rečenice

Oni su makar i nekoji — Puti su makar i nekakvi — Zemlja je makar i nečija
preoblikovane pitanjem glase:

<i>Jesu li oni makar i nekoji?</i>	ili	<i>Jesu li oni ikoji?</i>
<i>Jesu li puti makar i nekakvi?</i>	ili	<i>Jesu li puti ikakvi?</i>
<i>Je li zemlja makar i nečija?</i>	ili	<i>Je li zemlja ičija?</i>

- 1442** I neodređeni priložni izrazi *makar i nekada, makar i negdje* mogu se u upitnoj rečenici zamijeniti neodređenim priložima *ikada (igda), igdje*.

Rečenice

Nebo se makar i nekada razvedrilo — Kola su se makar i negdje zaustavila
preoblikovane pitanjem glase:

<i>Je li se nebo makar i nekada razvedrilo?</i>	ili	<i>Je li se nebo ikada razvedrilo?</i>
<i>Jesu li se kola makar i negdje zaustavila?</i>	ili	<i>Jesu li se kola igdje zaustavila?</i>

USKLIK

- 1443** **Usklik** je preoblika kojom se iskazuje naglašen osjećajni odnos govornika prema sadržaju rečeničnog ustrojstva, pa se otuda mijenja i značenje rečenice.

Rečenica preoblikovana usklikom po značenju je **usklična**, a ona koja to nije **izrečna**.

- 1444** Rečenica se preoblikuje u uskličnu intonacijom. U govoru se usklična rečenična intonacija odlikuje povišenošću tona (v. i § 122). U tekstu se takva intonacija bilježi posebnim interpunkcijskim znakom — uskličnikom (!):

Sretnih li zločinaca kojima je sud dosudio tamnicu! (A. Šenoa) — Dolje s izdajicama naroda! (A. Šoljan) — Ovo je najlakovjernije stoljeće u ljudskoj povijesti! (V. Gotovac) — Već su nam dva autobusa otišla! (S. Novak) — Hvala budi Nebesima! (J. Laušić) — Najlakše cilju podvita repa! (S. S. Kranjčević) — Vi provaljujete u tuđe kuće! (V. Kaleb) — Baš kao da mi je pročitao iz same duše! (J. Kušan)

- 1445** Usklična se rečenica može pojačati i posebnom uskličnom česticom *ta*.

Ta nismo više djeca! (J. P. Kamov) — Ta on je u Jelenovcu izgubio sina radi lijeve cipele! (S. Novak) — Ta ni ja neću naći mnoge od znanaca i prijatelja! (A. Tresić Pavičić)

ZAHTJEV

- 1446** **Zahtjev** je preoblika kojom se zahtijeva da se ostvari sadržaj rečeničnog ustrojstva koji se izriče kao hipotetičan.

Rečenica preoblikovana zahtjevom po značenju je **zahtjevna**.

Rečenica se preoblikuje u zahtjevnu ili tako da predikatni glagol dođe u odgovarajuće lice *imperativa* ili da se predikatu rečenice dodaju zahtjevne čestice *da* i *nek(a)*.

1447

Rečenice s imperativom:

Budite poštteni poput svetaca na oltaru! (A. Kovačić) — *Živite milim životom poput golubova!* (A. Kovačić) — *Daj vodu žednome!* (V. Nazor) — *Bu di dobar i sjedi ovdje.* (A. Šoljan) — *Stanite načas!* (P. Šegedin)

Rečenice s česticom *da*:

Da je blagoslovljena zemlja po kojoj hodiš! (M. Držić) — *Sabor naš ni u čem da ne visi od vladanja ugarskoga.* (I. Mažuranić) — *Da se nisi ni maknuo, jesi li čuo!* (V. Gotovac) — *Nitko da ne dođe, do prijatelj drag.* (I. G. Kovačić) — *Da je vojska pod oružjem, da zastave trepte, / i ja, da svako jutro dižem utege / da budem jak u nepoznatu svrhu.* (A. Šoljan)

Rečenice s česticom *nek(a)*:

Neka mi piše! (J. P. Kamov) — *Neka sve nosi davo!* (J. Horvat) — *Neka se svatko za sebe brine sam!* (K. Špoljar) — *Neka se porine brod snažnih rebara i žedne krme, neka se cijedi pjenušac niz nažuljana leda.* (T. Maroević) — *Neka vam djeca ostanu doma na gruntu!* (M. Krleža)

Zahtjev se može izreći i predikatnim *infinitivom*. Takva se upotreba infinitiva, bez određenoga lica, zove *apsolutna*, jer infinitiv u njoj ne ovisi ni o kojoj riječi u rečenici.

1448

Počiniti, počinuti, možda je gdje tuj počinak! (J. Leskovar) — *Ležati, ležati, ne misliti ništa, ne osjećati ništa, samo zatvoriti oči, zaspati, i to što prije zaspati.* (J. Horvat) — *Platiti, molim.* (A. Šoljan)

Zahtjev se izriče i česticom *kad(a)* s kondicionalom.

1449

Samo ka d ne bih ovdje morao sjediti nakrivljene glave kao crvljivo pseto u koprivama i osluškvati neće li Madona progusliti. (S. Novak) — *Ka d ne bih bio požarni, ka da bih bio pošteđen kao invalid, kao penzioner, ako već jesam to.* (S. Novak) — *I ka da ne bih morao kuhati, suđe prati.* (S. Novak)

PASIV

Pasiv je preoblika koja mijenja sintaktičke odnose u rečeničnom ustrojstvu s obzirom na sadržaj koji se tim ustrojem izriče.

1450

Rečenica preoblikovana pasivom po značenju je **pasivna**, a ona koja to nije **aktivna**.

Rečenica se preoblikuje u pasivnu tako da se izravni objekt aktivne u pasivnoj mijenja u subjekt, a aktivni se glagolski lik zamjenjuje pasivnim.

Kad se pasivna preoblika primjenjuje na rečenice u kojima je subjekt izrečen, subjekt aktivne rečenice postaje u pasivnoj oznaka vršitelja radnje, a izriče se prijedložnim izrazom *s od*.

- 1451** Pasivna se preoblika najčešće izvodi na rečenicama u kojima subjekt nije izrečen. Pasivne rečenice

Meni ta sreća nije dana bila. (A. Šenoa) — *Nešto iza osam sati bi izdana zapovijed za polazak.* (M. Budak) — *Zatim su odapeti prvi hici.* (I. Slamnig) — *I vrata budu silom otvorena.* (A. Kovačić) — *Nisam danas bio u školi pitan.* (J. P. Kamov) — *Hrvatski nacionalni prostor bio je razjedinjen.* (I. Perić) — *Borba za Voćin je okončana.* (I. Šibl)

nastale su preoblikom pasiva od aktivnih:

Meni tu sreću nisu bili dali. — *Nešto iza osam sati bijahu izdali zapovijed za polazak.* — *Zatim su odapeli prve hice.* — *I vrata su silom otvorili.* — *Nisu me danas u školi pitali.* — *Hrvatski nacionalni prostor su razjedinili.* — *Borbu za Voćin su okončali.*

- 1452** Kad je u aktivnoj rečenici objekt izrečen ličnom zamjenicom, subjekt se u pasivnoj ne izriče.

Rečenica

Bio je pozvan na ručak (V. Desnica)

preoblikovana je pasivom od:

Pozvali su ga na ručak.

- 1453** Rečenica se može preoblikovati u pasivnu i tako da objekt aktivne u pasivnoj postane subjekt, a aktivnom se liku prelaznoga glagola dodaje nenaglašeni oblik povratne zamjenice *se* u akuzativu:

Posazidale se po dolinama crkve i kaznionice. (M. Krleža) — *U arhivskom materijalu rijetko se nađu dokazi o duhu!* (V. Gotovac) — *O preobražaju najmasovnije organizacije u nas stalno se svira i pjeva po istim notama.* (J. Vlahović) — *Neki se vrać kuha.* (J. Vlahović)

Te su pasivne rečenice preoblikovane od:

Posazidali su po dolinama crkve i kaznionice. — *U arhivskom materijalu rijetko nađu dokaze o duhu.* — *O preobražaju najmasovnije organizacije u nas stalno sviraju i pjevaju po istim notama.* — *Nekog vraga kuhaju.*

- 1454** Kad je u aktivnoj rečenici vršitelj radnje subjekt, u pasivnoj se preoblikuje u prijedložni izraz *s od*.

Pasivne rečenice

Nagodba je bila od svjedoka potpisana. (A. Kovačić) — *Obala je podlokana od silnih bujica.* (razg.)

preoblikovane su od aktivnih:

Nagodbu su svjedoci potpisali. — *Obalu su podlokale silne bujice.*

OBEZLIČENJE

- 1455** Slično pasivu, **obezličenje** je preoblika koja mijenja odnose u sintaktičkom ustrojstvu, s obzirom na sadržaj koji se njime izriče, pa se otuda mijenja i značenje rečenice.

Rečenica se preoblikuje u bezličnu tako da se treće lice množine neprelaznoga glagola, koji nije povratan, zamijeni trećim licem jednine i doda mu se nenaglašeni oblik povratne zamjenice *se* u akuzativu.

Rečenica preoblikovana obezličanjem po značenju je **bezlična**, a ona koja to nije **lična**.

Bezlična se preoblika primjenjuje samo na rečenice u kojima subjekt nije izrečen: **1456**

Išlo se noću i danju. (A. Šenoa) — *Kod nas se na to ne pazi.* (A. Tresić Pavičić) — *Rogoborilo se od samog početka.* (B. Belan) — *Plaća se na mjesec 10 novčića.* (J. P. Kamov) — *Pijanom se već ne zamjera.* (S. Kolar) *Može se kad se hoće.* (J. Franičević Pločar)

Te su bezlične rečenice preoblikovane od ličnih:

Išli su noću i danju. — *Kod nas na to ne paze.* Itd.

Bezlična se preoblika u hrvatskom jeziku može primijeniti i na rečenice s neizrečenim subjektom u kojima je prelazni glagol s izravnim objektom u akuzativu. Obezličanje tada valja razlikovati od pasiva. U pasivnoj preoblici izravni objekt aktivne rečenice mijenja se u subjekt, a prelazni glagol dolazi u pasivnu upotrebu time što mu se dodaje akuzativ povratne zamjenice *se*. **1457**

Aktivna rečenica

Vozače posebno upozoravaju na sklizak kolnik

preoblikovana obezličanjem glasi:

Vozače se posebno upozorava na sklizak kolnik

a preoblikovana pasivom:

Vozači se posebno upozoravaju na sklizak kolnik.

U situaciji u kojoj se ne želi izreći subjekt i s njim vršitelj radnje, obezličanjem se, umjesto pasiva, koji put može razriješiti moguća dvoznačnost rečenice. **1458**

Tako je pasivna rečenica

Čovjek se osuđuje na smrt strijeljanjem

dvoznačna jer može značiti da *ga osuđuju* ili da *se sam osuđuje*, dok se u bezličnoj rečenici

Čovjeka se osuđuje na smrt strijeljanjem

takva mogućnost isključuje, a rečenica

Drvo se savija dok je mlado

ako se ne shvati kao bezlična u navedenom smislu, nego se shvati kao pasivna, postaje besmislena, jer drvo u toj rečenici ne savija samo sebe, nego se savija u ovisnosti o uvjetima u kojima raste, dakle bezlično.

Jednako je i s rečenicama

Kokana se ovdje uvijek rado slušalo. (I. Kušan) — *Dolazilo se vrlo nenadano na tajotok, i nikad se nije moglo reći kad će ga se ugledati, a ugledalo bi ga se kad se već bilo jako blizu.* (I. Slamnig) — *Nju se ne pita.* (S. Novak) — *Prisiljava ih se na uzmak.* (razg.)

Bezličnom se preoblikom mogu preoblikovati i rečenice s neizrečenim subjektom u kojima se predikat izriče glagolom nepotpuna značenja i proširuje infinitivom prelaznoga glagola s izravnim objektom u akuzativu. **1459**

Takve su rečenice:

Na fotografijama se može vidjeti Becića kako slikarski i ljudski uživa u pejzažima oko nedaleke rijeke Sule. (M. Peić) – Duskora ih se moglo i čuti. (V. Nazor) – Ljubiti se može samo Pepu i žene što su kao ona. (M. C. Nehajev) – U uredu vas se nikad ne može naći istodobno s gospodinom bilježnikom. (S. Radić)

VIŠESTRUKO PREOBLIKOVANE REČENICE

1460 Rečenično se ustrojstvo u isti mah može preoblikovati i s pomoću više različitih preoblika. Rečenice koje tako nastaju jesu **višestruko preoblikovane rečenice**.

Upitno-niječna rečenica

Zar niste malo prije spomenuli rakiju?

preoblikovana je nijekanjem i pitanjem od rečenice

Malo prije ste spomenuli rakiju.

Upitno-niječno-usklična rečenica

Nije li prekrasan pogled s visine?!

preoblikovana je pitanjem, nijekanjem i usklikom od rečenice

Pogled s visine je prekrasan.

Zahtjevno-niječno-usklična rečenica

Ne snašlo vas na putu zlo!

preoblikovana je zahtjevom, nijekanjem i usklikom od rečenice

Na putu vas je snašlo zlo.

Pasivno-usklična rečenica

I kost mi je polomljena!

preoblikovana je pasivom i usklikom od rečenice

I kost su mi polomili.

Niječno-pasivna rečenica

Još nije sve proigrano

preoblikovana je nijekanjem i pasivom od rečenice

Već su sve proigrali.

Upitno-usklično-niječno-bezlična rečenica

Da se ne pretjera u revnosti?!

preoblikovana je pitanjem, usklikom, nijekanjem i obezličanjem od:

Pretjeruju u revnosti.

Pasivno-bezlična rečenica

Na ranom suncu prepoznavale se daleke kuće i govorilo se, malo se riječi izgovorilo. (T. Maroević)

preoblikovana je pasivom i obezličanjem od rečenice

Na ranom suncu prepoznavali su daleke kuće i govorili su, malo su riječi izgovorili.

SKLAPANJE VIŠE REČENICA U JEDNU

SLOŽENE REČENICE

Odredba i podjela

Sklapanje je preoblika kojom se više rečenica, kakve su opisane u prethodnim poglavljima, pod određenim uvjetima sklapa u jednu rečenicu. 1461

Tako je npr. rečenica

Stabla prestadoše mahati granama, kukci se zavukoše u skrovišta (Sl. Mihalić)

kakva se s drugima nalazi povezana u diskurz, sklopljena u jednu rečenicu od ovih:

Stabla prestadoše mahati granama. Kukci se zavukoše u skrovišta.

I rečenica kakva se s ostalima povezuje u diskurz:

Probudio sam se vrlo rano dok su drugi još spavali (A. Šoljan)

sklopljena je od ovih:

Probudio sam se vrlo rano. Dotle su drugi još spavali.

Rečenice od kojih sklapanje polazi kao od svoga ishodišta zovu se **ishodišne rečenice**.

Rečenica sklopljena od dviju ili više ishodišnih rečenica zove se **složena rečenica**.

Kao ni diskurzu, ni složenoj rečenici, koja se u nj povezuje, opseg nije ničim unaprijed zadan. Složena rečenica može biti po opsegu malena, sklopljena samo od dviju ishodišnih rečenica, npr.: 1462

Što je prijevod bolji, prevodilac je nevidljiviji. (M. Grčić)

Ali može biti i golema, sklopljena od većeg broja ishodišnih rečenica, npr.:

Onda bih ja tek u raki, tek u bunilu bolesno užežene mašte, mogao opet shvatiti голу istinu, da Madona zapravo još ovdje leži, da gnjije i smrdi na mojoj lijevoj podlaktici dok alkoholom ispirem krpice zgužvana tkiva pod kojima fermentira gnojna vodica gangrene, i da nitko nije odavde posve otišao, i da vrijeme nije stalo, nego je nečim usporeno, nekim prejasnim sjećanjem koje ne dopušta da svršeni trenuci potonu u prošlost, nego ih drži prisutnima, i sadašnjost se produžuje, a prošlost se više ne stvara, gomila se sva u sadašnjosti, užasno jasno, prisutno i neprolazno. (S. Novak)

Ili npr.:

Pa je čutio tu svoju lakoću radosti u svakom pokretu, u svakom percu, u ustroju mišićja, u sebi, čutio kao napetu strunu koja će ga, silovito, ponijeti u modrine, zabost će se u visine, od radosti, lako, toliko visoko da ga nitko više sa zemlje neće ni čuti a kamoli vidjeti, pa će on, ovamo gore, visjeti prikačen o visinu samu, i stajati tako kao jedina čvrsta točka u svemiru, dugo, a onda, kad opruga radosti malo popusti, tek toliko da

se otkaçi od sebe samoga kao od jedino čvrste točke u svemiru, poletjet će on kao kamen nizdol, nadlijetat će poljevitu zemlju i vrhovite gore, neće ga uplašiti ni stijene što su se ustrmile ni dubodoline, jer ne plaši se tko je kao on radostan, nego nadlijeće ševarik i guštaru, mladikovinu u proljeće i mukljive panjeve u mrtvu jesen, njegova sjena klizi kamenjakom i odvalinama koje je napala mahovina, odrazuje se u vodi snježanici, vidi odozgor, dok nadlijeće groblja svojih predaka, jer kamo mu oko stiže njihovo je, njegovo i predaka mu, i on to nad svojim leti, nad ostrminama i brstinom, a možda će i koga od svojih susresti dok bude letio, crvendaćicu ili crvendaća, pa će dio neba letjeti udvoje, kao da ih je nevidljiva paučina povezala, dok se ne razdvoje, i on ponovno vrati svom naumu i svojoj volji da leti kuda on hoće, radostan, radostan ... (N. Fabrio)

Kakva će složena rečenica doista biti, malena ili golema, kraća ili duža, određuje onaj koji govori ili piše. U njegovoj je vlasti da, po potrebi, unutar diskurza koji oblikuje, bez posebnih gramatičkih ograničenja ishodišne rečenice slobodno sklapa u složene.

Jedino ograničenje sklapanju ishodišnih rečenica u složene, pogotovu ako su duže, jest u čitateljevim odnosno slušateljevim mogućnostima praćenja i razumijevanja tako sklopljenih rečenica. Poželjno je stoga takve rečenice učiniti što preglednijima. To se postiže svrhovitom organizacijom složene rečenice kao cjeline, najčešće primjerenim naglašavanjem ključnih strukturnih, leksičkih, stilskih, intonacijskih, pravopisnih i drugih elemenata u njoj.

VRSTE SLOŽENIH REČENICA

1463 Sklapanje ishodišnih rečenica u složenu može se izvoditi različito: ili tako da se ishodišne u složenoj samo pridruže jedna drugoj, npr. *Svijet se prenu, kolo stade, gusle zašute* (A. Šenoa) ili *Vani snijeg zasiplje i mećava se sprema* (J. Franičević Pločar), pa nastaju **nezavisno složene rečenice**, ili tako da se ishodišne u *klope jedna u drugu, npr. Čuje se kako vani stružu velike čizme* (J. Leskovar) ili *Pošto se zvono mahnilo naklepatalo, u groblje je ušao najprije križ* (S. Novak), pa nastaju **zavisno složene rečenice**.

1464 Osim zavisno složenih rečenica kakve su određene u gramatičkoj tradiciji, u kojih se ustrojstva ishodišnih rečenica pri sklapanju ne mijenjaju, postoji i zavisno sklapanje rečenica u kojemu se ustrojstva ishodišnih rečenica preoblikuju, i to tako i toliko da se gotovo i ne prepoznaju kao složene, te ih se stoga u gramatičkoj tradiciji dosada i držalo samo prostim (jednostavnim) ili tek prosto proširenim rečenicama. One su međutim proste ili prosto proširene samo na prvi pogled, kakvima se pokazuju tek u površinskoj strukturi, a po načinu su sklapanja i čvrstoj uklopljenosti ishodišnih rečenica jednih u druge među složenim rečenicama zapravo najsloženije. To su rečenice s **atributom i apozicijom** (v. § 1212 i 1785-1871), npr. *Na istoku plamti rumena zora* (A. Šenoa) ili *Željezna vrata klize oko zardale šarke na ulazu u groblje* (K. Špoljar), **predikatnim proširkom** (v. § 1872-1887), npr. *Dugo je svezana šutjela* (S. Novak) ili *Gost me slušao širom otvorenih očiju* (J. Horvat), **infinitevizacijom** (v. § 1888-1914), npr. *Ion se voli poigrati svojom maštom* (R. Marinković) i **nominalizacijom** (v. § 1915-1916), npr. *Očekivao se početak velikog sloma*. (M. Budak)

JEDNOSTAVNE REČENICE

Rečenice koje nisu polazište sklapanju i u diskurz se povezuju nesklapljenom zovu se **jednostavne rečenice**. Jednostavne se rečenice svojom strukturom sastoje samo od dijelova osnovnoga gramatičkog ustrojstva: ili samo od predikata, ili od subjekta i predikata, ili od subjekta i predikata kojima su pridodani priložna oznaka i objekt.

Takve su:

Svitalo je. (S. Novak) — *Umirih se.* (V. Nazor) — *Dječak ušuti.* (P. Šegedin) — *Prosto zrakom ptica leti.* (D. Demeter) — *Nekoć je na otoku bio samostan.* (A. Šoljan) — *Voda zabrunda na rešou.* (R. Marinković) — *Žetva preobrazi ženu.* (M. Peić) — *Nijagara te vabi sebi iz dubina.* (A. Tresić Pavičić)

1465

NEZAVISNO SLOŽENE REČENICE

REČENIČNI NIZ

Nezavisno složene rečenice nastaju tako da se ishodišnim rečenicama pri sklapanju u jednu rečenicu rečenična granica promijeni u nerečeničnu, takvu koja se više ne nalazi na kraju rečenice nego promijenjena ostaje unutar nje. U skladu s tim mijenjaju se i znakovi koji takve granice označuju: **točka** (.), kao znak rečenične granice, mijenja se ili u **točku zarez** (;) ili u **zarez** (,) ili u **crtu** (—) ili u **dvotočku** (:). Rečenica koja tako nastaje, nizanjem međusobno nezavisnih rečeničnih ustrojstava, uz ukidanje rečeničnih granica, zove se **rečenični niz**.

1466

Točka zarez upotrebljava se u nizanju onda kada se unutar rečeničnoga niza dokinuta rečenična granica među rečenicama želi još maksimalno sačuvati, kad se novouspostavljena nerečenična granica osjeća gotovo kao rečenična:

1467

U hotele idu samo stranci; u pučke vrtove mogu po danu zalaziti samo starci i djeca; zahode s onakvom tarifom ne upotrebljava ni stoti dio pučanstva. (J. P. Kamov) — *Platna na jarbolima više sada kao krpe; zastava se zgužvala kao suhi list; konopi ne trepeću.* (V. Nazor)

Te su nezavisno složene rečenice nizanjem sklopljene od ishodišnih:

U hotele idu samo stranci. U pučke vrtove mogu po danu zalaziti samo starci i djeca. Zahode s onakvom tarifom ne upotrebljava ni stoti dio pučanstva. Itd.

Zarez se upotrebljava onda kad se unutar rečeničnog niza dokinuta rečenična granica među rečenicama više ne čuva tako jako nego se uvelike već osjeća kao nerečenična:

1468

Sve bliže čula se jugovina, sve življe ljuljala se barka, sve čvršće stiskao je instruktor pod sobom sjedalo. (V. Novak) — *Daleko zvižde željeznice, kreću rani vlakovi.* (R. Marinković) — *Bogat od siromaha slobodnije zemljicom hoda, mudrac od bogataša slobodnije udesom vlada.* (A. Tresić Pavičić)

- 1469 U rečenični se niz tako mogu sklopiti i rečenice u kojih predikat nije oglagoljen (v. § 1252):

Utisci, impresije, dojmovi. (J. P. Kamov) — *Naravno, prekomanda.* (A. Šoljan) — *Ah, da, to je neka žena.* (S. Novak)

- 1470 U rečenični se niz kao neustrojena rečenica tako sklapa i vokativ (v. i § 238):

Amo ruku, junače, pruži žuljnu. (S. S. Kranjčević) — *Ne boj se, striče.* (V. Nazor) — *Eh, ne lažite, gospodine Melkiore, mi se razumijemo.* (R. Marinković)

- 1471 Točka zarez i zarez mogu se upotrijebiti i u jednoj te istoj složenoj rečenici:

Tada pođe preko hodnika u sobu; iz kuhinje čuju se glasići njegove djece; uzme stari kaput komu je već dva puta izmijenjena baršunasta ogrlica, obuče ga, natuče šešir na glavu, pa tiho iziđe. (J. Leskovar)

- 1472 Crta se upotrebljava onda kad se unutar rečeničnog niza među rečenicama želi naglasiti granica i stanka:

Ima i u Breznici bijelih vrana — ima bome i zidanih zgrada. (A. Šenoa)
Najednom se zarumeni i prodrhta — u susret joj išao Luka. (J. Kozarac)

- 1473 Dvotočka se upotrebljava onda kad se unutar rečeničnog niza od sadržaja jedne rečenice želi uputiti na sadržaj druge:

Nepoznato te je toliko puta već obmanulo: te udaljene kraljevine koje se uvijek na kraju pretvaraju u žabe. (A. Šoljan) — *Tako se dogodio povijesni obrat: ideal socijalizma postao je glavnom kočnicom njegova razvoja.* (H. Bišćević)

Vežnički prilozi i veznici u nezavisno složenim rečenicama

- 1474 U nezavisnom sklapanju ne mijenjaju se među rečenicama samo granice, rečenične u nerečenične, nego se može mijenjati i sintaktičko značenje priloga koji leksičkim sadržajem izriču odnos rečenice u kojoj jesu prema sadržajima drugih rečenica, izrečenicim ili samo pomišljenim. Takvi su prilozi obično na početku rečenice, npr. *I onda smo se jednog dana rastali*, te i značenjem i položajem vežu jedan rečenični sadržaj s drugim, npr. *Živio sam s njome godinu dana. I onda smo se jednog dana rastali.* (I. Slamnig) Zato se takvi prilozi i zovu **vežnički prilozi**.

U tekstovima hrvatskoga jezika vrlo je velik broj rečenica s takvim različitim vežničkim priložima; npr.:

I trgnuo se on već dva puta. (P. Šegedin) — *Ni u Parizu se nije mogao skrasiti.* (A. Šoljan) — *Pa nju je već i prije obuzimala katkad čežnja da pobjegne nekud daleko.* (J. Leskovar) — *A ona se uvijek guši od smijeha.* (J. P. Kamov) — *Ali Pupo sve razumno smiri na srdačno rukovanje.* (R. Marinković) — *Nego treba se pouzdati u svoje nagone.* (S. Novak) — *No to je samo jedan sitniji dio njegove duše.* (J. Kosor) — *Samo Janica nije rekla ni riječ.* (S. Kolar) — *Jedino mi se čini neprikladnim razmišljati o Madoni sa sjekirom u ruci.* (S. Novak) — *Tek bi čuo muhu zujalicu u najbližoj travi.* (A. Kovačić) — *Il morda dužnosti Mađar imade od Nijemca veće?* (I. Mažuranić) — *Dakle mi se dva dogovorimo kako ćemo prijeko.* (M. Mažu-

ranić) — **Zato** je Job težak i mamuran u crtežu, uzmučen u boji. (I. Zidić)
 — **Stoga** i moj korak neodlučno pipa: bi i ne bi. (T. Marocvić) — **Jer** na vrhu
 svakog postojanja je ništavilo. (V. Krmpotić)

Sve se takve rečenice mogu sklapati s drugima i u rečenični niz, pri čemu se leksički sadržaj priloga uglavnom ne mijenja, npr. *Naslonio sam se na djevojku, i ona me je gladila po kosi.* (I. Slamnig) ili *Kraj tebe prolaze seljani, pa već izdaleka skidaju kape i ponizno pozdravljaju.* (I. Kozarac)

Sklopanje može zahvatiti i sam prilog. Tada se granica među rečeničnim ustrojstvima posve dokida, zarez se briše, i nakon sklopanja dviju ili više rečenica u jednu, npr. *Na jednoj se kući s treskom rastvorio prozor i netko je nešto vikao.* (A. Šoljan), prilog sa svojim izmijenjenim značenjem ne izražava više samo odnos među rečeničnim sadržajima nego i samu sklopljenost rečeničnih ustrojstava kojima se ti sadržaji izriču, specifičnu vezu koja se među njima uspostavlja. Prilog s tako promijenjenim značenjem zove se tada **veznik**. Kako je ovdje riječ o nezavisnim rečenicama, veznici u njima označuju se kao **nezavisni veznici**, za razliku od onih u zavisno složenim rečenicama.

Nezavisno složena rečenica s veznicima zove se **sindetska** (od grčkoga *syndeton* "povezano"), a bez veznika, kao rečenični niz — **asindetska** (od grčkoga *asyndeton* "nepovezano").

Prilozi koji stoje među dijelovima nezavisno složenih rečenica imaju dakle dvojni narav: gubeći svoja prvotna leksička značenja, za uspostavljanje različitih odnosa među rečeničnim sadržajima, ali ih dijelom i zadržavajući, oni preoblikom sklopanja dobivaju i nova gramatička odnosno sintaktička značenja povezivanja nezavisnih rečeničnih ustrojstava. I prilozi su i veznici, ovisno o tome koja se strana odnosa među dijelovima nezavisno složene rečenice naglašava: sadržajna ili gramatička, a u preoblici sklopanja obje su prisutne.

Po sadržaju vezničkih priloga i nezavisnih veznika nezavisno složene rečenice dijele se na **sastavne, rastavne, suprotne, izuzetne, zaključne** i **objasnidbene**.

SASTAVNE REČENICE

Sastavne rečenice su takve nezavisno složene rečenice u kojima se sadržaji rečeničnih ustrojstava međusobno sastavljaju. Sastavni prilozi i veznici jesu: *i* (sa zanijekanim likovima *ni* i *niti*), *pa* (*pak*), *te* (*ter*, *tere*), *nego* *i*, *već* *i*. 1476

Kad se rečenice s navedenim priložima nizanjem sklapaju u rečenični niz, i međusobno odvajaju zarezima, unutrašnje im se ustrojstvo ne mijenja, a značenje je sintaktička funkcija priloga ostaju isti. Tako nastaju sastavne rečenice koje su ujedno i rečenični nizovi.

Prilog *i* ima značenje srodno značenju priloga *također*, *čak*, *zatim*, *nato*: 1477

Krave su se muzle, i jašilo se na magarcima. (I. Slamnig) — *Žbuka na zidu najamne kućerine otpada, i zid se njiše.* (K. Špoljar) — *Prasnu šamar, i netko se nade na zemlji.* (S. Kolar)

Kad sklopanje zahvati i prilog *i*, priložno mu značenje blijedi i on se pretvara u veznik kojim se izriče veza sklopljenosti među rečeničnim ustrojstvima u nezavisno 1478

složenoj rečenici. Sadržaj te veze prema izbljedjelom priložnom značenju jest *n a d o v e z i v a n j e*. Zbog toga *i* i jest sastavni veznik.

Naslonio sam se na svoj ogrtač i zatvorio oči. (P. Šegedin) — *Seljak pobere košaru i otetura iz pisarne.* (A. Kovačić) — *Baba Nanča je oprezno položila teglicu na ravan kamen kraj vode i zabučkala reumatičnim prstima po mulju.* (I. Kušan)

Te su sastavne rečenice sklopljene od ishodišnih:

Naslonio sam se na svoj ogrtač. I zatvorio sam oči. Itd.

- 1479** Više ishodišnih rečenica obično se u nabranjanju sklapa u rečenični niz, a posljednja se priklapa veznikom *i*:

Našao je stol uz prozor, skinuo je kaput, naslonio ga na stolicu i sjeo. (A. Šoljan)

- 1480** U nijekanju *i* se mijenja u *ni* ili *niti*:

Kruha neću jesti ni vina neću piti. (ARj) — *Ni vidjeli ga ni čuli nismo.* (J. Turić) — *Niti se vije zvonik crkve nad vrbinje, niti se bijeli škola iza grmlja.* (A. Šenoa) — *Niti je koga ubio, niti je što ukrao.* (J. P. Kamov)

- 1481** Prilog *pa* (*pak*) ima značenje srodno značenju priloga *zatim, nato, onda*:

Zatim sam opet podigao ruke uvis, pa privukao noge, ruke pa noge, pa a odmor, pa onda opet penjanje. (A. Šoljan) — *Udešava Marko svoju patentnu klopku, pa se sve češe iza uha.* (S. Kolar) — *Bilo je da nije bilo rata, pa k će i opet tako biti da ga neće biti!* (M. Krleža)

- 1482** Sadržaj veze među rečeničnim ustrojstvima koja se izriče veznikom *pa* (*pak*) jest također nadovezivanje, *pa* po tome *pa* i jest sastavni veznik:

Maglovita svjetlost prodire samo kroz jedan prozor pa je u kutovima gotovo mračno. (J. Leskovar) — *Ti si previše učio pa te glava boli.* (Ks. Š. Đalski) — *Tako pođemo k vodi jedno 50 sežanja od ceste pa k sjednemo pod vrbu.* (M. Mažuranić)

Te su sastavne rečenice sklopljene od ishodišnih:

Maglovita svjetlost prodire samo kroz jedan prozor. Pa je u kutovima gotovo mračno. Itd.

- 1483** Prilog *te* (*ter, tere*) ima značenje srodno značenju priloga *zatim, nato, onda*:

I dječak se ukloni s vrata, te sjedne pod bajam. (P. Šegedin) — *Zatvorio sam prozor, te se nanovo vratio u krevet.* (P. Šegedin) — *Odande prođem preko Vukovara, Osijeka i Bjelovara, ter dođem sretno u Zagreb na 7. siječnja 1841.* (M. Mažuranić) — *Evo vidim, de ćeš poginuti, tere ludu izgubiti glavu.* (A. Šoljan)

- 1484** Kad sklapanje zahvati i prilog *te* (*ter, tere*), pretvara ga u veznik kojim se tada također izriče nadovezivanje:

Lucija utrne brzo svijecu te legne u krevet. (A. Nemčić) — *Izvadi Žid srebrnjak te ga položi na stol.* (A. Šenoa) — *Tu neumjesnost opazi vjerni Dugan te počne seljaka vući u drugu sobu.* (A. Kovačić)

Te su sastavne rečenice sklopljene od ishodišnih:

Lucija utrne brzo svijeću. Te Lucija legne u krevet. Itd.

Pri sklapanju više rečenica u jednu sastavni se veznici mogu slobodno izmjenjivati. Time se postiže stilska živost iskaza: **1485**

Dječak izađe iz sobe i za čas se vrati sa zelenim listom salate pa ga metne preda me. (V. Majer)

Kao sastavni veznici mogu doći i složeni priložni izrazi *nego i, već i* kad u prethodnoj rečenici dolazi priložni izraz *ne samo* ili *ne samo da*. Rečenice s tim veznicima kao podvrsta sastavnih rečenica specifične su po svome gradacijskom značenju. **1486**

Ljudi Šimunovičevi imadu svoj korijen u prirodi; oni ne žive samo u njoj nego su i srasli s njom. (M. C. Nehajev) — Jona ne samo da je nije poštiavao već joj je i pripisivao koješta. (A. Goldstein)

RASTAVNE REČENICE

Rastavne rečenice su takve u kojima se sadržaji rečeničnih ustrojstava alternativno međusobno rastavljaju. **1487**

Rastavni je prilog i veznik *ili*, a u stilski obilježenom izrazu još i *iliti*. **1488**

Kad se rečenice s navedenim prilogom nizanjem sklapaju u rečenični niz, i međusobno odvajaju zarezima, nastaju rastavne rečenice koje su ujedno i rečenični nizovi.

Prilog *ili* označuje alternativnu rastavljenost sadržaja jedne rečenice prema sadržaju druge: **1489**

Ili grmi, il se zemlja tresse, il udara more u mramorje. (A. Šenoa) — Il su lažni ideali, ili laže ovo doba. (S. S. Kranjčević) — Ili jesmo — ili nismo! (S. Kolar) — Ili se refleksom ograđujemo, ili maštom prodiremo. (I. Zidić)

Sadržaj veze među rečeničnim ustrojstvima koja se izriče veznikom *ili* jest također alternativna rastavnost, pa po tome *ili* i jest rastavni veznik. **1490**

Neprestano je tonuo u san ili se dizao do gole neke jasnoće. (V. Kaleb) — Ili mačak ili on iz kuće! (S. Kolar) — Morala mala za dugih zimnjih večeri sjediti pokraj starice i pomagati joj ili kod čihanja perušina ili kod slaganja platna. (Ks. Š. Đalski)

SUPROTNE REČENICE

Suprotne rečenice su takve u kojima se sadržaji rečeničnih ustrojstava međusobno suprotstavljaju. Suprotni su prilozi i veznici *a, ali, no, nego, već, samo, kad, dok, kamoli, nekmoli* i drugi. **1491**

Kad se rečenice s navedenim priložima nizanjem sklapaju u rečenični niz, i međusobno odvajaju zarezima, unutrašnje im se ustrojstvo ne mijenja, a značenje i sintaktički položaj priloga ostaju isti. Tako nastaju suprotne rečenice koje su ujedno i rečenični nizovi.

- 1492** Prilog *a* ima značenje srodno značenju priloga *međutim, ipak*. U rečenični niz najčešće se s tim prilogom ne sklapa više od dviju rečenica:
Luka izvadi šest cvancika, a druge novce stavi u torbu. (A. Šenoa) — *Dugan kihnu od srca, a puran zabrbota na sav glas.* (A. Kovačić) — *Dvije godine sam stažirao, a onda me otac poslao na specijalizaciju u Beč.* (J. Barković)
- 1493** Pri nabranjanju rečenica u rečeničnom nizu zadnja se često uklapa s prilogom *a*:
Pjevucka, vuče me za kosu, griska travu, a ja joj krišom ljubim znojnu kosu. (A. G. Matoš)
- 1494** Sadržaj veze među rečeničnim ustrojstvima koja se izriče veznikom *a* jest suprotstavljenost, pa je po tome *a* suprotni veznik.
Goli ih zaustavi a sam dođe do izvidnika. (V. Kaleb) — *Sunce se dizalo a njoj je sve gušći mrak zastirao oči.* (M. Božić) — *Pojam je u njoj ostao čvrst a riječ se počela širiti.* (N. Šepić)
- 1495** Prilog *ali* također ima značenje suprotstavljenosti jednoga rečeničnog sadržaja drugomu. Tako je u suprotnim rečenicama koje imaju oblik rečeničnog niza.
Spuštao se već prvi suton, a li stvari su se još jasno vidjele. (P. Šegedin) — *Vukovarci su na vukovarskim zgarištima izgubili sve što su imali, a li nisu izgubili ono što su bili.* (S. Letica) — *Nije Joso Perušini odjeću kupovao baš po mjeri, a li se ipak Perušina zadovoljno u nju smjestio.* (V. Kaleb)
- 1496** Prilog *ali* može biti i samostalan predikat:
A li, iako sam žalila, bila sam sretna zbog Campija. (M. Buljan) — *Ali, moj dragi, niti u životu, niti u lovu nije baš sve matematika.* (J. Horvat)
- 1497** I veznikom *ali* izriče se veza suprotstavljenosti među rečeničnim ustrojstvima.
Nešto mi je govorio taj prizor a li nisam znao što. (A. Šoljan) — *Približava se brežuljak pogledu a li nijednom neće se dodirnuti.* (T. Maroević) — *Htjede se dignuti a li je težina vučije pritegne k zemlji.* (M. Božić)
- 1498** Prilozi *no* i *nego* također izriču suprotstavljanje jednoga rečeničnog sadržaja drugomu. Tako je u suprotnim rečenicama koje imaju oblik rečeničnoga niza.
Svladavao se puna tri sata, no sada mu je bilo dosta svega. (J. Horvat) — *Kačić osjeti da je pitanje opravdano, no lecrne se ipak od njega s uvrijede-nim samoljubljem.* (Ks. Š. Đalski) — *Ne smije žena ni blizu čudovištu, nego se sjetila svojih dvojica.* (I. Brlić-Mažuranić) — *Ne zabludi u kuhinju, nego ga donesi natrag ovamo.* (A. Kovačić)
- 1499** Suprotni prilozi *no* i *nego* javljaju se i kao samostalni predikati:
No, sve je to bilo samo tren. (J. Horvat) — *No, to bi bila lijepa parada!* (J. Horvat) — *E — nego!* (Ks. Š. Đalski)
- 1500** Kad se prilozi *no* i *nego* pretvore u veznike, pomoću njih se veza među rečeničnim ustrojstvima izriče kao suprotstavljenost.
Goli nije gledao u sadržaj šubare nego seljaku u lice. (V. Kaleb) — *Sada nije na drugo mislio niti što želio nego se sjećao prizora u šumi i čeznuo za*

njim. (Ks. Š. Đalski) – Vasarelyevska obitelj nudi mu ikoničke patente prema kojima ne ostaje sasvim ravnodušan no koje je i sam već bio naslutio. (I. Zidić)

Suprotni su prilozi još i *već, kad (kadli), dok, dočim, samo, tek*, a javljaju se u suprotnim rečenicama koje su najčešće ujedno i rečenični nizovi. **1501**

već

Za večerom ne pojede kruh, već ga neprimjetno spremi u njedra. (Sl. Mihalić) – Zapravo, Klaatsch nije nikada ništa zaklao, već je samo koji put pucao iz puške. (I. Slamnig)

kad (kadli)

Učini im se da su potpuno sami na svijetu, kad iz mećave izroni velik sivi vuk. (Sl. Mihalić) – Što ste se raskokodakali kad su vam svima pune gaće. (Sl. Mihalić) – Stao tonuti u san, kadli ga trže šuškaranje. (A. G. Matoš)

dok i dočim

Ovo bijaše vrlo neumjesno pred groficom, dok je fiškal inače bio vičan takvim prodikama. (A. Kovačić) – Dok su od Janka Polića Kamova pročitali barem nešto, od Vladimira Čerine nije pročitano baš ništa. (B. Klaić) – Sjedio samo tijelom uza njih, dočim mu je duh bludio negdje daleko. (V. Novak)

samo i tek

Oluja nam već raskida krov iznad glave, samo mi ništa ne čujemo. (A. Kovačić) – Ona je odabrala narodnu odjeću, kakovu je i dosad imala, tek sada finije i skupocjenije stvari. (I. Kozarac)

I prilog *već* se može pretvoriti u veznik, pa se njime veza među rečeničnim ustrojstvima izriče kao suprotstavljenost. **1502**

Ukrižena tijela Ksenije Kantoci ne steru se već osovljuju, nemaju, nego bi htjela imati. (I. Zidić) – Stvarno ne traži nikoga već tim buljenjem samo opravdava svoj ulazak. (V. Desnica)

U službi suprotnih priloga i veznika javljaju se i *kamoli, a kamoli*: **1503**

Od žalosti kamen bi proplako, kamol' ne bi ne jako dijete. (L. Botić) – To nije čovjek, kamoli kralj. (A. Šenoa) – Ne stiže čovjeku bez razloga ni račun za vodu, a kamoli urgentni telegram! (S. Novak) – Jedno drugo i ne pogleda a kamoli da bi pozdravilo. (V. Novak)

IZUZETNE REČENICE

Izuzetne rečenice su takve u kojima se iz sadržaja jednoga rečeničnog ustrojstva izuzima dio sadržan u drugome. Izuzetni prilozi i veznici jesu: *samo, samo što, jedino, jedino što, tek, tek što, osim, osim što, van, do, nego*. **1504**

- 1505** Kad se rečenice s navedenim prilozima nizanjem sklapaju u rečenični niz, i međusobno odvajaju zarezima, unutrašnje im se ustrojstvo ne mijenja, a značenje i sintaktički položaj priloga ostaju isti. Tako nastale izuzetne rečenice ujedno su i rečenični nizovi.

samo

Svi su se smirili, s a m o dvoje njih ne mogoše ušutkati uzrujane mašte. (J. Kozarac) – Sve šuti, miruje, spremno je na molitvu, s a m o netko prekida taj svečani mir. (J. Leskovar)

jedino

Sami smo u šumi, j e d i n o su ptice i divljač svjedoci ovog susreta. (J. Horvat) – Vidim da ste čestit mladić, j e d i n o ne poznajete stanja. (Ks. Š. Đalski)

tek i tek što

Jedva je disala, t e k grčevito treptanje vjeđa odavalo je da ima u djevojci jošte života. (A. Šenoa) – Počinjao je uvijek mirno, t e k nešto nesigurno. (Ks. Š. Đalski) – Vinograd je zapremao četvrt jutra i ležao ravno pod planinom, t e k što ga je dijelila od nje uska livadica. (J. Kosor)

osim što

O s i m što sam čitao, morao sam ovog tjedna i putovati. (J. Vlahović) – Zaboravio je na susjede, ne primjećuje ih više, o s i m što mu je ostao neki zasvjesni osjećaj opasnosti s njihove strane. (V. Kaleb)

van

U selu ga nije bilo vidjeti, v a n da je po svom zvanju morao ići kojemu bolesniku. (A. Šenoa)

- 1506** Kad preoblika sklapanja zahvati i izuzetne priloge, pretvara ih u veznike. Njima se tada sklapanje izriče kao izuzimanje sadržaja dvaju rečeničnih ustrojstava.

jedino

Zajecao sam i još i sad plačem j e d i n o grlom, jer očiju nemam. (I. G. Kovačić) – Popustila je skrivenoj povrijeđenosti j e d i n o dok nam je dijelila darove. (B. Belan)

osim

Nitko ne oplakuje pokojnicu o s i m cilika brenčavog zvonca na seoskom groblju. (M. Božić) – Ne ističaše se nikada i ne govoraše mnogo o s i m sa svojim najintimnijim prijateljima. (A. B. Šimić)

van i do

U svijetu nije p o z n a v a o nikoga v a n ljude koji ga otjeraše. (A. Šenoa) – Sada je ovako i nema druge d o gledati u zakrivljeni horizont. (M. Raos) – Carinici nas ipak pitahu za sve d o li za taj dan i za tu zemlju kojih bijasmo prepuni. (S. Vučićević)

nego

Ništa nisam vidjela od ostaloga svijeta n e g o one male svjetiljke, onaj jesenski vijenac. (A. Šenoa)

ZAKLJUČNE REČENICE

Zaključne rečenice su takve u kojima se na temelju sadržaja jednoga rečeničnog ustrojstva logički zaključuje sadržaj drugoga. Zaključni su prilozi i veznici *dakle*, *zato*, *stoga*, *pa*, i priložni izraz *s obzirom na to*. 1507

Kad se rečenice s navedenim prilozima nizanjem sklapaju u rečenični niz, i međusobno odvajaju zarezima, unutrašnje im se ustrojstvo ne mijenja a značenje i sintaktički položaj priloga ostaju isti. Tako nastale zaključne rečenice ujedno su i rečenični nizovi.

dakle

Ali on je ipak oficir, u borbi je bio pune tri godine, zaslužuje dakle malo veću pažnju. (S. Kolar) — *Očajan je siromaštva je bezoblično, dakle uvi-jek razorno.* (V. Gotovac) — *Potcijenili smo djelo, dakle: potcijenili smo djelotvorca.* (I. Zidić)

zato

Uspjeh lova ovisi o vještini svjećara, zato je to mjesto zapremao redovno sam Andrija. (V. Novak) — *Liburni su zanimljiviji mrtvaci nego naše rođene sestre i maćeha, i zato će se vratiti na svijet prije nego što mislite!* (S. Novak)

stoga

Osjetio sam da počinje ozbiljna predstava, stoga sam i dalje šutio. (P. Šegedin) — *Samo mala djeca ne čine zlo, stoga je i sretna kuća koja ih ima mnogo.* (S. Radić)

OBJASNIDBENE REČENICE

Objasnidbene rečenice su takve u kojima se sadržajem jednoga rečeničnog ustrojstva objašnjava sadržaj drugoga. Objasnidbeni prilozi su *jer* i *ta* i stilski snažno obilježeno starinsko (*jer*)*bo*. 1508

jer

Jer Šilo je ugledan seljak, čovjek koga svatko poštuje i pomalo mrzi, iz zavisti, jer on hoće da je najučeniји u selu. (V. Kaleb) — *I ničim ih ne možeš nahraniti: jer hraniš bezdana usta.* (A. Šoljan)

ta

Ta to nije pokojnica, ta to nije Janica — bijaše to jedna tanka, vitka, visoka breza, na samom obronku šume. (S. Kolar) — *Molim vas, ta svi su potkupljeni.* (Ks. Š. Đalski)

jerbo

Lako je natjerati žabu u vodu, jerbo ona i sama skače. (M. Stojanović)

ZAVISNO SLOŽENE REČENICE

(Bez preobliske ustrojstva)

1509 **Zavisno složene rečenice** su takve u kojima se pri sklapanju rečenična granica među ishodišnim rečenicama potpuno ukida i jedna se rečenica bez promjene svoga ustrojstva ili izravno uvrštava na odgovarajuće mjesto u ustrojstvu druge ili se pridružuje uz riječ koja na takvu mjestu već stoji.

Rečenica u čije se ustrojstvo uvrštava druga rečenica zove se **glavna**, a rečenica koja se uvrštava u ustrojstvo druge ili se pridružuje riječi u tom ustrojstvu zove se **zavisna**.

Rečenica

Sunce je već visoko odskočilo kad se Tinka probudila (I. Kozarac)

jest zavisno složena rečenica za koju se pretpostavlja da je sastavljena sklapanjem od ishodišnih:

1. *Sunce je već visoko odskočilo tada.*
2. *Tada se Tinka probudila.*

Druga je uvrštena u ustrojstvo prve na mjesto priložne oznake vremena *tada*. Ta je oznaka sadržajno prazna i samo označena zamjeničkim prilogom *tada*. Kad se na njezino mjesto uvrsti druga rečenica — a moguće je to tako da se *tada* iz druge pretvori u *kada* — prazna priložna oznaka dobiva svoj puni sadržaj. Taj sadržaj je čitava rečenica, smještena kao zavisna u ustrojstvu glavne.

Rečenica

Dragu sam ugledao na istom onom mjestu na kojem sam je bio ostavio prije toliko dana (S. Novak)

jest zavisno složena rečenica za koju se pretpostavlja da je nastala sklapanjem od ishodišnih:

1. *Dragu sam ugledao na istom onom mjestu.*
2. *Na istom onom mjestu Dragu sam bio ostavio prije toliko dana.*

Druga se rečenica u ustrojstvo prve ovdje ne uvrštava na mjesto kojega njezina rečeničnog dijela nego se, kao zavisna, uvrštava uz riječ koja u tom ustrojstvu već stoji na nekom tom mjestu. Ovdje je to imenica *mjesto* u prijedložnom izrazu *na istom onom mjestu*, koji funkcionira kao priložna oznaka.

1510 Jednom operacijom sklapaju se uvijek po dvije rečenice. Ali se operacija može i ponavljati, pa se i više zavisnih rečenica zna uvrstiti u jednu glavnu ili se glavna iz prethodnoga sklapanja u sljedećemu uvrštava kao zavisna. Rečenično ustrojstvo može biti od toga izuzetno složeno. (Vidi i § 1774)

Rečenica

Rekao sam joj jednom da dođe sa mnom u kukuruze, da nigdje nije kao u mojim kukuruzima, da ću joj pokazati svakojaka čudesa koja tamo skrivam (A. Šoljan)

jest zavisno složena rečenica za koju se pretpostavlja da je nastala višekratnim sklapanjem od ishodišnih:

1. *Rekao sam joj jednom to.*
2. *Ona dođe sa mnom u kukuruze.*

3. *Nigdje nije kao u mojim kukuruzima.*
4. *Pokazat ću joj svakojaka čudesa.*
5. *Čudesa tamo skrivam.*

Druga, treća i četvrta rečenica uvrštavaju se u prvu na isti način: uz njezin predikat i glagol na mjesto praznoga objekta *to*. Sve tri, kao zavisne, u potpuno su istom odnosu prema glavnoj. Međusobno su pak koordinirane i odvajaju se zarezima, kao nezavisno složene rečenice u nabranjanju. Peta je rečenica uvrštena u ustrojstvo četvrte uz imenicu *čudesa* koja u njoj stoji u padežnom izrazu u akuzativu u funkciji objekta. Kao zavisna iz prethodnoga sklapanja, četvrta rečenica time postaje glavna, pa se navedena zavisno složena rečenica sastoji od dvije glavne i četiri zavisne.

ZAVISNE REČENICE PO MJESTU UVRŠTAVANJA U GLAVNU

Zavisne rečenice izravno uvrštene na odgovarajuća mjesta (predikata, subjekta itd.) u ustrojstvu glavne prema glavnoj su u odnosu nekoga rečeničnog dijela: predikata, subjekta, objekta i adverbne oznake. Stoga se po mjestu na koje se zavisna rečenica uvrštava u ustrojstvo glavne razlikuju **predikatne, subjektne, objektne i adverbne** rečenice.

1511

Zavisne rečenice pridružene imenici ili zamjenici u glavnoj rečenici, neovisno o tome kojem rečeničnom dijelu ta imenica ili zamjenica pripadale: predikatu, subjektu, objektu ili adverbnoj oznaci, zovu se **atributne** rečenice.

PREDIKATNE REČENICE

Predikatna rečenica je takva zavisna rečenica koja se u glavnu uvrštava na mjesto njezina predikata i prema njoj se odnosi kao imenski predikat prema svome subjektu.

1512

Grad više nije što je nekad bio.

To je predikatna zavisno složena rečenica za koju se pretpostavlja da je sastavljena od ishodišnih:

1. *Grad više nije to.*
2. *To je grad nekad bio.*

a nastala je uvrštavanjem druge rečenice u prvu na mjesto njezina praznoga predikatnog imena *to*, dajući tom imenu pun predikatni sadržaj. Po tome ta zavisna rečenica i jest predikatna.

Postupak uvrštavanja je ovaj:

Grad više nije to što je grad nekad bio

nakon čega se izostavljanjem zalihosnih dijelova (*to* i *grad*) dobiva gore navedeni oblik rečenice.

Tako nastale predikatne rečenice, u kojih se pokazne zamjenice i pridjevi pri uvrštavanju mijenjaju u odnosne, po sadržaju svoga uvrštavanja jesu odnosne rečenice (v. § 1524–1553).

Na isti se način za predikatne rečenice

Jasam koji jesam. (Biblija) — *Zabava je kakve već jesu zabave po bosanskoj provinciji.* (N. Simić) — *Posjedi će biti čiji su i dosad bili.* (V. Nazor) — *Dužina je kolika i širina.* (Građevinske norme)

pretpostavlja da su sastavljene od ishodišnih:

1. *Ja sam taj.* 2. *Taj ja jesam.* — 1. *Zabava je takva.* 2. *Takve već jesu zabave po bosanskoj provinciji.* — 1. *Posjedi će biti onih.* 2. *Onih su posjedi i dosad bili.* — 1. *Dužina je tolika.* 2. *Tolika je i širina.*

- 1513** Kad se u jednoj ishodišnoj rečenici predikatno ime izriče pokaznim zamjeničkim pridjevima *takav* ili *tolik*, predikatna se rečenica na njegovo mjesto može uvrstiti i veznikom *da*.

Kućaje takva da se svi u nju mogu udobno smjestiti. — *Magla je tolika da se ne vidi prst pred nosom.*

U daljnjoj preoblici pokazne se zamjenice mogu i izostaviti.

Vinograd je da mu nema ravna. — *Izdržljivost tih ljudi je da ne povjeruješ.*

SUBJEKTNE REČENICE

- 1514** **Subjektivna rečenica** je takva zavisna rečenica koja se u glavnu uvrštava na mjesto njezina subjekta i prema njoj se odnosi kao subjekt prema svome predikatu.

Tko izvršuje volju oca moga, taj jest brat, sestra i mati moja. (A. Gučetić)

To je subjektivna zavisno složena rečenica za koju se pretpostavlja da je sastavljena od ishodišnih:

1. *Taj jest brat, sestra i mati moja.*
2. *Taj izvršuje volju oca moga.*

a nastala je uvrštavanjem druge u prvu na mjesto njezina praznoga subjekta *taj*, dajući mu pun subjektivni sadržaj. Po tome ta zavisna rečenica i jest subjektivna.

U daljnjoj preoblici pokazna se zamjenica iz glavne rečenice može i izostaviti.

Budući da se u tako nastalim subjektivnim rečenicama pokazne zamjenice pri uvrštavanju mijenjaju u odnosne, po sadržaju svoga uvrštavanja te su rečenice odnosne (v. § 1524–1553).

Tako se i za subjektivne rečenice

Tko ne poznaje zakona vrši nasilje. (Sl. Mihalić) — *Bit će što da bog.* (M. Držić) — *Ne hoda čvrsto koji nema kamo.* (I. Zidić) — *Koji slobode nema taj o slobodi sanja.* (S. S. Kranjčević)

pretpostavlja da su sastavljene od ishodišnih:

1. *Taj ne poznaje zakona.* 2. *Taj vrši nasilje.* — 1. *Bit će to.* 2. *To da bog.* — 1. *Taj ne hoda čvrsto.* 2. *Taj nema kamo.* — 1. *Taj slobode nema.* 2. *Taj o slobodi sanja.*

- 1515** Kad se u jednoj ishodišnoj rečenici subjekt izriče pokaznom zamjenicom *to* uz glagole govorenja, mišljenja i osjećanja u bezličnoj porabi, subjektivna se rečenica na njegovo mjesto može uvrstiti veznikom *da* i veznicima *gdje* i *kako*.

Tako se za rečenice

Reklo bi se da je noć izbor iz dana. (T. Maroević) — *Priča se da ni u vas vino nije loše.* (Sl. Mihalić) — *Blažu se čini da kuma najviše poteže iz mješine.* (Sl. Mihalić) — *Čulo se kako se u šumi kala jedno deblo od krošnje do korijena.* (M. Krleža) — *Čulo se gdje iza suncobrana razgovaraju.* (S. Novak)

pretpostavlja da su sastavljene od ishodišnih:

1. *Reklo bi se to.* 2. *Noć je izbor iz dana.* — 1. *Priča se to.* 2. *Ni u vas vino nije loše.* — 1. *Blažu se čini to.* 2. *Kuma najviše poteže iz mješine.* — 1. *Čulo se to.* 2. *U šumi se kala jedno deblo od krošnje do korijena.* — 1. *Čulo se to.* 2. *Iza suncobrana razgovaraju.*

Budući da se u glavnu uvrštavaju izričnim veznicima, tako nastale subjektne rečenice po sadržaju svoga uvrštavanja jesu izrične (v. § 1703-1748).

Pod uvjetima opisanim u prethodnom odjeljku zavisna se rečenica kao subjektna može uvrstiti u glavnu i upitnim zamjenicama, odnosno upitnim priložima.

Zna se tko bi trebao odgovarati za te zločine. (Nov. izv.) — *Nije teško zamisliti kamo takva politika vodi.* (Nov. izv.)

To su subjektne zavisno složene rečenice za koje se pretpostavlja da su sklopljene od ishodišnih:

1. *Zna se to.* 2. *Tko bi trebao odgovarati za te zločine?* — 1. *Nije teško zamisliti to.* 2. *Kamo takva politika vodi?*

Tako nastale subjektne rečenice po sadržaju svoga uvrštavanja jesu zavisno upitne (v. § 1749-1755).

OBJEKTNE REČENICE

Objektne rečenice je takva zavisna rečenica koja se u glavnu uvrštava na mjesto njezina objekta i prema njoj se odnosi kao objekt prema svome glagolu.

Nikad nisam doznao što se točno dogodilo. (A. Šoljan)

To je objektne zavisno složena rečenica za koju se pretpostavlja da je sastavljena od ishodišnih:

1. *Nikad nisam doznao to.*
2. *To se točno dogodilo.*

a nastala je uvrštavanjem druge u prvu na mjesto njezina praznoga objekta *to*, dajući mu pun objektni sadržaj. Po tome ta zavisna rečenica i jest objektne.

Tako se i za objektne rečenice

Komisija je utvrdila tko je počinio štetu. (Nov. izv.) — *Skupljaš a ne znaš kome će ostati.* (J. Banovac)

pretpostavlja da su sastavljene od ishodišnih:

1. *Komisija je utvrdila to.* 2. *Taj je počinio štetu.* — 1. *Skupljaš a ne znaš to.* 2. *Tome će ostati.*

Budući da se pri uvrštavanju zavisne rečenice u glavnu pokazne zamjenice mijenjaju u odnosne, tako nastale objektne rečenice po sadržaju svoga uvrštavanja jesu odnosne (v. § 1524-1553).

1516

1517

- 1518** Kad se u jednoj ishodišnoj rečenici objekt izriče pokaznom zamjenicom *to* uz glagole i izraze govorenja, mišljenja i osjećanja, objekt na njegovom mjesto može uvrstiti u glavnu veznikom *da*, veznicima *gdje* i *kako* i zahtjevnom česticom *neka*.

Tek sad Petrica shvati da bi moglo biti nevolje. (Sl. Mihalić)

To je objekt na zavisno složena rečenica za koju se pretpostavlja da je sastavljena od ishodišnih:

1. *Tek sad Petrica shvati to.*
2. *Moglo bi biti nevolje.*

Takve su i objektne rečenice:

Baruni su govorili da su plemićka prava mnogo starija od općinskih. (V. Nazor) – *Ne dao bog da se opije mladoženja!* (A. Kovačić) – *Nejasno je osjećao da ima u džepu bombu bez zaštitne kapice.* (I. Slamnig) – *Široki krugovi misle da je književnost sve što je napisano i naštampano.* (A. Barac) – *Naraštaj nije nosio u pameti kako je dugo starac udovcem.* (A. Kovačić) – *Čujem gdje s vrha po truplima teče.* (I. G. Kovačić) – *Snaha zapovijedi starici neka joj donese snijega sa vrha litice.* (I. Brlić-Mažuranić)

Budući da se u glavnu rečenicu uvrštavaju izričnim riječima, tako nastale objektne rečenice po sadržaju svoga uvrštavanja jesu izrične (v. § 1703-1748).

- 1519** Pod uvjetima opisanim u prethodnom odjeljku zavisna se rečenica kao objekt na može uvrstiti u glavnu i upitnim zamjenicama, odnosno upitnim prilozima.

Sudac nikako nije mogao shvatiti što zapravo želi Petrica. (Sl. Mihalić)

To je objekt na zavisno složena rečenica za koju se pretpostavlja da je sastavljena od ishodišnih:

1. *Sudac nikako nije mogao shvatiti to.*
2. *Što zapravo želi Petrica?*

Na isti se način za predikatne rečenice

Svi su htjeli saznati kako se Petrica domogao lovine. (Sl. Mihalić) – *Još niste ni rekli koliko ima toga našeg duga.* (S. Radić) – *Nitko ne zna kuda se te noći skitao sivoj sa sucem na leđima.* (Sl. Mihalić) – *Čovjek nije znao kamo bi sa sobom.* (I. Dončević) – *Svi su vidjeli kad se crna skitnica prošetala selom.* (Sl. Mihalić)

pretpostavlja da su sastavljene od ishodišnih:

1. *Svi su htjeli saznati to.* 2. *Kako se Petrica domogao lovine?* – 1. *Još niste ni rekli to.* 2. *Koliko ima toga našeg duga?* – 1. *Nitko ne zna to.* 2. *Kuda se te noći skitao sivoj sa sucem na leđima?* – 1. *Čovjek nije znao to.* 2. *Kamo bi čovjek sa sobom?* – 1. *Svi su vidjeli to.* 2. *Kad se crna skitnica prošetala selom?*

Budući da se u glavnu rečenicu uvrštavaju upitnim riječima, tako nastale objektne rečenice po sadržaju svoga uvrštavanja jesu zavisno upitne (v. § 1749-1755).

ADVERBNE REČENICE

Adverbnna rečenica je takva zavisna rečenica koja se u glavnu uvrštava na mjesto njezine adverbne oznake i prema njoj stoji kao adverbna (priložna) oznaka prema svome predikatu.

1520

Čim sam prvi put uhapšen izbacili su me iz društva novinara. (V. Gotovac)

To je adverbna zavisno složena rečenica za koju se pretpostavlja da je sastavljena od ishodišnih:

1. *Tada su me izbacili iz društva novinara.*
2. *Prvi put sam uhapšen.*

a nastala je uvrštavanjem druge u prvu na mjesto njezine prazne adverbne (priložne) oznake vremena *tada*, dajući joj pun vremenski sadržaj. Po tome ta zavisna rečenica i jest adverbna.

Tako se i za adverbne rečenice

Sve je ovo bilo lako izdržati dok je bilo nade u povratak. (S. Novak) — *To je prasnulo kao da je negdje daleko pala jedna daska na drugu!* (M. Krleža) — *Da djeca ne vide, on se okrene.* (J. Leskovar) — *Zadeš li u čijugod kuću, odmah se tamo sve ustrčka i pred tebe među kobasicu, kulen, vino i rakiju.* (I. Kozarac) — *Premda bismo očekivali da tako opsežnoj uvoznj i izvoznoj trgovini odgovara i dosta velika mornarica, ipak nije tako.* (N. Klaić) — *Bila je sva radosna što joj se jedva naslućeni san ispunio.* (I. Kozarac)

pretpostavlja da su sastavljene od ovih ishodišnih, uvrštavanjem druge u prvu na mjesto njezine odgovarajuće prazne adverbne oznake (vremena, načina, namjere, pogodbje, dopuštanja, uzroka):

1. *Sve je ovo bilo lako izdržati dotle.* 2. *Bilo je nade u povratak.* — 1. *To je prasnulo tako.* 2. *Negdje je daleko pala jedna daska na drugu.* — 1. *On se okrene zato.* 2. *Djeca ne vide.* — 1. *Onda se odmah tamo sve ustrčka i pred tebe među kobasicu, kulen, vino i rakiju.* 2. *Zadeš u čijugod kuću.* — 1. *Očekivali bismo da tako opsežnoj uvoznj i izvoznoj trgovini odgovara i dosta velika mornarica.* 2. *Ipak nije tako.* — 1. *Bila je sva radosna zato.* 2. *Jedva naslućeni san joj se ispunio.*

ATRIBUTNE REČENICE

Atributna rečenica je takva zavisna rečenica koja se u glavnu uvrštava na mjesto njezina atributa i prema imenici ili zamjenici u njoj odnosi se kao atribut (v. § 1212 i 1785 i d.) prema svojoj imenici ili zamjenici.

1521

Ta neugodna izjava bila je potisnuta vidikom koji nam se naglo pružio. (I. Slamnig)

To je atributna zavisno složena rečenica za koju se pretpostavlja da je sastavljena od ishodišnih:

1. *Ta neugodna izjava bila je potisnuta vidikom.*
2. *Vidik nam se naglo pružio.*

a nastala je uvrštavanjem druge rečenice u prvu, i to tako da se druga prvoj pridruži uz imenicu *vidik*, koja se javlja u obje. Takvo pridruživanje jedne rečenice imenici ili imenskom izrazu u drugoj zove se *a t r i b u c i j a*, a pridružena zavisna rečenica zove se **atributna**. (Vidi § 1785-1871.)

Tako se i za atributne rečenice

Našao sam bio drugu neku ženu čije je bogatstvo obećavalo da će me spasiti od toga vječnog siromaštva. (P. Šegedin) — Uto nadošao čas da se pođe na ples. (J. Kozarac) — A njezin život je priča što kola od usta do usta. (V. Novak) — Lako je našao mjesto gdje je prije dva dana zakopao vuka. (Sl. Mihalić) — Krešimir je već proklinjao sat kad se je rodio. (Ks. Š. Đalski)

pretpostavlja da su sastavljene od ishodišnih:

1. *Našao sam bio drugu neku ženu.* 2. *Bogatstvo žene obećavalo je da će me spasiti od toga vječnog siromaštva.* — 1. *Uto nadošao čas.* 2. *Pođe se na ples.* — 1. *A njezin život je priča.* 2. *Priča kola od usta do usta.* — 1. *Lako je našao mjesto.* 2. *Na mjestu je prije dva dana zakopao vuka.* — 1. *Krešimir je već proklinjao sat.* 2. *Krešimir se tada rodio.*

ZAVISNE REČENICE PO SADRŽAJU SVOGA UVRŠTAVANJA

1522 Sklapanje kojim se zavisna rečenica uvrštava u glavnu označuje se u složenoj rečenici posebnim riječima koje se zovu **vezničke riječi**.

Vezničke riječi mogu biti zamjenice, prilozi i veznici. To se vidi i u primjerima koji su dosad navođeni.

1523 Po sadržaju što ga uvrštavanju daju vezničke riječi zavisne se rečenice dijele na **odnosne, mjesne, načinske, vremenske, uzročne, namjerne, posljedične, pogodbene, dopusne, izrične, zavisno upitne i zavisno zahtjevne**.

ODNOSNE REČENICE

1524 **Odnosna rečenica** je takva zavisna rečenica koja se pridružuje imenicama, imenskim skupinama, zamjenicama, prilozima i prijedložnim izrazima u glavnoj rečenici i cijelim svojim sadržajem proširuje njihov sadržaj, i to tako da se svojim vezničkim riječima priključuje gramatičkim oznakama onih riječi kojima se pridružuje.

1525 Vezničke riječi odnosnih rečenica jesu:
odnosne zamjenice: *tko, što, koji, čiji*
odnosni pridjevi: *kakav, kolik*
odnosni prilog: *što*

Uvrštavanje odnosne rečenice uz imenicu

Ako se u dvije ishodišne rečenice nalazi ista imenica u istom broju i ako joj se sadržaj odnosi na isti predmet, jedna se rečenica može uvrstiti u drugu kao odnosna. Odnosom atribucije (v. §1785) pridružuje se imenici u glavnoj rečenici i dopunjuje njezin sadržaj.

1526

Imenica u rečenici koja se uvrštava zamjenjuje se odnosnom zamjenicom *koji* u istom rodu, broju i padežu i stavlja na početak rečenice. Takva je uvrštena rečenica odnosna. Njome se u glavnoj pobliže označuje imenica uz koju se zavisna rečenica uvrštava.

Tako je zavisno složena rečenica

Nigdje se nisu vidjela čudesa koja sam joj obećavao (A. Šoljan)

odnosnim uvrštavanjem sastavljena od ishodišnih:

1. *Nigdje se nisu vidjela čudesa.*
2. *Čudesa sam joj obećavao.*

Od tih se rečenica jednako može načiniti i ova zavisno složena:

Čudesa koja sam joj obećavao nigdje se nisu vidjela.

U obje zavisno složene rečenice zavisna je rečenica odnosna. Odnosi se na imenicu kojoj se pridružuje, atribuirana joj je i svojim je sadržajem pobliže označuje.

Takve su rečenice:

Sve to možemo sastaviti na pismo poput ugovora koji će vezati jednu i drugu stranku. (A. Šenoa) — *Vratio se u zemlju koja je bila drukčija od one domovine koju je bio zapamtio.* (A. Šoljan) — *Stol koji je bio za nas rezerviran nalazio se u prvom katu.* (F. Vidas)

Odnosna se rečenica pridružuje imenici u glavnoj rečenici i onda kad u njoj nije samo imenica nego šira imenska skupina:

1527

Nijesam imala mjestanca na zemlji koje mi nije paklom bilo. (A. Šenoa) — *Ima u ovoj knjizi jedna osobina koja je postala u hrvatskoj literaturi tipska.* (A. B. Šimić)

Odnosna se rečenica svojim sadržajem katkada odnosi na čitavu imensku skupinu:

1528

Time je završio onaj dio razgovora koji smo mi čuli i koji je relativno lako rekonstruirati. (I. Slamnig) — *Ona je bila od onih rođenih plesačica koje ulažu dušu u svaki korak i nikada se ne umaraju.* (A. Šoljan)

Kad je imenica uz koju se uvrštava odnosna rečenica u množini, dopunjavanje sadržaja i njegovo pobliže označavanje može biti u tome da se kakva manja skupina izdvaja iz veće. U ishodišnim rečenicama tada valja polaziti od imenskih skupina odgovarajućeg značenja, a identifikacijske se zamjenice pri sklapanju mogu i izostaviti.

1529

Zavisno složena rečenica

To su postupci kojima su se sredinom prošlog stoljeća služile razbojničke bande na Divljem zapadu (SD,9. XII. 1992)

odnosnim je uvrštavanjem sklopljena od ishodišnih:

1. *To su (ti) postupci.*
2. *(Tim) postupcima su se sredinom prošlog stoljeća služile razbojničke bande na Divljem zapadu.*

Rečenica

Nije našla cipele koje je tražila (N. Šepić)

sklopljena je od ishodišnih:

1. *Nije našla (one) cipele.*
2. *(One) cipele je tražila.*

Takve su rečenice:

Dočekale su me u šupi slike koje su žene nekad donijele udajom iz Mađarske. (M. Peić) — *U traženju vlastitog odgovora na srpsku agresiju žrtva je često, možda i nehotice, pribjela istim onim metodama koji ma je zlostavljana.* (SD,9. XII. 1992)

Uvrštavanje odnosne rečenice uz zamjenicu

Uvrštavanje zamjenicom koji

1530 Odnosna se rečenica može uvrstiti i uz zamjenicu u glavnoj, ako je u dvije ishodišne rečenice ista zamjenica u istom rodu i broju. Pri uvrštavanju se zamjenica u zavisnoj rečenici zamjenjuje odnosnom zamjenicom *koji* u istom rodu, broju i padežu.

Ako se odnosna rečenica uvrštava uz pokaznu ili neodređenu zamjenicu, koje su sadržajno prazne, sav sadržaj toga rečeničnog dijela u zavisno složenoj rečenici dolazi od odnosne rečenice koja se u nju uvrštava.

Takve pokazne i neodređene zamjenice zovu se tada **korelativne** (suodnosne), jer su u korelaciji (suodnosu) s relativnim (odnosnim) zamjenicama.

Po mjestu svoga uvrštavanja u ustrojstvo glavne, tako uvrštene odnosne rečenice mogu biti predikatne, subjektne, objektne i atributne (v. § 1512,1514,1517,1521).

Tako je rečenica

To zna i onaj koji ga je ubio (M. Božić)

sklopljena od ishodišnih:

1. *To zna i onaj.*
2. *Onaj ga je ubio.*

Tu je korelativna zamjenica *onaj*.

Takve su, s korelativnim zamjenicama, ove odnosne rečenice:

Jesi li ti onaj koji ima doći? (Biblija, Novi zavjet) — *Ona je, dakako, bila ona koja je trajno izazivala Laokonovu pažnju.* (P. Šegedin) — *Stvoriti svijet slobode i pravde mogu samo oni koji ma je taj svijet potreban.* (V. Gotovac) — *Zemlja je ona koja na koncu pobjeđuje.* (A. B. Šimić) — *Ima ih koji satima lutaju zemljopisnom kartom.* (D. Horvatić)

1531 Umjesto izraza *svi oni* u ishodišnoj rečenici stoji ponekad i samo zamjenica *svi*, uz koju se uvrštava odnosna rečenica sa zamjenicom *onaj* u množini.

Na taj način ostavit će kralja svi koji bi mu mogli još biti na pomoći. (M. C. Nehajev)

Ishodišne su rečenice:

1. *Na taj način ostavit će kralja svi (oni).*
2. *Oni bi kralju mogli još biti na pomoći.*

Korelativna se zamjenica može iz rečenice i izostaviti, pa joj značenje tada prelazi na samu odnosnu zamjenicu *koji*. **1532**

Ne hoda čvrsto zemljom koji je zeman. (I. Zidić) — Ne ljubi manje koji mnogo čuti. (T. Ujević)

Uvrštavanje zamjenicama *tko* i *što*

Zamjenice koje se odnose na biće, ljudsko ili kakvo drugo, ili na kakav predmet, pri odnosnom se uvrštavanju, kad su u jednini, zamjenjuju i sa *tko* odnosno *što*. Tada se ističe da se zamjenica uz koju se uvrštava zavisna rečenica ne odnosi samo na jednu osobu, biće ili predmet nego na članove čitava razreda, koji i jest obilježen time što se na sve njegove članove odnosi sadržaj odnosne rečenice. **1533**

Tako je rečenica

U crkvu ide samo onaj tko ima pristojnu odjeću (V. Kaleb)

sklopljena od ishodišnih:

1. *U crkvu ide samo onaj.*
2. *Onaj ima pristojnu odjeću.*

Tako je i rečenica

Ono što je slušao još mu je ozvanjalo glavom (Ks. Š. Đalski)

sklopljena od ishodišnih:

1. *Ono je slušao.*
2. *Ono mu je još ozvanjalo glavom.*

Na isti način i s istim značenjem uvrštavaju se i odnosne rečenice s neodređenim zamjenicama *netko*, *nešto*.

U nenapučenom kraju gospodario je onaj tko se je bio izopćio iz ljudi. (M. C. Nehajev) — I nije bilo nijednoga među nama tko ne bi hotio prvi van. (S. Vučićević) — Ovo što ću sada ispričati vjerojatno ne pripada području medicine. (N. Šepić) — Galerija čini ono što je u granicama njezine moći. (Ž. Čorak)

Položaj odnosnih rečenica uvrštenih na takav način slobodniji je i odnosna zamjenica ne stoji uvijek uz zamjenicu na koju se odnosi. **1534**

Tko ne vidi sadašnje dokaze zbog prošle nesreće, taj s nesrećom ostaje. (V. Gotovac) — Tko prvi stigne, taj sudjeluje u igri. (I. Pandžić) — Bijaše nešto u tim njegovim tvrdnjama što je slušatelja svladavalo. (Ks. Š. Đalski) — Što nije nitko nikad vidio, toga se je mogao nagledati to jutro u našem dvorištu. (M. Budak)

Takva se odnosna rečenica može uvrstiti i uz ličnu zamjenicu trećega lica. **1535**

Nije ga bilo tko bi mu bio ravan. (razg.)

Korelativna se zamjenica može i izostaviti. **1536**

Tko je želio izići van, morao je to glasno najaviti. (M. Budak) — Tko nije išao ovom zemljom ne zna što je tama usred podneva. (D. Horvatić) — Neka bude što bude. (L. Perković) — Što sam prije minutu gledao sada je bilo daleko za nama. (M. Raos)

- 1537 Kad se odnosna rečenica u glavnu uvrštava neodređenom zamjenicom *tko god, što god*, ističe se da se zamjenica odnosi na čitav razred osoba ili predmeta.

Tko god pristupi, bacit ću mu dušičnu kiselinu u oči! (S. Novak) — *Što god mi odgovorili za njih su naši sinovi samo ustaše.* (I. Aralica)

Uvrštavanje odnosnim prilogom *što*

- 1538 Uz pokaznu zamjenicu srednjega roda *to* i uz veznički prilog *to* uvrštavaju se kao odnosne i rečenice s vezničkim prilogom *to* ako se zamjenica ili veznički prilog u jednoj rečenici i veznički prilog u drugoj odnose na isti predmet. Uvrštavanje zamjenice *to* uz veznički prilog istoga oblika nije moguće.

Veznički prilog *to* zamjenjuje se u odnosnom uvrštavanju odnosnim prilogom *što*. Tako nastaje korelacija između pokaznoga vezničkog priloga ili pokazne zamjenice i odnosnoga priloga.

Od ishodišnih rečenica

1. *Dirnulo me to.*
2. *To si se prije i sam dotaknuo ove kuće.*

odnosnim uvrštavanjem druge, s vezničkim prilogom *to*, u prvu, s pokaznom zamjenicom *to*, nastaje zavisno složena:

Dirnulo me to što si se prije i sam dotaknuo ove kuće. (P. Šegedin)

Obrnuto uvrštavanje, rečenice sa zamjenicom *to* u rečenicu s vezničkim prilogom istoga oblika, nije moguće:

**Što me dirnulo to si se prije i sam dotaknuo ove kuće.*

Od ishodišnih rečenica

1. *To se večer većma približavala.*
2. *To ulicama sve živahnije bivalo.*

odnosnim uvrštavanjem moguće je sklopiti dvije rečenice:

1. *Što se večer većma približavala to ulicama sve živahnije bivalo.*
(J. Kozarac)
2. *Što ulicama sve živahnije bivalo to se večer većma približavala.*

Tu je u obje ishodišne rečenice veznički prilog *to*.

Takva je i rečenica:

Izjave o radničkoj klasi postaju sve patetičnije što se više od nje oduzima!
(V. Gotovac)

- 1539 Odnosna rečenica s prilogom *što* ne može se uvrstiti neposredno uz korelativni veznički prilog *to*.

**To što se večer većma približavala ulicama sve živahnije bivalo.*

U takvu uvrštavanju rečenica koja se uvrštava kao odnosna mora biti ispred glavne.

Što su narodi uistinu ili samo prividno srodniji, to više imadu neuređenih međusobnih računa. (M. Budak) — *I što su više osjećali krivnju, to su ga više u razgovoru hvalili i priče navečer ispredali.* (A. Goldstein)

Korelativna se zamjenica *to* može i ispustiti pa joj sadržaj tada izražava sam odnosni prilog *što*. **1540**

Bit će skoro dvije godine što se je njihovo malo društvo složilo i zao-kružilo.

Odnosni prilog *što* zamjenjuje odnosnu zamjenicu *koji* u nominativu svih triju rodova i obaju brojeva. Time se u odnosnim rečenicama omogućuje raznoliko i stilski prikladno iskazivanje. **1541**

Čovjek se krao puteljkom što vodi prema gradu. (I. Pandžić) – Nije više bilo riječi što se u njoj širila, bio je to isprva kratak trenutak zadovoljstva što je nastajao od riječi. (N. Šepić) – Nisu to pitome luči što cijele zime pospano žmirkaju iza zamagljenih prozora. (V. Novak) – Ima ih što su mi slični. (A. G. Matoš)

U starinskom jeziku *što* se javlja i u liku *štono*: **1542**

Jer kada jednoć nagodbu sklopimo, onda neće više rasti njegovo plemenito stablo štono se zove odvjetnički troškovnik. (A. Kovačić)

Odnosni prilog *što* zamjenjuje odnosnu zamjenicu *koji* i u dativu i akuzativu svih triju rodova i obaju brojeva, ali mu se tada dodaje enklitični oblik lične zamjenice trećega lica *on* u rodu, broju i padežu u kojima bi bila odnosna zamjenica *koji*. **1543**

S one dvije i po rali što ih još ima otac bit će mu dosta. (S. Kolar) – Tonka otare suze što su joj vlažile trepavice. (V. Novak) – Opajao bi se uvijek jednakom snagom slikama i nadama što mu ih nekoć ilirsko doba usadilo u glavu i srce. (Ks. Š. Đalski)

Uvrštavanje zamjenicom *čiji*

Imenički ili zamjenički izraz koji znači pripadanje u odnosnom se sklapanju pod već opisanim uvjetima u glavnu rečenicu uvrštava s pomoću odnosne zamjenice *čiji*. **1544**

Zavisno složena rečenica

To je neka vrsta zajedničkog idola čiji je kapacitet mnogo veći od svih ostalih zajedno (F. Roje)

nastala je od ishodišnih odnosnim uvrštavanjem druge u prvu:

1. *To je neka vrsta zajedničkog idola.*
2. *Kapacitet je idola mnogo veći od svih ostalih zajedno.*

(druga se rečenica samostalno javlja samo uz primjenu preoblike: *Kapacitet je idolov* /v. § 1239-1241/)

Tu je moguće i odnosno uvrštavanje sa zamjenicom *koji*:

To je neka vrsta zajedničkog idola kapacitet kojega je mnogo veći od svih ostalih zajedno.

Posvojnost tu nije izražena samo vezničkom riječju, kao u prvom slučaju, nego i njezinom gramatičkom oznakom u genitivu.

Rečenice sa zamjenicom *čiji*:

Tko je taj Matko čije se ime, eto, širi ovim čistim prostorom. (P. Šegedin) – Moj djed je bio onaj pod čijom su vlašću nasipani obronci i brda. (M. Raos) – Naš smisao zna onaj čija smo mi sredstva. (A. B. Šimić)

Uvrštavanje odnosnim pridjevom *kakav*

- 1545** Ako je u dvije ishodišne rečenice zamjениčki pridjev *takav*, jedna se može uvrstiti u drugu kao odnosna uz taj zamjениčki pridjev, i to tako da se u rečenici koja se uvrštava zamjениčki pridjev *takav* zamijeni odnosnim pridjevom *kakav* u istom rodu, broju i padežu i stavi na početak zavisne rečenice.

Jednako je i sa zamjениčkim pridjevima *ovakav* i *onakav*.

Zavisno složena rečenica

Domovina nije onakva kakva bi morala da bude po zaslugi tolikih koljena mučenika (Ks. Š. Đalski)

nastala je od ishodišnih uvrštavanjem druge u prvu:

1. *Domovina nije onakva.*
2. *Onakva bi domovina morala da bude ...*

Rečenice su:

Bradati momak taj bijaše Vječni Žid, ma na dlaku takav kakav i prije deset godina. (A. Šenoa) — *Shvatio sam da više nikada neće biti onakva kakva je bila.* (N. Šepić) — *Iskrsnut će joj opet u sjećanju onakav kakav je bio u svojim najboljim godinama.* (V. Desnica)

- 1546** Korelativni se zamjениčki pridjev *takav* (*ovakav*, *onakav*) u glavnoj rečenici može i izostaviti, pa tada odnosni pridjev *kakav* sam izražava zavisni odnos koji nastaje sklapanjem.

Takve su rečenice:

Bijasmu zemljaci i prijatelji, prijatelji kakvi se samo mogu zamisliti. (A. B. Šimić) — *I ja sam se napokon priučila tomu životu, primila sam ga kakav je bio jer nije bio drukčiji.* (A. Šenoa) — *Osvanuo mutan, kišovit dan, kakav se samo i mogao očekivati iza onake noći.* (M. Budak)

- 1547** Kad je u dvije ishodišne rečenice isti imenski izraz sa zamjениčkim pridjevom *takav* (*ovakav*, *onakav*), jedna se može uvrstiti u drugu kao odnosna uz taj imenski izraz. U rečenici koja se uvrštava zamjениčki se pridjev zamjenjuje odnosnim pridjevom *kakav* i s cijelim imenskim izrazom dolazi na početak zavisne rečenice.

Zavisno složena rečenica

Nikomu nek bog ne dosudi takve muke kakvu pretrpjeh ja (A. Šenoa)

nastala je od ishodišnih odnosnim uvrštavanjem druge u prvu:

1. *Nikomu nek bog ne dosudi takve muke.*
2. *Ja pretrpjeh takvu muku.*

a od njih se jednako može načiniti i ova zavisno složena rečenica:

Muke kakvu pretrpjeh ja nikomu nek bog ne dosudi.

Primjer je:

Poznata je stvar bila da u tri župe nije bilo takvog barjaktara kakav je bio Marko Labudan. (S. Kolar)

- 1548** I u takvu sklapanju korelativni zamjениčki pridjev *takav* (*ovakav*, *onakav*) može se u glavnoj rečenici izostaviti.

Grbavac gura dvokolicu kakvom se služe nosači sa željezničke stanice.
(K. Špoljar) — *To bijaše onda veliki događaj kakav se rijetko zbiva na kugli zemljinoj.* (M. Krleža)

Tu se gubi razlikovanje između *takav*, *ovakav*, *onakav*.

Uvrštavanje odnosnim pridjevom *kolik*

Ako je u dvije ishodišne rečenice zamjenički pridjev *tolik*, može se jedna uvrstiti u drugu kao odnosna uz taj zamjenički pridjev, i to tako da se u rečenici koja se uvrštava zamjenički pridjev *tolik* zamijeni odnosnim pridjevom *kolik* i stavlja na početak zavisne rečenice. **1549**

Jednako je i sa zamjeničkim pridjevima *ovolik* i *onolik*.

Od ishodišnih rečenica

1. *Dužina je tolika.*

2. *Širina je tolika.*

odnosnim uvrštavanjem nastaju dvije zavisno složene:

1. *Dužina je tolika kolika je širina.*

2. *Širina je tolika kolika je dužina.*

I u takvu sklapanju može se u glavnoj rečenici izostaviti korelativni zamjenički pridjev, pa odnosni pridjev sam izražava zavisni odnos koji je nastao sklapanjem. **1550**

Na taj se način od istih ishodišnih rečenica dobivaju ove zavisno složene:

1. *Dužina je kolika je širina.*

2. *Širina je kolika je dužina.*

Ako je u dvije ishodišne rečenice isti imenski izraz sa zamjeničkim pridjevom *tolik*, jedna se može uvrstiti u drugu kao odnosna uz taj imenski izraz, i to tako da se u rečenici koja se uvrštava taj zamjenički pridjev zamijeni odnosnim pridjevom *kolik* i s cijelim se imenskim izrazom stavlja na početak zavisne rečenice. **1551**

Jednako je i s imenskim izrazima u kojima su zamjenički pridjevi *ovolik* i *onolik*.

Od ishodišnih rečenica

1. *Nakupila se tolika prašina.*

2. *Nitko ne pamti toliku prašinu.*

odnosnim uvrštavanjem nastaje zavisno složena:

Nakupila se tolika prašina koliku prašinu nitko ne pamti

i izostavljanjem zalihosnih dijelova:

Nakupila se tolika prašina koliku nitko ne pamti.

Kad se u takvu odnosnom sklapanju korelativni zamjenički pridjev u glavnoj rečenici izostavi, odnosni pridjev sam izražava zavisni odnos koji je nastao sklapanjem, pa se tada više ne izriče razlika između *tolik*, *ovolik*, *onolik*. **1552**

Nakupila se prašina koliku nitko ne pamti.

Kad se u rečenici koja se uvrštava kao odnosna perfektom svršenoga ili nesvršenoga glagola izriče relativna gotova sadašnjost, perfekt se u zavisnoj rečenici preoblikuje u futur II. **1553**

Relativna gotova sadašnjost u odnosnoj rečenici obično se odnosi na neko vrijeme pomišljeno u budućnosti.

Tako je odnosna zavisno složena rečenica

Ja nikad neću prevariti onoga koga budem ljubila (M. Begović)

odnosnim uvrštavanjem sklopljena od ishodišnih:

1. *Ja nikad neću prevariti onoga.*
2. *Onoga sam ljubila.*

MJESNE REČENICE

1554 Mjesna rečenica je takva zavisna rečenica koja se prema glavnoj odnosi kao adverbna (priložna) oznaka mjesta prema svome predikatu.

Vežničke riječi mjesnih rečenica jesu odnosni prilozi mjesta: *gdje, kamo, kud(a), otkud(a), odakle, dokle*.

Rečenice s prilogom *gdje*

1555 Kad je pri uvrštavanju odnosne rečenice njezina odnosna zamjenica dio adverbne (priložne) oznake mjesta, može umjesto adverbne oznake doći i mjesni odnosni prilog *gdje*.

Od ishodišnih rečenica

1. *Kata je utjerala djecu u kuću.*
2. *U kući su zagorjeli žganci smrdjeli po ratnom paležu.*

mogu se odnosnim uvrštavanjem druge rečenice u prvu dobiti dvije zavisno složene rečenice koje se razlikuju samo po vežničkoj riječi u zavisnoj:

1. *Kata je utjerala djecu u kuću u kojoj su zagorjeli žganci smrdjeli po ratnom paležu.*
2. *Kata je utjerala djecu u kuću gdje su zagorjeli žganci smrdjeli po ratnom paležu.* (I. Kušan)

Tako nastala mjesna rečenica jednakovrijedna je odnosnoj. Od odnosne se razlikuje samo svojom vežničkom riječi *gdje*.

Takve su i rečenice:

Prošao sam ulicom gdje je nekad za prozorom plutala u mjesočini djevojačka vodena glava. (V. Desnica) — *Popodneva sam provodio u jednoj automehaničarskoj radionici gdje sam honorarno radio u administraciji.* (F. Vidas) — *Nisi me smjela uvaljivati u ovo društvo gdje nitko nije normalan.* (A. Majetić)

1556 Ako je u dvije ishodišne rečenice isti mjesni prilog, može se jedna rečenica uvrstiti u drugu uz taj prilog, i to tako da se u rečenici koja se uvrštava mjesni prilog zamijeni odnosnim prilogom *gdje*, koji dolazi na početak zavisne rečenice.

Zavisno složena rečenica

Uputio se gore gdje ga je na odmorištu čekala žena

takvim je uvrštavanjem sklopljena od ishodišnih:

1. *Uputio se gore.*
2. *Gore ga je na odmorištu čekala žena.*

Takve mjesne rečenice nisu jednakovrijedne odnosnima.

Istim se sklapanjem jedna rečenica uvrštava u drugu i ako se u obje nađe isti zamjenički mjesni prilog. On je tada u glavnoj rečenici korelativan odnosnom prilogu *gdje*.

1557

Od ishodišnih rečenica

1. *Čovjeka ne treba tražiti ondje.*
2. *Obično svi kažu da on jest ondje.*

mjesnim sklapanjem nastaje ova zavisno složena:

Čovjeka ne treba tražiti ondje gdje obično svi kažu da on jest. (I. Pandžić)

Jednako i od ishodišnih rečenica

1. *Ukazao se ponor tamo.*
2. *Tamo je bila igrarija.*

nastaje ova zavisno složena:

Ukazao se ponor tamo gdje je bila igrarija! (V. Gotovac)

Takve su rečenice:

Gdje od glave po žut cekin ište, otud često ni bakrena ne ima. (I. Mažuranić) — *Granica o kojoj je riječ bit će ondje gdje se na proljeće pomoli prva vlat ili gdje dopliva neka vrlo sitna riba.* (S. Vučićević) — *Tamo gdje je električno svjetlo mora biti i grad.* (I. Šibl)

Korelativni se zamjenički mjesni prilog iz glavne rečenice može i izostaviti, pa mu se sadržaj prenosi na odnosni prilog *gdje*.

1558

Gdje se sada pjeva slava bogorodici, žrtvovahu nekad slovenske djevojke božici Ladi žrtve. (A. Šenoa) — *Povedi me, draga moja, gdje sunačce moje siva.* (I. Gundulić) — *Gdje zlikovci napreduju, pošteni ljudi nazaduju.* (E. Kumičić)

Kad se želi naglasiti da nije riječ samo o jednom mjestu na koje se mjesni prilog odnosi, nego o svakomu s istim obilježjima, upotrebljava se veznička riječ *gdje god*.

1559

Gdje god zanočimo, kod svojih smo. (Z. Topčić)

Rečenice s prilogima *kamo*, *kud(a)*, *otkud(a)*, *odakle*, *dokle*

Na isti se način, već prema sadržaju prostornoga odnosa, uvrštavaju i mjesne rečenice s pomoću odnosnih priloga *kamo*, *kud(a)*, *otkud(a)*, *odakle*, *dokle*.

1560

kamo

Tako je Fran nepromijenjenim životom živio do svog odlaska u Beč kamo je došao da studira medicinu. (M. C. Nehajev)

Ishodišne su rečenice:

1. *Tako je Fran nepromijenjenim životom živio do svog odlaska u Beč.*
2. *U Beč je došao da studira medicinu.*

Svi seljani pilje slijepo, nijemo onamo kamo je pisar tako vješto poredao štapove. (A. G. Matoš)

Ishodišne su rečenice:

1. *Svi seljani pilje slijepo, nijemo onamo.*
2. *Onamo je pisar tako vješto poredao štapove.*

kud(a)

Jelena, djevojka mlada, / živi u neznanom kraju, / kud rijeka daleka teče.
(D. Tadijanović)

Ishodišne su rečenice:

1. *Jelena, djevojka mlada, živi u neznanom kraju.*
2. *U neznanom kraju rijeka daleka teče.*

Kud je išla, cvatnule joj ružice pod stopom, kud bi segla mekanom rukom, postalo bi od bolesti zdravlje. (A. Šenoa)

Ishodišne su rečenice:

1. *Tud je išla.*
2. *Tud joj cvatnule ružice pod stopom.*
1. *Tud bi segla mekanom rukom.*
2. *Tud bi postalo od bolesti zdravlje.*

otkud(a)

Pogledam prema onoj strani otkuda je dopirao glas. (M. Budak)

Ishodišne su rečenice:

1. *Pogledam prema onoj strani.*
2. *Od one strane je dopirao glas.*

Tijelo je Apolonijino balzamirano solju i preneseno u Veneciju otkud ga prate do kapele novigradske, posljednjeg stana grofičina. (M. C. Nehajev)

odakle

Stanujem u kući odakle sam imao lijepu priliku motriti život jedne radničke obitelji. (V. Novak) — *Zadržava se na nekoj tananoj granici odakle sagledava i stvari s onu stranu nje.* (V. Desnica)

dokle

Došao je dotle dokle se moglo ići pješice. (razg.)

Ishodišne su rečenice:

1. *Došao je dotle.*
2. *Dotle se moglo ići pješice.*

Da i ja doprem do one časti dokle su došli i moji stari. (B. Zuzeri)

Ishodišne su rečenice:

1. *Da i ja doprem do one časti.*
2. *Do one časti su došli i moji stari.*

1561 Želi li se naglasiti da se mjesni prilozni odnose na sva mjesta istih obilježja, upotrebljavaju se vezničke riječi *kamo god, ma kud(a), kud(a) god, otkud(a) god, odakle god i dokle god.*

I kamo god je stigao glas sijao je užas i stravu. (M. Raos) — *Ma kud krenuo u Osijeku, uvijek sam bio pred slastičarnicom ili pred starim spomenikom protiv kuge.* (M. Peić) — *Kud smo god prolazili, ljudi, žene, djeca i naši zarobljenici istrčavali su na cestu i promatrali nas nijemo kao stijene.* (M. Budak) — *Vidite, odakle god počnem, loše ću početi.* (I. Raos) — *Dokle god stignete, ne zaboravite na povratak.* (razg.)

NAČINSKE REČENICE

Načinska rečenica je takva zavisna rečenica koja se prema glavnoj odnosi kao adverbna (priložna) oznaka načina prema svome predikatu. **1562**

Vezničke riječi načinskih rečenica jesu odnosni prilozi načina: *kako, kao što, kao da (kano da, kanda), koliko, što*.

Rečenice s prilogom *kako*

Kad je u dvije ishodišne rečenice ista adverbna (priložna) oznaka načina ili priložni izraz u predikatu, jedna se može uvrstiti u drugu uz tu adverbnu oznaku. Ako se oznaka izriče kakvim punoznačnim prilogom ili se samo naznačuje pokaznim zamjeničkim prilogima *ovako, tako, onako*, u rečenici koja se uvrštava ta se oznaka zamjenjuje odnosnim prilogom *kako*, koji dolazi na početak uvrštene rečenice. **1563**

Zavisno složena rečenica

Danas su se spuštali nisko k a k o to dosad nisu običavali

sklopljena je načinskim uvrštavanjem od ishodišnih:

1. *Danas su se spuštali nisko.*
2. *Dosad se nisu običavali spuštati nisko.*

I rečenica

Matičić je pio konjak o n a k o k a k o to rade ovisnici (St. Tomaš)

načinskim je uvrštavanjem uz korelativni prilog *onako* sklopljena od ishodišnih:

1. *Matičić je pio konjak onako.*
2. *Onako to rade ovisnici.*

Takve su i rečenice:

K a k o došao, tako pošao. (M. Držić) — *K a k o se sije, tako se i žanje.* (M. P. Miškina) — *Sve je to isto onako k a k o je uvijek bilo u njegovu selu.* (S. Kolar)

Korelativni se prilozi (*tako, ovako, onako*) mogu i izostaviti, pa odnosni prilog *kako* sam označuje zavisni odnos koji nastaje sklapanjem. **1564**

Takve su rečenice:

Klati se k a k o mu nalažu iskrivljene noge. (V. Kaleb) — *Pri tome nije zaplakao k a k o to čine druga djeca.* (Sl. Mihalić) — *Sve je ispalo k a k o treba.* (R. Filipović)

Kad se želi naglasiti da se načinski prilog odnosi na svaki mogući način istoga obilježja, upotrebljava se veznička riječ *kako god*. **1565**

K a k o god učiniš neće valjati. (razg.) — *Neće nam uspjati k a k o god se upinjali.*

Rečenice s prilogom *kao što*

Jedna se rečenica kao načinska može uvrstiti u drugu i tako da joj se adverbna oznaka načina zamijeni odnosnim prilogom *kao što* koji dolazi na početak uvrštene rečenice. I tu se korelativni prilog iz glavne rečenice može izostaviti, pa odnosni prilog *kao što* sam označuje zavisni odnos koji nastaje sklapanjem. **1566**

Zavisno složena rečenica

A smrt se opaža kao što se opaža i rođenje (S. Novak)

nastala je takvim uvrštavanjem od ishodišnih:

1. *A smrt se opaža tako.*
2. *Tako se opaža i rođenje.*

Takve su i rečenice:

A ona se samo smiješila, kao što se zvijezda smiješi čovjeku sred noći.
(A. Šenoa) — *Kao što glase složne izjave ukućana, čovjek je izišao oko pola šest.* (V. Desnica)

Rečenice s prilogom *kao da*

- 1567** Kad se u rečenici koja se uvrštava načinskim sklapanjem adverbna oznaka izriče ne kao zbiljska nego kao privid koji bi se samo mogao učiniti kao zbilja, zamjenjuje se ta adverbna oznaka odnosnim prilogom *kao da* (*kano da, kanda*), koji dolazi na početak uvrštene rečenice. Korelativni se zamjenički prilog i tu može izostaviti.

Zavisno složena rečenica

More bjesnjelo kao da će raznijeti sav kraj (V. Novak)

nastala je takvim uvrštavanjem od ishodišnih:

1. *More bjesnjelo tako.*
2. *Tako će more raznijeti sav kraj.*

Rečenice su:

Gora je sijevala kao da su je vile preplele mrežom zlatnih misli. (A. Šenoa) — *Kao da hoće da ga shvati dokraja, ona mu je stala sasvim blizu.* (M. C. Nehajev) — *Ubogi kumordinarš epa i drhuri kano da ga trese devet ljutih groznica.* (A. Kovačić)

Rečenice s količinskim prilogom *koliko*

- 1568** Kad se načinska rečenica uvrštava s pomoću adverbne oznake načina koja izražava količinu, bio to prilog punog leksičkog značenja ili neki od zamjeničkih priloga *ovoliko, toliko, onoliko*, zamjenjuje se ta oznaka odnosnim količinskim prilogom *koliko*, koji dolazi na početak uvrštene rečenice.

Zavisno složena rečenica

Koliko pjesme i priče žive u jeziku, toliko jezik živi u njima (A. Šoljan)

nastala je takvim uvrštavanjem od ishodišnih:

1. *Toliko pjesme i priče žive u jeziku.*
2. *Toliko jezik živi u pjesmama i pričama.*

Takve su i rečenice:

Koliko je viša i čudnovatija, toliko ju manje vi morete pameću dosegnuti.
(F. Lastrić) — *Koliko se dizala onamo Rijeka, toliko amo propadao Senj.* (M. C. Nehajev) — *Koliko sam ja godina stariji, toliko si ti godina mlada.* (A. Šoljan)

Korelativni se zamjenički prilog može i izostaviti, pa onda prilog *koliko* sam izriče zavisni odnos koji nastaje sklapanjem. **1569**

Dijeljeno je svima bez razlike, dijeljeno je koliko je tko htio. (M. Budak)
– Ni paučine nema koliko bi trebalo. (J. Vrkić)

Želi li se naglasiti da se načinski prilog količine odnosi na svaku moguću količinu istih obilježja, upotrebljava se veznička riječ *koliko god*. **1570**

Koliko god učio, nije dosta. (razg.) – *Pronaći će te koliko god se skrivao.* (razg.)

Rečenice s vezničkim prilogom *što*

Kad se u dvije rečenice komparativ pridjeva ili priloga ističe zamjeničkim oblikom *to* kao načinskim prilogom, jedna se rečenica uvrštava u drugu tako da se načinski prilog *to* zamijeni u njoj načinskim vezničkim prilogom *što*, koji dolazi na početak uvrštene rečenice. U takvu uvrštavanju zavisna načinska rečenica obično stoji ispred glavne. **1571**

Načinski prilog *to* u rečenici dolazi uvijek prije komparativa.

Zavisno složena rečenica

Što je dulje govorio, to mu je glas bivao jači (Ks. Š. Đalski)

nastala je takvim uvrštavanjem od ishodišnih:

1. *To mu je glas bivao jači.*
2. *To je dulje govorio.*

Takve su i rečenice:

Što više nestaje kopna, to je Joži teže. (V. Nazor) – *Što se prije budeš odlučila za moj spasonosan savjet, to bolje za tebe.* (Sl. Mihalić)

Korelativni prilog *to* iz glavne se rečenice može i izostaviti, pa odnosi prilog *što* sam označuje zavisni odnos koji nastaje sklapanjem. **1572**

Što je nada manja, veća je vjera. (R. Marinković) – *Što sam stetoskop više pomicao prema glavi, ton je postajao jasniji.* (N. Šepić) – *Što dublje glibimo u noć, sve ću više biti pijan.* (J. Horvat)

Načinska se rečenica prilogom *što* može uvrstiti u glavnu i ako nema komparativa pridjeva ili priloga u ishodišnoj rečenici. Veznički prilog *što* ima tada značenje količinskog priloga *koliko*. **1573**

Povika što ga je grlo nosilo. (M. Raos)

U stilski manje dotjeranu izrazu umjesto načinskoga priloga *to* i vezničke riječi *što* javljaju se, također u načinskom značenju, instrumentalni izrazi *tim* i *čim*. **1574**

Čim sam više radila, tim mi je više davala da nijesam mogla svoga posla. (A. Šenoa)

VREMENSKE REČENICE

1575 **Vremenska rečenica** je takva zavisna rečenica koja se prema glavnoj, u koju se uvrštava, odnosi kao adverbna (priložna) oznaka vremena prema svome predikatu.

1576 Vezničke riječi vremenskih rečenica jesu odnosni prilozi vremena: *kad(a)*, *dok*, *dokle*, *dočim*, *čim*, *jedva*, *tek*, *netom*, *pošto*, *kako*, *što*, *otkada*, *otkako*.

Vremenske rečenice uvrštavaju se i vezničkim izrazima *kad god*, *dok god*, *dokle god*, *sve dok*, *samo dok*, *jedva što*, *tek što*, *istom što*, *netom što*, *nakon što*, *tek kad*, *poslije nego*, *prije nego*, *poslije nego što*, *prije nego što*.

Veznik *kad(a)*

1577 Kad je pri uvrštavanju odnosne rečenice njezina odnosna zamjenica dio adverbne (priložne) oznake vremena, može umjesto adverbne oznake doći i vremenski odnosni prilog *kad(a)*. Od ishodišnih rečenica

1. *Onog trenutka shvatio je da je Ringo mrtav.*

2. *To se dogodilo u onaj trenutak.*

mogu se odnosnim uvrštavanjem druge rečenice u prvu dobiti dvije zavisno složene rečenice koje se razlikuju samo po vezničkoj riječi u zavisnoj.

1. *Onog trenutka u koji se to dogodilo shvatio je da je Ringo mrtav.*

2. *Onog trenutka kad se to dogodilo shvatio je da je Ringo mrtav.* (A. Gradiška)

Takve vremenske rečenice s *kad(a)* jednakovrijedne su odnosnim rečenicama s *koji*.

Stigli su na molo upravo u času kad je onaj prestarjeli mornar stao zazivati na uzbunu. (I. Slamnig) — *Bio je šesti dan mjeseca studenoga kad je karlovački vlak dojurio u zagrebački kolodvor.* (V. Novak) — *Onoga jutra kad da je trebalo da dođe do bitke bio je domobran Trdak Vid od svih najtužniji.* (M. Krleža)

1578 Ako je u dvije ishodišne rečenice isti vremenski prilog koji se odnosi na isto vrijeme, jedna se rečenica može uvrstiti u drugu uz taj prilog, i to tako da se u rečenici koja se uvrštava vremenski prilog zamijeni odnosnim vremenskim prilogom *kad(a)*, koji dolazi na početak zavisne vremenske rečenice.

Zavisno složena rečenica

Bio je gladan da je vidi upravo danas kad je ta slika odštampana. (I. Aralica)

sastavljena je takvim vremenskim uvrštavanjem od ishodišnih:

1. *Bio je gladan da je vidi upravo danas.*

2. *Danas je ta slika odštampana.*

Takve vremenske rečenice nisu jednakovrijedne odnosnima.

Pokazat ću ti jednom kad budemo tamo. (A. Šoljan) — *U proljeće, kad propjevaju prve ptice, puni su me parkovi.* (I. Pandžić) — *Svaki put kad bi sreo Bajrona Kike ga je drugačije oslovljavao.* (A. Gradiška)

Jedna se rečenica na isti način uvrštava u drugu i kad se u obje nađe isti vremenski zamjениčki prilog (*sada, tada, onda, ponekad, nekada*). Taj je prilog u glavnoj rečenici tada korelativan odnosnom vremenskom prilogu *kad(a)* u zavisnoj.

Zavisno složena rečenica

Kad se starac nagledao knjige, tad se baci na koljena (A. Kovačić)

vremenskim je uvrštavanjem sklopljena od ishodišnih:

1. *Tad se starac nagledao knjige.*

2. *Tad se starac baci na koljena.*

Takve su i rečenice:

Sad kad se vratio, i ja nekako pomišljam da će sve biti u redu. (A. Šoljan) — *Kad su mu djedovi pribjegli ovamo a Hrvati jedini dali im utočišta, onda smo bili dobri!* (Ks. Š. Đalski) — *Sada kad sam ovo pročitao, vidim da možda i nije najbolje što sam priču o smrti Petra Arbutine započeo na ovome mjestu.* (J. Horvat)

Korelativni zamjениčki prilog može se u takvu uvrštavanju iz glavne rečenice i ispustiti, pa mu se sadržaj uključuje u sadržaj odnosnoga vremenskog priloga *kad(a)*.

Takve su rečenice:

a) Sa svezvremenskim nesvršenim prezentom u zavisnoj i svezvremenskim prezentom u glavnoj rečenici.

I kad najozbiljnije govorim, ironiziram. (J. P. Kamov) — *Neki se ljudi uvijek motaju oko ringa kada se priprema reprezentacija.* (A. Šoljan)

b) Sa svezvremenskim nesvršenim prezentom u zavisnoj i futurom ili kondicionalom u glavnoj rečenici.

Odsad će ljudi mislit da se smijem / Kad plačem, i da plačem kad se smiješim. (I. G. Kovačić) — *Kad prolaziš iznenada kraj mene, / Htio bih te uhvatiti za ruke.* (D. Tadijanović)

c) S nesvršenim prezentom koji izriče apsolutnu sadašnjost u zavisnoj i futurom, kondicionalom, imperativom ili zahtjevnom preoblikom u glavnoj rečenici.

Kad me pitaš, kazat ću ti pravo. (I. Mažuranić) — *Kad se brijač može zvati doktorom, zašto ne bih ja fiškalom?* (A. Šenoa) — *Pa kad smo već kod nedostataka, da spomenemo i izvjesne jezične "ležernosti".* (G. Krklec)

d) S relativnim svršenim prezentom u zavisnoj i s relativnim prezentom ili futurom u glavnoj rečenici.

Kad pravi umjetnik dopre do konačnog ostvarenja svog djela model mu je više na smetnju nego na korist. (I. Zidić) — *Kad jegulja jesenka krene na dalek put u Sargasko more, njoj oči okrupnjaju silno za oceansku tamu.* (J. Vrkić) — *Kad se ovdje zasniva kako treba, pridružiti će nam se i onaj iz kace!* (D. Kekanović) — *Sve će početi kad padne taj poklopac na dušnik.* (Z. Majdak)

e) S relativnim nesvršenim perfektom (gotova sadašnjost) u zavisnoj i relativnim perfektom (gotova sadašnjost) u glavnoj rečenici.

Nije se protivila kad sam joj skidao paučinu s glave. (D. Šimunović) — *Prvi put sam se penjao na taj hrast kad još ništa nisam znao.* (A. Šoljan)

f) S relativnim nesvršenim perfektom (gotova sadašnjost) u zavisnoj i aoristom, imperfektom ili relativnim svršenim prezentom u glavnoj.

Kad se gradila željeznica, izjedoše lavovi kakovih 40 ljudi, većinom crnaca. (F. Mažuranić) — *Kada je ovoga strijeljalo, gledaše me u oči kao uhvaćena ptica.* (A. G. Matoš) — *Kad je prolazio mimo naših kola, Franc odjednom hitro i vješto pljune.* (S. Bataušić)

g) S relativnim svršenim perfektom (gotova sadašnjost) u zavisnoj i relativnim perfektom (gotova sadašnjost) u glavnoj.

Vjetar je šušкао suhim lišćem kada je pao prvi hitac. (M. Krleža) — *Kad je izišao iz stanice, nad gradom je još lebdjela sumaglica.* (V. Desnica) — *Kada nam je strica odnijela smrt, odlazio sam s ostalim dječacima u samostan moliti otpatke hostija.* (S. Novak)

h) S relativnim svršenim perfektom (gotova sadašnjost) u zavisnoj i aoristom, imperfektom ili relativnim svršenim prezentom u glavnoj.

Kad su mi zamotali glavu, ispriповjedih sve djedu. (I. G. Kovačić) — *Kad više nisu mogli tako, odlučiše se na sporazum.* (M. Raos) — *Kad je izbilo deset, uputi se prema profesorovom stanu.* (V. Desnica)

i) S apsolutnom prošlošću u zavisnoj i apsolutnom prošlošću ili relativnom sadašnjošću u glavnoj.

Kad ih vidje silan aga, on namaknu gojne vole. (I. Mažuranić) — *Kad umrije punac, postade glava kuće.* (T. P. Marović) — *Taman se dohvati drugog ogranka kad se pčele raspršiše, uzrojiše i odlejteše u nedogled, brzo kao treptaj očinjih kapaka.* (M. Božić)

j) S kondicionalom, s dokinutom oznakom načina, kao izrazom prošlosti u zavisnoj rečenici.

Kad bih ulazio u njegovu sobu, on bi već sjedio u starinskom fotelju i čitao knjigu ili novine. (J. Horvat) — *Krčljak se žestio kad bi netko na treningu pokazivao neznanje ili slabost.* (A. Šoljan)

k) S gotovom prošlosti u zavisnoj i gotovom sadašnjosti u glavnoj rečenici.

Kad su gosti bili iznemogli od jela i pića, otvorila su se najednom vrata. (J. Kosor) — *Nakon pet godina uzaludnog čekanja, kad smo već bili izgubili svaku nadu, rodio mi se sin.* (R. Marinković)

1581 U emotivno povišenom izrazu veznik *kad* pojačan česticom *li* daje složeni veznik *kad(a)li* (*kadli*).

Kadli naš lovac tamo, a to ti grdosija od vuka! (I. G. Kovačić)

1582 Ako se vremenska rečenica uvrštava uz priložnu oznaku koja se ne odnosi samo na jedno vrijeme, nego na svako koje se njome opisuje, može se umjesto veznika *kad(a)* upotrijebiti veznički izraz *kad(a) god*.

Kad bi je god susreo, svaki put bi mu u pamet dolazila očeva uzrečica. (T. P. Marović)

Ako se vremenska rečenica s *kad(a)* uvrštava u upitnu, može imati sadržaj suprotstavljanja u istovremenosti, a ne povezivanja, koje je za vremenske rečenice inače karakteristično.

1583

Što znači sjaj dvora ka d već kancelar cesarov imade ovako blistavo dostojanstvo. (M. C. Nehajev)

Vremenska rečenica s *kad(a)* ili *kad(a) li* može imati sadržaj nadovezivanja u pričanju:

1584

Ostadoh bez kruha i pomišljah već na samoubojstvo ka d se jednoga dana namjerih na oglas u službenim novinama u kojem se traži učitelj za općinsku školu ovdje. (A. Kovačić) — *Čekam samo ka d ćeš doći i reći da si se ponovo zatelebala u Marka.* (A. Majetić)

O pogodbenom značenju vremenskih rečenica s veznikom *kad* vidi § 1669.

Veznik *dok*

U rečenicu s vremenskim zamjeničkim prilogom *dotle* kao adverbnom (priloznom) oznakom vremena može se uza nj uvrstiti druga rečenica s vremenskim zamjeničkim prilogom. Taj se prilog tada mijenja u vremenski veznik *dok* i stavlja se na početak zavisne rečenice.

1585

Zavisno složena rečenica

Dok smo razgovarali, dotle se obukla žena koju je malo prije pregledao iza bijele zavjese (I. Katušić)

sklopljena je vremenskim uvrštavanjem od ishodišnih:

1. *Tada smo razgovarali.*

2. *Dotle se obukla žena koju je malo prije pregledao iza bijele zavjese.*

Takve su i rečenice:

Mira među narodima neće i ne može biti sve dotle dok svaki narod i svaki pojedinac ne provali vrata vlastitog egokratizma u kome je zarobljen. (V. Desnica) — *I dotle su ga progonili, dok su ga umorili.* (Đ. Rapić) — *Ne marim otići odavle barem dotle dok svoju misiju ne izvršim.* (A. Kovačić)

Rečenica s veznikom *dok* može se uvrstiti i uz druge vremenske oznake kad takve u određenom kontekstu imaju značenje slično zamjeničkom prilogu *dotle*.

1586

Jer taj proces bujanja riječi u njoj trajao je samo do onog trena dok nije bio uništen pojam. (N. Šepić) — *Već se lasno ne rastanu dok sabora ne utvrde.* (V. Došen) — *Frane je zijevao čitavo vrijeme dok je donosio piće.* (A. Gradiška)

U starinskom i pučkom jeziku umjesto veznika *dok* javljaju se i *dokle, dok god, dokle god*.

1587

Dokle je u nas duša, dotle hodimo, govorimo, pijemo, jedemo. (M. Divković) — *Tražite svuda dokle ga nađete.* (A. Kovačić) — *I dok se god svi tih pravila pridržavaju, nismo u stanju shvatiti postojanje druge stvarnosti.* (A. Šoljan) — *Dokle god je razbojničkih susjeda, bit će i rata!* (F. Mažuranić)

- 1588** Vezničkim izrazima *sve dok* i *samo dok* spajanjem dvaju značenja sadržaj se takva vezničkog uklapanja pojačava.

Vukodlak okajava grijeha i navraća sve dok ne dobije oprost. (I. Kušan)
— *Sad je Stari tu boravio samo dok se provjetri blagovaonica.* (V. Desnica)

- 1589** U daljnjoj preoblici vremenska se oznaka *dotle* može i izostaviti:

Pomozi me dok nisam od glada umro. (M. A. Reljković) — *Dok je Malčika prebiralala sitne novce, nastavi suhonja svoje pripovijetke.* (A. Šenoa) — *Dok gasim opušak, ljevicom otvaram ventil za zrak iznad sjedala.* (M. Raos)

- 1590** Umjesto veznika *dok* u starinskom se jeziku može javiti i veznik *dočim*.

Misc ne može pomrčati dočim ne bude pun. (S. Margitić) — *A dočim su drugi blagi predšasnici tvoji obilnom rukom umnažali darove, što nam ih udijeli kraljevska milost, ti si uzeo prigrabiti svojoj kesi što nas od starine ide po pravu.* (A. Šenoa)

- 1591** U vremenskoj rečenici s predikatnim glagolom svršenoga vida uz veznik *dok* (*dokle, dokle god*) niječna se preoblika kontekstualno neutralizira i zavisna rečenica ostaje potvrdna.

Tako su rečenice

Smeta me što me majka čeka budna dok ne dođem kući (F. Vidas) — *On će počinuti dok ne osjeti da su mu snage vraćene* (V. Kaleb)

jednako potvrdne kao i njihovi nezanimikani oblici:

Smeta me što me majka čeka budna dok dođem kući.

On će počinuti dok osjeti da su mu snage vraćene.

Ipak se zbog izričitosti određivanja vremena radije i češće u glavnu rečenicu uvrštava zanimikana zavisna vremenska rečenica s veznikom *dok*. Vrijeme se u takvoj rečenici određuje preciznije nego u onoj koja nije zanimikana. Tako se u prvoj rečenici veli da me majka čeka sve dotle dok ne dođem kući i onda me dalje više ne čeka, a u njezinu se potvrdnom obliku veli da me majka čeka dok dođem kući, ali se ne zna da li me za nešto ili zbog nečega čeka i dalje, nakon što sam došao, a sa sigurnošću se ne zna ni to da li me je i prije čekala. Moj dolazak kući i njezino čekanje mogu ali i ne moraju nužno pripadati istom vremenu, a u zanimikanoj rečenici jednoznačno mu pripadaju.

- 1592** Kad je i glavna rečenica zanimikana, u zavisnoj ne dolazi do neutralizacije niječne preoblake te se ona tada razlikuje od potvrdne.

Neću dolaziti k tebi, rekla je, dok god ne bude sve u redu. (A. Šoljan)

- 1593** Vremenska rečenica s veznikom *dok* u starinskom se jeziku uvrštava i uz vremenske oznake *odmah, još, već, a onda*. Tada vremenska rečenica ne označuje, kao inače, trajanje u vremenu, nego jedan čas u njegovu tijeku.

Dok s ključem zakrenuše, odmah se vrata otvoriše. (A. Kanižlić) — *Dok sunce pripeče, već rosa opade.* (A. I. Knezović) — *Djevojka ih je zamijetila već prije dok još nije našla ujaka.* (A. Kovačić)

Veznik čim

U rečenicu s vremenskim prilogom *odmah* kao adverbnom (priložnom) oznakom može se uz taj prilog kao vremenska uvrstiti druga rečenica s nekim zamjениčkim prilogom vremenskog značenja kao adverbnom oznakom. Taj se prilog pri uvrštavanju mijenja u vremenski veznik *čim*, koji dolazi na početak uvrštene rečenice. **1594**

Zavisno složena rečenica

Skočio je odmah s kreveta čim je otvorio oči

sklopljena je takvim uvrštavanjem od ishodišnih:

1. *Skočio je odmah s kreveta.*

2. *Tada je otvorio oči.*

U daljnjoj preoblici vremenska se oznaka *odmah* u glavnoj rečenici najčešće izostavlja, a značenje joj se prenosi na uvrštenu vremensku rečenicu i njezin veznik *čim*. **1595**

Barici obrekoše da će je uzeti k sebi čim se nastane i osiguraju kakav stalan dohodak. (V. Novak) — *Čim se skupština malo utišala, stupi pred katedru mlad čovjek crne kudrave kose i tamne puti.* (Ks. Š. Đalski) — *Čim bi se snabdio onim što mu je trebalo, on bi opet isplovio iz stvarnosti.* (V. Desnica)

Veznički izrazi tek što, jedva što, istom što

Jednako se vremenske rečenice mogu uvrstiti i s veznicičkim izrazima *tek što, jedva što, istom što*. **1596**

tek što

Tek što se vrati kući sa pošte, uhvati ga protezavica kao pred groznicom. (A. G. Matoš) — *Tek što sam to pomislio, a mrmljanje, dolje iz mjesta, javilo se jasnije i glasnije.* (P. Šegedin)

jedva što

Jedva što u Mrzloj Vodici pred krčmom stanemo, dođe čitava hrpa u svoje gunje umotanih voznika koji su pred sobom zahamljene konje tjerali. (A. Nemčić) — *Jedva što je izišao na hodnik na kojemu je većina skupštinara u nekoliko grupa živahno raspravljala i bučala, pristupi k njemu Roberto Keršinović.* (Ks. Š. Đalski)

istom što

Istom što je grofca sjela i njoj sučelice ponamjestio se fiškal, eto gdje sunu upravo pred njih supijani oniski seljak s košarom. (A. Kovačić)

Rečenice s prilogom što

Slično značenje imaju i vremenske rečenice uvrštene odnosnim zamjениčkim prilogom *što*. **1597**

Prošla su dva tjedna što se nije vidio sa svojim prijateljem Lacom. (A. Kovačić) — *Već je više od tjedan dana prošlo što ga nije vidio.* (V. Novak)

Vežnik *netom*

- 1598 U značenju sličnom vezniku *čim* javlja se i vremenski veznik *netom*.

Netom živi stvor stavi nogu na tu koru, ona se prolomi. (A. Tresić Pavičić) — *Netom on ustao i poškopio lice vodom, a na tronožnoj siniji već se puši kaša.* (J. Kosor) — *Netom je granulo sunce, susjedov kokošinjac oživje.* (Sl. Mihalić)

Vežnik *pošto*

- 1599 U rečenicu s vremenskim zamjениčkim prilogom *onda* kao adverbnom (priložnom) oznakom može se kao vremenska uvrstiti druga rečenica sa zamjениčkim prilogom vremena *tada* kao adverbnom oznakom. Ako je predikat rečenice koja se uvrštava u svršenom vidu, pa se sklapanjem naznačuje da se radnja glavne rečenice vrši nakon svršetka radnje u zavisnoj, mijenja se zamjениčki prilog *tada* u vremenski veznik *pošto*, koji dolazi na početak svoje rečenice.

Zavisno složena rečenica

Pošto smo se sklonili, onda je počela padati kiša

sklopljena je takvim uvrštavanjem od ishodišnih:

1. *Onda je počela padati kiša.*
2. *Tada smo se sklonili.*

- 1600 U daljnjoj preoblici vremenska se oznaka *onda* iz glavne rečenice najčešće izostavlja, a značenje joj prelazi na cijelu uvrštenu rečenicu i njezin vremenski veznik *pošto*.

Pošto su poustajali sa sjedala, skupila su se petorica građana oko oniskog mršavog čovuljka. (V. Novak) — *Što ostaje za zaključak prosječnom čitatelju pošto pročita navedenu polemiku?* (S. Letica)

- 1601 U starinskom se jeziku umjesto veznika *pošto* javlja i veznik *pokle*.

Pokle gorski sjatili se družu, vjeru dali. (G. Martić) — *Ali pokle se pred mjesec dana rodilo njegovo šesto dijete, nije mogao raditi ni noću.* (V. Novak)

Vežnički izrazi nakon što i poslije nego

- 1602 U ležernijem iskazu u toj se preoblici javljaju i vežnički izrazi *nakon što* i *poslije nego*.

Nakon što se u dvorani sve umirilo, nastavi predašnji govornik. (Ks. Š. Đalski) — *Čak ne mogu reći ni da mi je nešto lakše nakon što sam iznio gotovo sve.* (N. Šepić)

Rečenice s tek kad

- 1603 Vršenje radnje glavne rečenice nakon svršetka radnje u zavisnoj osobito se naglašava vežničkim izrazom *tek kad*.

Tek kad su ušli u veliki hal željezničke stanice, ispusti Darinka njegovu ruku. (S. Kolar) — *Tek kad on izide iz kuće, ja za njim na dvorište.* (I. Aralica)

Rečenice s *prije nego* i *prije nego što*

U rečenicu s vremenskim zamjeničkim prilogom *onda* kao adverbnom (priložnom) oznakom može se kao vremenska uvrstiti druga rečenica sa zamjeničkim vremenskim prilogom *tada* kao adverbnom oznakom. Ako je predikat rečenice koja se uvrštava u svršenom vidu, pa se sklapanjem označuje da se radnja glavne rečenice vrši još prije početka radnje u zavisnoj, zamjenički se prilog *tudu* mijenja u vremenski veznički izraz *prije nego*, koji dolazi na početak svoje rečenice. U takvu se uvrštavanju uz *prije nego* javlja i prošireni veznički izraz *prije nego što* odnosno *prije no što*.

Zavisno složena rečenica

Prije nego će moliti, prode okom po djeci (J. Leskovar)

sklopljena je takvim uvrštavanjem od ishodišnih:

1. *Onda prode okom po djeci.*
2. *Tada će moliti.*

i to ovako: *Prije nego će moliti, onda prode okom po djeci.*

U daljnjoj preoblici oznaka *onda* iz glavne rečenice najčešće se izostavlja, a značenje joj se prenosi na cijelu uvrštenu rečenicu i njezin veznički izraz *prije nego*.

prije nego

Prije nego se voda konačno sklopila nad njegovom glavom, on je zgrčevim suhim prstima izvadio iz prevrnutog koša za papir svoju kratku poruku svijetu. (A. Šoljan) — *Moramo odlučiti prije nego bude kasno.* (M. Raos)

prije nego što

Prije nego što je svanulo, još u sivilu prije zore čulo se zvono. (I. Slamnig) — *Bojim se da će nas presresti pravi potop prije nego što stignemo u varošicu kod tvojih.* (Z. Topčić)

prije no što

I prije no što sam potrčao zvati pomoć, ugledao sam negdje među tom sluzi njezin sretan osmijeh. (N. Šepić)

Vremenska rečenica s *prije nego (što)* može se uvrstiti i uz druge vremenske oznake ako u određenom kontekstu imaju sadržaj sličan sadržaju vremenskoga zamjeničkog priloga *onda* i ako se radnja glavne rečenice vrši prije početka radnje u zavisnoj.

Napustio sam Veneciju dan prije nego što otputovah. (D. Horvatić)

Rečenice s *kako*, *otkako* i *otkad(a)*

U rečenicu s vremenskom oznakom *odmah* može se uz tu oznaku kao vremenska uvrstiti druga rečenica s vremenskom oznakom *tada* ili *onda*. Vremenska oznaka uvrštene rečenice mijenja se pritom u veznik *kako*, koji dolazi na početak svoje rečenice.

Zavisno složena rečenica

Kako sunce zade, sjene odmah obaviju selo

sklopljena je takvim uvrštavanjem od ishodišnih:

1. *Sjene odmah obaviju selo.*
2. *Sunce tada zade.*

1604

1605

1606

- 1607** U daljnjoj preoblici vremenska se oznaka *odmah* iz glavne rečenice najčešće izostavlja, a značenje joj se prenosi na cijelu uvrštenu rečenicu i njezin veznik *kako*.

Razbolio se je kako je to čuo. (M. Držić) — *I zaista su ptice slijetale kako je zora starjela, sve drage glave zemlji se priklanjale.* (T. Maroević) — *Ka ko ti krv prsne po licu i po odjeći, odmah se upije i smrzne.* (A. Šoljan)

- 1608** U rečenicu s vremenskom oznakom koja označuje i početak radnje druge rečenice ta se druga rečenica uvrštava kao vremenska. Vremenska joj se oznaka preoblikuje u veznik *kako*, *otkako* i *otkad(a)*, koji dolazi na početak svoje rečenice.

Zavisno složena rečenica

Prošla je već godina dana ka ko se nismo vidjeli

sklopljena je takvim uvrštavanjem od ishodišnih:

1. *Prošla je već godina dana.*
2. *Otada se nismo vidjeli.*

U daljnjoj preoblici zamjenički se prilog u funkciji vremenske oznake iz glavne rečenice najčešće izostavlja, a značenje mu se prenosi na cijelu uvrštenu rečenicu s njezinim vremenskim veznikom.

Tako su sklopljene rečenice:

s veznikom *kako*:

Baš je danas godina dana ka ko su pod ovima višali jednoga zločinca kolesom trli. (M. A. Reljković) — *Već je tome više godina ka ko sam čuo da se nedaleko od našega sela nalazi jedna spilja.* (I. G. Kovačić)

s veznikom *otkako*:

Ot ka ko je ovamo na Susjed pao kao muha u mlijeko, razbacuje se kao gospodar. (A. Šenoa) — *Godina je dana minula otkako se Luka sa svojom tugom odbio u tu šumsku pustoš.* (A. Šenoa)

s veznikom *otkad(a)*:

Ot ka da su Gorani napustili kad pod lipom i udahnuli tamjan, nije se u župi pojavio drugi bog i druga vjera. (I. G. Kovačić) — *Takvih odgovora čula je najviše otkad je došla u Zagreb.* (V. Novak)

- 1609** Kad u rečenici što se uvrštava kao vremenska dolazi perfekt kojim se izriče relativna gotova sadašnjost koja se većinom odnosi na budućnost, taj se perfekt u zavisnoj rečenici preoblikuje u futur II.

Zavisno složena rečenica

Kad bude imala novaca, lako će obraditi sve suce (V. Novak)

vremenskim je uvrštavanjem sklopljena od ishodišnih:

1. *Imala je novaca tada.*
2. *Lako će obraditi sve suce.*

Tom se preoblikom u futur II. preoblikuje perfekt nesvršenih i rjede perfekt svršenih glagola.

UZROČNE REČENICE

Uzročna rečenica je takva zavisna rečenica koja se prema glavnoj odnosi kao adverbna (priložna) oznaka uzroka prema svome predikatu. **1610**

Vezničke riječi uzročnih rečenica jesu uzročni veznici: *jer, što, kad(a), kako* i veznički izraz *budući da*.

U stilski obilježenom tekstu u hrvatskom se jeziku javljaju i uzročni veznici *jerbo, pošto, gdje, zašto* i *bo* i veznički izrazi *zato što, stoga što, zbog toga što, uslijed toga što, zahvaljujući tomu što* i sl.

Veznik *jer*

Ako je u rečenici adverbna oznaka uzroka zamjениčki prilog *zato* ili *stoga*, može se u nju uz taj prilog kao adverbna oznaka uzroka uvrstiti druga rečenica koja kazuje sadržaj toga zamjениčkoga priloga. Zavisna se rečenica tada obilježuje veznikom *jer*, a u starinskom i pučkom jeziku dolazi i oblik *jere*. **1611**

Zavisno složena rečenica

I možda sam zavolio Virje upravo zato jer tu nadoh utočište nakon bolnog Osijeka. (D. Horvatić)

nastala je uzročnim sklapanjem od ishodišnih:

1. *I možda sam zavolio Virje upravo zato.*
2. *Tu nadoh utočište nakon bolnog Osijeka.*

Takva je i rečenica

Ti nisu stoga uspjeli jer su htjeli u kratko vrijeme čudesa tvoriti. (A. Kovačić)

Uzročni zamjениčki prilozi *zato* i *stoga* najčešće se pri takvu uvrštavanju izostavljaju, a njihovo se značenje prenosi na uvrštenu zavisnu rečenicu i njezin uzročni veznik *jer*. **1612**

Primjeri su:

Probudio sam se jer sam osjetio trzaje tijela svoje žene u drugom krevetu. (N. Šepić) — *Druge djevojke smijale mi se i rugale jer sam ružna bila.* (A. Šenoa) — *Tri su koke morali zaklati jer više nisu pokazivale volju za životom.* (Sl. Mihalić)

U starinskom pučkom stilu veznik *jer* može imati i oblik *jere*: **1613**

Ne pogrdi mene, jere službenik i sluga tvoj jesam. (M. Divković) — *Govorim tebi, jere ti jesi Petar.* (J. Matović)

Veznik *jer* u pučkom se i starinskom stilu hrvatskoga jezika javlja i u proširenom obliku kao *jerbo*, srastao s danas posve zastarjelim uzročnim veznikom *bo*. **1614**

On kao sunce vas svit polazi jerbo viđen jest kao putnik. (A. Kanižlić) — *Isus je svejednako sjedio ispod smokve jerbo je znao da sada više ne može pomoći.* (T. P. Marović)

O vezničkom izrazu *jer da* vidi § 1745 i 1771.

Veznik što

- 1615** U rečenicu sa zamjениčkim prilogom *zato* ili *stoga* kao adverbnom (priložnom) oznakom uzroka može se uz taj prilog kao adverbna oznaka uzroka uvrstiti druga rečenica koja kazuje sadržaj toga zamjениčkog priloga, i to tako da se rečenica koja se uvrštava obilježi odnosnim prilogom *što* kao uzročnim veznikom.

Zavisno složena rečenica

Čitava je uzbuna nastala u mjestu zato što su neki htjeli prenijeti tijesak, hidraulični tijesak, iz našega mjesta u obližnje mjestance (P. Šegedin)

sklopljena je takvim uvrštavanjem od ishodišnih:

1. *Čitava je uzbuna nastala u mjestu zato.*
2. *Neki su htjeli prenijeti tijesak, hidraulični tijesak, iz našega mjesta u obližnje mjestance.*

Jednako je i rečenica

Koliko se je samo puta u tramvaju posvadila stoga što ju je netko slučajno gurnuo i nije se ispričao (N. Šepić)

sklopljena od ishodišnih:

1. *Koliko se je samo puta u tramvaju posvadila stoga.*
2. *Netko ju je slučajno gurnuo i nije se ispričao.*

Takve su rečenice:

Krivila je sebe i zato što mu je dopustila da je poljubi. (I. Kozarac) — *Juda teži za paklom zato što mu je dovoljna slava božja.* (I. Pandžić) — *Oni nisu stoga slobodni što mogu govorit slobodno, nego najviše stoga što uredno živu.* (M. Pavlinović)

- 1616** Uzročni zamjениčki priloz *zato* i *stoga* mogu se pri takvu uvrštavanju i izostaviti, pa im se značenje prenosi na uvrštenu zavisnu rečenicu i njezin uzročni veznik *što*.

Tako od ishodišnih rečenica

1. *Poslije mi je bilo prigovoreno zato.*
2. *Nisam je sam operirao.*

izostavljanjem zamjениčkog priloga *zato* nastaje zavisno složena rečenica:

Poslije mi je bilo prigovoreno što je nisam sam operirao. (N. Šepić)

Takve su i rečenice:

Koji taj prigovarat će mi što sam posegao pod krov trokatne drvenjare u izbu stare grdobe. (A. Šenoa) — *Svi Domaći ciknuše od radosti što se Malik Tintilinić tako dobro dosjetio.* (I. Brlić-Mažuranić) — *Radio je danju i noću, mršavio i grizao se što mu stvari ne polaze za rukom.* (A. Šoljan)

Ovamo bi išle i rečenice:

Ja sam sretan što tu nije bio fotograf. (M. Budak) — *Najveća je mana žena pisaca što ne pišu ni kao žene ni kao muškarci.* (A. B. Šimić) — *Bio je silno ponosan što ga nitko ne može shvatiti.* (B. Belan) — *I sada je otišao nesretan što je stanje isto kao i jutros.* (R. Marinković)

Zavisne su rečenice u tim primjerima uzročne ako se shvate tako da kazuju uzrok sreći, manj, ponosu, nesreći. Tada im se veznik *što* bez promjene značenja može zamijeniti veznikom *jer*.

No navedeni su primjeri sintaktički dvoznačni. Mogu se shvatiti i tako da zavisne rečenice u njima samo pobliže određuju sadržaj imenskih riječi uz koje se uvrštavaju. Tada bi to bile odnosne rečenice (v. § 1524 i d.), uvrštene u glavnu drugom preoblikom.

Rečenice s veznikom *kad(a)*

U uzročnom uvrštavanju zavisna se rečenica može obilježiti i veznikom *kad(a)*, koji također izriče da se zavisna rečenica u glavnu uvrštava kao adverbna (priložna) oznaka uzroka. No osim uzročnoga odnosa, taj veznik izriče i uključenost vremenskoga u uzročnom.

1617

Takve su uzročne rečenice:

A rodake pohoditi nemam zašto — kada su svi još živi! (S. Novak) — *Uostalom, ne mogu se izvlačiti da me nisu čuli, kad su tren prije ukrcajja skupa sa mnogom čučali na rubu gata.* (Ž. Jeličić) — *Lako je tebi kad si zdrav.* (M. Budak)

Rečenice s veznikom *kako*

Priložna oznaka uzroka može u rečenici biti i zamjenički prilog *tako*. Uzročno mu je značenje, pored temeljnoga načinskoga, tada preneseno. Uzročni odnos uvijek uključuje i načinski, a ovdje se to zamjeničkim prilogom *tako* u prenesenu uzročnom značenju još i jasno izriče.

1618

Uz zamjenički prilog *tako* zavisna se rečenica kao uzročna u glavnu uvrštava s pomoću veznika *kako*. I njime se osim uzročnog odnosa izriče i načinski koji je u uzročnom sadržan.

Kako nije zdravo hoditi bosu, / tako krave ne istiruj rano. (J. S. Reljković)

Zamjenički se prilog *tako* može i izostaviti, a njegovo uzročno značenje s uključenim načinskim prelazi s veznikom *kako* na zavisnu rečenicu.

1619

U takvu uvrštavanju zavisna rečenica obično stoji ispred glavne.

Kako nije dugo govorio, sada je samo motao i pleo. (J. Kušan) — *Kako je moja soba morala biti iste veličine kao i njegova, to je i naš jednostavni namještaj dakako bio isti.* (Č. Prica) — *Kako me u životu uvijek fascinirao dobar rad, od bravarskoga do pjesničkoga, Matu Parlova odmah sam zapazio.* (V. Tenžera)

Veznički izraz *budući da*

Rečenica se kao uzročna pri uvrštavanju u glavnu uz zamjeničke priloge *zato* i *stoga* obilježuje i vezničkim izrazom *budući da*.

1620

Zamjenički priloz *zato*, *stoga* mogu se pri sklapanju takvih rečenica i izostaviti, pa se uzročni odnos tada izriče samo zavisnom rečenicom i njezinim uzročnim vezničkim izrazom *budući da*.

U takvu uvrštavanju zavisna rečenica obično stoji ispred glavne.

Budući da se nije našao izvor pitke vode, ideja o podizanju sanatorija je propala. (Nov. izvještaj) — *Budući da je noću radio, prepisivao bi do podne.* (R. Marinković)

Rečenice s veznikom *pošto*

1621 Kad se u hrvatskom jeziku zanemari osnovno vremensko značenje veznika *pošto*, taj se veznik bez potrebe češće upotrebljava samo kao uzročni, i ondje gdje mu nije mjesto.

Kad se veznik *pošto* upotrebljava u rečenici s predikatnim glagolom nesvršenoga vida, ta rečenica može biti samo uzročna, jer vremenski veznik *pošto* zahtijeva svršeni glagol.

Pošto se u njih izdavaše soba, prikažem Cili svoje kanonire. (A. G. Matoš) — *Pošto je vrijeme bilo prekrasno, odredio je Stipančić da se velika obiteljska slava obavi u njegovom vinogradu.* (V. Novak)

1622 U ekspresivnom stilu javlja se kao uzročni i veznik *gdje*.

Silno se radovao gdje je takova čovjeka našao. (J. Kušan) — *Ali ljutio se starac gdje se Jakob izvukao iz vojske.* (S. Kolar)

Te zavisne rečenice mogu se shvatiti i kao izrične s *gdje* (v. § 1747).

NAMJERNE REČENICE

1623 **Namjerna rečenica** je takva zavisna rečenica koja se prema glavnoj odnosi kao adverbna (priložna) oznaka namjere prema svome predikatu.

Vezničke riječi namjernih rečenica jesu namjerni veznici: *da, eda, kako, li, neka*.

Veznici *da* i *eda*

1624 Ako je u rečenici adverbna oznaka namjere zamjениčki prilog *zato* ili priložni izraz *radi toga*, može se u takvu rečenicu uz taj prilog ili priložni izraz kao adverbna oznaka namjere uvrstiti druga rečenica koja kazuje sadržaj toga priloga ili priložnoga izraza. Zavisna se rečenica tada obilježuje veznikom *da*.

U rečenici koja se uvrštava kao namjerna predikatni je glagol u p r e z e n t u, i to u značenju relativne (neprave) sadašnjosti jer se radnja kao sadržaj kakve namjere uvijek odnosi na neku budućnost, a može se shvatiti i kao bezvremenska. Ne označuje aktualno vršenje glagolske radnje.

Budući da prezent u namjernoj rečenici ne izriče apsolutnu (pravu) sadašnjost, po vidu može biti i svršen i nesvršen.

Tako je rečenica

A ja nisam pisao zato da mi se plješće (S. Novak)

namjernim uvrštavanjem nastala od ishodišnih:

1. *A ja nisam pisao zato.*

2. *Plješće mi se.*

pri čemu se druga rečenica uvrštava u prvu uz njezin zamjениčki prilog *zato* kao proširenje priložne oznake namjere.

Jednako je i rečenica

Dječak požuri radi toga da prije mraka stigne kući

namjernim uvrštavanjem sklopljena od ishodišnih:

1. *Dječak požuri radi toga.*

2. *Dječak prije mraka stigne kući.*

Takva je i ova:

Oči su zato da gledaju. (I. Dončević)

Indikativ prezenta u namjernoj se rečenici pri uvrštavanju može preoblikovati u kondicional sadašnji. **1625**

Tako je rečenica

Darinka je dotle uzela peronsku i oni se požuriše da bi on uhvatio mjesto u vlaku (S. Kolar)

namjernim uvrštavanjem sastavljena od ishodišnih:

1. *Darinka je dotle uzela peronsku i oni se požuriše za to.*
2. *On uhvati mjesto u vlaku.*

Takav se kondicional ne nalazi u ishodišnoj rečenici i ne izriče mogućnost vršenja radnje nego se uvrštavanjem preoblikuje iz indikativa prezenta i kao sadržaj namjere izriče samo vršenje radnje.

Baci se na krevet i uroni glavu u jastuke da bi se zaklonio od te pomame. (R. Marinković) — *I prihvatio sam se toga zanimljivog posla više zato da bih tiho otočko podneblje oslobodio zvižduka mlaznjaka, nego iz samari-tanskih razloga.* (S. Novak)

Zamjenički se priložni izraz za namjeru (*zato, radi toga*) u daljnjoj preoblici može i izostaviti, pa se njegovo značenje prenosi na uvrštenu zavisnu rečenicu i njezin namjerni veznik *da*. **1626**

Rečenica

Starac sjedne da pričeka sina (J. Kozarac)

namjernim je uvrštavanjem sklopljena od ishodišnih:

1. *Starac sjedne zato.*
2. *Starac pričeka sina.*

Namjerne rečenice s indikativom prezenta svršenoga vida:

1627

Izade da se prošetala gradom. (V. Desnica) — *Nagnite glavu da ne lupite čelom u čadave stepenice.* (A. Šenoa) — *Da pridobije brata, Radovan mu je često pisao.* (S. Radić)

Namjerne rečenice s indikativom prezenta nesvršenoga vida:

1628

Građanstvo pohrli opet na zidinu da tu čeka odluku vijeća i bdi nad Jožom. (V. Nazor) — *Došla ona u kavanu da se igra.* (A. Nametak) — *Djevojka spusti oči na stazu da bira nogama put.* (V. Kaleb)

Namjerne rečenice s kondicionalom sadašnjim:

1629

Juda apostol i učenik Riječi ponizio se do doušnika da bi se uselio u oganj vječni. (I. Pandžić) — *Ja nisam ovdje postavljen u predvorje smrti da bih razmišljao o ljudima i zločинима.* (S. Novak)

U namjernoj rečenici može biti i futur. On tu ne izriče budućnost nego sadašnju pripravnost za vršenje radnje. U hrvatskom jeziku takav futur pripada starinskom i pučkom stilu. **1630**

Digne ruku da će me udariti. — Uputi se u šumu da će nabrati gljiva.

- 1631 Ako je zamjenički prilog ili priložni izraz (*zato, radi toga*) kao priložna oznaka namjere poblizje označen prilogom *samo*, taj *samo* kao poblizja oznaka uz namjernu rečenicu ostaje i onda kad se u daljnjoj preoblici prilog ili priložni izraz izostave.

Zavisno složene rečenice

Gospodin je očividno izišao samo zato da izvede životinju u higijeničnu šetnju (V. Desnica) — *Možda sve ovo radim samo zato da bih pokazao svoju superiornost svijetu* (A. Gradiška)

u daljnjoj bi preoblici, nakon ispuštanja priloga *zato*, izgledale:

Gospodin je očividno izišao samo da izvede životinju u higijeničnu šetnju — *Možda sve ovo radim samo da bih pokazao svoju superiornost svijetu*

jednako kao što je rečenica

Tinte je prolio po aktu čitavu tintarnicu i svu polizao samo da ne ozlovolji dobrog gospodara (A. Kovačić)

daljnja preoblika rečenice

Tinte je prolio po aktu čitavu tintarnicu i svu polizao samo zato da ne ozlovolji dobrog gospodara.

- 1632 Osim namjernog veznika *da* u starinskom i pučkom jeziku javlja se i veznik *eda*. Indikativ prezenta i s njim se može promijeniti u kondicional sadašnji.

Podem s čovjekom uporeda, namećem se, e da ude u razgovor. (F. Horvat Kiš) — *Spominje i najopskurnijeg njemačkog kritičara e da bi se vidjelo koliko čita.* (A. G. Matoš)

Rečenice s veznikom *kako*

- 1633 Uz namjerni veznik *kako* indikativ prezenta obavezno se mijenja u kondicional sadašnji.

Izvila se žena i licem i vratom ka ko bi što bolje istakla svoju podrugljivost. (Ž. Jeličić) — *Ka ko se dječak ne bi ugušio, oni na poklopcu ostave otvor velik kao šaka.* (Sl. Mihalić)

- 1634 I u namjernoj rečenici s veznikom *kako* može doći futur. I tu ne znači budućnost nego sadašnju pripravnost za vršenje radnje. Pripada starinskom i pučkom stilu.

Spremaju se ka ko će dočekati momkove svatove. (N. Tordinac)

Rečenice s veznicima *li* i *neka*

- 1635 Kad se namjerna rečenica uvrštava u glavnu s pomoću veznika *li*, u zavisnoj su rečenici obavezno dvije preoblake: promjena indikativa prezenta u kondicional sadašnji i nijekanje. Zbog neutralizacije niječnoga značenja takva namjerna rečenica ipak nije niječna nego potvrdna. Ne kazuje namjeru da se radnja zanijekane rečenice ne vrši, nego, upravo obratno, namjeru da se ona vrši. Jedino se njome izriče i nesigurnost glede postizanja onoga što se namjerava.

Dan na dan molila se bogorodici i zavjetovala se ne bi li joj se smilovala i porodom je obdarila. (M. Begović) — *Ispuhujem dim cigarete u okno ne bih li ga barem malo zatamnio.* (M. Raos) — *Otvorio sam u kuhinji prozor ne bih li odaslao u noć sav onaj silan zadah.* (S. Novak)

I s veznikom *li* futur ne označuje budućnost nego sadašnju pripravnost za vršćenje radnje. Pripada starinskom i pučkom stilu. **1636**

Protivno svom običaju nije usput zvjerao po poljima neće li ugledati kojeg zeca. (S. Kolar)

Namjerna se rečenica može uvrstiti u glavnu i s pomoću veznika *neka*.

Povedi konja za kuću, ondje ga priveži, neka mi ne stoji na ulici. (A. Šenoa)

POSLJEDIČNE REČENICE

Posljedična rečenica je takva zavisna rečenica koja se u glavnu uvrštava kao posebna vrsta adverbne (priložne) oznake načina za iskazivanje posljedice proizašle iz rečeničnoga sadržaja glavne rečenice. **1637**

Vezničke riječi posljedičnih rečenica jesu posljedični veznici: *da, kako, te*.

Veznik *da*

U rečenicu sa zamjениčkim prilogom *tako* (ili priložnom skupinom s tim prilogom) kao priložnom oznakom načina može se uza nj na mjesto priložne oznake načina uvrstiti druga rečenica koja kazuje posljedicu proizašlu iz načina na koji je obilježen sadržaj glavne rečenice. U takvu uvrštavanju zavisna se rečenica obilježuje veznikom *da*. **1638**

Kategorijom vremena u zavisnoj rečenici ne može se označiti vrijeme koje bi bilo ranije od onoga što je označeno kategorijom u glavnoj. Ako je u glavnoj prošlo vrijeme, u zavisnoj mogu biti sva vremena; ako je u glavnoj sadašnje, u zavisnoj može biti buduće i sadašnje; ako je u glavnoj buduće, i u zavisnoj može biti samo buduće.

Zavisno složena rečenica

Neretva je prije tekla tako da je činila dva zavoja (I. Slamnig)

sklopljena je posljedičnim uvrštavanjem od ishodišnih:

1. *Neretva je prije tekla tako.*
2. *Neretva je činila dva zavoja.*

i to tako da je druga uvrštena u prvu uz zamjениčki prilog *tako* kao proširenje priložne oznake načina kojim se izriče posljedica što nastaje iz sadržaja glavne rečenice.

Jednako je i rečenica

Škola je tako dosadna da svi jedva čekamo svježi zrak, slobodu (I. G. Kovačić)

sklopljena od ishodišnih:

1. *Škola je tako dosadna.*
2. *Svi jedva čekamo svježi zrak, slobodu.*

Takve su i rečenice:

Onđe ju je nemoć tako prikovala uz postelju da joj nisu smjeli ni reći što o muževu bijegu. (M. C. Nehajev) — *U prostori ji je sad šumilo tako da se vičući moglo razgovarati.* (V. Kaleb) — *Sobica je u stvari mala garderoba natrpana tako da se u njoj čovjek jedva kreće.* (V. Desnica) — *Zidovi koje gledam tako su jarko osvijetljeni da me probada u očima.* (A. Majetić)

Posljedična rečenica uvrštava se i uz zamjениčki prilog *toliko* ili priložnu skupinu s tim prilogom. **1639**

Zavisno složena rečenica

Toliko me bio zaokupio taj neočekivani šum da sam ostavio četku i rezignirano objesio niza se ruke (V. Lukić)

sklopljena je posljedičnim uvrštavanjem od ishodišnih:

1. *Toliko me bio zaokupio taj neočekivani šum.*
2. *Ostavio sam četku i rezignirano objesio niza se ruke.*

Takve su i rečenice:

Sadašnjost je toliko pod udarom sunčanog sjaja da se prošlost i ne može javiti. (P. Šegedin) — *Imao sam toliko dokaza da u prvi čas nisam znao s kojim da suzbijem stričevu navalu.* (Z. Majdak)

- 1640** Posljedične rečenice uvrštavaju se i uz složene izraze u kojima su zamjenički prilozi *tako* i *toliko*.

Satnija se ustavila skandalozno, tako skandalozno da bi se i laičke usne bile razvukle na posprdan smijeh da su zapazile ovo ustavljanje. (M. Krleža) — *Trgnula bi ga naglo i silovito i zavrtjela tako vrtoglavo da bi mu sva sjećanja iz glave izletjela.* (R. Marinković)

- 1641** Posljedična rečenica uvrštava se i uz druge priložne izraze kad izriču način iz kojega proizlazi kakva posljedica.

Bilo je zabavno do te mjere da sam se gotovo prepustio nasladama ovoga skeča. (R. Marinković)

- 1642** U daljnjoj preoblici priložni se izrazi načina *tako* i *toliko* najčešće izostavljaju a značenje im se prenosi na uvrštenu posljedičnu rečenicu i njezin veznik *da*.

Gubec probesjedi glasno da se orilo preko seljačkih glava. (A. Šenoa) — *Tresnu svojim dlanom o dlan kupca da sve puca.* (M. Božić) — *A dreka traje da trepti mozak.* (V. Kaleb)

- 1643** Posljedične rečenice uvrštavaju se i uz druge izraze ako im je svojstvo takvo da iz njih proizlazi kakva posljedica.

Draga je takva žena da bi morala imati sve svoje u stilu kofera. (S. Novak) — *A on je zauzvrat Ličane oponašao na takav način da su svi rzali od smijeha.* (Sl. Mihalić) — *On je u taj čas pao u takovu slabinu da se je jedva mogao rasprijeti i u postelju leći.* (J. Kozarac)

- 1644** U daljnjoj preoblici zamjenički se pridjev *takav* izostavlja, a značenje mu se prenosi na uvrštenu rečenicu i njezin posljedični veznik *da*:

Nisam ratnik da bih vjerovao u pobjedu. (R. Marinković) — *Nisam pokajnik da bih očekivao milost.* (R. Marinković)

Veznik *te*

- 1645** Posljedična se rečenica može uvrstiti i veznikom *te*, koji se javlja rijetko i stilski je obilježen kao starinski.

Magla je zaista bila tako gusta i tako nepronična te su jedva raspoznavali grmlje pred sobom. (I. Dončević) — *On je još samo toliko držao otvorene vjede te mu se u zjenice nalijevala tanana vodoravna crta svjetlosti.* (M. Krleža)

POGODBENE REČENICE

Pogodbena rečenica je takva zavisna rečenica koja se u glavnu uvrštava kao njezina adverbna (priložna) oznaka uvjeta. Njome se izriče uvjet pod kojim se ostvaruje izrečen rečenični sadržaj. 1646

U zavisno složenoj rečenici sklopljenoj pogodbenim uvrštavanjem zavisna se rečenica zove **protaza**, a glavna **apodoza**. Zavisna se rečenica kao priložna oznaka uvjeta uklapa u glavnu uz zamjeničke priložne izraze uvjetnoga značenja kakvi su: *onda, tada, tako, to, ono, a, a to, a ono*.

Pogodbena rečenica uvrštena na takav način označuje se pogodbenim veznicima *ako, li, kad(a), da*.

Neodređene zamjenice *netko, nešto, nekoji* i neodređeni zamjenički prilozi *neka-da, negdje, nekako* u takvu se uvrštavanju zamjenjuju neodređenim zamjenicama *tko, što, koji* i neodređenim zamjeničkim priložima *kada, gdje, kako*. 1647

Ako su jače naglašeni, zamjenjuju se neodređenim zamjenicama *itko, išta, ikoji* i neodređenim zamjeničkim priložima *ikada, igdje, ikako*.

Realne pogodbene rečenice s veznikom *ako*

Pogodbene rečenice sadržaj kojih izriče samo uvjet ostvarivanju sadržaja glavne rečenice uvrštavaju se veznikom *ako*. Takve se zovu **realne** pogodbene rečenice. 1648

Kad se sadržaj jedne rečenice koja kazuje realan uvjet ostvarivanju sadržaja druge smješta u pravu sadašnjost, njezin se predikat izriče prezentom nesvršenoga glagola. Taj se prezent ne mijenja ni *onda* kad se ta rečenica uvrsti kao zavisna pogodbena u drugu kao u glavnu. Tim uvrštavanjem sadašnjost u zavisnoj ne prestaje biti prava, ona se i dalje odnosi na vrijeme što u času govorenja teče, ali se glagolski sadržaj u toj sadašnjosti izriče kao pretpostavljen i ne odnosi se više na aktualnu nego još samo na pomišljenu radnju. U glavnoj rečenici dolaze vid, vrijeme i način koji odgovaraju njezinu sadržaju. 1649

Zavisno složena rečenica

Ako pišeš, onda misli i na čitatelja

nastala je pogodbenim sklapanjem od ishodišnih:

1. *Onda misli i na čitatelja.*
2. *Pišeš.*

Jednako je i rečenica

Ako tvrtka dobro posluje, onda će napredovati

nastala od ishodišnih:

1. *Onda će tvrtka napredovati.*
2. *Tvrtka dobro posluje.*

Takve su i rečenice:

Ako mu je ta šetnja zanimanje: onda misli na politiku. (A. Kovačić) — *Ako se javljaju prvi znaci dosade, onda molim novi program!* (M. Krleža) — *To da znaš ako i o ovome želiš pisati.* (I. Aralica) — *Ako je Turopolje djevojka, onda je sigurno grudima u Sisku.* (M. Peić)

1650 U daljnjoj preoblici zamjenički se priložni izrazi uvjeta u glavnoj rečenici najčešće izostavljaju, a značenje im se prenosi na pogodbeni veznik *ako*.

Rečenice

Ako pišeš, onda misli i na čitatelja

Ako tvrtka dobro posluje, onda će napredovati

preoblikuju se u:

Ako pišeš, misli i na čitatelja i *Ako tvrtka dobro posluje, napredovat će*.

Takve su rečenice:

Ako želite s njim govoriti, ja ću ga amo dozvati. (A. Kovačić) — *Ako je tebi toliko teško, što će biti s nama slabićima?* (M. Budak) — *Ako nemate ništa protiv, volio bih da sjednem za vaš stol.* (I. Kušan) — *Ako nije slobodan Daruvar, slobodna je Čazma.* (I. Šibl)

Eventualne pogodbene rečenice s veznikom *ako*

1651 Drukčija je pogodba kad se kao uvjet ne postavlja vršenje predikatnoga sadržaja nego očekivanje da se on vrši ili izvrši. To očekivanje izraz je ili nečije namjere i pripravnosti da nešto učini ili ukazuje na objektivnu vjerojatnost nastupanja nekog događaja. Zbivanje događaja izrečenog u protazi nije pritom uvjet sadržaju apodoze. Taj je uvjet ispunjen činjenicom da se događaj koji se u protazi očekuje doista može očekivati. Kako je izraz očekivanja da glagolski sadržaj nastupi buduće vrijeme, očekivani se predikatni sadržaj izriče futurom I. Budući da se tako izražen uvjet odnosi na neizvjestan događaj koji se očekuje u budućnosti, takva se pogodba može zvati **eventualna**, tj. takva koja se odnosi na ishod kakva događaja (eventus). Ali kako je u takvim rečenicama uvjet zbiljsko očekivanje u pravoj sadašnjosti, takva je pogodba ipak realna, pa su te pogodbene rečenice posebna podvrsta realnih rečenica.

Zavisno složena rečenica

Ako ćete trčati, onda ćete steći kondiciju

nastala je pogodbenim uvrštavanjem od ishodišnih:

1. *Onda ćete steći kondiciju.*

2. *Trčat ćete.*

Primjer je:

Ako se nećete umiriti, onda noćas spavam i nema me, orajt! (S. Novak)

U daljnjoj preoblici zamjenički se prilog uvjeta iz glavne rečenice najčešće izostavlja, a značenje mu se prenosi na pogodbeni veznik *ako*:

Ako ćete trčati, steći ćete kondiciju.

Takve su rečenice:

Ako će on takvi biti, ja ću ga ubiti. (A. Kanižlić) — *Ako će ti čeljad biti virna / i u kući prihvatiti mirna, / budi i ti u vladanju viran, / pak ćeš biti od kućana miran.* (M. A. Reljković) — *Mi nećemo izgraditi humani grad ako ćemo ljude u prostoru definirati kao tri ili četiri prozora na jednoj fasadi s petsto istih prozora.* (M. Prclog) — *Ako ćemo večerati na Buni, bilo bi vrijeme.* (V. Lukić)

1652 Pogodbene rečenice u kojima uvjet za pogodbu nije očekivanje događaja u budućnosti nego sam očekivani događaj u najpravijem su smislu **eventualne**. U protazi

takvih rečenica stoji indikativ prezenta, a kako sadašnjost koja se njime izriče nije prava, može biti i od nesvršenih i od svršenih glagola. I te su rečenice podvrsta realnih.

Formalno se eventualne protaze s prezentom nesvršenih glagola ne razlikuju od pravih realnih. Tek se iz konteksta razabire da se sadašnjost nesvršenoga prezenta ne odnosi na vrijeme govorenja nego na vrijeme vršenja, a to je neko neodređeno vrijeme u budućnosti. **1653**

U rečenici

Ako je vozi k doktoru, umrijet će putem. (S. Kolar)

prezent *vozi* ne odnosi se na pravu sadašnjost nego na nešto što se očekuje da će se dogoditi. Tek kad se dogodi, ispunjen je postavljeni uvjet.

Relativna sadašnjost nesvršenoga vida u eventualnim protazama može biti i svevremenska.

Ako slijepac slijepca vodi, obadva će u jamu pasti. (Nar. posl.)

Eventualne protaze osobito karakterizira prezent svršenih glagola. Izriče nepravu sadašnjost, a odnosi se na vrijeme koje se očekuje u budućnosti kad će se zbiti događaj koji se eventualnom rečenicom postavlja kao uvjet. U apodozi eventualnih protaza sa svršenim prezentom stoga stoji najčešće futur I. **1654**

Takve su rečenice:

Vjerovat ću ti a ko navedeš samo jedan primjer. (Sl. Mihalić) — *Ako se maknete, ustrijelit ću vas.* (J. Horvat) — *Ako pokisne mrtvac, bit će još sprovoda.* (I. Pandžić)

U apodozama eventualnih protaza sa svršenim prezentom dolazi i imperativ, koji također upućuje na budućnost. **1655**

Ako ikada nešto ustrebaš, javi se. (J. Barković) — *Ako me pokušaš previriti, čuvaj se!* (Sl. Mihalić)

Slično značenje imaju i apodoze s glagolima *moći*, *morati*, *trebati* ili s kondicionalom koji izriče mogućnost ili želju. **1656**

Ako rodi, moram da ju uzmem zbog djeteta. (A. G. Matoš) — *Ako nas sreća posluži, možemo ostati i živi.* (V. Kaleb) — *Ako dopustite, ja bih otpočeo time da često prolazim pored botaničkog vrta.* (R. Marinković)

U apodozama eventualnih protaza dolazi i nepravu gotova sadašnjost koja se odnosi na budućnost. **1657**

Ako joj ne pogodiš biljega, ti si poginuo. (Nar. prip.) — *Ali a ko ona to ne bude htjela da shvati, onda sam nastradao.* (A. Šoljan)

U eventualnoj protazi svršeni prezent može biti i svevremenski. Vidi se to po tome što je tada i u apodozi svevremenski prezent, svršeni ili nesvršeni. **1658**

Tica a ko kzemlji zađe, lako lovca sebi nađe. (V. Došen)

Kad se sadržaj jedne rečenice koja kazuje uvjet ostvarivanju sadržaja druge smješta u relativnu gotovu sadašnjost i odnosi na vrijeme zamišljeno u budućnosti, predikat joj se izriče perfektom. Pri uvrštavanju zavisne rečenice u glavnu taj se perfekt preoblikuje u futur II. **1659**

Najčešće je to kod nesvršenih glagola.

Zavisno složena rečenica

A ko budete radili, onda ćete nešto i steći

nastala je takvim pogodbenim uvrštavanjem od ishodišnih:

1. *Onda ćete nešto i steći.*
2. *Radili ste.*

U daljnjoj se preoblici zamjenički prilog uvjeta najčešće izostavlja i značenje mu se prenosi samo na pogodbeni veznik *ako*.

Ako budete radili, nešto ćete i steći.

Takve su rečenice:

Ja ću sama k njemu poći a ko on ne bude mogao do nas. (M. C. Nehajev) — *A ko ja ne budem htio voziti, zamjerit ću se gospodinu šumaru.* (J. Kosor) — *Strpat će vas u ludnicu a ko budete tako govorili.* (R. Marinković)

- 1660** Relativna gotova sadašnjost u pogodbenim se rečenicama izriče perfektom preoblikovanim u futur II. i onda kad se događaj pomišlja kao da se zbilo u prošlosti ali će posljedice što su od njega ostale negdje u budućnosti postati bitne kao ispunjenje uvjeta za izvršenje pogodbe. Takva je poraba futura II. u hrvatskom jeziku ograničena na svršene glagole i stilski je obilježena kao starinski pučki izraz.

A ko bude s puta zalutala, da Bog dade da me skoro nađe. (Nar. pj.) — *Evo ljekarije u džepu, samo a ko se ne bude razbila.* (D. Šimunović)

Pomišljena se radnja tu zbila prije vremena govorenja, a posljedice će joj se očitovati kao uvjet pogodbe u neposrednoj budućnosti.

Potencijalne pogodbene rečenice s veznikom *ako*

- 1661** U protazama s veznikom *ako* javlja se i kondicional. Uvjet pogodbe je tu isti kao u eventualnim protazama s prezentom relativne sadašnjosti, ali se kondicionalom ističe da je njegovo ispunjenje samo moguće. Takve pogodbene rečenice u kojima se ispunjenje uvjeta označuje samo kao mogućnost zovu se **potencijalne**. Dok realne i eventualne protaze kazuju koji je uvjet ostvarivanju sadržaja apodoze, potencijalne kazuju i uvjet i to da je njegovo ispunjavanje samo mogućnost.

I u apodozama potencijalnih pogodbenih rečenica najčešće dolazi kondicional (i rjeđe prezent nesvršenih glagola), jer je uz potencijalnu protazu i ostvarivanje sadržaja apodoze samo moguće.

Ja bih ga kontentao, a ko bi se moglo. (M. Držić) — *Ne bih je imao čim otkupiti a ko bi se otkupljivala za dvjesta dukata.* (M. C. Nehajev) — *A ko bi itko u Grčkoj mogao reći da je star i sit života, onda bih ja to mogao reći.* (T. P. Marović) — *A ko bismo danas željeli izdvojiti tzv. "vruće" probleme u oblasti socijalne politike, onda na prvo mjesto dolaze zapošljavanje i stanovi.* (Večernji list)

- 1662** Ako se u potencijalnoj apodozi izriče očekivanje ili zapovijed, može u njoj biti futur ili imperativ. Takve su rečenice:

s futurom

Ako bismo njega prevarili/ i Jakova živa uvatili/ ja na vjeru ja na prijevaru, Grahovo će ruke objesiti. (Nar. pj.) — *Ako bi mi Bog i sreća dala/ da bih bega ufatio živa/ nove ću mu muke udariti.* (Nar. pj.)

s imperativom

Ako bi ti Bog i sreća dala/ da ti vode na silu devojku, /ti ušetaj u kulu bijelu. (Nar. pj.) — *Ako biste prešno trebali nešto, izvolite napisati i poslati meni.* (M. C. Nehajev)

Realne i eventualne pogodbene rečenice s veznikom *li*

U realnim i eventualnim pogodbenim rečenicama osim veznika *ako* javlja se i **1663** veznik *li*.

Zavisno složena rečenica

Pišeš li, onda misli i na čitatelja

pogodbenim uvrštavanjem nastaje od ishodišnih:

1. *Onda misli i na čitatelja.*
2. *Pišeš.*

Jednako i složena rečenica

Posluje li tvrtka dobro, onda će napredovati

nastaje od ishodišnih:

1. *Onda će tvrtka napredovati.*
2. *Tvrtka dobro posluje.*

U daljnjoj preoblici izostavlja se *onda*, pa rečenice glase:

Pišeš li, misli i na čitatelja
Posluje li tvrtka dobro, napredovat će.

Veznik *li* kao enklitika može biti samo iza predikata, i to na početku zavisne rečenice. Zato nije moguće **1664**

**Tvrtka li posluje ... ili *Tvrtka posluje li ...*

ali je moguće:

Tvrtka, posluje li dobro, napredovat će

jer je zavisna rečenica tu umetnuta u glavnu pa veznik *li* stoji iza predikata na početku zavisne rečenice.

a) Takve su rečenice s prezentom nesvršenoga glagola u protazi, a mogu se razumjeti kao realne ili eventualne.

Gleda li gore, protrčat će mu zec, jazavac, lisica između nogu. (I. Cepelić) — *Putujem li po kiši, neće biti dobro.* (I. Pandžić) — *Ideš li na sajam: Maljevci su tamo.* (A. Kovačić)

b) Takve su rečenice s prezentom svršenoga glagola u protazi, a sve su eventualne.

Osluhnem li bolje, čut ću njegovo disanje. (P. Šegedin) — *Sijevne li pak radošću: zastalno su sve novotare otpremili u Lijepu Glavu.* (A. Kovačić) — *Ne nađe li ih on tamo kad se vrati, objesit će ga na lancu kao oderanu lisicu.* (I. Aralica)

c) Takve su rečenice s perfektom preoblikovanim u futur II. u protazi.

Budeš li vikala, neću uopće o tome govoriti. (M. Begović) — *■ogodine opet nećeš ništa skupiti budeš li preko ljeta samo svirao.* (Sl. Mihalić)

1665 U realnim pogodbenim rečenicama veznici *ako* i *li* javljaju se i zajedno kao veznički izraz *ako li*, koji pripada starinskom pučkom jeziku. Njime se donekle uspostavlja značenjski odnos suprotnosti pogodbenog sklopa s onim što mu u tekstu prethodi.

Zafali im na ljubavi koju su ti učinili; ako li pak nećeš, evo ti se zaklijem Bogom da nećeš viditi jednoga čovika. (A. Kačić Miošić) — *Svak svoj dio nek poznađe! ako li ga što zapade.* (V. Došen)

Potencijalne i irealne pogodbene rečenice s veznikom *kad(a)*

1666 Od rečenica s *ako* ili *li* razlikuju se pogodbene rečenice s veznikom *kad(a)*. I u protazama i u apodozama tih rečenica najčešće je kondicional. Takve pogodbene rečenice nisu nikad ni realne ni eventualne.

Zavisno složena rečenica

Kad bi se ljepota sastojala samo u veličini, onda se vodopadi ne bi mogli mjeriti sa Nijagarom (A. Tresić Pavičić)

takvim je pogodbenim uvrštavanjem sklopljena od ishodišnih:

1. *Onda se vodopadi ne bi mogli mjeriti sa Nijagarom.*
2. *Ljepota bi se sastojala samo u veličini.*

Ta rečenica nije realna jer se u njoj ne izriče pretpostavka da se ljepota možda upravo sada sastoji samo u veličini, a nije ni eventualna jer se ne izriče očekivanje da to jednom možda tako bude. No ne može se naprečac reći ni kakva ta rečenica jest jer se može razumjeti na dva načina, što ovisi o tome na koje se vrijeme odnosi kondicional u protazi.

Odnosi li se na budućnost, njime se uvjet izriče samo kao mogućnost, uz sumnju hoće li se izvršiti. Tako shvaćena, ta je pogodbeni rečenica potencijalna i ne razlikuje se od potencijalnih s *ako*: *Ako bi se ljepota sastojala samo u veličini, onda se vodopadi ne bi mogli mjeriti sa Nijagarom.*

Odnosi li se kondicional u protazi na sadašnjost ili na neko vrijeme u prošlosti, njime se izriče ne samo to što je uvjet ostvarivanju sadržaja glavne rečenice nego i to da se taj uvjet ne ispunjava, pa se ni sadržaj glavne rečenice ne ostvaruje. Rečenice koje to izriču zovu se **irealne**. One kazuju što bi bilo kad bi se postavljeni uvjet ispunjavao i što nije jer se uvjet ne ispunjava ili nije ispunjavao. I protaza i apodoza izriču samo neostvarenu mogućnost.

Pogodbene su rečenice s veznikom *kad(a)* i s kondicionalom u protazi i apodozi dakle dvoznačne: mogu biti potencijalne i irealne. Ta se dva njihova značenja ne razlikuju nikakvim vanjskim znakom, pa ih je često moguće razabrati samo iz konteksta ili situacije, a katkada ni odatle. Ono što je jedino sigurno jest to da nisu ni realne ni eventualne.

1667 Primjeri pogodbenih rečenica s veznikom *kad(a)* i kondicionalom koje se bolje razumiju kao potencijalne:

Kad bih Ga bar vidjela, možda bih Ga tada zaboravila. (V. Krmpotić) — *Zaista, nepravda bi velika bila kad bi ga takvog ulovili.* (L. Perković)

Primjeri pogodbenih rečenica s veznikom *kad(a)* i kondicionalom koje se bolje razumiju kao irealne: 1668

Ka da bi zemlja bila ravna vidio bih Afriku i nebodere Casablanke. (M. Raos) — *Jer ka d bi ona imala gdje, bilo bi to zgodno rješenje.* (S. Novak)

Neke se zavisne rečenice s veznikom *kad(a)* i indikativom po značenju približuju realnim ili eventualnim pogodbenima, a prisutno je u njima i vremensko ili uzročno značenje (vidi § 1584 i 1617). Tako je npr. u rečenicama 1669

Ka da se previše namnože, slabi su pjesnici bolest jedne sredine. (A. Šoljan) — *Ka d su svi sve, onda nitko nije ništa.* (V. Golovac)

osim pogodbenoga prisutno i vremensko značenje, a u rečenicama

Glad je lakši ka d znaš da ga možeš svaki čas prekinuti. (V. Kaleb) — *Ka d se brijač može zvati doktorom, zašto ne bih ja fiškalom?* (A. Šenoa)

osim pogodbenoga i vremenskoga prisutno je i uzročno značenje. Takve je rečenice bolje smatrati vremenskima i uzročnima nego pogodbenima.

Potencijalne i irealne pogodbene rečenice s veznikom *da*

Pogodbene rečenice uvrštavaju se i s pomoću veznika *da*. U njima je indikativ, a veznik *da* izriče i naglašava da im je sadržaj samo pomišljen i nije stvaran, pa se u tim rečenicama ne izriče samo što je uvjet pogodbi nego i to da taj uvjet nije ispunjen i da se ne ispunjava. U apodozi takvih pogodbenih rečenica obično je kondicional, jer je ostvarivanje njezina sadržaja uz uvjet koji nije ispunjen i ne ispunjava se također samo pomišljeno. Pogodbene rečenice s veznikom *da* po tome mogu biti samo potencijalne ili irealne, ovisno o tome uzima li se da bi postavljeni uvjet u budućnosti možda još i mogao biti ispunjen ili samo to da do sada nije ispunjen niti se ispunjava. Vidi o tome § 1661 i 1666. 1670

Zavisno složena rečenica

Do nogu bi ti onda počivalo janje da si mati janjetu

takvim je pogodbenim uvrštavanjem sklopljena od ishodišnih:

1. *Do nogu bi ti onda počivalo janje.*
2. *Ti si mati janjetu.*

U daljnjoj preoblici suvišni se dijelovi i zamjenički prilog uvjeta *onda* izostavljaju, pa se dobiva rečenica:

Do nogu bi ti počivalo janje da si mati janjetu. (V. Parun)

U toj se rečenici izriče što je uvjet ostvarivanju sadržaja glavne rečenice, ali i to da se taj uvjet ne ispunjava, te se sadržaj glavne rečenice ne ostvaruje. Budući da je pak teško zamislivo da bi žena ikada mogla postati mati janjetu, sva se pozornost usredotočuje na to da ona to sada nije, pa joj stoga do nogu i ne počiva janje. Po tome je ta pogodbena rečenica irealna (vidi § 1666).

Zavisno složena rečenica

Da moram štogod prevesti za Šramicu, onda bih preveo Naninu Voltaireovu.

pogodbenim je uvrštavanjem sklopljena od ishodišnih:

1. *Onda bih preveo Naninu Voltaireovu.*

2. *Moram štogod prevesti za Šramicu.*

U daljnjoj preoblici *onda* se izostavlja:

Da moram štogod prevesti za Šramicu, preveo bih Naninu Voltaireovu.
(A. G. Matoš)

I u toj se rečenici kazuje i uvjet ostvarivanju sadržaja glavne rečenice i to da se taj uvjet ne ispunjava, pa se zato sadržaj glavne rečenice ne ostvaruje. Ali kako je moguće a i očekuje se da će morati prevesti štogod za Šramicu, tu je rečenicu lako shvatiti tako da se u njoj izriče pogodba kojoj je uvjet moguć, i po tome je ona potencijalna (vidi § 1661).

No ta se rečenica može shvatiti i drukčije. Ako se uzima samo to da sada nije ništa preveo za Šramicu, a to da nije vidljivo je po tome što nije preveo Naninu Voltaireovu, koju bi preveo da je preveo išta, onda se, tako shvaćena, i ta rečenica može tumačiti kao irealna (vidi § 1666). Kako koju pogodbenu rečenicu s *da* valja shvatiti, kao potencijalnu ili kao irealnu, ovisit će o kontekstu i situaciji, premda ni na taj način nije moguće uvijek pouzdano razriješiti značenjsku dvoznačnost.

1671 U pogodbenim protazama s *da* čest je prezent nesvršenih glagola.

Primjeri koji se bolje mogu shvatiti kao irealne rečenice, premda su po sebi dvoznačni:

I plako bi da mu plakat liči. (G. Martić) — *Ni prsta ne bi vidio pred sobom da se ovdje ili ondje ne krade koji tračak kroz školju napol razvaljenoga krova.* (A. Šenoa)

Primjeri s nesvršenim prezentom kopule koji se također najbolje shvaćaju kao irealni:

Da nije mene, ne bi već danas stajala daska na daski. (A. Šenoa) — *Da je svijećnjak upaljen, vidjeli bismo kako je sučevo lice vrlo zadovoljno.* (Sl. Mihalić)

Primjeri koji se bolje mogu shvatiti kao potencijalne rečenice, premda su i oni po sebi dvoznačni:

Da ga čujem, mislim da bih umrla. (A. G. Matoš) — *Ah, da ja umijem tako, volio bi' neg kapu dukata.* (J. Kosor)

1672 U pogodbenim protazama s *da* čest je i prezent svršenih glagola. Taj se prezent ne može odnositi na pravu sadašnjost, a kad se shvati svezremenski, upućuje na budućnost. Stoga su takve rečenice najčešće potencijalne.

Da ga objese, donio bi kući vješala. (Nar. posl.) — *Da udari dvadeset Brdana, jedin bih im poodsijeco glave.* (I. Mažuranić)

1673 Ipak u nekim primjerima kontekst upućuje na to da svezremenski svršeni prezent treba primijeniti na prošlost. Takve su rečenice tada irealne.

Da ne bude župnika, naši starovjerci bili bi moga Franju u Češku otpravili. (F. Mažuranić) — *Ali eto, da ne bude te šljive, propao bi bio i motor.* (S. Kolar)

1674 U protazi pogodbenih rečenica s veznikom *da* dolazi i perfekt svršenih i nesvršenih glagola. Njim se izriče gotova sadašnjost, ili, uz neutralizaciju opreke po gotovosti,

prošlost. Tu je uvjet uvijek nešto što se trebalo dogoditi, a nije, pa su takve rečenice jednoznačno irealne.

Da si pasju kućicu sagradio, stanovao bi u njoj pas. (A. Šoljan) – *Svaki bi čovjek barem jednom dospio na robiju da se nije stoput ogriješio o svoju savjest.* (S. Novak)

U irealnim protazama s veznikom *da* dolazi i perfekt kopule sa značenjem gotove sadašnjosti ili prošlosti. **1675**

Da nije tebe bilo, služili bi sada gospodarima. (V. Nazor) – *Da si bio drug, pomagao bi nam.* (M. Božić)

U protazi s veznikom *da* javljaju se i imperfekt i aorist. Kako se uvjet u takvim protazama odnosi na prošlost, i one su irealne. **1676**

Da umriješe, ne bi u taj čas osjetili. (A. G. Matoš) – *Smijo sam se – al da me netko tako! Nakreveljena vid je, taj bi plako.* (I. G. Kovačić)

U protazi s veznikom *da* dolazi i pluskvamperfekt. Njime se izriče gotova prošlost. Takva je protaza irealna. **1677**

Bi li mi se duša primirila da mi je uspjelo bilo zatajiti, ne znam. (J. Kosor)

Protaza s veznikom *da* uvrštava se ponekad i u apodozu u kojoj nije kondicional nego indikativ. Sadržaj apodoze ne označuje se tada kao pomišljen nego se naglašava da je stvaran, samo ako se ispuni uvjet koji se u tom času ne ispunjava. Te su rečenice potencijalne. **1678**

Da te ostavimo tako, uteći ćeš. (Nar. posl.)

Rečenice s načinskim vezničkim izrazom *ukoliko* u razgovornom se a u novije vrijeme i pisanom jeziku katkada značenjski izjednačuju s pogodbenima. Time se poništava razlika između pogodbene protaze i načinske odredbe suženja i ograničenja, pa se smanjuju izražajne mogućnosti hrvatskoga jezika. **1679**

Stoga u pogodbenim rečenicama nije dobro upotrebljavati veznički izraz *ukoliko* umjesto pogodbenoga veznika *ako*.

DOPUSNE REČENICE

Dopusna rečenica je takva zavisna rečenica koja se prema glavnoj odnosi kao adverbna (priložna) oznaka dopuštanja prema svome predikatu. Adverbnom oznakom dopuštanja kazuje se da i uz ispunjavanje određenog uvjeta nije postignut očekivani rezultat. **1680**

Rečenica se kao adverbna oznaka dopuštanja uvrštava u glavnu uz priložne izraze suprotstavljanja kao što su: *opet, ipak, ali, ali opet, no, pa opet, pa ipak*.

Dopusna rečenica uvrštena na taj način označuje se dopusnim veznicima: *iako, ako i, ako, premda (prem da), ako prem, makar, makar da, ma, mada, da, i da, da i, pa da i, koliko*.

Veznik *iako*

- 1681** Rečenica kojom se izriče ispunjenost kakva uvjeta uvrštava se u drugu kao adverbna oznaka dopuštanja dopusnim veznikom *iako*.

Zavisno složena rečenica

Iako kao nevinašce sniva na arslanskom ti srcu, ona ipak nije tvoja (A. G. Matoš)

nastala je dopusnim uvrštavanjem od ishodišnih:

1. *Ona ipak nije tvoja.*
2. *Kao nevinašce sniva na arslanskom ti srcu.*

- 1682** U daljnjoj preoblici priložni se izraz suprotstavljanja može izostaviti, pa mu se značenje prenosi na sam dopusni veznik *iako*.

Potom su i mali Mrkodočići i Mrkodoljčice mučali, iako im nije to običaj. (D. Šimunović) — *Bijaše nepraktičan, iako silom htijaše biti praktičan.* (A. B. Šimić) — *Iako je doktor Brida bio podrijetlom Čeh, osjećao je da je ovdje njegova druga domovina.* (Sl. Mihalić)

- 1683** U stilu koji je obilježen kao starinski i pučki, veznik *iako* može se upotrijebiti i rastavljen na dijelove, kao *ako* i.

Profesor, ako je i bio težak i debeo, skočio bi iz klupe i pohrlio k njemu. (Ks. Š. Dalski) — *Žensko ti je žensko, ako i nosi uniformu i na njoj medalju za hrabrost!* (S. Kolar)

- 1684** Najčešće u starinski obilježenu pučkom izričaju dolazi i veznik *ako*.

Nevolja ga prati, ako nitko drugi. (A. Kanižlić) — *Ako kopa, ako žanje, ako plije, doma sve radi nejako.* (J. S. Reljković)

Veznik *premda*

- 1685** Rečenica se kao adverbna oznaka dopuštanja uvrštava u drugu dopusnim veznikom *premda*.

Zavisno složena rečenica

Premda se nisu osobito razumjeli u medicinu, ipak im je bilo jasno da sa strančevim mozgom nije nešto u redu (Sl. Mihalić)

dopusnim je uvrštavanjem nastala od ishodišnih:

1. *Nisu se osobito razumjeli u medicinu.*
2. *Ipak im je bilo jasno da sa strančevim mozgom nije nešto u redu.*

Takve su i rečnice:

Premda je Vučetić u tom nazirao nepravdu, ipak je bio u duši osvjedočen da tomu mora tako biti. (J. Kozarac) — *Premda je dah jutarnjeg povjetarca življe jario našu mladu krv i okrilio brze noge, to opet nijesam osjećao u srcu veselja.* (A. Šenoa)

- 1686** U daljnjoj preoblici priložni se izrazi suprotstavljanja mogu izostaviti, a značenje im se prenosi na dopusni veznik *premda*.

Ručak nije bio baš najbolji premda je uboga krčmarica svu svoju snagu napela da nam udovolji. (A. Nemčić) — *Zatim pokupi sve puške, lumbarde i sav prah te ih stavi pod svoj ključ, premda je to oružje zajedničko.* (A. Šenoa)

Veznici *makar* i *ma*

Rečenica se kao adverbna oznaka dopuštanja uvrštava u drugu dopusnim veznikom *makar*. 1687

Makar sam mnogo puta putovao ovom prugom, nisam mogao odrediti gdje se nalazim. (M. Raos) — *Sada tek živim, makar možda mrijem.* (I. G. Kovačić)

Kada se ispunjavanje dopuštenog uvjeta izriče samo kao pomišljeno, a ne kao zbiljsko, kako je u prethodnim primjerima, predikat zavisne rečenice preoblikuje se u optativ, oblikom jednak glagolskom pridjevu aktivnom. 1688

Tako se u rečenici

Makar se ti i na glavu postavio, ne mogu ti to reći

ispunjeni uvjet izriče samo kao pomišljen, za razliku od rečenice

Makar si se ti i na glavu postavio, ne mogu ti to reći

u kojoj se ispunjeni uvjet izriče kao zbiljski.

Rečenice u kojima se uvjet izriče kao pomišljen:

Morat ćeš mi povratiti novce, makar se sva tvoja stoka i sermija prodala. (M. A. Reljković) — *Gudi, pobre, makar žice pukle.* (I. Zaničić) — *A ja gorim da već jednom poletim, makar i završio kao Ikar!* (J. Barković)

U toj optativnoj preoblici preoblikuje se

1689

<i>makar netko</i>	u	<i>makar tko</i>
<i>makar nešto</i>	u	<i>makar što</i>
<i>makar nekako</i>	u	<i>makar kako</i>
<i>makar nekoliko</i>	u	<i>makar koliko</i>
<i>makar nekada</i>	u	<i>makar kada</i>
<i>makar negdje</i>	u	<i>makar gdje</i>
<i>makar nekoji</i>	u	<i>makar koji</i>
<i>makar nečiji</i>	u	<i>makar čiji</i>
<i>makar nekakav</i>	u	<i>makar kakav</i>
<i>makar nekolik</i>	u	<i>makar kolik</i>

kada se neodređeni izraz odnosi na svaki predmet ili osobu, a ne na predmet ili osobu koji su određeni.

Makar tko došao, lijepo ga dočekaj. — *Makar što nam dali, dobro će nam doći.* — *Makar gdje se našao, sjeti me se.* — *Makar koji ti uvjet postave, prihvati.* — *Makar kakav ti posao nudili, nemoj odbiti.*

Pri tom uvrštavanju veznik *makar* može se zamijeniti veznikom *ma*. 1690

Ljubavi njegove nijesam, dakako, steći mogla ma se znojila danju i noću. (A. Šenoa)

Veznik *makar* može se zamijeniti veznikom *ma* i u izrazima koji se navode u § 1689. 1691

Odlučila je posve napustiti goste, pa ma šta se desilo. (S. Novak) — *Makoliko put bio spor i dosadan shvati da je prebrzo stigao.* (M. Raos) — *Koliko pamtim, nikad prije ovog rata Hrvati nisu eksplozivom dizali kuće u zrak, ma čije vlasništvo one bile.* (SD,9. XII. 1992)

- 1692** Veznik *ma* pojačava se veznikom ili prilogom isticanja *i*, pa se dobivaju dopusni veznički izrazi *i ma* i *ma i*.

I ma kako bio dubok mrak, u njemu se otkriva onaj dan. (P. Šegedin) — *Gospe, hvatat ću ptičicu, što pojuć sjeda na granu, ma i grančicu slomio snježnu i rascvjetanu.* (V. Vidrić)

Rečenice s veznikom *mada*

- 1693** Rečenica se kao adverbna oznaka dopuštanja uvrštava u drugu dopusnim veznikom *mada*.

Zavisno složena rečenica

Mada Gertruda ovu svoju primjedbu ne zaboravi nikada, to joj se i pak Lucija svaki put nasmiješi (V. Novak)

nastala je dopusnim uvrštavanjem od ishodišnih:

1. *To se Gertrudi ipak Lucija svaki put nasmiješi.*
2. *Gertruda ovu svoju primjedbu ne zaboravi nikada.*

- 1694** U daljnjoj preoblici priložni se izrazi suprotstavljanja mogu i izostaviti, pa im se značenje prenosi na dopusni veznik *mada*.

Mada ni je bila od neke gospodske pasmine, Janica je bila nekud odviše tanka i fina. (S. Kolar) — *Mada se već prvi sumrak hvata, razabiru se otraga između zelenila i drveća kućice.* (M. Ogrizović)

Rečenice s veznicima *da* i *neka*

- 1695** Kad se uvjet kojega se ispunjenje dopušta izriče kao pomišljen, a ne kao zbiljski ispunjen, dopusna se rečenica može uvrstiti veznikom *da*.

Zavisno složena rečenica

Da se vrijeme i proljepša, ipak će zima još potrajati

nastala je dopusnim uvrštavanjem od ishodišnih:

1. *Vrijeme se i proljepša.*
2. *Ipak će zima još potrajati.*

- 1696** U daljnjoj preoblici priložni se izrazi suprotstavljanja mogu i izostaviti, pa im se značenje prenosi na dopusni veznik *da*.

Da sam joj bogzna šta učinio, ne bih ju bio mogao tako uvrijediti. (A. Nemčić) — *Nestala bi sa zemlje da je u sebe unosila najbiraniju i najzdraviju hranu.* (Z. Majdak)

- 1697** Kada se dopušta kao pomišljeno ne ispunjenje uvjeta nego njegovo očekivanje, u dopusnoj rečenici s *da* dolazi futur I. Javlja se u pučkom izrazu.

Da ću tamo junak poginuti / neću moju snahu ostaviti. (Nar. pj.)

- 1698** U takvim se dopusnim rečenicama s veznikom *da* u starinskom jeziku javlja i kondicional.

Hoću tvoju predvoditi vojsku, / da bi moju ne iznio glavu. (G. Martić)

Veznik *da* može se u takvu uvrštavanju proširiti u veznički izraz *da i* ili *i da*. 1699

I cara da ubijem, ne mogu mi ništa više učiniti nego me pogubiti. (Nar. posl.) — *I ne možemo je dati nikome da i najviše želimo.* (V. Kaleb)

U takvu uvrštavanju javljaju se i veznički izrazi *pa da* i *pa da i*. 1700

Tko može sotonu čekati pa da imaš hrpu maraka. (I. Aralica) — *Ja bih reko, ako vam je drago, / ne maknuti oda doma svoga, / pa da bi nam i ginuti bilo.* (G. Martić)

Uvjet kojega se ispunjavanje dopušta izriče se i rečenicom kojoj je predikat preoblikovan zahtjevom s česticom *neka* (v. § 1447). 1701

Ne ka mi je više od devedeset godina a deseta što sam slijep, pamet mi je bistra. (J. Kušan) — *Nek vlada prekorači, narod će ju na svoju stopu vratiti.* (M. Pavlinović)

Kao dopusni veznici javljaju se još *koliko* i *koliko god*. 1702

I koliko on gušio u sebi misao, ipak ona sve silnije izbijala iz dubine njegova bića. (J. Kozarac) — *Dugo nisam ništa čuo o rezultatima obdukcije koliko god sam se raspitivao.* (N. Šepić) — *Koliko god Jona bio muževan i imao iza sebe više obredalih djevojaka, nije imao sklonosti da trudom i znojem teče imetak.* (A. Goldstein)

IZRIČNE REČENICE

Izrična rečenica je takva zavisna rečenica koja se uvrštava u glavnu kao dodatni sadržaj neke riječi. Ona taj sadržaj tumači, pa bi se po tome mogla zvati i objasnidbena ili eksplikativna rečenica. 1703

Premda bliske odnosnima, izrične se rečenice od njih razlikuju po tome što odnosne dodatnim sadržajem pobliže određuju značenje neke riječi u glavnoj rečenici, a izrične ga proširuju, izvode i tumače.

Izrične rečenice uvrštavaju se s pomoću veznika *da*, *kako*, *gdje* i *e*.

Po mjestu svog uvrštavanja u ustrojstvo glavne, izrične rečenice mogu biti su-bjektne i objektne (v. § 1514 i 1517).

Rečenice s veznikom *da*

Najčešće riječi kojima se uvrštavanjem izričnih rečenica proširuje značenje jesu pokazne zamjenice. Budući da su, na određenom mjestu u ustrojstvu glavne rečenice, te zamjenice sadržajno prazne, sadržaj dobivaju izričnom rečenicom koja se uz njih uvrštava. 1704

Takve su pokazne zamjenice često izravni objekti glagola koji znače govorenje, pa izrične rečenice uvrštene uz njih izriču sadržaj toga govorenja. Kad se izričnom rečenicom prenosi pravi ili tek zamišljeni govor, ne navode se u njoj riječi sasvim onako kako su bile ili kako bi bile izrečene nego pritom nastupaju neke promjene. Vidi § 1764-1768.

S glagolima govorenja

1705 Glagoli govorenja (*verba dicendi*) kazuju da netko nešto govori. Takvi su npr. *reći, kazati, govoriti, velim ...*

Zavisno složena rečenica

Reći ću ti samo to da je izdaja slična kradi. (A. Majetić)

izričnim je uvrštavanjem sastavljena od ishodišnih:

1. *Reći ću ti samo to.*
2. *Izdaja je slična kradi.*

U prvoj je rečenici glagolu govorenja kao predikatu objekt pokazna zamjenica *to*, koja se odnosi na sadržaj govorenja ali ga ne izriče. Sadržaj se toga govorenja izriče drugom rečenicom, koja se izričnim uvrštavanjem kao zavisna uvršćuje u prvu uz pokaznu zamjenicu, dodatno tumačeći njezin sadržaj. Zavisna se rečenica uvrštava u glavnu najčešće veznikom *da*.

U daljnjoj preoblici pokazna se zamjenica iz glavne rečenice izostavlja, a značenje joj se prenosi na izrični veznik *da*.

Teta mi reče da ga nikada ne ću ljepše propovijedati nego onog dana. (A. G. Matoš) — *Kaže se da svi ljudi šapću jednakim glasom.* (Sl. Mihalić) — *Tada bi on uvijek sa žaljenjem govorio da će golubice slomiti kazaljku nebeske ure.* (S. Novak) — *Drugi vele da su ga vidjeli u nekom trenutku toga popodneva.* (T. P. Marović)

1706 Razlika između izričnoga i odnosnog uvrštavanja u tome je što ishodišna rečenica uvrštavajući se kao odnosna i sama mora imati pokaznu zamjenicu koja se odnosi na isto kao i pokazna zamjenica u glavnoj rečenici. Ta se pokazna zamjenica uvrštavanjem preoblikuje u odnosnu.

U ishodišnu rečenicu

Otac im je govorio to

može se uvrstiti druga ishodišna rečenica:

To su željeli doznati.

Ako se pokazna zamjenica *to* u obje rečenice odnosi na isto, druga se uvrštava uz pokaznu zamjenicu *to* kao odnosna:

Otac im je govorio to što su željeli doznati

i u daljnjoj preoblici:

Otac im je govorio što su željeli doznati.

Ako se pokazna zamjenica *to* u obje ishodišne rečenice ne odnosi na isto, druga se rečenica uvrštava u prvu kao izrična:

Otac im je govorio to da su to željeli doznati

i u daljnjoj preoblici:

Otac im je govorio da su to željeli doznati.

Odnosnom se rečenicom pobliže određuje sadržaj pokazne zamjenice *to* u glavnoj, a izričnom se pobliže iskazuje i tumači.

1707 Neki glagoli govorenja iskazuju opseg govorenja. Takvi su: *pričati, pripovijedati, divaniti, zboriti, besjediti, iznijeti, izložiti, izjaviti, natuknuti, dobaciti, nabaciti, spomenuti, izustiti, progovoriti ...*

Pričalo se da je bio velik grešnik. (A. Vuletić) – Pripovijeda se da ju je još davno dao sagraditi neki bogati hrvatski vlastelin. (I. G. Kovačić) – Svi jednodušno izjave da se ima tako uraditi. (J. E. Tomić) – Natuknuše mu da će imati i priličan miraščić. (S. Kolar)

Drugim se glagolima izriče svrha govorenja. Takvi su: *priopćiti, javiti, poručiti, obavijestiti, objelodaniti, obznaniti, razglasiti, oglasiti, nagovijestiti, najaviti, upozoriti, uvjeravati ...* **1708**

Biskup Đuro Drašković poručuje vam da ne idete u sabor. (A. Šenoa) – Zavirio u staju i tu mu obznaniše da je juncu samu od sebe nešto došlo. (S. Kolar) – Razglašiše siroticu da je koketna. (F. Mažuranić) – Uvjera-vam vas da ne čuh i ne vidjeh nikoga. (A. G. Matoš)

Neki glagoli govorenja kažu ponešto i o sadržaju onoga što se govori. Takvi su: *tvrditi, potvrditi, nijekati, poricati, utvrditi, ustanoviti, svjedočiti; prorēči, pretkazati, gata-ti, bajati; isticati, povjeriti, priznati, ispovijediti, odreći, prešutjeti; hvaliti, slaviti, uzdizati; tumačiti, razložiti, obrazložiti, objasniti; navesti, izvesti, prikazati; predbaciti, prigovoriti ...* **1709**

Tvrdila je da se pokušala sama izliječiti. (N. Šepić) – Neki pak tvrde da ga je more izbacilo. (A. Goldstein) – Kasnije mi se povjerio da se pretva-ra. (F. Vidas)

Glagolima govorenja kazuje se i izricanje volje. Takvi su: *moliti, zapovjediti, naložiti, narediti, odrediti, tražiti, zahtijevati, obećati, poticati, bodriti, dopustiti, uputiti, savjetovati, predložiti, ponuditi, zabraniti, uskratiti, zaprijetiti, pristati, dogovoriti se, pozvati, pogoditi se, nagoditi se, sporazumjeti se, uglaviti, odobriti ...* **1710**

Mi vas molimo da nam oprostite. (V. Kuzmanović) – Traži od nje da joj plati dug. (V. Nazor) – I naložio da za nju sprema sobe. (M. C. Nehajev)

Neki glagoli govorenja izriču i ocjenu onoga što se kazuje. Takvi su: *govorkati, trabunjati, lupetati, mljeti, procijediti, tresnuti, izvaliti, odbrusiti, odrezati, moljakati ...* **1711**

Jedno se vrijeme govorkalo da će mu sina generala učiniti barunom. (Ks. Š. Đalski)

Nekim se glagolima govorenja kazuje i kakvim se glasom što izriče. Takvi su: *vikati, povikati, pjevati, plakati, šaptati, mucati, mrmljati, gundati ...* **1712**

Majka je jela i gundala da nije ni to zaslužio. (A. Nametak)

U glagole govorenja idu i oni koji ukazuju na posredovanje govora pismom. Takvi su: *pisati, potpisati (se), bilježiti* **1713**

Pisao je Luciću da se zauzme za nj kod nekoga svoga prijatelja. (Ks. Š. Đalski)

Neki glagoli govorenja nisu prelazni. Pokazna im zamjenica kao objekt nije u akuzativu nego u kakvu kosom padežu ili u prijedložnom izrazu. Takvi su: *hvaliti se (time); prigovoriti (tomu); žaliti se (na to), tužiti se (na to), izgovoriti se (na to), kladiti se (na to); kleti se (na to, u to), zavjetovati se (na to, u to), prisegnuti (na to, u to), zareći se (na to, u to); jamčiti (za to), tužiti (za to), optužiti (za to), zanovijetati (za to, zbog toga), prigovarati (za to, zbog toga), preklinjati (za to), kumiti (za to); izjasniti se (o tome), izraziti se (o tome), dogovoriti se (o tome); uvjeriti (u to), razuvjeriti (u to).* **1714**

Izrične rečenice mogu se uvrstiti i uz pokazne zamjenice kao objekte takvih glagola.
Od ishodišnih rečenica

1. *Roditelji se žale na to*
2. *Roditelje djeca ne slušaju*

izričnim uvrštavanjem druge u prvu nastaje zavisno složena rečenica

Roditelji se žale na to da roditelje djeca ne slušaju

i u daljnjoj preoblici:

Roditelji se žale da ih djeca ne slušaju.

- 1715** Izrična rečenica s veznikom *da* uvrštava se i uz sadržajno prazne pokazne zamjenice koje su objekti ili subjekti glagola što znače osjetilno zapažanje, mišljenje, umovanje i razumijevanje. Izrične rečenice daju sadržaj tim pokaznim zamjenicama. To su izrične rečenice u prenesenom smislu.

S glagolima osjećanja

- 1716** Glagoli osjećanja (*verba sentiendi*) kazuju da netko nešto opaža ili misli. Takvi su: *vidjeti, gledati, motriti, čuti, slušati, opaziti, spaziti, nazrijeti, razabrati, primijetiti ...*

Još se po nečemu vidi da vrag nije tako crn. (J. Vlahović) — *Danas čuje da je ovdje ili ondje prazno mjesto.* (Ks. Š. Đalski) — *On nije opazio da se u kući događa nešto neobično.* (V. Kaleb)

- 1717** Glagoli osjećanja su i oni koji izriču osjećanje neovisno o osjetilnoj podlozi. Takvi su: *osjetiti, čuti, čuvstvovati, slutiti, predosjećati, predvidjeti ...*

Osjeća se da bi i mozak mogao uzavreti. (S. Kolar) — *Galid je osjetio da se nešto čudno dešava.* (N. Idrizović)

- 1718** Neki glagoli osjećanja izriču opažanje što ga netko ili nešto pobuđuje ili mu se izlaže. Takvi su: *činiti se, pričiniti se, izgledati, predstavljati se, praviti se, izigravati, pretvarati se, značiti, očitovati se, pokazati (se), očitovati, predstaviti, ispoljiti ...*

Blažu se čini da kuma najviše poteže iz mješine. (Sl. Mihalić) — *Glume pak oni ljudi koji se tako vješto pretvaraju da im nešto jest.* (M. Krleža) — *Pokazala bi ja tebi zube da ne održiš riječ.* (I. Cepelić)

- 1719** U glagole osjećanja spadaju i oni koji izriču znanje. Takvi su: *znati, saznati, doznati, spoznati, razaznati, razabrati ...*

Znao sam da ne mogu spasiti svijet. (A. Gradiška) — *Mogao sam po tome znati da se sprema umrijeti.* (A. Šoljan) — *Ali mališan je samo doznao da nema hljeba bez muke.* (M. Hanžeković)

- 1720** Neki glagoli osjećanja izriču mišljenje. Takvi su: *misлити, pomisliti, mniti, držati, vjerovati, suditi, prosuditi, umovati, mudrovati, snovati, zamisliti, izmisliti, izmudriti, smisliti, namisliti, namjeravati, smjerati, namijeniti, nakaniti, pretpostaviti, računati ...*

Mislila sam da mi nečisti duh šapće takve riječi. (A. Šenoa) — *Možda je držao da bi i on mogao postati bogatim pod stare dane uz mjesečnu plaću od petnaest forinti austrijsanske vrijednosti!* (A. Kovačić) — *Ne vjerujem da je istina da me jučer tražila.* (A. Vuletić) — *Bilo je pogrešno pretpostaviti da je dolazak slijepca išta promijenio na stvari.* (I. Pandžić)

Glagoli osjećanja izriču i s hva ć a n j e. Takvi su: *shvatiti, razumjeti, pojmiti, uvidjeti, uvjeriti se, osvjedočiti se, utvrditi, razuvjeriti se, poznati, prepoznati, raspoznati, nagađati, pogoditi, domisliti se, dovinuti se, dokučiti, sinuti ...* **1721**

Nije mogao shvatiti da sam i ja u tome sudjelovao. (I. Pandžić) — *Goli je uviđao da bulazni.* (V. Kaleb)

Glagoli osjećanja izriču s j e ć a n j e. Takvi su: *pamtiti, sjetiti se, prisjetiti se, spomenuti se, opomenuti se, zaboraviti, zanemariti, previdjeti ...* **1722**

Ne pamti da bi otac s njime bio nježan. (J. Leskovar) — *Vjerojatno se već i ne sjećaš da je ta kuća u najljepšem predjelu grada.* (A. Majetić)

Glagoli osjećanja izriču i n a v i k a v a n j e. Takvi su: *naviknuti (se), priviknuti (se), sviknuti (se), običavati, uobičajiti se, naučiti (se), znati, odviknuti (se) ...* **1723**

Glagoli osjećanja izriču s u m n j a n j e. Takvi su: *sumnjati (se), dvojiti, dvoumiti (se), kolebati se, oklijevati ...* **1724**

A i sumnjam da bi mi što mogao koristiti. (A. Šoljan)

Neki izriču ć u đ e n j e. Takvi su: *čuditi (se), diviti (se), iznenaditi (se), osupnuti (se), zapanjiti (se) ...* **1725**

Čudim se da niste došli. (razg.) — *Iznenadio se da nema nikoga.* (razg.)

Glagoli osjećanja izriču i o č e k i v a n j e. Takvi su: *čekati, očekivati, izgledati, nadati se, pouzdati se, uzdati se, računati (na to), ufati se, bojati se, strahovati, strepiti, plašiti se, strašiti se, strahovati, prepasti se, užasnuti se, lecnuti se, prezati, zazirati, žacati se, snebivati se, drhtati, tresti se, premrijeti, skameniti se ...* **1726**

Stric Dadić samo je čekao da bude jednom napadnut. (S. Novak) — *Svi su se u sebi potajno nadali da neće upravo njih pogoditi najgore.* (Sl. Mihalić) — *Strepili su da će ih netko upitati kuda idu.* (T. Bakarić) — *Nisam očekivao da će progovoriti.* (V. Kaleb)

Glagoli osjećanja izriču n a s t o j a n j e i p o m n j u. Takvi su: *paziti, brinuti se, starati se, nadgledati, čuvati se, pripremiti, nastojati, težiti, upinjati se, naprezati se, pokušati, truditi se, svladavati se, spremati se ...* **1727**

Usrdno je nastojala da ostavi što više magisterovoj namjeni. (R. Marinković) — *Naprežu se da bi odgonetnuli što govorim Evi.* (A. Majetić) — *Francek se jedva svlada da ne krikne od radosti.* (Sl. Mihalić)

Izrične rečenice s veznikom *da* uvrštavaju se i uz pokazne zamjenice što stoje kao subjekti ili objekti uz glagole kojima se izriče duševno stanje ili raspoloženje. I to su izrične rečenice u prenesenom smislu. **1728**

S glagolima duševnoga stanja

Glagoli duševnoga stanja (*verba affectuum*) jesu oni kojima se kazuje da nešto izaziva kakvo duševno stanje ili raspoloženje. Takvi su: *veseliti (se), radovati (se), uživati, likovati, olakšati, raznježiti (se), voljeti, žalostiti (se), tugovati, ljutiti (se), mučiti (se), boljeti, rastužiti (se), sneveseliti se, bojati se, stidjeti se ...* **1729**

Braća nisu voljela da se druži sa seljacima. (A. Nametak) — *Boli me da ne mogu više planinariti.* (razg.)

- 1730 Izrične rečenice s veznikom *da* uvrštavaju se i uz pokazne zamjenice koje su objekti ili subjekti glagolima htijenja, njegova ograničavanja ili slobode. I to su izrične rečenice u prenesenom smislu.

S glagolima htijenja

- 1731 Glagoli h t i j e n j a izriču da netko nešto hoće. Takvi su: *htjeti, odlučiti (se), željeti, poželjeti, priželjkivati, žudjeti, čeznuti, voljeti, odbijati, otklanjati, ograditi se ...*

Ja hoću da govorim s gospodinom Mikulićem. (S. Kolar) – To je Sunce poželjelo da na rastanku još jednom takne svako stablo. (Sl. Mihalić) – A odlučio je da ode. (L. Perković)

- 1732 Neki glagoli htijenja izriču neko ograničenje njegovu slobodnom ostvarivanju. Takvi su: *morati, trebati, valjati, imati ...*

To mora da su konjski nervi. (R. Marinković) – Gnoj treba da se ispod njih ostruže i da im se nastre i da se marva očeslja. (M. Krleža)

- 1733 Drugi glagoli htijenja izriču mogućnost njegovu slobodnog ostvarivanja. Takvi su: *moći, smjeti, znati ...*

Nije više mogla da ustane. (M. Božić) – Inteligentan čovjek ne smije da se veže. (A. G. Matoš)

- 1734 Izrične rečenice s veznikom *da* uvrštavaju se i uz pokazne zamjenice koje kao subjekti ili objekti stoje uz glagole kojima se izriče da se nešto zbiva, da nečega ima, da počinje ili prestaje, pomaže ili odmaže, da uspijeva ili se izjalovljuje, da valja ili ne valja. To su izrične rečenice u toliko prenesenom smislu da se bolje mogu zvati i objasnidbene. Po tipu uvrštavanja u glavnu to je međutim ista vrsta zavisnih rečenica kao i izrične.

S glagolima događanja

- 1735 Glagoli d o g a đ a n j a (*verba eveniendi*) kazuju da se nešto zbiva ili da nečega ima. Takvi su: *dogoditi se, zgoditi se, desiti se, dolaziti, preostati, slijediti, doći, slučiti se, izostati, nedostajati, faliti, biti (imati) ...*

I tako se dogodilo da je Meštrović dekorirao jednu smiješnu balkansku državotvornu megalomaniju svojim figurama od gipsa. (M. Krleža) – Događalo bi se da bi čitavu noć ostao u krčmi. (M. C. Nehajev) – Dešavalo mi se da sam vjerovao u glavu podrazumijevajući rep. (M. Raos)

- 1736 Neki glagoli događanja kazuju početak ili svršetak nekog zbiljanja. Takvi su: *početi, započeti, otpočeti, stati, pothvatiti se, uložiti, prestati, odustati, oteti se, nastaviti ...*

U mome redu počela da ljudi / Neka žena. (I. G. Kovačić) – Stadoše na to vali da šapću. (M. Begović)

- 1737 U glagole događanja spadaju i glagoli p o m a g a n j a i o d m a g a n j a. Takvi su: *pomoći, policati, goniti, tjerati, pridonositi, odmoći, smetati, ometati, priječiti, pustiti, ostaviti, dati, dopustiti, oprostiti ...*

Pomoći će vam kišica da ozrnate, da se pozlatite – šaptao je gladeći im duge, svilene brade. (I. G. Kovačić) – Velik je to grijeh pustiti nekog da umre bez svijeće. (S. Kolar)

Neki glagoli događanja govore o uspjehu ili promašaju nekog zbivanja. Takvi su: *uspjeti, dospjeti, učiniti, postići, zaslužiti, izjaloviti se, izbjeći, propustiti, promašiti, propasti* (bezlično) ... **1738**

I tek je uspjela da ga skine s vatre. (Ž. Jeličić)

Uz imenice, pridjeve i priloge

Izrične rečenice s veznikom *da* uvrštavaju se i uz pokazne zamjenice što kao subjekti ili objekti stoje uz glagolske fraze koje su značenjem jednakovrijedne glagoli-**1739**
ma govorenja, osjećanja, duševnoga stanja, htijenja ili događanja.

Osim uz pokazne zamjenice, izrične se rečenice uvrštavaju i uz druge riječi (ime-**1740**
nice, pridjeve i priloge) kojima tumače i upotpunjuju značenje. Po značenju to su riječi govorenja, osjećanja, duševnoga stanja, htijenja i događanja. Takve su izrične rečenice u pravom smislu objasnidbene.

Izrične rečenice s veznikom *da* uvrštavaju se uz imenice koje označuju govorenje. **1741**

U kasnijim razgovorima došao sam do zaključka da je i ovo što mi dopuštaju vrlo velika ljubaznost. (G. Tribuson) — *To je dokaz da nešto sa mnom nije u redu.* (M. Raos) — *Ne bi to smio biti razlog da se počnemo svadati.* (A. Majetić)

Izrične rečenice s veznikom *da* dolaze i uz riječi osjećanja. **1742**

a) uz imenice

Imam osjećaj da se sad moram pred njim opravdati. (A. Šoljan) — *Bilo me je skoro stid da mi se za gotovo nikakvu zaslugu iskazuje tolika hvala.* (A. Šenoa) — *Ponekad ga je nagrizala su m nja da nije slobodan.* (V. Grisogono)

b) uz pridjeve

Bio je uvjeren da su ga pozvali u brijačnicu za zabavu. (R. Marinković) — *Siguran sam da će me sada zaustaviti.* (razg.)

c) uz priloge

Jer je pravično da se poglavar ravna po narodu, a ne narod po poglavaru. (I. Mažuranić) — *Drago mi je da ste istoga mnijenja.* (Ks. Š. Đal-
ski) — *Vrlo je vjerojatno da je Sina i pomalo plakala putem.* (I. Slamnig)

Izrične rečenice s veznikom *da* uvrštavaju se i uz riječi koje kazuju htijenje. **1743**

a) uz imenice

Probudi se sitničava želja da sve stavi na svoje mjesto. (V. Kaleb) — *Nema nikakve svrhe da se sve to uopće i prebacuje u Zagreb.* (A. Šoljan)

b) uz pridjeve

Što se tiče motora sposobni su da ga brzo stave u pokret. (V. Kaleb) — *Bio je voljan da se prepusti slučaju.* (razg.)

c) uz priloge

No izričito mi je zabranjeno da objavim nešto izuzev ovih jedanaest izgužvanih stranica. (G. Tribuson) – *Nije dopušteno da radi svatko što hoće.* (razg.)

1744 Izrične rečenice s veznikom *da* uvrštavaju se i uz riječi koje označuju kakvo događanje.

a) uz imenice

Istina je da čudesa nema. (Sl. Mihalić) – *Prilika da nalikujem sam sebi s vremenom me učinila gramzljivim.* (M. Raos) – *To je bio jedini način da ga otrgnemo od knjige.* (A. Majetić)

c) uz priloge

Mnogo je da umjetnost postoji. (A. B. Šimić) – *Bitno je da vrijeme prolazi.* (J. Horvat) – *Glavno je da je kapa na glavi.* (S. Kolar) – *Prvo mi je bilo da ogledam dvorac i gospodarstvo.* (A. Šenoa)

Rečenice sa složenim veznicima

1745 Izrična rečenica dobiva i dodatno značenje (uzročno, dopusno ili suprotno) kad se veznik *da* poveže s veznicima koji izriču ta značenja. Tada nastaju složeni veznici *jer da*, *makar da*, *a da*.

Pozvah ga na račun jer da ću silom na njega udariti. (A. Šenoa) – *To mi je ne jednom rekla, jer da dijete uništava ljepotu žene, da koža na trbuhu ispuca, da se bokovi rašire, da salo, da bore ... gospodine!* (I. Raos) – *Pozvao sam Tuninu da se premjesti u kuhinju, jer da će Madona zaspati.* (S. Novak)

(U tim je rečenicama slobodni neupravni govor; v. § 1771)

Rečenice s veznikom *kako*

1746 Izrične rečenice uvrštavaju se i s veznikom *kako*. Tim se veznikom jače ističe odvijanje izrečenoga sadržaja u vremenu. Dolazi uz glagole govorenja i osjećanja.

Taj osuđenik nije ni pred samu smrt prestajao isticati kako vodi porijeklo iz stare dubrovačke loze koja je dala čuvenog pjesnika. (A. Vuletić) – *U potkrovlju prigušeno cvilim kako je svijet zauvijek izgubljen.* (I. Pandžić) – *Osjeća kako mu glava gori, kako mu je u moždanima mračno, a napeto, da sve boli.* (J. Leskovar) – *Zabavljeni borbom, brigom, nijesu ni opazili kako ih je siromaštvo ubilo.* (J. Leskovar) – *Zna kako će to djelovati na njega.* (M. C. Nehajev)

Rečenice s veznikom *gdje*

1747 Izrične rečenice uvrštavaju se i s veznikom *gdje*. Rečenice s tim veznikom nisu u hrvatskom jeziku sasvim neutralne, nego su stilski obilježene kao neposredan pučki ili pak pomniji književni izraz. Taj veznik dolazi uz glagole govorenja i osjećanja.

Jeste li ikada vidjeli gdje čovjeku u nesvjestici prinose zrcalo kako bi ustanovili je li živ ili mrtav? (M. Raos) – *Čujem gdje s vrha po truplima teče.* (I. G. Kovačić) – *Zamislilo se tako Imbra pa nije ni čuo gdje ga mati opominje.* (S. Kolar)

Rečenice s veznikom *e*

Izrične rečenice uvrštavaju se i s veznikom *e*. Rečenice s tim veznikom stilski su obilježene kao starinske i svečane. Dolazi uz glagole govorenja i osjećanja.

1748

Mniš e je kroz pukotinu modrog plašta nebeskog prokuljao dim. (A. G. Matoš) — *Šćah misliti e sam u knjižnici kakog Rittera-Vitezovića ili Krčelića.* (A. G. Matoš)

ZAVISNO UPITNE REČENICE

Zavisno upitna rečenica je takva zavisna rečenica koja se u glavnu uvrštava kao i izrična, jedino s tom razlikom što rečenica koja se uvrštava mora biti preoblikovana pitanjem.

1749

Vezničke riječi zavisno upitnih rečenica jesu sve upitne riječi, sve koje u ishodišnoj rečenici što se uvrštava označuju preobliku pitanja: *li, da li, je li; tko, što, koji, kakav, čiji; kako, kuda, kamo, gdje, odakle, dokle, koliko, kada.*

► Po mjestu svog uvrštavanja u ustrojstvo glavne, zavisno upitne rečenice mogu biti subjektne i objektne (v. § 1514 i 1517).

Zavisno složena rečenica

Tek poslije ćemo doznati to tko je došao i što se desilo

nastala je zavisno upitnim uvrštavanjem od ishodišnih:

1. *Tek poslije ćemo doznati to.*
2. *Tko je došao i što se desilo?*

Zavisno upitna rečenica, kao i izrična, pokaznoj zamjenici *to* kao objektu glagola *doznati* daje sadržaj i pobliže ga objašnjava. Upitna riječ *tko* iz ishodišne rečenice postaje uvrštavanjem zavisno upitna veznika riječ. Uvrštena ishodišna rečenica je upitna, a zavisno složena koja nastaje zavisno upitnim uvrštavanjem nije upitna, pa se na njezinu kraju ne stavlja upitnik.

U daljnjoj preoblici pokazna se zamjenica *to* najčešće izostavlja, a značenje joj prelazi na vezniku riječ.

Tek poslije ćemo doznati tko je došao i što se desilo. (I. Aralica) — *Ne bih mogao reći je li baš bio krajnji čas da im se pomogne.* (S. Novak)

Zavisno upitne rečenice uvrštavaju se uz pokazne zamjenice koje su objekti glagola pitanja. Takvi su npr.: *pitati, ispitati, prepitati (se), propitati (se), tražiti, pretražiti, istražiti, zanimati (se), natjecati se...*

1750

Za što smo mi bili takovi treba pitati posljednjih pedeset godina hrvatske i srpske politike. (M. Budak) — *Mi smo ih poslali naprijed da ispituju može li se tu živjeti.* (A. Šoljan) — *Onda ju je zapitao hoće li plesati.* (I. Kušan) — *Dao je istražiti gdje treba da se podignu nove župe.* (F. Šišić)

Zavisno upitne rečenice uvrštavaju se i uz pokazne zamjenice koje su objekti glagola govorenja. U daljnjoj preoblici te se zamjenice najčešće izostavljaju.

1751

Nitko ne može reći može li se preplivati bara sa živim blatom dok ne pokuša. (I. Pandžić) — *Sveto nebo i vi iskre male, / kažite mi što ste zadržale.* (S. S. Kranjčević)

- 1752** Zavisno upitne rečenice uvrštavaju se i uz pokazne zamjenice koje su subjekti ili objekti uz glagole osjećanja. U daljnjoj preoblici te se pokazne zamjenice najčešće izostavljaju, a značenje im prelazi na vezničke riječi.

Ja zapravo nisam ni znala za što si ti ostao. (I. Slamnig) — Sudac nikako nije mogao shvatiti što zapravo želi Petrica. (Sl. Mihalić) — Sad si na svoje oči vidio koga u kući hraniš. (I. Brlić-Mažuranić) — Svi su htjeli saznati kako se Petrica domogao lovine. (Sl. Mihalić)

- 1753** Zavisno upitne rečenice uvrštavaju se i uz druge riječi koje znače pitanje, govorenje ili osjećanje i tako im nadopunjuju i tumače sadržaj.

a) imenice

Pitanje je bilo mačak oblijetao oko kaše da je kaša hladna. (M. Raos) — U teškoj je nedoumici da li je dobro učinila. (J. Barković) — Pravedni čitatelj neka bude sudac jesmo li taj posao obavili kako valja. (Sl. Mihalić)

b) pridjevi

Nisam još posve siguran je li bilo potrebno započeti s pisanjem sada kad me riječi plaše. (N. Šepić) — Nisam pametan što da učinim. (razg.)

c) prilozi

Bilo joj je tako svejedno što se desilo s vremenom i s njom. (Č. Prica) — Nije nevažno da li ćemo se sastati danas ili sutra. (razg.)

- 1754** Razlika između zavisno upitnoga i odnosnog uvrštavanja u tome je što ishodišna rečenica koja se uvrštava kao zavisno upitna mora biti upitna, a ona koja se uvrštava kao odnosna mora imati pokaznu zamjenicu koja se odnosi na isto na što se odnosi i pokazna zamjenica u glavnoj rečenici.

Od ishodišnih rečenica

1. *Tek sam tada spoznala to.*
2. *To je značio njegov dom.*

može se odnosnim uvrštavanjem sklopiti zavisno složena:

Tek sam tada spoznala to što je značio njegov dom

i u daljnjoj preoblici:

Tek sam tada spoznala što je značio njegov dom. (I. Raos)

Preoblikuje li se druga ishodišna rečenica pitanjem:

3. *Što je značio njegov dom?*

može se zavisno upitnim uvrštavanjem sklopiti zavisno složena rečenica

Tek sam tada spoznala to što je značio njegov dom

i u daljnjoj preoblici:

Tek sam tada spoznala što je značio njegov dom.

To su dvije homonimne zavisno složene rečenice različita sadržaja. U odnosnom uvrštavanju žena spoznaje nešto što ostaje поближе neoznačeno, a to nešto je upravo ono što znači njegov dom. U zavisno upitnom uvrštavanju ženina je spoznaja upravo o tome što je to što znači njegov dom.

Kako su u hrvatskom jeziku upitne i odnosne riječi jednake, nije uvijek lako razlikovati zavisno upitne rečenice od odnosnih.

Želi li se dvoznačnost izbjeći i rečenica jednoznačno odrediti samo kao zavisno upitna, između glagola govorenja i vezničke riječi **umeć** se izrično **da**: 1755

Ona je rekla da šta ja želim vidjeti. (I. Slamnig) – I ona je rekla da što ću ja misliti o njoj da se ona ovako ponaša. (A. Soljan)

ZAVISNO ZAHTJEVNE REČENICE

Zavisno zahtjevna rečenica je takva zavisna rečenica koja se u glavnu uvrštava kao i izrična, jedino s tom razlikom što rečenica koja se uvrštava mora biti preoblikovana zahtjevom. 1756

Veznička riječ zavisno zahtjevnih rečenica jest zahtjevna čestica **neka**.

Po mjestu svog uvrštavanja u ustrojstvo glavne, zavisno zahtjevna rečenica može biti obje k t n a.

Zavisno složena rečenica

Javili smo im to neka nas čekaju na kolodvoru

nastala je zavisno zahtjevnim uvrštavanjem od ishodišnih:

1. *Javili smo im to.*

2. *Neka nas čekaju na kolodvoru.*

Zavisno zahtjevna rečenica daje sadržaj pokaznoj zamjenici *to* kao objektu glagola *javiti* i pobliže objašnjava taj sadržaj. Zahtjevna riječ *neka* u ishodišnoj rečenici koja se uvrštava postaje uvrštavanjem zavisno zahtjevna veznička riječ. Ishodišna rečenica koja se uvrštava jest zahtjevna, ali zavisno složena rečenica koja tako nastaje nije zahtjevna pa joj se na kraju i ne stavlja uskličnik.

U daljnjoj preoblici pokazna se zamjenica *to* može i izostaviti, a značenje joj prelazi na vezničku riječ.

Javili smo im neka nas čekaju na kolodvoru.

Zahtjevne rečenice s *da* neprikladne su za zavisno zahtjevno uvrštavanje jer se ne razlikuju od izričnih rečenica s veznikom *da*.

Opružio sam se na ležaju i rekao Erminiji neka puhne u lumina, neka okrene prekidač. (S. Novak) – Tražio je u posebnom pismu od dužda neka bi se sa Krstom postupalo što ljepše. (M. C. Nehajev)

UPRAVNI I NEUPRAVNI GOVOR

Sadržaj tuđega govora može se izreći na dva načina. Prvi je da se tuđe riječi navedu upravo onako kako su izgovorene, pa se tako izrečen tuđi govor zove **upravni govor**. Drugi je da se sadržaj tuđih riječi oblikuje u ishodišnoj rečenici koja se potom kao izrična, zavisno upitna ili zavisno zahtjevna uvrštava u glavnu u kojoj se kazuje čijih se riječi sadržaj navodi u zavisnoj rečenici. Tako izrečen tuđi govor zove se **neupravni govor**. 1757

Upravni govor

Upravni govor obilježuje se u govoru posebnom intonacijom a u pismu n a v o - d n i c i m a , kojima se navedene riječi izdvajaju od ostalih. 1758

Na kraju rečenice kojom se uvodi upravni govor stavlja se d v o t o č k a .

Kaže: "Daj marke ili ću te lancem zadaviti." (I. Aralica)
 Stric je rekao: "Zgodno bi bilo da malo zakusimo i gucnemo, prije nego se strovalimo." (I. G. Kovačić)

- 1759 Dvotočka se ne stavlja ako rečenica za uvođenje upravnoga govora ne stoji ispred njega nego ga slijedi ili je u nj umetnuta. Tada se stavlja *z a r e z*.

"Nemam maraka", kaže mu Bepo. (I. Aralica)
 "Zašto si ga ubio?", upita istražitelj. (A. Gradiška)
 "Tu su ti djedovi sahranjeni, tu ti leži majka zakopana", rekao bi mi otac hladno, "moli za starije Očenaš, moli majku za oprostjenje." (A. Šenoa)

- 1760 Katkada se navodnici kao oznaka upravnoga govora i izostavljaju.

To kviri krv, govorili moji stari, tuđinka dovodi tuđe navade, prevrne se stari zakon, prevrne se kuća, kuća ide na rasulo, protepe se. (A. Šenoa)
Vi ćete mi reći: majka ti je umrla, žalost je to velika, al ostao ti je jedini otac. (A. Šenoa)
No da mu je rekla: Uspravi se i sam uberi, eto ti smokava nad glavom! — ne bi mogao. (T. P. Marović)

- 1761 Umjesto navodnika upravni se govor označuje i *c r t o m*, koja se stavlja na početak upravnoga govora. Tada se upravni govor može i grafički označiti stavljanjem u novi redak.

Tada onaj čovjek upita:
— Jesi li bio kukavica? (T. Bakarić)
Tonković se nakašlje pa nastavi:
— Pročitao sam svih vaših trinaest knjiga ... (G. Tribuson)

- 1762 Kad rečenica kojom se uvodi upravni govor bude iza upravnoga govora ili je u nj umetnuta, crta se stavlja na početku i na kraju upravnoga govora.

— Mamma mia, mamma mia! — vapi netko talijanski u dnu. (M. Krleža)
— Ovo su ovrhovoditelji previdjeli u inventuri — ceri se Angel zadovoljno — donekle i mojom zaslugom. (A. Šoljan)

Nepravni govor

- 1763 Nepravni govor navodise izričnim, zavisno upitnim i zavisno zahtjevnim rečenicama.

I reče dalje da je naš život velika, debela knjiga gdje prst božji zapisuje sve što činimo. (A. Šenoa) — *Čovjek misli da je okružen domovinom kao pile ljuskom jajeta.* (A. Šoljan) — *Jedan je čak pogledao da li mu je još i vjenčani prsten na ruci ...* (R. Marinković) — *Frtar je na ispovijedi ukori za što je ostala na jednom djetetu.* (J. Vrkić) — *Često smo se znali pitati ka da će konačno i na nas doći red.* (I. Ott) — *Zamolili smo djecu neka se umire.* (razg.)

Pretvorba upravnoga govora u nepravni

- 1764 Isto govorenje može se navoditi i kao upravni i kao nepravni govor, a to znači da se jedan može pretvarati u drugi. Svaki se upravni govor razlikuje od neupravnoga time što su rečenice upravnoga *n e z a v i s n e* a neupravnoga *z a v i s n e*. Budući da je odnos

radnje prema govorniku u upravnom govoru drugačiji od onoga u nepravnom, pri pretvorbi jednoga u drugi mijenjaju se lice i način, a vokativ upravnoga govora prelazi u druge padeže. Premda su upravni i nepravni govor sintaktički jednakovrijedni, veća ili manja primjerenost upotrebe jednoga ili drugoga i njihova stilska motiviranost ovise o kontekstu i situaciji.

Pretvara li se upravni govor u nepravni, mijenjaju se gramatičke oznake l i c a.

a) Ako je u upravnom govoru p r v o l i c e, u nepravnom se ono izjednačuje s licem glagola govorenja, osjećanja ili htijenja od kojega nepravni govor zavisi.

Ako je u upravnom govoru p r v o l i c e, a i glavni glagol je u prvom licu, gramatička se oznaka l i c e ne mijenja.

Još davno sam se zarekao da ovdje više nikada neću doći. (V. Kuzmanović) — *Ja dobro znam da sam čuo zazivanje.* (S. Novak)

I upravni bi govor glasio:

"Ovdje više nikada neću doći."

"Čuo sam zazivanje."

Odlučili smo da ćemo uloviti neku gadnu mačku. (I. Slamnig)

Ali ja već odavno mislim da smo na drugom planetu. (A. Šoljan)

I upravni bi govor glasio:

"Ulovit ćemo neku gadnu mačku."

"Na drugom smo planetu."

Ako je u upravnom govoru p r v o l i c e, a glavni glagol je u kojem drugom licu, u nepravnom govoru glagol dolazi u to isto lice.

Rekao si da znaš nešto engleski. (J. Horvat)

Joška je rekao da će nestati. (I. G. Kovačić)

Napokon je razabrala da nije sa svojom dušom i srcem načistu. (J. Kozarac)

Frano mi je rekao da bi htio nešto sa mnom razgovarati. (I. Slamnig)

Neki su se kupci odmah potužili da su prevareni. (I. Aralica)

Upravni bi govor glasio:

"Znam nešto engleski."

"Nestat ću."

"Nisam sa svojom dušom i srcem načistu."

"Htio bih nešto s tobom razgovarati."

"Prevareni smo."

b) Ako je u upravnom govoru d r u g o l i c e, u nepravnom se ono izjednačuje s licem kojemu se obraća glagol govorenja, osjećanja ili htijenja od kojega nepravni govor zavisi.

Htio je već opsovati i upozoriti Gica da se ne pravi toliko tajanstven. (Z. Majdak)

Moram svjedočiti da si iz čiste nebrige osakatila svoju drugaricu. (I. Aralica)

Ujak ga zamoli da mu bude gostom za vrijeme izleta po tome kraju. (A. G. Matoš)

Upravni bi govor glasio:

*"Nemoj se praviti toliko tajanstven."
 "Iz čiste nebrige osakatila si svoju drugaricu."
 "Budi mi gostom za vrijeme izleta..."*

c) Ako je u upravnom govoru treće lice, u nepravnom se ono izjednačuje s licem o kojemu govori glagol govorenja, osjećanja ili htijenja od kojega nepravni govor zavisi.

*Tvrdila je da se sve promijenilo. (I. Slamnig)
 Nedavno sam javno rekao da se i u Hrvatskoj pred koju godinu kršio Statut.
 (J. Vlahović)*

I upravni bi govor glasio:

*"Sve se promijenilo."
 "I u Hrvatskoj se pred koju godinu kršio Statut."*

1766 Pri pretvorbi upravnoga govora u nepravni mijenjaju se i lica ličnih i posvojnih zamjenica.

a) Prvo lice izjednačuje se s licem glavnoga glagola.

*Sam Luka svečano je izjavio da on posebne plaće i ne traži. (S. Kolar)
 Djevojke mišljahu da ih mladić ni opazio nije. (A. Kovačić)*

Upravni bi govor glasio:

*"Ja posebne plaće i ne tražim."
 "Mladić nas ni opazio nije."*

b) Drugo lice izjednačuje se s licem kojemu se glavni glagol obraća.

*Obećao sam ljudima da će im svima biti dobro kad palača bude gotova. (A. Šoljan)
 Jozo kleči i preklinje Gavru da pode s njim. (I. Kušan)*

Upravni bi govor glasio:

*"Svima će vam biti dobro ..."
 "Podi sa mnom."*

c) Treće lice izjednačuje se s licem o kojemu glavni glagol govori.

Reci mu neka slobodno dođe preda me. (A. Šenoa)

Upravni bi govor glasio:

"Slobodno dođi pred njega".

1767 Pri pretvorbi upravnoga govora u nepravni imperativ i zahtjevna rečenica zamjenjuju se izričnom rečenicom.

a) Imperativ se zamjenjuje prezentom u izričnoj rečenici.

*Rekao sam ti da se ne miješaš. (J. Franičević Pločar)
 Kažu joj da ide k svinjarima. (Nar. prip.)
 Snaha zapovijedi starici neka joj donese snijega sa vrha litice. (I. Brlić-Mažuranić)*

Upravni bi govor glasio:

"Ne miješaj se."

"Idi k svinjarima."

"Donesi mi snijega ..."

b) I zahtjevne rečenice s *neka* ili *da* u neupravnom se govoru zamjenjuju prezentom u izričnoj rečenici.

Dat će mi vremena da iskusim kaznu ili proslavim nagradu. (G. Tribuson)
Pravo bi bilo da se meni prizna štogod. (V. Kaleb)

Upravni bi govor glasio:

"Neka iskusi kaznu ..."

"Neka mu se prizna štogod."

Pri pretvorbi upravnoga govora u neupravni vokativ se uključuje u rečenicu u kojem drugom padežu, najčešće u nominativu ili u akuzativu. **1768**

— *Spavajte, Maestro — umiruje ga Melkior.* (R. Marinković)

Neupravni bi govor glasio:

Melkior umiruje Maestra neka Maestro spava.

— *Stani ti malo, prijatelju — reče financ s visokog praga "Maloprodaje duhana".*

Neupravni bi govor glasio:

Financ s visokog praga "Maloprodaje duhana" reče da on, prijatelj, malo stane.

— *Gospodine, ja vas opominjem! — povišenim glasom govorio je omalen čovjek.* (D. Mazur)

Neupravni bi govor glasio:

Omalen čovjek je povišenim glasom govorio da on njega, gospodina, opominje.

Slobodni neupravni govor

Tuđi govor prenosi se i tako da se preuzme u vlastiti. Takvo izgovaranje tuđih riječi kao da su vlastite zove se **slobodni neupravni govor**. On se od običnoga neupravnoga govora razlikuje time što nije uvršten kao zavisna rečenica, a od upravnoga time što se prema njemu tri lica mijenjaju kao u neupravnome. Glagol govorenja ili mišljenja u slobodnom se neupravnom govoru dodaje navedenim riječima tako da s njima tvori rečenični niz.

Nosi mi, veli, vjerodajnicu. (M. C. Nehajev)

Isprva, reče, i nije pio. (A. Goldstein)

Ja neka, veli, kod Hrvata i Slovinaca poradim da staleži priznadu principu krunu, po pravu baštinstva. (M. C. Nehajev)

Da su i njega odnijeli, mislio je, ostao bi ovakav isti ljigavi trag, koji naliči na rupu, a nije šupalj. (I. Kušan)

U upravnom bi govoru bilo:

Nosim ti vjerodajnicu.

Isprva i nisam pio.

1769

*Ti kod Hrvata i Slovinaca poradi da ...
Da su i mene odnijeli, ostao bi ...*

- 1770 Slobodni neupravni govor može se nadovezati i na rečenicu s glagolom ili izrazom govorenja ili osjećanja s dvotočkom.

*Eto, eto, to si ti! A što ja govorim? Tužbu, glavom u zid! Odmah otjerati, odmah: oduzmite mi red sveti! (R. Marinković)
Rekla joj je i sama gospođa Fani, a može biti i istina: vrag je Matilda.
(Ž. Jeličić)*

- 1771 Slobodni neupravni govor izričito se označava kao takav dodavanjem čestice *da*.
- No ako čovjek već bira od onog što mu raduje srce, on da je izabrao veselje.
(A. Goldstein)
Novi gospodin ban da je i sam velikaš hrvatski koji će znati braniti prava domovine. (A. Šenoa)
Govorio mu je neka nijednog trenutka ne smetne s uma kako na najistaknutijim pozicijama narodne predstraže nije sam ni osamljen, jer da su oni svi, to jest čitava kosovska vojska, u duhu s njim. (M. Krleža)
Ona, eto, od malena da je žudila za onim što joj je nedostajalo, a to bijahu škude, i jedino škude. (A. Goldstein)*

- 1772 Slobodni neupravni govor označava se i dodavanjem čestice *neka*.
- O podne je došla depeša da je Rus doista prebacio liniju sjeverno između dvije stanice, ali neka špital stoji, jer da je protuakcija u tečaju. (M. Krleža)*

- 1773 Česticom *neka* kao oznakom slobodnoga neupravnoga govora takav se govor razlikuje od neupravnoga s česticom *da*. U istom ustrojstvu dva su govora, neupravni, označen česticom *da*, kojom se uvrštava izrična rečenica, i slobodni, neupravni, označen česticom *neka*.

*Pozdravlja me prvi jutrom na ribarnici, sućutno; pita lijepo govornički, da neka ja njemu onako odgovorim, kako je to, perbako, uopće moguće!
(S. Novak)
Rekla je spremno laku noć, i da neka je zazovem ako bude ne daj bože ...
(S. Novak)*

PERIOD

- 1774 U jednu glavnu rečenicu ne uvrštava se samo jedna zavisna, nego najčešće više njih, a često se i cijela zavisno složena rečenica kao zavisna uvrštava u koju drugu glavnu. Tako nastaje hijerarhija zavisnoga uvrštavanja.

Zavisno složena rečenica sviše zavisnih koje su uvrštene naporedo ili su hijerarhijski zavisne jedna od druge zove se **period** ili **mногоstruko složena rečenica**.

Sintaktičko ustrojstvo perioda zna biti toliko složeno i zamršeno da čitaocu ili slušatelju znatno otežava snalaženje u njemu. Periode stoga valja graditi tako da im ustrojstvo bude pregledno i lako shvatljivo. I po tome se odlikuju dobri stilisti.

Primjeri nekoliko razvedenijih perioda:

- a) Period u kojemu je više zavisnih rečenica uvršteno u jednu glavnu.

Ona je htjela da se na jablan penje, da prepliva Glibušu, da trči na konju, da se potuče s dječacima. (D. Šimunović)

U glavnu rečenicu tu su uvrštene tri izrične rečenice.

Kad se u ranu zoru probudi, prođe dlanom preko čela jer mu je glava strahovito šumila. (A. Šenoa)

U glavnu rečenicu tu su uvrštene vremenska i uzročna rečenica.

Što sam kod svega toga vidio i opazio, sjetio sam se tek nakon nekoliko tjedana, pošto sam počeo misliti. (J. P. Kamov)

U glavnu rečenicu tu su uvrštene odnosna i vremenska rečenica.

Kada god prisrknem malo obilatije prije spavanja, oteče mi jezik da ga jedva valjam i motam po ustima. (A. Kovačić)

U glavnu rečenicu tu su uvrštene vremenska i posljedična rečenica.

Osjećao je kako je lagan, kako dobro svladava zemlju pod svojim nogama i kako mu se ide daleko, u tišinu. (M. Krleža)

U glavnu rečenicu tu su uvrštene tri izrične rečenice.

b) Period u kojemu je jedna zavisna rečenica uvrštena u glavnu, a ta se glavna kao zavisna uvrštava u drugu glavnu pa nastaje hijerarhija zavisnih rečenica.

Gledao je za njom kao lisac, dok djevojka ne zamaknu u dvorište svoje kuće, koja se je među voćkama bijeljela. (A. Šenoa)

U glavnu rečenicu tu je uvrštena vremenska rečenica, a u nju odnosna.

Čuo sam kako se nespretno izvlači iz dubine mraka prema žutom krugu svjetla što je odsajavalo sa poluugaslog ognjišta. (Č. Prica)

U glavnu rečenicu tu je uvrštena izrična rečenica, a u nju odnosna.

Prije nego što je išta rekao o tome da li mi se pridružuje ili ne, Artur je počeo stavljati primjedbe na moj plan. (I. Slamnig)

U glavnu rečenicu tu je uvrštena vremenska rečenica, a u nju zavisno upitna.

Premda u Žabarskom Boku nije gotovo nitko vjerovao da su Ratkovičevi volovi zbilja bolesni bili, ipak se nitko nije usudio to javno izreći. (J. Kozarac)

U glavnu rečenicu tu je uvrštena dopusna rečenica, a u nju izrična.

Promatrao sam redom sve kuće na desnoj strani ulice, jer sam bio siguran da se tetina kuća nalazi na desnoj strani. (A. Šoljan)

U glavnu rečenicu tu je uvrštena uzročna rečenica, a u nju izrična.

c) Period u kojemu se u glavnu rečenicu uvrštava više zavisnih, a među njima i takvih u koje su kao u glavne uvrštene druge zavisne rečenice nižega hijerarhijskog tipa.

Kada se ukućani štogod porječka ju i posvade, onda svi redom idu djedu da se potuže, jer svaki misli da baš njega ima djed najradije, premda on ni sam nije znao tko mu je najmiliji. (I. Brlić-Mažuranić)

U glavnu rečenicu tu su uvrštene vremenska i namjerna, u namjernu uzročna, u uzročnu izrična, u izričnu dopusna i u dopusnu odnosna.

Budući tako u nemilu škripcu, učini kapelan što i mudra lija čini kad su joj lovci krvnici za tragom. (A. Šenoa)

U glavnu rečenicu uvrštene su tu uzročna i odnosna, a u odnosnu vremenska.

Iako sam na sve već odavno zaboravio, ovo mi je vratilo nešto od nekadašnjega Badnjaka, jer sam tako perje šišao samo u stričevoj kući, gdje je živad pristizala na Badnjak možda i više nego ovamo. (S. Novak)

U glavnu rečenicu tu su uvrštene dopusna i uzročna, a u uzročnu još vremenska.

Da sam ja poglavica ribara pa da imam ovako jedinoga sina koji se od temelja razumije u moj posao i bavi se njime od ljubavi, ja bih ga sad, pošto je svršio pučku školu, uzeo k sebi u posao. (V. Novak)

U glavnu rečenicu tu su uvrštene pogodbeni i vremenska, a u pogodbeni odnosna.

Pa kad su Račića svukli do gola pred satnijom i pretražili ga kao tata, on se sjetio da je to zapisano da će ga svući do gola kao tata! (M. Krleža)

U glavnu rečenicu tu su uvrštene vremenska i izrična, a u izričnu još jedna izrična.

d) Najsloženiji je tip perioda u kojemu se više glavnih rečenica sklapa u nezavisno složenu.

Ona je ostala umirena poput oplodjenih Lotovih kćeri ne obazirući se na njega kao što se čovjek više ne osvrće na iskorištenu stvar, a on već na puteljku od nabijene zemlje zakoračio je prema nekoj novoj avanturi koja će ga još više odvojiti od svijeta, iako će još dugo vremena misliti da se nalazi u samom njegovom žarištu. (K. Špoljar)

Dvije su glavne rečenice tu sklopljene u jednu nezavisno složenu, u prvu je uvrštena načinska, a u drugu odnosna, u nju dopusna i u dopusnu izrična.

Čupkao je svoje sjedine sve dok nije zgrabio neku toljagu, a onda se zaputio prema najbližoj cesti za koju nije znao ni kamo vodi. (A. Goldstein)

Dvije su glavne rečenice tu sklopljene u jednu nezavisno složenu, u prvu je uvrštena vremenska, a u drugu odnosna rečenica.

Dok leže izvrnute u prognjilu strništu, još ne gube onu začuđujuću povezanost boja i oblika prirode, a dočim ih poslažu na priklad oko ognja, poružne. (J. Vrkić)

Dvije su glavne rečenice tu sklopljene u jednu nezavisno složenu, a u svaku je uvrštena po jedna vremenska rečenica.

Isprva sam se pomalo plašio ulaziti u njegov brlog, u sumrak i tjeskobu od tog zdanja što su ga nazivali kućom samo zato jer je u njoj živio čovjek, ali kasnije sam sve više posjećivao starca, i to u onim časovima kad je najteže biti sam. (Č. Prica)

Dvije su glavne rečenice tu sklopljene u jednu nezavisno složenu, u prvu je uvrštena odnosna i u nju uzročna, a u drugu vremenska.

Kolon

1775

Opseg perioda u hrvatskom jeziku može biti golem, a sintaktičko mu ustrojstvo vrlo složeno. Da bi se postigla veća preglednost, olakšalo čitanje i povećalo razumijevanje, pojedini se periodi mogu raščlanjivati na manje ritmičko-smislene cjeline koje se zovu koloni.

Tako se period

Sve je to trajalo veoma dugo, i mene su već zaboljele noge od stajanja na donjim letvama straže, odakle sam, siguran od noža i ribljeg repa, gledao ovu borbu držeći u ruci fenjer, dok mi ga nije stric istrgao i smjestio na stup iznad terase (S. Novak)

može članiti na kolone:

*Sve je to trajalo veoma dugo,|
i mene su već zaboljele noge|
od stajanja na donjim letvama straže,||
odakle sam,|
siguran od noža|
i ribljeg repa,|
gledao ovu borbu|
držeći u ruci fenjer,||
dok mi ga nije|
stric istrgao|
i smjestio|
na stup iznad terase.*

DOMETANJE ZAVISNIH REČENICA

Osim što je kao zavisna uvrštena u glavnu, ista rečenica u složenom ustrojstvu može ostalim dijelovima biti dometnuta kao da je nezavisna. Rečenica s takvim položajem zove se **dometnuta zavisna rečenica**. 1776

Dometnute su rečenice u isti mah i zavisne i nezavisne: položaj im je u složenom ustrojstvu kao u zavisnih, a odnos prema ostalim dijelovima kao u nezavisnih. Stoga dometnuta zavisna rečenica u složenoj ima samostalniji položaj nego što ga ima sama zavisna.

Dometnute rečenice uvrštavaju se istim preoblikama kojima se i inače uvrštavaju zavisne rečenice, i jednako se dijele na vrste po mjestu u ustrojstvu glavne i po značenju samoga uvrštavanja. Razlika je između njih i zavisnih samo u tome što su one još i dometnute. 1777

Dometnute se zavisne rečenice ne uvrštavaju izravno u rečenicu koju u složenom ustrojstvu svojim značenjem dopunjuju, nego u drugu, sklopljenu s prvom u nezavisno složen rečenični niz, koja svojim subjektom gramatički formalizira sadržaj prve, a za predikat ima onu riječ uz koju se zavisna rečenica uvrštava. Ta se glavna rečenica nakon uvrštavanja izostavlja, a značenje joj se prenosi na vezničku riječ zavisne rečenice koja se u nju uvrštava. Nakon izostavljanja glavne rečenice, u koju je uvrštena, zavisna ostaje sama kao član nezavisno sklopljenoga niza. Po tome ona i jest dometnuta zavisna rečenica. 1778

Složena rečenica s dometnutom zavisnom sklapa se, prema tome, uvijek od najmanje tri ishodišne.

Tako je složena rečenica

● *n dolazi kradom, kad padne noć* (A. G. Matoš)

sklopljena od ishodišnih:

1. ● *n dolazi kradom.*
2. *To je tada.*
3. *Padne noć.*

Najprije se treća rečenica kao zavisna vremenskim sklapanjem uvrštava u drugu kao svoju glavnu, te se dobiva:

To je tada kad padne noć.

Zatim se, budući da zamjenica *to* kao subjekt novonastalog sklopa gramatički formalizira sadržaj prve rečenice, čineći ta dva sadržaja usporednima, čitav taj sklop nezavisnim sklapanjem s prvom rečenicom sklapa u rečenični niz:

On dolazi kradom, to je tada kad padne noć.

Kako se *to* kao gramatički formaliziran izraz sadržaja prvoga člana rečeničnog niza nizanjem ponavlja, može se kao zalihosno iz tog niza izostaviti i najčešće se izostavlja:

On dolazi kradom, tada kad padne noć.

Najzad se iz glavne rečenice, u koju se zavisna uvrštava, kao zalihostan izostavlja i pokazni vremenski prilog *tada*, a značenje mu se prenosi na vremenski veznik *kada* u zavisnoj rečenici, koja se nakon toga u složenom ustrojstvu kao dometnuta s ostalim njegovim dijelovima nezavisnim sklapanjem povezuje u rečenični niz:

On dolazi kradom, kad padne noć.

Tu je dometnuta zavisna rečenica *kad padne noć*.

Domtuta zavisna rečenica ne mora biti nužno na kraju složene. Premetanjem se može uklopiti i u prvu rečenicu niza:

On dolazi, kad padne noć, kradom.

Domtuta zavisna rečenica može stajati i na početku niza:

Kad padne noć, on dolazi kradom

samo ako je istim onim preoblikama sklopljena od triju navedenih ishodišnih rečenica.

1779

Kad je na kraju niza, domtuta se zavisna rečenica u pismu razlikuje od obične zavisne time što se od ostalog sklopa odvajaju zarezom.

On dolazi kradom, kad padne noć.

Vremenska je rečenica zarezom jednoznačno označena kao domtuta zavisna, za razliku od složene rečenice

On dolazi kradom kad padne noć

u kojoj odsutnost zarezova upućuje na to da vremenska rečenica nije domtuta, a to dalje znači da je ta zavisno složena rečenica sklopljena samo od dvije ishodišne i da je zavisna vremenska rečenica u njoj uvrštena izravno u glavnu.

Kad domtuta zavisna rečenica nije na kraju niza, nego se uklapa u nj, nije ju zarezima moguće pouzdano razlikovati od obične zavisne, jer se u takvim okolnostima i te rečenice najčešće odvajaju zarezom. Kada pak stoji na početku niza, obavezno se odvajaju zarezom, pa se tada u pismu neutralizira razlika između obične zavisne i domtute zavisne rečenice.

Neovisno o mogućnostima označavanja razlike u pismu, domtuta se zavisna rečenica od obične zavisne razlikuje po načinu svoga uvrštavanja i po značenju.

Poseban položaj domtute zavisne rečenice, u kojemu je ona u isti mah i dio zavisno složena rečeničnog ustrojstva kojega se glavni dio gubi i samostalan član nezavisno složena rečeničnog niza koji upravo nastaje, u govoru se uvijek obilježuje posebnom isticajnom intonacijom, u čijoj rezonanciji kao da je sadržano sve naprijed rečeno. Ta je intonacija pouzdan signal za domtutu zavisnu rečenicu.

Osim zarezom, taj se signal u pismu, čak i izražajnije, obilježuje i crtom:

On dolazi kradom — kad padne noć

ili trima točkama:

On dolazi kradom ... kad padne noć.

Jednako je tako i kad se dometnuta zavisna rečenica premetanjem uklapa u rečenični niz:

On dolazi — kad padne noć — kradom.

On dolazi ... kad padne noć ... kradom.

Ili se nalazi na njegovu početku:

Kad padne noć — on dolazi kradom.

Kad padne noć ... on dolazi kradom.

Domtute mogu biti sve vrste zavisnih rečenica.

1780

Kao domtute mogu se shvatiti sljedeće rečenice:

1781

1. vremenske:

a) na kraju niza:

To su moji jedini časovi odmora, kad se Madona zaputi u svoje predjele. (S. Novak) — Ona se odmah požuri da izvede svoju namisao, dok još nije kasno. (Sl. Mihalić) — Svega zanosilo, čim je imalo na sebi biljeg prošlosti. (Ks. Š. Đalski)

b) u sredini niza:

Odmah na pragu, kad su se rastajali od domaćih, posumnjao je da će moći putovati. (V. Kaleb) — Sada, kada smo ostali sami, zavladao je u sobi mrtva tišina. (F. Vidas)

c) na početku niza:

Kad zasviram na ovom glazbalu, jeka je prilično čista. (Sl. Mihalić) — Dok ne bude rekla jasno što hoće — ja se odmaram. (S. Novak) — Čim bude bolje vrijeme, morat ćemo ga otparati na selo. (A. Šenoa)

2. uzročne:

Na ovom sajmu kulture naš hod je tih i nečujan, jer se mi još uvijek krećemo u opancima. (M. Krleža)

Ishodište su:

1. *Na ovom sajmu kulture naš hod je tih i nečujan.*

2. *To je zato.*

3. *Mi se još uvijek krećemo u opancima.*

Familija je iščekivala sa zebnjom, jer tužno je to imati negdje u svijetu neizvjesnog mrtvaca. (V. Desnica) — Ona je nama veliko dobro učinila, gdje nas je svake zore nahranila. (I. Brlić-Mažuranić) — Kad je sve to tako, sad mi ukratko kaži što si došao. (Sl. Mihalić)

3. načinske:

a) na kraju niza:

Dohvatio bič iz Lojzine ruke i zaurloao strahovito, kako to može samo nijem čovjek. (S. Kolar)

Ishodišne su:

1. *Dohvatio bič iz Lojzine ruke i zaurlao strahovito.*
2. *To je tako.*
3. *Tako može zaurlati samo nijem čovjek.*

Oni će u meni doći korak dalje prema tome cilju, kao što sam ja u njima došao dovde gdje jesam. (A. Šoljan) – I hitru želju čekaju stisnute usne; kao što se sjena naginje slijedećoj padini. (T. Maroević) – Tada, odjednom, i tih misli nestade, kao da me nikada ni salijetale nisu. (P. Šegedin) – Koračahu i nehotice nekako čvršće, kao da prkose. (S. Kolar)

b) na početku niza:

Kao da je doista davo ušao u njega, uzme svrdlati tu temu s jednakim ironičnim osmijehom. (R. Marinković) – Kao što glase složne izjave ukućana, čovjek je izišao oko pola šest. (V. Desnica)

4. pogodbene:

Reći ću vam možda koji drugi put, ako se još nademo. (A. Cesarec)

Ishodišne su:

1. *Reći ću vam možda koji drugi put.*
2. *To je onda.*
3. *Još se nademo.*

Udesit ću ja tebe, baš ako hoćeš, i po zakonu. (R. Marinković) – Ako vam je do šale, u vašem je selu dosta ženskoga svijeta. (A. Šenoa) – Da si me volio, ti bi bio ostao uz mene. (I. Slamnig)

5. izrične:

To sam htio reći, da sam bio kao i vi, don Jeronime, kad sam bio mlad. (R. Marinković)

Ishodišne su:

1. *To sam htio reći.*
2. *To je to.*
3. *Bio sam kao i vi.*

Time i ovo vrijeme dobiva ista prava u životu suvremenoga čovjeka, da ravnopravno sudjeluje u stvaranju tradicije i vrijednosti prošloga u prostoru današnjice. (I. Maroević) – To znamo, to znamo, da je stigla brodom. (R. Marinković)

(Ova je rečenica upravo uzorak dometnute zavisne rečenice. Tu se zorno vidi da su polazište sklapanju tri ishodišne rečenice, od kojih druga, kao u svim takvim slučajevima, ponavlja sadržaj prve, pa se u konačnici stoga najčešće izostavlja. Ovdje je njezino ostavljanje kontekstualno uvjetovano, i opravdano, s obzirom na osobu koja rečenicu izriče i okolnosti u kojima to čini.)

6. mjesne:

Gledao ju je sve do ugla, gdje je zaokrenula prema izlazu. (A. Šoljan)

Ishodišne su:

1. *Gledao ju je sve do ugla.*
2. *To je ondje.*
3. *Ondje je zaokrenula prema izlazu.*

Nekako se doguraše do blagajne, gdje je Tomo već izdaleka spetio blizu "šaltera" nekog znanca partizana. (S. Kolar)

7. namjerne:

Zatvori Potjeh zato oči, da mu ne smetaju žišci. (I. Brlić-Mažuranić) – Ona bez prekida odonud izbacuje nekakve službene izreke, da ne bih ja pomislio kako je sve izglađeno. (S. Novak) – Braća se odšuljaju do kolibe Vjestove, zatvore izvana vrata teškim klinom, kako ne bi djed utekao iz plamena. (I. Brlić-Mažuranić) – Zapalio sam cigaretu, ne bih li se odmaknuo od njena lica. (S. Novak)

Ishodišne su:

1. *Zapalio sam cigaretu.*
2. *To je zato.*
3. *Odmaknem se od njezina lica.*

8. posljedične:

Zajauknula je, da se ulica prolomila jekom. (Ž. Jeličić)

Ishodišne su:

1. *Zajauknula je.*
2. *To je tako.*
3. *Ulica se prolomila jekom.*

Često se kao dometnute zavisne rečenice u složeno ustrojstvo uvrštavaju odn o s n e rečenice. Polazište njihovu uvrštavanju također su tri ishodišne rečenice. Razlika između uvrštavanja ostalih dometnutih zavisnih rečenica i odnosnih samo je u tome što je u odnosnih druga ishodišna rečenica sastavljena nešto drukčije nego u drugih. Subjekt joj je imenica ili zamjenica koja se javlja i u prvoj ishodišnoj rečenici, s kojom se sklapa u rečenični niz, a predikat pokazna zamjenica, uz koju se kao odnosna uvrštava treća ishodišna rečenica.

Tako je složena rečenica

Potreban mi je ilustrator, koji će se složiti sa mnom i raditi po mojim idejama (I. Slamnig)

sklopljena od ishodišnih:

1. *Potreban mi je ilustrator.*
2. *Ilustrator je onaj.*
3. *Ilustrator će se složiti sa mnom i raditi po mojim idejama.*

Najprije se treća rečenica atribucijom uvrštava u drugu:

Ilustrator je onaj koji će se složiti sa mnom i raditi po mojim idejama.

Potom se tako dobivena rečenica s prvom sklapa u nezavisno složen rečenični niz:

Potreban mi je ilustrator, ilustrator je onaj koji će se složiti sa mnom i raditi po mojim idejama.

Nakon izostavljanja dijelova koji se ponavljaju kao zalihosni dobiva se najzad složena rečenica:

Potreban mi je ilustrator, koji će se složiti sa mnom i raditi po mojim idejama

u kojoj je rečenica

koji će se složiti sa mnom i raditi po mojim idejama

dometnuta zavisna odnosna rečenica, koja se i strukturom i značenjem razlikuje od obične odnosne rečenice u zavisno složenoj rečenici

Potreban mi je ilustrator koji će se složiti sa mnom i raditi po mojim idejama.

U složenom rečeničnom ustrojstvu s dometnutom odnosnom rečenicom dometnuta odnosna rečenica nije odredba imenici *ilustrator* nego je tek njezino dodatno objašnjenje. Tu se zvanje ilustratora uzima kao već sasvim poznato i određeno, a dometnutom se odnosnom rečenicom još samo u nekom detalju pobliže objašnjava, ističe mu se kakvo sekundarno a trenutno aktualizirano svojstvo (u navedenom slučaju da se složiti sa mnom i radi po mojim idejama), za razliku od zavisno složene rečenice s običnom odnosnom rečenicom, u kojoj se odnosnom rečenicom kazuje bitna odredba imenice *ilustrator*. To nije svaki ilustrator, pri čemu se za svakoga pretpostavlja da će se složiti sa mnom i raditi po mojim idejama, nego upravo i samo onaj koji će se složiti sa mnom i raditi po mojim idejama. Svojstvo koje je u situaciji poznatosti sekundarno i objašnjajuće, postaje u situaciji nepoznatosti primarno i određujuće. Stoga dometnute odnosne rečenice, za razliku od običnih, nisu odredbene nego objasnidbene. Odnosna zamjenica *koji* može se u njima bez promjene značenja zamijeniti izrazom *a on*:

Potreban mi je ilustrator, a on će se složiti sa mnom i raditi po mojim idejama.

1783 Dometnuta odnosna rečenica može se s kraja rečeničnog niza premetanjem ume-
tnuti u sredinu:

Ilustrator, koji će se složiti sa mnom i raditi po mojim idejama, potreban mi je.

Takva se rečenica ne može staviti na početak rečeničnog niza:

**Koji će se složiti sa mnom i raditi po mojim idejama, ilustrator mi je potreban.*

To je otuda što odnosna rečenica koja se odnosi na imenicu ne može biti ispred te imenice.

Takve su rečenice:

Sjetimo se samo prohibicije alkohola u Americi, koja je ulice velikih gradova pretvorila u poprišta svojevrsnoga građanskog rata. (V. Tenžera) – Žena, koja se inače nije divila njegovim pedagoškim metodama, ovoga puta se ponosila što ima takva muža. (I. Kušan) – U staroj dvokatnoj kući u Dugoj ulici, koja se protezala svojim dvorišnim krilom do Potoka, stanovao je Kačić. (Ks. Š. Đalski) – Secesija bečka nastala je u kaosu evropske stilizacije, što se opet javila kao protuteža kulminaciji naturalizma. (M. Krleža) – Po zidovima su visjele Božine najnovije slike, čija je cijena neprestano rasla. (I. Kušan)

Odnosne rečenice uz vlastita imena gotovo su redovito dometnute. To je zato što je vlastito ime u danoj situaciji već određeno onim na koga se ili na što odnosi, pa je i odnosna rečenica uza nj najčešće samo objasnidbena.

Jerolim, koji dolazi od Bernardina, kaže da je od oca kneževa razumio kako knez ne zna istine. (M. C. Nehajev) — *Rugali se izu Vida Trdaka ljudi bataljonskom zidaru Viktoru, koji je dobio od gospodina majora dopust.* (M. Krleža) — *Nisu se obazirali ni na Iglicu, koja se uzmotala oko kola kao znatiželjno dijete.* (M. Božić)

Rijetke su situacije u kojima odnosna rečenica uz vlastito ime ne može biti dometnuta nego mora biti obična, tj. odredbena. To je onda kada se misli na dvije ili više osoba istoga imena a odnosnom se rečenicom izdvaja i određuje samo jedna. U rečenici

Marko koji je maločas prošao nije nosio ništa

očito je da je riječ o dvije ili više osoba s imenom Marko, od kojih se izdvaja i određuje samo jedna. To je onaj Marko koji je maločas prošao, a ne koji drugi ili neki već poznati nam Marko. Da je Marko samo jedan i već poznat, što u konkretnoj situaciji obično jest, rečenica bi glasila:

Marko, koji je maločas prošao, nije nosio ništa.

Odnosne rečenice mogu se dometnuti i uz čitavu prethodnu rečenicu.

1784

Zavisno složena rečenica

Pazi da ne udari u kakav predmet, što bi podiglo buku (A. Stipčević)

sklopljena je od ishodišnih:

1. *Pazi da ne udari u kakav predmet.*
2. *To je ono.*
3. *To bi podiglo buku.*

Najprije se treća rečenica odnosnim sklapanjem uvrštava u drugu: *To je ono što bi podiglo buku*, a zatim ta rečenica u nezavisnom sklapanju s prvom tvori rečenični niz:

Pazi da ne udari u kakav predmet, to je ono što bi podiglo buku.

Izostavljanjem suvišnih dijelova (*to je ono*) najzad se dobiva rečenica:

Pazi da ne udari u kakav predmet, što bi podiglo buku

u kojoj je *što bi podiglo buku* odnosna dometnuta rečenica koja se pridodaje čitavoj rečenici ispred sebe.

Primjeri su:

Uhvatila me je ispod ruke, što mi se sviđalo. (I. Slamnig) — *Ali kralj Ferdinand pokloni najprije imanje svomu konjušniku, što nije nikakvo čudo.* (A. Šenoa) — *Neki pak tvrde da ga je more izbacilo, u što sumnjam o.* (A. Goldstein)

ZAVISNO SKLAPANJE REČENICA S PREOBLIKOM USTROJSTVA

Rečenice se mogu sklapati i tako da jedna rečenica osim što pri uvrštavanju dobiva mjesto u ustrojstvu druge u isti mah gubi i vlastito ustrojstvo, i to tako da se ono na specifičan način preoblikuje. Predikat uvrštene rečenice tada više nema gramatička svojstva predikata i javlja se preoblikovan kao dio jedinstvenog ustrojstva s jednim

1785

predikatom. U tom ustrojstvu može u različitim oblicima biti više predikacija, a samo jedna obilježena gramatičkim kategorijama predikata, dok su druge u ustrojstvo uvrštene drugačijim gramatičkim oznakama. Upravo po njima se uvršteni predikati i prepoznaju u jedinstvenom ustrojstvu.

Preoblike kojima se rečenice uz gubljen je vlastitog ustrojstva uvrstavaju u jedinstveno ustrojstvo jesu: **atribucija**, **predikatno proširivanje**, **infinitevizacija** i **nominalizacija**.

1786 Takvim se načinom sklapanja ishodišnih rečenica jezični izraz sažimlje i sadržajno obogaćuje.

1787 Rečenice sklopljene uvrštavanjem s preoblikom ustrojstva najstroženije su od svih složenih rečenica, a uvrštene rečenice u njima najzavisnije. No kako one imaju samo jedno rečenično ustrojstvo, a predikati uvrštenih rečenica nemaju predikatnih obilježja, takve se rečenice u dosada uobičajenoj gramatičkoj raščlambi i nije držalo složenim rečenicama, nego su se ubrajale u **proste proširene**. Po svojem površinskom i neposredno uočljivom ustrojstvu one i nisu složene.

ATRIBUCIJA

1788 **Atribucija** je preoblika zavisnog uvrštavanja kojom se odnosna rečenica uvrštava uz imenicu ili imeničku zamjenicu u glavnoj rečenici. Takve se odnosne rečenice zovu atributne (v. §1521). Zatim se ustrojstvo zavisne rečenice (atributne odnosne) dokida, a njezina se predikatna riječ, gubeći predikatne oznake, uvrštava u glavnu i sada jedinu rečenicu, uz istu onu imenicu ili imeničku zamjenicu kojoj je bila atribuirana odnosna rečenica. Predikatna riječ uvrštene rečenice prestaje time biti predikat i postaje određena riječ uz imenicu ili imeničku zamjenicu, neovisno o tome koji sintaktički položaj ta imenica ili imenička zamjenica zauzima u rečeničnom ustrojstvu: bila ona predikatna riječ, subjekt, priložna oznaka ili objekt. Na svakom tom mjestu u rečeničnom ustrojstvu imenica može dobiti odredbu preoblikovanu iz predikata atributne rečenice. Takva odredba zove se **atribut**. Atribut može biti **pridjevski** i **imenički**.

PRIDJEVSKI ATRIBUT

1789 Ako se atributna rečenica svojim subjektom uvrštava uz imenicu ili imeničku zamjenicu u glavnoj, a predikatna joj je riječ pridjev ili koja druga pridjevska riječ, taj pridjev, kao i pridjevska riječ, postaje atribut imenice uz koju se atributna rečenica uvrštava. Pridjev ili pridjevska riječ kao atribut slaže se sa svojom imenicom u rodu, broju i padežu (v. § 1849-1851).

Zavisno složena atributna rečenica

Lišće pada u bunar koji je otvoren

odnosnim je sklapanjem nastala od ishodišnih:

1. *Lišće pada u bunar.*
2. *Bunar je otvoren.*

U daljnjem postupku atribucije predikatni pridjev *otvoren* uvrštava se kao atribut uz imenicu *bunar* u prvoj rečenici.

Lišće pada u otvoren bunar. (M. Peić)

ŠTO MOŽE BITI ATRIBUT

Atribut može biti: *pridjev, pridjevska zamjenica, padežni izraz, prijedložni izraz, prilog i broj*. 1790

Stariji ljudi spominjahu ga se. (N. Simić) – *Svaki čovjek tuče ženu.* (D. Šimunović) – *Danas vidjeh sijača / Na oranici i čuh motike / Zvuk.* (D. Tadijanović) – *Tišina nad Aljmašem ogromna je.* (M. Peić) – *Sad govori levit zdesna.* (V. Vidrić) – *Puno ima tuge u mom srcu, puno jada.* (Đ. Sudeta) – *Imam za tebe jedno iznenađenje.* (R. Marinković) – *Dva mjeseca prije toga rodila je Janica dijete.* (S. Kolar)

Te se rečenice mogu opisati kao dobivene atribucijom od ovih ishodišnih rečenica:

Ljudi ga se spominjahu. Ljudi su stariji.
Čovjek tuče ženu. Čovjek je svaki.
Danas ... čuh zvuk. Zvuk je motike.
Tišina je ogromna. Tišina je nad Aljmašem.
Sad govori levit. Levit je zdesna.
Ima tuge u srcu. Tuge je puno. Ima jada u srcu. Srce je moje.
Jada je puno.
Imam za tebe iznenađenje. Iznenađenje je jedno.
Mjesec prije toga rodila je Janica dijete. Mjeseca su dva.

ODREĐENOST ILI PRIDJEVSKI VID

GRAMATIČKA OZNAKA ODREĐENOSTI

Gramatičke oznake *roda, broja i padeža* omogućuju pridjevima slaganje s imenicom (v. § 1800-1802). Pridjevi imaju i gramatičku oznaku **određenosti**, pa mogu biti ili neodređeni ili određeni. Za tvorbu neodređenog i određenog oblika pridjeva v. § 472-477. 1791

Neodređeni pridjevi izriču neko svojstvo riječi uz koju su uvršteni. Oni je time kvalificiraju. Neodređeni pridjevi odgovaraju na pitanje **kakav**.

Određeni pridjevi izriču neko svojstvo riječi uz koju su uvršteni i upućuju na nju tim svojstvom. Oni je stoga kvalificirajući identificiraju. Određeni pridjevi odgovaraju na pitanje **koji**.

PRIDJEVSKI VID

Ako govornik ili pisac želi neku imenicu samo opisati, kvalificirati, upotrijebit će neodređeni pridjev. Ako neku imenicu želi kvalificiranjem identificirati, upotrijebit će određeni pridjev. Gledište govornika ili pisca određuje izbor između određenoga i neodređenoga pridjeva. Zato se gramatička oznaka određenosti naziva i **pridjevski vid**. 1792

Izbor pridjevskoga vida

- 1793** Izbor neodređenoga ili određenoga pridjeva u hrvatskom je jeziku u načelu slobodan.
- 1794** Pridjev u određenom obliku dolazi kao atribut onda kad je pojam označen imenicom uz koju je atribut nekim svojim obilježjima poznat: iz konteksta, iz situacije, na drugi način ili otprije i kad su moguća najmanje dva predmeta označena tim pojmom koji se razlikuju barem jednom osobinom. Tada se nekim svojstvom, opisujući predmet, izdvaja jedan predmet i upravo tim svojstvom upućuje se na njega, a ne na drugi predmet. Zato se i pita: *koji* (od više predmeta)? A znamo da postoje najmanje dva.
- 1795** Pri upotrebi pridjeva u neodređenom obliku važno je znati da se predmet označen pojmom tek opisuje i time se upoznaju njegova svojstva. Predmet se svojstvima *kvalificira*. Stoga se i može pitati: *Kakav* (je to predmet)? Kakva su njegova svojstva? Obično pojam kojim se označuje predmet do tada nije bio spomenut, nije poznat ni iz konteksta, a može biti i potpuno nepoznat, pa se tek upoznaje i pojam predmeta i njegova svojstva.

Neizražena oznaka određenosti

- 1796** Razlika određen : neodređen nije očita u svim padežima svih triju rodova pridjeva, a osobito u govoru mnogih govornika hrvatskoga jezika. U njih je stoga gramatička oznaka određenosti *neizražena*:

Nikolicu zadahnu još jače paklena vrućina. (D. Šimunović)

Iz toga se primjera ne može zaključiti da li je *paklena vrućina* (neodređeni oblik pridjeva) ili *paklenā vrućina* (određeni oblik pridjeva) (usp. i § 460-471).

Neutralizirana oznaka određenosti

- 1797** U nekih pridjeva razlika po određenosti potpuno je *neutralizirana* jer oni imaju ili samo određene (v. § 473-474) ili samo neodređene oblike (v. § 475). Takvi su npr. pridjevi: *prozorski, momački, Ivin, kućni*.

Gleda kroz prozorsko staklo svojih naočala i šuti. (R. Marinković) – *Ali se matere njezine bojale m o m a č k e majke.* (D. Šimunović) – *Ivin a kuća ima pročelje visoko.* (M. Peić) – *Na kućnom pragu izbi im sa zvonika osam sati.* (V. Desnica)

- 1798** I pridjevi koji inače mogu imati dva oblika, ali u kojih se iz izabranog oblika ne vidi da li su neodređeni ili određeni (pridjevi s *neizraženom* oznakom određenosti, usp. i § 472-477), i oni u kojih je razlika po određenosti *neutralizirana* u jednom obliku (koji time nije ni određen ni neodređen, v. § 472-477) mogu izricati i neodređenost i određenost. Neodređenost izriču kada samo kvalificiraju. Tada odgovaraju na pitanje *kakav*. Određenost izriču kada kvalificirajući identificiraju. Tada odgovaraju na pitanje *koji* (usp. i § 460-471).

Upotreba pridjeva

Pridjevi se mogu upotrebljavati kao dijelovi imenskoga predikata ili kao atributi, predikatni proširci ili kao poimeničeni. (Za poimeničene pridjeve usp. § 478–480, 869.) 1799

Ograničenja u upotrebi pridjeva

Određeni pridjev

Određeni pridjev ne može se izabrati ako postoji samo jedan predmet označen tim pojmom, a nisu ni pomišljiva dva koji bi se po nečemu razlikovali. Tada se umjesto određenoga pridjeva mora izabrati neodređeni. Takva je npr. imenica *vrijeme* "prilike u atmosferi", koja je u tomu značenju jedinična, nema dva takva vremena, i uz tu imenicu dolazi pridjev u neodređenom liku: 1800

Za lijepa vremena čuje se gatalinka. (M. Peić)

Određeni oblik pridjeva dolazi kao sastavni dio vlastitih imena i stručnih naziva (v. § 1818–1819).

Određeni oblik pridjeva dolazi i u nekim ustaljenim izričajima kao: *mali čovjek, crni petak, stari svat, Sveti Juraj* ...

Određeni oblik pridjeva ne može ostati kao dio imenskoga predikata. Takve su rečenice u hrvatskom jeziku neovjerene. Određeni se pridjev mora iz imenskog predikata uvrstiti kao atribut po pravilima atribucije (v. dalje obvezatna preobljka atribucije).

Neodređeni pridjev

Neodređeni pridjev dolazi kao dio imenskoga predikata (v. § 1228–1230), kao atribut uz imenicu ili imeničku zamjenicu, uz priloge za modifikaciju i kao imenski predikatni proširak (v. § 1872–1883). 1801

U komparativu i superlativu opisni se pridjevi uspoređuju po stupnju izraženosti nekoga svojstva (v. § 484–489), pa su određeni. 1802

Pogrešna je upotreba neodređenoga pridjevskoga oblika u komparativu ili superlativu:

Nakon dulja čekanja dolazi kiša. (HTV 25. 5. 1993.)

Trebalo: *Nakon duljeg čekanja dolazi kiša.*

Neobvezatna preobljka atribucije

Kada pridjev odgovara na pitanje *kakav*, može biti dio imenskoga predikata ili se preoblikom atribucije (v. § 1788) može preobličiti u atribut. Tu je *preobljka atribucije neobvezatna*. 1803

Obvezatna preobljka atribucije

Kada pridjev odgovara na pitanje *koji*, ne može ostati kao dio imenskoga predikata ni u prostoju ni u ishodišnoj rečenici, već se mora preobličiti u atribut. Izolirana rečenica **On je stari* nije ovjerena u hrvatskom jeziku. Ovjerena je tek onda ako je ona jedna od najmanje dviju ishodišnih rečenica u koju se predikatni pridjev *stari* može uvrstiti kao atribut: 1804

1. *On je veseljak.*
2. *Veseljak je stâri.*

On je stâri veseljak. Tu je *preoblika atribucije obvezatna.*

Kao pridjevi uvrštavaju se i pridjevske zamjenice i redni brojevi u funkciju atributa:

Nastojao je ovome mjestu sačuvati ono prvo raspoloženje. (V. Kaleb)
— Al' u taj čas zacvili u spilji medvjedić. (I. Brlić-Mažuranić) — *Ali ni prva polovica nije bila službeno objavljena.* (M. C. Nehajev)

Budući da imeničke zamjenice zamjenjuju imenice, i uz njih se može uvrstiti atribut:

Ako išta sumnjivo opaziš, odmah mi dojadi. (J. Laušić) — *To sam samo najobičniji ja.* (R. Katičić)

Mjesto pridjevskoga atributa

1805 Pridjev kao atribut može stajati uz samu imenicu ili uz imenicu u prijedložnom izrazu u bilo kojem dijelu rečeničnog ustrojstva. Pri tom pridjevski atribut može uz imenicu stajati sam ili ih može biti više (o njihovu međusobnu značenjskom odnosu v. § 1810). Ako je više atributa uz jednu imenicu, pridjevi se mogu kombinirati s pridjevim zamjenicama ili rednim brojevima, pa onda i gramatička oznaka određenosti može biti različito raspoređena (v. § 1806-1809). Atribut može biti:

— u predikatu

Rasopas je glavna rudinska biljka. (M. Peić) — *Radić je siromašno seljačko dijete.* (M. Krleža)

— u subjektu

Ubi me ova vrućina. (R. Marinković) — *Te kulturne ovce idu na ovakva uživanja kao vojnik na dužnost.* (A. G. Matoš)

— u objektu

Molimo svježe narkotike. (M. Krleža) — *Šitili smo našu kožnu industriju.* (N. Simić)

— u priložnoj oznaci

Miris izgorjene paprati dolazi iz nizinskih šuma. (M. Peić) — *Pred mojim balkonom čitave dane brblja jedan mali vodoskok.* (M. Krleža)

— u apoziciji

U autobus je ulazio poznati prozaik Mraz. (D. Ugrešić) — *To je mojjošneplaćeni kaput i kišobran moje mame Marije.* (A. G. Matoš)

— u predikatnom proširku (v. § 1872-1883)

Mašta mi se šuljala podvita repa dok si se ti šepurio po svijetu. (R. Marinković) — *Otpozdravlja kuharu koji prolazi skrutnutih čeljusti.* (M. Peić)

Više atributa uz jednu imenicu

Uz jednu se imenicu može uvrstiti jedan, dva ili više atributa. Oni mogu biti:

1806

1. pridjevi

a) neodređeni pridjev

Grlice, gle,/ Iščežoše,/ Odletješe,/ U lug zelen. (D. Tadijanović) — *Puše topao vjetar s krtičnjaka.* (M. Peić) — *Oštećenja mogu priječiti njihov pravilan rad.* (Medicinski leksikon) — *Srasta o prijelom kosti nevidljiv je čak i na rengenu.* (Medicinski leksikon) — *Prehladen zec spava pod busom.* (M. Peić) — *Odjeknu li cestom korak nepoznata stranca ...?* (M. Krleža)

neodr. i određeni pridjev

Bili smo kao ogroman lijepi lijes. (M. Peić) — *Dječak uglate glave ... u oveliku suknenom haljetku.* (V. Kaleb)

neodr. pridjev i odnosni pridjev s neutraliziranom oznakom određenosti

Prozori su gledali na mračan glavni trg. (D. Ugrešić) — *A Goli pogleda na dlanu satić, okrugao ručni satić s ruke poginula neprijatelja.* (V. Kaleb)

neodr. pridjev i posvojni pridjev s neutraliziranom oznakom određenosti

Žuta se kao regimenta njima njiše kroz ždrebece i mlad duhanov sad. (M. Peić) — *Tu možeš čuti pod čizmom iz zelenog leda hrskaj smrznuta bikova sjemena.* (M. Peić)

neodr. pridjev i povratno-posvojna zamjenica

Osjeti da bi još jednom mogao početi prelistavati čitav svoj život. (P. Šegedin) — *Svejedno čovjek obađe čitav svoj krug.* (V. Desnica)

b) određeni pridjev

Već sunce nema starog žara. (D. Cesarić) — *Bezazleno odlaze u divni modri ponor.* (M. Peić) — *Potjeh pak odmah uze travu najljuću.* (I. Brlić-Mažuranić) — *To je vrsta najispraznijeg poigravanja riječi.* (M. Krleža) — *Živio presvijetli biskup!* (R. Marinković) — *Po-dmukli pucanj, a onda opet sve tiho.* (M. Krleža)

odr. pridjev i neodređeni pridjev

Umoran volgleda polagani propao oblak osnovnu školu. (M. Peić)

odr. pridjev, neodređeni pridjev i odnosni pridjev s neutraliziranom oznakom određenosti

Mrki neobrijan kordunaški strojač, goropadan valjda što nije dobio jutros svoj stari doručak. (M. Peić)

odr. pridjev i pridjev s neutraliziranom oznakom određenosti

Plazi po gojaznom strojarovom tijelu. (R. Marinković) — *Jadni brodski liječnik!* (R. Marinković)

c) posvojni pridjev

Piše pismo Martinovoj majci. (J. Dončević) — Ču Lucijine papučegore u sobi. (R. Marinković)

posv. pridjev i pridjev s neizraženom oznakom određenosti

Godi im ... pomak šišmišove ljubičaste opne u prohladnom mračku. (M. Peić)

posv. pridjev i odnosni pridjev s neutraliziranom oznakom određenosti

Svjetionik Cap Martina namiguje neprekidno komadiću mjesečevemandarinske kore kao da ga pozdravlja. (S. Batušić) — U srcu crvenijem nego seljački suton ili grofičin usni ruž. (M. Peić)

d) odnosni pridjev s neutraliziranom oznakom određenosti

Kravsko mlijeko nije mu nikako prijalo. (S. Kolar) — Vraća se čovječjem obliku. (A. Sviličić) — Tu i tamo zareve zanosno magarac da dade oduška ljubavnom nagonu. (V. Kaleb) — Na kvadratnom metru potočne vode ovdje živi po nekoliko stotina organizama. (M. Peić) — Pogled mu se zaustavio na obližnjem automatskom telefonskom aparatu. (D. Ugrešić)

odn. pridjev s neutraliziranom oznakom određenosti i određeni pridjev

Tu granit gromom gurnut, kao nerast, ruje u jutarnji krvavi obzor. (M. Peić) — Hrastovina koju je bara stotinu godina hranila, a seljaci tesali grubošću seljačkog žilavog čamca. (M. Peić)

odn. pridjev s neutraliziranom oznakom određenosti i pridjev s neizraženom oznakom određenosti

A sljedeća do nje, ona nekada, činilo se, gazdinska razgranata nastamba. (V. Kaleb)

odn. pridjev s neutraliziranom oznakom određenosti, posvojni pridjev i određeni pridjev

Godonci opsjedaju posljednji kraljev tvrđi grad. (A. G. Matoš)

e) pridjev s neizraženom oznakom određenosti

Krvavo sam se izborio vojujući protiv sebe puste godine. (J. Laušić) — Odnio je vjetar koncepte i žarku ljubav. (R. Marinković)

f) pridjev s neizraženom i pridjevi s neutraliziranom oznakom određenosti

Povuku nasukao šlep sa krvavim volovskim kožama i brašnom. (M. Peić) — Divno gluho zimsko doba, kad bradato i brkato inje stoji na vinogradaru i mljekaru. (M. Peić)

Prilog za modifikaciju i atribut

1807 Uz pridjevski atribut mogu se uvrstiti prilozi, pa i prilozi za modifikaciju značenja. Sve to pokazuje predikatnu narav atributa.

a) prilog za modifikaciju i neodređeni pridjev

Pred nama koso postavljen valjak. (HTV, siječanj 1993.) — Dao se na prilično mučan posao prepisivanja ove starinske i neobične talija-

nizirane ortografije. (S. Batušić) – Sve Filipove tjelesne i duševne snage atomizira u prašinu i u potpuno bezvrijedan posao. (M. Krleža)

b) prilog za modifikaciju i pridjev s neizraženom oznakom određenosti

Na mnogim nevjerojatno bijelim vratovima otkrio (sam) čitava savijezda madeža. (M. Peić) – Kretala se pod zvijezdama kao potpuno i shlapjela sjenka u svijetu neobično slikovitom. (M. Krleža) – Zaprepastila ga ta čudna veličina, toliko slična jednoj već davno poznatoj i dobro upamćenoj veličini. (R. Marinković)

2. zamjenice

1808

a) pokazna zamjenica

Marun i Ljutiša počеше od onog dana lutati po gori. (I. Brlić-Mažuranić) – Nikada majstor Albert Knez nije doživio takvo priznanje. (R. Marinković)

pok. zamjenica i neodređeni pridjev

Udarimo ovaj neravan put pod noge. (V. Kaleb) – Protestirao je žestoko protiv takva nečuvena postupka. (V. Kaleb)

pok. zamjenica, neodređeni pridjev i pridjev s neutraliziranom oznakom određenosti

To su ove slike i ovi predmeti oko njega ... ovaj blatani panonski zakutak. (M. Krleža)

pok. zamjenica i određeni pridjev

Taj crni put do mene! (P. Šegedin) – Ovdje ćete doživljavati ovaj divni dvor. (M. Peić)

pok. zamjenica, određeni pridjev i pridjev s neutraliziranom oznakom određenosti
te pokazna zamjenica i pridjevi s neizraženom i neutraliziranom oznakom određenosti

Poslije onog starog grofovskog porculanskog lončića ... prije ova zemljana seljačka šalica s vrelim mlijekom. (M. Peić) – Zna on gdje žive ti stari graničarski čistunci, koji najmanje triput mjesečno kreće kuću. (M. Peić)

pok. zamjenica i odnosni pridjevi s neutraliziranom oznakom određenosti

Uživaj ovaj jutarnji žetveni sat! (M. Peić)

pok. zamjenica i posvojni pridjev s neutraliziranom oznakom određenosti

Rubovi ovog vragova kotla uvijek su prvi na naletu ugarske pustarske žege. (M. Peić)

pok. zamjenica, posvojni pridjev i odnosni pridjev s neutraliziranom oznakom određenosti

Nego Iliju šaljivo zaškaklje ono oficirsko kokošje perce za šesiro. (R. Marinković)

pok. i povratno-posvojna zamjenica i neodređeni pridjev

Okretao sam se ... da bih mogao sakriti taj svoj sitan posao, zapravo stidan posao. (P. Šegedin)

pok. i povratno-posvojna zamjenica, pridjev s neizraženom i pridjev s neutraliziranom oznakom određenosti

Na ovom svom zmijolikom vrludanju smjestila se Verona. (S. Batušić) – Razderala je taj svoj bračni ugovor. (M. Krleža) – Sjećao te ... kad si na ovoj terasi pisao ono svoje žarko ljubavno pismo ljubljenoj Izidori. (R. Marinković)

pok. i posvojna zamjenica i pridjev s neizraženom oznakom određenosti

Čujte me, čujte, djeco te naše drevne zemlje. (V. Nazor)

pok. zamjenica, pridjev s neizraženom i pridjev s neutraliziranom oznakom određenosti

Za tih malih predvečernjih posjeta grob Chopinova srca bio je lijep kao leš labuda. (M. Peić)

pok. zamjenica, posvojna zamjenica i odnosni pridjev s neutraliziranom oznakom određenosti

Treba vidjeti to naše turopoljsko dvorište u kasnu jesen. (M. Peić)

pok. zamjenica, jedan ili više pridjeva s neizraženom oznakom određenosti, odnosni pridjev s neutraliziranom oznakom određenosti

U to ugodno sutonsko blato, u to Turopolje, u čemu sam se ljepše mogao investiti nego u fijakeru? (M. Peić) – Mala ladica od novinskog papira, ta draga dječja pustolovna korablja, zapela je o ciglu. (M. Krleža)

b) posvojna zamjenica

Da leš moj plane/ u svetu lomaču odozgora. (T. Ujević) – Očima tvojim obasjani/ Protiću sada moji dani. (D. Cesarić)

posv. zamjenica i određeni pridjev

Sjedosmo na moj stari ogrtač. (A. G. Matoš) – Krešimir je ... pohlepno gutao ... ditirambe u čast njegovu velikom ocu. (S. Kolar)

posv. zamjenica, određeni pridjev i odnosni pridjev s neutraliziranom oznakom određenosti

Ona ista (svjetiljka), koja je svijetlila nad krevetom njegovih najpaklenskijih dječjačkih kriza. (M. Krleža)

posv. zamjenica i pridjev s neizraženom oznakom određenosti

Povrati me u moje stare dane. (D. Cesarić) – Filip je gledao u njegove duguljaste prste. (M. Krleža)

posv. zamjenica, pridjev s neizraženom i pridjev s neutraliziranom oznakom određenosti

To uporno plovi naša stara posavska staja kroz tihi život u bezglasnu smrt. (M. Peić) – Crveno, naše nesretno seljačko blato. (M. Peić)

posv. zamjenica i odnosni pridjev s neutraliziranom oznakom određenosti

I krvavim si njenim znojem smočih / Moj drski obraz kao suzama. (A. G. Matoš) – Želimo još dugi život, sreću i zdravlje našoj zagrebačkoj Kraljici Strozijevoj i našoj zagrebačkoj Ofeliji Šramovoj! (A. G. Matoš)

c) povratno-posvojna zamjenica

Ona ostade s njim i odvede ga u svoju izbu. (A. Goldstein) – *Svaki Cigo svoga konja hvali.* (Narodna poslovice)

povr. -posv. zamjenica i određeni pridjev

On iz svog žutog krzna gleda listopad. (M. Peić) – *Bio se u svom zaklonitom prasunčalištu jako oznoji.* (D. Šimunović)

povr. -posv. zamjenica i pridjev s neizraženom oznakom određenosti

Nikolica je skupio svoje staklene noge. (D. Šimunović) – *Tužnim okom gleda svoju rodnu goru.* (V. Nazor)

d) neodređena zamjenica

Zaludu svako pitanje! (M. Krleža) – *Svakome je daku osvetnički prišio po neki naziv iz zoologije.* (R. Marinković) – *Punio bih mu uši svakoja kim buncanjem i maštanjem.* (V. Desnica)

neodr. zamjenica i neodređeni pridjev

Rušila (je) u njoj svaki razuman otpor. (R. Marinković) – *Na jednome se mjestu opet uvali u nekakav mekan grm.* (V. Kaleb)

neodr. zamjenica i određeni pridjev

Dode li duša kakvog sjetnog notturna da me očara na sramotu ironijskog dana? (A. G. Matoš) – *Odmah pomisli na neki stari čamac.* (M. Peić)

neodr. zamjenica i dva određena pridjeva

Vonj se neki omamni zagušljivi rasprostre prostorom. (M. Božić)

neodr. zamjenica i pridjev s neizraženom oznakom određenosti

Zemlja propade s jedne pokvarene žene. (A. G. Matoš) – *Ljubavnici tu propadaju u neko bijelo blato.* (M. Peić)

neodr. zamjenica i pridjev s neutraliziranom oznakom određenosti

Osjeća i sam neko kanibalsko zadovoljstvo nad tim slasnim zalogajima. (R. Marinković) – *Nalikovali su nekoj ženskoj ruci.* (M. Peić)

neodr. i posvojna zamjenica

Jer od svih naših patnja i od svih naših jada, / Što bjehu i što jesu, med ćemo praviti sada. (V. Nazor)

neodr. i posvojna zamjenica i odnosni pridjev s neutraliziranom oznakom određenosti

Unjihovim, trahomom narumenjenim očima ... gorjela su i sjala sva naša podravska veselja. (M. Peić)

neodr. zamjenica, posvojni pridjev i odnosni pridjev (povezani s *i*) s neutraliziranom oznakom određenosti

Sve Filipove tjelesne i duševne snage atomizira u prašinu. (M. Krleža)

- neodr. zamjenica i odnosni pridjev s neutraliziranom oznakom određenosti
U svojoj hrptenici osjeća razvojnu liniju sviju kralježnjačkih vrsta. (M. Krleža)
- neodr. i pokazna zamjenica
Ostajalo je samo pismo na dlanu, neizvjestan podatak, siromašan povod za svu tu galamu u njemu. (R. Marinković)
- neodr. i pokazna zamjenica i određeni pridjev
Kako piše na urezu na četrnaest metara dugoj gredi koja kao mačja kičma nosi sav taj krzneni teret, građena je godine 1857. (M. Peić)
- d) odnosna zamjenica
Kad nađeš čiju stvar, odmah je vrati. (Težak-Babić)
- 1809**
3. broj
- a) redni broj
Sam će pasti kod prvog trzaja broda. (R. Marinković) – *Pjevaše neko u drugome katul Pjesmu o lijepoj Manon.* (D. Cesarić)
- b) glavni broj
Ni dva koraka nismo učinili. (M. Peić) – *Prejasni dom za tri godine mora prijestolja lišen biti.* (M. C. Nehajev)
- glavni broj i neodređeni pridjev
Kroz nijemu noć tek jedan budan glas. (A. G. Matoš)
- glavni broji određeni pridjev
Jedan bijeli rupčić zaleprša na suncu. (R. Marinković) – *Četiri najznaменitija odsjeka u javno-pravnom životu naroda našeg nalazimo.* (M. C. Nehajev)
- glavni broj, određeni pridjev i pridjev s neutraliziranom oznakom određenosti.
Ovaj je kraj na kraju dviju najvećih pejzažnih strasti. (M. Peić)
- glavni broj i pridjev bez izražene oznake određenosti
Dokora su obje cijevi ležale opet nalik na dvije mrtve zmijurine. (V. Nazor)
- glavni broj i pridjev s neutraliziranom oznakom određenosti
U Donjem Gradu hrvatstvo je spalo tek na ... tri novčana zavoda, prosvjetu i malograđane. (A. G. Matoš) – *Tu se vidi dva jelova stolčića.* (M. Peić)
- glavni broj, posvojna zamjenica i pridjev s neizraženom oznakom određenosti
Prepisujem jedno tvoje staro pismo. (M. Peić)

Više pridjevskih atributa uz jednu imenicu

- 1810** Kad se uz jednu imenicu uvrsti dva (ili više) pridjeva kao atributa, atribut koji stoji najbliže imenici određuje imenicu, a drugi određuje istodobno i imenicu i pridjev.
Razgovarali su o običnim seoskim nevoljama. (D. Šimunović)

Atribut *seoski* određuje imenicu *nevoljama*, a atribut *obični* određuje izraz *seoskim nevoljama*.

Rečenicu s više atributa međusobno odvojenih zarezom, koji stoje uz jednu imenicu, može se opisati kao sastavljenu od više koordiniranih rečeničnih ustrojstava iz kojih je izostavljeno sve što se ponavlja, a ostavljeno je samo ono što se ne ponavlja - atribut. Time se postiže sažetost izraza:

Sunčanica sniva / ognjeni cjelov / posljednjeg, žutog, vjenčanog dana. (M. Krleža) — Ljubav se njena topila u pjesmu šutljivo, nijemo, kao šećer u bezbojnoj, mlakoj vodi. (R. Marinković)

Kad je uz jednu imenicu više atributa povezanih *si*, onda svaki atribut sam za sebe određuje imenicu:

Bijahu oni luda i bezglava čeljad. (I. Brlić-Mažuranić)

Moguća je i kombinacija više atributa međusobno odvojenih zarezima, kada između dva atributa najbliža imenici stoji *i*:

Ništa na svijetu nije ljepše od mladog, zdravog i pravilnog tijela! (A. G. Matoš)

Rečenica s jednim ili više atributa vrlo je često dio nezavisno ili zavisno složene rečenice:

Mnogi su obilazili preživjele književne mamute, a ovi su ih rado primali. (D. Ugrešić) — On zamota svoju sprijeda do polovine obrijanu glavu novom kabanicom i odluči da baš pravo zaspi. (D. Šimunović) — Eto, vani stupaju zagorski rudari, što su čitav život gutali čadu i smrad i otrovne plinove, ustali su iz jednoga groba, zapalili svoje uljanice i idu tiho u dvoredu u drugu jamu u nepovrat. (M. Krleža) — Poručnik se trgne, dostojanstveno suspregne, pa poče polako ogledati pristranke klanca, odakle dopiraše gusto i raštrkano zvukovlje čudesno nevidljivih kamenih orgulja. (M. Božić)

Ispuštena zalihosna imenica

Kad je uz imenicu uvršten jedan (ili više) atributa, imenica se može izostaviti ako se može uspostaviti iz situacije ili konteksta:

1811

Odabrao si onaj veći, pravilniji, koji si već godinama poznao. (R. Marinković)

Iz konteksta se vidi da je riječ o kamenu.

Gotovo svaki dan dopluta neki. (P. Šegedin)

U rečenici je izostavljena iz konteksta jasna imenica *mrtvac*.

Zalihosna a ispuštena imenica može se uspostaviti i po atributu (ili atributima):

Dadoh rukom rasipnika / dragulje mnogom znanom, nepoznatom. (G. Krklec)

Izostavljena je imenica *čovjek*.

A ovaj se ovdje skamenio. (P. Šegedin)

Izostavljena je također imenica *čovjek*.

Imenička zamjenica i atribut

- 1812 Uz imeničku zamjenicu, koja zamjenjuje imenicu, može se, kao i uz imenicu, uvrstiti atribut:

lična zamjenica

Hrvatski narod ... to smo mi svi. (M. Krleža) — *Glavno je da se on sam ne opije.* (S. Kolar)

neodređena zamjenica

A ipak je osjećao nešto stalno. (V. Kaleb) — *Očekivalo se veliko nešto.* (I. Kušan)

povratna zamjenica

Izgubio sam sama sebe. (D. Cesarić) — *Protivljenje ovakvom sebi preobrazi se u snažan zvuk što se vraća natrag.* (Č. Prica)

● OBVEZATAN ATRIBUT

- 1813 Obvezatan je onaj atribut koji nastaje kad se predikatno ime neke ishodišne rečenice mora, po pravilima preoblike atribucije, preoblikovati u atribut ili kad se u neku rečenicu iz nekih razloga mora uvrstiti atribut.

Dvije su vrste obvezatnih atributa:

- sintaktički obvezatni atributi
- semantički obvezatni atributi.

Sintaktički obvezatan atribut

- 1814 Sintaktički su obvezatni oni atributi kojih obvezatnost izlazi iz naravi sintaktičkih odnosa, tj. iz odnosa sintaktičkih kategorija u rečenici, koji bi bez uvrštenih obvezatnih atributa bili nepotpuni. To bi za posljedicu imalo sintaktički neprihvatljive rečenice, kao što je ova: * *Vratio se dana.*

Uvrštavanjem koje od pridjevskih riječi (pridjeva, pridjevske zamjenice, rednoga broja) kao atributa uz imenicu *dana* postiže se ovjerenost te rečenice:

Dan je drugi. → *Vratio se drugoga dana.*

Atribut je *sintaktički obvezatan* uz imenice u genitivu i akuzativu kojima se izriče:

- priložna oznaka vremena u genitivu
- priložna oznaka vremena u akuzativu
- svojstvo u genitivu.

Genitiv vremena

- 1815 Genitivom vremena identificira se vremenski odsječak u kojemu se odvija ono što se izriče predikatom. Pridjev je u genitivu vremena određen.

Što si radio cijelog ljeta? (R. Marinković) — *Jednoga dana zarađuje se majka i cjelune sinčića sumanuto.* (I. G. Kovačić)

Akuzativ vremena

Akuzativom vremena identificira se vremenski odsječak u kojemu se odvija ono što se kazuje predikatom. Taj se vremenski odsječak promatra u svojem trajanju. 1816

Ono cijeli dan ovim obalama prati samo močvarne ljubavnike. (M. Peić) – Treći dan su pokopali baku. (I. G. Kovačić)

Genitiv svojstva

Uvrštavanjem atributa uz imenicu u genitivu postiže se potpunost i prihvatljivost sintaktičke konstrukcije i njezina semantička smislenost: 1817

Slična je onoj u Buševcu što smo je zatekli među svinjcima s babom Šaljapinova glasa. (M. Peić)

Rečenica u kojoj je izričaj *s babom glasa* sintaktički je nepotpuna i neprihvatljiva, a semantički besmislena jer je pretjerano zalihosna: zna se da *baba je(st) glasa*, da *baba ima glas*, ali kakav je taj glas, to je ono semantički najbitnije što se kazuje atributom: *s babom Šaljapinova glasa*.

Semantički obvezatni atributi

Medu semantički obvezatnim atributima razlikuje se nekoliko grupa, ovisno o tome kakva je narav riječi uz koju je uvršten atribut. 1818

1. a) Vlastita imena (dvočlana ili višečlana)

Atribut pomaže imenu da se ono nekim svojstvom trajno razluči od drugih istovrsnih imena:

Na *Lošinju (otoku)* dva su naselja u čijem je nazivu riječ *Lošinj*. Razlikujemo ih atributima: *Mali Lošinj* i *Veli Lošinj*. Tako i *Stari Gradac*, *Staro Petrovo Selo*, *Veliki Medvjed*, *Mali Medvjed*, *Karlo Veliki*, *Sveti Juraj*...

Uz vlastita imena pridjev kao atribut stoji u određenom liku.

b) Stručni nazivi

Atribut je obvezatan i u dvočlanim ili višečlanim stručnim nazivima iz različitih struka ili u općeprihvaćenim nazivima: 1819

<i>teška voda,</i>	<i>deuterijev oksid,</i>
<i>Eustahijeva tuba,</i>	<i>tupi kut,</i>
<i>Adamova jabučica,</i>	<i>prazni skup,</i>
<i>crvena krvna zrnca,</i>	<i>stari svat.</i>

U atributima kao dijelovima stručnog i općeprihvaćenog naziva pridjev je u određenom obliku.

2. Atribut uz semantički zalihosne imenice

a) Atribut dolazi uz imenice velika opsega značenja koje su u nekim konstrukcijama pretjerano semantički zalihosne i time neobavijesne. To su većinom imenice kojima se izriče *vrijeme*, *način* ... Atribut nosi glavninu semantičke obavijesti i tako osmišljuje cijeli iskaz. 1820

Rečenice bez atributa sintaktički su ispravne, ali su semantički nepotpune.

Rečenicom *Na način se oslobađao nespokojsva.* ne kazuje se ništa nova što ne bismo znali: sve se uvijek zbiva *na neki način*. Bitno je znati na *kakav* ili *koji* način se nešto zbiva, a to se upravo iskazuje atributom. Isto se tako uvijek sve zbiva *u neko vrijeme, u nekom vremenu*, pa to ne treba ni izricati, a točno određeno vrijeme kazuje se atributom:

Na lak način da ti je živjeti? (I. Kušan) — *Otpuhnuo je dim iz cigare na svjetski način.* (I. Kušan) — *Bilo je to u davno doba.* (R. Katičić) — *U isto se vrijeme Antioh sramotno vraćao iz perzijskih krajeva.* (Biblija) — *I u polubudnom stanju sam se odjednom našao u djetinjstvu.* (V. Majer) — *Padali bi u protivnom slučaju prigovori vjernica.* (I. G. Kovačić) — *Svetoskupa zove se razlog zbog kojega ja ni u jednoj prilici nisam zapravo sretan.* (S. Novak)

b) Atribut je semantički nužan i uz imenicu koja je uvrštena kao priložna oznaka sredstva uz predikat izrečen glagolom bliska ili slična leksičkog značenja. Tako npr. u rečenici

On je govorio glasom.

Imenica u I. jd. *glasom* zalihosna je kao priložna oznaka sredstva uz predikatni glagol *govoriti*. Uvrštavanjem prikladna pridjeva kao atributa dokida se pretjerana zalihost imenice *glasom*. Ona tada mijenja i semantički razred priložne oznake: *glasom* prestaje biti priložna oznaka sredstva i, zajedno s atributom, postaje priložna oznaka načina, što se većinom vidi i po sličnoznačnom načinskom prilogu kojim se može zamijeniti: *tihim glasom* = *tih*.

Opisivao mi je Pet prilično mirnim glasom. (I. Kušan) — *Govorio je odjednom starac promijenjenim glasom.* (S. Novak) — *Gledao me strašnim pogledom.* (R. Marinković) — *Piljio je u mene isljedničkim pogledom.* (V. Desnica) — *Cikorije crv Hazdrubalović smijaše se smijehom travim.* (R. Marinković) — *Trči staračkim, klecavim korakom.* (I. Kušan) — *Gigantskim koracima kroči u sretniju budućnost.* (J. Dončević) — *Brzim kretnjama stade se penjati na jelu.* (I. G. Kovačić)

1821 Zamjena imenice s atributom u I. jd. sličnoznačnim prilogom nije moguća kad je uz takvu imenicu uvršteno više atributa (pridjevskih i zamjениčkih) ili kad bi prilog imao nešto drugačije značenje:

Kako bi bilo lijepo da ja sada odnekud iznenada banem ... pa doviknem gore u kuću onim svojim dragim i toplim glasom. (S. Novak) — *I bio je ponosan da je čovjek i da ima razum, ponosan što čovječanstvo kroči velikim koracima u bolju budućnost.* (A. Sviličić) — *Ima i drugih nego ti, /koji nepoznati od tebe žive tvojim životom.* (T. Ujević)

1822 c) Uz imenice s više značenja nužna je i bitna odredba atributom jednoga od njezinih značenja, bilo da je ono osnovno ili preneseno, da bi se točno znalo o kojemu je značenju riječ:

Nema sumnje da rat ima lijepih strana. (A. G. Matoš) — *To su ipak svete stvari!* (R. Marinković) — *On je za mene najpoznatiji slučaj.* (Č. Prica) — *Opasno je početi se pačati u taj ljudski osinjak.* (V. Majer)

3. Izričaji

Pod izričajima razumijevamo dvije vrste ustaljenih sklopova riječi. To su: *id i o m i* i *f r a z e*.

Idiom

Atribut je obvezatan u *id i o m i m a*, tj. ustaljenim, okamenjenim izričajima, kojima su i sastavnice i njihov oblik i poredak jednom za svagda dani, nepromjenjivi i nezamjenjivi. Značenje idioma dobiva se iz njega kao cjeline. To je razlog da se njegove sastavnice ne mogu zamijeniti kojom drugom riječju u kojem drugom obliku. Idiomaticke su konstrukcije zatvorene i neproduktivne:

U laži su kratke noge. (R. Marinković) — *Nisu to čista posla.* (M. Znika) — *Nitko neće ostati kratkih rukava.* (A. Kovačić) — *Hoće da bude ustavan vladar ... a to znači biti svakom loncu poklopac.* (V. C. Emin) — *Svi zaboraviše na Čolu i čizme kao na lanjski snijeg.* (M. Božić)

1823

Fraza

Atribut je obvezatan u *f r a z a m a*. To su izričaji kojima je zadana shema ustrojstva, redosljed i vrsta sastavnica. Imaju ograničenu mogućnost variranja (deklinacije, konjugacije), ali im je barem jedna sastavnica, obično pridjev, zamjenjiva drugim, sličnoznačnim riječima, obično pridjevima.

1824

Značenje fraze ne izlazi iz njezine sintaktičke konstrukcije ni iz njezinih sastavnica, već iz fraze kao cjeline. Pri tome neki od elemenata fraze mogu dolaziti i u prenesenu značenju.

Na osnovi jedne fraze može nastati još koji dubletni oblik.

Ali bilo bi suvišno u glavnim crtama napomenuti nešto o svemu tome. (S. Novak)

Varijacije: *u bitnim crtama, u najbitnijim crtama.*

Napravi jednu usporedbu na svoj vlastiti račun. (Č. Prica)

Varijacije: *na svoj račun, na tuđi račun.*

Carinik je zažmirio na jedno oko i tako je kava prošla bez carine. (M. Znika)

Varijacija je: *zažmiriti na oba oka.*

... iako je inače deveta rupa na državnoj svirali. (I. Kušan)

Fraza može glasiti i: *biti zadnja (posljednja) rupa na svirali.*

Evo i živinče, kada dođe iz kreševa, kao da je stiglo s drugog svijeta. (I. G. Kovačić)

Fraza može glasiti i: *onaj svijet.*

Pomisao, da će se Pavao Petrović htjeti odreći doma, u prvi je kraj obodri. (J. Leskovar)

Iz prvog se kraja vrlo gospa nećkala. (S. Krešić)

IMENIČKI ATRIBUT

- 1825** Osim pridjeva ili kakve druge pridjevske riječi, kao atribut uz imenicu može biti i druga imenica. Atribut izrečen imenicom uz drugu imenicu zove se **imenički atribut**. Imenica koja se uz drugu uvrštava kao atribut najčešće je u **genitivu** i rjeđe u **dativu**. Imenice kao atributi i same mogu imati atribute, pridjevske ili koje druge.

- 1826** Imenica kao atribut preoblikuje se od predikata s genitivnim izrazom kao predikatnom riječi (v. § 1239-1241).

Genitivni se izraz, ako je samo od imenice, preoblikuje u posvojni pridjev (v. § 1239), pa se atribucijom može preoblikovati i u pridjevski atribut (v. § 1789). Imenički atribut u genitivu stoga je sintaktički jednakovrijedan posvojnem pridjevu.

- 1827** Imenicom u genitivu kao predikatnom riječju izriče se pripadanje. Oblici pripadanja su različiti:

<i>Kaput je brata</i>	<i>Oblik je valjka</i>
<i>Mati je prijatelja</i>	<i>Požar je strasti</i>
<i>Klub je zastupnika</i>	<i>Pjevanje je ptica</i>
<i>Ugao je ulice</i>	<i>Berba je grožđa</i>
<i>Boca je vina</i>	

Takvi predikati, iako neobični, u hrvatskom su jeziku mogući, i to kao temeljni sintaktički likovi, koji će se upotrijebiti samo onda kad se osjeti potreba za izričitim pojmovnim razlučivanjem, i tada su stilski obilježeni.

- 1828** Takve imenice u genitivu običnije su s atributom uza se. Stilski obilježena, motivirana potrebom za izričitošću pojmovnih odnosa, i tu je još prisutna:

<i>Kaput je tvoga brata</i>	<i>Oblik je velikoga valjka</i>
<i>Mati je našega prijatelja</i>	<i>Požar je goleme strasti</i>
<i>Klub je stranačkih zastupnika</i>	<i>Pjevanje je jutarnjih ptica</i>
<i>Ugao je glavne ulice</i>	<i>Berba je ranoga grožđa</i>
<i>Boca je dobroga vina</i>	

- 1829** Stilski se neutralizacija nekih predikata postiže preoblikovanjem predikatne riječi u genitivu u posvojni pridjev:

<i>Kaput je bratov</i>	<i>Ugao je ulični</i>
<i>Mati je prijateljeva</i>	<i>Oblik je valjčani</i>
<i>Klub je zastupnički</i>	<i>Pjevanje je ptičje</i>

- 1830** Ostali se predikati zamjenjuju kakvim drugim izrazom:

Boca je puna vina
Požar je od strasti

a) Rečenice

Pjevanje je ptica
Berba je grožđa

rezultat su preobliske ishodišnih rečenica s glagolskim predikatnom:

Ptice pjevaju
Beru grožđe (v. § 1915).

b) Rečenica

Požar je strasti

rezultat je preoblike ishodišne rečenice s imenskim predikatom:

Strast je požar

Sve navedene imenice u genitivu kao predikati preoblikom atribucije mogu se uvrstiti kao atributi uz imenice drugih ishodišnih rečenica ako su te imenice jednake njihovim subjektima.

1831

Prema raznim vrstama pripadanja što se izriču genitivom imeničkog atributa koji je preoblikovan od predikatnog imena u genitivu razlikuju se i tipovi takvih atributa. Ti se tipovi ne mogu uvijek sasvim jednoznačno odrediti, pa pri njihovu razumijevanju često pomažu kontekst ili situacija.

Posvojni genitiv ili genitiv posesivni

Imenički atribut u genitivu kojim se izriče pripadnost po vlasništvu ili kakvu sličnom pravu i vlasti zove se **posvojni genitiv** ili **genitiv posesivni**.

1832

U rečenici

Kaput tvoga brata visi u hodniku

koja je nastala od ishodišnih

1. *Kaput visi u hodniku* 2. *Kaput je brata* 3. *Brat je tvoj*

takav je posvojni genitiv imenički atribut

tvoga brata

koji se sastoji od imenice u genitivu *brata* kao atributa imenici *kaput*, s pridjevskim atributom *tvoga*, a nastao je preoblikom od predikatnog imena u genitivu

tvoga brata

u rečenici

Kaput je tvoga brata

pri uvrštavanju atribucijom treće rečenice u drugu:

Kaput je brata koji je tvoj

i dalje:

Kaput je tvoga brata,

nakon čega se tako dobivena rečenica atribucijom uvrštava u prvu:

Kaput koji je tvoga brata visi u hodniku

i konačno:

Kaput tvoga brata visi u hodniku.

Takvim se imeničkim atributom izriče pripadnost po vlasništvu, autorstvu, izboru, posjedu, i slično.

Knez Ivan stupa u svojim teškim čizmama iza lijesa kneza Krste.
(M. C. Nehajev) — *U ljetne večeri mreže moga djeda postaju srebrne.*
(S. Mader) — *One godine baš izadoše "Pošurice" J. E. Tomića.*
(A. G. Matoš) — *Ipada Cica u povrtnjak Joze Ratkovića.* (I. Kušan)

- 1833** Posvojnim genitivom izriče se i pripadnost po rodbinskom odnosu.
Ja sam sin roditelja koji su bili prikazivači atrakcija. (R. Marinković) — *Ona je žena moga prijatelja.* (J. P. Kamov) — *Uto se kao lisica polako i oprezno iz kuće izvukla i Maga, Jagina nevjesta, tj. žena Jagina brata.* (S. Kolar) — *A ni sestra Mateja Langa, makar je žena njegova sina, ne treba da zna za Krstin prijedlog.* (M. C. Nehajev)
- 1834** Pripadnost po vlasništvu ili sličnom pravu izriče se posvojnim genitivom bez atributa ili druge oznake kad je taj posvojni genitiv od prezimena na *-ić*. Takav genitiv dolazi ispred imenice kojoj je atribut i stilski je obilježen kao pučki izraz.
Zariša-hanuma je očekivala vijesti od sinova, išla do Filipovića kasarne i raspitivala kod stražara. (A. Nametak) — *Sjetio se društva koje se svakog jutra kao za pakost našlo pred Ramića hanom.* (A. Nametak) — *On uzdahnu, pogleda na pendžer/niz Krbavu do Bunića bila.* (Hrv. nar. pj.)
- Rjeđe se takav genitiv nalazi iza imenice kojoj je atribut:
Zatekne ih Vrangopane kneže / kod vodenog broda Jankovića. (Hrv. nar. pj.) — *Vraćaj Anu kuli Smiljanića.* (Hrv. nar. pj.)
- 1835** Posvojnim se genitivom izriče i pripadnost koja se zamišlja kao neko pridruživanje slično vlasništvu ili srodstvu.
Ako su Rimljani bili prvi pravnici među ljudima, Maljevci su nedvojbeno jednji potomci tih velikana. (A. Kovačić) — *Braćo moja i građani plemenitoga varoša, došao je čas da pokažemo da smo slobodni, svoji ljudi.* (A. Šenoa) — *O, ima li nešto prljavije od ljudskog jezika: nije li ponekad nalik na štakora građanskih kanala!* (Ž. Jeličić)

Genitiv cjeline

- 1836** Imenički atribut u genitivu kojim se izriče pripadnost dijela svojoj cjelini ili nekoj svojoj sastavnici zove se **genitiv cjeline**.

U rečenici

Našli smo se na uglu ulice

koja je nastala od ishodišnih:

1. *Našli smo se na uglu* 2. *Ugao je ulice*

takav je genitiv cjeline imenički atribut *ulice*, a nastao je od predikatnog imena u drugoj rečenici pri uvrštavanju atribucijom u prvu:

Našli smo se na uglu koji je ugao ulice

i potom, izostavljanjem zalihosnih dijelova:

Našli smo se na uglu ulice.

Genitivom cjeline može se izricati:

a) materijalni predmet kojemu pripada neki dio:

Digne se plav dim pod krovšte štale. (V. Kaleb) — *Sijeku smokvu neku uza zid vrta.* (P. Šegedin) — *Ljutito je odbacila napasni rub popluna.* (I. Kušan) — *Na zvoniku crkve ogromna je rupa od topovskog metka.* (M. C. Nehajev)

b) biće kojem pripada tijelo ili neki njegov dio:

Oči mladića nisu se iznenađeno razrogačile. (Ž. Jeličić) — *Pod mnogom zjapila je provalija u kojoj su se crnile i ljeskale trupine tuna.* (S. Novak) — *Srećko je netremice buljio u crveno lice svoje tetke.* (P. Šegedin) — *Isusu je stalo sve mirisat po lušiji, rublju, svježim rukama žene koja nije ništa slutila.* (T. P. Marović)

c) predmet ili biće kojemu po funkciji ili uzroku pripada nešto što u užem smislu nije njegov dio niti dio njegova tijela:

Svjetlo je jutar njeg sunca plivalo na površini rijeke. (I. G. Kovačić) — *Pun i svijetao mjesec spusti se na crtu horizonta.* (R. Marinković) — *Bol je sapinje u pregibu krila.* (I. Kušan) — *Atmosfera kuće učinila mi se ponešto drugačijom.* (I. Slamnig)

d) nešto što nije ni osoba ni predmet, a pripada mu kakav dio:

Egzaktnost djela nastalog na takvoj razmеди pričinja se kao objektivnost. (I. Zidić) — *Nije ovo usko tlo za veličinu tvoga genija.* (A. Kovačić) — *Inflaciji riječi morao je suprotstaviti stroge zakone šutnje.* (M. Grčić) — *Kamov ironično prikazuje bezdušni mehanizam ljudskih fatalnosti.* (B. Popović)

e) ono čemu kao širem sklopu pripada kakav apstraktni pojam ili predodžba:

Ta stvar je bila predmetom izvješća kod vlade. (M. C. Nehajev) — *Jedina mogućnost spasa pružala se u Kraliju.* (P. Šegedin) — *Svi ti časopisi izvršili su presudni utjecaj na mlade naraštaje ne samo u smislu književne orijentacije nego i političkog gledanja na svijet.* (G. Krklec)

Dijelni genitiv ili genitiv partitivni

Imenički atribut u genitivu kojim se izriče pripadanje kakva komada, kakve količine ili mjere dijelu neke stvari, skupa predmeta ili bića, kazujući tako pripadanje dijelu a ne cjelini, zove se **dijelni genitiv** ili **genitiv partitivni** (v. i § 1383).

1837

Takav je partitivni genitiv imenički atribut *vina* u rečenici

Evo vam i čaša vina. (A. G. Matoš)

Imenice koje znače pojam ili tvar, a ne brojive predmete, mogu se u partitivnom genitivu zbog njegova značenja pojaviti samo u jednini, npr. *On je prostački žicao od mene komad sira.* (S. Novak), a sve ostale samo u množini, npr. *Nazvao sam nekoliko znanaca.* (I. Kušan)

Primjeri su:

Žena je stavila u torbu tvrd komad ječmene bubice i šaku suhih smokava. (V. Kaleb) — *Našle su se u Slavoniji četice vojnika bez gospodara.* (M. C. Nehajev) — *Joso se iskoprca iz gomile starih vreća.* (V. Kaleb) — *U prsa će naša nadoći jato toplih vjetrova.* (M. Raos)

Genitiv sadržaja

Imenički atribut u genitivu kojim se izriče pripadnost općijeg pojma određenijem sadržaju zove se **genitiv sadržaja**. Dolazi uz imenice uz koje je atribut semantički obvezatan.

1838

Genitiv sadržaja upotrebljava se kao atribut:

a) da bi se kazalo kakav je neki oblik ili način:

Na licu mu se razlio izraz neizrecive nježnosti. (V. Kaleb) — *Na stropu mrlja vlage širila je krakove.* (A. Sviličić) — *Goblenski rad, u kojemu ni krvavi Karatajev nije djelovao kao slika nasilja.* (V. Tenžera)

b) uz imenice koje ne znače oblik ako se upotrijebe u tom smislu:

Ovo nije knjiga mržnje. (A. G. Matoš) — *Od toga svjetla prošarali su sobu pramenovi polutame.* (S. Novak)

c) uz imenice koje znače kakav apstraktni oblik:

Treba unijeti i elemente kiča. (I. Slamnig) — *Sretni su oni šahisti koji u toj plemenitoj igri dosegnu takav stupanj umijeća da mogu cijeniti velemajestore.* (A. Šoljan) — *Velesajam bjelosvjetske banalnosti i kiča, parodija mladosti, ako hoćete!* (V. Tenžera) — *To je socijalno naličje mode.* (V. Tenžera)

d) uz imenice koje označuju struku, ulogu, položaj:

Davno prije rata ispekao je Kapara zanat kuhara. (J. Horvat) — *Sada sam vlasnik vrtuljka.* (R. Marinković)

e) uz imenice koje označuju apstraktan predmet:

Jer, konačno, znate, to je već pomalo i pitanje ukusa. (R. Marinković) — *Ta se kompenzacija najlakše i najvidljivije postiže na planu mode.* (V. Tenžera) — *Seljak je virkao na njegovu golotinju, ali nije htio da se miješa u stvari vojske.* (V. Kaleb)

f) uza sve imenice kojima se iz bilo kojeg razloga kazuje sadržaj, tj. izriče u čemu se sastojte:

Dani berbe i prešanja prava su svetkovina. (M. C. Nehajev) — *Nad mrtvacem učini znak križa.* (I. Kušan) — *Očev je posao propao za vrijeme rata.* (R. Marinković) — *Pred nama je dolina blagodat.* (M. Raos) — *Ona bujna poljana bijaše put raskoši, a onaj strmi vrh staza kreposti.* (A. Šenoa)

Objasnidbeni genitiv ili genitiv eksplikativni

1839

Imeničkim atributom u genitivu izriče se i pripadanje u kojemu se imenica uz koju atribut stoji i sama atributna imenica odnose na isto, pa imenica u atributu služi samo kao dodatno objašnjenje imenici uz koju stoji. Zato se takav imenički atribut u genitivu, kojim se pripadnost izriče kao objašnjenje, zove **objasnidbeni genitiv** ili **genitiv eksplikativni**.

U rečenici

Zahvatio ga je požar strasti

objasnidbeni je genitiv imenički atribut *strasti*, a rezultat je preobliske rečenice

Strast je požar

u kojoj je ta imenica subjekt imeničkom predikatu s imenicom uz koju kao atribut stoji, odakle se preoblikuje u genitivni izraz

Požar je strasti

a zatim preoblikom atribucije, uvrštavanjem predikata te rečenice u rečenicu

Zahvatio ga je požar

nastaje rečcnica s objasnidbenim genitivom kao imeničkim atributom:

Zahvatio ga je požar strasti.

Objasnidbeni genitiv obično dolazi uz imenice prenesena značenja i objašnjava na što se njihovo preneseno značenje odnosi. Takav je atributni izraz sažeta poredba: imenica kaže s čim se što uspoređuje, a imenički atribut ono što se uspoređuje.

Prolo mi se bura odobravanja i veselja. (M. C. Nehajev) — Plamen crnoga oka prigasi mu se. (A. Šenoa) — Izgubile su se sve stramputice misli. (P. Šegedin) — Dopre mu do ušiju končić nečijeg meketa. (M. Božić) — U jeseni se skupljaju plodovi truda. (V. Kaleb)

Genitiv subjektni

Imeničkim atributom u genitivu može se izreći i pripadnost radnje svojem vršitelju. Imenički atribut kojim se to izriče zove se **genitiv subjektni**. 1840

Takav je imenički atribut u rečenici

Pjevanje ptica je stalo.

Subjektni genitiv rezultat je preoblike poimeničenja (v. § 1915). Tom se preoblikom glagolski predikat jedne rečenice preoblikuje u imenicu sa značenjem glagolske radnje, a subjekt joj iz nominativa prelazi u genitiv. Imenica time postaje subjekt preoblikovane rečenice, a genitivni izraz predikat.

Od ishodišne rečenice

Ptice pjevaju

poimeničenjem nastaje

Pjevanje je ptica

i zatim atribucijom, uvrštavanjem predikata te rečenice u rečenicu

Pjevanje je stalo

nastaje rečenica s genitivom subjektivnim kao imeničkim atributom:

Pjevanje ptica je stalo.

Takve su rečenice:

Istom ona to reče, a stade jeka platinе. (Nar. prip.) — Čitav je nedjeljni dan ispunjen pripremama za polazak vojske. (M. C. Nehajev) — Moglo se čuti zapljuskivanje mora i glasovi ljudi. (P. Šegedin) — Osjećao se početak velikog sloma. (M. Budak)

Genitiv objektni

Pripadnost izrečena imeničkim atributom u genitivu može biti i pripadnost radnje njezinu objektu. Imenički atribut u genitivu kojim se to izriče zove se **genitiv objektni**. 1841

Taj je genitiv rezultat preoblike poimeničenja, kojom se glagolski predikat jedne rečenice preoblikuje u imenicu sa značenjem glagolske radnje, a objekt se te rečenice iz svoga padeža preoblikuje u genitiv. Imenica sa značenjem glagolske radnje postaje subjekt preoblikovane rečenice, a genitivni izraz njezin predikat. (V. § 1915)

Od ishodišne rečenice

Beru grožđe

preoblikom poimeničenja nastaje

Berba je grožđa

i dalje preoblikom atribucije, uvrštavanjem predikata te rečenice u rečenicu

Počelo je

rečenica s genitivom objektnim kao imeničkim atributom:

Počela je berba grožđa.

Primjeri su:

Za jednog ljubitelja sireva sve je ovo jasno. (I. Kušan) — *Bilo je to nedugo nakon ukinuća tlake.* (S. Radić) — *Izgubio sam osjećaj vremena.* (V. Nazor) — *Mrko se zadube u proučavanje s držaja.* (V. Kaleb) — *Postade po svojoj odlučnosti neimenovanim vođom svih.* (M. C. Nehajev)

Genitiv svojstva

1842 U atribut se iz predikata može preoblikovati i genitivni izraz kojim se izriče kakvo svojstvo. Taj se izraz sastoji od imenice u genitivu i njezina obaveznog atributa. Takav izraz zove se **genitiv svojstva** ili **genitiv kvalitativni**.

Od ishodišnih rečenica

1. *Upoznao sam čovjeka.*

2. *Čovjek je dobre naravi.*

atribucijom nastaje najprije rečenica

Upoznao sam čovjeka koji je dobre naravi

a zatim:

Upoznao sam čovjeka dobre naravi

s imeničkim atributom *dobre naravi* kao genitivom svojstva.

Primjeri su:

Čovjek zelenih očiju kaže da se s medvjedom sreo dvjesto puta. (J. Vrkić) — *To je djelo umjetničke vrijednosti.* (R. Marinković) — *Katkad bi se prenuo i prkosito podigao glavu, kao što obično čine ljudi velike časti i male pameti.* (A. Šenoa) — *Djeca gola i obješenih trbuha valjaju se u prašini.* (A. Majetić)

Posvojni dativ

1843 Pripadanje se može izreći i imeničkim atributom u dativu, koji pri uvrštavanju nastaje preoblikom atribucije od predikatnog imena u dativu (v. § 1242).

Od ishodišnih rečenica

1. *To je glava*

2. *Glava je selu*

uvrštavanjem druge u prvu nastaje rečenica

To je selu glava. (A. Kovačić)

s imenicom *selu* u dativu kao imeničkim atributom. Takav se dativ, po značenju vrlo blizak posvojnog genitivu, zove **posvojni dativ** ili **dativ posesivni**.

Povod se ustanku lako našao. (N. Klaić) — *Dodoše boginje, uzeše i m sina.* (A. Šenoa) — *Početak je svemu u kucanju srca.* (V. Gotovac) —

Mat i se razboljela djeca, pa i žena. (V. Kaleb) — *Vrana joj i sjajna kosa neskladno pada u zapuštenim ćupercima.* (J. Draženović) — *Zanosu nije bilo kraja.* (M. C. Nehajev) — *Žena kuću drži, muž je kući gost.* (A. Kovačić) — *Zaonda bijahu knezovi krčki Senju gospodari.* (A. Šenoa)

Ako se u jednoj ishodišnoj rečenici lična zamjenica u predikatu odnosi na subjekt u drugoj, pri sklapanju se ta zamjenica zamjenjuje povratnom. 1844

Rečenica

Djevojčica si prekrije lice rukama (M. Peić)

sklopljena je atribucijom od ishodišnih:

1. *Djevojčica prekrije lice rukama.*
2. *Lice je njoj.*

Takav se dativ povratne zamjenice zove **etički dativ**.

APOZICIJA

Apozicija je preoblika kojom se imenica jedne ishodišne rečenice uvrštava uz imenicu ili zamjenicu u drugoj na isti način na koji se pridjev uvrštava atribucijom (v. §1788). Imenica tako uvrštena u rečenicu zove se **apozicija**. 1845

Apozicija se s imenicom uz koju je uvrštena slaže u padežu, i obje mogu imati i svoje atribute.

Od ishodišnih rečenica

1. *Nedaleko od kuće primijetili su psa.*
2. *Pas je skitnica.*

preoblikom apozicije nastaje najprije složena rečenica sklopljena odnosnim uvrštavanjem:

Nedaleko od kuće primijetili su psa koji je skitnica

i zatim, kad se predikatna imenica zavisne rečenice uvrsti u glavnu kao apozicija uz imenicu od koje odnosna rečenica zavisi, rečenica

Nedaleko od kuće primijetili su psa skitnicu

u kojoj je imenica *skitnica* apozicija imenici *pas*.

Primjeri su:

Nadrealist prirodoljubac nije urođenik. (I. Zidić) — *Lutam svijetom poput ptice selice.* (A. Šoljan) — *I smješka se grozno i beznadno kao čovjek očajnik što sjedi na dnu svog vlastitog života.* (R. Marinković) — *Ne sastaju se ovdje vile ljepotice — ne zvoni ovdje pjesma radosnica.* (M. C. Nehajev) — *Sad je sve više ta znanstvena misao vodilja izgledala kao puki izgovor.* (I. Slamnig)

Apozicijom uz vlastito ime izriče se što je tko ili što. 1846

Starac Drašković kuje stihove i s jednakim žarom sudjeluje kod priredbe "narodnih" plesova. (M. C. Nehajev) — *Gospodin Galović stupaše svečano prema gradskoj kući.* (A. Šenoa) — *Grof Maksimilijan Axelrode tugovao je tako jalovo pune šezdeset i tri godine.* (M. Krleža) — *Pričalo se da je Roža bila kod coprnice Kate.* (S. Kolar) — *Vrh brda Griča dižu se tamne zidine.* (A. Šenoa)

1847 Apozicija može stajati i uz imeničku zamjenicu.

I vrag je mene grešnika mogao odnijeti u pakao. (I. Slamnig) — Taj polet koji život grijel nezasićnika mene ubi. (T. Ujević) — Pričaju da nas pobožne Hrvate štiti papa. (K. Špoljar)

1848 Apozicija se može pridružiti imenici ili imeničkoj zamjenici u bilo kojem dijelu osnovnog ustrojstva rečenice.

a) u predikatu

To su na krovu vrapci pokušarci. (M. Lovrak)

b) u subjektu

Grad Modruš bijeli se vrh čunjastog brijega. (M. C. Nehajev)

c) u adverbnoj oznaci

Mačak ode pa nađe opet službu u čovjeka u dovcu. (Nar. prip.)

d) u objektu

Čudno je i vidjeti ženu plemkinja u ovom kraju kud se kreće sam krut vojnik. (M. C. Nehajev)

SLAGANJE ATRIBUTA I APOZICIJE S IMENICOM

1849 Slaganje atributa s imenicom u rodu, broju i padežu i apozicije u padežu uskladi- vanje je gramatičkih oznaka riječi kojoj je kao atributu ili apoziciji otvoreno mjesto u rečeničnom ustrojstvu s riječju koja im otvara mjesto u tom ustrojstvu. Gramatičke oznake kategorije roda, broja i padeža izriču se gramatičkim morfemima, pa se uskla- đivanje gramatičkih oznaka ostvaruje kao uskladiavanje gramatičkih morfema riječi kojoj je kao atributu ili apoziciji otvoreno mjesto u rečeničnom ustrojstvu s grama- tičkim morfemima riječi koja im otvara mjesto u tom ustrojstvu, npr.:

muški rod
jednina
nominativ

Opet je izrastao jedan list.

srednji rod
jednina
akuzativ

Volim plavo nebo.

ženski rod
množina
nominativ

Ni nove ceste nisu mnogo šire.

← — pretkazuje

(Čitaj: na osnovi muškog roda, jednine i nominativa imenice *list* pretkazuje se muški rod, jednina i nominativ broju *jedan* u službi atributa, itd.)

Usklađivanje gramatičkih morfema ovisi i o vrsti riječi koja otvara mjesto i o vrsti riječi koja se uvrštava kao atribut ili apozicija. Ono može biti: 1850

1. morfološki potpuno
2. morfološki nepotpuno ili izostalo.

ATRIBUT

Potpuno slaganje

1. Morfološki se potpuno mogu uskladiti s riječju koja im je kao atributima otvorila mjesto u rečeničnom ustrojstvu samo promjenjive riječi s tri roda, i to: 1851

pridjevi u neodređenom ili određenom liku ili s neutraliziranom oprekom po vidu:

Da imamo nova vladara, to nam se mora projaviti. (M. C. Nehajev) — *Davno je nestala jeca va vožnja kroz mrtve brezike.* (M. Peić) — *Volim sve hrvatske rijeke.* (M. Peić) — *Psunjski grom osobito je velik neprijatelj ruševina.* (M. Peić) — *Podbradak mu se spuštao ispod lica na crnu kanoničku haljinu.* (A. Šenoa) — *Sad mi se opet u snu pokazala kao i na slici, samo joj iz srca išla zlatna zmija.* (A. Šenoa) — *Dječja glinena pištaljka.* (D. Ugrešić) — *Dunav — žut, crn, kao tigrovo krzno.* (M. Peić) — *Dok su se hrvatska gospoda skupljala da satru seljačku buru, diglo se uz Savu na Štajerskoj strani mjesto za mjestom.* (A. Šenoa)

— pridjevi postali od:

— glagolskog pridjeva radnog

Što zna tvoja nezrela glava, šta je nekad bivalo u ona stara vremena. (A. Šenoa) — *Kosa joj je kao stajska slama potamnijela od predugog ležanja zečeva.* (M. Peić)

— glagolskog pridjeva trpnog

Sa njemačkim vojskama lako je izaći, ali Hrvati pokazuju neobuzdanu drzovitost. (M. C. Nehajev)

— priloga sadašnjeg

Tekući zrak (je) svjetlomodra tekućina. (ABC leksikon) — *Profesor L. stajao je u nekoj titravoj maglici koja se isparavala iz vrucog pijeska.* (D. Ugrešić)

— priloga prošlog

Od sutrašnjega dana barunica Sofija, bivša moja žena, nije više vlasnica mogega imanja. (A. Kovačić) — *Za nj, bivšeg učitelja psihologije, bilo je to i vrlo zanimljivo.* (J. Leskovar)

pridjevske zamjenice

Tako radi, to je moja želja. (A. Šenoa) — *Na proljeće, kad se kući vratimo/ Bit će mati naša radosna.* (D. Tadijanović) — *Bar vi ste majstor, a i vaš gospodar. No ded govorite kako ste obavili svoje poslove.* (A. Šenoa) — *S prozorčića ovog tornjića ... možeš gledati na sve četiri strane svijeta.* (M. Peić) — *Zaista mogu izgovoriti te riječi, a prije bih bila sve iz sebe izbljuvala od gadenja.* (A. Sviličić) — *Svaka stvar postane podnošljiva kad se zaboravi početak.* (S. Novak) — *Takve je anđelčice klesao majstor pred desetak-pe-*

tnaest godina po modelu ljupke i kudrave glave maloga šegrta Lojzeka, kad su takvi anđelčići bili u modi. (R. Marinković) — *Rekao je da to otklanja neke rezerve Slovenije.* (Novi Vjesnik, 13. 10. 92.)

redni brojevi

Prvi svibanj 1861. teško je osvanuo hrvatskomu narodu. (M. C. Nehajev) — *Prpić teško u drugo kolo.* (Novi Vjesnik, 13. 10. 92.) — *Hoće li živjeti kao netko drugi ili umrijeti?* (D. Ugrešić) — *Danas je peti dan rujna.* (D. Tadijanović)

I broj *jedan, jedna jedno* i brojni pridjevi *dvoji, troji, petori, desetori*... itd. u službi atributa slažu se s imenicom u rodu, broju i padežu:

Sa mnogom je plivao i je dan boksač teške kategorije. (D. Ugrešić) — *Kad još ispunim ovo što rukama dubem, moja će domovina biti za jedno zatišje teža.* (J. Laušić) — *Petorim stanarima predani su ključevi novoga stana.* (Vjesnik VI, 76.) — *U grad vode devetora vrata.* (S. Krešić) — *Prije nego maknemo, ostaje nam dvoji posao.* (A. Šenoa)

Izostalo ili nepotpuno slaganje

- 1852 2. Usklađivanje gramatičkih morfema riječi koja se uvrštava kao atribut i riječi koja joj kao atributu otvara mjesto u rečeničnom ustrojstvu izostaje ili nije morfološki potpuno onda kada se kao atribut uvrštava prijedložni ili padežni izraz, broj, imenica ili imenička zamjenica, prilog.

prijedložni ili padežni izraz

- 1853 Uz imenicu u bilo kojem rodu, broju ili padežu može se uvrstiti prijedložni ili padežni izraz kao atribut. Oblik u kojemu je prijedložni ili padežni izraz uvršten kao atribut ne mijenja se, bez obzira na to što se imenica kojoj su oni pridruženi kao atributi deklinira. Zbog toga se prijedložni ili padežni izraz i ne može morfološki uskladiti s imenicom koja mu otvara mjesto, npr.:

Psunje planina mračnih provalija. (M. Peić) — *Davor Kukac mračna lica približio se kuli od biskvita.* (D. Ugrešić) — *Žimi tu zagruba snijeg lovcu preko čizme.* (M. Peić) — *Kao narednik Ilija je razumijevao mnoge stvari iz velike politike.* (R. Marinković) — *Nigdje se ne pliva tako lijepo kao u Kupi niti ne sunča kao pod zabarenim bedrom sisačke kule.* (M. Peić) — *Žena s madežom trgnula se iznenađeno.* (I. Dončević) — *A moja su se djeca igrala s kutijama od šibica.* (R. Marinković)

dva, oba, obadva

- 1854 Imenice muškog i srednjeg roda u genitivu jednine otvaraju mjesto kao atributima brojevima *dva, oba, obadva* u NAV:

Aiona dva druga financija zinula u Matu. (R. Marinković) — *Cinkuš sv. Kralja pjeva, da su već dva sata.* (A. G. Matoš) — *Tu sjedahu do prozora dva čovjeka.* (A. Šenoa) — *Oba su sela opustjela.* (Vjesnik VII, 1976.) — *Redovito piti oba lijeka.* (razg.)

Imenice muškog i srednjeg roda u GDLI mn. otvaraju mjesto kao atributima brojevima *dva, oba, obadva* u GDLI: **1855**

Prolazim između dvaju oprečnih skrajnih svjetova. (A. Tresić-Pavičić) — Stoji on, urar, iznad stola s ropotarijom, drži visočanstveno među dvama prstim djelić sata i čeprka sitnim zavijačem. (V. Kaleb) — Iz obaju dimnjaka suklijao je gust, crn dim. (Vjesnik VII,1976.)

dvije, obje, obadvije

Imenica ženskog roda u N mn. otvara mjesto kao atributima brojevima *dvije, obje, obadvije* u NAV: **1856**

Dvije laste ne čine proljeće. (Narodna poslovice) — Oči su mu ko dvije munje žive. (I. Trnski) — Steko sam kuću, zidanu kovačnicu, imam i dvije tri krpice zemlje. (A. Šenoa) — Starac ... spusti obje ruke na njihove glave. (F. Becić) — A što ako je trava u obje polovice? (R. Marinković)

Imenica ženskog roda u GDLI mn. otvara mjesto kao atributima brojevima *dvije, obje, obadvije* u GDLI: **1857**

Obasjavahu ... grančicu jorgovana s onim dvjema suzama, što su orosile nježne cvijetke. (J. Leskovar) — Držaše objema rukama molitvenik. (J. Leskovar) — Ostao je bez obiju ruku. (S. Pavešić) — Zamjerio se obadvjema strankama. (S. Pavešić)

tri, četiri

Imenice muškog i srednjeg roda u genitivu jednine i imenice ženskog roda u N mn. otvaraju mjesto kao atributima brojevima *tri, četiri* u NAV: **1858**

Tri dana smo se vucarali Siskom između valova za napajanje fijakerskih konja. (M. Peić) — U 8 sati: A. P. Čehov, Tri sestre. (HTV VIII,1992.) — Dodaj četiri cijela jaja. (Kuharica) — U prvom su katu bile u svemu četiri sobe. (J. Leskovar)

Imenice muškog, ženskog i srednjeg roda u GDLI mn. otvaraju mjesto kao atributima brojevima *tri, četiri* u GDLI:

Janko jedva disao od četiriju gvozdениh šaka, štonoga nemilo sapinjahu. (A. Šenoa) — Prikovala je daske četirima bodežima. (S. Pavešić) — Zaraza je otkrivena u trima selima. (HTV IV, 1992.)

Imenice ili imeničke zamjenice otvaraju mjesto kao atributima brojevima iznad dvadeset koji se sastoje od desetica i osnovnih brojeva *dva, tri, četiri* isto kao i brojevima *dva, tri, četiri*:

U razredu ima trenutno trideset i dva učenika. (HTV IX,1992.) — Htio je odvratiti nastupanje te kobi od koje — činilo mu se — izmicaoše sretno i beričetno već šezdeset i tri godine! (M. Božić) — Imam 24 godine i javio sam se u hrvatsku vojsku dobrovoljno. (HTV II,1992.)

brojevi veći od četiri

Imenica u G mn. otvara mjesto kao atributima brojevima iznad četiri koji nisu složeni s *dva, tri, četiri*: **1859**

Pet dana sam lutao Aljmašem! (M. Peić) — *Jenas sam ostavio/ Se da m zrelih jabuka/ Da uvenu na granama/ Neuzbrane.* (D. Tadijanović) — *Dvanaest ovaca visi o stupu gvozdenom.* (D. Tadijanović) — *Danas uzeh iz lisnice posljednih deset franaka.* (M. C. Nehajev) — *I moja je Karolina svirala Chopina petnaest punih godina.* (M. Krleža) — *U dvorani je bilo 40 slušatelja.* (M. C. Nehajev)

- 1860** Zamjenice *mi, vi, oni* u G otvaraju mjesto kao atributima brojevima *dva, tri, četiri* i onima većim od četiri:

Nas dva brata oba ratujemo, ne plač' majko ako poginemo. (Narodna pjesma) — *Idemo nas tri.* (S. Pavešić) — *Vas deset radit ćete na pruži.* (RTZ)

dvoje, troje ... dvojica, trojica ...

Imenice i zamjenice *mi, vi, oni* u G otvaraju mjesto kao atributima brojevima *dvoje, troje, četvero, petero, šestero* itd. te brojnim imenicama *dvojica, trojica, četvorica, petorica, šestorica ... deseterica* itd. koje su u jednini:

Jesmo li nas dvoje/ Daleko jedno od drugog? (D. Tadijanović) — *Bilo nas je četvero.* (Težak-Babić) — *Nas dvojica ostadosmo neko vrijeće bez riječi.* (V. Desnica)

količinski prilozima

- 1861** Brojiva imenica u G. mn. otvara mjesto količinskim prilozima (v. § 756-757) kao atributima:

dosta, malo, mnogo, nekoliko, ovoliko, onoliko, par, pola, puno, više ...

I malo je još dana lijepih i sunčanih. (L. Perković) — *Nekoliko težaka poredali se u gledaoce kao u dućanu.* (V. Kaleb) — *Promrmlja opet nekoliko riječi.* (M. C. Nehajev) — *Već više dana čupamo i sišemo tvrdu konjetinu.* (S. Novak)

- 1862** Nebrojiva imenica u G. jd. otvara mjesto količinskim prilozima kao atributima:

Naravno, treba imati malo sreće. (S. Kolar) — *Vuču se polako ispod oblaka i hvata sve više neba.* (J. Kosor) — *Žena će ti donijeti mnogo blaga.* (J. Kosor) — *Kažu da gluh čovjek nema od puške ni pola radosti.* (V. Desnica)

Zamjenice *mi, vi, oni* u genitivu otvaraju mjesto kao atributima količinskim prilozima:

Bilo je mnogo nas. (D. Cesarić) — *Malo ih zna po kome je nazvana njihova ulica.* (HTV III,1992.)

imenička zamjenica

- 1863** Riječ koja se uvrštava kao atribut slaže se s imeničkom zamjenicom u broju i padežu, npr.:

Riječ "mobilizacija" prožela ga je kao težak osjećaj tjeskobe pred nečim senzacionalno važnim i nepoznatim. (R. Marinković) — *Cijela osoba urarova, upaljena nekom strašću, prionula nečemu nepoznatom, zabavljena unura.* (V. Kaleb) — *On dapače i ne misli ništa odre-*

deno nego samo osjeća. (V. Kaleb) – *Da cijelog sebe u njih zgusnem.* (D. Cesarić)

nesklonjiva ženska osobna imena

Neka ženska osobna imena ne dobivaju u deklinaciji uobičajene padežne morfe-
me, već imaju svugdje padežni morfem - \emptyset , a nemaju ni morfeme za pripadnu gramatič-
ku oznaku kategorije roda i broja. Riječ koja se uvrštava kao atribut slaže se s tim
imenima u rodu, broju i padežu. (Ona jasno pokazuje rod, broj i padež imena.)

Našoj Dagmar jelo se kolača. (razg.)

Malu Astrid poslali smo na more. (razg.)

1864

dvorodne imenice

Uz neke imenice koje završavaju na -a tipa: *starješina, sluga, vojvoda, pijanica, budala, uhoda* itd. Atributi su u jednini u muškom rodu, a u množini u muškom i ženskom rodu (npr. *starješina, sluga*), a uz neke su i u jednini i u množini muškog i češće ženskog roda (npr. *varalica, budala*):

1865

jednina: *naš starješina*

množina: *naši starješine*

naš sluga

naše starješine

naši sluge

naše sluge

prava varalica

prave varalice

pravi varalica

pravi varalice

ova budala

ove budale

ovaj budala

ovi budale

Uz muška osobna imena na -a atribut je u muškom rodu:

1866

To ima da bude on, taj Imbra, sa svojom suprugom davno nekoć. (I. Dončević) – *Tamo je i moj mali Ferkonja.* (A. Kovačić) – *Tvoga Ivicu lijepo opremiše gospoda.* (A. Kovačić) – *Vi niste ni uzdahnuli do sada za našim dragim Ivicom.* (A. Kovačić)

Uz muška prezimena na -a atribut je u muškom rodu:

1867

Taj Komarica bijaše rodом odnekud iz Like. (I. Dončević)

APOZICIJA

Imenica pridružena kao apozicija nekoj drugoj imenici ili imeničkoj zamjenici
slaže se s tom imenicom ili zamjenicom u padežu, što znači da je imenici kao apoziciji
pretkaziv samo padež:

1868

Položivši zakletvu ban Josip Šokčević rekao je u prvoj saborskoj sjednici. (M. C. Nehajev) – *Glavni grad Hrvata leži kao što je poznato narijeci Savi.* (M. Krleža) – *Onda im majstor Albert Knez iskleše dirljivu igračku: ljupkog anđelčića Lojzeka što plače na grobu ... ili zalijeva cvijeće.* (R. Marinković) – *U autobus je ulazio francuski predstavnik Jean Paul Flagus.* (D. Ugrešić) – *Mi Zagrepčani smo kao pravi Hrvati vrlo društveni.* (M. Krleža) – *Jano, zapovijed*

je od gospoštine, da sutra dođete vi djevojke iz Brdovca, da ogrnete kuruzu kod rijeke Krapine. (A. Šenoa) – Gadovi, skotovi, mene starca izazivate i dražite medenim mjesecom. (J. Kušan) – Znam ja vas knjižare, sa svime šalu tjerate. (R. Marinković) – Glasom zvona nas je djecu Tona, iz godine u godinu, upozoravao. (D. Tadijanović)

1869 Uz muška imena na *-a* apozicija je u muškom rodu:

Eh, naš čoro Ferkonja upravo se obogatio danas. (A. Kovačić) – Seljak Imbra provukao glavu kroz prozor svoje kuće i pažljivo osmatra nebo. (I. Dončević) – Baš ste se nešto zamislili gospodine Joža, a tako ste lijepo počeli. (Č. Prica) – Kakova sreća vuče njegova sina Ivicu u veliki grad. (A. Kovačić)

1870 Uz muška prezimena na *-a* apozicija je u muškom rodu:

Dalivi, gospodine Komarica, razumijete to? (I. Dončević)

1871 Imenica uvrštena kao apozicija uz neka ženska osobna imena koja nemaju uobičajene morfeme za gramatičku oznaku kategorije roda, broja i padeža, nego imaju morfem \emptyset , slaže se s tim imenima u padežu. (Ona jasno pokazuje padež imena.)

Susjeda Ines postala je nekako nespokojna. (razg.) – Sliku svoje kćerke Karmen imao je i sada u lisnici. (razg.) – Taj Borisov sluh vjerojatno je nasljeđe po majčinoj liniji, mojoj supruzi Ingrid. (Start, 1976.)

PREDIKATNI PROŠIRAK

1872 Glagolski se predikat može proširiti tako da se uza nj uvrsti predikat druge rečenice. Preoblika kojom se predikat jedne rečenice uvrštava uz glagolski predikat u ustrojstvo druge zove se **predikatno proširivanje**.

1873 Predikat jedne rečenice može se uvrstiti uz predikat u ustrojstvo druge samo onda ako je u toj rečenici ista imenica koja je subjekt predikatu koji se uvrštava i ako se obje odnose na isto.

Predikat uvršten u rečenicu uz njezin predikat zove se **predikatni proširak**. Predikatni proširak može biti **imenski** i **glagolski**.

IMENSKI PROŠIRAK

1874 Najčešći je imenski predikatni proširak onaj koji nastaje uvrštavanjem pridjeva kao predikatnog imena uz glagolski predikat.

Ako je u obje ishodišne rečenice subjekt isti, pridjev kao predikatni proširak ostaje u nominativu, obilježen gramatičkom oznakom neodređenosti.

Zavisno sklopljena rečenica

Ja sam ležao miran (I. Slamnig)

nastala je predikatnim proširivanjem od ishodišnih:

1. *Ja sam ležao.*
2. *Ja sam miran.*

Zavisno sklopljena rečenica

Bepo ja dan pade na pod (I. Aralica)

nastala je predikatnim proširivanjem od ishodišnih:

1. *Bepo pade na pod.*
2. *Bepo je jadan.*

Pridjevi u tim rečenicama nisu atributi, jer nisu uvršteni uz imenice, nego su predikatni proširci, jer su uvršteni uz glagolske predikate kao njihovo sadržajno proširivanje.

Primjeri za takav proširak:

Grga pijan leži pred vratima pa hrče. (A. Šenoa) — *Voda proteče blatna i kaljava.* (V. Nazor) — *Umorna se vraćam s praznika.* (I. Katušić) — *A ja luda prepisala kuću na njih.* (V. Majer) — *Goli ustane uzbuđen.* (V. Kaleb)

Ponekad se, zbog slobodnog reda riječi u hrvatskom jeziku, u istoj rečenici pridjev može shvatiti i kao atribut i kao predikatni proširak. Tako sintaktički dvoznačan može biti ovaj primjer:

Natlase žena ugušena sruši (I. G. Kovačić)

gdje riječ *ugušena* u istaknutom položaju iza imenice može biti atribut imenici *žena*: *ugušena žena*, a može biti i predikatni proširak uvršten uz glagolski predikat *sruši se*: *sruši se ugušena*, što ovisi o tome primjenjuje li se na tu riječ pri njezinu uvrštavanju preoblika atribucije ili preoblika predikatnoga proširivanja. Takva dvoznačnost ne ometa razumijevanje rečenice.

Kad subjekt ishodišne rečenice s pridjevskom riječju u predikatu nije isti subjektu rečenice s glagolskim predikatom nego nekoj drugoj imenici ili zamjenici u njoj, predikatna se pridjevska riječ, uvrštena uz glagolski predikat, slaže s tom imenicom ili zamjenicom u rodu, broju i padežu.

Zavisno sklopljena rečenica

Sutradan nadoše djevojku mrtvu u šljiviku (J. Turić)

nastala je predikatnim proširivanjem od ishodišnih:

1. *Sutradan nadoše djevojku u šljiviku.*
2. *Djevojka je mrtva.*

Zavisno sklopljena rečenica

Osjećam je hladnu pored sebe (I. Slamnig)

nastala je predikatnim uvrštavanjem od ishodišnih:

1. *Osjećam je pored sebe.*
2. *Ona je hladna.*

Pridjevski predikatni proširak u kosim padežima:

Još nas može obojicu otpratiti veza ne u Kostajnicu. (M. Mažuranić) — *Uzeše me nevoljnu opet u očinsku kuću.* (A. Šenoa) — *Još te ovakva ne vidjeh.* (Ks. Š. Đalski) — *Meni si bila prvomu udesom namijenjena!* (A. Kovačić) — *Samo mi je žao što je neću vidjeti mrtvu.* (S. Novak) — *Ne može sebi oprostiti što je pustio bolesnog Ivana s ama.* (M. Božić)

1875

1876

1877 Predikatni proširak može biti i imenica. Kad je subjekt u obje ishodišne rečenice isti, proširak je u nominativu.

Takav je proširak u hrvatskom jeziku karakterističan za pjesnički stil.

Zavisno sklopljena rečenica

Slobodnica plamti grud (S. S. Kranjčević)

nastala je predikatnim proširivanjem od ishodišnih:

1. *Grud plamti.*
2. *Grud je slobodnica.*

Primjeri:

Ljutit aga mrko gleda, / Gdje se silom divit mora, / Silan arslan gorskom mišu. (I. Mažuranić) — *Ošo hodža, a hadžija dode.* (G. Martić) (Otišao je kao hodža, a vraća se s hodočašća promaknut u hadžiju, kao hadžija.) — *Prognanik u pučkoj rulji sam se skrio.* (A. G. Matoš) (Skrpio sam se kao prognanik.) — *Samac sam jadu pod zamahe pao.* (S. S. Kranjčević) — *I vi budale mislite da su u kovčeziću dukati.* (Sl. Mihalić)

1878 Osim u nominativu, takav proširak, kao i predikatno ime, može biti i u instrumentalu.

Divljom djevojkom neznaicom ostavila bjeh prije tri godine očinski krov. (A. Šenoa) — *Vencel Otokar bio je obučen kao da se rodio lovцем.* (J. Kozarac) — *I u babinoj duši sine dan kada ga je djevojkom ovdje gledala s njegovim "Ilercima".* (A. G. Matoš)

1879 Kad u ishodišnoj rečenici s glagolskim predikatnom nije subjektivna riječ nego kakva druga imenica ili zamjenica jednaka subjektivnoj riječi ishodišne rečenice s imeničkim predikatnom, predikatna imenica pri uvrštavanju kao proširak uz glagolski predikat dolazi u onaj padež u kojemu je ta imenica ili zamjenica.

Zavisno sklopljena rečenica

Našao sam ga siromaha (J. Kušan)

nastala je predikatnim proširivanjem od ishodišnih:

1. *Našao sam ga.*
2. *On je siromah.*

Primjeri:

Prvi časak prestignut će, mniješ, / Konje vile raja lastavica. (I. Mažuranić) — *Glasom zvona nas je djecu Tona, iz godine u godinu, upozoravao.* (D. Tadijanović) — *Gadovi, skotovi, mene starca izazivate i dražite medenim mjesecom.* (J. Kušan) — *Ljudi, žene, čujte anđela mene!* (R. Marinković)

1880 I genitivni se izraz, sastavljen od imenice i atributa, može preoblikovati u predikatni proširak.

Zavisno sklopljena rečenica

Oznojena čela sudac povuče krakove (Sl. Mihalić)

nastala je predikatnim proširivanjem od ishodišnih:

1. *Sudac povuče krakove.*
2. *Sudac je oznojena čela.*

Primjeri:

Petar Maljevac leži raskoljene glave nauznak. (A. Kovačić) — *Načelnik je nas mijana brka i pijane duše primao zdravice.* (J. Kosor) — *I još dobre volje i puni nade otputismo se dalje k drugoj šumici.* (Ks. Š. Đalski) — *Jadni Kaptolović stajaše otvorenih usta.* (A. Šenoa)

U predikatni proširak može se od predikata preoblikovati i prijedložni izraz. 1881

Zavisno sklopljena rečenica

Kapelan se poput jazavca pomicao preko ravnice. (A. Šenoa)

nastala je predikatnim proširivanjem od ishodišnih:

1. *Kapelan se pomicao preko ravnice.*
2. *Kapelan je poput jazavca.*

Primjeri:

Sjeo žandar poput sirotana na pusti kamen kod mora. (R. Marinković) — *Možda se sjećaš! Da si me vidio jednom u suzama?* (D. Tadijanović) — *Legao je na leđaške s punim želucem.* (S. Novak) — *Vratio se je poslije pet godina kao starac.* (M. C. Nehajev)

Prijedložni izraz kao predikatni proširak može biti i sintaktički dvoznačan, jer se prijedložnim izrazom vezanim uz predikat izriče i adverbna oznaka. Razlika između proširka i oznake nije u sintaktičkom sklopu nego u značenju. Oznaka određuje sadržaj glagolske radnje, a proširak ga dopunjuje. Tako je u rečenici 1882

Ležao je u hladnoj sobi

prijedložni izraz *su* i lokativom adverbna oznaka, jer određuje mjesto ležanja, a istovrsni prijedložni izraz uz isti glagol u rečenici

Ležao je u visokoj temperaturi

nije adverbna oznaka nego predikatni proširak jer ne određuje sadržaj predikata nego jednom predikatnom sadržaju dodaje drugi, proširivanjem dva spaja u jedan.

Takav je i primjer

A meni moja žena leži kod kuće u trudovi ma. (M. Krleža)

Proširak često dolazi kao poseban član rečeničnog niza, gdje predstavlja samostalno rečenično ustrojstvo kojega su zalihosni dijelovi izostavljeni. 1883

Primjeri:

Stadoh, začuđen. (V. Nazor) — *Ustao Mika još uvijek svečan, važan i ozbiljan.* (S. Kolar) — *Kad nas je, već umorne, počeo hvatati drijem, ugledamo Krstiana.* (D. Šimunović) — *Tu stadoše u ugao, u hrpi, stisnute.* (D. Tadijanović)

GLAGOLSKI PROŠIRAK

Glagolski predikat jedne rečenice može se kao proširak uvrstiti uz glagolski predikat druge. Nisvršeni glagol kao predikatni proširak dobiva tada oblik glagolskoga priloga sadašnjeg, a svršeni glagolskoga priloga prošlog. 1884

Subjekti ishodišnih rečenica koje se uvrštavaju jedna u drugu najčešće su isti, ali ne moraju biti.

Od ishodišnih rečenica

1. *Konj ide.*
2. *Konj spava.*

predikatnim proširivanjem nastaju ove dvije zavisno sklopljene:

- Konj spavajući ide.*
Konj idući spava.

Od ishodišnih rečenica

1. *Vrabačka četa prhnu uvis.*
2. *Vrabačka četa cvrkuće.*

predikatnim proširivanjem nastaju ove dvije zavisno sklopljene:

- Cvrkućući vrabačka četa prhnu uvis.*
Prhnuvši uvis vrabačka četa cvrkuće.

- 1885** Predikatni proširci od nesvršenih glagola:
S Griča silazila mlada ženska upirući se o debeo štap. (Ks. Š. Đalski)
— Marva klečeći sluša otjecanje Save. (M. Peić) — *Polako kuckajući kišobranom o pločnik prilazio je sve bliže kavani.* (A. Šoljan) — *Tapkajući po mraku napipa jedna vrata.* (R. Marinković)
- 1886** Predikatni proširci od svršenih glagola:
Turad bulji skrstiv ruke. (I. Mažuranić) — *Nada je ušla za njim odlučivši da govori.* (I. Kušan) — *Došljakinja korakne plašljivo mahnuvši zavežljajem.* (J. Laušić) — *Osjetivši olakšanje osta smiren i zatajen tako.* (J. Franičević Pločar)
- 1887** Glagolski se predikatni proširci često javljaju kao posebni članovi rečeničnog niza, koordinirani sa svojim predikatima i odvojeni od njih zarezom. Tada predstavljaju potpuna rečenična ustrojstva u kojima se kao zalihosno izostavlja ono što se u rečeničnom nizu ponavlja.
- a) Predikatni proširak od nesvršenih glagola:
Stremеći prema zvjezdanim perspektivama, prema njegovim sam riječima osjećao samo nagoni otpor. (A. Šoljan) — *Kopajući za onim nevidljivim, živio sam poput idiotskog automata.* (I. Supek) — *Pr olazeći pokraj groblja, opazi neku ženu na grobu.* (J. Vrkić)
- b) Predikatni proširak od svršenih glagola:
Tako je, obazrevši se, ugledao najednom u staklu svoje vlastito lice. (M. C. Nehajev) — *Tako su na trstiku disali i u ratu, sa krivši se pod crnom vodom.* (J. Vrkić) — *Onda, prošavši preko mosta, odahneš.* (J. Vrkić)

INFINITIVIZACIJA

Jedna rečenica s glagolskim pedikatom može se sklopiti s drugom i tako da joj se predikatni glagol preoblikuje u infinitiv. Takva preoblika zove se **infinitivizacija**. 1888

Infinitivizacijom se već uvrštena zavisna rečenica, izrična ili namjerna, još čvršće sklapa s glavnom, gubeći u preoblikovanom ustrojstvu vlastite predikatne kategorije pa se glagolski predikat prvotne zavisne rečenice potpuno priključuje predikatu prvotne glavne. Po tome je infinitiv u toj sintaktičkoj funkciji srodan predikatnom proširku.

Prvi je korak u infinitivizaciji upotreba izrične ili namjerne rečenice s glagolskim indikativom u predikatu. Drugi je korak zamjena zavisne rečenice infinitivom. 1889

Rečenice

*Spremao se da dočeka goste.
Uspjela je da nabavi ulaznice.*

preoblikovane infinitivizacijom glase:

*Spremao se dočekati goste.
Uspjela je nabaviti ulaznice.*

U njegovanu stilu hrvatskoga jezika uobičajeno je preobliku infinitivizacije provoditi do kraja, tj. pod uvjetima koji to omogućuju zavisnu rečenicu zamijeniti infinitivom.

U infinitiv se ne mogu preoblikovati sve izrične rečenice, nego samo one kojima to dopušta značenje predikatnoga glagola u glavnoj rečenici. Izrične rečenice preoblikuju se u infinitiv uz glagole duševnoga stanja, glagole htijenja i glagole događanja. Vidi § 1729-1730, 1731-1734, 1735-1738. 1890

Uz glagole govorenja dolazi infinitiv samo ako se njima izriče i htijenje, a uz glagole osjećanja kad se njima izriče namjera, navikavanje, sumnja ili nastojanje. V. § 1710 i d.

Uz glagole duševnoga stanja kao što su *veseliti (se)*, *radovati (se)*, *uživati*, *voljeti*, *mrziti*, *bojati se*, *stidjeti se* ... izrične se rečenice mogu preoblikovati u infinitiv ako im je subjekt jednak subjektu u glavnoj rečenici. 1891

Pa kako se nije bojao doći ovako po danu ovamo. (L. Perković) – Sadržaj nema smisla pričati, jer onda ljudi ne bi uživali gledati. (S. Novak) – Volio je Kapara uzeti desetinu, napustiti četu i krenuti stazama kroz poznate predjele. (J. Horvat) – Ne stidite li se jesti hleb s njegova stola i piti vino iz njegova podruma? (J. Kosor)

Uz glagole htijenja kao što su *htjeti*, *odlučiti (se)*, *željeti*, *priželjkivati*, *žudjeti*, *čeznuti*, *odbijati*, *otklanjati* ... izrične se rečenice pod istim uvjetima mogu preoblikovati u infinitiv. 1892

On hoće spavati. (J. Barković) – Onda začuje čvrste, otegnute, teške korake ljudskare i odluči odustati. (S. Novak) – Kako vidim, kolega, vi mene želite strpati u zatvor. (J. Kušan)

Često se izrična rečenica preoblikuje u infinitiv uz glagole htijenja *morati* i *imati* koji izriču neko ograničenje njegovu ostvarivanju. 1893

Danas moramo otići po onu cijev za kanalizaciju. (S. Novak) — *Svjetiljka je morala gorjeti čitavu noć.* (M. C. Nehajev) — *Šta imaš ti tu za povijedati?* (J. Kosor) — *Ali to tek ima doći.* (V. Kaleb)

- 1894** Kad se glagoli *morati* i *imati* obezliče povratnom zamjenicom, preoblika infinitivizacije je u neutralnom stilu hrvatskoga književnoga jezika obavezna.

Imadu se pohvatati svi oni koji bune narod krivim glasinama. (M. C. Nehajev) — *Klupko će se morati početi odmotavati.* (J. Barković)

Ne može biti: **Imadu se da pohvataju.* — **Klupko će se morati da počne odmotavati.*

- 1895** Izrične se rečenice ne moraju pretvoriti u infinitiv ako se glagoli u njima obezliče, a glagoli *morati* i *imati* u glavnoj rečenici upotrijebe bezlično bez povratne zamjenice.

Ima da se pohvataju. — *Klupko će morati da se počne odmotavati.*

Takva preoblika u hrvatskom jeziku nije stilski neutralna nego je obilježena pomalo grubom ekspresivnošću.

- 1896** Glagoli htijenja *trebati* i *valjati* kojima se izriče neko ograničenje njegovu ostvarivanju upotrebljavaju se bezlično. Izrična se rečenica uz njih preoblikuje u infinitiv samo ako joj je subjekt jednak subjektu glavne, tj. ako je i u njoj glagol bezličan. Ako nije, može se preoblikovati u infinitiv ako je u izričnoj rečenici preoblikovan pasivom (v. § 1450-1454) bez izrečena vršitelja radnje, ili obezličenjem (v. § 1455-1459). Preoblikom u infinitiv dokidaju se pasiv i obezličenje.

Valja spasavati obraz grada. (J. Kušan) — *Valjat će ili pobjeći ili izgorjeti.* (M. Begović) — *Prije svanuća treba sakriti pušku.* (M. Božić) — *Treba, dakle, usnuti, treba usnuti.* (R. Marinković)

Ti su infinitivi preoblikovani od izričnih rečenica:

Valja da se spasava obraz grada. — *Valjat će ili da se pobjegne ili da se izgori.* — *Prije svanuća treba da se sakrije puška.* — *Treba, dakle, da se usne, treba da se usne.*

- 1897** Izrične se rečenice preoblikuju u infinitiv i uz glagole htijenja *moći*, *smjeti*, *znati* ako im je subjekt jednak subjektu glavne rečenice.

Nije mogao izdržati. (J. Kušan) — *A popiti je mogao deset litara vina kao ništa na dan.* (J. Kosor) — *Jer ja nisam smio zaboraviti.* (S. Novak) — *Ne smiješ dodirnuti njegovo uho.* (D. Tadijanović) — *To tržište traži, treba znati prodati robu.* (VUS, 18. I. 1967)

- 1898** U infinitiv se preoblikuju i izrične rečenice uz glagole događanja *dogoditi se*, *desiti se*, *slučiti se*, *doći*, *sljediti* ... ako im je subjekt jednak subjektu glavne rečenice.

A kad dođe umrijeti ... (S. S. Kranjčević) — *Katkad mi se sluči ispod debla sjesti.* (T. Ujević)

- 1899** Pod istim uvjetima izrične se rečenice preoblikuju u infinitive i uz glagole događanja kojima se izriče počinjanje ili završavanje. Takvi su: *početi*, *stati*, *prestati*, *odustati* ...

Kožica se počela perutati. (Ž. Jeličić) — *Po svemu se vidjelo da se naglo stala bližiti zima.* (D. Šimunović) — *U biskupski dvor stadoše stizati golemi kovčezi.* (M. C. Nehajev) — *Zašto sam — onako mlad — prestao pisati?* (F. Mažuranić)

Jednako je infinitivizacija moguća i uz glagole događanja kojima se izriče poma-ganje ili odma-ganje. Takvi su: *pomagati, odmagati, poticati, goniti, tjerati, smetati, ometati, priječiti, braniti, pustiti, ostaviti, dati, dopustiti ...* **1900**

Mi smo jedna drugoj pomagale izgrađivati osnove za život. (M. Begović) — *Ne dam od sebe praviti ludu.* (J. Kušan) — *Na gumnu se glože ogorčena braća: jedan drugom brani u baštinu uči.* (G. Krklec)

I uz glagole osjećanja koji izriču neposredno osjetilno spoznavanje izrična se rečenica mijenja u infinitiv. Takvi su *čuti, vidjeti*. Rečenični su primjeri s infinitivom uz te glagole stilski izrazito obilježeni i rijetki. **1901**

Čuli su oni govoriti o jednoj čudnoj zemlji Šlarafiji, gdje pečene race i pilići lete u usta čovjeku. (M. Krleža) — *Ja sam vidio pred našim krčmama visjeti Kristuša!* (M. Krleža) — *No ja baš čujem zabave kolaške hvaliti.* (Ks. Š. Đalski)

Uz glagole događanja koji izriču uspje h ili neuspjeh također se izrične rečenice preoblikuju u infinitiv. Takvi su: *uspjeti, dospjeti, zaslužiti, propustiti, promašiti, izbjeći ...* **1902**

S neobično skromnim sredstvima uspjeli su Prigorci napraviti velik dio puta. (I. G. Kovačić) — *Uspio sam ga uvjeriti, znate, da, uvjeriti.* (S. Novak) — *Nije se ni dospjela osvrnuti za djetinjstvom.* (M. Božić)

Infinitivizacija je moguća i uz glagole događanja kojima se izriče vriednost kakva čina ili zbivanja. Takvi su: *vrijediti, dolikovati (se), prilčiti (se), pristajati, pristojati se ...* **1903**

Serdar i Serdarovica mislili su da se ne pristoji njihovoj kćeri kad mu drago pjevati. (D. Šimunović)

I izrične rečenice uz neglagolske izraze po značenju slične skupinama glagola također se pod istim uvjetima mogu preoblikovati u infinitiv. **1904**

Sramota je takome junaku / Kupit harač, ne skupit harača, / Džilitnut se, ne pogodit cilja, / Kamol' slijepit mješte raje Turke. (I. Mažuranić) — *Najesti se pravo do sita bio je ideal siromašnoga đaka.* (V. Novak) — *Žao mu je i tvrda je u njega volja popraviti sve kako valja.* (A. Šenoa) — *Osim toga bijaše čvrsta odluka pseudografa Lace stupiti u brak sa svojom rođakinjom Olgom i prema tomu joj polagano otkrivati "žarku i vjernu" ljubav.* (A. Kovačić) — *Volja me je govoriti i nitko me u tomu neće spriječiti.* (M. Raos)

Jednako se u infinitiv preoblikuju izrične rečenice uz pridjeve kakvi su npr. *dostojan, dužan, kadar, rad, željan, vlastan, brz, spor, lijep, ružan, lud, prisiljen, moćan, jak*; uz priloge kakvi su npr. *lako, teško, smiješno, nesnosno, dovoljno ...* **1905**

Rada bi ga još vidjeti. (J. Leskovar) — *Čovjek mora biti lud pa putovati vlakom koji ga iskrcava u nepoznatu gradu negdje oko tri sata poslije ponoći.* (M. Raos) — *U jednoj sjednici prisiljen je ustati i reći da u ovom saboru ne sjedi predsjednik dikasterija, nego zastupnik kotara Novi Vinodolski.* (M. C. Nehajev) — *Moje ruke još su dosta jake prevladati protivštine svake.* (F. Ciraki) — *Teško je naći stazicu za Pakleno.* (J. Vrkić) — *Bilo mu je gotovo smiješno čuti tu misao u sebi.* (R. Marinković) — *Osjećaje strasti protumačivati hrapavim glom, to je upravo nesnosno.* (A. Šenoa)

- 1906** Izrične rečenice uz glagole govorenja preoblikuju se u infinitiv samo ako glagoli znače izricanje volje. Takvi su: *moliti, zapovijedati, dopustiti, zabraniti, nukati, uputiti, navoditi, obećati, dati ...*
Podvornik otvori vrata i zavikne: Zurich! Molim izaći! (M. Begović) — *Isukrst obeća poslati duha svetoga.* (M. Divković)
- 1907** Ta je preoblika moguća i uz druge glagole ako u određenom kontekstu imaju značenje izricanja volje.
- 1908** Izrične se rečenice mogu preoblikovati u infinitiv i uz glagole kojima se izriče kakva namjera, kao što su: *kaniti, namjeravati, misliti, smjerati ...*
Znao sam da me on kani uvući u nešto tajno i zakučasto. (R. Marinković) — *Ja ne mislim time aludirati na vašu prisutnost.* (L. Perković)
- 1909** Preoblika infinitivizacije moguća je i uz glagole osjećanja koji izriču kakvo navikavanje. Takvi su: *naviknuti (se), običavati, uobičajiti se, učiti, naučiti (se), umjeti, znati, izvještiti (se), odviknuti (se), odučiti (se) ...*
Ona je bila navikla piti tudu mržnju kao lijek. (S. Novak) — *Na što bi gospodin Janzon, apotekar, koji nikada ne izlazaše bez revolvera i nekakvog plašta mjesto štapa, običavao sarkastički dobaciti.* (A. G. Matoš) — *Znale su mi mnoge noći o teti počinak.* (J. Kosor)
- 1910** Uz glagole osjećanja kojima se izriče sumnjanje ili oklijevanje izrična se rečenica preoblikuje u infinitiv. Takvi su: *sumnjati (se), dvojiti, dvoumiti (se), kolebati (se), oklijevati ...*
Oklijevala je početi na sastanak. (razg.) — *Dvoumio se ući u sobu.* (razg.)
- 1911** U infinitiv se preoblikuju i izrične rečenice uz glagole kojima se izriče pomnjanje ili težnja. Takvi su: *nastojati, kušati, pokušati, težiti, čivati se, starati se, truditi se, upeti (se), spremiti se ...*
Nastojao sam se sjetiti jesam li zaista sestri Ursoli bio rekao ono o majci ili sam to samo mislio. (S. Novak) — *Pokušao sam pokrenuti udove.* (S. Novak) — *Pokušavao je sagnuti glavu ramenu.* (Ž. Jeličić)
- 1912** I namjerne rečenice preoblikuju se u infinitiv ako im je subjekt jednak subjektu glavne rečenice.
Tko se snizi k rosnoj travi / Sankom krijepit snagu tijela. (I. Mažuranić) — *Hrabra četa dan danovat / Na Morači hladnoj sjela.* (I. Mažuranić)
- 1913** Infinitiv, preoblikovan iz izrične rečenice, dolazi i u zanižanom imperativu uz *nemoj, nemojmo, nemojte* (v. § 1411). Ta je preoblika u neutralnom stilu hrvatskoga jezika obavezna.
Samo nemoj plakati. (T. P. Marović) — *Nemojte nas vući za nos.* (razg.)
- 1914** Infinitivi se, sa sponom ili bez nje, javljaju i kao predikatne riječi u značenju nužde, mogućnosti ili predodžbe (v. § 1243).

a) **Infinitiv nužde** (*infinitivus necessitatis*) kao predikatna riječ:

Spavati! Spavati! (J. P. Kamov) — *Na Plasi uvijek isto: raspriti što prije magarca i gurnuti ga u starinu, pa se latiti motike.* (V. Ka-

leb) — *Njezino je lice govorilo svakome što mu je uraditi, čemu da se nada.* (V. Nazor)

b) **Infinitiv mogućnosti** (*infinitivus potentialis*) kao predikatna riječ stilski je izrazito obilježen:

Na dnu mora vidjeti je svako zrnce pijeska. (F. Mažuranić) — *Pod plaštem noći — svodilje tajne — / čuti je često uzdahe vajne.* (S. S. Kranjčević)

c) **Infinitiv predodžbe** blizak je infinitivu mogućnosti:

Spustiti se na onu crnicu, crljenicu, na onaj sag od iglica. Opružiti se, predati. S rukama pod glavom, zagledati se u nebo, iz kojega ti miga zvjezdan božji kroz grane onih bogovskih borova. (T. P. Marović)

O infinitivu kao predikatu vidi i § 1243.

Infinitiv se javlja i kao subjekt (v. § 1333e), a i kao objekt, što potvrđuje i većina primjera navedenih u ovom poglavlju.

NOMINALIZACIJA

Nominalizacija (ili **poimeničenje**) je preoblika kojom se jedna ishodišna rečenica zavisnim sklapanjem uvrštava u drugu tako da se njezin glagolski predikat preoblikuje u imenicu. 1915

Poimeničena rečenica uvrštava se u drugu tako da u njoj zamijeni pokaznu zamjenu srednjega roda koja se odnosi na njezin sadržaj. Imenica preoblikovana iz glagolskoga predikata dolazi u padež zamjenice koju zamjenjuje.

Od ishodišnih rečenica:

1. *Čovjek primijeti to.*
2. *Svijetli.*

nominalizacijom se dobiva sklopljena rečenica:

Čovjek primijeti svjetlost

ili

Čovjek primijeti svjetlo.

Preoblikom predikatnoga glagola u imenicu subjekt, objekt i adverbne oznake preoblikuju mu se u attribute: imeničke, pridjevske ili one prijedložnoga izraza.

Nominativ subjekta i akuzativ objekta mijenjaju se u imeničke attribute u genitivu (v. § 1825-1830, 1840 i 1841). Dativ i instrumental objekta postaju imenički atributi u istim padežima. Prilog priložne oznake mijenja se u pridjevski atribut. Prijedložni izraz objekta ili priložne oznake postaje atribut od prijedložnoga izraza.

Od ishodišnih rečenica:

1. *Osjetilo se to.*
2. *Tlo je podrhtavalo.*

nominalizacijom se dobiva sklopljena rečenica:

Osjetilo se podrhtavanje tla.

Najprije se subjekt poimeničene rečenice preoblikuje u genitivni izraz predikata

Podrhtavanje je tla

a zatim se taj izraz atribucijom uvrštava u prvu rečenicu kao imenički atribut u genitivu.

Od ishodišnih rečenica:

1. *To ga je obradovalo.*
2. *Primio je pismo.*

nominalizacijom se dobiva sklopljena rečenica.

Primitak pisma gaje obradovao.

Najprije se objekt u akuzativu poimeničene rečenice preoblikuje u genitivni izraz predikata

Primitak je pisma

a zatim se taj izraz atribucijom uvrštava u prvu rečenicu kao imenički atribut u genitivu.

Od ishodišnih rečenica:

1. *To nije izostalo.*
2. *Raduju se uspjehu.*

nominalizacijom se dobiva sklopljena rečenica:

Radovanje uspjehu nije izostalo.

Najprije se objekt u dativu poimeničene rečenice preoblikuje u dativni izraz predikata

Radovanje je uspjehu.

a zatim se taj izraz atribucijom uvrštava u prvu rečenicu kao imenički atribut u dativu.

Od ishodišnih rečenica:

1. *To ga je odalo.*
2. *Treptao je očima.*

nominalizacijom se dobiva sklopljena rečenica:

Treptanje očima odaloga je.

Najprije se objekt u instrumentalu poimeničene rečenice preoblikuje u instrumentalni izraz predikata

Treptanje je očima.

a zatim se taj izraz atribucijom uvrštava u prvu rečenicu kao imenički atribut u instrumentalu.

Od ishodišnih rečenica:

1. *To je oduševilo publiku.*
2. *Pjevali su dobro.*

nominalizacijom se dobiva sklopljena rečenica:

Dobro pjevanje oduševilo je publiku.

Najprije je prilog adverbne oznake u poimeničenoj rečenici preoblikovan u predikatni pridjev

Pjevanje je dobro

a zatim se taj predikatni pridjev atribucijom uvrštava u prvu rečenicu kao pridjevski atribut.

1916 Preoblika nominalizacije, posredstvom atribucije, moguća je svagdje gdje je riječ o **glagolskoj imenici** (*nomen verbale*), koja sadrži glagolsku radnju, a s njom onda redovito i potencijalnu predikaciju.

SINTAKTIČKE FUNKCIJE PADEŽA*

Pađež/ Sintaktička funkcija	Nominativ	Genitiv	Dativ	Akuzativ	Vokativ	Lokativ	Instrumental
Predikatno ime	+	- posvojni genitiv - genitiv svojstva - partitivni genitiv - tzv. logički subjekt	+		+	+	+
Predikatni proširak	+	- imenski	+	+		+	+
Subjekt	+				+		
Tzv. logički subjekt			+	+			
Adverbn oznaka		- vremena	- usmjerenosti glagolske radnje - namjene glagolske radnje	- vremena		+	- sredstva - mjesta - vremena - načina - vršitelja radnje
Objekt		- neizravni - partitivni genitiv - slavenski genitiv	- neizravni	- izravni - prijedložni		- prijedložni	- neizravni
Atribut		- imenički: - posvojni genitiv - genitiv cjeline - partitivni genitiv - genitiv sadržaja - objasnidbeni genitiv - genitiv subjektni - genitiv objektni - genitiv svojstva	- imenički: - posvojni dativ				

* U opisu rečenice u ovoj se Gramatici za svaku sintaktičku kategoriju navode i pad ež i imeničkih riječi kojima se ona izriče. Stoga se, obrađena već u sintaksi rečenice, sintaksa padeža ne obrađuje kao posebno poglavlje. Umjesto toga, ovdje se na jednom mjestu daje samo pregled sintaktičkih funkcija padeža, tj. navodi se u kojoj se sve sintaktičkoj kategoriji koji padež pojavljuje u rečenici i kakvo mu je sintaktičko značenje.

PREGLED REČENIČNIH VRSTA U GRAMATICI

OSNOVNO GRAMATIČKO USTROJSTVO REČENICE	predikat subjekt objekt adverbnna oznaka
BESUBJEKTNE REČENICE	
PREOBLIKE GRAMATIČKOG USTROJSTVA REČENICE	niječna ↔ potvrдна upitna ↔ izjavna usklična ↔ izrečna zahtjevna ↔ ∅ pasivna ↔ aktivna bezlična ↔ lična višestruko preoblikovana

SKLAPANJE VIŠE REČENICA U JEDNU	JEDNOSTAVNE REČENICE			
	SLOŽENE REČENICE	NEZAVISNO SLOŽENE	rečenični niz sastavne rastavne suprotne izuzetne zaključne objasnidbene	
		ZAVISNO SLOŽENE (BEZ PREOBLIKE USTROJSTVA)	PO MJESTU UVRŠTAVANJA ZAVISNE U GLAVNU	predikatne subjektne objektne adverbnne atributne
			PO SADRŽAJU UVRŠTAVANJA ZAVISNE U GLAVNU	odnosne mjesne načinske vremenske uzročne pogodbene - realne - eventualne - potencijalne - irealne
ZAVISNO SKLAPANJE REČENICA S PREOBLIKOM USTROJSTVA	atribucija - pridjevski atribut - imenički atribut apozicija predikatni proširak - imenski proširak - glagolski proširak infinitivizacija nominalizacija			

RED RIJEČI

Riječima se u rečenici izriču sintaktičke kategorije. *Stoga se pod redom riječi razumijeva red (slijed), raspored sintaktičkih kategorija.* **1917**

Sintaktičke se kategorije mogu izreći:

a) jednom riječju

a) *Pripovijedaj!* (A. Kovačić) – *Lojz pričekaj.* (R. Marinković) – *Ona pleše dušu.* (A. G. Matoš) – *Dragonoška jedva dočeka proljeće.* (M. Peić) – *Mi nismo male ribe.* (M. Krleža) – *Lutonjica Toporko iz dana u dan mudriji.* (I. Brlić-Mažuranić) – *Goli ustane uzbuđen, raspokopča nehotice kožuh.* (V. Kaleb)

b) skupinom riječi

Djeca bjehu odavna legla. (A. Šenoa) – *Jedan bijeli rupčić zaleprša na suncu.* (R. Marinković) – *Voda pjeva po žljebovima.* (M. Krleža) – *Madari svojataju naše junake.* (M. C. Nehajev) – *Vlada radi punom parom.* (M. Krleža) – *A senilna stara teta Roza igra se tamo, na onom Aninom prozoru.* (R. Marinković) – *Jedino me stari grofovski krevet dočeka neprijatan i taman.* (M. Peić)

Riječi ne mogu biti sve izgovorene u isti čas ili napisane na istomu mjestu. Slažući se u rečenicu, riječi se nižu jedna do druge (u pisanom tekstu slijeva nadesno). **1918**

Kada se neka sintaktička kategorija izriče jednom rječju, pravila o redu riječi istodobno su i pravila o poretku sintaktičkih kategorija. S obzirom na gramatičko ustrojstvo rečenice, poredak sintaktičkih kategorija u hrvatskom književnom jeziku dosta je slobodan, što znači da riječi kojima se izriču sintaktičke kategorije mogu zamjenjivati mjesto u rečenici, a da se ne promijeni njihov međusobni odnos. Odnosi zalihosti među riječima u rečenici u načelu se ne mijenjaju ako te riječi zamijene mjesta.

Kada se neka sintaktička kategorija izriče pomoću više riječi, poredak je među tim riječima manje slobodan. Tu postoje i neka čvrsta pravila (§ 1985–2015).

Osnovno je pravilo reda riječi u hrvatskom književnom jeziku da tema, stoji na prvome mjestu, a rema dolazi na drugomu mjestu. (Za temu i remu usp. § 1213, 1214.) **1919**

Ako se pretpostavi da je subjekt (element gramatičkog ustrojstva) tema (element obavijesnog ustrojstva), a predikat s objektima i priložnim oznakama (elementi gramatičkog ustrojstva) rema (element obavijesnog ustrojstva), mogu se odrediti pravila za stilski neutralan red riječi.

Red riječi može se promatrati:

1. u jednostavnoj rečenici
2. u složenoj rečenici.

VRSTE REDA RIJEČI

Na osnovi pretpostavke da je subjekt tema, a predikat rema, mogu se razlikovati dvije vrste reda riječi: **1920**

1. stilski neobilježen (neutralan), redovan, običan
2. stilski obilježen (afektivan), obrnut, prigodan.

U stilski neobilježenom redu riječi govorniku su sve rečenice, sve skupine riječi ili sve riječi kojima se izriču sintaktičke kategorije jednako važne i nijedna nije posebno istaknuta (a nijedna se riječ ne ističe ni rečeničnim naglaskom). Takvim se redom riječi kazuje objektivni stav govornika. Stilski neobilježen red riječi kontekstno je neuvjetovan:

Pariz vrvi ljepoticama. (A. G. Matoš)

U stilski obilježenom redu riječi nisu sve rečenice, sve skupine riječi ili sve riječi kojima se izriču sintaktičke kategorije jednako važne. Neke su rečenice, neke skupine riječi ili neke riječi govorniku posebno važne, pa ih želi istaknuti. Isticanje se postiže stavljanjem jedinica na koje drugo mjesto u nizu, koje nije u skladu s pravilima o stilski neobilježenom, neutralnom poretku riječi. Stilski obilježen red riječi kontekstno je uvjetovan:

Meni može svaki čas srce stati, i gotovo. (R. Marinković)

Jedinice se ističu i rečeničnim naglaskom. Istaknuta su mjesta u rečenici prvo i posljednje:

Ništa nisam vidio. (R. Marinković)

Pucali smo i mi po njemu. (M. Krleža)

STILSKI NEOBILJEŽEN RED RIJEČI

JEDNOSTAVNA REČENICA

1921

Stilski neobilježenim (neutralnim) redom riječi smatra se u jednostavnoj rečenici takav poredak riječi u kojemu se subjekt nalazi na prvome mjestu, predikat iza subjekta, a objekt iza predikata:

Žene dobivaju grčeve. (A. G. Matoš)

S P O

Jakov izvadi sat. (N. Simić)

S P O

Narod glasa za republiku. (M. Krleža)

S P O

Ikrašice su svršile posao. (M. Peić)

S P O

Gizdava vila isprosit će milost. (A. Kovačić)

S P O

Krtica je sklopila oči. (M. Peić)

S P O

Predikat

Ako se predikat izriče procesualnim glagolom (v. § 598), on je na drugomu mjestu:

Student piše. (J. Silić) — *Ona čita pismo.* (I. Pranjković)

Ako se predikat izriče egzistencijalnim glagolom (v. § 598), on je na prvomu mjestu:

Pojavilo se sunce. (J. Silić) — *Stala su repišta.* (M. Peić)

Objekt

Ako uz predikat stoje dva izravna objekta ili neizravni i izravni objekt, oba stoje iza predikata: **1922**

Ove riječi stajale su me godinu dana. (J. Kosor) — *Perušina pruži materi ruku.* (V. Kaleb)

Neizravni objekt u GDI stoji iza predikata: **1923**

Mrav se riješio skrbi. (F. Mažuranić) — *Mi se možemo lako otarasiti onih nekoliko intimnih znanaca.* (S. Novak) — *Neke su se smijale mome pitanju.* (J. Kosor) — *On se znade okoristiti prilikom.* (I. G. Kovačić)

Prijedložni objekti stoje iza predikata: **1924**

Mali Perušina skoči na noge iz kukuruznih klipova. (V. Kaleb) — *Nije dobro dirati u frontaše.* (M. Krleža) — *Sve to zavisi o raspoloženju mornara.* (S. Mihalić)

Ako se predikat izriče uzvikom (§ 1252), uzvik je na prvome mjestu, a objekt na drugome mjestu: **1925**

Evo romana moga kreveta. (M. Peić) — *Eto ga!* (A. Kovačić) — *Eno ga!* (R. Marinković) — *Eno ih!* (M. Peić)

Priložna oznaka

Kad se priložna oznaka izriče prilogom, taj je prilog: **1926**

a) ispred predikata ako se predikat izriče nesloženim glagolskim oblikom:

Dragonoška malo jede. (M. Peić) — *Prasci mirno jedu.* (M. Peić) — *Njegove noge sada miruju.* (R. Marinković)

b) između dijelova predikata ako se predikat izriče složenim glagolskim oblikom:

Vrijeme je krišom prolazilo. (I. Dončević) — *Mjesec će noćas kasno ići.* (R. Marinković) — *One su odjednom popustile.* (R. Marinković)

Kad se priložna oznaka izriče prijedložnim ili padežnim izrazom, ti su izrazi iza predikata:

Majstor krene u mrak. (R. Marinković) — *Ja ostadoh na mjestu.* (A. G. Matoš) — *Dolazi svako jutro po ključeve.* (R. Marinković) — *Stali smo pred jablanom.* (M. Peić) — *Tresao se od straha.* (R. Marinković) — *Ovaj mladi pejzaž punio je stotinu godina srebrne križevačke zdjele.* (M. Peić) — *Vratio sam se na svoj crni prozor.* (M. Peić) — *Nebeski beskrajućo se nad Plesom.* (M. Peić) — *Neću se vratiti čitavu noć.* (I. Dončević)

SLOŽENA REČENICA

U složenim rečenicama koje osim predikata, subjekta, objekta i priložne oznake sadržavaju i atribut, apoziciju i predikatni proširak poredak predikata, subjekta, priložne oznake i objekta isti je kao i u jednostavnoj rečenici, a atribut, apozicija i predikatni proširak stoje što bliže onim riječima koje su im u rečenici otvorile mjesto. **1927**

Atribut

- 1928** Pridjevske su riječi (pridjevi u neodređenom ili određenom obliku ili s neutraliziranom vidskom oprekom, pridjevske zamjenice, redni brojevi) kao atributi u stilski neobilježenom redu riječi ispred one riječi koja im je u rečenici otvorila mjesto:

Nazdravimo onda nepobjedivoj književnosti. (D. Ugrešić) — *Ušli smo u staro savsko korito.* (M. Peić) — *Ne bijah na Fijanovu pogrebu.* (A. G. Matoš) — *Magdi je jedne noći stalo srce.* (R. Marinković) — *Miris izgorene paprati dolazi iz nizinskih šuma.* (M. Peić) — *Remetinec je kao pocrnjelo ... razvaljeno sedlo.* (M. Peić) — *Ponori mirišu po zaostaloj grmljavini.* (M. Peić) — *Druga dvojica zaglaviše vrata.* (A. G. Matoš)

- 1929** Ako se uz neku riječ uvrštava više pridjeva kao atributa (v. § 1810), pridjevi šireg značenja prethode onima užeg značenja:

Ambiciozan vozni red. (Vjesnik 12. X. 1993, naslov) — *Taje prevaga uvjetovana onodobnim hrvatskim jezičnim stanjem.* (M. Samardžija) — *Spomenuo bih još neka terminološka rješenja, dijelom preuzeta iz prethodne hrvatske gramatičarske tradicije.* (J. Pranjković)

- 1930** Ako se uz neku riječ uvrštava više pridjevskih riječi kao atributa, posvojne, pokazne i neodređene zamjenice te povratno-posvojna zamjenica *svoj*, pridjevna upitna *koji* i zamjenički pridjevi *kakav* i *kolik* stoje ispred pridjeva u neodređenom ili određenom obliku (ili s neutraliziranom oprekom po vidu) ili ispred rednoga broja:

Pokupit će tvoje bijelo platno. (Narodna pjesma) — *Sve je preplavljeno onim nerealnim svjetlucavim polumrakom.* (S. Batušić) — *Gospodin Konjski dugo je u noć govorio s tom mađarskom trtom.* (A. Šenoa) — *Havana me podsjećala na neko nagnjilo tropsko voće.* (D. Ugrešić) — *Teško se uspeo do svoga trećeg kata.* (R. Marinković) — *Tada se onamo moglo tako jednostavno i lako kao na kakav nedjeljni izlet.* (S. Batušić)

- 1931** Ako se uz neku imenicu uvrštavaju dva atributa, pridjev u neodređenom obliku stoji ispred pridjeva u određenom obliku ili ispred odnosnoga pridjeva s neutraliziranom oprekom po vidu:

Bili smo kao ogroman lijepi lijes. (M. Peić) — *Teška samostanska staračka dosada.* (M. Peić)

- 1932** Ako se kao atributi uvrštavaju pokazna, posvojna i povratno-posvojna zamjenica *svoj*, pokazna zamjenica stoji ispred posvojne i povratno-posvojne:

Čuj, Martine, ono jutros, onaj tvoj san ... (J. Horvat) — *Snivao sam da vozim onaj svoj stari kamion.* (J. Horvat)

- 1933** Neodređena zamjenica *sav* stoji kao atribut ispred posvojne, i povratno-posvojne i pokazne zamjenice ili pridjeva s neutraliziranom oprekom po vidu:

Žudio sam ... svu svoju obećanu zemlju. (J. Laušić) — *Gledala je po svemu onome kraju.* (I. Brlić-Mažuranić) — *Volim sve hrvatske rijeke.* (M. Peić)

- Ako se redni broj i pridjev uvrštavaju kao atributi, redni broj stoji ispred pridjeva: **1934**
U očima plovili ostaci prvog momačkog sna. (A. G. Matoš) – *Onda vidiš prvog mračlinskog pijanca.* (M. Peić)
- Glavni brojevi i količinski prilozi kao atributi stoje ispred imenice ili iza imeničke zamjenice koja im je otvorila mjesto: **1935**
Desilo se međuim te dva financa zalutaše negdje u šumi. (S. Kolar) – *Deset krvavih godina i drugi politički eseji.* (M. Krleža) – *Maloj peći malo drva treba.* (Narodna poslovice) – *Ta to je naše od starine: mnogo dima malo vatre.* (A. Veber-Tkalčević) – *Bilo je začudo puno oružanih ljudi.* (A. Šenoa) – *Bilo je mnogo nas.* (D. Cesarić)
- Prilozi *vrlo, jako, posve, sasvim, prilično, gotovo, neobično ...* koji modificiraju značenje pridjeva ili pridjevske riječi kao atributa stoje ispred toga pridjeva ili pridjev-ske riječi: **1936**
Smješka se jednako ljubazno, ljupko i zavodljivo dvjema vrlo oprečnim stranama. (S. Batušić) – *Pokazalo se da morski račići imaju veoma buran emocionalni život.* (D. Ugrešić) – *Dao se na prilično mučan posao prepisivanja ove starinske i neobične talijanizirane ortografije.* (S. Batušić) – *Ali nešto je odgovaralo, nešto upravo ženski nelogično, nešto neobično mila glasa.* (V. Desnica) – *Ljudi su ga upotrebljavali u sasvim druge svrhe.* (I. Kušan) – *Umoran si, naravno? – upita ga brižljivo dugim, gotovo tužnim pogledom.* (R. Marinković)
- Pojačajni pridjevi (v. § 829) stoje iza pridjeva koje pojačavaju: **1937**
Provrgnuo se u pravu pravcatu neman. (V. Desnica)
- Prijedložni i padežni izrazi i prilozi mjesta (*odavde, odande, otuda, slijeva, zdesna* itd.) stoje kao atributi iza riječi koje su im u rečenici otvorile mjesto: **1938**
Vjetrić s istoka počne hladiti užarenu krajinu. (D. Šimunović) – *Tišina nad Aljmašem ogromna je.* (M. Peić) – *Razlika između starije i mlade naše generacije je u neopisivoj, neodoljivoj nostalgiji za Zapadom.* (A. G. Matoš) – *Izišla je roda s crvenom nogom.* (M. Peić) – *Poljubi joj strelovito vrh prstiju.* (A. G. Matoš) – *Stakleni udovi osuđenika strašno zazveketaše i obratiše se u prah i pepeo.* (D. Šimunović) – *Govorimo o prometu željeznicom.* (HTV 15. 1. 93.) – *Psunj je planina mračnih provalija.* (M. Peić) – *Iz nogavice lovačkih hlača još mu je iščerkala suhe kaplje bijelog grobljanskog blata.* (M. Peić) – *Spavač zdesna oglasio se dubokim uzdahom.* (M. Znika) – *Vratio sam se na poziv odavde, na obećanje.* (I. Supek)
- Atributi koji su zajedno s riječju kojoj se pridružuju ime čemu ili naziv za što obično stoje ispred te riječi: **1939**

<i>Slavonski Brod</i>	<i>Mali Medvjed</i>	<i>očna jabučica</i>	<i>bijeli jasen</i>
<i>Donja Stubica</i>	<i>Veliki Medvjed</i>	<i>ključna kost</i>	<i>crveni javor</i>
<i>Gornje Jelenje</i>	<i>Kumova Slama</i>	<i>solna kiselina</i>	<i>morska kokoš</i>
- Atributi kao dijelovi imena rjeđe se nalaze iza vlastitoga imena: **1940**
Ljudevit Posavski, Ivan Grozni, Richard Treći, Karlo Veliki

Apozicija

- 1941** Apozicija je u stilski neobilježenom poretku riječi ispred imenice (ili riječi u ulozi imenice) koja joj je otvorila mjesto. Značenje takve apozicije šire je od imenice uz koju stoji:

Zazvoniše sa tornjeva u slavu sjajnoga gospodina baruna Josipa Rabate. (A. Šenoa) — *Gospoštija Šandrovac bijaše samo uru hoda do Struge.* (J. E. Tomić) — *Opet oko imena grada Zagreba.* (Jezik, 39, br. 5, 150)

- 1942** Ako je značenje imenice uvrštene kao apozicija uže od značenja imenice uz koju se uvrštava, takva apozicija stoji iza imenice:

Budite glasnici zemlje krasotice. (V. Parun) — *A kuća i sav neobičan raskoš u njoj bijahu samo pijedestal i okvir, što ga je ... stvorio za svoju ženu plemkinju.* (S. Batušić)

- 1943** Apozicija je u stilski neobilježenom poretku riječi iza imeničke zamjenice:

A kada umor svlada duše lijene, na otpor trubim ja trubač sa Seine. (D. Cesarić) — *San me pravednika zaobilazi.* (M. Peti) — *Znam da se mi seljaci pod našom gospodom raja dočekati nećemo.* (A. Šenoa) — *Mi ljudi, da, mi smo doista abnormalna stvorenja.* (M. Krleža) — *Što to vozite, vi lopovi?* (R. Marinković)

- 1944** Brojna imenica kao apozicija stoji ispred imenice:

Od petorice ovlaštenih prodavača cvijeća preostala su samo još dvojica. (M. Bego) — *Privedena šestorica mladića.* (HTV 4. 5. 93.)

- 1945** Brojna imenica kao apozicija stoji iza imeničke zamjenice.

Nas dvojica smo došli prerano. (S. Pavešić) — *Prijateljski je savez među nama dvojicom već tvrdo uglavljen.* (V. Korajac)

Predikatni proširak

- 1946** Predikatni je proširak u neobilježenom poretku iza predikata po kojemu se uvrštava u rečenicu:

Spava sama. (M. Peić) — *Otputovali su na kočiji djeda Mraza goli i bos.* (M. Krleža) — *Sin mi umre dječakom, ne ovrši zavjeta.* (A. Šenoa) — *Mašta mi se šuljala podvita repa dok si se ti šepurio po svijetu.* (R. Marinković)

NEZAVISNO SLOŽENA REČENICA

- 1947** U nezavisno složenim rečenicama rečenica sklopljena prilogom za spajanje nalazi se iza one rečenice s kojom se spaja:

Sad proučavaj put i pazi gdje će razmjestiti straže. (V. Kaleb) — *Roda katkada prevesla preko punih krošnji a onda nastupi duga tišina.* (M. Peić) — *Nasisali su se sna pa se protežu,* (R. Marinković) — *On će se posla prihvatiti tako savjesno, te će muži sami od sebe doći moljkati milost.* (I. Dončević) — *Ti si zaostala na po puta, ili na sredini mojega govora.* (V. Kaleb)

ZAVISNO SLOŽENA REČENICA

U zavisno složenoj rečenici u stilski neobilježenom redosljedu zavisna je rečenica većinom iza glavne, ali može biti i ispred glavne rečenice, što ovisi i o veznicima i vezničkim riječima pomoću kojih se sklapa s glavnom rečenicom (usp. načinske i uzročne rečenice).

1948

Neretva je prije tekla tako da je činila dva zavoja. (I. Slamnig) — *Andeli bi prignuli uši da ih poslušaju, nekmoli mi smrtnici.* (I. G. Kovačić) — *Kamene ploče kojima je bio potaracan hodnik ispoprebacivale su se jedna preko druge kao da se ispod njih tala-salo more.* (A. Šoljan) — *Brigada je svejednako bila ondje gdje ju je ostavio.* (J. Horvat) — *Bilo je prije više od mjesec dana kada je vukao kravlju kožu na ramenu.* (A. Stipčević) — *Prostrorija je pretkana namještajem i zagušljiva jer je prozor zatvoren i prekriven teškom otrcanom zavjesom od pliša.* (I. Dončević) — *Začudili biste se kad biste znali koliko ruševine dugo zadržavaju stalan oblik.* (A. Šoljan) — *Gotovo bih rekao i "starije" kada ne bih znao da su skupa rodene.* (R. Marinković) — *Meni se ne kroji dobro, premda nijesam kmet, premda sam slobodnjak.* (A. Šenoa) — *Te noći pisah sjedeć posve mirno, / Da ne bih majci u susjednoj sobi / Škripanjem stolca u san dirno.* (D. Cesarić) — *Kažu da tako mirišu njedra plašljive djevojke.* (D. Tadijanović) — *Bilo je sve jasnije da cesta ne vodi nikamo.* (A. Šoljan) — *Igre se mogu održati, alis teškoćama, koje su se mogle izbjeći da je sve bilo gotovo na vrijeme.* (Vjesnik 3. 8. 1976.) — *Ponajprije vidješe sve blago i sva polja i sva dobra i sva bogatstva, što ih onda na svijetu bijaše.* (I. Brlić-Mažuranić) — *Ontije da boljeg na kraju svijeta nećeš naći.* (Težak-Babić)

Subjektivna rečenica stoji umjesto subjekta i dolazi ispred glavne rečenice:

1949

Tko čeka, dočeka. (Narodna poslovice) — *Tko rano rani, dvije sreće grabi.* (Narodna poslovice) — *Tko manje znači, taj se više penje.* (M. Krleža)

Redosljed sintaktičkih kategorija u složenim rečenicama ovisi o preoblikama kojima se rečenice sklapaju u nezavisno ili zavisno složene rečenice. Tim se preoblikama u rečenici koja se sklapa izostavljaju isti ili istovrsni dijelovi rečenice, pa je i poredak sintaktičkih kategorija u takvoj rečenici nešto drugačiji. (Vidi pojedinačne preoblike za nizanjanje, za nezavisno i za zavisno složene rečenice.)

1950

Za nezavisno i zavisno složene rečenice karakteristično je da su veznici ili vezničke riječi pomoću kojih se neka rečenica sklapa s drugom rečenicom na početku rečenice koja se spaja ili uvrštava:

1951

To je možda Stipan sebi kovao zvona i ja se primih da mu budem zvonar. (J. Laušić) — *Rekoše da valja kazniti te razboj-nike.* (V. Nazor) — *Vidio sam da se nisam prevario.* (R. Marinković) — *Rukopisi su u povijesti najčešće nestajali jer je tako htjela vlast.* (D. Ugrešić) — *Ne svane jednome dok ne omrkne drugome.* (A. G. Matoš) — *Prošao sam i mimo kuće gdje je stano-vao moj negdašnji učitelj violine.* (V. Desnica) — *Uvijek sam volio kad ljudi paze na sitnice.* (Č. Prica)

- 1952** Atributne su odnosne rečenice, povezane odnosnim zamjenicama *koji, što, čiji, koliki*, iza riječi na koju se odnose i kojoj se kao atributi pridružuju:

Odbivino kojim ga ponudi Joka. (V. Desnica) — *Svi oni koji su ga u djetinjstvu zastrašivali već su se raspali.* (J. Vrkić) — *Prvi koji bješe stigao bio je Martin Maretić.* (J. Kosor) — *Povalih se potrbuške u travu kraj svoga konja što sam ga uz kržljiv grabar privezao bio.* (A. Šenoa)

STILSKI OBILJEŽEN RED RIJEČI

- 1953** Redoslijed osnovnih sintaktičkih kategorija (predikata, subjekta, priložne oznake i objekta) u stilski obilježenom redu riječi vrlo je slobodan. Govorniku su neke rečenice, neke skupine riječi ili neke riječi važnije od ostalih pa ih želi istaknuti. Što će biti istaknuto stavljanjem na najistaknutija mjesta u rečenici (prvo i posljednje) ili što će se istaći rečeničnim naglaskom ili obojnim, ovisi o onome što govornik želi reći.

Predikat

- 1954** Predikat u isticanju stoji ispred subjekta:
- Promatra tako Filip iz kavane ljudsko kretanje na ulici ...* (M. Krleža) — *Izuo bih opanke, brzo, / I opro noge, brzo ...* (D. Tadijanović)

Objekt

- 1955** Izravni objekt u isticanju stoji ispred predikata:
- Republikance vodi Stipa.* (M. Krleža) — *Tiš in e su davno zaboravili.* (J. F. Pločar) — *Njih nadete iza grobova.* (M. Peić) — *Nas već pet stotina godina kolju!* (M. Krleža) — *Ja domovinu imam; tek u srcu je nosim.* (S. S. Kranjčević)
- 1956** Jedan neizravni objekt stoji u isticanju ispred nesloženoga predikata ili između dijelova složenoga predikata:
- Slavonija obiljem rodi.* (S. Kolar) — *Ali ona meni laže.* (S. Novak) — *Velikoga ćeš se dobra nauživati u Kralja Morskoga.* (I. Brlić-Mažuranić)
- 1957** Ako je uvršten izravni i neizravni objekt, moguće je da jedan stoji ispred, a drugi iza predikata, ili da oba stoje ispred predikata:
- Ali je neki Rodok iz židovske vojske neprijateljima odao tajne.* (Biblija) — *I cvijeće svojim mirisom opaja pana.* (M. Krleža) — *Odjedared mi odrine objema rukama glavu.* (A. G. Matoš) — *Oružje im Turci prigrabiše.* (Narodna pjesma) — *Kad grč mi šaku gustom sluzi smoči.* (I. G. Kovačić)
- 1958** Prijedložni izraz kao objekt stoji u isticanju ispred nesloženoga predikata ili između dijelova složenoga predikata:
- Sa svakim nešto dijeliš.* (T. Ujević) — *Mi smo se vremenu na novi ponos zakleli.* (V. Parun)

Priložna oznaka

Prilog kao priložna oznaka u isticanju stoji iza predikata:

1959

Tko će hodati sutra obalom nečujnih rijeka? (V. Parun) — *Treba plakati mnogo, dugo treba plakati šutke čudnu ovu jesen.* (V. Parun)

Atribut

Pridjevske riječi kao atributi mogu u isticanju doći iza riječi kojoj se pridružuju:

1960

Nosi vjetar čun i nanese gado mora neznanoga. (M. Peić) — *Posuknula ih prašina svilasta, kadifasta i pahuljasta.* (A. G. Matoš) — *Stanje hrvatsko je objektivno ranjavo stanje hiljadugodišnjih fakata ...* (M. Krleža) — *U šumi ste marjanskoj ležali?* (Ž. Jeličić) — *Pred tobom se sakrivam/ Za uglove ulične.* (D. Tadijanović) — *Mislim o vojnicima poklanim, gledajući nježnu pjenu žabokrečine od koje se razdanjena trska ljulja.* (M. Peić) — *Dan moj tutnji, na bijelcu konjik!* (D. Tadijanović) — *Mladiću moj!* (M. Krleža) — *Kliči Bogu, zemljo sva!* (Biblija) — *Plodnost niče za stopama tvojim.* (Biblija) — *Sad ruke ove trudne žive u srcu tog kamena.* (M. Dizdar) — *Muk taj prekida tad jedan smiren i smion glas.* (M. Dizdar)

Ako se više pridjevskih riječi uvrštava kao atribut, određeni oblik pridjeva može doći ispred neodređenoga, a posvojni pridjev ispred ostalih pridjeva:

1961

Kamo smo svemir smjestili?/ U crni taman kut? (T. Ujević) — *Četvero čupave djece zaigraše oko starčevih dugih nogu.* (M. Peić) — *Tada je počeo neočekivano Dragin dugi plač.* (S. Novak)

Pridjev u neodređenom ili određenom obliku, ili s neutraliziranom oprekom po vidu, stoji ispred posvojne, povratno-posvojne, pokazne ili neodređene zamjenice:

1962

Valovit i zubat njihov obris pada ovamo sve niže prema moru. (S. Batušić) — *Hrvatski naš jeziku, jeziku moj djedovski.* (M. Peti) — *Daleko u demonskoj onoj oluji/ Vidješe žal i domaju.* (V. Vidrić) — *Čudni taj čovjek ulazi već za života u narodne vestminstere.* (A. G. Matoš) — *Ja vidjeh negdje ladanjski taj skut.* (A. G. Matoš) — *Bez ravnovesja kao da sam stao/ Jezive neke provalije na prag.* (I. G. Kovačić) — *Svejedno čovjek obađe čitav svoj krug.* (V. Desnica) — *Usljed provale Turaka ostalo je Hrvatsvo bez jedinstvene svoje prirodne geografske podloge (Bosna, Hrvatska, Slavonija i Dalmacija).* (M. Krleža) — *Na jadnom svome prevrćem se logu.* (D. Cesarić)

Ako su uvrštene dvije ili više pridjevskih riječi kao atributi, jedna od njih može stajati ispred imenice, a ostale stoje iza imenice:

1963

Jesenja kiša tiha. (M. Krleža) — *Sva šuma naša sad je pusto grobište.* (V. Nazor) — *A tu, gdje smrt je brusom trla kosu, sad žetelica zvonki srp svoj brusu.* (G. Krklec) — *Neka ga štuju svi krajevi svjet-ski.* (Biblija)

Ako su pridjev *isti* i pokazna zamjenica uvršteni kao atributi, može u obilježnom redu riječi *isti* stajati ispred pokazne zamjenice:

1964

A iste godine dovršava on u istoj toj crkvi onu svoju zagonetnu i mirnu "Nanu". (S. Batušić)

- 1965** Pridjevi kao atributi koji zajedno s imenicom izriču ime čemu mogu biti i iza te imenice, naročito onda kada se imenicom u nazivu (terminu) želi istaknuti pripadnost jedinke nekom rodu, a atributom pripadnost pojedinoj vrsti:

*golub pitomi, jagoda šumska, podzemljuša biserasta,
tintilin obični, miš poljski, pečurkovac mjesečasti.*

- 1966** Količinski prilog kao atribut stoji iza imenice koja mu je otvorila mjesto:
*Kad je vode dosta, / žita dosta nije. (J. Hranilović) – Sad mraka
puno, / puno gorkog vaja. (F. Marković)*

- 1967** Prijedložni i padežni izraz te prilog mjesta u službi atributa mogu u isticanju biti ispred imenice kojoj se pridružuju:

*S mrkog tornja bat/ Broji pospan sat. (A. G. Matoš) – U jami sam –
tom ždrijelu našeg mesa;/ Ko mrtve ribe studena tjelesa. (I. G. Kovačić) –
Tad buknu u dnu bezdna bombe prasak. (I. G. Kovačić) – Suncu
odmetnuta/ Zemlja plegla/ miljenica Svemira. (M. Peti) – Kroz nijemu
noć tek jedan budan glas. / Na lopovića pazi podli trag. (A. G. Matoš) –
O davde ljudi ne sele u grad. (M. Znika) – Od ozdo s kaldrme odjekuju
Marjanovićeви lijeni koraci. (A. G. Matoš) – Tu se vila sad nastani, / te se ori
od ovdjeka pjev za pjevom/ vijek do vijeka. (I. Zahar).*

Apozicija

- 1968** Imenica kao apozicija uz imenicu može u isticanju stajati iza te imenice:
*Zatim odskoči kao da ga je ujela otrovnica zmija. (A. Kovačić) – Elij
Glauko ima vjerovnika, Senatora starca raskošnika. (V. Vidrić) –
Igra kolo kod Valpova grada – kolo igra! Ispod ladne Karašice rike; u
kolu je Marica divojka. (M. P. Katančić) – Regoč uteče putem natrag
do svog pustoga Legena grada. (I. Brlić-Mažuranić)*
- 1969** Imenica kao apozicija uz imeničku zamjenicu može u isticanju biti ispred te zamjenice:
*Ljudi, žene ... čujte anđela mene! (R. Marinković) – Taj polet koji život
grije/ Nezasitnika mene ubi. (T. Ujević)*
- 1970** Brojna imenica kao apozicija uz imeničku zamjenicu stoji ispred te zamjenice:
Kad sam bio tri moja brata i ja, / kad sam bio/ četvorića nas. (J. Pupačić)

Predikatni proširak

- 1971** Pri isticanju predikatni je proširak ispred predikata:
*Ona prkosna kleči u oluji. (M. Peić) – Na tla se žena ugušena sruši.
(I. G. Kovačić)*
- 1972** Ako poredak sintaktičkih kategorija ostaje nepromijenjen, isticanje se u rečenici postiže rečeničnim naglaskom (v. § 123):
*Pišem pismo bratu. Pišem pismo bratu. Pišem pismo bratu. Nama
ne daju da živimo kulturno. (M. Krleža) – Gospodin mjesec prijeti meni.
(D. Tadijanović) – Ja ljubim Izidoru platonski. (R. Marinković) – Put
modrih goral lete orlovi. (V. Parun)*

Rečenice koje se šamo pomoću intonacije preoblikuju u upitne i usklikne (v. § 122, 1421, 1444) imaju isti poredak sintaktičkih kategorija kao i rečenice od kojih su preoblikovane: 1973

Rekao si da su bježali kao zečevi? (J. Horvat) — *Glazba svira svakodnevno?* (J. Horvat) — *To je laž!* (M. Krleža)

I u niječnim se rečenicama neki dijelovi mogu isticati rečeničnim naglaskom: 1974

Ništa se ne razumijem u ekonomske probleme. (M. Krleža) — *Ni mi nismo pucali.* (M. Peić) — *Ne znaš ni ti čitati.* (R. Marinković) — *Nije se dogodilo ništa.* (D. Ugrešić)

UPRAVNI GOVOR

Ako upravni govor (v. § 1756–1773) dolazi prije rečenice koja se na nj nadovezuje, ta rečenica počinje predikatom: 1975

"Taj je tvoj djed prilično mlad", reče prijazno. (Lj. Jonke) — *"Ne, živim sam", prekine Melkior Pupovo sjećanje.* (R. Marinković)

Ako upravni govor dolazi iza rečenice na koju se nadovezuje, u njoj je običan poredak sintaktičkih kategorija: 1976

Samo je klimao glavom i šaptao: "Oni viču na oružje, ali trče za novcem." (A. G. Matoš) — *Klimao je i šaptao: "Vidjet ćete, da nas bog neće napustiti."* (Lj. Jonke)

ZAVISNE REČENICE

Zavisne rečenice mogu u isticanju biti ispred glavne rečenice (vidi i zavisno složene rečenice § 1509–1755): 1977

Kako si tko prostre, onako će i spavati. (I. Vujčić-Laszowski) — *Ako to niste vidjeli, niste ništa vidjeli.* (A. Šoljan) — *Ako smišliš nešto dobro, onda se javi.* (V. Kaleb) — *Obilata vlaga, a kada je treba, onda je nema.* (A. Stipčević) — *Dok na vrhu mome zora se rumeni, njihove su crne gore jošte tamne.* (T. Ujević) — *Kad bi me on sad ostavio, propao bih.* (A. Šoljan) — *Gdje te dohvatim, tu trava ne niče.* (R. Marinković) — *Kuda ona gore, tuda ti naglavce dolje.* (I. Brlić-Mažuranić) — *Premda se ništa ne vidi, nije onako zagušljivo.* (A. Stipčević) — *Upravo kad je stavio ruku na naslon sjedala ispred sebe, desi se nešto od čega mu se podigne kosa na glavi.* (I. Vujčić-Laszowski) — *Da ne mora gledati kako se šoferova leđa još uvijek tresu, zaklopi oči.* (I. Vujčić-Laszowski) — *Kako se bio nagonski trznuo i ugnuo da se zaštiti, kamen dohvati Andriju porebarke.* (M. Božić) — *Kao što je prekonoć bura sakidala lišće, tako obnoć dolaze južine sa šumom i pljuštanjem snijega koji se topi.* (J. Vrkić) — *Jer Jahve što naumi, to sad izvodi.* (Biblija)

- 1978** Prilozi isticanja stoje na početku rečenice (sama prisutnost priloga isticanja u rečenici čini red riječi i stil obilježenim):

I pozva čovjeka odjevena u lan. (Biblija) (= *Pozva također čovjeka odjevena u lan.*)

I ovoga proljeća žubori potok kao i proljetos / Kada si ti bila u Rastušju. (D. Tadijanović) (= *Ovoga proljeća također žubori potok ...*)

I noć je tekla spokojna i nijema. (D. Cesarić) (= *Noć je također tekla spokojna i nijema.*)

Pa i vi kažete, sve se da naučiti. (Č. Prica) (= *Vi također kažete, sve se da naučiti.*)

Pa valjda nismo više djeca, da vjerujemo u Haeckela kao u sveto pismo. (M. Krleža) (= *Valjda zaista nismo više djeca ...*)

- 1979** Veznici *ako, ako i, da, dok, kad, pošto, premda* nalaze se na drugome mjestu ako se kojom drugom riječju nešto ističe:

A Turčina a ko još imade gdjegod koga, ter se Vlahu boji, popet ću ga nebu pod oblake. (I. Mažuranić) — *Laik, ako hoće da se drži nad masom, mora neprestano izmišljati i stvarati nove formule.* (V. C. Emin) — *Drug da drugu o njem šapće.* (I. Mažuranić)

- 1980** Ispred upitnih i odnosnih zamjenica i odnosnih priloga na početak rečenice može doći koja druga riječ. Tom se riječju onda nešto ističe:

Njega tko pobijedi, taj je junak. (razg.) — *A vi što učiniste od tih knjiga!* (razg.) — *Brat kam o nestade, ne znam vam reći.* (razg.)

UMETNUTI IZRAZI I REČENICE

- 1981** U stilski obilježenom redu riječi mogu se upotrijebiti i izrazi koji ne pripadaju gramatičkom ustrojstvu rečenice u kojoj se nalaze, nego su sami posebno ustrojstvo. Takvi se izrazi i rečenice mogu umetati u neku rečenicu radi isticanja osobnoga stava govornika ili radi izricanja kakve dodatne obavijesti. Takvi izrazi ili rečenice mogu stajati u rečnici, ispred rečenice ili iza rečenice kojoj se dodaju.

- 1982** Osamostaljeni dio rečeničnog ustrojstva čine vokativi i modalne riječi:

A on je tebi, lopove, još jutros komandirao pozdrav. (J. Horvat) — *Ne benavi, Ilija, svi mi imamo posebne zadatke.* (J. Horvat) — *Ah, moj šjor Tonko, strah me je.* (R. Marinković) — *Tako se dakle posvadiše brijač i paprenjarka.* (A. Šenoa) — *Starac dakle bijaše sam sebi razgovor.* (J. Jurković)

- 1983** Dodatna se obavijest izriče i rečenicama:

Pisci su se ponovo nasmijali, a Dankinja se, držeći svoju čašu s mineralnom vodom, udaljila. (D. Ugrešić) — *I ja koji pišem srcem punim tebe! Ove čudne rime, / Oh, ja neću znati, čežnjo moje biti, / Ni ti tvoje ime!* (D. Cesarić) — *Danas, kao što vam je poznato, mi živimo u našoj vlastitoj Državi.* (M. Krleža) — *Novac je, priznajem, ugodna stvar, najidealnija kada ga nemaš.* (A. G. Matoš)

U rečenično ustrojstvo mogu biti umetnute neke riječi, čitave rečenice ili citati iz kojega drugog jezičnog sustava (strane riječi i rečenice). One također izriču osobni stav ili dodatnu obavijest: **1984**

A eigentlich, ako se pravo uzme: što bih mogao ja da radim? (M. Krleža) — *Ovdje, u ovoj tvojoj poziciji, govoriti o nekakvom "Formferu", ja, a lso, to je savršeno abnormalno.* (M. Krleža)

OBVEZATAN RED RIJEČI

Iako je red riječi u rečenicama hrvatskoga književnog jezika relativno slobodan, ipak ima pravila koja su obvezatna (zbog ritmičko-intonacijskih razloga) za sve vrste rečenica bio u njima red riječi stilski obilježen ili neobilježen. To su pravila o automatskom namještanju nenaglasnica (klitika): zanaglasnica (enklitika) i prednaglasnica (proklitika), tj. riječi bez vlastita naglasaka (v. § 111-115). **1985**

Zanaglasnice

Za zanaglasnice (enklitike) karakteristično je da stoje iza prve naglašene riječi, da teže **1986**

- a) početku rečenice i
- b) grupiranju:

a) *Mi te ništa ne pitamo.* (E. Kumičić) — *Prekinuo je taj njegov primjer iz života.* (Lj. Jonke) — *Roko je nekoliko puta žurno koraknuo prema njemu.* (A. Soljan) — *Stali smo pred jablanom.* (M. Peić) — *Krenut ćemo kad padne dobar mrak.* (V. Kaleb) — *Kakvi su izgledi za pobjedu pameti?* (M. Krleža)

b) *Vratio sam se u sobu.* (M. Peić) — *Ta ga je činjenica zaprepastila.* (R. Marinković) — *Dogodile su se katastrofe.* (M. Krleža) — *Samo im je vapno još jače pocrnjelo.* (M. Peić)

Zanaglasnice ne mogu stajati na početku rečenice, iza niječne čestice i veznika i, a. Iza veznika *pa (te)* mogu stajati: **1987**

Jeste li dobro putovali? (D. Ugrešić) — *Jesam li vam kazao da ne bacate papire po grabi?* (M. Krleža) — *Skine sa sebe košulju i odbaci je s gadenjem.* (R. Marinković) — *Taj glupan odmah je zazviždao i dozvao patrolu, a ona me je odvela.* (Lj. Jonke) — *Neki su kolege već dobili upalu ... pa su ih operirali.* (Lj. Jonke)

Upitni izraz *je li* stoji na početku upitnih rečenica: **1988**

Je li kiša prestala? (R. Katičić) — *Je li to učinio zbog pobožnosti?* (R. Marinković)

U zavisno složenim rečenicama zanaglasnice se nalaze odmah iza veznika te upitnih i odnosnih zamjenica: **1989**

Nikog nema da ga s fraze skine i nakazu zgazi. (M. Krleža) — *"A što je ono u pepelu?" — opet će snaha, jer je iz pepela virila crvena peta opančića Malika Tintilinića.* (I. Brlić-Mažuranić) — *Nikada nisam znao gdje sam.* (M. Peić) — *Kako ste saznali da ću biti u Zagrebu?* (D. Ugrešić) —

Volim kad ljudi ne zaboravljaju što je bilo. (Č. Prica) — *Ovdje još živi ona velika stara barka iz priče o potopu u koju su se povukli ljudi i životinje.* (M. Peić) — *Ponovo je počela Švejkova Odiseja s počasnom pratnjom dvaju vojnika ... koji su ga morali odvesti vojnom svećeniku.* (Lj. Jonke)

- 1990** O vrsti zanaglasnica ovisi i njihovo mjesto u rečenici. Iza naglašene riječi prva je vezničko-upitna zanaglasnica *li*. Do nje su glagolske zanaglasnice, a iza glagolskih zamjeničke:

Pitam se da li ćete mu vi moći pomoći. (razg.)

- 1991** Glagolska zanaglasnica *je* stoji iza zamjeničkih zanaglasnica:

Bolesnik gubi smisao za okolinu, a svijest mu je pomračena. (Lj. Jonke)
— *Vidio ga je samo jednom, onako u prolazu.* (R. Marinković)

- 1992** Ostale glagolske zanaglasnice dolaze ispred zamjeničkih:

Seljaci su ih slali u Beč na vagone. (M. Peić) — *Još će mu i odražati ovaj mirni kunić.* (M. Božić) — *Netko će nas dočekati.* (J. Horvat) — *Znao sam da će te je potražiti.* (R. Marinković)

- 1993** Iza zanaglasnice uz povratne glagole izostavlja se glagolska zanaglasnica *je*:

Smilio im se gladan čovjek. (J. Kosor)
(ne: *Smilio im se je gladan čovjek.*)
Od tih prokletih misli meni se, sestro, smučilo. (S. Novak)
(ne: *... meni se je ... smučilo.*)
Dogodilo se sve kao što ste predviđali. (M. Krleža)
(ne: *Dogodilo se je sve...*)

- 1994** Glagolska zanaglasnica *je* (ili *su*) može se izostaviti u perfektu s neutraliziranom oprekom po gotovosti. Time se postiže veća sažetost i izražajnost iskaza:

Gizela me čekala u posjećenom parku. (M. Peić) — *Pas ostao kad je lađa otplovila, ljubi mulj.* (M. Peić) — *Suze mu potekle niz mršave obraze.* (R. Marinković)

- 1995** U rečenici može stajati i više zamjeničkih zanaglasnica jedna do druge. Tada je njihov poredak ovakav: dativ, genitiv, akuzativ:

E, pa dajte mi ga! (R. Marinković)

D jd. A jd.

Rekle su: dat će ti ih majka. (I. Vojnović)

D jd. A jd.

Žao mi ga je. (razg.)

D jd. G jd.

- 1996** To pravilo vrijedi i za zanaglasnički oblik zamjenice *se* uz povratne glagole:

On joj se nasmiješio. (razg.)

D jd. A jd.

Djeca su ga se nagedala. (razg.)

G jd. A jd.

Kada bi ispred glagolske zanaglasnice *je* trebala doći zamjenička zanaglasnica *je*, upotrebljava se umjesto nje oblik *ju*: **1997**

Čim ju je opazio, prišao joj je. (S. Pavešić) — *Kao smaragdna ogrlica što ju je poklonio Matildi za srebrni pir.* (M. Božić)

Zanaglasnički oblik *ju* dolazi i iza glagola koji u 3. l. jd. imaju nastavak *-je*: **1998**

Psuje ju da se sve ori. (S. Pavešić) — *Ne smije ju ni vidjeti.* (S. Pavešić)

Ako je neki sintaktički sklop duži, a iza njega dolazi umetnuta rečenica, zanaglasnica se naslanja na prvu riječ iduće cjeline: **1999**

Jedan od ljudi, koji su neprestano prolazili, rekao je da je do sela ... još daleko. (S. Pavešić)

(Ne može ovako: *Jedan od ljudi, koji su neprestano prolazili, je rekao da je do sela ... još daleko.*)

ali može ovako: *Jedan je od ljudi, koji su neprestano prolazili, rekao da je do sela ... još daleko.*)

Zanaglasnice mogu biti između pridjevskog atributa i imenice ili između dvaju pridjevskih atributa: **2000**

Mali se konventualac opet sav uskomešao, uzmahao i odlepršao niz uličicu. (R. Marinković) — *Taj ga je posao bio sasvim zaokupio.* (V. Desnica) — *Taj je čin ponovljen dvaput.* (Lj. Jonke) — *Psunj, Papuk i Krndija tvrdo su eruptivno gorje.* (M. Peić)

Zanaglasnica može biti između imenice ili imeničke zamjenice i prijedložnog ili padežnog izraza uvrštenog kao atributa uz tu imenicu: **2001**

Kontrast je ovih fakata očigledan. (M. Krleža) — *Neki su od njih sada čučali na pragu, drugi se razvalili u hladovini.* (R. Marinković)

Zanaglasnice mogu biti između apozicije ili atributa i imenice koja im je otvorila mjesto: **2002**

Gospoja ih se Oliva naprosto plašila. (R. Marinković) — *Taj će se režim prije ili kasnije naći pod ruševinama svoje nasilne politike.* (M. Krleža)

Nesložen ili složen predikat, a i rečenica, mogu razdvajati atribut i imenicu: **2003**

Pred njim svoju izljevam tužaljku. (Biblija) — *Kalnim gubeći se strujama, / optače voda ... / tolik živi svijet.* (M. Peti) — *Bezdnu hrlili smo brijega.* (M. Peti) — *Mahnitosti što izmiče strojevnoj, / prokazuje redom naprave.* (M. Peti) — *Crni su me / moji su me / stigli dani.* (M. Peti)

- 2004** Prilog za modifikaciju može razdvajati glavni broj kao atribut i imenicu:
Deset s a m o godina iza toga minu. (M. C. Nehajev)
- 2005** Zanaglasnice se mogu umetnuti i između sastavnih dijelova neodređenih zamjenica i neodređenih priloga:
Pokazivao mu sve što je god bilo u vezi s doživljajima i udesom nesretnoga pjesnika. (Težak-Babić) — *Kad mi god mati o smrti toj pripovijeda, / Mene trese groznica dan i noć.* (Težak-Babić)
- 2006** S obzirom na mjesto zanaglasnica izrazito su stilski obilježene one rečenice u kojima je zanaglasnica između imena i prezimena:
Luka bi Šušmek polazio u šetnju da namigne kojoj curi. (S. Kolar)
Prema rasporedu, Goran bi Ivanišević trebao igrati sutra. (HTV, kolovoz 1993.)

Prednaglasnice

- 2007** Prednaglasnice (proklitike) nemaju također vlastita naglasaka i nalaze se ispred prve naglašene riječi:
Ne marim ja za to. (Lj. Jonke) — *Nitko se ne rodi kukavicom.* (A. G. Matoš) — *A on opet daje dobro čuo.* (Lj. Jonke) — *Moram priznati da će i to biti lijepo.* (Č. Prica) — *U šumi nastaje bijeli dan.* (I. Brlić-Mažuranić) — *Plaći glad na sve strane.* (M. Krleža) — *O sati sumnje, sati bola, / Ko stvara taj vas kleti neće; / Jer radosti su male svijetle / A iz vas raste aureola.* (D. Cesarić) — *Odvратише jedni o d drugih oči, i činjaše se kao da se nisu n i vidjeli.* (M. Božić)
- 2008** Prijedlozi stoje ispred riječi kojoj određuju padež:
Doći će jesen bez uvelih grana, / bez kiše, bez tuge, bez vina će doć. (D. Cesarić) — *Istom ona tako pomislila, al se već pred njom stvorila ona baka što bijaše Mokoš.* (I. Brlić-Mažuranić) — *Pismo je držao u ruci, neraspečaćeno.* (R. Marinković) — *Onda se oči naglo zaustaviše i kroz trepavice svjetlucale su uske pukotine u kopcima.* (T. Slavica) — *Ona ostade s njim i odvede ga u svoju izbu.* (A. Goldstein) — *Zimi tu zagruba snijeg lovcu preko čizme.* (M. Peić)
- 2009** Prijedlozi radi, nasuprot, unatoč, usprkos mogu u isticanju biti i iza riječi kojoj određuju padež:
Njemu na suprot išlo je nekoliko kola. (J. Kozarac) — *On to radi roditeljima usprkos.* (S. Pavešić)
- 2010** Atribut razdvaja prijedlog od imenice i nalazi se između njih:
Gostili se carski do kasnoga mraka. (V. Nazor) — *Iza mokrih njiva magle skrivaju / Kućice i toranj.* (A. G. Matoš) — *Na travnom brijegu, nad sedam voda Gromovnik Perun vlada.* (V. Vidrić) — *U nebeskom modrom ulju / eterski plivaju snovi.* (M. Krleža) — *To krik je moga srca / s blizih obala.* (A. B. Šimić) — *I lije na uglu petrolejska lampa / Svjetlost crvenkastožutu / Na debelo blato kraj staroga plota / I dvije - tri cigle*

na putu. (D. Cesarić) — *Gospodična! Nikad neće mene uvesti! U li je pu sobu gdje je sag.* (D. Tadijanović)

Prijedlog može razdvajati pridjevski atribut i imenicu: **2011**

Brzometnih iz oružja / meci ... zuje / oko ušiju. (M. Peti) — *Neprebolne z a slučaje, / bijelu halju / tijelo tkaje.* (M. Peti)

Prijedlozi stoje između sastavnih dijelova neodređenih zamjenica (v. § 549): **2012**

Ni s kim ne razgovaram. (J. Barković)
(ne: *S nikim ne razgovaram.*)
Sabor naš ni u čem da ne visi od vladanja ugarskoga. (I. Mažuranić)
Ne mogu biti ni od kakve koristi. (R. Marinković)

Niječnica *ne (ni)* stoji ispred predikata. Ako se predikat izriče složenim glagolskim oblikom, *ne* je neposredno ispred zanaglasničkog oblika: **2013**

Ne idite u svijet ni za dobrim ni za lošim poslom. (I. Brlić-Mažuranić) — *Uz Lonjin izvor ne njiše se na lješnjaku češljugar.* (M. Peić) — *Oni ni su dolazili i bijaše to već zakašnjenje zbog kojeg ne bi čekao ni djevicu da slučajno nabasa na nju.* (Z. Majdak) — *Dugo nisam mogao usnuti.* (A. G. Matoš) — *Brata Pere nije volio.* (A. Kovačić) — *Ona nije skidala oka s Perušine.* (V. Kaleb) — *Mi čudo jedno čekamo, a neće nam se desiti.* (D. Cesarić)

Ako je predikat imenski (v. § 1228), niječnica *ne (ni)* stoji neposredno ispred zanaglasničkog oblika: **2014**

Mi nisam o kanibali, gospodine generale! (M. Krleža) — *Nije ovo cirkus.* (R. Marinković)

Upitne i odnosne zamjenice i odnosni prilozi stoje na prvome mjestu u svojoj rečenici: **2015**

Tko je to rekao? (J. Horvat) — *Što sve tada ne mislim?* (P. Šegedin) — *Što to znači?* (M. Krleža) — *Pregib je nedopuštena blagodat koju nitko neće da podari.* (J. Laušić) — *Bolji je mladić siromašan a mudar nego kralj star a lud, koji više ne zna za savjet.* (Biblija) — *Dropčić mu se naduo kao u malih crnaca što ih je vidio u cirkusu u Medovcu.* (M. Božić) — *U toj izbi čudno čudo kažu: Bijesno Ture gdje se krstu klanja.* (I. Mažuranić)

POVIJESNE JEZIČNE PROMJENE

Da bi se stanje u suvremenom jeziku moglo bolje razumjeti, da bi se shvatile neke pojave u njemu, potrebno je upoznati promjene koje su se u jeziku zbivale u toku stoljećâ, koje su posljedica njegova razvoja do onog oblika kakav mu je danas. Već i najpovršnija usporedba s tekstovima starijih razdoblja pokazuje da su se u jeziku zbile znatne promjene. One se u jeziku dešavaju polako, postupno preoblikujući njegov sustav. Jezične se promjene događaju u određeno vrijeme, na određenom prostoru i pod određenim uvjetima. Izmjenom bilo kojega od tih čimbenika dolazi do novih pojava, koje unose promjene u dotadašnji sustav. Posljedica su tih jezičnih promjena razlike među srodnim jezicima, odnosno među dijalektima ili raznim razvojnim etapama istoga jezika.

2016

U povijesnom razvoju hrvatskoga jezika razlikuju se tri velika razdoblja.

2017

1. Prvo razdoblje (do kraja 12. st.) vrijeme je neznatnih međudijalekatskih razlika. Razvoj je spor, a glavne se jezične promjene događaju na fonološkom planu. Ovo razdoblje obuhvaća dohistorijsko razdoblje (do kraja 10. ili početka 11. st.), iz kojega nema domaćih pisanih spomenika, pa se stanje u njemu može samo rekonstruirati (ili iz kasnijih jezičnih pojava, ili iz načina preuzimanja tudica u to doba, ili iz sporadičnih zapisa slavenskih riječi, uglavnom imena, u inojezičnim tekstovima) i razdoblje prvih pisanih spomenika (staro hrvatsko razdoblje – 11-12. st.), koje daje prve konkretne podatke o stanju u jeziku.

2. Drugo razdoblje (srednje hrvatsko razdoblje – 13-14. st.) odlikuje se brzim jezičnim razvojem i stvaranjem velikih međudijalekatskih razlika, izazvanih promjenama u fonološkom i morfološkom sustavu, koje su bile prvenstveno posljedica težnje za smanjivanjem broja fonema i gramatičkih kategorija.

3. Treće razdoblje (novo hrvatsko razdoblje – od 14. st. naovamo) odlikuje se sporim jezičnim razvojem i velikim migracijskim procesima, koji su poremetili dotadašnji raspored hrvatskih dijalekata, neke od njih potpuno zatrli i doveli do znatnih miješanja dijalekata. U tom razdoblju stvara se većina novoštokavskih jezičnih crta, pa su novoštokavski govori uglavnom rezultat razvoja u tom razdoblju. U njemu ujedno jača položaj štokavskoga narječja kao hrvatskoga književnog jezika, u sklopu sve izrazitije potrebe za stvaranjem jedinstvenoga književnog jezika za sve Hrvate.

Na ovome mjestu bit će spomenute samo one jezične promjene i pojave koje su imale najdalekosežnije posljedice u razvojnom preoblikovanju hrvatskoga jezika i čiji su tragovi prisutni u jeziku i danas. Kako je suvremenom hrvatskom književnom jeziku temelj novoštokavsko narječje, njegov će se povijesni razvoj ovdje promatrati prvenstveno s obzirom na to narječje.

2018

A. PROMJENE U FONOLOŠKOM SUSTAVU

RAZVOJ SAMOGLASNIČKOGA SUSTAVA

2019 Već je za praslavenski samoglasnički sustav bila karakteristična tendencija rastećivanja i pojednostavnjivanja naslijeđenoga, složenog indoevropskog samoglasničkog sustava. Ta je tendencija nastavljena i u oblikovanju hrvatskoga vokalizma.

2020 Praslavenski samoglasnički sustav temeljio se u početku na opreci dugih i kratkih samoglasnika, a sadržavao je pored monoftonga (/i/, /e/, /a/, /u/), dugih i kratkih, i diftonge ili dvoglasnike (/ei/, /ai/, /eu/, /au/, /em/, /am/, /en/, /an/, /il/, /ir/, /ul/, /ur/). Svi prednji samoglasnici²⁰ bili su meki i palatalizirali su suglasnike uz koje su se našli. Rezultati tih palatalizirajućih procesa žive u jeziku i danas.

kratki samoglasnici	i	e	a	u
dugi samoglasnici	ī	ē	ā	ū
diftonzi	il, ir	ei, eu, em, en	ai, au, am, an	ul, ur

2021 U preoblikovanju toga prvotnog praslavenskog samoglasničkog sustava značajnu je ulogu odigrala bitna tendencija praslavenskoga jezičnog sustava – **tendencija otvaranja sloga** (tj. oblikovanja sloga tako da svršava samoglasnikom). Usljed te tendencije svi su se zatvoreni slogovi otvarali, i to ili otpadanjem krajnjih suglasnika, ili pretvaranjem diftonga u monoftonge, ili premetanjem samoglasnika i sonanata (metatezom likvida). Monoftongizacijom diftonga nastali su pored već postojećih samoglasničkih fonema i neki novi. Tako /ei/ >²¹ /i/, /ai/ > /ē/ ili /i²²/, /eu/ > /u/, /au/ > /u/, /em/ > /e/, /am/ > /o/, /en/ > /e/, /an/ > /o/, /il/ > /i²³/, /ir/ > /i²⁴/, /ul/ > /y/, /ur/ > /y/. Fonem /ē/ (j a t), o čijoj se izgovornoj vrijednosti spore mnogi znanstvenici, jedan je iz niza prednjih samoglasnika, a u hrvatskim govorima ishodište je ijekavskih, ikavskih i ekavskih refleksa. Fonemi /e/ i /o/ su nazali (nosni samoglasnici). Fonemi /i²³/, /y/, /i²⁴/, /y/ nazivaju se slogotvornim likvidama.

2022 Dalji je razvoj, potaknut novim odnosima u samoglasničkom sustavu, nastalima nakon monoftongizacije diftonga, doveo do ukidanja kvantitativnih opreka među samoglasničkim fonemima. Samoglasnici različiti po kvantiteti počeli su se razlikovati i po kvaliteti, pa je za svaku samoglasničku kvalitetu bila vezana određena kvantiteta. Promjene zahvaćaju samo primarne monoftonge, a ne i samoglasnike koji su rezultat monoftongizacije diftonga. Tako primarno kratki samoglasnici daju: /i/ > /ɪ/, /e/ > /ɛ/, /a/ > /ɔ/, /u/ > /ʊ/, a primarno dugi: /ī/ > /i:/, /ē/ > /ē:/, /ā/ > /a:/, /ū/ > /y:/ (j e r i) nalazi se na izgovornoj ljestvici između /u/ i /i/. Fonem /ɪ/ (j e r ili m e k i p o l u g l a s) i /ɪ/ (j o r ili t v r d i p o l u g l a s) izrazito su kratki, pa nemaju punu vokalsku vrijed-

²⁰ Artikulacijski se samoglasnici dijele prema pokretu jezika naprijed ili natrag na prednje, srednje i stražnje samoglasnike. Srednji samoglasnik je /a/. Prednji samoglasnici su /i/ i /e/ i svi oni samoglasnički fonemi koji se ostvaruju između /i/ – /e/ – /a/. Stražnji samoglasnici su /u/ i /o/ i svi oni samoglasnički fonemi koji se ostvaruju između /u/ – /o/ – /a/ (v. § 34).

²¹ Znak > ili → znači "daje"; znak < ili ← znači "postalo od".

²² /ai/ > /i/ samo u nastavku.

nost, te se zato nazivaju poluglasima²³. Prvi spada među prednje, drugi među stražnje samoglasnike. Tako se pri kraju praslavenske epohe oblikuje samoglasnički sustav koji se sastoji od 11 fonema, od kojih su neki samo kratki, a neki samo dugi, te slogotvornih likvida, koje su bile palatalizirane i nepalatalizirane, a mogle su biti i duge i kratke.

kratki samoglasnici	ь	е	о	ѣ			
dugi samoglasnici	ī	ē	ā	ū	ȳ	ĕ	ō
slogotvorne likvide	l'	l	r'	r			

Taj su samoglasnički sustav naslijedili pojedini slavenski jezici u dohistorijskim fazama svoga razvoja, pa tako i hrvatski dohistorijski jezični sustav. Takav samoglasnički sustav očito je postojao još u doba stvaranja crkvenoslavenskoga, tj. prvoga slavenskoga grafijskog sustava (II. pol. 9. st.), jer u njemu postoje grafemi za sve te foneme. Za taj su samoglasnički sustav postojala određena distribucijska ograničenja: 1. samoglasnici /ɨ/, /ɨ̄/, /ě/, /y/ nikada nisu mogli stajati na početku riječi, već su dobivali protezu, a protezu su mogli dobivati i svi ostali samoglasnici, i to prednjojezični /j/, a stražnjojezični /v/ (v. § 2054); 2. prednjojezični samoglasnici mogli su stajati samo iza palatalnih i palataliziranih suglasnika, a stražnjojezični iza nepalatalnih; 3. zijeve se unutar riječi uklanjao u svim položajima osim na granici prefiksa i osnove.

2023

U razdoblju prije prvih hrvatskih pisanih spomenika u samoglasničkom su sustavu izvršene još neke bitne promjene, izazvane naglasnim promjenama i tendencijom pojednostavnjivanja sustava. Naglasne su promjene stvorile mogućnost duljenja kratkih samoglasnika (osim poluglasa) i kraćenja dugih. Time se u samoglasničkom sustavu ostvaruje nova kvantitativna opreka, a dotadašnji dugi samoglasnici bez kratkih parnjaka /y/, /ĕ/, /o/ ubrzo prelaze u foneme najbliže po mjestu artikulacije: /y/ > /i/, /ĕ/ > /e/, /o/ > /u/. Na taj je način smanjen broj samoglasničkih fonema, a osnovna opreka među njima ponovno je kvantitativna.

2024

kratki samoglasnici	i	e	ě	a	o	u	ь	ѣ
dugi samoglasnici	ī	ē	ĕ	ā	ō	ū		
slogotvorne likvide	l'	l	r'	r				

U tom novom samoglasničkom sustavu jedino su poluglasima /ɨ/ i /ɨ̄/ ostali bez dugoga parnjaka jer se zbog svoje specifične artikulacije nisu mogli duljiti. Oni su se uskoro kvalitativno izjednačili. Na taj je način stvoren artikulacijski nesimetričan samoglasnički sustav, u kojemu se na temelju kasnijih hrvatskih refleksa za poluglas pretpostavlja određena srednja samoglasnička kvaliteta između /e/ i /a/ (tzv. šva — bilježi se /ǝ/), a za /ě/ vrijednost zatvorenoga /e/ (između /e/ i /i/ — bilježi se /e̝/), u kojemu nije bilo simetrije prednjih i stražnjih samoglasnika:

²³ Praslavenski poluglasima kontinuantne su i nekih drugih indoevropskih fonema i fonemskih sljedova, ali nije potpuno jasno da li su izravni ili su prošli kroz baltoslavensku posrednu fazu preko kratkih *i* i *u* (v. § 2027).

i	u
e	
e	o
ə	
a	

2025

Dalji je jezični razvoj krenuo u pravcu ukidanja onih fonema koji su narušavali simetričnost samoglasničkoga sustava, tj. poluglasa i jata, i to tako da su se i oni reflektirali u foneme najbliže po mjestu artikulacije: poluglas na većem dijelu hrvatskoga jezičnog područja u /a/²⁴, a jat u /i/ ili /e/, odnosno kombinaciju obaju tih elemenata. U većini štokavskih ijekavskih govora jat se u dugim slogovima ostvaruje kao /ie/, a u kratkima kao /je/, /i/ ili /e/, ovisno o fonološkoj okolini i akcentu (v. § 2040 i 2042). Samo se u istočnohercegovačkim ijekavskim govovima dugi jat ostvaruje kao dvosložni fonemski slijed /ije/. Poluglas je u određenim položajima mogao i nestati. Ta je pojava poznata pod nazivom **redukcija poluglasa**, dok se reflektiranje u drugi samoglasnik naziva **vokalizacija poluglasa**. Na taj je način hrvatski samoglasnički sustav znatno pojednostavnjen. Sveden je u osnovi na pet samoglasničkih fonema: /i/, /e/, /a/, /o/, /u/ i dvoglasnik /ie/.

Svi ti samoglasnici mogu biti dugi i kratki, a ukinuta su sva ranija distribucijska ograničenja. Petočlani samoglasnički sustav u čakavskim govovima dolazi od 12–13. st., a u štokavskima sigurno već u 14. st. I navedeni ijekavski refleksi jata potvrđeni su već u 14. st.

2026

Neki ostaci ranijega jezičnog stanja u glagoljičkim i ćiriličkim spomenicima (grafemi za *u*, *ě* kad su već imali drugu glasovnu vrijednost, a u najstarijim tekstovima i *y*, *e*) posljedica su crkvenoslavenske pisarske tradicije, koja je bila vrlo postojana. Latinička grafija, koja se u hrvatski pisanim spomenicima javlja tek u 14. st., kad je navedeni samoglasnički sustav već bio oblikovan, nije bila opterećena tim tradicionalnim elementima. Stariji zapisi hrvatskih imena u latinski pisanim tekstovima odražavaju i starije stanje u hrvatskom samoglasničkom fonološkom sustavu, bilježeći hrvatske foneme grafemima za najbliže latinske foneme, kao npr. *i* za poluglas, *e* za jat, *en* za prednjojezični nazal itd.

2027

U praslavenskom fonološkom sustavu pored samoglasnika slogotvorni su fonemi bili i /j/, /j̥/. Oni su kontinuantе indoevropskih /j̥/, /j̥/, koji su prošli kroz baltoslavensku fazu /il/, /ir/, /ul/, /ur/, što je u praslavenskom dalo /j̥/, /j̥', /j̥/, /j̥', odnosno bili su palatalizirani i nepalatalizirani.²⁵ Ta se razlika vidi u nekim drugim slaveškim jezicima, ali na južnoslavenskom tlu ona se vrlo rano izgubila, pa npr. već crkvenoslavenski spomenici pokazuju kolebanje u pisanju *lb*, *rv* i *lv*, *rv*. U južnoslavenskom prajeziku slogotvorne likvide poistovjetile su se s iskonskim sljedovima /lb/, /rv/, /lv/, /rv/.²⁶

²⁴ Poluglas se reflektirao u /a/ u štokavskim govovima i u većini čakavskih. U većini kajkavskih govora refleks poluglasa je samoglasnik tipa /e/, koji se razlikuje od etimološkoga /e/, a jednak je refleksu jata (dakle /ə/ = /ě/). U rijetkim čakavskim govovima refleks poluglasa je /e/ ili čak /o/. U nekim kajkavskim i čakavskim govovima poluglas je sačuvao posebnu glasovnu vrijednost i njegova se artikulacija ostvaruje između /e/ i /o/ ili /e/ i /a/.

²⁵ Konvencionalni grafijski znakovi za obilježavanje praslavenskih /j̥/, /j̥', /j̥/, /j̥' obično su *ul*, *ur*, *ul*, *ur*, odnosno *u*, *r*, *u*, *r*, za razliku od *lv*, *rv*, *lv*, *rv*, koji su potvrđeni crkvenoslavenski znakovi za pisanje tih fonema.

²⁶ U znanosti je bilo dosta kolebanja što se tiče izvorne vrijednosti praslavenskih slogotvornih likvida nakon monoftongizacije diftonga. Postavljalo se pitanje njihova monoftonškog odnosno diftonškog izgovora. Prevladava ipak mišljenje o njihovom monoftonškom izgovoru. Međutim, iako je slogotvornost počivala na likvidama /l/, /r/, uz njih se morao sačuvati određeni pazvuk (šva). To s jedne strane pokazuje crkvenoslavenski način njihova bilježenja s dva grafijska znaka, što je izuzetak u tom grafijskom sustavu, koji za svaki fonem ima jedan grafem. S druge strane, samo se tako može protumačiti južnoslavensko poistovjećivanje slogotvornih likvida s iskonskim sljedovima /lb/, /rv/, /lv/, /rv/.

U većini hrvatskih dijalekata, prvenstveno onih koji su osnova suvremenom književnom jeziku, slogotvorni /r̥/ sačuvao se do danas. U ostalima se uz /r/ razvio popratni samoglasnik kao nosilac sloga, te nastaje slijed *samoglasnik + r*, odnosno *r + samoglasnik*. U većini čakavskih govora taj slijed je /ar/, u većini kajkavskih i nekim čakavskima /er/, na Lastovu /ri/.

Slogotvorni /r̥/ se od početka 14. st. naovamo u većini hrvatskih govora počeo reflektirati u /u/ (u nekim kajkavskim govorima u samoglasnik tipa /o/, koji se razlikovao od iskonskoga /o/, a jednak je refleksu /o/, dakle /r̥/ = /o/). Ipak, u nekim lokalnim govorima (kajkavskima i čakavskima) i u toponimima sačuvani su i sljedovi *samoglasnik + l*, odnosno *l + samoglasnik* (/ul/, /ol/, /el/, /lu/, /lo/).

Najtipičniji hrvatski refleksi, slogotvorni /r̥/ i /u/ < /r̥/, izuzetni su u slavenskom svijetu, gdje su nekadašnji /r̥/ i /l̥/ redovito prešli u slijed likvide s popratnim samoglasnikom.

Poluglasi

Veće je spomenuto da su se poluglasi u određenim položajima ili reflektirali u drugi samoglasnik (vokalizirali) ili izgubili (reducirali). Treba vidjeti u kojim je položajima dolazilo do prve, a u kojima do druge pojave.

Razvoj u ostalim slavenskim jezicima pokazuje da su poluglasi još prije raspada praslavske jezične zajednice razvili po dvije varijante, *slab* u *ijaku*. Slaba je bila podložna gubljenju (redukciji), jaka — zbog veće artikulacijske snage — reflektiranju u drugi fonem. Slabe su se varijante nalazile na kraju riječi i u slogu ispred jake varijante ili ispred nekoga drugog samoglasnika. Jake su se varijante nalazile u slogu ispred slabih varijanata ili pod naglaskom. Npr. *t̥ma, t̥m̥n̥*²⁷, *t̥m̥na, t̥m̥nica* > *tma, tman, tamna, tamnica*; *š̥p̥r̥ta, š̥p̥r̥ta* > *špat, šapta*; *star̥ci, star̥ca* > *starac, starca*; *s̥n̥a, s̥n̥a* > *san, sna*; *d̥n̥a, d̥n̥a* > *dan, dna*; *l̥ž̥n̥, l̥ž̥n̥* > *laž, lži*; *v̥s̥e, v̥s̥e* > *vas* (→ *sav*), *v̥s̥e* (→ *svega*) itd. Poluglasi su se najprije izgubili na kraju riječi. Tek je u idućoj fazi došlo do njihova gubljenja, odnosno do reflektiranja u drugi samoglasnik u ostalim položajima. Pretpostavlja se da je do gubljenja slaboga poluglasa dolazilo u 10-11. st., a do vokalizacije jakoga u 12. st. Jasno je da se ti procesi, kao ni ostali jezični procesi, nisu zbili odjednom niti na čitavom hrvatskom jezičnom prostoru u isto vrijeme.

Navedeni primjeri za slabu i jaku varijantu pokazuju da se pravilni refleksi i redukcija poluglasa ne podudaraju s današnjim stanjem u jeziku. Redukcija poluglasa u slabom položaju dosljedno se provodi samo na kraju riječi. U ostalim položajima nije dosljedno provedena, osobito ne u slučajevima gdje bi nestankom poluglasa nastao suglasnički skup težak za izgovor ili tamo gdje bi pravilno smjenjivanje reflektiranog i reduciranog poluglasa mijenjalo korijenski dio riječi. U prvom slučaju, tj. kada bi redukcijom poluglasa nastao neprihvatljiv suglasnički skup, reflektira se i slabi poluglas. Vokalizacija slabog poluglasa najčešće se provodi u dvosložnim riječima, npr. *daska* < *d̥aska*, *magla* < *m̥gla*, *staklo* < *st̥klo*, *žanjem* < *ž̥nj̥e* pored *žnjem* itd., zatim dijalekatsko čakavsko *malin* < *m̥lin̥*, kajkavsko *maša/meša* < *m̥ša* (← *lat. missa*) i dr. U drugom slučaju djeluje u jeziku analogija, pa se prema oblicima koji imaju pravilan refleks poluglasa u korijenskom dijelu riječi taj refleks uspostavlja i u oblicima gdje je poluglas bio u slabom položaju. Analoški lik osnove riječi s refleksom poluglasa na mjestu gdje očekujemo njegovu redukciju često se javlja iz fonetskih razloga (npr. *laž*,

²⁷ Jaka se varijanta poluglasa označava kružićem ispod njega.

laži < l_ži, l_ži umjesto laž, lži), ali ima primjera s analoškim likom osnove i kada redukcijom slabog poluglasa ne nastaje suglasnički skup težak za izgovor. Tako, npr., iako se u jeziku može ostvariti suglasnički skup /dn/ (*dno, dna*), ipak u kosim padežima imenice *dan* dolazi /a/ na mjestu slabog poluglasa (*dan, dana* < d_{gn}, d_{gn}a – po glavnoj imeničkoj deklinaciji, ali je sačuvan i stariji oblik za GL jd. *dne*; analoški je lik prema osnovnoj riječi i prilog *danas* < d_{ny}s_b umjesto *dnas*). Isto je tako i s riječima izvedenima iz korijena *tam-* (< t_{gm-}), u kojemu je prevladao refleks poluglasa prema oblicima u kojima je poluglas bio u jakom položaju. Prema ž. r. *tamna* (< t_{gm}na) govori se i u m. r. *taman* umjesto *tman* (< t_{gm}n), a prema *taman* i *tamnica* (< t_{gm}nica) govori se i *tama* (< t_{gm}a, iako je u jeziku sačuvan frazeološki izričaj *tušta i tma*).

2031 Poluglas se pod naglaskom redovito reflektira u /a/, a u jedinom slogu bio je uvijek pod naglaskom. Tako u pokaznih zamjenica *ti, sb* > *ta, sa* (+ -j → *taj, saj* /= 'ovaj'), u nekadašnjem vezniku *na* (< n_v /= 'nego'), u čakavskoj upitno-odnosnoj zamjenici *ča* (< č_v). Veznik *na* se u kasnijem jezičnom razvoju izgubio. Potvrđen je još u 16. st. Zamjenica *ča* dolazi u tom liku samo samostalno. U prijedložnim izrazima naglasak se prenosi na prijedlog, a zamjenica se s njim spaja u jednu riječ, pa je *nač, poč, zač* (= 'na što', 'po što', 'zašto').

2032 Korijenski vokalizirani poluglas, jaki ili slabi, ponaša se kao primarni samoglasnik /a/, tj. ustaljuje se na tome mjestu. Drugačije se ponaša poluglas na tvorbenoj granici. Na granici prefiksa i osnove poluglas je uvijek u slabom položaju²⁸ i njegovom redukcijom najčešće nastaje suglasnički skup. Na takvim mjestima može doći do vokalizacije slabog poluglasa i u slučajevima kad nastaje suglasnički skup moguć za izgovor ili se može lako preoblikovati da takav postane. Ta vokalizacija nije obvezatna, pa postoje dvojaki oblici, npr. *sakupiti* i *skupiti* (< s_{uk}piti), *satrti* i *strti* (< s_{vr}ti), *izagnati* i *izgnati* (< iz_vgnati), *razapeti* i *raspeti* (< raz_vpeti), *sabor* i *zbor* (< s_vbor), *obaveza* i *obveza* (< ob_vveza) itd.

2033 Slično kao prefiksalne tvorenice ponašaju se i neke naglasne cjeline, koje se sastoje od prijedloga i imenice ili zamjenice. U prijedlogu se krajnji (slabi) poluglas obično vokalizira umjesto da se reducira kad bi njegovim nestankom završni suglasnik prijedloga i početni suglasnici iduće riječi činili nedopustiv suglasnički skup ili kad uz prijedlog dolaze akuzativni zamjenički oblici *me, te, se* (koji su nekad bili puni, tj. naglašeni). Npr. *izā sna, nadā sve; ūzā me, prēdā te, nīzā se* itd.

2034 Na granici osnove i sufiksa poluglas se u jakom položaju reflektira u /a/, a u slabom se položaju beziznimno reducira. Tako nastaju razlike između nominativnog i ostalih padežnih oblika imeničkih, pridjevskih i zamjeničkih sufikasa u kojima je nekad bio poluglas. To su: imenički *-ac, -ak* (< -_vct, -_vkv), pridjevski *-ak, -an* (< -_vkv, -_vnv), zamjenički *-av* (< -_vvt). Npr. *starac* – *starca, starcu*; *momak* – *momka, momku*; *sladak* – *slatka*; *čudan* – *čudna*; *kakav* – *kakva* itd. Takav /a/, koji se kao rezultat refleksa, odnosno redukcije poluglasa u jednim oblicima neke riječi pojavljuje a u drugima ne, naziva se *nepostojano a*. On se javlja u N jd. imenica, neodređenog oblika pridjeva i pridjevskih zamjenica m. r. Osim toga, on se još

²⁸ Toje tzv. apsolutno slabi položaj jerna tome mjestu slabi poluglas nikad ne dolazi u opoziciju s jakim kao u korijenskim riječima ili na granici osnove i sufiksa. Stoga se u nekim prefiksima, kao *bez-*, *iz-*, *raz-*, *v_z-*, poluglas gubi već u crkvenoslavenskim spomenicima i na tim mjestima dolazi do suglasničkih promjena.

javlja u G mn. imenica m., ž. i sr. r. koje su u sufiksu imale poluglas. G mn. nekad je svršavao poluglasom, pa je sufiksalni poluglas ispred njega bio u jakom položaju i reflektirao se u /a/, koji je zadržan i nakon dodavanja novijega (novoštokavskoga) genitivnoga nastavka *-ā*. Npr. *boracā, lovacā, otacā, staracā* (< *-tci* → *-tc* → *-ac* → *-ac* → *-acā*); *momakā, mačakā, klubakā* (< *-vk* → *-vk* → *-ak* → *-ak* → *-akā*); *bukavā* (< *-v* → *-v* → *av* → *-av* → *-avā*).

Nepostojano *a* nalazi se vrlo često na mjestu sekundarnoga poluglasa, tj. takvoga poluglasa koji se razvio pošto je otpao krajnji poluglas, pa je na kraju riječi ostao suglasnički skup težak za izgovor, a **t** su svi završni skupovi osim /st/, /zd/, /št/, /žd/. Sekundarni poluglas pojavljuje se: u N jd. imenica m. r., npr. *mozak* (< *mozg* → *mozg* → *mozæg* → *mozag* → *mozak*²⁹); *papar* (< *pȃpr̥* → *pȃpr* → *pȃpər* → *papar*), *vjetar* (< *větr̥* → *větr* → *větər* → *vjetar*), te u posudenicama s osnovom na *suglasnik* + /t/: *bakar, cedar, centar, decembar, ministar, tigar* i dr.; u N jd. neodredenoga oblika pridjeva m. r.: *dobar* (< *dobr̥* → *dobr* → *dobər* → *dobar*), *mrtav* (< *mrtv̥* → *mrtv* → *mrtäv* → *mrtav*); u G mn. imenica m., ž. i sr. r., npr. *oganja* (< *ogñ̥*³⁰ → *ogñ* → *ogañ* → *ogañ* → *ogañā*); *sestara* (< *sestr̥* → *sestr* → *sestər* → *sestar* → *sestarā*), *krušaka, pjesama, usana, vatarā; pisama* (< *pis̥m̥* → *pis̥m* → *pisəm* → *pisam* → *pisamā*), *jutara, rebara, siabala, vesala*; u glavnim brojevima *sedam, osam* (< *sedm̥, osm̥* → *sedm, osm* → *sedəm, osəm* → *sedam, osam*); u glagolskom obliku *jesam* (< *jesm̥* → *jesm* → *jesəm* → *jesam*). Nepostojano *a* u G mn. ima i niz imenica novijega ili stranoga podrijetla s osnovom na suglasnički skup, npr. *uvelaka, koncerata; društava, sredstava; banaka, litara, maraka, pušaka* itd. Suglasnički skupovi /st/, /zd/, /št/, /žd/ bili su od davnina ostvarivi na kraju riječi, pa se u riječima koje njima završavaju sekundarni nepostojani *a* ne javlja, npr. *gost, kost, mladost, grozd, drozd, plašt, tašt, dažd*.

2035

U riječima stranoga podrijetla mogući su i neki drugi završni suglasnički skupovi, pa u N jd. u njima ne dolazi sekundarno nepostojano *a*, npr. *lift; bicikl; boks, seks; Damask, obelisk; kamp, vamp; gigant, klijent, konsonant, student; mart* itd. I u takve se završne suglasničke skupove može umetnuti sekundarno nepostojano *a*, pa postoje i dvojaki oblici, npr. *akcent* i *akcenat, dijalekt* i *dijalekat, koncert* i *koncerat, objekt* i *objekat, parlament* i *parlamenat, talent* i *talenant* itd., ali samo: *Egipat, Franak, franak*.

2036

Redukcija poluglasâ imala je mnogo dalekosežnije posljedice za fonološku strukturu nego što su bile posljedice njihova prijelaza u drugi samoglasnik. Nestankom poluglasa u slabom položaju razbijena je praslavenska tendencija otvorenih slogova i pomaknuta je granica sloga. Slog i riječ više nisu morali završavati samoglasnikom. Tako su se unutar riječi našli jedan do drugoga suglasnici koji nisu sačinjavali prihvatljiv suglasnički skup, pa je došlo do raznovrsnih suglasničkih promjena (jednačenja, razjednačivanja, ispadanja, sažimanja), čak i do stvaranja novih suglasničkih fonema, dotad nepoznatih u suglasničkom sustavu (/f/, /ž/ — v. § 2085). Nestanak poluglasa izazvao je i niz naglasnih promjena.

2037

²⁹ Pojedinačni dočetak *-ag* zamijenjen je sufiksom *-ak* (< *-vk*).

³⁰ U primjerima iz starijih razdoblja i iz narodnih govora fonemi /j/, /ñ/ bilježe se grafemima j, ñ kako bi se razlikovali od suglasničkih sljedova *l + j, n + j*. U primjerima iz suvremenoga književnog jezika piše se *lj, nj* jer u njemu nema suglasničkih sljedova *l + j, n + j*.

Refleksi jata (ě)

- 2038** Za stari hrvatski fonem jat pretpostavlja se vrijednost zatvorenoga /e/ (/e/), a to znači da se na artikulacijskoj ljestvici nalazio između samoglasnika /i/ i /e/. U štokavskom (i čakavskom) samoglasničkom sustavu taj fonem nije imao parnjaka među samoglasnicima stražnjega niza, pa je težnja za artikulacijskom simetričnošću sustava vodila njegovu izjednačavanju s drugim fonemom, najbližim po mjestu artikulacije.
- 2039** U većini kajkavskih govora taj je fonem imao svoj par u zatvorenomu /o/ (/o/) (refleksu /o/ i /ŏ/), pa se zadržao u sustavu i izjednačio s refleksom poluglasa. Tako u kajkavskom samoglasničkom sustavu postoji simetrija prednjih i stražnjih zatvorenih samoglasničkih fonema: /e/ (< /ě/, /ɨ/) i /o/ (< /o/, /ŏ/).
- Čakavski su govori u refleksu jata iskoristili obje mogućnosti uspostavljanja simetrije samoglasničkoga sustava razvivši ikavski i ekavski refleks. Prema refleksu jata čakavski se govori dijele na ikavske (uglavnom južnočakavski), ekavske (sjevernočakavski) i mješovite ikavsko-ekavske (srednjočakavski), u kojima je mješovit ikavsko-ekavski refleks uvjetovan idućim fonemima (npr. *sled* – *sliditi*, *del* – *diliti*). U mješovitim čakavskim ikavsko-ekavskim govorima u usustavljanju refleksa jata znatnu je ulogu odigrala analogija (utjecaj nominativnog lika na kose padeže, infinitiva na ostale glagolske oblike, osnovne riječi na izvedenice). Izuzetak među čakavskim govorima čini lastovski s jekavskim refleksom jata.
- 2040** Najsloženiji razvoj doživio je fonem jat u štokavskim, i to ijekavskim štokavskim govorima, koji su osnova današnjega hrvatskoga književnog jezika, pa je to i ostao jedan od osnovnih problema hrvatske ortoepije i pravopisa. U štokavskim se govorima u toku srednjega hrvatskog razdoblja iz zatvorenoga /e/ razvija dvoglasnik (diftong) /ie/ u dugim i u kratkim slogovima. Njegovo je mjesto u sustavu jednako nestabilno kao i zatvorenoga /e/, te teži **defonologizaciji**. Kratki dvoglasnik ubrzo prelazi u dvofonemski slijed /je/, a dugi teži dvosložnom (trofonemskom) slijedu /ije/, ali taj proces u većini štokavskih ijekavskih govora ni do danas nije završen, tako da izgovor dugoga jata u novoštokavskim govorima može biti i jednosložan (dvoglasnički ili troglasnički) i dvosložan (trofonemski). Dovršen je taj proces upravo u onim govorima koji su krajem 19. st. poslužili kao kodifikacijska norma za standardnu novoštokavštinu i Hrvata i Srba (istočnohercegovačkima, istočnoštokavskog podrijetla). Govornici hrvatskoga književnog jezika takav dvosložni (trofonemski) izgovor dugoga jata nikad nisu potpuno usvojili. Izgovor dugoga jata u njih je uglavnom jednosložan kao u zapadnoštokavskim ijekavskim govorima, koji su bili podloga ijekavskoga tipa hrvatskoga jezičnog standarda negdje od sredine 18. st. do ilirskog razdoblja. Tako se hrvatska izgovorna, upotrebnna standardna norma dugo razlikovala od gramatički kodificirane. Danas je ta hrvatska izgovorna upotrebnna standardna norma i gramatički kodificirana, ali se dvoglasnik *ie* u pismu i nadalje bilježi *ije*, npr. *lijep* [liěp], *lijepa* [liěpa].
- 2041** S druge strane, defonologizaciju dvoglasničkoga refleksa jata mogla je izazvati i asimilacija unutar samog dvoglasnika /ie/: ako prvi dio dvoglasnika asimilira drugi, nastaje sekundarni ikavski refleks; ako drugi dio asimilira prvi, dolazi do sekundarnoga ekavskog refleksa. Tako nastaju sekundarni ikavski i ekavski govori. Većina štokavskih ikavskih govora takvi su sekundarni ikavski govori, a od ekavskih sekundarni su štokavski ekavski govori u slavonskoj Posavini i

Podravini. Oni su zajedničkoga podrijetla s ijekavskim štokavskim govorima, tj. razvili su refleks jata preko dvoglasničkoga refleksa.

Izravan ikavski, ekavski i mješoviti refleks jata u čakavskim govorima predstavlja znatno stariju pojavu, kojoj ima tragova u prvim pisanim spomenicima, te se pretpostavlja da je taj proces potpuno završen već u 13. st. Bilježenje staroga grafema za jat u glagoljičkim i ćiriličkim (bosaničkim) spomenicima kasnijih stoljeća posljedica je čuvanja pisarske tradicije.

Refleksi jata u ijekavskim govorima od samog su početka ovisni o kvantiteti sloga. Već je rečeno da se u suvremenom hrvatskom književnom jeziku na mjestu dugoga jata u pravilu piše *ije*, što se u izgovoru ostvaruje uglavnom jednosložno (diftonški), a na mjestu kratkoga jata *je*, npr. *bijel*, *blijed*, *brijeg*, *mlijeko*, *snijeg*, *vrijedan*; *djeca*, *djed*, *mjera*, *mjesto*, *vjera* itd. Postoje i neka ograničenja. Ispred /j/ i ispred /o/ (< /l/) jat daje refleks /j/, i taj /i/ je kratak. U primjerima u kojima nije obvezatno zamjenjivanje /l/ sa /o/ ostaje neizmijenjen i refleks jata. Npr. *smijati se* (< *smějati se*), *grijati* (< *grějati*), *sijati* (< *sějati*); *bijaše* (< *bějaše*); *noviji* (< *nověji*), *stariji* (< *starěji*); *htio* – *htjela* (< *htěh* – *htěla*), *letio* – *letjela* (< *letěh* – *letěla*) pored *dio* i *dijel* – *dijela* (< *děh* – *děla*), *bio* i *bijel* – *bijela* (< *běh* – *běla*), *cio* i *cijel* – *cijela* (< *cěh* – *cěla*) itd., ali samo: *jeo*, *sjeo*, *zapodjeo*.

2042

Kratki jat daje refleks /e/ i /je/ iza /r/ u suglasničkom skupu, npr. *bregovi* i *brjegovi*, *grhota* i *grjehota*, *strelica* i *strjelica*, *vredniji* i *vrjedniji* itd. (v. § 195).

Ako se kratki slog s jatom u osnovi riječi produlji iz fonetskih, tvorbenih ili morfoloških razloga, ostaje refleks /je/, npr. *djēd* – *djēdo*; *djēlo* – *djēla*; *ponēdjeljak* – *ponēdjēljka* itd. (v. § 202).

U suvremenom jeziku slogove s refleksom jata prepoznajemo po alternacijama (zamjenjivanju) refleksa jata u raznim gramatičkim oblicima jedne riječi ili u različitim riječima izvedenima iz iste osnove. Te su alternacije: *ije/je*, *ije/e*, *ijeli*, *ijel∅*, *jeli*, *jelije*, *elije*, *elje* i *ilije* (v. § 192–202), a ovisne su o kvantiteti sloga. Osim suvremenih refleksa jata one djelomično obuhvaćaju i prijevorne alternacije iz dohistorijskoga razdoblja, također nastale kvantitativnim promjenama osnovnoga sloga, npr. *leći* – *lijegati*, *liti* – *lijevati*, *umrijeti* – *umrem* i dr. Po alternacijama se slogovi s ijekavskim refleksom jata razlikuju od slogova s primarnim fonemskim slijedom /ijel/, koji s jatom nema veze i koji nikad ne dolazi u navedenim alternacijama, npr. *brijem*, *mijem*; *kutije*, *zmije*; *nijedan*; *bijenale*, *orijent* itd.

2043

Samoglasničke alternacije

Osim alternacija refleksa jata postoje i druge samoglasničke alternacije. Samoglasničke se alternacije dijele kao i alternacije općenito na one koje su uvjetovane fonemskom okolinom, tj. pravilima o raspodjeli fonema, i one koje su uvjetovane morfološkim i tvorbenim kategorijama. Stoga su prve karakteristične za samostalan razvoj pojedinih jezika, dok druge vuku korijen iz indoevropske epohe. Neke od njih i danas su u jeziku žive i produktivne, druge to odavno više nisu.

2044

Samoglasničke alternacije uvjetovane fonemskom okolinom poznate su u gramatici pod nazivom **prijeglas**. U starijim jezičnim razdobljima bilo je znatno više distribucijskih ograničenja, pa je i pojava prijeglasa bilo više. Tako u dohistorijskom razdoblju prednji

2045

samoglasnici /i/, /e/, /u/ nisu mogli stajati uz nepalatalne suglasnike /k/, /g/, /h/, a stražnji samoglasnici /y/, /o/, /u/ nisu mogli stajati uz palatalne i palatalizirane suglasnike. Tako dolazi do prijeglasnih alternacija *i/y, e/o, u/u*. Npr. u glavnoj imeničkoj deklinaciji N jd. m. r.: *oračib, otuicb, krajob* – *vľkib, drugib, vrřhib*; I jd. m. r.: *oračemu, otuicemu, krajemu* – *vľkomu, drugomu, vrřhomu*; I mn. m. r.: *orači, otuci, kraji* – *vľky, drugy, vrřhy*; NAV jd. sr. r. *polje* – *selo*; I jd. sr. r. *poljem* – *selomu*; NAV jd. sr. r. pridjeva: *vrřce* (> *vruće*) – *toplo*; G jd. zamjeničko-pridjevske deklinacije: *mojega, našega; vrućega* – *onoga, toga; dobroga* itd. Kada je nestalo poluglasâ i /y/, nestalo je i distribucijskih ograničenja uz njih vezanih.

2046 Prijeglasna je pojava bila i alternacija *ě/i, y/ę* i *y/i* u deklinacijskim nastavcima. Npr. nekad je u DL jd. imenica na *-a* i u L jd. imenica m. i sr. r. glavne deklinacije umjesto nastavka *-ě* iza palatalnih i palataliziranih suglasnika bio nastavak *-i*, a u L mn. imenica m. i sr. r. glavne deklinacije umjesto nastavka *-ěhv* nastavak *-ihv*, npr. *ženě* – *duši*; *bobě*, *vľčě* – *orači, otuci, kraji*; *selě, věčě* – *poji, lici*; *boběhv, vľčěhv* – *oračihv, otucihv, krajihv*; *selěhv, věčěhv* – *pojihv, licihv*. Tako je bilo i u zamjeničkoj deklinaciji, npr. I jd. *těmu* – *simu*, GL mn. *těhv* – *sihv*, D mn. *těmu* – *simu*, I mn. *těmi* – *simi*. U G jd. i NAV mn. imenica na *-a* i u A mn. imenica m. r. glavne deklinacije iza palatalnih i palataliziranih suglasnika umjesto nastavka *-y* bio je nastavak *-ę*, npr. *ženy, rōky* – *dušę, zemľę; vľky, bogy* – *oračę, otucę, kraję*. U I mn. imenica m. i sr. r. glavne deklinacije iza palatalnih i palataliziranih suglasnika umjesto nastavka *-y* bio je nastavak *-i*, npr. *bōgy, vľky* – *orači, otuci, kraji; sely, věky* – *poji, lici*.

2047 Po navedenim alternacijama u deklinacijskim nastavcima razlikovale su se nepalatalna i palatalna imenička, zamjenička i pridjevska deklinacija. One su ukinute fonološkim i morfološkim promjenama, tako da je u suvremenom jeziku ostala produktivna samo alternacija *o/e*, no i ona je poremećena analogijskim i disimilacijskim procesima, pa se *o/* javlja i iza palatalnih suglasnika, npr. *Bečom, zecom; Božo, Franjo, Mićo; tudoj, našoj; prijateljovati i prijateljovati* itd.

2048 Prijeglasom se tumači i praslavenska zamjena /ě/ s /a/ (i to onoga /ě/ koji je postao od dugoga /ē/) iza /č/, /ž/, /š/, /j/, /šv/, /žd/ u glagola 2. razreda III. vrste, npr. *kričati, bježati, slišati* (zast.), *bojati se, vrišati, zviždati* – *vidjeti, trpjeti*. Najprije je /ě/ (< /ē/) palatalizirao suglasnik ispred sebe (po prvoj palatalizaciji), a zatim su palatalni suglasnici izazvali prijeglas samoglasnika /ě/ u /a/: **krikēti*³¹, **legēti, *slyhēti, *bojēti se, *vriskēti, *zvizgēti* > **krikēti, *legēti, *slyhēti, *bojēti se, *vriskēti, *zvizgēti* > **kričēti, *ležēti, *slyšēti, *bojēti se, *vrišēti, *zviždēti* > *kričati, ležati, slišati, bojati se, vrišati, zviždati*.

2049 Prijeglasna je i čakavska dijalekatska izmjena /ę/ u /a/ iza /č/, /ž/, /j/, npr. *počati* (< *počēti*), *žaja* (< **žęd'a*), *jazik* (< *językib*) itd., a prijeglasna je i izmjena /ě/ u /i/ ispred /o/ (< /i/) i ispred /j/ (v. § 2042).

2050 Alternacije uvjetovane morfološkim i tvorbenim kategorijama javljaju se u korišćenju dijelu srodnih riječi. Nastavak su indoevropskih jezičnih procesa i stoga zajedničke svim indoevropskim jezicima, a rezultat su uglavnom kvantitativnih i naglasnih promjena što su se zbivale u korišćenju dijelu riječi u određenim tvorbenim i morfološkim kategorijama indoevropskoga prajezika, te su stoga predmet poredbene indoevropske gramatike. One su se javljale po određenim zakonima, ali kako su posljedica vrlo davnih procesa, sačuvane su samo djelomično i ne mogu se ni u jednom

³¹ Zvezdica ispred nekog jezičnog oblika označuje da je taj oblik rekonstruiran (da se pretpostavlja) na osnovi nekih drugih jezičnih činjenica, ali da nigdje nije potvrđen.

jeziku dosljedno pratiti. Te samoglasničke alternacije u korijenu riječi poznate su pod nazivom **prijevoj** ili **apofonija**. Prijevoj ne mijenja temeljno značenje, nego uvodi riječi u nove tvorbene i morfološke kategorije.

U našem se jeziku u prijevojnima alternacijama mogu pojaviti svi samoglasnici, odnosno fonemski sljedovi kao njihovi refleksi, pa čak i odsutnost samoglasnika, a nekad su se javljali i svi oni samoglasnici kojih u jeziku više nema. U jednom prijevojnima nizu nikad se ne pojavljuju svi samoglasnici, a najčešće su prijevojne alternacije dvaju samoglasnika. Npr.

- \emptyset (< *u*) / ije (< *ě*) / o / a / i: *mrtav, mrem* (< *mŕŕŕ*) – *mrijeti* (< **mĕrti*) – *umoriti* – *umarati* – *umirati*
 - e / ije (< *ě*) / je (< *ě*) / a / o: *teći* – *tijek* – *utjecati* – *utakati* – *tok*
 - e (< *ę*, e) / ije (< *ě*) / a / o: *leći, ležim* (< *leći, lę-*) – *lijegati* – *polagati* – *log, položiti*
 - i / ije (< *ě*) / oj: *liti* – *lijevati* – *loj*
 - e / ije (< *ě*) / i / o: *reći* – *riječ* – *proricati* – *prorok*
 - a (< *u*) / i (< *y*) / u: *dahnuti* – *dihati* – *duh*
 - i / o / a: *piti* – *pojiti* – *napajati*
 - \emptyset (< *u*) / e / i / o: *brati* – *berem* – *birati* – *izbor*
 - e (< *ě*) / i / o: *vreti* – *izvirati* – *izvor*
 - e / \emptyset : *jesam* (< *j-esmĕ*) – *su* (< *sŕtĕ*)
- itd. itd.

Samoglasničke alternacije u korijenu riječi ponekad se mogu razumjeti tek djelovanjem analogije. Npr. iterativni glagoli dobivaju se duljenjem samoglasnika, pa se prema glagolima tipa *pomòliti* – *pomáljati*, *otòpiti* – *otápati*, gdje /a/ nastaje duljenjem iskonskoga /o/, dobiva i /a/ prema sekundarnom /o/ (< /l/) u *priánjati* – *priònuti* (< *prilьpnŕti*); prema *prorèci* – *proricati* dolazi /i/ i u *tipu poségnuti* – *posízati* (nestandardni oblik) umjesto *posézati* (< *posežati*); u prezentu *sjednem* refleks /je/ (< /ě/) dolazi analogijom prema infinitivu *sjesti*, iako je u prezentu bio /ę/ (< *sędŕ* – *sĕsti* → *sedu* – *sjesti* → *sjednem* – *sjesti*) itd.

Ostale samoglasničke promjene

Kad se uzastopce ostvaruju dva samoglasnika, nastaje **zijek** ili **hijat**. Zijek može nastati i na granici dviju riječi od kojih jedna svršava a druga počinje samoglasnikom. Zijek se obično u jeziku uklanja, i to sažimanjem samoglasnika, umetanjem intervokalnoga /j/ ili /v/, odnosno konsonantizacijom /u/ ako je on drugi od samoglasnika u nizu (npr. *Maurus* > *Mavrĕ* > *Mavĕr* > *Mavar*; *Paulus* > *Pavĕv* > *Pavĕl* > *Paval* > *Pavao*; *Europa* > *Evropa*³² itd.). Hrvatski jezik u starijim razdobljima nije trpio zijev, pa zato ima malo domaćih riječi sa zijevom. Takve su obično složenice i prefiksalne tvorenice, npr. *crnook*, *krivoust*, *naučiti*, *naoštriti*, *neugodan* i sl., ili onomatopajske riječi, npr. *jauk*, *jaukati*. Noviji je zijev nastao u riječima u kojima je /o/ postao od /l/, npr. *čuvao*, *dao*, *išao*, *kupovao*, *pjevao*, *rekao*, *žeo*; *veseo*; *taoci*, *vladaoci*, *žeteoci*, *zaova* i dr., zatim u onima u kojima je /u/ postao od /o/, npr. *pauk*, *paučina* (< *paŕkĕ*), u onima u kojima je između dvaju samoglasnika ispao suglasnik, kao u brojevima *jedanaest*, *dvanaest*, *trinaest* ... (< *jedĕnĕ na desĕte* → *jedan na desete* → *jedanadeset* → *jedanaest* i sl.). Noviji se

³² Novije inzistiranje na likovima *Europa*, *europski* temelji se na staroj hrvatskoj latiničkoj grafiji, koja je slijedila latinski uzor, ali nema oslonca u izgovoru. U starijim je posudenicama uvijek *eu* > *ev*.

zijek pojavljuje i u učenim i stručnim posuđenicama i stranim osobnim imenima, npr. *area, eutanazija, geometrija, poezija, realan, zoologija ...; Eugenija, Europa* (ime božice), *Zeus ...* U posuđenicama koje se upotrebljavaju u svakodnevnom govoru zijev se nastoji ukloniti, npr. *epopeja, ideja, matineja, vilajet ...*

Između samoglasnika /i/ i /o/ nema zijeva jer se između njih u izgovoru obično ostvaruje prijelazni glas sličan /j/, samo što se taj prijelazni glas po suvremenoj pravopisnoj normi ne registrira. Npr. u glagolskom pridjevu radnom *bio, htio, smio, vidio, živio* itd. i u posuđenicama kao *biblioteka, bibliografija, biologija, nacionalan, patriot* itd. U tvorenicama kao *prionuti, priorati* zijev se ne uklanja.

U posuđenicama i stranim vlastitim imenima u kojima je od dva samoglasnika prvi /i/ a drugi nije /o/ zijev se redovito uklanja, npr. *dijagnoza, dijapozitiv, filozofija, orijent, radijus, trijumf ...; Azija, Fidija, Hijeron, Ilijada* itd.

Zijev nastaje i u onim dijalekatskim govorima u kojima se ne izgovara /h/. On se obično uklanja sažimanjem samoglasnika ili umetanjem /j/ ili /v/ na mjestu /h/, npr. *straha > straa > stra; snaha > snaja, buha > buva* i sl., ali to su pojave koje ne ulaze u književni jezik.

2054 Pojava **proteze** u starijim razdobljima tumači se uklaňanjem zijeva koji nastaje između dviju susjednih riječi. U dohistorijskom razdoblju jezika svaka je riječ završavala samoglasnikom (punim ili poluglasom). Ako iduća riječ počinje samoglasnikom, nastaje zijev. Neki samoglasnici uopće nisu mogli stajati na početku riječi. To su bili /b/, /v/, /ę/, /y/. Oni su ispred sebe redovito dobivali tzv. protezu i tek su se s njom mogli izgovoriti. Uz prednje samoglasnike /b/ i /ę/ to je bio sonant /j/, a uz stražnje samoglasnike /v/ i /y/ sonant /v/. Npr. od **idǫ* postalo je **judǫ* (> *idǫ* > *idem*); od **ęti* postalo je *ęti* (> *ęti* = 'uzeti') prema *vięęti* (> *uzęti*) ili prezent toga glagola **imǫ* > **jumǫ* > *imǫ* prema *vięimǫ* (> *uzmu* > *uzmem*); od **ęzykǫ* postalo je *ęzykǫ* (> *jezik*); od **vpiti* postalo je *vpiti* (> *upiti* = 'vikati, zazivati') prema *vięvpiti* (> *uspiti* = 'viknuti, zazvati'); od **vyknęti* postalo je *vyknęti* (> *viknuti* > *na-* + *viknuti* > *naviknuti*) prema *obyknęti* (> *obiknuti* = 'naviknuti'). I drugi su samoglasnici, koji su mogli stajati na početku riječi, u starijim jezičnim razdobljima često dobivali protezu. U našem je jeziku česta proteza /j/ i ispred samoglasnika stražnjega niza. Tako je npr. ostatak iz starijih razdoblja protetski /j/ u *jesam* (< **esmi*), ali i u *još, jošte* (< *ošte*), *jutro* (< *utro*) i dr.

2055 Zijev se može ukloniti i sažimanjem (**kontrakcijom, stezanjem**) samoglasnika. Vrlo su stara sažimanja, prije prvih hrvatskih pisanih spomenika, zahvatila složenu pridjevsku i zamjeničku deklinaciju nakon ispadanja intervokalnoga /j/, npr. N jd. sr. i ž. r. *bosoje, bosaja* > *boso, bosa*, A jd. ž. r. *bosǫje* > *bosǫ* > *bosu*, G mn. i D mn. *bosyjihǫ, bosyjimǫ* > *bosih, bosim* itd.; G jd. ž. r. zamjeničke deklinacije *toje, jeje, kojeje, vseje* > *te, je, koje, vse*. Ta su sažimanja dovela, s jedne strane, do ujednačavanja jednostavne i složene pridjevske deklinacije, a s druge strane do ujednačavanja zamjeničke i pridjevske deklinacije. Jedini ostatak toga starijeg stanja jest nesažeti G jd. ž. r. zamjeničko-pridjevske deklinacije u hrvatskim spomenicima 14. st., npr. *njeje, našeje, svojeje, onoje, ovoje ...; dobroje, jednoje, nevoljnoje, pravoje, svetoje ...*, koji se tumači knjiškim crkvenoslavenskim utjecajem.

Do sažimanja samoglasnika nakon ispadanja intervokalnoga /j/ dolazilo je i kasnije. Ono je zahvaćalo pojedine riječi i neke morfološke kategorije. Npr. *pǫjās* > *pās*, *zǫjȅc* (< *zǫjȅcti*) > *zȅc*, *svǫkojȅko* > *svǫkȅko ...*; u zamjeničko-pridjevskoj deklinaciji: *mǫjȅga, tvǫjȅga, svǫjȅga* > *mȅga, tvȅga, svȅga; dvǫjȅga, trǫjȅga* > *dvȅga, trȅga; mȅjemu, tvȅjemu, svȅjemu* > *mȅmu, tvȅmu, svȅmu*; u glagola 1. razreda V. vrste: *čuvajęsti, čuvajęti, čuvajęmo, čuvajęte* > *čǫvǫš, čǫvǫ, čǫvǫmo, čǫvǫte*, pa analogijom i *čǫvǫm* (s dužinom) i dr.

Posljedica sažimanja još su dvije samoglasničke pojave: **duljenje i jednačenje (asimilacija)**. Sažimanjem dvaju samoglasnika uvijek nastaje dugi samoglasnik: *dô, stô, došô, pošô, kupovô*. Kad se sažimlju dva različita samoglasnika, oni se najprije jednače. Jednačiti se može prvi samoglasnik prema drugomu, npr. *došao > došoo > došô*, ili drugi prema prvomu, npr. *došao > došaa > došâ*. Ako se jedan pored drugoga nađu samoglasnici /e/ i /o/, u jednačenju obično prevladava /o/, npr. *dvojega, trojega; mojega, tvojega > dvôga, trôga; môga, tvôga*, ali ipak *stéćak < stojećak*.

2056

Osim jednačenja samoglasnika što stoje neposredno jedan do drugoga, koje dovođi do njihova sažimanja, do jednačenja samoglasnika može doći i u susjednim slogovima, npr. *stajati < stojati, pepeo < popelu*, te dijalekatsko *medecina < medicina, apateka < apoteka* i dr. Može se jednačiti i samoglasnik sufiksa prema samoglasniku osnove u nekim onomatopajskim riječima, kao *klepet, trepet, zveket – kлокot, topot; blebetati, klepetati, lepetati – kлокotati, topotati*.

2057

Pojava suprotna jednačenju jest **razjednačivanje (disimilacija)**. Do nje dolazi da bi se izbjeglo ponavljanje istih glasova u susjednim slogovima. Razjednačivanje samoglasnika javlja se u I jd. nekih imenica m. r. koje svršavaju na nepčani ili nekadašnji palatalizirani suglasnik a u osnovi imaju /e/, npr. *Bečom, ježom, knezom, mjesecom, zecom* umjesto *Bečem, ježem, knezem, mjesecem, zecem* i sl., ali ipak samo *vitezom*.

2058

U jeziku nailazimo i na pojavu tzv. **pokretnih samoglasnika**, koji se bez utjecaja na značenje mogu nalaziti ili ne nalaziti na kraju riječi. Takve dvojake oblike mogu imati neki prilozi i prijedlozi, npr. *kada – kad, sada – sad, tada – tad; protivu – protiv* i dr., te nastavci zamjeničko-pridjevske deklinacije, npr. u G jd. m. i sr. r. *mojega, tvojega, našega, vašega, nikoga, svakoga; dobroga, žutoga – mojeg, tvogeg, našeg, vašeg, nikog, svakog; dobrog, žuog*, u DL jd. m. i sr. r. *mojemu, tvojemu, našem, vašemu, nikomu, svakomu; dobromu, žutomu – mojem, tvujem, našem, vašem, nikom, svakom; dobrom, žutom*, u DLI mn. *mojima, tvojima, našima, vašima; dobrima, žutima – mojim, tvojim, našim, vašim; dobrim, žutim* itd. Pojava pokretnih samoglasnika rezultat je **otpadanja samoglasnika** zbog jezične ekonomije.

2059

Uz samoglasničke pojave mogu se još spomenuti i pojave koje nisu strogo samoglasničke. To su **ispadanje slogova (haplogija), otpadanje slogova i premetanje (metateza)**.

2060

Do ispadanja slogova dolazi kada se u riječi nađu jedan do drugoga dva jednaka sloga, npr. *bremenoša, zakonoša, Tankosa < bremenonoša, zakononoša, Tankokosa* i sl. Riječ se može pojednostavniti i otpadanjem različitih slogova, npr. *gle, homo < gledaj, hodimo*.

Ni ispadanje ni otpadanje slogova nisu pojave književnoga jezika.

Premetanje ili metateza obično zahvaća suglasnike, ali u dohistorijskom razdoblju jezika izvršilo se jedno premetanje koje se ne može odvojiti od samoglasničkih pojava. Riječ je o tzv. **metatezi likvida**³³, pojavi koju je izazvala općeslavenska tendencija otvorenih slogova i koja je započela još u praslavenskoj epohi, a završena je tek u zasebnom razvoju pojedinih slavenskih jezika. Zahvatila je praslavenske fonemske sljedove /ol/, /or/, /el/, /er/ u zatvorenom slogu (tj. na početku riječi ispred suglasnika ili

2061

³³ Likvidni suglasnici su /r/ i /l/.

u sredini riječi između dvaju suglasnika). U njima je došlo do premetanja samoglasnika i likvide.

Metateza likvida izvršena je u svim slavenskim jezicima, ali se njezini rezultati u njima razlikuju, što je dokaz višestoljetnoga razvoja na osnovi praslavenskoga poticaja. Ti se rezultati u svim slavenskim jezicima podudaraju samo u nekim riječima u kojima je sljed /ol/, /or/ na početku riječi dao /ra/, /la/. Npr. prasl. **olkomъ* > stsl. *lakomъ*, hrv. i srp. *lakom*, slov. *lačen*, *lakom*, rus. *lakomyj*, polj. *lakomy*, češ. *lakomý*; prasl. **ordlo* > stsl. *ralo*, hrv. i srp. *ralo*, slov. *ralo*, bug. *ralo*, rus. *ralo*, polj. *radło*, češ. *rádlo* i dr., ali prasl. **olkъъ* > stsl. *lakъъ*, hrv. i srp. *lakat*, slov. *lakat*, bug. *lakъt*, rus. *lokot*, polj. *lokiec*, češ. *loket*; prasl. **olni* > hrv. i srp. *lani*, slov. *lani*, rus. *loni*, polj. *loni*, češ. *loni*. Takvi primjeri pokazuju da je do metateze likvida najprije dolazilo na početku riječi (i pod određenim akcentom), a zatim se postupno širila na ostale slučajeve. Da je ona bila u toku negdje oko 800. godine, dokazuje način primanja tuđica u slavenskim jezicima, koje se prilagođuju promjenama što ih izaziva metateza likvida. Tako je npr. od imena Karla Velikoga izveden opći naziv za vladare u slavenskim jezicima: lat. *Carolus* > stsl. *kraľъ*, hrv. i srp. *kraľ*, slov. *kralj*, bug. *kral*, rus. *korolъ*, polj. *król*, češ. *kralj*; ili lat. *Albana* > hrv. *Labin*.

2062

U južnoslavenskim jezicima metatezom likvida u sljedovima /ol/, /or/, /el/, /er/ nastali su sljedovi /ra/, /la/, /rě/, /lě/, što znači da je pri kraju praslavenskoga razdoblja na području koje je obuhvaćalo južnoslavenske dijalekte (od kojih su se razvili južnoslavenski jezici) najprije moralo doći do duljenja samoglasnika pred likvidom, a zatim do njihova premetanja. Kako je duljenjem prasl. /o/ (koje je moglo biti samo kratko) postajalo /a/, a prasl. /ē/ davalo /ě/, nastali su premetanjem sljedovi /ra/, /la/, /rě/, /lě/. Npr. hrv. i srp. *glad* (< **goldъ*), *grad* (< **gordъ*), *klas* (< **kolъ*), *lane* (< **olnę*), *mlad* (< **moldъ*), *prah* (< **porhъ*), *rame* (< **ormę*), *vlas* (< **volъ*), *zlat* (< **zolto*); *brijeg* (< *bręgъ* < **bergъ*), *mljeti* (< *mlěti* < **melti*), *plijen* (< *plěň* < **pelň*), *Srijem* (< *Srěmъ* < **Sermъ* < lat. *Sirmium*) itd.

RAZVOJ SUGLASNIČKOGA SUSTAVA

2063

Praslavenska tendencija otvorenih slogova preoblikovala je sve praslavenske slogove u otvorene, i to otpadanjem krajnjih suglasnika i pomicanjem starih slogovnih granica između suglasnika koji su pripadali različitim slogovima (heterosilabični položaj) u položaj iza samoglasnika. Susjedni slogovi, od kojih je jedan svršavao a drugi počinjao suglasnikom, preoblikovali su se tako da se slogovna granica pomakla iza samoglasnika, pa je idući slog počinjao suglasničkim skupom (samoglasnik-suglasnik/suglasnik-samoglasnik > samoglasnik/suglasnik-suglasnik-samoglasnik). Na taj su se način u istom slogu (u tautosilabičnom položaju) našli jedan do drugoga raznovrsni suglasnici, koji po pravilima o raspodjeli fonema praslavenskoga jezika nisu mogli stajati zajedno. Zbog distribucijskih ograničenja dolazi do različitih pojava unutar tih novonastalih suglasničkih skupova. Neke od tih pojava utjecale su i na izmjenu dotadašnjega praslavenskoga suglasničkog sustava, koji se u početku sastojao od fonema:

/b/, /d/, /g/, /h/, /j/, /k/, /l/, /m/, /n/, /p/, /t/, /s/, /t/, /v/, /z/.

U osnovi je distribucijskih ograničenja bilo približavanje artikulacije susjednih fonema. To se približavanje uvijek vršilo prema jednom fonemu u skupu – prema prvom ili prema drugom. Među suglasnicima češće je približavanje prema drugom suglasniku.

Svi su početni suglasnički skupovi bili pravi suglasnički skupovi. Oni su se najčešće sastojali od šumnika i sonanta ili od dvaju šumnika, od kojih je prvi tjesnačni, a drugi zatvorni. Pomicanjem slogovne granice nastali su nepravilni suglasnički skupovi. U njima je dolazilo do različitih glasovnih promjena, koje nisu sve praslavenske dijalekte zahvaćale u jednakoj mjeri niti su u njima davale iste rezultate. U južnoslavenskim dijalektima nepravilni suglasnički skupovi ili su prelazili u prave (npr. **dt > st*: **ved/ti*, **krad/ti > *ve/dti*, *kra/dti > ve/sti*, *kra/sti*), ili su gubili svoj prvi član (npr. **rad/lo > ra/dlo > ra/lo*, *dad/mŕ > da/dmŕ > damŕ*, *plet/la > ple/ila > ple/la* itd.)³⁴ ili su izbjegnute metatezom likvida (npr. **gor/dŕ > gra/dŕ > grad*, **pel/va > plē/va > pljeva* itd.).

2064

Jotacija i palatalizacije

Ako se u nepravom suglasničkom skupu na drugome mjestu našao suglasnik /j/ (j o t a), došlo je još u praslavenskoj epohi do pojave koja se zove **jotacija (jotiranje)**: suglasnik /j/ združio se s prethodnim nepalatalnim suglasnikom u novi palatalni suglasnik. Rezultat su jotacije novi palatalni suglasnički fonemi:

2065

/č/ (< /k/ + /j/)
 /ž/ (< /g/ + /j/ i /z/ + /j/)
 /š/ (< /h/ + /j/ i /s/ + /j/)
 /r'/ (< /r/ + /j/)
 /l'/ (< /l/ + /j/)
 /ń/ (< /n/ + /j/)
 /t'/ (< /t/ + /j/)
 /d'/ (< /d/ + /j/)

Npr. *luča* (< **lu/kja*), *lužb* (< **lv/gjb*), *voženŕ* (< **vo/zjenŕ*), *suša* (< **su/hja*), *nošenŕ* (< **no/sjenŕ*), *mor'e* (< **mo/rje*), *voŕa* (< **vo/lja*), *końb* (< **ko/njb*), *svē'ta* (< **svē'tja*), *meďa* (< **me/dja*).

Jotacijom usnenih suglasnika /p/, /b/, /m/, /v/ nastaju (približavanjem artikulacije labijalnih suglasnika i palatalnoga /j/) suglasnički sljedovi /pʲ/, /bʲ/, /mʲ/, /vʲ/, npr. *kupʲenŕ* (< **ku/pjenŕ*), *grabʲenŕ* (< **gra/bjenŕ*), *zemʲa* (< **ze/mja*), *lovʲen* (< *lo/vjenŕ*). U znanosti se dugo držalo da se radi o umetanju neetimološkoga /l/, koji je nazvan epentetskim l.

2066

Od jotacijskih promjena posljednje su dovršene promjene u vezi s jotacijom suglasnika /t/, /d/. Praslavenski palatalni suglasnici /*t'/, /*d'/, koji su nastali kao rezultat jotacije, dali su u različitim slavenskim jezicima različite reflekse, što znači da su procesi te pojave trajali još nakon raspada praslavenske jezične zajednice. U istočno-slavenskim jezicima /*t'/, /*d'/ > /č/, /ž/ (npr. rus. *sveča*, *meža*), u zapadnoslavenskim /*t'/, /*d'/ > /c/, /z/ (npr. češ. *svíce*, *meze*, polj. *swieca*, *miedza*), a u južnoslavenskim

2067

³⁴ U hrvatskom suglasničkom sustavu pojedina su takva ispadanja suglasnika naknadno spriječena umetanjem još jednoga suglasnika, npr. u glagola tipa *grepsti* – *grebŕ*, *tepsti* – *tepŕ* umetnut je analogijom prema glagolima tipa *gristi*, *nesti* tematski (= 'osnovni', prema *tema* od grč. *thema* = 'osnova') suglasnik /s/ i u infinitiv **grebti*, **tepti* da u suglasničkim skupovima /bt/, /pt/ ne dođe do ispadanja prvoga člana i da se ne izgubi veza infinitivne i prezentske osnove: *grepsti* – *grebem*, *tepsti* – *tepem*. Do te je promjene moglo doći tek kada je prestao djelovati zakon otvorenih slogova (*grep/sti*, *tep/sti*). Ustsl. ti su glagoli potvrđeni u liku *greŕi* – *grebŕ*, *teti* – *tepŕ*.

jezicima refleksi se razlikuju. U istočnoj grupi južnoslavenskih jezika, bugarskom i makedonskom (i starocrkvenoslavenskom) /*t'/, /*d'/ > /št/, /žd/. Najveća raznolikost postoji u zapadnoj grupi južnoslavenskih jezika, i to upravo na hrvatskom jezičnom prostoru: štokavski su refleksi /č/, /ž/ (*svijeća, meda*), čakavski /č³⁵/, /j/ (*sviča/sveća, meja*), kajkavski /č/, /j/ ili /č/, /ž/ (*sveća, meja – sveća, medža*); slovenski su refleksi /č/, /j/ (*sveča, meja*).

S praslavenskim /*t'/ dobivenim jotacijom izjednačili su se i skupovi /kt/, /gt/, /ht/ ispred /i/ i /u/, npr. *reći, moći, vrijeći/vrći* (od prasl. **rekti, *mogti, *vērhti/*vrhti*); *noć, moć* (od ie. **noktī s, *mogtī s*).

- 2068** Posljedica praslavenske jotacije su dva niza suglasničkih fonema, ne p a l a t a l n i (n e n e p č a n i) i n o v i p a l a t a l n i (n e p č a n i), odnosno tvrdi i meki:

nepalatalni suglasnici: /b/, /d/, /g/, /h/, /k/, /l/, /m/, /n/, /p/, /r/, /s/, /t/, /v/, /z/
palatalni suglasnici: /č/, /ž/, /š/, /j/, /ʎ/, /ń/, /r'/, /t'/, /d'/.

(Za mladu jotaciju v. § 2087-2089.)

- 2069** Osim jotacije praslavenski suglasnički sustav zahvatila je još jedna vrsta značajnih pojava, poznatih pod imenom **palatalizacija**, a izazvali su ih prednjojezični samoglasnici. Rezultati palatalizacija djelomično se podudaraju s rezultatima jotacije. Poznate su tri palatalizacije, a sve tri predstavljaju izmjenu nepalatalnih suglasnika /k/, /g/, /h/ uz samoglasnike prednjega niza. Dvije od njih su regresivne, a jedna je progresivna.

- 2070** **Prva palatalizacija** je izmjena nepalatalnih suglasnika /k/, /g/, /h/ ispred /i/, /e/, /ę/, /č/ (< /ē/), /u/ u palatalne suglasnike /č/, /ž/, /š/ (preko palataliziranih³⁶ /č'/, /ž'/, /š'/). Npr. *oči – oko, uši – uho; vŕče – vŕkŕ, bože – bŕgŕ, duše – duhv; otroče – otrokŕ; kryčati* (< **kryčēti* < **kryčēti*) – *krykŕ*.

k, g, h [+ i, e, ę, ě (< ē), u] > č', ž', š' > č, ž, š > č, ž, š

Rezultati su se prve palatalizacije izjednačili s rezultatima jotacije (najprije su palatalizirani suglasnici prešli u palatalne, a zatim je /ž'/ prešao u /ž/.

- 2071** **Druga palatalizacija** je izmjena suglasnika /k/, /g/, /h/ u /c/ /z/, /s/ (preko palataliziranih /č'/, /ž'/, /š'/) ispred /i/ i /ē/ koji su postali od dvoglasnika s neprednjojezičnim samoglasnikom (/oi/ i /ai/), a za prve palatalizacije još nisu bili monoftongizirani, pa je zato nisu mogli izazvati. Npr. u N mn. imenica m. r. *o*-deklinacije: *vuci, bozi, dusi* (< *vŕci, bozi³⁷, dusi*); u starom L jd. imenica m. i sr. r. *o*-deklinacije: *vŕcě, božě, dusě; věcě; u*

³⁵ Čakavski se /č/ artikulacijski razlikuje od štokavskoga: on nije afrikata, nego zatvorni palatalizirani dental, te je, prema tome, od svih slavenskih refleksa najbliži praslavenskom stanju.

³⁶ Palatalizirani suglasnici imaju niži stupanj palatalnosti. Pri njihovoj artikulaciji sudjelovanje srednjega dijela jezika jest nepotpuno, djelomično. Ono nije sinkronizirano s artikulacijom cijeloga glasa, nego se javlja sa zakašnjenjem. Kako je razlika između parova palatalnih i palataliziranih suglasnika neznatna, ona se u jeziku vrlo brzo ukida.

³⁷ /ž'/ je zvučniparnjaka afrikate /č/. potvrđen u starocrkvenoslavenskom jeziku. Kod nas je sačuvan u nekim dijalektima, a u književnom jeziku ostvaruje se kao zvučna varijanta suglasnika /c/ u tzv. san dhi-pozi cijama: n a granici dviju riječi od kojih jedna svršava suglasnikom /c/, a iduća počinje zvučnim suglasnikom, npr. *otac ga je > [otac ga je], mjesec bljedi > [mjesec bljedi]* i sl. (usp. § 10).

DL jd. imenica *a*-deklinacije: *ruci*, *nozi*, *busi*³⁸ (< *ročě*, *nožě*, *blšě*); u imperativu: *peci*, *reci*, *vrzi*, *žezi* (< **pek-ti*, **rek-ti*, **vrg-ti*, **žeg-ti*); u analoškom imperfektu: *pecijah*, *žezijah* itd. Ta je pojava u istočnim i južnim slavenskim jezicima zahvatila i prasl. sljedove **kvě*, **gvě*, npr. hrv. *cvijet*, *zvijezda*, srp. *cvet*, *zvezda*, rus. *cvet*, *zvezda* prema češ. *květ*, *hvězda*, polj. *kwiat*, *gwiazda*. Kako su rezultati te palatalizacije sibilanti, poznata je i pod nazivom **sibilarizacija**. Do nje je moglo doći tek nakon monoftongizacije diftonga, pa je, prema tome, mlađa od prve palatalizacije.

k, g, h [+ i, ě (< oi, ai)] > c', ģ', s' > c, ȝ, s > c, z, s

Prva i druga palatalizacija su regresivne, tj. drugi je fonem djelovao na prvi.

Treća palatalizacija je progresivna, tj. prvi je fonem djelovao na drugi, pa su se /k/, /g/, /h/ mijenjali u /c/, /z/, /s/ (preko palataliziranih /c'/, /z'/, /s'/) iza /i/, /e/, /b/ ako poslije /k/, /g/, /h/ nije stajao samoglasnik stražnjega niza, koji priječi palataliziranje prethodnog suglasnika. Npr. *proricati* – *prorok*, *klicati* – *kliknuti*, *dizati* – *dignuti* (< *dviġati* – *dvignŕiti*); stara zamjenica *vas* (< **voh-* → *vohs* → *vas* i onda premetanjem *sav*); tvorbeni sufiksi *-ac* (< *-ach*): *lovac*, *otac*, *vijenac* ..., *-ca* (< *-chca*): *djeca*, *ovca*, *-ce* (< *-che*): *lice*, *srce*, *sunce*, *-ec* (< *-ech*): *mjesec*, *-ez* (< *-echz*): *knez*, *vitez*, *-za* (< *-zha*): *staza* itd. Ta se palatalizacija nije provodila tako dosljedno kao prve dvije, a rezultati su joj bili isti kao i rezultati druge palatalizacije.

[i, e, b +] k, g, h [+ i, e, b, e, ě, a] > c', ģ', s' > c, ȝ, s > c, z, s

U znanosti nije riješeno pitanje da li je starija druga ili treća palatalizacija. Palatalizirani suglasnici /c'/, /z'/, /s'/, koji su bili rezultat druge i treće palatalizacije, brzo su se depalatalizirali u /c/, /z/, /s/, a fonem /z/ u većini je slavenskih jezika prešao u /z/ i tako nestao iz sustava.

Posljedica palatalizacija u jeziku su suglasničke alternacije *k/ĉ*, *g/ž*, *h/s* i *k/c*, *g/z*, *h/s*. Što se tiče alternacije *c/ĉ* i *z/ž*, npr. *lovac*, *otac*, *stric* – *lovĉe*, *oĉe*, *striĉe*; *mjesec* – *mjeseĉe* – *mjeseĉev*; *zec* – *zeĉe* – *zeĉji*; *naricati* – *nariĉem* (usp. *rika*); *knez* (usp. *kneginja* < *knęgyini* s i < y), *vitez* – *kneže*, *viteže* – *kneževi* (ali *vitezovi*) – *kneževski*, *viteški* (< *vitežskŕyi*), ne radi se o palatalizaciji /c/ > /ĉ/, /z/ > /ž/, nego su /ĉ/, /ž/ rezultat prve, a /c/, /z/ rezultat treće palatalizacije prvotnih /k/, /g/.

Jotacija i palatalizacije obuhvatile su i praslavenske skupove /st/, /zd/, /sk/, /zj/. Rezultati jotacije i prve palatalizacije djelomično su isti: štok. /št/, /žd/, čak. /šć/, /žj/ (/šć/ može biti i u nekim štokavskim govorima), kajk. /šč/, /žj/. Npr. **pustjenv* > *pušten* (čak. *pušćen*); **ęzdj-* > *jezdenje* i novije *jezdenje*; **biskjŕ*, **jbskjŕ* (1. l. jd. prez.) > *bištem*, *ištem* (čak. *biščem*, *iščem*); **dŕzgj-* > *dažd* (čak. *dažj* ili *daž*); **mozgj-* > *moždani* (čak. *možjani*); **vriskjŕ*, **zvizgjŕ* (1. l. jd. prez.) > *vrištım*, *zvizđım* kao i **vriskęti*, **zvizgęti* > *vrištati*, *zvizđati* (za /a/ < /ę/ v. § 2048). Ali ti se rezultati mogu i razlikovati, pa /sk/ po prvoj palatalizaciji daje /šč/ (čak. /šć/), npr. **dŕsk-* + *-ica* > **dŕščica* > *daščica* (stsl.

³⁸ DL jd. imenica ž. r. na *-ha* u suvremenom je književnom jeziku običniji bez palatalizacije, npr. *buhi*, *johi*, *juhi*, *lijehi*, *maĉehi*, *muhi*, *plohi*, *snahi*, *sohi* itd.

samo *dštica*); *koščica* je zapravo dem. od *kostka*, a ne od *kost*: **kostuk-* + *-ica* > *kostučica* > *kostčica* > *kosčica* > *koščica*.

Skupovi /sk/, /zg/ po drugoj palatalizaciji daju /sc/, /zʒ/ > /sç/, /zd/ (disimilacijom od /zdz/), npr. *dšska*, *vojska* — DL jd. *dasci*, *vojsci*, ali ne i *drezga* (< *dręzga*) — D jd. *drezdi* (< **dręzǰě*), nego analogijom prema N jd. *drezgi* (stsl. je DL jd. *dšstě*, *dręzdě*).

2076 Suglasničke promjene izazvane jotacijom i palatalizacijama izvor su distribucijskih ograničenja za samoglasnike. Suglasnici palatalnoga niza počeli su utjecati na samoglasnike u smislu njihove sve veće ovisnosti o suglasnicima. Razlika se između prednjojezičnih i stražnjojezičnih samoglasnika sve više povećavala, i oni više nisu mogli stajati iza svih suglasnika: prednjojezični samoglasnici nisu mogli stajati iza nepalatalnih suglasnika, a stražnjojezični iza palatalnih (i palataliziranih). Ako su se u određenim tvorbenim i morfološkim kategorijama samoglasnici našli u nedopuštenim položajima, moglo je doći do dvojakih procesa: ili su prednjojezični samoglasnici palatalizirali i druge nepalatalne suglasnike osim /k/, /g/, /h/, a rezultati su bili isti kao i rezultati jotacije (usp. npr. dijalekatsko čakavsko *prijnji*, *poslijnji*, *sujnji* < *prědwni*, *poslědwni*, *sudwni*; *svetošč* < *svetostŭ*), što je dosta rijetka pojava, ili je dolazilo do samoglasničkih prijelasa. Rezultat su toga procesa dvije deklinacije, nepalatalna i palatalna (usp. § 2045–2046).

2077 Jotacija i prva i druga palatalizacija provedene su dosljedno. Treća palatalizacija manje je dosljedna, a palatalizacija nevelarnih suglasnika dosta je izuzetna. Do jotacija je dolazilo u jeziku i kasnije, ali palatalizacije su prestale djelovati, pa se danas i suglasnici /k/, /g/, /h/ mogu ostvariti ispred prednjojezičnih samoglasnika koji su se tamo našli kasnije, kada su palatalizacije već prestale djelovati. Tako npr. u A mn. imenica, pridjeva i pridjevskih zamjenica m. r. ili u NA mn. imenica, pridjeva i pridjevskih zamjenica ž. r. suglasnici /k/, /g/, /h/ stoje ispred /e/, koje je u te padeže došlo morfološkim promjenama (izjednačavanjem navedenih padeža nepalatalne i palatalne deklinacije), npr. A mn. m. r. *junake*, *momke*, *oblake*, *neke*, *tolike*, *velike*; *kovčege*, *podvige*, *druge*, *uboge*; *grijehe*, *uspjehe*, *gluhe*, *suhe*; NA mn. ž. r. *rijeke*, *ruke*, *kratke*, *ovolike*, *slatke*; *noge*, *duge*, *mnoge*; *strehe*, *utjehe*, *tih* itd. U doba palatalizacijskih izmjena na tim je mjestima stajao /y/.

2078 Rezultate jotacije i palatalizacija očuvao je u jeziku morfonološki sustav. Oni su u suvremenom jeziku produktivni morfološki i tvorbeni elementi, po kojima se razlikuju jotirane, palatalizirane i sibilizirane osnove u određenim morfološkim i tvorbenim kategorijama. U tim je osnovama završni suglasnik nastao jotacijom ili palatalizacijama. Npr. *mol-iti* — *molj-en* (jotirana osnova); *djevojk-a* — *djevojč-ica* (palatalizirana osnova); *junak* — *junač-e* (palatalizirana osnova) — *junac-i* (sibilizirana osnova); *bog* — *bož-e* (palatalizirana osnova) — *boz-i* (sibilizirana osnova) itd.

2079 Praslavenski suglasnički sustav, preoblikovan rezultatima jotacijskih i palatalizacijskih promjena, naslijedili su dohistorijski sustavi pojedinih slavenskih jezika, pa tako i dohistorijski hrvatski jezični sustav.

Jednačenja (asimilacije)

2080 Posljednja etapa u oblikovanju hrvatskoga suglasničkog sustava nastupila je nakon redukcije slaboga poluglasa (10–11. st.). Njegovim nestankom potpuno je prestala djelovati praslavenska tendencija otvorenih slogova. Granica sloga opet je pomaknuta

među suglasnike, npr. *glad/du/ka* > *glad/ka*, *ot/tu/ca* > *ot/ca* i sl. Na taj su se način jedan do drugoga našli suglasnici različiti po zvučnosti ili po mjestu tvorbe, pa je otvoren put asimilacijskim procesima i ostalim suglasničkim promjenama. U suglasničkom sustavu sve relevantnijom postaje opreka zvučnost ~ bezzvučnost, a gubi na važnosti dotadašnja glavna opreka palatalnost ~ nepalatalnost. Jedno od najvažnijih obilježja u procesu oblikovanja hrvatskoga suglasničkog sustava postaje radikalno smanjivanje broja palatalnih fonema, pa prema tome i slabljenje suglasničke opreke tvrdi ~ meki (nepalatalni ~ palatalni). U rezultatu tog procesa otvrdnjivanja (depalatalizacije) iz sustava je nestalo palatalnoga /r'/ (koji se izjednačio s nepalatalnim /r/), suglasnici /č/, /ž/, /š/, /ž/ očuvani su kao funkcionalni palatali u gramatičkim kategorijama, a pravi palatalni suglasnici ostali su samo /j/, /j/, /i/, /i/, /ž/. Prema opreci zvučnost ~ bezzvučnost nastaju parovi zvučnih i bezzvučnih suglasnika:

zvučni	b	d	g	z	ž	ž	ž		
bezzvučni	p	t	k	s	š	ć	č	c	h

Sonanti su s obzirom na opreku zvučnost ~ bezzvučnost neutralni. Od njih se jedino /v/ u nekim situacijama ponaša kao pravi suglasnik, kojemu je bezzvučni parnjak /f/.

Suglasnik /z/ vrlo se rano izgubio iz sustava prešavši u /z/. Tako ni suvremeni hrvatski suglasnički sustav nema iskorištene sve mogućnosti što ih pruža opreka zvučnost ~ bezzvučnost (fonemi /c/, /f/, /h/ nemaju zvučnoga parnjaka):

2081

zvučni	b	d	g	z	ž	ž	ž			
bezzvučni	p	t	k	s	š	ć	č	c	f	h
sonanti	j	l	l	m	n	ń	r	v		

Na praznim mjestima u parovima zvučnih i bezzvučnih suglasnika ostvaruju se samo u određenim fonetskim situacijama zvučne varijante suglasnika bez zvučnoga parnjaka: /z/ prema /c/, /j/ prema /h/, a /v/ pod određenim uvjetima može funkcionirati kao zvučni parnjak suglasnika /f/.

U navedenom sustavu vrijedila su od davnina ista distribucijska ograničenja, odnosno pravila o raspodjeli fonema, koja vrijede i u suvremenom književnom jeziku (v. § 73-83). Jedini je izuzetak povećan broj završnih suglasničkih skupova u suvremenom književnom jeziku za razliku od nekadašnjih /st/, /zd/, /št/, /žd/, do čega je došlo pod utjecajem stranih jezika (v. § 2035-2036).

2082

Suglasnici različiti po zvučnosti i po mjestu tvorbe ne mogu stajati jedni uz druge. Kada se takvi suglasnici nađu jedan do drugoga (u rezultatu fonoloških, tvorbenih i morfoloških procesa), dolazi do njihova **jednačenja (asimilacije)**. Suglasnici se redovito jednače prema drugom suglasniku. Jednačenja suglasnika sustavne su pojave i u suvremenom književnom jeziku (v. § 73-78).

2083

Jednačenjem po zvučnosti zvučni se suglasnik ispred bezzvučnoga zamjenjuje svojim bezzvučnim parnjakom (npr. *slad/du/ka* > *sladka* > *slatka*, *vrab/ica* > *vrabca* > *vrapca*), a bezzvučni ispred zvučnoga svojim zvučnim parnjakom (npr. *svat/iba* > *svatba* > *svadba*, *s/ibor/i* > *sbor* > *zbor*).

2084

2085 Jednačenje suglasnika po zvučnosti postaje najčešća suglasnička pojava u novo-nastalom suglasničkom sustavu. Posljedica su tog jednačenja i dva nova suglasnička fonema, /f/ i /ž/. U situacijama kada se nakon redukcije poluglasa u slabom položaju /v/ našao ispred bezvučnoga ili /č/ ispred zvučnoga suglasnika, dolazilo je do njihova jednačenja po zvučnosti i do ostvarivanja njihovih varijanata: bezvučnoga /f/ i zvučnoga /ž/, npr. *-ovskъju* > *-ovski* > *-ofski*, *ovuca* > *ovca* > *ofca*, *vračuba* > *vračba* > *vradžba* i sl. Te su se varijante integrirale u suglasnički sustav kao pravi fonemi tek onda kada su se mogle naći u nezavisnim položajima u domaćim riječima i u posuđenicama, npr. *uprvati* > *upvati* > *upfati* > *ufati*, *hъvala* > *hvala* > *hfala* > *fala*; *čъbunъ* > *čbun* > *džbun*; *farizej*, *februar*, *fratar*, *Filip*, *Franjo* itd.

Od riječi u kojima dolazi do promjena izazvanih obezvučivanjem suglasnika /v/ u književni jezik ulazi samo *ufati*. Ostale ostaju na dijalekatskoj razini.

Težići za što većom integriranošću sustava, neki su narodni govori izgubili /h/, koji je bio bez zvučnoga parnjaka, ali u književnom jeziku on se čuva.

Mnogi narodni govori još uvijek nemaju /f/ i na njegovu se mjestu nalaze drugi suglasnici, npr. *Filip* > *Pilip*, *Franjo* > *Vranjo*. Neki od narodnih likova osobnih imena ušli su u hrvatsku književnojezičnu normu, npr. *Stjepan* (< lat. *Stephanus*), *Josip* (< lat. *Joseph*).

2086 Druga vrsta jednačenja su **jednačenja po mjestu tvorbe** (npr. *izmišljen* < *izmišljen* < *mišl-*; *vožnja* < *voz-*, *himba* < *hin-*). Ova jednačenja mogu biti praslavenskoga podrijetla, kada ga izaziva suglasnik nastao praslavenskom jotacijom, kao što je slučaj u prvom primjeru (*mišliiti* — ptc. pas. *mišli-* + *-enъ* > *mišlienъ* > *mišljenъ* > *mišļenъ*), ili do njih dolazi kasnije, nakon ispadanja slabog poluglasa, kao u ostala dva primjera (tvorba nekadašnjim sufiksima *-ъna*, *-uba* > *-na*, *-ba*). Do tih jednačenja dolazi i u suvremenom jeziku (u novim riječima) u onim gramatičkim i tvorbenim kategorijama u kojima je dolazilo do ranijih jednačenja (razgaliti — razgaljen, raščlaniti — raščlamba).

Ostale suglasničke promjene

2087 Osim praslavenske jotacije postoji i **mlađa** ili **novija jotacija**, do koje dolazi tek poslije 14. st., u situacijama kada se /j/ nakon redukcije poluglasa i pojave ijekavskoga refleksa kratkoga jata ponovo našao u susjedstvu ostalih suglasnika, ovoga puta i onih koji su nastali kao rezultat praslavenske jotacije.

Ta mlađa jotacija nije dosljedno provedena, pa se njezini rezultati razlikuju od govora do govora. Ovdje će biti spomenuti oni rezultati te pojave koje danas zatječemo u suvremenom književnom jeziku.

2088 Redukcijom poluglasa nastaju imenički sufiksi *-ja*, *-je* (< *-vja*, *-vje*), nastavak *-ju* (< *-vjū*) u I jd. imenica ž. r. na suglasnik i pridjevski sufiks *-ji* (< *-vji*). U tim kategorijama suglasnik /j/ dolazi u susjedstvo sa završnim suglasnikom osnove, s kojim se združuje u novi fonem: /l/ + /j/, /n/ + /j/ > /lj/, /ń/ (npr. *veselije*, *zelje* > *veseļe*, *zeļe*; *imanuje*, *učenuje* > *imañe*, *učeñe*), /t/ + /j/, /d/ + /j/ > /č/, /ž/ (npr. *bratvja*, *cvětve* > *braća*, *cvijeće*; *beznadije*, *oruđije* > *beznade*, *oruđe*), a /b/, /p/, /m/, /v/ + /j/ prelaze u sljedove /pj/, /bj/, /mj/, /vj/ (npr. *vrbvje*, *kopvje*, *bezumvje*, *zdravvje* > *vrbļe*, *kopļe*, *bezumļe*, *zdravļe*). Suglasnici /s/, /z/, /š/, /ž/, /č/, /r/ ostaju uz takav /j/ neizmijenjeni (npr. *klasvje*, *lozvje* > *klasje*, *lozje*; *mišvjji*, *božvjji*, *vļčvjji* > *mišji*, *božji*, *vučji*; *primorvje* > *primorje*). Iza suglasnika /č/, /ž/, /l/, /ń/ takav /j/ ispada (npr. I jd. *noćvjo*, *čadvjo*, *obiteļvjo*, *stěņvjo* > *noću*, *čadu*, *obiteļu*, *stijeņu*).

U čakavskim i kajkavskim govorima mlađa se jotacija često ne provodi, pa i suglasnički sljedovi /lj/, /nj/, /tj/, /dj/, /pj/, /bj/, /mj/, /vj/ ostaju nepromijenjeni.

Suglasnik /j/ iz kratkoga refleksa jata u suvremenom književnom jeziku izaziva samo jotaciju suglasnika /l/, /n/ (> /lj/, /ń/), npr. *kołeno*, *lepota*, *łeto*, *słepoća*, *żłebowi*; *ńegovati*, *ńezan*, *sńegovi* itd. Ostali suglasnici uz takav /j/ ostaju nejtirani, npr. *sjena*, *zjenica*; *djed*, *vidjeti*; *letjeti*, *tjesnoća*; *mješčić*; *vjenčić* itd. 2089

Pojava tzv. **najnovije jotacije**, u kojoj /j/ iz refleksa jata jotira i ostale suglasnike (npr. *čerati*, *ded*, *đever*, *đevojka*, *čepanica*, *šekira*, *plesma*, *trpjeti* itd.), karakteristična za istočnohercegovačke dijalekte, ne ulazi u hrvatski književni jezik, a nije zahvatila u jednakoj mjeri ni sve govore u kojima se javlja.

Pojava suprotna jednačenju jest **razjednačivanje** ili **disimilacija**, tj. udaljavanje artikulacije dvaju sličnih suglasnika, koji se zbog djelomičnoga podudaranja artikulacije teško mogu izgovoriti jedan za drugim. Razjednačivanjem se jedan od njih zamjenjuje srodnim suglasnikom ili nestaje. Razjednačivanje zahvaća ne samo uzastopne suglasnike (npr. *blagoslov*, *blagoslivljati* > *blagosov*, *blagosiljati*, *ljepši* > *ljevši*, *mnogo* > *mlogo* ili *vnogo*), nego i one u susjednim slogovima (npr. *moljenje*, *osvjetljenje* > *molenje*, *osvjetljenje*; *breskvov*, *bukvov* > *breskov*, *bukov*). Najčešće to nisu pojave književnoga jezika. 2090

Kao i razjednačivanje suglasnika, tako i **premetanje** ili **metateza** zahvaća i uzastopne i razdvojene suglasnike. Posljedica su metateze u starijim razdobljima npr. tvorenice glagola *ići* (< *iti*): *doiiti*, *naiiti*, *poiiti*, *zaiiti* > *dojiti*, *najiti*, *pojiti*, *zajiti* > *dojti*, *natji*, *pojti*, *zajti* > *doći*, *naći*, *poći*, *zaći*, pa analogijom i *ići*; prez. *doidem*, *naidem*, *poidem*, *zaidem* > *dojdem*, *najdem*, *pojdem*, *zajdem* > *dodjem*, *nadjem*, *podjem*, *zadjem* > *dodem*, *nađem*, *pođem*, *zađem*, ali *idem*; zatim *lžica* > *lžica* > *žlica*, *kto* > *kto* > *tko*, *vsega*, *vsemu* > *vsega*, *vsemu* > *svega*, *svemu*, pa analogijom i N jd. m. r. *sav* i dr.; zatim posuđenice: *puška* < *pukša* (< njem. *Büchse*), *barjak* (< tur. *bajrak*) i dr. Međutim, posljedice metateze suglasnika najčešće ne idu u književni jezik, npr. *vođe*, *nođe* (< *ovdje*, *ondje*), *namastir* (< *manastir*), *pladnovati* (< *plandovati*) i t. sl. 2091

Metateza može zahvatiti i suglasnike u susjednim slogovima. Takva je metateza *gomila* < *mogyla* ili čak *zajik* < *jazik* < *język*.

Ispadanje suglasnika kao mogućnost pojednostavnjivanja suglasničkih skupova prisutna je u jeziku od najstarijih vremena (v. § 2064). Ono je najčešće posljedica redukcije slaboga poluglasa između prefiksa i osnove ili između osnove i sufiksa. Pritom uz ispadanje suglasnika može doći i do ostalih suglasničkih pojava, kao što su jednačenja, razjednačivanja, slijevanje, jotacija, pa se pojednostavnjivanje suglasničkih skupova vrši u nekoliko stupnjeva. Npr. *radostno* > *radostno* > *radosno*; *bezzakonije* > *bezzakonje* > *bezakonje* > *bezakońe*, *otłtěrati* > *ottěrati* > *otjerati*, *otđěliti* > *otđěliti* > *odijeliti*, *razširiti* > *razširiti* > *raširiti* > *raširiti* > *raširiti*, *petdeset* > *petdeset* > *peddeset* > *pedeset*, *božstvo* > *božstvo* > *bošstvo* > *boštvo*, *junačvski* > *junačski* > *junački*, *ubožvski* > *ubožski* > *uboški* > *uboški* itd. 2092

Ispadanjem suglasnika pojednostavnjuju se i neki početni suglasnički skupovi, npr. *člověk* > *čovjek*, *dvignoti* > *dignuti* i dr. U suvremenom književnom jeziku ispadanje suglasnika sustavna je pojava, pa se suglasnički skupovi pojednostavnjuju prema pravilima o raspodjeli fonema (v. § 79-83).

Ispadanjem suglasnika tumači se i stara pojava prelaženja sekundarnoga suglasničkog skupa /čt/ (< *čvt*) u /št/. Suglasnik /č/ kao složeni glas sadrži u sebi element suglasnika /t/, pa se artikulacija suglasničkoga skupa /čt/ (= *tšt*) pojednostavnjuje gubljenjem elementa /t/ iz /č/, npr. *čto* > *čto* (= *tšto*) > *što*, *počtenь* > *počten* (= *potšten*) > *pošten*, *junačvstvo* > *junačstvo* (= *junatšstvo*) > *junačtvo* (= *junatštvo*) > *junaštvo* itd.

- 2093** Suglasnički skupovi pojednostavnjuju se i **slijevanjem** istovrsnih suglasnika (primjere v. u § 81). Dentalni suglasnici *t* i *d* slijevaju se s afrikatom, npr. *srdice* > *srdce* > *srce* (= *srtse*) > *srce*, *otica* > *otca* > *oca*, *otuče* > *otče* > *oče*. Primjeri kao *ljudski* > *ljudski* > *ljutski* > *ljucki*, *gradski* > *gradski* > *gratski* > *gracki* ne ulaze u suvremenu pravopisnu normu (v. § 75 b.).
- 2094** Stupanj provedenosti suglasničkih promjena u toku povijesti u pismu je različito registriran jer se pisalo i po morfonološkom i po fonološkom pravopisnom načelu. U hrvatskoj pismenosti kroz stoljeća oba su se ta pravopisna načela preklapala. Prevaga jednoga ili drugoga pravopisnog načela u pojedinim autora ovisila je o njihovu stavu prema etimologiziranju u jeziku, budući da propisane pravopisne norme nije bilo sve do 19. st. U najranijim jezičnim razdobljima u pismu je često prevladavalo morfonološko pravopisno načelo, ali su se u pisane tekstove probijali i izgovorni likovi, pa tako npr. već u 14. st. u istom spomeniku nalazimo likove kao *otca* i *oca*, *sudca* i *suca*, *srdce* i *srce*, *ljudski* i *ljucki*, *radostno* i *radosno* i t. sl.
- 2095** Među suglasničke pojave može se ubrojiti i **zamjenjivanje /l/ sa /o/** na kraju sloga ili riječi. Do te je pojave u štokavskim govorima počelo dolaziti u 14. st., ali ni do danas nije svugdje dosljedno provedena. U književnom jeziku to se zamjenjivanje ne provodi dosljedno. Ima riječi u kojima se /l/ ne zamjenjuje sa /o/ i onih u kojima se može ostvariti i /l/ i /o/.
- 2096** Na kraju riječi /l/ se redovno zamjenjuje sa /o/ u: jd. m. r. glagolskog pridjeva radnog, npr. *htio*, *išao*, *mljeo*, *molio*, *pjevao*, *putovao*, *radio*, *želio* ... (-o < -l < -l̥); u N jd. m. r. neodređenih pridjeva (od kojih su neki postali od glagolskog pridjeva radnog): *nabrekao*, *nagao*, *obao*, *ponikao*, *podivljao*, *pokisao*, *prozebao*, *radoznao* ...; u N jd. imenica m. i ž. r. s nepostojanim /a/, npr. *čavao*, *kotao*, *osao*, *pakao*, *pijetao*, *posao*, *ugao*, *uzao* ...; *misao*, *pogibao*, *zamisao* ...
- 2097** Na kraju sloga /l/ se redovno zamjenjuje sa /o/ u kosim padežima trosložnih i višesložnih imenica na -lac (osim G mn.), npr. od *branilac*, *tužilac*, *vršilac*, *žetelac* G jd. glasi: *branioca*, *tužioca*, *vršioca*, *žeteoca*, D jd. *braniocu*, *tužiocu*, *vršiocu*, *žeteocu* itd., ali G mn. *branilaca*, *tužilaca*, *vršilaca*, *žetelaca*. U dvosložnim se imenicama na -lac i njihovim složenicama /l/ ne zamjenjuje sa /o/, npr. *tkalac* — *tkalca*, *žalac* — *žalca*, *poljodjelac* — *poljodjelca* itd.
- 2098** U nekim se riječima krajnji /l/ ne zamjenjuje sa /o/, npr. *bol*, *val*, *ždral*, *Radmil*, *Radul* i dr. Na kraju sloga /l/ se obično ne zamjenjuje sa /o/ iza dugoga samoglasnika, npr. *bólnik*, *bólnica*, *bólna*, *kólni*, *òkólni*, *pálca*, *pogorélca*, *stálna*, *žálca*; *Jělka*, *Mílka*; *Kurélca*, *Uzélca* itd. U posudenicama i njihovim izvedenicama /l/ se na kraju riječi ili sloga također ne zamjenjuje sa /o/, npr. *admiral*, *apostol*, *general*, *kanal*, *konzul*, *mineral*, *žurnal*; *admiralski*, *apostolski*, *generalski*, *kanalni*, *konzulski*, *mineralni*, *žurnalski* itd.
- 2099** U nekim se riječima /l/ na kraju riječi ili sloga može i ne mora zamijeniti sa /o/, npr. *bijel* i *bio*, *cijel* i *cio*, *odjel* i *odio*, *razdjel* i *razdio*, *topal* i *topao*, *selski* i *seoski*, *vlastelski* i *vlasteoski* itd. U književnom jeziku neke su od tih riječi običnije sa /l/, neke sa /o/. Riječi u kojima /l/ dolazi iza samoglasnika /o/ običnije su bez promjene /l/ > /o/, koja izaziva sažimanje dvaju susjednih /o/, npr. *pol* i *po*, *sol* i *so*, *stol* i *sto*, *vol* i *vo*, *kolca* i *koca*, *stolca* i *stoca* itd.

B. PROMJENE U MORFOLOŠKOM SUSTAVU

Kao i u oblikovanju fonološkog sustava, tako je i u oblikovanju hrvatskoga morfološkog sustava bitnu ulogu odigrala težnja za pojednostavnijanjem bogatoga naslijeđenog praslavenskog sustava, koji je obilovao mnoštvom deklinacija i velikim brojem glagolskih oblika. Pri upoznavanju toga naslijeđenoga dohistorijskog bogatstva često se obraćamo starocrkvenoslavenskom jeziku kao prvom zapisanom slavenskom jeziku, koji ako se i ne podudara u svemu s dohistorijskim hrvatskim stanjem, vrlo mu je blizak, jer su razlike među slavenskim, osobito među južnoslavenskim jezicima u to doba još bile neznatne. Starocrkvenoslavenski tekstovi odražavaju to obilje iz praslavenskoga jezika naslijeđenih morfoloških oblika. Najstariji hrvatski jezični spomenici pokazuju već znatno pojednostavnjeniju sliku, u kojoj nam mnogo šta ne bi bilo jasno bez poznavanja posredničke starocrkvenoslavenske situacije.

2100

DEKLINACIJE

U starocrkvenoslavenskom, a pretpostavljamo i u dohistorijskom hrvatskom sustavu, postojale su tri velike skupine deklinacija:

2101

1. *i m e n s k a* (po kojoj su se sklanjale imenice i neodređeni pridjevi)
2. *z a m j e n i č k a* (po kojoj su se sklanjale zamjenice)
3. *s l o ž e n a* (koja je morfološki spoj prvih dviju i po kojoj su se sklanjali određeni pridjevi).

Te su deklinacije imale sedam padeža (prema indoevropskih osam, od kojih izostaje ablativ), tri roda (muški, ženski i srednji) i tri broja (jedinu, dvojnu i množinu). U rodu i broju sačuvalo se indoevropsko stanje. Dvojina se u kasnijem jezičnom razvoju izgubila, sačuvavši se u neznatnim ostacima.

DEKLINACIJA IMENICA

Deklinacije imenica obično se dijele (prema završnom glasu rekonstruirane indoevropske imeničke osnove) na dvije velike skupine: vokalske i konsonantske deklinacije. Vokalske su deklinacije obuhvaćale *o*-osnove (i palatalne *jo*-osnove), *a*-osnove (i palatalne *ja*-osnove), *i*-osnove, *u*-osnove, a konsonantske *n*-osnove, *s*-osnove, *t*-osnove, *r*-osnove, *v*-osnove. Prema osnovama nazivamo i njihove deklinacije. Palatalne *jo*-deklinacija i *ja*-deklinacija oblikovale su se kao posebna morfološka kategorija u vrijeme kada po pravilima o raspodjeli fonema uz palatalne i palatalizirane suglasnike nisu više mogli stajati samoglasnici stražnjega niza /ɨ/, /y/, /o/. Oni su u palatalnim deklinacijama alternirali s /ɨ/, /ɛ/, /e/, dok je /ě/ u njima alternirao s /i/; /o/ je mogao stajati i iza palatalnih i palataliziranih suglasnika.

2102

Deklinacija imenica muškoga i srednjega roda

Glavna deklinacija imenica muškoga i srednjega roda obuhvaćala je nepalatalnu *o*-deklinaciju i palatalnu *jo*-deklinaciju. One su u kasnijem razvoju doživjele neznatne

2103

promjene i okupile su sve imenice m. i sr. r. Ostale su se deklinacije imenica m. i sr. r. izgubile, izvršivši neznatne utjecaje na glavnu deklinaciju. *O*-deklinacija i *jo*-deklinacija razlikovale su se u jednini u NA (-*ŕ/-b*), u V (-*e/-u*), L (-*ě/-i*) i u I (-*omŭ/-emŭ*); u dvojini u DI (-*oma/-ema*); u množini u G (-*ŕ/-b*), D (-*omŭ/-emŭ*), L (-*ěhvŭ/-ihŭ*) i I (-*y/-i*). Nakon redukcije poluglasa na kraju riječi i izjednačavanja /y/ i /i/ neke su od tih opreka nestale. Iduća je etapa bila izjednačavanje padežnih nastavaka s /ě/ s onima iz palatalne deklinacije (npr. L jd. *na grobi, na stoli* prema ranijemu *na grobě, na stolě* kao *na kraji, na križi*). Kasnije se L jd. izjednačio s D jd. (npr. *u grobu, u jezeru, na križu, o oraču, na stolu*). Nakon gubitka krajnjega slabog poluglasa G mn. imao je nastavak -*ŕ*. Usustavljanjem novijih množinskih nastavaka u novoštokavskim govorima, u G -*ā* (od 14. st.), a u DLI -*ima* (još kasnijim postupnim ujednačavanjem), između nepalatalne i palatalne deklinacije ostale su minimalne razlike: alternacija -*ol/-e* u V jd. imenica m. r. (*momče, rode* — *kraju, mužu*), -*om/-em* u I jd. imenica m. i sr. r. (*momkom, rodom, selom* — *krajem, mužem, poljem*) i umetak -*ov/-ev-* u množinskim padežima s proširenom osnovom (*gradovi, gradova, gradovima* — *krajevi, krajeva, krajevima*).

- 2104** Imenice kojima osnova svršava na nekadašnje palatalizirane suglasnike (iz druge i treće palatalizacije) zadržavaju nastavke palatalne deklinacije, npr. I jd. *ocem, stricem*; N mn. *očevi, stričevi* (ali u V jd. *oče, striče* — *oraču*). Nastavak -*om* u I jd. u *mjesecom, knezom, vitezom* posljedica je samoglasničke disimilacije; u množini može biti *knezovi, vitezovi* i *kneževi* (ali ne i *viteževi*).

Palatalni /r/ ostavio je u deklinaciji traga u tome što imenice s osnovom na /r/ mogu imati nastavke i palatalne i nepalatalne deklinacije, npr. V jd. *caru, gospodaru, vrataru* pored *care, gospodare, vratare*; I jd. *carem, gospodarem, vratarom* pored *carom, gospodarom, vratarom*. U množini je samo *carevi*, a ne *carovi*. Navedeni dvojni nastavci karakteristični su posebno za imenice s dočetcem -*ar*. Ostale imenice na /r/ ili uopće nemaju nastavke palatalne deklinacije, ili ih nemaju u svim padežima. Tako npr. *siru, stvoru, zlotvoru, žiru* pored *sire, stvore, zlotvore, žire*, ali samo *sirom, stvorom, zlotvorom, žirom*; u množini je običnije *sirovi, žirovi* nego *sirevi, žirevi*.

- 2105** U množinskim nastavcima danas nema razlike između nepalatalne i palatalne deklinacije. Jedina je razlika u množini u umetku -*ov/-ev-* za tvorbu duge množine (*gradovi, sinovi* — *krajevi, ježevi*).

- 2106** Nakon gubitka dvojine kao morfološke kategorije sačuvao se dvojniski oblik samo uz brojeve *dva, tri, četiri* i *oba*, i on je jednak G jd., npr. *dva grada, tri sela, četiri dječaka, oba prijatelja*. Nekadašnji dvojniski oblici ostavili su traga u novijem nastavku za DLI mn.: -*ima* prema DI dv. -*oma/-ema*, npr. *bogovima* (pored *bozima*), *gradovima* — *krajevima, očevima* (pored *ocima*) prema nekadašnjemu DI dv. *bogoma, gradoma* — *krajema, otčema*, s time da je -*i-* u navedenom nastavku vjerojatno iz NV mn., kojima se nakon izjednačavanja /y/ > /i/ pridružuje i stari I mn. (nekadašnji NV mn. *bogi, gradi* — *kraji, otčci*, I mn. *bogy, grady* — *kraji, otčci*).

- 2107** Nekadašnja **u-deklinacija** obuhvaćala je mali broj imenica m. r.: *domŭ, medŭ, polŭ, synŭ, volŭ, vrŭhv* i možda još poneku, od kojih je *synŭ* bila najreprezentativnija. One su se nastavkom i brojem slogova u nekim padežima podudarale s imenicama *o*-deklinalcije, pa su vrlo rano počele potpadati pod njihov utjecaj i primati njihove nastavke. Kako su se te imenice vrlo često upotrebljavale i kako su neki njihovi oblici bili

ekspresivniji od oblika glavne deklinacije zbog proširene osnove na *-ov-* (npr. D jd. *synovi*, GL dv. *synovu*, NV mn. *synove*, G mn. *synovŭ*), bilo je i obratnih utjecaja.

Nakon prvotnih međusobnih utjecaja sve su imenice *u*-deklinacije prešle u glavnu deklinaciju, ali su izvršile na nju znatan utjecaj time što su većina jednosložnih i neke dvosložne imenice m. r. dobile tzv. *dugu množinu*, proširivši osnovu umetkom (infiksom) *-ov-* iz *u*-osnova. Prema njemu palatalne su osnove dobile umetak *-ev-*, npr. *gradovi*, *ovnovi*, *plotovi*, *poslovi*, *radovi* — *gajevi*, *ključevi*, *krajevi*, *miševi*, *muževi* itd. itd. Ipak ima jednosložnih, a još više dvosložnih imenica m. r. s *kratkom množinom*, npr. *crvi*, *dani*, *daci*, *gosti*, *jadi*, *konji*, *zubi*; *junaci*, *momci*, *vojnici* itd., a neke imenice mogu imati i *dugu* i *kratku množinu*, npr. *brci* i *brkovi*, *sni* i *snovi*, *znaci* i *znakovi* itd. Završetak *-ov* iz G mn. u mnogim se dijalektima počeo upotrebljavati kao množinski genitivni nastavak.

Utjecajem *u*-osnova tumači se i nastavak *-u* u L jd. glavne deklinacije (prema starijemu *-ě* i *-i*), pri čemu je u glavnoj deklinaciji došlo do ujednačavanja D jd. i L jd. Nastavak *-u* iz G jd. *u*-deklinacije nije ostavio traga u spomenicima i govorima srednjoožnoslavenskoga dijasistema, i po tome se on razlikuje od svih drugih slavenskih jezika. Od padežnih oblika *u*-deklinacije u živoj su se upotrebi najdulje zadržali (do u 16. st.) V jd. i N mn. imenice *sin*: *sinu* — *sinove*, zbog velike upotrebne čestoće te riječi u intimnom i vjerskom životu.

I-deklinacija obuhvaćala je također mali broj imenica m. r. To su bile: *bolb*, *čŕvŭ*, *gvozdi*, *golŕbŭ*, *gospodi*, *gosti*, *lakuti*, *noguti*, *ogŭ*, *ogŭ*, *pečati*, *poŕti*, *tati*, *trŕsti* i još neke danas u jeziku izgubljene, te množina *ludŭje*. Te su imenice kasnije prešle u glavnu deklinaciju imenica m. r. Izuzetak je imenica *bol*, koja može biti i m. i ž. r. (*bol* — *bola* i *bol* — *boli*, po ženskoj *i*-deklinaciji). Za njom su se povele i neke imenice *o*-deklinacije, npr. *glad* — *glada* i *glad* — *gladi*. Kako su se i te imenice vrlo često upotrebljavale, ostavila je i njihova deklinacija nekih tragova u glavnoj. Tako imenica *put*, iako završava na nepalatalni suglasnik, može u I jd. uz noviji nastavak *-om* imati i svoj stari nastavak *-em*, pa taj oblik glasi *putom*, ali i *putem*. Ostatak *i*-deklinacije je i nastavak *-i* u G mn. nekih imenica: *čŕvi*, *ljudŭ*, *mjeseci*, *mravi*, *parŭ*, *sati*. Imenice *gost*, *nokat* i *prst* imaju u G mn. nastavak *-ijŭ*, koji je po podrijetlu G dv. *i*-osnova: *gostijŭ*, *noktijŭ*, *prstijŭ* (pored manje običnoga starijeg *gostŭ*, *noktiŭ*, *prstiŭ*).

N-deklinacija obuhvaćala je imenice m. i sr. r. Od imenica m. r. u tu su deklinaciju nekad ulazile: *đŭ*, *grebenŭ*, *jelenŭ*, *ječŭmenŭ*, *kamy* (*kamenŭ*), *korenŭ*, *kremenŭ*, *plamy* (*plamenŭ*), *remenu*, *stepenu*, a u množini po njoj su se sklanjale imenice na *-imŭ* i *-janimŭ* (koje su u množini gubile infiks *-in-*) i neke imenice na *-telŭ* i *-arŭ*. Ta je deklinacija kao morfološka kategorija potpuno nestala, a jedini njezin ostatak su toponimi tipa *Grižane*, *Pakoštane*, *Petrčane* (N mn. m. r.).

Od imenica sr. r. *n*-osnovu imale su imenice: *bremeŭ*, *imeŭ*, *pismeŭ*, *plemeŭ*, *semeŭ*, *slemeŭ*, *temeŭ*, *vrmeŭ*. I one su prešle u glavnu deklinaciju imenica sr. r., zadržavši u svim padežima osim u NAV jd. svoju staru osnovu na *-en-*, pa imaju nejednakosložnu deklinaciju: *ime* — *imena*, *pleme* — *plemena*, *sjeme* — *sjemena* i dr.

S- i t-deklinacija obuhvaćale su samo malobrojne imenice sr. r. *S*-osnovama pripadale su: *čudo*, *drvo*, *kolo*, *nebo*, *oko*, *slovo*, *telo*, *uho*. *T*-osnove imale su imenice: *jagneŭ*, *kluseŭ*, *kozuleŭ*, *osuleŭ*, *otroceŭ*, *zrebeŭ*. Imenice *s-* i *t-*osnova razlikovale su se i međusobno i od imenica *n*-osnova samo u proširenoj osnovi na *-en-*, *-es-*. Padežni nastavci

bili su u svim konsonantskim osnovama isti. I one su prešle u glavnu deklinaciju, samo djelomično sačuvavši staru osnovu.

Od imenica *s*-osnova mogu u množini imati staru osnovu na *-es-* *čudo*; *nebo*, *tijelo*: *čudesa*, *nebesa*, *tjelesa*, ali i: *čuda*, *neba*, *tijela*. Od imenice *kolo* običnija je množina *kola*, a oblik *kolesa* ima promijenjeno značenje: 'veliki kotači', kao i *ušesa*: 'velike uši'. Imenice *oko* i *uho* u množini su obično ž. r.: *moje oči*, *uši* i dekliniraju se kao imenice ž. r. *i*-deklinacije u dvojini, a oblici *oka*, *uha* dolaze samo uz brojeve *dva*, *oba*, *tri*, *četiri* ili u promijenjenom značenju: 'oka u mreže', 'uha u lonca'.

Imenice *t*-osnova sačuvale su svoju staru osnovu na *-et-* u jednini i povukle za sobom i ostale imenice koje znače mlado od ljudi i životinja, pa pored *janje* — *janjeta*, *kljuse* — *kļuseta*, *kozle* — *kozleta*, *ždrijebe* — *ždrebeta* imamo i *mače* — *mačeta*, *pače* — *pačeta*, *pile* — *pileta*, *tele* — *teleta* ...; *dijete* — *djeteta*, *djevojče* — *djevojčeta*, *kumče* — *kumčeta*, *momče* — *momčeta* ..., ali i *čeljade* — *čeljadeta*. Sve te imenice umjesto množine imaju zbirnu imenicu na *-ad*, a neke tvore množinu i od osnove na *-ić*, *-ac* (npr. *telad*, *telići* i *telci*; *janjad*, *janjići* i *janjci* i dr.).

Proširenu osnovu na *-et-* imaju i neke imenice što znače predmete, npr. *dugme* — *dugmeta*, *tane* — *taneta*, *uže* — *užeta* i dr., zatim imenica *drvo* kad znači 'drvo u rastu': *drveta* (inače je *drva*), a neke imenice mogu i ne moraju imati proširenu osnovu na *-et-*, npr. *seoce* — *seoceta* i *seoca*, *zvonce* — *zvončeta* i *zvonca* itd.

Deklinacija imenica ženskoga roda

2112 Glavna deklinacija imenica ž. r., obuhvaćala je nepalatalnu ***a*-deklinaciju** i palatalnu ***ja*-deklinaciju**, a po njoj su se sklanjale i imenice m. r. na *-a*. U kasnijem su se razvoju palatalna *a-* i nepalatalna *ja*-deklinacija izjednačile, i to uglavnom prema palatalnoj deklinaciji. Jedino je u V jd. sačuvan nastavak *-o* iz nepalatalne deklinacije, pa pored *sestro*, *vodo*, *ženo* imamo i *dunjo*, *dušo*, *ptico*, *zemljo* i dr. Nastavak *-e* iz palatalne deklinacije imaju samo trosložne i višesložne imenice na *-ica*: *djevojčice*, *majčice*, *prijateljice*, *učiteljice* i dr. U I jd. preuzet je nastavak *-om* iz glavne (nepalatalne) deklinacije m. r. umjesto starih nastavaka *-u*, *-oju/-eju*, *-ov/-ev* (< *-ojo/-ejo*). Nastavak *-ā* u G mn. i ujednačeni nastavci *-ama* za DLI mn. (iz DI dv.) novija su pojava kao i kod imenica m. r. Ostatak dvojine su oblici *nōgū*, *rīkū*, *slūgū* u G mn. Uz brojeve *dvije*, *obje*, *tri*, *četiri* upotrebljava se dvojniski oblik, koji je jednak današnjem N mn., npr. *dvije*, *obje*, *tri*, *četiri djevojke*, *dunje*, *jabuke*, *žene*.

2113 ***I*-deklinacija** ž. r. sačuvala se kao posebna morfološka kategorija i po njoj se mijenjaju sve imenice ž. r. na suglasnik. U I jd. nastavak može biti stari *-ju* (< *-tjō*), koji izaziva drugu jotaciju, npr. *košču*, *mišlju*, *noću*, *peću*, *riječju*, *stvarju*, *zapovijedu*, i noviji *-i*, analoški prema ostalim padežima (osim NA), ali on dolazi uglavnom uz prijedloge: *s misli*, *pod peći*, *s riječi*, *sa stvari*, *pod zapovijedi* ... U G mn. danas je nastavak *-ī* (< *-iji*). Dvojina ove deklinacije služi kao množina imenicama sr. r. *oko*, *uho* — *oči*, *uši*, a u dijalektima i za pl. t. *pleći*, *prsi*. Noviji su ujednačeni nastavci za DLI mn. *-ima* (prema DI dv. *-tma*, a *-i-* je iz većine ostalih padeža): *kostima*, *mislima*, *noćima*, *pećima*, *riječima*, *stvarima*, *zapovijedima* itd.

2114 Nekadašnja ***v*-deklinacija** obuhvaćala je mali broj imenica, koje se u hrvatskom jeziku nisu sve sačuvale. U N jd. svršavale su na *-y*, a u ostalim padežima imale su osnovu proširenu s *-tv-*, npr. *ľubi* — *ľubvve*, *svetry* — *svetryve* i dr. Većina imenica nekadašnje *v*-deklinacije uključila se u glavnu deklinaciju ž. r. sačuvavši proširenje

osnove na *-v-*: *bradva*, *bukva*, *crkva*, *horugva*, *lokva*, *smokva*, *svekrva*. Imenice *krv* i *ljubav*, prvotno također *v-*osnove, prešle su u *i-* deklinaciju.

Po ***r-*deklinaciji** mijenjale su se imenice *mati* i *kći* (< *dvći* < **dvkti*). One su do danas u kosim padežima sačuvala svoju staru osnovu na *-er-*. U deklinaciji se – osim u NAV jd. – imenica *mati* izjednačila s imenicama glavne deklinacije (G *matere*, DL *materi*, I *materom*), a imenica *kći* s imenicama *i-*deklinacije (GDL *kćeri*, I *kćerju* ili *kćeri*).

2115

ZAMJENIČKO-PRIDJEVSKA DEKLINACIJA

Umjesto današnje zamjeničko-pridjevske deklinacije u praslavenskom jeziku postojale su tri odjelite deklinacije: **zamjenička** (sa dva tipa: deklinacijom ličnih zamjenica za 1. i 2. l., povratne zamjenice i upitno-odnosnih *tko*, *što* i deklinacijom ostalih zamjenica), **jednostavna (imenska) pridjevska deklinacija** (po kojoj su se deklinirali neodređeni pridjevi) i **složena pridjevska deklinacija** (po kojoj su se deklinirali određeni pridjevi). Sve te tri deklinacije (izuzev deklinacije ličnih zamjenica za 1. i 2. lice, povratne i upitno-odnosnih *tko*, *što*) imale su nepalatalnu i palatalnu varijantu. Jednostavna ili imenska pridjevska deklinacija bila je jednaka imeničkoj *o-/jo-* i *a-/ja-* deklinaciji, a složena je bila sastavljena od oblika imenske deklinacije i deklinacije odnosne (anaforičke) zamjenice *iže*, *jaže*, *ježe* (= 'koji, koja, koje'). Od te tri deklinacije oblikovao se u hrvatskom jezičnom razvoju jedan zajednički zamjeničko-pridjevski tip deklinacije s odstupanjima u pojedinim padežnim oblicima. Hrvatski pisani spomenici već u 14. st. pokazuju takav jedinstveni tip zamjeničko-pridjevske deklinacije, s time da je deklinacija ličnih zamjenica za 1. i 2. l., povratne zamjenice i upitno-odnosnih *tko*, *što* sačuvala svoju zasebnost do danas.

2116

Najprije je dolazilo do izjednačavanja zamjeničke i složene pridjevske deklinacije, i to uglavnom prema zamjeničkoj. Ta je deklinacija djelovala zatim na neodređene pridjeve, pa se danas osim naglaskom i dužinama neodređeni i određeni pridjevski oblici u većini padeža ne razlikuju. Razlike u nastavcima postoje samo u nekim oblicima: u N jd. (i A jd.) m. r. te u G jd. (i A jd.) i DL jd. m. i sr. r., npr. *mlad* – *mladi*, *mlada* – *mladoga*, *mladu* – *mladomu*.

2117

Iz toga zajedničkoga zamjeničko-pridjevskoga sklopa izdvajaju se svojom posebnošću (i značenjem među ostalim zamjenicama) lične zamjenice za 1. i 2. lice, povratna zamjenica i imeničke upitno-odnosne zamjenice *tko*, *što*. Lična zamjenica za 3. lice imala je kose padeže identične s odnosnom zamjenicom *iže*, *jaže*, *ježe* i deklinirala se po palatalnoj zamjeničkoj deklinaciji. Oblici su joj prvotno glasili: *jega*, *jemu* ..., *jeje*, *jej* ..., *jihv*, *jimv* ..., a tek od 13. st. dolaze likovi s protetskim /n/ ($n + j > \acute{n}$): *ńega*, *ńemu* ..., *ńeje* (> *ńe*), *ńej* (> *ńoj*) ..., *ńih*, *ńim* ...

2118

Lične zamjenice za 1. i 2. l. jd. *ja*, *ti* i povratna zamjenica *sebe* imale su (i imaju i danas) zajedničku deklinaciju i padeži su im glasili: G *mene*, *tebe*, *sebe*, D *mñě*, *mi*, *tebě*, *ti*, *sebě*, *si*, A *mę*, *tę*, *sę*, L *mñě*, *tebě*, *sebě*, I *mñnoj*•, *toboj*•, *soboj*•. U zamjenice *ja* *-e-* iz G prešao je u DL: *mñně* > *meně* > *meni*. U čakavskim i kajkavskim govorima u DL i I vokaliziran je slabi poluglas, pa ti oblici glase: čak. *mani*, *manom*, kajk. *meni*, *menom*. Prvotni akuzativni oblici u sve te tri zamjenice – *mę*, *tę*, *sę* > *mę*, *te*, *se* – postali

2119

su enklitički, a puni oblici *mene, tebe, sebe* preuzeti su iz G. U suvremenom jeziku oblici *me, te, se* jedini su enklitički zamjenički oblici uz koje dolaze prijedlozi, što je posljedica njihova ranijeg statusa punih oblika: *preda me, za te, uza se*. Nekadašnji instrumentalni nastavak tih zamjenica *-ojŕ > -oju > -ov* (ili *-u*) zamijenjen je nastavkom *-om* iz imeničke *o*-deklinacije, pa ti oblici danas glase: *mnom, tobom, sobom*.

2120 U ličnih zamjenica za 1. i 2. l. mn. *mi, vi* A je prvotno glasio *ny, vy > ni, vi*, što se sačuvalo u nekim dijalektima. U suvremenom jeziku A se izjednačio s G: *nas, vas*. Prvotni D *namŕ, vamŕ, L nasŕ, vasŕ, I nami, vami* izjednačili su se preuzevši nastavak DL dv.: *nama, vama, a nam, vam* postali su enklitični oblici za D. Jednako kao u ličnih zamjenica za 1. i 2. l. mn. izjednačili su se i oblici za DLI lične zamjenice za 3. l. mn., koja se inače sklanja po zamjeničko-pridjevskoj deklinaciji: *jimŕ, jihŕ, jimi > ŕim, ŕih, ŕimi > ŕima*.

2121 U zamjeničko-pridjevskoj deklinaciji sačuvana je razlika između nepalatalnih i palatalnih osnova samo u GDL jd. m. i sr. r., u kojima je sačuvan prijeglas *o/e*, npr. G jd. *nekoga, svakoga, toga; dobroga, mladoga, velikoga — mojega, našega; smedega, vrućega*; DL jd. *nekomu, svakomu, tomu; dobromu, mladomu, velikomu — mojemu, našemu; smedemu, vrućemu*. U ž. r. te razlike nema, npr. DL jd. *nekoj, svakoj, toj; dobroj, mladoj, velikoj — mojoj, našoj; smedoŕ, vrućoj*, I jd. *nekom, svakom, tom; dobrom, mladom, velikom — mojom, našom; smedom, vrućom* itd.

U nastavcima nepalatalnih osnova s /ŕ/ danas je uvijek /i/, ali to je — kao i kod imenica — posljedica izjednačavanja s palatalnim osnovama.

2122 Nastavak *-oga/-ega* (prema prasl. *-ogo/-ego*) u G jd. m. i sr. r. obilježje je zapadno-južnoslavenskih jezika (slov. samo *-ega*), a mogao je nastati djelovanjem neodređene pridjevske deklinacije (npr. *mladogo — mlada > mladoga — mlada*). Izjednačavanje D i L jd. m. i sr. r. (npr. D *tomu, L tom > DL tomu, tom*), prema ž. r., gdje su ti padeži bili jednaki, znatno je mlađa pojava. Uslijed tog izjednačavanja *-u* se počinje osjećati kao navezak, odnosno pokretni samoglasnik, a ugledanjem na te padeže i *-a* u G jd. i u DLI mn., tako da su se pojavili kraći i duži zamjenički i pridjevski oblici, pa može biti: G jd. *toga, našega; dobroga, vrućega i tog, našeg; dobrog, vrućeg*; DL jd. *tomu, našemu; dobromu, vrućemu i tom, našem; dobrom, vrućem*; DLI mn. *tima, našima; dobrima, vrućima i tim, našim; dobrim, vrućim*. U DLI jd. pojavljuje se i pokretni samoglasnik *-e*, ali njegova je upotreba ograničena: u DL jd. mogu ga imati zamjenice i pridjevi kojima osnova svršava na nenepčani suglasnik, npr. *tome, dobrome*, ali ne i *našime, vrućime*; u I jd. dolazi samo u nekih zamjenica, npr. *njime, kime, time*, ali ne i *ovime, onime*. U I jd. ž. r. preuzet je, kao i kod ličnih zamjenica i povratne, umjesto starijeg nastavka *-u* ili *-ov/-ev* (< *-ojŕ/-ejŕ*) nastavak *-om* iz imeničke deklinacije, npr. *tom, našom; dobrom, vrućom*. Stari nastavci I jd. sačuvali su se u nekim dijalektima, npr. *s našu materju; s dobrov voljev*.

Uz brojeve *dva, oba, tri, četiri* razvio se u zamjeničko-pridjevskoj deklinaciji m. i sr. r. poseban oblik na *-a*, vjerojatno pod utjecajem imeničkoga oblika uz koji zamjenica ili pridjev dolazi kao atribut, a koji je jednak genitivu jednine (v. § 2106), npr. *dva moja brata, oba naša strica, tri mlada momka, četiri mudra starca; dva moja mačeta, oba naša djeteta, tri lijepa mjesa, četiri mala sela*.

2123 S obzirom na palatalnost zamjenice su uglavnom sačuvale svoju staru deklinaciju, premda bismo za neke prema današnjem njihovu obliku u N jd. m. r. očekivali drugačiju deklinaciju. Tako se zamjenice *taj, ovaj, onaj* dekliniraju po nepalatalnoj deklinaciji,

iako danas svršavaju na palatalni suglasnik. Npr. G jd. m. i sr. r. *toga, ovoga, onoga*, D jd. m. i sr. r. *tomu, ovomu, onomu* itd. Nekad su te zamjenice glasile *tŕ, ovŕ, onŕ* i imale su nepalatalnu deklinaciju. U *tŕ* se poluglas vokalizirao jer je bio naglašen, a zatim je oblik *ta* dobio navezaka *j* da bi se novonastali N jd. m. r. razlikovao od N jd. ž. r. Kako je zamjenička osnova bila *t-, -aj* je shvaćen kao nominativni dočetak, koji je analogijom dodan i zamjenicama *ov, on*. Prema tome, u tih je zamjenica primarna osnova *t-, ov-, on-* i one su sačuvale staru nepalatalnu deklinaciju bez obzira na suvremeni lik na *-j*. Stara pokazna zamjenica *sv* (> *sa* > *saj* = 'ovaj') imala je palatalnu deklinaciju zbog palataliziranoga /s'/ u osnovi.

Zamjenica *sav* (< *vsu*) zadržala je palatalne nastavke: *svega, svemu*, premda danas u N jd. m. r. svršava na nepalatalni suglasnik. Ta je zamjenica nekad svršavala na palatalizirani suglasnik /s'/ (rezultat treće palatalizacije) i imala palatalnu deklinaciju. U kosim je oblicima (*vsē, vsa, vsēgo, vsēmu, vsi, vsihŕ* ...) nakon redukcije slabog poluglasa nastao suglasnički skup /vs/, težak za izgovor, pa je došlo do premetanja u /sv/ (*sve, sva, svega, svemu, svi, svih* ...). Analogijom premetnut je suglasnik /s/ na početak i u N jd. m. r., gdje zbog vokalizacije poluglasa nije bilo nezgodnoga suglasničkog skupa (*vsu > vs > vas > sav*).

Imeničke upitno-odnosne zamjenice *tko, što* također imaju deklinaciju koja ne odgovara njihovu današnjem nominativnom liku: *tko – koga, komu* ...; *što – čega, čemu*... Nekad su te zamjenice glasile *kŕto, čŕto*, gdje je *k-, č-* bila zamjenička osnova, *-ŕ, -b* nominativni nastavci, a *-to* čestica za pojačavanje, koja je dolazila samo u N. Kako je /k/ nepalatalni suglasnik, a /č/ palatalni, prva je zamjenica imala nepalatalnu deklinaciju, a druga palatalnu: *kŕto – kogo* (> *koga*), *komu* ...; *čŕto – česo* (> *česa, čega*), *čemu*... Kasnije su se glasovnim promjenama izmijenili nominativni likovi: u *kŕto* je nakon redukcije poluglasa nastao suglasnički skup /kt/, koji je premetanjem preoblikovan u /tk/, pa je tako nastao nominativni lik *tko* (u nekim se govorima navedeni suglasnički skup i dalje pojednostavnjuje, pa od *tko* nastaje *ko*). U *čŕto* je nakon redukcije poluglasa došlo do disimilativnog pojednostavnjivanja suglasničkoga skupa /čt/ (= *tšt*) u /št/. Obje su zamjenice sačuvale svoju deklinaciju, s time što su dobile novije genitivne nastavke: *koga, čega* (u nekim je dijalektima sačuvano i starije *česa*).

2124

Kod zamjenica još treba spomenuti da do 14. st. nisu postojali oblici posvojnih zamjenica za 3. l. *njegov, njen, njezin, njihov*. Umjesto njih upotrebljavali su se genitivni oblici ličnih zamjenica za 3. l.: *jega > njega; jeje > njeje > nje; jihŕ > njih* i dvojinjsko *njjju* (za dvije osobe). Ponekad se, sve do 16. st., upotrebljavao dvojinjski genitivni oblik lične zamjenice za 1. i 2. l. *naju, vaju* u posvojnjoj funkciji (za dvije osobe).

2125

Po zamjeničko-pridjevskoj deklinaciji mijenjaju se i svi redni brojevi, a od glavnih *jedan, jedna, jedno* i u dvojini *dva, dvije, oba, obje, tri, četiri*. Nekad su se deklinirali svi glavni brojevi, i to *jedan* i *dva* po zamjeničkoj, a ostali do *deset* po imeničkoj *i*-deklinalciji. Brojevi veći od *deset* bili su složeni i njihovi sastavni dijelovi deklinirali su se svaki za sebe. Kasnije su se imenička i složena deklinacija brojeva izgubile, a brojevi *tri* i *četiri* pridružili su se po deklinacijskom tipu brojevima *dva, oba*.

2126

Komparativi i svi glagolski participi mijenjali su se po jednostavnoj i po složenoj pridjevskoj deklinaciji. Kasnije su se i oni uključili u zamjeničko-pridjevski tip deklinacije (od participa, jasno, oni koji su sačuvali pridjevsku funkciju – v. § 2148 i 2151).

2127

GLAGOLSKI OBLICI

- 2128** I među glagolskim oblicima došlo je u toku jezičnog razvoja do znatnog pojednostavnjavanja. Nešto se pritom i sasvim izgubilo, npr. razlika između tri aorista, supin i pasivni particip prezenta. Potpuno je nestala i dvojina kao morfološka kategorija. U 14. st. ona se još sporadično čuva i ima uglavnom stilističku funkciju. Prema potvrđenim stsl. dočecima *-vě, -ta, -te* (u svim glagolskim oblicima), hrvatski su spomenici zabilježili kolebanje *-ve/-va* u 1. l. i izjednačeno 2. i 3. l. na *-ta*.

Prezent

- 2129** U prezentu su nastale izmjene u 1. l. jd. i u 3. l. jd. i mn. U 1. l. jd. gotovo svi glagoli imali su nastavak *-ǫ/-jǫ*, koji je dao *-u/-ju*. Nastavak *-mь* (> *-m*) u 1. l. jd. prezenta imali su samo glagoli *byti, ěsti, věděti, dati, iměti* (> *biti, jesti, vjedjeti* [= 'znati'], *dati, imati*): *jesmь, ěmь, věmь, damь, imamь* (> *jesam, jem* → *jedem, vjem, dam, imam*). Njihova je upotrebnost bila vrlo velika i oni su postupno počeli povlačiti za sobom i ostale glagole, pa se u 1. l. jd. prezenta uopćio nastavak *-m*, npr. *idem, kupujem, pečem, pjevam, radim, želim* itd. Do te je pojave počelo dolaziti u 14. st., ali dvojaki oblici (*molju* i *molim, velju* i *velim, želju* i *želim* i sl.) još se dugo naporedo upotrebljavaju. U suvremenom književnom jeziku stari nastavak *-u* upotrebljava se samo u oblicima *hoću* i *mogu*.

- 2130** U praslavenskom je 3. l. jd. završavalo dočekom *-tь*³⁹, a 3. l. mn. dočekom *-tь*. Nakon gubljenja krajnjega slabog poluglasa ostao je u 3. l. jd. i mn. dočetak *-t*. On se počeo gubiti vrlo rano. Njegovo nestajanje odlika je zapadnoga ogranka južnoslavenskog prajezika. U hrvatskim je spomenicima upotreba oblika na *-t* posljedica crkvenoslavenskoga književnojezičnog utjecaja u onovremenom književnom jeziku. Ti su oblici u spomenicima 14. st. vrlo česti, pa se uporedo piše npr. *govori* i *govorit, govore* i *govoret; moli* i *molit, mole* i *molet* itd., a dolaze još i u spomenicima 16. st. Hrvatski su pisci taj dočetak smatrali književnojezičnim obilježjem 3. lica, pa ga sporadično upotrebljavaju i u aoristu i imperfektu. Poznate su potvrde iz 14. st.: 3. l. jd. aor. *darovat, pridet, rečet, vidit, zdat*; 3. l. mn. impf. *počtovahut*.

Aorist

- 2131** Najviše je izmjena doživio aorist. On se pretežno tvorio od svršenih glagola i označavao prošlu svršenu radnju. Nekad su postojala tri aorista (dva sigmatska i jedan asigmatski), pa su neki glagoli mogli imati sva tri aorista (npr. *dvigrь, dvignohь i dvigohtь; grebь, grěsь i grebohь; rekь, rěhtь i rekohtь* itd.). U hrvatskom jeziku tvorba aorista znatno je pojednostavnjena. Stvoren je jedan tip aorista, koji se tvori od infinitivne osnove i nastavaka: *-h, - , - , -smo, -ste, -še* (kad infinitivna osnova svršava na samoglasnik) i *-oh, -e, -e, -osmo, -oste, -oše* (kad infinitivna osnova svršava na suglasnik). Taj je tip aorista potvrđen već u 13. st., a od 14. st. potpuno prevladava. U starijim razdobljima nije bio neobičan ni aorist nesvršenih glagola (u posebnoj sintaktičkoj funkciji). Aoristi nesvršenih glagola javljaju se i u suvremenom književnom jeziku i imaju značenje imperfekta.

³⁹ Potvrđeni je stsl. oblik na *-tь*.

Imperfekt

Imperfekt je prošlo nesvršeno vrijeme, a tvori se od nesvršenih glagola. U starijim jezičnim razdobljima javljao se i imperfekt svršenih glagola, ali se odlikovao posebnom značenjskom nijansom. Kao i u suvremenom jeziku, tvorio se ili od infinitivne ili od prezentske osnove nastavcima *-ah-* ili *-ěah-* (*-ahъ*, *-aše*, *-aše*, *-ahomo*, *-ašete*, *-ahъ*; *-ěahъ*, *-ěaše*, *-ěaše*, *-ěahomo*, *-ěašete*, *-ěahъ*).

Od glagola s infinitivnom osnovom na *-a-* ili na *-ě-* imperfekt se tvorio od infinitivne osnove i nastavka *-ah-* (npr. *bъra-ti* – *bъraahъ*, *glagola-ti* – *glagolaahъ* *vědě-ti* – *věděahъ* itd.). Od glagola s infinitivnom osnovom na suglasnik ili na *-i-* imperfekt se tvorio od infinitivne osnove i nastavka *-ěah-*, ispred kojega su se suglasnici /k/, /g/, /h/ po prvoj palatalizaciji mijenjali u /č/, /ž/, /š/ (iza njih je /ě/ prelazio u /a/ – v. § 2048), a /i/ se konsonantizirao i prelazio u /j/, izazivajući jotaciju prethodnoga suglasnika i promjenu /ě/ u /a/ (npr. *nes-ti* – *nesěahъ*, *vesti* < **ved-ti* – *veděahъ*, *peći* < **pek-ti* – **pekěahъ* → *pečaaahъ*, *reći* < **rek-ti* – **rekěahъ* → *rečaaahъ*, *nosi-ti* – **nosiěahъ* → *nosjěahъ* → *nošaaahъ*, *lovi-ti* – **loviěahъ* → **lovjěahъ* → *lovjaahъ* itd.).

Od glagola s infinitivnom osnovom na korijenski samoglasnik ili na *-nъ-* imperfekt se tvorio od prezentske osnove i nastavka *-ěah-* (npr. *mъrě-ti*, *mъr-ъ* – *mъrěahъ*, *žę-ti*, *žbn-jъ* – *žbněahъ*, *dvign-ъ-ti*, *dvign-ъ* – *dvigněahъ* itd.).

U imperfektnim je nastavcima vrlo rano (prije prvih hrvatskih pisanih spomenika) dolazilo do sažimanja samoglasnika, pa *-aa-* > *-ā-* (npr. *bъraahъ* > *brāhъ*, *čujaahъ* > *čūjāhъ*, *věrovaahъ* > *vjěrovāhъ*), a *-ěa-* > *-ě-*, koji u kasnijem jezičnom razvoju daje *-ije-*, *-e-*, *-i-* (npr. *pletěahъ* > *pletěhъ* > *pletijehъ*, *pletěhъ*, *pletihъ*). Međutim, nastavak *-ěah-* mogao se i drugačije razviti: između /č/ i /a/ mogao se zbog uklanjanja zijeva razviti intervokalni /j/, ispred kojega /ě/ prelazi u /i/, pa *-ěa-* > *-ěja-* > *-ija-* (npr. *pletěahъ* > *pletějahъ* > *pletijahъ*, *tręšěahъ* > *tręšějahъ* > *tręsijahъ*). U suvremenom književnom jeziku usvojen je ovaj drugi tip imperfektnih nastavaka. Glagol *biti* sačuvao je obje mogućnosti, pa *běahъ* > *běhъ* > *bjah* ili *běahъ* > *bějahъ* > *bijah* (ikav. *bih* i *bijah*).

Kasnija je pojava dodavanje nastavka *-ijah-* glagolima 4. razreda I. vrste, kojima infinitivna osnova svršava na /k/, /g/, /h/. Ispred nastavka *-ijah-* korijenski se suglasnici zamjenjuju sibilantima (druga palatalizacija). Ti glagoli danas imaju dvojake oblike, od kojih su drugi običniji, npr. *pečahъ* (< *pečaaahъ* < **pekěahъ*) i *pecijahъ*; *žežahъ* (< *žežaaahъ* < **žęgěahъ*) i *žezijahъ*; *vršahъ* (< *vršaaahъ* < **vršěahъ*) i *vršijahъ*.

U hrvatskim se spomenicima glagolima s jotiranim osnovnim suglasnikom ispred imperfektnog nastavka *-ah-* (glagoli IV. vrste s infinitivnom osnovom na *-i-*, npr. *lovi-ti* – *lovljahъ*, *ljubi-ti* – *ljubljahъ*, *nosi-ti* – *nošahъ*, *vozi-ti* – *vožahъ*) i glagolima s palataliziranim osnovnim suglasnikom (glagoli 2. razreda III. vrste s infinitivnom osnovom na *-a-* < *-ě-* < *-ě-*, npr. *drža-ti* – *držahъ* < *dřžaaahъ* < **dřgěahъ* < **dřgěahъ*, *zvečati* – *zvečahъ* < *zvęčaaahъ* < *zvękěahъ* < *zvękěahъ*) od najstarijih vremena pridružuju i glagoli s infinitivnom osnovom na *-ě-* (1. razred III. vrste) i na *-nu-* < *-nъ-* (II. vrsta), koji također u imperfektu imaju jotiran osnovni suglasnik, npr. *sjedahъ*, *šućahъ*, *viđahъ*, *voljahъ*, *življahъ* (< *sědě-ti*, *šutě-ti*, *vidě-ti*, *volě-ti*, *živě-ti*); *ginjahъ*, *tonjahъ* (< *gybnъ-ti*, *gybn-ъ*; *tonъ-ti*, *ton-ъ*). Danas se uzima da ti glagoli imaju imperfektni nastavak *-jahъ*, koji jotira osnovni suglasnik.

2138 Imperfektni nastavci za 1. i 2. l. mn. vrlo su se rano izjednačili s aoristnima, pa imperfektni nastavci danas glase: *-ah, -aše, -aše, -asmo, -aste, -ahu*, odnosno *-jah ...*, odnosno *-ijah ...* U čakavskim spomenicima, a ponegdje i u živim govorima potvrđeno je 1. i 2. l. mn. s nastavcima *-ahomo/-ihomo, -ahote/-ihote*.

2139 U prvim stoljećima hrvatske pismenosti aorist i imperfekt mnogo su se češće upotrebljavali od perfekta. U 14. st. to su još vrlo žive gramatičke kategorije, ali u kasnijim razdobljima sve se više gube iz upotrebe u korist perfekta. U kajkavskom narječju potpuno su nestali, u čakavskom su sačuvani u sporadičnim ostacima, a gube se i u mnogim štokavskim govorima. U književnom jeziku imaju danas uglavnom stilističku upotrebu. U stilski neobilježenu tekstu redovito se upotrebljava perfekt.

Imperativ

2140 Imperativ nije doživio neke bitne promjene. Prema nastavcima *-i, -ěmo, -ěte* i *-i, -imo, -ite* (iza palatala) vrlo rano dobivamo *-i, -imo, -ite* u svim slučajevima. Ispred toga /i/ suglasnici /k/, /g/, /h/ mijenjaju se u /c/, /z/, /s/ (treća palatalizacija), npr. *reci, recimo, recite; žezi, žezimo, žezite; vrsi, vrsimo, vrsite*. Iza samoglasnika nastavak *-i* se konsonantizira u *-j*, npr. *znai, znaimo, znaite > znaj, znajmo, znajte; kupui, kupuimo, kupuite > kupuj, kupujmo, kupujte* itd.

2141 Stari imperativ glagola *dati, ęsti, vidęti, vędęti* glasio je *dađb, ęđb, viđb, vęđb* (> *dađ, jeđ, viđ, vjeđ*). Ti su se oblici sačuvali i do danas u nekim dijalektima. Čakavski su likovi: *daj, jij, vij, vij*. U književnom jeziku i ti glagoli imaju nastavak *-i*, odnosno *-j*: *daj, jeđi, vidi, zapovjedi*.

2142 Neobičan je imperativ glagola *moći*, koji se upotrebljava samo u zanijekanom obliku: *nemoj, nemojmo, nemojte* (< *ne mozi, ne mozimo, ne mozite*). Taj se noviji oblik javlja od 14. st.

2143 U hrvatskim spomenicima 13-14. st. još ima sporadičnih potvrda za 3. l. jd. i mn. imperativa, koje je jednako 2. licu. Npr. 3. l. jd.: *daruj tebi Gospodin Bog, primi tebe Isukrst ...*, *Bog mi budi svedok, Vрати Vam Gospodin život vični*; 3. l. mn.: *zemlje ... budite Bogu proščeni* (= 'prepuštene, ostavljene'), *budite ruke vaše otvoreni dati*. Ostatak starog imperativa za 3. l. jd. (jednagog 2. l. jd.) sačuvan je do danas u molitvi *Očenašu*: *Sveti se ime tvoje, dođi kraljevstvo tvoje, budi volja tvoja...*

Kondicional

2144 Kondicional se nekad tvorio pomoću glagolskog pridjeva radnog i kondicionalnih oblika pomoćnoga glagola *biti*: *bimi, bi, bi, bimo, bite, bę*. Oblici pomoćnoga glagola vrlo su brzo došli pod utjecaj aoristnih oblika (*byhtb, by, by, byhomo, byste, byšę > bih, bi, hi, bihomo, biste, biše > bih, bi, bi, bismo, biste, biše*), pa danas glase: *bih, bi, bi, bismo, biše, bi*, a od aoristnih se razlikuju samo u 3. l. mn.

Futur

2145 U starijim razdobljima **futur** svršenih glagola izricao se prezentom, a nesvršenih prezentom pomoćnih glagola *byti, hotęti/htęti, imęti* (> *biti, hotjeti/htjeti, imati*)⁴⁰ i

⁴⁰ U crsl. i *načęti* (= 'početiti').

infinitivom (**futur I.**) ili glagolskim pridjevom radnim (**futur II.**). Upotreba prezenta svršenih glagola za izricanje budućnosti u književnom se jeziku sačuvala samo u zavrsnim rečenicama. Od nesvršenih glagola u tim se rečenicama upotrebljava futur II. (*budem pisao*). U ostalim se situacijama upotrebljava futur I., koji se tvori enklitičkim prezentom glagola *htjeti* i infinitivom (*ja ću pisati* ili *pisat ću*).

Participi

Participa je bilo pet. Svi su se sklanjali kao pridjevi – po imenskoj i složenoj pridjevskoj deklinaciji. Od njih je **pasivni particip prezenta** na *-mь, -ma, -mo* sasvim nestao, tako da ga nema ni u najstarijim hrvatskim spomenicima, a njegovi su ostaci pridjevi *pitom* i *lakom*. Od ostalih dva su se u kasnijem jezičnom razvoju razvili u glagolske priloge, a dva u glagolske pridjeve. 2146

Aktivni particip prezenta (glagolski prilog sadašnji) doživio je znatne izmjene. Njegovi neobični oblici s nastavcima *-y/-ę* (> *-i/-e*) za N jd. m. i sr. r. i *-ęći/-ęći* (> *-ući/-eći*) za N jd. ž. r., koji su se dodavali prezentskoj osnovi i koje je još u cijelosti sačuvalao starocrkvenoslavenski jezik, na našem su se jezičnom području vrlo rano počeli upotrebljavati kao prilozi. Već od prvih pisanih spomenika nalazimo oblike kao *gledę/gledaje, govore, hvale, imaje, muče, znaje ...*, odnosno *gledajuće, govoreće, hvaleće, imajuće, mučeće, znajuće ...*, odnosno *gledajući, govoreći, hvaleći, imajući, mučeći, znajući ...*, odnosno *gledajuć, govoreć, hvaleć, imajuć, mučeć, znajuć ...* i sl. u priloškoj službi. Od oblika na *-i* (< *-y*) iz hrvatske je pismenosti dosad poznata samo jedna potvrda, i to napisana s *y* (*reky* – iz 1250. g.), što može biti i crsl. utjecaj. Priloški oblici na *-e* i na *-uće/-eće* upotrebljavali su se još u 16–17. st., a odonda ih sasvim istiskuju oblici na *-ući/-eći*. Ostaci starijega stanja očuvali su se u prilogima *glede, muče, hote, nehote*, no i od njih se u suvremenom književnom jeziku upotrebljava samo *glede*. Današnji glagolski prilog sadašnji tvori se od 3. l. mn. prezenta i nastavka *-ći*. 2147

U starijim jezičnim spomenicima particip s osnovom na *-ć-* često je potvrđen i u pridjevskoj upotrebi. To se obično tumači naknadnim stranim knjiškim utjecajem (latinskim, grčkim, crkvenoslavenskim), ali to može biti i ostatak starijega jezičnog stanja. Oblici na *-uć/-eć* i na *-ući/-eći* počeli su se osjećati kao neodređeni i određeni pridjevski oblici, npr. *hvaleć, hvaleća, hvaleće – hvaleći, hvaleća, hvaleće; pletuć, pletuća, pletuće – pletući, pletuća, pletuće* itd. U štokavskim govorima koji su osnova suvremenom književnom jeziku ta se pridjevka upotreba aktivnog participa prezenta sasvim izgubila i on je postao glagolski prilog. Ostatak njegove nekadašnje pridjevske upotrebe su pridjevi *goruć* i *vruć*. Kao pridjev upotrebljava se i *budući, odgovarajući, tekući*. Premda se u suvremenom književnom jeziku pridjevka upotreba participa prezenta izbjegava, pisci se i danas njome dosta često služe. 2148

Aktivni particip preterita I. (glagolski prilog prošli) tvorio se nekad od infinitivne osnove i nastavka: *-ŭ* za m. i sr. r. i *-ŭši* za ž. r. ako je osnova svršavala na suglasnik, a *-ŭ, i -ŭši* ako je svršavala na samoglasnik, npr. *nes-ti – nesŭ, nesŭši; vidě-ti – viděŭ, viděŭši; zva-ti – zvaŭ, zvaŭši* itd. Kao i aktivni particip prezenta, izgubio je pridjevsko i dobio priloško značenje, s time da su se uporedo zadržali i duži i kraći oblici, izgubivši razlikovanje u rodu. Danas se tvori nastavcima *-v, -vši* od infinitivne osnove koja svršava na samoglasnik (npr. *kupovav, kupovavši; pogledav, pogledavši; vidjev, vidjevši* i sl.) ili *-av, -avši* od infinitivne osnove koja svršava na suglasnik (npr. *digav, digavši*; 2149

dovezav, dovezavši; rekav, rekavši i sl.). Ostatak je stare tvorbe s *-v* u prilogu *mimogred* (< *grędn* – *gręsti* ← **grędti*). Kao pridjev upotrebljava se *bivši*.

2150 **Aktivni particip preterita II. (glagolski pridjev radni)**, koji se tvori nastavcima *-tv, -la, -lo* > *-o, -la, -lo*, od prvih pisanih spomenika potvrđen je samo kao sastavni dio složenih glagolskih oblika (perfekta, futura II., pluskvamperfekta, kondicionala). Od pridjevskih oblika sačuvani su samo nominativni oblici za sva tri roda u jd. i mn., npr. *pjevao, pjevala, pjevalo* – *pjevali, pjevale, pjevala*; *radio, radila, radilo* – *radili, radile, radila* itd., pa se samo uvjetno može nazvati pridjevom.

2151 **Pasivni particip preterita (glagolski pridjev trpni)** jedini je pravi particip, koji je sačuvao pridjevsko značenje i pridjevsku deklinaciju. Služi u tvorbi svih pasivnih glagolskih oblika, a nerijetko se upotrebljava i kao pravi pridjev, npr. *kuhana voda, pečeno meso, žeženo zlato* i sl. Kao i nekad, tvori se od infinitivne osnove i nastavaka *-en* (< *-enŭ*), *-ena, -eno*; *-n* (< *-nŭ*), *-na, -no*; *-t* (< *-tŭ*), *-ta, -to*. Ispred nastavka *-en* suglasnici /k/, /g/, /h/ mijenjaju se po prvoj palatalizaciji u /č/, /ž/, /š/, npr. **pek-ti* – *pečen*, **rek-ti* – *rečen*, **žeg-ti* – *žežen*, **vrŭh-ti* – *vršen* itd. U glagola IV. vrste *-i* iz infinitivne osnove ispred nastavka se konsonantizira i jotira suglasnik ispred sebe, npr. *baci-ti* – *bačen* (< **bacienu*), *spasi-ti* – *spašen* (< **spasienu*), *vozi-ti* – *vožen* (< **vozienu*), *pusti-ti* – *pušten* (< **pustienu*), *lovi-ti* – *lovljen* (< **lovienu*) itd. Za tim glagolima povelj su se i glagoli 1. razreda III. vrste, kojima je infinitivna osnova svršavala na *-ě-*, npr. *preživjeti* – *preživljen*, *uštedjeti* – *ušteden*, *vidjeti* – *viden* itd. Taj se oblik tvori od prijelaznih i povratnih glagola. Služi za tvorbu glagolskih imenica, npr. *gledanje, govorenje, ljubljenje, pjevanje, učenje* itd.

2152 Opisane jezične promjene na fonološkoj i morfološkoj razini pomažu u razumijevanju suvremenoga stanja u jeziku. Tvorbena razina razlikovala se u prošlosti od suvremenoga stanja većom ili manjom zastupljenošću pojedinih tvorbenih uzoraka ili sufikasa, ali nije doživjela bitne sustavne promjene. Sintaktička razina nije za starija jezična razdoblja dovoljno istražena da bi se mogle praviti usporedbe sa suvremenim stanjem. Pojedinačna istraživanja pokazuju isti tip rečenica, istu upotrebu rečeničnih dijelova, ista pravila u ređu riječi u najranijim razdobljima hrvatske pismenosti kao i u suvremenom književnom jeziku. Odstupanja ima, ima i stranih utjecaja, ali to nema bitnoga odraza na sintaktički sustav u cjelini.

KAZALO RIJEČI I AFIKSÂ

- a 596, 1993
-a- 1135, 1137, 1138, 1139,
1140, 1143, 1146, 1147
-ač 1099
-ač(a)k 1099
-ačke 1171
-ački 1111, 1114
-aći 1118
admiral 2098
admiralski 2098
adneks 286
aero- 1067
-(a)e 1006
aferaš 911
Afrika 180, 389
Afrikanac 934
agro- 1067
agronomka 179
-ah 1099
-ah(a)n 1099
ak 892
-(a)k 1006
-aka(ti) 1142
akcenat 162, 255, 2036
akcent 162, 255, 259, 302,
2036
ako 594, 1979
ako i 594, 1979
alga 389
alka 405
Alžirac 934
Aljaska 180
Amerika 180, 389
ampelo- 1067
-an 1099
-an/-ani 1085
-(a)n/-ni 1085
-ani 1115
Andrija 392
andro- 1067
Andelina 392
andelski 168
andeo 269
andeoski 168
Angelika 389
-anski 1111, 1114
Ante 399
Antonio 278
antropo- 1067
apciha 788
apostol 2098
apostolski 2098
apoteka 412
-ar 256, 259, 1006
arabeska 390
Arapin 286
-ara(ti) 1142
argiro- 1067
-ari(ti) 1142
aritmo- 1067
arterio- 1067
asistent 339
astro- 1067
astrologinja 922
-aš 904, 1006, 1099
-aš(a)n 1099
-ašnji 1117
-at 1090
ataše 272
-ata(ti) 1142
-ati 1167
audio- 1067
auĉo 277, 335
auto¹- 1067
auto²- 1067
-av 1090
-ava- 1139
-ava(ti) 1141
avio- 1067
Azijac 934
baba-roga 389
bacati 672
baciti 647, 651, 669
bajaco 277
baka 179, 389, 989
bakica 418
bakra- 1071
balerina 412
balneo- 1067
Banja Luka 389
baraka 411
Baranjka 389
Barbara 392
barbarin 286
baro- 1067
Bask 179
Baška 180, 389
Beč 157, 263, 2047, 2058
Bečlija 937
bedro 362
Beg 180
bendžo 157, 279
bescvjetnica 949
besmisao 269
bez 778
bez- 1006, 1126
bezakonik 313
bezobraznik 313
biblioteka 412
bicikl 286, 302, 2036
biće 351, 371
bife 272, 338
bijedan 1085
bijel 167, 485, 491, 492, 2042,
2099
bijenale 278
bijesan 485
bilijärda 583
bilijärda 583
bilje 351
bilješka 393, 416
bilježnica 420
biljožder 1076
bio 2042, 2099
bio- 1067
biser 271
bistar 492
biti 676, 750, 2129, 2135,
2144, 2145

- bitka 180, 391
 bivol 270
 bivši 2149
 bjegunac 326
 bjelcat 1096
 bjelilac 902
 bjelkast 1098
 bjeloća 968
 bjelov 941
 bješčić 980
 bjež 785
 Blaga 478
 blagajna 419
 blagajnica 422
 blago 367, 478, 770
 blagovati 745
 blento 395
 blijed 485
 blizak 485
 blizu 758
 bljedunjav 1099
 bljedahan 1099
 bog 256, 293
 bogac 254
 bogoraš 911
 bojati se 663
 bok 293
 bol 285, 298, 2098
 bólna 2098
 bolnica 167
 bólnica 2098
 bôlnik 2098
 bolovati 745
 boljeti 706
 borben 1085
 Borneo 277
 bos 485, 486, 492
 bosanka (vrsta šljive) 389
 bosti 672
 Božo 399
 Brabec 154
 braco 395, 399
 braća 258, 582
 brada 398
 bradva 2114
 brale 989
 -bran 1079
 branilac 2097
 braniteljka 421
 braniti 647
 brat 258
 brati 674, 736
 bratoubojica 1019
 brav 256
 brazda 408
 brci 2108
 breme 357, 2110
 brestić 980
 brestov 1108
 breščić 980
 brežina 986
 brežuljak 286
 brežuljak 985
 brežuljak 985
 brico 989
 brijati 663
 brijeg 195, 284, 285, 287, 295
 Britanac 892
 Britanski trg 892
 brjestić 980
 brješčić 980
 brježina 986
 brk 256, 2108
 brkovi 2108
 brod 285
 brodić 980
 brodo- 1071
 brodograditelj 1019
 brodovlasnik 109
 brojiti 711, 713
 bronh 179, 256, 289
 brundalo 343
 brz 485
 Brzi 479
 brzina 398
 bubanj 285, 286
 budalaština 418
 budimka 389
 budući 2148
 buha 390
 bukva 2114
 bum 787
 bundžija 905
 Bur 256
 -bus 1051
 butiga 389
 car 158, 2104
 carstvo 363, 367
 -cat 1096
 -ce 1171
 celulit 339
 cigareta 411
 cigla 393
 cijel 2042, 2099
 cika 389
 cikla 393
 cio 2042, 2099
 cjelina 968
 cjevast 1088
 cjevčica 982
 crepana 965
 crepić 980
 crepina 986
 crijep 195
 crjepana 965
 crjepić 980
 crjepina 986
 crkva 162, 401, 404, 2114
 crn 485, 491
 crnka 179
 crnoperka 1077
 crnjeti 651
 crpsti 643
 crv 256, 259, 286, 295, 2108, 2109
 crven 492
 crvi 2108, 2109
 cucak 261
 curetak 326
 cvijeće 367
 cvijetak 981
 cvječar 903
 cvječarnica 965
 cvjetača 949
 cvjetić 980
 cvjetina 986
 cvjetni 1115
 cvjetulja 942
 čagalj 325
 čakavica 976
 čakavka 179
 čakavština 976
 Čakovec 153
 čamac 325
 čar 256
 čas 284
 časak 261
 častiti 711
 čavao 269, 286
 čavka 180
 Čeh 289
 Čehi 179
 čelce 168
 čelo 168
 čělo (muz. instrument) 343
 čeljade 377, 2111
 čerga 389
 čest 485
 češljati 724
 četiri 567, 580, 581, 582, 1858, 2126
 četiri puta 763
 četiristo 574
 četiri stotine (400) 574
 četka 391

- četveri 593
 četvero 586, 588
 četverogodišnjica 1038
 četverored 1039
 četvorica 595
 četvoro 588
 četvrtina 596
 čežnja 393
 čiji 545, 547, 565, 566, 590,
 1952
 čijigod 567
 čist 492
 čistka 391
 čitalac 286
 čitati 651
 čovječanstvo 373
 čovjek 256, 281
 čovjekoljubac 1077
 čudo 349, 383, 2111
 čuti 621, 651, 663, 676
 čûvân 2055
 čuvati 651, 663
 da 594, 1979
 daktilo- 1067
 dalek 485
 dalekovidan 491
 Dalmatinac 286
 Dalmatinka 419
 daljina 398, 399
 dan 256, 286, 2029, 2108,
 2110
 Danica 392
 Danilo 274
 Danska 479
 Dante 272, 341
 darivati 718, 748
 daska 390, 397, 398, 2030
 dati 674, 719, 2129, 2141
 davati 739
 Debeli 479
 Debeljaki 179
 debeo 485, 492
 dečko 179
 deka 179
 demo- 1067
 derati 736
 desetak 595
 desetinka 596
 desetorica 595
 despotović 316
 devedesetorica 595
 devetsto 574
 devet stotina (900) 574
 dihtati 646
 dijalekat 162, 2036
 dijalekt 162, 2036
 dijel 270
 dijeliti 168
 dijetao 269
 dijete 364
 dinamo 277
 dirigent 109
 dirigentica 918
 dirigèntica 918
 dirigrati 621
 disko- 1067
 diskutàntica 918
 diskutantica 918
 div 270
 djeca 397, 398, 399, 582
 dječak 311
 djelce 167
 dješo 989
 djetence 984
 djetešce 984
 djever 271
 djevojče 2111
 dno 363
 dō 270
 do- 1006, 1126, 1152
 doba 360
 dobaciti 651
 dobacivati 748
 dobar 488, 491
 dobivati 718
 Dobri 479
 dobro 478
 dobrotà 411
 dočuti 651
 doći 669
 dodati 719
 do dua 766
 doga 389
 dogovor 284
 dok 594, 1979
 dol 270
 dolje 785
 domaćin 301
 domaja 399
 domoljub 1076
 domorodac 326
 donesti 618
 donijeti 618, 676
 donositi 618
 donji 489
 do podne 766
 dopodne 358
 dosta 758, 785
 Dostojevski 479
 dovesti 618, 677
 dovlačiti 618
 dovoziti 618
 dovuci 618
 doznavati 739
 doživjeti 647
 drag 485
 draga 389
 Draga 478
 Drága 389
 Drāga 389
 Dragi 479
 Dragica 392
 dramaturg 302
 Dravatransport 98
 drenovača 955
 Drezga 389
 drijemati 646
 drijemež 971
 drijevo 2111
 drjenovača 955
 -drom 1051
 drozak 254, 255
 drug 256, 286
 drugobratučed 1019, 1040
 drugobratučeda 1040
 društvo 363
 drvo 362, 381, 2111
 drzak 487, 651, 674, 677
 drž 785
 du 787
 dubina 398
 dubok 485, 492
 Dubravka 389
 dug 485, 491
 dūg 488
 dugmad 582
 dugme 2111
 dūgonja 909
 dūgonja 909
 duh 291
 Duh 180
 duhandžija 905
 dum 787
 duša 397, 398, 399, 400, 410
 duševan 1085
 Dušla 389
 dušobrižnik 157
 Duvnjak 937
 duž 1126
 dva 566, 578, 580, 581, 582,
 1854, 2126
 dvadesetak 595
 dva puta 763
 dvije 567, 581, 1856, 2126
 dvije stotine (200) 574

- dvjesta 574
 dvjesto 574
 dvo- 1071
 dvo broj 1039
 dvočlan 303
 dvogodišnjica 1038
 dvoje 568, 587, 589, 1860
 dvoji 593
 dvojica 568, 595, 1860
 dvokorak 1039
 dvor 299
 dvored 1039
 dvosol 1040
 dvostih 1039
 dvostolica 1040
 dvovlasnica 1040
 dvovlasnik 1040
 dvovlasništvo 1040
 džbun 2085
 džija 905
 daci 2108
 đak 299, 2108
 Đalski 479
 davo 270
 Đuka 179
 Đuka 389
 Đurđevac 328
 e//ije 1135
 ed//ad 1135
 eĝ//ež 1135
 Egipat 255, 2036
 egzo- 1067
 ek//ic 1135
 ekavica 976
 ekávština 976
 ékavština 976
 eko- 1067
 ekonomičan 1085
 eks- 1126
 elektro- 1067
 elemenat 162
 element 162
 empirio- 1067
 -en/-eni 1085
 endo- 1067
 -eni 1115
 entomo- 1067
 erg 179
 es//aš 1135
 esade (SAD) 109
 -esa(ti) 1142
 -eš 1099
 -eš(a)n 1099
 -eta(ti) 1142
 etno- 1067
 -ev 1103
 -ev(a)n/-evni 1085
 -evit 1090
 -evni 1115
 evro- 1067
 -evski 1114
 ez//až 1135
 fero- 1067
 figa 389
 -fil 1051
 -filija 1051
 financ 267
 finela 335
 finele 278
 Finska 389
 fito- 1067
 fizio- 1067
 flamengo 334
 flamingo 180
 -fob 1051
 -fobija 1051
 folio 336
 fono- 1067
 foto'- 1067
 foto²- 1067
 Francuska 389
 Francuz 271
 fratar 321
 freska 390
 Fric 267
 frizerka 419
 fuga 389
 galamdžija 905
 Gandi 337
 gatka 391
 gaučo 157, 279
 gdjekoji 566
 general 2098
 generalski 167, 2098
 geo- 1067
 geto 277
 gimnazija 422
 ginuti 669
 gladak 485
 gladan 492
 gladno 491, 770
 gladovati 745
 glas 285
 glava 397, 398, 399, 400
 glavnja 393
 gledati 651
 glede 2147
 Gliha 389
 glodati 646
 gnati 736, 737
 gnijezdo 371
 gnjezdilište 966
 godište 375
 ĝöd 552
 gol 485
 ĝöl 486
 gól 486
 golub 286, 287, 307
 gomila 2091
 gong 290
 gora 397, 398
 gorak 485
 goranin 286, 332
 gorje 351
 gornji 488
 goruč 2148
 gospoda 258, 399
 gospodar 288, 2104
 gospodičić 301
 gospodin 81, 258
 gospođa 582
 gost 259, 259, 281, 286, 287,
 293, 2109, N mn. gosti
 2108, G mn. gostiju 2109
 gostiti 676
 gostoprimstvo 1077
 govodo 363
 govor 284, 286, 305
 govoriti 647, 651
 gozba 405
 grad 286, 287, 296
 Gradiška 180, 389
 građanin 332
 -grafija 1051
 gram 289
 -gram 1051
 grana 398, 402, 409
 granje 351
 grbo 395
 greben 287, 306, 2110
 greda 395, 397
 gredeľj 301
 grehota 968
 grepsti 642, 672
 Grga 989
 Grgo 989
 grijeh 195
 gristi 647
 grivna 393, 394
 grjehota 968
 Grk 289
 grlce 168
 grlo 168
 grof 292
 groteska 390

- grub 485
 guba 389
 Gubec 153
 guliti 647
 gurt 485
 gusak 261
 guska 180, 390, 403
 gust 491
 guščetina 956
 hadeze (HDZ) 109
 hâhâha 787
 hajdukovati 745
 hajka 404
 Haludovo 478
 harambaša 392
 harfistica 109
 hêhêhe 787
 helio- 1067
 hemo- 1067
 Heraklo 274
 herc 256
 Hercegovac 286, 288, 329
 Hercegovka 389
 hetero- 1067
 hidalgo 279
 hidro¹- 1067
 hidro²- 1067
 hîhîhi 787
 hiljadnina 596
 himba 971
 hintov 310
 hipo- 1067
 hladak 261
 hladnoća 398, 411
 hmelj 157, 263, 291
 hđće 552
 hđćeš 552
 hod 293
 hðhðho 787
 hokejaš 904
 hote 2147
 hotjeti 2145
 hrbat 259, 323
 hrčak 325
 hrizo- 1067
 Hrvat 81
 (h)rvati 736
 Hrvatica 479
 Hrvatska 389
 Hrvoje 333
 htjeti 646, 750, 2145
 humoreska 180, 390
 hvala 2085
 hvaldžija 905
 hvaliti 647, 668
 hvat 259, 287
 i 596, 1993
 i-//iz- 1150
 -i- 1136, 1137, 1138, 1139,
 1145, 1146
 -ica 1006
 -ice 1171
 -ič(a)n 1085
 -ičast 1098
 -ički 1111, 1114
 ići 75, 750
 ići 643
 ići 643
 ig//iz 1135
 igla 398
 igralište 376
 igrati 674
 ijekavica 976
 ijekâvština 976
 ijêkavština 976
 ijujũ 788
 ijũju 788
 ijuju 788
 ikakav 549, 566
 -ika(ti) 1142
 ikavica 976
 ikâvština 976
 ikavština 976
 Ilija 392
 imati 719, 2129, 2145
 ime 357, 365, 2110
 -imice 1171
 imiti 2129, 2145
 -in 1107
 -ina 1006
 Ind 256
 Indijka 389
 informator 109, 340
 Inga 389
 ino- 1071
 -inski 1111, 1114
 intelektualka 179
 inter- 1126
 intriga 389
 -inji 1110
 is-//iz- 1150
 -isa(ti) 1142
 iscjeljenje 971
 iscřpsti 643
 iscřpsti 643
 iskati 646
 iskopati 674
 iskorjenjiv 1093
 iskovati 674
 iskustvo 109
 isplesti 674
 isplēsti 674
 ispod- 1126
 ispovijedalač 902
 ispovjedaonica 965
 isti 543, 591, 1964
 istovarivati 748
 istovjetan 1096
 istrebitelj 902
 istrebljenje 971
 istrijebitelj 902
 istrijebiti 195, 902
 išta 549
 -iti 1166
 -i(ti) 1142
 itko 549
 -iv 1090, 1092
 -iva- 1138
 -iva(ti) 1141
 Ivica 392
 Ivo 989
 iz- 1153
 iza- 1126
 iza-//iz- 1151
 izabirati 718
 izagnati 162, 737, 2032
 izdajica 392
 izdržati 674
 izgnati 162, 2032
 izigrati 677
 izjelica 392
 izmjena 971
 iznad 1126
 izorati 677
 izreći 651
 izvan- 1126
 izvesti 643
 izvēsti 643
 izvjestilač 902
 iž-//iš-//iz- 1150
 ja 207, 210, 538, 556, 558,
 559, 2119
 -ja- 1136
 jablan 285, 307
 jabučica 420
 jabukovac 329
 jačati 727
 jad 2108, N mn. jadi 2108
 jaglac 281
 jagoda 414
 jaje 354, 364
 jak 485
 -jaka(ti) 1142
 janjad 582
 janje 351, 354

- jarac 285
 jarad 256
 Jasenka 179, 389
 Jasna 478
 jastog 304
 jazovac 328
 je 597, 2000, 2003
 je//ije 1137
 -je 597, 2004
 -je- 1137, 1138, 1146
 ječmen 2110
 jedan 576, 2126
 jedinče 364, 377
 jedna 576
 jedno 576
 jek//ijec 1135
 jekavica 976
 jekávština 976
 jékavština 976
 Jela 408, 989
 jelen 2110
 jelenče 379
 jelka 167
 Jêlka 2098
 jen 256
 jesti 651, 2129, 2141
 -je(ti) 1165
 jezik 286
 jež 2058
 ježđenje 2075
 ježđenje 2075
 -ji/-i 1110
 jorgandžija 905
 ju 597, 2004
 jugo 277
 jul 280
 juli 280
 Julije 274
 jun 280
 junaci 2108
 junak 288, 2108
 junakovati 745
 juni 280, 335
 Jure 989
 Jurjevo 478
 jutro 366
 k 776, 778
 ka 778
 -ka- 1147
 kabrio- 1067
 kaciga 389
 kad 594, 1979, 2059
 kada 2059
 Kairo 277
 kajkavica 976
 kajkávština 976
 kájkavština 976
 kakav 545, 570
 kamen 284, 286, 306, 2110
 kami 2110
 kanal 2098
 kanalni 2098
 kandilce 167
 kapak 322
 -kara(ti) 1142
 Karlovčanka 424
 karta 401
 Kartaga 179, 389
 -kast 1098
 kašalj 318
 Katalonac 934
 Katanga 389
 Katarina 392
 Kate 989
 -ka(ti) 1142
 kazivati 651, 744, 748
 kći 2115
 -ke 1171
 kec 266
 kečiga 389
 keks 256
 kelj 263
 kepec 266
 keš 292
 -keta(ti) 1142
 kifl 256
 kika 389
 Kinez 271
 kino 277, 343
 kino- 1067
 kišobran 1079
 -kiva(ti) 1142
 klati 651
 klempto 395
 klepto- 1067
 kléti 647
 klêti 647
 klijetka 391
 klinac 282, 320
 klupko 368
 ključ 299
 kljuse 377
 kljuvati 663
 knedl 256
 knez 271, 2058, 2074, 2104
 knjiga 403
 koca 2099
 kocka 179, 389
 kôd kuće 766
 koga ti volja 552
 kojekakav 550
 koješta 550
 koješto 567
 koji 545, 565, 566, 590, 1952
 koji god 552
 kojigod 550, 567
 koji mu drago 552
 koka 389
 kolac 2099
 kolca 2099
 kolega 179
 kolegica 919
 kolijevčica 982
 kolik 545, 570
 koliki 590, 1952
 kôlni 2098
 kolo 349, 2111
 koljeno 374
 komadati 727
 komedijaš 311
 konac 282, 285, 286
 koncept 255
 koncept 255
 koncerat 162, 2036
 koncert 162, 255, 2036
 konobarica 918
 kônobarica 918
 kontra- 1125
 konzul 2098
 konzulski 2098
 konj 256, 291, 2108
 konji 2108
 konjic 267
 konjokradica 420
 kopati 674, 724
 kopčati 724
 korak 284, 286
 Koraljka 389
 koren 2110
 korijen 285
 koristiti 711
 korito 363
 Koruška 389
 korzo 277
 kosa 398
 kosac 283, 286, 322
 kosovica 947
 Kosovo 478
 Kostarika 389
 koštiga 389
 kotao 264, 286, 331
 kotar 285
 kotlokrp 1079
 kovati 674, 744
 Kožaplastika 98

- kožnat 1085
 krag 256
 kraj 293
 kralj 283, 300
 krastavac 286, 328
 krasti 647, 677
 kratak 485
 Kratki 479
 Kreka 389
 kremen 2110
 kremenjača 950
 kreno- 1067
 krenuti 651
 krepak 485
 kretati 647
 kriještalica 942
 krik 289
 krilce 168
 krilo 168, 371
 krio- 1067
 kriti 676
 kriv 485
 Krka 179, 389
 krletka 390
 krojiti 663, 711
 krom 486
 krošnja 393
 krotak 485
 kroz 776, 778
 kroz šumu 162
 kroz život 162
 krōza 778
 kroza šumu 162
 kroza život 162
 krpež 263
 krstiti 711
 kruška 403
 kruškov 955
 kruškovača 955
 krv 2114
 krvca 982
 krvolok 1076
 kuhan 2151
 kuhinja 157
 kuka 179, 389, 403
 kukavica 392
 kukurikū 788
 kukurikū 788
 kulturni radnik 892
 kulturnjak 892
 kum 296
 kuma 399, 400
 kumče 364, 377, 2111
 kumstvo 363
 kupovati 651, 669, 674, 677
- Kurčica 2098
 Kvaternikov trg 892
 Kvaternjak 892
 kvrga 390
 labio- 1067
 Ladika 389
 Ladila 179
 lak 488
 lakirati 621
 lakom 2146
 lalo- 1067
 lav 290
 laž 2029
 laža 405
 lažac 254, 322
 leči 663
 lej 256, 289
 leno 343
 Leo 277
 leptir 271, 286, 287
 letjeti 706
 leuko- 1067
 li 596, 1996
 libreto 277
 lice 351
 Ličanka 389
 lija 989
 lijen 485, 486
 lijep 488
 Lijepa 478
 Lika 180, 389
 likovni radnik 892
 likovnjak 892
 lipanj 286
 Lisinski 479
 lišće 351
 livada 416
 Livnjak 937
 -logija 1051
 logo- 1067
 lokva 2114
 lonac 285
 lopov 308
 loš 492
 lovac 324
 Lucika 389
 luka 402
 Luka 179, 389
 lupež 301
 lutka 391
 luto- 1067
 lječilište 966
 ljepota 399, 413
 ljepuškast 1099
 -ljev 1106
- ljevač 902
 ljevaonica 965
 ljevkast 1088
 -ljiv 1090, 1092
 ljubak 487
 ljubav 2114
 Ljubica 392
 ljubiti 676
 ljudi 256, 259, 286, 2109
 mačak 180, 261
 Maček 154
 mačka 179, 389
 mačkica 982
 mačeha 390, 414
 madžarka (vrsta šljive) 389
 Maglajlija 937
 majka 393
 majstor 301
 majstorica 420
 makro- 1067
 Malaga 389
 malen 488
 Mali 479
 malin (čak.) 2030
 malo 75
 -man 1051
 Mao 272
 Mare 989
 Marga 389
 Marija 392
 Marko 274
 Markuševac 153
 Maroje 274
 masakr 286
 mastan 464
 maša 2030
 Māta 989
 Mate 989
 mati 2115
 mazga 179, 389
 me 559, 2119
 medenjak 311
 medij 305
 medo 395
 među- 992, 1126
 međujelo 993
 međukat 993
 međupaluba 993
 međusloj 993
 međustanica 993
 međuvrijeme 357
 mek 488
 Meka 179, 389
 meko 491
 melo- 1067

- mene 558, 2119
menzaš 911
meso 361
meša (kajk.) 2030
metar 255, 256
metati 737
meteorologica 919
metla 393
mi 538, 558, 2120
micati 646
Micika 179, 389
Miha 389
Mihajlo 274
mikado 277
mikro- 1067
Milano 277
Milena 478
milijárda 583
milijarda 583
milijardnina 596
milijuntina 596
Milka 179, 389
Milka 2098
milosrde 376
mimo- 1153
mimogred 2149
mineral 2098
mineralni 2098
minobacač 1019
mio 486
mir 785
miriti 647
Mirko 333
mirovati 647, 663, 745
mislilac 268
mjenjač 950
mjeriti 672
mjeseć 259, 266, 286, 287,
307, 2058, 2104, 2109
mjesečina 420
mjesto 366
mješina 986
mlad 492
mlada 478
Mlaka 389
mlatiti 668, 676
mlječika 949
mljeti 676, 677
mnemo- 1067
mnogo 758
množina 411
moći 646, 669, 2142
moću 492
moj 540, 562, 565
mojeg 2059
mojega 2059
mojem 2059
mojemu 2059
mojim 2059
mojima 2059
Moka 389
molba 167, 394
moliti 647
molo 277
Molvanac 934
momak 282, 286, 322, 2108
momci 2108
momče 2111
monarh 304
mono- 1067
Montevideo 109
more 351, 361, 367
morfo- 1067
mornar 158, 271, 311
mort 256
motka 391
moto 277
moto- 1067
mozak 254, 255, 485, 2034
mrav 259, 2109
mravi 2109
mraz 290
mrestilište 966
mreža 403
mrijeti 643
mrjestilište 966
mrk 485
mrtvac 252
mú 787
mu drága 552
muče 2147
muć 2147
mudrac 309
muha 390
muškarac 109
muzeo- 1067
muzicirati 621
muž 295, 296
na 775
na- 1006, 1121, 1154
naboj 308
na brzinu 766
na izgled 766
na jagmu 766
na ljeto 766
na me 207
na vrijeme 766
na zimu 766
načeti 676
naći 643
naći 643
nad 778
nad- 992, 994, 1006, 1126,
1155
nada 399
nàda 778
nada-//nad- 1151
nadbiskup 994
nadòmak 776
nàdomak 776
nadri- 992, 996
nadriliječnik 996
nadrípjesnik 996
nadšumar 994
naduti 676
nagao 492
naglasak 327
najdalekovidniji 98
najgladniji 98
najjače 98
najjači 98
najmekše 98
najmekši 98
najpotpunije 98
najružnije 98
naju 2125
nakupovati 647, 677
nametati 651
namjena 971
namjera 415
namještaj 314
napadati 618
napasti 618
napredovati 744, 747
naprijed 785
narásti 643, 674
nàrasti 643, 674
naredba 393
narko- 1067
narod 301
narudžba 393
nas 558, 2120
naselje 375
nasmijati se 742
nastamba 394, 971
nastavak 328
na stranu 766
nasuprot 2009
nasùprot 776
nàsuprot 776
nasuti 676
naš 540, 562, 565
našeg 2059
našega 2059
našem 2059

- našemu 2059
 našim 2059
 našima 2059
 -nat 1085
 natkonobar 994
 natpoštar 994
 natucak 179
 navesti 618
 navoditi 618
 nazivotvorac 1019
 nazovi- 992, 996
 nazovibrat 996
 nazovimajka 996
 nazreti 676
 ne 599, 2013, 2014
 ne- 992, 1125, 1174
 nebo 349, 2111
 nebrat 997
 nebriga 997
 nečiji 566
 nečovjek 997
 nehote 2147
 nekakav 549
 nekoji 549, 566
 nemati 719
 nemoj 663
 Nemoj zakasniti! 663
 nemojmo 663
 nemojte 663
 Nemojte to dopustiti! 663
 neo- 1067
 nepce 359
 nêpravda 419
 nêpravda 419
 nepravednik 317
 neprijatelj 316
 (ne)prilika 418
 nerv 256
 nesmisao 269
 nesreća 997
 nestaško 334
 nešto 549, 563
 netko 549, 563
 nevjernik 315
 nevrijeme 357, 364
 neznanje 997
 ni 599, 2013, 2014
 -ni 1115
 nijem 485, 486
 -nik 1006
 nikakav 549
 nikoji 566
 Nikola 392
 Nikolica 392
 Nišlija 937
 ništa 549, 563
 nitko 549, 563, 566
 nitkov 281, 310
 nitro- 1067
 nivo 272
 niz 776, 778
 niz- 1126
 niz dlaku 766
 niz stranu 162
 niz vjetar 766
 nîza 778
 niza stranu 162
 nizak 485
 Nizozemka 389
 noga 394, 398, 399, 400, 407,
 2112
 nogomet 1076
 nokat 259, 287, 2109
 noktiju 2109
 nos 284
 nositi 647, 676
 Novaki 179
 novčani 1115
 novogradnja 1019
 -nu- 1147
 -nu/-n- 1140
 nukleo- 1067
 nuspretplatnik 998
 nusproizvod 998
 nusprostorija 998
 nustroškovi 998
 -nu(ti) 1142
 -nu(ti) + o 1165
 nuz- 992, 998
 nuzrješenje 998
 nuzzanimanje 998
 nuzzarada 998
 nuzzgrada 998
 nuždan 457, 464
 nj 559
 nje 2125
 njega 558, 2118, 2125
 njegov 540, 568, 2125
 njeje 2125
 njemu 2118
 njen 540, 2125
 njezin 540, 2125
 -nji 1117
 njih 558, 2125
 njihov 540, 2125
 nju 559
 njuška 180
 o 775
 o//a 1135
 (o/a) 1137
 o- 1121, 1165, 1166, 1174
 o-//ob- 1156
 -o/-e 1169
 -õ/-ë 1169
 -o- 1047, 1137
 ob- 1165, 1167
 oba 566, 578, 580, 581, 1854,
 2126
 oba-//ob- 1151
 obadva 566, 578, 580, 1854
 obadvije 567, 1856
 obadvoje 587, 589
 obalni 167
 obaveza 2032
 obećanje 372
 obelisk 302
 obez- 1167
 običaj 284
 objavljivati 748
 obje 567, 581, 1856, 2126
 objedovati 621
 objekat 255, 2036
 objekt 255, 2036
 oblik 284, 286, 307
 oboje 587, 589
 obojica 545
 obrazac 254
 obruč 307
 obveza 2032
 očajnik 315
 očuh 305
 od šale 766
 od- 1156
 oda-//od- 1151
 odbitak 286
 odbojkaš 904
 odgovarajući 2148
 odio 168, 270, 2099
 odjel 168, 270, 2099
 odmor 301
 odrpanko 990
 oganj 323
 ogledalce 167
 ognjište 351
 oh• 788
 ohô 788
 ôka 405
 oklijevalac 902
 oko 348, 362, 2111, 2113
 oko- 1126
 ôk•lni 2098
 okrepa 971
 okrajepa 971
 okrugao 492

- Olga 389
 oluja 399, 412
 omča 394
 omedak 180, 261
 omega 389
 on 207, 538, 557, 558, 559,
 2120
 ona 538, 557, 559, 2120, 2122
 onaj 542, 568, 2122, 2123
 onakav 543
 onakov 570
 one 538, 557, 2120, 2122
 oni 538, 557, 558, 2120, 2122
 ono 538, 557, 2120, 2122
 onolik 543, 570
 op-//ob- 1150
 opamećivati 748
 opanak 286
 opaska 393
 oplakivati 748
 oplećak 180
 oporuka 420
 oprati 674
 opravdati 651
 opredjeljenje 971
 opsovati 745
 optužba 393
 orač 311
 orao 269
 orati 677, 736
 orkestar 255
 ornito- 1067
 oružati 674
 osam stotina (800) 574
 osamsto 579
 oslobođenje 372
 osminka 596
 osnivati 718
 osnovati 718, 745
 ot-//od- 1150
 otac 81, 266
 otkivati 718
 otrijezniti 195
 -ov 1103
 ovaj 542, 568, 2122, 2123
 ovakav 543, 570
 -ov(a)n 1085
 ovca 393
 -ovetan 1096
 -ovit 1090
 -ovjet(a)n 1096
 -ovni 1115
 -ovni, -evni 1116
 ovolik 543, 570
 -ovski 1114
 -ovski/-evski 1111
 Ozaljčanka 424
 ožujak 328
 pa (te) 596, 1993
 pa- 992, 998
 pačetina 956
 padež 157, 263
 padobran 1076, 1079
 pajeka 998
 pakao 269
 pakutnjak 998
 palac 282, 285, 2098
 pālca 2098
 palčani 1115
 paleo- 1067
 palist 998
 paliti 647
 pamćenje 375
 panožica 998
 papak 325
 papar 322
 papiga 389
 par 259, 287, 2109
 pari 2109
 Parižlija 937
 parlamenat 2036
 parlament 2036
 parožak 327
 pas 2055
 pās 256
 paska 389
 pasti 672
 pāsti 647, 672
 pāsti 647, 672
 pastorak 328
 pastuh 307
 patak 261
 patka 179, 391
 pavjenčić 998
 pazvuk 998
 pčela 406
 pečen 2151
 peći 646, 654, 2136, 2140,
 2151
 pedagogica 919
 pedesetak 595
 pedo- 1067
 pekar 271
 perez 266
 pero 369
 Peruanac 934
 pet puta 763
 pet stotina (500) 574
 peta 398
 petero 588
 petnaestak 595
 petoro 588
 Petrica 392
 petsto 574
 pic 290
 Piceki 179
 pijetao 269, 331
 pijetlov 1108
 pile 355, 377
 pingvinka 947
 Pionirac 892
 Pionirski dom 892
 pireto- 1067
 piro- 1067
 pisac 325
 pisar 311
 pisati 646
 pismo 363, 371
 pišati 668
 pitati 647
 piti 663, 674, 676
 pitom 2146
 pjega 179
 pjegica 982
 pjenjača 950
 pjesma 403
 pješčan 1085
 pjetlić 980
 plač 290
 pladanj 255
 plamen 2110
 plami 2110
 planina 399, 413
 planuti 672
 plašt 295
 platno 363
 pleća 2113
 pleme 357, 382, 2110
 plesni klub 892
 plesnjak 892
 plesti 669
 plēsti 674
 plēsti 674
 plitak 485, 492
 pljenidba 971
 pljesniv 1090
 pljusak 321
 pljuska 179
 pneumo- 1067
 po 775, 992, 2099
 po- 999, 1006, 1121, 1126,
 1157, 1165, 1167
 pobijeliti 676
 pobjedivati 748
 pobrati 674

- po podne 766
 po strani 766
 po te 207
 pocrnjeti 651
 počivati 718
 pod 778
 pod jesen 766
 pod noć 766
 pod starost 766
 pod zimu 766
 pod- 994, 1006, 1126, 1157,
 1167
 pōda 778
 poda nj 210
 poda te 210
 poda-//pod- 1151
 podčasnik 994
 podmuklica 418
 podne 358, 384
 Podravka (ime tvornice) 389
 podtajnik 994
 pogledati 651
 pogorelac 2098
 pogorelca 2098
 pogorjelac 167
 pojas 2055
 pojesti 651
 pokazivati 651, 748
 pokćerka 999
 pokoja 550
 pokoji 565, 567
 pokojnik 252
 pokrenuti 651
 pokrivać 311
 pokrivati 718
 pol 2099
 polu- 992, 1000, 1123, 1174
 poluautomat 1000
 polubrat 1000
 poluga 401
 polutka 390
 poluvrijeme 357
 poljana 41 1
 polje 362, 368
 poljo- 1071
 poljodjelac 2097
 poljoprivreda 109
 pomajka 999
 pomoćnik 311
 poneki 550
 poneko 550
 ponešto 550
 pop 291
 popiti 674
 popodne 358
 Poreština 967
 porno- 1067
 Portugalka 389
 posao 264, 286
 posjedovati 618
 posjesti 618
 poslati 737
 poslije podne 766
 poslije- 1126
 poslijepodne 358
 pospanko 990
 post- 1126
 pošto 594, 1979
 pot-//pod-
 potka 391
 potkivati 718
 potkovati 718
 potonuti 651
 potpredsjednik 994
 povezati 651
 povjerovati 651
 povrće 375
 povūći 643
 pōvūći 643
 pozlaćivati 748
 poznavati 739
 pozvati 674
 Požega 180, 389
 Požeština 967
 pra- 992, 1001
 prapra- 1001
 prabaka 1001
 praćovjek 1001
 pradjed 303, 1001
 pradomovina 1001
 praižvedba 1001
 prajezik 1001
 pramac 282
 praprabaka 1001
 prapradjed 1001
 prase 364, 380
 prati 674, 736
 praujak 1001
 praunuk 1001
 pravac 282
 pravdati 651
 pravda 404
 praživotinja 1001
 pre- 1122, 1158, 1167, 1174
 prebivati 718
 prećaga 416
 pred 778, 992
 pred mrak 766
 pred- 992, 1002, 1126, 1158
 prēda 778
 preda me 210, 2119
 predak 318
 predgovornik 1002
 predio 168, 270
 predivo 375
 predjel 168, 270
 predjelo 1002
 prednatjecanje 1002
 prednji 488
 prednjonepćani 157
 predradnik 1002
 predsjednik 902
 predeveće 359
 pregovor 284
 preko- 1126
 prek(o)-
 preletjeti 706
 prema 776
 premda 594, 1979
 prepisati 647
 prepisivanje 375
 presti 647
 pret-//pred-
 pretisak 327
 pretkinja 923
 pretkljetka 1002
 pretpostavka 421
 prezime 382
 pri 776
 pri- 1006, 1121, 1126, 1159
 prića 404
 pričalo 343
 prijatelj 312
 prijateljevati 2047
 prijateljica 416
 prijateljovati 2047
 prije- 1126
 rijelaz 971
 rijenos 971
 rijepis 971
 rijepodne 358
 rijedba 971
 rijepovijetka 180, 390, 393,
 421
 rijepvjeđać 902
 rijroda 418
 rijitka 391, 404
 rijznavati 739
 pro- 1121, 1125, 1160, 1174
 proćitati 651, 727
 prodrijeti 643
 projektant 259
 prokleti 643, 676
 prolijevati 718
 proliiti 651

- pronaći 643
 (pro)nalaženje 376
 proroštvo 374
 prosvjetni radnik 892
 prosvjetnjak 892
 Protega 179, 389
 protestant 259
 protiv 776, 2059
 protivu 2059
 protu- 992, 1003, 1125
 protukandidat 1003
 protuotrov 1003
 protureformacija 1003
 protuudar 1003
 proždrijeti 643
 proživjeti 651
 prsa 2113
 prst 256, 259, 287, 2109
 prstiju 2109
 prtljaga 412
 prvoborac 1040
 prvobratučed 1019
 prvomučenica 1040
 prvomučenik 1040
 psalam 255
 psiha 179
 psiho- 1067
 psovati 744
 ptić 256, 289
 pu 787
 pucanj 285
 puca 354
 pučanin 332
 puno 758
 pupčani 1115
 pust 485, 486
 pustiti 676
 puška 180, 390
 put 763, 2109
 pút 271
 putem 2109
 putom 2109
 putovati 663, 745
 ra-//raz- 1150
 Radeka 389
 radi 598, 2009
 radićevac 329
 radio 278
 radio¹- 1067
 radio²- 1067
 Radmil 2098
 Radul 2098
 ragu 272, 338
 Rajka 389
 rakijaš 911
 rame 357, 365
 ras-//raz- 1150
 rasol 270
 raspeti 2032
 rãst 643
 rasti 672
 rãsti 643, 674
 rãsti 674
 rasulo 372
 rat 284, 290
 ravnica 411
 raz- 1161
 raza-//raz- 1151
 razapeti 2032
 razdio 168, 270, 2099
 razdjel 168, 270, 2099
 razlika 418
 razlikovati 651, 744, 749
 razmaženko 334
 raž-//raš-//raz- 1150
 ražanj 263, 325
 realizam 255, 322
 rebarce 372
 rebro 363, 370
 receptat 162
 recept 162
 reći 651, 663, 677
 redak 254
 remen 2110
 repište 375
 repro- 1067
 restl 256
 rešetka 419
 retro- 1067
 revati 736
 rezime 109
 ribar 158
 ribica 414
 ribolovka 1077
 rije//ir 1135
 rijčca 983
 rijčca 983
 rijedak 485
 rijeka 408
 Rijeka 180, 389
 ritam 255
 riziko 279, 334
 rječica 982
 rodoljub 1079
 rog 293
 Rogovo 478
 rokoko 339
 ruka 394, 399, 400, 2112
 rukovodilac 330, 902
 ruž 296
 s 778
 s kim ti drago 552
 s- 1162
 sa 778
 sa-//s- 1151
 sabor 2032
 sačuvati 651
 sad 2059
 sada 2059
 saga 389
 saj 2031, 2123
 sako 272, 338, 339
 sakupiti 2032
 saldo 277
 salto 277
 sam 561, 568, 570
 sám 543, 562
 sam- 1041
 samo- 1040
 samoanaliza 1019
 samoodgoj 1019
 samooprašivanje 1019
 san 2029
 Sarajlija 937
 sat 259, 287, 2109
 sati 2109
 satic 980
 satrti 2032
 sav 561, 562, 565, 567, 2029,
 2091, 2123
 šavjetodávka 423
 šavjetodávka 423
 savjetovati 651
 saznati 719
 se 538, 556, 558, 559, 2119
 sebe 210, 1041, 2119
 sebi 558
 sedam stotina (700) 574
 sedamsto 574
 sedmero 589
 seka 179, 389
 sekta 394
 selce 168
 sele 395
 selo 168, 362, 370
 selski 168, 2099
 seoce 2111
 seoski 168, 2099
 sero- 1067
 sestra 399, 400
 sfiŋga 389
 Shakespeare 341
 siga 389, 403
 sijanje 375
 sika 389

- sin 285, 2107, 2108
 sinak 320
 sinegdoha 389
 sinhro- 1067
 sir 2104
 siroče 377
 sirota 399
 sječa 157
 sjednem 2052
 sjeme 357, 2110
 sjesti 2052
 -ski/-ki 1111, 1112
 skinuti 676
 skitnica 418
 skočiti 647
 -skop 1051
 skup 485
 skupiti 2032
 slabićak 261
 sladak 485
 slan 485, 486, 492
 slastan 487
 slastičarnica 421
 slati 736, 737, 750
 slatoje 274
 Slaviček 154
 Slavko 274
 slika 403
 Slivka 389
 sloboda 399
 slovo 2111
 slučaj 284, 307
 sluga 390, 394, 394, 399, 409,
 2112
 slušalac 330
 sljeme 2110
 smeće 366
 smetnja 393
 smijati se 742
 smiješak 981
 smiješan 1085
 smisao 269
 smjeti 672
 smokva 2114
 smrdoulje 1033
 snaga 398, 410
 snaha 390, 397
 sni 2108
 snijeg 285
 snop 291
 snovati 744
 snovi 2108
 Snješko 274
 so 2099
 socio- 1067
- šokō 270
 Sofoklo 274
 soha 389
 sok 281
 sokol 270, 306
 sol 2099
 spasilac 902
 spati 750, 754
 spavalo 343
 spisak 319
 spletko 391
 spol 281
 sramota 398
 srce 81, 366
 sreća 157
 Srećko 179
 srednjoškolač 1077
 srednjoškolka 179
 sredstvo 369
 Sretna 478
 srijeda 398
 stablo 363, 371
 staklo 363, 2030
 stalan 2098
 stalno 167
 Stana 989
 star 486, 491, 492
 starac 282, 286, 320
 staratelj 902
 Stari 479
 starina 399
 stati 720
 stegno 363
 steno- 1037
 stepen 2110
 stereo- 1067
 stijena 399
 stálna 2098
 sto 2099
 sto puta 763
 1. stō 270
 2. stō 583
 stoca 2099
 stolac 282, 324, 2099
 stolca 2099
 stol 270, 294, 2099
 stolnjak 167
 stopalo 374
 stotina 583
 stotinka 596
 stotnina 596
 strana 162, 398, 402
 strelast 1088
 stric 299
 strići 663
- strijela 195, 408
 striko 179, m 395, 989
 strina 392
 strjelast 1088
 strm 486
 strog 485
 strovaljivati 748
 strti 2032
 stući 654
 student 302
 studēntica 918
 študentica 918
 stupac 322
 stvārca 983
 stvārca 983
 stvor 2104
 su 597, 2000
 su, sp//sip 1135
 su- 992, 1004, 1121
 suautor 1004
 sub- 1126
 subjekt 286
 suborac 1004
 sudac 266, 283
 sude 351
 sufiks 162
 suh 485
 suknja 393
 sumrak 307
 sunce 162, 363, 367
 Supilo 333
 surdo- 1067
 surov 256
 suvōzāč 1004
 sūvozač 1004
 sužanj 285
 svačiji 550, 565, 566
 svák 299
 svakakav 550, 570
 svakojaki 550
 svakolik 570
 svanjivati 748
 svašta 550
 svatko 550
 svekar 286, 318
 svekrva 2114
 svet 485, 486
 svetac 325
 svezak 318
 svinja 399, 400, 402
 svirati 663
 svječar 903
 svjetina 986
 svjetovan 1085
 svoj 540, 562, 565

- svrdao 269
svrdlo 366
svrha 290, 389, 403
š-//z-//s- 150
šahistica 918
šahistica 918
Šamika 389
šapat 2029
šator 281
šest stotina (600) 574
šesto 574
šipka 393
šiprag 960
šipražje 960
širiti 647
širok 485, 491
šiti 676
škakljati 718
škiljo 395
školovanje 376
Škot 256, 289
škrga 389
šljivarka 419
šnicl 256
-šnji 1117
štedionica 965
štedjeti 676
štipati 718
što 547, 563, 590, 1952, 2118, 2124
što mu drago 552
što te volja 552
štogod 550
što hoćeš 552
štokavica 976
štokávsčina 976
štólkavština 976
štovati 744
štur 486
šuga 389
šuma 162
šupalj 492
Šved 256
švelja 157
t'ć 1138
tad 2059
tada 2059
taj 542, 568, 2031, 2122, 2123
tajga 389
tajna 394
tajnica 415
takav 543, 570
taksi 272, 337
talenat 2030
talent 2030
talijanka (vrsta puške) 389
tama 2029
taman 2029
tamnica 2029
tanak 485
tane 2111
Tanganjika 389
tast 281
te 559, 2119
te volja 552
teći 663
teka 390
-teka 1051
tekući 2148
tele 355, 377
tele- 1067
telefonirati 621
Telefonservis 98
televizija 108
teta 399, 408
tetak 261
tetka 391, 392
tetovka (vrsta jabuke) 389
težak 485, 492
ti 207, 210, 538, 556, 559, 2119
ti vòlja 552
tigrica 947
tih 485
Tihana 478
tijelo 349, 383, 2111
tijesan 485, 492
tisuća 583
tisućina 596
tisućinka 596
tisućugodišnjica 1038
tjedan 318
tjelesni 1115
tjelešce 984
tjeme 357, 2110
tkač 256, 299
tkalac 2097
tkati 718, 721
tko 563, 2091, 2118, 2124
tko hoće 552
tko mu drago 552
tlakomjer 1076
tle 351
tlo 351
tolik 543, 570
Toma 392
Tomislavac 892
Tomislavov dom 892
tonuti 647, 651
topal 2099
topao 2099
torzo 277
tov 281
trans- 1126
trava 397
travka 180
Travnjak 937
traženje 375
trećina 596
trećobratučed 1040
trećobratučeda 1040
trěsti 677
trěsti 677
treščica 982
trěšnja (potres) 393
trěšnja (voće) 393, 403
trešnjovača 955
trešnjov 955
treznoća 968
trgo- 1071
trgovati 744
tri 567, 580, 581, 582, 1858, 2126
tri stotine (300) 574
tridesetak 595
trijeska 401
triježan 195
trista 574
tristo 574
trježnoća 968
trobroj 1039
trofo- 1067
troje 568, 587, 589, 1860
troji 593
trojica 568, 595, 1860
trored 1039
trovati 744
trti 676
truo 486
trut 297
tuka 389
Turčin 257
Turopoljac 934
Turopoljka 389
Turska 479
tust 485, 486
Tuzlak 937
tužilac 2097
tvoj 540, 562, 565
tvojeg 2059
tvojega 2059
tvojem 2059
tvojemu 2059
tvojim 2059
tvojima 2059

- tvrtka 391
 u 774
 u- 1162, 1167
 -uca(ti) 1142
 -ucka(ti) 1142
 učenje 375
 učitelj 157
 udio 270
 udjel 270
 udovac 109
 ufati 2085
 ugledati 621
 uho 348, 349, 362, 2111, 2113
 ujna 392
 ujo 395
 -uka(ti) 1142
 ukleti 643
 ukućanin 332
 -uljast 1099
 -ulji(ti) 1142
 umirati 718, 2051
 umrijeti 643
 unapređenje 971
 unaprijediti 195
 unaprijeđenje 971
 unatoč 598, 2009
 unátoč 776
 ùnatoč 776
 unučad 582
 unuče 378
 unutar- 1126
 -unjav 1099
 upitati 647
 upomoć 785
 upotreba 971
 upotrebljiv 1093
 upotrjeba 971
 upotrjebljiv 1093
 uprkos 776
 ùprkos 776
 us-//uz- 1150
 usa(ti) 1142
 uskok 304
 usluga 414
 usna 393
 usprkos 598, 2009
 usprkos 776
 ùsprkos 776
 uš-//uz- 1150
 -uša(ti) 1142
 ušće 368
 -uši(ti) 1142
 -uškast 1099
 -uška(ti) 1142
 -uta(ti) 1142
 utjeha 389
 uvreditelj 902
 uvrjeditelj 902
 uvrijediti 902
 uz 776, 778
 uz zid 162
 uz- 1006, 1126, 1163
 ūzā 210
 uza me 210
 uza se 210
 uza zid 162
 uza-//uz- 1151
 uzak 485
 uzao 269, 331
 Uzelac 2098
 Uzélca 2098
 uže 2111
 v/vlj 1138
 -va- 1136, 1138
 vagabund 302
 vaju 2125
 val 285, 295, 2098
 vas v. sav
 vaš 540, 562, 565
 vašeg 2059
 vašega 2059
 vašem 2059
 vašemu 2059
 vašim 2059
 vašima 2059
 vatra 785
 večerati 621
 Večernjak 892
 Večernji list 892
 vele- 1071
 velik 488
 Veliki 479
 velim 705
 veliš 705
 veo 269
 vepar 319
 Verdi 272
 Vesela 478
 veselje 372
 vésti 643
 vĕsti 643
 veto 277
 vezati 651
 veznik 307
 vi 538, 2120
 vícoteka 1019
 video- 1067
 vidjeti 621, 669, 672, 676,
 677, 706, 2141
 vikati 646, 647
 vime 357
 vinogradar 311
 visina 398
 visok 485
 visokogradnja 1019
 višnja 393
 vitez 271, 2058, 2074, 2104
 vječan 1085
 vječan/vječni 1085
 vječni 1085
 vjedjeti 2129, 2141
 vjerovati 651, 742, 746
 vješt 486
 vjetrenjača 950
 vladavina 420
 Vlado 989
 vlak 285
 vlastela 582
 vlastelin 258
 vlastelski 2099
 vlasteoski 2099
 vo 2099
 vō 270
 vočka 179, 389
 voda 397, 398, 399, 400, 407
 vodeničar 313
 vod•- 1071
 vojnici 2108
 vojnik 288, 2108
 vojno 274
 vojska 390, 397, 398, 399, 409
 vojvoda 392
 vol 270, 294, 2099
 Volga 389
 Volter 109
 voljeti 706
 votka 391
 voz 285
 voziti 647, 676
 vrabac 325
 Vrabec 153
 vrabica 947
 vratar 2104
 vražji 492
 vrci 2136, 2151
 vrednoća 968
 vrednota 968
 vremešan 1099
 vreo 486
 vreteno 373
 vreti 705, 706
 vrh 291
 vrijeći 654, 663
 vrijedan 195
 vrijeme 365, 382, 2110

- vrjednoća 968
 vrjednota 968
 vrijemešan 1099
 vrpca 394
 vršilac 2097
 vruć 485, 492, 2148
 vūći 643, 654, 663
 vūći 643
 vujo 989
 vuk 256, 295
 Vuka 389
 z-//s- 1150
 za 774
 za nj 207
 za- 1126, 1164
 zabavnik 313
 zaboljeti 706
 zadatak 326
 zadirzivati 748
 zadnji 488
 zadržati 651, 677
 zagonetka 390
 Zagrebtektstil 98
 zagristi 676
 zajik (čak.) 2091
 zakričati 651
 zakutak 327
 zaliha 179
 zaljubljenko 990
 zamjenjivati 748
 zamrijeti 643
 zao 488
 zapisničarka 423
 zaprega 415
 zapreka 415
 zaselak 330
 zaspati 754
 zaštitinica 420
 zatrovati 745
 zavikati 647
 zaželjeti 647
 zbor 2032
 zdrav 492
 zebnja 393
 zec 2047, 2055, 2058
 zeko 395
 Zeko 179
 zelen 492
 zelenilo 374
 Zelenko 179
 zemlja 397, 398, 399, 400, 401
 Zeničak 937
 zglavak 320
 zglob 292
 zid 162, 284
 zima 328, 399, 400
 zipka 393
 zlatica 417
 zlato 361, 367
 zlo 478
 zloćo 395
 zlotvor 2104
 zmaj 290, 293
 znaci 2108
 značajka 419
 znak 256, 295, 2108
 znakovi 2108
 znalac 167
 znanac 318
 znati 719
 zobati 646
 zoo- 1067
 zora 399
 Zorka 389
 zreo 486
 Zrinski 479
 zub 259, 286
 zubac 325
 zubić 301
 zvati 674, 736
 Zvečevo 478
 zviijere 960
 zviiježde 351
 zvjerad 960
 zvjeringjak 965
 zvjeringji 965
 zvjezdani 1085
 zvjezdani 1115
 zvonce 162, 363, 2111
 zvono 362, 368
 zvuk 256
 žalac 167, 2097
 žalba 167
 žanjem 2030
 -žder 1075
 žderati 736
 ždral 2098
 ždrebad 960
 ždrebenice 984
 ždrebešice 984
 ždrijebe 195, 364, 960
 ždrjebad 960
 ždrjebence 984
 ždrjebesice 984
 žeci 646, 2136, 2140, 2151
 želja 397, 398
 željeti 647, 706
 žena 399, 400
 žestok 485
 žetelac 2097
 žežen 2151
 židak 485, 487
 žir 2104
 žiri 272
 živ 485
 živio 785
 živjeti 647, 651, 672
 Živko 274
 život 309
 živ-živ 787
 žlica 2091
 žljezdani 1115
 žnjem 2030
 žrvanj 321
 žurnalski 2098
 žurnal 2098
 žut 480
 žuti 479

PREDMETNO KAZALO

A

abeceda 86

abrevijatura v. skraćenica, složena

adaptacija

- fonološka 161

- naglasna 116

adjektivizacija v. popridjevljenje

adverbijal v. priložje

adverbijalizacija v. popriloženje

adverbná (priložna) oznaka v. oznaka, adverbna

afiks 220

afrikata v. suglasnik, poluzatvorni

agens v. vršilac

akcent v. naglasak

akcentuacija (novoštokavska) 105

akt

- govorni 16, 99

aktiv v. lik, glagolski, radni

aktivni lik v. lik, glagolski, radni

aktivno stanje v. lik, glagolski, radni

akutnost 14, 19, 25

akuzativ (A) 238-239-241, 396, 398, 400, 774-776; 1205, 1208, 1352, 1453, 1768; 2103, 2110, 2113, 2115, 2117, 2119, 2120

- objektni 1363, 1366, 1368, 1372-1387, 1396-1398, 1418, 1455, 1457, 1459, 1510, 1915

- predikatni 1244-1245

- priložne oznake 1360

- skamenjeni 581-583

- vremena 1816

alofon (v. i varijanta) 9-11, 15, 56, 92

alomorf 126, 128; 217, 219

- supletivni 217

alternacija (zamjenjivanje) 129-204; 390-391, 658; 1008; 2043-2052

- bezvučni/zvučni suglasnik 133

- dvostrukosti 144, 158, 162, 168, 175, 180

- fone ma 129-130

- fonemskih skupova 129-130

- fonološki uvjetovana 131-150

- morfološki i tvorbeno uvjetovana 130, 151-204

- odstupanja 142, 154, 157, 167, 174, 179, 202

- pojedinačno

a/∅ 152

a/liu 2051

a/∅ 708

b/bij 182; 427

b/p 130, 133

c/č 172-175, 182, 203; 264; 956, 1115; 2074

c/š 203; 968

č/dž 133

č/š 203; 967, 968

d/∅ 148, 266

d/d 182; 427, 705

d/t 136; 254, 487

đ/ć 136

e/∅ 153-154; 2051

eli/o 2051

elije 200; 971; 2043

elijelalo 2051

elijelilo 2051

elijelalo 2051

elje 2043

e/o 2045

eli 2046

er/∅ 396, 429

f/fj 182

g/k 136; 254

g/š 203; 923, 931, 967-968, 980, 1092

g/z 177, 179-180; 260, 279, 388-391; 2074

g/ž 170-171, 174, 182; 260, 690; 1090; 1092, 2074

h/s 177, 179-180; 260, 388-391; 2074

h/š 140, 170-171, 182, 203; 260, 349, 690; 931, 968, 980, 1092; 2074

ht/šć 191

i/ije 201; 2043

i/ije/oj 2051

i/ia 2051

- i/ŷ* 2045
ije/ø 197; 2043
ije/e 142, 194-195, 202; 902-903, 938, 960, 965-966, 968, 971, 980, 982, 984-986, 1088, 1090, 1093, 1099, 1108, 1115, 1171; 2043
ijeli 196; 270; 971; 2043
ijelje 193, 195; 902-903, 938, 960, 965-966, 968, 971, 980, 982, 984-986, 1085, 1088, 1090, 1093, 1096, 1098-1099, 1108, 1110, 1115, 1171; 2043
j/i/ø 186
jeli 199, 202; 270; 965; 2043
jelije 198, 202; 2043
k/ć 130, 177-180; 260, 276, 279, 388-391; 2074
k/č 170-171, 182, 203; 257, 260, 690; 1090, 1115; 2074
k/g 133
k/š 203; 960, 968
llj 142, 182, 194, 203; 427, 704; 902-903, 965-966, 968, 971, 1088, 1090, 1099, 1108, 1115
l/o (v. i osnova, vokalizirana) 165-168; 268-270; 2042, 2049, 2052, 2053, 2095-2098
m/mlj 182; 427
n/ø 187
n/m 141, 143; 971
n/nj 142, 182, 194, 203; 427, 702, 704, 938, 966, 968, 984
o/ē 155-158; 262-264, 266-267, 271, 274, 278-279, 351, 392; 2047, 2103, 2121
o/ē 708
p/plj 182; 427
s/ø 146, 185
s/š 130, 140, 142, 182; 265, 427, 485; 971, 980, 1092, 1117
s/z 133
s/ž 133
sk/šć 191; 956, 982, 1085
sk/šć 191
sl/šlj 191
sn/šnj 191; 1092
st/šć 191
st/št 191; 971
š/ž 133
t/č 148, 150; 261, 266
t/ć 182; 427
t/d 133
v/m 971
v/i/lj 182; 427
z/ø 146
z/s 136; 254, 487
z/š 140, 203; 265; 931, 937, 968, 980
z/ž 133, 140, 142, 144, 172, 182; 427; 931, 968, 971, 1092; 2074
zd/žd 191
zn/žn 1092
zn/žnj 191; 1092
ž/š 136, 203; 254; 931
ø/a 160-162; 253, 259, 345, 352, 393, 401
ø/e 160
ø/e/i/o 2051
ø/ije/o/ali 2051
ø/o 160
ø/u 160
y/ę 2046
y/i 2046
u/u 2045
 – položajno uvjetovana 130-150
 – posebni slučajevi 203
 – prijelazna 155-158; 2045-2049
 – prijevorna 2050-2052
 – refleksa jata 192-202; 2043
 – samoglasnička 155-158; 2044-2052
 – zvučni/bezvučni suglasnik 136-138
alternanta 129; 638
 – nastavka 129; 246, 251, 262, 266-267, 278-279, 562
 – osnove 71, 129; 251, 642, 646, 652, 654, 663, 676, 680, 694, 699, 705, 752
 – osnove, izmijenjena 638
 – osnove, polazna, v. osnove, temeljna
 – osnove, temeljna (polazna) 638-639
 – prefiksa 71, 129
 – sufiksa 71, 129, 203
 –e 960
 –i 1110
 –ki 203; 1111
 –tina 203; 967-968, 977
 –tvo 203; 960, 968
analiza
 – fonološka 221
 – morfemska 215, 221; 826-827
 – morfološka 223
 – semantička 799-801, 1020, 1057
 – tvorbena 813, 820-825, 827, 934, 971
analogija 254; 877-878, 1069, 1071; 2030, 2039, 2047, 2052, 2064 (bilj.), 2075, 2091, 2123
aojist (prošlo svršeno vrijeme) 113, 170, 211; 622, 634, 636, 639, 648-651; 1292, 1294-1295, 1297-1298, 1331, 1580, 1676; 2128, 2130, 2131, 2138-2139, 2144
 – asigmatski 2131
 – futurski 1297
 – gnomski 1298
 – sigmatski 2131

– svezremenski 1298
apelativ v. imenica, opća
apodoza 1646, 1651, 1666
apofonija v. prijevaj
apozicija 1212, 1464, 1805, 1845-1849, 1868-1871, 1941, 1968
asimilacija v. jednačenje
aspekt v. vid
atribucija 1195, 1521, 1526, 1782, 1785, 1788, 1826, 1831-1832, 1836, 1839, 1840-1844, 1875, 1915-1916
atribut 546; 1023, 1037; 1212, 1352, 1464, 1521, 1788, 1790, 1825, 1875, 1880, 1928, 1960
 – imenički 1825
 – u genitivu 1825-1842, 1915
 – u dativu 1825, 1843-1844, 1915
 – u instrumentalu 1915
 – obvezatan 1813
 – semantički 1813, 1818, 1838, 1842
 – sintaktički 1813-1814
 – pridjevski 1789-1824, 1826, 1832, 1915
 – privedložnoga izraza 1915
augmentativ v. uvećanica
azbuka 86

B

baza
 – artikulacijska 89
bezlične konstrukcije (v. i obezličenje) 633
bezličnost 1354
bezučnost 14
broj (gramatička kategorija) 235, 236, 242, 457, 544, 563, 611; 1320, 1334, 1383, 1526, 1530, 1541, 1543, 1545, 1876; 2101
 – gramatički 1328, 1343
 – prirodni 1343
broj (vrsta riječi) 571-596, 767; 975, 1169, 1170, 1177; 1338, 1352, 1354, 1790, 1809; 2106, 2111-2112, 2126
 – glavni (kardinalni) 571, 576-586, 593-594, 596, 763; 1037; 1232, 1333, 1413, 1809, 1935; 2126
 – izvedeni 572-573
 – jednočlani 572, 574
 – osnovni 572
 – redni 571, 585, 763; 975, 1037; 1232, 1333, 1809, 1851, 1928; 2126
 – složeni 2126
 – višečlani 572, 574-575, 585
 – zbirni 582, 586-592, 595; 912
budućnost 613; 1302, 1609, 1624, 1630, 1634, 1636, 1651-1655, 1657, 1659-1660, 1666, 1672

– apsolutna 1303
 – apsolutna gotova 1307
 – gotova 1266, 1307
 – neprava 1304
 – prava 1303
 – relativna 1304
 – relativna gotova 1308

C**citaj**

– umetnut 1984

cjelina

– izgovorna (naglasna) 96-97, 110-115, 124, 205, 211; 2033

crta v. znak, rečenični

critica 769; 853, 863, 1128

Č

čestica (riječca; v. i riječ, modalna) 229, 757, 781, 783-784

– enklitična 1424
 – niječna 112, 207; 839; 1408, 1410, 1413
 – proklitična 1429-1430
 – upitna 1423-1432
 – usklična 1445
 – zahtjevna 1447, 1518, 1701, 1756
 – za pojačavanje 2124

čisto slaganje v. slaganje, čisto

Ć

ćirilica 86

D

dano 1214

dativ (D) 176-177, 179-180; 238-239-241, 287, 397, 402, 435, 552, 776; 1825; 2103, 2106-2108, 2112-2113, 2117, 2119-2123
 – atributni 1843-1844
 – etički 1844
 – objektni 1363, 1367-1369, 1390-1392, 1397, 1399, 1915
 – osobe 633
 – posvojni (posesivni) 1843
 – predikatni 1242
 – priložne oznake 1360

defonologizacija

– jata 2040-2041

- deklinacija** (sklanjanje, v. i broj, imenica, pridjev, sklonidba zamjenica) 227, 237, 243; 870-871; 2101-2127
- brojeva, složena 2126
 - imenička (imenica) 460; 869; 2047, 2102-2115, 2119, 2122, 2126
 - glavna (*o-*, *jo-*, *a-*, *ja-*) 2045-2046, 2071, 2103-2106, 2112
 - konsonantska 2102, 2110-2111, 2114-2115
 - nejednakosložna 2110
 - vokalska 2102
 - a-* (glavna) 2112
 - i-* 2109, 2111, 2113
 - ja-* (glavna) 2112
 - jo-* (glavna) 2103
 - n-* 2110
 - o-* (glavna) 2071, 2103
 - r-* 2115
 - s-* 2111
 - t-* 2111
 - u-* 2107-2108
 - v-* 2114
 - imenska (imenica i neod. pridjeva) 2101, 2116, 2146
 - nepalatalna 2047, 2076-2077, 2103-2106, 2112, 2121-2124
 - palatalna 2047, 2076-2077, 2103-2106, 2112, 2121-2124
 - pridjevska (pridjeva) 467; 869; 2047, 2055
 - jednostavna (neodređena) 2055, 2116, 2122, 2127
 - složena (određena) 2055, 2101, 2116-2117, 2126-2127, 2146
 - pridjevsko-zamjenička 467
 - zamjenička (zamjenica) 467; 2046-2047, 2055, 2101, 2116-2124, 2126
 - zamjeničko-pridjevska 2045, 2055, 2116-2127
- deminutiv** v. umanjenica
- deminutivnost** (umanjenost) v. značenje, deminutivno
- dental** (v. i suglasnik, zubni)
- palatalizirani 2070 (bilj.)
- dentalnost** (zubnost) 72, 76
- depalatalizacija** 1036; 2080
- diftong** v. dvoglasnik
- difuznost** 14, 19, 23
- digraf** v. dvoslov
- digram** v. dvoslov
- dijateza** v. stanje
- disimilacija** v. razjednačivanje
- diskurz** 221, 536; 1183-1190, 1197-1200, 1404, 1461-1462, 1465
- distribucija** v. raspodjela
- dočetak** 2130
- družitelj** (socijativ) 1216
- dual** v. dvojina
- dupleta** 219; 876
- naglasna 109
- dužina** 100-101, 103, 106-108; 285, 305-308, 310, 313-315, 317, 375, 379, 432; 922, 1172
- dvoglasnik** (diftong) 20 (i bilj.), 23, 25, 27, 30, 34, 52, 61, 88; 2020-2022, 2040-2041, 2071
- dvojina** (dual) 236, 246, 386, 425, 580, 583; 1338; 2101, 2106, 2109, 2111-2113, 2125-2126, 2128
- dvoslov** (digraf, digram) 88
- dvotočka** v. znak, rečenični
- dvoznačnost** (homonimija)
- sintaktička 1616, 1666-1669, 1754, 1875, 1882
- E**
- elementi** (vrednote) govora 121
- energija**
- zvučna 22-23, 30
- enklitika** (v. i zanaglasnica) 111; 552, 558; 1041; 1985
- glagolska 560; 1249; 1996-2000, 2003
 - mjesto 1986-2006
 - veznička 1664
 - vezničko-upitna 1996
 - zamjenička 161, 207; 1291, 1996, 2004
- epentetski** / 2066
- etimologija** 808
- etnik** 932-939, 1113
- za mušku osobu 934-939
 - za žensku osobu 938
- etnoid** 933
- F**
- faktiv** v. učinak
- fon** 5
- fonem** (v. i alternacija fonema) 3-12, 14-15, 18, 48-54, 59-64, 66, 68-71, 85, 88, 90, 92, 100, 106, 119-120, 125, 128-130, 192; 221
- akustski 25
 - bezvučni 28
 - difuzni 23
 - dvoglasni (složeni) 88
 - gravisni 24
 - kompaktni 22
 - napeti 23, 30
 - nazalni (nosni) 26
 - neprekidni 27
 - neslogotvorni 52
 - nešumni 21

- nevokalski 21
- nosni v. nazalni
- okluzivni v. zatvorni
- piskavi (sibilantni) 29
- prekidni 27
- redoslijed 7, 68-69
- samoglasnički v. samoglasnik
- sibilantni v. piskavi
- slogotvorni 52, 100
- složeni v. dvoglasni
- stridentni 29
- suglasnički v. suglasnik
- šumni 21
- vokalski 21
- zatvorni (okluzivni) 29
- zvučni 28
- fonetika** 1-3, 16-47
 - eksperimentalna 13
- fonograf** 13
- fonologija** (v. i sustav, fonološki) 2-3, 5-15, 48-83, 93-125
 - glasa 13
 - riječi 13
- fraza** 1824
 - glagolska 1739
- funkcija** (v. i uloga) 1, 3, 7, 12
 - razlikovna 3
- futur** 1302-1308; 2145
 - drugi (egzaktni, predbuduće vrijeme) 622, 634, 636, 660; 1553, 1609, 1659-1660, 1664; 2145, 2150
 - gnomski 1305
 - historijski 1304
 - pripovjedački 1304
 - prvi 622, 634, 636, 658-659; 1302-1306, 1331, 1426, 1580, 1651, 1654, 1662, 1697; 2145
 - sjevremenski 1305
 - u namjernoj rečenici 1630, 1634, 1636
- G**
- genitiv** (G) 238-239-241, 286, 393, 401, 431, 774-775; 1352, 1357; 2103, 2106-2109, 2112-2113, 2117, 2119-2125
 - atributni
 - cjeline 1836
 - dijelni (partitivni) 1837
 - objasnidbeni (eksplikativni) 1839
 - objektni 1841
 - posvojni (posesivni) 1832-1835
 - sadržaja 1838
 - subjektni 1840
 - svojstva (kvalitativni) 1817, 1842
 - objektni 1363, 1367, 1388, 1396, 1841
 - dijelni (partitivni) 1383
 - slavenski 1418
 - predikatni 1237-1241
 - priložne oznake 1360
 - vremena 1815
- geste** 121
- glagol** (v. i oblik, glagolski) 228, 597-754; 902-903, 908, 964, 1091, 1095, 1118; 1333, 1363-1365, 1510, 1517
 - apkurzivni 599
 - apsolutni 626
 - atkurzivni 599
 - augmentativni 607
 - bezlični 622; 1353-1354, 1390, 1895-1896
 - bez rekcije 1371
 - deminutivni 607
 - denominativni 1143
 - distributivni 603, 618
 - događanja 1735-1739, 1890, 1898-1900, 1903
 - durativni (neprekidni) 603
 - duševnoga stanja 1729, 1739, 1890-1891
 - dvovidni 621
 - egzistencijalni 598; 1921
 - ekskurzivni 599
 - faktitivni v. učinski
 - finitivni v. završni
 - glavni 1766
 - govorenja, mišljenja i osjećanja 1518, 1704-1705, 1739, 1746-1748, 1751-1752, 1765, 1769, 1890
 - koji znači:
 - čudenje 1725
 - glas kojim se što govori 1712
 - izricanje volje 1710, 1906-1907
 - mišljenje 1720
 - namjeru 1908
 - nastojanje i pomnju 1727, 1911
 - navikavanje 1723, 1909
 - ocjenu kazanoga 1711
 - očekivanje 1726
 - opažanje 1716, 1718
 - opseg govorenja 1707
 - osjećanje 1717
 - posredovanje govora pismom 1713
 - sadržaj govorenja 1709
 - shvaćanje 1721
 - sjećanje 1722
 - sumnju 1724, 1910
 - svrhu govorenja 1708
 - znanje 1719
 - htijenja 1730-1733, 1739, 1765, 1890, 1892-1897
 - inkoativni, ingresivni v. početni

- inkurzivni 599
 - intenzivni 607
 - iterativni v. učestali
 - komparativni v. poredbeni
 - kreativni (tvorački) 597, 599
 - kurzivni (kretanja) 597, 599
 - lični 1354
 - majorativni 607
 - medijalni 600, 629
 - momentalni v. trenutni
 - nepotpuna značenja 601; 1244, 1373, 1459
 - nepovratni 628
 - nepravilni 641, 750-754
 - nepravni povratni 628, 629; 1041
 - neprefiksalni 971
 - neprekidni (durativni) 603
 - neprelazni (intransitivni) 627; 971; 1367, 1370, 1388, 1390, 1393, 1455, 1714
 - nesloženi 618
 - nesvršeni (imperektivni) 176-177, 193, 195, 200-202; 612-613, 617-619, 621, 668; 965, 969, 971; 1300, 1553, 1652, 1664, 1671, 1674, 1884; 2131-2132, 2145
 - objektni (predmetni) 626
 - objektnoga razreda 610
 - osnova v. osnova, glagolska
 - osnovni 965, 971; 1225-1227
 - pantivni 605
 - pitanja 1750
 - početni (inkoativni, ingresivni) 606
 - polusponski 601
 - pomoćni (sponski) 601, 637; 1225-1228, 1234, 1248, 1331-1332, 1337, 1340, 1342, 1409; 2144
 - po morfološkim vrstama 641
 - po načinu radnje 602-610
 - poredbeni (komparativni) 607
 - potpuna značenja 601; 1373
 - povratni medijalni 629
 - povratni (refleksivni) 625, 627-628-633; 1041, 1046; 1388, 1390, 1393
 - pravi povratni 628-629; 1041
 - pravi prelazni 627
 - predikatni 755; 1222, 1336, 1339, 1341, 1353, 1447, 1591, 1621, 1915
 - prefiksalna tvorba 1148-1164
 - prefiksalni 971, 991
 - prefiksavno-sufiksalna tvorba 829, 841, 1005-1008, 1175
 - prelazni (transitivni) 627, 629, 632, 675; 971; 1205, 1208, 1245-1246, 1366, 1372-1379, 1383-1387, 1401-1402, 1418, 1453, 1457, 1459
 - preoblični v. transformativni
 - procesualni 598; 1921
 - radnja 597, 599, 602
 - razvojni (evolutivni) 597
 - recipročni v. uzajamno povratni
 - sativni 609, 618
 - složeni (v. i slaganje) 618; 1225, 1227
 - sponski v. pomoćni
 - s predmecima v. glagol, složeni
 - stanja (stativni) 600, 604
 - subjektnog razreda 610
 - sufiksalna tvorba 1134-1147
 - od imenica 1143-1145
 - od glagola 1136-1141
 - od pridjeva 1146
 - od ostalih riječi 1147
 - supletivnih korijena 620
 - svršeni (perfektivni) 612-613, 617-619, 621; 965; 1300, 1553, 1652, 1654, 1660, 1664, 1672, 1674, 1884; 2131-2132, 2145
 - totivni 605
 - transformativni (preoblični) 597, 599
 - transkurzivni 599
 - trenutni (momentalni) 603
 - učestali (iterativni) 603
 - učinski (faktitivni, uzročni) 604
 - u finitnom obliku 1222
 - uzajamno povratni (recipročni) 628, 629
 - uzročni v. učinski
 - v. srastanje
 - završni (finitivni) 606
 - zbivanja 597, 600
 - značenje 597-601
 - osnovno 1149
 - osnovnoga glagola 1226
 - radnje 1374-1375
 - sativno v. glagol, sativni
- glagoli po vrstama** (uzorci sprezanja i naglasni tipovi) 641, 680-754
- I. vrsta 680-701; 971
 - 1. razred 680-683
 - plěsti* /i plěsti/ — *plětēm* /i plètēm/ 681, 683
 - isplěsti* /i isplěsti/ — *isplětēm* /i isplètēm/ 683
 - srěsti* — *srětēm* 682
 - sjěsti* — *sjětēm* 682
 - jěsti* — *jětēm* 682-683
 - pòjesti* — *pòjedēm* 683
 - rǎsti* /i rǎsti/ — *rǎstēm* /i rǎstēm/ 682-683
 - krǎsti* — *krádēm* /i krádem/ 683
 - dòvesti* (i *dověsti*) — *dovédēm* (i *do-védēm*) 680
 - 2. razred 684-686
 - pǎsti* /i pǎsti/ — *pǎsēm* /i pǎsem/ 684
 - grǐsti* — *grízēm* /i grízēm/ 684, 686

- dònijeti /dònesti i donèsti/ – donèsëm /i donèsëm 685
 vèsti /i vèsti/ – vèzëm /i vèzem/ 684, 686
 izljesti – izljezëm 684
 dòvesti /i dovèsti/ – dovèzëm /i do-
 vèzem/ 684, 686
3. razred 687-689
 cfpsti /i cfpsti/ – cfpëm /i cfpem/ 687, 689
 nàsuti – nàsپëm 687-689
 grèpsti /i grèpsti/ – grèbëm /i grèbem/ 687
 zèpsti /i zèpsti/ – zèbëm /i zèbem/ 687
 tèpsti se /i tèpsti se/ – tèپëm se /i tèpem
 se/ 687
4. razred 690
 tèci /i tèci/ – tècëm /i tècem/ 692
 vúci /i vúci/ – vúcëm /i vúcem/ 690
 vřci /i vřci/ – vřšëm /i vřšem/ 690-691
 mòci /i mòci/ – mògu 691-692
 pòmoci /i pomòci/ – pòmognëm 691
5. razred 693-695
 klèti /i klèti/ – kùnëm /i kùnem/ 693
 žèti /i žèti/ – žmëm 693
 pèti se /i pèti se/ – pènjëm se 693-694
 žèti – žnjëm /i žanjëm/ 693-694
 nàdùti – nàdmëm 694
6. razred 696-698
 drìjeti (i drijèti) - drëm 696-697
 triti – trëm i tàrëm 696-697
 zrèti – zrëm i zrëm 696-697
 klàti – kòljëm 696-698
 mljèti – mèljëm 696-697
7. razred 699-701
 piti – pìjëm 699, 701
 djèti – djènëm 699-700
 smjèti – smjëm 699-700
- II. vrsta 702-703; 971
 vènuti – vènëm 703
 ðignuti – ðignëm 703
 víknuti – víknëm 703
- III. vrsta 704-709; 971
 1. razred 704-706
 vrèti – vrëm 705
 žèljeti – žèlëm 704, 706
 vđjeti – vđëm 706
2. razred 707-709
 držati – držëm 707, 709
 čúcati – čúciëm 707, 709
- IV. vrsta 710-716; 971
 vòziti – vòzëm 710, 712
 bròjiti – bròjëm 711-713
 ljúbiti – ljúbëm 711-712, 714
 tumáçiti – tumáçiëm 712, 715
 žúriti – žúrëm 712, 716
- V. vrsta 717-742; 971
 1. razred 718-729
- dàti – dàëm 719
 znàti – znàm 719
 imati – imàm 719
 dòđati – dòđàm 719
 nèmati – nèmàm 719
 sàznati – sàznàm 719
 stàti – stànëm 720
 tkàti – tkàm i tkëm 721
 pítati – pítàm 718, 722
 spašávati – spašávàm 722-723
 ìgrati – ìgràm 722, 724
 zàigrati – zàigràm 722, 725
 jáçati – jáçàm 722, 726
 komàdati – komàdàm 722, 727
 kùhati – kùhàm 722, 728
 zàkuhati – zàkuhàm 722, 729
2. razred 730-735
 mìcati – mìcëm 730, 732, 735
 mètati – mècëm 732, 734
 srkùtati – srkùcëm 732-733
 písati – písëm 730, 732
3. razred 736-737
 pràti – pèrëm 736
 gnàti – žènëm 736-737
 slàti – šàljëm i šljëm 736-737
4. razred 738-742
 poznávati – pòznájëm 739
 dávati – dàjëm i dàjëm 739
 kljùvati – kljùjëm 738, 740
 (pro)kljívati – kljívëm (pròkljívëm) 740
 grjìjati – grjìjëm 740
 smjìjati se – smjìjëm se (i smjìjëm se)
 740, 742
- VI. vrsta 743-749; 971
 trgòvati – trgùjëm 743-745
 kòvati – kùjëm 744
 vjèrovati – vjèrujëm 744, 746
 nàpredovati – nàpredujëm 744, 747
 kazívati – kàzujëm 744, 748
 rázlùkovati – rázlùkujëm 744, 749
- nepravilni 750-754
 bìti – jèsam i bñdëm 115; 750
 hujèti – hòcu 750-751
 ìci i ìci – ìdem 750, 752
 òtìci i ottci – òtdëm /òtdëm/ òdëm
 753
 izàci i izàci - izàdëm 753
 izìci i izìci – izidëm i izidëm 753
 spàti – spëm 754
- glagolska kategorija** v. kategorija, glagolska
glagolska osnova v. osnova, glagolska
glagolski način v. način, glagolski
glagolski oblici v. oblici, glagolski
glagolski oblik v. oblik, glagolski
glagolski participij v. participij

glagolski pridjev v. pridjev, glagolski
glagolski prilog v. prilog, glagolski
glagolsko stanje v. stanje, glagolsko
glagolsko značenje v. glagol, značenje
glas (v. i samoglasnik, suglasnik) 1-32, 44, 47-49, 88
 - akutski 25
 - alveolarni v. nadzubni
 - bezvučni 28
 - difuzni 23
 - faringalni v. grkljanski
 - grkljanski 44
 - kompaktni 22
 - mekonepčani (velarni) 44
 - mukli 38
 - nadzubni (adveolarni) 37
 - napeti 23, 30
 - nastajanje 16-18
 - nazalni v. nosni
 - nenepčani (nepalatalni) 37
 - neodređeni 38
 - nepalatalni v. nenepčani
 - neprekidni 27
 - neslogotvorni 32, 38, 56
 - nevokalski 21
 - nosni (nazalni) 26
 - okluzivni v. zatvorni
 - piskavi (sibilantni) 29
 - prekidni 27
 - sibilantni v. piskavi
 - slogotvorni (v. i slogotvorni ɟ , ŋ , ŋ , r , ə) 32, 52, 55-56
 - stridentni 29
 - velarni v. mekonepčani
 - vokalski 21
 - zatvorni (okluzivni) 29
 - zvučni 28
glasnice 16-17, 20, 28
gotovost radnje 1264, 1266
govor 1, 3-4, 9, 89, 94, 96; 1182, 1191, 1421, 1444, 1713
 - neupravni 1757, 1763-1768
 - odstupanja 138, 147
 - pravi 1704
 - slobodni neupravni 1745, 1769-1773
 - upravni 1757-1768, 1975-1976
 - zamišljeni 1704
govorenje 84
govorni akt v. akt, govorni
govorni lanac 213-214, 221, 225
govorni niz v. niz, govorni
govorni organi v. organi, govorni
govornik (v. i stav govornika) 11, 14, 89, 99; 1443, 1764

grafem 85-86, 88, 91-92, 105
 - jednoslovni (jednoslov, monograf, monogram) 88
grafematika 85
grafija 85-86
granica
 - morfema (morfemska) 59, 71, 88, 128; 820, 861, 1055
 - nerečenična 1466-1472
 - osnove i nastavka 62, 184, 191
 - osnove i sufiksa 62, 184, 191; 2034
 - prefiksa i osnove 62, 80, 82; 2023, 2032
 - rečenična 1191, 1466-1472
 - sloga (slogovna) 57-58; 2037, 2063, 2080
gravisnost 14, 19, 24

H

haplogologija v. slog, ispadanje
heterosilabični položaj v. položaj, heterosilabični
hijat v. zijev
hipokorističnost v. značenje, hipokoristično
hipokoristik v. odmilica

I

idiom 1823
ime 1228, 1965
 - osobno 179; 2053, 2085
 - predikatno 1228, 1244, 1354, 1512-1513 u dativu 1242, 1843-1844 u genitivu 1831-1832
 - strano 109, 135, 138
 - vlastito 231, 235, 272, 274, 277, 473; 989; 1783, 1818, 1846; 2053
 - zemljopisno v. toponim
imenica 82, 108, 152, 156-158, 162-163, 166-168, 174, 179-180, 186, 193-195; 228, 230-452, 453, 457-458, 460, 545, 580, 593, 760, 766; 903-904, 906, 908, 911, 964, 968, 979, 986, 1090; 1783, 1788-1789, 1825-1826, 1845, 1876-1877, 1880; 2077, 2101-2115
 - apstraktna 425
 - bez množine 258, 582
 - brojiva 1861
 - brojna 595-596; 912; 1339, 1341, 1352, 1860, 1944-1945, 1970
 - čisto slaganje v. tvorba, složeno-nesufiksalsna
 - dvorodna 929; 1865
 - dvosložna 2108
 - glagolska 375; 969 bilj.; 1915-1916; 2151

- gradivna 232; 1082
- jednakosložna 343-347, 350-351, 366-376; 984
- jednosložna 2108
- kao subjektivna riječ 1321, 1331-1333
- koja znači:
 - aparatus, napravu, oruđe, uređaj 950-953
 - apstraktan predmet 1838
 - automatski 1044
 - člana, pripadnika, polaznika 1078
 - dio cjeline 975, 995
 - dobitnika nagrade 910
 - događanje 1744
 - drvo, grm, stabljiku 957
 - glazbenika 904
 - govorenje 1741, 1753
 - htijenje 1743
 - igru 973
 - ispravu, obrazac, potvrdu 958
 - jezik 977
 - kožu, krzno, meso 956
 - metlu, palicu, šibu 955
 - mjeru 259
 - mladu životinju, životinjsko mladunče 943
 - mušku osobu 1344
 - mušku i žensku osobu 343, 392
 - mladu 931
 - mužjaka 947-948
 - napravu, stvar 921, 1014, 1051, 1060
 - navijača, pripadnika čega, pristašu, sljedbenika 910
 - negativnu kvalifikaciju 996
 - negiranje 997
 - neživo 247, 277, 284, 343, 463
 - oblik ili način 1838
 - osjećanje 1742, 1753
 - pitanje 1753
 - početni, prvotni 1001
 - podrijetlo v. rodbinski odnos
 - pojam ili tvar 1383, 1837
 - položaj među dijelovima 993
 - položaj u zvanju ili zanimanju 994
 - potiranje pozitivnog značenja 997
 - porez ili taksu 974
 - posljedicu glagolske radnje 971
 - prethodenje čemu 1002
 - pripadanje 957
 - rakiju 955
 - rezultat glagolske radnje 971
 - rodbinski odnos (podrijetlo) 911
 - socijativnost 1004
 - sporedni 998
 - sportaša 904
 - stručnjaka, struku 904, 1112
 - struku ili položaj 1838
 - stupanj srodstva 1001
 - dalji stupanj srodstva 1001
 - suprotni, protivni 1003
 - sužavanje značenja 1000
 - viši stupanj čega 995
 - zajedništvo 1004
 - zanimanje, profesiju 907
 - ženku 947-948
 - živo 247, 249, 252, 277, 462-464, 468
 - živo i neživo 248
 - kolektivna v. zbirna
 - mislena (apstraktna) 233-234; 968, 1014
 - mjesna 964-967, 1014
 - sa značenjem:
 - kraj, nasad 966
 - kraj oko grada 967
 - prodavaonica, tvornica, zgrada 965
 - točka 966
 - životinjska nastamba 965
 - mocijska 888
 - muška 923
 - ženska 990
 - muškoga roda 157-158, 166, 210; 247-341; 884, 941, 980-981
 - nebrojiva 1862
 - nejednakosložna 984
 - nestvarna 233-234
 - oblik 243
 - odmila (hipokoristik) 179, 202; 235, 247, 276, 399; 989-990
 - opća 231-232; 949, 1053, 1113
 - osnovna 881, 915, 931, 979, 1112, 1114
 - osobna 884, 898-939, 979, 1112
 - parna 885
 - prefiksalna 881
 - prefiksalna tvorba 991-1004
 - prefiksarno-sufiksna tvorba 1005-1008
 - radna 969-971, 1014, 1041, 1045-1047
 - rezultativna 970
 - samostalna 1009
 - semantički zalihosna 1820
 - složena 858
 - složeno-nesufiksna tvorba 1009-1074
 - složeno-sufiksna tvorba 1075-1081
 - s obilježenim značenjem 978-990
 - srednjega roda 156, 193, 210; 343-384; 929, 943, 984-985; 1344
 - sročna s predikatom 1335, 1344, 1352
 - stilski obilježena v. značenje, (stilski) obilježeno
 - strana 876, 1085
 - stvarna (konkretna) 233-234
 - sufiksna 881
 - sufiksna tvorba 891-990

- s više značenja 1822
 - trosložna 2112
 - u adverbnoj oznaci 1360
 - u apoziciji 1845
 - u atributivnoj rečenici 1521, 1788-1789
 - u gramatičkom ustrojstvu 1204-1205
 - u imenskom atributu 1825-1828, 1831-1832, 1839
 - u imenskom predikatu 1229, 1233, 1237, 1241
 - u izričnoj rečenici 1740
 - u objektu 1372, 1380, 1394
 - u odnosnoj rečenici 1524, 1526-1527, 1782-1783
 - u predikatnom proširku 1876-1877, 1880
 - u preoblici zamjenjivanja 1199
 - u zavisno složenoj rečenici 1509-1511
 - vlastita (v. i ime, vlastito) 232; 1053
 - v. etnik, poimeničenje, slaganje, srastanje, tvorba, umanjenica, uvećanica, vršitelj radnje i vršiteljica radnje
 - višesložna 2112
 - vrsta a 556, 595
 - vrsta e 583
 - za biljku 949
 - za mušku osobu 899-918, 923, 931-937, 939, 963, 986-987, 989-990, 1079
 - za mušku i žensku osobu 928-931
 - za stvar 950-959, 1014
 - za žensku osobu 914-927, 931, 938-939, 986-987, 989-990
 - za životinju 884, 940-948, 1078-1079, 1110
 - zbirna (kolektivna) 232, 258, 355, 375, 377-378, 425, 582, 589, 595; 960-963; 1336-1337; 2111
 - ženska roda 108, 157, 193, 210; 884, 942, 982-983
- imenice po vrstama** (uzorci sklonidbe i morfološko-naglasni tipovi) 244, 246
- A-vrsta — muški rod 247-341
 - uzorak
 - 1. *izvor-θ* — *izvor-a* 252
 - 2. *nōk/a/t-θ* — *nōkt-a* 253
 - 3. *ōtočan-in-θ* — *ōtočan-in-a* 257
 - 4. *vōjnik-θ* — *vōjnik-a* 260
 - būbreg-θ* — *būbreg-a* 260
 - tībuh-θ* — *tībuh-a* 260
 - 5. *čvōr/a/k-θ* — *čvōrk-a* 261
 - 6. *pānj-θ* — *pānj-a* 262
 - rāž/anj-θ* — *rāžnj-a* 262
 - prīšt-θ* — *prīšt-a* 262
 - 7. *strīc-θ* — *strīc-a* 264
 - kfīn/a/c-θ* — *kfīnc-a* 264
 - 8. *posjētīl/a/c-θ* — *posjētīoc-a* 268
 - 9. *pēpeo-θ* — *pēpel-a* 269
 - ūgl/a/o-θ* — *ūgl-a* 269
 - 10. *čōvjek-θ* — *čōvjek-a* 271
 - 11. *bifē-θ* — *bifē-a* 272
 - 12. *žīri-θ* — *žīrij-a* 273
 - tāksi-θ* — *tāksij-a* 273
 - 13. *Dānil-o* — *Dānil-a* 274
 - Hřvoj-e* — *Hřvoj-a* 274
 - 14. *raščupānk-o* — *raščupānk-a* 276
 - 15. *jūn-i* — *jūn-a* 280
 - morfološko-naglasni tipovi 289-341
 - jednosložne osnove 289-300
 - osnove s nepostojanim *a* u N *jd.* 318-331
 - posebne osnove 332-341
 - višesložne osnove bez nepostojanoga 301-317
 - A-vrsta — srednji rod 342-384
 - uzorak
 - 16. *kōljen-o* — *kōljen-a* 344
 - 17. *jēdr-o* — *jēdr-a* 345
 - 18. *dřv-o* — *dřv-a* 347
 - 19. *oč-i* : *ok-a* 348
 - iš-i* : *ih-a* 348
 - 20. *čūdo* — *čud-ēs-a* 349
 - 21. *pōlj-e* — *pōlj-a* 351
 - 22. *sūnc-e* — *sūnc-a* 352
 - 23. *ūže-θ* — *ūžet-a* 354
 - 24. *zvōnc-e* — *zvōnc-a* 356
 - 25. *rāme-θ* — *rāmen-a* 357
 - 26. *pōdne-θ* — *pōdnev-a* 358
 - morfološko-naglasni tipovi 366-384
 - E-vrsta
 - uzorak
 - 1. *žāb-a* — *žāb-ē* 387
 - 2. *sīk-a* — *sīk-ē* 388
 - 3. *zék-o* — *zék-ē* 395
 - 4. *māt-i* — *māter-ē* 396
 - morfološko-naglasni tipovi 403-424
 - I-vrsta
 - uzorak
 - 1. *rjječ-θ* — *rjječ-i* 426
 - 2. *kč-ī* — *kčēr-i* 429
 - naglasni tipovi 436-448
 - imenice koje znače što neživo 277, 343, 463
 - imenice koje znače što živo 277, 355, 462-464, 468
- imperativ** (zapovjedni način) 176-177, 197; 611, 622, 636, 639, 661-664; 1219, 1309, 1312, 1410-1411, 1447, 1580, 1655, 1662, 1767; 2072, 2140-2143
- gnomski 1280
 - historijski 1274
 - poslovični 1280
 - pripovjedački 1274

- svezremenski 1280
- zanijekani 1913
- imperfekt** (prošlo nesvršeno vrijeme) 191; 622, 634, 636, 639, 652-654; 1292-1294, 1296, 1331, 1580, 1676; 2072, 2130-2131, 2132-2139
 - gnomski 1296
 - svezremenski 1296
- imperfektivizacija** 617, 619
- indikativ** (izjavni način) 611; 1219, 1309-1310, 1625, 1627-1628, 1632-1633, 1635, 1669-1670, 1889
- infiks v. umetak**
- infinitiv** 622, 639, 642-643, 680, 683-684, 690, 703, 710; 1312, 1333, 1354, 1459, 1888-1914; 2145
 - krnji 659
 - objektni 1914
 - predikatni 1243, 1391, 1448
 - nužde 1914
 - mogućnosti 1914
 - predodžbe 1914
 - subjektni 1327, 1914
- infinitivizacija** 1464, 1888-1914
 - obavezna 1894, 1913
- instrument v. sredstvo**
- instrumental** (I) 182, 186; 238-239-241, 287, 402, 433, 435, 774-775; 1233-1234, 1357; 2103-2104, 2106, 2109, 2112-2113, 2119-2122
 - objekta 1363, 1367-1369, 1393-1394, 1398-1399, 1915
 - predikatni 1234, 1244-1245, 1384-1386
 - predikatnog proširka 1878
 - priložne oznake 1360
- intenzitet v. silina**
- interfiks v. spojnik**
- interpunkcija** 122
- intervokalni j** 2053, 2055, 2135
- intervokalni v** 2053
- intonacija** (v. i ton) 101-102
 - rečenična 97, 121-122; 1973
 - isticajna 1779
 - upitna 1421-1423
 - upravnoga govora 1758
 - usklična 1444
- ishodišni v. rečenica, riječ**
- iskaz** 1213-1214
- ispadanje**
 - sloga (haplologija) 188; 2060
 - suglasnika 71, 79-83, 131, 145-150, 184; 2037, 2064 (i bilj.), 2092
 - odstupanja u govoru 147
 - odstupanja u pismu 147, 150
- isticanje riječi u rečenici** 1920, 1953
- istovremenost** 1583
- istoznačnost** (sinonimnost) **sufikasa**
 - tvorbeno 895
- izgovor**
 - dijalekatski 89-90
 - jata
 - jednosložan 2040
 - dvoglasnički 2040
 - troglasnički 2040
 - dvosložan 2040
 - trofonemski 2040
 - književni (normiran) 90, 92
- izgovorna cjelina v. naglasak, izgovorna cjelina**
- izjavni način v. indikativ**
- izjednačenje, glasovno v. neutralizacija**
- izraz** 789
 - adverbne oznake 1915
 - adverbni 1177
 - atributni 1839
 - dativni
 - predikata 1242, 1915
 - emotivno povišen 1581
 - genitivni
 - predikata 1237-1241, 1915
 - imenički 1544
 - imenski 1547, 1551
 - instrumentalni 1574
 - predikata 1233-1234, 1915
 - jezični 1182
 - književni 1422
 - morfema 126
 - nastavka 129
 - neglagolski 1904-1905
 - neodređeni 1440-1442, 1689
 - osnove (osnovne riječi) 796
 - izmijenjeni 129
 - padežni 1510, 1790, 1852-1853, 1938, 1967
 - prefiksa
 - izmijenjeni 129
 - prevedeni 1068
 - prijedložni 773; 842-843, 1005, 1126, 1175; 1197, 1236, 1240, 1244, 1246, 1357, 1360, 1365, 1370, 1385, 1392, 1454, 1524, 1714, 1790, 1805, 1852-1853, 1938, 1958, 1967
 - objekta 1915
 - adverbne oznake 1915
 - priložni 1442, 1486, 1563, 1640, 1680
 - pučki 1660, 1697, 1747
 - riječi 117-119
 - starinski 1660
 - stilski obilježen 1488
 - sufikasa
 - izmijenjeni 129
 - tvorenice 823

- umetnuti 1981
 - veznički 1582, 1588, 1596, 1602-1605, 1610, 1614, 1620, 1665
 - načinski 1679
 - suprotstavljanja 1680, 1682, 1685, 1694
 - dopusni 1692, 1699-1700
 - zamjenički 1440-1441, 1544
 - uvjetnoga značenja 1646, 1650
 - za namjeru 1626, 1631
 - izreka** 1182, 1185
 - izričaj**
 - fraza 1824
 - idiom 1823
 - izvedenica** 202; 827-828, 845, 847; 2098
 - mocijska 888
 - izvođenje** 828
- J**
- jat** (ě) 20 (bilj.), 192; 2021-2026, 2038-2043, 2046, 2048, 2051-2052, 2070-2072
 - alternacije 193-202
 - dugi 2042
 - kratki 2042, 2087
 - refleks 192-201; 2038-2043, 2087, 2089
 - dvoglasnički 2040
 - dvosložan 2040-2041
 - ekavski 2021, 2039
 - sekundarni 2041
 - ijekavski 2021, 2040, 2042, 2087
 - ikavski 2021, 2039
 - sekundarni 2041
 - jednosložan 2041
 - jekavski 2039
 - mješoviti, ikavsko-ekavski 2039
 - troglasnički 2040
 - jedinica**
 - jezična 1182-1183, 1187-1188, 1215
 - prozodijaska (naglasna) 100-101, 118, 120-121, 124
 - razlikovna 18, 120
 - samostalna leksička (leksem) 827, 997, 1009, 1054, 1071
 - tvorbena 820
 - domaća 875
 - strana 875
 - jednačenje** (asimilacija) 2041, 2080-2086
 - samoglasnika 2056-2057
 - suglasnika 2083-2086, 2092
 - po mjestu tvorbe 71, 139-144; 658; 2086
 - dvostrukosti 144
 - odstupanja 142
 - odstupanja u pismu 143
 - po zvučnosti 71, 132-138; 2084-2085
 - odstupanja u govoru 138
 - odstupanja u pismu 135, 138
 - jednina** 232, 236, 250, 258, 342, 353-354, 594-595; 1204, 1208, 1329, 1337, 1341-1342, 1347, 1350, 1354, 1383, 1410, 1455, 1533, 1837; 2101, 2102-2150
 - jednoslov** (monograf, monogram) 88
 - jer** (b) (v. i poluglas) 2022-2024, 2026, 2054, 2070, 2072, 2103
 - jeri** (y) 2022-2024, 2045-2046, 2051, 2054, 2103, 2106, 2114, 2147
 - jezična djelatnost** 3
 - jor** (b) (v. i poluglas) 2022-2024, 2051, 2103, 2149
 - jota** (j) 2065
 - jotacija** (jotiranje) 181-182; 2065-2068, 2069-2070, 2075-2078
 - mlađa (novija) 2087-2088, 2092
 - najnovija 2089
 - praslavenska 2086-2087
- K**
- kalkiranje** v. prevođenje
 - kategorija** 1254
 - glagolska 611
 - gramatička 235, 242; 827; 1218, 1320, 1365, 1785; 2086, 2139
 - morfološka 128, 130, 210; 236-237; 1211; 2076, 2128
 - predikatna 1218-1220, 1225, 1254, 1888
 - lice 1218, 1254, 1256
 - način 1218, 1255, 1309
 - vid 1218, 1255, 1260
 - vrijeme 1218, 1255, 1263
 - sintaktička 1211-1212, 1953
 - tvorbena 128, 130; 2076, 2086
 - vremena 1638
 - značenjska (v. i skupina) 881, 893
 - kimograf** 13
 - klitika** (v. i nenaglasnica) 95, 111
 - namještanje 1985
 - kolon** 1775
 - kompaktnost** 14, 19, 22-23
 - komparacija** v. stupnjevanje
 - komparativ** 482, 484-489, 491, 758; 1802; 2127
 - pridjeva 108, 182, 186, 193, 195; 833; 1571, 1573
 - priloga 182, 193, 195; 833; 1571, 1573
 - komunikacija** v. priopćavanje
 - komutacija** 50

kondicional (pogodbeni način) 611; 1219, 1313-1317, 1449, 1580; 2144, 2150
 - drugi (prošli) 622, 635-636, 666; 1314-1315
 - iterativni 1275
 - prvi (sadašnji) 622, 635-636, 665; 1313, 1315-1317
 - u dopusnoj rečenici 1698
 - u namjernoj rečenici 1625, 1629, 1632-1633, 1635
 - u pogodbenoj rečenici 1656, 1661, 1666-1668, 1670

kongruencija v. sročnost

konsonant (v. i suglasnik) 52

konsonantizacija

- *u* 2053

- *i* 2140, 2151

kontekst 119, 121; 538, 762; 1213-1214, 1251, 1354, 1411, 1653, 1666, 1670, 1764, 1831

kontrakcija v. sažimanje

konverzija v. preobrazba

konjugacija v. glagolski oblici, po vrstama

konjunkcionalizacija v. povezničenje

korelacija 1530, 1538

korijen 808

kratice 109; 861

ktetik 847

kvaliteta

- samoglasnika (samoglasnička) 2022

kvantiteta (v. i trajanje) 93-94, 101, 210

- samoglasnika (samoglasnička) 2022

- sloga 94, 192, 202; 2042

L

latinica 84-86, 88

leksem v. jedinica, samostalna leksička

lice 611, 622; 1218, 1254, 1256, 1320, 1334

- drugo 1219, 1258, 1323-1324, 1410, 1765-1766; 2116, 2118-2120, 2138, 2143

- prvo 1219, 1257, 1322, 1324, 1410, 1765-1766; 2116, 2118-2120, 2129, 2138

- treće 1219, 1259, 1321, 1325, 1354, 1455, 1765-1766; 2118, 2125, 2129-2130, 2143

lik

- glagolski (stanje)

radni ili aktivni 623-625; 1450, 1453

trpni ili pasivni (v. i glagolski oblici, pasivni) 623-625; 1450

tvorba 678

- glasovni 1131

likvida (v. i suglasnik, likvidni i metateza, likvida)

- slogotvorna v. slogotvorni /, slogotvorni /r

lokal v. odredba, mjesna

lokativ (L) 176-177, 179-180; 238-239-241, 284, 287, 432, 435, 774-776; 1363, 1402-1403, 1882; 2103, 2106-2108, 2112-2113, 2119-2122

M

metateza (premetanje)

- likvida 2021, 2061-2062, 2064

- sloga 2060

- suglasnika 2091, 2123-2124

metrika 94 (bilj.)

mimika 121

minimalni par v. par, minimalni

mjesto

- pridjevskog atributa 1805

- riječi u redosljedju 1202

- tvorbe 76, 131, 139

samoglasnika 33-38

suglasnika 39-44; 2080, 2086

- uvrštavanja zavisne rečenice u glavnu 1511-1512, 1514-1515, 1517-1518, 1520-1521, 1703, 1749, 1756, 1785

množina 232, 236, 250, 285-288, 342, 353-354, 386, 425, 538, 577, 594; 1330, 1335-1337, 1339-1340, 1346, 1348, 1383, 1410, 1455; 2101, 2102-2150

- duga 193-194; 256, 264, 267, 269, 271, 285, 287, 290-292, 295-298, 300, 303, 306, 319, 323; 2105, 2108

- kratka 256, 263, 269, 286, 289, 291, 293, 295, 299, 303, 306-307, 318, 322; 2108

- skraćena 257

- supletivna 377

modal v. odredba, načinska

modus v. način, glagolski

monoftong 2020-2021

- dugi 2020

- kratki 2020

- primarni 2022

monoftongizacija 2021-2022, 2071

monograf v. jednoslov

monogram v. jednoslov

mora 103

morf 126; 216-219, 223, 616, 641

morfem 53, 55, 126; 215-221, 250; 1255

- afiksalni 220

- flektivni 640

- funkcionalni 220

- gramatički 819, 827

- korijenski 220; 827

- leksički 220; 827

vezani 809, 852, 859, 1009, 1061-1074

- domaćeg podrijetla:
bakro-, brodo-, dvo-, in-, poljo-, vrgo-, vele-, vodo- 1071
- stranog podrijetla:
aero-, agro-, ampelo-, andro-, antropo-, argiro-, aritmo-, arterio-, astro-, audio-, auto-¹, auto-², avio-, balneo-, baro-, bio-, daktilo-, demo-, disko-, egzo-, eko-, elektro-, empirio-, endo-, entomo-, etno-, evro-, fero-, fito-, fizio-, fono-, foto-¹, foto-², geo-, helio-, hemo-, habero-, hidro-¹, hidro-², hipo-, hrizo-, kabrio-, kino-, klepto-, kreno-, krio-, labio-, lalo-, leuko-, logo-, luto-, makro-, melo-, mikro-, mnemo-, mono-, morfo-, moto-, muzeo-, narko-, neo-, nitro-, nukleo-, ornito-, paleo-, pedo-, piro-, pireto-, pneumo-, porno-, psiho-, radio-¹, radio-², repro-, retro-, socio-, sero-, sinhro-, steno-, stereo-, surdo-, tele-, trofo-, video-, zoo- 1067
- nulti 215, 223; 827
 - oblični 827
 - prefiksalni 827
 - spojni 827, 1055
 - sufiksalni 827
 - tvorbeni 827
 - usklađivanje 1849
- morfofonologija** 127
- morfolgija** (v. i sustav, morfološki) 71, 126, 163, 205; 212; 1219
- morfonologija** 126-211
- motivacija** 796, 1023, 1038, 1042
- motiviranost** 917, 1095
- dvostruka 824, 931, 1112-1114
 - jednostruka 931
- N**
- način** 1218, 1248, 1309-1319, 1649, 1764
- glagolski (modus) 611
 - izjavni v. indikativ
 - pogodbeni v. kondicional
 - zapovjedni v. imperativ
 - prolaza zračne struje 45
 - tvorbeni 813, 828-829
 - vršenja glagolske radnje 602
- nadovezivanje** 1478, 1482, 1484, 1584
- naglasak** (akcent) 94-95, 98, 100-101, 106-109, 117-118, 120, 193, 209-211; 237, 242; 967, 971, 974, 986, 1126, 1128, 1130, 1133
- brzi v. kratkosilazni
 - čelni 211; 283, 288, 311, 364, 397-399, 411, 413, 651, 674, 677, 683, 701, 723, 726, 740-741, 744, 746-747
 - dinamički v. udarni
 - dubletni 918
 - dugosilazni (v. i silazni) 105, 114, 116
 - dugouzlazni (v. i uzlazni) 105, 114, 116; 909, 922, 967-968, 990
 - ekspiratorni v. udarni
 - izgovorna (naglasna) cjelina 96-97, 110-115, 124, 205, 211; 2033
 - jaki dugi 105
 - jaki kratki 105
 - kratkosilazni (brzi) 105, 114, 116; 909, 1081
 - kratkouzlazni (spori) 105, 114, 116; 902, 904, 906, 910-911, 918, 922, 956, 965, 968, 971, 974, 986, 1090, 1093
 - melodijski 104
 - morfološki 205, 211
 - naglasni tip 889, 903
 - ograničenja 107
 - osnovne riječi 968
 - pomicanje (prenošenje) 116, 206-210; 287, 362, 365, 492, 663-664, 701, 729, 732, 735
 - neoslabljeno 206, 209-210
 - oslabljeno 206, 208
 - praslavenski, iskonski, silazni 209
 - prenošenje v. pomicanje
 - raspodjela 107, 109
 - rečenični 115, 121, 123; 750; 1920, 1972, 1974
 - silazni (v. i dugosilazni) 107, 109, 114, 116
 - slabi dugi 105
 - slabi kratki 105
 - spori v. kratkouzlazni
 - tuđe riječi 116
 - udarni (ekspiratorni, dinamički) 104, 116
 - uloga (funkcija) 117-121
 - u morfolgiji i tvorbi
 - aorista 651
 - glagola v. glagoli prema vrstama
 - glagolskog pridjeva radnog 674
 - glagolskog pridjeva trpnog 677
 - glagolskog priloga prošlog 670
 - glagolskog priloga sadašnjeg 647, 668
 - imenica m. roda 281-288
 - sufikslnih 902-904, 909-911
 - imenica sr. roda 361-365
 - imenica ž. roda 397-402
 - sufikslnih 918, 922, 956, 965, 967-968, 971, 974, 986
 - imperativa 647, 664
 - imperfekta 647, 654
 - infinitiva 643
 - komparativa i superlativa 491-492

- polusloženice 853
 prezenta 647
 pridjeva 459, 490, 492
 prijedloga 110-115, 778
 priloga 770
 složene skraćnice 866
 složenice 853
 sraslice 860
 uzvika 788
 zamjenica 556, 558-559, 565-568; 853, 860, 866
 - uzlazni (v. i dugouzlazni) 107, 109, 114, 116
naglasni tip v. naglasak
naglasnica (tonička riječ, samostalna riječ) 95-97, 110-111, 205; 778
naglašavanje
 - kromatsko (melodijsko) 104
napetost 14, 19, 30
naslonjenica v. zanaglasnica
nastavak 196, 199; 220; 2103-2151
 - glagolski 638, 640
 - nula 223, 246
 - oblični (morfološki) 108; 223, 242, 245-246, 385, 425, 459, 461, 486, 561, 563, 640, 644, 649, 652, 661, 669, 672; 830
 - padežni 237, 273
 - tvorbeni (v. i sufiks) 108; 816, 830
navesak 160; 1173; 2122-2123
nazal v. glas, nosni
nazalnost 14, 19, 26
naziv (termin) 1819
 - tvorbeni
 za biljku 949
neakutnost 14
nedifuznost 14
negacija (v. i čestica, niječna) 1415
negravisnost 14
nekompaktnost 14
nenaglasnica (atonička riječ, nesamostalna riječ, klitika) 95-97, 110-115; 778
 - namještanje 1985
nenapetost 14
nenazalnost 14
neodređeni vid pridjeva v. pridjev, vid
neodređenost 1874
nepalatalnost 2080
nepčanost (v. i palatalnost) 72, 76
nepostojani *a* 69, 151-152, 179; 253, 259, 275, 282, 286, 328, 344-345, 352, 363, 366-372, 374, 393-394, 401, 403-404, 425, 434, 450, 462-464, 485, 487, 492, 556; 1111; 2034-2035, 2096
 - sekundarni 2035
neprekidnost 14, 19, 27, 43
neprelaznost 628
nestridentnost 14
nesvršenost (imperfektivnost) 1260, 1262
nešumnost 14
neutralizacija (glasovno izjednačenje) 1115
 - izrazna 861, 1069, 1116
 - značenja 971
nevokalnost 14
niječnica 2013, 2014
nijekanje 1406-1407, 1411-1412, 1460, 1480, 1635
niz
 - glasovni (glasova) 6-7, 108, 118; 213-214
 - govorni 99, 124-125
 - rečenični 1466-1474, 1476, 1769, 1778, 1782-1784, 1883, 1887
 - riječi 1179, 1201
nizanje 1476, 1488, 1491, 1505, 1507, 1778
nominalizacija 1464, 1915-1916
nominativ (N) 179-180, 195; 238, 241, 250, 285, 395-396, 400, 774; 1768, 1840, 1874; 2103, 2107-2110, 2113-2115, 2123-2124
 - predikatni 1228, 1233, 1244, 1351
 - predikatnog proširka 1874-1877
 - subjektni 1204, 1208, 1320, 1350, 1353, 1915
norma
 - izgovorna (ortoevska) 18, 44, 90, 92; 2040
 - kodifikacijska (gramatički kodificirana) 2040
 - naglasna, novoštokavska 118
 - pravopisna 92
 - standardna 2040
 - upotrebna 62, 116; 2040
nositelj osobine 908-909, 1014, 1078
nositeljica osobine 915
ново 1213-1214
O
obavijest 89, 125; 1209
 - dodatna 1983, 1984
obezličjenje (v. i bezlične konstrukcije) 1354, 1386, 1406, 1455-1459, 1460, 1896
obezvučivanje 132, 136; 2085
obilježje
 - predikatno 1787
 - prozodijsko 101, 106, 121
 - razlikovno 4, 12, 14, 51, 63
objekt 602; 1211, 1357-1358, 1363-1365, 1452-1453, 1465, 1510-1511, 1517, 1788, 1805, 1841, 1922, 1955
 - izravni (pravi, direktni, neposredni) 1041; 1357, 1366, 1372, 1387, 1401-1402, 1418,

- 1450, 1457, 1459, 1704-1705, 1749, 1922, 1955, 1957
- neizravni (indirektni, posredni) 1367-1369, 1388-1394, 1396-1398, 1714, 1728, 1730, 1734, 1739, 1922-1923, 1956-1957
- neobavezni 1373
- obavezni 1373
- prijedložni 1370, 1400-1403, 1714, 1924, 1958
- u akuzativu 1041
- u dativu 1915
- u instrumentalu 1915
- u lokativu 1402-1403
- objektiv** v. pripadak
- oblici**
 - glagolski (v. i sprezanje) 2100, 2128-2151
 - pasivni 2151
- oblik**
 - enklitički (nenaglašeni) 113; 115; 655, 658, 665, 750-751; 1543; 2119-2120
 - glagolski
 - jednostavni (nesloženi, sintetički) 636; 1222-1223, 1331
 - naglašeni 1409, 1426
 - nenaglašeni 1409, 1426
 - neodređeni v. infinitiv
 - nesprezivi (imenski, infinitivni) 622
 - složeni (perifrastički) 636; 1222, 1224-1225, 1227, 1331-1332
 - sprezivi (lični, finitni) 622
 - morfološki 2100
 - osnovni (kanonski, temeljni) 224, 1195, 1199
 - preoblikovani 1195, 1199
 - riječi 212, 222-225; 1203, 1206-1207, 1209, 1356
 - supletivni 396, 429, 488
 - zanijekani 2142
- odmilica** (hipokoristik) (v. i imenica, odmila) 881-882, 989-990
 - apelativna 882
- odmor** 1188, 1191
- odnos**
 - mocijski 886
- odredba**
 - imenice 1782
 - mjesna 1197, 1216
 - načinska 1216
 - upotreba 1269
 - apsolutna 1269
 - relativna 1270
 - vremenska 1216
- određeni vid pridjeva** v. pridjev, vid
- ograničenje**
 - distribucijsko 2023, 2076, 2082
 - u upotrebi pridjeva 1800-1802
- ojkonim** 847, 860, 1114
- onomatopeja** (onomatopejska riječ) 2057
- opozicija** v. opreka
- opreka** (opozicija) 14, 119-120
 - dugih i kratkih samoglasnika v. kvantitativna
 - dvojčana 101
 - fonološka 48-49-50
 - kvantitativna 2020, 2022, 2024
 - palatalnost ~ nepalatalnost 2080
 - po gotovosti 1264
 - dokinuta (ukinuta, neutralizirana) 1267, 1288, 1290-1291, 1295, 1301, 1315
 - po određenosti 472
 - po vidu 616; 1851
 - tonska 107
 - tvrdi ~ meki (suglasnici) 2080
 - u naglasnom sustavu 101, 104, 106, 118-120
 - zvučnost ~ bezzvučnost 2080, 2081
- optativ** 611, 667; 1219, 1318-1319, 1688
- organi**
 - govorni 17-18, 27, 31-32, 34, 39-44, 55
- ortoezija** v. pravogovor
- ortografija** v. pravopis
- os**
 - sintagmatska 225
 - paradigmatska 225
- osnova** 223, 250
 - brojna 807, 1019, 1037-1040, 1076, 1131-1132
 - domaća 874-875, 905, 935, 1049
 - dvosložna (v. i višesložna) 286, 441, 443
 - etnonimska 1079
 - glagolska 638-639, 764; 807, 835, 858, 1076, 1080, 1131
 - imenička (v. i deklinacija, imenička) 807, 835, 858, 1019, 1056, 1076, 1130-1131; 2102-2115
 - a- 2102, 2112
 - i- 2102, 2109, 2113
 - ja- 2102, 2112
 - je- 2102-2104
 - n- 2102, 2110
 - o- 2102-2103
 - r- 2102, 2115
 - s- 2102, 2111
 - t- 2102, 2111
 - u- 2102, 2107-2108
 - v- 2102, 2114
 - infinitivna (infinitivno-aoristna) 638-639, 641, 648, 652, 661, 669, 672, 674-676, 680, 684, 687, 690, 693, 696-697, 699, 702, 709-

- 710, 713-717, 722, 724, 726-728, 733, 736, 738, 741, 743; 969, 971; 2064 (bilj.), 2131-2137, 2149, 2151
- izmijenjena 134, 137, 149, 164, 169, 173, 178; 388, 390; 943, 968, 1099, 1111
- izraz v. izraz, osnove
- jednosložna 256, 283, 285-286, 289-300, 436-438
- jotirana 183; 427, 485, 641, 646, 663, 676, 705, 711, 730; 892, 908, 933-934, 937, 950, 960, 965, 971, 985-986, 1092, 1099, 1110, 1116, 1170; 2078
- morfološka v. oblična
- neizmijenjena 388, 390-391
- nenepčana (nepalatalna) 264; 2121
- neokrjnena (nepokraćena) 980, 1112
- nepalatalizirana 982
- nepalatalna v. nenepčana
- nepčana (palatalna) 264; 2121
- neproširena 485
- nesibilarizirana 390
- obezvučena 137; 254, 393, 487; 923, 931, 936, 938, 943, 980, 1111
- oblična (morfološka) 223, 245, 563; 806-807, 1030
- okrnjena (v. i. pokraćena) 149; 261, 266, 464, 487, 642; 906, 922-923, 931, 934, 936, 938, 943-944, 960, 965, 967-968, 971, 980, 984, 1008, 1085, 1099, 1114
- ozvučena 134; 905, 971
- palatalizirana 173; 257, 260-261, 264-267; 949, 960, 971, 980-982, 986, 1085, 1088, 1108, 1110, 1114-1115; 1171, 1175; 2078
- palatalna v. nepčana
- pokraćena (v. i. okrnjena) 943-944, 1011, 1030, 1051, 1061-1062, 1112
- posebna 332-341
- prezentska 638-639, 641, 644, 652, 661, 675-676, 680, 684, 687, 690, 693, 696-697, 699, 702, 704, 711, 736, 738, 743; 969, 971; 2064 (bilj.), 2132, 2134, 2147
- prezimenska 1103
- pridjevska 807, 1019, 1030, 1091, 1130-1131
- priložna 807, 1076, 1131
- proširena 164; 253, 255, 259, 275, 345, 352, 256, 393, 736; 984, 1111, 1115, 1117; 2107-2108, 2110-2111, 2114-2115
- puna 1030
- sibilarizirana 178; 260-261, 275, 279, 388-391; 2078
- složena 856
- strana 874-875, 905, 935, 971
- temeljna 267, 393
- tvorbena 806-807, 809, 823, 831
- vezana 809
- višesložna 301-331, 372-373, 439
- vokalizirana 169; 268-269, 425, 672; 971, 984
- zamjenička 762; 1019, 1041, 1045, 1076, 1131
- osoba**
- muška 896, 899-913, 928-931, 934-937, 939, 986-987, 989-990
- ženska 896, 914-931, 938-939, 986-987, 989-990
- otpadanje**
- samoglasnika 2059
- sloga 2060
- suglasnika 2021, 2063
- završetka 189
- otvaranje**
- mjesta 1207-1210, 1217, 1220, 1320, 1325, 1353-1355, 1365, 1368-1373, 1388, 1849, 1852, 1854-1862
- sloga v. slog, otvaranje
- oznaka**
- adverbna (priložna) 1211, 1234, 1355-1362, 1465, 1511, 1520, 1788, 1805, 1882, 1926, 1959
 - dopuštanja 1520, 1680, 1685, 1687, 1693
 - količine 1568
 - mjera 1359
 - mjesta 1359, 1360, 1554
 - načina 1357, 1359, 1360, 1520, 1562-1563, 1568, 1637-1638
 - namjene glagolske radnje 1360
 - namjere 1520, 1623-1624, 1631
 - obavezna 1361
 - pogodbe 1520
 - položaja 1359
 - popratnih okolnosti 1359, 1438
 - razloga 1359
 - smjera 1359
 - sredstva 1357, 1360, 1820
 - svrhe 1359
 - usmjerenosti glagolske radnje 1358, 1360
 - uvjeta 1646
 - uzroka 1357, 1359, 1520, 1610
 - vremena 1359, 1360, 1509, 1520, 1575
 - vršitelja glagolske radnje 633
 - vršitelja pasivne radnje 1360
- gramatička 1197, 1203, 1207-1209, 1219, 1220, 1254-1255, 1263-1264, 1524, 1544, 1785, 1791
- lica 1765
- morfološka 211
- neprekinuta (kontinuirana) 219

- određenosti 1791
 - neizražena 1796, 1798, 1806
 - neutralizirana 1797-1798, 1806
 - predikatna 1788
 - prekinuta (diskontinuirana) 219
 - vremenska 1282, 1288
 - vršitelja radnje 1450
- ozvučivanje** 132-133
- P**
- padež** 235, 237, 238, 240-241, 457; 1365, 1526, 1530, 1543, 1545, 1845, 1876; 2101
- nezavisni 237-238, 240
 - zavisni (kosi) 237-238, 240, 278, 282-283, 286, 305, 318, 324, 330, 364, 431-432; 1354, 1360, 1363, 1370
- padežni izraz** v. izraz, padežni
- palatal** (v. suglasnik, nepčani)
- palatalizacija** 170-175; 2069-2079
- druga 2071, 2073, 2075, 2077, 2104
 - progresivna (treća) 2069, 2072
 - prva 2048, 2070-2071, 2074-2075, 2077, 2133, 2151
 - regresivna (prva, druga) 2069, 2071
 - treća 2072-2074, 2077, 2104, 2123, 2136, 2140
- palatalnost** (v. i nepčanost) 2080, 2123
- par**
- minimalni 50, 119
 - mocijski 885, 887-888, 914
 - naglasni 986
 - profesijski 916
 - sufiksni 882
- paradigma** 225, 634
- parafraza** (prepričljivost) 1357
- parnjak**
- antonimski 1051
 - bezvučni 2081, 2084
 - kratki 2024
 - leksički 886
 - mocijski 885, 918, 921, 947-948
 - muški 887, 888
 - semantički 888
 - tvorbeni 887
 - ženski 887-888
 - nesvršeni 198; 619
 - supletivnog korijena 620
 - vidski 615-616
 - zvučni 2081, 2084-2085
- particip** 2127, 2146-2151
- perfekta (v. i prilog, glagolski, prošli) 870
 - preterita, aktivni prvi (v. i prilog, glagolski, prošli) 2149
 - preterita, aktivni drugi (v. i pridjev, glagolski, radni) 2150
 - preterita, pasivni (v. i pridjev, glagolski, trpni) 2151
 - prezenta
 - aktivni (v. i prilog, glagolski, sadašnji) 2147, 2149
 - pasivni (v. i pridjev, glagolski, pasivni) 2128, 2146
- pasiv** (v. i lik, glagolski, trpni) 636; 1386, 1406, 1450-1454, 1457, 1460, 1896
- pasivni lik** v. lik, glagolski, trpni
- pasivno stanje** v. lik, glagolski, trpni
- pauza** 121
- pejorativ** v. pogrdnica
- pejorativnost** v. pogrdnost
- perfekt** (opće prošlo vrijeme) 622, 634, 636, 655-656; 1288-1290, 1332, 1553, 1580, 1609, 1659-1660, 1664, 1674-1675; 2139
- gnomski 1286
 - svevremenski 1286
- perfektivizacija** 617-618
- perfektivnost** v. svršenost
- period** 1774-1775
- pisanje** 84
- pismo** 84-85, 87, 122-123; 1191, 1197, 1421, 1713
- odstupanja 135, 138, 143, 147, 150
- pitanje** 1406-1420-1442, 1460, 1749
- plodnost** 805
- osnova 835
 - sufikasa 834
 - tvorbenih načina 892, 1082
 - tvorbenih uzoraka 805, 983, 1000, 1123-1124, 1170
 - vezanih leksičkih morfema 1062
- pluralia tantum** 236, 428
- pluskvamperfekt** (pretprošlo vrijeme) 622, 634, 636, 657; 1301, 1332, 1677; 2150
- podmet** 1214
- podrijetlo** 1240
- podskupina**
- značenjska 950, 954-955
- podvid** 615
- podoba**
- eventualna 1651-1658, 1663-1665
 - irealna 1666-1679
 - potencijalna 1661, 1666-1679
 - realna 1648-1649, 1651, 1663-1665
- pogrdnica** (pejorativ) 881-882
- pogrdnost** (pejorativnost) v. značenje, pogrdno (pejorativno)
- poimeničenje** (supstantivizacija) 478-480; 869, 1170; 1840-1841
- pojam** 230
- pojednostavnjivanje**

- suglasničkih skupova 2092
- sustava (jezičnog) 2019, 2024, 2100
- polisemantičnost sufikasa v. višeznačnost sufikasa**
- položaj**
 - heterosilabični 2063
 - jaki v. poluglas
 - slabi v. poluglas
 - tautosilabični 2063
- poluglas** (ъ i ъ) (v. i jer, jor) 2022 (i bilj.), 2023-2026, 2029-2037, 2123
 - jaki (v. i položaj, jaki) 2032
 - korijenski, vokalizirani 2032
 - meki 2022
 - na granici osnove i sufiksa 2034
 - pod naglaskom 2034
 - položaj
 - jaki (jaka varijanta) 2029-2030
 - slabi (slaba varijanta) 2029-2034, 2037
 - redukcija (gubljenje) 2025, 2029-2030, 2080, 2087-2088, 2092, 2103, 2123, 2124, 2130
 - refleks 2029-2037
 - sekundarni 2035
 - slabi (v. i položaj, slabi) 2030, 2032, 2080, 2086-2088, 2092, 2103, 2119, 2123, 2130
 - tvrdi 2022
 - varijanta v. položaj, jaki i položaj, slabi
 - vokalizacija 2025, 2029-2030, 2032, 2123
- poluprevedenica** 876
- polusamoglasnik** 15
- polusloženica** 769; 853
- poluvokal** 15, 45
- pomicanje naglasaka v. naglasak, pomicanje**
- popredloženje** (prepozicionalizacija) 873
- popridjevljenje** (adjektivizacija) 671; 870
- popriloženje** (adverbijalizacija) 871
- poredba v. stupnjevanje**
- porodica**
 - rječotvorna ili tvorbeno 808
- poruka** (vijest) 7, 89, 119, 122-123, 125
- postava** 100
- posuđenica** (v. i riječ, iz stranog jezika) 88, 109, 138, 157, 161-162, 179; 255, 259, 279, 281, 343; 792; 2035, 2053, 2085, 2091, 2098
- posvojnost** 1544
- poštapalica** 784
- povezivanje rečenica** 1197-1200
- povezničenje** (konjunkcionalizacija) 872
- povratnost** 611
- pozitiv** 481, 489
- pravila**
 - izgovorna (ortoepska) 90
 - nizanja 1202
 - o pomicanju naglasaka 206-211; 643, 664, 701, 729, 732, 735
 - o raspodjeli fonema 59-83; 2063, 2082, 2092, 2102
 - o raspodjeli naglasaka 107-109
 - o raspodjeli zanaslasne dužine 108
 - o strukturi fonemskih skupova 71
 - pravopisna (ortografska) 91-92
 - slaganja 1202
- pravogovor** (ortoepija) 90
- pravopis** (ortografija) (v. i pravopisno načelo) 91
 - fonološki 92
- pravopisno načelo**
 - fonološko 2094
 - morfonološko 2094
- predikacija** 1785, 1916
- predikat** 472; 1211, 1214, 1217-1253, 1320-1326, 1328, 1331-1332, 1345, 1353-1357, 1391, 1465, 1496, 1499, 1510-1512, 1514, 1520, 1554, 1562, 1610, 1649, 1659, 1664, 1680, 1688, 1701, 1705, 1782, 1785, 1805, 1826-1827, 1829-1830, 1872-1873, 1875, 1921, 1954
 - glagolski 1222-1227, 1347, 1830, 1840-1841, 1872, 1874, 1884, 1888, 1915
 - imenički 1839, 1879
 - imenski 1037; 1228-1253, 1512, 1799-1801, 1803-1804, 1830
 - neizrečen 1247-1248
 - nesložen 1956, 1958
 - složen 1956, 1958
- predikatni proširak** 472; 1037; 1464, 1799, 1805, 1873, 1875, 1888, 1946, 1971
 - glagolski 1873, 1884-1887
 - od nesvršenih glagola 1885, 1887
 - od svršenih glagola 1886-1887
 - imenički 1877-1880
 - imenski 1244-1246, 1384-1387, 1873-1883
 - pridjevski 1874-1876
 - pridježno 1881-1882
- predikatnost** 1225
- predmetak v. prefiks**
- predmetnost** 230
- prednaglasnica** (prislonjenica, proklitika) 111-115, 205, 207, 209-210; 1985; 2007
 - mjesto 114
- prefiks** (predmetak) 62, 75, 77-78, 80, 82, 133, 136, 138, 142, 147, 159, 161, 210; 220, 548, 566, 616, 627; 810-811, 815, 819, 837, 839-840
 - domaći 874-875
 - izmijenjeni 134, 137, 149, 164
 - obezvučeni 137; 994, 998, 1126
 - okrnjeni 149; 1008, 1126
 - ozvučeni 134
 - pojedinačno

- a-* 840
anti- 840; pridj. 1125
arhi- 840
bez- im. 1006; pridj. 1126
de- 840
dis- 840
do- im. 1006; gl. 1152
duž- prid. 1126
eks- 840; pridj. 1126
ekstra- 840
luper- pridj. 1122
i- 840
inter- pridj. 1126
ispod- pridj. 1126
iz-/i-/is-/iš-/iž- gl. 1150, 1153
iza- pridj. 1126
izvan- pridj. 842, 1126
kontra- 840; pridj. 1126
kvazi- 840; im. 996; pridj. 1124
među- im. 992-993; pridj. 1125
mimo- gl. 1154
na- pridj. 1120-1121, gl. 1154
nad-/nat- 840; im. 992, 994-995, 1006; pridj. 1126
nadri- 811, 839; im. 992, 996
naj- 839
nazovi- 811, 839; im. 992, 996; pridj. 1124
ne- 839-840, 842; im. 992, 997; pridj. 1120, 1124-1125; pril. 1174
ni- 839
niz- pridj. 1126
nuz- im. 992, 998
o- pridj. 1120-1121; gl. v. ob-; pril. 1174
ob-/op-/oba-o- gl. 1150, 1156
od-/ot-/oda- gl. 1150, 1156
oko- pridj. 1126
pa- im. 992, 998
po- im. 992, 999, 1006; pridj. 1120-1121, 1125; gl. 1157
pod-/pot-/poda- im. 992, 994-995, 1006; pridj. 1126, gl. 1150, 1157
polu- 811, 839; im. 992, 1000; pridj. 1123; pril. 1174
poslije- pridj. 1126
post- pridj. 1126
pra- im. 992, 1001; pridj. 1120
pre- pridj. 1122; pril. 1174; gl. 1158
pred-/pret- im. 992, 1002; pridj. 1125, 1150, 1158; gl. 1159
preko- 840; pridj. 1126
prek(o)- pril. 1174
pri- im. 1006; pridj. 1120-1121, 1125; gl. 1159
prije- 1125
pro- pridj. 1120-1121, 1125; pril. 1174; gl. 1160
protu-, im. 840, 992, 1003; pridj. 1125
pseudo- 840; im. 996; pridj. 1124
raz-/ras-/raza-/ra-/raž-/raš- gl. 1161
s-/sa-/z- gl. 1150, 1162
su- im. 992, 1104; pridj. 1120-1121; gl. 992
sub- 1126
super- 840; pridj. 1122
trans- 840; pridj. 1126
ultra- 840; pridj. 1122
unutar- pridj. 1126
uz-/us-/uza-/u-/ im. 1006; pridj. 1125
za- pridj. 1126; gl. 1164
 - prijedložnog podrijetla 842
 - prošireni 164
 - strani (stranog podrijetla) 840, 874-875
 - udvostručeni 1001
prefiksacija 617-618, 630; 1148-1164
prefiksalna tvorba (prefiksacija) v. tvorba, prefiksalna
prelaznost (predmetnost, objektost) 626-627
 - izravna (direktna, nezavisna) 627
 - neizravna (indirektna, zavisna) 627
premetanje v. metateza
preobličivanje (v. i analiza, semantička) 799-801, 807, 823-825, 846, 881, 1020, 1036
preoblika 804, 824, 845, 1033; 1195, 1198, 1404-1407
 - atribucije
 neobvezatna 1803
 obvezatna 1804
 - glagolska 1033
 - imenička 1020, 1033
 - izostavljanja 1199
 - niječna 1591-1592
 - nulta 1199-1200
 - optativna 1689
 - pridjevska 1020, 1033
 - zahtjevna 1580
 - zamjenjivanja 1199-1200
preobrazba (konverzija) 868-873, 1168
prepozicionalizacija v. popredloženje
pretprošlost 1301
prevedenica 880
prevođenje 879
prezent (sadašnje vrijeme) 160, 182, 185, 191, 197-198; 622, 634, 636, 644-647; 1219, 1234, 1272, 1331, 1638; 2129-2130, 2145, 2147
 - enklitički (nenaglašeni) 113; 2145
 - futurski 1276
 - gnomski 1279
 - historijski 1273, 1290
 - poslovični 1279

- pripovjedački 1273
- relativni svršeni 1580
- svevremenski 1278
 - nesvršeni 1580
 - svršeni 1673
- u izričnoj rečenici 1767
- u namjernoj rečenici 1624-1625, 1627-1628, 1632-1633, 1635
- u pogodbenoj rečenici 1649, 1652-1658, 1664, 1671-1673
- prefiksoid** 810
- prezime** 179-180
 - kajkavsko 153-154
- pridjev** 160, 166, 168; 228, 235, 453-535, 580, 591, 594, 761, 767; 908, 965, 968, 990, 1132, 1169; 1199, 1204, 1208, 1230, 1237-1238, 1380, 1389, 1392, 1740, 1789, 1790, 1825, 1851, 1874; 2077, 2101, 2116-2117, 2121-2122, 2146, 2148, 2151
 - brojni 593-594
 - glagolski (v. i particip)
 - radni (aktivni) 166, 196-197; 622, 636, 667, 662-674; 833, 870; 1851; 2053, 2096, 2145, 2150
 - trpni (pasivni) 197; 622, 636, 675-677; 833, 870, 1124; 1851; 2151
 - glagolski aktivni 1688
 - gradivni (materijalni) 453, 455-456; 1082-1083
 - izvedeni 1124
 - koji znači
 - htijenje 1743
 - mogućnost i sklonost 1091-1094
 - opskrbljenost i obilje (obilovanje) 1085, 1090
 - osjećanje 1742, 1753
 - sličnost 1088-1089
 - svojstvo vezano uz glagolsku radnju 1095
 - oblik v. vid, pridjevski
 - odnosni (v. i posvojni) 456, 869, 1101, 1125; 1512, 1525, 1545, 1549, 1806
 - opisni (kvalitativni) 453-454, 456, 472, 474, 478; 869, 1082, 1084-1100, 1119-1120
 - sufiksalni 881
 - osnovni 1096
 - poimeničeni 478-480; 1333, 1799
 - pojačajni 1096; 1937
 - pokazni 1512
 - pokazni zamjenički 543; 1513
 - posvojni (posesivni) 158; 453, 456, 474-475, 478, 545; 881, 910, 955, 1082, 1101-1118; 1241, 1806, 1826, 1829
 - prefiksalna tvorba 1119-1125
 - prefiksalni 991
 - prefiksarno-sufiksna tvorba 1126, 1133
 - promjena (v. i deklinacija)
 - imenička 460-466
 - pridjevsko-zamjenička 467-471
 - zamjenička 476
 - samostalni 1127
 - sa suprotnim ili zanijekanim svojstvom 1124
 - složeni 858, 1128, 1131
 - složeno-nesufiksna tvorba 1127-1128
 - složeno-sufiksna tvorba 1129-1133
 - s nepotpunim svojstvom 1123
 - s općim značenjem 1085-1086
 - sufiksna tvorba 1083-1118
 - šireg značenja 1929
 - užeg značenja 1929
 - vid, pridjevski
 - neodređeni 108, 152; 458-460, 472, 474-475, 490, 492, 569; 1791-1794, 1798, 1801-1802, 1806, 1808, 1809, 1851; 2034, 2096, 2101, 2116-2117, 2148
 - određeni 108, 152; 458-460, 467, 472-473, 475, 490, 492, 545, 570, 585; 1115; 1791-1793, 1795, 1798, 1800, 1806, 1808-1809, 1851; 2101, 2116-2117, 2148
 - v. popridjevljenje
 - v. srastanje
 - v. stupnjevanje
 - v. tvorba, pridjeva
 - v. umanjenica, pridjevska
 - v. uvećanica, pridjevska
 - zamjenički 545, 555, 561, 565, 567-568, 570; 1199, 1545, 1549, 1644, 1930
 - zamjenički korelativni 1546, 1548, 1550
 - za pojačavanje 543

pridjevi (uzorci sklonidbe i naglasni tipovi)

 - neodređeni vid 460
 - uzorak
 - muški rod 462-464
 - 1. *vělik* — *vělik-a* 462
 - 2. *váž-a-n* — *vážn-a* 464
 - srednji rod 465
 - 3. *túd-e*, *vělik* 265
 - ženski rod 466
 - 4. *vělik-a* — *vělik-ě* 466
 - određeni vid 467
 - muški rod 469
 - 5. *vělik-ī* — *vělik-ōg(a)* 469
 - srednji rod 470
 - 6. *vělik-ō*, *túd-ě*
 - ženski rod 471
 - 7. *vělik-ā* 471

- prijedlog** 112, 161-162, 210; 229, 549, 551, 556, 558-560, 581-582, 592, 595, 765-768, 771-778; 839, 860, 1177; 1413; 2119
- izvedeni 772
 - nepravi (sekundarni) 772
 - pravi (primarni) 772
 - složeni 772, 777
 - v. popredloženje
 - v. srastanje
- prijeglas** 155-158; 2045-2049, 2076, 2121
- dvostrukosti 158
 - odstupanja 157
- prijelaznost** 611
- prijevoj** (apofonija) 2050-2052
- prilog** 228, 555, 584, 596, 767-768, 755-770, 781; 860, 1117, 1168-1177; 1199, 1235, 1331-1332, 1360, 1362, 1381, 1392, 1417, 1475, 1522, 1524, 1631, 1740, 1790, 1915
- dogadanja 1744
 - glagolski
 - prošli 202; 622, 636, 639, 669; 833, 870; 1851, 1884; 2149
 - sadašnji 622, 636, 639, 668; 833, 870; 1851, 1884; 2147-2148
 - htijenja 1743
 - izuzetni 1504-1506
 - koji znači približnost 1170
 - količine (količinski) 1177; 1354, 1568, 1570, 1573, 1861, 1935, 1966
 - korelativni 1558, 1563-1564, 1566-1567, 1569, 1580
 - mjesni (mjesa) 1117; 1554-1561, 1938
 - načinski 1562-1574, 1638-1640
 - namjerni 1624, 1626, 1631
 - neodređeni 1412, 1435-1439, 1442, 1646-1647
 - odnosni 757; 1525, 1538, 1540-1541, 1543, 1558, 1566-1567, 1980
 - osjećanja 1742, 1753
 - pokazni, zamjenički 757; 1563
 - potvrdni 757
 - prefiksalna tvorba 1174
 - prefiksavno-sufiksna tvorba 1168, 1175
 - preobrazba 1168
 - rastavni 1488
 - sastavni 1476-1486
 - složeni 766-769; 854, 1176
 - složeno-sufiksna tvorba 1168
 - sufiksna tvorba 1168, 1169-1173
 - suprotni 1491-1503
 - upitni 1435-1439, 1516
 - uvjeta 1651, 1659, 1670
 - uzročni, zamjenički 1611-1612
 - veznički 1474, 1538
 - v. popriloženje
- v. slaganje priloga
 - v. srastanje priloga
 - v. stupnjevanje priloga
 - v. tvorba priloga
 - vremenski 1117; 1576-1609, 1778
 - za isticanje 1414, 1692, 1978
 - za modifikaciju značenja 1807, 1936
 - zaključni 1507
 - zamjenički 781; 1199, 1509, 1568, 1611-1612, 1624, 1631, 1638-1640, 1647, 1651, 1659, 1670
- priložje** (priložak) 1216
- priložna oznaka** v. oznaka, adverbna
- primjenjivanje pravila**
- automatsko 1985-2015
- priopćavanje** (komunikacija) 2, 13
- pripadak** 1216
- pripadnost** 1239, 1241, 1544, 1827, 1831-1844
- dijela cjelini 1836
 - količine dijelu 1837
 - pojma sadržaju 1838
 - po vlasništvu 1832, 1834
 - po rodbinskom odnosu 1833
 - radnje objektu 1841
 - radnje vršitelju 1840
- prirok** 1214
- prislonjenica** v. prednaglasnica
- proces** (v. i priopćavanje)
- psihofizički 16
 - tvorbeni 793, 802
- produktivnost** v. proizvodnost
- proizvodnost** (produktivnost) 805, 905, 981, 1062
- proklitika** v. prednaglasnica
- promjena**
- fonološka 2047
 - jezična 2016-2018
 - kvantitativna 2043
 - morfološka 2047, 2077
 - naglasna 2024, 2037
 - samoglasnička 2019-2062
 - suglasnička 2037, 2063-2099
 - u fonološkom sustavu 2019-2099
 - u morfološkom sustavu 2100-2151
- proširivanje** 159-164
- dvostrukosti 162
 - predikatno 1785, 1872, 1874-1876, 1880, 1884
 - samoglasnicima 159-162
- prošlost** 613; 1288-1300, 1660, 1666, 1673
- apsolutna 1291, 1294, 1580
 - gotova 1266, 1300, 1580, 1675, 1677
 - nepravna 1296
 - prava 1291
 - relativna 1296

protaza 1646, 1651, 1653, 1666

proteza 2023, 2054, 2118

prozodem 100

prozodija (v. i. sustav, prozodijski) 93

R

radni lik v. lik, glagolski, radni

radno stanje v. lik, glagolski, radni

radnja 597, 599, 602; 1216

- aktualna 1649

- buduća 1265

- glagolska 1095; 1916

- intenzitet 602

- količina 602

- pomišljena 1649, 1660

- predikatna 1355

- pripravnost za vršenje 1630, 1634, 1636

- prošla 1265

- sadašnja 1265

- semantičke skupine 602

- svrha 602

- v. gotovost radnje

- vršenje 1624-1625

- v. vršitelj radnje

- v. vršiteljica radnje

- značenje v. značenje, glagolske radnje i glagol, značenje

raspodjela (distribucija) (v. i. ograničenje, distribucijsko)

- fonema 54; 825; 2044, 2092

- fonema i fonemskih skupova 53-54, 59-83

- naglasaka i zagnasne dužine 107-109

- pojedinačnih fonema 61

razgovor 1184

razina

- fonema (fonološka) 221; 2152

- leksička 881

- morfemska (morfema) 215, 221

- morfološka 223; 2152

- nadodsječna (suprasegmentna) 100; 221

- odsječna (segmentna) 100; 221

- rečenice 124; 221

- riječi 221

- sinkronijska 846

- sintaktička 2152

- tvorbena 881; 2152

razjednačivanje (disimilacija) 263

- samoglasnika 2047, 2058, 2104

- suglasnika 2090, 2092, 2124

razli a

- glasovna 6

razlomak 596

razred

- fonemski 51

- osoba ili predmeta 1533, 1537

rečenica 1179-1181, 1187-1190, 1197, 1201-1216, 1404, 1416, 1461

- adverbna 1511, 1520

- aktivna 1450-1454

- asindetska 1475

- atributna 1511, 1521, 1530, 1788-1789, 1952

- besobjektna 1320 (bilj.), 1353-1354

- bezlična 1455-1459

zavisna 1776-1784

odnosna 1782-1783

- dopusna 1523, 1680-1702, 1774

- glavna 1509-1511, 1514, 1517, 1520, 1522, 1524, 1527, 1530, 1575, 1580, 1610, 1638, 1646, 1703, 1757, 1774, 1788, 1888, 1890, 1948

- intonacija 97, 121-122; 1421-1422, 1444, 1758, 1779

- ishodišna 1461-1462, 1466, 1478-1479, 1509, 1512, 1515, 1517, 1526, 1529-1530, 1545, 1549, 1556, 1606, 1615, 1625, 1749, 1754, 1756-1757, 1778, 1782, 1915

- izjavna 122; 1420-1442

- izrečna 1443

- izrična 1523, 1622, 1703-1748, 1756-1757, 1763, 1767, 1774, 1781, 1888, 1890-1893, 1895-1899, 1904-1908, 1913

- izuzetna 1475, 1504-1506

- jednostavna 1465, 1921

- lična 1455-1459

- mjesna 1523, 1554-1561, 1781

- mnogostruko složena 1774

- načinska 1523, 1562-1574, 1774, 1781, 1948, 1977

- naglasak 97, 121, 123

- namjerna 1523, 1623-1636, 1774, 1781, 1888, 1912

- nezavisna 1764, 1776

- nezavisno složena 1463, 1466-1508, 1774, 1947, 1951

- niječna 549; 1407-1419, 1635, 1974

- niz, rečenični 1466-1474, 1476, 1479, 1488, 1491-1492, 1495, 1498, 1505, 1507

- objasnidbena (eksplikativna) 1475, 1508, 1703, 1740, 1782-1783

- objektna 1511, 1517-1519, 1530, 1749, 1756

- objektna izrična 1518, 1703

- objektna zavisno upitna 1519

- odnosna (relativna) 546; 1523, 1524-1553, 1555, 1577, 1703, 1754, 1774, 1782

- pasivna 1450-1454

- pogodbena 1523, 1646-1679, 1774, 1781

- eventualna 1651-1660
- irealna 1666-1679
- potencijalna 1661-1662, 1666-1679
- realna 1648-1650
- poimeničena 1915
- posljednična 1523, 1637-1645, 1774, 1781, 1977
- potvrdna 1407-1419, 1635
- predikatna 1511, 1512-1513, 1530
- prosta 1464
- prosto proširena 1464, 1787
- rastavna (disjunktivna) 1475, 1487-1490
- sastavna (kopulativna) 1475, 1476-1486
- sindetska 1475
- složena 1461-1464, 1522, 1778, 1787, 1977
- subjektna 1511, 1514-1516, 1530, 1749, 1949
- subjektna izrična 1515, 1703
- subjektna odnosna 1514
- subjektna zavisno upitna 1516
- suprotna (adverzativna) 1475, 1491-1503
- umetnuta 1981, 1984
- upitna 122; 1420-1442, 1754
- usklična 122; 1443-1445
- ustrojstvo rečenice v. ustrojstvo, rečenice
- uzročna 1523, 1610-1622, 1669, 1774, 1948
- višestruko preoblikovana 1460, 1781
- vremenska 1523, 1575-1609, 1669, 1774, 1781
- zahtjevna 1446-1449, 1767
- zaključna (konkluzivna) 1475, 1507
- zavisna 1509-1511, 1514, 1517, 1520, 1522-1524, 1530, 1549, 1580, 1610, 1626, 1635, 1638, 1646, 1664, 1688, 1703, 1757, 1764, 1774, 1776, 1888-1889, 1977; 2145
- zavisno složena 1463, 1475, 1509-1511, 1530, 1749, 1756, 1774, 1948, 1951
- zavisno upitna 1523, 1749-1755, 1757, 1763, 1774
- zavisno zahtjevna 1523, 1756-1757, 1763
- rečenični niz** v. niz, rečenični
- rečenični tempo** v. tempo, rečenični
- rečenični znakovi** v. znak, rečenični
- red riječi** 1214
- obvezatan 1985-2015
- slobodan 1875
- stilski neobilježen (neutralan), redovan, običan 1920, 1921-1952
- stilski obilježen (afektivan), obrnut, prigodan 1920, 1953-1984
- redosljed**
- fonema 7, 68
- glasova 57
- redukcija poluglasa** v. poluglas, redukcija
- redundancija** v. zalihost
- refleks**
- jata v. jat, refleks
- poluglasa v. poluglas, refleks
- prasl. *t', *d' 2067
- slogotvornog *l* 2028, 2039
- slogotvornog *r* 2028
- rekcija** 611, 626; 1028; 1364-1365, 1368
- višestruka 1047
- rema** 1213-1214, 1919
- rezonator** 17, 23-24, 26
- riječ** 53, 55; 214-215, 220-229; 1179; 1201-1203, 1206-1211
- adverbijalna 1208
- atonička (v. i nenaglasnica) 111-115, 118
- autosemantična 226
- dinamična 227
- djelomično promjenljiva 228
- glagolška 1222
- gramatična 226, 229, 536
- imenička 1212
- imenska 580; 1197, 1228, 1353
- ishodišna (polazna) 793
- iz stranog jezika (v. i posuđenica) 47, 56, 69-70, 74-75
- jednostavna 822, 871
- koja znači
 - dogođanje 1740
 - duševno stanje 1740
 - govorenje 1740-1741
 - htijenje 1740
- leksička 226, 228, 536; 1013, 1015
- modalna (v. i čestica) 1982
- motivirana (tvorbena) 796
- naglašena (tonička) v. naglasnica
- nedjeljiva 822
- nemotivirana (netvorbena) 797
- nenaglašena (atonička) v. nenaglasnica
- nepromjenljiva 225, 229, 583
- nesamostalna v. nenaglasnica
- netvorbena (nemotivirana) 797, 822
- odnosna 1754
- odnošajna 226
- onomatopejska 2053
- osjećanja 1740, 1742
- osnovna 793-794, 796, 799, 806, 814, 868, 881, 931, 979, 986, 989
- poimeničena 1321
- polazna (ishodišna) 793, 797, 843
- pomoćna 226, 229
- predikatna 1221-1251, 1331-1332, 1335, 1337, 1340, 1346-1349, 1363, 1389, 1392, 1788-1789, 1825, 1827
- pridjevska 235; 1332, 1789, 1825, 1876, 1930, 1960-1961, 1963

- promjenljiva 225, 228, 576; 1851
 - punoznačna 226, 755, 759
 - samostalna (v. i naglasnica) 95; 810, 849, 854, 857
 - sinsematična 226
 - statična 227
 - subjektna 1879
 - temeljna 810
 - tonička 111
 - tuđa 82; 255
 - tuđa (naglasak) 116
 - tvorbena (v. i tvorenica) 796, 822-823
 - u paradigatskom smislu 225
 - upitna 1749, 1754
 - u sintagmatskom smislu 225
 - veznička 1522-1525, 1554, 1749, 1951
 - v. oblik, riječi
 - v. red riječi
 - v. struktura, riječi
 - v. tvorba, riječi
 - v. vrsta riječi
 - riječca** v. čestica
 - rijek** 1216, 1354
 - rječotvorna porodica** v. porodica, rječotvorna
 - rod** 235, 457, 544, 563-564, 579, 611; 1320, 1332, 1334, 1354, 1526, 1530, 1541, 1543, 1545, 1876; 2101
 - gramatički 866; 1343
 - muški 235; 980; 1204, 1208, 1331, 1335, 1340, 1344, 1346, 1350
 - srednji 235; 984; 1331, 1341-1342, 1344, 1347, 1352, 1354, 1538, 1915
 - ženski 235; 982-983; 1197, 1331, 1335, 1337, 1347
- S**
- sadašnjost** 613; 1272-1287, 1653, 1666
 - apsolutna 1272
 - apsolutna gotova 1281, 1282
 - gotova 1266, 1281, 1553, 1580, 1609, 1659-1660, 1674-1675
 - neprava 1273, 1654, 1657
 - prava 1272, 1649, 1651, 1653, 1672
 - relativna 1273, 1553, 1580, 1609, 1624, 1653, 1659-1660
 - relativna gotova 1283, 1284, 1285, 1286, 1287
 - sadržaj** 789; 1215, 1357, 1359, 1371, 1407, 1420, 1443, 1446, 1450, 1455, 1473
 - apodoze 1661
 - glagolske radnje 1882
 - glagolski 1649
 - glavne rečenice 1638, 1648-1649, 1666, 1670
 - govora 1757
 - govorenja 1704-1705
 - gramatički 819
 - imenice 1526, 1616
 - leksički 1474
 - namjere 1624-1625
 - objektni 1517
 - osnovne riječi 877
 - pogodbene rečenice 1648
 - pokazne zamjenice 1704-1705, 1715, 1749, 1915
 - pomišljen 1670
 - predikatni 1512, 1651, 1882
 - pretpostavljen 1649
 - rečenični 1215, 1474-1476, 1487, 1491, 1495, 1498, 1504, 1507-1509, 1523-1524, 1526, 1528, 1637, 1646, 1649, 1659, 1778
 - riječi 1703
 - tvorbeni (tvorenice) 819, 823
 - uvrštavanja 1522
 - samoglasnik** (v. i glas, vokal) 33-37, 52-53, 55-58, 61, 65-66, 94, 103-104, 165; 2020-2062, 2076, 2131, 2149
 - dugi 102-103; 2020-2024, 2098
 - duljenje 2024, 2056, 2062
 - korijenski 2134
 - kraćenje 2024
 - kratki 102-103; 2020-2024
 - nefonemski 56
 - neobavezni 160
 - nepostojani 151-153
 - odstupanja 154
 - neprednjojezični 2071
 - neutralni 56
 - niski 35
 - nosni
 - ę 2021, 2024, 2046, 2049, 2051-2052, 2054, 2070, 2072
 - o 2021, 2024, 2039
 - pokretni 2059, 2122
 - popratni 2028
 - prednji (prednjega niza, prednjojezični) 34; 2020 (bilj.), 2022-2023, 2039, 2045, 2069, 2076, 2077
 - sonantski 56
 - srednji 34-35; 2020 (bilj.)
 - stražnji (stražnjega niza, stražnjojezični) 34; 2020 (bilj.), 2023, 2038-2039, 2045, 2072, 2076
 - umetanje 159-162
 - visoki 35
 - zamjenjivanje v. prijelgas
 - zatvoreni 2039

- sandhi** 10; 2071 (bilj. 38)
- sastav**
- glasovni 99, 118; 863, 873; 1114, 1116
- sažimanje** (stezanje, kontrakcija) 270; 2053, 2055-2057, 2135
- semantički opis** 1012
- semantika** 1215
- sibilant** (v. i glas, piskavi) 29; 2071, 2136
- sibilarizacija** 176-180; 289, 291, 299, 311, 367, 403-404, 408-415, 420, 423; 2071
- dvostrukosti 180
 - odstupanja 179; 389-391
- silina** (jačina, intenzitet) 94, 100-104, 106
- singularia tantum** 236
- sinonimnost sufikasa v. istoznačnost sufikasa**
- sintagma** 1238
- padežna 1208, 1331-1332
 - prijedložna 1208, 1331-1332
- sintaksa** 1179
- teksta 1180
- situacija** 1213, 1666, 1670, 1764, 1782, 1831
- govorna 536
 - konkretna 1783
- sklanjanje v. deklinacija**
- sklapanje** 1416, 1461, 1464, 1475
- nezavisno 1474, 1506, 1778, 1784
 - odnosno 1784
 - pogodbeno 1649
 - zavisno 1464, 1509, 1522, 1557, 1785, 1915
- sklonidba** (v. i deklinacija) 227, 237, 243
- skraćivanje**
- riječi 867
- skup**
- fonemski 53
 - riječi 860
 - samoglasnički 58, 64-65
 - suglasnički (v. i suglasnik, raspodjela) 58, 62, 64, 67-69, 71, 132-150, 159-162, 191; 2030-2037, 2063-2065, 2075, 2092, 2123-2124
 - nepravi 58; 2064-2065
 - pravi 58; 2064
 - sekundarni 2092
 - završni 2035-2036, 2082
- skupina**
- imenska 1524, 1527-1528
 - priložna 1638-1639
 - radnje, semantička 602
 - značenjska (v. i kategorija) 881-882, 893, 992, 1006, 1078-1079
- slaganje** 818, 828-829, 844, 852, 855, 1176
- apozicije s imenicom 1868-1869
 - atributa s imenicom 1849-1867
 - čisto (v. i tvorba, složeno-nesufiksalna) 829, 854, 857
 - po obliku 1335-1342
 - po smislu 1343-1352
 - priloga 1176
 - riječi 1179, 1201-1202
- slijed**
- fonemski 88; 2040, 2043, 2061, 2062
 - suglasnički 2066, 2088
- slijevanje**
- suglasnika 2092, 2093
- slog** 53, 55-58, 100, 107, 118
- dugi 100; 270
 - dugi nenaglašeni 100
 - ispadanje (haplologija) 188; 2060
 - kratki 270
 - kvantiteta (dužina) 192
 - naglašeni 100, 102, 106-107, 118
 - nenaglašeni 100, 102, 106-107, 118
 - otpadanje 2060
 - otvaranje 2021
 - otvoreni 57; 2037, 2061, 2063-2064 (bilj.), 2073, 2080
 - premetanje (v. i metateza) 2060
 - prozodijska svojstva 100
 - zatvoreni 57; 281; 2021, 2061
- slogotvorni** (v. i glas, slogotvorni)
- *l̥* 56; 2021-2024, 2027-2028, 2039
 - *m̥* 56
 - *n̥* 56
 - *r̥* 56, 2021-2024, 2027-2028
 - *ʂ* (šva) 38, 55-56
- slovo** 85, 87-88, 118
- dvoslov (digraf, digram) 88
 - izvedeno 88
 - temeljno (jednoslov, monograf, monogram) 88
 - trosiov (trigraf) 88
 - veliko 1197
- složena skraćunica** 861-866
- glasovna 863
 - slovna 863
- složnica** 109, 202; 809-810, 827-828, 844-859; 2053, 2091
- bez spojnika 852
 - glagolska 617-618, 1148
 - imenička 854, 856
 - nesufiksalna (nesufiksalne tvorbe) 849, 854, 1009-1074, 1176
 - pridjevska 854, 856, 1129
 - priložna 1176
 - složeno-sufiksalne tvorbe (v. i sufiksalna) 1075-1081
 - sufiksalna 849, 855, 857, 1129, 1133, 1176
- slušatelj** 6-7, 122, 124
- socijativ v. družitelj**

- sonant** 16, 20-30, 45, 51, 69, 73; 2021, 2064, 2080-2081
- sonornost** v. zvonkost
- spektar** 22-23, 25, 30
- spektrograf** 13
- spojnik** 818-819, 850
- *Ø*- (nula, nulti) 851, 1053-1054
 - *-o-* 157; 1019-1051
- spona** (kopula) 1228, 1234, 1250-1251, 1331-1332, 1337, 1340, 1342, 1354, 1380, 1391, 1675
- sprezanje** (konjugacija; v. i. oblici, glagolski; v. i. glagoli po vrstama) 227, 622
- sraslica** 851, 860, 1177-1178
- frazemska 1178
 - pridjevska 860
- srastanje** 860, 1038, 1168
- priloga 1177-1178
- sredstvo** 1216
- morfološko
 - dodatno 130
 - tvorbeno
 - dodatno 130
- sročnost** (kongruencija) 871; 1334, 1343, 1354
- stanka** 1186, 1191, 1472
- stanje**
- glagolsko (dijateza; v. i. lik, glagolski) 597, 600, 611, 623-625; 1216
- stav govornika**
- objektivn 1309, 1920
 - subjektivn 1311
- stezanje** v. sažimanje
- stil**
- ekspresivni 1622
 - neutralni 1894, 1913
 - njegovani 1889
 - pjesnički 1099, 1877
 - pučki 1630, 1634, 1636, 1683
 - starinski 1614, 1630, 1634, 1636, 1683
 - starinski pučki 1613
- stridentnost** 14, 19, 29
- struja**
- zračna 16-17, 27, 29, 31, 45
- struktura**
- površinska 1464
 - riječi
 - fonološka 2037
 - morfemska 820, 826, 991
 - morfološka 212; 860
 - tvorbena 790, 820, 991, 1010
- stupnjevanje** (komparacija, poredba) 227, 870, 1115, 1839
- pridjeva 481-489
 - priloga 758
- subjekt** 602; 1211, 1214, 1237-1238, 1320-1334, 1338, 1345-1349, 1377, 1450-1453, 1456-1459, 1465, 1511-1512, 1514-1515, 1715, 1728, 1730, 1734, 1739, 1752, 1782, 1788-1789, 1805, 1831, 1839-1841, 1844, 1874, 1877
- gramatički 1320, 1353
 - logički 633; 1320, 1354
 - skriven ili neizrečen 1324, 1353
 - u glavnoj rečenici 1891-1892, 1896-1900, 1912
 - u ishodišnim rečenicama 1874, 1876, 1879, 1884
- sufiks** (v. i. nastavak, tvorbeni) 62, 78, 83, 129, 144, 146, 148, 161, 166-168, 170-172, 174-175, 179, 182, 184, 187, 191, 194-195, 198-200; 220, 616; 810, 816, 819, 832, 859, 1132
- domaći 874-875
 - dvosložni (u glagola) 619
 - glagolski 640; 833
 - imenički 833; 2034, 2088
 - izmijenjeni 149
 - jednosložni (u glagola) 619
 - neplodan 834, 987
 - nulti 200; 817, 849, 1075-1076, 1081, 1126
 - okrnjeni 149
 - pojedinačno
 - glagolski
 - a-* (od glagola) 1135; (od imenica) 1143; (od pridjeva) 1146; (od uzvika) 1147
 - aka-* (od glagola) 1142
 - ali-* 1118
 - ara-* (od glagola) 1142
 - av#-* (od glagola) 1139
 - čiti* 1142
 - ova-* (od imenica) 1144
 - i-* (od glagola) 1135
 - i-* (od imenica) 1145
 - i-* (od pridjeva) 1146
 - ira-* (od imenica) 1144
 - iva-* (od glagola) 1138
 - ja-* (od glagola) 1136
 - je-* (od glagola) 1138; (od pridjeva) 1142
 - kar#-* (od glagola) 1142
 - ova-* (od glagola) 1142; (od pridjeva) 1146
 - ka-* (od uzvika) 1147
 - nu-/u-* (od glagola) 1140
 - učka-* (od glagola) 1142
 - ulji-* (od glagola) 1142
 - uši-* 1142
 - va-* (od glagola) 1136, 1138
 - imenički
 - Ø* 969, 971, 1052, 1075, 1078-1079

- a 887, 918, 922, 969, 971, 989
 -(a)c 834, 887, 892, 894, 901, 905, 908,
 910, 934-935, 939, 941, 949, 954,
 1006, 1078; 2071
 -ač 194; 834, 901-902, 918, 950, 954, 1115
 -ača 925, 949-950, 954-955
 -ačica 952
 -ačina 971
 -ād 195; 960; 2111
 -āj 182; 954, 969, 971
 -ajlija 909
 -(a)k 171; 887, 954, 969, 971, 980-981,
 1006, 1170
 -āk 834, 908, 937, 965
 -alo 951
 -ālīka 950, 973
 -an 834, 887, 909, 941
 -ana 965
 -an(a)c 934-935
 -ance 984
 -ancija 969, 971
 -anija 969, 971
 -anin 182, 191; 934-935
 -ant 918
 -ār 182; 901, 903, 918, 922, 1006; 2110
 -ara 949, 965
 -arija 928, 962, 971
 -arina 974
 -āš 883, 901, 904, 911, 918, 941, 954,
 1078
 -ašce 194; 984
 -av 834
 -ava 969, 971
 -ba 166; 194; 969, 971
 -ca 983; 2071
 -ce 161, 167-168; 984; 2071
 -co 989
 -čanin 936
 -če 928-929, 931, 943
 -čica 982
 -čič 834, 980
 -čina 986
 -če 198; 969, 971
 -čžija 883, 901, 905
 -e 191; 944, 989, 1107
 -eč(a)k 834, 980-981
 -elj(a)k 985
 -en 834
 -ence 984
 -ent 918
 -ēnje 969, 971
 -er 834
 -erina 987
 -esvara 987
 -ešce 984
 -ešina 834, 987
 -et(a)k 834
 -etina 171-172, 191; 954, 956, 986
 -ež 969, 971
 -ica 834, 887, 912, 918, 920, 922, 924,
 928-929, 938, 942, 949, 954, 958, 963,
 976, 982, 989, 1006, 1078
 -ič 887, 901
 -ič(a)k 834, 980-981
 -ičār 906
 -ična 925
 -ič 171; 195; 834, 911, 980; 2111
 -idba 969, 971
 -ik 908, 954, 966
 -ika 949
 -ilo 968
 -iljka 954
 -ina 171-172; 834, 954, 956-957, 968,
 974-975, 986, 1006
 -inja 887, 918, 922, 938
 -injāk 172; 965
 -ist 901, 904, 910, 918, 1114
 -ište 194; 966
 -ivo 954
 -iz(a)m 1114
 -ja 989; 2088
 -jel-e 171; 960; 2088
 -jo 989
 -ka 179; 834, 887, 918, 920, 922-923,
 925, 938, 942, 954, 989-990, 1078
 -kinja 887, 918, 923, 938
 -ko 989-990
 -l(a)c 901-902, 918, 921
 -le 989
 -lica 887, 921, 928-929, 942, 950
 -lija 937
 -lište 966
 -lo 198; 928-930, 950
 -lja 925
 -nica 928-929, 949, 954, 965
 -ničār 906
 -nik 901-902, 918, 1006
 -nina 975
 -nja 969, 971
 -njava 969, 971
 -nje 969, 971
 -o 989, 1107
 -oča 194-195; 968
 -onica 194, 199; 965
 -onja 909, 941
 -ost 834, 968
 -ota 195; 968
 -otinja 968
 -ōv 941
 -stvo/-tvo 960-961, 968, 1078, 1114

- šo 989
- šrina/-tina 148; 966-968, 976-977
- telj 834, 901-902, 918, 921; 2110
- ulja 925-926, 942, 949
- ulj(a)k 171; 985
- ura 987
- urda 834, 987
- urina 172; 986
- uskara 987
- uša 925-926, 942
- ušina 987
- uština 987
- vica 1007
 - pridjevski
- Ø 1129-1130
- ač(a)k 1099
- ačkī 1111, 1114
- ačī 1118
- ah(a)n 182; 1099
- (a)k 1094
- āl(a)n/-alnī 1086
- (a)n/-nī 171; 834, 1085, 1132
- anl/-ani 172, 191, 194; 1085, 1099
- anī 1115
- anski 1114
- ast 182, 195; 834, 1088, 1132
- aš(a)n 1099
- ašnji 1117
- at 1090
- av 834, 1090, 1095
- cat 834, 1096
- en/-eni 191; 1085
- eni 1115
- eš(a)n 1099
- ev 834, 1102-1103, 1108, 1114
- ēv(a)n/-evnī 1085
- evit 1090
- ēvnī 1115-1116
- evskī 1111, 1114
- ič(a)n/-ičnī 1085
- ičast 1098
- ičkī 1111, 1114
- ijev 1105
- in 172; 834, 1102, 1109, 1114
- inskī 1111, 1113
- injī 1110
- išav 834
- iv 182, 191, 194; 1090-1092, 1132
- jī/-ī 182; 834, 1108, 1110; 2088
- kast 1098
- ljev 1102, 1106
- ljiv 144; 834, 1090-1092
- nat/-natī 1085-1086
- nī 187; 834, 1115-1116
- njī 1115, 1132
- olik 1089
- onjav 834
- ov 834, 1102, 1114
- ōv(a)n/-ovnī 1085
- ovet(a)n 1096
- ovit 195; 1090
- ovjet(a)n 1096
- ōvnī 1115-1116
- ovskī 1111, 1114
- skā/-kī 83, 168, 834, 1111-1114, 1125, 1132
- šnji 1117
- uljast 1099
- unjav 1099
- uškast 182, 194; 1099
 - priložni
- ak 1170
- ačkē 1172
- cē 1171, 1175
- e 1169
- icē 1171, 1175
- imicē 1171
- kē 171; 1171, 1175
- o 1169
- ski/-ki 1171
- posvojni 1101
- pridjevski 833; 2034, 2088
- priložni 833
- slabo (slabije) plodan 834, 950, 968-969, 971, 980, 982, 987, 1085, 1098-1099, 1175
- strani (stranog podrijetla) 874-875
- v. istoznačnost sufikasa, tvorbeni
- v. višeznačnost sufikasa, tvorbeni
- vrlo plodan (najplodniji) 834, 950, 966, 968-969, 980, 982, 1085, 1111
- zamjenički 2034
- sufiksacija** 617
- sufiksalna tvorba** v. tvorba, sufiksalna
- sufiksalni par** v. par, sufiksalni
- sufiksoid** 810
- suglasnik** (konsonant) 39-46; 2037, 2063-2099, 2131, 2133, 2149
 - afrikata v. poluzatvorni
 - alveolarni v. nadzubni
 - bezvučni 10, 73, 75; 2080-2081, 2084-2085
 - bilabijalni v. dvousneni
 - bočni (lateralni) 45
 - dentalni v. zubni
 - dugi v. udvojeni
 - dvousneni (bilabijalni) 43
 - eksplozivni v. zatvorni
 - frikativni v. tjesnačni
 - geminirani v. udvojeni
 - gubljenje v. ispadanje
 - ispadanje (gubljenje) 79-83, 145-150; 2092

- jezični 40-41
 - jotirani 2137
 - korijenski 2136
 - labijalni v. usneni
 - labiodentalni v. zubnousneni
 - lateralni v. bočni
 - likvidni v. tekući
 - meki 46; 2080
 - mekonepčani (velarni) 44
 - nadzubni (alveolarni) 43
 - nazalni v. nosni
 - nejotirani 2089
 - nenepčani (nepalatalni) 42, 181; 246, 263, 271, 274, 343, 354, 468, 485, 562, 576, 588; 1085, 1090, 1103, 1116; 2023, 2045, 2065, 2068-2070, 2076, 2122-2124
 - nepčani (palatalni) 42, 181; 246, 251, 262-264, 271, 274, 279, 351, 465, 468, 470, 485, 562, 587; 1085, 1090, 1092, 1115-1116; 2023, 2045-2047, 2058, 2065, 2067-2068, 2070, 2076, 2080, 2123-2124, 2140
 - nevelarni 2077
 - nosni (nazalni) 45
 - okluzivni v. zatvorni
 - osnovni (tematski) 2064 (bilj.)
 - palatalizirani 2045-2046, 2058, 2070 (i bilj.), 2071-2073, 2076, 2104, 2123, 2137
 - palatalni v. nepčani
 - poluzatvorni (afrikata, sliveni, složeni) 45, 69; 2067 (bilj.), 2071 (bilj.), 2092-2093
 - prednjojezični 41
 - prednjotvrdonepčani 42
 - prijelazni 45
 - slijevanje 2093
 - sliveni v. poluzatvorni
 - složeni v. poluzatvorni
 - sonantni spirantni 45
 - srednjojezični 41
 - stražnjojezični 41
 - stražnjotvrdonepčani 42
 - šumni v. šumnik
 - tekući (likvidni) 45; 2061 (bilj.)
 - tjesnačni (frikativni) 45, 69
 - treperavi (vibrantni) 45
 - tvrdi 46; 2080
 - udvojeni (dugi, geminirani) 62
 - usneni (labijalni) 40, 43; 427
 - velarni v. mekonepčani
 - vibrantni v. treperavi
 - zamjenjivanje /l/ s /o/ 165-169; 2095-2099
 - zatvorni (okluzivni) 45, 69
 - zubni (dentalni) (v. i dental, palatalizirani) 43
 - zubnousneni (labiodentalni) 43
 - zvučni 10, 73-74; 2071 (bilj.), 2080-2081, 2084-2085
 - superlativ** 62, 80, 98, 108, 193, 195; 483, 489, 491, 758; 1802
 - supletivnost** 217
 - supin** 2128
 - suprotstavljenost** 1494-1495, 1497, 1500, 1502, 1583
 - supstantivizacija** (v. i poimeničenje)
 - djelomična 869
 - potpuna 869
 - sustav**
 - fonemski 51
 - fonološki (v. i fonologija) 2019-2099
 - morfološki (v. i morfologija) 2100-2151
 - morfonološki (v. i morfonologija) 2078
 - naglasni (akcenatski) (v. i prozodijski) 105
 - prozodijski 93-124
 - samoglasnički (v. i samoglasnik) 33-37; 2019-2062
 - suglasnički (v. i suglasnik) 39-46; 2063-2099
 - tvorbeni 792, 798
 - svojevstvo** 18
 - akustičko, glasa 10, 14, 18-31, 72
 - akutnost 14, 19, 25
 - difuznost 14, 19, 23
 - gravisnost 14, 19, 24
 - kompaktnost 14, 19, 22
 - napetost 14, 19, 30
 - nazalnost 14, 19, 26
 - neprekidnost 14, 19, 27
 - stridentnost 14, 19, 29
 - šumnost 14, 19, 21
 - vokalnost 14, 19-20
 - zvučnost 14, 19, 28, 46, 72, 131-132
 - artikulacijsko (tvorbena), glasa 10, 13, 18, 31, 72
 - nadodsječno 119
 - naglasno 50, 100-106, 118, 205
 - svršenost** (perfektivnost) 1260-1261
- Š**
- šum** 20-21, 29
- šumnik** (turbulent) 16, 20-30, 45, 51, 73; 2064
- šumnost** 14, 19, 21
- šva** (ə) 38, 55-56; 2024
- T**
- tautosilabični položaj** v. položaj, tautosilabični
- tekst** 84; 1180, 1197, 1444
- stilski obilježen 1610
- tema** 1213-1214, 1919; 2064 (bilj.)

tempo

- rečenični 121

temporal v. odredba, vremenska

tempus agendi 1268

tempus dicendi 1268

termin v. naziv

tipično ostvarenje 15

točka v. znak, rečenični

točka zarez v. znak, rečenični

ton (v. i intonacija) 94, 101-104, 106, 116, 122

- kretanje 94, 101
- rečenični 122
- silazni 102
- uzlazni 102

toponim (zemljopisno ime) 179-180; 2110

- kajkavski 153
- množinski 179
- DL e-vrste 389-391

trajanje (kvantiteta) 94, 100-102, 106, 192, 202

transkripcija

- fonetska 9 (bilj.), 18
- fonološka 9 (bilj.), 18

trigraf v. troslov

tripleta

- naglasna 109

tri točke v. znak, rečenični

troglasnik 2041 (bilj.)

troslov (trigraf) 20 (bilj.), 88

trpni lik v. lik, glagolski, trpni

trpno stanje v. lik, glagolski, trpni

tuđice (v. i posudenica) 88; 286, 302, 335-339

turbulent v. šumnik

tvorba

- analoška 877-879, 945, 965
- glagola 1134-1167
- glasova 16-46
- imenica 890-1081
- mocijska 884-888, 897, 914, 939
- prefiksalska 815, 836, 838, 840-842, 991-1004, 1168, 1174
- prefiksalsno-sufiksalska 841, 1005-1008, 1175
- pridjeva 1082-1133
- priloga 1168-1178
- riječi 71; 790
- složenih skraćena 861-866
- složeno-nesufiksalska 849, 854, 857, 1009-1074, 1127
- složeno-sufiksalska 849, 855, 1075-1081, 1168
- stupnjeva v. stupnjevanje
- sufiksalska 816, 830-831, 835, 841, 855, 1168-1172
- v. slaganje i srastanje

tvorbena istoznačnost sufikasa v. istoznačnost sufikasa, tvorbeno

tvorbena porodica v. porodica, tvorbeno

tvorbena sinonimnost sufikasa v. istoznačnost sufikasa, tvorbeno

tvorbena srodnost 808

tvorbena veza v. veza, tvorbeno

tvorbena smjer (smjer tvorbe) 802-803, 838

tvorbena šav 820, 825

tvorbena tip 1010-1011

tvorbena značenje v. značenje, tvorbeno

tvorenica 793-796, 799, 803, 806, 813, 827, 881

- domaća 879
- mješovita 874-876, 1064
- prefiksalska 838, 843, 275 (bilj.), 991; 2053
- prefiksalsno-sufiksalska 841, 843
- pridjevska 1036
- strana 879
- sufiksalska 838

U

učinak 1216

udvajanje (geminiranje) suglasnika 62

uloga (v. i funkcija) 52, 121

- delimitacijska 124
- kulminativna 124
- priopćajna 3
- prozodijska 117-118, 124
- razlikovna 6, 117, 119, 122

umanjenica (deminutiv) 881-882, 979-985

- glagolska 1142
- imenička
 - od imenica muškoga roda 980-981
 - od imenica različitih rodova 985
 - od imenica srednjega roda 984
 - od imenica ženskoga roda 982-983
- pridjevska 1121

umanjenost (deminutivnost) v. značenje, deminutivno

umetak (infiks) 163; 220, 250, 347, 349, 354, 357-358, 641, 738; 2103, 2105, 2108, 2110

- dvostrukosti 163
- množinski 156; 256, 262, 264, 267
- pojedinačno:
 - es- 349; 2111
 - et- 347; 2111
 - n- 357
 - t- 354, 356
 - v- 358; 2114

umetanje

- intervokalnog j ili v 2053
- samoglasnika 159-162
- sekundarnoga nepostojanog a 2036
- suglasnika 2064 (bilj.)

upit 1420

- upitnik** v. znak, rečenični
- upotreba**
- pridjeva 1799
 - vremenskih odredaba
 - apsolutna 1269
 - relativna 1270
- upravni govor** v. govor, upravni
- uskličnik** v. znak, rečenični
- usklik** 1354, 1406, 1443-1445, 1460
- usporodnica** 981
- ustrojstvo**
- diskurza 1185-1186
 - izreke 1185
 - perioda 1774-1775
 - rečenice 1179, 1187-1194, 1509
 - glavne 1749
 - gramatičko 1211, 1320 (bilj.), 1364, 1405, 1981
 - obavijesno 1213-1214
 - osnovno gramatičko 1211-1212, 1465, 1848
 - preoblikovano 1888
 - sadržajno 1215-1216
 - složeno 1776-1778
 - unutrašnje 1202-1203, 1476, 1491, 1505, 1507
 - rečenično 1356, 1363, 1404-1407, 1984
 - bezlično 1455-1459
 - niječno 1407-1419
 - pasivno 1450-1454
 - upitno 1420-1442
 - usklično 1443-1445
 - višestruko preoblikovano 1460
 - zahtjevno 1446-1449
- usvojenica** 1064
- uvećanica** (augmentativ) 986-987
- pridjevska 1 122
- uvjet** 1646, 1648-1649, 1651-1652, 1654, 1659, 1661, 1666, 1680, 1697, 1701
- pomišljen 1688, 1695
 - zbiljski 1688, 1695
- uvrštanje** 1207-1209, 1217, 1220, 1364
- dopusno 1681, 1685, 1693
 - izrično 1705-1706, 1714
 - načinsko 1563, 1566-1568
 - namjerno 1624-1625
 - odnosno 1526, 1529, 1538, 1553, 1555, 1706, 1754, 1845
 - pogodbeno 1646, 1651, 1659
 - posljedično 1638-1639
 - s preoblikom ustrojstva 1787
 - uzročno 1611-1620
 - vremensko 1578-1579, 1585-1609
 - zavisno 1774, 1788
 - zavisno upitno 1749, 1754
- zavisno zahtjevno 1756
- uzorak** (v. i glagoli prema vrstama, imenice prema vrstama, pridjevi)
- analoški 877-879, 1011, 1056
 - leksemski 1054
 - morfološki 1020, 1030, 1033, 1041
 - neplodan 983
 - semantički (značenjski) 804, 1021, 1029, 1031-1032, 1040, 1042, 1058
 - slogovni 864
 - tvorbeni (v. i plodnost, tvorbenih uzoraka) 798-799, 804-805, 814, 862, 878, 924, 983, 992, 1010; 2152
 - iz razgovornog jezika 892
 - mješoviti (v. i skraćunica, složena) 862, 865-866
 - novi 880
 - početnih slova (v. i skraćunica, složena) 862-863
 - slogovni (v. i skraćunica, složena) 862, 864
- uzvik** 56; 229, 785-788; 1252, 1381, 1389, 1392
- onomatopejski 786
- V**
- varijanta**
- izgovorna 9
 - kombinatorna 10, 15
 - poluglasa v. poluglas, varijanta
 - slobodna 11
 - zvučna 10; 2081
- veza**
- izrazna 794, 799-800, 806, 1050
 - sadržajna 794, 797, 799-800, 806, 1050
 - tvorbena 794, 796, 800, 803, 817, 838, 1005, 1114
 - bliža 802, 1035
 - dalja 802, 1035
 - značenjska (v. i sadržajna) 808
- veznik** 112; 229, 575, 585, 757, 779-782; 1416, 1475, 1513, 1515, 1518, 1522, 1951, 1979
- dopusni 1681-1702
 - izrični 1515, 1703-1748
 - izuzetni 1504-1506
 - jednostavni 781
 - namjerni 1623-1636
 - nepravi 781
 - nezavisni 782; 1475
 - pogodbeni 1646-1679
 - posljedični 1637-1645
 - pravi 781
 - rastavni 1487-1490
 - sastavni 1476-1486

- složeni 781; 1581, 1745
- suprotni 1491-1503, 1649
- uzročni 1610-1622
- v. povezničenje
- vremenski 1577-1595, 1598-1601, 1606-1609, 1778
- zaključni 1507
- zavisni 782; 1475
- vid** (aspekt)
 - glagolski 611-612-615, 635; 1218, 1260
 - izricanje 616-617; 1261
 - nesvršeni 1219, 1262, 1621, 1624, 1628
 - pridjevski 1791, 1792
 - svršeni 1219, 1261, 1591, 1599, 1624, 1627, 1653
- vijest** v. poruka
- višak obavijesti** 1209
- višeznačnost** (polisemantičnost) **sufikasa**
 - tvorbeni 894
- vokal** (v. i samoglasnik) 16, 20-28, 30, 51; 1422
- vokalizacija** 165-166
 - dvostrukosti 168
 - odstupanja 167
 - v. poluglas, vokalizacija
- vokalizam** (v. i sustav, samoglasnički) 33-37
- vokalnost** 14, 19-21
- vokativ** (V) 171-172, 211; 238, 241, 283, 392, 395-396, 399, 402, 429, 773; 1350-1351, 1470, 1764, 1768, 1982; 2103-2104, 2106-2108, 2110, 2112, 2115
- vrednote**
 - govora v. elementi govora
- vrijeme** 611, 634-635; 1218, 1248, 1638, 1649
 - buduće (v. i futur, prvi) 1219, 1234, 1638, 1651
 - govorenja 1653, 1660
 - opće prošlo v. perfekt
 - predbuduće v. futur, egzaktni
 - pretprošlo v. pluskvamperfekt
 - prošlo nesvršeno v. imperfekt
 - prošlo svršeno v. aorist
 - sadašnje v. prezent
 - vršenja radnje 1653
- vrsta riječi** 212, 226-229
- vršitelj radnje** 900-906, 916, 968, 1014, 1078; 1216, 1354, 1391, 1454, 1458, 1896
- vršiteljica radnje** 915, 921, 952
- Z**
- zabrana** 614, 663
- zahtjev** 1406, 1446-1449, 1460, 1701, 1756
- zalihost** (redundancija) 1209
 - morfoloških kategorija 1211
- zamjenica** 113, 152, 160, 207, 210; 228-229, 235, 536-570, 767; 1046, 1177; 1333, 1372, 1511, 1521-1522, 1524, 1530, 1782, 1845, 1876; 2101, 2116-2125
 - anaforička v. odnosna
 - identifikacijska 1529
 - imenička 537, 544, 547, 562-563; 1199, 1205, 1231, 1788-1789, 1804, 1812, 1847-1848, 1858, 1863, 1868, 1945
 - imenička upitno-odnosna 565, 781; 2031, 2116, 2118, 2124
 - korelativna (suodnosna) 1530, 1536, 1540
 - lična 113, 160, 210; 537-539, 555-560, 580; 1321-1323, 1535, 1543, 1766, 1812, 1844; 2116, 2118, 2119-2120, 2125
 - lična povratna 539, 556
 - naglasak 558
 - neodređena 537, 545, 548-555, 562, 565, 567; 1321, 1412-1413, 1433-1434, 1438, 1440-1441, 1530, 1533, 1647, 1808, 1812, 1930, 1933
 - odnosna (anaforička, relativna) 537, 546-547, 551, 562; 839; 1512, 1514, 1517, 1525-1526, 1530, 1534, 1541, 1543, 1577, 1706, 1782, 1808, 1952, 1980, 2015; 2116, 2118
 - pokazna 473, 537, 542-543, 562, 568; 1321, 1327, 1512, 1514-1515, 1517-1518, 1530, 1538, 1704-1706, 1728, 1730, 1734, 1739, 1749-1752, 1754, 1782, 1808, 1915, 1930; 2031, 2123
 - posvojna 537, 540, 545, 555, 565, 569; 1766, 1808-1809, 1930; 2125
 - posvojno-povratna 541; 1808, 1930
 - povratna 113; 537, 625, 627-633; 1453, 1455, 1812, 1844, 1894; 2116, 2118-2119
 - pridjevska 467, 537, 547, 562, 564-568, 576, 591, 593; 1231, 1790, 1851, 1928; 2034, 2077
 - pridjevska upitna 545; 1930
 - upitna 537, 544-545, 551, 562; 839; 1433-1434, 1438, 1516, 1980, 2015
 - upitno-odnosna v. imenička upitno-odnosna
 - se, enklitički oblik 1041; 1453, 1455; 2119
- zamjenjivanje** v. alternacija (v. i suglasnik, zamjenjivanje /l/ s /o/)
- zanaglasnica** (naslonjenica, enklitika) 111, 113, 115; 1985-1993, 1999, 2005, 2006
 - glagolska 113; 1996-2000, 2003
 - mjesto 115; 1986-2006
 - vezničko-upitna 113; 1996
 - zamjenička 113; 1291, 1996, 2003
- zapovijed** 614; 1662
- zapreka** 21, 32
 - glasovna 1114

- zarež** v. znak, rečenični
- završetak** 278, 280
- zbivanje** 1216
- zjiev** (hijat) 65; 2023, 2053-2055
- značenje** 1354, 1363, 1383, 1405, 1407, 1418, 1420, 1443, 1455, 1882
- augmentativno 987, 1174
 - deminutivno 895, 1174
 - dopusno 1745
 - glagola v. glagol, značenje
 - glagolske radnje 1374-1375
 - građivno 1104
 - gramatičko 220, 242, 615, 759, 766; 831; 1475
 - hipokoristično 923, 979, 981, 984, 1097, 1099-1100
 - imenske skupine 1529
 - leksičko 220, 223, 615; 810, 881, 883, 930, 978, 1065
 - mjesno 1197
 - neodređeno 839
 - niječno 549; 839, 1174; 1635
 - odnosno (odnosa) 1101, 1104, 1115
 - opisno 1115
 - opće 1085, 1126
 - pasivno 1094
 - posebno 1087, 1120
 - osnovnoga glagola 1226
 - podrugljivo, šaljivo 1049
 - pogrdno (pejorativno) 909, 926, 930, 962, 971, 979, 988, 1079
 - posvojno 1115
 - pozitivno 839
 - predikatnoga glagola 1890
 - preneseno 1023, 1026
 - priloga
 - leksičko 1475-1478, 1481, 1491, 1505, 1651
 - sintaktičko 1474-1478, 1505, 1651
 - priložne oznake 1362
 - priložnoga izraza 1642, 1650, 1682, 1686
 - pripadanja 1101-1102, 1115
 - riječi 235
 - sporedno 998
 - suprotno 1745
 - tvorbeno 799, 803, 831, 856, 881-883, 929-930, 973-975, 1015
 - neobilježeno (neutralno) 883, 908-909, 971, 1049, 1097-1098
 - (stilski) obilježeno (dodatno nijansirano) (v. i imenica, stilski obilježena) 875, 904-905, 911, 917, 937, 977-990, 1018
 - uzročno 1669, 1745
 - vremensko 1621, 1669
 - zamjeničkog pridjeva 1644
 - zbirno 968
- značenjska kategorija** v. kategorija, značenjska
- značenjska podskupina** v. podskupina, značenjska
- značenjska skupina** v. skupina, značenjska
- znak**
- dijakritički 87
 - interpunkcijski 1421, 1444
 - pisani 122
 - pismeni 84, 92;
 - rečenični
 - crta 1186, 1466, 1472, 1761-1762, 1779
 - dvotočka 1466, 1473, 1758-1759, 1770
 - navodnici 1758, 1760
 - točka 1191-1192, 1196-1197, 1466
 - točka zarež 1466-1467
 - tri točke 1186
 - upitnik 1191, 1193, 1196-1197, 1421
 - uskličnik 1191, 1194, 1196-1197, 1444, 1756
 - zarež 1466, 1468, 1475-1476, 1510, 1759, 1779, 1887
- zračna struja** v. struja, zračna
- zvonkost** (sonornost) 28, 37
- zvučna energija** v. energija, zvučna
- zvučnost** 11, 14, 19, 28, 71, 73, 132; 2080-2081, 2084-2085
- zvuk** 16-17, 20, 24

SADRŽAJ

Predgovor	5
Kratice i znakovi	7
RAZVOJ HRVATSKOGA KNJIŽEVNOG JEZIKA	9
1. PODRIJETLO HRVATSKOGA JEZIKA	9
2. POVIJESNI PREGLED OBLIKOVANJA HRVATSKOGA KNJIŽEVNOG JEZIKA	10
a. Prvo razdoblje: od početaka pismenosti do kraja 14. st.	10
a) Počeci pismenosti	10
b) Razdoblje 13-14. st.	12
c) Opća obilježja prvoga razdoblja	13
b. Drugo razdoblje: 15-16. st.	15
a) 15. st. — svjesno prevladavanje dijalekatskih granica	15
b) 16. st. — književnost na sva tri narječja, nastavak međudijalekatskih veza	18
c. Treće razdoblje: 17. st. i prva polovina 18. st. — prvenstvo štokavštine u ulozi hrvatskoga književnog jezika; oblikovanje kajkavske književne koine	20
d. Četvrto razdoblje: od polovine 18. st. do 30-ih godina 19. st. — oblikovanje novoštokavštine kao jezičnog standarda većine Hrvata	23
e. Peto razdoblje: od 30-ih godina do kraja 19. st. — zajednički književni jezik sa štokavskom osnovom; sukobi ilirskih i karadžićevskih jezičnih koncepcija	26
f. Šesto razdoblje: kraj 19. i 20. st. — normiranje i stabilizacija hrvatskoga jezičnog standarda	33
FONETIKA I FONOLOGIJA	39
Glas i fonem	39
Alofoni	40
Odnos fonema i njihovih glasovnih ostvarenja	42
Opis i dioba glasova	43
Nastajanje glasova	43
Glasovi po akustičkim svojstvima	45
Glasovi po tvorbenim svojstvima	48
Samoglasnici	49
Suglasnici	50
Fonološka opreka i minimalni par	53
Inventar fonema u hrvatskome književnom jeziku	54
Raspodjela fonema i fonemskih skupova	55
Slog	55
Pravila o raspodjeli fonema	56
A. Ograničenja u raspodjeli suglasnika s obzirom na različita akustička i artikulacijska svojstva	60
B. Ograničenja u raspodjeli suglasnika s obzirom na ista ili slična artikulacijsko-akustička svojstva	62
Pismo	64
Prozodijski sustav	66

Naglasna svojstva samostalnih riječi	67
Raspodjela naglasaka i zanaglasne dužine	69
Izgovorna (naglasna) cjelina	71
Uloga prozodijskih jedinica	73
Rečenična intonacija i rečenični naglasak	74
MORFONOLOGIJA	76
Promjene u fonemskom sastavu morfema	76
Alternacije	76
Fonološki uvjetovane alternacije	77
Jednačenje suglasnika po zvučnosti	77
Jednačenje suglasnika po mjestu tvorbe	78
Ispadanje (gubljenje) suglasnika	79
Morfološki i tvorbeno uvjetovane alternacije	80
Nepostojani samoglasnici	80
Prijeglas	80
Proširivanje	81
Vokalizacija	83
Palatalizacija	83
Sibilarizacija	84
Jotacija	85
Ispadanje pojedinačnog suglasnika i sloga	86
Alternacije suglasničkih skupova	87
Alternacije <i>ije, je, e, i, ø</i>	88
Pomicanje naglasaka	91
Oslabljeno pomicanje naglasaka	92
Neoslabljeno pomicanje naglasaka	92
MORFOLOGIJA	95
Riječ	95
Morfem	96
Oblici riječi	98
Vrste riječi	99
IMENICE	100
1. Leksičke osobine	100
2. Gramatičke osobine	101
3. Oblici	103
Vrsta <i>a</i>	103
Imenice muškog roda	104
1. Imenice s nastavkom - <i>ø</i>	104
2. Imenice s nastavkom - <i>ø</i> ili - <i>e</i>	112
Naglasak	113
Pregled sklonidbe po morfološko-naglasnim tipovima	116
Imenice srednjega rōda	140
1. Imenice koje u nom. jedn. završavaju na - <i>o</i>	140
2. Imenice koje u nom. jedn. završavaju na - <i>e</i>	142
Naglasak	145
Pregled sklonidbe po morfološko-naglasnim tipovima	145
Vrsta <i>e</i>	152
Imenice na - <i>a</i>	152
Dvosložne imenice na - <i>ø</i> i - <i>e</i> s dugouzlaznim naglasakom	155
Imenica <i>māti</i>	156
Naglasak	156

Pregled sklonidbe po morfološko-naglasnim tipovima	157
Vrsta <i>i</i>	167
Imenica <i>kćī</i>	168
Naglasak	169
Pregled sklonidbe po tipovima	170
PRIDJEVI	173
1. Leksičke osobine	173
2. Gramatičke osobine	174
3. Oblici	175
A. Neodređeni vid	175
B. Određeni vid	177
Upotreba određenog i neodređenog vida pridjeva	179
4. Promjena poimeničenih pridjeva	180
5. Stupnjevanje	181
1. Značenje	181
2. Tvorba	182
Naglasak	183
Pregled sklonidbe po tipovima	184
ZAMJENICE	203
1. Značenje	203
2. Oblici	208
a) Lične zamjenice	208
b) Ostale zamjenice	210
BROJEVI	214
1. Značenje	214
2. Sastav	214
3. Oblici	215
a) Glavni brojevi	215
b) Redni brojevi	218
c) Zbirni brojevi	218
d) Brojni pridjevi	220
e) Brojne imenice	221
GLAGOLI	222
I. Značenje	222
Glagoli po načinu radnje	223
II. Kategorije	225
1. Način	225
2. Vid	225
3. Lice	229
4. Stanje	229
5. Prelaznost	230
6. Vrijeme	232
III. Oblici	233
Glagolske osnove i nastavci	234
Podjela glagola po morfološkim vrstama	235
1. Infinitiv	235
2. Present	236
3. Aorist	238
4. Imperfekt	239
5. Perfekt	240
6. Pluskvamperfekt	241
7. Futur prvi	241

8. Futur drugi	242
9. Imperativ	242
10. Kondicional prvi	244
11. Kondicional drugi	244
12. Optativ	244
13. Prilog sadašnji	244
14. Prilog prošli	245
15. Pridjev radni	245
16. Pridjev trpni	246
17. Trpni lik	247
IV. Pregled oblika po vrstama	248
Prva vrsta	248
Druga vrsta	256
Treća vrsta	257
Četvrta vrsta	259
Peta vrsta	260
Šesta vrsta	269
Nepravilni glagoli	271
PRILOZI	273
1. Značenje	273
2. Stupnjevanje	274
3. Porijeklo	275
Složeni prilozi	276
PRIJEDLOZI	277
1. Služba	277
2. Sastav	278
3. Značenje	278
4. Oblici	280
VEZNICI	281
ČESTICE	282
UZVICI	283
TVORBA RIJEČI	285
Motiviranost riječi	285
Tvorbeni uzorak	286
Semantička analiza	287
Proizvodnost i plodnost	288
Osnova i korijen	288
Vezani leksički morfem	289
Tvorbena analiza	290
Tvorbeni načini	293
Sufiksalna tvorba	294
Prefiksalna tvorba	295
Prefiksarno-sufiksalna tvorba	296
Slaganje	296
Složeno-sufiksalna tvorba	298
Srastanje	298
Tvorba složenih skraćena	299
Uzorak početnih slova	299
Slogovni uzorak	300
Mješoviti uzorak	300

Preobrazba	300
Mješovite tvorenice	302
Analoška tvorba	302
Prevođenje	303
Tvorbeno značenje	303
Mocijska tvorba	304
TVORBA IMENICA	305
Sufiksalna tvorba	305
Osobne imenice	306
Imenice za muške osobe	306
Vršitelj radnje	306
Nositelj osobine	309
Ostala značenja	309
Imenice za ženske osobe	310
Imenice i za muške i za ženske osobe	312
Etnici	313
Imenice za životinje	315
Imenice za biljke	316
Imenice za stvari	316
Zbirne imenice	318
Mjesne imenice	319
Mislene imenice	321
Radne imenice	322
Ostale značenjske skupine	325
Imenice koje znače različite igre	325
Imenice koje znače razna plaćanja, poreze, takse	325
Imenice koje znače dio cjeline	325
Imenice koje znače narječja i govore	325
Imenice s obilježnim značenjem	326
Umanjenice	326
Umanjenice od imenica muškoga roda	326
Umanjenice od imenica ženskoga roda	327
Umanjenice od imenica srednjega roda	327
Umanjenice od imenica različitih rodova	328
Uvećanice	328
Imenice odmila	329
Pregled sufiksalne tvorbe imenica	330
Prefiksalna tvorba	332
Pregled prefiksalne tvorbe imenica	334
Prefiksarno-sufiksalna tvorba	334
Složeno-nesufiksalna tvorba (čisto slaganje)	335
Složenice sa spojnikom -o-	337
Složenice s imeničkom osnovom u prvome dijelu	338
Složenice s pridjevskom osnovom u prvome dijelu	340
Složenice s dva morfološka uzorka	341
Složenice s brojnom osnovom u prvome dijelu	342
Složenice sa zamjениčkom osnovom u prvome dijelu	344
Složenice sa spojnikom -o- i vezanim leksičkim morfemom u drugome dijelu	346
Složenice sa spojnikom -o-	349
Složenice sa spojnikom -o- i leksemom u drugome dijelu	349
Složenice sa spojnikom -o- i vezanim leksičkim morfemom u drugome dijelu	350
Složenice s vezanim leksičkim morfemom u prvome dijelu	351
Složenice s vezanim leksičkim morfemom u oba dijela	355
Složeno-sufiksalna tvorba	355

TVORBA PRIDJEVA	357
Sufiksalna tvorba	357
Opisni pridjevi	357
Opisni pridjevi s općim značenjem	357
Opisni pridjevi s posebnim značenjem	358
Pridjevi koji znače sličnost	359
Pridjevi koji znače opskrbljenost i obilje	359
Pridjevi koji znače mogućnost i sklonost	359
Pridjevi koji znače svojstvo vezano uz glagolsku radnju	360
Pojačajni pridjevi	361
Pridjevske umanjenice	361
Posvojni pridjevi	362
Sufiksi <i>-ov, -ev, -in, -ljev</i>	362
Sufiksi <i>-ji/-i, -inji</i>	363
Sufiksi <i>-ski/-ki, -ovski/-evski, -inski, -ički, -ački, -anski</i>	364
Sufiksi <i>-ni, -ani, -eni, -ovni, -evni</i>	365
Sufiksi <i>-nji, -šnji, -ašnji</i>	366
Sufiks <i>-ači</i>	366
Pregled sufiksalne tvorbe pridjeva	367
Prefiksalna tvorba	368
Opisni pridjevi	368
Umanjenice	368
Uvećanice	368
Pridjevi s nepotpunim svojstvom	368
Pridjevi sa suprotnim ili zanijekanim svojstvom	368
Odnosni pridjevi	369
Pregled prefiksalne tvorbe pridjeva	369
Prefiksarno-sufiksalna tvorba	369
Složeno-nesufiksalna tvorba (čisto slaganje)	370
Složeno-sufiksalna tvorba	371
TVORBA GLAGOLA	372
Sufiksalna tvorba	372
I. Od glagola	372
A. S razlikom u vidu	372
1. Imperfektivizacija	372
2. Perfektivizacija	374
B. Bez razlike u vidu	374
1. Iterativizacija	374
2. Deminutivni i pejorativni glagoli	375
3. Pejorativni glagoli	375
II. Od imenica	376
III. Od pridjeva	377
IV. Od ostalih vrsta riječi	377
Pregled sufiksalne tvorbe glagola	377
Prefiksalna tvorba	379
I. Načini	379
II. Pojedinačni prefiksi	380
Pregled prefiksalne tvorbe glagola	385
Prefiksarno-sufiksalna tvorba	386
TVORBA PRILOGA	387
Sufiksalna tvorba	387
Prefiksalna tvorba	388
Prefiksarno-sufiksalna tvorba	389

Slaganje	389
Srastanje	389
SINTAKSA	391
Odredba	391
REČENICA	391
Izreka	391
Diskurz	392
Opseg diskurza	392
Nezavršen diskurz	392
Rečenica	393
Rečenična granica	393
PREOBLIKE	394
POVEZIVANJE REČENICA	394
Preobliske u povezivanju	395
GRAMATIČKO USTROJSTVO REČENICE	396
Nizanje i slaganje riječi	396
Otvaranje mjesta i uvrštavanje	396
Obavijest i zalihost	397
Osnovno gramatičko ustrojstvo rečenice	397
OBAVIJESNO USTROJSTVO REČENICE	398
SADRŽAJNO USTROJSTVO REČENICE	398
PREDIKAT	400
Predikatne riječi	400
Glagolski predikat	400
Imenski predikat	401
Predikatni proširci	403
Neizrečeni predikat	404
Izostavljanje enklitičkih oblika i spone	404
Predikatne kategorije	405
Kategorija lica	405
Kategorija vida	406
Kategorija vremena	406
Gotovost i negotovost	406
Sadašnjost	408
Apsolutna ili prava sadašnjost	408
Relativna ili nepravna sadašnjost	408
Gotova sadašnjost	410
Apsolutna gotova sadašnjost	410
Relativna gotova sadašnjost	411
Prošlost	412
Apsolutna ili prava prošlost	412
Relativna ili nepravna prošlost	413
Gotova prošlost	414
Pretprošlost	414
Budućnost	415
Apsolutna ili prava budućnost	415
Relativna ili nepravna budućnost	415
Gotova budućnost	416
Relativna gotova budućnost	416

Kategorija načina	416
Indikativ	416
Imperativ	417
Kondicional	417
Optativ	418
SUBJEKT	421
Slaganje subjekta s predikatom u licu	421
Neizrečeni ili skriveni subjekt	422
Infinitiv kao subjekt	422
Slaganje subjekta s predikatom u broju	423
Slaganje subjekta s predikatom u rodu	423
Izricanje subjekta	423
Sročnost	424
Slaganje po obliku	424
Slaganje po smislu	425
Besubjektne rečenice	427
ADVERBNA OZNAKA	428
Parafraza	428
Adverbne oznake po sadržaju i načinu izricanja	429
OBJEKT	431
Rekcija	431
Vrste objekta	431
Izravni objekt	432
Glagoli kojima radnja zahvaća i mijenja objekt	432
Glagoli kojima radnja uspostavlja neki odnos prema objektu	434
Glagoli kojima radnja izriče prostorne i vremenske odnose	435
Dva objekta u akuzativu	435
Objekt uz izraze slične glagolima	435
Genitiv partitivni	435
Proširci uz prelazne glagole	436
Neizravni objekt	436
Objekt u genitivu	436
Objekt u dativu	438
Objekt u dativu uz predikatni infinitiv	440
Objekt u dativu uz druge predikatne riječi	440
Objekt u instrumentalu	441
Objekt u instrumentalu uz druge predikatne riječi	442
Glagoli s više objekata	442
Objekt u akuzativu i genitivu	442
Objekt u akuzativu i dativu	442
Objekt u akuzativu i instrumentalu	443
Objekt u dativu i instrumentalu	443
Prijedložni objekt	443
Objekt u akuzativu i prijedložni u akuzativu	443
Objekt u akuzativu i prijedložni u lokativu	443
●Objekt u dativu i prijedložni u lokativu	444
PREOBLIKE GRAMATIČKOG USTROJSTVA REČENICE	444
Nijekanje	444
Niječna čestica	444
Nijekanje pomoćnih glagola	444
Nijekanje imperativa	445
Niječni oblici zamjenica i priloga	445

Slavenski genitiv	446
Pitanje	447
Upitna intonacija	447
Upitne čestice	447
Upitne zamjenice	448
Upitni prilozi	449
Zamjenički i priložni izrazi	449
Usklik	450
Zahtjev	450
Pasiv	451
Obezličjenje	452
Višestruko preoblikovane rečenice	454
SKLAPANJE VIŠE REČENICA U JEDNU	455
SLOŽENE REČENICE	455
Odredba i podjela	455
Vrste složenih rečenica	456
Jednostavne rečenice	457
NEZAVISNO SLOŽENE REČENICE	457
Rečenični niz	457
Veznički prilozi i veznici u nezavisno složenim rečenicama	457
Sastavne rečenice	459
Rastavne rečenice	461
Suprotne rečenice	461
Izuzetne rečenice	463
Zaključne rečenice	465
Objasnidbene rečenice	465
ZAVISNO SLOŽENE REČENICE (bez preobliske ustrojstva)	466
ZAVISNE REČENICE PO MJESTU UVRŠTAVANJA U GLAVNU	467
Predikatne rečenice	467
Subjektne rečenice	468
Objektne rečenice	469
Adverbne rečenice	471
Atributne rečenice	471
ZAVISNE REČENICE PO SADRŽAJU SVOGA UVRŠTAVANJA	472
Odnosne rečenice	472
Uvrštavanje odnosne rečenice uz imenicu	473
Uvrštavanje odnosne rečenice uz zamjenicu	474
Uvrštavanje zamjenicom <i>koji</i>	474
Uvrštavanje zamjenicama <i>tko i što</i>	475
Uvrštavanje odnosnim prilogom <i>što</i>	476
Uvrštavanje zamjenicom <i>čiji</i>	477
Uvrštavanje odnosnim pridjevom <i>kakav</i>	478
Uvrštavanje odnosnim pridjevom <i>kolik</i>	479
Mjesne rečenice	480
Rečenice s prilogom <i>gdje</i>	480
Rečenice s priložima <i>kamo, kud(a), otkud(a), odakle, dokle</i>	481
Načinske rečenice	483
Rečenice s prilogom <i>kako</i>	483
Rečenice s prilogom <i>kao što</i>	483
Rečenice s prilogom <i>kao da</i>	484
Rečenice s količinskim prilogom <i>koliko</i>	484
Rečenice s vezničkim prilogom <i>što</i>	485

Vremenske rečenice	486
Veznik <i>kad(a)</i>	486
Veznik <i>dok</i>	489
Veznik <i>čim</i>	491
Veznički izrazi <i>tek što, jedva što, istom što</i>	491
Rečenice s prilogom <i>što</i>	491
Veznik <i>netom</i>	492
Veznik <i>pošto</i>	492
Veznički izrazi <i>nakon što</i> i <i>poslije nego</i>	492
Rečenice s <i>tek kad</i>	493
Rečenice s <i>prije nego</i> i <i>prije nego što</i>	493
Rečenice s <i>kako, otkako</i> i <i>otkad(a)</i>	493
Uzročne rečenice	495
Veznik <i>jer</i>	495
Veznik <i>što</i>	496
Rečenice s veznikom <i>kad(a)</i>	497
Rečenice s veznikom <i>kako</i>	497
Veznički izraz <i>budući da</i>	497
Rečenice s veznikom <i>pošto</i>	498
Namjerne rečenice	498
Veznici <i>da</i> i <i>eda</i>	498
Rečenice s veznikom <i>kako</i>	500
Rečenice s veznicima <i>li</i> i <i>neka</i>	500
Posljedične rečenice	501
Veznik <i>da</i>	501
Veznik <i>te</i>	502
Pogodbene rečenice	503
Realne pogodbene rečenice s veznikom <i>ako</i>	503
Eventualne pogodbene rečenice s veznikom <i>ako</i>	504
Potencijalne pogodbene rečenice s veznikom <i>ako</i>	506
Realne i eventualne pogodbene rečenice s veznikom <i>li</i>	507
Potencijalne i irealne pogodbene rečenice s veznikom <i>kad(a)</i>	508
Potencijalne i irealne pogodbene rečenice s veznikom <i>da</i>	509
Dopusne rečenice	511
Veznik <i>iako</i>	512
Veznik <i>premda</i>	512
Veznici <i>makar</i> i <i>ma</i>	513
Rečenice s veznikom <i>mađa</i>	514
Rečenice s veznicima <i>da</i> i <i>neka</i>	514
Izrične rečenice	515
Rečenice s veznikom <i>da</i>	515
S glagolima govorenja	516
S glagolima osjećanja	518
S glagolima duševnoga stanja	519
S glagolima htijenja	520
S glagolima događanja	520
Uz imenice, pridjeve i priloge	521
Rečenice sa složenim veznicima	522
Rečenice s veznikom <i>kako</i>	522
Rečenice s veznikom <i>gdje</i>	522
Rečenice s veznikom <i>e</i>	523
Zavisno upitne rečenice	523
Zavisno zahtjevnice rečenice	525
Upravni i neupravni govor	525
Upravni govor	525

Neupravni govor	526
Pretvorba upravnoga govora u nepravni	526
Slobodni nepravni govor	529
Period	530
Kolon	532
Dometanje zavisnih rečenica	533
ZAVISNO SKLAPANJE REČENICA S PREOBLIKOM USTROJSTVA	539
Atribucija	540
Pridjevski atribut	540
Što može biti atribut	541
Određenost ili pridjevski vid	541
Gramatička oznaka određenosti	541
Pridjevski vid	541
Izbor pridjevskoga vida	542
Neizražena oznaka određenosti	542
Neutralizirana oznaka određenosti	542
Upotreba pridjeva	543
Ograničenja u upotrebi pridjeva	543
Određeni pridjev	543
Neodređeni pridjev	543
Neobvezatna preoblika atribucije	543
Obvezatna preoblika atribucije	543
Mjesto pridjevskoga atributa	544
Više atributa uz jednu imenicu	545
Više pridjevskih atributa uz jednu imenicu	550
Ispuštena zalihosna imenica	551
Imenička zamjenica i atribut	552
Obvezatan atribut	552
Sintaktički obvezatan atribut	552
Genitiv vremena	552
Akuzativ vremena	553
Genitiv svojstva	553
Semantički obvezatni atributi	553
Vlastita imena (dvočlana ili višestana)	553
Stručni nazivi	553
Atribut uz semantički zalihosne imenice	553
Izričaji	555
Idiom	555
Fraza	555
Imenički atribut	556
Posvojni genitiv ili genitiv posesivni	557
Genitiv cjeline	558
Dijelni genitiv ili genitiv partitivni	559
Genitiv sadržaja	559
Objasnidbeni genitiv ili genitiv eksplikativni	560
Genitiv subjektivni	561
Genitiv objektni	561
Genitiv svojstva	562
Posvojni dativ	562
Apozicija	563
Slaganje atributa i apozicije s imenicom	564
Atribut	565
Potpuno slaganje	565
Pridjevi	565

Pridjevske zamjenice	565
Redni brojevi	566
Izostalo ili nepotpuno slaganje	566
Prijedložni ili padežni izraz	566
Dva, oba, obadva	566
Dvije, obje, obadvije	567
Tri, četiri	567
Brojevi veći od četiri	567
Dvoje, troje ... dvojica, trojica	568
Količinski prilozi	568
Imenička zamjenica	568
Nesklonjiva ženska osobna imena	569
Dvorodne imenice	569
Apozicija	569
Predikatni proširak	570
Imenski proširak	570
Glagolski proširak	573
Infinitivizacija	575
Nominalizacija	579
RED RIJEČI	583
VRSTE REDA RIJEČI	583
Stilski neobilježen red riječi	584
Jednostavna rečenica	584
Predikat	584
Objekt	585
Priložna oznaka	585
Složena rečenica	585
Atribut	586
Apozicija	588
Predikatni proširak	588
Nezavisno složena rečenica	588
Zavisno složena rečenica	589
Stilski obilježen red riječi	590
Predikat	590
Objekt	590
Priložna oznaka	591
Atribut	591
Apozicija	592
Predikatni proširak	592
Upravni govor	593
Zavisne rečenice	593
Umetnuti izrazi i rečenice	594
Obvezatan red riječi	595
Zanaglasnice	595
Prednaglasnice	598
POVIJESNE JEZIČNE PROMJENE	601
A. PROMJENE U FONOLOŠKOM SUSTAVU	602
Razvojsamoglasničkoga sustava	602
Poluglasi	605
Refleksi jata (ě)	608
Samoglasničke alternacije	609

Ostale samoglasničke promjene	611
Razvoj suglasničkoga sustava	614
Jotacija i palatalizacije	615
Jednačenja (asimilacije)	618
Ostale suglasničke promjene	620
B. PROMJENE U MORFOLOŠKOM SUSTAVU	623
Deklinacije	623
Deklinacija imenica	623
Deklinacija imenica muškoga i srednjega roda	623
Deklinacija imenica ženskoga roda	626
Zamjeničko-pridjevska deklinacija	627
Glagolski oblici	630
Prezent	630
Aorist	630
Imperfekt	631
Imperativ	632
Kondicional	632
Futur	632
Participi	633
Kazalo riječi i afiksâ	635
Predmetno kazalo	651

ŠKOLSKA KNJIGA d.d.
Zagreb, Masarykova 28

Za izdavača
dr. DRAGOMIR MAĐERIĆ

Tisak dovršen u ožujku 1997. godine